

ભાગ્યોદય

[પુસ્તક ૭ મું.]

[માર્ગ સને ૧૯૧૮]

[અંક ૧ લો.]

૧૯-૧૬-૨૦

દિ. હુસ્તાન માટે
વાર્ષિક સનાજમ
૨-૦-૦

(સમાજોત્ક્રમણી)

રજીષ્ટ્રાલના

નેની અને અલગલગ જેઠીલાલે દેવગઢ રજે.

માલીક ભાગ્યોદય પ્રેસ-અમદાવાદ

પરચા ખાતે

સનાજમ

શી ૪

ભાગ્યોદય

માર્ચ મને, ૧૯૧૮

હરિ ગુરુનું અધિક સ્મરણ કરવા મનને પ્રવોધ.

(અનુપમ ભેટ આપીશ ખાખા, એ લય.)

હરિ ગુરુ એક જ મન માગ, સિદ્ધાર્થ થશે સહ તારા; હરિ

સુખ આશ વિધવિધ ધારીને, તું વિષયમાં વહી જાય છે,

આનંદ શહેવા તું નિરતર, બહિર્મુખ થઈ ધાય છે,

તું ચાતિ શાંતિ પુકારતું ચાંત્યર્થ કંઠી અથડાય છે,

હરિ ભજન વિષ્ણુ પણ અન્ય કોઈ ઉપાયથી ન પમાય છે. સિં

ઘટ કેરી સ્ત્રીણી ફાટમાંથી જેમ જળ ટપકી જતું,

આયુષ્ય તેમ વહે, ઘડી પછી તે થશે હતું ના હતું,

મહોહુ વિકાસીશ તે વખત પણ કામમાં ના આવતું

કર્યું જો હશે હરિ સ્મરણ તો તે તે વખત સુખ લાવતું સિં

છે પ્રાણ ત્યા લગી પ્રાણનાથ જરૂર તુજને લેટશે,

જાણ બહિર્મુખતા તણી જો સમજી સઘ સમેટશે,

છોડી જોણુ ચિતન હરિ સ્મરણે, તું ભાવથી લેટશે;

તો જાણુ તુજ સ્વામિ તને નિશ્ચય હૃદય શુદ્ધપેટશે સિં

ડરકું બંની શીઠ જાય છે, શીઠને વૃથા ગભરાય છે,

ચિર છે સમર્થ શ્રીસદ્ગુરુ, તે આમ શું ભૂલી જાય છે;

તારક નથી દૂર, તારનાર; નાવડું તૈયાર છે,

તું બેસ એટલી વાર છે, પછી પાર-બેસ પાર છે સિં

પૂર્વજનોના સતત અનુભવના સંગ્રહરતી અનુવૃત્તિમાં રહેલું છે તેને અકુરિત કરવામાં નથી વિચાર સ-
પાદન કરવામાં જેવો શ્રમ પડે છે તેવો શ્રમ પડતો નથી. આથી દેહદષ્ટિ અથવા દેહભાન આપણને નિતરંત્ર પ્રાપ્ત થયેલું માનવામાં આવે છે, દેહમાં મર્યાદા પામેલું આપણું આત્મસ્વરૂપ નવરાત્રિના ઘટમાં મેલ્યા દીવાના જેવું છે દીપક સ્વતઃ અ-
દર પ્રકારે છે, પણ તેનો પ્રકાશ ઘટ જેવડો જ થઈ રહે છે આપણે શિશુભાવ ખીસતો આવે છે, આપણે કિશોરાવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈએ છીએ માતૃપિતા અને કુટુંબીજનો ઉપરાંત અધિક જનોના સગમાં આપણે દેહ આવે છે ગુરુજનોનો અને સહાધ્યાયીઓનો સગ થાય છે, અને આપણા આત્મદીપકનાં કિરણો, નવરાત્રિના ઘટના છિદ્રમાંથી નીકળતા દીપકના પ્રકાશની પેઠે, આપણાં માતૃન્દ્રિયો અને કર્મોન્દ્રિયોદ્વારા બહાર આવે છે અને આપણે આ દ્વારથી જાણે અજાણ્યે નવરાત્રિનો ઉત્સવ સાંધી દશમી રાત્રિએ આ સસારમાં જાણે વિજય કરવા સાર મનરૂપ ધોડાઉપર ચઢી પ્રયાણ કરીએ છીએ. દેહમય થયેલી અલ્પદષ્ટિ કંઈક વિશાલ બની ઇન્દ્રિયાનુસારી બને છે. ઇન્દ્રિયદ્વારા જે અનુભવાય તે અસત્યના અશો પેદા હોય તેનો વિવેક કરી શકતા નથી. ગુરુજનો કહે તે સાચું નેત્રવડે જોઈએ તે તેવું જ છે એવા અનુભવને શરણુ યદ આપણે ઇન્દ્રિયાધિન જીવન ગાળતા થઈએ છીએ સાચું છે એમ માનીએ છીએ.

આપણી ઇન્દ્રિયાધીન અલ્પદષ્ટિનું નિયંત્રણ બે બાજુથી થાય છે ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનને સાચા માની દેહાદિ સઘાતને ઇદ્રમાર્ગિમાં પ્રવર્તીવનાર અને અનિર્ણયિત અર્થે તે સઘાતને નિર્ણય રાખનાર જે અધ્યાત્મજન્ય છે તેને પ્રાણુતત્ત્વ કહે છે. તે તત્ત્વ પોતાની પાંચ પ્રકારની વૃત્તિવડે દેહાદિ સઘાતની ચેટાનું નિયંત્રણ કરે છે જ્યારે જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મોન્દ્રિયો નિયત વિષયમાં દષ્ટિને અર્થાદિ બનાવે છે, ત્યારે પ્રાણુતત્ત્વ તે તે ઇન્દ્રિયોના વિશેષ કેળેને સામાન્ય બતાવી જીવન આપે છે નેત્રવૃત્તિ જ્યારે અધ્યાત્મદષ્ટિને રૂપમાં મર્યાદિત બનાવે છે, શ્રોત્રવૃત્તિ જ્યારે તે દ્રષ્ટિને ચન્દ્રમાં મર્યાદિત બનાવે છે ત્યારે પ્રાણુતત્ત્વ તે તે નેત્ર જાને જોવાને સમજાવે ત્રીજી એક અભિમાતીમાં તે

તે વિશેષવૃત્તિને નિયંત્રિત કરે છે આ સામાન્ય અને વિશેષ બન્ને અધ્યાત્મમર્યાદામાં સમજવા સ્થળ આપણે ક્ષિતિજ ઉપર ઉદય પામતા સૂર્યનું ઉદય લક્ષ્ય ક્ષિતિજ ઉપર ઉદય પામતા ચંદ્રને પ્રથમ પ્રકાશ અર્પણિત હોય છે અર્થાત કિરણો દ્વારા થયેલો હોતો નથી અલ્પ સમય પછી સૌંદર્ય પ્રકાશવાળું સૂર્યબિંબ હોજાય છે, અને પાછી તેમાંથી કિરણોની જાલ નીકળે છે હવે તે સૂર્યબિંબ ઉપર ધારા કે એક નાની વાણી આવે રહી છે આ વાણીના પ્રતિબંધક હેતુને કિરણોના સહસ્ત્રવા વહેવાઈ જાય છે, અને તે કે સૂર્યબિંબ દક્ષિણ જાય છે 'તોપણ' વાદળો કીનારી ઉપર સહજ કિરણોનું અપૂર્ણ સંદર્ભ પરિમડલ રચાય છે આ પરિમડલનું ગ્રેર વાણીના ગર્ભમાં રહેના સૂર્યનો સામાન્ય પ્રકાશ છે, અને પરિમડલનાં કિરણો વ્યવસ્થિત તે પ્રકાશ અધીન જ વર્તે છે તે તે કિરણો જુદી જુદી રંગને પ્રકટ કરે છે, પણ દરેક કિરણ તે સામાન્ય પ્રકાશમાં જોડાયેલું હોય છે આ ઉદાહરણને દશમા રાત્રી આપણે અધ્યાત્મદષ્ટિનું નિર્ણય કરીશું તો સમજાશે કે આપણા અભિમાતી બિંબમાં પ્રાણુ સમજાવે વ્યાપક છે તે પ્રાણુ તે વિષયરૂપ વાણી ખરી ચતા ખંડિત થાય અને તે તે ઇન્દ્રિયરૂપ કિરણો સાથે યુક્ત છે, તે તે ઇન્દ્રિયો નવા નવા સંસ્કારના રચે છે, પણ તે સમજા રમ પ્રાણુતા પ્રકાશમાં રમે છે આ પ્રમાણે પ્રાણુતત્ત્વ જીવનનું સંસ્થાપનાન્યબલ છે, અને ઇન્દ્રિયો વિશેષ બલ છે. વિશેષ બલનું કેન્દ્ર સામાન્ય બલમાં હોય છે, કારણ કે સામાન્ય બલ જેવી લાઈએ તે વિશેષ બલ રહેતું નથી આ-કારણથી પ્રાણુતત્ત્વ સંસ્થાપના કહે છે કેમકે જેમ એક સ્ત્ર વાણી પુલ્કણોમાં ચાથાયેલું જે ચાથામાં આવે તો સમજા પુલ્કણોએને નચાવે છે તેમ પ્રાણુતત્ત્વ સમજા ઇન્દ્રિયોનું નર્તન કરાવે છે.

જ્યારે પ્રાણુતત્ત્વ ઇન્દ્રિયોની ચેટાના સામાન્ય ગ્રેરક્રમન તરીકે રહે છે, ત્યારે સુદ્ધિતરન તે ઇન્દ્રિયોની ચેટામાં જીવન સંસ્કારરૂપ રંગ પૂરે છે ઉદાહરણ તરીકે એક રમ્ય ઉપવનમાં આપણે ગમ્ય હોઈએ તો નેત્રવૃત્તિ સુંદર પુષ્પોને જુએ, અને

શ્રોતવૃત્તિ પક્ષીઓના ગુજનરવને સાલજે પરંતુ તે અનુભવમાં રૂપસૌન્દર્ય અને રાખદમાધુર્ય અનુભવવામાં શુદ્ધિને કાર્ય કરવાનું હોય છે, ને શુદ્ધિમાં સરસ્વર હોતા નથી, પ્રાંતલા અથવા કલ્પનાશક્તિ હોતી નથી તે તે ઉપવનના પ્રુષ્ણો અને પાંદરવ કાર્ષ પશુ પ્રકારના ઉચ્ચ લાવને પ્રકટ કરી ગતતાં નથી.

આ પ્રમાણે દેહ, ઈન્દ્રિયો, મન, પ્રાણ, શુદ્ધિ આદિ નિમિત્તો આપણી નૈસર્ગિક વ્યાપકરણને અથવા ગાનશક્તિને મર્યાદિત બનાવે છે, અને તેના મર્યાદાવાળા સ્વરૂપમાં આત્મારૂપે અર્થાત્ હુ-એ પ્રકારના અભિમાનરૂપે જે પ્રતીતિ સ્ફુરે છે તેને જીવ સગા આપવામાં આવે છે અલ્પ દ્રષ્ટિવાળો જીવલાવ અધ્યાત્મમર્યાદામાં પોતાના સ્વરૂપનું સંકુચિત અનુભવે છે એટલુંજ નહિ, પણ અધિભૂત મર્યાદામાં પશુ, અલ્પલાવને અનુભવે છે જેમ ઘટસ્થ દીપ છિદ્રોદારા જેટલો પ્રકાશ નાખી બાહ્ય પદાર્થને પ્રકાશિત કરે છે તેમ આ દેહસ્થ દીપ ઉપર કહેલાં છિદ્રોદારા 'ગાનપ્રકાશ આપી બાહ્યાર્થને ન્યૂનાધિકરૂપે' પ્રકાશિત કરે છે ઘટ-વિનાશો દીપક જેવો પ્રકાશ આપે છે તેવા ઘટની રાસેનો આપી શકતો નથી-તેના જ રીતે દેહે ત્યાદિના અભિમાનવાળો આત્મપ્રકાશ દેહેન્દ્રિયાદિ તાના આત્મપ્રકાશ જેવો બાહ્યાર્થને પ્રકાશક બોલી નથી.

ત્યારે અલ્પદષ્ટિના નિવારણાર્થે આપણું શુ કર્તવ્ય છે તેના નિર્ણય કરવા કડીનું પડે તેમ નથી. ઘટરોટ કરવાથી અથવા ઘટખહાર દીપ-કને સ્થાપવાથી-જેમ આપણે બાહ્ય પદાર્થને પ્રકાશ કરવા જેટલું પ્રયોજન મિદ્ધ કરીએ છીએ, 'તેમ દેહોન્દ્રિયાદિના લયવડે અથવા તેનાથી પૃથક્ પડવાવડે આપણી નૈસર્ગિક વ્યાપક અલ્પદષ્ટિના ઉલ્લસ કરી શકીએ એમાં આશ્ચર્ય નથી આ તાત્પર્યનો ઉદ્ધેષ —

અશરીર યાવ સન્ત ન પ્રિયામિચ સ્પૃશત ॥—એ શ્રુતિ કહે છે જેમ ઘટ દીપ-કનો આવશ્યક અવયવ-નથી, પણ ઉપાધિ છે, તેમ દેહાદિ આત્મના આવશ્યક અશો નથી, પણ ઉપાધિ છે તેથી સ્પત જેમ દીપક સ્વયંપ્રકાશ

અને ઘટથી પૃથક છે તેમ આત્મા પણ સ્વયં પ્રકાશ અને દેહાદિથી પૃથક છે આથી આત્માની અશરીરતા સ્વયંસિદ્ધ અનુભવનારને પ્રિયતા અને અપ્રિયતા અથવા હપશોક રૂપેષ કરતા નથી.

જેમ તેન, દીવેટ ઇત્યાદિ દીપકના આત્મભૂત અશો છે તેવા દેહાદિ ને આત્માના આવશ્યક અશો હોય તો સસારનિવૃત્તિ અથવા કલેશનિવૃત્તિ કદી સલાવે નહિ, પણ આપણા અલ્પ અનુભવ પશુ એટલું તો સાખીત કરે છે કે દેહાદિ નિમિત્તોના આપણે પ્રકાશક અથવા નજીવાર હોવાથી તે નિમિત્તો આપણા સ્વરૂપભૂત નથી, પણ ઉપાધિરૂપ છે, ઉપાધિનો વિવેક ગાનવડે ત્યાગ થઈ શકે છે, વિશેષણનો અર્થાત્ આવશ્યક આત્મભૂત, ધર્મનો ત્યાગ મધ શકતો નથી. જલમાં આવેલી ઉષ્ણતાનો ત્યાગ થઈ શકે છે, પણ ચૈત્યનો લય ધર્મ શકતો નથી ઉતું પાણી કંમશ શીતલ થતું આવે છે, તેમ દેહેન્દ્રિયાદિ અભિમાનવાળું ચેતન પશુ મુદુમિમાં પોતાની નૈસર્ગિક નિરભિમાનતાને પ્રાપ્ત કર્યા જ કરે છે

ત્યારે દેહાદિ ઉપાધિનો લય કર્યા વિના આપણી દષ્ટિ અક્ષાકાર અનુભવાય એ શક્ય નથી પ્રશ્ન એ છે કે તે મર્યાદા લાવનાર નિમિત્તોનો લય શી રીતે કરવા કે જેથી અલ્પદષ્ટિ અલ્પદષ્ટિનું રૂપ ધારણ કરે, અથવા જીવ શિવરૂપ-ધારણ કરે ?

આ પ્રશ્નનું ઉત્તર ઉદાહરણુદારા આપણે આપીશું અત્યક્ષ અનુભવોતો અગ્નિ પરસ્પત આપણે વાહક અથવા ધારક દ્રવ્યમાં જ અનુભવીએ છીએ વિદ્યાન શાસ્ત્રથી આપણે નજીવીએ છીએ કે અગ્નિ, વિદ્યુત્ આદિ વ્યતિકરો આકાશ-દ્રવ્યના અમુક પ્રકારનાં અને વેગવાળા આન્દોલનોથી પ્રકટ થતી અણુસમૂહાત્મક પદાર્થોના સ્થિતિ-વિશેષો જ છે વળી સામાન્ય ગાનથી પણ આપણે નજીવીએ છીએ કે અગ્નિ સ્વતઃ શુભધર્મો છે, અને તે લાકડાં કાલસા ઇત્યાદિ પદાર્થોદારા પ્રકટ થાય છે, અને તે દાહ અને પ્રકાશરૂપ ધર્મોદારા જીજ્ઞાસ છે, અને આપણે તે લાકડાં અથવા કાલમાને મળાગતા હોય છે ત્યારે અગ્નિ

શબ્દથી વ્યવહરીએ છીએ જે કે તે પોતે અગ્નિ નથી એમ આપણે અતરથી સમજીએ છીએ

આ પ્રમાણે આપણે આત્મરૂપ તત્ત્વ જે મન, બુદ્ધિ અને પ્રાણીયી અંગોચર છે તે તે ઉપાધિ દ્વારા અનુભવાય છે આત્મા જેવો નિર્મલતા લાવનાર કોઈ પદાર્થ નથી એટલું જ નહિ પણ જ્ઞાનનું સ્વયંભૂપણ તેમા નિવાસ કરી રહેલું છે એટલે પરમ પાવક અથવા શોધક અને જ્ઞાનપ્રસારક તત્ત્વ આત્મા છે છતાં તેનું મતનિર્વર્તક સામર્થ્ય અને જ્ઞાનપ્રસારક સામર્થ્ય પ્રાણ અને બુદ્ધિકારા પ્રકટ થાય છે આત્મજ્યોતિતા સ્વાભાવિક સામર્થ્યથી પ્રાણ અને બુદ્ધિ બ્યારે સજગે છે ત્યારે ચેતનતાનું આપણે જ્ઞાન કરીએ છીએ લોકો અથવા કોલસાનું આરણ્યું સજગવું કદ્ય આરે છે અને હુમાદિ વિક્રમને પ્રકટ કરે છે, પણ બરાબર મળ્યા પછી છેવટે નિષ્કપ દેવતારૂપે ઝળકે છે, તેન પ્રાણબુદ્ધિ પણ આત્મજ્યોતિથી સજગે છે ત્યારે આરભમાં વિરોધી અથવા ઇતિષ્ય ધૂમ નીકળે છે, પણ બરાબર પછી પોતે આત્મજ્યોતિરૂપે સ્થિર પ્રકાશ થઈ રહે છે

જેમ કોલસાના અખંડ સજગવાથી તેનું સ્વરૂપ દેવતામય થઈ રહે છે તેમ પ્રાણબુદ્ધિનું આત્મજ્યોતિથી વ્યાપ્ત થતું છે જીવને શિવજ્ઞાન પ્રકટ કરનાર ઉત્તમ સાધન છે આ અખંડ સજગવાને અથવા આત્મજ્યોતિના પ્રમાણને સાર્વત્રિકા વૃત્તિવ્યાપ્ત કહે છે હું અદ્યત્ત જીવ નથી પણ સર્વજ્ઞ બ્રહ્મ છું એ પ્રકારના તાર્કિકાના અનુસમાનવાળા બુદ્ધિની વૃત્તિનો ઉદય થયો, અને તે સાથે પ્રાણતત્ત્વનો સ્તબ થયો-આ ઉભય સમકક્ષીન બ્યતિ કરો અધ્યાત્મમયોદામાં પ્રકટ થવાની સાથે જ આત્મજ્યોતિનું સર્વજ્ઞ પ્રસારણ થઈ જાય છે, એટલે વૃત્તિ અખંડ બ્રહ્માકર બની રહે છે જેમ કોલસાનો દેવતારૂપ આકાર થઈ જાય છે તેમ જીવની અદ્યત્ત વૃત્તિ જીવત્વને સ્પર્શ કરતી નથી પણ શિવત્વને વળગી તન્મય બન્યાય છે

ચિત્તની અદ્યત્તવૃત્તિને પૂર્ણવૃત્તિને બનાવનામાં અધ્યાત્મયોગની ચમત્કૃતિ છે ગમે તેટલું જ્ઞાન હોય પણ પૂર્ણવૃત્તિને ઉદય કરવાની ક્ષતા દસ્તગત થઈ ન હોય તો વિદ્યામીત્ર ભારજૂત છે આપણે

બ્રહ્માખરા ચૂલો શીરીતે સજગાવવો અને રસોઈ શી રીતે કરવી તેનું જ્ઞાન ધરાવીએ છીએ, પણ તેવા પાંડિત્યને ધારણ કરી રસોઈ કરવા માડીએ ત્યારે અગર પડે છે કે પાંડિત્ય કામમા આવતું નથી, પણ એક બાલિકા આપણને પ્રયોગદ્વારા સત્ત્વ રસોઈનો ઉપદેશ આપી શકે છે, અને આપણે ઘૂણીથી આખો યોગજ્ઞ બદાર નીકળીએ છીએ આ જ આય તત્ત્વવિદ્યામાં પણ પ્રવર્તે છે જીવ, બ્રહ્મ, અને જગત્તા સ્વરૂપને આપણે સાક્ષાત્કાર બળીએ છીએ, અને મહાવાક્યમાં પ્રવર્તતા સામાનાધિકરણને લગતા ભોગલાય લક્ષણના નિયમને સમજીએ છીએ, પણ અખંડ બ્રહ્માકર વૃત્તિને ઉદય કરી શક્તા નથી એ સુ આખણી જડતાને-અવિદ્યતાને-પ્રકટ કરવી સમર્થ નથી !

જેમ દેહાકર વૃત્તિનો ઉદય કરનામાં લગભગ પણ શ્રમ પડતો નથી તેમ બ્રહ્માકર વૃત્તિ થવામાં શ્રમ ન પડે, અને જેમ શ્વાસ પ્રવાસમાં પ્રાણચેષ્ટ સાહજિક છે તેમ પ્રાણનો કુલક નાપાસ સિદ્ધ થાય ત્યારે જ આપણે અલભ્ય માંથી બ્રહ્મદિમાં સ્થિત થયા ગણાઈએ સરોવરને કદિ બેઠા હોઈએ અને એ કરો નાંખી આપણે જે તરંગો ઉત્પન્ન છીએ તે તરંગો સામા કોઈમુદી પહોંચવા નિમિત્તો હોય છે કવિતા નાના કાકરા એક એક નિયમિત વેગથી નાંખીએ તો તરંગો સામે કદિ પહોંચે છે, અથવા એક ગેટિ પથર, બજવાન વેગથી નાંખીએ તો શોભ સામે કદિ પહોંચે છે. તેવી રીતે ચિત્તસરોવરને સામે કદિ રહેલા બ્રહ્મત્વને સ્પર્શ કરાવવા આપણે વૃત્તિતરંગોને નિયમિત વેગ આપવો જોઈએ અથવા ઉપાસ્ય થઈ અથવા ઇશ્વરને વળગાડેની વૃત્તિને ચિત્ત સરોવરમાં ઝપટાવવી જોઈએ પહેલો પ્રકાર ચિત્ત પ્રવાન છે, બીજો પ્રકાર ક્રિયાપ્રવાન છે, પહેલામાં અખંડ સાવધાનતા જોઈએ અને નિયમિત વેગથી વૃત્તિઓની ધારા ચાલવી જોઈએ, બીજામાં ઇશ્વર સ્વરૂપસાથે વળગેલી વૃત્તિ સામે કદિ અવરૂપ પહોંચે છે જેમ કોઈ તરનામાં કુલક ન હોય તે ટુંગીવડે અથવા ગામના પુઠો વળગી વરે છે તેમ તન્વાનુસધાન કરવાને અગમ્ય

જાતુઓ ધર્મરૂપ તત્ત્વને વળગી બહાને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રથમ પ્રકારની યોગકલાને ધારણ કરનારા મહાત્માઓ પ્રાપ્ત પદવસ્થામાં હોય છે અર્થાત્ રાગદ્વેષાદિ ક્લેશથી તેમનું ચિત્ત ક્યુપિત્ત હોતું નથી તેથી અખડ બ્રહ્માકારા વૃત્તિની ધારા તેઓ ચલાવી શકે છે આ કારણથી —

નિમેષાર્ધ ન તિષ્ઠન્તિ વૃત્તિવ્યક્તમયીં પિતા ।

યયાતિષ્ઠન્તિ વ્યક્તાયાઃ સનકાયા શુક્રાદયઃ ॥

એ શ્લોકવડે શ્રીશંકરાચાર્ય કહે છે કે જેમ બ્રહ્માદિ દેવો, સનકાદિ મહર્ષિઓ, અને શુક્રાદિ યોગિજનો જેમ અર્ધી દાણુ પશુ બ્રહ્માકાર વૃત્તિ વિના રહેતા નથી તેમ મહાત્માઓ દાણુભર પશુ વૃત્તિનો બહાભાવ ત્યજતા નથી.

જેઓ બાવી પરમપાવન વૃત્તિને ત્યજી વેદાન્ત શાસ્ત્રમાં નિષ્પણના જાણીએ છે તેમના સળધમાં તેઓ શી કહે છે કે —

યદિ વૃત્તિ જઠત્યેનાં વ્યક્તાભ્યાંપાવર્તીં પરાઃ
વૃષેષ તે કુઃ જીવન્તિ પશુભિશ્ચસમાનરા ॥

જેઓ આ પરમ પવિત્ર કરનારી, બ્રહ્માકારા વૃત્તિને ત્યજે છે તે મિથ્યા જ જીવે છે, અને પશુમાં અને તેમનામાં કંઈ બેદ નથી.

આપણી શિવરૂપ સિદ્ધિસ્થિતિ ત્રણ કાળમાં વિદ્યમાન છે અને જીવરૂપ સ્થિતિ મિથ્યા પ્રતીતિ-રૂપ છે આ પ્રકારના પરાક્ષરજ્ઞ ઉપરાંત અપરોક્ષ અનુભવને જન્મ આપનાર બાહ્ય વૃત્તિનો ઉદય ન થાય ત્યાં સુધી પુરુષાર્થની સમાપ્તિ નથી આપણા પૂર્વજેએ ગર્ભગંધ ધન ઔષ્ણ્ય ધરમાં અથવા કોઈ સાધુકારની પેઢીમાં મક્યુ છે તેટલા જ્ઞાનભાવથી આપણે કૃતકૃત્ર યતા નથી, પણ તે એ જ્ઞાને મક્યું છે, અને તે આપણી સત્તામર્મા-દામાં છે એવો અપરોક્ષ અનુભવ થયા પછી આપણા ધનવાનપણાના અભિમાનનું વૈષયિક સુખ જનન થાય છે આ જ નિયમથી આપણે સ્વન બહરૂપ છીએ એટલા શાસ્ત્રપ્રભોધિત પરાક્ષ નિરૂપણથી સ્વરૂપસુખ જનન થતું નથી, પણ તેની અખડાકારા વૃત્તિ પ્રકટ થયે સ્વરૂપાન છતી અભિબ્યક્તિ થાય છે.

આ કારણથી બ્રહ્માકારા વૃત્તિનો ઉદય કરવાની કલાઉપર જ તત્ત્વજ્ઞોની ચોટ છે શાસ્ત્ર અને શુદ્ધ આ વૃત્તિના ઉદયક્રમમાં મહાયક નિમિત્ત થાય છે, પણ તેનો ઉદ્ભાવ કરવામાં અને તેને અખડાકાર બનાવવામાં આપણો પોતાનો અધ્યાત્મપ્રયત્ન જ ઉપયોગમાં આવે છે.

ચિત્તવૃત્તિના ઉદય બે પ્રકારે થઈ શકે છે (૧) તેનો વિષય તેની સામે છે એવા આંતરવેગથી અને ઇન્દ્રિયજન્ય વિજ્ઞાનના આકર્ષણથી, (૨) તેનો વિષય તેના પોતાના પ્રભવસ્થાનમાં છે એટલે ચિત્તચુંબિદા અને તેના પ્રકાશક આત્મતત્ત્વમાં છે, અને તેથી ઇન્દ્રિયજન્ય વિજ્ઞાનના પ્રત્યાહારથી —

ઈન્દ્રિયવિજ્ઞાનના આકર્ષણથી અને પ્રત્યાહાર-થી ચિત્તવૃત્તિ અનાત્માકારા (રુદ્દમાકારા) અને આત્માકારા (અદિદમાકારા) બને છે. અનાત્માકારા વૃત્તિ અનાત્માના અનંત બેદભાવથી અનંતાકારા થાય છે અને તે અડિત હોય છે, એટલે તે વૃત્તિથી ઉત્પન્ન થતું જ્ઞાન પણ અડાકાર હોય છે.

ત્યારે ચિત્ત બાહ્યઇન્દ્રિયવિજ્ઞાનથી પ્રત્યાહત થાય છે ત્યારે અર્થાત્ નૈતિનૈતિ ન્યાયે બાહ્યવિષયમાત્રથી પ્રત્યાહત બને છે ત્યારે ચિત્ત આત્મ-તત્ત્વમાં રહે છે, અને આત્માકાર થઈ રહે છે આત્મતત્ત્વ આખડ નસતુ હોવાથી ચિત્ત તદાકાર પ્રરિણામ પામી પૃથક્ અવશાસ પામતું નથી. આમ થવાથી સ્વયં પ્રકાશ આત્મતત્ત્વ બ્રહ્માભાવથી રુકુર છે, અને આ રિચિતિવિશેષને બ્રહ્માભાવનું ભર કહે છે આવી ચિત્તસ્થિતિ એકવાર ઉદય થયા પછી જીવે શિવરૂપ છે કે કેમ એ પ્રશ્નને અવશાસ જ રહેતો નથી, અને ઉત્થાન મમયે વિષયનો અવશાસ થાય અને દેહાદિસંઘાત વાસનાનુસાર ચેતનાણાં થાય તોપણ બ્રહ્મદર્શનનો લોપ કદી થતો નથી.

અસ્પદષ્ટિ અથવા અનાત્માકારા વૃત્તિને બ્રહ્મદષ્ટિ અથવા અખડાત્માકારાવૃત્તિ બનાવવાની કલા ન્યાયસુધી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી સ્વરૂપે અવસ્થાન થતું મભવતું નથી, માટે પ્રાપ્તિવેક પુરોગે આ કલા શુદ્ધાભિદ્વારા સિદ્ધ કરવો ધરે છે +

સદ્વિચાર લહારો.

લેખક શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન.

તમે શ્રમિત છો ? દુઃખી છો ? ક્લેશયુક્ત છો ? પરાજય પામેલા છો ? શકિત છો ? ચિતા તુર છો ? નિરાધાર છો ? ભયગ્રસ્ત છો ? વ્યાધિ ગ્રસ્ત છો ? દુર્બલ છો ? દીન છો ? સતત છો ? સર્વ પ્રકારના પગિતાપયુક્ત છો ? સર્વ પ્રકારની પરાજીતતા સેવો છો ? તો એ પણ હોવા છતાં પણ ડગવાનું કશુંજ પ્રયોજન નથી સાક્ષત્ ઈશ્વર તેના નિવારણનો સ્પષ્ટ અને સરળ માર્ગ તમને બતાવે છે મામેક શરણં વ્રજ (માકે શરણું મહણું કરો) તેજ ઈશ્વર કહે છે કે "પાપમાત્રથી (અને પાપ એજ ઉપર કહેલા દોષાદિ છે,) તમને મુક્ત કરીશ-ચોચના ન કરો" આમ છે તો પછી ચીમળાવવા પાઠ્યા જેવું કરમાવેલું મુખ રાખવાની શી, જરૂર છે ? તમને દુઃખમાત્રથી ઉગારનાર ઈશ્વર છે, અને તે તમારી અત્યંત નિકટ છે તુષાતુરની જેટલી નિકટમા નિકટ જ્યાં આવી શકે સહેવે તેના કરતાં પણ આવા સમર્થ ઈશ્વર તમારી અત્યંત નિકટ છે તો પછી તે ઈશ્વરપ્રતિ અભિમુખ થાઓ તમારા પગલને ઈશ્વરપ્રતિ જવા દો બીજા ગમે ત્યાં તમે વહેતા દો. ત્યાંથી પાછા વળાને ઈશ્વરપ્રતિ જાઓ. મનુષ્યની જે કષ્ટ ભૂલ થાય છે તે આ જવાનું છે તેજ જગાએ થાય છે પરંતુ ખડ નેતા તેજે ન્યા ઈશ્વર છે ત્યાં જવાનું છે, ત્યાં તે પોતાને ફાવે છે તે માર્ગે વહે છે, અને ત્યાં તે ઈશ્વરની આશા રાખે છે તમે તો તેમજ કરો

તેમનામા જ શાશ્વતી શાંતિ રહેલી છે, તેમનામાં જ પ્રજ્ઞતા, સમાહિતતા તથા પવિત્રતા રહેતાં છે, બધું પણ તેમનામાં જ છે આરોગ્ય પણ તેમનામાં જ છે સત્ય અને મામર્થ્ય પણ તેમનામાં જ છે નિર્ભયતા, સ્વતંત્રતા, સપત્તિ, નિશ્ચિતતા અને તિમિરનાશકતા એ પણ તેમનામાં જ છે મનુષ્યને માટે જીવનમાં જે જે વસ્તુની જરૂર છે, તે સર્વ તેમનામા છે-માનવ હૃદય જે કષ્ટ ઈચ્છા કરી શકે તે સઘળું તેમનામાં છે બીજા ક્યાંદિ પણ શોધ કરવાની જરૂર નથી બીજા ક્યાંદિ પણ માંગે અનુસરવાની અગત્ય નથી, એવું એક જ સ્થાન છે કે જ્યાં મનુષ્યનો આત્મા વસિ, વિશ્રાંતિ અને સુખને અનુભવ કરી શકે છે એવું એક જ સ્થાન છે કે જ્યાં પ્રત્યેક મનોમય ચિત્ર (Vision) પ્રત્યક્ષગમ્ય થાય છે, -અને પ્રત્યેક ઉચ્ચ અને નિર્મલ-આશાઓ સ્વપ્નરૂપે આસતી આશાઓ-સત્યરૂપે થઈ રહે છે આ સ્થળ સર્વ જાણી, જ્ઞેય, એમ છે તેના જ તબ્બમાર્ગનું રહસ્ય આજ છે ઈશ્વરભિમુખ થાઓ.

મનુષ્ય અનેક પ્રકારના બંધનયુક્ત રહે છે તેનું દારણ્ય એ છે કે તે પોતાનું જીવનસૂત્ર મનુષ્યોને-જનસમુદાયને-પ્રસન્ન રાખવામાં પોતાનું જીવન ગાળવું એ હોય છે જીવનના એ ઉદ્દેશને યોગ્યરૂપમાં બદલી, ઈશ્વરને અનુસરે, ઈશ્વરને પ્રસન્ન રાખવામા તમારું જીવન ગાળો, અને મુક્ત ત્વે તત્કાળજ તમારા પ્રતિ આનંદ જણાશે તેમ થવા પછી તમે ધારશો તો મનુષ્યોને પણ પૂર્વ કરતા અધિક પ્રમાણમાં અને અધિક ઉત્તમ રીતે પ્રસન્ન કરી શકશો કેમકે તે વખતે તેમને જ્યાં ખાસ જરૂર છે તે વસ્તુ પૂરી પાડીને તેમની પ્રસન્નતા મેળવવાનું તમારામા સામર્થ્ય આવવાનું

બીજા સર્વ માર્ગો મનુષ્યને ક્લેશ, ભય, મૃત્યુ તથા અવનતિના સ્થાને જ લઈ જાય છે અને મુક્તત્વ, આનંદ, ઉત્તિ વગેરે તો એક ઈશ્વર-મા-તેમની નિકટજ છે, તથા ત્યાં જ તે અખડિત રહેલા છે તેમનામા જ જીવનતત્ત્વ રહેલું છે,

કારણ કે તેમ કરવાનું બળ તમે ઇશ્વરદ્વારા મેળવ્યું હોય છે આત્માને અનુસરવું એટલે, જીવનની સિદ્ધિઓના અથવા પ્રાપ્તિઓના મહાન રાજ્ય અથવા પ્રદેશમાં પ્રવેશવું એ છે. અને એ રાજ્ય અથવા પ્રદેશ એવો છે કે જેમાંથી ને કઈ મુક્તિવાન મનોહર અને મનુષ્યના અસ્તિત્વને અર્થ ઉત્પન્ન છે તે બધું તેમાંથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે આપણને આપણી આત્મા, પુણ્યતાવાળા જીવનપ્રતિ જ દોરે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ ઉચ્ચતર અને વિશાળતર જીવનમાં ને કઈ અધ્યાત્મસંપત્તિઓ અનર્ગળ અને અધ્યાત્મસંપત્તિઓ—છે તેની આપણને સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ કરાવે છે અને આપણા અભ્યંતરમાં રહેલા પ્રદેશ અથવા રાજ્યને આપણે જાણી શકીએ છીએ, ત્યારે આ રમ્ય પ્રદેશમાં ને કઈ આપણને નોંધે છે. તે પણ આપણને આવી મળે છે. અને તેમ થતા બીજા અનેક મનુષ્યોનું આપણે અધિક પ્રમાણમાં દિલ કરી શકીએ છીએ, બીજાને અધિક પ્રમાણમાં સહાય આપી શકીએ છીએ.

* * *

જેમાં કઈ પણ ઉચ્ચ પ્રકારનું મધ્ય રહેલું છે, એવી વસ્તુની તમારા જીવનમાંથી શોધ કરી કહાડો તમારા જીવનમાં તેવું કઈ રહેલું છે અને એવું જેટલું જડે તેમાંથી પણ ને સર્વોત્તમ હોય તેને તમારા જીવનના પ્રત્યક્ષ અક્ષમાં લાવો—તમારા જીવનના રમ્ય અક્ષમાં તેને પ્રકટ કરો ને કઈ સર્વોત્તમ છે તેના જ સર્વોત્તમ પ્રકારે પૂર્ણ રૂપમાં આલિંગ્ય કરવાથી, ને કઈ એના દરતાં પણ વધારે સાફ છે તેના અખંડ સમયમાં આપણે આપણને પોતાને શ્રદ્ધાએ છીએ ઉત્કૃષ્ટતાને અત ન હોવાથી આ રીતે કરે કરે આપણે તેમાં શ્રદ્ધા અત થતા જ જઈએ છીએ ને કઈ હાલ આપણને જાણ્યેલું ઉત્તમ હોય છે તે અને તેના કરતાં હજી પણ વધારે ને કઈ હિતમ હોય છે—પણ તે કદાચિત્ આપણને યાત ન હોય તોપણ તે બંનેના આપણી જાગૃત અવસ્થામાં જ એક બીજા સાથે સર્વ સ્થળે અને સર્વ પ્રમાણમાં અર્થ થાય છે, સમય થાય છે તેથી ત્યારે આપણે એક સ્થિતિમાં અખંડ રહ્યા કરીએ છીએ—સ્થિરતાથી તેમાં રહીએ છીએ—ત્યારે ને

કાલે અનુકૂળ યોગ આવે છે ત્યારે તત્કાલ આપણે પેલી બીજી સ્થિતિમાં પ્રવેશ કરી શકીએ છીએ વધારે ઉચ્ચ વસ્તુપ્રતિ જવાના માર્ગ દર્શાવેલો હોય છે, અને જેઓ પોતાનાથી બને છે તેટલું સર્વોત્તમ પ્રકારનું જીવન માગી શકે છે, તેમને તે હાથવડે તમા જ નિર્નકટ જ હોય છે, અને આજ સ્થળે આપણે અખંડ ઉર્ધ્વ ગમન કરવાના રહસ્યને જાણીએ છીએ ને માર્ગ વિખરે સ્થિતિ કરાવે છે તેને સ્પષ્ટ રીતે નોંધી જાણીએ છીએ

* * *

ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થતાં જીવનમાં મહાન કાર્યો અવસ્ય બને છે અને ને આપણે તેના ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્ય સાથે અખંડ સમય રાખીએ છીએ, તો આપણે આપણા અત્તરમાં રહેલા પરમ આત્માના પૂર્ણ ભાનવાળા અને તેના પ્રતિ પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા રહેવું જ નોંધીએ અને તે પ્રમાણે આપણાથી રહેવાનું, નોંધીએ કેમકે ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્ય સાથેના આપણા સમય જ આપણને એ રીતે રાખી શકે છે, તેથી ને તે રીતે આપણે ન રહી શકતા હોઈએ તો જાણવું કે હજી આપણે ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્ય સાથે અખંડ સમય થયો નથી ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્યનું ન્યાં મધ્યબિંદુ અથવા સિદ્ધાંત છે સૌ જ અધ્યાત્મ વસ્તુ છે, અને તેની સાથે ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્યને પ્રાપ્ત પુરવડા અવસ્ય અનુસંધાન થાય છે ન્યાં મુખી આપણે આત્માના ચિતનને બદલે મનુષ્યનું જ ચિંતન કરીએ છીએ, આત્માના સમયને બદલે મનુષ્યનો જ સમય સેવ્યા કરીએ છીએ, અને આત્માની સહાય માગ્યા વિના મનુષ્યની અપૂર્ણ સહાયને જ ઇચ્છ્યા કરીએ છીએ તથા આત્માના સામર્થ્યની અવગણના કરી મનુષ્યના સામર્થ્યની જ મહત્તા માન્યા કરીએ છીએ, ત્યાં સુધી ઉચ્ચ ક્રાંતિના સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થવા તથા અધ્યાત્મ વસ્તુ સાથે સમય બંધાવો એ બની શકે તેમ નથી આત્મામાં એકાગ્રચિત્ રહેવાને મારે આપણે આત્મામાં જ રહેવું નોંધીએ, અને પ્રત્યેક સમયે પ્રથમ આત્મામાં જ આપણા વિચારને પુરવડો નોંધીએ, પ્રથમ જ વિચાર

આત્મસંબધી આવવો નેષ્ટ એ તેમ થાય છે ત્યારે આપણે આત્માના સર્વોચ્ચ સામર્થ્યથી બધાં પૂર્ણ થઈ રહીએ છીએ, અને આપણા શરીર તથા મન ઉભયનું સામર્થ્ય ઉચ્ચ કોટિનું થઈને નિત્ય નવા નવા રૂપમાં વૃદ્ધિ પામતું જાય છે

* * *

આત્માનું ઉદ્દઘાટન અથવા અભિવ્યક્તિ થવામાં પ્રથમ નિયમ એ છે કે મનુષ્યે આધ્યાત્મિક સ્થિતિમાં રહેવું એટલે સ્થળવતરહિનપણે ઈશ્વરાભિમુખ વૃત્તિ રાખી તેમની પ્રાર્થનામાં ચિત્તનું પરાવાયલું રહેવું અથવા તમે આત્મામાં સ્થિત છો એ પ્રકારનું જે સ્થિતિમાં રહ્યાથી જાન રહે એ સ્થિતિમાં રહેવું આધ્યાત્મિક સ્થિત રહેવું ગણાય છે ન્યારે તમે આત્મામાં એકાગ્રતા ધરા છો, અથવા આત્મદેવની યથાર્થ પ્રાર્થનામાં એકાગ્ર થાઓ છો, અને તે પ્રસંગે જે ક્ષણ ઇચ્છાના વિષયને તમારી વૃત્તિમાં રાખો છો તે અવસ્થા તમને પ્રાપ્ત થાય છે જે વસ્તુમાટે તમે પણ ન્યારે પ્રાર્થના કરો છો તે આત્મામાં હોય છે, અને તમે પ્રાર્થના કરો છો ત્યારે તેજ આત્મામાં આવીને ડેરા છો, ત્યારે જે વસ્તુ માટે તમે પ્રાર્થના કરતા હો છો તેની જ સાથે આધ્યાત્મિક સંબંધથી તમે જોડાઓ છો, અને જેની સાથે આપણે આધ્યાત્મિક સંબંધથી જોડાઈએ છીએ તે આપણને મળે જ છે માનવજીવનને ઉચ્ચ અથવા દૈવી જીવન સાથે સમાનપણે જોડે અને તમને થોડા જ સમયમાં જણાય કે પૂર્વના જીવનમાં પાછળનું દૈવી જીવન એતપ્રિય થઈ વહી રહ્યું છે આત્માનો વિકાસ, મનુષ્યના અભિમાનીને, વસ્તુમાનનું જે પરમ મૂલ તેની માથે આધ્યાત્મિક સંબંધની ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ કક્ષામાં ધ્યાને છે, અર્થાત્ આત્માનો વિકાસ થતા મનુષ્ય સર્વ વસ્તુના મૂલના સંબંધમાં આવવાથી તેના પ્રત્યેક વસ્તુની સાથે આધ્યાત્મિક સંબંધ બંધાય છે તેથી આત્માનો વિકાસ કરવો એ, મનુષ્યના દૃષ્ટિબિંદુમાં જે ક્ષણ ઉચ્ચ ક્ષણ હોય તેના પ્રતિ જવાના દારને પુરુષ કરવા સરખું છે.

* * *

શાસ્ત્રો કહે છે કે જેનું અત કરણ પવિત્ર તે પુરુષ ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે અત કરણવડે શુદ્ધ થવું એટલે શુદ્ધ વિચારો ઉપકારના આધ્યાત્મિક સત્યના વિચારો એ છે ઇશ્વર અત્યંત નિકટ અને સ્વદેહવત્ સ્પર્ષ છતાં, આપણે તેમની સ્પર્શહિન હોઈને પણ તેમને જોઈ શકતા નથી તેનું કારણ એ જ છે, આપણે આપણા અત કરણને અશુદ્ધ તથા અયોગ્ય વિચારના વાદળાથી છાંય દીધું છે અને તે વિચારો એવા છે કે જે પ્રાણીપદાર્થ માત્રની ઇશ્વરપ્રતિ જે ક્રમથી સરળપણે અને સ્વાભાવિક રીતે ગતિ થતી હોય છે, તેમાં વિદ્યુત્ સ્પર્શ પડનાર તથા તેના વિરોધી ધર્મ રહેનાર હોય છે સ્વચ્છ જલ પારદર્શક હોય છે, તે જ પ્રમાણે સ્વચ્છ મન પણ પારદર્શક હોય છે, એ મનની અવ્યતર પ્રેરણા રહેલા પરમાત્મા તેમ જ આપણા ઊંડાણમાં રહેલી વિવિધ પરમાત્મ તત્ત્વરૂપ વસ્તુઓ એ સ્વચ્છ મનની અદરથી બહુ સુગમપણે જણાઈ આવે છે જેમ નદીનું જળ સ્વચ્છ અને સ્થિર હોય છે, ત્યારે તેની બદર રહેલી વસ્તુઓ તત્કાલ જણાય છે, તેમ મન પણ જ્યારે સ્વચ્છ અને સ્થિર—શાંત—હોય છે, ત્યારે આપણા જ અતરંગમ પ્રદેશમાં રહેલું ઇશ્વરતત્ત્વ આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે આકાશમાં વાદળા ચઢી આવતાં જેમ સૂર્ય ચંદ્ર દેખાતા નથી, તેમ હૃદયાકાશ ઉપર મલિન વિચારોના વાદળા જામવાથી ઇશ્વર પ્રકટ દેખાતા નથી તેથી, કર્તવ્ય એક જ છે કે અશુદ્ધ-અહિતકર-વિચારોને નિવૃત્ત કરવા

* * * *

આજનું જ ચિંતન કરો આવતી કાલની ચિંતા આજે સેવવાની નથી કેમકે આજના જ દુઃખો કષ્ટ ઓછાં નથી કે જેનો વિચાર કરવો છોડી આપણે આવતી કાલના વિચાર કરીએ તો ચાલે, આ પ્રકારે શુદ્ધિમાનોત્તર કહેવું છે દુઃખનો અર્થ કષ્ટ જ નથી પણ અપૂર્ણતા અથવા જેમાં હાલ પૂણ્ણતા, વિકાસ તથા વૃદ્ધિ કરવાની જરૂર છે એવી એક સ્થિતિ તેથી ઉપરના જાંવનાં જે વચનો કહેવામાં આવે છે, તેના અર્થ એ છે કે આપણને પ્રાપ્ત થયેલા વર્તમાન સમયને પૂર્ણતા

તથા આપણને સંતોષના કારણરૂપ થઈ થડે
તેવા કરવો અને ભવિષ્યમાં આપણે કેવા થવાના
એ અથવા શું કરવાનું છે તેના વિચારમાં જ
પડ્યા ન રહેવું કેમકે તેમ કરવાથી આપણને
આજે મજેની દુખ ટળતા નથી, આપણને આજે
આ ઉચ્ચસ્થિતિ પ્રાપ્ત થતી નથી, અને તેમ ન થવાને
હીધે આપણે આવતી કાલ ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત
કરવાને યોગ્ય થતા નથી. ન્યાં સુધી આપણને
તેવી યોગ્યતા મળતી નથી, ત્યાં સુધી ભવિષ્યના
અમે તેટલા વિચારો કરીએ, તોપણ ભવિષ્યમાં
આપણે તેવી ઉત્તમ સ્થિતિને પામી શકતા નથી
કેમકે તેવી સ્થિતિ પામવાને માટે આપણે આજે
દામક થવું જોઈએ, તે જ પ્રમાણે આવતીકાલ
માટે કરવા વિચારો આપણી આજની સ્થિતિને
બદલતા ન હોવાથી આવતી કાલના વિચારો
આજે કરવાથી આપણે વર્તમાન સ્થિતિને કદાપિ
ઉત્તમ કરી શકીએ એમ નથી તેથી જ શ્રીમાન
વિશ્વવંશ પોતાનો અનુભવ કથન કરતાં વડે છે
કે 'વનમાને વૃત્તિ હું મનને સદા શધીર.'
ત્યારે આપણે વર્તમાન સમય, આયજીયથી
અતુલની શકાય એવા પ્રકારના પૂર્ણ જીવનરસથી
જીવનકાલે જીણાવ, ત્યારે તે વર્તમાન સમયની
દેખીતી અપૂર્ણતા, અખડ વિકાસ પામતી ક્રિયા-
રૂપ જ થઈ રહેશે અને એ રીતે અપૂર્ણતા એ
વૃદ્ધિ અથવા વિકાસ, પામવાના એક પથાર્ય
પ્રાપ્તિયારૂપ જ થઈ રહેશે તે એક ખીલતી
કળા જેવી જણાશે, અને તે દુ ખરપે નહિ, પરંતુ
વધારે વિશાલ સુખના, પ્રમાણમાં તે અત્ય
સુખરૂપે જ શીખાશે ત્યારે કળા ખીલતી અટકે
છે, ત્યારે તે કરમાવા-કહેલી-મોડે છે, અને
પછી તે અત્રિપ તથા દુર્ગંધવાળી થઈ રહે છે
તે જ પ્રમાણે મનુષ્ય જીવનની કળા પણ વિકાસ
પામતી અટકી જાય છે અર્થાત્ તેને અટકાવવામાં
આવે છે, ત્યારે તેની વિપરીત સ્થિતિ થાય છે અને
જગતના સંઘર્ષો દુ ખેતું કારણ આ જ જગાએ
છે તેને માટેના ઉપાય એ છે કે એવા પ્રકાર
નું જીવન ગાળવું કે જીવનનું સંઘર્ષ
બળ આપણા વર્તમાન સમયમાં અને તેમાં
થતી ક્રિયાઓમાં જ એકાગ્ર થઈ રહે વર્ત-
માન સમયમાં જ આપણા સમગ્ર જીવનજીવને
અર્પવશી, આપણા જીવનની વર્તમાન કાલમાં

જે કંઈ રહેલું છે તે સર્વનો વિકાસ થાય છે,
અને તેની કાલમાં કંઈ સામાન્ય બળ હોતું નથી.
વર્તમાન સમયમાં જ પૂર્ણતાવાળા જીવનયુક્ત
રહેવું એ વર્તમાન સમયમાં જ અધિક અને
અધિક જીવનમય બની રહેવા સરખું છે તેથી
ભવિષ્યનું ચિંતન છોડી વર્તમાને વર્તો, અને તમારા
જીવનમાં તમે વિલક્ષણ લાભ પ્રકટાવશો.

* * * *

અધિક અને અધિક સામર્થ્ય મેળવવાને
માટે ન્યાં અનંત સામર્થ્ય છે એવા અધ્યાત્મ
પ્રદેશમાં ઉમે અને ઉમે ચક્રનું જોઈએ અને
ત્યારે આપણે એ ઉચ્ચ ભૂમિકામાં પ્રવેશીએ
છીએ, ત્યારે આપણા વિચારો અત્યંત પ્રમાણમાં
બલવાન થાય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આપણી
વિચાર ક્રિયા એવી તો સરળ અને સુગમ થઈ રહે
છે કે પછી બલપૂર્વક અમુક પ્રકારનો પ્રયાસ
કરવો પડે એવું રહેલું નથી આપણે ધૈર્ય-
સંપત્તિ અથવા તેવા જ ઉચ્ચ વિચારો
પણ એ જ રીતે સરળપણે કરી શકીએ છીએ.
તેવા વિચારો કેવલ બલથી જ પરિપૂર્ણ છે
એમ નહિ, પરંતુ કેવળ શાંતિથી પણ
ભરેલા છે કાર્ણ પણ પ્રકારની ક્રિયા પૂર્ણ શાંત
અથવા સ્થિર શી રીતે હોઈ શકે એ સમજવું,
જેણે પૂર્ણ શાંતિનો અતુલન કાર્યો નથી, તેના
મનને બહુ કઠિન છે પરંતુ આપણે જાણવું
જોઈએ કે શાંતિ અથવા સ્થિરતા એનો અર્થ
કેવળ અતિરહિત અથવા જડજેતી અવસ્થા થવી
એવો નથી પથાર્ય શાંતિ એ ક્રિયા અથવા
ચિંતન ઉંચામાં ઉચ્ચ સ્વરૂપ છે અને ત્યાં બલ-
વાનમાં બલવાન સામર્થ્ય પૂર્ણ એકાગ્રપૂર્વક
પ્રવર્તતાં-ક્રિયા કરતા હોય છે પથાર્ય સ્થિરતામાં
રહેવું એટલે તે સામર્થ્યમાં રહેવું એ, છે, તેથી
જે અંત કરણ પૂર્ણ સ્થિર, સ્વસ્થ અથવા શાંત
છે તે સર્વોત્તમ પ્રકારના વિચારો, સર્વથી મહાન
વિચારો અને સર્વથી બલવાળા વિચારો કરી
શકે છે ત્યારે આપણે કંઈ મહાન કાર્યો કરવાના
હોય છે, ત્યારે આપણે તે વેગપૂર્વક આગળ
અને આગળ ધરી જવાને અને એ કાર્યો ઉપર
બલાતકાર વાપરવાને માટે લવચાઈ જઈએ છીએ
પરંતુ એ પ્રમાણે કદાપિ થવા દેવું નહિ, એ

હેવાય તો તે કુખકારક યાવ છે વળી એથી જે સુખ યાવ છે તે માત્ર જીવનેજ યાવ છે વળી અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિમા જનકુ અમ લાગતો હોય, છતાં જો તમે તેને વશ રાખો, તો તે મેળવવાને ગમે તેવું પાપકર્મ કરતા તમે ગરમાશો નહિ. વળી સ્થાયી સુખ આવે એવી એક વસ્તુ છે, ત્યારે ક્ષણિક સુખની પાછળ ભ્રમતું એ તદ્દન મૂખાંધતું કામ છે તમે પોતે તો શરીર કે ઇન્દ્રિય નથી અને તેથી જ સુખદુખ શરીર તથા ઇન્દ્રિયોને યાવ છે. તેથી તમને પોતાને કાંઈ અસર થવી નોંધ્યો નહિ ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરવો ખીજ દરેક લાલચની આખતમાં આવા જ પ્રકારની વિચાર શ્રેણીનો આશ્રય લેવો આ રીતે વર્તવામાં તમારા પ્રયત્ન ધણીવાર નિષ્ફળ પશ્યુ જશે, તોપણ અતે જરૂર તમે વિજયી થશો.

બહુ વાચતા નહિ. જો દશ મિનિટ વાચ્યુ હોય તો તે વાંચેલી આખતપર તેટલાજ ક્લાક ચિંતન કરવું એકાતમા તમારા વિચારોની સાથે એકલા રહેવાની ટેવ પાડો વળી તમારા સિવાય તમારો પોતાનો ઉદ્ધાર બીજા કોઈ કરી શકશે નહિ, એ સાવનાને હૃદયમા વારવાર સ્થિર કરો અને સમજી વસ્તુઓ પરથી ધીમે ધીમે મમત્વ જાવ ખસેડી નાંખો સૂતા પહેલાં પ્રાતઃક્રમની માફક પ્રાર્થના કરો તે સમયે આખા દિવસનાં તમારા કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરો તમારી જૂદ ક્યાં થઈ છે તે તપાસો અને આવતી કાલે તેની જૂલ ન થાય તેનો દૃઢ નિશ્ચય કરો.

ખીજો દિવસ

સ્વાર્થની ખાતર નહિ પણ જ્ઞાનની ખાતર આત્મચાન મેળવવું એ હેતુ આત્મચાનની પ્રાપ્તિમા હોવો નોંધ્યો આ આત્મચાન મેળવવાને પવિત્ર પ્રેમ એ મુખ્ય સાધન છે જ્ઞાનપરના પ્રેમની ખાતર જ્ઞાન મેળવો, અને તેમ કરતાં આત્મચાન પણ ઉવટે મળશે અખ્યાસી ધણીવાર અધીશ અને છે. એ જ સાખીત કરી આપે છે કે તે પ્રેમથી નહિ પણ ગદનાની આશાથી કામ કરે છે, અને આ ઉપરથી એ પશુ સિદ્ધ થાય છે કે

પ્રેમની ખાતર કાર્ય કરનારાના ભાગ્યમા લખેલા મહા વિજયને વારતે તે નાલાયક છે

આપણી અદર રહેલો આપણો અતર્કામી પ્રભુ એજ પ્રેમ, સત્ય, ન્યાય, જ્ઞાન, દયા અને શક્તિનું સ્વરૂપ છે તેના પર નિરતર આપણે પ્રેમ રાખવો નોંધ્યો. તેનાપરજ આપણો બધો આધાર હોવો નોંધ્યો, તેના પર પરતંતરી માફક અચ્ચ અને વિશ્વાસ રાખવા લાયક શ્રદ્ધા ખેસવી નોંધ્યો તે પ્રભુ એજ આપણી આશા છે, કે જે વસ્તુમાવતો નાશ થયા છતાં પણ કગતી નથી વળી જ્યાંસુધી આપણું અશુભ કર્મ નાશ ન પામે, અને જ્યાંસુધી આપણા રક્ષક પ્રભુ આપણા આત્મામા પ્રકટ ન થાય, ત્યાંસુધી સર્વોપ રાખજો ખીજની પ્રાપ્ત કરવા ચોખ વસ્તુ પણ તેજ છે. જે દરવાજોની એ રક્ષક દાખલ થાય છે તેનું નામ સતોષ છે જે પોતાની હાલની સ્થિતિથી અસંતુષ્ટ છે, તે જે નિયમથી તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ તે નિયમથી અસંતુષ્ટ હર છે અને પ્રભુ પોતે એ નિયમરૂપ હોવાથી પ્રભુથી જોયો અસંતુષ્ટ રહે તેમના પાસે તે આવી શકે નહિ.

જિનાંતના પ્રચલમા આપણે છીએ, એમ જો આપણે એકવાર માનીએ તો ખજી દરેક બનાવ તે તે સમયે વાજખીજ ગણવો નોંધ્યો, અને અમુક કાર્યો કરવામાં આપણને વિજય ન મળે, તેમાં પણ આપણને લાભ છે કારણ કે જે સમય અથવા મનની સમતોલવૃત્તિ ઉપર શી કૃષ્ણ જાર મૂકે છે, તે ખીજ કોઈ રીતે આપણે શાખી શકીએ નહિ. વળી આપણી કેટલીક યોજનાઓ અચાનકપણે રચવામાં આવી હોય, અને તેથી તે જો ખોટી હોય તો માયાણુ કુદરત આપણને તે અમલમાં ચૂકવા દે નહિ અમુક યોજનામા અચાનકથી થયેલી જૂલને માટે આપણે કદાચ ઇપકને પાટ ન ગણાઈએ, પણ તે યોજના સફળ થઈ શકશે નહિ એ જ્ઞાત કણુત ન કર્યા માટે આપણને પાપ લાગે છે, જે પ્રમાણમા તમે ઉદાસ બનો છો, તે પ્રમાણમાં તમારા વિચારોનું બલ ઘટતું જાય છે. એક મનુષ્ય કેદખાનામાં પડ્યો હોય છતાં લાં રહો રહો પણ જનસેવા કરી શકે છે માટે તમારી હાલની સ્થિતિથી ઉત્પન્ન થતો અસંતોષ દૂર કરવો એની મારી વિનતિ છે તમારી હાલની

સ્થિતિ તમારી યોગ્યતા પ્રમાણે ઉચિતજ છે, એમ જો તમારા મનને તમે ખરાબ સમજાવી શકો તો તેથી તમારા વિચારો મજબુત થશે એટલુંજ નહિ પણ તે વિચારની અમર તમારા શરીરપર થશે, અને તમારું શરીર પણ મજબુત થતું જશે જ્યારે કામ કરવાનો વખત આવે ત્યારે કહા-પણથી કામ કરવું, અને જ્યારે કામ કરવાનું ન હોય ત્યારે ધીરજથી રાહ જોઈ, અને આ રીતે બ્યવહારના ભારતી જોડને અનુકૂળ થઈ રહેવું આ પ્રમાણે સરિના નિયમને અનુસરવાથી અને સત્ય તથા પરમાર્થ ઉપર આધાર રાખવાથી મનુષ્ય અગ્રવ્ય જોવા ક્ષમો કરવા સમર્થ બને છે.

આ નિયમના અગ્રાનથી મનુષ્ય એક વખતે દુઃખ બહાર ઉત્પાદી જણાય છે, અને બીજી વખતે તદન નિરાસાદી અને નિરાશ બની જાય છે આ પ્રમાણે કુદરતના નિયમનો અગ્રાની મનુષ્ય બ્યવહારની ભારતી જોડનો સ્વામી મનાને બદલે શુભામ બને છે. છે અભ્યારી ! જેને પરાભવની ભીતિ નથી અને વિજ્યની રજૂદા નથી તેના જેવો ધીરજવાન બન.

એકકી થયેલી શક્તિનો નાશ કદી થતો નથી તેનું જુદું રૂપ થવું જોઈએ, અથવા બીજી રસ્તે તેની ગતિ બદલાવી જોઈએ તે હયાતી ભોગવે અને નક્ષત્રી પડી રહે તેમ તો કદાપિ બનેજ નહિ જે વિકારને આપણે વશ ન કરી શકીએ,

તેની સામે થવું એ નક્ષત્રું છે જે તેની વધતી જતી શક્તિને બીજી દિશામાં વાળવામાં આવે તો તે એટલે સુધી વધશે કે જેવો આપણી ઇચ્છા-શક્તિ અને વિવેકશુદ્ધિના પણ કાણુમાં રહેશે નહિ તેને વશ કરવાને તમારે બીજી કાંઈ ઉચ્ચ દિગ્ગામાં તે શક્તિને વાળવી જોઈએ. હાલકી વસ્તુ પરનો રાગ દૂર કરી ઉચ્ચ વસ્તુપર પ્રેમ રાખવો જોઈએ એવી રીતે દુર્યજીનું લગ્ન બદલવાથી તે સફળ થઈ રૂપે ફેરવાઈ જશે. વિકારો આધળા છે, તેને જ્યાં જ્યાં દોરવીએ ત્યાં દોરવામ છે અને આ બાબ-તમાં સ્વાભાવિક વૃત્તિ કરતા વિવેક શુદ્ધિ વધારે વિશ્વાસ રાખવા લાયક ભોમીઆનું કામ કરે છે દાબી રાખેલો કોષ (અથવા પ્રેમ) પોતાનો જુરસો કાઢી પણ રીતે બહાર કાઢ્યા વગર રહેશે નહિ એમ ન ધાય તો તે તે લામણી ધરાવનારને હેરાન કરશે, જેમ તોફાન પછી શાંતિ આવે છે, તેમ ઉભરો બહાર નીકળ્યા પછી મનુષ્ય શાંતિ મેળવે છે પ્રાચીન જ્ઞાનીઓ કહી ગયા છે કે કુદરતમાં કાંઈપણ ખાલી જગ્યા નથી.

આપણે વિકારનો નાશ કરી શકીએ નહિ અથવા સર્વથા તેનો પરાભવ કરી શકીએ નહિ જે એક પ્રકારના વિકારને દૂર કરવામાં આવે તો બીજો વિકાર તેનું સ્થાન લેવાને તૈયારજ હોય માટે નીચ વિકારોને દાબતાં પહેલાં તેનું સ્થાન સારી લાગણીઓને આપવું અશુભને બદલે શુભ વિચારને સ્થાપવા, દુર્યજીનું સ્થાન સફળ થીને અને જોઈમનું સ્થાન જાનને આપવું

સ્નેહામિનન

(પ્રભુ ચરણોગા, રમતું મુજને ભાવે, એ લય.)

બધું જનને, હર્ષથી આજ વધાવું,
અતિ મનકાઉ, હરખાઉ;—

પ્રભુના-સદર સ્વરૂપ હો, દષ્ટિ જુએ મુજ એમ,
વિવિધ રૂપે પ્રભુ ન્યાણીને, હિપ્તે અતર પ્રેમ,
મહિ સ્નેહનો સ્હાવો લીજીએ ને દીજીએ, અતિ ભીજીએ,
આલિંગીએ, આરોપીએ, ગણ, પ્રભુમયે જે થાવું;—

જ્યાં જ્યાં પ્રભુરૂપતાતણું, કીજી જે ફરે ભાન,
સ્નેહનું આકર્ષણ થતું સદને તે તે સ્થાન,

સમગ્રી ભાંતિને ભૂલીએ બુલાવીએ, ને ખીલીએ, ખીલાવીએ,
પ્રતિ ડાળીએ, ફલ અંશનણું આવું;—

સ્વામી રામતીર્થ

(સ્વામી રામતીર્થ—એમના સદુપદેશ-
બાગ ૬ થી ૯. આ નામનું પુસ્તક અમદાવાદ
સસ્તા સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયના મંત્રી બિંદુ
શ્રીઅખાનદણ તરફથી મળ્યું છે. આ પુસ્તકની
ઉપયોગીતાને માટે જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં
' છે તે દરેક માથુસને ઉપયોગી છે અને
' રાખી મનન કરવા લાયક છે. આ પુસ્તકમાં
' શ્રી રામતીર્થના ઉપદેશોનો સમાવેશ છે. કી
૩ ૨ છે. સ્વામી રામતીર્થ એક મહાપુરુષ. યદ્ય
' અને તેમણે હિમાલયના પવિત્ર પર્વત ઉપર
ગંગા અભ્યાસ કરી આદ્યમતત્યનો અનુભવ કરી
એક દિવ્ય મહાપુરુષ તરીકે હિંદુસ્થાન ઉપરાંત
અમેરિકાદિ દેશોમાં વેદાંતનાં બાવણો આપી
પણનાં જીવન સુધાર્યા છે તેમનું સક્ષિપ્ત જીવન-
ચરિત્ર વાચકોને લાભદાયક યદ્ય પડે તે અર્થે
અત્રે આપવામાં આવ્યું છે)

સ્વામી રામતીર્થનો જન્મ પંચાજ પ્રાંતમાં
આવેલા ગુજરાનવાલા જિલ્લાના મરાલીવાળા ના
મના નાના ગામમાં સને ૧૮૮૭ના અષોષર મા
સેની ૮મી તારીખે ગોસ્વામી કુટુંબમાં થયો હતો.

હિંદી રામાયણના કર્તા મહાત્મા શ્રીહનુસી
દાસજીના વશમાં તેમનો જન્મ થયો હતો, તેમના
પિતાનું નામ ગોસ્વામી હીરાનંદજી છે. સ્વામી
શ્રીનો જન્મ થયા પછી થોડાજ દિવસ થયા પછી
એમના માતૃશ્રીનો દેહાંત થવાથી એમના કૌષ્ઠએ
એમને ઉઠેલાં હતાં નાનપણમાં માનું ધાવણ
નહિ મળવાથી શારીરિક પ્રગતિ ઘણક નિર્બળ
હતી, પરંતુ પાછળથી હસરતાદી નિવગેથી
તેમજ આત્મમજાના પ્રભાવે શારીરિક સ્થિતિ
સુધારી હતી.

નાનપણમાં પોતાના ગામમાંજ તેમણે પ્રાથમિક
સિક્ષણનો અભ્યાસ કર્યો હતો તે પછી વડુ અભ્યાસ

માટે તે ગુજરાનવાલાની હાઈસ્કૂલમાં દાખલ થયા
હતા. ગુજરાનવાલા શહેરમાં આવી તે ત્યાંના એક
ધનાભગત નામના સંજ્ઞનને ત્યાં રહેવા લાગ્યા
ધના ભગતે પણ તેમને પોતાને ત્યાંજ રાખ્યા
સ્વામીજી અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત જે સમય મળ
તો તે ધનાભગતના સત્સંગમાંજ ગાળતા હતા.
ધનાભગત જે ઉપદેશ કેરતા તેને સ્વામીજી ધ્યાન
પૂર્વક સાંભળતા અને ત્યારે મીન રહેતા ત્યારે
પોતે પોતાનું પુસ્તક વાચતા તેઓ હમેશાં પો-
તાની પાસે એકાદ પુસ્તક તો રાખતાજ અને
ત્યારે ત્યારે અવકાશ મળતો ત્યારે ત્યારે તે
વંચ્યા કરતા ધના ભગતનો સ્વામીશ્રી ઉપર
અત્યંત પ્રેમ હતો ત્યારે તેમણે મેટ્રીકની પરી-
ક્ષા પાસ કરી ત્યારે તેમના પિતાશ્રીનો વિચાર
તેમનો અભ્યાસ બંધ કરાવનાનો હતો, પરંતુ
ધના ભગતે તેમને લાહોરની મિશન કોલેજમાં
દાખલ કરાવી દીધા, જેથી તેમણે આગળ કોલેજ
નો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. અને તેમણે લા. બી.એ. ની
પરીક્ષા પ્રથમ નંબરે પાસ કરી. તેઓ ગણિતમાં
અતિ નિપૂણ હતા જેથી બી.એ. થયા પછી
તેમણે લાહોરની મરકારી કોલેજમાં ગણિતનો
વિષય લઈ એ વર્ષે સુધી વધુ અભ્યાસ કરી એમ
એ. ની પરીક્ષા પાસ કરી તેઓ એમ એ
થયા ત્યારે તેમની ઉંમર ૨૧ વર્ષની હતી.

તેઓ સવારમાં પાંચ વાગે ઉઠતા અને પાંચથી
સાત વાગ્યા સુધી અભ્યાસ કરતા, પછી શીયા-
લ્લિ પંચમી રાત્રી નાન કરી ટસરત કરતા અને તે
પછી પડિતજી પાસે જતા રમતામાં ચાલતાં પણ
વાચતા એકાદ કલાક પછી ત્યાં બોજન કરીને
તેમની સાથે ગાદીમાં બેસી કોલેજમાં જતા
કોલેજમાંથી ઘેર આવતા રમતામાં હવે પીના અને
મુદ્દમ ઉપર થોડા વખત વિશાંતિ લઈ નહીં તરફ

ફરવા જતા, ત્યાં અર્ધા કેપાક સુધી ફરી પાછા આવતાં બંગીયામાં ફરવા જતા, પંડી સુક્રમ ઉપર આવી અગાસીમાં દર દર કરતા, ત્યાં અધાર ચતુર્દશી ફરતી વખતે પણ તે વાંચના હતા અધાર યથે કસરત કરી દીવો-કરી સાત વાગ્યા સુધી વાંચતા, પંડી વાળુ ફરી થોડીવાર વિશ્રાંતિ મધ પાછા સાક્ર દમ વાગ્યા સુધી અભ્યાસ કરતા તેઓ કહેતા કે, જો આપણે આપણા જરૂરને બરાબર સલાખીને ઉત્તમ સ્થિતિમાં રાખીએ તો આને દ કિવા મુખ, ચિત્તની એકાગ્રતા, ઈશ્વરનું સતત અરણ્ય અને આત્મ વિશુદ્ધિ આદિ આપણને સંકળ પ્રાપ્ત થાય છે શુદ્ધિ અને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ તેથી સતેજ થાય છે” તેઓ ખોરાક ધણે થોડો લેતા અને જોરદાર ખાતા તે બરાબર પચાવતા હતા તેમને પતંગ ઉપર ઘસાતું ગમતું નહોતું જેથી તે બોય ઉપર ચૂતા અને હમેશા સવારે ચાર પાંચ વાગે-હડી વાંચવા એસતા

તેમના પિતા ઠાકોરવાર તેમને મળવા મઠે બોડીંગમાં આવતા, પરંતુ તેમના ગુરૂ તો વારનાર ત્યાં આવતા હતાં અમીજીના પિતાનો રવ ભાવ ધણે જ ભેજો હતો તેમને માત્ર દિંદી અને સરકૂત આવડતું હતું સ્વામીશ્રી ધનાભગતને જ ગુરૂ તરીકે માનતા હતા, તે કહેતા કે મને જે કાંઈ જ્ઞાન મળ્યું છે તે સર્વ ધના ભગત પામેથી જ મળ્યું છે કોલેજની રજાઓમાં સ્વામીશ્રી પોતાને ધેર જતા હતા બી એ ની પરીક્ષામાં પ્રથમ નંબર પાસ થયાથી તેમને દર માસે ૬૦ રૂપિયા ફેલોશીપના મળતા હતા, તેમાનાં થોડાક રૂપિયા પોતાના ખર્ચને માટે રાખી બાકીની રકમ તેઓ પોતાને ધેર અંગવા તો ગુરૂજીને ખર્ચને માટે મોકલી આપતા હતા

તેઓ ખોરાકમાં એકાદ બે રોટલી અને દૂધ લેતા, ઘણે લાગે તે દૂધ પીનેજ રહેતા તેઓ હમેશાં બે વખત દૂધ પીતા, અને પોતાના મિત્રાનું સ્વાગત પણ દૂધથીજ કરતા દવા પંજુ તેઓ કદી ખાતા નહોતા માંસાહાર કરવો તેને એક મોઢુ પાપ સમજતા અને માદક પદાર્થોને એર તુલ્ય માનતા તેઓ હમેશાં પોતાક ધણે સારો પહેરતા હતા ગ્રીષ્મ રૂપમાં એક ધોનીયુ અને એક પહેરણુ જ પહેરતા અને માથુ ઉપર મતા બદાર જતી વખતે મતમતને દેડો બાધતા

થોપી તો તે કદી પહેરતા જ નહિ શિયાળામાં ધાગળીનો ગરમ કાટ પહેરતા કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો થયા પછી તેઓ ‘સીયાલકોટની મિશન કોલેજ’માં પ્રેફેસર થયા હતા ત્યાં પણ શિયાળામાં તે ગરમ કપડાંમાં માત્ર એક ધાગળીનો કાટ પહેરતા સાંજે અને સવારે તે કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને પોતાની સાથે ફરવા લઈ જતા અને તેમની સાથે આધ્યાત્મિક બોલચાલ ઉપર સવાદ ચલાવતા પાટણનું તો તે કદી વાપરતા નહી, તેમનું માનસિક ધૈર્ય અસાધારણ હતું તેમની મોટી બેન ગુજરી મયાનો તેમનાં ઉપર પત્ર આપ્યા ત્યારે તે વાંચીને તેઓ શયી નહી ઉપર ઝપા અને ત્યાં એકાતમાં ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરી કે ‘મોહા ! આ દુષ્ક સહન કરવાની મને શક્તિ આપ કે જેથી શોક ન થતા મને નિરંતર તાર્ક જ અરણ્ય રહે. અને મારા અન્ય કર્તવ્યમાં હાનિ ન પહોંચે”

વનરંપતિજી નામના એક સંજ્ઞન તેમના સહાધ્યાયી હતા તે બંને જણુ ધણે વૃષ્ણ સાથે રહેતા અને તેથી તેમને પરસ્પર ઘાઠ મૈત્રિ થઈ હતી. શ્રી રામતીર્થ તેમને પોતાની સપ્તગી વાત કહેતા હતા એક દિવસ વનરંપતિજીએ તેમને પૂછ્યું કે, તમારા હૃદયમાં ખરી ધ્રુવ શી છે ? કોલેજના છોકરાઓને ભણાવવાની કે પૂજી કદ ? તેમણે જવાબ આપ્યો કે “આ ભણાવવાનું કામ તો માત્ર થોડા દિવસનું છે, સોપુત્રને માટે થોડું દ્રવ્ય સચય કર્યો પછી રાત્રિ દિવસ દેશાટન કરવું અને લોકોને ઉપદેશ કરવો એજ મારી અતિથ ધ્રુવ છે જ્યાં જ્યાં જઈશ ત્યાં ત્યાં વિદ્યાર્થીઓને શીખરીશ બદલામાં થોડુંક દુધ મળશે તો બસ, બીજા કશાની મારે જરૂર નથી, ઉપદેશ આપીને અવિદ્યા દૂર કરવી એજ મારું કર્તવ્ય છે”

સીયાલકોટ મિશન કોલેજમાંથી લાહોરની ફારમેન-કિશિયન કોલેજમાં ગણિતના પ્રેફેસર તરીકે તેમની બદલી થઈ હતી ત્યાં તેમણે બે વર્ષ સુધી નોકરી કરી હતી ત્યાર પછી લાહોરની ઝોરીએન્ટલ કોલેજમાં તેઓ રીડર તરીકે રહ્યા હતા સર્વ સ્થળે સર્વ શિક્ષકોના સ્વામીશ્રી ઉપર અત્યંત પ્રેમ રહેતો હતો તે વખતના સરકારી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ મી ડબ્લ્યુ બેન સ્વામીશ્રીની અસાધારણ શુદ્ધિને માટે ઘણું અભિમાન ધરાવતા

હતા તેઓએ સ્વામીજીને પ્રાચીન-સીપલ સીવિલ-સર્વિસની પરીક્ષામાં ભેગવાને કહ્યું હતું પરંતુ સ્વામીજીની ઇચ્છા નહોતી જેથી તેમણે પોતાનું મસ્તક નમાવી અશુભ થઈ નેત્રે કહ્યું હતું કે “મેં મારે પાક વેચી દેવા માટે મહેનત કરી નથી, પણ તે વહેમી દેવાને માટે જ મહેનત કરી છે એક કારોબારી અમનદાર થયા કરતાં હું એક શિક્ષક થવાનું વધારે પસંદ કરું છું.”

સ્વામીજી કોલેજમાં પ્રેફેસર હતા ત્યારે જ ૪ મ ૧૮૯૭ ના અક્ટોબરમાં ત્રિપાળોને દિવસે તેમણે આત્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી તેવાનો નિશ્ચય કર્યો તે વખતે તેમની ઉંમર ૨૪ વર્ષની હતી તેમણે તે વખતે પોતાના પિતાને એક પત્રમાં લખ્યું હતું કે - “આપના પુત્રનું શરીર હવે વેચાઈ ગયું છે હવે ‘રામ’ને માટે એવો ભેદ રહ્યો નથી આજે દિવાળીને દિવસે મારે શરીર આપી દઈ મેં શુરજીને છતી લીધા છે, હવે તમારે જે કંઈ જોઈએ તે માગ માલીક પાસેથી માગી લ્યો તે હુરતજ, તમને આપજો. આજે ૧૯-૨૦ દિવસથી તે માઈ બધું કામ કરે છે તો પછી તમારું કામ કેમ નહિ કરે? તેમની જેવી આતા હશે તેમ થશે આપણું ગોમાલખીનું ધન ગુરુ મહારાજ જ છે, એ ખરું ધન છોડી દઈ મંસારના ખોટા ધનની ‘પાછળ પડવું ચોગ્ય નથી.”

આ પછી બે વર્ષે તેમને વૈરાગ્યની ઉત્તમ દશા પ્રાપ્ત થઈ અને સને ૧૮૯૯ ની આખરે કોલેજની ગણિતના પ્રેફેસરની જગ્યા તેમણે છોડી દીધી અને હિમાલય તરફ ચાલી નીકળ્યા તે વખતે તેમને ૨૬ મું વય ઉતરી રહ્યું મુ વર્ષ બેઠું હતું તેમનું હજન થયેલું હતું તેમને બે પુત્ર અને એક પુત્રી હતા, મોટા પુત્રનું નામ મહન મોહન અને નાનાનું નામ સ્વહાનદ હતું તેમણે હિમાલયમાં જઈ કઠિન તપશ્ચર્યા કરી અને સ્વલ્પ વિદ્યામાં નિપુણતા મેળવી, ત્યાં ગયા પછી એક વર્ષની અદરજ તેમણે સન્ન્યાસ લીધો તે પછી ચોડાજ મહિનામાં તેમને પૂર્ણતાની રિચ્છિત પ્રાપ્ત થઈ અને યોગમય મોગયું તે પછી બે વર્ષે ધર્મ મહોત્સવ પ્રમંડે તેઓ યુના આબ્યા દત્તા ત્યાં તેમના ઉપદેશ સંભળવાને એવા બધા લોકો, આપના, કે, તપ્ત કે, મુડપમાં તેઓ માર્બન થ

કવાથી તેમને યુનાના પટમાં બાપ્તિસ્મા આપવાં પડ્યાં ત્યાં પણ દાઢ તડકા, કે પવન ઠોકરને નહિ ગણના થતી મનુષ્યો એકઠાં થતા અને સ્વામીજીની પાછળ જ ભમતા.

સને ૧૯૦૨માં સ્વામિશ્રી પ્રવાસે નીકળ્યા અને ત્રણ વર્ષમાં મિસર, અમેરિકા, જાપાન વિગેરે દેશોમાં જઈ આબ્યા આ ત્રણ વર્ષમાં તેમણે લોકોને પ્રુષ્ઠળ ધર્મોપદેશ કર્યા છે તે છતાં તેમણે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિની સાધના બંધ કરી નહોતી, લક્ષ્મીની તેમણે કંઈપણ ફેરકાગ રાખી નહોતી છતાં આખી દુનીયાનો પ્રવાસ કર્યો હતો સ્વામીશ્રી અમેરિકામાં હતા ત્યારે ત્યાંના યુનાયટેડ સ્ટેટમનો પ્રેમીએન્ટ ખાસ સ્વામિશ્રીનાં દર્શન કરવાને માટે બે વખત તેમની પાસે આબ્યા હતા. તેણે સ્વામીજીને ધૂબ્યું કે, આપને કંઈ જોઈએ છીએ? ત્યારે તેમણે કહ્યું કે રામને કોઈ વસ્તુની જરૂર નથી તો તે શું મારે? આજે વિધ્વની દોષત અને બાદશાહોની બાદશાહી પણ “રામ” નીજ છે “રામ” બાદશાહને બે પરા છે, અને બાદશાહોને બાદશાહ છે, ચાચના કરવાને માટે શું તેણે સન્માન લીધો છે? ના.”

અમેરિકાના લોકો “રામ” ઉપર એટલા બધા મોહિ પડ્યા હતા કે તેમની આરંભિક ક્ષુધા તૃપ્ત કરવાને માટે રામને એક દિવસમાં છ છ વખત બાપ્તિસ્મા આપવાં પડ્યાં હતાં ત્યાંના, ધણી લોકો ‘રામ’ ના ઉપદેશના ખગ ભોક્તા બન્યા હતા, અને કેટલાક તો તેમને પેનખર કે ઇશ્વરનો અવતાર માનવા લાગ્યા હતા અને તેઓ પારંપર ‘રામ’નું સ્મરણ કરતા હતા પોતે કેન્ડિશિનીયામાં આપેલા જાપણ માટે ત્યાંના એક વર્તમાન પત્રમાં એક લેખ આ પ્રમાણે આબ્યા હતા - “હિંદુસ્તાનમાં હિમાલય પવત ઉપર અતકર્ષ માંની યોગીઓ રહે છે એમ અમે આજ સુધી સંભિગતા હતા પરંતુ અમે આજે તેમાંના એકને નજરે જોઈએ છીએ આ સ્વામીશ્રીનું અગાધ જ્ઞાન જોઈને એમ લાગે છે કે નવા જન્મ લેતા માનની અથવા મંસારાની વિદ્યા શૂંઢ બરેલી છે આ તરફ એક પણ રામની રૂં થયો નથી અને ભરિષ્ઠમાં યજ્ઞનાં મિત્ર પણ હજી દેખાતા નથી.”

સ્વામીશ્રીએ બે વર્ષના 'હું'ક સમયમા અમેરિકામાં કેટલુ બધુ કામ કર્યું અને તેની અમેરિકન લોકો ઉપર કેટલી બધી અસર થઈ હતી તેનું વર્ણન કરી ચકાવ તેમ નથી.

સ્ટીમરનો પ્રયાસ કરતી વખતે સ્ટીમરમાંના અમેરિકન લોકોને સ્વામીશ્રી અમેરિકનજ છે એમ લાગતું અમેરિકા જતા પહેલા જાપાન જતી વખતે જે જાપાનીઓને સ્વામીશ્રીને મળનાનો અને વાતચીત કરવાનો લાભ મળ્યો હતો તેઓ પાછળથી કહેતા કે સ્વામી શ્રી હજુ અમારી ઓરડીમાજ છે એમ અમને લાગે છે તેમનું ઉચ્ચ અને લઘ્ય-કષણ અને ભગવાં પોશાક વાદ્ય અમને અમારા અરશથી દઢાજેલા પ્રિય શીજમા જ્ઞાણામુખીનું સ્મરણ થાય છે જાપાનમાં ટોકીઓ ઇમ્પીરીયલ યુનીવર્સીટીની સરકૃત પાઠશાળાના પ્રિન્સિપલ તાકા કુત્સુએ સ્વામીશ્રી ત્રિપે "પૂર્ણત્વ પામેલા અસાદિદી તત્ત્વવેત્તા મહે એમનેજ બોલ્યા," એવા ઉદ્ગાર કાઢ્યા હતા સ્વામીશ્રી ઈજાપ્તમા ગયા ત્યારે ત્યાના મુકમલમાનોએ તેમને ઉત્તમ સત્કાર કર્યા હતા. તે લોકોની ઇચ્છાથી તેમણે ત્યાની એક મરજીમા ફારસી ભાષામાં 'આ જ્ઞાન આપ્યું હતું અને તે લોકોને બહુજ ગમ્યું હતું.

અમેરિકામાં એક જણે સ્વામીશ્રીને પૂછ્યું કે, પૈસા વગર તમને કેમ ચાલશે? તેને સ્વામીશ્રીએ જવાબ આપ્યો કે; 'રામ'ને જેની જરૂર પડે છે તે વસ્તુ એની મેળેજ તેને આવી મળે છે, કારણ કે 'રામ' આખા વિશ્વને ચાહે છે, એટલે આજુ વિશ્વ 'રામ'નેજ ચાહે છે, પછી ભલેજ તે 'રામ' અમેરિકામાં રહેતો હોય કે હિંદુસ્તાનમાં રહેતો હોય પણ આજુ જગત 'રામ'નુંજ ધર છે.

સ્વામીશ્રી સદા ઐ એ પ્રણમ મંત્રો ઉચ્ચાર કર્યા કરતા હતા. ઉપદેશ કરતાં પણ વચ્ચે એકા-

એક નેરથી તેઓ પ્રણમનો ઉચ્ચાર કરી જતા અમેરિકાના પર્વતમાં ઝાડીઓમાં 'જ્યાં 'રામ' જંદને રહેતા ત્યાં ઐતરનો અવ્યાહત'નિ સજાળાયા કરતો અને તેથી. આકાશ ગાજી રહેતું મીસીસ વેલમન નામની એક અમેરિકન સ્ત્રી 'રામ'ની ભક્તિમા એટલી બધી લીન થઇ ગઇ હતી કે 'એની સ્ત્રી આ વિશ્વમા પોતાના ઊકરા ઉપર પ્રેમ રાખનારી પણ નહિ હોય, તે બાઇ વૃદ્ધ હતી; હિંદુસ્તાની ભાષા સમજી શકતી નહોતી તો પણ તે 'રામ'ને મળવા માટે પંજાબમાં આવી હતી. અને કેટલાક વર્ષો સુધી અહીં રહી 'રામ'.

ત્રી જોડે જંગલમાં ફરીફરીને રામના ઇશ્વરી પ્રેમમાં લીન થઇ હતી, પછી અમેરિકા જતી પહેલાં લાહોર અમૃતસર અને 'રામ'ની જન્મભૂમિ મરાઠીસાગર એ શહેરો તેણે જોયા હતા જે ઓરડીમાં રામનો જન્મ થયો હતો તે ઓરડી, જે નિશાગમાં નાનપણમા તે બપુવા હતા તે નિશાળ અને જે ઘરમા એકીને તે રમતો તે ઘર ન્યા એકીને તે વાચના તે જગ્યાએ સર્વ સ્થળો તેને ધણું ગમતા 'રામ'નાં ઊકરો તેમની પતિન અને તેમના ઘરના માણસો સૌના ઉપર તેને પ્રેમ હતો તે સદા ઐ એ પ્રણમ મંત્રો જપ કરતી એટલુંજ નહિ પણ પોતાનાં પોપટને પણ તેણે એ મંત્રોચ્ચાર કરતા શીખવ્યું હતું જે દેવમા સ્વામીશ્રી જતા ત્યાના લોકોની પણ વેલમન જેવીજ રીતિ થતી હતી અમેરિકા જાપાનમા લણવા જતા વિદ્યાર્થીઓને માટે તે દેશમાં સવડ કરવાનો સ્વામીશ્રીએ ધણે પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તે સફળ પણ થયો હતો. અમેરિકામાં 'સ્વામી રામ સોસાયટી' એ નામની સંસ્થા સ્થાપાઇ છે અને તે વિદ્યાર્થીઓને ધણી ઉપયોગી થઇ પડે છે.

અપૂર્ણ

ભાગ્યોદયના આહ્વાને સૂચના

ભાગ્યોદયના આહ્વાને આલુ માસમા સ્ત્રી ઉપયોગી-વાર્તાશ્રે 'ગૃહિણી રતનમાળા' નામનું ઉત્તમ પુસ્તક લગભગ માટે વી પી ફરીને મોકલવામા આવશે જે રસિકારી લેવાનો જોઈએ. ખસ્ત કરવા વિનંતિ છે જે માટે દાઈદલ પૈજ ઉપરની સૂચના વાચી જોવા બહામણ છે.

અવસ્થાપક

મનુષ્યે અન્યને ઉચ્ચ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરતા પહેલાં

પ્રથમ પોતે જાતેજ ઉચ્ચ વનહું જોઈએ.

મનુષ્ય રહેજસાંજ નજીતાં શીખ્યો કે તરત બીજને સુવારવા મડી પડે છે. પોતાનામાં શું હતું છે તેનો અભ્યાસ કરતા પહેલાં બીજને શીખ્યામણુ આપવા મચી પડે છે, પોતે અનેક દોષના આગારરૂપ હોવા છતાં અન્યના દોષ બતાવી તેને તે દોષમાથી મુક્ત થવા કહે છે આ ન્યા નોષશુ ત્યાં સર્વ સ્થળે, નાના મોટા સર્વ ગામોમાં, શહેરોમાં અને દેશોમાં સર્વ સ્થળે મનુષ્યો પોતે સુધરવા તરફ જોટલી કાળજી નથી કરતા તેથી વધુ કાળજી અન્યને સુધરવા કહી કરે છે

આજે સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ, હોમરૂલ, સ્વરાજ્ય અને એવી રીતે સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે સ્થળે સ્થળે સંસ્થાઓ સ્થપાઈ છે સ્વરાજ્ય મળવવાનો દેવુ શા માટે છે? માત્ર સુખ માટે છે તે સુખ મરીરતું, મનનું કે શાનું? તેના નિશ્ચય હજી થયો નથી. પણ લોકો માને છે કે સ્વરાજ્ય મળે તો આપણે આપણી મેળે આપણને અત્યુકૃષ્ટ રાજ્ય બચરથા કરી શકીએ અને તેથી સુખ મેળવી શકીએ. આ સુખ વ્યવહારિક છે મનુષ્ય ધન કમાવાની ઇચ્છા રાખે છે તે સુખ શરીર માટે છે તેમ હાલ જનમમાજમા જે પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે તે માત્ર શારીરિક સુખ મેળવવાને માટે છે આ પ્રમાણે શારીરિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે અનેક સંસ્થાઓ અનેક કાર્ય કંપી કરે છે આ પ્રકારની સંસ્થાઓના ચાલકો અન્ય મનુષ્યોને પોતાની સંસ્થામાં નોડાવા અહરનિદ્ય પ્રયત્ન કર્યા કરે છે મમાજ સેવા કરવી એ જો કે ઉત્તમ કાર્ય છે તેપણુ સમાજસેવા કરતા પહેલાં એ વક્ષમાં રાખવાની જરૂર છે કે આપણા ધરની આપણે સેવા કરી છે? આપણા કુટુંબને આપણે સુધાર્યું છે? જાને આપણે દેહતા આગળ વધ્યા છીએ? પ્રથમ દરેક માણસે પોતે ઉત્તત્તમાની થવાની જરૂર છે, નો તે પ્રમાણે તે ઉત્તત્તમની થવા છે? પોતે જોલે તેજ પ્રમાણે ચાલતા શીખ્યા છે?

પોતે જેવા વિચારોના ફેલાવો કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોય છે તે તેમણે પોતાના આચારમાં ઉતાર્યા છે? જો તેમ ન કર્યું હોય તો તે સર્વ નકામુ છે. પ્રથમ મનુષ્યે પોતાની જગી વાણી તેવુજ વર્તન રાખવું જામએ, અને અન્યને જેવા થવાને માટે ઉપદેશ આપતા હોઈએ તેવા જ આપણે ચલુ જામએ જો આ પ્રમાણે પ્રથમ પોતે સુધર્યા હશે તોજ અન્યને સુધારી શકશે

પોતે દોષવાન હોવા છતાં અન્યને દોષનો ત્યાગ કરવા ઉપદેશ આપવો એ મિથ્યા છે. મનુષ્યે માત્ર હમેશા પોતાના વર્તન માટે સાવ ધાન રહેવાની જરૂર છે મનુષ્ય પોતાનું ચારિત્ર્ય પોતે ધારે તેવુ ઉત્તમ બતાવી શકવાને સમર્થ છે ઘણા માણસોને પોતાના ચારિત્ર્યની કાઈપણ દરકાર હોતી નથી. દેહલાક વેપારીઓ કે અમલદારો એવા હોય છે કે જેમને પોતાના ચારિત્ર્યની કાઈપણ કિંમત હોતી નથી. વેપારીઓ માત્ર પૈસા કમાવા તરફજ લક્ષ આપે છે અને એ પૈસાનો મોજમજમા ઉપયોગ કરવો, વિશ્વમાં કીર્તિ મેળવવાની લાલસા રાખવી એ તેમનું નિત્યકર્મ હોય છે સાધારણ સાત કે દસ રૂપિયાની નિશાળના આરીસ્ટન્ટની નોકરી કરનારથી માડી, વેપારીઓના સો દોહસોમાં નોકરી કરનારા ગુમાસ્તાઓ, કચેરીના ખાર પદર કે વીસ રૂપિયાના કારકુનો કે શહેરના શીકીયાઓથી તે મોટા અમલદાર વર્ગ તરફ આપણે દૃષ્ટિ નાખીશુ તો જણાશે કે તેમનું નિત્યકર્મ-સવારમાં ઉઠી ચ્હા પાણી પી, જરા આમતેમ ફરી મિત્રો કે અન્ય માણસો સાથે વાર્તાઓ કરી, જમી પરવારી દુકાને કે ઓશીસે જઈ પોતાની ધન કમાવાનું કામ કરવું અને માંજે આવી વાણી કરી સુધ જનું એ હોય છે, એઓ ઉત્તમ વસ્ત્રાલક્ષણ ધારણ કરે છે, સ્ત્રીપુત્રાદિને વસ્ત્રાલક્ષણ ધારણ કરાવે છે અને મોજમજા ઉડાવવાનું ઇચ્છે છે વેપાર રોજગરમાં કદાચ અસત્યથી પાંચ પચીસનો ફાયદો થતો હોય છે તો તે રૂપિય કરતાં સત્યની કિંમત ઓછી આદ

છે અને અસત્ય વદતાં કરતાં નથી તેઓ પોતાના ચારિત્ર્ય માટે એટલા બધા બેદરકાર રહે છે કે તેમને પછી ગમે તેમ રહેવું કે ગમે તેમ વર્તવું એ સ્વાભાવીક અર્થ, જાણ છે ને, તેઓ ધ્રુવરને માનનારા હોય છે તો માત્ર પૈસા ટકા પરમાત્મા સુધી રાખી વેપાર રાજગારમા બરબત આવે અને ગઈ સાલ કરતાં તથુ કમાણી થાય, અને ધ્રુવર બાળ બચ્ચાને સુખી રાખે એટલી જ તેમની અભિપ્રાય હોય છે.

મનુષ્યો પોતાના શરીરને સાચવવા જેટલી કુળજી રાખે છે તેટલી મનને કેવળનાં રાખવા નથી. મનોબળને વધારવા બીજકુવ લક્ષ આપતા નથી પોતે વેપાર રાજગારમા અને ધનદોલત કમાવામાં મશ્ગુલ હોય છે, અને તેમા જો કંઈ મનોબળને ખીલવી શકે તેવુ સદ્વિચારને, દેશવનાઈ પુરુષ કે મોસીક વાચાનુ કાંઈ કહે તો કહે કે, મને કુરસદ નથી પોતાને કુરસદ ન હોય તો પછી છોકરાં કે પત્નિને તો હોયજ કમાયી છો-કરાં અન્ય સારા નરતાં છોકરાંની સોમતે ગમે તેવા વિચાર અને વતનને સેવનારા, થાય છે અ-ને સ્ત્રી ઘેર ખેડાં ખેડાં નવરસનો વખત અન્ય અઢાણ પડાશની સ્ત્રીઓ સાથે કાયાકમલા કે નિ-દાની વાતો કરવામા ગાળે છે આથી મનોબળ ન પ્રાપ્ત થતાં ચારિત્ર સુધરવાની આશા વ્યર્થ હોય છે અને મનુષ્યનુ જ્યાંસુધી ચારિત્ર્ય સુધ રેલું હોય નથી ત્યાંસુધી તે આ વિશ્વમાં મહાન પુરુષ થઈ શકતા નથી અને જ્યાં સુધી તે આ સસારમાં આદર્શ પુરુષ ન થઈ શકે ત્યાં સુધી અન્યને સુધારવાને કે ઉપદેશ આપવાને માટે લાયક થઈ શકતા નથી.

જે ધરનો મુખ્ય પુરુષ પવિત્ર, સરળ હૃદયનો અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યવાળો હોય છે તે ધનના સ્ત્રી છોકરા પશુ તેનુ અનુકરણ કરી ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વાળાં થઈ શકે છે જે ધરની મુખ્ય સ્ત્રી પતિવ્રતા, શાન્ત, સરળ હૃદયની, પ્રેમાળ અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય-વાળી હોય છે તેનાં છોકરા પશુ તેના જેવાં ઉત્તમ ચારિત્ર્યસ પન્ન-હોઈ આ વિશ્વમાં મહાન આદર્શ મનુષ્ય તરીકે જનિષ્ઠમાં ગણાય છે માટે જિંદગી પરના મુખ્ય પુરુષ, જેટલી કુળજી પૈસા કમાવામા અને ધનદોલત એક્ટુ કરવામા રાખ-

વાની છે તેથી પશુ તથુ કાળજી પોતે ઉત્તમ પ્રકારના ચારિત્ર્યસ પન્ન થવાને અને પોતાની પત્નિને ઉત્તમ શુદ્ધિથી બનાવવાને માટે રાખવાનાં છે-જે પોતે અને પોતાની પત્નિ પ્રથમ ઉત્તમ ચારિત્ર્યસ પન્ન થશે તો પછી બાળકોને ઉત્તમ નિવડવાને માટે ખામી નહિ આવે.

વ્યવહાર કુશળ થવાને, દરેક મનુષ્યને ગમે છે. ધધો રાજગાર કરી ધન દોલત અને વૈભવો મેળવવાની સર્વને ઇચ્છા હોય છે, છતાં ધણાને તે દોલત સુખ અને શાંતિ આપનારી થાય તેને માટે ઉત્તમ ચારિત્ર્યસ પન્ન થવાની જરૂર જણાતી નથી આપણે ધણી જગ્યાએ જોઈએ છીએ કે પૈસા ટકા અને સ્ત્રી છોકરાં હોવા છતાં પશુ ધણા મનુષ્યો સુખી હોઈ શકતા નથી જહારથી ઘેર આવે તો સ્ત્રીના ધુન્કારા અને છોકરાંના ટકા-દિશદ સાંભળવાના હોય છે સ્ત્રી કહે છે કે મને અત્યુક જણુસ ન કરાવી આપી, અને છોકરાં કહેશે કે મારે અત્યુક વસ્તુ જોઈશે આ પ્રમાણે તેમનુ ધ્યેય માત્ર પૈસા ટકાજ હોય છે પરંતુ જે પોતે ઉત્તમ ચારિત્ર્યસ પન્ન હોય છે, પોતાની પત્નિ સુશીલ અને પવિત્રહૃદય હોય છે તો તેમને પૈસા ટકા કરતાં પશુ વિશેષ શાંતિ અને આનંદ-નો લાભ મળી શકે છે.

જ્યાં સુધી પોતે ઉત્તમ ચારિત્ર્યસ પન્ન હોઈ આદર્શ પુરુષ ન બની શકે ત્યાં સુધી અન્યને સુધારવાનાં કાર્ય મારવાં એ મિથ્ય છે મનુષ્યે પ્રથમ પોતે સુધરવું અને અન્યને સુધારવા માટે ઉત્તમ મનોબળને મેળવવું જોઈએ ઉત્તમ મનોબળ હોય છે તોજ ઉત્તમ વિચાર થઈ શકે છે મનુષ્ય જે કંઈ કાર્ય કરે છે તે સર્વ વિચારનોજ પરિણામ રૂપ છે, જે કાર્યનો જેટલો વધુ વિચાર કરવામાં આવે છે તે કાર્ય તેટલુજ અધિક થાય છે. મનોબળજ મનુષ્યના સપ્તર્ષુ કાર્યના મુળરૂપ છે. મનુષ્ય જે કાર્ય વારતાર કરે છે તે ધીર ધીર સ્વાભાવિક રેતુ સ્વરૂપ ધીરજ કરે છે એટલે પછી તેને તે કામ કરવાની ટેવ પડી જાય છે આ પ્રકારે વારવાર જે કાર્ય કરવાની ટેવ પડી જાય છે તે કાર્ય પછી અનાયાસે માણસ કરી શકે છે અનેક પ્રકારની રેવોના રાખવું નામજ ચારિત્ર્ય છે. જેને અપ્રેરણા

ફેરફાર (oharaator) કહે છે એથી મનુષ્ય જેવા પ્રકારના પોતે થયુ હોય, પોતાનું જેવું ચારિત્ર્ય રચયુ હોય તેવા પ્રકારના વિચારોનું તેણે સતત સેવન કરવું નોંધ્યે. અને જે પ્રકારનું કાર્ય દાનિકતા હોય તે પ્રકારનું કાર્ય કરવાની ટેવ પાડવી ન જોઈએ એથી જેની ટેવ પાડવી ન હોય તેવા વિચારનું પણ સેવન કરવું ન જોઈએ.

અન્યને સુધારવા માટે પ્રથમ પોતે પોતાનું ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ કરી પોતાના દર્શાતથી અન્યને સુધારવા નોંધ્યે માટે પ્રથમ પોતાનું ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ કરવા માટે પોતે ઉચ્ચ વિચારોનું સેવન કરવું નોંધ્યે, મનુષ્ય વારંવાર જે વિચારનું સેવન કરે છે તે વિચાર અતે કાર્યનું રૂપ ધારણ કરે છે અને તેને પોતાના વિચારોનુસાર કાર્ય કરવાને માટે પ્રવૃત્ત થયુ પડે છે એથી જો વિચાર ઉત્તમ હશે તો કાર્ય પણ ઉત્તમ થશે અને તેનું ફળ પણ ઉત્તમજ મળવાનું જો અશુભ વિચાર હશે તો તેનું ખંડણીય પણ અશુભજ આવવાનું આ પ્રમાણે જ્યાં નોંધ્યું ત્યાં અસત્ય, પ્રપચ કહેરા - 'કોષના વિચારોનું' સેવન કરતાંનાં કાર્યો - તેજાજ હોવાનાં અને તેમની જીદગી પણ જાણવાની, માટે જો આદર્શ પુરુષ થયુ હોય, ઉત્તમ ચારિત્ર્યસંપન્ન થયુ હોય તો સર્વથી પહેલું તમારા મનોમગ્નને વધારને અને શુભ વિચારોનું સેવન કરતા રહેજો.

પ્રત્યેક કાર્યનું કારણ વિચાર છે મનુષ્ય જેવા વિચારનું સેવન કરનારો દ્વેષી તેનું કાર્ય તે કરી શકવાનો આપણે કેવા વિચાર કરવા એ આપણી મરજી વાત છે. આપણે આપણા મનના માલીક છીએ, તેને આપણે વશ રાખવું નોંધ્યે જો તે કદાચ વશ ન રહે તો તેને વશ કરવાનો એક ઉત્તમ ઉપાય છે કે તેથી આપણે તેને અને આપણા વિચારોને બંનેને વશ કરી મૂકીએ તેમ છે.

મનુષ્યનામાં એવાં શુભ છે કે તેને કોઈ એકનું એક કામ વારંવાર કરી કરવાથી તે કામ કરવાની તેનામાં શક્તિ વધતી જાય છે પ્રથમ જે કામ કદિન જણાતું હોય છે તે બીજા વાર કરવાથી સહેલું જણાય છે, અને તેજ કામ ત્રીજા વાર કરવાથી વળી તેથી પણ સહેલું જણાય છે, એમ

જેમ જેમ તે વારંવાર કરવામાં આવે છે તેમ તેમ તેમાં કદિનતા ઓછી જણાય છે અને ઉત્તમ-તર તે કામ ઉત્તમ થતું જાય છે અને ધીમે ધીમે તેજ કદિન જણાતું કાર્ય ઘણુંજ, સહેલું જણાય છે તેનીજ રીતે કોષએક વિચારોને મનમાં કસાવવો એ પહેલીવાર જરા કદિન જણાય છે પણ તેનો તેજ વિચાર બીજાવાર, ત્રીજાવાર કે ચોથી વાર આવતાં રહેલો થઈ જાય છે અને જેમ જેમ તે વિચારનું વારંવાર સેવન કરવામાં આવે છે તેમ તેમ તે પછી ટેવનું રૂપ ધારણ કરે છે અને સ્વભાવસિદ્ધ થઈ જતાં એની મેળેજ તે વિચાર વારંવાર આવ્યા કરે છે અને પછી તે વિચાર મનના એક અંગરૂપ થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે શુભ વિચારો કરવાની ટેવ પડતાં ચારિત્ર્ય પણ ઉત્તમ થવાનું અને ઉત્તમ ચારિત્ર્ય થતાં પોતાનું કુદૃઢ પણ સુધરવાનું અને તે દ્વારા પોતે મુખ્ય ના અનુભવ કરી શકવાનો.

આ વિષયમાં કોઈ પણ કામ અસંભવિત નથી, ભલે તે કદિન હશે પરંતુ તે ધીરે ધીરે અભ્યાસ કરતાં કદિનમાં કદિન કાર્ય પણ સરળ થઈ જવાનું આથી દરેક માણસ પોતાના વિચારોને વશમાં રાખી તેના ઉપર આધિકાર મેળવી શકે છે કદાચ એકાદવાર નિષ્ફળતા મળે તો પૈધંથી બીજાવાર પ્રયત્ન કરવા પણ નિરાશ ન થયુ વારંવાર પ્રયત્ન કરવાથી અસાધ્ય ગણાતું કાર્ય પણ સાધ્ય થઈ જાય છે અને જે મનને તમે વશ કરી શકતા નહોતા તેજ મન તમારી ઇચ્છાનુસાર વિચાર ઇચ્છાનું શીખી શકે છે.

દરેક માણસ પોતાના વિચારોને વશ કરી શકે છે અને અશુભ વિચારોને પોતાના મનમાં આવતાં રોકી શકે છે કોષ પણ કાર્ય કદિન હોય છે હોપણ તે વારંવાર કર્યાં કરનારો સરળ થઈ જાય છે, એવી રીતે શુભ વિચારોનું સેવન કરી તમારા મનોમગ્નને વધારા અને મનોમગ્ન વધતાં ચારિત્ર્ય પણ ઉત્તમ થવાનું જ મનુષ્યે ટુપી થવાનો અને બીજને ટુપી કરવાનો આજ ગાર્ગ ઉત્તમ છે પ્રથમ પોતે મુખર્થા નગર બીજને સુધારવા મથયુ એ મિથ્યા દાગરોપ કરવા જેવું છે આજે અન્યને સુધારવાને કાર્ય મારનારા ઘણા નગર આવે છે છતાં પણ તેમની મરેન નગર આવતી

મનુષ્યે અન્યને ઉચ્ચ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરતા પહેલાં, પ્રથમ પોતે જાતેજ ઉચ્ચ બનવું જોઈએ, ૨૭

નથી અને અન્ય મનુષ્યો તો હોય છે તેવાને તે વાજ રહે છે આતું કાંગણ પશુ એજ છે કે સુધારનારનું ચારિત્ર ઉચ્ચ પ્રકારનું હોતું નથી

તુમારા બોલવાનો કે બીજાને ઉપદેશ આપતા હો તો તેનો પ્રભાવ અન્ય ઉપર પાડેજ ને છે એ જ્યાં સુધી તમે તમારો પ્રભાવ બીજાના ઉપર પાડી શકતા નથી ત્યાં સુધી તમે અન્યને સુધારી શકતા નથી આજે ભગવી ગ્રંથોમાં દરનારા કહેવાતા મહાત્માઓ રથને રથને ઉપદેશ આપતા જોવામાં આવે છે ઘણા ધર્મ સ પ્રણયોના આચાર્યો પણ જે જે ગામે પોતાનો સુધામ યાવ છે તે તે ગામે ક્યા વાતો કરી પોતાના સેવકોને સુધારવા મથે છે પણ તેની અમર જ્ઞેષ્ઠને તેની થતી નથી કાંગણ કે તેના ઉપદેશો કે ભાષણો સાંભળનારા તે ઉપદેશ આપનાર કે ભાષણ કરનારના ચારિત્ર તદ્દન પ્થાન આપે છે અને જો તેનામાં કાંઈ હિન્નત જણાતું નથી તો તેના બોલવાની અસર બીજા માણસોને થતી નથી

મહાપુરુષનું એક વાક્ય અન્યને સુધારવાને બસ છે જોની રસેરગમાં ખિન્નતાનું લોહી વહી રહ્યું હોય છે, જેના હૃદયમાં નિર્મળતાનો ઝરા ઉભરી રહ્યો હોય છે અને જેના એકે એક વિચાર, વાણી કે વર્તનમાં ઉચ્ચ પ્રકારના જીવનનો ગાંધ્યને અનુભવ યદ રહ્યો હોય છે તેના પુરોના બોધવા ઉપદેશ અન્ય મનુષ્યો અનુભવ જાય છે અને તેમના ઉપદેશનીજ અન્યને અસર યાવ છે

દરેક મનુષ્ય સુખને ઇચ્છે છે પોતે સુખી થવું અને ગાંધ્યને સુખી કરવા એ વિચાર ઉત્તમ છે માટે મરીયા પ્રથમ પોતે સુખી થવું જોઈએ ઉત્તમ ચારિત્ર મેળવ્યા વગર સુખ મળતું નથી, અને પોતાનું ચારિત્ર ઉત્કૃષ્ટ થવા વગર સમાગમમાં આવનાર મનુષ્યોનું પણ ચારિત્ર સુધરતું નથી, માટે દરેક માણસનું પ્રથમ કર્તવ્ય પોતે પોતાનું ચારિત્ર ઉચ્ચ પ્રકારનું કરવું એ છે અને શુદ્ધસ્થાશ્રમના ખગ સુખને અનુભવ કરવો હોય

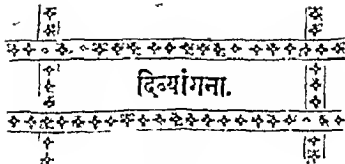
તો પોતાની પતિને ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ આપી તેને યથાર્થ શુદ્ધિથી બનાવી ઉચ્ચ ચારિત્રથીય બનાવવી જોઈએ. જો ઘરમાં પતિ અને પતિની બે ઉત્તમ ચારિત્રવાળા થશે તો પછી તેમના વર્તનથીજ તેમની દેખાદેખી અન્ય મનુષ્યો અને હોકરાં પણ ઉચ્ચ જીવન ગાળનારાં બનવાનાં જ માટે સર્વથી પહેલો તમારું ચારિત્ર ઉચ્ચ કરવાની સાવધાનતા ગમ્ખવાની જરૂર છે પોતે વાંચે છે ઘણું, પરંતુ તે વાંચેલું જેટલું આચારમાં ઉતરે છે તેજ ખરૂં વાચ્યુ ગણાય છે આપણે એકવાર નિશ્ચય કર્યો કે સત્યનું પાલન કરવું, શાંતિ રાખવી અને આનંદનો ત્યાગ ન કરવો હવે તે નિશ્ચયને દિવસના ચોવીસે કલાક પાલન કરવું અને તેમાં વિલેપ નાખનારા અનેક કારણો આપી મળે તો તે પ્રસંગે કહેતા નિશ્ચયમાંથી ન ડગવાની સાવધાનતા ગમ્ખવી એ કામ ઘણું કઠિન છે, તો પણ ઉપર જણાવ્યું તેમ સત્ચરથી તે સાંજ સુધી અન્ય કાર્ય કરતાં પણ પોતાના મનમાં તે નિશ્ચયને ડગાવનાર વિચાર ન પ્રવેશી જાય કે જાણે અજાણ્યે પોતાના વર્તનમાં અન્ય કાર્ય કરતાં પણ તે નિશ્ચયને ડગાવનાર કંઈ કારણ ન બની જાય તેનો સતત સાવધાની રાખનાં રીખવું જોઈએ અને જેમ જેમ રોજ સાવધાન રહેતા જશો તેમ તેમ પછી તે નિશ્ચયો સ્વભાવસિદ્ધ થનાં એક દેવ જેવા થઈ જશો અને તે પછી જાણે અજાણ્યે પણ તમે તમારા નિશ્ચયમાંથી કડી શકશો નહિ, આમ સતત સાવધાનતાપૂર્વક ઉત્તમ નિશ્ચયોનું પાલન કરતાં તમારું ચારિત્ર તે નિશ્ચય પ્રમાણેના જ સ્વકારવાણ થતાં તમે તમારું જીવન સુધારી શકશો અને અખડ શાંતિ અને સુખને પામી શકશો

શુદ્ધસ્થાશ્રમનું ખરૂં સુખ તો ઘરનાં તમામ માણસો ઉત્તમ ચારિત્રવાળાં હોય છે તેજ મળે છે અને તેથી આ વર્ષે બેટ તરીકે શુદ્ધિથી રત્નમાળા એ નામનું પુસ્તક આપને મળશે અને આશા છે કે તે જીવોને વડું ઉપકારક થઈ પડશે.

જોઈએ છીએ

ગમારી દવાઓની ગામે ગામ એજ સી આપવાની છે દરેક માણસને મહિને વીમ, પચીસથી પચાસ રૂપિયા ઉપરાંત પગાર પાકવી શકે છે એજ ટ યવાની ઇચ્છા રોખનારાઓએ નિયમ માટે ૦-૧-૦ ની ટીકીટ સાથે અરજ મોકલવી. ખગ શુદ્ધીના ધર્મે કમીશન ભરપુર મેનેજર-દેવે કેમીકલ વર્કસ અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૧ છું

દિવ્યપુરુષ.

દિલીમાં એક દિવસે સન્ધ્યાકાળે એક યુવક ઘોડા ઉપર બેઠો ફરતો ફરતો બેઠે એક ગાઉ ઉપર આવેલા એક મનોહર બાગની પાસે આવી પહોંચ્યો એ બાગની અદર એક મુદર મહેલ હતો તે મહેલની અદરથી કોઇ સ્ત્રી જુઓ પાડતી હોય એવો સ્વર તે યુવકના સાંભળવામાં આવ્યો આ સ્વર કશ્ચાન્નક હતો નેથી તે સાંભળી તે યુવકે પેતાનો પોડો ઉઠો રાખ્યો અને શુ છે તે જાણવાની જીજ્ઞાસાથી શાંત થઇ મહેલની સામે જોવા લાગ્યો યોડીયાર ફગી પાછો કોઇ સ્ત્રીની કશ્ચાન્નક સ્વર મળવામાં આવી તે યુવકે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી અદર મહેલમાં જવાનો વિચાર કર્યો એવામાં સામેના અરણ્યમાંથી એક વીસેક વર્ષનો તેજસ્વી પુરુષ તેના તરફ આવતો જણાયો, તેણે તે યુવક પાસે આવી કહ્યું કે "આ મહેલમાંથી કોઇ સ્ત્રીની કશ્ચાન્નક નીકળે સંજ્ઞા છે, તે તુ તમારા સાંભળવામાં આવી છે ?"

યુવક— "હા, તે ખરાબ મેં પણ જાણ્યો છે "

દિવ્ય પુરુષ— "તે કોનો અવાજ છે અને શુ છે, તે શુ તને જાણે છે ?"

યુવક— "ના, હું પણ જાણુચું ઉઠો છું કે એ કોણ જુઓ પાડે છે "

દિવ્ય પુરુષ— "તો હવે ચાલોમાં વખત જાળવો નહીં છે "

એમ કહી તે પુરો તે બાગની અદર પ્રવેશ કર્યો તેની પાછળ પાછળ પેલો યુવક પણ ત્યાં પોડો બાંધી બાગની અદર ચાલ્યો અંદર દર

વાગ પાસે જઈ જોયું તો ત્યાં ઉપાડી તરવારે કેટલાક પેદરગીરો પેદરો ભરી રહ્યા છે, અંદર જઇ પેતા દિવ્યપુરુષે મુખ્ય પેદરગીરને પૂછ્યું કે— "આ બાગ કોનો છે ?"

સિંપાઇએ કહ્યું— "શહેનશાહ ઔરંગઝેબના સુગ્રા હુમ્માતખાનો "

દિવ્યપુરુષ— "શુ તે આ મહેલની અદર છે?"

સિંપાઇ— "હા, તે મહેલની અદર છે "

દિવ્યપુરુષ— "તેમને ખબર આપો કે માટે તેમને મળવું છે "

સિંપાઇ— "અત્યારે તેમને મળવા જવાને માટે હકમ નથી "

દિવ્યપુરુષ— "હીક, હમણાં યોડીયાર પહેલા આ બાગમાંથી કોઈ સ્ત્રીનો હુમ તમે સાંભળ્યો છે ? તે સ્ત્રી કોણ છે ? અને ક્યાં છે ?"

આ સાંભળી સિંપાઇ ગરમ થઈ ગયો તેણે કહ્યું— "એ તો કાંઈ સાંભળ્યું નથી, અને કદાચ હુમ પાડી હોય તોપણ તેની તમારે શી પડી છે ?"

દિવ્યપુરુષ— "તું તે જાણવા માગુ છું કે શાણે હુમ પાડી અને શામાટે ?"

સ્ત્રીને સિંપાઇ જે તેમની વાત અત્યાગ્રમી માનવા કરતો હતો તે જરા આનંદ આપીને બોલ્યો— "શુ જાણવા માગે છે ? જા, જા, હવે મને તારે રસ્તે પડ, અહીં કોને ઉભા રહેવોના હકમ નથી."

આ સાંભળી તે દિવ્યપુરુષે કહ્યું "શુ જો છે હુદ ? તારી જીભ સંભાળ, અને સામેથી દર ખમ, તું જાને બાગની અદર જઈ આ વાતની તપાસ કરે છું "

આ પ્રમાણે તે દિવ્ય પુરુષે જાણે હકમ કરતો

હોય તેવી ઝાઝવિતાથી તે સિપાઇઓને આ વાત કહી. આ સામળી બારણા આગળ ઉભેલા યુવકે ધાયું કે—“આ પુરુષ નાહક વિપતિમા પડનારો છે. આ સિપાઇઓ તેને અદર જવા દેશે તદ્દિ અને તે નાહક જીવ ખાશે.” પરંતુ તેને બદલે તે યુવકે જોયું તો તે દિવ્યપુરુષે આગળ ચાલવા માંડ્યું કે તરતજ દાર ઉપરના પહેરેદાર સિપાઇઓ આપા ખમી પત્થરની માફક જડ જેવા યઈ ઉભા રહ્યા, અને તે પુરુષે અદર પ્રવેશ કર્યો તે પછી પેલા યુવકના આશ્ચર્યની સીમા રહી નહિ તે પછી તે આ વિશ્વક્ષુ જનાવનું શું પરિણામ અપે છે તે જાણવા માટે તે દરવાજા આગળ આવેલા એક કુત્રાની ખસેના ચોતરા ઉપર જઈ બેઠો અને તે પુરુષને આવવાની રાહ જોવા લાગ્યો.

આ તરફ તે દિવ્યપુરુષ અદર ગયો અને બાગની અદર આવેલા મહેતના કમ્પાઉન્ડ પાસે આવી અદર જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો. ત્યાં પશુ-ઉઘાડી તસ્વારે પેરો ફરતા પહેરગીરો હતા, તેમાંના એકે આ પુરુષને અદર આવતો જોઈ પૂછ્યું—“કાચુ છે કે કપાં જાય છે?”

આ સિપાઇના બોલવા ઉપર તે પુરુષે કાંઈ પણ ખ્યાન ન આપતાં તે તેની તજજ ગયો અને તેણે પોતાના જમણા હાથની તર્જની આંગળી તેની સામે ધરીને તેને કહ્યું કે—“ચુપ—ચુપ.” આ પુરુષની આ વાત સાંભળનાજ તે લોકો ચુપ થઈ ગયા અને એક ક્ષણવારમાં તે હતા ત્યાં ત્યાં જ જડવત્ થઈ ઉભા તે પછી તે પુરુષ ત્યાંથી અદર જઈ મહેતનાં મેડા ઉપર ચઢ્યો.

ઉપર જોયું તો સીડીમાંથી જતાં એક ખડ હતો, અને તેની જોડે બીજા બેચાર ખડ અને દિવાનખાનાં શણગારેલાં હતા. તે પુરુષે પ્રથમ ખડમાં થઈ બીજા ખડમાં પ્રવેશ કર્યો તો તેનાં દિવાનો પ્રકાશ ઝગઝગી રહ્યો હતો, અને એક સિપાઇ ઉઘાડી તસ્વારે પેરો ભરી રહ્યો હતો. આ સિપાઇ તે પુરુષને જોતાં જ જેની જીમ પાડવા જાય છે તેવામાં જ તે પુરુષે પોતાના હાથની તર્જની આંગળી તેની સામે ધરી કહ્યું—“ચુપ—ચુપ.”

તે પુરુષની આ વાત સાંભળતાં જ સિપાઈ

ચુપ થઈ ગયો, જે પછી તે પુરુષે તે ખડમાંથી બીજા ખડમાં પ્રવેશ કર્યો આ ખડ સુશોભિત હતો, એક બાલુએ સુંદર ગાલીચો ગિઝાવેલો હતો અને ફેટવાક કાચ, ખુરશીઓ, તકીયા, મુન્ચરચિત રીતે ગોઠવેલા હતા ત્યાં બે લંબ ઝગઝગી રહ્યા હતા તે ખડની એક બાલુ બીજે ખડ જણાતો હતો તેનાં બારણા ઉઘાડાં હતા, તે બારણામાંથી અદરનો લાગ દેખાતો હતો એક બાલુ બીજે ખડ હતો તેમા એક મધ્યવાન વ-આતકરો ધારણ કરીને બહાર શરીરનો મુમલમાન એક કાચ ઉપર આડો પડેલો હતો તેની સામે બે ખવાસો ઉભેલા હતા અને ખવાસની પાસે જ એક અત્યંત સ્વરૂપવાન સુંદર સ્ત્રી મુઠિતાવસ્થામાં પડી હતી તે સ્ત્રીના વસ્ત્રાદ્ય કારોથી જાણી શકાય તેમ હતું કે તે સ્ત્રી મુસલમાન નહોતી પણ હિંદુ હતી. તે રમૂક શરીર-ધારી મુસલમાન તે ખત્રીસોને કાંઈ કહેતા જતો હતો એવામાજ પેરો પુરુષ તેના ખડમાં આવી ઉભો રહ્યો તેને જોતાંજ તે મુસલમાન ચમક્યો, અને એકદમ ઉભો થઈ તેના કાચુ જોઈ પૂછ્યું કે—“તું કાચુ છે?”

આ સાંભળને તે પુરુષે જાબોતાથી કહ્યું—“જુલે છે તો ખરો કે હું મનુષ્ય છું.”

મુસલમાન—“તું અહીં કયાથી ને ફેરી રીતે આવ્યો?”

પુરુષ—“હું અહીં કાંઈ નકામો આવ્યો નથી તને મળવા આવ્યો છું એક જરૂરી કામને માટે મારે અહીં આવવું થયું છે.”

મુસલમાન—“શું તને મારા નોકરોએ રોક્યો નહિ?”

પુરુષ—“રોક્યો હતો.”

મુસલમાન—“તો તું અહીં શી રીતે આવ્યો?”

પુરુષ—“તારા સિપાઇ મને રોકવાનો યત્ન કરવા છતાં પણ મને રોકી શક્યા નથી તેમ નામાં મને રોકવાની શક્તિ નથી.”

આ પ્રમાણે તે દિવ્યપુરુષના ગભીરબાવ પૂર્વક વાત સાંભળી તે મુસલમાન કાંઈક વિચિત્ર થયો અને ગુરૂએ થઈ કાંઈક ચિંતા કરતાં બોલ્યો—“તને ખબર છે કે, અત્યારે તું કોની સામે

ઉભો છે. ”

દિવ્યપુરુષ—“ હા, હું જાણું છું કે, કામ અને લોભના મધ્યે, આધિના થયેલા એક તુચ્છવનની સામે. ”

સુલભમાન—“ બદમાશ! તને ખચર નથી કે તું કેની સામે આ પ્રમાણે બોલે છે! માફ નામ જુલમાતખા છે હું આ બાગનો માલીક અને સહેનશાહ બૌર ગજગનો મુખ્ય છું. મારો જરાક ધસારો ચતા જ તારી અને તારા જેવા હજારો ઠક્કિરોની ગરદનો ઊડાવી શકું તેમ છું. ”

દિવ્યપુરુષ—“ ઠીક ”

જુલમાતખા કાંઈક સુરમે ચઢતે બોલ્યો—“ શું તને તારા ગ્રાણી પશુ દરકાર નથી? ”

આ સાંભળી તે પુરુષ કાંઈક આગળ જુલમાતખાની સામે આવી બોલ્યો કે—“ એ પ્રશ્ન હું તનેજ પુછવા ઇચ્છું છું ”

જુલમાતખાએ ચોતાના અનર્થથી તત્ત્વાર એળીને કહ્યું—“ હું વાત વધારવા માગતો નહોતો. પશુ ત્યારે તું તારા ગ્રાણી અર્પવા માટે આવ્યો છું તો હવે તેનું રક્ષણ કરવાનું મને કાંઈ જ જણાતું નથી ”

દિવ્યપુરુષે કાંઈક તિરસ્કાર યુક્ત બાવથી કહ્યું—“ અરે વનન! જો તને તારૂ જીવન પ્રિય હોય તો તું તારી તત્ત્વાર ફેફડી દે અને મારી વાતોનો ઉત્તર આપ ”

એ પુરુષનું આ વાક્ય સાંભળતાજ અને તેના નેત્રોની જ્યોતિ સામે જોતા જ જુલમાતખા થર થર કપડા લાગ્યો તેણે તેના હાથગાની ઉપાડી તત્ત્વાર દૂર ફેફડી ફીધી અને તે યુવકની સામેથી ચોતાનાં નેત્રોને પાછા વાળી નીચું મુખ રાખી ઉભો રહ્યો

દિવ્યપુરુષ—“ જુલમાતખા? ”

જુલમાતખા—“ હા ”

દિવ્યપુરુષ—“ શું જે સુંદરી અદ્દા પડી છે, તેણેજ ચોડીનાર ઉપર સુખે પાડી હતી? ”

જુલમાતખા—“ હા ”

યુવક—“ એ સ્ત્રી કેણી છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું ”

આ સાંભળી જુલમાતખા એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાંખીને આંખો યોગવા લાગ્યો

પુરુષ—“ હું જાણું છું કે તું કોઈર હલ્લનો છે. ઠીક, હું પૂછું છું કે, એ સ્ત્રીનું નામ શું છે? ”

જુલમાતખા—“ દિવ્યાંગના! ”

પુરુષ—“ પહેલાં તે ક્યાં અને કેનાં રમી શુભાં હતી? ”

જુલમાતખા—“ અલ્હાબાદની નંદક મારી જગીર છે ત્યાં એક માનસિદ્ધ નામનો જમીનદાર રજપૂત છે તેની એ પુત્રી છે અને તે પહેલાં તેના બાપની પાસેજ હતી ”

પુરુષ—“ શું દિવ્યાંગનાનું લગ્ન થઈ ચુક્યું છે? ”

જુલમાતખા—“ ના, મેંજ તેનું લગ્ન થવા દીધું નથી ”

પુરુષ—તે શામાટે તેમાં વિદ્વન નાંખ્યું? ”

જુલમાતખા—“ આજથી બે વર્ષ ઉપર મેં માનસિદ્ધના ગામમાં એક દીવમે આ મુંદરીને જોઈ હતી. તેને જોઈ અને મારા મનમાં ચર્ચા આ યુવતિ કાંઈ કાફરને ત્યાં રહેવા લાયક નથી પશુ તેની શાબાથી તો ભારત, સમ્રાટનો, મહેમ પ્રકાશિત થયો જોઈએ ”

પુરુષ—તે પછી શું ચર્ચા? ”

જુલમાતખા—“ તે પછી થોડા દુઃકાળ પડવાથી માનસિદ્ધ મારી જગત બરી શાયો નહિ. તેથી મેં તેની મિશ્કત જમ કરી લીધી. અને પછી મેં તેને એકાન્તમાં બોનાવી કહ્યું કે, જો તું તારી કન્યાને પાદશાસી મહેલમાં મોકલવાનું ક્ષત્રવ કરે તો હું આ વર્ષની ખડણી માફ કરે અને આ પછીના બીજા ચાર વર્ષની મળા પાંચ વર્ષની ખડણી પણ માફ કરે જો તું તે નહિ ક્ષત્રવ કરે તો તું તારી માફ મના, જમીન અને દિવ્યાંગનાને પણ ખોદ બેસશે ”

પુરુષ—“ તે પછી માનમિદે શું ઉત્તર આપ્યો? ”

જુલમાતખા—માનસિદ્ધ વિલાસી છે તેને ધણી ઈશ્વે છે તેમની મુખ્ય સ્ત્રીથી આ કન્યા હત્યન થયેથી છે તેણે પ્રથમ તો ને વાત ક્ષત્રવ કરી નહિ, પણ પછીથી ધણી આનાકાનીએ તેણે તે વાત ક્ષત્રવ કરી. તેણે કહ્યું કે દિવ્યાંગનાને વિલાસ અદ્દાના બીજા જમીનદારના પુત્ર પ્રતાપ સિદ્ધની આથે થયેનો છે, તેથી તેને નાહી મદે

મર્મા મોહકી શકાય તેમ નથી. પણ તેણે મને મક્કમ વિચારનો નોંધ મારી વાત કહ્યું કરી, તે ઉપરાંત તેને મેં કહ્યું કે, તારે દિવ્યાંગનાનું જન્મ ન કરતાં તેને બાદગાહની મિલકત સમજી તેણે રક્ષણ કર્યું, અને વખત આવે હું તેને દિલ્લી લઈ જઈશ. આવી રજાએ તેણે ત્યાં સુધી આ વાત તારે ગ્રામ, રાખવી, અને તેને શાહિ મહેલમાં પહોંચાડવામાં આવે ત્યાં સુધી કોઈને ખબર પડવા દેવી ન જોઈએ.

દિવ્યપુરુષે કહ્યું—ઓહ! ભારતલક્ષ્મી કુલ! તારા આવું પતન! તે પછી તેણે જુલમા-લખન કહ્યું—“તે પછી દિવ્યાંગના અહીં રહી રીતે આવી.”

જુલમાતખા—આજથી એક વર્ષ પહેલાં એકવાર મેં ઔરંગઝેબને દિવ્યાંગના સબથી વાત કરી જેથી તેમણે કૃપા કરી તેને દાસી રૂપે પોતાના મહેલમાં રાખવાનું કહ્યું. જેથી હું દિવ્યાંગનાને તેડવા જાતે તેને ગામ ગયો, અને માનસિદને મેં દિવ્યાંગનાને દિલ્લી મૂકી જવા કહ્યું. જેથી તે જાતે તેને લઈ અહીં આવ્યો, દિવ્યાંગના તે તેની ખબર નહોતી કે તેને ક્યા રા માટે લઈ જવામાં આવે છે. દિવ્યાંગના અને તેના પિતાને મેં મારા મુકામમાં ઉતારી આપ્યો અને રહેન-શાહને દિવ્યાંગના આવ્યાની વાત જણાવી જેથી રહેનશાહે આને આ બાગમાં દિવ્યાંગનાને લાવવાનો હુકમ આપવાથી તેને અહીં આણી છે અને રહેનશાહ પણ અત્યારે અહીં આવવાના છે. હ મહા બેઠવાક ઉપરજ દિવ્યાંગનાનો બાપ તેને અહીં મૂકીને દિલ્લી પાછો ગયો છે જતી વખતે તેણે તેને કહ્યું કે “હું અહીં એલજે, હું હમણાંજ આવું છું.”

દિવ્યપુરુષ—“હમણાં થોડીવાર ઉપર તેણે ખૂબો કેમ પાડી હતી” અને તે હમણાં મૂંઝ-તાવચામાં કેમ પડી છે?”

જુલમાતખા—દિવ્યાંગનાનાં પિતાના ગયા પછી હું આ ખડમા આવ્યો અને મેં તેને બધી ખરી વાત જણાવી કહ્યું કે તને રહેનશાહ ઔરંગઝેબને મેટ આપવા માટે અદિ આણી છે.”

દિવ્યપુરુષ—પછી?”

જુલમાતખા—“એ સાબળી દિવ્યાંગનાએ મુસલમાન ધર્મને માટે અનેક પ્રકારની ખરાબ વાતો કહી અને ભારત સમ્રાટને અપમાન સચક શબ્દો કહ્યા જેથી મેં તેને ધમકાવી તેથી તેણે ખૂબો પાડી હતી. તે પછી તેણે આ ખડ

મથા માસવા ચાંચુ જેથી આ બે નોકરોએ તેને બળપૂર્વક પકડી રાખી. એમ પકડી રાખવાથી તેણે ફરી ખૂબો પાડવા માંડી અને એકદમ મૂંઝેલ થઈ બોલે ઉપર પડી છે હું આ જોઈ તેને મર્યેત કરવા આ માણસો સાથે વાત કરતો હતો તેવામાં તમે આ ખડમાં પ્રવેશ કર્યો.”

આ પછી જુલમાતખાએ એક દિર્ધ નિશ્વાસ નાંખી કહ્યું—“ઓ દીનના દુઃખન! તું કાણ છે? તે મારા ઉપર આ કેવો બહુ ચલાવ્યો છે? મારું વીરત્વ ક્યાં ગયું? મારી શક્તિ ક્યાં ગઈ? હું તારો આમ ગુલામ કેમ બની ગયો? (પૂછી ઉપર પગ પગડતા) મારું બળ ક્યા ગયું?”

દિવ્યપુરુષે ચિંતાપૂર્વક કંઈકવાર સુધી જુલમાતખાના મામુ જોઈ કહ્યું—આધ્યાત્મિકશક્તિથી અજાણ વિપવવાસનાથી. વિમુક્ત દુર્લભ જીવ! તે જો ચર્મ ચમુકી જેવાનો થોડો ધણો પથ અભ્યાસ કર્યો હોત, તો તને આને તારી આવી દશા થયેલી જોઈ આશ્ચર્ય ન થાત.”

જુલમાતખા—“અરે કાફિર! હું તને પ્રાર્થના કરું છું કે હમણાંજ તું અહીંથી ચાલ્યા જા. ભારત સમ્રાટ ઔરંગઝેબને આવવાનો વખત થયો છે જો તે અહીં આવશે તો તેના આન-હમાં ભગ પડશે અને તારું રક્ષણ કોઈ પણ ઉપાયે થઈ શકશે નહિ.”

દિવ્યપુરુષ—“અરે બર્બર! તું મારા રક્ષણની આટલી બધી ચિંતા ન કર. તારી માથેકે હું પણ એવુંજ કંઈક છું કે અહીં ન રહેતાં મારે, ચાલ્યા જવું જોઈએ, પરંતુ જતા પહેલાં મારે એક કામ કરવાનું હતું બાકી છે આ સ્ત્રીએ જુલમાતખાને તેને મેં જાણ્યું પણ હવે મારે બીજાં એક કામ કરવાનું બાકી રહ્યું છે.”

જુલમાતખા—(ભયભીત થઈ) તારું બીજું કામ શું છે?”

દિવ્યપુરુષ—“તારા ભારત સમ્રાટ ઔરંગઝેબને આવવાનો વખત થયો છે.”

તે પુરુષના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાનો જુલમાતખા વિચાર કરતો હતો તેવામાંજ જ્યારમાં થઈ તે પુરુષ આવ્યો હતો તે દ્વારમાં થઈ એક વચ્ચાલકાર સન્નિવૃત્ત પુરુષે કમળા સાથે તે ખડમાં પ્રવેશ કર્યો.

તેને જોઈ જુલમાતખાની પાસે ઉભેલા પેલા બે નોકરો એકાએક આશ્ચર્યમય અરે બોલી ઉઠ્યા કે—“રહેનશાહ—રહેનશાહ ઔરંગઝેબ.”

ઉભો છે. ”

દિવ્યપુરુષ—“હા, હું જાણું છું કોય, કામ અને લોભના મદથી આધિજ્ઞ થયેલા એક તુચ્છવત્તની સભે. ”

મુસલમાન—“બદમાશ! તને ખબર નથી કે તું કોની સામે આ પ્રમાણે બોલે છે! માફ નામ જીવમાતખા છે હું આ બાગનો માલીક અને શહેનશાહ ઔરંગઝેબનો મુખો છું મારો જરાક ધસારો થતાં જ તારી અને તારા જેવા હજારો કાફિરોની ગરદનો ઉડાવી શકું તેમ છું

દિવ્યપુરુષ—“હીક ”

જીવમાતખા કાંઈક ગુસ્સે યઇને બોલ્યો—“શું તને તારા પ્રાણુનો પશુ દરકાર નથી? ”

આ સાંભળી તે પુરુષ કાંઈક આગળ જીવમાતખાની સામે આવી બોલ્યો કે—“એ પ્રશ્ન હું તનેજ પુછવા ઇચ્છું છું. ”

જીવમાતખાએ પોતાના આનમાંથી તસ્વાર બેસીને કહ્યું—“હું વાત વધારવા માગતો નહોતો પશુ જ્યારે તું તારા પ્રાણુજ અર્થવા માટે બોલે છે તો હવે તેનું રક્ષણ કરવાનું મને કાંઈ ન જણાતું નથી. ”

દિવ્યપુરુષે કાંઈક તિરસ્કાર યુક્ત ભાવથી કહ્યું—“અરે યવન! જો તને તારું જીવન પ્રિય હોય તો તું તારી તસ્વાર કેટી દે અને મારી વાતોનો ઉત્તર આપ ”

એ પુરુષનું આ વાક્ય સાંભળતાંજ અને તેના નેત્રોની જ્યોતિ સામે જોતા જ જીવમાતખા થર થર કંપવા લાગ્યો તેણે તેના હાથમાંથી ઉધાડી તસ્વાર દૂર ફેંટી દીધી અને તે યુગ્મની સમીપથી પોતાના નેત્રોને પાછા વાળી નીચું મુખ રાખી ઉભો રહ્યો.

દિવ્યપુરુષ—“જીવમાતખા! ”

જીવમાતખા—“હા ”

દિવ્યપુરુષ—“શું જે સુદરી અહીં પડી છે, તેજ આ યોડીવાર ઉપર જુઓ પાડી હતી? ”

જીવમાતખા—“હા ”

યુવક—“એ સ્ત્રી કાણ છે તે હું જાણુવા ઇચ્છું છું ”

આ સાંભળી જીવમાતખા એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાંખીને આંખો મેળવવા લાગ્યો

પુરુષ—“હું જાણું છું કે તું કોર હૃદયનો છે. હીક, હું પૂછું છું કે, એ સ્ત્રીનું નામ શું છે? ”

જીવમાતખા—“દિવ્યાંગના! ”

પુરુષ—“પહેલાં તે ક્યાં અને કોના રક્ષણમાં હતી? ”

જીવમાતખા—“અલ્લાખાદની નજીક મારી જમીનર છે ત્યાં એક માનસિદ નામનો જમીનદાર રજપૂત છે તેની એ પુત્રી છે અને તે પહેલાં તેના બાપની પાસેજ હતી ”

પુરુષ—“શું દિવ્યાંગનાનું લગ્ન થઇ ચુક્યું છે? ”

જીવમાતખા—“ના, મેં જ તેનું લગ્ન થવા દીધું નથી ”

પુરુષ—તે શામાટે તેમાં વિધન નાંખ્યું? ”

જીવમાતખા—“આજથી બે વર્ષ ઉપર મેં માનસિદના માસમાં એક દીવસે આ તંદરીને જોઈ હતી. તેને જોઈ અને મારા મનમાં થયું કે આ સુચિત કાંઈ કાફરને ત્યાં રહેવા લાયક નથી પશુ તેની શોભાથી તો ભારત, સમ્રાટનો મહેલ પ્રકાશિત થયો જોઈએ

પુરુષ—તે પછી શું થયું? ”

જીવમાતખા—“તે પછી ઘોર દુઃખાળ પડવાથી માનસિદ મારી જમત ભરી શક્યો નહિ. તેથી મેં તેની મિલકત જમ કરી લીધી. અને પછી મેં તેને એકાન્તમાં બોલાવી કહ્યું કે, જો તું તારી કન્યાને બાદશાહી મહેલમાં મોકલવાનું કહ્યું કરે તો હું આ વર્ષની ખડણી માફ કરે અને આ પછીના બીજા ચાર વર્ષની મળી પાંચ વર્ષની ખડણી પશુ માફ કરું જો તું તે નહિ કહ્યું કરે તો તું તારી માલ મતા, જમીન અને દિવ્યાંગનાને પશુ બોધ બેસશે. ”

પુરુષ—“તે પછી માનસિદે શું ઉત્તર આપ્યો? ”

જીવમાતખા—માનસિદ વિવાસી છે તેને ધણી રીંચો છે તેમાંની મુખ્ય સ્ત્રીથી આ કન્યા ઉત્પન્ન થયેલી છે તેણે પ્રથમ તો તે વાત કહ્યું કરી નહિ, પશુ પછીથી ધણી આનાકાનીએ તેણે તે વાત કહ્યું કરી તેણે કહ્યું કે દિવ્યાંગનાનો વિવાહ અહીંના બીજા જમીનદારના પુત્ર પ્રતાપ સિદ્ધી સાથે થયેલો છે તેથી તેને શાદી મહે

સર્માં મોકલી શકાય તેમ નથી પણ તેણે મને મક્કમ વિચારનો જોઈ મારી વાત કહ્યું કરી, તે ઉપરાંત તેને મેં કહ્યું કે, તારે દિવ્યાંગનાનું સ્વપ્ન ન કરતાં તેને બાદશાહની મિસ્કત સમજી તેનું રક્ષણ કરવું, અને વખત આવે હું તેને દિલ્લી લઈ જઈશ અને ગજેબને સોંપું ત્યાં સુધી આ વાત તારે ગુપ્ત રાખવી, અને તેને શાહિ મહેલમાં પહોંચાડવામાં આવે ત્યાં સુધી કાઢને ખબર પડવા દેવી ન જોઈએ.

દિવ્યપુરુષે કહ્યું—“ઓહ ! ભારતભક્તના કુપ ! તારે આનું પતન ! તે પછી તેણે જીવભાતખાતે કહ્યું—“તે પછી દિવ્યાંગના અહીં કેવી રીતે આવી ?”

જીવભાતખા—“આજથી એક વર્ષ પહેલાં એકવાર મેં ‘ઔર ગજેબને દિવ્યાંગના સળધી વાત કરી જેથી તેમણે કૃપા કરી તેને દાસી રૂપે પોતાના મહેલમાં રાખવાનું કહ્યું હતું જેથી હું દિવ્યાંગનાને તેડવા જાતે તેને ગામ ગયો, અને માનસિંહને મેં દિવ્યાંગનાને દિલ્લી મૂકી જવા કહ્યું જેથી તે જાતે તેને લઈ અહીં આવ્યો, દિવ્યાંગના ને તેની ખબર નહોતી કે તેને ક્યાં શા માટે લઈ જવામાં આવે છે, દિવ્યાંગના અને તેના પિતાને મેં મારા મુકામમાં ઉતારી આપ્યો અને સહેન શાહને દિવ્યાંગના આવ્યાની વાત જણાવી જેથી સહેનશાહે આજે આ બાગમાં દિવ્યાંગનાને લાવવાનો હુકમ આપવાથી તેને અહીં આણી છે અને સહેનશાહ પણ અત્યારે અહીં આવવાના છે હ મજા ખેડતાં ઉપરજ દિવ્યાંગનાનો બાપ તેને અહીં મૂકીને દિલ્લી પાછો ગયો છે જતી વખતે તેણે તેને કહ્યું કે “તું અહીં બેસજે, હું હમજાન આવું છું.”

દિવ્યપુરુષ—“હમજા થોડીનાર ઉપર તેણે ખૂબો કેમ પાડી હતી ? અને તે હમજા મૂર્છિતાવસ્થામાં કેમ પડી છે ?”

જીવભાતખા—દિવ્યાંગનાના પિતાના ગયા પછી હું આ ખંડમાં આવ્યો અને મેં તેને બધી ખરી વાત જણાવી કહ્યું કે તને સહેનશાહ ઔર ગજેબને ભેટ આપવા માટે અદિ આણી છે.”

દિવ્યપુરુષ—પછી ?”

જીવભાતખા—“એ સાલગા દિવ્યાંગનાએ સુસવમાન ધર્મને માટે અનેક પ્રકારની ખરાબ વાતો કહી અને ભારત સમ્રાટને અપમાન કર્યા શબ્દો ક્યા જેથી મેં તેને ધમકાવી તેથી તેણે જીવો પાડી હતી. તે પછી તેણે આ ખંડ-

માંથી નાસવા માંડ્યું—જેથી આ બે નોકરાએ તેને બળપૂર્વક પકડી રાખી. એમ પકડી રાખવાથી તેણે ફરી ખૂબો પાડવા માંડી અને એકદમ મૂર્છિત થઈ ભોળું ઉપર પડી છે હું આ જોઈ, તેને સંચેત કરવા આ માણસો સાથે વાત કરતો હતો તેવામાં તમે આ ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો.”

આ પછી જીવભાતખાએ એક દિર્ઘ નિશ્વાસ નાંખી કહ્યું—“એ દીનના દુઃખન ! તું કાંણ છે ? તે મારા ઉપર આવેલો જાદુ ચનાવ્યો છે ? મારું વીરત્વ ક્યાં ગયું ? મારી શક્તિ ક્યાં ગઈ ? હું તારો આમ સુલામ કેમ જની ગયો ? (પૃથ્વી ઉપર પગ પહોંડતા) મારે જાણ ક્યાં ગયું ?”

દિવ્યપુરુષે ચિંતાપૂર્વક કાઠકવાર સુધી જીવભાતખાના માંડું જોઈ કહ્યું—“આધ્યાત્મિકશક્તિથી અજ્ઞાણ વિષયવાસનાથી વિમુગ્ધ દુર્હિદિ જીવ ! તે જો સર્થ ચક્રથી જોવાનો થોડો ધણો પણ અભ્યાસ કર્યો હોત, તો તને આજે તારી આવી દશા થયેલી જોઈ આશ્ચર્ય ન થાત.”

જીવભાતખા—“અરે કાશિર ! હું તને પ્રાર્થના કરું છું કે હમજાન તું અહીંથી ચાલ્યો જા. ભારત સમ્રાટ ઔર ગજેબને આવવાનો વખત થયો છે જો તે અહીં આવશે તો તેના આનન્દમાં ભગ પડશે અને તારું રક્ષણ કાઢ પણ ઉપાયે થઈ શકશે નહિ.”

દિવ્યપુરુષ—“અરે જર્જર ! તું મારા રક્ષણની આટલી બધી ચિંતા ન કર તારી માથે હું પણ એવું જ કંઈક છું કે અહીં ન રહેતાં મારે ચાલ્યા જવું જોઈએ, પરંતુ જતા પહેલાં મારે એક કામ કરવાનું હજી બાકી છે. આ સ્ત્રીએ જન્મ પાડી તે તો મેં જાવડું પણ હવે મારે બીજું એક કામ કરવાનું બાકી રહ્યું છે.”

જીવભાતખા—(લચ્ચીત થઈ) તારું બીજું કામ શું છે ?”

દિવ્યપુરુષ—“તારા ભારત સમ્રાટ ઔર ગજેબને આવવાનો વખત થયો છે ?”

તે પુરૂષના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાનો જીવભાતખા વિચાર કરતો હતો તેવામાં જ દારમાં થઈ તે પુરૂષ આવ્યો હતો તે દારમાં થઈ એક વહાલકાર સંજીવન પુરૂષ દખલમાં સાથે તે ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો.

તેને જોઈ જીવભાતખાની પાસે ઉભેલા પેલા બે નોકરા એકાએક આશ્ચર્યમય સ્વરે બોલી ઉઠ્યા કે—“સહેનશાહ-સહેનશાહ ઔર ગજેબ !”

અપૂર્ણ.

હીઓ અને અહિંસા.

(લેખક શ્રીયુત અમૃતલાલ મુંદરજી પઠિધાર)

માનવ ત બહેનો ! હીઓ અને અહિંસા એ બાબત બહુ જાણવા જેવી છે કારણકે હીઓમાં ધરસ સારી ફેલાક કામો કુદરતી રીતેજ એવાં છે કે બહુ સલાજથી ચાલવામા આવે છતાં પણ તેમાં બનવું અનવું કાંઈ કાંઈ પ્રકારની જીવહિંસા થઈ જાય છે. તે માટે આપણાં શાસ્ત્રોમાં એમ કહેલું છે કે દરેક ધરમાં હિંસા થવાનાં મુખ્ય પાંચ ટેકાણાં હોય છે જેમકે—

ધરની અંદર હિંસાનાં પાંચ મુખ્ય ટેકાણાં—

૧ મૃતો એ, હિંસાનું મુખ્ય સ્થાન છે કારણકે રસોઈ કર્યા વિના કાંઈ ચાલતું નથી અને સોઈનું કામ ખાસ કરીને હીઓજ કરે છે એ ખમમાં જે સલાજ રાખવામાં ન આવે તો મુલામાં ધણી જાતની હિંસા થાય છે જેમકે મુમ ધની બહેતેને તો અનુભવ નહિ હોય, કારણકે રૂઢવથી, મમડીથી અને આસના મુલાથી રસોઈ કરે છે પણ ગામડામાં મેં જોયેલું છે કે ધણીએ ચૂલાની અંદર ખૂઆખૂમ રાખ બરેલી હોય છે એ રાખ તેણે કાંઈ રોજ રોજ જલતા નથી. પણ અડવાડીએ પખવાડીએ કાંઈ છે તેથી એ રાખની અંદર ધણીએ જગુઓ બરાઈ રહે છે મુલામાંથી કાનખજુરા અને વીંછી નીકળતા પણ મેં જોયેલા છે એ સિવાય એવા પણ કેસ જાને છે કે દેશમાં રાવવા માટે મારીના હાલ્લાં હોય છે તે ધોવા વિના શાક વધારતા એક વખત એક ટેકાણે તેમાં શાકની ભેજો વીંછી બ્રાઈઝગથો દતો બહેનો ! આ કાંઈ કલ્પિત વાતો નથી પણ વ્યવસ્થા હદ સુધીના જનાવો બન્યા કરે છે માટે રસોઈના, કામના હિંસા થતી અટકાવવા સાફ બહુ ચોક્કસી રાખવાની જરૂર છે એજ પ્રમાણે

જુના લીંબજેવાં છાણાં વાપરવાથી તથા પરેપ્રસ

સમ્રથા વિનાનાં છાણાં વાપરવાથી તેની અંદર જીવજ હોય છે, લાકડાની ઉપર છીડીઓ ચડેલી હોય છે અને એ બધું જો બસબર સાફ કરવામાં ન આવે તો તેમાંથી હિંસા થવા કરે છે

૨ પાણીઆફ હિંસાનું બીજું સ્થાન ધરની અંદર પાણીઆફ છે પાણીઆરામાં બીનાશવાળી જગાને લીધે ધણી જગુઓ આવીને બેસે છે. માટે પાણીઆફ સાફ રાખવાની ખાસ જરૂર છે. કારણકે પાણી આફે બરાંબર સાફ રાખવામાં ન આવે, તો જગુઓની હિંસા થાય છે એટલુંજ નહિ પણ તે જગુઓ પાણીની મારફત ખાવાપીવામા આવી જાય તો એથી તદુરસ્તીની પણ બેહુ ખરાબી થાય છે એ બહુ જાણીની વાત છે કે મેં ત્રણ દિવસ ગાળ્યા વિનાના પાણીને રાખી મૂકવાથી તેની અંદર કરોડો જગુઓ પડી જાય છે માટે પાણીને વારંવાર ગાળવાની બાબતમાં પણ બહુજ ચોક્કસાઈ રાખવી જોઈએ એમ દરવાથી હિંસા થતી બને છે અને તદુરસ્તી પણ સારી રહી શકે છે

૩ વાસીદુ આપણાં ઘરોની અંદર હિંસાનું ત્રીજું ટેકાણું વાસીદુ છે કાકુ કાઢતી વખત સલાજ રાખવામા ન આવે તો છીડી મશાડી વગેરે ધણી જાતનાં નાનાં નાનાં જીવડાં મરી જાય છે એટલુંજ નહિ પણ ધરમા સરખી રીતે કાકુ કાઢવામા ન આવે અને મશાઈ રાખવામાં ન આવે તો ડ્રોળીઆ, મચ્છર, ટેડમરોળી વગેરે જગુઓ ધરની અંદર ફર્યા કરે છે અને બોરાકની વસ્તુઓમાં ઝેર નાખ્યા કરે છે માટે કાકુની બાબતમાં પણ બહુ જાણ રાખવાની જરૂર છે

૪ મુપડું ધરમા થતાં પાણીમાં એથું પાપનું ટેકાણું મુપડું છે. બેરજુકે મુપડાવડે બનાજને સાફ

રવામાં આવે છે. મુખમાં એવી હરકતો બહુ થાડી હોય છે પણ દેશમાં મેં જોયેલું છે કે જો વરસ બે વરસનું અનાજ સધે ભરી રાખે કે તેમાં કાંઈ કાંઈ વખત એટલાં બધા ધનેડાં હી જાય છે અને એટલી બધી ચેજો થઈ જાય છે કે જે જોઈને આપણને અનન્યથી લાગ્યા વિના રહે નહિ એ વખતે બેદરકારી રાખવામાં આવે તો એ બધા જીવુઓના નાશ થાય છે. અને એવાં જીવુઓ ખોરાકની બેદર જાય તો તેથી પણ ઘણી જાતની ખરાબી થાય છે કારણ કે એવાં જીવડાંથી આપણી તુલસ્તી ઉપર બહુ માંડી અસર થાય છે.

૫ ખાંડણીઓ ધરમાં થતા પાપોમાં પાંચમું પાપનું ઠેકાણું ખાંડણીઓ છે તેની અદર પ્રસંગાત ઘણી વીજો ખાંડની પડે છે, અને એ વખતે જો ખ્યાન રાખવામાં ન આવે તો, ઘણી જાતની હિંસા થવા સંભવ છે.

બહેનો ! આ બધી બાબતોમાં બહુ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે ને કે આ બધી બાબતો આપની આજ્ઞા નિષેધ પ્રિવચન કરીને કહેવાની જરૂર નથી કારણકે એવી બાબતોમાં તમે બધા જાણીતા છો. પણ તેમ છતાં શ્રીઓ અને અહિંસા એ વિષય છે એટલે તે ઉપર પણ ખ્યાન એવાની જરૂર છે.

હિંસાના છીજ કેટલાક પ્રસંગો, આ પાંચ ઠેકાણાં સિવાય બીજી પણ કેટલીક રીતે શ્રીઓની મારફત ધરની બદર હિંસા થઈ શકે છે. માટે એ બધી બાબતો પણ જાણવા લાયક છે નેમરે—

૧ અથાણાં ઘણે ઠેકાણે અથાણાની અદર બહુ જીવુઓ હોય છે કારણ કે કેટલીક જાતનાં અથાણાં વરસ બે વરસ ચાલે તેટલા બનાવી રાખે છે પછી તેમાં ચેજો પડી જાય છે. તેને શ્રીઓ કૃષ્ણ પડ્યાં કહે છે એવાં કૃષ્ણ પડેલાં અથાણાંની બરણીઓ મેં બહુ ઠેકાણે જોયેલી છે તે સિવાય અથાણાનાં વાસણો ઉઘાડા રહી જાય તેથી તેમાં ઉદર પડી મરીને સડી ગયાના દાખલા પણ મેં જાણ્યાં છે અને આ વાત સંભળીને તમને જ્ઞાન લાગશે છતાં પણ પ્રસંગે લઈને મારે જણાવવું જોઈએ કે એક વીંથીમાં મેં જમતો હતો, તે વીંથીનાળા બાઈ જરા લહેરમાં આવી જઈને બહુ હેલ કરીને અમને

સોને ફેરીતું અથાણું પીરસતી તે અથાણામાં જોળ કરીને બદલે આવી ગયેતો વાંદો (વંડો) હતો એ વાંદો જોઈને અમને સોને બહુ ગ્લાની લાગી અને જમવું અધૂરું છોડી ઉડી ગયાં આવા ટોપણ શ્રીઓની બેદરકારીને લીધે ઘણા ઠેકાણે બન્યા કરે છે માટે આવી બાબતોની સંભાળ રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

૨ ઘણી શ્રીઓના માથામાં તથા ખાસ કરીને તેઓની છાકરીઓના માથામાં ઘણી જી હોય છે તથા અતિશય લીંબો હોય છે એ લીંબોને મારવામાં ટોવા કહે છે અને બપોરને વખતે કુરસદ બેઠી બેઠી શ્રીઓ ટોલા મારવાનું કામ કરે છે એટલે કે લીંબોને પકડી પોતાના બે નખ વચ્ચે પીસીને મારી નાખે છે એ કામને તેઓ ટોલા મારવાનું કામ કહે છે કપડા સાફ રાખવામાં ન આવે તેને લીધે કપડામાં પણ ઘણી જી ભરાઈ જાય છે ગંદા બધા પાણીની અદર કપડાં ધોવાથી તેમાં હળરો જી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને યાદ રાખજો કે બહેનો ! આ બધી વાતોના તમને અનુભવ નહિ હોય. પણ એ બધું મેં ઘણે ઠેકાણે જોયેલું છે ને તે બધું મુખ્ય શ્રીઓની બેદરકારીને લીધે જ થાય છે માટે આવી બાબતોમાં જીવહિંસા થતી અટકાવવાની તથા તુલસ્તી સંભાળવાની ખાસ જરૂર છે.

૩ ઘણી શ્રીઓ પોતાના ધરની અદર જોળ, ખાંડ, સાકર, મધ અને મીઠાઈ વગેરે વીંજે ઉઘાડી રાખે છે તેથી તેની ઉપર હળરો ને લાખો છીડીઓ ચડી જાય છે. એ છીડીઓને ઉતારતી વખતે હળરોની સંખ્યામાં તેઓના નાશ થઈ જાય છે અને એ સિવાય તે છીડીઓ પોતાના મુખ તથા શરીર મારફત જે જે લઈ આવે છે તે જેર એરી વસ્તુઓમાં દાખલ થઈ જાય છે તેથી પણ તુલસ્તીને બહુ મોટું નુકસાન થાય છે માટે એવી બાબતોમાં બની શકે એટલી ઝાકસી રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

૪ ઘણાં ઘરોની અદર આસલેટના કે તેના ખુલ્લા દીવા બાળવાની રીતિ હોય છે એ દીવાની ઉપર ચોમાસા જેવી રીતમાં દરરોજ સેકડો જીવડાં બેસાઈ આવે છે, અને તે બિચારા ત્યાં ને ત્યાં મરી જાય છે એ બાબતમાં પણ કેટલીક ચોક્કસી રાખી શકાય તેમ છે અને એવાં જીવડાંને મરતાં બચાવી શકાય તેમ છે.

અમરજી.

યોગીરાજ.

અકરણ ૧ હું

પનાઈ પૂછી

એક દિવસે સન્યાસીને હું મારા દિવાન-
ખાનાની ખાલુઆ આવેલી અગાથીમા
આરામચેરમા પડ્યો પડ્યો ન્યુસપેપરને અન્યોક્તો
હતો તેવામા મારા નોકરે આવી મને કહ્યું કે-
“કોઈ સન્યાસી આપને મળવા ઇચ્છે છે”
મને સાધારણ રીતે સનાતન ધર્મ ઉપર મીતિ
હતી અને યોગનાં કેટલાંક પુસ્તકોમા યોગીઓની
દશા, યોગલ મહાત્મ્ય અને સિદ્ધિ શિદ્ધિની વાતો
પાંચવાથી કોઈ ચમત્કારી અર્થસંપન્ન યોગીરાજને
શોધવાની હું છવાસા રાખતો હતો તેથી સ્વાભા-
વિક રીતે સાધુ સન્યાસીઓ મને તો મને તે
મની સાથે વાર્તાલાપ કરવાનો ઇચ્છો આનંદ થતો
હતો નેથી આ વખતે મને મારા નોકરે સન્યાસી
આવ્યાની ખબર આપવાથી મેં તરતજ તેમને
અંદર લાવવા આજ્ઞા કરી હું દિવાનખાનામા ગયો.

મારો નોકર આજ્ઞા મળતા તે સન્યાસીને
અંદર લાવ્યો. મેં તેમને જોઈ નમસ્કાર કર્યો
અને વિનિત બાવે પાસે પડેલી એક ચુરશી ઉપર
બેસવાને જણાવ્યું તેમણે મને જોઈ કહ્યું -

“મુકુંદ—હું અહિં યા કામે આવ્યો છું, તે વા-
નજી છે?”

મેં કહ્યું “ના, સ્વામી”

સ્વામી—“જો તું નાનો હતો ત્યારથીજ
મારો તારા ઉપર પ્રેમ છે હાલ તું મને નથી જો-
ળખી શક્યો પરંતુ અધિકાર પ્રાપ્ત થયે તને મારું
જોળખાણ પડશે. હાલતો હું તને એક સંસ્થા
કરવા આવ્યો છું તે એ છે કે તે હજી લગ

નથી કર્યું અને સંસારથી વિરક્ત થનારી ઈચ્છા
રાખે છે, યોગના પુસ્તકો વાંચી યોગી થવાનું નથી,
પરંતુ પગથીએ પગથીએ ક્રમથી આગળ વધવાથી
અધિકાર પ્રાપ્ત થતા ખરા ગુરૂની દિશાથી યોગી
થવાય છે માટે હાલ તારા મનમાં જે વિચારો
આવે છે તે છોડી દે અને તે જે કાંઈ વિદ્યા
લણીને યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી છે તેના સદુપયોગ
કર, તારો અધિકાર લેખ છે, માટે હાલ તારે
ગૃહસ્થાશ્રમમાં પડવું અને પત્ની સમય આવ્યે
આગળ થી કેરવું તે હું તને જણાવીશ. ચાલ,
ત્યારે હવે હું રજા લઉં છું”

હું તો આ પ્રમાણે આ સન્યાસીના વચનો
સાંભળી આમોજ બની ગયો તેણે મારા મનની
વાત શી રીતે જાણી હશે તેની ગડમચલમા હું
હતો તેવામાં જ તે સ્વામી ત્યાંથી ચાલતા થયા.
મેં તેમને જતા જોઈ કહ્યું—“સ્વામીજી, આપ
કાંજી છો તેતો કહેા, જરા બેસોતો ખરા, માટે
આપને કાંઈ યુંજવું છે,”

આ સાંભળી તેમણે કહ્યું—“લાઈ હવે હું
જઈ છું મને વખત નથી તને માત્ર સ્થાના
આપવાજે આવ્યો હતો હું ફરી તને મળીશ”
આમ કહી તરતજ ત્યાંથી ગ્વામીજી ચાલી નીકળ્યા

હું પાછો અગાસીમાં જઈ આરામ ખુરશીમાં
પડી વિચારમા મુકાવો ‘આ કાંજી હશે કેની
બધ્ય મુખમુદ્રા કેવું મદમદ હાસ્ય કેવી સચોટ
વાણી! ખરેખર કોઈ યોગી જણાય છે” આવા
વિચાર બાવવા લાગ્યા અને એક બે કલાક સુધી
તો તે દિવસે મને કાંઈ યજ્ઞ નહિ,

હાલ હું યુગાષ્ઠમાં રહેતો હતો. મારી ઉંમર વીસેક વર્ષની છે માફ વતન ખેડા જીલ્લાના એક નાના ગામમાં છે મારી સ્થિતિ મૂળથી જ ગરીબ અને મીઠાપ મને નાનો મૂકી નાનપણમાં જ મરી ગયા હતાં, જેથી મારા માંમાને ત્યાં ઉછરી હું મોટો થયો હતો હું ખેડવાળા બ્રાહ્મણ હું પણ અમારી ત્યાતમા કન્યાઓની અછત હોવાથી, ત્રણ ચારેક હજાર રૂપિયા કન્યાના ખાંપને આપવામાં આવે તોજ માઝ લગ્ન થાય તેવું હતું મારી સ્થિતિ તેટલા રૂપિયા આપી લગ્ન કરવા જેવી નહોતી તેમ મારા મામાની સ્થિતિ એવી નહોતી કે તેમને માટે ત્રણ ચાર હજાર રૂપિયા ખર્ચી શકે

મારા મામામાં મારા બાપાની દરેક વીધા જમીન હતી તેની સોએક રૂપિયા દાણ આવતી હતી અને પાડીદાર લોકોની જમીનમાં વસતિ હતી તેમાંથી થોડી ધણી આવક આવતી હતી તેમા માફે ગુજરાત નમે તેમ હતું હું ગુજરાતી સ્થાત ચોપડીતો મારાં ગામમાજ લગ્ન થયો હતો મારા ગામમાં ઇંગ્લેન્ડ સ્કુલ ન હોવાથી મારે અંગ્રેજ અભ્યાસ માટે ઉમરેક મારા મામાને ત્યાં રહેવું પડ્યું, ત્યાં હું રહેતો હતો તેવામાજ મારા મામાપ ધોળમાં સાથે ગુજરી જવાથી હું નિરાધાર બન્યો હતો

ઉમરેકમા ચારેક ચોપડી અંગ્રેજ હું લખ્યો પણ તે પછી વધુ ક્યાસ ત્યાં ન હોવાથી મારે મારો અભ્યાસ વધારવા વડોદરે જવું પડ્યું વડોદરે વીંધીમા ખાતાનું અને પુસ્તકો વિગેરેનું ખર્ચ મળી દર મહિને વીસેક રૂપિયા ખર્ચ થાય તેમણી મને મારા માંમા તરફથી દર માસે દસ રૂપિયા મળતા અને બાકીનું ખર્ચ મેં એક બે ટયુશને રાખેલા તેમાંથી નીકળવું. આમ જમે તેમ કરી મેં મારો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો ધણીવાર હું મારે વતન, જતો ત્યારે લોકો કહેતા કે—“ તારા બાપ દાદાનો ધધો કર ને શામાટે નાદક વડોદરે પડ્યો રહ્યો છું બધી બધી ને શું કરીશ મેટ્રીક ચલ્લશ તોપણ કચેરીમાં બાર પદેની નોકરી મળશે આજ અંગ્રેજી લખેવા ધણાપ રખડે છે માટે હવે લખવા બચવાનું છોડી કાઢ હવે વળગ કે કાંઈ પૂઠું આવે ” આવી નિરાશાજનક વાતો સાંભળી ધણીવાર મને મારો અભ્યાસ છોડી દેવાનું મન થતું

પરંતુ મારા અતરનો વેગ એવો હતો કે હું અભ્યાસ કરે તો મેટ્રીક, તેથી મેં દુબ વેડી, પૈસા માટે ગમે તેમ ફાંફાં મારી મારો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો. હું મેટ્રીક થયો તે પછી પણ કેટલાક મને સ્કુલ છોડી દેવા જણાવેલું અને “કોલેજનું ખર્ચ બારે પડશે, નપાસ થશે તો શું કરશે, માટે કાંઈ કમાતા થાય તો સાફ ” આવી શીખામણો દીધેલી, પરંતુ હું જેને ત્યાં વડોદરામા ટયુશન આપવા જતો તે ગાયકવાડી રાજ્યમા સુખાના પદ ઉપર હતા તેના છોકરાને હું ખરા અત કરજુથી, પ્રેમથી અને બરોબર કાળજીથી લજાવતો હોવાથી તે મારા ઉપર બહુ પ્રેમ રાખતા હતા મેં તેમને મારી મૂળ હપ્તકત કહી દીધી હતી તેમને મારા ઉપર દયા આવતી અને ધણીવાર પગાર ઉપરાંત પણ બે પાંચ રૂપિયા વધારે આપતા, ધણીવાર ઉત્તરાપણ વિગેરે નિમિત્તે કપડાં શીવડાવી આપતા અને એવી રીતે હું ગમે તેમ કરી માફ નિભાવ્યો જતો.

મેટ્રીક પાસ થયા પછી ખર્ચના અભાવે મારે મારો અભ્યાસ છોડી દેવો પડ્યો એમ મેં તેમને કહેલું તેથી તેમણે મને અભ્યાસ ન છોડવા અને કદાચ જરૂર પડશે તો મદદ કરવા આશ્વાસન આપવાથી મેં મારો અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને પ્રીવી-યસ, ઇન્ટર કરતા ચારે વર્ષે હું બી.એ. ની પરીક્ષામા પાસ થયો

હું બી.એ થયો એટલે હવે માગી કાંઈક કાંઈક વધી એમ મારા કેટલાક મિત્રો માનવા લાગ્યા પણ મને તેથી કાંઈક વધુ જેવું જણાયું નહિ મારા મામાએ મને તે પછી રેવન્યુ ખાતામાં નોકરી લેઈ લેવા જણાવ્યું જેથી મેં કસ્ટોમરને અરજી કરી અને તેમણે મને વીસ રૂપિયાનાં લારકુનની નોકરી ખેડા જીલ્લાના નંડીપાદ તાલુકામા આપી. બી.એ. થયા છતાં પણ પગારની રકમ તો વીસજ મળી એ જાણી મને અસંતોષ થયો અને મને કેટલાક મારા ગામના ગામડીયા મિત્રો મરકરીમાં ઉડાવવા લાગ્યા

કચેરીમા દસ વાગે જવું પડતું ત્યાં મને તુમારો નોંવવાતુ કામ સોંપ્યું, મારી સાથે કેટલાક ગુજરાતી માંતમા ધોરણ સુધી લખેના અને મેટ્રીક પાસ થયેલા ઉમેદવારો પણ તેજ કામ

કરતા હું ઐશ્વર્ય એટલું થયો છતાં પણ મારી ચોખ્ખતા તો આ ઉમેદવારો જેવીજ અકાર્ષક બાણી મને બાણી વાર ખેદ થતો હું મારે ગામ જતો ત્યાં મને મારા ગામના પાટીદાર, વાણીયા અને બીજા કામના મારી સાથે લાણુતા હતા તે મિત્રો કહેતા કે — “કેમ મુકુલભાઈ ! ઐશ્વર્ય એટલું થયા તોય પણ ખાર મહિને ૨૪૦ કે ! આથી તો કાંઈ વાણીયાની ગુમાસ્તી કરી હોત તો ઘરને ખારણે સો બસો ફરી પાડત” હું તેમને કાંઈ જવાબ આપી શકતો નહોતો મારે કચેરીમા મામનનદાર બેસે ત્યાં સુધી બેસવું પડતું બે તે માત વાઝ્યા સુધી બેસે તો સાત, ને આઠ વાઝ્યા સુધી બેસે તો આઠ વાઝ્યા સુધી બેસવું પડતું કામ વધુ હોય તો સવારમા ઘેર લઈ જવું પડતું આવી રીતે મે મારી નોકરી કરવા માંડી. દરમહિને લીમ રૂપિયા મળતા તે તો ખર્ચમાજ વસુલ થઈ જતા હું એકયો રહેતો તેથી કામ કરનાર પણ કાંઈ મળતું નહિ તેમ હું ખેડાવાળા એટલે પૈસા કાંઈને આપવો પડે તો જીવ જીવ તેથી માટે વાસણ પણ હાથે ઉઠાવે પડતા અને રાત્રે કુવેથી પાણી બેચી લાવવું પડતું

હું નોકરી કરતો હતો છતાં મારે ચિત્ત નોકરીમાં નહોતું તેથી મે લાંબો બળવાસ ઘેર કરવા માડ્યો અને મુંબઈ ઈર્ષ બરી બેચાર વર્ષ એન એવ. બી થયો એન. એલ. બી થયા પછી મને હવે નોકરી કરવી ફીક ન લાગી તેથી મે મારી નોકરીનું રાજીનામું આપી વળતર તરીકે પ્રેક્ટીસ કરવા માંડી. નોકરીમા તો મહીનો ચર્ના લોમ રૂપિયા પમાર મળતો અને અહીં તો મહીને લીસ રૂપિયા પણ મળવા ન માંડ્યા વળી વકીલ થયા એટલે ઈજ્જતી લુગડા અને કોટ પાટનભાં પગ ખર્ચ થવા લાગ્યું

આ વખતે મારી નાતમાં એક શૂદ્ર ત્યા દલા લીનો અને પરસુરજી વેપાર ડાળગારનો, થયો કરતો હતો તેની નજર મારા ઉપર પડી તેને ત્યા ચાના નામની એક નવેક વર્ષની છોકરી હતી અને તેનું તેણે દણુ કાંઈ નક્કી કર્યું નહોતું તેણે માગ મામાને મારા લખને માટે વાત કરી, પણ મારા મામાએ તો પિવા છુટીયા કાંઈ મળશે નહિ એવો જવાબ આપી દીધો, તે માણસ જગ પૈસે ટીકે સુખી અને આગરદાર ગણાતો

હોવાથી કચેરી કાર્ટમાં પણ જતો આવતો હતો તેથી ફેળવણીની કિમત મમજતો હતો વળી કાંઈ આંસ સરકારવાળા હોવાથી સમજતો કે — “કન્યાના પૈસા લેવા એના જેવું બીજું નીચ કાર્ય નથી. પૈસા લઈ કન્યા પરણાવવી એ, પોતાની દીકરીને વેચવા તુલ્ય છે અને તે હલકામાં હલકું અને ઘણું પાપ છે” જેથી બંકે અમારી ન્યાતમા પૈસા લેવાને અડચણ નહોતી, દીકરીનો પૈસા લેના એ તો એક રીવાજ જ પડી ગયો હતો, છતાં પણ તેણે પોતાની દીકરીના પૈસા ન લેવાનો નિશ્ચય કરે તો હોવાથી તેમજ હું એલ. એન. બી થયેલો હોવાથી આગળ જતાં કાંઈક સારા પાયા ઉપર ચઢીત એવી આશાથી તેણે પોતાની દીકરીનો વિવાહ મારી સાથે કરવાનું મારા મામા સાથે નક્કી કર્યું

મારો વિચાર હું ખથી કટાલ્યાથી કાંઈક સારા ઉપરથી ઉઠી ગયા જેવો થયો હતો અને લગ્ન ન થાય તોજ સાંઈ એવો થયો હતો કારણ કે બી એ એવ એલ બી થયા છતાં પણ હજુ મહીને દિવસે પચાસ રૂપિયા પણ હું કમાઈ શકતો નહોતો જેથી તેમજ સરકાર ઓથો વાંચતાં મને કાંઈક યોગ માર્ગ ઉપર અભિરૂચિ થઈ હતી અને તેથી દિમાનપલા કાંઈ યોગી મહાત્માને યોગી તેમની પાસે યોગ માધવાનું મન થઈ જતું હતું

હું ઘણીવાર મારા મામાને ત્યાં જતો તેમ મારે ઘેર પણ જતો, ન્યાતનાં સગા બહાલા ઉપર મને પ્રીતિ હતી પરંતુ આ પ્રમાણે પૈમાટકના ને બે અને મહેનત કરી કરીને કટાલ્યા છતાં પણ તેનું કાર્ડ રજા ન મળવાથી હું નિરાશ થઈ ગયો હતો લગ્ન થયા પછી ત્યાગી થઈ બેરી છોકરા ને રક્તગળા મૂકતાં તેનાં ઘરતાં લગ્ન થતા પહેલાં જ પચાસ કરી જવાનો મારો વિચાર થતો હતો. પ્રથમ તો માંડે લગ્ન જ થવાનું નથી એમ હું માનતો કારણકે અમારી ન્યાતમાં ઘણા માણસો પૈસાના અભાવે કુવાગ ને કુવારા ધરડા થઈ મરી જાય છે, અને કદાચ પણ ચાર ભાઈમાં એકાદ પરજો છે તો ધરજાર વેચી ચાર પાંચ દબર રૂપિયા કન્યાના આપને આપે તોજ વળી કટલાક કુળવાનો છે તેમને બે કે કન્યાઓ મળત.

મળે છે, પરંતુ તેવા ધણીય ઘોડા હોય છે અને મારા જેવા કન્યા ન મળે તેવા અને મળે તો ચાર પાંચ હજાર ખર્ચે ત્યારેજ મળે તેવા ધણી હોય છે તેથી મને કન્યા મળવી એ સુરકેવ હતું. પરંતુ કોણ જાણે કે કેમ મનસુખરામે પોતાની કન્યાનો વિવાહ મારી સાથે કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

શાંતા યુગરાતી ચોથી ચોપડી બચ્તી હતી તેપણ મારા માંમાના ગામનીજ હતી એટલે હું તેને નાનપણમાંથીજ ઓળખતો હતો છોકરી ગોરવર્ણની, ચાત, અને ચાલાક હતી. મારા મા-માએ વગર પૈસે કન્યા મળવાની વાત જણતાંજ મને પૂછ્યા ગાંધ્યા વગર જ હા પાડી દીધી.

નંદીયાદમાં મારી પ્રેક્ટીસ ન ચાલવાથી હું અમદાવાદમાં આવ્યો ત્યાં - પછી કાંઈ વયસુ નહિ. જેથી મેં બેચાર આગળ પડતા વર્ષોને ત્યાં જવા આવવાનું રાખ્યું અને જે કંઈ કેસ મળે તો હું ખત રાખીને ગયાવતો ધીમે ધીમે અહીં મને માઈ યુગરાત, નમે તેટલી આવક થવા માંડી અહીં પશુ મેં મારા અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો અને એમ. એ ની પરીક્ષા પાસ કરી, એટલે હમે હું એમ. એ એલ. એમ. બી કહેવાયો સફાતાતમાં તો કંઈ વયસુ નહિ. છેવટે મેં નોકરી જ કરાવે, વિચાર કર્યો અને વખત આવે. તો મુબાઈ હાઈકોર્ટમાં ને કાંઈ એવી સારી જગ્યાએ નોકરી નવાનો વિચાર કર્યો. અમદાવાદ રહીને આમ મારી કંઈ ગોંઠવણ થઈ શકે તેમ ન હોવાથી હું મુબાઈ ગયો અને ત્યાં - ચરઆતમતિ હાઈકોર્ટમાં અપોનેટ સાઇડમાં પ્રેક્ટીસ કરવા લાગ્યો અમદાવાદ રહેલો તેથી તેમજ આગળ પડતા બે ચાર સારા વર્ષોની સાથે સળધ રાખેલો તેથી ત્યાં ધીમેધીમે મારી પ્રેક્ટીસ ચાલવા લાગી અને ખર્ચ - પશુ મળવા લાગ્યું અત્યારે હું મોટ શેડ ઉપર એક માળામાં બે ખંડના એક મકાનમાં રહેતો હતો હું સવારમાં ચાર વાગે ઉઠી સંખ્યા વધન કરી સાત વાગે મારા કામમાં લાગતો આવે કોર્ટમાંથી ઘેર આવી અગાસીમાં આરામદેશમાં પડ્યો પડ્યો વિશાંતિ લેતો હતો ત્યાં આ યોગીપુરય અધ્યાનક ક્ષાથી આવ્યા અને ક્યાં ગયા એ એક સ્વપ્ન જેવું જ-ળની

ગયું. તેમના ગયા પછી મને યોગમાર્ગમાં વધુ શ્રદ્ધા મેડી અને તે પછી હું હંમેશા યોગના પુસ્તકો વાંચવાનો વધુ મહાવગે રાખવા લાગ્યો તેમના ગયા પછી મને જે મુદરયાથમ પ્રતિ કાંઈ બેદરકારી હતી તે મટી ગઈ અને હવે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય થયો.

આ-વર્ષે માઈ લગ્ન થવાનું હતું કન્યાના આપનું મૂળ વતન ભરૂચમાં હોવાથી અમારે જનન લઈ ત્યાં જવાનું હતું શાતાની ઉમ્મર પશુ હવે ૧૬ વર્ષે વધતી થઈ હતી તે યુગરાતી સાત ચોપડી ભણી હતી ભરૂચમાં માઈ લગ્ન ધામધુમથી થયું લગ્ન થઈ રહ્યા પછી હિંદુ દિવસે અમે ભરૂચમાં આવેલી નર્મદા નદીમાં પનાઈમાં બેરી લાડબુતની જગ્યા કરવા નીકળ્યા સાથે અમે વરકન્યા અને ખીજા બેચાર માણસો હતા લગ્ન અગાડ માસમાં હતું આગલે દિવસે પુષ્કળ વરસાદ પડેલો હોવાથી અમારો પનાઈમાં બેકા પછી પુર ચડવા લાગ્યું અમે ત્યાંથી પનાઈમાં શેડેક વેળે ગયા હોઈપણ કે તેવામાંજ અમારી પનાઈ ઉજાળા મારવા લાગી જેથી અમે બધા ભયભીત થઈ ગયા. શાંતાએ પશુ રડકળ કરવા માંડી. હું પશુ ગુલાઈ ગયો આ વખતે અમારી દશા કેવી થઈ હશે તેનો વાચક તુંજ વિચાર કરજે. ક્યાં આશા! ક્યાં લગ્ન અને ક્યાં ભરણીના મુખમાં હે પરમાત્મા તુંજ બચાવજે એના ઉદ્દેશો મારા મોમાંથી નીકળ્યા મને પેતા યોગીના દર્શન થયા પછી ઈશ્વરપ્રત્યે કાંઈક શ્રદ્ધા વધુ બેસી ગઈ હતી પુર એકદમ વધી ગયું માંડીના કમળમાં પનાઈ રહી નહિ. એક એક પાંસપુર પનાઈ ઉઘી ઉછળી નદીમાં પડવા લાગી. મોટા મોટા જાડ ઉખડી, ત-ણુધને આવતા હતા મધ્યે જતાં ભર દરીયા જેવું જળ જળ બળાકાર દેખાવા લાગ્યું અમારા જીવ તો ઉડી ગયા મારી આશા નિરાશામાં બદલાઈ ગઈ શાંતા બેભાન થઈ પનાઈમાં પડી, એક દિશા સુઝવા ન લાગી પરમાત્માનું સ્મરણ. ક્યાં વગર છુટીજ નહોતો માણીઓ પણ પનાઈ છુટી મૂકી નદીમાં પડી તરવા લાગ્યા હવે અમારો બચાવ કાંઈ કરી શકે તેમ નહોતું. પુરતો વધતુંજ ચાલ્યું. છેવટે મારા અમારી પનાઈએ ત્રણ ઉજાળા માર્યા અને ત્રીજો ઉજાળો પનાઈ ઉઘી પડી.

મીંદુરના એ ઉપર—૨૪ અને અક્ષરગણને પાણીમા ધસી પાવાથી એર ઉતરે છે

અપરમ ૨—અક્ષરગણનુ ચુર્ણ મધમા આ દ્રવ્ય તે મધનુ તેથી મટે છે

મોનાલકરો—અક્ષરગણ મોમાં રાખીને લાજ મગવા દેવાય. મોના લકવામાં ફાયદો થાય છે

અક્ષરગણની બનતી દવાઓની બનાવટ.

અક્ષરગણદિ કનાથ—અક્ષરગણ, ગોખરના મળ, પાપાચુનદ, પીપર, જેડીમદ, કાચમળ, વુળ મીનો રમ, એરડાના મૂળ, લવગ, નગોડ અને મુંદ એ મર્ચને સરખે લાગે નહ કચ્છરને ઉકાળે કરવો, તેમાંથી અથળ ઉકાળો ૧ ગેર પાણીમા ઉમળા તેમા એકચીલી બુકી નાખી નવટાક પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લઇ પાવો આ પ્રમાણે સાત દિવસ ચુકી પાનાથી પયરી, અને પેશામ સાથે વાય જતું હોય તો તે મટી જાય છે

૨ અક્ષરગણદિ ચુર્ણ—આને આકલ્પકાદિ શુદ્ધિકા—અક્ષરગણ, સિંધાપુલ્ક, ચિત્રકમળ, આ મળા, મરી, પીપર, અજમે, હરડે દરેક એકેક સાગને મુંદ બે લાગ સર્વેનુ ચુર્ણ કરી બીન્નના રસની બાવના આપી ચૂર્ણ કરવું, અથવા તો તેમા પુટી તેની વાલ બે વાલને આધરે મોગીયો વાળવી, તેમાંથી ૨ થી ૪ વાલ ખાવાથી મદાન્ન, ખર્ચિ, ઉદરરો, ગતરાગ, દમ, સજેખમ, પીનમ, રૂંદર, ઉન્માદ અને સનિપાતરાગ મટાડે છે

૩ આકલ્પકાદિ ચુર્ણ—અક્ષરગણ, મુંદ, કોકોલ, કેસર, પીપર જયમળ, પર્વત તથા સુખર દરેક તેનો ૧ અને અરીસ ૫ તેણ સર્વેનુ ચુર્ણ કરવું તેમાંથી ૧ માગી મદ સાથે ખાવાથી પીર્ષા શ્રાવ બધ કરે છે અને આડે તથા સમઘણી મટાડે છે અભાવે

અક્ષરગણ-સ મર્ચજ્યા.

અક્ષરગણ—ને મરાકીમા રેવોલી, વિદીમાં મર્ચત્વ અને મન્નનમાં સર્વત્વા, ચિત્રમળ, અને અજમેનાં (Chama Inocia) દંડ છે

અક્ષરગણના છાંડ મગર્ષ જેણા થાય છે તેનાં પાન ફેળના નાના ને નાકડા પાન જેનાં દોષ છે કુપ લાગે અને તે છાંડને મધાને થાય છે, કૂમ ખજમરમાં, એરડી જેવાં અને પુરી પાવરાગા થાય છે બીજાં કાળાં, લીમિને ચળકના બદકની નાની જેવા જેવા થાય છે

તેનાં મૂળ નૂતન, પરમેવો લાવનાર, ઉત્તેજક, ઉપોષક અને કોલક છે તેના બીમાંથી શીઠા જાણુડીયો રંગ બનાવે છે

દોર કંઈ ઝેરી ધાસ ખાદ્યને આકર્ષ્ય હોય ત્યારે અક્ષરગણનાં મૂળ ચોખાના પાણીમાં મરી માથે બાંધીને દોરને ખવડાવવામાં આવે છે

અખોડ—અખરોટ-મ-અક્ષોટ

અખરોટ ને સંસ્કૃતમાં અલરોટ, અલોટ, કર્પરાલ, ચૌલમય, ફાલન્નેદ, મુકાશય, કિરેદ, કર્પરાલ, સ્વાદુમજ્જ, પૃથકછદ, કહે છે

તેને ગુજરાતીમાં અખોડ કે પહાડીપીટુ, હિન્દીમાં અખરોટ કે જગલી અખોટ, બંગાલીમાં આ કોટ, મરાઠીમાં અખોડ કે જગલી અખોટ, કર્ણાટકીમાં આખોટ, કે દોડીપીટુ, દ્રાવડીમાં ચાર્તગજ, અરબીમાં જોજ અકુપમ, મગજ, જોજ ગીદંગા અચાર, કે ઇચક, ઇંગ્રેજીમાં વાલનટ (Walnut) બેલગામ વાલનટ (Belgaum walnoot) હાંડી નમા પ્રતુરાષ્ટીસ દાયનોમા (Aleurites triloba) ઇન્ડુરાષ્ટીસ મોલકાના (A Moluccana) કહે છે અખરોટ-મધુર, કાર્ષક ખાદ્ય, ક્ષિત્ત, શીતળ, વીર્ણવર્દક, ગરમ, રિચિયક, કષ્ણિતકારક, મનવર્દક, તથા વાતપિત્ત, ક્ષય, વાત હૃદયરોગ, રૂધિરરોગ, રક્તગત અને માત્રને દૂર કરનાર છે

તેનાં ઝાડ કાણુલ તરફનું થાય છે તેમજ હીમાચલમાં, આમામમાં, ચીનમાં, ને ઇરાનમાં પણ થાય છે તેનાં ફુલ સફેદ રંગનાં નાનાં અને પ્રુમખા રૂપે થાય છે પાન લગ્નગેળ અને નાનાં મોટાં ગળી મુક થાય છે ફળ ગોળ અને મીઠા જેવાં થાય છે ફળની અદર મીઠો નીકળે છે તે મીઠો જાગરની મીઠો જેવી લાગે છે તેના ઝાડ ઉપર થાય છે તેનાં ફળ આ દેશમાં મુકા જેવા તરીકે ધર્મી વેચાય છે અખોટ ને પીકીને તેમ કાઢવામાં આવે છે તે તેત જામના જેવું દોષ છે તેનું તેવ દીવેવની મારક એક છે ૨ થી ૪ તોડા લેવાથી રેચ લાગે છે

તેના દવાગા ઉપોચાર નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે

૧ લુપ્તાગ મટે—અખરોટનું તેજ ૨ થી ૩ તોડા પીવાથી અથવા તો તેના રેળની ખાંડ ને ઉમળા પીવાથી લુપ્તાગ થાય છે.

૨ વાયુથી આલેષા ઝાંઝા ઉપર—અખરોટ કાઢી ઘેપ કરવાથી મોલ મટે છે,

૩ હંદરસનેકૃમિ-રોગ ઉપર કાચા અખરોટનો રસ કરી તે પાવાથી હંદરસ કૃમિ ગુલ્મ-ગોળા સથળે દર્શી મટે છે.

૪ અપરમાર-અખરોટની અતરણસ નંગોડના રસમાં ઘેસી અંજન કરવાથી અને સુધવાથી અપરમાર મટે છે.

૫ મૂળવ્યાધિ હંદરસ-અખરોટના તેલમાં કપડુ પલાળી ગુદામાં રાખવાથી મટે છે.

૬ ધાન્યુ વનારવા માટે-અખરોટનાં પાન અને બળેનારવા સરખે બાગે એકત્ર કરી તેની પૂરીઓ કરી ગાવના કુધમાં ખાવી સ્ત્રીઓ સાત દિવસ આશુરી ખાયતો તેના રતનમાં કુધ-ધાન્યુ ધણું વધે છે.

અઠકાલ-સ-અઠકાલ

અઠકાલ-સરૂતમાં અંકોટ, અંકોલ, દીર્ઘ-કોલ અને નિષેત્રાચક કહે છે વળી તેના સમૂહ-તમા વધુ નામો નિચે પ્રમાણે છે કોલક રેત્તી, ચિપ્પણ, પીતસાર, સાત્રફલ, ગન્ધપુષ્પ કહે છે.

તેને ગુજરાતીમાં અઠકાલ, મરાઠીમાં અઠકાલ, અઠકાલીકા, હિંદીમાં ડેરા, ડેરા, બંગાળી માહાનાકુગ આકાઠ, ધસાઆકાઠ, આકાઠ, તામીયમાં અઠિનિ મરમ કણાટિકમાં અડુલે, તેલુગીમાં ઉડિ, ધરેટમાં દીધીચ-સલ્યુ રટિસ અને લેડીનમાં એલેનજેવેલેમા દિઆઇ (Alan gumas Lamarokis) કહે છે.

અઠકાલીનાં ઝાડ ક્ષેત્રના જેવાં અને જંગલમાં, વાડોમાં ધણું થાય છે. તેનાં પાન એક આગળ પ હોળાં ને પાંચ છ આગળ લાખાં થાય છે. તેના

પાન ઉપર રેખા હોય છે કુત સફેદ થાય છે કુવ કાચા હોય છે ત્યારે લીના, પંડી પીળાં અને પાક્યા પંડી લાલ થઇ કાળાં પડી જાય છે. તેનાં બીજું તેલ નીકળે છે તેના ઝાડ ઉપર કાંઠા થાય છે તેના ફળ નાવેકેજ જેવાં થાય છે તેનાં મૂળની છાત, બી તથા પાન દવામાં વપરાય છે ગુણ-તે ઉષ્ણ રસક અને કૃમિખન છે શોષક, ખેદક, વામક,

તવ્યારોગ, સંધિવા અને ઉદરના જેર ઉપર અપાય છે તે ઉર્ધ્વ, કટવી, પારાને શુદ્ધ કરનાર, દહળા, કાષ્ઠક તીષ્ણ, દમ્ન જાવનાર, મિત્ર, તિલ્લુ અને રસ છે તેનો રસ ઉડી કરાવનાર, વિપવિગ્ર, ક્ષ, વાત, ચળ કૃમિ, મોગ, મામ, પિત્ત, લોહિ-વિહાર, રતવા, કુતરાનું જેર, ઉદરનાં જેર, માખનું જેર, બિધાડીનું જેર, કેટાનું જેર, ઝાડા અને પિશાચ પીડાને નાશ કરનાર છે,

તેના બી શીતળ, ધાતુવર્ધક, સ્વાદિષ્ઠ, મદા-ગિનકારક, બારે, રસ અને પાકમાં મધુર, બળકારક કષ્ઠકર્તા, સારક, વીર્યવર્ધક, દાહ, વાત, પિત્ત, ક્ષય, રક્તાશ્માર અને રતવાને મટાડનાર છે.

ઉપયોગ-૧ તે ઉદરના જેર ઉપર ઘણીજ અકિસર દવા છે તેના લાકડાને ઘસી તેનો રસ પાવા અને કપ્પુ ઉપર ચોપડવા તેથી ઉદરનું જેર મટે છે.

૨ સંધિવા-તેના પાદાની ચોટીસ કરી સંધિવા ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થાય છે.

૩ વાયુને કટ્ટ-તેનાં બીજાનું તેલ વાયુને કટ્ટ નાશક છે તેન મદન કરવાથી આમડીનાં દોષ મટે છે.

૪ કુતરાના જેર-ઉપર અઠકાલના મૂળનો ઉકાળો કરી ઘી નાખી પાવો, તેમજ અઠકાલનાં પાન પાણીમાં વાડી તેમાં બીજાનું ચૂર્ણ નાખી પાવાથી ઉતરી જાય છે.

૫ અતિસાર-અઠકાલના મૂળની છાત ચોખાના ધોવણીમાં ઘસી મદ સાથે કાલરી પીવાથી અતિસારને ઝાડા બંધ થાય છે તેમજ વછનાગ કે સર્પ વીગેરના જેર ઉતરી જાય છે.

૬ જલદર-અઠકાલનાં લીલા મૂળોપાંતે રસ પાવાથી જલદર સાધ્ય થઇ મટે છે.

૭ મોગ-અઠકાલનાં પાન અને કીડીના રાગ કડાની માટી અનેને બાફી લુપકમાં બાંધી શેક કરવાથી મટે છે.

૮ દાદર-અઠકાલનું મૂળ સુદના પાણીમાં ઘસી ચરિર લેપ કરવાથી તાવ દુરત ઉતરી જઈ દાહ યતો દરો તો તે મટે છે.

૯ પ્રમેહ-અઠકાલની સુકાચેલી કળીએ આમળા અને દળદર સરખે બાગે લઇ તેનું ચૂર્ણ કરી મદમાં કાલરી આપવાથી સર્વ પ્રકારના પ્રમેહના રોગો મટે છે.

૧૦ કૃમિરોગ-લીલા મૂળનો રસ પીવાથી રસ યવાથી કૃમિ ઝાડા વાટે નીકળી જાય છે.

૧૧ ગુમડા-તેના ફળનું તેલ ચોપડવાથી ગુમડા પાણી ગળાડ નીખી જાય છે ને ફડ આવે છે.

૧૨ વાયુના મોગ-અઠકાલનાં પાન વાડી તેની ચોટીસ આપવાથી મટે છે.

૧૩ તવ્યારોગ-અઠકાલના ફળનું તેલ ચોપડવું અથવા ઝાડાની છાત વાડી ચોપડવાથી મટે છે.

એમના દુધના ગુણ.

એસનું દુધ એવો વિગેરેમાં અતિ મંદતા થા. અતિ ક્ષેદ કરનાર છે, મધુર છે, જડરાગિને ટું કરનાર છે નિંદા આપનાર છે, ક્ષીર કરનાર અને ગાયના દૂધ કરનાર નિંદા અને બારે છે ઘોડીના દુધના ગુણ.

ઘોડીનું તથા એક ખી ઘાળી ખીજ પશુનું દુધ પશુ બળને આપનાર છે, હાથ પગના ઘણા મેળોને દરનાર છે, ગરમ છે, ખાટા રસનાળું છે, રક્ષ છે પેટમાં બળુ રમનાળું છે અને હનકું છે સ્ત્રીના દુધના ગુણ.

સ્ત્રીનું દૂર મધુર છે, ઘેટામાં તરા રસનાળું છે દાદ છે, નરમ જેવામાં તથા આખોની અદર નીપા પાડનામાં પથ છે, ઇવન અર્પનાર, હનકું અને અગ્નિને દાખા કરનાર છે.

હાથણીના દુધના ગુણ.

હાથણીનું દુધ, મધુર છે, વીપને વધારનાર, પેટમાં તરા રમનાળું છે બારે છે, કિનિત્ત છે, થીરને દદ કરનાર, ટાદુ અને નેત્રોને કિતકારક તથા બળ વધારનાર છે.

મંયારના દોહિલા દુધના ગુણ.

સચારનું દુધ વાલું બારે હોય છે, પેટમાં મઠ મઠાટે કરનાર અને શીતલ હોય છે.

દિવસના પાછલા પહોરમાં દોહિલા દુધના ગુણ દિવસના પાછલા પહોરમાં દોહિલું દુધ વાલું અનુભવન કરે છે, પશ્ચિમ મઠાડે છે અને નેત્રને કિત કરે છે.

ઢાઢા, ગરમ હુગેકા અને ઘણા ગરમ દુધના ગુણ.

ઢાદુ દુધ ઘણું દરીને એવો વિગેરેને મદ નાથી તથા ક્ષેદ કુક્ત કરનાર છે અને બારે છે ગરમ કરેલું દુધ હમકું અને એવો વિગેરેને મદ નાથી તથા ક્ષેદથી કુક્ત કરનાર નથી.

સ્ત્રીનું દુધતો ગરમ કરેલું કિતકારક નથી પણ ટાદુજ કિતકારક છે.

હુગેકું દુધ ઉત્તમ ગુણકારી છે બહુ ઉત્ત કદે હુ દુધ બારે છે અને શરીરને પ્રુદિ આપનાર છે જેના દુધનો ત્યાગ કરવો.

જે દુધ અરામ બધાળું, ખાદુ, બદલી ગયેલા વર્ચવાળું, રસવગરનું, ખારાચાળું અને દોદા દોદી થક બગડી ગયું હોય તેનો ત્યાગ કરવો નોખએ.

રસાયન સાર સંગ્રહ.

(લેખક — આર્થવેદ મયારામ મુદરજી.)

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

ગધક અવલેહામૃત

શુદ્ધ આમળાસી ગધક, અને આમળા, એ સમભાગ અને તજ, નવકુળ ને એવચી એ તેથી અટમાંચ, તથા હીમન, ગુધાગના દૂધ મીઠીને મુર અનુષંગ એ પ્રમાણે આચરે લાષ એકત કરવા, તેમાંથી ૩૦ લારને આચરે મધમાં ગોળીવાળો દિવસમાં મે વખત આપવી આથી ગરમ, કખ-જ્યતે, ખરમ, ગદ, વાયુ-અસ, ખરમ, ધાધર, અગનું, આમળીની દદ, લોહીનો વિઠાર, તજ ગમી, વિષમનર, કલ્યાદિ દદ મટે છે આરોગ્ય-તાને બળ માપે છે જડા માક ઉનારે છે ગધક રસાયન આરા વખતની છેલ્લાં ને પહેલાં દાંધ મધ્ય પર્વત પારાતી દવાનું સેવન કરવું નહિ, તેનજ રૂપ છે સીસાની દવા ખાવી નહિ કરી કરી

નહિ. પુષ્પ આહાર ખવે, ખીસનો ને હર્સનો આ ખાત્ર ઉપાય છે.

અગ્નિકુમાર રસ

પાંગ, ગધક, વજનાગ તોલો તોલો ઢાડી બન્ન ૩ તોલો, સાજખાર ને ૮ કણખાર ૧ તોલો ખાંપર, કુંક ને મરી આઠ આઠ ૮-૮ તોલો એ સર્વ ખાંડી ખરનામાં બારીક બનાવી તેને લીજીના રસની સાત બાવના દેવી, પછી તેમાંથી ૧ વાલ માગ ને અગ્નમાં, ને ઘી સાથે દેવી, તે આમને ચુસી લે છે અજરજી, અગ્નિમાંથી, કદ, પિત્ત, તથા આમ્મપિત્તનો નાશ કરે છે, અને સધીવાયુ મટાડવામાં સમર્થ છે.

અમૃતકળા નિધિ રસ.

વજનાગ ૨ ભાગ, ઢાડી બરમ ૫ ભાગ, ત્રીખા

ભાગ્યોદય

પુસ્તક ૭ સુ.]

એપ્રિલ મને ૧૯૧૬

[અંક ૨ એ

પરમાત્માપ્રતિ પ્રારંભક પ્રણતિ.

(પ્રભુ મન્યિત્સુખસાગર છે, એ લય.)

જય પ્રેમાસ્પદ પરમ પ્રભુ ! પ્રભુતિ કરીએ પ્રેમથી,
ઘટ ઘટમા છે વ્યાપ્ત વિશુ ! પ્રાણિમાત્રના છે પતિ

પ્રભુ સઘળે, પ્રેમરૂપે છે રહ્યા,
સમગ્ર આકર્ષાએ છે, તેથી પરસ્પરના પ્રતિ,—
એ જ પ્રેમના કારણે, રમમય સૌ દેખાય,
જેના આવિષ્કારમા, અનવધિ જીવન લઢાય,
તેવો નિજ દિવ્ય પ્રેમ સહમા જગાવળે,—ઘટ
અનુભવી જન જેને સહ, 'પ્રેમામૃત' કહી ગાય,
અજબ પ્રમારી ઉર ઉઠે, પીવા મન ન ધરાય,
પ્રેમામૃત પાઈ આજ પ્રેમી કહાવળે,—ઘટ

મો. જ.

જયજયપૂર્વક સત્કાર.

(હારે પ્રેમ સાચો પ્રભુતણુ ધામ છે, એ લય)

આવો બધુ ! આવો પ્રેમે પ્રભુદારમા,
સ્નેહવડે વહીએ 'જય જય' આવકારમા,

વહીએ આવકારમા,
સ્વાર્થાવનાના વિશુદ્ધ ભાવે લેટીએ,
સાચા સમર્થ સદ્ગુરુને ચરણ લેટીએ,
માયો વિદ્યામ એ સસારમા,

આવો

આસમ એ સસારમા,
જેની કૃપાથી ભીતિમાત્ર ભાગતી,
સહજે સધાયે સર્વોત્કૃષ્ટ ઉન્નતિ,—

આવો

પરમાર્થમા ને વ્યવહારમા,
અતરમા આત્મસ્વરૂપ અનુભવ્યે જે,
તેને અનુભવણુ એ આપણુ કર્તવ્ય છે,—

આવો

આવીને માનવ અવતારમા,
તેની સિદ્ધિઅર્થે નરહરિ કાવે કાવે,—
સ્મરેણીએ એકત્ર સહ આજ, જેથી આપણે,—

આવો

પલટાઈએ પ્રભુના આકારમા,

આવો (મો.જ.)

મંત્ર, યંત્ર અને તંત્ર.

લેખક-ડૉ. બા. નર્મદાશંકર દેવગઢર મહેતા બી એ

આ પછા સનાતન હિંદુધર્મનાં બિન્ન ક્ષિત્ર સાંપ્રત્તાયિક રૂપાન્તરોમાં જીવને અધ્યાત્મ ઉન્નતિ આપવાની સાધનશ્રેણીમાં મંત્ર, યંત્ર અને તંત્ર એ ત્રણ વ્યૂહ અગ્રરથાન ભોગવે છે. આ ત્રણ વ્યૂહ સાથે પ્રત્યેક ધર્મશીલ પુરુષ વા ઝી પોતાની સાધનમિદ્ધિના ક્રમમાં વારંવાર સંબંધમાં આવે છે, તોપણ ઘણાઓ આ વ્યૂહના સ્વરૂપને તથા તેના પરસ્પર સંબંધને બાગે જ જાણે છે. જેમ તારક્યને અધ્યાવનારા વિદ્યુતના વાસ્તવ સ્વરૂપને જાણતા નથી, તેમ નિત્યકર્મમાં જપ, પૂજા અને પાઠ કરનારા મંત્ર, યંત્ર અને તંત્રના સત્ય સ્વરૂપથી અજાણ્યા હોય છે. જેમ વિનુતશક્તિ સર્વ વ્યાપક છે તેમ યંત્રમાત્રથી અભિવ્યક્ત કરી તે શક્તિનો ઉપયોગ સામાન્ય તાત્કાલિક કરે છે, તેમ ચિન્હકિતના વિદ્યુત સ્વરૂપને કેન્દ્રભાગી કરનાર મંત્ર, ગન, અને તંત્રનો આશ્રય કરનાર માર્ગિક સિદ્ધિ મનુષ્યો ઉપયોગ પૂરતી મેળવે છે. પરંતુ વિદ્યુતશક્તિની ઠવા અને તેનું વિદ્યાન એ ઉભય જોને પ્રાપ્ત હોય તે આશ્ચર્યકર વ્યતિકરોને પ્રકટ કરી શકે છે. આનું પ્રત્યક્ષ દર્શનત મોઢેનીની તારવિના સદેશ મોઢેશવાની શોધ છે. આજ ન્યાયરૂઢે ચિન્હકિતના સંબંધી વિદ્યાન-અને ઠક્ષા એ ઉભયને યથાર્થ સિદ્ધ કરવાની અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં પ્રતીયુ થતા ઇચ્છનારને અગત્ય છે.

ઘણાં પ્રસંગે એમ બને છે કે વિદ્યાન વિના કુનાને મનુષ્યો લૌકિક યુરુહાર સિદ્ધ કરી શકે છે, મામાન્ય ઉપવન કરનાર માણની ઠક્ષા સુગમતાથી પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ વનસ્પતિશાસ્ત્રનું વિદ્યાન તેનામાં હાલું નથી. તેથી સામાન્ય માણા નૂતન પ્રયોગો કરવા સમર્થ થતા નથી. વિદ્યાન જ ઠક્ષાનો આત્મા છે, અને તે વિના ઠક્ષા મૃતવત્તજાણાય છે.

વળી એમ પણ બને છે કે વિદ્યાન વિશાલ પ્રાપ્ત છતાં ઠક્ષાનું જ્ઞાન ઘણાને હોલું નથી. તેવા મનુષ્યો વિદ્યાન સુપતિને વ્યવહારમાં લાજ સર્ક શક્તા નથી, અને તેમનો આનંદ માત્ર મોશૂ મિત્રા જ રહે છે, અને અન્ય જનો માથે આનંદનો વિનિમય કરવા તેઓ મમથ થતા નથી. નિર્દોષ આનંદને મોશવનો હોય અને તે સાથે અન્યને આનંદ ઉપજાની પોતાના આનંદની વૃદ્ધિ કરવી હોય તો વિદ્યાન અને ઠક્ષા એ જોનો મોગજ અવરથ જીદ્ધિમાને કરવો જોઈએ.

અધિકારીજનોના માધનશ્રેણીના અભ્યાસમાં આવા વિદ્યાન અને ઠક્ષાનો યોગ થાય તેવા હેતુથી આ ત્રણ લેખમાં મંત્ર, યંત્ર અને તંત્રના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરવા યથામતિ મત્ત કરવા મોગજ મણુ છે. શ્રીમદ્ગુરુ અને શિષ્યનો આતર મુણુકર્માન સાર યોગ થવો, ત્યારપછી આશુધીગિદ્ધા વડે શિષ્યનું મવિન થયુ, નાશિકરૂડે શિષ્યનું ઉન્નતિના ક્રમમાં આપન થયુ. માધનમ્ત્રન મત્રની અધિષ્ઠાની દેવતાનું નાનર વા બાજુ મજન પૂજન કરવાની પદ્ધતિનો મોધ થવો, અને ઉવટે મર્થ વ્યવહારમાં મત્રાર્થના રદગ્યને યુથા થેવો અનુસરી ઇચ્છિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી આ જ અધ્યાત્મશાસ્ત્રના ઉપાસનાકાંડનો મામાન્ય ક્રમ છે.

ઉપાસ્થ, ઉપાસક અને ઉપેષ્ટા એ-ત્રણો મમનવય અને સવાદ થયા વિના ઉપામના સિદ્ધ થતી નથી. આશ્ચર્ય અથવા ઉપેષ્ટા પૂર્વરૂપ છે, અન્તેશાગી અથવા ત્રિમ ઉત્તર રૂપ છે, પ્રવચન અથવા ઉપેષ્ટ સંધાયક હેતુ છે, અને વિદ્યાનો આવિર્ભાવ એ શધિ અથવા કૃત છે. પૂર્વરૂપ, ઉત્તરરૂપ, અને મધાનનો સવાદ થાય ત્યારે મ-

ત્રિવિદિ અથવા વિદ્યાપ્રાપ્તિ થાય છે. બે ગ્રાન્થા અને દ્વાદશી-એ ત્રણની સમજાવે સ્થિતિ થયા વિના પદાર્થનું માપ બરાબર નીકળતું નથી. તેમ ઉપ દેશ ઉપાસક અને ઉપાસના-એ શ્રુતિનો સવાદ થયા વિના ઉપાસ્ય દેવતાનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી.

આથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં અધિકારની પરીક્ષા કરી ચોખ્ખા ક્રમમાં સ્થાપનાર મર્ચડ ઉપદેશનો મહિમા મવાય છે. આમાં ભેગ માત્ર પણ અતિશયોક્તિ નથી યોગજક્ષ્ત-વુલ્કેમ-એ ન્યાય અક્ષરશ બરો છે, કેમકે ચોખ્ખા સફળતાના અનુમદથી પ્રાપ્ત થયેલા મત જ સાધ્ય, સિદ્ધ અને સુગિદ્ધ બને છે, નહિ તો તે મત આદિ અર્થાત્ શુન્ય બને છે પ્રતિકૂલ યોગ વિષમ ક્રતને પ્રકટાવ્યા વિના રહેતો નથી, અને તેના પરિણામોના હેતુઓને નહિ ગણનાર યોગનો દોષ કારે છે.

પરબ્રહ્મ તરતની ઉપાસનાકાંડમાં સક્ષ અને નિષ્ક્રય-એ બે રૂપે ઉપાસના માપ છે નિષ્ક્રય આવે તે તત્ત્વજ્ઞે ગણાય છે, અને સક્ષ આવે તે, તત્ત્વજ્ઞેષ ખ્યે ગણાય છે ખ્યે તરવ વસ્તુત જ્ઞેષ જ છે, પરંતુ ઉપાધિના ચોખ્ખાણુ અપમ તરવ છે, અને ઉપાધિના ચોખ્ખાણુ બીજી તરવ છે. ઉપાધિના ચોગ અવિદ્યા-જનિત હોવાથી નત્ત્વમાં સન્નતીય, વિન્નતીય અને જ્ઞાત કાંઈ બેદ નથી, પરંતુ અવિદ્યાવડે તેના બેદ ઉપરિચિત થઈ એવદાર સિદ્ધ થતાથી ખ્યે તરતને બાવકારિક સત્તાવાળું અને જ્ઞેયતરતને પારમાર્થિક સત્તાવાળું અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં સ્વીકારાય છે.

સપુટિત કલાવાળા સર્વેશ્વરસપન્ન પરમ તરતને ઉપાસના કાંડમાં બિદુ અથવા પરમબિદુ એવી પારિભાષિક સંજ્ઞા બાપનામાં આવે છે, અને બાલ પ્રતીકતરિક બિદુ ઉપરિચિત કરવામાં આવે છે. પરમબિદુ પુરુષ પ્રકૃતિરૂપ-શિવશક્તિરૂપ-બ્રહ્માધારૂપ-એમ દ્વિવિધ રૂપરૂપના સમરસ બાવવાળું હોય છે તેમાં સુધી આ સામરસ્ય હોય છે ત્યાં સુધી નિરૂપદ કલાવાળું યજ્ઞતરત રહે છે, ન્યારે રૂપદભાવ જાત થાય છે ત્યારે શક્તિરૂપ તરત હિન્નુષ બને છે બિદુગત ચિત્ક્રિતનો હિન્નુષ બાવ અથવા પ્રજાતરતનો રૂપદભાવ-એ બે એક જ અર્થના વાયક છે યજ્ઞતરત ન્યારે બોધાય છે

અર્થાત્ પરમબિદુનો બેદ માપ છે ત્યારે એક અ ચિત્ત મહિમાવાળો અવ્યક્ત નાદ પ્રકટ થાય છે. અને તેને ઉપાસનાકાંડમાં શબ્દબ્રહ્મ કહે છે આ શબ્દબ્રહ્મ બેદબ્રહ્મ બિદુના સર્વ અણુઓમાં અનુ-રણન કરે છે, અને એ લોભામલગી મૂલ પ્રકૃતિ કાર્યાકાર પરિણામ પામતી ચાલે છે, અને અતિમ કાર્યરૂપ પરિણામ પામના સુધી શબ્દ-બ્રહ્મ અતર્પામોરૂપે સ્થિત રહે છે.

જે ક્રમથી આ વિશ્વના ધાતુરૂપ દ્રવ્યનું પર માબદુ બેદાઈ રિશની ગોલકાદિ દિવ્ય રચના અતર્પામીતા બલથી રચાય છે તે ક્રમથી પ્રત્યેક પુણ્યવતી બિદુ અથવા પિંડ બેદાઈ અતર્પામી બલથી પ્રત્યક્ષ દેહાદાર પરિણામ, પ્રકટ કરે છે, જે ન્યાય બ્રહ્માંડમાં વિરાટશરીરની રચના અને નિર્વાહમાં પ્રવર્તે છે, તે જ ન્યાય પિંડાકાં સ્થૂલ-શરીરની રચના અને નિર્વાહમાં પ્રવર્તે છે આ કારણથી વિશ્વતરતના નિયમનુ બાન થવા શાસ્ત્રમાં ઉપસકને પિંડગત તરતના નિયમનો અનુભવ કરવાનું વિધાન હોય છે, અને તે ક્રમ તે તે અધિકારીને સફળદ્વારા પ્રમાણાય છે.

બાલ લેગરાળો અથવા પરાશરામી જીવાતમાને બેદાથેના બિદુના બીતર મદેશમાં રહેવા અન્યક્ત નાદને અથવા શબ્દબ્રહ્મને સ્પુટ કરવા સફળરૂપી અનુક શબ્દનિરોધને સાધનરૂપે આવે છે, અને આ અધિકારની પરિક્ષા કરી અપામેશ શબ્દનિરોધને મુક્તાધારથી રવયશ સ્પુરશ્ચરૂપે સ્થિત અનુભવમાં આવના પ્રવળ કરે છે. આ દીક્ષામાં અપામેશ શબ્દનિરોધને ઉપાસના શાસ્ત્રમાં “નન” એવી સંજ્ઞા અપાય છે, અને તેને મનમત્ર પણ કહે છે.

જે શબ્દ સિખાનુ મનતદારા ત્રાણ અર્થાત્ રક્ષણ કરે છે તે મત્ર કહેવાય છે આથી આવેલા શબ્દનો પર્વાય શબ્દ અથવા તેના બાવાન્તરનો શબ્દ મત્ર ગણાતો નથી, અસુદ પ્ચનિના આનુ-પૂર્વિકાળો શબ્દ અથવા શબ્દસમૂહ ન્યારે શુભથી અપામેશ ક્રમથી મુક્તાધારથી સદ્બ્રહ્મ વ્યકર્પયેત સેત્રાય છે ત્યારે તે પ્રકારને સિદ્ધ કરે છે + (અપૂર્ણ)

* જુઓ “શારદા તિલક” —
મિષમનાતપરાશ્વિદેશસ્વાકામ્મારવોડમ્બનુ
શબ્દબ્રહ્મોતિ ત પ્રાહુ ॥
+ મીસદુપદેશ શ્રેણીમાંથી,

માગ્યોદય વિચાર.

(લે. પુણ્યપાદ મહાત્મા શ્રીમન્નથુરાંમ ગર્ભ)

મનુષ્યે પોતાના શાસ્ત્રોક્ત શુભવિચારવડે ને પોતાના શાસ્ત્રોક્ત શુભકર્મવડે પોતાના અત કરજીમાં જે શુભસંસ્કાર પાડ્યા હોય છે તે શુભસંસ્કાર બ્યારે પરિપાક પામી પોતાનું શુભરૂળ આપવાનો આરભ કરે છે, ત્યારે તે મનુષ્યના સુભાગ્યનો, બાગ્યનો વા પુણ્યસંસ્કારનો ઉદય થયો એમ કહેવાય છે. મનુષ્ય પોતાના એવા શાસ્ત્રોક્ત શુભપ્રવચનવડે પોતાના સુભાગ્યનો ઉદય કરી સુખી થઈ શકે છે, ને પોતાના ચિત્તાદિના આશસ્વપ્રમાદદિ દોષોવડે વા કુકર્મ ને કુવિચારવડે મનુષ્ય અનાપાસે પોતાના કુભાગ્યનો ઉદય કરી દુખી થાય છે. જે મનુષ્યો જોતીમ સુભાગી થયા ઈચ્છતા હોય અર્થાત્

સુભાગ્યનો પરિપૂર્ણ ઉદય કરવા ઈચ્છતા

વા તે મનુષ્યોએ ત્રિવિધતાપથી રહિત ને પરમાનંદરૂપ પોતાના આત્માથી અભિન્ન બ્રહ્મ સ્વરૂપનો સશય વિપર્યયરહિત સ્પષ્ટ અનુભવ કરવો જોઈએ વિવેકાદિ સાધનસંપન્ન અને અત કરજી તથા ઈદ્રિયોની ચોખ્ખતાવાળા મનુષ્યને આત્મથી અભિન્ન બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર ઓત્રિય, સુધુકિતઓ નાજીનારા, પરમકરજીણું ને બ્રહ્માનુભવી મહાપુરુષનું શરણ ગ્રહણ કરી તેમની પાસેથી મહાવાક્યનો અર્થસહિત ઉપદેશ સામગ્રી થાય છે મહાવાક્યનો અર્થસહિત ઉપદેશ સાંભળ્યા છતાં જોમના અત કરજીમાં અસંભાવના ને વિપરીતભાવનાનો સંદેહાવ હોવાથી જોમના અત કરજીમાં બ્રહ્મવિદ્યાનામની અપૂર્વ શક્તિનો ઉદય થઈ બ્રહ્મનો દદ સાક્ષાત્કાર ન થઈ શકે તેમજો મોડૂક, વા મોડૂકપાદિ દશ, બત્રીશ કે એકસો ને આઠ ઉપનિષદોનું અર્થસહિત શ્રવણ કરવું જોઈએ : જોમને ઉપનિષદોના શ્રવણનો અધિકાર નથી, વા ઉપનિષદો શ્રવણ કરવાની જોમના અત કરજીમાં ચોગ્યતા નથી, તેવા મનુષ્યોએ પોતાની દેશભાષામાં ઉપનિષદોએ પ્રતિ

પાદન કંદેલા અર્થનું નિરૂપણ કરનારા પ્રામાણિક અથો હોય તેનું શ્રવણ કરવું જોઈએ ઉપનિષદોનું શ્રવણ કરવાથી અધિકારી મનુષ્યને બ્રહ્મજ્ઞાન થાય એવો નિયમ નથી બુદ્ધિના અસંભાવના ને વિપરીતભાવના એ જો દોષો દૂર કરનારા ને પ્રમાણ તથા સુધુકિતઓથી બ્રહ્મસ્વરૂપ સમમનનારા કોઈપણ અથના મહાપુરુષદ્વારા થતા શ્રવણથી ચોગ્ય અધિકારવાળા શ્રોતાને જે કોઈ પ્રતિબંધક ન હોયતો બ્રહ્મજ્ઞાન થઈ શકે છે

વિવેકાદિ સાધનો પ્રાપ્ત કરી, ઓત્રિય પણા આદિ શુભલક્ષણવાળા મહાપુરુષની પાસેથી તાત્પર્યનો નિર્ણય કરાવનારા છ લિંગો સહિત વેદાંતનો કોઈપણ પ્રામાણિક અથ શ્રદ્ધા ને પ્રીતિપૂર્વક સાંભળવો તે શ્રવણ કહેવાય છે વિવેકાદિ સાધનોવિનાનું અત કરજી બહિર્મુખ ને જિજ્ઞાસાવિનાનું હોય, તેથી તે ચોખ્ખીતે વેદાંત શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરી શકે નહિ, માટે વેદાંત અથનું શ્રવણ કરનારના અત કરજીમાં વિવેકાદિ સાધનોનો સંદેહાવ હોવો જોઈએ વેદાંતમથનું શ્રવણ કરાવનાર ઉપદેશ પુરુષ ઉપનિષદાદિ વેદાંતમથને સારી રીતે ન જાણતા હોય તો તેઓ : તે અથનું અર્થ ને વિવેચનસહિત શ્રોતાઓના ઉદયમાં શ્રદ્ધા ને ઉત્સાહ વધે એવા ઉત્તમ પ્રકારે શ્રવણ કરાવી શકે નહિ, જો તેઓ સુધુ કિતઓનો ઉપયોગ કરવાના સામર્થ્યવાળા ન હોય તો તેઓ કુતાંકિતોની કુધુક્તિઓનું ને વાદીઓના પૂર્વપક્ષોનું પ્રમળ સુધુક્તિઓવડે નિરાકરણ કરી શ્રોતાઓના અત કરજીને વેદાંત મિદ્ધાનમાં સુરિધર કરી શકે નહિ, જો તેઓ પરમ કરજીણું ન હોય તો તેઓ મન ને મધ્યમ અધિકારીઓને વારવાર તત્ત્વોપદેશ કરવાનો અમ ન લે, ને ઉત્તમ અધિકારીને તત્ત્વોપદેશ કરવાના

કામને પણ તેઓ કદાચ સમરૂપ માને જોમને બહુનો સુદઢ સાક્ષાત્કાર ન થયો હોય તેવા બહુના અનુભવ વિનાના ઉપદેશ પુરૂપ, જિગ્ઞાસુ-જોને બહુના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરાવનારા સાધનોના ને બહુના સ્વરૂપનો યથાથોગ્ય ઉપદેશ કેવી રીતે કરી શકે ન જ કરી શકે.

વિવેક, વૈરાગ્ય, યમાદિ છ સપત્તિ ને મુમુ-ક્ષુતા એ આર વેદાંતશાસ્ત્રના શ્રવણના અધિ-કારની પ્રાપ્તિ માટેના સાધનોના નામો છે એ સાધનોની પ્રાપ્તિ કરવાથી મનુષ્યના અતઃકરણમા વેદાંતશાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે એવો અધિકાર પ્રાપ્ત થઈ વિના જોઓ 'વેદાંતશાસ્ત્રનું શ્રવણ કરે છે તેમને જ્ઞાનરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી સર્વ પ્રાપ્તિપદાર્થના અધિગમનરૂપ વ્યાપકચેતન એટલે બહુ અવિનાશી ને અવિકારી છે, અને તે બહુમા કલ્યાણેથી ભ્રમ્ય ને માયાના કાલરૂપ સર્વ ભૂતો ને ભૌતિક પદાર્થો વિનાશી ને વિકારી છે, આવી દૃઢ સમજ તે વિવેક કહેવાય છે આ બૂલોદ્ધી માંડીને બહુભોક્ષકુષ્ઠીના ને ને અનુરૂણ ગણુતા વિષયો તથા તે તે વિષયોના ને ને ઉપયોગી મનાતાં ઉપકરણો છે તે સર્વ અનુરૂણ ગણુતા વિષયોમાં તથા તેમાં ઉપયોગી મનાતાં ઉપકર-ણોમાં મનુષ્યના અતઃકરણના રાગનો અભાવ-આસક્તિથી રહિતપણું-તે વૈરાગ્ય કહેવાય છે. પોતાના અતઃકરણના દુષ્ટ ને નિરર્થક વેગોને વિવેકવૈરાગ્યવડે રાજી તેને જાત રાખવાનું સામર્થ્ય તે રામ કહેવાય છે પાંચ કર્મેન્દ્રિયોના ને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોના વિષયો લક્ષીતા દુષ્ટ ને નિષ્પ્રયોગ્ય વેગોને વિવેક વૈરાગ્યવડે રાજી તેમને પોતપોતાના ગોલકમા સમભાવે સ્થિર રાખવાનું જન તે દમ કહેવાય છે. પોતાના સદ્ગુણના ને સત્તાશક્તિના વ્યવહારને પ્રમાણ ને મુક્તિવડે સમજ તેને સત્ય માનવા, અર્થાત્ તેમાં પરમવિશ્વાસ રાખવો તે શ્રદ્ધા કહેવાય છે કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મત્સર, ભય ને ખેદાદિથી પોતાના અતઃકર-ણને શુભવિચારવડે વ્યાકુળ નહિ થવા દેવાનું જન તે સમાધાન કહેવાય છે પોતાના અતઃકરણને પૂર્વે કહેલા સાધનોથી આશ્રય કરી તેને મૂઢતાથી મનોરાજ્યથી ને રામદેવાદિથી રહિત

પ્રસન્ન ને સ્થિર રાખવાનું જન તે ઉપરામ વા ઉપરતિ કહેવાય છે. પોતાના પ્રામખ્યદારમા તથા પરમાર્થના સાધનોના અનુબંધનમાં પ્રાપ્ત થતાં દાંડતકાને, ભ્રમરૂપને તથા માનાપમાને હર્ષશોક વિના સદન કરવાનું સામર્થ્ય તે તિતિશા કહેવાય છે, આ સમાદિ છ મળીને એક સાધન થાય છે તે પરસ્પર ઉપકારક છે પોતાના અતઃકરણને આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક ને આવિદેવિક એ ત્રણ તાપના અનુભવથી મોક્ષ કરવાની ને પરમાનંદના સતત અનુભવનાશ-કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા તે મુમુક્ષુતા કહેવાય છે

ઉપક્રમઉપસહારની એકતા, અભ્યાસ, અપૂ-ર્વતા, ફળ, અર્થવાદ ને ઉપરતિ એ છ ડાંધ પણ અથવા તાત્પર્યનો નિર્ણય કરાવનારાં લિંગો-હેતુઓ-છે વેદાંતશાસ્ત્રનું યથાર્થ તાત્પર્ય જાણના માટે એ છ લિંગોસંહિત તેનું આદર અને એકાગ્રતાથી શ્રવણ કરવું જોઈએ. વેદાંતનો કોષપણુ અથ સંલગ્નતા તે અથવા આદિમાં કયો વિષય પ્રતિષાદન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, અને તે અથના અતમાં કયો વિષય સિદ્ધ કરી બતાવ્યાનું જણાવ્યું છે તે થોતાએ આનમાં રાખવું. એના અથમાં આરભમાં ને વિષય પ્રતિષાદન કયો હોય તે જ વિષય અતમાં પ્રતિ-ષાદન કરેલો હોય છે. તેથી તે ઉપક્રમ ઉપ-સહારની એકતાવડે તે અથના તાત્પર્યનો નિર્ણય થઈ શકે છે વેદાંત શાસ્ત્રના આદિમાં ને અતમાં જીવઈષ્ટરના ચેતનસ્વરૂપના અભેદનું વર્ણન હોય છે, માટે તે અથનું તાત્પર્ય જીવઈષ્ટરના વાસ્તવિક સ્વરૂપનો અભેદ દર્શાવવામાં છે, એમ નહીં થાય છે એના અથમાં મુમુક્ષુને દૃઢ કરા-વના માટે ને વિષય વારંવાર ચર્ચાવામાં આવ્યો હોય છે તે અભ્યાસ કહેવાય છે. એ અભ્યાસ નામના લિંગવડે પણ વેદાંતાનમ અથના તાત્પર્યનો ઉપર પ્રમાણે નિર્ણય કરી શકાય છે. અથની તેના અસાધારણ વિષયવડે ને અસાધાર-ણના વા અલોકિકતા તે અપૂર્વતાનામનું લિંગ કહેવાય છે એ અપૂર્વતા પણ અથના તાત્પર્યનો નિર્ણય કરાવવામાં હેતુમૂલુ ઈર્ષ શકે છે. ને અથનો ને અસાધારણ વિષય હોય તે વિષયમાં તે અથનું તાત્પર્ય હોય તે સ્પષ્ટ જ છે.

વેદાંતશાસ્ત્ર પ્રધાનપણે જીવધર્મના ચેતનસ્વરૂપની એકતા જણાવે છે તે તેની અપૂર્વતા છે, કેમકે વેદાંતશાસ્ત્રથી બિન્ન ગયામાં એવું નિરૂપણ હોતું નથી, તેથી આ લિંગવડે વેદાંતશાસ્ત્ર જીવધર્મના વાસ્તવિક અવસ્થાના અભેદનું બોધક છે એમ તેના તાત્પર્યનો નિર્ણય કરી શકાય છે અથવા અવશ્યદિવડે જે પ્રયોગનર્મની સિદ્ધિ તે અર્થમાં વર્ણવી હોય તે તે અશ્વત્થ પ્રયોગના રૂપ કહેવાય છે વેદાંતશાસ્ત્રના નવચાલિત મુખ્ય રૂપ ત્રણ પ્રકારના હોય છે એકાંતિક ને આલંકારિક નિશ્ચિત ને પરમાનન્દની નિલ પ્રાપ્તિ છે ત્રણ પ્રકારનાં હોય છે અલંકારિક ને નિલ પરમાનન્દરૂપ અલંકાર છે એ અલંકારરૂપે સ્થિતિ કરવી તેજ મોક્ષ છે એવી રીતે કલનામ ॥ લિંગવડે પણ વેદાંતશાસ્ત્ર તાત્પર્ય એક ને

અદિતીય અલંકારરૂપનું નિરૂપણ કરવામાં છે, એમ નક્કી થાય છે. સ્તુતિનાં તથા નિદાનાં વચનો અર્થવાદ કહેવાય છે. વેદાંતશાસ્ત્ર અલંકારી સ્તુતિ કરે, છે, ને ભેદની નિદા કરે છે, માટે તે શાસ્ત્ર તાત્પર્ય એ અર્થવાદવડે અભેદમા છે, ભેદમા નથી, એમ નિશ્ચય થાય છે ચુકિત ને દર્શાવે ઉપપત્તિ કહેવાય છે વેદાંતશાસ્ત્રમાં ચુકિતવડે ન દર્શાવે અદ્વૈતપદ્ધતિ નિરૂપણ કરવામાં આવેલું હોય છે, તેથી વેદાંતશાસ્ત્ર તાત્પર્ય ઉપપત્તિનામનો લિંગવડે અદ્વૈતપદ્ધતિ નિરૂપણમા છે એમ નક્કી કરી શકાય છે, એ ૭ લિંગવડે વેદાંતશાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવાથી તે શાસ્ત્ર એકજ અદિતીય અલંકાર નિરૂપણ કરે છે એવો દર નિશ્ચય થાય છે

[અપૂર્ણ.]

સદ્વિચાર લહરીઓ.

(શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન)

(અનુરાધાન મતાંકી)

કોઈ પણ મનુષ્યને અથવા તમને ચેતાને નિરામય થવાનો અર્થ આદરે ત્યારે તમાગયા અને તેટલી ઉંચામા ઉંચી મનની સ્થિતિ જરૂર પડી ત્યાં તે પ્રકારના વિચારો પ્રકટાવને તમારા એ પ્રકારના વિચારોમા જોરજુલમ કરીને જળને વાપરશે નહિ, તમારા વિચારમાં માન દૈવી સત્તાને જ પ્રવેશવા દો એ પ્રકારની સત્તા તમારી નિજ જ છે, અને જો તમે તે સત્તાની ઉચ્ચ પ્રકારની આધ્યાત્મિક સ્થિતિમા રહીને તમારામાં વિચારો સ્ફુરાવશો તો તે સત્તા તમારા વિચારોને ચેતાના સામર્થ્યથી ભરી દેશે એ પ્રકારે તમારા વિચારોને ઉચ્ચ કોટિમા સ્થાપીને પછી જો તમે નિરામય કરવા ઇચ્છતા હો, તેના અતરના સૂક્ષ્મ જીવનતત્ત્વ પ્રતિ તમે જોકામતા કરો. તમારા ઉચ્ચ કોટિના આધ્યાત્મિક વિચારો પરમતત્ત્વના જીવન અને સામર્થ્યવડે ભરાવાથી તે મનુષ્યપ્રાન

જરો અને તેનામાં આરોગ્યનું વર્ધન કરશે તથા તમારા વિચારમાં ચેતાપ્રેત થયેલું એ જ પરમતત્ત્વ જે મનુષ્ય તમારા વિચારોને, તમારા અદિ ભેતોને, તમારા સક્રિયને અથવા તમારા આદીર્વાદને પ્રદબ્ધ કરતો હશે, તેના અતરમાં પ્રવેશશે, અને તેને એક પ્રકારની જાગ્રતિ અર્પશે એ પ્રકારે જ્યારે ઉચ્ચ જાતિવાળું તત્ત્વ જે કોઈમાં પ્રવેશ અથવા પ્રકાશ પામે છે, તેનામાં પડી લેશ પણ સમય વ્યાપિ રહેતો નથી કેમકે વિશ્વમાનના આધિ, વ્યાપિ તથા ઉપાધિ કરતાં અતરમા રહેલું પરમાત્માનું સામર્થ્ય અનેકયુક્ત અધિક સામર્થ્યવાળું છે.

* * * * *
આપણા જાતિવ્યવસ્થાને જરૂરે આપણે પ્રકટ પણે જણી શકીએ તેમ છે 'ક' જળાત્મકરૂપે કરતો માનસ પરિશ્રમ મંઈ પણ ચમત્કારિક કાર્ય

કરી ચક્રો નથી પરતુ આપણા અભ્યંતર પ્રે-
ક્ષા પ્રવેશીને જે કંઈ ઉચ્ચ પ્રકારના આધ્યા-
ત્મવિચારોને તે સ્થાને આપણે સંખ્યા હોય છે
તેનું સામર્થ્ય જ તેના પ્રકારના ચત્ક્રાંગ કરી
શે છે અને ન્યારે આપણે એ કળાનું જ્ઞાન
પામીએ છીએ, અને આપણા મનને કદી નીચો
વતા નથી, ત્યારે નિરાંમયતા પ્રકટાવનાર જે
અસામાન્ય સામર્થ્ય છે, વિશ્વમા આનંદપ્રીત જે
કંઈ કંઈ કાર્ય થયાં છે તેના કરતાં પણ અલગ ત
મહાન કાર્ય કરવાને સમર્થ છે, તે સામર્થ્યનો
મનુષ્યમાં વિકાસ થાય છે. પૃથ્વી તે આજ સુધી
યથેલાં કાર્યો કરતાં પણ મહાન કાર્યોને મુગ્ધમણે
કરી શકે છે. કેમકે એ સામર્થ્યના ઇશ એવા પર-
માત્મા તે જ સ્વયં આવીને આલેખ કરી રહ્યા
હોય છે કે 'હું નિરંતર તારી સાથે જ છું.'

જે આત્મ દરમુ આત્મજ્ઞાનને પ્રકાશ પામ
વાના ક્ષિતિજ ઉપર આવી રહ્યા હોય છે તે,
સેમનામી વર્તમાન સમયમાં મનોમય ગીતે મદ્દ
કરી ચક્રાય તેવા પ્રદેશની તત્કાળ જ પાછળ,
જ્ઞાનમય, પ્રજ્ઞામય અને ચમત્કારિકતા તથા રમ-
ણીયનામાં અવર્ણનીય એવી વ્યક્તિ સૃષ્ટિ રહેલી
છે. એ જ્ઞાનની સૃષ્ટિ છે, અને તે અત્યંત
નદિ પળ પ્રકાશમય જ્ઞાનની સૃષ્ટિ છે.
કેટલાક મનુષ્યોને તે એટલી તો નિકટ જણાય
છે કે જાણે દમણાં જો દેખાઈ, જો દેખાઈ, એમ
ચાંદ રહે છે મધ્યેના પટ કાષ્ટ કાષ્ટ શબ્દો તો જાણે
તેજ જ જતો રહેતો હોય અને એક ક્ષણમાં જ
તેઓ તેમાં પ્રવેશ કરી જશે, એમ તેમને લાગતું
હોય છે તથા તેઓ તેનાં જાંખાં જાંખાં રસિમ-
ઓને પણ ભેટી લેતા હોય એવો અનુભવ પણ
તેમને હોઈ આવે છે. કાષ્ટ કાષ્ટ એ તો તેમના જ
જનના કાષ્ટ કાષ્ટ સમયે તે પ્રદેશમાં પ્રવેશ પણ
કરી ચુક્યો હોય છે, અને પ્રભુતા તે મહાલયમાં
અસ્થિત. ક્ષણિક નિવાસ પણ ક્યાં હોય છે પરંતુ
પ્રત્યેક મનુષ્યમાં રહેલા આત્માનો ઉદ્દેશ એ છે કે
કાષ્ટ પણ સમયે એ દિવ્યમુખિમાં પ્રવેશવું અને
ત્યાં નિરંતર નિવાસ કરવો. આ જ રમણીય પ્રદે-
શમાં પ્રવેશતાં તથા નિવાસ કરના જે કંઈ અવ-
નવો અનુભવ થાય છે તેનું ક્યંત કરનાં છટ્ટો
રહે છે કે,

આ ગગનમંડલમાં અમે ગયા, નપને નિરંખ્યા નાય,
આ લાદુ ખ મને વિમર્ષી, ભેટયા ભરી બાય, આં

નિરતિશય આનંદ પ્રકટીયો, આવરણ દીસે ન કોય,
નિભગના ને નિરાકતા, પાપપ્રતય જ હોય, આં

નૃમિદ નિગ રસપ્રમા, યદ્યં અદૈતાકાર,
વિભ કતા તે અમે ટલ્યાં, સિધુ લલકરિ પ્રકાર, આં

પરંતુ ધણી મનુષ્યો તો એમ માનતા હોય
છે કે આપણે એવા પ્રકારના ઉચ્ચ સ્થાને પ્રાપ્ત
થવાને માટે પ્રથમ આપણો આ સ્થૂત દેહ છુટવો
જોઈએ. સત્ય વાર્તા એ છે કે નો આપણે તત્પર
છીએ તો તેમાં આજે પણ પ્રવેશ કરી શકીએ
એ જ છે, અને આ સ્થૂત ચરીરને, ધારણ કરી
રાખવા અને આ જ ભૂતીકમા રહેવા છતાં આ-
પણે એવા ઉચ્ચ પ્રદેશમાં રમણ તથા નિવાસ કરી
રાખીએ એમ છે, અને ત્યારે જ આપણને એ જ્ઞાન
થાય છે. કે આ પૃથ્વી, એ પ્રદેશની બહારની
બાહ્યમા નથી, પરંતુ આ લોક પણ ને તેનું
સત્ય મમજવામાં આવે તથા તેને આધ્યાત્મિક
રીતે જાળવવામાં આવે તો પરમાત્માના એક
ગુણ મદિરૂપ છે એમ નિરાકરણે સમજાય છે.

આ પ્રકારના ઉચ્ચ પ્રદેશને અથવા મનની
ઉત્થાન અવસ્થાને પામવાને માટે મનરૂપ
વસ્તુ એક જ છે અને તે ચક્રા ઉપરઉપ-
રથી મનાય તેની ચક્રા નદિ, પરંતુ જેને જ્ઞાન
હોય છે, જે જ્ઞાનમયી છે, જે ચક્રા આત્માની
દૃષ્ટિથી જોઈ શકે છે, તેની ચક્રા મનુષ્યોને ઉચ્ચ
પ્રદેશમાં લઈ જાય છે જેમને જેમને ઉચ્ચ વસ્તુનું
કંઈક અસમા પણ જ્ઞાન હોય છે તે પ્રત્યેક મ-
નુષ્યમાં ચક્રાનો કંઈક અસમા હોય જ છે, મનુષ્ય
જેમ જેમ ઉન્નતિ પામતો જાય છે, તેમ તેમ
આ ચક્રા તેનામાં મળતી જાય છે, અને
ચક્રા જેમ જેમ વધારે વિશાલ, ઉચ્ચ અને
પ્રકાશિત (Illuminated) થતી જાય છે તેમ
તેમ મનુષ્ય ઉચ્ચ ક્રોડિમાં ચક્રો જાય છે આ-
ત્મનરના અપરાંતો અનુભવ કરવો એ યથાર્થ
ચક્રાનુ આરંભક પગથીયું છે. અને મનુષ્યનો

અભિમાની જેમ જેમ આત્માની નિકટ અને નિકટતર રહેતો જાય છે, તેમ તેમ શ્રદ્ધા વિશાસ-તાને ધારણ કરતો જાય છે. શ્રદ્ધાની, આરભક ગ્રિયતિઓમાં આત્માના સામર્થ્યને વિકાસ પામવાનો અને ભવિષ્યમાં જે કષ્ટ મહાન પ્રકટવાનું છે તેને યોગ્ય આ માનવ મન્દિરને કરવાનો માર્ગ ખુલો થાય છે. એ સમય વીતી ગયા પછી મન જે આધ્યાત્મિક ધ્વજમાં આગળ વધવાનું જાણી રાખે છે તે પ્રકાશનો આરભ થાય છે, અને ત્યાં સુધી ધધરનો ધર્માર્થ સાક્ષાત્કાર નથી થતો ત્યાં સુધી તે અખંડિતપણે આપણામાં રહ્યા કરે છે.

* * *

અધ્યાત્મપ્રકાશના અનુભવની આરભક રિયતિ-ઓમાં મનને તે કાષ્ઠ ઉચ્ચ પ્રદેશની નિકટ છે એમ જાન થવા લાગે છે અને એ જ સ્થાને આત્માને ઉચ્ચ પ્રદેશમાં ફેલાઈ પ્રમાણમાં આગળ પગલાં ભરવાની તક મળે છે. ત્યારે ત્યારે આવી મુંદર ફાલો આવી મળે, ત્યારે આત્માના સુગ્રિય વાતાવરણમાં પ્રવેશ કરતો અને આત્માની શાશ્વતી સ્થિતિની સાથે તમારા સ્થિતિ, મન તથા વિચારનો સ્પર્શ કરાવતો-તેમાં ઝળેળતો. પછી જ્ઞાનમાન કરતાં ચઢી જાય એવી સ્થિતિમાં તમે આવો-પ્રવેશો-ત્યારે આત્માની દૃષ્ટિનું ઉદ્ઘાટન કરતો (અને તે સાબર થાય છે) અને તેની સાથે શ્રદ્ધામાં રહીને પરમેશ્વરને જોતો-જોત નિહાળવાની ઇચ્છા પ્રકટાયો, તે નહિ પણ દેખાય, તેમ જ્ઞાન આર્થ્ય ધરશે નહિ. નિશ્ચયપૂર્વક માનને કે તે સમય આત્મા દર્શન આપશે જ અને એવી શ્રદ્ધા ધારતાં તમે તેમને માટે વાટ જોઈ ચક્રશે એ પ્રકારનો અનુભવ થવામાં શ્રદ્ધા તમારે જાળવના કાળ પછી વાટ જોઈ પડે જે કેમકે પરમાત્માના સામર્થ્યની એક દાખ તે અનતપુણ સપત્તિ અને અનત સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કરતાં પણ અમૂલ્ય છે પરંતુ જે કાલે તેમના આશીર્વાદ અર્પી થાય એટલા નિકટ જાઓ કે તમારા હૃદયના તથા આત્માના સર્વ ભાવ અને બળવડે તેમને ઉપકાર નિવેદન કરતો. કેમકે જે વાતાવરણ છે તેના તમારા જીવનમાં પ્રવેશ થાય છે, તમને માર્ગ મૂક થઈ રહે છે, તમે માનવતાના સિખર ઉપર પહોંચો છો, અને હવે જ તમે ધર્માર્થ જીવન બો-

ગવવાનો આરંભ કરો છો. તેથી તમને હવે અધ્યાત્મ પ્રદેશ સુધી જે કષ્ટ અનુભવ થાય, પછી તે મને તો સામાન્ય સરળ જાણાય તેની કષ્ટ હરકત નહિ, પરંતુ તેના પ્રતિ તમારા સર્વોત્તમ વિચારને પ્રેરે અને તેમાં એકાગ્રતા ધરા. એ દિવસ વસ્તુની નિકટતાને સૂચવનાર કાષ્ઠ પણ પ્રમથનું દર્શન, તમે પરમાત્મામય થવામાં વધ્યા જ કરો છો એ પ્રકારે મૂલ્ય છે તમારી આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ ઉઘડતી જાય છે, પરમાત્માની સર્વવ્યાપકતાના જ્ઞાનનો તમને આરભ થતો જાય છે, અને તે નિહા નિકટ છે, આમણા પ્રાણ કરતાં પણ પાસે છે, અને આપણા સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અવયવો કરતાં પણ તે આપણી નિકટ છે, એમ તમને પ્રત્યક્ષ સ્પષ્ટ થતું જાય છે.

* * *

આત્માની સાથે પોતાના એકરૂપતાના જ્ઞાનની અખડ શક્તિ કરવી એ ઉચ્ચ શ્રદ્ધા, વિશાસ જ્ઞાન તથા રમણીય જીવન પ્રાપ્ત કરવાનો સરળ માર્ગ છે. આત્માના જીવનમાં જીવવાની અખડ અભિ-લાષા ધરો. આત્માના અધિક પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રતિ તમારા વિચારો તથા તમારા જ્ઞાનને વાળો, આત્માની પૂર્ણતાપ્રતિ જ તમારી દૃષ્ટિને એકાગ્રતાપૂર્વક વાળેલી રાખો, તેમ કરવાથી તે આત્મા તમારામાં પ્રકાશ ગર્જતા અનેક સમયે જોવામાં આવશે એવા સમયનું જે દાણ તમને જ્ઞાન થાય કે બીજું કશું ન કરતાં અતરમાં રહેલી રિયલતામાં પ્રવેશ કરતો, અને જેવડા આત્માપ્રતિ જ. તેમના પ્રકાશ, જ્ઞાન તથા સામર્થ્ય પ્રકટે, એને માટે અભિમુખતા સેવતો એ પ્રમાણે દૃઢપણે કરવાથી પુનઃ 'તેવો સુખદ' પ્રસંગ તમને સત્તર પ્રાપ્ત થશે વારંવાર આત્માના અગમ્ય તમારી દૃષ્ટિએ આવશે, અને ત્યારે તમારા જીવનમાં તે આત્માના પ્રકાશને સર્વ રીતે અને સર્વ અંશે જીવવાને તમે સમર્થ થશો કે પછી તે પ્રકાશ તમારાથી કદાપિ દૂર જશે નહિ-નમા-ચાર્મથી તે વિદ્યોત્ક્રાંતિ થાય. એનું કાષ્ઠ દાણ જ્ઞાન થશે નહિ.

* * *

આ પ્રકારે ત્યારે ત્યારે તમને આત્માની અર્પી થાય છે અને તેની પ્રજાને તમે જીવતા રહો છો ત્યારે ત્યારે આત્માના કાષ્ઠ કાષ્ઠ જ્ઞાનના

અંશો તથા આત્માનું જ્ઞાન તમારામાં પ્રકટ થાય છે, અને તેમ થતાં કેટલેક કાળે તમે એક એવા પ્રદેશમાં આવી સ્થિત થાઓ છો કે ત્યાંથી પછી તમારું અથ પતન થતું નથી, ત્યાંથી પછી તમે સાધિક માર્ગમાં ઉતરી પડતા નથી, પાપ અથવા કોપનાં બધનમાં પુનઃ સંપડતા નથી, અને આ વર્તમાન શરીરમાં જ તમે આત્મજન્ય જ્ઞાન તથા સુકૃતત્વને અનુભવો છો. આ સ્થૂંક જગતમાં વિહાર કરવાની સાથે જ તમે આત્મપ્રદેશમાં વિહાર કરો છો, અને આ સ્થૂંક દસ્ય પાપોં અને પ્રાણિઓ સાથે વિવિધ વ્યવહારવ્યાપાર કરતા અને જીવન ગાળતાં છતાં તમે આત્માની અદૃષ્ટ જાણતાં જ રહો છો, અને તેનું બળ તમારું નિરંતર રક્ષણ કરે છે. તમે આ જગતમાં જ હોવા છતાં તેનાથી પર એવા ઉચ્ચ પ્રદેશમાં હો છો. પરમાત્મપ્રદેશને અધિક વિસ્પૃષ્ટપણે ન્યારે તમે જુઓ છો ત્યારે પરમાત્માની જ્યોતિર્નિ અધિક અને અધિકાર નિ-કટમા તમે આવતા જાઓ છો. તેથી આગળ અને આગળ વધી, બગાડાર અને આગ્રહ કરી દરીને નહિ, પરંતુ કેવળ સ્થિરતા, શાંતિ અને શ્રદ્ધામય રહીને, અને તમારા નેતાશ્વ એ પ્રકારપ્રતિ અખડ સંરણપણાવાળી અભિમુખતા તથા એકાગ્રતા રાખતા આગળ વધો ધ્રુવરેતો જ સ કદ્ય છે કે તેમના રૂપ તમે યાઓ કેમકે આ સ્થૂંક જગત કરતા ન્યારો એવો એક પ્રદેશ છે અને તે તમારા નિવાસને અર્થે જ નિર્માણ કરાયો છે. એ પ્રદેશ કોઈ બ-વિખ્યાના સમયમાં પ્રકટ થવાનો છે, અથવા તમારા બિવિખ્યાના સમય માટે, છે એવું સમજશો નહિ. તેનું અખડ અસ્તિત્વ છે, અને વર્તમાન સમય-માં જ તમે તે પ્રાપ્ત કરી શકો એમ છે તમારે ત્યાં પ્રવેશવાનું છે, ત્યાં નિત્ય નિવાસ કરવાનો છે એ પરમાત્માનો પ્રદેશ છે અને ત્યાં સર્વ કંઈ શુભ છે જેઓ આત્માપ્રતિ અખડ અભિમુખ રહે છે તેમને માટે તે પ્રદેશનાં દ્વાર નિરંતર ખુલ્લાં છે.

તમે જે પ્રકારની સ્થિતિમાં હો તે સ્થિતિમાં રહેવા છતાં પશુ તમારા જીવનને વધારે રમણીય રીતે ચાળી શકો એમ છે, અને તેમ થતાં જે કોઈ તમારા એ માર્ગમાં આવી મળે છે તે સર્વનું કષ્ટાણુ સાધન તમે એક જીવંત મૂર્તિ થઈ રહો.

છો. તમારા જીવનને રમણીય કરવાથી-એને સાધુ-તામય કરવાથી-તેનાં ફેન તત્કાલ તમને નહિ જણાય. કેમકે ખરે જોતાં તમારું તેનું જીવન, ચોનાની કષ્ટાણુકારકતાને ચારે બાજુ એવા તો વિસ્તાર-થી ફેલાવ્યા કરતી હોય છે કે તેનાં બીજક કષ્ટા-પ્રકાર છે અને તે ઉપર સુંદર પુષ્પો કાં ક્યાં ખીલ્યા છે તેની ચોક્કસ જગ્યાઓ તમે જાણી શકતા નથી. પરંતુ તેની કથી જ દરદન નથી તમારા જીવનમાંથી પ્રસરીથી કષ્ટાણુકારકતા કષ્ટાહિ પશુ પ્રવર્તે છે એ ચોક્કસ છે, અને ન્યા તે જીવી જોઈએ ત્યાં જ તે જાય છે, એ પશુ તેટલું જ ચોક્કસ છે તમારે જગતમાં જે કંઈ પ્રમાણનું જોઈએ તે તમે પ્રમાણું છે પરંતુ આ જગત ધ્રુવરતુ છે, તેની નિયામક સત્તા ધ્રુવર છે, તેની કાર્યપ્રવૃત્તિયકિત ધ્રુવર જ છે, તેથી જગતને જો તમે સાઝ આપો છો અને તેને ઉચી સ્થિતિએ ચઢવામાં તમે કોઈ પશુ રીતે સહજ પશુ ટોકા કરો છો, તો તે કા-ર્યને જોનાર જાણનાર સત્તા તમને તેનું ફલ અવ-સ્ય આપે છે, અને તે ફલ શુભરૂપનું હોય છે, તથા તે પ્રાપ્ત થતા તમે માર્ગ પ્રદેશ અધિક બન-વાન બનો છો તમે જાણો જ છો કે એક પશુ ક્રિયા રક્ષ પ્રકટાવ્યા વિના રહેતી નથી. કોઈ પશુ સ્થાને કોઈને પશુ તે ક્રિયા ઉપયોગી થઈ પડે છે સ્થૂંક રૂપે નહિ તો સક્રમરૂપે પશુ તે ક્રિયાની કષ્ટાહિ પશુ ઉપયોગિતા હોય છે. તેથી તમારી સત્ક્રિયા કોઈને પશુ અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે છે-તેને એક ઉત્તમ આરીર્વાદરૂપ જણાય છે તમે જાણો છો કે માનવ જીવનના ઉદ્યાનમાં જે કંઈ ઉત્તમ બીજક તમે વાવો છો, તે કોઈ કાળે પશુ જામે છે અને ઉગે છે. કદાપિ તેનાં જમણીય પુષ્પોને જોવા તમે ટકન પશુ નથી. પરંતુ તે પુષ્પોને કોઈ પશુ જોશે પશુ તમે તે ઉત્તમ બીજક વાવ્યું છે એટલું જા-નમાં તમને પૂર્ણ સતોષ આપના મમથ છે-અને એટલું બસ છે બીજા કોઈને પશુ તમે સુખનું કારણ ઉપજાવી આપ્યું છે, અન્યને સુખ પ્રકર-વામાં તમે નિમિત્તરૂપ થયા છો, એ પ્રકારનું તમને જ્ઞાન થાય એ શુ તમને જોણું સુખ તથા સતો-ષજનક લાગે છે નહિ જ. એ તમને સર્વોત્ત-મ સુખનું જ્ઞાન કરાવે છે. અને તમારાં અલુક ૩ દારનાં કાર્યોથી, તમે આ જગતમાંથી ઉપરા-પામી જાઓ, તે પછી સેડા વળી પછી પશુ તમા-

તે કાર્યોને લીધે હજારો મનુષ્યો સુખ, આનંદ અને
હિન્નતિ પામે, કાર્ય, કુખ, ભય, અત્યંતમથી
નિવૃત્ત થાય—આ પ્રકારનું કાર્ય, તમારું આજનું
જીવન વર્ષો પછી ફક્ત પ્રકટાવેન્તો તેના કરતાં
તયારા આત્માને શુભીજી કોઈ અધિક આનંદ
જનક યથા પડે એમ છે અને તેમ છતાં આજુ
કાર્ય કરવાને થોડા જ મનુષ્યોને હક મળ્યો છે એમ
કંઈ નથી આવા પ્રકારનું જીવન કરવાને અને
પોતાનાવડે ભવિષ્યમાં પણ આવા પ્રકારનાં જ
પ્રકટાવવાનું કાંઈ પણ ખતે તેવી રીતે હાલ કાર્ય
કરવાને સર્વ કાર્ય હકદાર છે. તમે તૈયાર છો ?

* * * *

પૂર્ણતમ થવાને માટે, ત્યાં ત્યાં તમે જાઓ
ત્યાં ત્યાં તયારા પ્રકાશ-શુદ્ધ દિવ્ય પ્રકાશને પ્ર-
સારતા જાઓ તેવું કંઈ ફળ પ્રકટે છે કે જેમ એ
સ્વદાથી પાછું વળીને તયારે જો જો કરવાની કવી
જ નર નથી એ પ્રકારની સ્વદાનું તમારે પ્ર-
યોજન નથી માત્ર જે પ્રકાશ તમે પ્રસારો છો
તે ઉત્તમ પ્રકારનો હોવા જોઈએ તથા ઉત્તરોત્તર
પ્રયોજન પ્રકારનો જેમ જનતા જાય તેના પ્રતિ જ
તમે હક્ક રાખ્યા કરો આ પ્રકારે કરવું એ
વક્તવ્ય છે. ત્યાંસુધી આપણા કાર્યોનો
પરિણામ કોઈ અસુક સ્થળે પણ ન જોઈએ
હી આપણાયા જે કંઈ ઉત્તમ છે તેનો પ્રસાર
કરવો એવી ઇચ્છા રાખ્યા કરીએ છીએ તો
સુધી આપણે ઉચ્ચ કોટિના અધ્યાત્મસામર્થ્ય-
છીએ એય માનવાનો કોય જ હક નથી.
તે પૂર્ણ શક્તિ છે તે જાણે છે કે અધ્યાત્મિક
ન જોવું છે કે જે નિરંતર જ જીવત રહે છે
આત્મસામર્થ્ય એ પણ એવું છે કે જે વિનાશ
પામતાં વિગ્રયાન જ રહે છે અને તેથી તેનું
ફળ પ્રકટયું કે જેમ, અધ્યાત્મસામર્થ્ય અસુક
રે લોકહિત કરવાનું બળ છે તે ખરૂં છે કે
જેવી તેને શક્તિ રહેતી નથી અને તેથી તે
જો વળી વળીને, સીપાઈ જેમ પાછળ આવતા
તરફ શક્યતઃ દૃષ્ટિ પાર પાર પાછળ જોયા
તેય તેને પાછળ જોવાનો વિચારસરખો પણ

આવતો નથી મનુષ્યની પાછળ છાયા જેમ ચાલી
જ જાય છે, તે કંઈ છાયા માટે પાછું ફરીને જો
જો કરતો નથી, તેમ આ પુરુષ પોતાની કરેલી
ક્રિયાનાં ફળને જોવાની સ્વદાવાળો હોતો નથી,
તેય તે ક્રિયાની સિદ્ધિ માટે, સંકલ્પીત પણ રહેતો
નથી પોતાના સત્ત્વ સ્થાવરના પીગેઠા, જ્યાંથી તે
પસાર થાય છે, ત્યાં ચારે બાજુ નાખતો ચાલે
છે અને તેના પરિણામો પ્રકટાવવાનો ભાર, કદાપિ
નિષ્ફળ ન થનાર એવી ઇશ્વરસત્તાઉપર જ નાખે
છે તે તો માત્ર શુભની પ્રશ્નોને જ સર્વત્ર વિસ્તા-
ર છે, અને જાણે છે કે જે કંઈ શુભ છે, તે શુ-
ભને પ્રકટાવ્યા વિના કદી રહેતાર જ નથી

* * * *

જ્યારે તમને એમ સમજવામાં આવે છે કે
જેમાંથી ઇશ્વર પોતાનો આવિષ્કાર, (Expro-
ssion) કરે છે પોતાના સ્વરૂપ-સામર્થ્યનું
નિદર્શન કરાવે છે તેની વસ્તુ તે તમે છો, અને
તમારું અત્તરણ એવું પારદર્શક હોવું જોઈએ કે
જેની નીચે વસ્તુ દિવ્ય તેજ તથાથી બહાર ની-
કળી આ રૂપ જગતને આપે, આજુ જ્યારે
તમારા અત્તરણપૂર્વક તમને જ્ઞાન થાય ત્યારે
જાણવું કે તમે એક એવી સ્થિતિએ આવ્યા છો
કે જ્યાંથી તમે અદ્વિતીયસરખા અનેક કાર્ય કરી
શકશો. આજુ જ્યારે તમને થાય ત્યારે તયારે જા-
ણવું કે તમે તમારા વાસ્તવ સ્થાનકઉપર આવી
રહ્યા છો અને આવી રમ્ય ભૂમિકાઉપર તમે
આવો, એનો અર્થ એ જ છે કે તમારામાં કોઈ
ઉચ્ચ પ્રકારની સત્તા કાર્ય કરવાની, તે પોતાના
પ્રયાસનો પ્રસાર કરવાની અને દેવક દિશામાં પ્રકાશ
પ્રસારતી તથા તમે જેના સુબધમાં આવો અથવા
જેને કંઈ કહેો અથવા જે કંઈ કરો એ સર્વમા
આત્માના સામર્થ્યને રેલાવતી ત્યાં ત્યાં તમારા-
દ્વારા શુભ જ કરાવવાની આ રીતે તમે ઇશ્વરશી
બનો છો, ઇશ્વરનું એક પ્રત્યક્ષ માનુષી સ્વરૂપ
થાઓ છો, અને તમારું જીવન એ જગતને ઇ-
શ્વરનું દર્શન કરાવનાર મંદિર યથા રહે છે અને
એ મંદિરના અધિષ્ઠાતારૂપ જે તમે તે સાક્ષાત્
ઇશ્વરમય થઈ રહો છો

વૈકમાનું વાઙ્ક.

લેખક - શ્રીયુત ઇગ્નલાલ હરિલાલ પંડ્યા બી. એ.

વીજળીની બત્તીઓ એક પછી એક જુઠાવી નાંખવામાં આવી તિન્નેરીનાળા મ્હોટા ખડનાં બારણાં મળખૂત રીતે બંધ કરી તેને તાળી મારવામાં આવ્યાં, અને કારકુનોની હારની હાર આખા દિવસના પરિશ્રમથી ચિથિલ થયેલે ખંચે, ખેસી ખેસીને કંટાળી મળેને ચહેરે આખરે બહારની ખુલ્લી દવામાં હરવા કરવાની છટ મળ્યાથી પોતાના ઈષ્ટજનોના પુન સમાગમની આશાના વિચાર કરતી કરતી, ખુલ્લે દીસે વાનાંલાપ ચનાવતી, દરવાજામાંથી બહાર નીકળવા લાગી. પહેરેગીરે સાવચેત થવા લાગ્યા સાંજના સાતેક વાગવા આખા હના તેથી સર તાપીદાસ પશુ પેતાની ઔદિસમાંથી બહાર આવી અગાડીના કંઠરાને અડીંગાને હિભા ઉભા આ વિદાય થતા તેમના નોકરોના ટોળાની ગમત બેના હતા તેમના પ્રચલી પડીમળેલા ચહેરા ઉપર કંઈક અજુગમાની છાયા પ્રત્યક્ષ જણાઇ આવતી હતી ચચાવે તેઓ ધણીજ કડક હતા અને તેમના બુનામાં બુના તથા મ્હોટામાં મ્હોટા શરાદ્ધી તે ઉકે તાજા દાખલ થયેલા હલકા પગારના કારકુન સુધી સર્વ તેમની ધાકથી મુજતા હતા.

તેમની બેકતું કામ તે દિવસને માટે પૂરું થયું હતું તે જોઇને તેમનો ચહેરો ઉતરી ગયો હતો તેમનું આલતું હત તો તેઓ દિવસને ચોવીસને બદલે અડતાલીશ કલાકનો બનાવત ને આરામની પશુ જરૂર ન પડે એમ સનત દ્રવ્યોપાજનમાંજ મન વ્યાપ્ત રાખત સવારમાં ઉઠતા ત્યારથી તે માત્ર સ્નાન બોજન આદિ કાર્યમાં સહેજ સાજ વખત માળવો પડે તે અનિચ્છાએ ગાળીને રાત્રિના બાર બાર વાગ્યા સુધી તેઓ પેતાની બેકમાંનાં નાણાંની ઉપ-પ્રાપ્તિ જેવી રીતે કચી કે નેથી બ્યાજ અને નકી વધારે મળે

તેનીજ ચિંતામાં અહર્નિશ મન પરોવી રાખતા હતા, અને પેતાના તાબાના સર્વ માણસો, પશુ સચાની પેઠે એજ પ્રમાણે આખો વખત કામ કરતા રહે એમ તેઓ જેવા માગતા હતા તિલાલીલા વિના આખી રાત પશુ બે તેમનાથી કંઈક અધિક ધન-મામિના માર્ગ જોતી કદાતા હોય તો તે કદાવામાં પાછા હટે એવા ન હતા. તેમના શરીરને બારો ઈશ્વર કૃપાથી એવો સુદૃઢ હતો કે આટલો આટલો શ્રમ પશુ તેમને કંઈ ભાર લાગતો નહિ કેટલાંક વર્ષે થયાં તેમના મનની રિથિની આ પ્રમાણે દ્રવ્યોપાજનના એકજ વિષય તરફ વળેલી હતી.

માણસોની બૂઝથી કોઇ બારીબારણું બંધ કરવું રહી તો શયુ નથી તે બેવા અને બૂઝ જણાય તો કપોડા રચના હેતુથી તેની ચોકસી કરવા હવે તેઓ આમ તેમ કરવા લાગ્યા ને બારણાંને ઠોકી ઠોકીને કદીક કદીક તપાસવા લાગ્યા એક બૂઝામાં તેમની એક ચાકરી ચિચારી ગાલરી ગાલરી વાસીકું કાઢતી હતી. શેકના સ્વભાવને તે સારી પેઠે જાણતી હતી તેથી રખેને કદી કચરો રહી જશે તો ધૂળ કાઢી નાંખશે એવી એને રાજ બંધીક રહેતી હતી. તેમાં આ વેળા તો શેક હજી બેકમાં જ હતા એટલે હમણા કાંઈક વાંક કાઢીને ધમકાવશે એમ તે મનમાં ડરતી હતી ધણી વર્ષે થયાં તે આ કામ કરતી હતી તેથી તેને શેકના જીવનનો પૂર્વકાળ પશુ સ્મરણમાં હતો. તે વેળા તો તેઓ એકલા તાપીદાસ શેક કહેવાતા ને તેમનો સ્વભાવ આવો તીવ્રો નહતો. શેકાણી પશુ કાંઈ કોઈ વાર બે થોડાની ગાડીમાં ખેસીને પાંચેક લાગે બેકના દરવાજા ખાસે આવતાંકે તરત શેક કામ પડવું મૂકીને તેમની સાથે કરવા નીકળી પડતા નાનો બેકીસત પશુ સાહેબ લોકના છો

કરાના જેવાં ભયંકર કપડાં ને છુટ મોઝા પહે-
રીને ગાડીમાં સાથે આવતો ને ગાડી ઉભી રહેતાં જ
નીચે દૂદતો ને તેના પિતાની ખુરશી પાસે આવી
ધમાયકડી કરતો. પણ તે વળા શેડ કડ્ય બોલતા
નહિ. ઉઠતા તેની બાજુએ જોઈને આનંદ પા-
મતા ને તેને આંગળીએ વળગાડી ગાડીમાં સાથે
સાંધેને વળે જાય કરવા જતાં.

પણ હવે તો તે દિવસોની માત્ર સ્મૃતિજ
રોડને રેડી હતી જેડીસનની માતા બિચારી અ
કાળે તેને મૂકીને પરતોડ નિવાસી યજ્ઞ હતી શેડને
સરનો ખેતાબ મલ્યા પછી તે માનતો લાવો
બેઠાવવાને માત્ર એકઝ વર્ષ છવવા પામી હતી
ત્યારથી શેડનો સ્વભાવ બદલાયા માણે હતો
સસારમાં તેમને પ્રોતિતુ સ્થાન કોઈ રહ્યું નહિ
તેમ ઘર પછુ અરવપ જેવું શન્ય બની ગયું તેથી
મેર રહેવું તેમને કટાણા બરેહું યજ્ઞ પડ્યું,
અને જુનકાળના સુખતા વિચારો માનસિક ચિત્રપટ
ઉપર એવા તો સમજ સ્થાન દરી બેધ હતા કે
જરાપણ તેમનાં સ્વર્ગસ્થ પત્નીના યજ્ઞથી વાત
નીકળતી કે તેના મહાવ્રમમાં આવેલી કોઈ વસ્તુ
દૃષ્ટિગ્રસ્ત થતી તો તેઓ નાગમના યજ્ઞ જતા તેથી
તેઓ પોતાનું મન જેમ બને તેમ વ્યાપારમાં જ

ની રાખતા કે જેથી તે કુખલપણ સમરજ દર
ના આ પ્રમાણે ટેવ પડવાથી તે શ્રુતિ એક
પર પછી હતી, તેમાં અધુરામાં પૂરું
વિનાશો અતિથામ લગાવેલો જેડીસન મ્હોટો
પછી સ્વચ્છેદી નીડળો તેથી રોડ તેને પો-
તી બેઠાં પોતાની સાથે રહેતી કામ કરવાનો
ઉપદેશ કર્યો તે તેને :ઓ નહિ ને તે મોજશી-
ખમાં એટલે સુધી પડી ગયા કે આખરે રોડ તેને
ખર્ચના પૈસા આપવા બધા કર્યો અને એકને
એક તથા અતિથામ જાણી પનાં તે તેના કુજ-
હથી એટલે અતિથામ યજ્ઞ પડ્યો કે તેમણે તેને
ખાખર પોતાના ઘરમાંથી પણ દૂર કર્યો

આ પ્રમાણે તેમના મહાનમા તેમને કાંઈને
તેમને સાન્નિયાય એવું રહ્યું નહિ. માત્ર તેમનાં
દ-કાટી તેમની સાથે રહેનાં હતાં તેમનોજ સહ-
સ આયુ રહ્યો.

ઉપર જણાવે સમયે રોડ બારીબારનાં ત
મતા હતા તેવામાં તેમને કાને કોઈ તીક્ષ્ણ

સ્વર અચાનક પડ્યો, ને તે પોતાની બેઠાંજ
કોઈ ભાગમાંથી આવતો હોય તેમ લાગ્યું. મારે
પાસ જાયુ યાન્ત હોવાથી તે અવાજ ધીમે ધીમે
વધારે વધારે જોરથી સંભળાવા લાગ્યો તેથી તે-
મણે તરત પેલી વાસીદુ વાળનારી બાંધને દાઢ
મારી, અને રોડનો અવાજ સાંભળતા તે બિચારી,
આશ્ચર્ય ફાટી, રખેને પોતાની કંધ જૂલ જણાઈ
હોય એમ બંધીતી બંધીતી આવી, "હુ" એમ કહે
તો, તરત રોડ પાસે હાજર થઈ. એટલે તેને તેમણે
પૂછ્યું કે—"અહીં સર્વ બારી બારનાં બધા છે
હતાં આ અવાજ ક્યાંથી ને કાનો આવે છે? તમને
સંભળાય છે?" તે બાઈએ બિચારીએ કાન ધરીને
સાંભળ્યું પણ તેને કંઈ તરત મમજાયુ નહિ હોય
કે ગકરાટમાં લાન રહ્યું નહિ હોય તેથી તે બોલી
ઉઠી કે,—"સાહેબ એ તો કહીક બિચારી કરાઈ
રેડી હોય એમ લાગે છે"

"અરે બિલાડીનો અવાજ આના હોતો હશે"
જુઓ, આ તરફથી શબ્દ આવે છે આવો મ્હારી
સાથે"

બાઈ બિચારી સમજી કે હવે તેનું આવી
બન્યું છે. રોડ કંઈ એમ કંઠાય તેજ ન હતા તેથી
જે જોરમાંથી અવાજ આવતો હતો તેની પાસે
પાસે તેઓ જતાં ગયા તેમ તેમ રોડને ખાત્રી
થતી ગઈ કે આ કોઈ જાનવરનો નહિ પણ કોઈ
સેતા બાળકનો સ્વર છે. તેથી તેઓના મ્હો
ઉપર કોઈનાં ચિન્હ પ્રકટ થઈ ગયાં, ને બપોરે
તેમણે રોડરોડે બેઠાંજા એ જોરમાં ગડી કે-
રેલા કપડા ઉપર કુતેલા તથા પત્ર પછાડીને બીસો
પાડતા એક બાળકને જોયું ત્યારે તેમની નાખુશીનો
ખાર રહ્યો નહિ, તે બાઈ પણ બિચારી પોતાની
પડી ગઈ, અને હવે કોઈ નકી મારજોજ અથવા
નોકરીમાંથી કાઢી ચક્રો એવી તેને બંધીક લાગવા માંડી

"મ્હારી બેઠાં બાળક જેવું!"—બર્ચાં ચડા
વીને શુસાના આવેલામાં કોં રેને પૂછવા લાગ્યા—
"બારી ના કરમાની કરવાની દિમન તું ધરીજ
કેમ ચડી?"

"સાહેબ, ગાફ કરશે આપની ઝોરિસથી
થયે દૂર મ્હે એને રાખ્યું હતું, ને આપને કોઈ
રીતની અડચણ એવાથી નહિ યાવ એમ દૂધા-

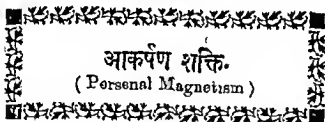
રતી હતી હું એને લાવતો તો નહિ પશુ સાહેબ—”
 “ચૂપ રહે—ધુરણને શેડે ખૂટતી એડી જોરથી
 ભોમપર ઠોકતે ઠોકતે જવાબ દીધો. “તારા જેવીને
 હવે હું મ્હારે ત્યાં રાખવા માગતો નથી—સાચુ
 બોલે છે આ ?”

“સાહેબ ! મ્હારે ત્યાં એક મેમોન આવેલા
 છે” બાળકને છાતુ રાખના માટે તેની પાસે પડેલી
 દૂધ થીથી હાથમાં લઈને તેના મોઢામાં, તેની ઉપર
 ની રખતરની ટોટી મૂકના તે બોલી “તે કહીક
 નોકરી બાળવા કે કોણુ જાણે ક્યા બેઠિવસથી ગયા
 છે ને, તેમની વડુ મિચારી તેમની શોધમાં આજ
 મ્હાર નીકળી છે તેણે મને તે બોધુ છે ને મ્હારે
 ઘેર તેની કેપ સંભાળ લે એવું ન હોવાથી હું
 એને મારો સાથે લાવી છું એ લોક મિચારા દે-
 ખાય છે ગરીબ પશુ છે અરણાદ આખે હર-
 કન પડશે એમ જાણતી હત તો હું કોઈ તે સો
 પીને આવત.”

“આલ હવે લવરી બધ કર, જટ લઈને

લોક કામ પૂરું કરીને ચાલીના. હવેથી અહી
 આવતી નહિ.”

આ પ્રમાણે પોતાનો હિમરા શમાવી શેક પાછા
 પોતાની આંખોએ આવી કપક કામમાં મુકાયા
 પશુ ચોરીવારમાંજ પાછી તે બાળકની વ્હીસ” તે-
 મને કાને પડી પ્રથમના કરતાં તે આ - વેળા
 વધારે જોરદાર હતી તેથી તેમનું ચિત્ત કામમાં
 વધારેવાર પડેવાય તેમ ન હતું આ પ્રમાણે
 પોતાને વળી હરકત થયેથી જોઈને તેઓ ચીકાતા
 ચીકાતા પાછા પેલા ઝોરડા ભણી ગયા અને તે
 બાળકને ધુરણને કહેવા લાગ્યા કે, “તું એની સંભાળ
 કેમ બરાબર લેતી નથી ? કેમ એ ધરી ધરી રાયા
 કરે છે ?” તે મિચારી પોતાનાથી બનતી મહેનત,
 તો કરતી હતી તેને હાથમાં લઈને ફરતી, હતી.
 ક્ષણાક્ષણ ગોલ બોલતી હતી, પડી વાર બને
 લઈને ચાલતી હતી છાનો-માઈ-છાનો-હા-હા-
 બો જા હમણાં આવશે હો,” એમ કહીને તેને થા-
 ન રાખવા મચતી હતી અપશુ.

આકર્ષણ શક્તિ.

(Personal Magnetism)

(લે. શ્રીયુત મણિલાલ નયુભાઈ દાશી બી. એ અમદાવાદ)

મિત્ર વાચક બહેન ! આજે તમે એક નવીન
 વિષયનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યા છો તે બહુ જ
 આનંદદાયક થશે. જો કે આ વિષય તમને નવીન
 લાગશે, છતાં તેનાં સત્યો સર્વ કામને માટે એક
 સરખા છે આ સત્યો ઉપર તમારા જીવનનો આ-
 ધાર છે ને પ્રમાણમાં તે સત્યોને તમે તમારા
 જીવન સાથે વણી લેશો તે પ્રમાણમાં ઈષ્ટ વસ્તુઓ
 તમે ત્વરાથી મેળવી શકશો. માટે ખતથી અને
 ઉઘોળથી કામ કરવાનો તમારા મન સાથે નિયમ
 કરો, તમે નાની બાસતી દરેક વીજત પર પુરતું
 લઈ આવો. એટલે એક નાનું બીજ પશુ અકુર

વાળુ થશે, તેને કળા આવશે, તે ખીલશે, તેને ફલ
 આવશે, તે ચારે બાજુએ પોતાનો સુવાસ પ્રસ-
 સવશે તમે આ રીતે કાર્ય કરવાથી સ્વાભાવિક
 રીતે આગળ વધ્યા કરશો અને વધનાં વધતાં
 તમારી એવી સ્થિતિ થશે કે જ્યાં રહી તમે સર્વ
 ઈષ્ટ વસ્તુઓ ધણી ચોડા પ્રવાસે પ્રાપ્ત કરી શકશો.
 તમને મીઠી માર્ગે દોરવાને અને તમને આ કામમાં
 પ્રોત્સાહન આપવાને આદરણ શબ્દો જણાવી
 હવે લોકોના મુખને સારૂ અને તરંગાની પ્રભુએ
 ને માર્ગે બનાવ્યો છે, તે માર્ગનો અભ્યાસ
 આરંભીએ.

તંદુરસ્તી-આરોગ્ય

આપણા શરીરની તંદુરસ્તી ઉપર આપણા વિનય કે પરાભવનો કેટલો બધો આધાર રહેલો હોય છે, એ વાત આપણે ધૈર્યવાર બૂલી જઈએ છીએ. આપણા ટોરને સારી રીચિત્તમાં રાખવાને આ પછે પુરતી સલાહ લઈએ છીએ, કારણ કે, આપણો લાભ તેમની તંદુરસ્તી પર રહેલો હોય છે જમીન આપણને વધારે પાક આપે માટે આપણે તેને ખેડીએ છીએ અને તે પર ખાતર નાખી તેને વધારે ફળદ્રુપ બનાવીએ છીએ આપણે સુખ સગવડથી રહી શકીએ એવાં ટકાવિ ધર આપણે બધાનીએ છીએ પણ આ બધી વસ્તુઓ કરતાં વધારે ઉપયોગી એવા આપણા શરીરોની બાળતમા આપણે ધજા જ બેદરકાર રહીએ છીએ. આપણા શરીરની મારી જિંદગી ઉપર આપણી અનેક આશાઓની સફળતા ઝંખી રહી છે, એ વાત આપણે બૂલી જઈએ છીએ, આ કંઈ એટલે ખેદની વાત નથી.

માટે ખીલના પર પ્રગાળ પડે એવી આકૃતિને માટે સૌથી અગત્યનું સારન આરોગ્ય છે તે સિવાય કંઈ પણ કામ યત્ન અશક્ય છે માનસિક-બળને મોટો આધાર શરીરગળા પર રહેલો છે અને ને શરીર નિર્જળ બન્યું તો તે દ્વારા પ્રકાશની માનસિક શક્તિઓ પણ પ્રમાણમાં નિરવેગ અને મદ પડી જાય છે આકર્ષણબલિત એ જ્ઞાનતત્ત્વો ઉપર આધાર રાખે છે આપણે મોટે ભાગે આપણા જ્ઞાનતત્ત્વો વડે છીએ છીએ જે પ્રમાણમાં શરીરમાથી મૂર્તિ ગાલી જાય છે, તે પ્રમાણમાં જ્ઞાનતત્ત્વો દીન પડી જાય છે, અને દીન પડેલા જ્ઞાનતત્ત્વ મારફતે કદાપિ પણ મદદરતના કામની આજ્ઞા રાખી શકાય નહિ જે તમારામાંથી જીવનશક્તિ (vitality) આવી ગઈ હોય તો તે પાડી મેજરવી એ તમારું પ્રથમ કર્તવ્ય છે, અને જે તમારામાં તે હોય તો તેને ટકાવી રાખવી એ ખીજી કામ છે આ માટે તમે અત્યંત પદાર્થોના લાભ ઉપાન બહુ મીઠા, ચા, ફાંશી, મગીમસાનવળા પદાર્થો,

દરેક પ્રકારની માદક અને વિકારજનક માદ્યકો ખાવાનું છોડી દો સારિયક ખોરાક ખાવો અને તમારા જ્ઞાનતત્ત્વોને કાંઈ પણ રીતે દેહકર કરે તેવી એક પણ ચીજ તમારા મુખમાં નહિ તમારા ખાવાપીવાની આદારનિર્ધાર દરેક બાબતમાં મિતાહારી બનો અતિશય ન ધન્ય વર્જયેતુ । આમ કરવાથી તમારામાં વૃદ્ધિ રહેવી જીવનશક્તિ તમારા શરીરમાં પ્રકાશ લાગશે, અને તમે એક પગલું સામગ્રી સમીપ આવતા જશો.

અસર કરવાનાં ઉપદેશનાં સાધનો.

તમે ઉપર જણાવેલા નિયમો પ્રમાણે ચાલ્યા, અને તમે તમારા શરીરને બરાબર રાખીને તમારા ઉપયોગી કથીઆગ તરીકે બનાવ્યું છે, એમ ધારીને હવે તમને ખીજું પગથીયું કહ્યું છે તે જ્ઞાનતાવરમાં આવે છે, ખીજાને અસર કરનારા ચોર સાધનો છે આંખ, હાથ, અવાજ અને પેશાબ, આ સાધન ઉપયોગી પણ યાય અને તેજ સાધન જે બરાબર વાપરવામાં ન આવ્યાં હોય તો આગળનીય પણ યાય. દાખલા તરીકે જે મનુષ્યની આંખ ભમની હોય અને અચળ હોય તેના પર લોભ વિગ્રાસ રાખતા અચકાય છે, પણ જેની આંખો સ્વિયર, શાંત અને નિર્વિકારી હોય છે, તેના પર શક્ય એટલે છે હાથના અમુક આંગળા ઉપરથી મનુષ્યની પરીક્ષા થઈ જાય છે મનુષ્યોના શબ્દોએ ગમે તેવી મારી અમર કરી હોય, પણ તેના હાથના હાથમાર એવા હોય કે જેથી તેના શબ્દોની અસર ચાલી જાય છે આની સાથે અવાજની બાબત લો કેટલાકના અવાજ એવા કહેંચ અને કર્જકકુ હોય કે તે મલિનગતજ હૃદયમાં કટાણે આવે છે અને તે મનુષ્ય આંખો જાય તો હીક અથવા તો જોતતો બંધ રહેતો સાર એવા વિચાર આવે છે ધજા મનુષ્યો પોતાના કહેંચ વચનોથી જીવનમાં આગળ વધી શકતા નથી. આ સાથે એથી બાબત પેશાબની છે પેશાબ સારા પણ સ્વચ્છ હોવો જોઈએ. બહુ કીમતી નહિ પણ પ્રેરના મનને આતંક ઉપજવનારો હોવો જોઈએ કારણકે અતરના ગુણે તો સ્વચ્છમાં આવ્યા પછી ખીજાને જાણી શકે, પણ પેશાબની પ્રથમ અમર

ક્રિષ્ક એરજ થાય છે. મોટે આર્થિકશક્તિ ખીનવવા છતાંનારે આખા, હાથ, અવાજ અને પોશાક આચાર ઉપર પુરતું લક્ષ આપવું જોઈએ સંકલ્પબળ

આર્થિકશક્તિની ખીલવણીમાં ખીનું ઉમ યોગી સાધન બળ છે કેવી રીતે શક્તિનો વ્યય કરવો તેનો આધાર આ સંકલ્પબળમર છે. તે અર્ધાં બળોને નિમજ્જિત કરે છે છતાં અને સંકલ્પબળ વચ્ચેના ભેદ આપણે સમજવો જોઈએ. સામાન્ય છતાં કાંઈપણ કરી શકતી નથી તે નિર્બળ હોય છે. સંકલ્પબળ આર્થિક હોય છે અને તેમાં વિનય મળે છે. જેમ શરીરનાં ખીન અવયવો ખીલવવામાં આવે છે, તેમ અમુક પ્રકારનાં માધનોદ્વારા આ સંકલ્પબળ પણ ખીલવી શકાય, નવાગી શકાય, અને સવનમા રાખી શકાય પોતાને રૂચે તેવું કાંઈ કામ કરવાને હામ ધરો તેમાં તમારે શક્તિનો વ્યય કરવો પડશે, પણ તેથી તમારે સંકલ્પબળ અવસ્ય વધશે. સંકલ્પબળની ઉપયોગ કરવાથી વધે છે, તેના ઉપયોગ નહિ કરવાથી મદતથી ભય છે નાનાં નાનાં કામ થયે હાથ ધરો. તેમાં કસોટ મેળવો, એટલે તમારી શક્તિનો તમને ખ્યાલ આવશે તમે વિરોધ મોટો કામ આરંભના સમર્થ થશો. જે તમે એકદમ મોટું કામ ઉપાડશો તો તેમાં પરાલભ થવાનો સંભવ છે. પરાલભ થતાં તમે નિરાશ થશો નિરાશા એ આર્થિકશક્તિની પ્રત્યક્ષ વિરોધી છે અને નિરાશાને, વગ ન થશે. તમારા સામર્થ્યમાં વિ-

શ્વાસ રાખો, અને જરૂર તમારામાં નવું ચૈતન્ય વહેતાં લાગશે.

આત્મઅદ્વલ

આ બધા કરતાં વિશેષ અગત્યનું સાધન પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ હોવા એ છે, આપણે જે પોતાને આ ચામડીથી દેશવેલા હાડમાંસ રૂપ મણુતા હોઈએ તો આપણે જીવનમાં કાંઈપણ કરી શકીશું નહિ પણ જે આપણે એમ માનતા - હોઈએ, શબ્દોથી નહિ પણ શુદ્ધિથી-શુદ્ધિથી નહિ પણ હૃદયથી એમ માનતા હોઈએ કે, આપણે અનત શક્તિમાન પ્રભુના અશ હીએ તો ખરી આપણને આપણા સામર્થ્યનું ભાન થવું જોઈએ. મનુષ્યનો આત્મા એ અચરતત્વ છે અને તેના ભવિષ્યમાં થનારા વિકાસ અને શુદ્ધિને કાંઈ હદ નથી, ભય જેવો કાંઈ શત્રુ નથી મારે લયને દૂર કરી, પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં આ ગળ મળવાં કરવા મનુષ્યે હમર કસવી જોઈએ સ્નેહી કવિ કલાપિની પ્રસિદ્ધ કડીઓ આ રચાને અનુચિત નહિ મણાય.

“જન્મમથી જે ડગી રહેતા, વગર જન્મને જન્મમ રહેતા, એમ તો ખાળને જન્મમે, છુખી ત્યાં માનનારાઓ.”

જે મનુષ્યો સાહસથી ડગી એનીએ સ્થિતિમાં પડી રહે છે. તેઓનો વિકાસ ધણો મદત મળે છે પણ જેઓ પ્રકાશ તરફ નજર કરી આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓની આંતર શક્તિઓ ખીલતી ભય છે તેઓ પોતાનાં ગમોથી પોતા તરફ ખીનને આર્થિક શક્તિ છે, અને હજારો અને સત્પથમાં દોરી શકે છે.

હવે હું ચાર હું હાયો.

(લ. દેસાઈ મોતીલાલ મથુલાઈ મહુધાવાળા)

ઉદ્ધતો ઉદ્ધતોની મે, જગર પરવા ન રાખીને
કરી છે ખુબ ખવારીએ, હવે હું ચાર છું હાયો.

સનમ દીલનું છુપુ ખજર, દુખી દીન હર્દમાં મારી,
લીધુ છું વેર માનીને, હવે હું ચાર છું હાયો

નચાઓ મોહના મંત્રે નચાવી દીધ રાચો નું,
રડાઓ ખુબ રડાઓ તે, હવે હું ચાર છું હાયો

અંદાજમ ખવાર ને આશા, નિરાશામાં છુપાયેલી,
દુખી દીસે હું દુડીને, હવે તો ચાર છું હાયો,

હાયો જનને દરાવીને, જીવે ને ચાર ના જીવો,
હવે આશા સંજવન એ તમારા થે અને હાયો.

उच्च जीवनतुं अठ्ठाढीयुं.

(લે-શ્રીયુત મણિલાલ નથુભાઈ દાસી બી એ)

(અનુસધાન ગતીકથી)

દિવસ ત્રીજો

દિવસ દર કરવાને, ફગતી આશાથી મુક્ત થવાને, તપશ્ચર્યાથી હિમન થવા દુ ખર્ચી છુટા થવાને ને આખિ અને કાનને અદક્ષ છે, અને ને યત્ન-જોયર નથી તેના પર મનને સ્થિર કરવા મિવાય બીજો એક પશુ ઉપાય નથી.

પોતાનામાં આગળ વધવાની શક્તિ સ્વાભાવિક છે, એનાપર મનુષ્યે વિશ્વાસ રાખવો મનુષ્યે પોતાના ઉચ્ચ સ્વભાવના તેજથી અભાવ જવું નહિ, તેમજ પોતાની ક્ષુદ્ર વાસનાઓ અને દલકા વિકારોને વશ પશુ ન થવું.

જૂતકાળનો ઇતિહાસ આપણને પુરવાર કરી પામે છે કે અડચણથી નાહીમત કે નિરાશ થવું નહિ. નહિ તો સુધારાની અનેક આશ્વર્જનક વાજતો લેવા આપણે લાગણીથી યત્ન નહિ.

જેણે મુશ્મુના માર્ગે ચાલવાનું પસંદ કર્યું છે તેનામાં આગળ વધવાની દિમગી મુખ્ય શુદ્ધ હોવાને જોઈએ આ દિમગી મી રીતે આવી શકે ? ને આપણી આમપાસ જોઈએ તો આ દિમગી ક્યાથી લેકામાં આવે છે, તે તોતવાનું કામ કહ્યું નથી. પૂર્ણ આરથા-મદા એજ આ દિમગીનું મગ છે.

કેવળ પોતાની શુદ્ધિને માટે નહિ, પણ અશુભથી દૂર રહેવું એ કર્તવ્ય છે, માટે અશુભથી દૂર રહે.

પોતાના ક્ષુદ્ર સ્વભાવ માથે યુદ્ધ કરવું એજ જનનમાં કરવા ચોખ્ખું કામ છે, કામ એમ ને મનુષ્ય સમજે છે તેજ મનુષ્ય તે મુ. સ્વભાવ સાથે યુદ્ધ કરીને તેમાં વિજય પામે છે.

‘અશુભની સામે થવા ના,’ એનો અર્થ એજ થય છે કે જનનના અનિવાર્ય દુઃખમય પ્રમોદમાં પડ્યાગયા નહિ કે શુભે થતા નહિ. બીજાની ખાતર મગ કરવામાં સ્વાર્થને જુની

જાઓ બીજા મનુષ્યો તમારી નિદા કરે, તમને ઠેરાન કરે અથવા તુકસાન કરે, તે વખતે મારું સાહે સામે થવું ? સામે થવામાં મોટા અનર્થો આપણે ઉત્પન્ન કરીએ છીએ.

જે કામ કરવાનું માથે આવી પડે, તે ગમે તેવું હોય તો પશુ તે કરવું જોઈએ તે વિરોધ અગત્યનું છે કે જોધુ અગત્યનું છે, તેવો વિચાર કરવા ચોખ્ખું નથી.

અશુભને દૂર કરવાનો ઉપાય તેને દાખી દેવામાં નહિ પશુ વાસનાઓનો નાશ કરવામાં રહેતો છે અને વાસનાઓનો નાશ મનને નિરંતર દિવ્ય વ્યાખ્યાના વિચારમાં સ્થિર કરવાથી સહેવાઈથી થઈ શકે છે. સહેવાઈથી વશ ન થઈ શકે તેવી ઇન્દ્રિયોને લગતા વિષયોપર મનને લગાડવાથી અને તેનું વારંવાર ધ્યાન યિતન કરવાથી આત્માને વશનું શાન જન્મ મળે છે.

આપણો સ્વભાવ એટલો દુષ્ટ, મગ દૂર અને લોભી છે, તેમજ પોતાને ફેરે તેવી વાસનાઓ, વિચારો અને અભિપ્રયોથી ભરતો છે કે જો બીજા લાલચોને લીધે તે કામમાં નરડે તો તેનો શર્વકા નાશ થઈ જાય. લાલચોને લીધે આપણને આપણી ખરી સ્થિતિનું જ્ઞાન આવે છે, અને આપણે નમ બનીએ છીએ લાલચ વગરના થવું એ એટલાં એટલાં જાણ્ય છે, એમ જાણે માટે ત્યારે લાલચનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે આનંદ માનો અને સનિયો, દુઃખાથી અને ઇચ્છાથીનું શ્વ તે લાલચની સામે થાએ.

તમારે પોતાને માટે કામ પશુ કરવાનું નથી, એ જગત્તર સમજો. પણ તમારે માથે હાથે ફેરવી દરને મળી છે, જે તમારે બદલ કરીએ જોઈએ મનને પામવાની ઇચ્છા કરજો, પણ પ્રયત્ન કરી આપણે એવી આગાહી તેને મગવાની ઇચ્છા કરવા ના. જે કરવાનું આવી પડે, તે કરવા.

છે, પણ તેના ફળની મુદ્દા કે ઇચ્છા રાખવી નહિ.

જો આપણાં સમર્થાં કાર્યો એવી શ્રદ્ધાથી કરવામાં આવે-કે તે કાર્યો આપણને પોતાને ઉપયોગનાં નથી, પણ તે કરવા યોગ્ય છે, માટે કરવાનું નોંધએ- ખીજી રીતે કરીએ તો તે કામ કરવાં એ આપણો સ્વભાવ છે-તો આપણી અદર રહેલી અહકાર વૃત્તિ નજણી પડવા લાગશે અને અંતે તે તદ્દન શાન્ત થઈ જશે, ખરે આત્માના ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન તેના પૂર્ણ-તેજમાં આપણાંમાં ઝળકવા લાગશે.

સુખ અથવા દુઃખને લીધે તમારા દૃઢ નિશ્ચયથી ડગી જતા ના જ્યાં સુધી શુરુ તમને પોતાની સમીપમાં બોલાવે નહિ, ત્યાં સુધી તમે મનુષ્ય જાતિની સાથે રહો તેમના વિદ્વાસ અને પ્રાપ્તિ માટે નિરન્તર રીતે કામ કર્યાં કરો આથી જ તમને ખરા સતોષ થશે.

જો પ્રમાણુમાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તે પ્રમાણુમાં તે વધે છે. જેમ આપણે વધારે શીખીએ તેમ આપણે વધારે શીખીએ છીએ. માટે બાળકના જેવી શ્રદ્ધાથી અને હૃદયના સિંધુના જેવી પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાવથી હૈ સત્યની શોધ કરનાર, હે અભ્યાસી! ઇશ્વરી માર્ગની મુસાફરીમાં જેની પાસે કંઈ પણ સાધન નથી, તેને તારી સામગ્રીમાંથી કંઈક આપ.

આ માર્ગના અભ્યાસીએ જગત્તર સમજવું જોઈએ કે પોતાના અગત હઠોડાનો વિચાર કરવો એ અહકારથી સર્વના એરી સ્વભાવનું જ પરિણામ છે તેણે બીજા મનુષ્યની ટીક કરવી નહિ. બીજા મનુષ્ય પ્રત્યે તિરસ્કાર જતાવવો નહિ, તેમજ પોતાના બચાવમાં કે પોતાની તરફેણમાં એક પણ શબ્દ ઉચ્ચારવો નહિ.

કાંઈ પણ મનુષ્ય તમારો શત્રુ નથી, તેમજ કાંઈ પણ મનુષ્ય તમારો મિત્ર નથી, પણ સર્વે તમારા શેઠો છે. આ દુનિયાનું કે સ્વર્ગીય જીવનનું કંઈ પણ ફળ મેળવવાની ઇચ્છાથી મનુષ્યે કામ કરવું નહિ. પણ ઇશ્વરી ઇચ્છા પ્રમાણે આપણે જીવન પાળી શકીએ તેવા ઉદ્દેશથી કાર્ય કરવા

ચોથો દિવસ

વર્તમાનકાળ કે ભવિષ્યકાળના વિચારમાં રમતા નહિ, પણ શાશ્વતકાળમાં વાસ કરજો. એ શાશ્વતકાળમાં અશુભનો શક્તિશાળી ભગી શત્રુ નહિ અશુભનત્વ જે જીવનના કલકેર છે, તે નિત્યતાના વિચારના વાતાવરણમાં રહી શકે નહિ - આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે હૃદયની પવિત્રતા ધણી જરૂરની છે. આ પવિત્રતા મેળવવાને માટે બે ઉપાયો છે.

પ્રથમ ઉપાય એ છે કે દરેક અશુભ વિચારને દૂર કરવાને સતત પ્રયત્ન કર્યાં કરો બીજો ઉપાય એ છે કે સમગ્ર સ્થિતિઓમાં મનનું સમતોલપણ જાળવી રાખો કાંઈપણ બનાવ અથવા વસ્તુથી ઉત્કેશાઈ જતા નહિ કે ચીડાઈ જતા નહિ. પવિત્ર થવાના આ બે માર્ગોને પણ ભક્તિ અને દયાથી બહુ પુષ્ટિ મળે છે આપણે પવિત્ર નથી, માટે આગસુ બેસી રહેવું અને આગળ વધવાને પ્રયત્ન ન કરવો એ ઉચિત નથી, દરેક મનુષ્યે ઉચ્ચભાવના રાખવી જોઈએ અને તેણે ખંતથી કામ કરવું જોઈએ, પણ તે કામ સીધે માર્ગે દરવું જોઈએ, અને તે માર્ગનું પ્રથમ પગથિયું હૃદયની પવિત્રતા છે.

જ્યારે કોષ થઈ જાય અથવા અસત્ય બોલાઈ જાય અથવા બીજાની ભૂલો નિષ્કારણ હાધારી પાડવામાં આવે, અથવા જુશામતને સાર કંઈ કહેવામાં કે બોલવામાં આવે અથવા આપણા વગનના કે કાર્યના અસત્યપણાથી કાંઈ ઉત્તરાય, આ બધે પ્રસંગે મનને શુદ્ધ કરવાની જરૂર છે.

જેઓ મુક્તિની ઇચ્છા રાખે છે તેઓએ કામ, ક્રોધ અને લોભનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, શાસ્ત્રનુસાર વર્તન કરવું જોઈએ, આધ્યાત્મિક તત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને તેને અનુભવવાને ખંતથી મહત્વા રહેવું જોઈએ.

જો મનુષ્ય સ્વાર્થો ઇચ્છાઓથીજ કામ કરે છે તે મનુષ્ય સ્વર્ગમાં જઈ શકે નહિ, કારણકે ત્યાં સ્વાર્થને સ્થાન નથી જે મનુષ્યને સ્વર્ગની સ્પૃશ નથી, પણ પોતાની વર્તમાન સ્થિતિથી સંતુષ્ટ છે તે અત્યારે પણ સ્વર્ગમાં છે, પણ જે અમતોષી છે, તેને માટે સ્વર્ગમાં જવાની આશા

રાખવી એ ફાટ છે સ્વાર્થ ઇચ્છાને ત્યાજ્ય એજ મુક્તિ અને એજ સુખ છે અને જે સ્થિતિમાં હુદયપૂર્ણ અને સુખ અનુભવાય તે સ્થિતિ સિવાય સ્વર્ગનો બીજો અર્થ યતો નથી જે મનુષ્ય ફળની આશાથી કાર્ય કરે છે, તે ત્યાજ્ય સુધી તે ફળ મળે નહિ ત્યાં સુધી સુખી યતો નથી, અને જો તેને ફળ મળે છે તો તે મળતાની સાથે તેના મુખનો અત આપે છે.

ત્યાં સુધી કાંઈ પણ કામ કરવાનું હોય છે, અને તે કિસ્સામાં નથી આવતું ત્યાં સુધી શાશ્વત સુખ કે રાત્તિ મળતાં નથી પોતાનો ધર્મ અથવા કર્તવ્ય બજાવવામાં જ તેનું ફળ મળી રહે છે.

પોતાને બીજાના કરતાં વધારે પવિત્ર ગણે છે, પોતે દુર્ગુણ અથવા પાપથી મુક્ત છે એમ માની જે અભિમાન ધરે છે, જે પોતાને ડાહ્યો માને છે, અથવા પોતાના જાતિ બાધઓ કરતાં કાંઈ પણ રીતે પોતાને વધારે ઉત્તમ માને છે, તે શિષ્ય યવન પોતે નથી. મનુષ્ય ઇશ્વરીયાનના ફરવાજમાં પ્રવેશ કરવા લાયક થાય તે માટે તેણે પાતાના બાળક જેવા થવું જોઈએ. સદગુણ અને જ્ઞાન એ ઉત્તમ બાળકો છે પણ તેથી જો એ ભિમાન ઉત્તમ થાય અને મનુષ્ય પોતાને બીજા માનવમાધવોથી વિભિન્ન ગણવાને દોરવાય તો પછી તે સદગુણ અને જ્ઞાન પણ વધાર સૂતમરૂપના પ્રકટ થતા અદકારરૂપી સર્પો છે ઉચ્ચજ્ઞાનના આર્ગમાં હૃદય અને તેની આજીવ્યોને એજ આપણે અથવા તેનું અર્પણ કરવું એ પ્રથમ નિયમ છે. તેને વાસ્તે ચિત્તને એવું રિયર બનાવવું જોઈએ કે અગત દાગનાઓથી તે કંઈ નહિ શુભ વિચારોને અમતમાં મૂકવાને જરા પણ દીધ કરવી નહિ, એક પણ વિચારને કેવળ વિચારરૂપે રહેવા દેવો નહિ, આ બાળનમાં યોગ્ય માર્ગ એ છે કે

ફળની ઇચ્છાથી નહિ પણ કાર્યની ખાતર કાર્ય કરવું ફળની ઇચ્છાથી કામ કરવા પ્રેરાવું નહિ. તેની સાથે આજસુ મધ જવાની વૃત્તિને પણ ઉત્તેજન આપતા નહિ.

અદાથી હૃદય, વિહારો અને દુર્ગુણોથી મુક્ત થઈ પવિત્ર બને છે એથી શરીર પર કાણ મળે છે અને છેવટે ઇન્દ્રિયો પણ વશ થાય છે.

વિશેષ આગળ વધેલા પુરુષનાં લક્ષણો નિચે પ્રમાણે હોય છે (૧) તે સર્વ પ્રકારની વાસનાઓ રહિત હોય છે તે જાણે છે કે આત્મા જ આનંદમય છે, અને બીજું સમગ્રું દુષ્કર છે. (૨) તેના પર જે કાંઈ આવી પડે તેનાથી તેને રાગ કે દેષ યતો નથી અને તે કાંઈ પણ ઇચ્છા વગર કાર્ય કરે છે (૩) તે જીતેન્દ્રિય હોય છે આ ત્રીજી બાબત પણ ઉપદ્રા બીજા શુદ્ધ સિવાય નકામી અને ધણી વખત તુકસાનકારક નીવડે છે, કારણ કે તેથી મનુષ્ય દોંગ કરવાને અથવા તો પવિત્રતા માટે જોડુ અભિમાન ધારણ કરવાને દોરવાય છે, તે જ રીતે બીજો શુદ્ધ પણ પહેલાની ગેર-દાજરીમાં બધું ઉપયોગી યતો નથી

જે મનુષ્ય બીજાનું બહુ કરતો નથી, જે મનુષ્ય પોતાના કંઈક શેટલામાંથી પણ પોતાના કરતાં વધારે લાચાર અને ગરીબ માણસને કાંઈક દિવસો આપવા તૈયાર નથી, વળી જો તે ધર્મ, જાતિ કે પ્રજાના પોતાના મનુષ્યમણેને ગમે ત્યાં અને ગમે ત્યારે દુષ્ટી દાહતમાં જુએ ત્યારે તેનું દુષ્કર એવું કરવાનું જુની જાય છે, અને મનુષ્ય ના દુષ્કરનો પોષાર સાંભળી આંખ આંધા થાય છે, જે નિર્દોષી મનુષ્યની નિદા યતો સાંભળે છે, અને તે વખતે જેવી રીતે પોતાનો બચાવ કરે તેવી રીતે તેનો બચાવ કરતો નથી, તે ઉચ્ચ જ્ઞાનનો અભ્યાસી હોઈ શકે નહિ.

જોઈએ છીએ

અમારી દવાઓની ગાંઠે ગામ એજરની આપણની છે દરેક માણસને મદિને વીસ, પચી સુધી પચાસ રૂપિયા ઉપરાંત પગાર પાડી રહે છે એજટ થવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ નિયમ માટે ૦-૧-૦ ની દીછીટ સાથે અરજ મોકલવી વગર મૂડીનો ધંધો. કમીશન બરપુર

જેનેજર-૬૫૬ કેમીકલ વર્કસ. અમદાવાદ.

સ્રીઓ અને અહિંસા.

(લેખક—શ્રીયુત્તમ અમૃતલાલ સુદરશ પઢિયાર)

(અનુસંધાન ગતાર્કથી.)

૫ ધણી ધરની અંદર દૂધની બાળતોમાં પહોંચેદરકારી રાખે છે, અને ધણી કલાકો સુધી તે ઉધાડુ રાખી મૂકે છે. તથા ગરમ ધ્યાં વિના રાખે છે, પણ યાદ રાખજો કે એમ કરવું એ બહુ જોખમ બરેલું છે કારણ કે દૂધને યોગ્ય કલાક રાખવાથી તેની અંદર હજારો ને કાળો જતુઓ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે આવી રીતે તે સિવાય ખાવાની બીજી વસ્તુઓમાં પણ બહુ પ્રમાણ રાખવાની જરૂર છે ઉનાળાના દિવસમાં તથા ચોમાસામાં ધણી દિવસ મીઠામીઠા રાખી મૂકવાથી તેમાં જતુઓ પડી જાય છે. તથા ફળ, શાક, રોટલી વગેરે વસ્તુઓ પણ એક બે દિવસ રાખવાથી તેની અંદર પણ ડુંગ વળી જાય છે. અને જતુ પડી જાય છે એથી પરિણામ એ થાય છે કે એક તરફથી જીવોની હિંસા થાય છે ને બીજી તરફથી તંદુરસ્તીને તુકસાન થાય છે. માટે આ બધી બાબતો બહુ સલાહવા જેવી છે

૬ ધણે ઠંડાણે મને ઉગ્ગર કરવાની તક આપે છે એટલે મને ખજાર છે કે પ્રચારીમાં મોકલવું જોર, જાણથી લીધેલી કે માર કરેલી જમીન ઉપર ચાંચડવું જોર અને બિનાસવાળાં ધરોમાં મચ્છરાં જોર પણ જોવા જેવું હોય છે. અને એ બધાં જતુઓ દરરોજ દરેક ઠંડાણે ફેટલા બધાં ત્રાસ આપે છે. ને ફેટલા બધાં રોગો ફેલાવે છે. એની ને ગણતરી કરીએ તો આપણને ત્રાસ લાગ્યા વિના રહે નહિ. આ બધી બાબતોની અંદર સ્રીઓ ધણેએ કરી શકે તેમ છે માટે સ્રીઓ અને અહિંસા એ વિષય સ્રીઓએ ખાસ લખ્યું જેવું છે. બહેનો ! યાદ રાખજો કે મોકલ, મચ્છર, અને ચાંચડ કાંઈ આસાનનામાંથી કે અદરથી આવી પડતા નથી. પણ આપણી બેદરકારીથી જ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને આપણને ત્રાસ આપે છે માટે જો

આપણે એ બાબતોમાં જરા વધારે ચોક્કસી રાખીએ તો એ જતુઓને મરતાં જવાની શક્ય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેઓને ઉત્પન્ન થતાં મચ્છર અટકાવી શકાય છે, અને એમ થવાથી ધણી જાતના રોગો ફેલાતા અટકાવી શકાય છે, અને રોગો ફેલાતા અટકે એ વાત કાંઈ નાની સ્ત્રી નથી. કે એ પ્રુન કાંઈ જેવું તેવું નથી

૭ ધણી સ્રીઓ પ્રભુભાઈરે ક્યારે બરી રાખે છે, પોતાના ધરની આસપાસ એકવાડ નાંખી મૂકે છે અને ધરની અંદર અતિશય ગદાં મસોતાં, શણ શાકનાં વાસણોમાં તે ઉપાડતી વખત ખોર્યા કરે છે પણ આવી બેદરકારીથી ફેટલાં બધાં જતુઓને નવો જન્મ મળે છે, ફેટલા બધાં જતુની હિંસા થાય છે અને એમાંથી જતુઓ મારફત જુદી જુદી જાતના રોગો ફેલાવાને લીધે પોતાનાં બાળકોની તથા પોતાનાં કુટુંબીઓની અને આસપાસના લોકોની ફેટલી બધી ખરાબી થાય છે એના ખરો ખ્યાલ દેશની કરોડો સ્રીઓને હજી સુધી નથી. તેથી પોતાના ધરની અંદર જે ઠંડાણે અતિશય સફાઈ રાખતી જોઈએ તે ઠંડાણે તદ્દન નકામો બાળો દેવા જેવો ક્યારે બરી રાખે છે, અને હજારો માખીઓ પ્રભુજલ્યા કરે ને ડુંગેથી આવ્યા કરે એવો એકવાડ પોતાની ધરની આસપાસ ફેંક્યા કરે છે અને એ પ્રમાણે કાંઈ કાંઈકજ દિવસ થાય છે એમ નથી. પણ દરરોજ વરસોનાં વરસો સુધી એજ પ્રમાણે થયા કરે છે અને તેમ છતાં સારા સારા ધરનો બહેલી બહેલી સ્રીઓની પણ આવી બાબતમાં આંખો ઉઘડતી નથી. અને જેમ હમેશાં ચાલ્યા કરતું હોય, તેમ ચલાવ્યા કરે છે માટે હવે આ બધી બાબતો તરફ આપણે ગામડાની બહેનોનું ધ્યાન એવવાની જરૂર છે. એનું કારણ એ કે તેથી બે સુખ્ય લાભ થાય છે એક તો જીવની હિંસા થતી અટકે છે, અને બીજું પોતાની તથા પોતાના

કુટુંબનાં માણસોની તકુરસ્તી સારી રહી શકે છે. માટે આવી બીણી બીણી બાબતો પશુ ધ્યાનમાં રાખવાની દરેક બહેનોને ખાસ જરૂર છે

૮ ધણી સ્ત્રીઓ પોતાની ડોકમાં તથા પોતાને હાથે અને પોતાનાં છોકરાની ડોકની અંદર કાંઈ કાંઈ જાતના દોરાઓ બાંધી રાખે છે, એ દોરાઓ બાંધવામાં ફાયદા છે એમ તેઓ સમજે છે પણ એવા ગદા દોરાઓ બાંધવાથી ફટલુ બહુ તુકસાન થાય છે, એનો તેઓને જરાપણ ખ્યાલ હોતો નથી એ દોરાઓ એટલા બધા ગદા હોય છે અને તેની અંદર એટલા બધા જાતુઓ હોય છે કે જો કાંઈ જાતુશાસ્ત્રીની ઉપર એવા દોરા તપાસ કરવા માટે મોકલી આપ્યા હોય તો તેઓને અજબબી લાગ્યા વિના તથા ગાસ લાગ્યા વિના રહે નહિ અને એ બધા દોરાને તેઓ બાળી નાખ્યા વિના રહે નહિ પોતાની ડોકની અંદર તથા હાથની અંદર વગર મક્તનાં નકામાં વહેમ ભરેલાં દોરાં બાંધી તેમાં અનેક જાતનાં જાતુઓને ઉછેરવાં એ કાંઈ જાતનું પશુ કહેવાય તેમાં મારી તો કાંઈ અક્ષલ હોવાથી નથી હું તો જ્યારે જ્યારે કાંઈ પશુ સ્ત્રીની ડોકમાં એવા ગદા દોરા જોઉં છું, ત્યારે મને બહુ ઝાનિ ઉત્પન્ન થાય છે અને જે બાબ

માટે મને બહુ માન હોય તેવી બાબતે હાથે કે ડોકે જો કાંઈ હું દોરા બાંધેલા જોઉં અગર તેનાં છોકરાંને એવી રીતના દોરા બાંધેલા જોઉં, તો એ બાબતે મટિલુ મારું માન ઓછું થઈ જાય છે કારણ કે ખાસ કરીને કાષ્ઠક જાતના વહેમ સિવાય એવા દોરાઓમાં બીજું કાંઈ હોતું નથી. અને આજના સુધરેલા જમાનામાં આપણી બહેનો ધણી જાતના વહેમમાં પડી રહે અને વાસ મારતાં જાતુ ઉછેરનારાં દોરાં પોતાની ડોકમાં બાંધી રાખે એ ઘણું જ ખરાબ છે માટે આ બાબતે તરફ ધણી બહેનોનું ધ્યાન એ ચવાતી જરૂર છે કારણ કે એવા ગદાતા દોરાઓથી તેઓની બુબસુરતી ઉતરી ખરાબ લાગે છે, આ બાબતે વહેમી છે એમ જોનારના મનમાં લાગી આવે છે અને એ દોરામાં રહેતાં જાતુઓ ધણી જાતના રોગો વધારી કરે છે ફટલાક પુરૂષો પણ આવી જાતના દોરાઓ બાંધ્યા કરે છે પણ એવા નમાલા વહેમીઓને માટે આજનો વિષય નથી આજે તો સ્ત્રીઓ અને અધિકસાને વિષય છે અને સ્ત્રીઓમાંજ આ જાતની શૃંગો ધણી વધારે હોય છે માટે આ બાબત જેમ આપણી બહેનો વધારે સમજે છે તેમ વધારે લાભ છે

અપૂર્ણ.

જગાવું આજ હું અહાલેક.

(લેખક—દેસાઈ ત્રોતીલાલ મથુરદાસ મહુધાવાળા.)

યજ્ઞને મસ્ત હરીમાં હું, જગાવુ આજ હું અહાલેક,
કરીતે સર્વ બ્રહ્મા, જગાવુ આજ હું અહાલેક રેક
સરિતા સ્નેહની તરીને, ઉદધી પ્રેમમાં આવ્યો,
અજબમાં પાદ હું મૂકી, જગાવુ આજ હું અહાલેક
દિગ્ગતો દિવ્ય દેખાતા, નજરથી દુર ના યાતા,
દ્રષ્ટિ દિવ્ય મય યાતા, જગાવુ આજ હું અહાલેક
પ્રપચી પચને મૂકી, ચિદાનંદ સર્વમાં ભાળી,
મળી હું આત્મત્યોત્તિમાં, જગાવુ આજ હું અહાલેક
ગજવતી ગર્જના ગીરી, સુહાગી દિવ્ય સુધાની,
કરીને પાન હું પ્રીતે, જગાવુ આજ હું અહાલેક
ત્યજને માનની ભિક્ષા, લીધી છે ધણની દિક્ષા
સર્વને ધણમય ભાળી, જગાવુ આજ હું અહાલેક

સ્વામી રામતીર્થ.

(અનુમંદાન ગતિક પૃષ્ઠ ૧૯ થી)

સ્વામીજી પૃથ્વી પર્યટન કરીને સને ૧૯૦૫ માં પાછા હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા તેમના આવ્યા પછી મયુરમાં તેમના દેટલાક શિષ્યોએ સ્વામીશ્રીને નવી સરસા સ્થાપવાનો આગ્રહ કર્યો પણ સ્વામીશ્રીએ તે વાતની ત્યા પાડી અને કહ્યું કે “ હિન્દુસ્તાનમાં કામ કરતી બધી સરસાઓ આપણીજ છે એથી તેમના દ્વારા આપણે કામ કરવું ” તે પછી તે આનંદના ઉભરાથી નેત્રો બંધ કરી, હાથ પહોળા કરી આ પ્રમાણે બોલ્યા - “ દિશિવન, હિંદુ, પારસી, આર્યસમાજ, થીખ, મુસલમાન, ક્રિષ્ણના મહારાત્રિય ઇટલેવતાના ભરતભૂમિના અન્નપાણીથી જેમનાં અસ્થી, રનાયુ, રક્ત અને મસ્તક બધામાં છે, તે સર્વ માણસો મહારા બંધુઓજ છે, અરે ! મારા આત્માઓજ છે । તેમને કહો કે હું - તેમને હું હું સૌનો સ્વિકાર કરું હું હું કાષ્ઠને દુર રાખતો નથી. હું પ્રેમ હું, પ્રેમ એ પ્રકાશના કિરણોની પેઠે સર્વ વસ્તુઓને પોતાના તેજથી દીપાવે છે ખરેખર હું પ્રેમનો સાગર છું, મારો સર્વ ઉપર સરખો પ્રેમ છે ને કાષ્ઠ આ પ્રેમસાગરમાં ડૂબી મારણે તે નિઃશય પ્રેમમય બનશે. વધારે તો શું પણ ને કાષ્ઠ સનુભાવે આવશે તેને પણ હું પ્રેમથીજ આનિગન આપીશ મારા પ્રેમનો પ્રવાહ એવો પ્રચંડ છે કે સનુતા તેમાં ક્યાંએ ડૂબી જશે. ” સ્વામીજીનો વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ અને નિઃશયઆત્મસાત્તિ કેવી હતી તે ઉપરના શબ્દોથી જણાઈ આવે છે.

તે પછી સ્વામીજી ઉપર હિંદુસ્તાન કેટલાક મુખ્ય શહેરોમાં ગયા અને ઠેકાણે ઠેકાણે વ્યાખ્યાનો દ્વારા ઉપદેશ કરીને પછી પર્વત ઉપર રહેતા ગયા તા ૧૫ મી મૉમ્બટ ૧૯૧૬ ને

શેજ સ્વામીજીના પરમ ભક્ત હરિજી, પૂરણજી અને અમૃતસરના પંડિત જગતરામજી તેમના દર્શનાર્થે પર્વત ઉપર આવ્યા હતા, આ ત્રણે ભક્તો લાહોરથી દેહરાદુન અને રાજપુર થઈ મસરીના પહાડ ઉપર ચડ્યા અને ત્યાંથી પરમાર્ધન ઉપર આવેલા તિહરી નામના સ્થળે આવી પહોંચ્યા ધર્મીદર્શી આગળ જતાં એક ધણુંજ સુદર વન આવ્યું ત્યાં હગરો જાતનાં પ્રુલો હતાં તેમના નામ અને શોભા અપૂર્વ હતી રૂપેરી પાણીથી ખળખળ વહેતા કરા, ઘેરે અરવણો, બરફથી ઢાકપણા ગંગોત્રીનાં શિખર વિગેરે હુ કદી બધી શકીશ નહિ એમ હરિજી કહે છે જરાક આગળ જતાં તેમને એક પહાડી માણસ મળ્યો, તેના કપાળ ઉપર તેજ, અને નેત્રોમાં આનંદ ગમકતો હતો અમને જોતાજ તે દોડતો આવ્યો અને પૂરણજીના પગ ઉપર મસ્તક મૂકીને ક્ષ્ણ એમ બોલવા લાગ્યો ‘રામ’ બાદશાહનાં દર્શન કરવા નીકળ્યા છે કે ? એમ તેણે અમને જોઈ પૂછ્યું, અને હા પાડી, તેથી તેણે હાથ જોડી વિનંતિ કરી કે, “ મને પણ તમારી સાથે તેડી જાવ. હું રસ્તામાં તમારી સેવા કરીશ જે રામ ભગવાનના દર્શન જાય છે તેમને રસ્તો બતાવીને તેમની સેવા ચાકરી કરવાની મને આશા છે ” આ સાંભળી પૂરણજીએ પોતાના સાથીઓને કહ્યું કે - “ આનું નામ મન્તરામ છે “ રામ ”ના સત્સંગમાં એણે કેટલાક દિવસો ગાળ્યા છે. તેમની કૃપાથી તે ધર્મિર ભક્ત બન્યો છે, અને પ્રણવોચ્ચારનું જ્ઞાન કરતો જગલમાં ફર્યા કરે છે. ” પછી મન્તરામ સૌને લઈ ચાલ્યો અને થોડીવારે અમે સાથે તિહરી આવી પહોંચ્યા ત્યાં પૂરણજી ગેડ મુરલી

ધરના બાગમાં રામાનંદ સ્વામીનાં દર્શન કરવા લાગ્યા, એ રામાનંદ સ્વામી રામતીર્થના શિષ્ય હતા, તેમનું પ્રથમનું નામ તુલારામ હતું તેમણે ખજાર આપી કે સ્વામીશ્રીનો પહાડ અહીંથી ૫૦ માર્ગલ દુર છે માર્ગ ધણેજ વિકટ છે અને કંગલે કંગલે જવાનું જોખમ છે ચોમાસુ હોવાથી નદીનાળાં પૂરથી ઉભરાય છે પર્વત ઉપરથી મોટા મોટા પથ્થરો તુટી પડે છે કોઇ કોઇ જગ્યાએ તો રસ્તો માન ચાર ચાર પાંચ પાંચ તસુજ પહોળો હશે આ બધું સાંભળી અમે પ્રથમતો સર્વ દીવા ધયા પશુ પાછળથી વિચાર કર્યો કે મરણ કંઈ છોડે તેમ નથી, ગમે ત્યારે પશુ આવશેજ, તો પછી રામભગવાન પ્રિત્યર્થે અસિદ્ધાન કેમ ન આપવું ? તિહરીના મહારાજાએ તેમની સાથે ત્રણ નોકરો આપ્યા, જેથી સર્વ નીકળ્યા અને ધુટી જઇ ચુકામ કર્યો ખીજે દિવસે મહલગ ગંગાને કિનારે ૨૫ માર્ગલ સુધી ગયા પછી એક સુંદર ઝરો આવ્યો. આગળ જતાં તો દશ દશ પદર પદર કંગલે જ ઝરા ચારવા આપ્યા. ત્યાર પછી તેઓ વસિષ્ઠગાને કિનારે પનારે ચાલવા લાગ્યા સ્વામીશ્રી રહેતા હતા તે પહાડમાંથીજ વસિષ્ઠગા નીકળી છે તેમને બે દિવસ સુધી પર્વતના બાપદર રસ્તાઓ ઉપર ચાલવું પડ્યું ત્રીજે દિવસે સત્વશુશ્રુથી ભરાઈ ગયેલી જમીન ઉપરજ નજી ચાલ્યા જતા હોય તેમ સોને લાગતા મોઝડું ઉપરજ ‘રામ’ ભગવાન રહેતા હતા ! અદાદા ! કેવો આનંદ ! નજી પવિત્રતાનો વરસાદ વરસતો હોય ! એ પહાડ, એ આનંદભાવનનું વર્ણન કરવાની કાની કબમમાં શક્તિ છે ? આપુ જગત પહાડી ઝરાઓથી ભરેલું હતું જરાક આગળ જતાં ‘રામ’ ભગવાનની પર્ણકુટી નજરે પડી ભગવાં કપડાં સુચવતાં હતાં કે આખી દુનિયાનો બાદશાહ અહીં આજ છે કોઇના મનમાં કશું કુખ ગંધુ નહિ, હરિજી તો રાહીને ‘રામ’ ભગવાનના ચરણમાં આવોટી પડ્યા સ્વામીશ્રીએ તુરતજ તેને ઉભારીને હથો ચાંપ્યા અને ખડખડ દર્શાવે તે બોલ્યા — “મેટા ! તું આવ્યો ? કીક ચડ્યું. ચાવ હું તને તખ્ત ઉપર બેસાડું છું ” એમ કહીને સામે પડેલી કચ્છી શિથા ઉપર તેને બેસાડીને પોતે ઉભા રહ્યા

અને બોલવા લાગ્યા—“ પ્યારા ભાઈ ! આ બે પર્વતોનો કેવો કિલ્લો બન્યો છે ! આ સુંદર પહાડી હવા, ચળકતો સૂર્ય, વાકાચુકા વહેતા ઝરો ત્યારા યથોગાન કરે છે ! એ સૌમાં તુંજ છે શોક શાનો ? બાપ શાનો ? તું શુદ્ધ આત્મદેવ છે ” હરિજી કાંબે છે કે,—“ તે વખતની અમારી સ્થિતિ હું વર્ણવો શકતો નથી. ‘રામ’ ભગવાનની શોભા અવર્ણનીય હતી બે વિશ્વમાં ક્યારેક ધખરે હોય તો તે અત્યારે આ સિતા ઉપરજ બેઠો છે એમ મૌને લાગતું હતું ”

હરિજી આવી પહોંચ્યા પછી સ્વામીશ્રીએ એક પહાડી છાંદરાને બોલાવીને ચાર શેર દૂધ જલદી લાવી આપવા કહ્યું, ત્યાર પછી તેઓ બોલ્યા કે—“ મેટા ઉતાર કાશી અહીંથી બે દિવસના રસ્તા ઉપર છે, પનાટી કાંટાનો અસિદ્ધ પર્વત અહીંથી ૧૮-૨૦ માર્ગલ છે, કંદારનાથનો આશ્રમ પશુ બે દિવસના રસ્તા ઉપર છે, એ રથજો તમને ખતાવવાને માટે ‘રામે’ સુટી રાખ્યા છે મરજીયશે ત્યારે જમણ ખીજે કોઇ રથજો ન જવાય તોપણ પવાટી કાંટાનો પર્વત જેવા તો આવશ્ય આવવુજ પડશે. ” એટલામાં પૂરજીજ વગેરે આવી પહોંચ્યા અને સૌ મળી પર્ણકુટીમાં—જઈ બેઠા. એક પર્વતના ઉચા શિખર ઉપર લગભગ એક ક્લીંગ જેટલું મેદાન છે પર્વતની તળેટીમાં એક બાજુએ વસિષ્ઠગા વહે છે, ખીજી બાજુએ ગાંધલો સુધી ઉચા પર્વતોની હાર લીંતતી પેટે આવી રહી છે ત્યાં ત્યાં નિર્મળ પાણીના ઝરાઓ ખજખજ વહે છે જમીન ઉપર વચ્ચે વચ્ચે સુંદર પુખ્તો પોતાની શોભા ખતાવે છે. આ પર્વતો વચ્ચે બે માર્ગલ સુધી મોટા મોટા પહાડી પથ્થરો પડેલા છે તેમાંના એક ઉપર પાટીઆં ઉઠાં કરેલાં જગ્યાય છે, તેજ ‘રામ’ની પર્ણકુટી છે. તેની લખાઈ લગભગ ત્રણ અને પહોળાઈ બે ગજ હશે. અદર શું છે ? પાંચ છ નાની નાની પેટીઓ અને તેમાં પુખ્તકા સિવાય ખીજી કંઈ નહોતું ચાગે વેદ અને વેદાંતના આજ સુધી લખાએલા સર્વેત્ર અથો હતા મોલાના રંગ, રામસ તથેજ વગેરે કાગસી અને એમર્સન, વોલ્ટ, મિલ્ટન વગેરે અથેજ ત્રયકારોનું ‘રામ’ના દરખા-રમાં સાફે માન હતું. પંખખી યુદ્ધાશાહ અને

ગોપાળસિદ્ધને પણ 'રામ'ના દરબારમાં સ્થાન મળ્યું હતું. એક પેટીમાં રામે પોતે લખેલા મથો હતા, એક મોટો શખ પણ રાખ્યો હતો પક્ષા-ડનાં છતાં શિખરોએ પહોંચતાં જ એ શખને જોરથી પુકવામાં આવતો એક ખૂણામાં એક નાનું સરખું કરવત પણ હતું, એટી વતી પાટીમાં વહેરીને સ્વામીશ્રી કરાવ્યો ઉપર પૂલ બાંધતા

દ્વધ આવતાં જ તે સૌને આપવામાં આવ્યું મે ત્રણ પ્યાલા દ્વધ પોતાના નાળાંએરના (કાચ લીના) પ્યાલામાં લઈને સ્વામીશ્રીએ પીધું પછી ખડખડ હસી પડીને બોલ્યા—“હુનિયોમાં ન્યાં ત્યાં આનંદ પ્રસરી રહ્યો છે, બધી ખટખટ જતી રહી, અહા ! કેવી શાંતિ છે ! આજ 'રામ' તમને ફરીથી કષ્ટક કહેવાનો છે.” હરિજી તરફ જોઈને ફરી બોલ્યા કે, “આપણા ચારે વેદ અહીંના રાખ્યા છે. 'રામે' એ મથો ઘણીવાર વાંચ્યા અને ખડે જોતાં છેવટે ક્ષત્રવિદ્યા સિરાય ખીલ્યું કષ્ટ 'રામ'ની નજરે પડતું નથી,” એમ કહીને સ્મિત કરીને એક પેટીમાંથી એક મથ કહાડીને સ્વામીશ્રી છુલ્લાશાહનાં વાંક્યો સંભળાવવા લાગ્યા, તેમની જિંહડામાં ડેબુ અદ્ભુત બંદુ હતું ! સખે પછુ કેવા નીકળતા હતા ! જણે ઉત્તમોત્તમ મોતીઓની માળાનાં મોતી સરી ન પડતાં હોય ! વૈરાગ્યપૂર્ણ વાંક્યો સંભળાવનાં સંભળાવતાં સ્વામીજીના નેત્રામાંથી અશ્રુધારાઓ ચાલી રહી અને અન્ય સૌ ખ્યાનમાં લીન થઈ ગયા પછી સ્વામીશ્રીએ નેત્રમાંથી ડેટલાક નાનો ગાંધ ખતાવ્યા ગોચનવિલામાં તેઓ અત્યંત કુશળ હતા તે મંત્રોના અર્થ તેમણે ઉત્તમ રીતે ફરી ખતાવ્યા એવા અર્થ હરિજીએ કોઈ વખત કયાં નહોતા તેમ સાંભળ્યા પણ નહોતા વેદમાં કેટલા સુંદર બાવો કયાં છે તે સ્વામીજી ન્યારે ત્યારે ખતાવતા.

બયોરે જે વાગે સ્વામીજીએ ફરમાવ્યું કે, “બહુ મોટું યજ્ઞ ગયું, હવે બોજન કરો” સ્વામીશ્રીને થોડુંક ખાવાનો હરિજીએ અહુજ આમ્રક કર્યો સ્વામીજીએ કહ્યું કે, “બોજન કરવું મૂંઝી દીધાને ઘણા દિવસ યજ્ઞ ગયા એ તને માલુમ નથી ! સાંજ સવાર થોડુંક દૂધજ પીને રહું છું” પરંતુજીએ પણ બહુ આમ્રક કર્યો. સૌનો અત્યંત

પ્રેમ જોઈને સ્વામીજી, ઉઠ્યા અને “ઠીક ત્યારે ચાલો” એમ કહી ખીચડીના બે ત્રણ કાળીઆ ખાધા પછી ઉઠીને બોલ્યા કે, “તમારી મરજી પ્રમાણે મહે ખાધું, હવે તમે શાંતિથી જાઓ.”

એ આશ્રમથી - ૬૦ માઇલ ઉપર નારાયણ સ્વામી રહે છે એમ સૌને માલુમ પડતાં તેમને પણ બોલાવવાતી સ્વામીજી પામે આતા માગી, અને તે મળતાં જ પૂરણજીએ એક માણસને પત્ર આપી તે તરફ મોકલ્યો, સંજે સુમારે ચાર વાગે સ્વામીજીએ ફરીથી ઉપદેશ કરવાનો આરંભ કર્યો ‘ખરો આનંદ કિંવા સ્વતંત્રતા, ફક્ત ઈશ્વરમાં-સત્યમાં, રામમાં રહેવાયીજ મળે છે’ એ ઉપદેશનો વિષય હતો. “ઈશ્વર સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુ સાચી નથી, એ નિયમ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને જ ચાલે છે તેને કષ્ટ દુખ થતું નથી. ન્યારે મનુષ્ય જગતની વસ્તુઓને સત્ય અને ઈશ્વરને અસત્ય માનવા લાગે છે, ત્યારે જ તેને ક્લેશ-આપત્તિ આવી મળે છે.” સ્વામીજીએ વળી કહ્યું કે, “જૂઓ, પેસાનો રૂપર્શ પણ ન કરતાં રામ આખી હુનિયાની સફર કરી આવ્યો, એ આ મહાન કાપદા પ્રમાણે વર્તવાને લીધેજ. એ કાપદા પ્રમાણે ચાલનારની આગળ દોલત ગુલામ બની રહે છે, અને દેવ (વિજય) તેનો ચાકર બને છે, સૂર્ય ચંદ્ર અને તારાઓ તેની ઇચ્છાનુસાર ચાલે છે, અને હરિ, વરુણ તથા કૃષ્ણ તેનો હુકમ ઉઠાવવાને તૈયાર રહે છે,” ત્યાર પછી સ્વામીજીએ પોતાનું જીવનકર્તાત કહીને એ કાપદો સિદ્ધ કરી ગતાઓ સાંજના ચારથી રાતના સાડાચાર વાગ્યા સુધી ઉપદેશ ચાલુ રહ્યો. અતમા સ્વામીજીએ કહ્યું કે—“હવે ચાલો, સૂઈ જાઓ; પણ ખ્યાનમાં રાખજો કે સ્ત્રી વખતે ‘રામ’ને સાથે લઈને સૂજો. નિદ્રા તમને ‘રામ’થી છૂટા પાડી ચકરી ન જોઈએ.” હરિજી મોટે પરાડીએ ઉઠીને જીએ છે તો સ્વામીજી પ્રથમ જાગત. થએલા છે તેઓ બોલ્યા—“હું સદા જાગતો જ છું. વિવેકનો તાપ લાગ્યો ત્યારથી મ્હારી આંખો મીંચાઈ જ નથી. પૂરણજી વગેરે સૌ ઉઠીને નિત્યવિધિ આદરથી સ્વામીજીની સેવામાં હાજર થયા. વિષ્ણુના જર્મન તત્ત્વવેદના ગોપનહોરના જીવનકર્તાતની વાતો કહીને સ્વામીજીએ સૌને ખૂબ દસાવ્યા અને એમ સિદ્ધ કરી ખતાવ્યું કે, શોપનહોરને ક્લેશ થવાનું મુખ્ય કારણ તેણે ગા મોટો કાપદો તોડ્યો એજ હતું અપૂર્ણ.

દિવ્યાંગના.

(અનુસંધાન ગતીક પૃષ્ઠ ૧૭ થી.)

પ્રકરણ ૨ ભું.

દૈવિબળના શારીરિક બળ ઉપર વિજય.

નો કરોના ખુમાટ અને કાલાહલથી સર્વેએ બારણા તરફ જોયુ તો ખરેખર ભારત સમ્રાટ ઐરગજેન ત્યા ઉભેલો હતો તેનાં વસ્ત્રો સાદા હતાં છતાં ધણાં કિંમતિ હતાં, તેની સાથે હથિયારબધ મજબૂત બાંધાને એક પથુ હતો. તેમને જોઈ જીવમાતખાં અને નોકરો એકદમ ચમકી ઉઠ્યા પથુ પેચો દિવ્યપુરુષ તો હતો ત્યાં ત્યાં જાન્યિરો ઉભો રહ્યો ઐરગજેનને જોઇ તેને જરા પથુ ક્ષોભ થયો નહિ

ઐરગજેનને પોતાની ખાતે આવેલો જોઈ જીવમાતખાંએ સલામ કરી કહ્યું “પધારો, યુધિષ્ઠિર, આ કાચ ઉપર બિરાજે” આ સાંભળી તેણે ક્ષો પથુ ઉતર ન આવતાં, હતો ત્યાં જ ઉભો રહ્યો આજીભાણુ જોવા લાગ્યો. ઐરગજેનની સાથે આવેલા ખવાસે અત્યંત કંઈક અવાજે જીવમાતખાંને કહ્યું કે—“ખાસદેવ, આપે જે નોકર રાખ્યા છે તે બિદ્ધુલ અક્ષન પ્રમરનાજ જણાય છે”

જીવમાતખાં—“કમ ?”

ખવાસ—આ બામના દારથી તે અહીં સુધી જોડવા પહેરેદાર છે તેમથી કાષ્ટએ હજુ રને સલામ પથુ ન કરી કે પોતાની જગ્યા ઉપરથી દાલ્લા, ચાલ્યા પથુ નહિ વળી તેમણે અર્ધને જોઈ એમ પથુ ન પૂછ્યું કે, ‘આપ

કાંણ છે ને મ્માં જાવ છો ?’ તે સર્વ પોતાની જગ્યાએ પુતળાની માફક ઉભા રહ્યા છે આ પહેલાં તો મે કાષ્ટપથુ દિવસે આવા વગર અક્ષય ના નોકરો જોયા નથી”

જીવમાતખાં આ સાંભળી ગભરાઈ ગયો તેણે છુટીએ પડી ઐરગજેનના પગમાં માથુ મૂક્યું અને બોલ્યો,—“હરિયાદ, જહાપનાહ ! હરિયાદ, મને બચાવો”

ઐરગજેન—“જીવમાતખાં, શુ થયું ?”

જીવમાતખાં—“જહાપનાહ, આ બામના દરવાજાથી તે અહીં સુધી આપે જે નવો ચમકાર જોયો તેતુ બીજું કંઈ કારણ નથી પથુ એ સર્વ આ જૈતાન કાદિરનાં કારં સ્તાન છે”

ઐરગજેને તે યુવકની તરફ જોઈને કહ્યું—“એ કાંણ છે ?”

જીવમાતખાં—“જૈતાન છે, જાદુગર છે ખવીસ છે, જે કહો તે એ છે, હજુરની આ લુડી દિવ્યાંગના આ કોટડીમાંથી નાસવાની તૈયારી કરતી હતી જેથી તેને પકડવાથી તે ચીસો પાડી બેલાન થઈ પડી ગઈ, તેની ચીસ સાંભળી આ શેતાન મારા પહેરેદારે ઉપર જાદુ કરીને અહીં આગ્યો અને મને પથુ જાદુથી વશ કરી નાખ્યો, તેની આંખોમાં દોળખને અગ્નિ સળગી રહ્યો છે મારામાં એવી દિમ્મત નથી કે હુ ફરી તેની આંખો સાસુ જોઈ શકુ મને અને મારા પહેરેદારને આ જૈતાનના પગમાંથી બચાવો”

ઐરગજેને આ સાંભળી તે યુવકની તરફ જોઈ પૂછ્યું “તું કાંણ છે ?”

દિવ્યપુરુષ—“મનુષ્ય”

ઔરગજે—“અહીં ગો માટે આવ્યો છું”

દિવ્યપુરુષ—“આ સ્ત્રીની બૂસ સહિષ્ણી હું અહીં આવ્યો છું.”

ઔરગજે—“મને લાગે છે કે તું ગણિ છે”
પોતાના અવાસના સાચું, જોઈ તેને કહ્યું—“કાસમ, આ ગારાને આ બાગમાંથી બહાર કઢાડ.”

આ સામળી કાસમ તૈયાર થઈ ગયો તેણે પોતાનો એક હાથ પોતાની તલ્વાર ઉપર નાખ્યો અને બીજા હાથે તે દિવ્યપુરુષની ગર્દન પકડવા તૈયાર થયો. આ જોઈ તે દિવ્યપુરુષે જરાપણ વિવેક ન થતાં અત્યંત ચોં તાવથી તેના સામું જોઈ કહ્યું—“શુ મારી ગર્દન પકડવી છે? ખરદહાર, મારી પાસે આવ્યોતો, બદમાશ, શુદ્ધામ! પાછો ફર, અને સભ્યતાથી ઉભો રહે, અદબ રાખ, આ સભ્યતાથી વર્તવાનું સ્થળ છે.”

ઔરગજે જોયું તો, આ ખડકા સર્વ મુશ્કેલીની વચ્ચે આ પુરુષના મોંમાંથી ઉપસ્યા પ્રક્રિયા નીકળતાજ કાસમનું મોં શીકું પડી ગયું અને તે માર ખાઈ અધમૂઠા થયેલા મુશ્કેલીની શીકું પાછો ખસીને વેગળા ઉભો રહ્યો.

આ જોઈ ઔરગજેને પણ કંઈક લાગ્યું અને આશ્ચર્ય થયું, તેણે પોતાનો જમણો હાથ પોતાની કમર ઉપર ફેરવી રોતાંતો નાચ કરવાર કુશનની કવચો—“લા હૌકવ લાફવત” વિગેરે પદના પોતાના મોં, જાતી, અને હાથ ઉપર ડોકા મારવા લાગ્યો.

ઔરગજેની આ દશા જોઈ તે યુવકે ખડખડ હસી કહ્યું—“રે, યવન સમ્રાટ! તું તારા પ્રાણુના રક્ષણને માટે આટલો બધો અધીરો ની બન, જો કે આ વખતે તું મારા વચમાં છે અને અત્યારે હું તને જેમ એક સિદ્ધ મુઠને મારી શકે તેવી રીતે મારી શકું. તેમ છું, તથાપિ બધા સુધી તું જાતેજ તારી એવી કોઈ હજતાથી મારા હાથે મૃત્યુ આવાહન ન કરે ત્યાં સુધી હું તારો વધ નહિ કરું, હિંદુશાસે રાજવંશની આજ આપતાં નથી હિંદુ-શાસની એ નિષેધાતનો ઉદ્દેશ એ છે કે, પાપિટ રાજને પાપ કરવા છતાં પણ છોડી દેવો જોઈએ, પાપિટ રાજનું પાપ કેવળ તે રાજને જ નહિ પણ તેના કુટુંબને પણ કોષપણ એક વખતે સમજાવ નહિ કરી દે છે.

ઔરગજે આવી કાંઈક હિમત અને સૌંદર્ય આણી બોલ્યો—“તું મારી સાથે શું કરવા છાએ છે?”

દિવ્યપુરુષ—“કાંઈ નહિ, ઔરગજે, તું મારી સાથે કાંઈ પણ બંધાર કરવાને પાંત્ર નથી જો કે હું જાણું છું કે તે તારા કુર્મથી અકબરના સુવર્ણના સિંહાસનને વંદના મદવતુલ્ય બનાવી દીધું છે, આત્મસંબધિયો તથા તારા ઇશ્વરના સાથે વિશ્વાસવાત કરીને તું ફરેકનું ઘોર શત્રુપ બની ગયો છું રે મતેચ્છ! હું એ પણ જાણું છું કે તું હિંદુ જાતિ અને હિંદુ ધર્મના ઘોર શત્રુપ છે, તે અસખ્ય દેવમંદિરોના નાશ કરીને દેવ મંદિરોને ચૂર્ણ કરી નાખ્યાં છે અગણિત હિંદુઓનું સત્યાનાથ વાળાને તેનાં બાળકોને અનાથ અને તેમની સ્ત્રીઓને ધર્મવ્રજ કરી છે.

રે મુઠ! તે તારો જમણો હાથ ફેરવી કુશન બચવાનો ટોંગ કર્યો, પણ તેજ હાથ તારા સગા ભાઈ અને તારા સમતપુત્રના લોહીથી રક્ત થઈ ચૂક્યો છે, આ રીતે હું જાણું છું કે તું હિંસક પણ કરતા પણ અધમ છે, વિવધર સર્પ કરતાં પણ લાયક છે, પત્ની ભ્યાં સુધી તું મારા વડે તારા મૃત્યુનું આવાહન નહિ કરે ત્યાં સુધી હું તારો વધ કરીશ નહિ.”

ઔરગજે—“ખરખર તું ધણજ નિર્ભય છે.”

દિવ્યપુરુષ—“ઔરગજે, જો કે હું નિર્ભય છું ખરો, છતાં તું મારા કરતાં પણ વધુ નિર્ભય છે અને ભગવાંતની બીક છે, મારા શત્રુની બીક છે, ધર્મનો લભ છે અને પ્રાણિમાત્રના શાપનો લભ છે, પરંતુ તને તો ભગવાંતની બીક નથી, શત્રુની બીક નથી, ધર્મનો ડર નથી, તને કોઈનો પણ લભ નથી માત્ર તારા પ્રાણનો લભ છે કે જે પ્રાણલભ અત્યંત અસાર અને હાનિના નુગવ્ય છે તેજ પ્રાણલભ તને સદા સન્નસ્ત કર્યો કરે છે જે પ્રાણને તું કદી પણ બચાવી શકતો નથી તે પ્રાણની મમતાથી તું કેમ આટલો બધો બાકુળ રહે છે? ઔરગજે, પ્રકૃત લભ મૃત્યુનો નહિ, પણ પાપના રજાનો થવો જોઈએ તું જેટલો વધ જીવીશ તેટલોજ અધિક પાપકર્મ કરશે, તારા પાપકર્મનું ફળ તારે જરૂર ભોગવવું પડશે. કેટલુંક તો તારે આ જન્મમાંજ અને બીજા તાર

વંશજોને ભોગવતુ પડશે, કદાચ તારા પાપનું ફળ તારા વંશનો પણ સમૂહમાં ઉચ્છેદ કરી શકશે ”

ઔરગજેમ—“ શેતાન, તારી વાતો ત્રિપ સુકત તીર કરતાં પણ મને અધિક સાથે છે ”

દિવ્યપુરુષ—“ રે, નરાધમ ! મેં કદી પણ પ્રાણિની હિંસા કરી નથી, મિથ્યા ભાષણ કર્યું નથી, પરાયા ધનને હરજી કર્યું નથી, અત્યાચાર કર્યો નથી, મારા સુરજનોતુ જરા પણ અપમાન કર્યું નથી, મારા મિત્રોના રક્ષણમાં તત્પર રહ્યો છું આરી અવરથમાં હું શેતાન હોષ શકુ નહિ જે માણસ ધર્મના નામે અધર્મ કરે છે અને નિત્ય પાપકર્મમાં રચ્યો પચ્યો રહે છે, તેજ શેતાન કહેવાને યોગ્ય છે ”

ઔરગજેમ—આ સાંભળી અત્યંત ગુસ્સે થઇ બોલ્યો—“ કાકર ! બેઈમાન, હું ઇચ્છુ છું કે તારી જીવનજી આંખો કાચાની કહાડવી બેઈએ, જીભ કાપી ના મવી બેઈએ, અને તારી ખાલ બેચાની દેવી બેઈએ ”

દિવ્યપુરુષ—“ આધ્યાત્મિક શક્તિથી અજ્ઞાન, પ્રાથમિક શક્તિના પેપક, દુષ્ક્રમ મનુષ્ય ! તારા જેવા હનરો ઔરગજેમના સમગ્રગળયો પણ મારા વાજને સ્પર્શ કરી શકાય તેમ નથી હું તને થોડો ધણો દડ તો આપત, પરંતુ શાસ્ત્રીય આજ્ઞા અને સુરેરના ઉપદેશથી વિરસ થઇ તને છોડી દઉં છું નથી (કુરંતના) નિયમનુ ઉદ્વેગન કરવાનું હું કુમારમ કરતો નથી. તારૂં પાપી જીવન સ્થિર રાખીને જગદીશ કેટલુંય કાર્ય કરાવ્યા કરે છે તેજ તને તારા પાપનું ફળ આપશે, હું તારા દારા ચનાર ધર્મોમાં અડચણ નાખવા ઇચ્છતો નથી, હવે હું અહીંથી જાઉં છું ઔરગજેમ ! જતા પહેલાં હું તને એક બે વાત કહેવા ઇચ્છુ છું, તે એ કે—જે કે આ વખતે હિંદુધર્મનો ધણો લોપ થયેલો જણાય છે, તથાપિ આજે પણ આસ્તિક હિંદુઓ વર્તમાન છે, અને ન્યાં સુધી તેમનું અસ્તિત્વ ગહેશે, હાં સુધી તે લાખો ઉપાયો કરવા છતાં પણ હિંદુધર્મને જરા પણ હાનિ કરી શકુ તેમ નથી ”

આમ કહી પત્રી તે દીવ્યપુરુષ ઔરગજેમની આગળથી પાછો ખસીને પેલી સુકામળ, લાવણ્ય વતી મૂર્ચિત થયેલી દિવ્યાંગના પાસે આવ્યો,

ઔરગજેમ—“ ખગડદાર, તે સ્ત્રીને હાથ અડકાવ્યો તો ? ”

દિવ્યપુરુષ—“ ઔરગજેમ, હું આ અજ્ઞાનો ઉદાર કરવાને માટે અહીં આવ્યો છું, અને આટલો વખત રોકાયો છું કસાઈના પંડામાં પડવાથી જેવી રીતે ગાય ભયસૂચક શબ્દ કરે છે તેવીજ રીતે તારા નોકર બુદ્ધિમાત્રના હાથમાં સપડવાથી આદિઆગનાએ અત્યંત કષ્ટા, જનક મીસો પાડી હતી, તે સાંભળી હું અત્યંત દુઃખિત થઇ તેનો ઉદાર કરવાને માટે અહીં આવ્યો છું ”

તે પછી તેણે મૂર્ચિત થયેલી દિવ્યાંગનાને મળ્યો કહ્યું “ હે કમલકાંઠી દિવ્યાંગના, ઉઠે, હું તારો રક્ષક છું, મારી સાથે આવું. ”

આ પુરુષને આ પ્રકારે બેલનાજ જે બનાવ બન્યો તેને જોઇ તે ખડમાના સર્વ સુસન્નમનો ભયભીત થઇ ગયા કેટલાક કપવા લાગ્યા, તે પુરુષ બોલતો બંધ થનાજ દિવ્યાંગના ઉઠી ઉભી થઇ. તેની આંખો બંધ હતી, તેના મુખ ઉપર હલુ બેઠાનાવરથા જણાતી હતી, છતાં પણ તે જાગૃત ઉપરથી ઉઠી, તે પુરુષની આગળ ઉભી રહી

દિવ્યપુરુષ—“ સુંદરિ, શું તું મારા કલ્યાણ પ્રમાણે મારી સાથે આવશે ? ”

આથી ઘોર નિદ્રામાં પડેલા મનુષ્યની માફક દિવ્યાંગનાએ પોતાના મુકુ સ્વરે કહ્યું—“ હા આવીશ ”

દિવ્યપુરુષ—“ તો આ પાપસ્થાનમાંથી નીકળવા માટે તું મારી પાછળ પાછળ આવ ”

તે પછી તેણે ઔરગજેમને કહ્યું—ઔરગજેમ જો તને જીવ બહારો હોય તો, મને કે આ દિવ્યાંગનાને રોકવાનો કાંઈ પણ યત્ન કરીશ ”

આ પત્રી તે પુરુષ આગળ ચાલવા લાગ્યો, દિવ્યાંગના પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલી. દિવ્યાંગનાની આંખો બંધ હતી તેનું સુંદર મોં તેના ખભા તરફ ઝુકેલું હતું, છતાં પણ તે કોઇ જંગતા માણસની માફક તે પુરુષની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગી

દિવ્યાંગનાને લઇ તે પુરુષ ઔરગજેમના ખડમાંથી, બીજા ખડમાં થઇ, દાદરે ઉતરી નીચે જાગમાં થઇ બહાર નીકળ્યો તે જાગમાં

પહેરેદારો હતા તે હવે પણ પહેલાંની આદ્યજ્ઞ અચેતન જેવા હતા તેમણે આ પુરુષને દિવ્યાગનાને લઈ જતાં જોઈ કાઈપણ કહ્યું નહિ તે બાગની બહાર પણ કેટલાક સવાર ઉભા હતા તે સર્વ ઔરગજેનના અગ્રક્ષેપ હતા. તેમણે પણ આ બંનેને જતા રોક્યા નહિ.

આ બંને બાગમાંથી નીકળ્યા પાસેના પેલા અરણ્ય તરફ વળ્યા આ વખતે સ્વચ્છાકાળ ગઈ ગઈ હતી આ પુરુષને દિવ્યાગનાને લઈ અરણ્યમાં જતાં જોઈ, બાગની બહારના ચોતરા ઉપર બેઠેલા પેલા યુવક ઘોડા ઉપર સાજ કરી ચોડાને દેરી તેમની પાસે આવી પહોંચ્યા તેણે તે પુરુષની સાથે દિવ્યાગનાને જોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ પૂછ્યું, કેમ ? મહારાજ ! આપની સાથે આ સ્ત્રી કાણ છે ?

દિવ્યપુરુષ આ સાંભળી ઉભો રહ્યો અને બોલ્યો, “તમે કોણ છો ? હા યાદ આવ્યું, બાગની બહાર જતા પહેલાં મેં તમને આ સ્ત્રીની બ્રૂમ વિશે પૂછ્યું કરી હતી તેજ તમને.”

યુવક—“હાજી, આપનું અનુમાન સત્ય છે અત્યારે પણ તે કાંની બ્રૂમ હતી તે હકીકત જાણવાને માટે ઉત્સુક છું, તે જાણવા માટેજ હું ત્યારના અહીં બેસી આપની ગહ જોતો હતો. આ સ્ત્રી કાણ છે ?”

દિવ્યપુરુષ—“આ સ્ત્રી જ અરો પાડતી હતી તે કેટલાક અત્યાચારિયોના હાથમાં ફસાઈ ગઈ હતી. તેનો મેં ઉદ્ધાર કર્યો છે.”

યુવક—“કાણ અત્યાચારી ? મહારાજ, બંને આપને અડચણ ન હોય તો તેની સંક્ષિપ્તમાં હકીકત કહેશો.”

દિવ્યપુરુષ—“અડચણ તો કંઈ નથી પણ સમય નથી.”

યુવક—“જો તેમ હોય તો, આપ જે તરફ જાવ છો, તે તરફ હું તમારી સાથે સાથે આવું અને રસ્તામાં મને તેની હકીકત કહો અને તે જાણવાની ધણીજ જગ્યા છે.” તે દિવ્યપુરુષે જાણ્યું કે આ માણસ દિવ્યાગનાની હકીકત જાણવા વગર શાંત નહિ થાય એથી તેણે યુવકની આ વાત માની પછી તે યુવક, દિવ્યાગના અને તે પુરુષ ત્રણેએ જગતમાં સાથે સાથે આવવા માંડ્યું યુવકની સાથે તેનો ઘોડો પણ ચાલ્યો.

ચાલનાં ચાલતાં તે દિવ્યપુરુષે યુવકને પૂછ્યું કે— “તમે કાણ છો ? તમારો, પરિચય, કસોયો ?” નથી વૃક્ષ પોતાની હકીકત તેને સંક્ષિપ્તમાં કહી જે સાંભળી દિવ્યપુરુષને સંતોષ થયો પછી તેણે દિવ્યાગનાની હકીકત તેને કહી સંભળાવી આ સાંભળી તે યુવકના આશ્ચર્યની સીમા ન રહી તેણે તેમને કહ્યું, “ઔરગજેન ! માહાત્મ નર પિશાચ છે, તેના પાઠામાંથી દિવ્યાગનાને આપે શી રીતે છોડાવી ?”

દિવ્યપુરુષ—“જમદગ્નીશ્વરની અપાર દયાના ફળથીજ આ કલિન જગ્યાનું કાર્ય કરવા હું ચકિત માન થયો છું.”

યુવક—“અરો ! મારા જેવા સુદિક્ષિન, પ્રપચરદિન ચોડાને વિદગ્નનામાં પતીન ન કરો આપે ઔરગજેનની મહાશક્તિને તૃણવન તુચ્છ કરી દીધી, આ કાર્ય આપે એવું કહ્યું છે કે જે મનુષ્ય દ્વારા થઈ શકે તેમ નથી વળી, આ બાગના પહેરેદારોના સામે દરિદ્ર કે કુર્તાજ તેમને નિશ્ચય બનાવી અમાનુષિક અને અતીતિક કાર્ય કરવું એ સર્વ જોતાં જણાય છે કે આપ મનુષ્ય નથી પણ દેવ છો હું ખૂબ છું સુદિક્ષિન છું નથી આપને જોળણી શકતો નથી એથી મારા ઉપર દયા કરીને આપનું કહો કે આપ કાણ છો ?”

દિવ્યપુરુષ—બાઈ ! મને જોળખવા માટે આટલો ધધો આમ્રહ કરવાની જરૂર નથી. તેમે દિવ્યાગનાના ઉદ્ધારની વાત જાણવાની ધ્વજા કરી હતી, તે મેં તમને જણાવી હવે તમે બીજી વાત જાણવાની ઇચ્છા કરી છે, પણ તે ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા હું અસમર્થ છું.

યુવક—“જો મહાત્મા આવા કઠોર બંધનમાં પડેલી દિવ્યાગનાનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે તે મારી આવી સામાન્ય કામના પૂર્ણ કરવાને માટે અસમર્થ કેમ હોય ? નહિ, ભગવાન ! આપની આ વાતોથી મને સંતોષ થતો નથી. આપનો મને પરિચય કરાવી આપનો ચિરદાસ બનાવો.”

દિવ્યપુરુષ—“બાઈ ! મારો પરિચય આમ કરવાને માટે તમારે આવો આમ્રહ કરવો. એ અપોખ્ય છે તમારી પહેલી ઇચ્છા મેં પૂરી કરી છે, જે ઉદ્દેશથી તમે મારી સાથે આવ્યા તે

ઉદ્દેશ સફળ થયો છે, માટે હવે તમે તમારે માગે જાવ ”

યુવક—આ પ્રમાણે આ તુચ્છ મનુષ્યની આવી તુચ્છ પ્રાર્થનાનો નિગદ્ધાર ન કરો, પ્રભો! આપ જાણો છો કે હું મારવાડ પતિ યશવત્સિંહનો મિત્ર છું મહાગજ યશવત્સિંહ ઘોર દુર્દશાગ્રસ્ત કરોડો હિંદુઓના પરમ હિતચિંતક અને સાચા મિત્ર છે, મારે માટે ન કહો તો આ કરોડો હિંદુઓના ઉદ્ધારને માટે આ મહા રાજાનો વિચાર કરી મને આપ કાંણુ છો તે કહો ”

દિવ્યપુરુષ—“યુવક! દરેક માણસ પોતાના કર્મનું ફળ ભોગવે છે હિંદુઓની પણ તેના કર્મ ફળને લીધે દુર્દશાગ્રસ્ત રહી છે કર્મફળને દૂર કરવાનો હું પક્ષપાતી નથી એ કરવાનું મારામાં સાદસ પણ નથી એથી મારો આત્મપરિચય તમને કે તમારા મહારાજાને કે કરોડો હિંદુઓને કાઢને પણ કાયદો કરી શકે તેમ નથી ”

યુવક—“તો શું એવો કાંઈ ઉપાય નથી કે જેથી હું આપને ઓળખી શકું ? ”

દિવ્યપુરુષ—“ના ”

યુવક—“હીક, આ દિવ્યાંગનાને આપ અહીંથી ક્યાં લઇ જાવ છો ? ”

દિવ્યપુરુષ આ માંભળીને કાંઈક ચમકીને પૂછ્યું—“આ પ્રશ્ન તમે ક્યાં ઉદ્દેશથી કર્યો ? ”

યુવક—“એથી કે જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું તેને તેના પિતાની પાસે કે કાંઈ સુરક્ષિત સ્થાનમાં મૂકી આવું ”

દિવ્યપુરુષ—“તેના પિતાની પાસે એને મોકલવાથી કાંઈ કાયદો નથી તેના કાલવીર્ધ પતિત પિતા સ્વાર્થને લીધે પાછો ફરી કાંઈ મુસલમાનને આ દન્યા પૈસા લઈને આપી દેશે તમારી પાસે, તેના રક્ષણનું કાંઈ સ્થાન નથી તેને મેળવવા માટે જોર ગળેજી અનાયાસે તમારી દન્યા કરી દેશે ”

યુવક—“તો દિવ્યાત્માના આં જશે ? ”

દિવ્યપુરુષ—“મારી પાને રહેશે, હું જાતે તેનું રક્ષણ કરીશ, ”

યુવક—“આપની સાથે આ યુવતી આ ક્યાં, રીતે રહી શકશે ? ”

આ વાત સાંભળીને યુવક તરફ તે દિવ્ય

પુરુષે તીવ્રદષ્ટિથી જોયું યુવક તેથી ભયભીત થઈને પાછો ખસી ગયો તેણે આ યુવકની આ ખોમાંથી અમિતવાળા નીકળતી જોઈ, એટલુંજ નહિ પરંતુ તે દિવ્યપુરુષની નયનજ્યોતિના તિવ્ર પ્રવાહે યુવકના સર્વાંગમાં પ્રવેશીને તેને વિશ્વ કરી દીધો મહાશક્તિસ પત્ર યુવકનું શરીર ઠાણ માત્રમાં શક્તિશાળ્ય થઈ ગયું

દિવ્યપુરુષ—“જે પ્રશ્ન પૂછવાને તમને અધિકાર નથી તે પ્રશ્ન પૂછનાથી તમે મોર વિપત્તિમાં પડવાને તૈયાર થાવ છો ”

યુવક—“શિવ, શિવ, આપની નેત્રજ્યોતિ—એ તો મને અત્યંત વ્યથિત કરી મૂક્યો ”

દિવ્યપુરુષ—“આવી વ્યર્થ વાતો કરવાનું ક્ષયોજન નથી હવે તમે તમારે રરતે જાવ ”

આ પછી તે યુવક તે દિવ્યપુરુષની પાને જઈ તેમને પ્રણામ કરી પોતાના ઘેરા ઉપર બેઠો આ વખતે ચંદ્રનો ઉદય થયો તેના પ્રકાશથી યુવક તે દિવ્યપુરુષનું તેમજ તેની સાથેની દિવ્યાંગનાનું મુખ જોઈ ચક્રાયો. દિવ્યાંગનાની આંખો બંધ હતી તે જાણે ઉમી ઉમી ઉપની હોય તેવી જણાતી હતી. આ જોઈ તેના સખધી તે કાંઈક પ્રશ્ન પૂછવાની ઇચ્છા કરતો હતો એવામાં તો તે દિવ્યપુરુષે કહ્યું—“નહી, યુવક! હવે જુધુ પ્રશ્ન પૂછવાનો સમય નથી, હ તમને અહીંથી એકદમ જતા રહેવાની આજ્ઞા કરું છું ”

યુવક—“હા, હું આપની એ આજ્ઞાને માથે ચડાવું છું પરંતુ, પ્રભો, આપ એટલું તો કહો કે આપનો આશ્રમ ક્યાં છે ? ”

દિવ્યપુરુષ—“અસારે મારો કાંઈપણ જગ્યા—એ કાંઈમને આશ્રમ નથી ”

યુવક—“તો શું હવે આપનાં દર્શન મને ફરી નહિ થાય ? ”

દિવ્યપુરુષ—“ના સંભવિત નથી ”

યુવક—“ભગવાન, આપ અસંભવિતને સંભવિત કરી શકો તેમ છો હું જાણું છું, પરંતુ આપને પ્રાર્થના કરું છું કે, જે હિંદુધર્મશાસ્ત્રના યોગશાસ્ત્ર દ્વારા આપે આટલી શક્તિને સપાદન કરી છે તે શક્તિનો આપે આપના અબીટ કાર્યમાં ઉપયોગ કરવાની સાથે સાથે તેના હિંદુધર્મના રક્ષણને માટે પણ ઉપયોગ કરો ”

આટલું કહી તે સુવકે દિવ્યપુરુષને હાથ
જોડી, પ્રણામ કરીને પોતાના થોડા દિલ્હી તરફ
વાળ્યો ત્યાંથી તે થોડેક વેગે ગયો, એવામા
જ તે રૂપનાવદ્ધશાસ્ત્રી દિવ્યાંગનાની ચીસ
પાછી તેના સામગ્રામા આવી તે સામગ્રી સુવક
પાછો વળીને તપાસ કરે છે તો ત્યાં તે પુરુષ
કે દિવ્યાંગના કોઈ લેવામા આવ્યું નહિ. આવ્યું
આવ્યું થયું સુધી જોયું પણ કોઈ માણુ નહિ આ
પછી સુવકના હૃદયમાં ભયનો સંચાર થયો અને
દાણુ માત્રમા તે વીરપુરુષનું મરીગ કપવા લાગ્યું
તે પછી વધુ વખત સુધી સુવક તે સ્થાનમાં
રેડી સક્યો નહિ, તરત જ તેણે પોતાના થોડાને
દિલ્હી તરફ દોડાવી મૂક્યો.

તે પછી સુવકને ઘણા વિચાર આવ્યા. તે
ઓને તેણે ઓળખી હતી અને પોતાના હાથમાં
આવેલી બાણ અગ્રી તે તેનાથી સુધરી નહિ તે
બાણી તેને ધણે જ ખેદ થયો પોતાની વસ્તુને
પણ તે છોડાવી શક્યો નહિ તેથી તેના હૃદયપર
આઘાત થયો દિવ્યાંગનાનો વિવાદ પ્રતાપસિંહ
સાથે થયાની જે વાત આપણે વાંચી તેજ પ્રતા-
પસિંહ આ સુવક હતો તેણે પ્રથમ દિવ્યાંગનાને જોઈ
નહોતી, પરંતુ આજે તેને જોઈ જેથી તેના મનમાં
તેને હાથમાંથી ગયેલી બાણી ધણેજ પરતાવો થયો
અને ખેદ ચના લાગ્યો. હવે તેને શી રીતે મેળવવી
તેનાજ વિચાર તેના મનમાં આવવા લાગ્યા
અપૂર્ણ.

યો ગી રા જ

(અનુસંધાન ગતાકથી)

પ્રકરણ ૨ ભૂં.

નીજન અરણ્યમાં ને મરણના મુખમાં

મારી આંખો ઉઘડી અને જરા જરા
જાન આવ્યું ત્યારે હું એક દબરણી
જણાતી સ્ત્રીના બોળામાં માથું મૂકી મરેલો
જણાયો આવી સ્ત્રીઓ મે પહેલા કદી જોઈ
નહોતી, મને જાન આવતાં અને મારી આંખો
ઉઘડતાં તે સ્ત્રીને આનંદ થયો હોય એમ મને
લાગ્યું આવ્યુંબાણું પણ પાંચ સાત જુવાન
વધની સ્ત્રીઓ તેની જ બાંનિની ઉભેરી હતી
દેટલીક મને તપાસતી હતી, દેટલીક મારામાં મગમી
ઉત્તમ ધામ અને જાન આવે તેવાં ઉપચારો
કરતી હતી મને જરા જાન આવ્યું એટલે મે
કહ્યું, “હું અહીં ક્યાંથી, તમે કાણુ છો ?”

આ સ્ત્રીઓ કંઈક હિંદુસ્તાની લાણાને મ
જાતી લાણા બોલતી હતી હું તેમનું બોલવું થોડું
થોડું સમજવા લાગ્યો, કારણ કે મારા અભ્યાસ

ના દાષ્ટમમાં મે હાંદી, મરાઠી
લાણાનું જાન મેળવ્યું હતું મૂડી બોલતાં અને
વખતો પણ હું શીખ્યો હતો, જેથી આ સ્ત્રીઓની
લાણાનો ભાવાર્થ પણ હું સમજ્યો. તે મુખ્ય
સ્ત્રીએ કહ્યું કે “આ સમુદ્રમાં લાકડા સાથે વળગી
તમે તણાતા જતા હતાં તે વખતે હું મારી સાહે-
લીઓ સાથે અહીં ફરતી ફરતી આવી ચઢી હતી, મે-
મારી આ સખી (અંગી ગરે) સામે ઉભેલી
ઓને જાતાની) ને તમને સમુદ્રમાંથી ખેંચી લા-
વવાની આજ્ઞા કરી. જેથી તેણે તમને સમુદ્રમાં
તણાતા જતાં અહીં આવવા તે વખતે તમારું
જાન નહોતું અને શરીર મૃતવત હતું પરંતુ
અમને તમારામાં હજુ જીવ છે એમ જણાયું,
જેથી આ રથજે આણી તમને જાન આવે તેવાં
ઉપચાર કરવા માંડ્યા છે

આ સાંભળી મને કાંઈક વધુ જ્ઞાન આણું
 અને નર્મદા નદીમાં પનાઈ ઉંધી વળી તે સાથે
 હું અને મારી ધર્મપત્નિ યથેચી ગાંતા પણ
 નદીમાં પડ્યા હતા મને તરતા આવડતું હતું એટલે
 જલદાર નીકળતા ઘણા કાંઈક માંથી, પણ તે પૂરના
 મનુવેગમાં વ્યર્થ ગયા હતા અને સાતા વિગે
 રેને તો તરતા જ આવડતું નહોતું તેઓ પણ
 પૂરમાં તણાતા જતા હતા. સારા ભાગ્યે પૂરમાં
 લાકડાં ભરપૂર તણાઈ આવેલાં હોવાથી મારા
 હાથમાં એક આવળીવાનું કુંકું આવ્યું તે પકડી
 હું વેગની સાથે તણવા લાગ્યો. ગાંતાની તે
 પછી શી સ્થિતિ થઈ તે મને જણાયું નહોતું હું
 બે દિવસ સુધી તો જ્ઞાનમાં રહ્યો પણ છેવટે બે-
 જ્ઞાન થઈ ગયો અને તે પછી શુ યયુ અને
 તણાઈ કટલે દિવસે આ સ્ત્રીઓના હાથમાં
 આવ્યો તેની મને ખબર નહોતી મને જોઈ મા
 સ્ત્રીઓ કાંઈક વધુ ધરખાતી હોય તેમ મને લાગ્યું
 તેમણે મારે માટે કાંઈક કળ કળાદિ ખાવાને
 આપ્યું હું તદ્દન શિથિલ થઈ ગયો હતો છતાં
 કાંઈક ખાઈ હજી મારામાં આવવાની શક્તિ રહી
 ૧ તે પછી તે સ્ત્રીઓએ એક ખાટલો
 મંગાવી, મને તેમાં સુતારી પોતાના સ્થાનમાં લઈ
 ગઈ અને ત્યાં આઠેક દિવસ તેમણે મારી બરા-
 ખર સારવાગ કરી, તે પછી કાંઈક શક્તિ આવી
 હવે હું દરદર કરવા લાગ્યો આ કાંઈ બેટ હોય
 તેવું મને લાગ્યું, જગત ધાદ હતું તેમાં દિસક
 પણો રહેતા હતા માણસોની વસ્તી હતી તે
 પણ થોડી જ

અહીંના પુરુષો દિસક હતા તેમને જ્ઞેતાંજ
 આપણને બીક લાગે તેવા તે હતા, સ્ત્રીઓ કાંઈક
 જગથી ખરી પણ શામળ હતી, મને જે
 સ્ત્રી પોતાને ત્યાં લઈ ગઈ હતી તે સ્ત્રીને બાપ
 આ બેટને મુખ્ય અધિપતિ હોવ તેમ મને લાગ્યું
 સાધારણ રીતે તેનું મહાન પણ કાંઈક આ બેટ
 ના બીજા મરો કરવા સાઈ હતું, તે પુરુષની સ્ત્રી
 મરી ગઈ હતી પ્રભામાં તો જે સ્ત્રી મને લઈ
 ગઈ તે એક જ તેની પત્ની હતી. તે મુખ્યપુરુષને
 તેની પુત્રી ઉપર વણી જ પ્રીતિ હતી તેને જ તે
 પોતાના વારસ તરીકે ગણતો આ હોઝરીની ઉ
 મર પત્નીને વચ્ચેની હતી છતાં હજી તે કુવારી

હતી મારા જેવો એક પણ પુરુષ આ બેટમાં
 જણાતો નહોતો. સર્વ પુરુષો કાળમેય જેવા હતા,
 તેમના વાગ જાડ અને ગુચળાં વગેરે હતા
 તરીર ઉંચા અને કાવર હતાં હોડ જાડ હજારી
 જે થા, આખ મોટી અને બીક લાગે તેવી હતી આ
 લેકો હજી જગથી અવસ્થામાં જ હતા, વજોતો અંકી
 મળે જ નહિ જેથી માત્ર કમ્મર વાધ કે સિંદના
 ચામડા બાંધતા સ્ત્રીઓ પણ વજો પહેરતી નહિ
 માત્ર કમ્મરે એકાદ ચામડું બાંધી દેતી હતી

આ પ્રમાણે હું દેવવેગે આ જગથી માણ-
 મોમાં ફસાયો આવ્યું છતાં પણ મારો જીવ જ
 ય્યો તેથી હું છાંદરો ઉપકાગ માનતો હતો પણ
 મારી ગાતાની શી વને થઈ હશે, તે સ્ત્રી
 મરી ગઈ હશે કે મારી માફક ગયી ગઈ હશે, તેની
 મને રાતદિવસ ચિંતા થતી હતી જે કે હજી પર
 રીને મીઠગ પણ છૂટ્યાં નહોતાં, ગાંતાની સાથે
 એકાદ બે દિવસ પણ રહેવાનો વખત આવ્યો
 નહે તો, તેની સાથે એક અશર પણ મારાથી
 બોલી શકાયો નહોતો, હજી મારા મનમાં કંઈક કંઈક
 ઉમેરો બાકી હતી, છતાં ધધેરે શુ કહ્યું! ક્યાં
 લગતું સુખ બતાવી એકદમ કુખરેલી મહાજ-
 લમાં અમને હાસેની મૂક્યાં તે ક્યાં, હું ક્યાં
 આવા વિચારોથી હું પ્રજ્ઞાતો હતો

મને અહીં આ લોકો દેવ જેવો માનવા
 વાગ્યા તે તો એમજ માનના કે બધા માણસો
 અમારા જેવા જ હોવા જોઈએ, અને આતો
 ધધેરે આપણા ઉપર રાજ્ય કરવા દેવને મોકલ્યો.
 સર્વ કાંઈક માઈ માન સાચવતા, પુરુષો મારી સાથે
 સખ્યતાથી વર્તતા-સ્ત્રીઓ પણ મારી દરેક આ-
 જાતું પાલન કરતી અને જે સ્ત્રી પોતાની સાથે
 લઈ જઈ મારવાર કમ્મી હતી તે હજી કુમારિકા
 હતી તેના વર્તન ઉપરથી તેની ઇચ્છા મારી સાથે
 લગન કરવાની હોય એમ મને લાગ્યું

એકાદ બે મહિના બાદી થયા એટલે હવે
 અહીંથી દિ દુસ્થાનમાં શી રીતે જવાય તેની હું પેરતી
 કરવા લાગ્યો પણ અહીંથી છટકતું મૂકેય હતું

એક દિવસે મધ્યાહને હું જલદાર ખાટલા
 ઉપર બેઠો બેઠો વિચાર કરતો હતો, ત્યાં તે બેટના
 માલિક-માવી ક્યું “દેવ, નમારે મારી આ પુત્રી
 માથે લગન કરી હવે આ બેટનું રાજ્ય કરતું પડ્યો.
 આ મારી પુત્રી હવે લાયક ઉચ્ચારની થઈ છે,

તમારા ઉપર તે મોહિત થયેલી છે, માટે તમે કરો તે દિવસે તમારું તેની સાથે લગ્ન કરીએ હવે તે જાવળ કરે છે ?

આ સાંભળી મને ધારકો પડ્યો. આ રાક્ષસ જાણીતા, પુરૂષોના પંજામાં સપડાયેલો અને રાક્ષસિણી કરતાં પણ ચઢે તેવી સ્ત્રીની સાથે લગ્ન કરવાની વાત, સાંભળી હું ગભરાયો. તો ઉત્તર આપવો તે ન સમજાયું મારાથી, હવે મનુષ્ય બની આ જંગલી સ્ત્રીઓના પાશમાં પડી છાદમી શી રીતે છઠ્ઠાડવી તેની મને મુઝવણ થઈ મારે તો જવાબ આપવો તે ન સમજાયું છેવટે કોઈપણ હિસાબે હમણાં તો આ લોકોને વાંક જવાબ આપ્યા વગર છટકા તો નથી, એમ માની ગે છું. “મને મરણના મુખમાંથી તમારી પુત્રીએ બચાવ્યો છે, તેથી હું તેનો ઉપકાર માનું છું, પણ મારું લગ્ન ચક્રગયું છે જેથી અમારા રીવાજ પ્રમાણે એક સ્ત્રી હયાત છતાં બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન થઈ શકે નહિ માટે મને મારું કરો.”

આ સાંભળી તે પુરૂષ કાંઈક શરૂસે થયેલો જણાયો. તેણે કહ્યું “તમને બચાવ્યા તે માત્ર તેની સાથે તમે લગ્ન કરો તે હેતુથી તમે લગ્ન કરશો તો આખા બેટના રાજ્ય ધરા મારી પુત્રી તમને મળે એ તમારા પૂર્ણભાગ્ય હોય તો જ. તે તમારી સેવા કરી તમને સુખ આપશે અને અમે સર્વ પણ તમારા કબજામાં રહીશું છતાં જો હા, ના કરશો તો પછી અહીં જીવતા રહેવું મૂકે ન મરણ પડશે અહીં આખા પછી જેણે જેણે મારી કુદરી સાથે લગ્ન કરવાની નાં જાણી છે તેની શી દશા થઈ છે તે તમારે જોવી હોય તો હું તમને બતાવીશ તે સર્વ કરતાં તમારા ઉપર મારી પુત્રીની વધુ પ્રીતિ છે એટલે તેની સાથે તમારે લગ્ન કરવું જ પડશે.”

આ પ્રમાણે તેણે મને લગ્ન ન કરવાથી મરણનો ભય બતાવ્યો, પણ આવી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી અવતાર ભટ કરવો તેના દગ્તા મરણ સાથે એમ હું મનજ્યો, તો અત્યાર તો ગમે તે બહાનું કહાડી છટકવું એવા વિચારથી મેં કહ્યું, “આપની અને તેની ધ્રુજ છે તો હું તમને વિચાર કરી મેં મહિના પછી જવાબ આપીશ. આપે મને જીવિતદાન આપ્યું છે તેથી હું તમારો ધણે જ આભારી છું.”

આ સાંભળી તેમને કાંઈક ધીરજ આવી તેથી તેઓ તેમને કામે વળગ્યા અને હું વિચારમાં ને વિચારમાં નિદ્રાવશ થયો આ સ્ત્રીનું નામ વિષા હતું ત્યાર પછી તે મારી પાસે આવી ઘણી વખત તેની સાહેલીઓ સાથે પ્રેમચેષ્ટા કરવા લાગી. ઘણીવાર તો તે એકલી મારી સાથે ઘણો વખત બેસી કાલીથેલી વાણીથી બોલે અને સતોષ આપવાનો પ્રયત્ન કરતી હોય તેમ વાતો કરતી. તેના આપે તે પછી મારું રહેવાનું સ્થાન જુદું આપ્યું આ સ્થાનને અને તેટલું વિષાએ સુશોભિત બનાવ્યું તેમા મારી સાથે હવે વિષા પણ રહેવા લાગી અત્યારે હું પરત જાવો હતો. દિવસે તે પોતાની સાહેલીઓ સાથે આવી મારી મજરીકડા કરવા લાગી રાત્રે પણ તે એકલી મોડી રાત સુધી મારી પાસે બેસી વિવિધ ક્ષુભ વાતો કરતી તે કોઈ પણ ઉપાયે મને દસાવવાની ધ્રુજ રાખતી આ તેની પ્રેમ ચેષ્ટા તેને આનંદ આપતી ત્યારે મને શ્રેય જેવી લાગતી તેની સાથે રહેવું, વાત કરવી, કે બેસવું એ મને ધામે ધામે અપ્રિય જણાવા લાગ્યું હું તેને વિષધર સર્પ માની તેનાથી દૂર રહેવા યત્ન કરતો પણ મારો ઉપાય અલભ્ય નહોતો તેસ્વનુ દત્તી અત્યારે હું પરત જાવો હતો આ મહાનની એક જ ખડ, ઉપર મોડો જડેલો અને તેની એક ગાજીએ વિશાળ અગાશી હતી. ત્યાંની રૂઠ ઉપરથી વમતરણ જણાતી હતી શીતળના વાળા મદમદ પવન. મને કાંઈક આનંદ આપતો, જેમ જેમ તે મારી સાથે એકલી રહેવા લાગી તેમ તેમ તેને હવે વિષયવાચના વધવા લાગી તેના આપની પરવાનગીથી જ તે મારી સાથે રહેતી, બેસતી અને ચૂતી હતી તેથી હવે તેને મારી સાથે ગમે તેવી ગીતે વર્તવાનો ડર રહ્યો નહોતો આમ કરતા દગ્તા એકાદ માસ વિતી ગયો. હું મુખર્ષ હાઇમર્ટનો વડીલ, મુખર્ષ જેવી મોહમયી નગરીમાં ગઢનારો, એકાવાળ બાહ્ય જોની, ઉચી કામમાં જામેલો, તે અત્યારે નીચામાં નીચા અને જેને અડનાં પણ નહતું જેણે એવી સ્ત્રીઓના પંજામાં સપડાઈ ગયો વિષા જાણતી કે જેમ જેમ હું વધુ પ્રેમચેષ્ટા કરીશ તેમ તેમ તે પલળે અને મારી સાથે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કરશે તેને મારી દશાનું લાન કપાથી હોય ?

આધાગણુ ઉચ્ચવિચારને એવનારો, લગ્ન પણ નહિ કરવાના નિશ્ચયવાળો અને સંભારનો

ત્યાગ કરી યોગાભ્યાસ કરવાની ઇચ્છાવાળે, ગમે તેવી સ્વરૂપવતી લાવણ્યશાળી સ્ત્રીની સાથે પણ દષ્ટિ ન પડે તેની સાવધાનતા રાખનારો હું, તેને આ વિષા પ્રેમ એટલાથી ફસાવા માગે તે શી રીતે બને ? તે બાજુની કે એકંતવાસ, સ્ત્રી પુરુષનું એકંતમાં સાથે રહેવું અને મૃત્યુ, સ્ત્રીના પ્રેમજળ હાવભાવ એ ગમે તેવા પુરુષને સ્ત્રીપ્રતિ વાળી શકે છે, તેથી તે બાજુ લગ્ન બંધનથી બધાઈ મારી પાલન હોય તેવી રીતે મારી સાથે વર્તવા લાગી હું તેના ગમે તેવા વર્તનથી પણ બ્રહ્મ થઉં તે તો આકાશ અને પાતાળ જેટલું અંતર હતું, છતાં તે તો હાથમાં બાજી આવી ગઈ હોય તેમ માનતી

ધણી વાર તે મારી સાથે અડોઅડ આવી બેસતી તે જોઈ હું આંધો ખસી જતો ધણીવાર મારા પગ ડબાવવા ચલન કરતી, પણ હું તેને અડકવા દેતો નહિ. ધણીવાર રાત્રે ન્યારે હું ઉઠી જતો ત્યારે તે પોતાની પયારીમાંથી ઉઠી મારા બેગી આવી સપ્ત જતી, પણ હું ભર ઉઘમાં થી તેના પરસેવાના ગંધથી જાગી ત્યાંથી ઉઠી જતો. તે ધણી પ્રપનો અને પ્રેમએટલાથી મને ફસાવવા ધારતી હું તેની સાથે રહેવાથી હવે કટાણી ગયો ન્યારે તેણે હૃદયી જાહે છૂટ લઈ મને સ્પર્શ કરવા ચલન કર્યો ત્યારે હું કાંઈક ચુસ્તે ચર્ષ બોલ્યો, “વીણા ! આ બધી યજ્ઞ તને

નથી સ્ત્રીએ પરપુરુષ સાથે રહેવું એ પાપ છે, હું દૈવ નિશ્ચયવાળો છું જો તું આમ કરીશ તો તારું કામ સિદ્ધ નહિ થાય જ્યાં સુધી તારું લગ્ન ન થાય ત્યાં સુધી તારે સમ્યક્તાપૂર્વક વર્તવું અને ફરી જો કોઈ પણ વખતે મને સ્પર્શ કરવા ચલન કરીશ કે આવી સ્ત્રીને ન છાજતી પ્રેમ એટલાથી કરીશ, તો હું તારી સાથે લગ્ન કરવાની ચોખ્ખી ના પાડી દશ મહાતાસ દિતની ખાતર પણ તારે ફરી આવું કૃત્ય ન કરવું ”

આ માંલજી તે શરમાઈ ગઈ ગમે તેવી પણ સ્ત્રી એટલે તે આ માંલજી પોતાના કૃત્યનો પસ્તાવો કરવા લાગી તેણે જાણ્યું, જો હવે હું તેમને વધુ હેરાન કરીશ તો તે લગ્નની ના પાડી દેશે, તે મરશે તો મરશે પણ મારા હાથમાં આ વેલી બાજી બગડી જશે આવા વિચાર કરી ફરી તે મારી સાથે હૃદયી જાહે બોલતી નહિ તેમજ તે પછી તે મારી સાથે સ્ત્રી પણ નહિ

હું ત્યાં મારે હાથે પાણી લાવતો ફળ ફળાદિ ખાતો ત્યાં પહોંચી બેઠો પણ હતી તે દુધ મને ખાવા મળતું રસોઈ પણ હાથે જ ખનાવતો. હું બરોબર આજે થયો એટલે ત્રણ વખત સંન્યાસ કરતો. ત્યાં મારે કંઈ કામ હતું નહિ તેથી

ગ્રામ કાળે વહેલો ઉઠી દંડા પાણીએ સ્નાન કરી સંન્યાસ કરવા બેસતો અને જપમળાદિ મયમાદિની ક્રિયાઓ કરતો ત્યાં હું જોમ બને તેમ સયમમા વધુ વખત ગાળતો. દસ વાગે મયમમાંથી ઉઠી હાથે ખાવા કરી ખાતો વિપાની પણ રસોઈ મારા બેગી જ ચંતી તે મારા જમી રહ્યા પછી જ વધતું તે જમતી જમી બપોરના ચાર વાગ્યા સુધી પયારીમાં સુતે સુતે ખાના દિમાં લીધ ચતો ચાર વાગે ઉઠી સ્નાન કરી બેઠમાં ફરવા જતો મારી માથે વિપ, અને તેની સાહેલીઓ તથા એકાદ નોકર એ પણ આવતાં અને ધણી વાર દૂર પહોંચામાં અને ગૃહાઓમાં ફરતાં ધણી દિસકે પણ એના સમાગમમાં પણ આવતા. સાતે વાગ્યાના સુમારે ફરી સ્નાન કરી મમુદ્રતિરે જઈ સંન્યાસ વદનાદિ ક્રિયા કરી હું સયમમાં બેઠાતો પછી નવેક વાગે મારા મુકામે આવી તાણુ દુધ પી બગારીમા સપ્ત રહેતો

વિષા પણ પોતાની આજ્ઞા પૂરી થશે એમ ધારી મારી સાથે સમ્યક્તાથી વર્તતી એમ કરતાં બે માસ પૂરા થયા એટલે વિપાના બાપે ફરી લગ્ન નો પ્રશ્ન પૂછ્યો હવે મારે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા બતાવવી તેના કરતા નાજ પાડી દેવાનો વિચાર કરી, મગજનો ભય ન રાખી હોમતથી કહ્યું “તમારી વાત સત્ય છે હું તમારી પુત્રી વિષા સાથે લગ્ન કરી ધર્મબદ્ધ થવા માગતો નથી ” એ પૂરેપૂરો વિચાર કર્યો છે ” આટલે હવે તમારે લગ્નની આજ્ઞા છોડી દેવી અને વિપાનું તમારો જાતિમા જ કોઈયેય પુરુષ સાથે લગ્ન કરી દેવું ”

આ સાંભળી તેના ચુસ્તાનો પાર રહ્યો નહિ તેણે એકદમ ચુસ્તે ચર્ષ કહ્યું નિમકદરામ, તને જીવંતદાન આપ્યું છતાં પણ ચુલુ માનતો નથી, જા, હું પણ આ બધા ગયા તેની સાથે જ જા હવે તારા ઉપર દયા કરવા જેવી નથી (સાથે ઉભેલા તેના નોકરને જોઈ) બર્ષદ ! જા આને અધારી, સુકામાં પૂરો કે અને બે મહિના પછી આ ટેકરી ઉપર લાવી કતવ કરી દેજે ”

આ સાંભળી મને લાપ થયો ગમે તેમ થાય તો પણ પરજીવું નહિ લવે મરજી આવે, ને ગમે તે કે છતાં પણ ધર્મ ઉપર લગ્નનો ગમી હું કાંઈ ઉત્તર ન આપતાં તેના દુઃકમને તાળે થયો. આ વખતે મને હાથ પગ બાંધી તેના બે અનુચરો સાથે ઉપાડી ગયા તે વખતે મારા નેત્રોમા પાણી લગાઈ આવ્યું વિષા પણ કાંઈક મારા પરિચયમાં આવેથી હોવાથી તેના બાપના આવા કૃત્યથી લાપ ભીત થઈ કાંઈ બોલી શકી નહિ. મને પકડી જતો જોઈ તે બેલાન થઈ છતાં પાટ ત્યાં જ પડી. (ગપ્પી)

શ્રીચરકસંહિતા

અથ ચિકિત્સાસ્થાનમ્.

પ્રથમોઽધ્યાય.

(ગુજરાતી ભાષાંતર)

અથાતોઽભયામલ્લકીય રસાયનપાઠ
વ્યાખ્યાસ્યામ્ હિતિદ્વિત્ત્વાદ મગવાનાત્રેય.

હવે હું અભયામલ્લકીય રસાયનપાઠની
વ્યાખ્યા કરું છું એ પ્રકારે લગવાન આત્રેયજી
કહેવા લાગ્યા

ઔષધનાં નામ

ચિકિત્સિત, વ્યાધિહર, પથ્ય, સાધન, ઔષધ
પ્રાપ્તિત, પ્રથમન, પ્રતિસ્થાપન અને હિત (૧)
એ સર્વ ઔષધ (ઔષધ)નાં નામ છે ઔષધ
પ્રકારનાં હોય છે કોઈ ઔષધ સ્વસ્થ પુરુષની
આદિ ધાતુઓને વધારનાર હોય છે અને
કેટલાક ઔષધ રોગોને નીરોગી બનાવનાર
હોય છે (૨)

એ પ્રકારનાં અભેષજ

અભેષજ (વિકાર કરનારી વસ્તુ) એ પ્રકાર
ની હોય છે એક બાધન (પ્રાણોને શીઘ્ર નાશ
કરનારી) અને બીજી સાતુબાધન (સત્તાતરે
પ્રાણોને નાશ કરનારી) છે (૩)

એ જાતનાં ઔષધ

જે ઔષધ વડે સ્વસ્થ પુરુષના ઓજ્ઞ વધે
છે તેને વૃધ્ય અને રસાયન કહે છે (૪)

વૃધ્ય તથા રસાયન આ બંને ઔષધિયો-
માંથી ઘણે ભાગે બીજી અર્થાત રસાયન વિશેષે
કરીને રોગોને શાંત કરવાને માટે ઈચ્છ હોય છે
અહીં મુળમાં પ્રાય શબ્દનો અર્થ વિગેરવાચક
છે. જેથી રસાયન તથા વૃધ્ય બંને બંને પ્રયો-
જનાને (ગિગ દૂર કરવાને અને ધાતુ વધારવાને)
સિદ્ધ કરે છે (૫)

રસાયનના શુભ

રસાયનના મેવનથી દીર્ઘાયુ, સ્મૃતિ, શ્રદ્ધિ,

આરોગ્ય, સુસાવચ્ચા, પ્રભા વણ, સ્વર, ઉદારતા,
મરીગ તથા ઇન્દ્રિયોનું બળ, વચનસિદ્ધિ, નમ્રતા,
અને ક્રાંતિની મનુષ્યને પ્રાપ્તિ થાય છે કેમકે ઔષ્ઠ
રસ આદિ ધાતુઓની પ્રાપ્તિના ઉપાયને રસાયન
કહે છે. (૬)

વાજકરેણુના શુભ

જે ઔષધના સેવનથી ધણી સત્તાન ઉત્પન્ન
થાય, ચિત્તમાં જલ્દી પ્રસન્નતા થાય, પુરુષ અથ
મહાન બળવાન થઈને બીજોની સાથે અપ્રતિ
હત થઈ રમણ કરે, (૭) બીજોને અલ્પત પ્રિય
થાય, વિર્યની વૃદ્ધિ થાય, વૃધ્ધાવચ્ચામાં પશુ
વીર્ય લેશુ ન થતાં સત્તાનને ઉત્પન્ન કરે, (૮)
ધણી શાખાઓવાળા ચૈત્ય વૃક્ષની મોઢક ધણી
મતાનોવાળા ઘઈ પુરુષ લોકમાં બહુ મન થાય,
(૯) આ લોકમાં વસતી વૃધ્ધિ થાય, પરલોકમાં
મોક્ષ થાય, અને યશ, લક્ષ્મી, બધ તથા પુષ્ટનાની
પ્રાપ્તિ થાય તેને વાજકરેણુ કહે છે (૧૦)

એ જાતના પ્રયોગ

સ્વસ્થપુરુષના ઓજ્ઞને વધારનાર આ એ
પ્રકારનાં ઔષધ કલા જે ઔષધોથી રોગોને
નાશ થાય છે તેને ચિકિત્સિત કહે છે (૧૧)
રોગોને શાંત કરવા એજ ચિકિત્સિત શબ્દનો
અર્થ છે હવે આગળ રસાયન તથા વાજકરેણુની
વિધિ કહીશુ ૧૨

અથોગ્ય ઔષધના સેવનનો નિષેધ:

જે ઔષધથી વિપરીત છે તેને અભેષજ
કહે છે તેનું સેવન ન કરવું જોઈએ જે ઔષ-
ધનું સેવન કરવું જોઈએ તે આગળ કહેતામાં
આવશે. ૧૩

એ જાતના રસાયનનો વિધિ,

શિવોદ્ધાએ કૃતિઆવેશિક (વાયુ, તાપ વિ

એરેથી બચી કુડી-મકાનમાં પ્રવેશ કરીને રસાયનનું સેવન કરવું તે) અને વાતા તપિક (જેમાં પવન અને તાપ વિગેરેનો બચાવ કરવામાં આ વતો નથી) એ બે પ્રકારના પ્રયોગ રસાયનના કહેલા છે ૧૪

કુડી નિર્માણ વિધિ.

તેમાંથી પ્રથમ કુડી પ્રવેશની વિધિ કહીએ છીએ, જે નગરમાં રાત્ર, વૈશ્ય, બ્રાહ્મણ, સાધુ, તથા પુણ્યાર્તમાં રહેતા હોય છે ૧૫ દાઢ પ્રકારનો બપ ન હોય અને ચિકિત્સાની સંપૂર્ણ સામગ્રી મળી શકતી હોય એવા એટલું નગરમાં પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ સુંદર સ્થાનમાં કુડી (મકાન) બનાવવાની [૧૬] જે વિનાશવાળો સર્વ રૂપમાં સુખ આપનારી, પ્રુનાસ વાળો ને મનોહર હોય (૧૭) એવી જેમાં અનુભવશ્ચો વિગેરે આવી શકે નહિ તેની સ્ત્રિયોથી રહિત મૂર્છા આમગ્રીથી ભરેલી એવી તે કાટડીમાં વૈશ્ય ઔપધ તથા બ્રાહ્મણ હાજર હોય એવી બનાવવી (૧૮)

કુડી પ્રવેશ વિધિ

તેમાં ઉત્તરાયનના શુક્રપક્ષમાં શુભતિથિ, નક્ષત્ર, મહર્ત્ત, તથા કરણમાં ક્ષીર (હળમત) કરાવીને, (૧૯) વૈશ્ય, સ્મૃતિ, બધ તથા ગ્રહોને તેધારણ કરી, મનના લોભાદિ દોષોને દૂર કરીને સંપૂર્ણ પ્રાણીયોમાં મિત્રભાવ રાખીને (૨૦) દેવ તથા બ્રાહ્મણોની પ્રદિલગ્ના કરીને તે કુડીમાં પ્રવેશ કરવો (૨૧)

રસાયનની પહેલાં મગોદન કરવું

જે કુડીમાં રહીને સશાધન (બુદ્ધિવાદિ)થી શુદ્ધ થઈને સુખપૂરવક, બળ ઉત્પન્ન થતાં રસાયનનો પ્રયોગ કરવો હવે પહેલાં સંશોધન શુદ્ધિ. (૨૨)

સંશોધન દ્રવ્ય અને કુમ

પૂર્વોક્ત વિધિ અનુસાર બ્લેન તથા સ્વેદન કરીને, દરડે. સીધવ, આયર્ણ, ગેળ, વજ્ર વાવ ડીંગ, હળદર પીપળ તથા મુંક એ મર્વનું ચૂર્ણ કરી તેને ગરમ બળ સથે મેળવીને પીત્ર એ વડે સરીર શુદ્ધ થયા પછી, શીય ઉપરાંત ત્રણ દિવસ, પાંચ દિવસ અથવા માત્ર દિવસ, જ્યાંસુધી મગ-શુદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી બુના જવની મવાગુ

(ઈજ) પાવી. (૨૪) એ પ્રકાર કોમનાં શુદ્ધ થયા પછી અવરથા, પ્રકૃતિ, તથા સાત્ત્વને બળ નાર વૈદ્યે જેને જે રસાયન હિતકર થાય તેમ હોય તેને તે રસાયન આપવું (૨૫) .

હરડેના શુદ્ધિ.

હરડે અવશ્ય (ખારા) વગર બીજાં પાંચ રસવાળા, જીણ, કલ્યાણકારી, દોષોને પોતપોતાના માર્ગને અનુસાર કરનારી, હલકી, દીપ્ત પાચન કરનારી, (૨૬) આયુષ્યને હિતકર, પ્રુદ્ધતાકારક, ધન્ય, અવસ્થાને સ્થિર રાખનારી, સંપૂર્ણ રોગોને શાન્ત કરનારી, તથા બુદ્ધિ ધન્દિયોના બળને વધારનારી હોય છે (૨૭) કુટ, શુભ (ગોળો) ઉદાનર્ત, રોષ, પાંકુરોગ, મદ, હરમ, રાત્રહણી, જીર્ણવર, વિષમજ્વર, (૨૮) હૃદયરોગ, માથાના રોગ, અતીશાર, અરેચિ, ખાસી, અગ્રેહ, આફરો, પીડા, (બરોગ) નીન ઉદરરોગ (૨૯) ઘણો કફ પડેલો, સ્વર બગ, વર્ધનું બગડી જવું, કમળો, કૃમિ, સોજ, તમક નામનો શ્વાસ, ઉલ્ટી, નપુપક્તા, શરીરની શિથિલતા (૩૦) શ્રોતોનું રોકાવું, હૃદય તથા વક્ત્રવ્ય (હાતી)નું પ્રવેશન (બરાઈ જવું) યાદશક્તિ કમી થવી અને બુદ્ધિનું મોહિત થવું એ મર્વ રોગોને હરડે જલ્દી નાશ કર છે (૩૧)

હરડેના સેવનનો નિરોધ.

અશુદ્ધ રાગી, રક્ષાઅનુ બોજન કરનાર, સ્ત્રી, વિષ અને મદથી દૃશ થયેલા પુરુષ અને બૂળ તથા તરસથી વ્યાકુળ થયેલા પુરુષે હરડેનું સેવન કરવું નહિ (૩૨)

આમળાના ગુણ

હરડેના જે ગુણ તથા કર્મ કલા તેજ આં આમળાના પણ બળ્યતા બેધએ પરત્તુ આમળાનું વીર્ય હરડેથી વિપરીત હોય છે અર્થાત્ હરડે જીણુ વીર્ય છે અને આમળા શીતવીર્ય છે (૩૩) બને દુષ્ટોના અમૃતકૃપ

એથી પૂર્વોક્ત ગુણકર્મોવડે બુદ્ધિમાન વૈદ્યે હરડે તથા આમળાને તેની અદનની ગેટલી (બીધી) વગરના ગર્ભને અમૃત સમાન બળવો ૩૪

ઔષધ યોગ્ય ઉત્તમ ભૂમિ.

સંપૂર્ણ પર્વતોમાં એટલે દિશાદય પર્વત ઔષધિયોને માટે એટલે ભૂમિ છે એથી દિશાદય પર્વત

ઉપર ચોમ્ય વખતે જે ફળ થાય તેને મગાવવાં બેઠકો (૩૫) રસ નથા વીર્યથી પૂર્ણ, સમ્ય સમયે વિપિપૂર્વક, સ્વર્ણ, જળ, છાંયા તથા વાસુ થી પુટ થયેલાં (૩૬) બળેલાં ન હોય તેવા, દુર્બલિ રહિત, પ્રચુરદિત (સજેતાં) કે કાચ વગરનાં (૩૭) તથા કાષ્ઠપથ્ય પ્રકારના હોય વગરનાં, ફળ હોવાં બેઠકો તે ફળોને પ્રયોગ તથા એટ કર્મમાં હિતમ કહેવા છે (૩૭)

આહાર રસાયન.

પાંચ પચમૂળ એકઠરે દસ પદ (૧ રોર), હરડે એક હળર, અને નવા આખળાં ત્રણ હળર (૩૮) અર્થાત (પચમૂળ) શાલીપર્ણિ (સાલવચ્ચ) પુષ્પર્ણિ, (પીઠવચ્ચ), ઉભી ભોયરીગણી, બેરી ભોયરીગણી અને ગોખર (એ લઘુ પચમૂળ છે) (૩૦) ખીલી, અન્ધી, ચરકુસો, શીવચ્ચ, અને પાટલા, તેના મૂળ (એ બૃહદ પચમૂળ છે) સાટોડી, જગલી મગ, જગલી અડદ, અથા, એ રાકાનાં મૂળ, (એ પુનર્નવાદિ પચમૂળ છે) (૪૦) હંબક, રૂપલક, મેદા, છવન્તી, શતાવરી (એ હંબકાદિ પચમૂળ છે) શેરડી, મુંજ, દાણ, કાંસ અને ડાંગરના મૂળ (એ તથ્થ પચમૂળ છે) (૪૧) એ પાંચ મૂળ બધે પણ (૮ તોલા) લેવાં. હરડે એક હળર અને નવાં આમળા ત્રણ હળર સર્વેને દસ ગણા પાણીમાં પકવવા (૪૨) જ્યારે પાણીના દસમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી લેવું તે ગાળેલા ઉકાળામાં આંખળાના ખીયાં (કળીયા) કાઢી તેના ગર્ભને અને હરડેના ખીયા કાઢી તેમાં હરડેના ગર્ભને કપડાવની છણી મેળવી દેવાં (૪૩-૪૪) તે પછી તેમાં ખાહી, પીપળ, રાખ-પુખી, કેવડી મોથ, નાગરમોથ, વાવડીગ, રક્તવચ

દન, રત્નાંજળી, અગર, (૪૫) જેડીમદ, હળર, વજ, ધતુરાનાં પી, નાની ઘવાયચી, તથા તળ એ સર્વેનું બારીક ચૂર્ણ, ચાર ચાર પળ મેળવી દેવું (૪૬) તે પછી તેમાં સાદર એક હળર પણ (૧ મચ્ચ) તેન બેખાઠક (૮ રોર) તથા ઘી ત્રણ આઠક (૧૨ રોર) સર્વેને (૪૭) તાંમાના વાસણમાં મેળવી ધીમા અગ્નિ ઉપર ચઢાવી પકવવું જ્યારે આટલા લાયક પાક તૈયાર થાય ત્યારે ઉતારી કડું થવા દઈ તેમાં ઘી કરતાં અર્ધો ભાગ મદ મેળવી હલાવી એકઠ કરવું અને પછી ઘી ભરવાના વાસણમાં રાખી મૂકવું તે પછી યથા-યોગ્ય સમયે તેમાંથી એટલું ઓપધ ખાવું. (૪૮-૪૯) કે જેથી ભૂખ બધ ન થઈ જાય ઓપધ પચી ગયા પછી સાડીના ચોખાનો બાત દૂધની સાથે ખાવો (૫૦)

આહાર રસાયનનું ફળ

આ રસાયનથી વૈખાનસ, બાલખિવ્ય તથા અન્ય રૂપિ દીર્ઘાયુ, મુંદર શરીરવળા અને જઠા-વરધાનો ત્યાગ કરી તરૂચ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા હતા અને અજીર્ણ, તન્દા, આનિ, શ્વાસ તથા રોગોથી રહિત થયા છે (૫૧-૫૨) અને સાવધાન થઈને ઘણા કાળ સુધી મેદા, [સુધિ] સ્મૃતિ તથા બળવળા થઈને આહાર તપ્ કરી બ્રહ્મચર્યને પાલન કર્યું હતું. (૫૩)

આ રસાયનને આજ રસાયન કહે છે જે પુરુષને દીર્ઘાયુની ઇચ્છા હોય તેણે તેનું સેવન કરવું તેના સેવન કરવાથી દીર્ઘાયુ, યુવાવસ્થા તથા સપૂર્ણ અમીષ પ્રાપ્ત થાય છે ૫૪

इति ब्राह्म रसायन (અપૂર્ણ.)

વૈદ્યક નોંધ.

સકલિ વધે-સાલખાર, વઠની જઠાની મૂળનો બેઠક અને સાદર સમયે મેળવી ગા તોલા પાંચ તો સકલિ વધે છે ને ઘાટ પુષ્ટ થાય છે

પથરી-સામ ખાના પાનને રસ ૪ તોલા સાદર સાથે રોગ-ખાવો તેથી પથરી મટે છે ને પથરી ધોધ ધોધે પી લીધે નય છે

ભુલામ-રેશીના શીશને સજમાના ૭ પદ આ પદા પછી તેમાંથી ૧ વાદ શીરે ખાડ અથે ૬ વા ૮ ૧૨ જેટલા વાર ગરમ પાણી પીને તેટલી વાર જીવાય થાય

હેઠકી-રેશમ બાળીને તેની બખમદ સાથે આ ટવાથી મટે છે

આંખની છારી-ચીરામણીના પાનને રસ અને ઘોડાનું મુર સમસાગે મેળવી અજળ કરવાથી આંખની છોટી ઉપરનો પડો કે છારી મટે છે

હેરસાના મસા-સ હેરસાનું મળાયું કળીચુનામાં ઉપળીને પછી તે પળીયું ધી સાથે ઘસીને મદા ઉપર લગાવે તે મટે છે અને તેની પછીને પાણી સાથે છુદી થેડી કરી સફા ઉપર મૂકે તે મદા થીમ રાઈ જાય છે.

પ્રાસંગીક નોંધ.

મિત્ર બધુ, ભાગ્યોદયમાં તમે આ વર્ષથી નવીન ફેરફાર જોયા છે અને હવે પછી વધુ ફેરફાર જોવા કરશો. અમે લગભગ ૩ ૩-૪૦વાના હતા પરંતુ તેનો જનમમાજ વધુ છુટથી લાભ લઈ શકે અને તેમાંના વિચારોને વધુ ફેલાવે. આપ તે ઉદ્દેશથી લગભગ ન વધારતા ૩ ૨-૦૦ જ કાયમ રાખ્યું છે આ લગભગ તો તમે બેટનું પુસ્તક યુદ્ધિણી રત્નમાળા જોશો ત્યાં જ જણાશે કે તેમાં જ વસુધા યજ્ઞન્યા છે.

આ બધું ખર્ચ જો આદર્શ વધે તો જ પાસરી શકે તેમ છે અને આપને તેના એક બે આદર્શ આ વર્ષે વધારી આપવા લગભગ કરીએ છીએ અને આ પ્રમાણે દરેક આદર્શ જો મન ઉપર લે તો એકાદ બે આદર્શો તો રહેજ વધારી શકે તો એકજ મામમાં હજારો આદર્શ વધી શકે તેમ છે આવા ૩ ૨ જેવા નજીવા લગભગમાં દર મામે પાંચ ફોર્મ કે જેમાં આદર્શ ૪૦ પાન મેટર મળે તેમાં પછી ધરતું પ્રેસ હોવાથી ૮ ફોર્મ જેટલું મેટર સમાવવામાં આવે છે તે અને ૧૫ ફોર્મ ઉપરાંત બેટનું સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તક મળે એ જોતાં તમને લગભગ એકાદ નથી લાગતું ? જાર મહીને રોટ સાથે ૭૫ ઉપરાંત ફોર્મનું ઉપયોગી વાચન ૩ ૦ માં મળે તે શું તમને સસ્તું નથી જણાતું ? તમે હું ત્યાં લઈશો. આપાનખીડીમાં, નાટકચેટકમાં કે ખીજા એવા ઘણાં કામોમાં સેકડા રૂપિયા ખર્ચો છો તો આતો ધરીર, મન અને આત્માની ઉત્તરિ કરી મનુષ્યને મુખ્ય અને આનંદના માર્ગે વાળનાર વિષયોને ચર્ચતા ભાગ્યોદયને માટે ૩ ૨-૦૦ ખર્ચવા એક મોટીવાત છે તમે તમારા ગિરને તેના આદર્શ કરવા જગાણુ દરો તો તેથી શું તેને લાભ નથી મળતો ?

તમને નવરાશ નહિ દોષ, ગુજરાતી વચ્ચે તાનો શોખ નહિ દોષ. છતાં પછી જો આદર્શ રહેશે કે અન્યને આદર્શ થવા બહાનુ કરશે તો તેને આ માસીક ફાઇનલ એક દિવસ વાંચાતું મન થશે. તમે તેના આદર્શ રહી મગાવના રહેશો તો ૫ રૂમાં સ્ત્રીઓ અને બાળો વાચશે તોપણ તેમનાં છાન સુધરશે, સર્જનની સુધારણને ખો કે વળા નસરને માટે હજારો રૂપિયા ખર્ચવા ભારે ન

પડે અને મનને ઉત્તમ રસ્તે વાળનાર શાસ્ત્રીઓ માટે બે રૂપિયા ખર્ચવા ભારે પડે તેમ છે ?

તમે જોને ભાગ્યોદયના આદર્શ થવા લગભગ કરશે તે સર્વતું તમે હિતજ કરો છો એમ માન્યો કારણ કે તેથી તેનાં સ્ત્રી અને બાળકો સુધરી ઉચ્ચ ગામી થયાનાં જ

ભાગ્યોદયના આદર્શ વધારવાથી તમે અમને મદદ કરો છો તે ઉપરાંત જનસમૂહને પણ લાભ કર્યા થાવ છો પોતાના મિત્રોની ખાતર શેકો સેકડા રૂપિયા ખર્ચ કરે છે તો તમારી ખાતર તમારા મિત્રો શું ૩ ૨-૦૦ ખર્ચો ભાગ્યોદયના આદર્શ નહિ થઈ શકે ? જરૂર થશે જ. જેવો તમારા માનની ખાતર પણ થશે જ.

આશા છે કે આવા અસલ મોંઘવારીના પખતમાં અમારા દરેક આદર્શો અમને એક બે આદર્શ વધારી આપી ચોખ મદદ કર્યા વગર રહેશે જ નહિ

ગયા વર્ષમાં અધુરી રહેલી વાર્તાઓ અને વિષયો તમામ આ વર્ષમાં પૂજી કરવામાં આવશે માટે આદર્શો ધીરજ રાખવી, આવતા અકથીજ તેની શરૂઆત થશે

વળી મે માસના અકથી તેમાં મુખસિદ્ધિ વિદ્યાન નવચકયાકાર, શ્રીયુત નારાયણ વિચરન છકકર કે જે ગુજરાતી જેવાં અમગમ્ય ગણાતાં પત્રોમાં વાર્તાઓ લખી, તેનાં બેટનાં પુસ્તકો લખી, તેમ જ અન્ય ધર્મી ઉત્તમ રસમગ નવચકયાઓ લખી આજે ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધિને પામ્યા છે અને જેમની વાર્તાને માટે જનસમૂહ ચાતકની મારફત રાદ લુવે છે તેમની લખેલી 'મુન્દામીનાક્ષી અથવા પ્રતિહિસાની યજ્ઞ લુગિ' આ નામની ઉત્તમ વાર્તા શરૂ થશે. માટે નવીન આદર્શો સચ્ચરનામ નંધાવવા કે તેમને તેના લાભ મળી શકે કારણ કે આદર્શોની સખ્યા પુરતીજ ભાગ્યોદયની તેમજ બેટનાં પુસ્તકોની નકલો ઇષારાગ છે, અને તેની આદર્શ સખ્યાને દરોડો ચાલુજ છે જેથી પડીથી થનાર આદર્શો ને પાછગના અંદા તેમજ બોલે મળી સકના નથી જેથી આશા છે કે નવીન આદર્શો પોતાના નામ ચચર ના ધારી દેશે

વનસ્પતિ-વિજ્ઞાન

(અનુમધાન મતીકથી)

અગથીયો-અગસ્ટ્ય

સંસ્કૃત નામ-અગસ્ટ્ય, ઘંઘસેન, મુનિપુ-
ષ્પ, મુનિદ્રુમ, (અગસ્તિ, શોઘપુષ્પ, ઘ્રણારિ,
દીર્ઘફલક, રક્તપુષ્પ, સુરમિય, શુકલ-
પુષ્પ, ઘ્રણાપદ, સ્વરધ્વસી, પયિય, મુનિ
પ્રિય, મુનિતરુ, ઘંઘસેનક, કનલી, શીઘ્ર
પુષ્પી, ઘ્રણપુષ્પ, સુરમિય)

સાધારણ રીતે સંસ્કૃતનામ-અગસ્ટ્ય, હિંદીમાં
અગસ્તિયા, હથિયા, હદગા બ ગાળીમાં- વક, મ-
સીમાં-અગસ્તા, હદગા, ગુજરાતીમાં અગથિયો
કણીટકીમાં-અગસે ધમરતુ તૈલ ગુમાં અનીસે, અ
થિસિ, તામીલમાં અગતિ, ઇંગ્રેજીમાં લાર્જ ફ્લોવર્ડ
એગેટી- (Large flowered agate) લેટીનમાં-એગાટી આડી ફ્લોરા (Agatiglan
Sdiflora)

ગુણુ-અગથીયો થીતલ, રૂક્ષ, વાતકારક,
કઠવો તથા પિત્ત, કફ અને ચોથીયા તાવ તથા
પ્રતિસ્થાપ નિવારક છે

તેનાં ફુલ-શીતલ, ચોથીઓ તાવ, રતાંધળા
પછું ફર કરનાર કઠવાં, કપેલાં, પચવામાં ચરપરા
તથા પીત્તરોગ, કફ, પિત્ત ને વાતનાશક છે.

તેનાં પાન-ચરપરાં, કઠવાં, ભારે, મધુર કંઠક
ગરમ, કૃમિ, કફ કંકુ, વિષ, અને રક્તપિત્તને
મટાડનાર છે તેની કાચી શીઘ્ર ત્રીલેષ, ચળ, કફ,
પાકુ, બરોળ, ગાળા એને મટાડે છે

તેનાં ફળ-સારક, શુદ્ધિદાયક, રૂચિકરક, હલકાં
પચવામાં મધુર, કઠવા, અમરજીવકિત વર્ધક, તથા
ત્રિદોશ, શક્ત, કફ, પાકુરોગ, વિષ, રોષ અને ગુ-
ભનાશક છે

તેનું શાક રૂક્ષ અને પિત્તકારક છે તેનું
લાવડું પોચું ને હવકું તથા ઝટ સળા
બન્ય છે

અગથિયો ઘણી જગ્યાએ થાય છે. તેનાં ઝાડ
૧૦-૨૦ ફીટ ઉંચાં છે તેનાં જોવા થાય છે તેના
ઉપર નાગરવેલં ચઢી શકે છે તેનાં પાન ઉત્તમ વા

થી ૧ ફુટ લાંબાં, પુલ લાવ અને સફેદ કાંતરદાર
થાય છે તેનાં ફળ અત્યંત દોષળ જ્યારે અગ-
સ્ટ્યના તારાનો ઉદય થાય છે ત્યારે અગથીયાનાં
ફુલ ખીલે છે અગથીયો રાતો તથા ધોળા-બે
બતનો થાય છે તેનાં પુલ તથા શીંગોનું કેટલાક
શાક કરે છે તેની ૧ ડાંખળીમાં ૨૦ થી ૩૦ પાન
હોય છે પાન લીસાં, લબગોળ, આંખવીના પાન
જેવાં ને સાકડાં, ખીકાં લીલા રંગનાં હોય છે.
શીઘ્ર ૧ થી ૧૫ ફુટ લાંબી, ૦૫ ઇંચ પહોળી,
ચોધારી, સાકડી અણીવાળી હોય છે માથાનો દુખાવો
તેનાં પુલનો રસ નાકમાં નાંખવાથી મટે છે તેમ
નાકનું પાણી ઝરી શરદી મટે છે ને માથાનો
દુખાવો ઓછો થાય છે.

ચોથીઆતાવમાં પાદડાંનું નમ્ય આપવાથી
ફાયદો થાય છે તથા સંજેખમ મટે છે

રતાંધળાપછું-તેનાં ફુલોનું શાક ખવરા-
વ્યાથી રતાંધળાપછું મટે છે

દાંતનું દરદ-તેનો ચુદર- દાંતે દાખવાથી
દાંતનું દરદ મટે છે, દાદ દુખતી હોય તેમાં તે
ચુદર દાખવાથી મટે છે

ખગેલ-તેના પુલ સાકર સાથે ખાવાથી મટે છે
ઝાંખ-તેના પુલનો રસ મધ માથે પીને તો
ઝાંખ મટે છે

ખસ ગુમાં-પાનનો રસ નરીરે ચોપડવાથી
ખસ ને ગુમ્મ મટે છે.

મોળ ને સધિવા-અગથીઆનું મૂળ પાણી-
માં ઘસી સધિવા ને મોળ ઉપર ચોપડવાથી
મટે છે

(૨) રાતા અગથીઆનાં મૂળ ને કાળા 'ધ-
તુરાના મૂળ બેને ગરમ પાણીમાં ઘસી શરીર
લેપ કરવાથી સર્વ પ્રકારના મોળ ઝટ મટી
બન્ય છે

ચોળી-અગથીઆની છત્રનો ઉકાળો પાવા
થી ચોળાનો તાવ કે અઠગડામાં ફાયદો કરે છે.

આદાશીથી-જે બાણુ માધુ કુખતું હોય તેની બીજ બાણુના નાકમાં અગધીઆના પાનનો અને ડુલોનો રમ પાડવો એટલે કદ પડી આદાશીથી મટે છે.

ચિત્તવ્રમવાયુ-અગધીઆના પાનના રસમાં ગોળ, મુંઠ અને પીપર મેળવી તે સુધવાથી મટે છે.

કંડુવિકાર-રાતા અગધીઆના મૂળનો ને છાલનો અગરસ કાઢી એક તોવાથી બે તોલા સુધી આપવાથી મટે છે નાના ઓકરાને રૂકત પાનનો રસ પાંચ ટીપા મદ સાથે આપવો.

વાતરોગ-રાતા અગધીઆના મૂળની જાલ ચાર ચણોઢી ભાર લધ પાનના બીડામાં રોજ ખાવાથી વાતવિકાર કમી થાય છે.

ગાંઠ-પેટમાં જાંઠ લધ હોય તો ઘોળા અગધીઆની જાલ અરીકાના પાણીમાં ધરી પાવી પછી રોજ દવા થયા પછી ચોખાના ધોવરાંમ જુમાં નાખી અધી રોર આપવાથી મટે છે.

અપરમાર-અગધીઆના પાનનો રસ એમળ ને કાળા મરીની બૂડી નાખી આપવાથી મટે છે.

ઓકરાની શરદી-અગધીઆના પાનનો રસ ૧ ટીપા કાઢી તેમાં ઘોડું મદ નાખી તે મિશ્રણ આંગળી વડે તે ઓકરાના તાજામાં ચોપડવાથી સર્વ કદ નીકળી પડે છે.

અગર--અગરુ.

સંસ્કૃતનામ--અગરુ, ઈમ્બ્રા, લોહ, રાજાર્દ, વંશિક, લલુ, લોહાસ્થ, જોર્ગક, કૃષ્ણ, વર્ણપ્રસાદન. (કૃમિજ, અગરુ, વંશક, પિષ્ટિલ, મૃગજ, પાતક, અનાયક, અનાયજ, અસાર, અગ્નિફાલ, કૃમિજગ્ધ વાષ્ટક, પ્રચર, ચોગજ.)

તેને ગુજરાતી, હિંદી, બંગાળી, મરાઠી, કચ્છી, તામિલ વિગેરે સર્વ ભાષાઓમાં અગર કહે છે. તેને અરબીમાં હાઠ, આધા રૂપી કહે છે તેથીગીમાં-દરગુલ્લેદુ, ઈંગ્રિશમાં ઈગલવુડ (Eagle wood) લેટીનમાં-એક્વીલેરિયા એગેલોચા, (Aquilaria Agallocha) અરબી ભાષામાં-ઈસ્ફરખ, શરદીમાં કદવેરવા કહે છે.

શુષ્ક-મુગધીકારક, તીષ્ણ, સ્નીગ્ધ, રૂચિકંડુ, અગર, ગરમ, ચર્ષરી, તત્કાલે દિન કરતા, તીક્ષ્ણ, પિત્તજનક, દબકી ને કૃષ્ણરોગ, નેત્રરોગ, મટાડનાર શીત, વાત, ક્રોધનાશક, અને ક્રૂનાશક છે અગરનું તેવ કૃષ્ણાગરના જેવુ શુષ્કતાળુ છે તેમાં કૃષ્ણાગરુ- (કાળુ અગર)-જેને સરકૃતમાં કૃષ્ણાગરુ, વસુક, મગધ્ય, વિષરૂપક એ નામ છે.

તે કડવુ, ગરમ, ક્ષીતલ, પીત્તનાશક ને ત્રિદોષનાશક છે. તેનું ચૂર્ણ પિત્તકારક છે ને કદ વાધુનો નાશકરનાર છે.

વાષ્ટાગરુ-દાદાગરુ, મગલાગરુ એ અગરની બીજ ભત છે.

તે સવર્ગ કાળુ અગર ઉત્તમ છે તે ભારે હોવાથી પાણીમાં ડુબી જાય છે અને દત્તે કાપતાં ચપટુ થઇ જાય તેવુ નરમ હોય છે તેને દળાતે બાળવાથી સુગંધ આવે છે કાળા અગરના જેવી બીજ અગરમાં સુગંધી આવતી નથી.

તેના ઝાડ આશામનાં પહાડી જંગલોમાં, મીયામ ને સીગપુર, મલમાર પાસે, અને સમુદ્રમાં આવેલા રાપુઓમાં થાય છે તેના અનેક પ્રકારના તેલ અને અગરબત્તીમાં ઉપયોગ થાય છે. તેના ઝાડનો ચુદર વાતરોગમાં ચોપડવાથી યા પલે થાય છે. તેના પુષ થાય છે.

કાષ્ટાગરુ-ગરમ, ચરપર, લેપમાં રક્ષા અને ક્રૂનાશક છે.

દાદાગરુ-ને મરકૃતમાં-દાદાગરુ, દદનાગરુ, દાદકરુ, વન્દિકાષ્ટ, હુપાગરુ, તંદામરુ, પુર અને પુરમયન વસ્ત્રક કહે છે.

તે ચરપર, ગરમ, દેશરર્ષક, વર્ણને ઉજ્જવલ કરનાર, દેશીના હોપને દરનાગ અને ગળ સુગંધી દાયક છે.

મગલાગરુ-નાં સરકૃત નામ-મલિકા, મગધ્ય, મધમગધ્ય કહે છે તે શીતલ સુગંધીકારક ને ચોગવાદી છે આ અગરની દાત પાનમાં બે જાત નેવામાં આવે છે. એક કાળા રંગનું જે કૃષ્ણાગરુ કહેવાય છે તે બીજુ રહેજુ બૂખરા રંગનું આવે છે તેને કચ્છા પ્રચોદર, તેની ચીકમવામાં ને વજનદાર હોય છે. રવરા

ને ગરમીના રોગમાં ઘસીને ચોપડવાથી મટે છે મૂત્રીવાયુ તેમ દેહરોને પણ મટાડે છે.

શરીરે અગન કે દાદાબળી—એ કૃષ્ણાગરને ઘસીને લેપ કરવાથી મટે છે તેમજ તેની જૂખ શરીરપર ચોપડવાથી મટે છે.

ત્વચારોગ—અગરનો લેપ કરવાથી મટે છે ધુપ—અગર, કપુર, કેશર, લોખાન, લોધર, મુગ-ધીનાળો, કાળોવાળો ને નાગરમોચ સરવેને ખારીક વાટી બૂકી દરવી તે બૂકી શરીરે ચોપડવાથી સુવાસિત થાય છે તેમ ધુપ પણ ઉત્તમ થાય છે.

અધેડો-અપામાર્ગ

તેનો સરફતનામ-અપામાર્ગ, સોપરિક, ધામાર્ગ, મયુરચ, મત્પકપર્ણી, કીશપર્ણી, ચરમંજરી આદ્ય શલ્ય મર્કટિ, શિશરિ, કુર્ગદા, કિણિહી કહે છે.

હિંદીમાં—ચિરચિરા, લટચરા, ઝોંગા બ-જાળીમાં—આપાળ, મરાઠીમાં—અપાડ, ગુજરાતીમાં—અધેડો, કચ્છીમાં—ઉતરવે, ચિચિરા તેલ-ગીમાં—કુચ્છી કે, તામીતમાં—નયુરિચિ, ઉચ્છીમાં—રૂઝેકદી (Rough-chaff-tree) હિંદીમાં—એચિરેથ એચિરેથ (Achyranthes aspera) એચિરેથ આલ્ટર નિફેલિયા (A. Alternifolia, ફારસીમાં—ખારવાસ ગોતા અને અરબીમાં અલકમ કહે છે.

બુજુ—તે ચરપર, સારક, ગરમ, મૂત્ર, કફ, તીક્ષ્ણ, દીપન, કઠુ, ચરપર, ખાચક, ચિકિત્સક, વમન, કફ, લોહીવિકાર, મેદરોગ, વાતરોગ, ઉદરોગ, દમ, ખાંસી, શ્વાસ, આધ્માન, અરચ, શળ, ઉદરોગ, રક્તાતિસાર, અને અપચાને દૂર કરનાર છે તેનો નાશ લેવાથી માથાના દીકા મટે છે, તે દાદર, ખસ ને પુજ્જી મટાડનાર છે, તેનાં પાન ગોળ અને તાંદલગની ભાજી નવા થાય છે. પાનની વેગમાં એક મીઠા થાય છે તેમાં સૂક્ષ્મ ને મૃદ કાંટાવાળું બીજ થાય છે તેને પીસીને પીવાથી હરસ મટે છે તેનો ક્ષાર નીકળે છે, તેના છાંયેથી ત્રણેક હાથ ઉચા થાય છે ને ઘણી જગ્યાએ થાય છે, તેની રાત્રીને ઘોળા બે ગળત થાય છે,

ઘણી વખત તેનાં ઝાડવામાં ચક્ર જતાં તેનાં બી પગે ચોટી જાય છે તેના કુલ ને ફળ, એક લાંબી ડાંખળાને વળગેલા હોય છે તેને કાંટા જેવી અણી હોય છે જેથી કપડાને વળગે છે તેના ક્ષારથી મૂત્રને રચ થાય છે, તેના ખારમાં પોટાશ નામના ખોરનો ઘણો ભાગ હોય છે તેનું સર્વાંગ દવામાં વપરાય છે.

વીંછીનો ડખ—તેના કુલ ને મૂળ વાટીને વીંછીના ડખ ઉપર ચોપડવાથી હેર ઉતરે છે.

કુલ—તેના મૂળને પાણીમાં ઘસી આંખમાં આંજવાથી કુલ ધસાય છે ને રતાંધળાં પળું મટે છે.

હરસનું લોહી—તેના બી વાટીને ચોખ્ખાના ધોવરામણમાં પીવાથી હરસનું લોહી બંધ થાય છે.

ખાંસી—તેનો ક્ષાર ખાંસી દમ, કફ, શ્વાસ રોગને મટાડી છાતીના કફને દૂર પાડે છે,

કાનનું કદ—તેના ક્ષારમાં સિદ્ધ કરેલ તેલનાં ટીપા કાનમાં નાંખવાથી ચળ તથા કાનમાં અવાજ યવો મટે છે.

મસા—તેનો ખાર હરતાલ સાથે મેળવી, મસા ઉપર લગાડવાથી મસા ખરી પડે છે પણ બળવા થાય છે.

કુતરાના પિય ઉપર—અધેડાનાં મૂળ ૧ તોલો મદ સાથે વાટી ચાટવાથી તેમજ કુંવરનું પાકુ સીમર સાથે મેળવી દખ ઉપર બાંધવાથી કડ-કથા કુતરાનું હેર મટે છે.

માથાના રોગ—અધેડાનાં બીની ડુધમાં ખીર ફરી ખાવાથી મટે છે.

કંઈજવર—અધેડાનાં પંચાગનો ઉકાળો નચ્ચ માસ સુધી મદ સાથે પીવાથી મટે છે.

ઉદરમ—અધેડાનું ચૂર્ણ એક ટાંકને મરી એક ટાંક વાટી મદ સાથે ચાટવાથી મટે છે.

પેટનોદુખાવો—અધેડાનાં ચારપાચ પાંચ ચાવીને રસ પીવો તેથી મટે છે.

ખોરચી—અધેડાનાં મૂળ પાણીમાં ઉકાળા પાવાથી ને બીનો કલ્ક કરી ચોખ્ખાના ધોવરામણમાં પાવાથી મટે છે.

રેકતાર્શ—અધેડાનાં બીયા ચોખ્ખાના ધોવણમાં વાટી પીવાથી મટે છે.

નોંધ

અમદાવાદમાં થયેલા તોફાનથી છાપખાનાં બંધ હતાં તેવા સંલેગોમાં ભાગ્યેદ્યનો આ અંક મોટો નીકળ્યો છે હવે પછી નિયમસર નીકળશે બેટનું પુસ્તક છુદિલ્હીરત્નમાળા પછી તેવા જ મંલેગોને લીધે છપાવામાં વિલંબ થયો છે દરેક આલેખને લગભગ રૂ. ૨-૨-૦ માટે બેટનું પુસ્તક વી-પી કરવાની શરૂઆત થઇ ચૂકી છે માટે તેનો દરેક આલેખ સ્વિકાર કરવા કૃપા કરવી નવા આલેખ વધારી અમને તેમોકવવાની કૃપા કરશે

ના સરકારે પ્રમુખ સભાસદોની સમિતિ ન હોવા છતાં પણ, અને તેમણે રાજેશ્વરી સમિતિ વિરોધ બંદુર કરવા છતાં પણ વધુ મતે રાજેશ્વરીનને પસાર કરી કાયદાનું સ્વરૂપ આપ્યું છે તેથી હિંદુસ્થાનમાં મહાત્મા ગાંધીની આગેવાની હેઠળ સત્યાગ્રહની મખત દિવસાસ ચાલી રહી છે તા. ૬ ની એપ્રિલે ગાંધીનાં સરખસ કામે કામ હાડયા હતાં દીક્ષીત્તી કટલુંક તોફાન થયું હતું. મહાત્માગાંધીની સરકારે મના

હિંદુસ્થાનના નામની શુક્ર મુઆઇ, નવાદ વિગેરે રથજે છુટથી વેચાઇ હતી અને ની રીતે સત્યાગ્રહની શરૂઆત, પ્રેસ એક્ટનો ભગ કરીને કરવામાં આવી હતી. મહાત્મા ગાંધી દીક્ષીત્તી અશાંતિ મટાડવા માટે સ્વામી શ્રદાનંદે તેમને બોલાવ્યાથી તેઓ મુઆઇથી દિલ્લી જયા ઉપડયા હતા રત્નામાં તેમને ડીન્સ આંધ્ર ઇડિયા એક્ટ પ્રમાણે પકાઇ સરકારે પોતાની હદમાં ન આવવાને મનાઇ હુકમ કાઢ્યો, દિલ્લીમાં ન પેસવાનો ત્યાંની સરકારે હુકમ કાઢ્યો, અને હિંદી સરકારે તેમને મુઆઇમાં રહેવાનો હુકમ કાઢ્યો. તેમણે તે હુકમને

અનાદર કર્યો જેથી તેમને રસ્તામાં જ પકડવામાં આવ્યા જેની ખબર તારકાર સંધ્યે ફેલાઈ તેથી રથજે રથજે હડતાલો પડી, લાપછો થયાં, તેમાં અમૃતસર, લાહોર અને અમદાવાદમાં તે તેમને પકડવાથી કેટલુંક તોફાન થયું ગાળીનાર થયા અમદાવાદમાં એક્ટ ઓર્ડીસ, મામલતદાર કચેરી વીગેરે સરકારી મકાન બાલ્યાં, કેટલાંક માણસો માર્યા ગયા. જેથી લસકરી કાયદો લાગુ કર્યો અને મહાત્મા ગાંધીજીને ત્યાંથી ગાડીમાં બેસાડી પાછા મુઆઇ ત્યાંની છેડી મકાના તે ખબર ફેલાતાં સર્વજે શાંતિ સ્થપાઇ અમદાવાદમાં ગાંધીજી પંચાયત ત્યારે શાંતિ થઇ થેડ થેડ થતા ગાળીનાર અટક્યા ને શાંતિ થતા લસકરી કાયદો બંધ કર્યો

આ બીવ પાસ થનાથી નડી મારા સહામીથી આ મી ઝીણા, આ મી માલવીયાઓ મી શુક્ર અને આ મી મંડલ હેકે રાજનામાં આપ્યા છે

૧૮ વર્ષની અદરના છોકરોની બીડી ન પીવાનો કાયદો થયો છે બીડીથી લુકચાન બીડી ન પી- યામ છે માટે ૧૮ વર્ષથી નાનાં વાનો કાયદો છોકરાં બીડી પીતે તો તેમને અને જે દુકાનદારો તેને બીડી વેચતે તેમને સજા કરવાનો કાયદો ના મુઆઇ સરકારે કર્યો છે

આ માલે રૂ. ૧૦૦૦ ની પેદાશ ઉપજે ઇન્કમેટેક્સ લેવાનો હતો તે ના સર ઇન્કમેટેક્સ કારે રદ કર્યો છે અને રૂ. ૨૦૦૦ કાયદો થી ઝાઝી પેદાશવાળા પાસેથી હવે ઇન્કમેટેક્સ લેવાનો નહિ અને રૂ. ૨૦૦૦ ની ઉપરની પેદાશવાળા પાસે રૂપિયે પાંચ પાંચ લેખે ઇન્કમેટેક્સ લેવાશે

રસાયન સાર સંમહ

લેખક — આર્યવેદ મધારામ ગુરુરથ

મહાભયર ભેરવરસ

પારો, ગધક, સોમલ, ગોરચુધુ વજનાગ, કનકબીજ ને અપીથુ એ સર્વે સરખે ભાગે લાઇ બારીક વાડી તેને ગાંઠના રસની તથા નગાડના રસની, ઘુણસીના રસની, ક્રીડામરીના રસની, કુખાના રસની, કનક [ધતુરા] ના રસની ભાંગરાના રસની, આકાગના રસની, એમ એકે એકે લુદી લુદી ભાવના આપવી વળી તેની રતી રતીની ગાળીઓ કરવી પછી તેમાંથી ૧ ગોળા તાવ આવતા અગાઉ એક પોરે દહીં શેર અર્ધમાં

અને સાકર ને ઘી રૂપિયા અડી અડી બારમાં મેળવીને દેથી તે ઉપર તરત પથ્થ માકર ગોળાને ઘી આથી ત્રણ દિવસમાં તાવ જશે દાડીયા તાવમાં ત્રણ વાર સુધી તેમ કરવું આ ગોળા ઉના તાવમાં સવારમાં લેવરાવવી અને દાડીયામાં શવારે તથા તે આવવા અગાઉ લેવરાવવી આ ગોળા એક સરખુ નિત્ય લેવાથી દમ, આસ, સર્વવાયુ, આપાશીરી, આમડીના દર્દ, વિમુચી, મદાગિન, અજીરણ એ મટે છે બળ આવે છે. શીંગસ દર યાયછે લોહી સુધરે છે અર્ધને સર્મ ગેગ મટે છે

ભાગ્યોદય

[સુસ્તક ૭ મુ]

મે સને ૧૯૧૬

[અક ૩ બે.]

પ્રમુ ઉદ્યાનનાં માનવપુષ્પો ને તેમનાં કર્તવ્યોનું નિદર્શન.

(પધારો જગત ભુખારી, એ લય,)

પ્રમુ ઉદ્યાનના પુષ્પ । સુગન્ધ સુગન્ધ પ્રસારો.	
તમ પરિમેલમાં સર્વ શક્તિ છે, તેનો પ્રસારો પ્રવાહ,	
જેથી જાય મહાજમા શમી કંઈ, - જનના આંતરદાહ;	સુગન્ધ૦
દોષ રૂપી દુર્ગંધી ટાળવી, એજ તમારૂં કામ,	
તમ પરિવેષિત જનમંડલના, હૃદયીને દોષ તમામ,	સુગન્ધ૦
તમે ઉઝ્યા છો જગમા શાંતિ, તૃપ્તિ વધારવા કાજ,	
છાઈ ઈ માનવ હૃદયોને, આનંદથી આજ,	સુગન્ધ૦
અવનવુ ચેતન બળદી ઉઠે કંઈ, એવો પ્રસારો સમીરે,	
જેથી પ્રપુષ્ટિત યાય સહના મનમતિ અને શરીર,	સુગન્ધ૦
વાતાવરણ રચે કંઈ એવું જે હોય જ્ઞાન સમૃદ્ધ,	
જેમાં પ્રવેશતા જન સહજે, થઈ રહે તત્ત્વ-પ્રભુદ,	સુગન્ધ૦
જે પરિસ્થિતિ ને જે મર્યાદા, - મા હો ધ્યાં તમે સ્થિત,	
તેને અતુલ સર્વ પ્રકારે, જગતનું કરજો હિત,	સુગન્ધ૦
અન્યનું હિત કરતાં કરમાવું, કરમાવું નથી તેહ,	
પ્રભુનું કાર્ય કરીને એતો, પ્રભુમય થવું સદેહ,	સુગન્ધ૦

શ્રી. ૩૦

પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિ એ ઉભય માર્ગમાથી પોતાના અધિકારાનુસાર
માર્ગે વાળવા શ્રીદ્વિપ્રતિ સાધકની અભ્યર્થના.

(રાગ મહાડ.)

હું દુર્ખલને દોરનાર, મારે તારો છે આધાર,
મુજ દ્વિઆગળ વિસ્તરેલા, બે માગો દેખાય,
તેમાથી કોણ માર્ગે જાણું, તે ન મને સમજાય, મારે
એક માર્ગમા જણાય મુજને, મુખ અને આનંદ,
બીજા માર્ગે કર્તવ્યકેસર, ભાર હિસે અત્યંત, મારે
એવા બે માગોઆગળ હું, ઉભો શિથિલ થઈ નાથ !
આશબધો હૃદયે ભેળે વાટ હું, ચહોશ તું મારો હાથ, મારે
પ્રવૃત્તિ ને નિવૃત્તિના, સમુખ માર્ગે જણાય,
મારે મન તો બેઉમરખા છે, આર્તુલ્યાતું લઈ જાય, મારે
નથી પ્રવૃત્તિયો હું ડરતો, નિવૃત્તિનો ન ચહું ત્યાગ,
માત્ર મને તું સૂચવી દે કે, જાણું મારે કોણ માર્ગ, મારે
મારી ચોખ્ખતાને તું વિચારી, એવે માર્ગે પ્રેર,
જે માર્ગેથી શીઘ્ર ગતિથી, મેળવું તારો મહેર, મારે

મો ડ.

તમે—વંધુ !—તમે.

(તેજ હવે છે, તેજ હવે છે એ લય.)

કોઈ એક કાળે જગત્ આજે, વાટ તો ભેળે રહ્યું,
આતુરતા ઉત્સુકતાથી, રાહ એ ભેળે રહ્યું;
જે જગતભી ઉન્નતિ કરે, તે રાહ તેવાની જુએ,
જે કલેશકેસર આમુડાને, શાંતિ આપીને લુએ
'કોણ હશે એ ? કોણ હશે એ ?' પૂછો અવિચાર્યે શું મને ?
બીજું ન કો પણ બધું મારા, એવા એક છે તમે—તમે.
કંઈ કાળથી આ જગત્ આતુરતાથી રાહ જુએ સદા,
આશ્વાસનાદિક દેધને, તેની હરે જે આપદા,
સહર્મને જે ચોપીને, સફળોષ સ્નેહે આપતો,
જે પ્રેરતો સમયાનુચિત હિતમાર્ગમા, જાય કાપતો,
'કોણ હશે એ ? કોણ હશે એ ?' પૂછો શું શકા આવી મને,
બીજું ન કો પણ બધું મારા, એવા એક છે તમે—તમે.
એક કાજ વાટ જુએ જગત્, જે કાયં સ્નેહભર્યું કરે,
હું ખી થતો જાતે છતાંએ, અન્યના હું ખો હરે,
તો ઉઠાને કરીને ત્વરા, હે સકલ માનવ બધુઓ !
દેલાવળે ન્યા જે ધટે, મુખસિધુઓ ને બિહુઓ;
'કોણ હશે એ ? કોણ હશે એ ?' હવે ન પૂછ્યો તમે મને,
બીજું ન કો પણ બધું મારા, એવા એક છે તમે—તમે

મો ડ.

યંત્ર અને તંત્ર.

(અનુસધાન ગતાંકથી)

લેખક—રા. બા. નર્મદાશંકર દેવરાકર મહેતા બી. એ

દેવ મંત્રોના ઇશ્વર્ય હોય છે અને તેને અધિષ્ઠાત્રી દેવતા કહે છે. જેમ કે, ક-ઇત્યાદિ શિવિના અક્ષરો-જ, ક-ઇત્યાદિ આર થતા ઇન્દ્રિના પ્રતીકો અથવા સંકેતમાત્ર, અર્થાત્ તે તે શિવિના અક્ષરોને ઇન્દ્રિના બોધ થાય છે, તેમ જો, હ્રીં, ઓ ઇત્યાદિ બીજમંત્રોનાં રૂપે અથવા માતૃકાઓ ઘડવી, માયા, બ્રહ્મ ઇત્યાદિ અધિષ્ઠાત્રી દેવતાના સ્ફૂરક હોય છે.

એક જ અક્ષરવાળા મંત્રન પિંડ કહે છે. આ અક્ષરના મંત્રન કારી કહે છે, ચારની નવ મંત્ર સુધીના મંત્રન બીજ કહે છે, દસવી વીસ સુધીના મંત્ર એકુ વેશવ નામ આપવામા આવે છે, અને તેવા આધક અક્ષરના સમૂહન માલ કહે છે મંત્રના પિંડ, કર્તરી, બીજ, મંત્ર અને માલા-શ્રીતના વિભાગો પ્રયોગ કરનાર ખાસ હતમાં રાખવા પડે છે, કેમકે મંત્રા જપની સાથે મંત્રુવામ કરનાર પોતાના કમના કાવતુ જાન એ મંત્રના ધ્યુ અને દીર્ઘ સ્વરૂપન અનવબી કરી શકે છે. તે, તેના કમના કાલનો નિર્ણય જરાનર થતા નથી, અને કરવામા આવે તો- જાતાનજી- થાય છે. ઇશ્વરના એક જપમા કાવતુ લાવુના નિર્ણય કરી એક માત્રા, બે માત્રા, ત્રણ માત્રા, અમ ચત્તા કમવા નાડા શુદ્ધિ માણવામા કરનારન કાલ ઉપર અર્થિત અકુશ આવે છે.

પ્રજુમત્ર જેન ઉપાસનાકામાં તારકબીજ અથવા પંકાબીજ નામ આપવામા આવે છે તેન ઉદારરૂપ રૂપે લઈ આપણુ વિશવ ચચો કરાણુ અટલે સુધી માન્ય આ બીજમંત્રના સંરંકમના અતિશયે પોતાન પ્રાપ્ત થયેલા ઇશ્વરના સંવત્ન જાન સારી રીતે ધર શકશે.

મનુષ્યના ઇન્દ્રિ-કર્તાર-શબ્દલક્ષરૂપે સર્વ શબ્દમા આપ્રોત થયતા નિહાનુત ઉપાસનાના અર્થવે અજુબ છે. એ ઇન્દ્રિના માદમાના અન તેના સંકટાથનો સ્ફોટ કરવામા સર્વ અધ્યક્ષ શાસ્ત્રી દરેક પ્રાકવાઓ આધારથી પડે તેમ છે, પણ તે તખાતમા અન સમજવાના મર્કો જમ પડે તેવા રજપમા જજાવનાનું કે અમ મંત્રના જજા

મુશ્કી શિખ્યાના ચિત્તમાં દીક્ષાના કમથી બીજરૂપે ન આવ્યા થડી બીજમંત્રરૂપે પશાસન અથવા એવા કાલ આસનન સિદ્ધ કરી મુશ્કાવારચકમાં તેને ચિ-દુરૂપે સાધક સ્વપન કરવા પડે છે, જેમ ઘાણ શિવલનમાં શિવચિત્રની ગોરીપટ્ટીપર સ્થાપના થાય છે તેમ આપણા દેહાલપર શિવમંદિરમાં આ તારક બ્રહ્મન-પ્રજુન-મુશ્કાવારચક નિહાણમાં અથાત સાકાત્રા પ્રતિકના નિદુરૂપે સ્થાપવો પડે છે નિહાણમા પ્રજુન નિદુરૂપે સ્થાપ્યા પછી સાધકના દેહાલપના લાનશક્તિના અધિષ્ઠાસ થયો મનાય છે, અને હવ જપમાં આ શિવશક્તિનું સાધકરૂપે તેણે મુકટ કરી મંત્રસિદ્ધિ કરવાની હોય છે. સ્વપ્ન શિવચિત્રની ઉદાસિ કરવાનો પ્રજુવ-મંત્રના મુશ્કાવારમા આલેખનિ ઉત્થાન કરવો એને કામકલા કહે છે, કેમકે સાધકના ઇન્દ્રિના વિષયના આ પ્રથમ બીજાનસેન છે, અને તે પછી મંત્ર વાજરૂપે રૂપે રાજ્યવત આવે છે જેમ જમિમાં તો પછી બીજ જનુપ થવે વેદાઈ અકુરૂપે બહાર પડે છે તેમ આ મનનાજ મુશ્કાવારના ઉન્નુપ થઈ ન્યોતિર્વ નરૂપ-રવિવ કાનપરત વિસ્તાર છે.

મુશ્કાવારવી સ્વાલકાનપત મૂતમંત્રગત શબ્દ-બ્રહ્મના ઉન્નુ નીશ્ચા થયે તેન કાગલાજમા મંત્રો હાલ થયા-અમ કહે છે આ મંત્રાહવા અથવા અકુરે કલ્પ જાતાવન પણ કહે છે, અને તેનું પ્રતીક અથવા સંકેત ત્રિકાણુત્ય નિદુ મણાવે છે.

* જુઆ યાગતત્વાર્પાનપદ્-

મનનાપ્રાણનાજેવ તદ્વસ્થાવગ્રાધનાત્ મન્યમિત્યુચ્યત પ્રજ્ઞમદાધિનતાડિપિવા । મૂલત્યાત્સંનપ્રાણા મુલાધારસમુદ્ભવાત્ મૂલસ્થવપલિગત્યાનુલમગ્ન ઈતિસ્મૃતઃ ॥

કાનાય-પ્રજુતુ માન કરવાની રણુ થાય છે તેથી તથા સ્વપ્ન જાન થાય છે તેના મંત્ર કહેવાય છે વળી સર્વ મંત્રોના મૂતમૂત હોવાથી, અથવા સ્વપ્નના આધકનમાંથી ઉદય થતા હોવાથી અથવા મુશ્કાવારના નવા અન સ્ફુરતા હોવાથી, અથવા નમ વનનાનસ્વપન ઘડવ કરતા હોવાથી તે મૂતમંત્ર મજુપ છે.

ત્રિકાણુરથ બદ્ધ મુક્તમત્રનું બાણ પ્રતીક
અથવા બોધક ચિન્હ છે, અને તેવા ચિન્હને ઉપા-
સનાશાસ્ત્રમાં યત્ર કહે છે, કેમકે તેમાં સાધકની
સંસારવાસનાનું નિયંત્રણ યથા અધ્યાત્મવાસના કેન્દ્ર-
માં થાય છે મુક્તાધારસ્થ ત્રિકામાં અત પામતા
પુણ્યવર્મા છેવટના બિંદુમાં મત્રોદ્ભવ થયા પછી
સ્વાધિષ્ઠાનપર્યંત તે શબ્દ બ્રહ્મનું જ્યોતિ પ્રેસર છે
અને ત્યાર પછી અણુવતી કામકલા બદલાઈ વાગા-
ત્મક સ્વરૂપ પ્રકટ થાય છે કામકલામાં પ્રણવનું
વાચ્યવાચકસ્વરૂપ વિરપદ્ય હોતું નથી, માત્ર સાધક-
ની ઇચ્છાશક્તિવડે તેને ઉન્નુષ્ઠ કરવામાં આવે
છે પરંતુ ઉન્નુષ્ઠ થયેલો મત્ર સ્વાધિષ્ઠાન ઉપર
અકુરિત યદ્ય વાગેવતારૂપે પ્રસવિત થાય છે, અ-
ર્થાત્ પ્રણવના ધ્વનિનો સ્ફોટ થાય છે, અને જેમ
એકાન્ત વનમાં ભૂમિઉપર અયન કરનાર પ્રવાસીને
દૂરના ઘોડાના ખરીના ધ્વનિનાં અહિંધનો કાન
સાથે અચકાઈ શબ્દનું ભાન થાય છે, અને ઇતરને
થતું નથી, તેમ મહિપૂરચક્રમાં સુપુષ્પ કુડલિનીના
નિવાસસ્થાનમાં શબ્દવૃત્તિને નાંખનાર સાધકને
સમગ્ર દેહમાં અનુરણન પામતા આ આવમત્રનો
ધ્વનિ અનુભવમાં આવે છે, અને તે અનાહતચક્ર-
પર્યંત વિસ્તરે છે. આ અનાહત ધ્વનિ વસ્તુતઃ,
મુક્તમત્રનું પશ્ચતીરૂપે પરિણમન છે

પ્રણવમત્રનું પશ્ચતીરૂપે પરિણમન યતાં તે
મુક્તમત્ર માતૃકાના વર્ણરૂપે પ્રકટ થાય છે અર્થાત્
ન દુસાથેના ત્રિકાણમાં મુક્તાધારમાં તેના ચતુર્દલમાં
ય, ઘ, અ, એ વર્ણધ્વનિ ઋરૂ છે, અને
તે તે અક્ષર પ્રતીકરૂપે પશ્ચતીવાણીમાં જણાય
છે, વળી સ્વાધિષ્ઠાન ચક્રમાં ય, મ, મ, ય, ર, લ
એ છ વર્ણના ધ્વનિઓ અને તેના અક્ષરારૂપ પ્ર-
તીકાઉદય થાય છે આ બે ચક્રના ચાર અને છ
વર્ણસાથે દર અધિક વર્ણનો વિસ્તાર મહિપૂરના
દશ દલમાં ઢાળી ફા સુધીની માતૃકાઓમાં જાય
છે, દશદશ અને મુક્તાધાર અને સ્વાધિષ્ઠાનનાં સ-
પુટા મળી બાર કલાનાળા અનાહન ચક્રના બાર
દલમાં ફા યી ર સુધીની બાર માતૃકાઓ વાચ્ય-
વાચકરૂપે અર્થાત્ ધ્વનિ અને વર્ણરૂપે પ્રકટ થાય
છે. ત્યાંથી ઉપરિણામમાં કલ્પ્ય વિશુદ્ધ ચક્રના પોર્ડરા
દલમાં સોળ અક્ષરારૂપે સ્વરોની માતૃકાઓ વચ્ચે
વાચકરૂપે અભિવ્યક્ત થાય છે, અને તેમાં મુક્તા
ધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મહિપૂર અને અનાહત-એ
ચાર ચક્રો માતૃકાસંદિત, અને અનાહન ચક્રની
ચક્રના ક્રમની બાર માતૃકાઓ મળી સોળ શક્તિઓ

અક્ષરારૂપે સોળ સ્વરોના પુરુષભાવસાથે સંયુક્ત
થાય છે, અને ત્યાર પછી કલ્પ દેશમાં માતૃકાઓ
મધ્યમાતૃ રૂપ પકડે છે, અને મુખનાં ઓળખ, તાલ
આદિ વાણી સ્થાનોને શોભા આપી વૈખરી વાણી
રૂપે અન્ય સમજે એવી રીતે ધ્વનિ પ્રકટ થાય છે.
આ મુક્તમત્રનો વિસ્તારક્રમ અહિં સુધી આક્રમ-
ગાત્રી થતો નથી, પણ મુખમાં આવ્યા પછી મુ-
ધાના નભોમાર્ગમાં પ્રવેશ થતાં આઠાચક્રના બે
દલમાં દ-અને દઃ અથવા પ્રકારોન્તરે દલ એ
રૂપે અભિવ્યક્ત થાય છે અને આ પ્રમાણે મુક્ત
પ્રણવમત્ર પચાસ માતૃકાના રૂપે મુક્તાધારારૂપે
ચક્રમાં પુષ્કલકાના વશમાં યદ્ય સદસ દલમાં જીર્ણ-
ભામી થાય છે અને ત્યાં અજળા ગાયત્રીરૂપે પ્રણ-
વનિ સ્તોત્રમ્-“તે પરમાત્મા હું છું”-આ ભાવ
નાસ્ફોરક દાહ્યનાદના અખંડ ગુંજનમાં સ અને
દ રૂપ વ્યજનોનો લોપ થતાં ઓક્ષરરૂપે અજ-
અણમાં પ્રસરી રહે છે મત્રનો આ દાહ્ય પરિણામ
પ્રકટ થતાં વાચ્યવાચકભાવ હુમ્મ થાય છે, શિવ-
શક્તિનો અખંડયોગ સિદ્ધ થાય છે, અને મત્ર
સિદ્ધ થયો ગણાય છે

પ્રણવમત્રનો મુક્તાધારમાં બીજરૂપે અધિવાર
થવો, તેનો નાદરૂપે અનાહતમાં ક્રમશઃ પરિણામ
થવો, તેનો પચાસ માતૃકારૂપે છ ચક્રોમાં શાખા
પ્રશાખારૂપે વિસ્તાર થવો, અને અતે નભોમાર્ગ-
માં યદ્ય સદસદલ પચમમાં પુન સમરસભાવે અજળા
ગાયત્રીના દાહ્ય નનાદરૂપે અભિવ્યક્ત થઈને જીર્ણ
વાસ્તવ યિવરૂપે થતું-આ મત્રજપનું સદ્ગમ વદરવલે.

આ રહસ્યનો પ્રતીકદ્વારા અર્થાત્ સકેતદ્વારા
પ્રકાશ કરવા સારૂ યજ્ઞોની રચના હોય છે, અને
તે બાલ પૂજામાં ઉપયોગમાં આવે છે તેવા ધણા
યજ્ઞોપેતા આપણે ત્રિકાણુરથ બિંદુનું ઉદાહરણ
આપ્યું છે, અને તેવા યજ્ઞોની પરાકાષ્ઠા શ્રીય-
ત્રમાં આવી રહેલી છે જેમાં સદ્ગાનાં અધિભૂત,
અધિદેવ, અને અધ્યાત્મ તરવોનાં પ્રતીકા, રેખા,
ત્રિકાણુ, જૂપુર, બિંદુ વગેરે ચિન્હોથી જણાવ
વામાં આવે છે

આ યજ્ઞોનો બાલ પૂજનવિધિ સવિસ્તર ને
શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યો છે તેને તત્ર કહે છે,
અને તેવા ધણાં તત્રા શુભાગમ અને અશુભા
ગમરૂપે આદેખાવવાં છે

ધ્યારેન્ન છે તો અન્ય પ્રસંગે આ તત્ર
શાસ્ત્રના મુખ્ય પ્રમેયોનું વિવેચન કરીયું.

સદ્વિચાર લહરિઓ.

(લેખક—શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન.)

(અનુસંધાન ગતિકથી)

મનુષ્ય વ્યક્તિની ઉચ્ચ સ્થિતિ થવાને માટે, આનંદ અને શાંતિના અધિક સુંદર પ્રદેશમાં પ્રવેશવાને માટે, ન્યાં સર્વ કંઈ શુભ છે એવા પોતાનાજ અભ્યંતર પ્રદેશમાં જવાને માટે તથા અનેક વિશ્વસિદ્ધ ન્યાં ઈશ્વર રહે છે તથા ન્યાં જીવઈશ્વરનો અભેદભાવ બની રહે છે તથા પ્રવેશવાને માટે નિરાધ અથવા સયમ એક જ સમય સાધન છે, એ પણ જાણવા હતા તેમા ફરી રીતે પ્રવેશવું, એકાગ્રતા અથવા સયમ શી રીતે સિદ્ધ કરવો, એ પ્રશ્ન, ઉપર કહી તેવા પ્રશ્નની સ્થિતિ પાંચવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યને વાર વાર ઉઠેલા જ કરે છે, અને એ એવો પ્રશ્ન છે કે ન્યાં-સુધી તેનો યથાર્થ ઉત્તર નથી મળતો ત્યાં સુધી મનુષ્યની કોઈ પ્રવૃત્તિ યદ્યપિ શક્તી નથી પરંતુ આ પ્રશ્ન એવો છે કે જેનો એક જ ઉત્તર સર્વને અનુકૂળ જણાય એમ નથી. સયમ સિદ્ધ કરવાને એક જ સાધન હોતું નથી. અધિકારમેદ તેનાં પૃથક્ પૃથક્ સાધનો હોય છે. તેમ છતાં આ પ્રશ્નનું ઉત્તર પ્રત્યેક મનુષ્ય જાણે છે કારણ કે એક પણ મનુષ્ય એવો નથી કે જે સયમ ન કરી શકેલો હોય. કેમકે કેવલ સયમરૂપના મનુષ્યનું જીવન જ ટકતું નથી. કોઈ કોઈ ક્ષણેમા તથા કોઈ કોઈ વસ્તુ અને કોઈ કોઈ પ્રસંગોમા તેને સયમ ચર્તો જ હોય છે પણ તે જાણતો હોય કે ન જાણતો હોય. જે મનુષ્યને જે પ્રીતિનો વિષય વિચાર કે ઓસગ હોય, તથા તેની પ્રીતિની જે ક્ષણ હોય તેમાં તેનો અનાયાસપણે સયમ થાય છે તેથી સયમને માટે સરળ અને સર્વસામાન્ય સાધન એ છે કે જેમાં સયમ કરવો હોય તેમા પ્રીતિ—અપૂર્વ, પ્રીતિ—પ્રકટાવતી પ્રીતિ પ્રકટાવતી પછી શી રીતે કરવું તેનું સ્વરૂપ આગળ દર્શાવીશું. મુખ્યત્વે એ સ્મરણમાં રાખવું

કે જેમાં સયમ કરવાનો છે, તદ્વિષયક પ્રેમ અનુર્વ પ્રમાણમા પ્રકટવો જોઈએ પ્રત્યેક કાલના મહાપુરુષો તથા પ્રકાશિત (Illuminated) અતઃકરણો અને ઈશ્વરશી તત્ત્વોએ શોધી કઢાડ્યું છે કે મનુષ્યના વિશ્વવ્યાપી જીવનમાં કોઈ પણ રથાને કઈકે શુભ વસ્તુ રહેલી છે, જેનું અન્વેષણ (શોધ) કરવાથી માનવ જીવનની સમગ્ર આશા તથા અભિલાષાઓ સિદ્ધ થઈ શકે એમ છે અને તે શુભ વસ્તુ મનુષ્યમાત્રનો અભ્યંતર પ્રદેશ છે એ પ્રશ્નમાં વ્યાધિમાત્રને નિવારવાનું તથા અધિઉપાધિને દાળવાનું બળ રહ્યું છે તેમાં અપૂર્વ પ્રકારની જેના સ્વરૂપને જાણવા માટે કલ્પના પણ અસમર્થ છે એવી પરમ શક્તિ રહેલી છે, સંદોદિત બન્યો રહેલો અદ્ભુત પ્રમાણી પ્રકટાવનાર આનંદ પણ ત્યાં છે, અને અનંત પ્રમાણમા પ્રસાદ, પ્રકાશ, જ્ઞાન તથા સામર્થ્ય ત્યાં ભરપૂર છે આત્માની આ મહા પાવન શુદ્ધમા પ્રવચવાથી આપણી સર્વ પ્રાર્થનાની સિદ્ધિ થાય છે, આપણી ઉચ્ચ ઈચ્છાઓનો સ્વીકાર થાય છે કદાચ કાળથી ધારણ કરેલી હૃદયની આરાઓ ફલિભૂત થાય છે, જેને માટે આત્મા આગ્રહ હોય છે, તે સર્વ શાશ્વત જીવનમય પરમાત્માના આતર પ્રદેશમાંથી મળી આવે છે, અતઃ એ માગ તે એકાગ્રતા અથવા સયમનો માર્ગ છે

* * *

પરમેશ્વરી ઇચ્છા તો એવી છે કે તમે સામાન્ય-સ્વરૂપસામાન્યને પ્રાપ્ત કરા તમને તે સામાન્ય અર્થવાને પણ તત્પર છે અને જેનો તેમનો પ્રતિ પ્રેમ છે, તેમને તે આપેલું પણ છે, પરંતુ જે આપણે તે મેળવવું હોય તો આપણે તેમના પ્રતિ જરૂર જોઈએ, તેમના પ્રતિ અભિ-મુખતા ધરવી જાણીએ. પરંતુ પ્રશ્ન જ એ છે કે

ધૈર્યપ્રતિ શી રીતે જવું આપણે તેમનાવી દુર-
વિમુખ-હોષએ એમ લાગે છે આપણા પોતાના
જીવનની અને ધૈર્યના અનન્ત જીવનની વચ્ચે
આડો કોઈ પર્યંત કે સમુદ્ર હોય એમ લાગે છે,
ત્યાં જો સમુદ્ર હોય તો તેના ઉપર પુલ બાંધવો
તથા પવંત હોય તો તેમાં સુરંગ ફોડીને 'ટનન'
ખેંદવી, એ આપણું કાવ્ય છે, અને તે કાર્ય
સયમ કરી શકે છે તેથી, સયમમાં કેના રીતે
પ્રવેશ કરવો એ કળાનું જ્ઞાન પામવું એ એક
રહસ્યરૂપ છે અને એ જ્ઞાન આપણા નિત્યના
જીવનમાં તથા આધ્યાત્મિક જીવનને પ્રાપ્ત કરવામાં
બંનેમાં અનિવાર્ય અભવ્ય છે ધૈર્ય જીવનના
ઉદય પ્રદેશમાં રહેલો છે અમ બોલેલા માત્ર એ
ત્યાં કરવું એ કાષ્ટ જ ઉપયાગનું નથી. તેમ
નામાં અથવા જે આદિઅનાદ વસ્તુ છે, તેનામાં
સાગરરૂપે જે કષ્ટ રહ્યું છે તે જ આપણ મન
વડે હોય તો આપણ જાણે જ ધૈર્યપ્રતિ જવું
જોઈએ. એ કષ્ટ 'માદ્રણદ્વારા' કરાવવાનું
હોય નથી. ધૈર્યમાંથી જ વસ્તુજનની ઉત્પત્તિ
છે, અને જે કોષ્ટ ધૈર્યના સામ્યજ્ઞાનમાં પ્રવેશ
કરે છે તે સર્વ કોષ્ટ પ્રાપ્ત કરે છે ધૈર્યની સ-
ધિમાં જવું એટલે આત્માના પરમાશાતમથી
ઘીર્ણતામાં તથા ન્યાં અનન્તતા પોતાના સામ્ય
જ્ઞાન પ્રવર્તવાની રહી છે, તેના ગુપ્ત પ્રદેશમાં પ્રવેશ
વડે, તેમ જ ન્યાં શ્રીમદ્ધૈર્ય દાવ્યત્વરૂપે સદા
સનારૂઢ હોય છે ત્યાં આવવું એ છે

* * * * *
શાંત યદનિ અત્યંત સુતિરપણે ધૈર્યરૂપ
રૂપની બાવના કરવી, પોતાને ધૈર્યરૂપ જાણવા
અથવા સત્યમચ્છિરૂપ બોધન અનુભવમાં ઉતારી
બહાવવો આપણા પોતાનામાં દૃઢપણ આરાપ
કરવો-એ સયમના સર્વોત્તમ માર્ગ છે આત્માના
બીજા માર્ગો આંધક પ્રમાણમાં અપૂરું છે અસ્થિર,
અ માર્ગ કલિન અને નેજાજેવા સકલિન છે,
પરંતુ તે સીધો છે અને ત્યાં જવું છે ત્યાં જ
તે લઈ જનાર છે પરંતુ મજા થોડા મનુષ્યો
આ માર્ગને સત્ય માર્ગરૂપે જાણે છે, અને તેમાંથી
મજા જ થોડા એ માર્ગના પ્રવાસી યદ રહે છે
જો તે દેશમાં તો અત્યંત અસ્થિર રહેવાનું જોઈએ
ચિંતન કરી વિના જ આત્મસદ્ગતિ કરવાની

આશાવાળા હોય છે, અને એ યદુ' જેમ અસ-
ભવિન છે, તેમ આત્મતત્ત્વ આપણા પોતા
નામાં બને તેટલા વધારેમાં વધારે અશયી આરા-
પણ કરી તેના ગુણધર્મોસિદ્ધિ એ વસ્તુનું આપ
ણમાં અવધારણ કરવું એ વિશેષ મહાવિન હોય
એ રૂપે જ છે અગ્રુક પદ્ધતિ અથવા રીતિએ
ચાલીને મનુષ્ય આત્માને પામવાની આશા રાખે
છે, પરંતુ એ રીતે કદાપિ આત્મા પમાતો નથી.
જે કોઈ આત્માથી અનન્યભાવે ઉપાસના કરે
છે તે જ વસ્તુમાત્રાકાર કરે છે જે આત્મામય
થાય છે તે જ આત્માના અપરાધ અનુભવ કરે
છે પરનાત્માના પ્રદેશમાં તેના જ પ્રવેશ થાય
છે, અન તે ત્યાં પરમતત્ત્વમય જીવનરૂપ બની
સામ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે.

* * * * *
જે જે મનુષ્યો એમ માને છે કે મનરૂપે
આત્માનું સ્મરણ કરાવી, આત્મા આત્મા
ગુણધર્મ રૂપ છે એટલા વિચાર માત્ર કરી મૂકવા-
થી એ અભ્યતરના અધ્યાત્મપ્રદેશમાં પ્રવેશી શ-
કાય છે, આ પ્રકારે માનનાર અનેક મનુષ્યો છે,
તેઓ આ જમ અથવા અધિકારમાં અટવાયા જ
કરે છે, કારણ કે આત્માને પ્રપન્ન જાણીને તેના
ગુણધર્મ વગેરેનું ચિંતન કરવું, અને પોતાને તો
જીવમાં જ અજાણ કરવો, એ જાનનું ચિંતન આ-
ત્માસાધે આપણા અજાણ કરાવતું નથી. ધૈર્ય વ-
ખતે, એ પ્રકારનું માનવું નિષ્ફળ પડે પડતું
જણાય છે કેમકે તે આપણા જીવન અને આ-
ત્માના વચ્ચે ભદના પટના વિસ્તાર કર્યા કરે છે
તેથી એ પ્રકારનું ચિંતન ન્યામુશી મનુષ્ય કર્યા
કરે છે, ત્યાંથી તે દૂરનું દુર અથવા બાહ્ય પ્રદેશમાં
રહ્યા કરે છે, અને તેની તેને સ્પૃહ ઉપાધિથી
પ્રકટતા દુખાવે તેના જ અનુભવ થાય છે આના
પ્રમાણરૂપ જાનક જિહ્વા પાડતો, ચાઓઓ, વ
ગેરે જે આત્માના સ્વરૂપનું તેઓ ઉત્તમ ગીતે પ્ર-
તિબાદન કરતા હોય છે, પણ તેમના અત્યંતરૂપને
તેના ગર્ભાઈ રૂપથી જાણતો નથી, એ તેમની બાહ્ય
પ્રગટ તથા તેમના સમય અશયી લાગુપના
દશાથી આપે છે નહિ તો આત્માના સ્વરૂપનું
ચિંતન શું તેનની એટલી નાનુપના પણ ન દાખી
કરે. અન અન જ જણાય છે કે આત્માના પદ

ઉપર વિરાજવાને માટે કોઈ બીજે માનેથી સહ-
વાની જરૂર છે, એવો શિખરે નિયતિ કરાવનાર
માર્ગ એક જ છે, અને તે સનન્યાસિતયંતોમામ્
(પરમાત્માનું અનન્યભાવે ચિત્તન કરવું) શ્રી
માર્ગ શંકરાચાર્ય વડે છે કે ઘસ્તુસિદ્ધિચિંતારેણ
આત્મસાક્ષાત્કાર વિચારવડે કરી શકાય છે, એ
વિચાર શુ આત્માથી પોતાને પૃથકરૂપે માની આ-
ત્માના ગુણ ગાવાનો કે ? નહિ જ એ વિચારમાં
કલિનતા શી છે ? ને કલિનતા છે તે આજ માર્ગ
માં છે કે પોતે આત્મારૂપ જ છે એમ દૃઢપણે
અંગિકાર કરીને, તે આત્મામાં સયમ કરવો તેજ
પ્રમાણે આ ગ્યૂદ નામકપાતમક દૃષ્ટનું જ નિરી
ક્ષણ કરવાથી અથવા મનવડે દત્તર કોઈ વસ્તુની
કલ્પનાઓ કર્યા કરવાથી ને પ્રવેશમાં તમારે આ-
વડુ છે ત્યાં તમે આવી શકો એમ નથી આત્મા-
નો એ પ્રદેશ છે, અને તે કોઈ બીજી રીતે જણાવો
નથી. તેથી આત્માનું અનન્ય ભાવે ચિત્તન કરો

* * * * *

તમારામાંના પેટલાક આ વિચાર તથા આ
સાધનને સર્વોત્તમરૂપે માને છે, ખરા અત કરજીથી
તેનો સ્વીકાર કરે છે તેમ છતાં કહે છે કે અમા
રાથી એ અગમ્ય સરખા તત્ત્વનું સ્વરૂપ કદી
ચકાઈ નથી, કેવળ દૃષ્ટને જ આવડી શકે છે
અમારે અત કરજી કદાપણ સ્થૂંચ આધારવિના તે
તત્ત્વસાથે સહજ પણ સ્પર્શમાં આવતું નથી, તો
તેનાં શુ કરવું ? આ પ્રશ્ન આજે તમને જ યથો
છે એમ નથી તેમ તમને જ આજે આવી સુ
શેક્ષી ઉભી થઈ છે, એમ પણ નથી, પૂર્વે અનેક
મનુષ્યોને-આ પ્રશ્નનો પત્ત કરનાર સર્વ પ્રકાર
છે, તથા મનુષ્યકલ્પના સ્વભાવનાં ચીંતા સર્વજ

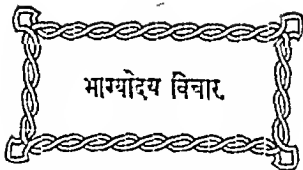
પુરોષોને પણ આ વિચાર પ્રથમથી જ સ્ફુર્તો છે
અને તેથી તેમણે તેનું નિરાકરણ પણ કયું જ છે.
માટે તમારે નિરાશ થવાનું કંઈ જ કારણ નથી.
પરમાત્મા કોઈ આશ્ચર્યકારક બ્યતિકરરૂપે કે કોઈ
અમકારિક ચિન્દરૂપે અભિવ્યક્તિ પામતા નથી.
પરંતુ તેમને પ્રદેશવાનું સ્થાન ઉચ્ચ અને રમણીય
જીવન છે. અને તેવું જીવન મહાપુરુષોનું હોય છે.
મહાપુરુષમાં એ આત્મતત્ત્વનો પ્રકાશ એટલા સ્પૂ-
ર્ણરૂપમાં પ્રકટ્યો હોય છે કે સહજ શુદ્ધિમાન સુ-
ભાગી મનુષ્ય તેને મર્વે અરી નહિ તોપણ વધારે
પ્રમાણમાં જોઈ જાણી શકે છે. મનુષ્યમાં આત્માનું
દેવી સામર્થ્ય જગતી ઉઠે છે એ પ્રકારના પૂરાવા
સ્પષ્ટ થવાથી અવતારો તથા મહાપુરુષો છે અને
વાતવજીવન ને કંઈ અમર્થાદ સામર્થ્ય વગેરે
આપે છે તે જો આપણે આપણામાંથી પ્રકટાવડુ
હોય તો આ પ્રકારની ઉચ્ચ ભૂમિકામાં અમક
રહેવાની અમલ છે, એમ તેઓ પુન પુન આ-
મહાપુર્વક કહેતા આવ્યા છે જીવનનાં તેવા પ્રો-
શમાં પ્રવેશવું એજ સયમમાં પ્રવેશવું છે, અને
એજ અક્ષાણીઓની વાસ્તવ પ્રાર્થના છે અને એ
પ્રાર્થના ઉપરનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે, એટલું જ નહિ,
પરંતુ ઉપરની માથે અમક એકધનો અનુભવ
કરાવે છે સયમ રૂપે થતી પ્રાર્થના ઉપર અવજી
કરે છે, અને તેના ઉપરવડે સ્વીકાર પણ થાય
છે મનુષ્યને મુક્તત્વ, શાંતિ, કિત તથા પૂર્ણતા
આપનાર ને કંઈ સત્પરૂષ વસ્તુ તે સયમવડે પ્ર-
ત્યક્ષ કરી શકાય છે તેથી તે પ્રાપ્ત કરવાને માટે
સમર્થ સદાચરૂ રૂપ મહાપુરુષ શરણ મહાજી કરવું
એ પ્રાણિ માત્રને માટે અત્યંત હિતકર માર્ગ છે

અપૂર્ણ

નોંધએ ઈએ.

અમારી દવાઓની ગામે ગામ એજ સી આપવાની છે દરેક માણસને મદિને વોસ, પત્ની-
સથી પચાસ રૂપિયા ઉપરાંત પગાર પાકવો શકે છે એજ ટ થનની ઇચ્છા રાખનારાઓએ નિયમ
માટે ૦-૧-૦ ની ઈડીટ સાથે બરજી મોકલવી. વગર મૂડીના ધધો કમીસન બરપુર.

મનેજર-દેવે કેમીકલ વર્કસ. અમદાવાદ

માગ્યોદય વિચાર

[અનુસંધાન ગયા અંદાજ ૫૪૩ ૪૬ થી]

(લેખક-પુત્રપાદ મહાત્મા શ્રીમન્નયુરામ શર્મા)

જો આ વિવેકાદિ માધનો પ્રાપ્ત કરી પોતાના ઔત્રિય, બ્રહ્મનિષ્ઠ ને પરમગુણી મદ્યુરની પસંદગી તેમનું શુદ્ધભારતી વિદ્યેશ્વરક અનન્યતરણ મદ્યુરની અતરાત્રાપી અભિન્ય બ્રહ્મના સ્વરૂપનો ઉપરેલ પગમાદરપૂર્વક એકાગ્રતાથી સાંભળે છે તેઓના શાસ્ત્રને લગતા સર્વ મશો દર થાય છે પછી તે પવિત્ર ને એકાંત ધ્યાનમાં બેસી રહેતા ઉપરેલ શુદ્ધીકરણ કરવા માટે પરમોત્સાહથી ભેદના મિથ્યાપણોના નિશ્ચય કરાવનારી ને એકદા સત્યપણોના નિશ્ચય દર્શાવનારી શુદ્ધિ-માથી વિચાર કરવારૂપ મનન કરે છે એવા મ

ત્થી તે મનન કરનારના મનના પ્રમેયગત સર્વ શોધો દર થઈ જાય છે અર્થાત જગતના સ્વરૂપમાં, જગના સ્વરૂપમાં, આત્માના સ્વરૂપમાં, ઇશ્વરના સ્વરૂપમાં, બ્રહ્મના સ્વરૂપમાં, મોક્ષના સ્વરૂપમાં, ને મોક્ષના પ્રાપ્તિના સ્વરૂપમાં તેના મનમાં લગભર સથય રહેતો નથી જગત, જગત ને ઇશ્વર વસ્તુનાં બ્રહ્મસ્વરૂપ છે, ને સર્વ શાસ્ત્રો સાક્ષાત કે પરપરાગતે તે એકજ અદ્વિતીય બ્રહ્મના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરે છે, એમ તેને સ્પષ્ટ સમજાય છે અદ્વિ એક-અદ્વિતીય બ્રહ્મસાચ છે, ને અન્ય સર્વ પ્રાણિ પદાર્થો તેમાં દર્શિત છે, એમ સમજવા પછી તે અધિકારી મનુષ્ય પવિત્ર ને એકાંત ધ્યાનમાં એક, અદ્વિતીય સદૃશન, મિત્ર, આનંદપ્રદ, વ્યાપક, નિમગ્ન, નિર્ગમ્ય, ને પરમ પવિત્ર નિર્ગુણ બ્રહ્મનું ખ્યાન વા તેના અસ્વરૂપનો વિચાર નથી બ્રહ્મસ્વાપનો દદ શાસ્ત્રાત્ર થાય ત્યાં મુખી સદરપૂર્વક સુનન કરે છે આત્મા ખ્યાનનો વા વિચારનો પરિપાક થતાં જ તે પુરુષના અત કરણમાં જૂન, વર્તમાન કે બાલિ પ્રતિજ્ઞ વિષમાન ન હોય તો તેને બ્રહ્મસ્વાપનો

સાક્ષાત્રાર થઈ તે પુરુષ સર્વ પ્રકારનાં કર્તવ્યના અવધિને ગાળી ફૂંટાઈ થાય છે, પછી તેને સૌકિંક કે સામ્યોવ ક્રિષ્ટ પણ કર્તવ્ય કર્તવ્યરૂપે અવશેષ રહેતું નથી.

પૂર્વે પૂણીનુરામથી ભોતવેલા મોષ એકે અનેક વિષયના મનુષ્યના અત કરણમાં પડેલા મોષો રાગના સરકારો જે અભ્યાસરૂપ વા બ્રહ્મવિચાર રૂપ નિર્દિષ્ટાસનના સમયમાં તે તે વિષયને આકારે અત કરણની જ્ઞાતિ ઉપાગતી બ્રહ્મકારણતિ ન થવા દેવારૂપ વિધિ કરે તે જૂનપ્રતિજ્ઞા કરવાય છે જૂનક લગા તીવ રામરૂઝે, દેવરૂઝે વા બપોરે જ્યારે વર્તમાનમાં અત કરણની જ્ઞાતિ તે રામાદિના વિષયને આકારે થાય ત્યારે તે વિષયે રોકવા ચેતનને આકારે પોતાના અત કરણની જ્ઞાતિને કરવાને દદ પ્રયત્ન મુમુક્ષુએ કરવો જોઈએ થઈ, માવધાનના ને બાદર રાખી આત્મા પ્રયત્ન કેરોડ સમય કરવાથી એ જૂનપ્રતિજ્ઞા દર થાય છે, જુદિનું મદ્યુર પાણી, વિવાસક્રિયા કુત્ર ને વિષયમાં (દેહાદિના આત્મપણામાં તે જગતના સત્યપણામાં) દુરામદ એ ચાર વર્તમાન પ્રતિજ્ઞા કરવાય છે, જે જુદિનું મદ્યુરનું હોય તો પોતાના મદ્યુરરૂપે ઉપરેલ કરવા બ્રહ્મસ્વરૂપનું તે જુદિ મદ્યુરવારૂપ કરી શકતો નથી, તેથી તેને બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્રાર થઈ શકતો નથી. જેની જુદિ મદ્યુર હોય તે મુમુક્ષુએ તે પ્રતિજ્ઞા દર કરવામાં આદ્યપૂર્વક વાર-વાર પોતાના મદ્યુરનો તથા અન્ય તત્ત્વન મળા પુરોત્તો ઉપરેલ સાંભળતો જોઈએ આમ કરવાથી તેની જુદિની મદ્યુર દર થઈ તે મુમુક્ષુ બ્રહ્મસ્વરૂપ જગતના સમય થાય છે, જેને વિવાસક્રિયામતો પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મસાક્ષાત્રાર ન થવા રહેતો

કાય તેણે ચમ, દમ, વૈરાગ્ય એ સાધનાનું સારી રીતે અભ્યાસ કરવું જોઈએ. એ સાધનાના દર મનુષ્યનાથી તેના અત કરણમાં રહેલી વિષયા-કિલ દર યદ્ય તે અભાવત્વનો સાક્ષાત્કાર કરવા સમર્થ થાય છે જે ॥ અત કરણમાં કુતર્કનામનો પ્રતિષ્ઠ વિષમાન હોય તેણે પોતાના સરચુરના ઉપદેશનું ને અભ્યાસના ખીજા અધ્યાયનું એકા-માં એમી માગી રીતે ચિતન કરવું જોઈએ. માયા શુભ પ્રયત્નથી તેના અત કરણમાં ગહેલા કર્ત કુતર્કનું ચમન થઈ તે મુમુક્ષુનું અત કરણ મહત્ત્વ સાક્ષાત્કાર કરવા સમર્થ થશે, વિષર્થમાં-વેપરીન નિર્થર્કમાં-દુરાગ્રહ એ નામનો ધ્યેય જ્ઞાના અત કરણને મેલિન ને ચચવ રાખેતો હોય તેણે અભ્યાસનામાં વા અભિવિચારમાં વધારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એવા શુભ પ્રયત્નથી તેના તે ધ્યેય દર યદ્ય તેનું અત કરણ અભ્યાસ સાક્ષાત્કાર કરવા સમર્થ થશે પૂર્વજન્મના વા વર્તમાનજન્મના કોઈ પ્રયત્ન શુભાશુભ કર્મથી મનુષ્યને એક કે અનેક જન્મ આપનાર તીવ પ્રારબ્ધ બધાયું હોય તે ભાવિપ્રતિષ્ઠ કહેવાય છે આ પ્રતિષ્ઠ પશુ મનુષ્યના અત કરણને અભ્યાસાત્કાર થયા દેતો રહી આ ભાવિપ્રતિષ્ઠ મનુષ્યને ગમે તેવા સ-મર્થ સદ્ગુણ મળ્યા હોય ને તે અધિકારી પુરૂષ શ્રવણાદિમાં ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરતો હોય તે પશુ ન્યાસધી તે મનુષ્યના તે ભાવિપ્રતિષ્ઠ દર યાવ નહિ ત્યાં સુધી તેને અભ્યાસાત્કાર થઈ ચકતો નથી. જ્યારે તે ભાવિપ્રતિષ્ઠ દર થાય છે ત્યારે તેને કોઈ પશુ પ્રકારના પ્રયત્નવિના અન્યાવાને અભ તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

અભાવત્વના સાક્ષાત્કારને જ્ઞેમના પૂર્વે આ-ત્મામાં જન્મતા વિવિધતાપના અભવવૃષ્ટિ બ-ધની નિવૃત્તિ થઈ છે, ને તેમના પવિત્ર ને ચાંતિ અત કરણમાં અભાવભવવૃષ્ટિ ગતિનો ઉદય થશે છે, એવા મહાપુરુષ પોતાના સુભાગ્યની પરાક-દાને પ્રાપ્ત થયેલા મણાય છે એવા સુભાગી પુરુષોનો મહિમા અપાર છે એમ મોક્ષના ઉપા-યોનું વર્ણન કરનારાં શાસ્ત્રી કહે છે—

“સ્વાર્ત તેન સમસ્તતોયસલિલે
સર્વાપિ દતાવનિદ્,
યજ્ઞાના વ સદ્ભમિદમચિલા
દેવાશ્વ સંપૂજિતાઃ ।”

સંસારાચ સમુદ્ધતાઃ સ્વપિતારાઃ
પ્રેલોક્યપૂજ્યોડ્ડ્યમ્નો,
યસ્ય દ્વલ્લવિચારણે ક્ષણમપિ,
સ્તૈર્ય મન. પ્રાપ્તુયાત્ ॥”
“કુલં પવિત્રં જનનો કૃતાર્યા,
વિશ્વંમરા પુણ્યવતી, વ તેન ।
અપાર સંવિત્કુલસાગરેડ્ડિમ્ન,
લીનં પરે દ્વલ્લણિ યસ્ય ચેત ॥”

ભાવાર્થ—“જે મહાપુરુષનું પવિત્ર ને ચાંતિ મન અભિવિચારમાં એક ક્ષણ પશુ સ્થિરતાને પામે તે મહાપુરુષ પવિત્ર ભારતવર્ષના સમગ્ર તીર્થોના જ્ઞેમોમાં જ્ઞાન, કૃત્ય, મમગ્ર, પૃથ્વીનું સુભાગ્ય, જ્ઞાન, કૃત્ય, હમરો પત્રોવડે પરમાત્માનું પૂજન, કૃત્ય, સમગ્ર દેવોનું પૂજન કૃત્ય, અને પોતાના પિત્ર-જ્ઞાનો સંસારથી સારી રીતે ઉદ્ધાર કર્યો, વળી આ મહાપુરુષ ત્રણે લોકમાં પૂજવા યોગ્ય છે.”
“જે મહાપુરુષનું અત કરણ અપાર જ્ઞાનના અને જ્ઞાનદના સાગરરૂપ આ પરબ્રહ્મા લીન થયું હોય તે મહાપુરુષનું કુલ પવિત્ર થયું, તેમનાં માતૃધી કૃતાર્ય કર્યા, ને તેમના પરિભ્રમણવડે પૃથ્વી પવિત્ર થઈ.”

જેઓ વિવેકાદિ ને શ્રવણાદિ સાધનાના પરિ-જાકને અશ્વમે ઉપર જન્માવેતો સર્વોમોક્ષ મેળવવા સુભાગી ન થયા તેમણે અહ મહોપાસનાવડે ક્રમોક્ષ મેળવવાના સુભાગી થવું જોઈએ એ ક્રમોક્ષના ચાર પ્રકાર શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, સાલો-કષ, સામીપ્ય, સાદૃષ્ય ને આયુજ્ય. અલ્લલોકમાં સ્થિતિ કરવી તે સાલોક્ય, અલ્લલોકમાં શ્રી અલ્લાની સમીપે પાર્ષદરૂપે રિધતિ કરવી તે સામીપ્ય, શ્રીઅલ્લાના જ્ઞેવ રૂપને પામવું-ઉત્તમ પ્રકારના પાર્ષદ થવું તે સાદૃષ્ય, ને શ્રી અલ્લાના જ્ઞેવ, સ્થિતી ઉત્પત્તિ, રિધતિ ને સદારથી મિત્ર, ઉત્તમ પ્રકારના ઐશ્વર્યને પ્રાપ્ત થવું તે આયુજ્યમોક્ષ કહેવાય છે એ અલ્લલોકને સત્યલોક, વૈકુઠ્ઠ, ગો-લોક, શ્વેતદીપ, કૈલાસ, મહાજયપતિનો લોક, મહાદેવીનો લોક, ગયલોક, સાદૃષ્યલોક, અક્ષર-ભામ, એકવીચમુખામ, સિદ્ધચિત્તા, હેવન ને બહેસ્ત એવાં નામો પશુ બાવનામેદે અપામેલાં સમિતિનાર્વાચનામાં આવે છે.

સાલોક્ષમોક્ષ પામેલાના કરતાં સામીપ્યમોક્ષ પામેલાનો આશ્વમેશ વધારે શ્રેષ્ઠ હોય છે, સામી-

પ્રમોદ પામેલાના કરતાં સારપ્રમોદ પામેલાનો બાહ્યવૈભવ વધારે શ્રેષ્ઠ હોય છે, અને સારપ્રમોદ પામેલાના કરતાં સાધુત્વપ્રમોદ પામેલાનો આજીવન વધારે ઉત્તમ હોય છે. એ સર્વે ઉપાસકો પ્રત્યક્ષબોધે ત્યારે તે લોકના અધિષ્ઠાતાને વિદેહકૈવલ્ય પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે વિદેહકૈવલ્યને પ્રાપ્ત થાય છે પોતાના ધ્યેયરૂપ સંયુક્તલક્ષ્મી સાથે પોતાનો અભેદ નક્કી કરીને જે શાસ્ત્રોક્ત ઉપાસના કરવામાં આવે છે તે અદ્વત્તોપાસના કહેવાય છે આ અદ્વત્તોપાસના પોતાના સંસ્કૃત અને સંત શાસ્ત્રે કહેલી રીતે કાઠ પશુ સશશવિધર્મચરિતા દહ નિશ્ચયથી કરવામાં આવે તોજ તે પોતાનું યથાર્થ રૂપ પ્રકટાવે છે. આવો પ્રમોદ પામેતા તે લોકનાં સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ ઇચ્છા પ્રમાણે ભોગવે છે અને તેમની પૂર્વે કરેલી ઉપાસનાના પરિપાકથી તે તે લોકના મહિમાથી ભોગેચ્છારૂપ પ્રતિમધની નિવૃત્તિ થતાં તેમને પોતાના અતરંગમાથી અભિજ્ઞ લક્ષ્મી દહ્યાન યોગે લેવાર્થે તેમને તે શરીર વડે વિદેહસુકિતનો લાભ થાય છે તે લક્ષ્મીમાં આધ્યાત્મિક, આધિદૈવિક ને આધિભૌતિક કુળનું ભવ્ય નથી ત્યાં વસનારાઓને મરજીનો ત્રાસ નથી, સર્વને ઇચ્છાનુસાર સર્વ ચર્ચિત ને રમણીય ભોગોની અનાયાસે પ્રાપ્તિ થાય છે, ને તેમના મનની અખંડ પ્રમનતા બની રહે છે ઉપાસનાના પરિપાકના ન્યૂનાધિકપશ્યપ્રમાણે તેમના ભોગોમાં કાંઈક ન્યૂનાધિકપણ હોય છે.

જેઓ અદ્વત્તોપાસના કરીને લક્ષ્મીલોકમાં ગયેલાં હોય છે તેઓની આ લોકમાં પુનરાવૃત્તિ થતી નથી, પણ શ્રી લક્ષ્મી સાથે તેમને વિદેહકૈવલ્ય થાય છે એમ વેદાંતદર્શનના ચોથા અધ્યાયના ત્રીજા પાઠના “વાર્તાત્મયે તદ્વચ્ચક્ષેણ

સદ્ગતઃ પરમમિથાનાત્” (અદ્વત્તોપાસના લક્ષ્મીલોકના પ્રત્યક્ષમાં તેના અધ્યક્ષની સાથે લક્ષ્મીલોકથી પરમપદને પામે છે એમ અનાવૃત્તિના કથનથી સ્વીકારવા યોગ્ય છે) એ દશમાં સૂત્રમાં કહ્યું છે અદ્વત્તોપાસનાવડે દેવતાનું માર્ગદર્શન લક્ષ્મીલોકમાં ગમેલાની આ લોકમાં પુનરાવૃત્તિ થતી નથી એમ “તેષાં ન પુનરાવૃત્તિઃ” (તેઓની પુનરાવૃત્તિ થતી નથી) તથા “બ્રહ્મલોકમભિસંપચસે ન ચ પુનરાયતેતે” (લક્ષ્મીલોકને પામે છે, ને પુનરાવૃત્તિને પામતા નથી,) ઈત્યાદિ શ્રુતિઓમાં અને “બ્રહ્મણા સદ્ગતે સર્વે સંપ્રાપ્તે પ્રતિ સંચરે! પરસ્પ્રાપ્તે વૃતાત્માનઃ પ્રવિશન્તિ પરં પદમ્” (ત્યારે મહાપ્રવચ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે શ્રીહરણ્યગર્ભના અતમાં સર્વે લક્ષ્મીલોકનિવાસીઓ સ્વાર્થ ગાનને પામીને લક્ષ્મી સાથે પરમપદને પ્રાપ્ત થાય છે,) ઈત્યાદિ સ્મૃતિઓમાં સ્પષ્ટપણે કહ્યું છે “આ બ્રહ્મભુવનાલ્લોકા પુનરાવૃત્તિ-નોડર્જુન” (હે અર્જુન! લક્ષ્મીલોકસુધીના લોકો પુનરાવૃત્તિવાળા છે) એ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનાં વચનમાં જે લક્ષ્મીલોકમાં ગયેલાની પુનરાવૃત્તિ કહી છે તે અદ્વત્તોપાસનાથી બિન્ન પચ્ચાન્નિવિદ્યાની ઉપાસનાવડે, અધ્યમેષ વચવડે, સત્ય ભાષણવડે ને નૌધિક લક્ષ્મીચર્યના પરિપાલનવડે જેઓ લક્ષ્મીલોકમાં માત્ર ભોગાનુભવ કરવા જ ગયેલા હોય છે તેમને માટે છે તેના પુરુષો પણ તે કક્ષમાં પુનરાવૃત્તિ પામતા નથી, પણ લક્ષ્મી બીજા દિવસ રૂપ બીજા કક્ષમાં પુનરાવૃત્તિ પામે છે, સંયુક્તલક્ષ્મીના લોકની પ્રાપ્તિ કરી લાના સર્વોત્તમ ભોગોના અનુભવવડે દરબતી વાસનાઓનો અત્યંત વિનાશકરી પરિણામે વિદેહકૈવલ્ય પ્રાપ્ત કરાવે તોપણ પુનરવૃત્તિ નાનોમરો ભાગ્યેય નજ મળાય (અર્જુન)

વૈકમાનું વાલક.

(અનુસંધાન મતાકર્થી.)

(લે. શ્રીમત છાનલાલ હરિલાલ પડયા, બી એ.)

“જેટલા મહીનાનું આ છે !” ભરત ચંદ્રવીને શેઠ પાસે આવી બાળકના સામું જોતા જોતા બોલ્યા એમનો અવાજ તો એવો, કંઈક હતો કે એ બાઈ બિચારી ઘરઘરી ગઇ ને બાળક પણ વધારે રોશે ભરાશે એમ એને ડર લાગ્યો; પણ શેઠને જવાબ તો દેવો જ નોંધ્યો તેથી બંદીતે તેણે કહ્યું કે—

“સાહેબ એ છે તો પાંચ મહીનાનું પણ આપ જોશો કે આપેન પીધેત હોવાથી દશ મહીનાનું હોય એવું દેખાય છે ને એનાં કપડાં પણ કેવાં મજાનાં છે ! એની મા બિચારી એના બાપની શોધમાં કંઈક ગઇ છે એ કાણુ દરો તેની તો હજી મને કંઈ જાણી ખબર નથી. તાટકમાં કાગે જતા હોય એમ મને લાગે છે મ્હારે ઘર ખુલ્લાં આવ્યાં ને મ્હારે ત્યાં બે ઝોરડા પાલી હતા તેથી લાડાની લાલચે મ્હે એમને રહેવા દીધાં છે ! વરવડુ મને તો બહુ બધા બચાવ છે.”

“હવે ત્યારે એને છાતું રાખવું નહિ તો અહીંથી દૂર લઇ જવું. મ્હારા કામમાં મડી પડી અઘરાણુ થાય તે મને પસંદ નથી. એ રહે છે કેમ ? બપુવું તો નથી થયું ?” —શેઠ વળી ચીઠાધને, ખુલોસા પૂછ્યો.

બાઈએ બિચારીએ પટાવી પટાવીને તેને દૂધની શીશી મ્હોમાં લેવતિ થઈએ ફામલાવ્યું પણ બાળકે તો માન્યું જ નહિ, એને કાણુ જાણે શું એ જોઈતું દરો તે એનું નાણુકું ગોળમયોળ ને ગોરૂં ગોરૂં મ્હો ગુસ્સામાં લાતચોળ થઈ ગયું ! હતું, ને આંખમાંથી આંસુ ટપકતા હતાં, ને તેની સાથે તેના કામળ બાહ્ય હાથની મુકીએ જોરથી વાળીને, પગ અદાળી અદાળીને એ ચીસો પણ એટલી પાડતું હતું કે આણુ મકાન ગાજી જાય તેનો આકોશથી તે એમ જણાવતું હતું કે સર તારી ઘસને ને ગુસ્સો ચડ્યો હોય તો તે બાળા સળેને પોતાને કંઈ જોહો ચડ્યો ન હતો

“અહા ! શો એનો મિનગળ છે !” —જેઠ તેના સામું જોતા જોતા બોલ્યા. “એવા હવકા લોકમાં છોકરને આવીજ કુટવ હોય છે તને કંઈ સમજ નથી ? એને કડી તો નહિ લાગતી હોય ? પરંતુ જોરથી વાવ છે એમ હોય તો એને મ્હારી દેખરિયામાં લઈ આવ.”

“આપની આંકિસમાં !” હબ્બા જાહેરે તે બાપડી જાણે સ્તબ્ધ બની ગઇ હોય તેમ પૂછવા લાગી જે શેઠને આવા બચ્ચાનો છાપડો પણ જમતો ન હતો ને જેઓ તેને અહીં લાવવા માટે પોતાને તોફારીમાંથી પણ કાઢી મૂકવા તૈયાર થયા હતા તેઓ આવા અમળયા બાળકને પોતાની બેસવાની સુંદર જગામાં લઈ જવા કહે એ તે સ્વપ્ન દરો કે સાસુ તે આ બિચારી સમજી શકી નહિ

“ચાલ—હું કહું છું તેમ જલદી કર. જો ત્યાં બારણા બંધ છે વળી ત્યાં મ્હે સંગડી પણ રખાવી છે અને ગરમ ચોદવાનું પણ છે તેથી એને જરા ચામડીને સુવાડી દે.”

હવે તો એ બાઈને શકા શાની રહે ? કુકું મનો અમલ કરવા તેણે બાળકને સબળીને હાથમાં લીધું આગળ શેઠ ને પાછળ તે ચાકરી એમ ચાલ્યાં

આંકિસમાં આવતાજ શેઠ પોતાની ખુરશી ઉપર બેસી ટેવતપરથી હાથમાં કલમ લીધી. જાણે બેઠો વહીવટ અને બાળકને છાતું રાખવાની ક્રિયા સરખાજ હોય તેમ હવે તેઓ કુકમ કરવા લાગ્યા—“જા એને પેલા મ્હારા કોચપર સુવાડ—જો ત્યાં ગરમાવો વિશેષ છે, અરે મૂર્ખ—એટલો બધો કોર સરસો તે સુવાડતો દરો પગસ—હવે એની બે પાસ ઉશીકાં મૂક—છેક પાસે નહિ—જરા એને આજોટવાની જગ્યા રાખ—બસ—હવે શાલ હળવે રહીને એને ઝોરાડ” —તે બાઈએ બિચારીએ શાલમાં તેને લપેટવાનું કંઈ પણ ન્યાં ગુસ્સામાં ખમ આમ તેમ કૂટતા હોય ત્યાં શાલ તે કંઈ રહે ખરી ! શેઠને લાગ્યું કે આ બાઈને જરા-જરા આચારનું નથી તેથી તેઓએ તેને ધમકાવીને કહ્યું કે “હવે તું અહીંથી ચાલી જ—ત્યારે કામ ઝટ પૂર્ણ કરી દે, જોઈ છું કેવું એ છાતું નથી રહેતું ! તમારા લોકને એટલીએ સમજ નથી”

બાઈ બિચારી શુભક બની ગઈ બાળકને એકદમ મૂકીને જતાં તેની છાતી મુઝવા લાગી પણ કરે એ શું ! ન જાય તો શેઠ વળી વધારે ચીઠાય તેથી વાસીકું રાગવાનું ઝટ પૂર્ણ કરીને આવવાના ઘટાઘાળી તે દોડી ગઇ

હવે બાઈને કાણુ જાણે આ આંકિસમાં બધું

નવુ નવુ લાગતું હશે તેથી કે માણુ નવું પોતાની પાસે આવે નવાઈ નેવા' મ્હેંટો એક માણસ ઉભેલો નેમને તે અનઈ ગયું હશે તેથી કે તે મના હુડુની નેવા ગભીર સ્વરની નવુ ભરેલી અસર થઈ હશે તેથી તે તરતજ ચાન્ત પડી ગયું, અને શેઠના ચમ્મા વાળા અહેસા તરફ એળે ટશે નેમ રહેતાં તે જરાએ મહારાય નહિ, અને કંઈક ખુશાલીમાં આવી ગયું હોય તેમ પણ ચર્ચા હતું બંધ થઈ ગયું તથા શેઠને ટગર ટગર તેની સામું નેતા ઉભા રહેતા નેમને તે નવું મનમાં તે મનમાં કહેવા લાગ્યું કે, "વાહ રે તમારું મ્હેં ! ડાર્યા બેસી ગયા છતાં લાંગે છે તો કીક "

આ પ્રમાણે ન્યાં બેસી ફાવી ન શકે ત્યાં પોતે કુતેલ મેળવી ચમ્મા તે નેમને શેઠને પણ કંઈક પોરસ ચઢ્યો. પણ તેમને કામ થયું હતું તેથી ધીમે ધીમે તેની સાથે વાતો કરવા લાગ્યા, "કે ત્હારી નેડે આમ રમત કરે મ્હારે કેમ ફાવે ! મ્હારે તને એકલો મૂકીને જવુ પડશે. પછી તું ત્હારી મેળે જમ કીક પડે તેમ ગમત કરજે "

બાળક પણ નવું તેમના મનની વાત સમજી ગયું હોય તેમ આનંદમાં આવી જઈને ગળગળા અવાજ કાઢીને ગેલ કરવા લાગ્યું એ નેમ શેઠ પાછા પોતાના ટુબલ આગળ ગયા અને બાળક પડખા પર થઈ ગયું તથા તેની સામે એક ચરિસો હતો તેના તરફ સ્થિર દૃષ્ટિ કરીને નેમ રહ્યું

શેઠના જીવ કામમાં ચુકાયો નહિ આ રમત ક્યાં સુધી ચાલશે એવા વિચાર હવે તેમને આવવા લાગ્યો ચાકરદીને પણ વાર વધારે થતી હોય એમ તેમને રાક્ષ થઈ, પણ એટલામાં મુકાનના ફરના ભાગમાંથી કંઈ ગમડી પડ્યાને અવાજ તેમને કાને આવ્યો, અને તેની સાથેજ એક બચકર વીસ સળગાઈ તેથી શેઠ ચમક્યા, અને શુ થયું હશે તે જોવાને દોડ્યા

"મને લાગે છે કે એ ચકરીજ કહીકથી ગમડી પડી હશે અને એની ગરદન તૂટી ગઈ હશે "

બન્યુ હતું પણ એમજ. એક જાળીમાં જરા કચરો દેખાતો હતો તે સાફ કરવા માટે તે બિચારી એક ત્રણ પગથીયાની નાની નિસરણી ઉપર ચડીને સાવરણી ફેરવતી હતી તેવામાં તે નિસરણી ઊભે તેથી લસરી જવાની સાથે મ્હેંટો ધમકારો થયો તે નિસરણીની પાછળ તે પણ ગમડી પડી તેના મોઢામાં કાંઈક સખત આધાત ચયો તેથી વીસ પાડવાની સાથેજ તેને મૂછો આવી ગઈ, અને શેઠ આવી પહોંચ્યા ત્યારે તો તે તદન બેભાન થઈને ચતપાટ હોય ઉપર પડી હતી.

ફે તેને હરોળો વેચી જરા વારે તેમજીમાં

આવીને કહેવા લાગી કે "માફ કરજો સાહેબ-જેઠારીજ બુલથી આપને આમ તરડી લેવી પડી છે મ્હેં બન્યું જરા સફાઈ વધારે કરી લઈ પણ એટલામાં નિસરણી સરી ગઈ ને હું પડી." પણ એની તો પાછી આંખોજ મીચાઈ ગઈ એના મગજમાં કંઈક દુખ થઈ આવ્યું હશે તેથી એ ફરી પાછી બેસી જતી ગઈ ને શેઠ પણ સમજ્યા કે હવે એને ઉભી કરવાની આશા વ્યર્થ છે.

એકમાં નફો તોટીની વાતો વખતોવખત કાને પડવાથી શેઠનું મન એવુ કંઈક થઈ ગયું હતું કે આવી છીકત નેતાં પણ તેઓ કંઈ મહારાયા નહિ તેમજ તરતજ પાસેનું બારણુ ખોલ્યું ને પોલીસનો જે માણસ હમેશ ત્યાં ચોખી માટે રહેતો હતો તેને કહ્યું કે એક લાકુતી ગાડી લઈ આવો ને મ્હારી આ ચાકરડી ઉઘેથી ગમડી પડવાથી બેભાન થઈ ગઈ છે તેને દવાખાને મૂકી આવો નાઓ ઝટ કરો "

ચોડીવારમાં જ તે એક ગાડી લઈ આવ્યો ને ગાડીવાળાની મદદથી તે બાંધને હળવે રહીને નીચે ઉતારી દવાખાને લઈ ગયો

એકના દરવાજા વળી પાછા બંધ થયા. શેઠ ઉપર પોતાની ઓફિસમાં ગયા. જતે જતેજ પેઠુ બાળક સાંભરી આવ્યું એ શુ કરતું હશે તેનો વિચાર આવવાની સાથેજ શેઠ જરા ઉતાવળ ચાલ્યા, બત્તાર સુધી પેલી બાંધની તરખાંચો તેડુ ભાનજ પોતે બૂલી ગયા હતા. હવે તેના તિન્ના એ બાળકનું શું કરવું તે પણ મ્હેંટો ચિંતા આવી પડી એકમાં બીજું કાંઈ તો હવે રહ્યું નહિ. તેઓ ધીમે પગતે તેની પાસે જઈને જોવા લાગ્યા તો આપણ, બાળા રાગ ધમધમાટ ઉંધમાં પડેલા જણાયા

હવે શેઠની મહારામણુ બમણી વધી એ જાગે સાં સુધી બેકમાં કાંઈકા બેસી રહેવું ? પોતાની આટલી ઉમરમાં કાંઈ દિવસ આવ્યા પ્રશ્ન નિરા-કરણ કરવાનું તેમને માથે આવ્યું નહતું તેથી તેઓ ચુકાયા તો ખરા તેમની ચાકરડી ક્યાં રહેતી હતી તે જણવામાં નહિ હોવાથી કાંઈની નેડે એ બાળકને તેને ઘેર મોકલવાનું પણ બને એમ ન હતું તેમ પોલીસને કહેવું કે આ કાંઈ-કંઈ બાળક બેકમાં પડ્યું છે તેને તું ઉડાવી લઈ જા. એ પણ કીક ન લાગ્યું તેમને સ્વભાવ મુજ તો જરા ટાળી હતો તેથી આખરે તેઓએ એવા નિશ્ચય કર્યો કે તેને પોતાની સાથે જ ઘેર લઈ જવું પણ હાથમાં આવીને આવે રસ્તે લઈ જવાય એ રીતે તેઓ પોતે પોતાની જુમમડી એ

ન કરીને મંગાવી ને તે આવેથી તેને છુપાવીને
બદર ઘુસાડી દેવાનો સંકલ્પ કર્યો.
પણ તેટલોમાજ આપણા બાળી રાજા નંગી
કેયા શેકના વિચાર કેમ જાણે તેને નહિ મમતા
હોય અથવા તો જાગૃત થતાં પોતાની આસપાસ
નવી નવી ચીજો લેવાથી મહારાષ્ટ્ર ગયા હશે કે
જાણુ જાણે કેમ પણ તે દૂરી પછી ચીસો પોડીને

રોવા લાગ્યા

શેક જિવાર કરે શું તેમણે તે બાળકને
ધીમે રહીને બિહાનામાંથી હાથમાં લીધું તેના
મુલાળા ને બરેલા ચરીરને સ્પર્શ કરતાં શેકની
પ્રેમ-વૃત્તિ પણ જાગૃત થઈ. પોતાના પુત્રને
નાનપણમાં રમાડતા તે દિવસનું સુખ હવે
સાંભળી આવ્યું. અપૂર્ણ

ઉચ્ચજીવનનું અઠવાડીયું.

(લેખક-અધિવાસ નયુભાષ દોશી બી. એ અમદાવાદ)

(અનુસંધાન ગતારથી.)

દિવસ ચો

ઈશ્વરી આજા ઉપર આધાર રાખતી જે ચો-
ક્કસ દરજે આપણે જાળવવાની છે, તે દરજે જે
અદા કરતો નથી તે બૂલ કરે છે. દરજ નહિ બ
જાળવવાથી દુષ્ટ યશો અથવા તે જાળવવાથી તેના
માર્ગમાં આવતી અડચણો દૂર થશે, એવું ધારીને
જે દરજ જાળવે છે, તે ફળતી આશાથી કામ
કરે છે. દરજે જાળવતી નોંધણી, કારણ કે તેમ
કરવું તે ઈશ્વરી આજા છે, અને ઈશ્વર દોષક
વખતે તે છોડી દેવાને પણ આજા કરી રહે
ત્યાં સુધી, આપણા સ્વભાવની અસ્થિરતા મટી જ-
કેની સતતા પ્રાપ્ત થઈ નથી ત્યાં સુધી આપણે કામ
કરવા, અને આપણાં કામોનું યજ્ઞ દર્શનને અર્પણ
કરવું અને દરેક સાર કામ કરવાની શક્તિ તે
ઈશ્વરી જ શક્તિ છે, એમ દૃઢ નિશ્ચય રાખવો,
પરમાત્મા સાથેની એકતાથી મળતું સ્વાસ્થ્ય અ-
થવા શાંતિ તેજ ખર જીવન છે

પરમાત્મા, અને જીવાત્માની એકતાનો અનુભવ
કોઈ પણ કાર્યથી નહિ, પણ જ્ઞાનથી ઉદ્ભવે છે આ
એકતા આંતરિક સત્ય છે, અને તેના આધાર
આપણા કોઈ પણ કાર્ય પર રહેતો નથી. આ
અમેદજીવનથી નેટલા આપણે દૂર લાગીએ છીએ
તેટલા આપણે અસત્ય માર્ગ તરફ વળીએ છીએ
આવો અનુભવ તે પણ અમુક કાર્યનું નહિ પણ
આપણા જ્ઞાનની ખીલવટનું પરિણામ છે મનુષ્ય-
ની સુકિર્તનો છેવટેના આધાર જ્ઞાન ઉપર છે જ
પાધિકૃત જીવનમાંથી મુક્તિ કાવવામાં કાર્યોના
અસમર્થપણોના ત્યાં સુધી ખ્યાલ ન આવે, ત્યાં
સુધી કાર્યોની ઉપયોગિતા છે. તે પછી પણ તે
મનુષ્ય કાર્યો કરે છે. પણ હવેનાં કાર્યો પુષ્પમાંથી
સુવાસ સ્પૃશે છે, તેમ સ્વાભાવિક રીતે અતરમાં
થી રુકુમાં કરે છે જેઓ ઈશ્વરી ઇચ્છા પ્રમાણ

કામ કરે છે, અને આ કામ કરવાની શક્તિ મનુ-
ષ્યની પોતાની નહિ પણ ઈશ્વરી છે, એમ જાણી
માને છે, તેઓ કોઈ પણ કાર્ય કરવાને બંધા-
વવા નથી, જતાં લોકસમહાર્થ-જગતનું ચક્ર ચા-
લતું રાખવાને જે જે કર્યો કરવાનાં આવ્યા પડે
છે, તે નિષ્કામ છુદ્ધિથી કરે છે

આમ મતા તેનું શુદ્ધ હૃદય સાત્વથી, ઉભરાય
છે, અને આત્મા પરમાત્માની એકતાનો અનુભવ
થાય છે મનુષ્ય પોતે કામ કરે છે, એ ખ્યાલ
તેણે મનથી દૂર કરવો નોંધણી. કારણ કે સમજા
કામો વસ્તુતઃ આત્મામાંથી નહિ, પણ સત્ત્વ,
રજસ અને તમસ નામના મૂર્તિના ત્રણ શુભ્રાથી
ઉદ્ભવે છે

દરેક મનુષ્યનો કાર્ય કરવાનો આશય બેમાથી
એક હોય છે તે કાંતો પિંકને સાર કામ કરે છે,
અથવા તો તે ઇશ્વર પ્રીત્યર્થ કામ કરે છે. બીજી
રીતે કહીએ તો તેવાં કામો કાંતો પોતાના સ્વાર્થને
સાર હોય છે, અથવા તો સર્વના બહા માટે હોય છે
મનુષ્યને કાર્ય કરવાનો હેતુ-આરામ શો છે,
તે અદી અગત્યનો છે જે તે વીરતાનાં અથવા
પરમાર્થનાં કામ કરતો હોય, અથવા મનુષ્યનું
હિત કરવાને જ્ઞાન મેળવતો હોય, અને આ બધું
કરવાથી મને સુકિત મળશે, એમ જો તે ધારતો
હોય તો તે પોતાના જ કલ્યાણનો વિચાર કરે છે.
અને તેથી તે સર્વ પ્રશ્નને નહિ, પણ પોતાને જ
અર્પણ કરે છે, હજી પ્રશ્નને તે કમો અર્પણ કર
વાનું તેને શીખવાનું છે

આ સાથે તેણે અમરણમાં રાખવું નોંધણી કે
પોતે તો કર્મનો કર્તા નહિ, પણ માત્ર કર્મનો
સાક્ષી છે. ત્યાં સુધી તે દેહ ધારી છે, ત્યાં સુધી
આ જાગૃતમાં રહી ઉઠવાનો સંભવ છે અને
એક પગપાતું કારણ તેનું અજ્ઞાન છે. માટે જ્ઞાન

રૂપી તરવાર વડે તે શકા દૂર કરવી નેહએ
કારણે ન્યાં શકાનો જવાબ મળી ગયો ત્યાં
શકા દૂર થતી જાય છે સધળી શકાઓ મનુ
ષ્યના હૃદય સ્વભાવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તેના
ઉચ્ચ સ્વરૂપને તો શકા પડી જ નથી. આ ઉપ
રથી જણાય છે કે તે જેમ જેમ વધારે વધારે
ભક્તિભાવવાળો થાય છે, તેમ તેમ તેના સત્ત્વ
અશમાં રહેલું જ્ઞાન તે વધારે વધારે જણ્યુંતો
થાય છે કહ્યું છે કે “જેનામાં ભક્તિભાવ ખી
લતો જાય છે, તેનામાં આત્મજ્ઞાન સ્વાભાવિક રીતે
વિકાસ પામતું જાય છે” વળી એમ પણ કહેલું
છે કે સશ્યાત્મને આ દુનિયામાં કે સ્વર્ગમાં કોઈ
પણ જગ્યા પર સુખ મળતું નથી તેમજ મોક્ષ
મળતો નથી.” જે મનુષ્યો એમ વિચારે છે કે
આપણામાં આત્મા છે તો પછી આજ્ઞા સ્વીકૃતિ
કે સંયત્તવાળો હોઈએ છતાં આપણને જ્ઞાન મળશે,
અને ખીજા મનુષ્યોની સાથે આપણો પણ મોક્ષ
થશે, તેમને આ જ્ઞાન ભરેલા વિચારને દૂર કરવાને
છેલ્લું વાક્ય લખવામાં આવ્યું છે.

પવિત્ર વસ્તુઓનું ધ્યાન કરવું, આપણું દર
રોજનું જીવન અને કાર્યો તે પ્રમાણે દોરવાનાં,
તેઓનો પ્રભાવ આપણા પર પડે, આપણું ટવન
વધારે સારું અને ઉમદા બને, અને તે બાબતનું
કોઈક અનુભવ જ્ઞાન આપણને પ્રાપ્ત થાય એવી
દૃઢ ધૃત્ય કરવી તેજ સારામાં સારી પ્રાર્થના છે.
સર્વ વસ્તુઓ પરમાત્માથી ઉદ્ભવી છે, એ વિચાર
ની સાથે આ ઉપર જણાવેલા વિચારોને વળી
લેવા નેહએ.

આધ્યાત્મિક વિકાસ એકાગ્રતાથી ઉત્પન્ન થાય
છે. તે એકાગ્રતા ઉપયોગી થાય માટે દરરોજ અને
દરપળે તે કેળવવી નેહએ મનને બહારના વિષયો
તરફ જતું રોકવું તેનું નામ ધ્યાન છે અને આ
મુક સાધ્યમિન્દુ પ્રાપ્ત કરવાને સમય જીવન અર્પણ
કરવું તેનું નામ એકાગ્રતા છે.

દાખલા તરીકે પુત્રવત્સલ માતા પોતાના બા
ળકનું હિત વાંછે છે અને તે પણ ખીજા બધી વ
સ્તુઓ કરતાં તે બાળકના દિનના દરેક સવારનો
વિચાર કરે છે તે આજો દિવસ તે બાળકના
એકજ પ્રકારના હિતનો વિચાર કરતી નથી
વિચારમાં પોતાના જેવાજ વિચારો ઉત્પન્ન કર
વાનું સામર્થ્ય રહેલું છે, અને જ્યારે મનમાં એકજ

વિચાર લાખો ઘણા રાખવામાં આવે છે, ત્યારે
મન તે વિચારથી રંગાય છે, તે વિચારને લગતા
સઘળા સુદાઓ તેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે
માટે જે વસ્તુનું સતત ધ્યાન કરવામાં આવે તે
વસ્તુનું જ્ઞાન તે ચિત્તન કરનાર મેળવી શકે છે.
શ્રીકૃષ્ણના સંબોધનું રહસ્ય ઉપરના બુદ્ધિસામાં
આવી જાય છે, “તારે મન મારા પર સ્થિર કર,
મારો ભક્ત થા, મારાજ ઉપર આધાર રાખ
અને જરૂર હું મને પામીશ.” જીદગી એ મોટો
શર છે જીદગી એ જીવાત્માનું પ્રકટ સ્વરૂપ છે,
અને જીવાત્મા એ મરમાત્માનું પ્રકટ સ્વરૂપ છે.
માટે બધા ગાગો ઉચિત જ છે, અને તે ભક્તિ
ભાવ રૂપી સાધ્ય મેળવવાનાં બધાં સાધનો છે
‘કર્ષણમાં વિગ્રય મેળવવો’ એનું નામ ભક્તિ,
એમ લગવડગીતા જણાવે છે અતીન્દ્રિય શક્તિઓ
અથવા સિદ્ધિઓ જેમ જેમ ખીનતી જાય, તેમ
તેમ તેનો ઉપયોગ કરવો નેહએ, કારણ કે તે પણ
અમુક નિયમોનું આપણને જ્ઞાન આપે છે પણ તેને
હઠપદાર મહત્ત્વની ગણી નહિ અને તેમ ‘રીનીપુ
જતા હાનિમારક પરિણામથી મેનતા રહેવું નેહએ.
કોઈ મનુષ્યે પડતના ચિમર પર જવાનું
નહી કહ્યું હોય અને તે રસ્તામાં આવતું પહેલુંજ
રોડનું જોડાથી શતોપ પામે અને પુલાઈ જાય,
તેના જેવી રીતિ સિદ્ધિઓ ઉપર વિશ્વાસ રાખ
નાર મનુષ્યની થાય છે.

દિવસ ૬૭૦.

મનુષ્યને તેના પોતાનાં સિત્તાય બદારની કોઈ
પણ શક્તિ તારી શકે નહિ એ એક સાબત
નિયમ છે જે આ બની શકતું હોત તો કેષીર
સ્તો મ્યારનોએ પૃથ્વીપર આવ્યો હોત, દિવ્ય
સત્યો જણાવ્યા હોત અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓ
બતાવી મનુષ્યને અનેક બાબતો સાબીત કરી
આપી હોત. જેમ સરીરથી પાપકર્મ થાય છે, તેમ
મનથી પણ પાપકર્મ થઈ શકે છે જે કોઈ પણ
દુઃખસુર ખીજને ધિકારે છે, વેર લેવાનું જેને
ગમે છે, અને પોતાને થયેલા નુકસાનની જે ક્ષમ
આપતો નથી, તેનામાં કોઈ જાણે નહિ છતાં મા
રવાની પ્રયત્ન વૃત્તિ છે જે ખોળી માન્યતાઓને
માન આપે છે, અને જે કોઈ પણ મર્યાદાના વા
દેતથી પોતાના અત કરવાના અવાજને દાવી દેડે,
તે પોતાના દિવ્ય આત્માનું અપમાન કરે છે.

અને તેથી કોઈ પણ પ્રકારના સોગન નહિ 'ખ્યા' જતાં તે ધરતીને ખોટા ઉપાસક છે જે ઇન્દ્રિયોના સુખોને વાહેડે, અને તેમાં રસ લે છે, તે કુવારો હોય કે પરણેલા હોય છતાં તે ખરા વિધવા છે જે મનુષ્ય હડાપણુ જરેલી રીતે આપી શકાય તેવા પ્રકાર ખીજાને આપતો નથી, તેમનું કંઈયેણું કરતો નથી, તેમને સાહચર્ય આપતો નથી, પણ જે પોતાને માટે સુખ આપતો એકાંજ ક્યો કરે છે, તેજ ખરા ચોર છે અને જે મનુષ્ય ખીજાના ચારિત્રી કીમતી ખાતનાને નિંદાથી અચર તો ખોટી બળતો જીજ્ઞાસીને ચોર છે, તે પણ અધમમાં અધમ ચોર છે

જે મનુષ્યો પોતાના નાત કચ્છ સાથે પ્રમાણિક રહે અને ખીજાઓ તરફ માયાળુ રીતિથી વર્તે તો જીવનની કિંમત કાંઈક જૂનીજ આંકવામાં આવે અને વસ્તુઓનું સ્વરૂપ જુદુંજ લાગે વિચારોને ખીનવા તમારા આત્મના પુણ્ય બળથી બહારના ભ્રમતા વિચારોને તમારા મનમાં અપુત્રના અટકાવો જે વિચારોથી વિપર્યોતી જાણના, જીવનનું શણકપણું અને આંતર સંસ્થિતીઓનો અનુભવ યાપ તે સિવાય ખીજા વિચારોના મનમાં પ્રવેશ થતા દેગો નહિ. તમારી સંધર્મ પરિસ્થિતિ અને તમારી પોતાની અનિવૃત્તતા અને અસારતા ઉપર શક્તિનિ ચિંતન કરો અશુભ નિચાર કરનાં નિરૂપણી અને નજીવા વિચારો એક દષ્ટિએ વધારે નુકસાનકારક નીવડે છે કારણકે ખરાય વિચાર નાવતાની સાથે તમે સારમ જાનો છો, અને તેની સાથે લગવાનો અને જીવના પર વિજય મેળવવાનો નિશ્ચય કરેલો હોવાથી તે નિશ્ચયના બળથી ઇન્દ્રિયશક્તિ વધારે મજબુત બનતી જાય છે ત્યારે નકામા વિચારથી એકામતામાં ખામી આવે છે, અને શક્તિનો નિરર્થક વ્યય થાય છે

શરીર અને તમે એક છો, એ જામ સોથી પહેલો નાચ કરવો ઘટે છે, શરીર એ થોડા સમયને સાર રહેવા લાયક ખરૂં કરતા કાંઈ વધારે મહત્ત્વનું નથી, એવો વિચાર શરીર સંબંધી ક્યો કરો, અને પછી તમે શરીરના વિકારોને વચ રાખો નહિ અલુક પ્રકારનો વિકાર જે વિચારથી નાચ થાય તે વિચાર મેળવીને તમારા સ્વચાલક

નિર્ણયનાઓ જીતવાને મતત પ્રપ્ત કર્યો કરો. આ રીતે જ્ય મેળવતા પ્રથમ ચિંતમાં એક પ્રકારની શૂન્યતાનો અનુભવ થશે પણ તેથી બંધી નહિ. પણ આ સ્થિતિને આનંદરૂપ સૂચના ઉદયને સચવાતાર અરુણોદય રૂપ મળુને, દિનગીરી એ કાંઈ અશુભ ચિન્હ નથી, માટે તેવે સમયે બળવતા નહિ. જે એકવાર દુઃખ અને અડચણ રૂપ લાગે છે, તે જો તમે તેનો ખરાખર ઉપયોગ કરી જાણો તો તે ખરેખર કુદરતના તમને મદદ કરવાના છુપા પ્રયત્નો હોય છે સંધર્મ સંયોગો તરફ શિખના જેની આભાર રીતિથી જુઓ સર્વ પ્રકારનો બડબડાટ તે ઉલ્લટિના નિયમ વિરૂદ્ધનો બનેડો છે જે દુઃખ આવ્યું નથી, તે ન આવે તેટલોજ વિચાર કરવાનો છે, થયું ન થયું થવાનું નથી. તેમાં દેશાર ચક્ર શકે નહિ જે હાલના અનુભવને લગતુ છે, તેનો પણ ત્યાગ થઈ શકતો નથી અને તેમ કયાનો પ્રયાસ કરવો એ ઉચિત પણ નથી. પણ ખરી રીતે ત્યાગ કરવા એવું ખોટી કલ્પનાઓ અને ભવિષ્યનો ભય છે, અને જેથી આપણને તથા ખીજાને હાલમાં કે ભવિષ્યમાં દુઃખ થાય તેવું કાર્ય અર્થવા લાગણી એ પણ ત્યાગ કરવા એવું છે

દિવસ ૭ મો.

અલુક ઉચ્ચ આદર્શ મેળવવાને પ્રપ્ત કરવો અને તેને અનુસરીને પોતાના વિચારો તથા આચારો રાખવા, અને અને તેટલું ઉચમજીવન જાળવુ તેના કરતાં વધારે સારું કાંઈ નથી.

આદર્શરૂપ હોવાનો ડોળ ધાસવા કરતાં તેજ થવાને જો કાંઈ પ્રપ્ત કરે, તો નિરતર તે પોતાના આદર્શની સમીપ આવ્યા વિના રહે જ નહિ આવી સ્થિતિ અડચણોમાં થઈ પસાર થયા વિના મળી શકે નહિ અને આ રીતે જે ઉન્નતિ થશે, તેનાથી તે મગજનું યશ નહિ કારણકે જે તેની જાવના ઉચ્ચ હોય, અને તે તરફનું તેનું પ્રયાણ ખરૂં હોય, તો તે અભિમાની થવાને બદલે વધારે નમ્ર થશે. એથી પણ વધારે આજીવ વધવાના સંભવથી અને તેની આજીવ બચાવ

તા ઉચ્ચ ભુવનોના ખ્યાલથી તેના ઉત્સાહનો લગ થતો નથી, પણ તેનું અભિમાન નાશ થાય છે મનુષ્યની આ પ્રભાણે ઉન્નતિ થઈ શકે છે, એ વિચારથી તો તેના કદાજો ઉડી જાય છે અને બેદરકારી મટી તે ઉત્સાહી બને છે ત્યારે આ રીતે જીવનનો ઉદ્દેશ સમજાય છે, અને અદ્ભુત પ્રસંગોની કીમત સમજવામાં આવે છે, ત્યારે જીવની જીવવા યોગ્ય બને છે વિચારમાં અને આચારમાં પરમાર્થ વૃત્તિ ખીલવવાથી ઉચ્ચ સ્થિતિની પ્રાપ્તિ સીધી અને ચોક્કસ રીતે થાય છે. ચાર્થી મનુષ્યોની દૃષ્ટિ બહુ જ સકુચિત હોય છે, અને તે દરેક આખતને પોતાના સ્વાર્થના ત્રાજવાથી તોલે છે આ પ્રભાણે સ્વાર્થીની મર્યાદાથી બધાએલા આત્મા માટે ઉચ્ચ ભાવના સમજવી અથવાતો જીવનની ઉચ્ચદશાઓનો અનુભવ કરવો મુશ્કેલ છે આ ઉન્નતિનાં માધનો આપણી બહાર નહિ પણ અંદર રહેલા છે. અને સુભાણે તે માધનો બાહ્ય પ્રયોગો અથવા પરિસ્થિતિપર આધાર રાખતાં નથી. આ પ્રભાણે એક સ્થિતિમાંથી અન્યથી સ્થિતિમાં જવાને દરેકને આપવામાં આવે છે, અને આ રીતે તે જીવનનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવામાં કુદરતની સાથે કામ કરી શકે છે

જીવનનો હેતુ આપણા ઐદિક જીવનને સંતોષવાનો છે, એ દૈને સુખમાં રાખવાનો છે, અને દુનિયાની વસ્તુઓથી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સુખ મળી શકે છે એમ જો આપણે માનીએ તો આ માન્યતાથી દલકા તરવને આપણે ઉચ્ચ ગણીએ છીએ, અને જો અસત્ય છે, તેને સત્ય ગણીએ છીએ આપણા શરીરને લઈને આપણી જીવની દુનિયાની વસ્તુઓમાં જ મગ્ન રહે છે આપણે 'પૃથ્વીના કીડા' જેવા છીએ, કારણકે આપણી બધી વાસનાઓ મોટે ભાગે પૃથ્વીના પદાર્થોને લગતી હોય છે જો આપણે ઉન્નતિનો, એવો માર્ગ સ્વીકારીએ કે જેથી આપણે સુધ્ધ પદાર્થો પર એકાદી આસક્તિ રાખીએ, અને

ઉચ્ચ પદાર્થો તરફ વધારે પ્રીતિ રાખીએ તો જગતની સ્થિતિ કોઈક ભુદીજ મવા લાગશે જે વસ્તુઓ હાલ જરૂરની અને ઉપયોગી લાગે છે, તે તેરી, રહેશે નહિ. જો આપણે આપણ બાન વિચાર જેવી ઝડપથી દુનિયાના એક ભાગમાં મોકલી ચકીએ તો પછી હાલનાં સાધનો (જેવાં કે પોસ્ટ)ની જરૂર રહેશે નહિ જેમ આપણે દુનિયાના વિષયોમાં વધારે મરક થતા જમએ છીએ તેમ વધારે સુખના સાધનોની આપણને જરૂર પડે છે. મનુષ્યનો જીવ, સ્વપ્ને, જડ નથી, પણ હૃદય છે, અને પ્રકૃતિના બંધનો તેને નહીં શકે નહીં ત્યારે જીવનની ખરી જરૂરીઆતો શી છે? કંઈ વસ્તુને જરૂરની મણુરી અને કંઈને નહિ એ આપણી ભાવનાપર આ પ્રશ્નનો આધાર છે હાલમાં આગગાડી, આગમોટો એ જરૂરનાં સાધનો છે, અને તે છતાં કચોડા મનુષ્યો તેમની ગેર હાજરીમાં લાંબી વખત સુધી સુખી, સ્થિતિમાં રહ્યા છે અને તેમને તે બાળવોની કાંઈ ખબર પણ નહોતી એક મનુષ્યને ખાર જગતાઓ પણ જરૂરના અને આવશ્યક લાગે, ખીજને. મોટર વિના ચાલે નહિ, ત્રીજને એક દિવસની રૂપ સીંગા, રેટ જરૂરની લાગે, પણ આ બધી જરૂરીઆતો માણસે પોતે ઉભી કરી છે.

આ સુખની સામગ્રીવાળી સ્થિતિ, તેને પ્રિય લાગે છે, તેમાં રહેવું તેને ગમે છે, અને તે વધારે ઉચ્ચસ્થિતિને ઇચ્છતો નથી આથી તેનો વિકાસ થવાને બદલે તેની ઉન્નતિ ધણીવાર અટકી પડે છે જો આપણી ભાવના આત્મિક દૃષ્ટિએ આગળ વધવાની હોય, તો કાંઈ પણ સુધ્ધ વસ્તુ વિના નજ આવે, એમ બનવું જોઈએ નહિ. ઐદિક સુખની વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા, તેને જ વાસ્તે વિચાર શક્તિનો મિથ્યા બ્યવ-આ બેથી મનુષ્ય આગળ વધતો અટકે છે.

તમારી અંદર રહેલા આત્માનો છેવટે વિજય થવાનો છે અને તેનો વિશ્વાસ કોઈપણ રીતે આખરે નિષ્ફળ થશે નહિ, એ બાબતમાં દૈ અદ્વા રાજો.

મુગ્ધા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રાતિહિંસાની યશભૂમિ

(લેખક હંકુર નારાયણ વિસનજી, પોરબંદર.)

પ્રથમ ખણ્ડ-વિધવાની વંચના

પ્રકરણ ૧ હું
ભૂમિકા

આ કાશના અનન્ત વિસ્તારમાં જેવી રીતે જ્યોત્સ્નામયી ચન્દ્રગતિ સુશોભિત થાય છે, તેવી જ રીતે પૃથ્વીમાં આનન્દમયી રમણી-મુક્તિ ફાલતી જોવામાં આવે છે એવુંવતી રમણી-નું સિન્ધુ શીતલ અને મંદુરૂપ ચન્દ્રમાના પ્રદાન, સિન્ધુ તથા વિચિત્ર રૂપની પશુકેટલાક અરો ઘેહતરે છે, કારણ કે, ચન્દ્રમાનું રૂપ સર્વથા નેહનું તથા નિરુપન્ન છે અને સુશિક્ષિતા, ઉત્ત-હૃદયા, પવિત્ર સ્નેહમયી તથા ડ્યાવની રમણીનું રૂપ એક સજ્જન વસ્તુ છે રજનીરમણ ચન્દ્રમાના રૂપમાં તિથિક્રમ તથા ગેહસમાગમ આગ્નિ કારણ થી ઉત્પન્ન થતા ચિરપરિચિત પરિવર્તન વિના અન્ય કોઈ પણ પ્રકારના પરિવર્તનની સહાવના નથી, કિન્તુ રમણીઓના હૃદયના ઘણુ દાણમાં પ્રલય અથવા પ્રેમભક્તિના નવીન નવીન તરંગો નો ઉદ્ભવ થયા કરે છે અને તે હૃદયસ્થ તરંગો નો તે રમણીઓના મુખમહળમાં પડેલો પ્રતિ-બિમ્બ તેમની મુખામૃતિમાં એક અપૂર્વ સૌન્દર્યની હેટાને પ્રકટ કરે છે રમણીની અનુપમ સુંદરતા જો વાસ્તવિકતાથી જોવામાં આવે તો વિધાતાની એક અત્યન્ત આશ્ચર્યમયો રચના જ પ્રતીત થાય છે અને એમજ જણાય છે કે રમણીના એકમેવાદિતીય નૈસર્ગિક સૌન્દર્યની અપ

અંશમાં પણ પ્રતિસ્પર્ધા કરી શકે એવું અન્ય કોઈ પણ સૌન્દર્ય આ ધંધરકૃત સૃષ્ટિમાં અસ્તિત્વ ધરાવતું જ નથી. વસ્તુચ્ચિતિ આવી હોવા છતાં પણ અનુપમ સુંદરી રમણીઓ માનવસમાજમાં તિરસ્કૃતા, વિપ્રમિતતા અને ચિરકાંછિતા થતી તથા નાનાપ્રકારની છતના તેમજ પ્રવચનાઓ દ્વારા છાતી જોવામાં આવ્યા કરે છે, જો એક સખેદ આશ્ચર્યકારિણી ઘટના નથી કે શું ? જેવી રીતે ચન્દ્રમાના રૂપમાં કલક છે, તેવી જ રીતે સમાજની અનેક પ્રકારની અવસ્થાઓમાં રમણી નું ચરિત્ર પણ અનેક પ્રકારનાં કલક ચિન્હોથી ચિહ્નિત થયેલું દષ્ટિગોચર થયા કરે છે, અને રમણીઓનાં આવાં કલકિન ચરિત્રચિત્રોને જોઇને જ શોકરૂપીયર જેવા અનુભવી કવિએ દુઃખપૂર્વક એવો ઉદ્ગાર કાઢ્યો છે કે “Frailty, thy name is Woman.” (‘હે ચલણુદ્ધિ, તારું નામ જ લતના છે.’) કિન્તુ જે મર્ સ્ત્રીઓ આકૃતિ તથા પ્રકૃતિમાં દેવતાઓ સમાન છે, જેઓ સ્નેહ-શક્તિની પ્રત્યક્ષ પ્રતિમા અથવા મૂર્તિમતી આરાધના છે, -પવિત્રતા જ જેમના હૃદયનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે, -જેઓ અન્યના કલ્યાણમાટે પોતાની સમસ્ત મુખશાન્તિ, પોતાના શરીર તથા પોતાના પ્રાણનું અલિદાન પણ પુતકિન મુદ્રાથી

આપી દે છે, જેમના દર્શન માર્ગથી જ મનુષ્યના હૃદયની કુલિયન લાલસાઓ બધ તથા લગ્નના યોગે પોતાની મેળે જ સકુલિત થઈ જાય છે અને અત્યંત પાપિય પુરુષ પણ પોતાના હૃદયમાં ઉચ્ચ તથા પવિત્ર ભાવના આકર્ષિત રુદ્રાણથી એક પ્રમારના અર્પુર આનંદને અનુભવે છે, એવી દેવસ્વ ભાવા રમણીઓ ગાયવા દેવકન્યાઓ પણ આ સસારમાં આગીને પુરુષોની પ્રેમઝવનાઓદ્વારા પુરુષોના ચરણો તલે યોગાઈ જતી અને અનેક પ્રારે ઇલાતી નેવામાં આવ્યા કહે છે તેવું કારણ શું હોય તેમણે વાર ? એ એક મહાભયાનક તથા ગૂઢ પ્રશ્ન છે અને તેનું ઉત્તર માનવગતિ પોતે અથવા તો માનવગતિ કિંવા માનવ સમાજનો કેમવિકાસ છે મમાજના અત્યારે પણ ત્યાં પશુશક્તિ અધિક પ્રમળા છે તથા ત્યાં પશુભાવ નુ પ્રબુત્વ તથા આધિપત્ય વ્યાપેલું છે, ત્યાં દેવત્વની પૂર્ણ પ્રિવા ઉપાસનાનો સભર ક્યાંથી હોઈ શકે વાર ?

માનવસમાજની પ્રાચીનિક અવસ્થામાં પાશ્વરી શક્તિ જ પૂર્ણ ગણાતી હતી જે પુરુષો પશુ-બળથી ભરિત અને પરપીડનમાં અસુર અથવા દાનવો સમાન સમર્થ હોય, તેઓ જ તે સમયમાં મમાજના પ્રભુ અથવા તો રાજા મનાતા હતા વર્તમાનકાળમાં પણ એવા અનેક રાજાઓ પુરુષો નાં અનેક ગ્યોનોમા આદિમ અમુલ્ય જાતિઓના મધ્યમાં તેમ જ ક્યાક ક્યાક સુસભ્ય જાતિઓના મધ્યમાં પણ અવસ્થિત રચાનોમાં દહિંગોચર થયા કરે છે, આવા પશુતુલ્ય પુરુષો અન્ય જોનેની વસ્તુઓને બળાહારે છીનવીને આનંદથી ખાય છે અને પોતાનાં દુર્મજ પ્રતિવામીજનો (પાડા-શીઓ) ના સર્વસ્વને લૂટી લઈને આનંદ પ્રદર્શન આદાહાસ કર્યા કરે છે આવા પુનઃપ્રકૃતિ પુરુષો મમક્ષુ અથવા તો એવા પશુપ્રકૃતિ પુરુષોના સમાજમાં દેવસ્વભાવા પવિત્ર અમળાઓના આદર-સત્કારની આશા આતશકુસુમ સમાન નથી કે શું ? અર્થાત્ આવા નીચતમ પુરુષોના સમાજમાં ઉચ્ચતમ અમળાઓનો આદરસત્કાર કદાપિ મયો નથી, અત્યાગે થતો નથી અને ભવિષ્યમાં યવાનો પણ નથી

પાશ્વરી શક્તિથી દ્વિતીય પંક્તિમાં ધનનળનો

પ્રભાવ આવે છે શરીરમાં પાશ્વરી બળનો અભાવ હોવા છતાં પણ જે ગૂઢમાનો ધનભંડાર છતાં છવ બેરોલો હોય, તો તે ધનસાધનસપત્ત પુરુષ પણ સમાજનો અગ્રેસર, સર્વ સાધાગણનો પ્રભુ અથવા તો સર્વસંમિતમાન રાજા બની જાય છે નિશ્ચિના બહુધા સર્વ દેશોમાં વર્તમાનકાળમાં પણ આવા પ્રમારના અનેક ધનકુમેરો સમાજપર આ વિપત્તિ ભોગવના અને સુશિક્ષિતા સુંદરી યુવતીઓના રૂપ તથા યાવન સાંધે પૈશાચિક દીકાઓ ઝરના રથને ચપલે નેવામાં આવ્યા ફરે છે તેઓ આવા અનાચારી અને અહાચારી હોવા છતાં સમાજના લોકો તેમનો એક વાળ પણ નાકો ઠરી શકતા નથી માત્ર એટલું જ નહિ, પણ સમાજના લોકોમાં તેમના ચરણોના નખને પણ ચપલવાનું સામર્થ્ય નથી સમાજ ન્યારે સવથા હીનાવસ્થામાં અવસ્થિત હોય છે, તે વેળાએ કેજી, રમણીઓ જ લાંછિના નથી થતી કિન્તુ રમણીઓ જે સર્વ સદ્યુણોના કારણથી મમાજની મુકુટ મણી મનાય છે, તે સર્વ સદ્યુણોથી વિસુપિત્ત અર્થાત્ રનેક, દયા, ભક્તિ અને દુઃખ આદિથી મંડિત નરપિ, યોગી અથવા મહાપુરુષો પણ એ પશુમળ તથા ધનનળદ્વારા અતિશય પીડાય છે અને તેમનાચાંથી કાંઈ કાંઈ એ પીડનની પ્રમળ-તાથી પોતાના પ્રાણોને નિમર્જિત કરી સાધુ સન્મનોના ગાત્રુતર્પણદ્વારા પોતાના નાતમાં શાન્ત કરી લે છે

વાસ્તવિકતાથી નત્યારના સમયમાં આપણા ભારતીય હિન્દુસમાજની જે અવસ્થા થયેલી છે તે અવસ્થામાં અનેક રથો પ્રમશ અને અંધ સર ઉલ્લેખ પરસ્પર ભરોશી પદાર્થો પરસ્પર મજેલાં દહિંગોચર થાય છે સમાજમાં એ રથો પ્રભુમાની ચન્દ્રિમાનો તો કાંઈ બન્યા રથો ભૂતપિશાચોના નિવાસસ્થાન યોગતમ અલકાગનો વિસ્તાર થયેલો દેખાય છે એક સ્થાનમાં ગાદરા-ચાર્ચ, છુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામી સમાન ઉતન મસ્તક તથા સરદ હૃદય સાનુ પુરુષોનો પ્રેમા લાપ અવજુગોચર થાય છે તો અન્ય સ્થાનમાં ધર્મહીન, નીતિહીન અને હૃદયહીન નીચતમ પુરુષોના કપટરોમ અથવા પ્રેમગન્ધિજલના વિપચક ધૂણામરક આવાપ આવીને કરોમાં પ્રેમ

કાચ એ મારી આ મનોવેધિની, હૃદયભેદિની અને કુલ્લોત્પાદિની તેમજ પ્રતિહિસામયી અને પરલોક-તેત્વ ચરિયાયિકા આત્મકથામાં હુ કપટપ્રીતિ અથવા તો પ્રેમવચનાની એક અક્ષર સત્ય તથા મર્મઅર્પિની ઘટનાનું શાબ્દિક ચિત્ર આલેખવાની છુ. અને તે ઘટનાના એ શાબ્દિક ચિત્રના અવલોકનથી મારી આત્મકથાના પાકક તથા પાકિ કાઓ જાણી શકશે કે આને પણ સરસ રસદ-વતી તથા ઇશ્વરપરાયણા આર્ય રમણીઓ પ્રેમના નામથી કેટલી સીમા પર્યન્ત મુઘા યાચ છે, લોભાય છે, ક્રોધાય છે અને અતે સ્વાર્થપરાયણ, પુરોના હન્ટથી બ્રહ્મ યદ્ય તેમના અત્યાચારથી પીઠાઈ અનિચ્છા છતાં પણ અવોગતિની ગતિમાં ધકેલાય છે અને અદૃષ્ટિપ્રદર પથાતાપના પ્રયત્ન પાવકથી હૃદયને દગ્ધ કરતી તથા નેત્રાભાથી નિરતર નીરધારાને વહેવડાવતી આ સસારને ત્યાગી પરલોકમાં પ્રયાણ કરી જાય છે। એ ઉપરાંત મારી આત્મકથાના વાંચનથી જે એક અન્ય સાર્થક નવીન અને અપૂર્વ તરન પાકક તથા શાબ્દિકોના જાણવામાં આવવાનો સભવ છે, તે તરન એ છે કે આ લોકને ત્યાગ્યા પછી કોઈ પણ પરલોકનું અસ્તિત્વ છે કે નહિ? અને તે પરલોકમાં ગયા પછી મારા જેવી વચિના વિધવાઓ અથવા પ્રતારિતા પ્રમદાઓ જે પોતાના હૃદયમાં પ્રતિહિસાના પાવકને પ્રમળતાથી ધધકતો રાખીને જ પરલોકવાસિની થયેલી હોય, તો જડસરીસું મરણ થયા પછી પણ પોતાની તે પ્રતિહિગા વિગતક આકાશને મહાલાવાનક સ્વરૂપમાં સિદ્ધ કરી શકે છે કે નહિ અને જે પણ પ્રતિ, આર્થાન્ય અને વિષયયોતુપ પુરુષોના કપટ પ્રેમથી તેમના જીવનની ધુળધાણી થયેલી હોય છે તે પણ પ્રતિ પુરુષોના જીવનની પણ તે પરલોકવાસિની પ્રતારિતા પ્રમદાઓ અત્યંત બીયણ તાથી ધુળધાણી કરી શકે છે કે નહિ? કારણ કે, મહાનિદા અથવા મહાનિર્મીલનું નામ 'મૃત્યુ' નથી, કિન્તુ દેહ પરિવર્તન અથવા અન્ય સરીરની પ્રાપ્તિ એટલેજ 'મૃત્યુ' શબ્દનો અર્થ છે સર્વનું સરીર એક જાણ આવરણથી દંકાયતું હોય છે અને તેના તે જાણ આવરણને 'નિગોક' અથવા 'કાંચળા' કહેવામાં આવે છે એ 'નિગોક' ન

ત્યાગવા છતાં પણ સર્વ તો જીવેતો તેવોજ રહી જાય છે અને તેનામાં લેશ માત્ર પણ પરિવર્તન નથી થતું તેવીજ રીતે મનુષ્ય પણ પોતાના અસ્થિમાસમય સ્થૂન સરીરનો ત્યાગ કર્યા પછી સક્ષમતર પરમાણુઓયકે નિર્માયલા સક્ષમદેહને ધારણ કરીને ચરણોના નખથી મસ્તકની શિખા પર્યન્ત મથાસ્થિત જ રહે છે અને તેનામાં લેશ માત્ર પણ પરિવર્તનનો વિચાર પ્રવેશ કરી શકતો નથી. સ્થૂન સરીરના મરણ પથાત, જેની રીતે મનુષ્યની આકૃતિમાં કોઈ પણ પરિવર્તન નથી થતું તેવીજ રીતે મનુષ્યની પ્રકૃતિમાં પણ કોઈ પરિવર્તન બહુધા થતું નથી જે મનુષ્ય અત્યંત અધમ, મૂર્ખ; અન્ય મનુષ્યોને દુષ્ક્રમ દેનાર તથા સુખશાંતિને સહારનાર હોય છે, તે મનુષ્ય મરણ પછી અગ્નિદગ્ધ રમણ પ્રમાણે, આત્મદોહ જ નિત અનુતાપના પશિષાધક પાવકમાં બળી બળીને ધીમેધીમે શુદ્ધ થાય છે, એટલે કે ક્રમશઃ પવિત્ર, પ્રશાન્ત, પ્રેમભક્તિપૂર્ણ પરાપ્રકારથીજ મનુષ્ય યદ્યને ઉત્તિના શિખરપર જઈ પહોંચે છે પરંતુ કોઈ પણ મનુષ્યનું આવું પરિવર્તન માત્ર એક જ દિવસમાં અથવા તો અલ્પકાળમાં જ થઈ જતું નથી, કિન્તુ અનુક્રમથી અને દીર્ઘકાળ પથાત થાય છે અને તે માટે કમસાધ્ય યત્ન, સાધનના તથા પ્રયત્ન અનુતાપ આદિ સાધનોની પણ આવા સ્થિતિ હોય છે જે વેળાએ મનુષ્યની પ્રકૃતિમાં આવું વાંછિત પરિવર્તન થાય છે, તે વેળાએ મનુષ્યની આકૃતિ પણ અત્યંત સુંદર, જ્યોત્સ્ના મમાન શીતલ અને જ્ઞાનદર્શિની થઈ જાય છે. પરંતુ જ્યાં સુધી આવું વાંછિત પરિવર્તન નથી થતું ત્યાં સુધી તે મનુષ્યનું સ્વરૂપ જેવું અહીં હોય છે તેવું જ પરલોકમાં પણ અવિચલ રહે છે અને આ સસારમાં તેનો જેની સાથે જેવા પ્રકારનો પ્રેમ કિવા તિરસ્કાર હોય છે, તેની સાથેના તેવાજ પ્રકારનો પ્રેમ કિવા તિરસ્કાર પરલોકમાં ગયાપછી પણ તે મનુષ્ય જાગવી રાખે છે મારી સાથેના મારા નિષયકપટ પ્રેમિકના અસદ્વ્યવહાર અને પૈશાચિક વર્તનથી જીવિનાવસ્થામાં જ મારી પ્રકૃતિ પ્રતિહિસામયી થઈ જઈ હતી અને તેથી પરલોકમાં ગયા પછી મારી જે પ્રતિહિમા વિગતક પ્રયત્ન આકાશને

મધુર્જ ગિદ્ધ ન કરી લીવી ત્યા સુધી મારી પ્રતિમા
એ વાહિત પવિર્તન થઇ રાક્યું નહોતું, એ હવે
નવેસરથી કહેવાની આવશ્યકતા નથી મારા સ્થૂળ
શરીરના મરણ પછીના ત્રણ વર્ષના કાલાવધિમાં
મારા તે પિગાયપ્રતિ પ્રેમિત/પાસેથી મારી
છબ્બાનુસાર અન્યાયનો પ્રતિરોધ કરી લીધાપછી
અને આ મારી આત્મકથા મારા પુત્ર દ્વારા
લખાને પ્રકટ કરાવ્યાપછી મારા મતમાં
આત્માને શાંતિનો સ્પર્શ થવા માંડ્યો છે અને
તેથી હવે મને જણાય છે કે જોયારીતે જન્મ-
મૃત્યુ કામન કુસુમો વન્યપશુઓદ્વારા પદદલિત
થવા છતાં પણ નિર્સર્ગના અગ્નિન્ય મહિમાના
યોગે પુન નવીન મર્તિને ધારણ કરીને વિશ્વના
ધર્મમાં નિયુક્ત થઇ રોકે છે તેવીજ રીતે વ્રત-
ધર્મથી બ્રહ્મ થયેલા અબળાકુસુમો પણ પશુ-
ચરિત્ર પુરુષોદ્વારા પદદલિત થઇને અથવાતો
મનોમુગ્ધકર પ્રતોભનોની જાળમાં રસાઇને મર્મ-
દાહક દુષ્પ્રાગ્નિથી લત્મીભૂત થઈને ૧/૩ શરીરને
ત્યાંથી દીધા પછી દયાસાગર જગદીશ્વરના અગ્નિ-
જ્વલ તથા સૂક્ષ્મભાતિસૂક્ષ્મ ન્યાયના મહિમાથી
નિષ્પાત્મ જગત્ના ઉચ્ચ ધામમાં-કે જે ધામ
ધર્મપ્રતિનિતા જગદીશ્વરના મંગલમય શાસનને
આધીન છે, મનુષ્યથી જ્યાં ધર્મનું ઉત્થન
કરીને કદાપિ વિચરી શકાતું નથી, જ્યાં જે મ-
નુષ્ય જેના આદરને પાત્ર હોય છે તેનો તેવાજ
આદર થાય છે અને જ્યાં સર્વ મનુષ્યો પરસ્પર
ઉપકાર જ કરતા રહે છે, તે અચ્ચા, દેવ, ધર્મા,
૧/૩ અને પ્રતિદિસા આદિ અબદ વિદ્યાગથી
સર્વથા મુક્ત અને અનન્ત ધામમાં, ઉચ્ચતર
જીવનને પ્રાપ્ત કરીને દૂતાર્થ મર્ગ રોકે છે
એટલે જુ પશુ તે ઉચ્ચતર જીવનને મેળવીને
અનન્ય દૂતાર્થ થઈ જાય છે.

મારી આત્મકથાની આટલી ભૂમિકા સંપૂર્ણ
કરના અધિક હોવાથી હવે એ ભૂમિકાની આટલે-
થીજ પરિશ્રમણ કરીને જુ મારા મર્મલોકમાંના
જીવનચરિત્રના સવિરતર નિરૂપણમાં પ્રવ્રત થવાની
આજ્ઞા હવે પુ

પ્રકરણ ૨ જી

નિર્દોષ આશ્ચર્યવન

કૃષિવાડમાંના જામનગર અથવા જામન-

ગર નામક સરચાન અથવા દેશી ગાળ્યને જે
સમન્ત પ્રદેશ 'હાલાર' નામથી જાળખાય છે,
તે 'હાલાર' પ્રાન્તની પોરનદર રાજ્યની રીમાં
સાથે મળતી ગ્રામથી જે ગાઉના અતરપર આ-
વેલા ધર્મપુર નામક ગ્રામમાં વિક્રમ સવત ૧૯૩૯
અથવા તેા ઇ સ ૧૮૮૩ માં ત્યાં દેશપરતે
'બરડાઈ' બાલજીના નામથી જાળખાતી ઓઠી
અ જાતિના એક કુમીન, પ્રતિવિત, સદાચારગીય
અને આદર્શચરિત્ર પરજી જેની આર્થિક સ્થિતિ
બહુ જ સાધારણ હતી તેવા બાલજી કુટુંબમાં
મારા જન્મ થયો હતો અને મારા નેત્રો મીન
સમાન ચમળ હોવાથી માઈ મૂળ નામ પાર્વતી
હોવા છતાં મારા સંસ્કૃત ભાષાભિત પિતામી
મને મીનાક્ષી કહીને બોલાવતા હતા અને તેથી
અન્ય સૌપુરુષોએ પણ મને તેજ નામથી
બોલાવા માંડતાં માઈ મૂળ નામ અદશ્ય થઈ ગયું
અને એ મીનાક્ષી મારા સ્થૂળ શરીરના મરણ
પર્યન્ત અવિચળ રહ્યું એટલે મારી આત્મકથામાં
પણ મેં મારા પોતાનો પરિચય એ નામથી જ
કરાવ્યો છે

અમારા ધર્મપુર ગામના પાદરમાં જ એક
નાની નદી કાનક નાદ કરતી વળા કરે છે અને
તે બહુધા ચોમાસા પછી આક મારા પર્વન્ત
મકુર, સ્વચ્છ તથા સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલી રહે
છે માત્ર ઊંઘાળાના છેડા દિવસોમાં જ તેમાંનું
જળ કાંઈક ઓછું થઇ જાય છે અને વર્ષાઋતુમાં
એ નદીમાં કેટલીકવાર પૂર પણ આવે છે છતાં
એ નદીના તીર પ્રાતમાં વસતા લોકોની એ પૂરથી
કોઈવાર કશીપણ દાગિ થઈ હોય એવું અદાપિ કામ-
ના નેત્રા કે મંત્રણવામાં આવ્યું નથી એ એક
સુદનદી હોવા છતાં પણ મહાદાહવા છે અને તેથી
અપ ધન આપીને મદોન્મત થઇ જનારા ખસ
જનોની ઉપમા એ નદીને ન આપતાં એનું
આદરની દૃષ્ટિથી જ અવનોહન થઈ કરવું, એ
જ મને અતીવ જણાય છે. ધર્મપુર ગ્રામ
જે નાના તીરપ્રાંતમાં દર્મક ઉચ્ચ ભૂભાગમાં

લગભગ એક માસની ગાળામાં વસેલું છે અને એ આમની નિવાસિયોના ઘરો અથવા 'જાણકા' સાધારણ ઉગારના હોવા છતાં ઉચ્ચશૃણાગમાં આવેલાં હોવાથી લગભગ એક મહાદત્તના અતર-પરથી એ આમ દૂરી આવનારના જોવામાં આવી શકે છે. આમની આસપાસ સુરક્ષિતતામાં કંઈક ધાતી વાદળો લેવામાં આવી છે અને એ કટક કુર્મમાં આમમાં પ્રવેશ કરવામાં નથી 'કાંચી' (કાર) રાખવામાં આવે છે એ ઉપરાંત કાંચી વાડમાંથી નદીતીરે જવાના એક બે બીજા સાકડા રસ્તા પણ છે અને 'હાંસી' ના નામથી જોળખાય છે. એ આમ ક્યારે વસ્યું અને તે કોણે વસાવ્યું, એનો કશો પણ ઇતિહાસ એ આમનાં વર્તમાન નિવાસિયોના જણવામાં નથી, છતાં આમના રંગ રૂપને જોતાં એ આમ નહિ નહિ તોપણ જોયેથી ત્રણસે વર્ષ પહેલાં વસેલું હોવું જોઈએ એવું કેટલાંક કારણોથી સ્પષ્ટ અનુમાન કરી શકાય છે. 'હાંસી' માં ગંત માં વર્ષમાં દિવસાત દિવસ લોકસમ્યા નવતી રહેવાથી એ આમની આસપાસ જન્મે અને ચાર ચાર મહાદત્તના અતરે બીજાં પણ કેટલાંક નાનાં નાનાં આમો વસી ગયાં છે. ધર્મપુરમાં કાંઈ પ્રાચીન કુર્મ, દેવમંદિર કિંચ અટાલિકાના અવશેષ નથી, પરંતુ નદીના તીર પ્રાંતમાં બે ત્રણ વિશાળ વટજા, એક બે પિંપ્પલજા (પીપળા) અને એક તાડજા અથવા અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તે જણે એ આમની જીર્ણતાના પરિચાયક છે, એમ કહેવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રત્યવાય નથી એ આમના મનુષ્યો ઉત્પત્તિથી કોઈ પણ ઐતિહાસિક ઘટના કોઈના સંલગ્નવામાં આવી નથી અને એ આમમાં કેવળ ઘી અને માટીના વાસણો વિના બીજા કોઈ એવી સારી વસ્તુ નિષ્પન્ન થતી નથી કે જેની અન્ય સ્થાનોમાં પણ પ્રચલ્લ થઈ શકે જોઈ રસાળ હોવાથી ઘઉં, બાજરા, તથા જુઆર અને બટાનો પાક વિપુલ પરિમાણમાં થાય છે અને, શેરડીના વાડ પણ કરાય છે એટલે કૃષિકારોની સ્થિતિ, સાધારણત્વ સારી રહ્યા કરે છે. કેટલાકને એવો અભિપ્રાય છે કે, ધર્મપુરનાં ચોખા ઘણાં જ સારાં થાય છે પરંતુ મારા પોતાનો એવો અભિપ્રાય છે

કે, અમારા ધર્મપુરમાં જે ચોખા ઉત્પન્ન થાય છે તેના કરતાં તેની આસપાસના રાવલ ઇલાદિ અન્ય આમોમાંના ચોખા વધારે સારા અને સ્વાદિષ્ટ તથા સ્વચ્છ હોય છે. ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ ઉપરાંત ધર્મપુરનાં ક્ષેત્રોમાં રેતી પાક પણ ઘણી જ સારા થાય છે અને જીનની પેદાશ પણ સારી છે, કાચુ કે, લરવાડો પોતાના ઘેટાંનાં ટોળાને લઈને ધર્મપુરની આસપાસ જાવણી નાખીને ખરેખા હોય છે તેમનો નિર્વાહ એ જીનના વેચાણથી જ ચાલ્યા કરે છે.

આમમાં બધા મળીને મોટી સંખ્યામાં જોખડાં અથવા ઘરોની સંખ્યા છે એમાંના પાંચેક ઘર છુડાણા બાપારીઓનાં, ત્રણેક ઘર અમારા બ્રાહ્મણોનાં, બેક ઘર કુભારોનાં, બે ત્રણ મૂર સત્તાગનો ધર્મ કરનાર કુભારોનાં, બેક ઘર વાળાં (હામ અથવા વાળા) નાં, ચારેક ઘર મેઘવાર (૪૬) નાં અને બાકીનાં ઘર આપર જાતિનાં એવી કરનાર લોકોનાં છે આમની માવારણ બન-સ્થાનુ કાર્ય પાંચ રૂપિયાના પગારદાર પોરને સોંપાયેલું છે અને આમની રહા માટે એક પસાંચતા (સિપાકી) ને રાખવામાં આવે છે. અર્થાત્ એ આમમાં જે વસતી છે તે ઉચ્ચ અને મધ્યમ જાતિના કેવળ હિન્દુ લોકોની જ વસતી છે એટલે કે, સુસમાનુ, કિલિયનુ કે અન્ય વિભતીય તથા વિપરીત લોકોનું એ આમમાં નામ નિશાન પણ જોવામાં આવતું નથી, એ સો સંખ્યામાં ધરમાંનાં સ્ત્રી, પુરુષ તથા બાળકો મળીને એ આમની લોક સંખ્યા સાઠચારસોથી પાંચસો માણસોની ગણાય છે અને વચનીના પ્રમાણમાં એ આમની સુખી આમોમાં ગણના કરાય છે. ધર્મપુરમાં ધનાઢ્ય જનોની સંખ્યા નહિવત્ હોવા છતાં પણ જે વેળાએ મારી આવરયા પદર કે સોળ વર્ષની હતી તે વેળાએ એટલે કે વિદ્યા મવત રહેજા-પપમાં એ આમની સ્થિતિ સ્ત્રી જ સારી હતી અને સાવારણુત સર્વ જનોની સ્થિતિ સંતોષકારક હતી. જો કે દરિદ્ર મનુષ્યોનાં ત્યાં મર્વયા, અભાગ તો નહોતો જ, તથાપિ જે એક બે વરિષ્ઠ તેમ જ અશક્ત પુરુષ તેમ જ બે ચાર અનાથ અને નિરાધાર અનુભાઓ હતી તેમને આમમાંના અન્ય સમર્થ જનો પાસેથી આવશ્યક કોઈ સહાયતા મળ્યા, કરની હોવાથી માત્ર

ઉદરનિર્વાહ માટે તે અસહાય સ્ત્રીપુરુષોને આ
ગામથી તે ગામમાં અને તે ગામથી આ ગામમાં
ભટકવા કે આથડવાની આવશ્યકતા ગહેતી નહોતી,
આટલા પરિમાણમાં ' ત્યા જીવદયા, અતુક પા
સહાનુભૂતિ તથા મનુષ્યત્વનું અસ્તિત્વ હતું અને
તેનાજ પરિણામે ગામની સ્થિતિ સંતોષકારક
હતી, એવી મારી માન્યતા છે. ધર્મપુરમાં એક
બે છુદાણા વ્યાપારીના અને ગામના આયર
ભતિના એક પટેલનાં મકાનો પાટી બાંધણીનાં
એટલે કે પાયાણુ અને ચુનાનાં બાવેલોં હતાં
અને અઘાપિ છે કે જેમને ત્યાં ' મેડી'ના નાગર્યો
ઓળખવામાં આવે છે અને બાકીનાં બીજા
બધા ધર્મે કાચી બાંધણીનાં એટલે કે પાજાની
બાત ઉભી કરીને માટીથી છાદી લીધેલાં છે કે
જેમને ત્યાં ' જોયડાં ' કહેવામાં આવે છે.

અસ્તુ હું ત્યાં સુધી જો મારા જન્મગ્રામ
ધર્મપુરમાં હતી ત્યાં સુધી પાશ્ચાત્ય સંબંધનાની
ભૂમિતિ કિવા આધુનિક વિશ્વાસસાગરોને ધર્મ-
પુરમાં લેણમાન પણ પ્રવેશ થઈ રહ્યો નહોતો
અને ગામમાં મેકેડે નેત્રુ ટકા જેટલા મનુષ્યોની
નના વિષયમાં એવી દશા હતી કે તેઓ ઘડિ
ચાલના ટોચા સાંભળીને મહદાશ્ચર્યમાં પડી જતાં
હતાં અને ' ધર્મવિન્ય ટોચા વગાડીને કાળને
માપવાની અન્ય ટાઈની પણ ચક્રિત નથી ! ' એવી
તેમની માન્યતા હોવાથી તેઓ ઘડિયાતને ' ધર્મની
ઘડિયાલ ' ના નામથી ઓળખતાં હતાં ચીનીના
વાસણ, કપડાની છત્રીઓ, રેશમના વસ્ત્રો અને
બૂટ મોજા આદિ તો કેવળ લક્ષ્યાધીસ લોકોના
વપરાશની વસ્તુઓ છે, એવો તેમનો અભિપ્રાય
હતો. ત્યાં મેડીકહુ ટોલેજની પરીક્ષામાં પમાર
થયેની ' ગિરવાઇશ ' તો સપૂર્ણ અજ્ઞાત હોવા
છતા પણ ત્યાંની સ્ત્રીઓ સુખપૂર્વક અને ટાઈ
પણ પ્રકારના વિધન વિના પ્રચલિતા દર્શન સમય
ગાથી પસાર થઈ જતી હતી અને ત્યાંના દુર્જ
ન્યથી નરીત પાશ્ચાત્ય પ્રકારનાં સંબંધોનાં
મરતક ગમી જવાનો દશાવિત્ત સભા ગાની
સહાય, માન એટલુંજ નહિ, પણ તે મદાચયોને
ત્યાં કદાચિત્ વોમિટ અથવા ઉદરી પણ થઈ
ભય તેવા સ્તિશાખામાં પ્રમતાઓનો નિગમ

હોવા છતાં પણ ગામની સ્તુરા અને અનુ
ભવિની સોપાણીઓ તે પ્રસન્નાઓને તથા તેમનાં
ત્રીન જન્મેલા સતાનોને બચાવી લેતી
દતી અપારાદ, બાવી અને મેસિસકુક
જેવી બાવકો, અતકત મનુષ્યો તથા જેઓ
મટેની ખાદ વસ્તુઓનો ત્યાં પૂરેપૂરા દુર્લભ
હોવા છતાં પણ કેવળ પોતાની માતાના પપાના
તથા ગોમાતાના ધારાણુ પવિત્ર દુર્ગમ પાન
કરીને જ ત્યાંના બાળકો હટપુટ થઈને શુકલ
પક્ષીય ચદ્ર પ્રમાણે દિવસાનુદિવસ વૃદ્ધિગત થયા
કરતાં હતાં ત્યાંના મનુષ્યો ત્યાંના ખેતરોમાં ઉત્પન્ન
થતાં ચોખા, બાજરો, ઘઉં, જુવાર, મગ, અડદ
અને ચણા આદિ અન્નો, લી, તેલ અને સાધા
રણુ શાકભાજી-વિશેષન હુગળા અને મૂળાના
આહાર અને નદી અથવા કૂપના શીતન જળના
પાનથી પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કર્યા કરતાં
હતા છતાં તેમને કદાપિ અચકિત, ઉદરામય
તથા એવા જ અન્ય દાર્દ પશુ પ્રકારના રોગની
બાધા થતી નહોતી ટારણુ, ગાયો તથા બેમાં
ગુદ દુધ, દધિ, માખણ, છાશ, ઉત્તમ જળ
અને અન્ય વાયુ આદિ વસ્તુઓના પ્રભાવથી
રોગ મદારાજનું તેમના સમદા કાંઈ પણ બળ
આલી રહતું નહોતું અનેક છિદ્રોવાળાં શૂપડાં
જેવા જોયડાંમાં રહેવા છતાં તેમને તીતથના
સ્પર્શ કરી શકતી નહોતી અને પ્રકૃતિમાં કિચિત્
અસ્વચ્છ થયા જ તેમને સીમધા, મસૂરી
ગેનોનાલ, પચમની, લાનોલી, કેવળાલી, મદાગજ
અર, કે અપાચ જેવા આરોગ્યવર્ધક અન્નોમાં
જવાની અને ત્યાંનાં ' મેનેગરિયો ' માં રહે-
વાની સ્વખમાં પણ આવશ્યકતા જાણતી નહોતી,
કારણ કે, તેઓ પોતાના ગામમાંની ' અમર '
કાલીની વનસ્પતિની જોળાઓ ખાઈને એક બે
સ્વિચાગાજ ખાઈ માગ તાગ થઈ જતાં હતા
અને જો કારણથી ટાઈ વૈદ ત્યાં આવતો જ ન
હોતો. બે દમાણીની આજ્ઞા હોય તો આવે ને ?
વૈદો, દર્શીઓ અને ડોક્ટરો માટે તો મુખ્યત્વે જેવાં
ભરોજ દસપટ્ટ મમાન છે, આવા પ્રાદુરિક
આરોગ્યવર્ધિર મમાન યાઓમાં તેમના કળાકીયની
દસીપણુ મટના હોતી નથી.

આમમાંનાં જે બાહ્યજી તથા હૃદયજીના કુટુંબો હતા તેજ સર્વથી સારાં કુટુંબો ગણાતાં હતાં. આમનાં બીજા મનુષ્યો ક્રૂતા એમનામાં માત્ર એટલીજ વિશેષતા હતી કે, એમને સાધારણુત લખતાં વાચતા આવડતું હતું, એ લોકો નાનો મોટો વ્યાપાર કરતા હતા અને જે આવશ્યકતા આવી પડે તો એમનામાના કાંઈ કાંઈ મનુષ્યો-પુરુષો-મુખ્ય, કરાચી કે ઇંગ્લેન્ડ આફ્રિકા જેવા દૂરના દેશોમાં પણ ચાલ્યા જતા હતા, તે સમયના ત્યાના શિક્ષણને હૃદયજી વ્યાપારીઓને સાધારણુ શુદ્ધરાતી ભાષા લખવા વાચવાનું જ્ઞાન તથા ગણિતીયોપક્રમ ચીતરી રાકાય એટલું નામાનું જ્ઞાન અને બાહ્યજીને ટીપણું ઉચિત્તરીને તિથિ, વાર, માસ અને મહત્તર લોકોને જાણી શકાય, લખના મત્ર લખી શકાય અને અગિયારમા આગમની સાચી મોટી ક્રિયા કરાવી શકાય એટલું જ્ઞાન, એટલા-માત્ર બહુધા સમાવેશ થઈ જતો હતો ત્યાં સાહિત્યને ક્રિયા સાહિત્યને લગતા પુસ્તકોનો એ શિક્ષણ સાથે કરી પણ સમય નહોતો અને હજી પણ નથી. ધર્મપુરથી તથા માર્કેટના અંતરપર આવેલા એક બીજા આમમાંની નિશાળમાંના શુદ્ધ ગાયવા મહેતાજી પાસે જઈને કહ્યા બારાખડીનો અભ્યાસ કરવો અને સદી કરવા જેટલી વિદ્યા શીખી લેવી એટલોજ ત્યાંનો અતિમ ક્રમ હતો ત્યાં અંગ્રેજી શિક્ષણનો તો નામમાંજ ને માટે પણ પ્રવેશ થયો નહોતો અને હજી પણ ત્યાં અંગ્રેજી બાળનારાની સંખ્યા એટલી મોટી (૨) છે કે જે કોઈ કોઈના તાર કમાયથી આવ્યો હોય તો તે વચાવવા માટે ધર્મપુરના નિવાસીઓને ત્યાંથી ચોંદ બાઈનપર આવેલા એક મોટા નગરમાં ટાંચિયા તોડીને જવું પડે છે આમમાં પત્રવ્યવહાર કરનારા લોકોની સંખ્યાપણુ બહુજ અટપ હોવાથી પોસ્ટઓફિસનો ત્યાં પ્રયોગથીજ અજાણ છે અને તેથી ત્યાના લોકોના કાગળો આદિ માઈનપુરના 'રાવજી' આમની પોસ્ટઓફિસમાં આવે છે અને કાગળો મોકલવા હોય તોપણ ત્યાંથી જ મોકલવાય છે જે દોજાદારનું કામ પડે તો તે રાવજીથી આવે છે અને ઇન્સાફની માધારણુ અદાલત

ત્યાંથી દશ માઈલેપરના કલ્યાણપુર નામક આમમાં ગયાથી છે અને ધર્મપુર કલ્યાણપુર મહાધનું જ એક આમ છે.

ધર્મપુરમાં ચોંદા કે બગર તથા હાટ કે કુ-કાન જેવું કાંઈ છે જ નહિ હૃદયજી વ્યાપારીઓ પોતાના ધરના અમુક બાકા લાગતો જ હાટ કે દુકાન વરીકે ઉપયોગ કરે છે અને તેમાં ખુલ્લું વર્ગમાં અપની વસ્તુઓ લાવીને વેચવામાટે રાખે છે ખેડુ લોકો પોતા પાસેની ઘી, દાણા કે તન આદિ વસ્તુઓ આપીને તેમના બદલામાં પોતાને જોઈતી તેવ, ખાંડ, જાળ, તખ્ખાકુ તથા મશાલોઆદિ વસ્તુઓ લઈ જાય છે અને જે તેઓ ઉધાર માલ લઈ જાય તો તેમના નાણા તેઓ ત્યારે જોતરમાં પાક આવી ૧૫ ત્યારપછી જ ચૂકવે છે વ્યાપારીઓને સારી પેદાશ તો ગામની આસપાસના જગલોમાં કૂખા કરીને રહેનારા અને ચારમો, પાચમો કે હજાર હજાર ગાડોના લસકરને તથા ગામો બેમોને રાખનારા ભરવાડો પામેથી થાય છે, કારણ કે, એ ભરવાડો વ્યવહારના ધણા જ ચોખ્ખા હોય છે, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ કેટલોક સ્થળે તો જીન વેચનારા જો ભરવાડો વ્યાપારીઓકરતા પણ વિશેષ ધનાઢય અને સારી મિતિના હોવાથી ખર્ચ કરવામાં અને ઉદારતામાં પણ તેઓ ત્યાંની અન્ય જાતિઓમાં અગ્રભાગે આવે છે આમારા માગ ગાયવાનો મારા જન્મસ્થાન વિષયક આ-ટલું વર્ણન સંપૂર્ણ હોવાથી હવે હું મારા કુટુંબનો કાંઈક પરિચય કરાવીશ

વિદ્યાના વિષયમાં આમારા દેશના બાહ્યજી વિશેષ આગળ પધેત્ર ન હોવા છતાં પણ મારા પિતાશ્રીએ સસ્કૃત ભાષાના વ્યાકરણ, ન્યોતિ શાસ્ત્ર અને ધર્મશાસ્ત્ર તથા કાવ્ય આદિનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેથી તેમણે મને તથા મારી મોટી બહેન ત્રિવેણીને શુદ્ધરાતી ભાષાનો સારો અભ્યાસ કરાવવા ઉપરાંત સસ્કૃત માગે પદ્યશાસ્ત્રમાં પણ પ્રવેશ કરાવવાનો આરંભ કર્યો હતો પુત્રીઓને પણ સુશિક્ષિતા કરવાની જે પિતાની આદાશ હોય તે પિતા પોતાના પુત્રને અશિક્ષિત કેમ રાખે વાઙ્મયમાં મારાથી મોટા-એ વડો મોટા-મારા સહોદરને પણ તેમણે પોતાને

પ્રાપ્ત થયેથી સર્વ વિદ્યા લક્ષ્યાવી દીધી હતી અને તેથી આરાપાસના પચ્ચીસ ગાઢિમાં મારા પિતાજી તથા મહોદર 'પડિત'ના ઉપનામથી જોળ ખાતા હતા અને લોહિા એ દારણથી લગ્ન તથા ઉત્તરક્રિયા આદિ શુભ તથા અશુભ પ્રમગે વાર-વાર તેમને બોલાવતાટોનાથી એટલી કમાણી આવતી થતી હતી કે મારા પિતા, મારી માતા, અમો બે ભગિનીઓ, મારો સહોદર અને મારી ભાભી મળીને છ મનુષ્યોના અનેના અમારા કુટુંબનો નિર્વોહ સુખપૂર્વક ચાલતા ઉપરાંત પ્રતિવર્ષ બે થી ત્રણમેા રૂપિયાની રકમ બચાવી ચલાતી હતી, દારણ કે, દેષ સારા આમમાં વર્ષમાં બે ત્રણ મહાદ-ભાગવનવાચન-ચક્ર બંધ અને વરને પદર વીસ સત્પનાગમણી કથા વાંચવાના પ્રમગે આવી બંધ તો તેમની પચ્ચ સારી આવક થતી હતી. મારા પિતાનું નામ શિવચક્ર, મારી માતાનું નામ ગિરિજા, મારા સહોદરનું નામ ગંગા નન અને મારી ભાભીનું નામ ગોમતી હતું મારી નાની બહેનનું નિવેણી નામ તો ઉપર દર્શાવેલું જ છે અને મારું નામ પાકક તથા પાકિધાએ મારી આત્મકથાના આરંભથી જ જાણી ચૂક્યા છે, એટલે તેના પુનર્નિર્દેશની આવશ્યકતા નથી.

ગાદી વચ્ચે જણાવવાની આવશ્યકતા છે કે મારાં માતાપિતા જેમ નૈતિકતા તથા ધર્મનિષ્ઠતા વિષયમાં ઉત્તમ પંડિતમાં વિરાજનારાં હતાં તેમજ તેઓ યાત્રીરિક સૌન્દર્ય તથા શારીરિક મુદ્દતા બને આગમ્યના વિષયમાં પણ પ્રથમ પંડિતમાં આવે તેવા હોવાથી તેમનાં સર્વ મતાનો પચ્ચ બે મુદ્દત અને મુદ્દર ચાલ તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ પણ નહોતું, અર્થાત્ મારો મહોદર પચ્ચ મુદ્દર તથા મુદ્દત હતો અને પુરુષવતિ કરતાં સ્ત્રીવતિમાં સૌન્દર્યની આભાવિક જ અધિકતા થતી હોવાથી અમો ઉભય ભગિનીઓ તો સૌન્દર્યની સંપૂર્ણ પ્રતિભા સમાન જ હતી, એમ કહેવામાં લેવામાં પત્ન અતિશયોક્તિનો દોષ મારા વિરપર આવે તે નથી જોવો મારો દદ નિશ્ચય છે મારી અને મારી ભગિની ત્રિવેણીની અવસ્થામાં બે વર્ષનો જ અતઃ હોવાથી લગ્નગમ અમો સમાન વયની જ દેખાતી હતી અને આમજા અમારા જેવી નમણી તથા રમણી અન્ય એક પચ્ચ જાતિમ ન

હોવાથી અમને કાષ્ઠની નગર ન લાગે એટલામંદે અમારી માતા અમારી આંખમાં અંજળ આંજીને કરાને પડેલો લમણપર અંજળીનો કાજો ચાંચે કરતી હતી અને અમારા ગળામાં કાજા બનતો હોરો દમ્બેશા બાધેલો જ રાખતી હતી, દારણ કે, ડોશી આશ્વતી એવી ગાન્યતા છે કે રૂપાળી હાક-રાના મુખપ્રદેશમાં આવે કાજો ચાંચે કરીને મૃન્નિમ નિદ્રપતાને લાવવાથી અને ગળામાં બનતો કાજો હોરો બાધવાથી તેમને કાષ્ઠની નગર લાગતી નથી ગામડામાં જોરીશાસ્ત્ર કરતાં ડોશી શાસ્ત્રની જ મદદતા વિશેષ હોય છે, એ ગાદી વિશિષ્ટતાથી બાનમાં રાખવાની આવશ્યકતા છે.

અમારી 'બરડાઈ' બાલજી જાતિમાં ગાદી વચ્ચે જાનિના અન્ય પ્રદેશમાંના દેટલાક અન્ય વિલાસો પ્રમાણે જ કન્યાની અછત હોવાથી કન્યા વિકસ્યતો વ્યવમાય ધમવોહાર આપ્યા કરે છે અને પાત્રસોષી હજાર રૂપિયાની રકમ કન્યાના પિતાને આપના તો કન્યાના દાઈપણ પાલકને આપ્યા વિના ગમે તેવા સાગ અને સાધનસંપન્ન વરને પચ્ચ કન્યા મળી શકતી નથી પરંતુ મારાં માતાપિતા કન્યા વિકસ્યતી દુષ્ટ રૂદિના પરમવિશેષી હોવાથી અમો ઉભય ભગિનીઓને પૈમા લખને પરજાવવાનો તેમનો વિચાર નહોતો અને તેથી તેમણે સામસામા સમપણની રૂદિના અવયબનનો નિષ્પ કરીને ગવરમાં વસતા અમારી જાનિના એક પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબના મારા કરતા વિદ્યા તથા સૌંદર્યમાં માત્ર ન્યૂન પરંતુ વયમાં આર વાં અધિક એક બાલજીકુમાર વેરે મારું સમપણ કરીને તે બાલજીકુમારની મારી સમવયરકા ભગિની ગોમતી સાથે મારા મહોદરનું સમપણ કરી નાખ્યું અને તે સાથે મારા દીપર સાથે મારી ભગિની ત્રિવેણીનું પચ્ચ સમપણ કરી દીધું; દારણ કે, મારો બીજો મહોદર ન હોવાથી ત્રિવેણીને બેસારી રાખીને તેના લમના વળી નવા ખર્ચના આગમાં ઉતરવાની આવશ્યકતા નહોતી અર્થાત્ મારો મહોદર બાર વર્ષનો હતો, દુ દસ વર્ષની હતી અને મારી ભગિની ત્રિવેણી આઠ વર્ષની હતી તે વેળાએ જ અમો બધુ ભગિનીઓના લાના કાર્યને એક માથે જ અમારાં માતા-પિતાએ આગળી દીધું અને એ દર્તવ્યના ભારથી તેઓ મુખ ચર્ચ ગયાં મારા અને મારા સહોદરનો હા સંબંધ આમતામે થયો હોવાથી મારી ભાભી હોવા માથે મારી નજૂદ પણ થતી હતી અને હું તેની નજૂદ હોવા માથે તેની ભાભી પણ થતી હતી, એવી રીતે મારું અને મારી ભાભીનું બેવડું સમપણ ગુપ્તાયું હતું (અપૂર્ણ)

યોગીરાજ.

(અનુસંધાન મર્તાકથા)

પ્રકરણ ૩ બું.

દિવ્ય યુવતિઓ.

મને તે જંગલી રાજના મનુષ્યો ઉચ્ચને ત્યાંથી ઉપાડી ગયા મારી આંખો બાંધી દીધી હતી ધણે દુર લઇ ગયા પંડી તે ઉભા રહ્યા અને ત્યાં જઈ જમીન ઉપરનો પથ્થર ઉપાડી આદર ઉતાર્યા ધણે દુર જઈ એક કોટડીમાં મને પુરી તેઓ બહાર ગયા. મેં મારી આંખો ઉઘાડી જોયું તો સર્વત્ર અધમાર છવાઈ રહ્યો હતો. ઝાઝ ઝાખરાં ઉગેલાં હતાં. હું પાડો છોડી આમતેમ ફર્યાં મારવા લાગ્યો પણ કંઈ રસ્તો નહોતો નહિ આવી રીતે હું જીવતો જ નર-કર્મા પડ્યો.

તે પછી ત્યાંપણ મને ખાવા વિગેરે આપવાતું કામ વિપાને મેપિતું હતું તેથી દિવસમાં એક વખત વિપા મને ખાવા આપવા ત્યાં આવી અને મને કહેતી—“કેમ, હજી માનવું છે કે અધારામાં જ મરવું છે? શું કામ કુખી થાવ છે? સુખ મૂકી કુખમા શા મટે રવડો છે લગ્નની હા પાડો તો પુલે પુલશો આનો હું કંઈ ઉત્તર આપતો નહિ. છેવટે કુ અધકારના કુખ-થી કંટાળી જીવવા કરતા મરવું સારું એમ માની મરવા તક્યાર થયો એવામાં તે ખડમાં અચાનક પ્રકાશ યથ રહ્યો અને એક, ખૂણમાંથી—જે મહાત્માના મને સુખાઈમાં મારા ચક્રાન્માં દર્શન થયા હતા, તેજ મહાત્મા ત્યાં મને આશ્વાસન આપતા ઉમેલા જણાયા મેં તત્કાળ તેમને પ્રણામ કર્યાં. મને જોઈ તેમણે કહ્યું, “કેમ ભાઈ, જીવો કુખી જણાય છે? ગભરાવું નહિ પ્રાણ ગમ્યા છે તો સર્વ મળશે, તારે હજી ધણું કર-

વાનું બાકી છે ઇષ્ટસ્મરણ કર, હૈર્થ રાખ, શાંતિ રાખ આમ કાપર બની મરવા તક્યાર ન થા ચાલ, મારી પાછળ આવ.”

આ તેમની વાણીથી મારા હૃદયમાં અમૃત રેડાયું કુખ બૂલી ગયો અને સુખના સમુદ્રમાં ઉજળવા લાગ્યો. હું તે પછી તેમની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યો. આ વખતે અંધાર હતું નહિ પણ ચક્રમાનો શાંત પ્રકાશ જણાતો હતો. મને તેઓ ત્યાંથી ધણે દુર લઇ ગયા પછી એક ટેકરી ઉપર ચઢયા. કુખ તેમની પાછળ પાછળ તે ટેકરી ઉપર ચઢયો ઉત્સાહમાં ને ઉત્સાહમાં હું મારે યાક બૂલી ગયો ત્યાં ન્યારે અમે છેક ઉપર ગયા તો એક મ્હોટો વડ આરે તરફ ડાળીઓ ફેલાયેલો જણાયો ત્યાંથી થોડેક છેટે એક પર્વતકુટી હતી મને તે મહાત્મા ત્યાં લઈ ગયા, ત્યાં જઈ એક દર્વાસન ઉપર પોતે બેઠા અને પછી સામે મને બેસવાની આગા કરી. પછી મને કહ્યું—“ભાઈ, હવે મહારાવાતું કારણ નથી, અહીં તને કોઈ સતાવી શકે તેમ નથી. તું ધણા દિવસથી જૂખ્યો અને તરસ્યો છું તો જો પેલા ધડામાં પાણી છે તે પી, અને સામેના ખૂણમાં થોડાં વનફળ છે તે ખાઈ તમથા તારે થોડા દિવસ હજી અહીં જ રહેવું પડશે.”

તે પછી મેં ત્યાંથી થોડાંક વનફળ ખાધાં અને પાણી પી તમ થયો. પછી મહાત્મા પાસે આવી પૂંજે લાગી બેઠો તેમણે કહ્યું “અહીં તારે કંઈ પણ ચિંતા કરવાતું કારણ નથી કદાચ હિંસક પશુઓ આવે તો તારે જીવું નહિ તે તને નુકસાન નહિ કરી શકે આજની રાત્રી તું અહીં

સુષ્ઠ રહેજે ગભરાઈશ નહિ હું તને પેંછી મળીશ.” આમ કહી મહાત્મા ઉભા થયા અને ત્યાંથી ઉત્તર દિશા બાજી ચાલ્યા ગયા.

હું તે પછી તે ટેકરી ઉપર એકઠો પડ્યો. ઘણા દિવસનો ભૂખ્યો અને ઉંઘ ન આવવાથી હું ખથી કટાણેસો ત્યા શીતળ પવનની હશેરામાં પેંછી ધમધસાટ ઉઘી ગયો સવાર થતાં જાગત યઈ ત્યાંથી ચોરેક દૂર આવેલા ઝરા પાસે જઈ દત ધાવનાદિ ક્રિયા કરી તે ઝરાના શીતલ જળમાં જ સ્નાન કર્યું અને ત્યાંજ સન્ધ્યાદિની ક્રિયા કરવા બેઠો અહીંનું વાતાવરણ એવા પ્રગટ હતું કે મને લાં મયમાદિ ક્રિયામાં વધુ શાંતિ જણાતી અને ભેતભેતોતો શતિઓ એકાગ્ર થઈ જતી સુખની કીમત હું ખ પડ્યા પછી સુખ મળે છે ત્યારે જ ચાપ છે. તેમ હું સુખમાંથી હું ખમાં, અને હું ખમાંથી હવે અનૌકિક આનંદમાં આવી રહેલો હોવાથી અહીં મને નવાજ આનંદનો અનુભવ થયો ખાર વાગ્યા છતાં તડકાનું લાન થયું નહિ કે ભૂખ, તરસ પણ લાગી નહિ તરતજ ત્યાંથી મધ્યાહ્ને સયમમાંથી જાગત યઈ ઉઘ્યો, અને મહાત્માશ્રી પધાર્યા હશે તો, એવા વિચારથી ઉતાવળે ઉતાવળે પર્જુડી તરફ ચાલ્યો.

ત્યાં જઈ ભેળું તો મહાત્માશ્રી પધાર્યા નહોતા તેથી જરા બહાર જઈ થોડાં વનફળ લઈ આવ્યો અને જમ્યો અહીં મારે કાંઈ કામ કરવાનું નહોતું માત્ર આ સુંદર ટેકરીનું અવલોકન કરી કુદરતી લીલાના ચમત્કારોનો વિચાર કરવાનો અને મહાત્માશ્રીના સ્મરણ ચિંતનથી વૃત્તિઓને એકાગ્ર કરવાની હતી આ પ્રમાણે ચાક દસ દિવસ અહીં વીતી ગયા પણ મહાત્માશ્રી તો આવ્યા નહિ.

એક વખત ચારેક વાગ્યાના સુમારે હું ત્યાં ઝોગાનમાં આમતેમ ફરી સ્થિતિ સૈદ્ધ્યનું અવલોકન કરતો હતો ત્યાં આકાશમાં સમસમાટ થવા મડ્યો. તે ભેંધ મે ઉપર ભેળું તો એક વિમાન નીચે ઉતરતું જણાયું ભેતભેતોતો તે ઝોગાનમાં તે વિમાન ઉતર્યું તેમા બે બૃહદ્દીક સ્વરૂપ સૌંદર્ય યુક્ત બે રમણિયો બેઠેલી હતી તેમને મે ભેંધ હતી, પણ તેમની નજર મારા તરફ નહોતી. તે બંને યુવતિઓ વિમાનમાંથી ઉતરી ઝરા તરફ

વળી અને ત્યાં પાણી પી સ્નાન કરવાની તૈયારી કરવા લાગી હું વૃક્ષોની ઝાડીમાં હતો તેથી તે મણે આભુખાભુ ભેંધ કાઢ માણસ ન ભેત વચ્ચે ઉતાયો આ સ્ત્રીઓ બંને અહીંની પરિચિત હોય અને ધણીનાર આવતી હોય. એમ તેમના વર્તન ઉપરથી મને લાગ્યું, તેમને વચ્ચે ટકાકટી ભેંધ હું બીજી તરફ વળ્યો કારણ કે ત્યાં સ્ત્રીઓ સ્વેચ્છાચારીપણે વસ્ત્રહિન થઈ સ્નાન કરે ત્યાં ઉભા રહેવું કે તે તરફ ભેળું એ બહુ નીચ કામ છે તેથી હું ત્યાંથી દૂર ગયો.

એકાદ કલાક તે સ્ત્રીઓએ ત્યાં ક્રિડા કરી, નહાઈ વચ્ચે ગહેરી ત્યાંથી પાછી તે વિમાન તરફ ચાલી. આ વખતે હું પર્જુડિમાં આવ્યો હતો ત્યાંથી વિમાન તરફ ભેંધ સકાતું હતું. તે સ્ત્રીઓ નહાઈ વિમાન પાસે આવી ત્યાંથી કાંઈ લઈ પર્જુડિ તરફ આવી, ત્યાં હું દર્શન ઉપર બેસી યુ બને છે, તે ભેંધ લાગ્યો તે સ્ત્રીઓએ પર્જુડિમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં મને ભેંધ સ્તબ્ધ બની ગઈ થોડીવાર અર્થ પૂર્વે તે એક બીજાના સામું ભેતી નહાઈ શરમાત હોય તેમ, મારા સામે ભેંધ તેમની એક જાણે બોલી, “ મહાત્માશ્રી નથી ” ?

આ સાંભળી હવે મને, ખાત્રી થઈ કે આ સ્ત્રીઓ મહાત્માનાં દર્શન કરવા આવી હશે મેં કુકર્માં જવાખ આપ્યો “ નથી આપ કાંણુ છે ? ”

તેમણે સાંભળે પ્રશ્ન પૂછ્યો, “ તમે કાંણુ છે ? ”

મે કહ્યું “ હું મહાત્માશ્રીનો શિષ્ય છું આખરે જ કહેવાતી ધંચા હોય તે કહો, હું તેઓ શ્રીને જણાવીશ ” આમ કહી હું પર્જુડિમાંથી બહાર નીકળી તેમની સામે ઉભો રહ્યો.

મે ભેંધ બાજુ તે નિહાળી નિહાળીને ભેતી હોય તેમ લાગ્યું તે યુવતિઓ હજી કુમારિકા હોય તેમ જણાતું હતું ભેતો કાંઈ દેવીઓ હોય તેવા ઉત્તમ સ્વરૂપવાળી, ગૌરવર્ણવાળી, ભરેલા સુખવાળી અને મદ મદ હાસ્યની છટવાળી હતી. મારી વાત સાંભળી તેમણે કહ્યું “ કાંઈ કહેવું નથી, અમે તો માત્ર દર્શન કરવા જ આવ્યાં હત્યા. કાલે આવીશું ” આમ વહી તે મારી નજર આગળથી વિમાનમાં બેસી મારા તરફ ભેતી ભેતી આકાશ મારે આવી ગઈ (અપૂર્વ.)

સ્વામી રામતીર્થ.

(અનુસધાન ગતાંકીયી)

૪૫ પોરે સ્વામીજીએ હરિજી પાસે કેટલાક લોકોને કામગીરી લખાવ્યા. તેમાં એમ લખ્યું હતું કે, “જો ‘રામ’ ને મળવાની ઈચ્છા હોય તો સપ્તેમ્બરની અદર આવી મળી જવું, નહિ તો પછી મળી શકાશે નહિ.” “મય છે” આ ભવિષ્યવાણી નહોતી, એમ કાશ્ય કહી શકશે ? ઉપર કહેલી પર્ણિકામાં નિવાસ કરી તા. ૧૭ મી અક્ટોબર ૧૯૦૬ મલત ૧૯૬૩ ના ગા. ધિન વદ અમાવાસ્યાને સુધવારે એટલે દિવાળીને દિવસે ૩૩ વર્ષની ઉંમરે સ્વામીજીએ, જેને પોતે સદા ગંગી કહેતા અને જેની ઘણે જગ્યાં તે સદા આનંદી રહેવા તે ગાને, પોતાનો દેહ અર્પણ કર્યો. સ્વામીજીએ ગુરૂને આત્મસમર્પણ કર્યું તે દિવસ પણ દિવાળીનો જ હતો. એજ દિવસે સ્વામીજીએ પોતાનું કામ પૂરું કર્યું અપૂર્ણ લેખ પૂરા કર્યા-અને જલસમાધિ લેતાં પહેલાં થોડી મિનિટ ઉપર તેમની દક્ષમયાથી નીચેના શબ્દો નીકળ્યા —

“જ્ઞાતા, વિશ્વજ્ઞ, સિદ્ધ, ઈશ્વર, ગંગા, ભારત, હે મૃત્યુ ! મ્હારો આ એક દેહ બેશક લઇ જા, મ્હારે તેની દરકાર નથી, મ્હારે બીજા દેહોની જોટ નથી, ચત્રનાં નિર્મળ કિરણોમા રૂપેરી દેહ ધારણ કરીને હું આનંદથી વિહરીશ, જગત, નદી, નિર્જરાઓને વેરે હું ગાતો ફરીશ, સમુદ્રનાં મોજાઓ રૂપે હું નાચીશ, આનંદ ભર્યો મન વાણ અથવા શીતળ સુગંધી વાણ હુંજ છું, આ બીજા બધા મ્હારાં ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપોજ છે” આ રૂપે હું પર્વત નીચે ઉતર્યો, મુએલાને ઉદ્યાનાં, ઉદય તાઓને જાગ્રત કર્યા, કેટલાંક દુખીનાં આત્મ લોભા, શુદ્ધાણેને હસાવ્યાં, શુદ્ધજોને રડાવ્યાં, આને સ્પર્શ કર્યો, તેને અડક્યો, અદીઆં ગયો, ત્યાં ગયો, સાથે કંઈજ રાખ્યું નહિ અને કાંઈના

કાશમા આવ્યો નહિ.”

આ લેખ લખીને લગભગ બપોરે સ્વામીજી ગંગા ઉપર ગયા અને ગંગાજીમાં જલસમાધિ લીધી તા. ૧૬ મી અક્ટોબરને દિવસે ન્યાયે આ શોક સમાચાર લાહોર પહેંચ્યા ત્યાં સ્વામીજીના વડા પુત્ર મદનમોહન તથા પૂતણુજી અને સ્વામીજીના સ્નેહીઓએ એ સમાચાર તેમને ગામ મરા-લીવાલા પહેંચાડ્યા સ્વામીજીના ધમપત્ની આ ખબર સાલળીને મુશ્કિલ યષ્ટ ગયા અને ધૂણી વારે શુદ્ધિમાં આવ્યાં સ્વામીજીના પિતા અને તેમના વડા ભાઇએ પ્રથમ તો સ્વામીજીનો દેહ છડી જવાની વાત સાંચી પણ માની નહિ.

તિહરીના મહારાત્નએ આ ખબર સાંભળીને તરતજ પોતાના રાત્નની સંધળી ઓરીસો બંધ કરાવી દીધી સ્વામીજીના મૃત્યુનો શોક પ્રદર્શિત કરવા માટે લાહોરની મિશન કોલેજનાં એક જંગી સભા ભરાઈ કોલેજનો હોલ (દીવાનખાતું) જો કે ઘણો મોટો છે તોપણ લોકોની ભીડ એટલી બધી યષ્ટ હતી કે બેસવાની યુરતી જગ્યા પણ મળતી નહોતી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ ૫૦ જે. ૦ મી. ૦ આર. ૦ દર્વિગ અધ્યક્ષસ્થાને ધિરાત્યા હતા. અધ્યક્ષ મહારાજે શોક પ્રદર્શિત કરતાં જણાવ્યું કે, “મને લાહોરમાં આવ્યાને ૧૮ વર્ષ થયાં છે હું આવ્યો તે સમયે રામતીર્થ કોલેજના ફર્સ્ટ ઇયર કન્યામર્મ ભણતા હતા તેમનાં ઉત્સુક નેત્રો અને તેમની સુંદર ઝમીએ મ્હારા મનપર બહુ સારી છાપ પાડી છે, તે વખતનું સ્મરણ મને હજી ગઈ કાલના જેવું તાજું જ છે ગમતીર્થ પાંચ વર્ષ સુધી આ કોલેજમાં ભણ્યા તેઓ સર્વથી ચતુર, હૃદયના શુદ્ધ અને દયાળુ હતા” ફાર્મન કીથીઅન કોલેજના અધ્યાપક ડૉક્ટર આર્ચિસને જણાવ્યું કે, “સ્વામીજીનાં જેટલા

વખાણ કરીએ તેટલાં થોડાં છે તેમણે મ્હારા હાથ નીચે અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેઓ મ્હારા પર ઘણો પ્રેમ રાખતા હતા. સ્વામીજી એવા મહાપુરુષ હતા કે બીજા માણસોની પ્રીતિ તેમના પર બહુ જલદી ચપ જતી, એમનામાં કંઈક એવી વિશ્વસ્યતા હતી કે જેથી તેઓ બીજા માણસોને બહુ પ્રિય લાગતા. એમણે પોતાના દેશને માટે જે જે કામો કર્યા છે તે અનુકરણીય અને આદરણીય છે. અમેરિકા જવામાં એમનો ઉદ્દેશ પોતાના દેશની ઉન્નતિ કરવાનો જ હતો.” બાણુ અવિનાશચંદ્ર મજુનુંદાર, પ્રેક્ષિતર રાંચીરામ, લાલા ધર્મદાસ, પંડિત રામભજનજી વગેરે વિદ્વાનપુરુષોએ સ્વામીજીની સ્લાધા કરતાં જણાવ્યું કે — “સ્વામીજી એક સવચુલ્લસ પત્ર અપૂર્વ મહાત્મા હતા.” મિરત, દેઝાબાદ ઇત્યાદિ મોટા શહેરોમાં તેમના મૃત્યુનો શોક પ્રકટ કરવાને માટે સભાઓ મળી હતી વળી વિશેષ વાત એ છે કે માત્ર સનાતની હિંદુઓએ જ નહિ, પણ આર્ય-ક્ષત્રિય અને બીજા પંથના લોકોએ તેમજ અન્ય વર્ગના લોકોએ પણ મહા ભરી શોક પ્રદર્શિતા કર્યો અને દેશીય પણ શોક પ્રદર્શિત કરનારા પત્રો આવ્યા અમેરિકાથી આવેલા પત્રોમાં એવું મોખ્યુ લખાણ હતું કે, “સ્વામીજીએ અમેરિકામાં હિંદુસ્તાનને માટે જે કામ કીધું છે તેના ખ્યાલ તેઓને જ આવી શકે કે જેઓ તે દેશમાં જન્મને તે કામોને પોતાની નજરે લુએ.” અમેરિકન એક પત્રના લેખક મહાશય જણાવે છે કે, “પોર્ટલેન્ડના જન મી વેરરર કે જેઓ ‘પોર્ટલેન્ડ રામ સોસાયટી’ના અધ્યક્ષ છે તેમની સાથે મને વાતચીત થતાં તેમણે મને જણાવ્યું કે, જ્યારે સ્વામીજીની સાથે કાંઈ પણ વાત થઈ નહોતી ત્યારે પણ સ્વામીજીની ભવ્ય મુદ્રાનું ઈર્ષ્ય કરતા મને એવો પ્રેમ ઉપજતો થયો કે જેવો પ્રેમ મને બીજા કાંઈ પણ માણસનો અદેશો નેતા થયો નથી આ પ્રેમની અસર મને દેહાંત પર્વત રહેશે.” સ્વામીજી જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં સર્વે લોકો એમનાપર એવા તો મોહિત થઈ જતા કે તેઓ પોતાના દેહનું લાન ભૂલી જતા અને સ્વામીજીને માટે પ્રાણુ આપવાને તૈયાર થઈ જતા. અમેરિકાના લોકો તદે છે કે, સ્વામીજીના અકાળ

મૃત્યુથી દ્રુત હિંદુસ્તાનને જ નહિ પણ આખી દુનિયાને મહા ગુરુશાન થયું છે.

સ્વામીજીના શરીરની શોધ કરવામાં આવી, પરંતુ તે વખતે એ જડ્યું નહિ સ્વામીજીના પરમ શિષ્ય પુરુષો જ્યારે લાહેરથી લાં આઘ્યા ત્યારે ગંગાપ્રવાહમાંની એક બખોલમાં તેમનું શરીર એની મેલેજ બહાર આવ્યું અને હાથ ઉપરા ઉપરી છાતી ઉપર મૂકેલા હતા, અને પવાંડી વાળેલી હતી જાણે સમાધિસ્થ જ ન થયા હોય! આખો મીચેલી, ડાક સીધી અને વ્યાખ્યાનો આપતાં પ્રજ્ઞવોચ્ચાર કરતી વખતે જેમ મ્હોં ઉઘડતું હતું તેવી જ રીતે આબેહુલ્ય તે ઉઘડતું હતું સાત દિવસ સુધી ગંગાએ જળચર પ્રાણીઓથી એ શરીરનું રક્ષણ કર્યું હતું તેમનું શરીર એક પેટીમાં ભૂખી ગંગાના પ્રેમીને તેના હૃદયમાં સાચવી મૂકવાને માટે ગંગામાં પધરાવવામાં આવ્યું.

કેટલાક કહે છે કે, “સ્વામીજી હૃદયેશની પેટે ગંગાકિનારે નહાવા ગયા હતા પણ પાણીમાં ઉતરતાં જ એક અચત એવાજીવાળા વખજમાં પડી ગયા અને જેમ જરીને તેમાંથી બહાર નીકળી શક્યા નહિ તેથી શરીરવિયોગ થવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે એમ તેમને જણાવવાથી તુરંત જ સમાધિસ્થ થયા.” વગેરે પરંતુ સ્વામીજી તરવામાં એકા હતા અમેરિકામાં વીસ વીસ માઈલ સુધી તરીને તેઓ સૌની આગળ નીકળી ગયા હતા વળી ડૂમકી માગવાનો તો તેમને ઘણો જ ઉત્તમ અભ્યાસ હતો, એ સર્વ ધ્યાનમાં લેતાં તેઓ પાણીના વખજમાંથી બહાર નીકળી શક્યા નહિ એ બાબત માની શકાય તેવી નથી સિવાય અલગચાલિત પ્રાપ્ત થયેલા મહાત્માને કંઈ જડ વસ્તુ ધન કરી શકે? ખરી વાત એવી છે કે સ્વામીજી આત્મિક ઉન્નતિની સાતમી ભૂમિકાએ જઈ પહોંચ્યા હતા કે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતાં શરીરનો આત્માની સાથે કંઈ જ સંબંધ રહેતો નથી, સામાન્ય મનુષ્યને કાંટાનું ઝાખડું વળગતાં જેમ તે વળગેલું ઝાખડું કઢાડી ફેંકી દે છે તેમ એ અવસ્થામાં (સાતમી ભૂમિકામાં) શરીરનું પણ ચાલ છે પૂર્ણ અલગતાની લોકો શરીરને ઝાખડાં જેવું બાધક ગણીને તેનાથી છુટા થવા ઇચ્છે છે! અસ્તુ! એવા વિદ્વાન, અલગચાલિ, જીવન્મુક્ત મહાત્માના શરીરનો હિંદુસ્તાનને અકાળે વિયોગ થયો એ દેશનું દુર્દૈવ છે.

અપૂર્ણ.

શ્રીઓ અને અહિંસા.

(લેખક—શ્રીચુત અમૃતલાલ સુન્દરજી પઠીયાર)

(અનુસંધાન ગતાકથી)

બહેનો ! આ પ્રકારે ધણી જાતની હિંસાઓ આપણા ધરની અંદર ચલાય છે અને એવી રાખણે કે એ બધી રચૂળ હિંસા છે અને એવી હિંસામાં ઉપયોગી નહિ તેવા કેટલાંક જાતુઓના નાશ થાય છે, તેનું પાપ લાગી ગયું એટલીજ વાત છે પણ એવાં પાપ માટે પ્રાપ્તિ કરવાથી તથા કેટલીક જાતની એકમી રાખવાથી એવી જાતની પાપથી બચી શકાય છે, અને પ્રભુની મારી મેળવી શકાય છે. પણ બીજી એ કરતાં એક વધારે ખરાબ જાતની સૂક્ષ્મ હિંસા છે એ હિંસાથી આપણી પોતાની તથા બીજા લોકોની ધણીજ ખરાબી થાય છે અને તેમ જાતની એ બીજી જાતની હિંસાને આપણે જાણતા નથી માટે એ બીજી જાતની સૂક્ષ્મ હિંસા જાણવાની ખાસ જરૂર છે.

હિંસાને ખરે અર્થ,

હિંસા એટલે જીવને મારી નાખવા એટલો જ અર્થ નથી એટલે બહુજ રચૂળ અર્થ છે અને એવી જાતની હિંસા તો બહુ હલકા પ્રકારના લોકોજ કરે છે પણ જે આગળ વધેલા જાતીઓ તથા લગતો છે તેઓ તો એમજ સમજે છે કે કોઈનું પણ દીલ દુખાવવું તેનું નામ હિંસા છે કારણ કે જેમ શરીરને મારવાથી દુખ થાય છે તેમજ મારવા સિવાય બીજી પણ ધણી રીતે માણસોને દુખ દર્દી શકાય છે. માટે હિંસાને વધારે વિશાળ અર્થ એ છે કે કોઈ પણ જીવને દુખ દેવું તેનું નામ એક પ્રકારની હિંસા છે મારી નાંખવું એ રચૂળ હિંસા છે અને કોઈનું મન દુખાવવું એ સૂક્ષ્મ હિંસા જી અને પુરુષ બંનેની યાવ છે પણ તેમાંજ ખાસ જરીને એક બીજાના દીલ દુખાવવાનું કામ સ્ત્રીઓ ધણું વધારે કરે છે, અને એ વિદ્યામાં જાણે તેઓ પાવરથા યજ્ઞ ગએવાં હોય એમ જણાય છે માટે સુઝ

બહેનોની આગળ રચૂળ હિંસાની બહુ વાતો કહેવાની જરૂર નથી. કારણ કે એવી જાતની હિંસા કંઈ તેઓ ધરાવાપૂર્વક કરતા નથી પણ કોઈનું દીલ દુખાવવાની સૂક્ષ્મ હિંસા તો તેઓ ધરાવાપૂર્વક કરે છે એટલુંજ નહિ પણ કેટલીક બહેનો તો દીલ દુખાવનાના શાસ્ત્રો ખાસ અભ્યાસ કરે છે અને કોઈને દુખ લાગે તેવું વચન કેમ કહી દેવું તેના ખાસ વિવાર ક્યાં કરે છે માટે એ જાતના ખતાવો સમજી લેવાની પણ ખાસ જરૂર છે.

સ્ત્રીઓથી થતી દીલ દુખાવવાની હિંસા

૧ ધણી સ્ત્રીઓ પોતાનુંજ ધણું કરવા ઇચ્છે છે, અને પોતાનો વર તે જાણે એક જાતનું રમકડું હોય, તેમજ તેની સાથે વર્તે છે, અને વાત-વાતમાં કહે છે કે એમા તમે તે શું સમજો ? પણ આવી વાતો કરતી વખત તેઓને એમ ખ્યાલ આવતો નથી, કે હું કોની સાથે વાત કરું છું ? પતિ શબ્દનો અર્થ શું છે ? વર શબ્દનો અર્થ શું છે ? ધણી શબ્દનો અર્થ શું છે ? સ્વામી શબ્દનો અર્થ શું છે ? અર્ધાંગના શબ્દનો અર્થ શું છે ? અને મારું સૌભાગ્ય કોને લીધે છે ? એ વાતો તે વખતે તેઓને ખ્યાલ હોતો નથી તેમજ આવી જાતના શબ્દો ખોલવાથી મારા પ્રિય પતિની લાગણી ફેરી દુખાશે એવું પણ કંઈ તેને ગાન હોતું નથી તેથી તે તો પોતાની ટેવ પ્રમાણે બકે જાય છે, અને પત્ની તેમથી આગળ જતાં એવું થાય છે કે, પોતાની એવી કંઠેર વાણીને રોડવા માગે અને તેને એકબી સમજણ પડે કે આ પ્રમાણે ખોલવાથી કે વર્તવાથી મારા પતિનું મન દુખાય છે જ્યાં પણ એ બાબતને તે જાણતી શક્તી નથી આવા શબ્દો તથા આવાં કામો કે જેથી ફેરીને પતિને દીલગીર થવું પડે, તેનું મન મુંઝાયા કરે અને તેના જીવ બળ્યા કરે, તેવા પ્રમગો આવે એવું

કર્ચો મહારાજને પણ પોતાની તલવાર ચ્વાન-
માથી કઠાડેલી જ હતી. તેમણે સામે આવનાર જે
માણસોને કાર કર્યા આ તરફ પાંચ છ માણસો
અને સામે વચોવદ્ધ મહારાજ એકલા. તેમણે
ધણી જ બહાદુરીથી પોતાનો બચાવ કરવા માંડ્યો
પણ દેવવશાત દુશ્મનોની તરવારના ઉપરાઉપરી
ધાથી તેમની તરવાર વચ્ચેથી લાગી ગઈ આથી હવે
મહારાજને પોતાની આશા છોડી, પકાણેએ પણ
હવે એકા માથે તલ્વારો ઉગામી મહારાજનો
જીવ લેવા ધાર્યું જેવા તે તલવાર મારવા બંધ
તેવાજ સમયે સિંહ જેવી ગર્જનાથી સામેથી એક
બીજા કાચ સશસ્ત્ર વીર રાજમહેશ્વ તરફથી દોડતો
આ રથને આવી પહોંચ્યો, તેને હજુ કાંઈએ
ઓળખ્યો નથી તેવામા તે તેણે પોતાની તલ્વાર
ચતાવી તે પકાણેમાંથી બેને તે કાર કર્યો અને
એકનું માથું ઉડાવી દીધું આ પ્રમાણે તેમને
મારી તે બીજાઓના ઉપર ધસ્યો પણ આ જોઈ
તે લોહિા પલાયન કરી ગયા

તેમની પૂઠે જવાનો તે માણસે વિચાર કર્યો
પણ મહારાજને તેને રાંડ્યો અને કહ્યું કે -
પ્રતાપ ! ખરી વખતે તે આરી મારો જીવ બ-
ચાવ્યો છે હવે આપણે અહીંથી જલદી પેર જવું
જોઈએ પ્રતાપનો હાથ ઝાલી મહારાજ જલદીથી
પોતાના અતપુરમાં ગયા. ત્યાં જઈ પોતાના
સૈનિકોને બંનેની હકીકત કહી, અને કહ્યું કે -
“જે પ્રતાપ ન આવી ચડ્યો હોત તે મારો
જીવ બચાવતો નહોતો, તમે અહીં બેસી બેસી માવ
ધાતીથી પેરા કરો અને સામેના મેદાનમાં જઈ
તપાસ કરો કે તે હુમલો કરનાર કોણ હતા”
તથા મારી સાથેની જે સ્ત્રીઓ ધાપન થઈ છે તે
મતી તરતજ રાજવૈદ્યને બોલાવી દવા કરાવો”

સિપાઈઓ તે પછી તરત તપાસ કરવા ગયા,
એ પછી મહારાજને પ્રતાપને કહ્યું કે “પ્રતાપ,
તું ક્યારેના આવ્યો છે ? હું તારી રાહ જોતોજ
હતો, ચાલ, જમી લાઈએ”

પ્રતાપ—“દિલીમાં હું આવ્યો કે તરત અહીં
આવ્યો છું, રાજમહેશ્વમાં આવી ઘોડા ઉપરથી
ઉતરી રાજમહેશ્વમાં તપાસ કરનાં આપ ત્યાં ન
મળવાથી આ તરફ આવતો હતો ત્યાં રસ્તામાં
આપની મુલાકાત થઈ.”

મહારાજ—“હીક, ઇશ્વરજ તને મારી પાં
ગોઠણો ચાલ ત્યારે આપણે સાથે બેસી બોળ
તરીએ.” તે પછી બંનેએ અતપુરમાં સાથે બેસી
લોળન કર્યું

મહારાજના અતપુરમાં પ્રતાપને માટે પાંદે
રાખવામાં આવતો નહોતો. જમ્યા પછી તેમણે
વિચાર કરવા માંડ્યો કે મહારાજને બચાવવાને
પ્રતાપને ઇશ્વરે ત્યાં મોકલ્યો હતો.

મહારાજ—“આજે તારી મદદથીજ હું જીવતો
રહ્યો છું હું તો જન્મારાભર તારો કૃતજ્ઞ રહીશ”

પ્રતાપ—“મહારાજ ! આપને આજુ કહેલું
રોક્ષતું નથી વખત આવતાં જીવ આપીને પણ
આપની અને આપના પરિવારની સેવા કરવાના
મે સોગન ખાધેલા છે”

મહારાજ—“આ ૧ બનાવ માટે તારો શે
અભિપ્રાય છે ?”

પ્રતાપ—એ હુમલો કાંઈ કાંઈ ચોર હુડાસા
કર્ચો નથી એવો ધણા દિવસથી લાગ મોખનાર
કુરામાંઓએજ આજે લાગ સાધ્યો હતો.”

મહારાજ—“તારું કહેલું બરોબર છે હું પણ
આ હુમલો મુગલ વશના આ કુખ કબજાની આ-
ગાથી થયો હોય એમ માનું છે”

પ્રતાપ—“બરોબર છે, શું ત્યારે આપ
એ માટે જોઈપુરથી અહીં બોલાવ્યા હશે ?”

આમ વાત કરે છે તેવામાં એક મૈત્રીક આવ્યો
અને તેણે કહ્યું કે, “મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે
અમે તપાસ કરી છે, સ્ત્રીઓને રાજવૈદ્યને બતાવી
છે તે બચ્ચો એમ તેણે કહ્યું છે. ને બે લાંચો
કાટવાળને સોપી છે કાટવાળે જોઈ કહ્યું કે એણે
ચહેરશાહના અગરશ્વક સેનાના સૈનિકોની લાંચો
છે. કાલે તપાસ કરીશ સર્વ જગ્યાએ બરોબર
ચોક્કસ પેરા ચૂક્યો છે

આ પછી બંને જણ ધણી રાત સુધી વાતો
કર્ચો પછી અંતે સૂઈ ગયા

બીજે દિવસે બપોરે એક સરદાર આવી
ચરાવતસિંહને કહ્યું કે “જલદી ચાલો, જહાપ
નાહ આપને પાદ કરે છે” આ વાત સંભળી
મહારાજ વસ્ત્રાદિથી સજ્જત થઈ પોતાના
હાથી ઉપર સવાર થઈ દિલીના કિલ્લા તરફ
ચાલ્યા.

સવારી અર્થે રસ્તે ગઈ નહિ હશે તેવામાં હેનરિશના એક અંગરક્ષક મૈનિકે આવી કહ્યું, “આજા હજરત આ વખતે કિમમાં નથી યોગાનના મેદાનમાં જિરાજ છે, માટે આપ ત્યાં જાવો.” જેથી મહારાજની સ્વારી યશુના કિનાના યોગાન તરફ વળી જ્યાં મોના ચાંદીના ઈશ્વરજોવાળા કાશ્મીરી શાલોના વસ્ત્રોથી બનેલો એક મુંદર શામિયાનો ઢેકેલો હતો ત્યાં પોતાના ટવાક સરદારોની વચ્ચે એક રત્નજડીત ખુરશી ઉપર મુગ્ધ ભારતસમાટ ઔરગજેઝ બેઠેલો તો ધણી શરીરરક્ષક મવારો, અને ઘોડા, હાથી વેગેરે અસ્માજ નજીકમાં જણાતો હતો.

મહારાજએ શામિયાના પામે આવી હાથી ઉપર ધી નીચે ઉતરી શામિયાનામાં પ્રવેશ કરીને ઔરગજેઝને સવામ કરી અને યોગ્ય આગતે ખેડા.

પછી ઔરગજેઝે કહ્યું—“આપને મે ધણાજ આમદથી ફિલ્મો બોલાવ્યા છે, પણ ધણી દામના દગાધુથી મે આપની સુખાકાંત લીધી નહોતી.”

મહારાજ—“શુ મને કાંઈ મહત્વના કામ માટે બોલાવ્યા છે ?”

ઔરગજેઝ—“હા, જરૂરનું કામ છે. નહિ તો આવા રાહના વખતમાં આપને કેમ તન્દી આપત હાં, યાદ આવ્યું, આજ મવારે મને કાંઈએ કહ્યું કે, કાલ રાત્રે આપના મકાનમાં ચોરા આવ્યો હતો, અને આપના ઉપર હુમલો કર્યો હતો, એ વાત ખરી છે ?”

મહારાજ—“ખરી વાત છે, અસત્ય માત્ર એટલુંજ છે કે જે લોકોએ મારા ઉપર આક્રમણ કર્યું હતું તે ચોર નહોતા પણ આપના અંગરક્ષક સૈનિકો હતા” આ વાત મહારાજએ ઔરગજેઝની નજર સાથે નજર મેળવીને કહી. જેથી ઔરગજેઝે જરા હેંકવાણા જેવા પડીને નીચુ ધાડ્યુ તે પછી ઔરગજેઝને મહારાજએ ગઈ રાત્રિએ બનેલા બનાવનું સંવિસ્તર વર્ણન કર્યું તે પછી ઔરગજેઝે કહ્યું, “જ્યારે કોટવાળે બતે આ કેમની તપાસ કરીને કંઈ છે તો જરૂર બીજા ગુન્હેગારો પણ પકડાશે અને સિપાઈને પાત્ર થશે. ઠીક, મહારાજ ! આપને કેટલા પ્રુત છે ?”

યશવત્સિંહ—“ત્રણ”

ઔરગજેઝ—તેમાં મોટાનું નામ શું ?
યશવત્સિંહ—“પૃથ્વીસિંહ મોટો છે.”

ઔરગજેઝ—તો તે આપના રાજ્યની વ્યવસ્થા કરી શકે તેમ હશે! હાલમાં કાણુતમાં ખટ-ખટ ઉત્પન્ન થઈ છે અને તેને શાંત પાડવા માટે આપને કાણુતની સુબેદારી આપવામાં આવશે. તેથી આપને મે મારવાડથી બોલાવ્યા છે.”

યશવત્સિંહ—“હુજુર, અંગ્રેજાનીસ્થાનની રાજવાની કાણુત અહીંથી થલે દૂર એટક પાર છે મારા શરીર અને મનની હવે એવી એવસ્થા નથી કે હું એટલે બધે સુધી દોડવામાં કરી શકુ હાલતો હું શાન્તિપૂર્વક ઘેર રહેવાનેજ વધુ પસંદ કરું છું. એને માટે કાંઈ બીજા માણસની વ્યવસ્થા કરો તો સારું.”

ઔરગજેઝ—એ વિષે મે સારી રીતે વિચાર કરેલો છે તેને માટે આપજ યોગ્ય છો એમ અને લાગે છે જેથી આપ પૃથ્વીસિંહને રાજેશ્વરનાર સોંપી જેમ બને તેમ જલદીથી કાણુત જાવો.”

યશવત્સિંહે ધણી આત્મકાની કરી પણ કાણુત જતુંજ પડશે એવો દૃઢ નિશ્ચય શહેનશાહે, દરેકો ભેદ ઉઘટે મહારાજાએ કહ્યું—“તો આપની એવીજ આજ્ઞા છે તો હું જરૂર અને કાવજે પરમ દિવસે અહીંથી મારવાડ જઈ, પૃથ્વીસિંહને રાજકારમાર સોંપી, મારા બીજા પુત્રો વિગેરેને સાથે લઈ હું કાણુત જઈશ.”

ઔરગજેઝ—“ઠીક, એમ કરો, કાણુતની સુબેદારીની સનદ વિગેરે બીજા કાગળપત્રો કાંઈ સચારે આપને મળશે. વળી આપની સાથે કાણુત આવનારો શાદી દોજ પણ તૈયાર થશે. હા, યાદ આવ્યું આપને મારે એક વાત કહેવી છે.”

યશવત્સિંહ—“શી વાત, હુજુર ?”

ઔરગજેઝ—“કાલે રાત્રે જ્યારે આપના ઉપર હુમલો થયો અને પ્રતાપે એકાએક આવી આપનું રક્તક્રુ કહ્યું તે મળ ધી મે સચારમા પુગર દલાવા માટે પ્રતાપને બોલાવા મોકલ્યું, પણ તેણે જવાબ આપ્યો કે—“હું કાંઈ શહેનશાહનો નોકર નથી, તેથી મને આવવાની કાંઈ પરવાદ નથી હું વીર પુરુષ છું, અને વીર પુરુષને માર્દની બીક હોતી નથી.” આ કેવી ઉદાત્ત ! (અપૂર્વ)

વનસ્પતિ-વિજ્ઞાન.

(અનુસંધાન મર્તાકથી)

અધેડા-અધામાર્ગ-આહુ.

જળોદર-ને સોજા-અધેડાના છોડની રાખ પાણી અને ગોળ સાથે આપવાથી જળોદર ને ખીત સોજા મટે છે

પિત્ત ઉપર-અધેડાના ખી રાત્રે ઝાશમા પતાળા રાખી સવારે નાટી પીવાથી પિત્ત નીચે છે ઉપર જાત ને ઘી ખાવું

દાતના સંયુક્ત-અધેડાનો રસ ચોપડવાથી મટે છે

ગ્તાધગાપણુ-સધ્યાકાળે જમી અધેડાનાં મૂળ ૧ તોયો ખાવાથી મટે છે,

આંખ દુખતી-અધેડાના મુળનું ચૂર્ણ ને સિંધવ વાટી નાંગાના વાસણમાં દહીં સાથે છુટી આંખવાથી મટે છે

ચોથીઓ તાવ-કુમારીકાળે કતિનાં સુતરથી રવીવારે અધેડાનું મૂળ ચોથીઆ તાવથી પીડાતા માણુમના હાથે ખાવું

(૨) અધેડાનાં પાન રવિવારે લાવી ગોળમાં વાટી ગોળાઓ કરી રાખતી તે ગોળી તાવમાં આપવાથી ચોથીઓ તાવ મટે છે

ઉપદશ-અધેડાના મૂળનો રસ ૪ તોલા કાઢી તેમાં છરાની જૂની પેણો તોયો નાંખી તે પીવડ આપવાથી મટે છે મીઠું ને ગળપણુ ન ખાતાં ગોળુ ખાવું વધુ આગ બળે તો બેરડીના કે જામુસના પાનનો રસ આપવો

જલદી પ્રસવ થવા-રવીવારે પુષ્ય નક્ષત્ર હોય તો તે દિવસે અધેડાની મૂળ લાવી તેને ઉઘાં ટાંચી મૂળ જે સ્ત્રીને જલદી પ્રસવ ન થતો હોય તેને અંબોરે અધિવાથી જલદી પ્રસવ થાય છે પ્રસવ થતાં તે મૂળ તરત વહેતા પાણીમાં નાંખી દેવું. તેમજ ઘોળા અધેડાનાં મૂળ કમરે બાધિવાથી પણુ કાયદો થાય છે

પાનયરી ઉપર-અધેડાનો ખાર ગોળમાં ખાવાથી મટે છે

નાકના અર્શ-અધેડાના ખીને સિંધવ, સુલા ઉપરનો ધુમામ તેતમાં નાંખી પકવવું તે તેજ ગાળા નાકમા ટીપા નાંખવાથી મટે છે

કંકુજ સનિપાત-અધેડાનો રસ અને પીપર સુધવાથી મટે છે

કરેણીઆ-અધેડાના ખારના પાણીમાં માલ-

કાંકણીનું તેલ મેળવી તેનું તેલ ખનાવી ચોપડવાથી મટે છે

ચોનીગળ-અધેડાના મૂળ જનનેત્રિપમે શ ખવાથી પુષ્પાવરોધ અને ચોનિશળ મટે છે તાવ-તેના મૂળનો ઉકાળો મરી સાથે આપવાથી તાવ મટે છે

ગડયુમ્મ-તેના પાન વાટી ચોપડવાથી મટે છે

દમ-તેના સુકાં પાન ચવમમાં નાંખી પીવાથી મટે છે.

પ્રમેદ-ને પેશાજની ગરમી. તેના પાનનો ઉકાળો ખાવાથી મટે છે

પ્રમેદ-અધેડાનાં ખી સાકર સાથે ખવરાવવાથી મટે છે

સંત્રહણીને હરસ-માં લોહી પડતું હોય તો અધેડાની જૂની સુધવાથી મટે છે

તાદીઓ તાવ-અધેડાનાં પાન અને મરીને વાટી તેની ગોળમાં ચાર ઘઉંબારની ગોળી કરી તાદીઆ તાવમા આપવાથી મટે છે

ઉલ્ટી-તેનાં ખી અને પાન વાટી પીવાથી ઉવડી થાય છે, તે સર્પદશ તેમજ હાકવામાં અપાય છે

ભુખ ને લાગતી-તેના ખીની ખીર કરી ખાવાથી લાંબા વખત સુતી જૂખ લાગતી નથી તેનો દ્યાર ધણા રોગોમાં વપરાય છે

દ્યાર કાઢવાની રીત-અધેડાના પચામને બાળી તેની રાખ ચ્યારગણા પાણીમાં એક રાત પતાળી મૂકી પછી સવારે ઉપરનું પાણી આહુ નીતાગે લઈ તેને લોહાની કપ્પામાં બાળી દેવું જેથી તળાએ જે જાળી રહે તેને અધેડાનો દ્યાર કહે છે

શુણુ-આ દ્યારથી દમ, ખાસી, ગોળા, પેટના વાયુ, જલોદર, શ્વેત અને પાંડુરાગ મટે છે તે પ થી ૬ ઝેન અપાય છે

આ દ્યાર કરતી સ્ત્રીકાસ તોડી બડખા રહેલાઈથી કહારે છે

ઉપર જણાવેલ અધેડાની રાખનું પાણી સોજા, જળોદર ને સાપના વિષને મટાડનાર છે

અધામાર્ગ દ્યાર તેડની અનાવટ-અધેડાના દ્યારનું પાણી ૧ભાગ, અને મીઠું તેડ ૦૧ ભાગ, ૩ કાળુ તે પાણી બળી જઈ તેનું રહે એટલે હ

વારણ તે તેવના ટીપા કાનમાં નાંખવાથી બહેરાશ, ઘોઘાટ તથા કષ્ટચ્છા મટે છે.

અપામર્ગ ક્ષાર-મૂત્રવ છે. જળોદર, સોજા ને ઉદરરોગમાં સારો ચુકું કરે છે.

જળોદર-અધેડાના છેડાને સોળ ઘણા પાણી-મા ઉકાળી તેવું ફાંટ કરી ચચાર લેવા. દિવસમાં બેત્રણ વખત પીવાથી જળોદરનાજા દરદીનું પેટ તણાવું હવકું પડે છે ને પેશાબ છૂટથી થાય છે ચુક-તેનો ક્ષાર આપવાંથી ચુક, ગોળા ને આરશ મટે છે.

અધેડી-કાકજંઘા કે કાંગા (ચોપટી)

સંસ્કૃત નામ-કાકજંઘા, કાકાલી, કાકાળી, કાકનાસિકા, (કાકા, કાકનાસા, કાકકલા, કૃતી-વન, કાકાંગા, ખાંડજંઘા, કાકાહવા, સુલોમશા, પાગાવતપત્રી, દાસી, નદીકન્તા, દાકી, મુરગી) હિંદીમાં-કાકજંઘા, મસી. મરાઠીમાં કાંગાચે આડ, બંગાળીમાં કેલિયા ટેંગા, કાંડાચુડ કાલિલી કણાંટ-કીમાં-શ્રીચિલેમ. તૈલગીમાં-નાલાદુશ્રીશ્લોકિ, લી. કેપ્લેયિસ હેટકચુ લોરીસ, (Loos Hirta) તેને ગુજરાતીમાં અધેડી, કાંગ કે ચોપટી કહે છે,

કાકજંઘાના છેડા જગલમાં ને વનમાં થાય છે, પાન લાંબા, હરમાં, કાળા રંગનાં, ફુલ નાના ને કાળાં રંગનાં થાય છે પાન ઉપર ખડસટપણું ને ખારીક રવાઈ હોય છે.

કાકજંઘા-(મરી)-શીતલ, ઉષ્ણ, દડની, ક-પિત્ત તથા કફપિત્ત, જવર, રક્તાપિત્ત, વિષ અને કૃમિને મટાડનાર છે, ક્ષત રોગમાં કિતકર, અચ્છુ છે, રક્તાપિત્ત, જવર, પિત્તને મટાડનાર છે ને બહેરાપણાને મટાડનાર છે.

આ આડનું બીજું નામ કાંગ કે ચોપટી છે, તેનાં પાન અધેડાના જેવાં થતાં હોવાથી કેટલીક જગ્યાએ તેને અધેડી કહેવાય છે.

તેનો ઉપયોગ-સ્વેતપ્રદર ઉપર, કાંગ કે ચોપટીનાં મળતો રમ, સોધરના ચુકું ને મદ સાથે પાવાથી મટે છે.

અરજણ કે હાદર-અઝેડીના આડની, રાખ તેનાં ઘુટી ચોપડી.

કાનમાં અવાજ થયો કે બહેરાપણું-કાંગનો રસ કાનમાં નાંખવો.

ઉંઘ આવવા-કાંગના મૂળ માથે ઘસી ચોપડવા કાનમાં હેવડા પડવા-કાંગનો રસ કાનમાં નાંખવો.

ગુમડા ઉપર-કાંગનો પાલો બાળી લીમા કે તેમાં ઘુટી ચોપડવો.

અછોખેર-ગોરડ-સ્વેતશ્વદીર.

તેને સંસ્કૃતમાં સ્વેત શ્વદીર કહે છે ક મ્ધીમાં ખેરીઓ, સીંધીમાં ખોર ને ગુજરાતીમાં અછોખેર, ગોરડ કે ગોરડીઓઆવળ કહે છે.

તેના આડ ૧૦ થી ૨૦ શીટ ઉંચાં થાય છે તેની ખાલ શીકા ઘોળા રંગની ને ગુગળના આડની માફક પાતળા ને ઘોળા ફેતરી ઉતરે છે તેના આડ ખેર જેવાં વાંકાં ને ત્રણ કાલાનાજા હોય છે. પાન ખેરની માફક સળાપર ત્રીણાં હોય છે. કુલની કવગી લાખી. પીળા ને ઘોળા હોય છે શીંગ પ-હોળા, ચપટી ને હુકી હોય છે ખીજ ભૂરા રંગનાં લીસા, ચપટા ને ગોળ હોય છે તેના આડ કન્થ, કાકીઆવાડ, અખતેર ને સિંધમાં પથ્થરવાળા જગીરમાં થાય છે, તેનાં પાન આવળને મળતાં હોવાથી તેને ગોરડીઓ આવળ પણું કહે છે તેનાં પાન સુધારીત વખતે મીચાઈ જાય છે.

શુક્ર-પ્રમેહ-તેના મૂળ અને યડની ખાલ રાત્રે પાણીમાં પડાળી મવાંચે ગાળી લઈ પીવાથી પ્રમેહ ગર્ત પેશાબની બળનરા મટે છે.

ગડગુમડ-તેના પાન વાટીને ગડગુમડ કે સોજા ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

તેના આડમાંથી પીગાચ પડતો સફેદ ગુદન નીકળે છે તે પોટીક હોય છે ચિખાળામાં શ્રીઓ આવ તો દેહો મજબૂત રહે છે.

ઉદરસ-ગોરડના ગુદરથી ઉદરસ, મગલણી અને પ્રમેહ તથા મુગપાક મટે છે.

કમળો-ગોરડના પાનના રસમાં ગોરડની ગાંધ મેળવી પાવાથી કમળો મટે છે.

(અપૂર્ણ)

આવાં આવાં અનેક કારણોને લીધે હિંદવા-
સીઓને પોતપોતાને નોંધતી તમામ વસ્તુઓ માટે
પરદેશપર આધાર રાખવાની ખરાબ સ્થિતિ ઉ-
ત્પન્ન થઈ, તેનું પરીણામ એ આવ્યું કે દેશના
કારીગરો પામ્યાનાથ યથા વેપારીઓ પરદેશી માણના
દલાલ બન્યા અને હિંદુસ્તાનની રિક્તિસિદ્ધિ તથા
લક્ષ્મી હિંદની બહાર ખેંચાઈ જવા લાગી બા-
ણીકને નોંધતી ધાવણી તથા રમકડાંથી માંડી મા-
ણસને નોંધતા સાહીત્યો તથા તેના યમને ઓઢા-
ડવા નોંધતી આદર સુધીની તમામ ચીજો માટે
વિદેશીપર આધાર રાખવો પડે છે અને દરેક
ચીજો માટે વિદેશીઓને પૈસા આપવા પડે છે

આથી હિંદની આર્થિક સ્થિતિ કમાળ બની ગઈ છે
એવું આપણા દેશના અગ્રેસરોને લાગ્યું તેઉપરથી
લોકમાન્ય મરહુમ દાદાભાઈ નવરોજીએ તથા
મરહુમ રોમેશચંદ્ર દને, હિંદની ખરી સ્થિતિનું
દીગ્દર્શન કરાવનારાં પ્રસ્તોતો લખ્યાં. તે પ્રસ્તોતો
અગ્રેજીમાં હોવાથી તમામ હિંદવાસીઓ ખરી
સ્થિતિથી વક્રિગાર થઈ શક્યા નહિ, પણ અગ્રેજી
બાણુનાર દેશ-નાયકોના મનમાં સ્પેષ્ટ અસર થઈ
દરેક દેશ-નાયક સ્વદેશી ચીજ વાપરવી નોંધ્યે
એવું વિમારવા લાગ્યા, પણ પોતાના વિચાર પ્રજા
સમક્ષ કેમ મૂકવા તેનો અવસર નેવા લાગ્યા

આવો અવસર-આવી તક મળનાં બણીવાર
લાગી નહિ, સુભાગ્યે હિંદના વાઇસરોય લૉર્ડ કૉર્ડન
સાહેબે બાળાના ભાગલા પાડ્યા તેથી બાળા
પ્રજામાં ચળવળ શરૂ થઈ અને તે વખતે માનવતા
બાણુ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી તથા બીજા અગ્રેસરોએ
સ્વદેશીનો મત્ર કુલો તેથી બાળામાં અને સ-
મસ્ત હિંદુસ્તાનમાં સ્વદેશી ચીજો વાપરવાની પ્ર-
વૃત્તિને સારું ઉત્તેજન મળ્યું અને સ્વદેશી કાર-
ખાનાં તથા શાળાવાળાને પુષ્કળ નફો થયો બગ
ભગની ચળવળ આચરે ૭ વરસ સુધી ચાલી તે
સને ૧૯૧૧માં હિંદના કૃષાણુ શહેનશાહ નાં ૫ વચ્ચ
બ્યોર્ન હિંદની ગાદીએ દીક્ષી ખાતે આરૂઢ થયા
ત્યારે બગ-ભગ રદ છે એમ પોતાના સ્વયંએ
બહેર કહ્યું ત્યાં સુધી ચાલી

૧૯૦૫ દરિવસનમાં સ્વદેશી વૃત્તનું જે બીજા
ન બાણુ તે જો બરોખર પ્રકૃતિનીત થયું હોત તો
દેશને ધણો જ ફાયદો થાન પરંતુ કેટલાક એકલ
પેટા ને સ્વાર્થી કારખાનાવાળાઓ, દુકાનદારો

બીજરોએ લેકિને હનકી તથા 'બળતી ચ'
આપી પ્રગતે ઠગવા માંડી તેથી સ્વદેશીનો બુદ્ધે
કંઈક નરમ પડ્યો તેવા લોકો સાથે કેમ કામ
લેવું તે તે વખતે લોક-નાયકો બાણુતા નહોતા
તેથી તેમના હાથ પગ ડીના પડ્યા અને બગ-ભગ
રદ થવાથી કેટલાક માણસો એમ સમજવા લા-
ગ્યા કે જે કાર્ય માટે તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી
તે ફતેહમદ થવાથી હવે તેઓ પ્રતિજ્ઞા પાળવ
બધાવવા નથી આવાં કારણોથી સ્વદેશીવૃત્તને
બુદ્ધે લોક મદ પડ્યો.

સને ૧૯૧૪ માં યુરોપીઅન યાદવાચકી
શરૂ થઈ, વિદેશનાં કારખાનાના મજૂરો લડાઈમાં
જવાથી બધે જેવાં થઈ ગયાં. તથા સ્ત્રીમરોના
અભાવે તૈયાર થયેલો માત્ર કેમ મોકલવો તે પણ
અચક્ષ્ણ થવાથી હિંદમાં યુરોપી માનની આપાન
બધે થઈ-મદે ઓછી થઈ, તાગમ યુરોપી ચીજોના
ભાવ વધી ગયા અને લગભગ ત્રણ ધણી થઈ
ગયા, હિંદની પ્રગતે પોતાની ત્રિશકુ જેવી સ્થિ-
તિનું બરાબર ભાન થયું પ્રગતે ખાતરી થઈ
યુરોપી માન આવતો ઓછો થયો કે તેની જગા
લેવાને બાપાન, અમેરીકા તૈયારજી હતો પણ હિંદ-
ની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા કે યુરોપી માણનો
તોડો યુરો પાડવા માટે હિંદના કુન્દર ઉલોગને
પ્રગતિ આપવા આપણે કંઈ બાણુતા લાયક પગલાં
લીધા નહિ થોડા આમતેમ રીપોર્ટ તથા કમીશ
ન થયાં પણ તેનાં પરીણામ પણ હળુ કાગળપર
રહ્યાં છે તેનો કંઈ અમલ થયાનું જણાતું નથી
દરખાનમાં વિદેશી કાપડ કે જેના પર આખા દેશ
નો આધાર રહ્યો હતો તેનો દુકાળ એવો બહાર પડ્યો
કે બગાળામાં કેટલીક આધારદાર સ્ત્રીઓને પુરતાં
પહેરવાનાં કપડાં ન મળવાથી આપણાં કરવા
પડ્યા જે હિંદુસ્તાન પરદેશને કાપડ પહોંચાડતું
હતું તે તેની પ્રતિઓની લગભગ ન ઢાંચી શક્યું તેથી
તેઓને આપણાં કરવા પડ્યા આથી વધારે અ-
સલ આર્થિક કાળાગીઅત બીજી કંઈ હોમ શકે

આ યુરોપી યાદવાચકીના પરિણામે સ્વદેશી
સાદમને કંઈક પ્રોત્સાહન મળ્યું પણ સાહીત્યોના
અભાવે તથા નાણાં બજારની બીડને લીધે કંઈ
મહત્વનું પરિણામ આવ્યું નહિ ફક્ત એટલું એ
કસ હતું કે હિંદની પ્રજા 'સાદાઈ'ગઈ તથા નર
માશાળા મામતો બખારો કેટલેક દરજ્જે બૂધી ગઈ
(અપૂર્ણ)

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૭ મું]

ઓગષ્ટ સને ૧૯૧૯

[અંક ૬]

પ્રણમાંજલિ

[પ્રિયતમ ! પ્રભુ કરીએ વદના, એ લય]

પ્રભુ ! પ્રણામ અવલિ આપીએ.

અમ 'હુપણુ' તેમા સ્થાપીએ,—

લિન્નાસ્તિત્વ અમારૂં વિલાવી, આપ સ્વરૂપમા બ્યાપીએ,—

આપ પ્રભુના સુકૃત પદે ડરી, લવણધનને કાપીએ,—

કડરવેથી આપ પ્રભુના, શુભગુણો આલાપીએ,—

મનથી એવા ભાવ ધરીને, આપ ચરણને આપીએ,—

છાંપ અવિદ્યાની ટાળીને, સચ્ચિત્ છાપે છાપીએ,—

નરહરિ ! આપ સ્વરૂપે શમતા, ઉપાધિ માત્ર ઉત્થાપીએ,—

શ્રી. ડ.

શ્રીદ્વિપ્રસન્નતા પ્રાપ્તિ નિમિત્ત તપશ્ચરણ આદરનાર સાધકના નિશ્ચય.

(લલ્લમજ ટાળો રી, એ લય)

તપે તનુ ગાળુરી જોવા સ્યામ

શીતાષ્ટાદિ મહન કરીને, દેહાસક્તિ ટાળુ રી,

જોવા૦

જ્ઞાનાગ્નિ સળગાવી તેમા, કર્મ કલેશ પ્રગળુરી,

જોવા૦

પૃષ્ઠ દડમા પ્રાણ પ્રસારી, સસ્કારોને ગાળુરી,

જોવા૦

ભક્તિ સરિતામા ધોઈને, કાળુ મન હું ઉત્તમુરી,

જોવા૦

શુભલોકને પ્રભુ થાવા પ્રભુ-સ્વર્ણ રમે જોગાળુરી,

જોવા૦

ઉપરતી સાધન મિદ્ધ કરીને, ઉઠતુ ચાલુ આ ગાળુરી,

જોવા૦

પ્રભુને કાળે કષ્ટો સહેવા, મુગમ સદા હું લાળુરી,

જોવા૦

તપ એ ભૂપણુ, તપ સપતિ, તપ સર્વસ્વ નિહાળુરી,

જોવા૦

તપ એ વૃત મુજ, મુજ દષ્ટિમા, તપ વહાલામા વહાળુરી,

જોવા૦

દેહ પટે વા અર્થ સિદ્ધિ કરૂં, મન એ નિશ્ચયવાળુરી,

જોવા૦

પ્રકટ પંજો નરહરિ રૂપ થાવુ, લક્ષ્ય એ મુજ રહીયાળુરી,

જોવા૦

શ્રી. ડ.

મંત્ર-વિધિ

[હે રા બા, નર્મદાશ કર દેવમ કર મ્હેના બી, ઓ.]

(અનુસંધાન ગતાકથા)

કિંતુ જનમડમથી અવચ્છિન્ન થયેલી રહે છે, તેમ આત્માની પ્રાણકના વિધના પ્રાણાત્મા સાથે યુક્ત થઈ, અને તેમાંથી પોતાનું જીવનજન મેળવતી હતા. સ્થૂલ શરીરાવચ્છિન્ન રહે છે, આ પ્રાણકના પ્રત્યેક રીંગના શરીરમાં એક બાલુએ સર્વરશ્મિસાથે ધર્ષાત જલાડના પ્રાણકેન્દ્ર સાથે, અને બીજી બાલુએ મ્યૂન શરીરના પૃથિવીતત્ત્વના કેન્દ્રસાથે તેડાયેલી રહે છે અને દેહમાં રહી ઉચ્ચ કેન્દ્રને ધર્ષ કરી રહે છે અને તેનું સ્થૂલ દેહમાં મુખ્ય નેવાસ સ્થાન મધ્યકેન્દ્રમાં (Nervous system) હોય છે, જો કે તે પોતાના પ્રકાશરૂઝે સર્વ બાલુઓ અને શિરાઓમાં પ્રવેશ પામેલી રહે છે.

જેમ સસુદ્રના જનમડમમાં વાયુમંડલ યુગ્મ થેલું હોય છે તેમ પિડના પ્રાણમડમમાં જલાડના પ્રાણમડમની શક્તિ પથુ વિદ્યમાન હોય છે આથી પ્રત્યેક પિડમાં પિડના અભિમાની ક્ષેત્રવતી અને તેના પ્રાણની કલા ઉપરાત પરબોધિતિ પરમાત્માના ક્ષેત્રત્યાયોક્ષ્ય અને તેની પ્રેરક શક્તિ પથુ વિદ્યમાન રહે છે. એટલે પ્રત્યેક પિડમાં ક્ષેત્રજ અને તેની પ્રાણકલા, અને અતર્થામી અને તેની પ્રેરકશક્તિ જેને કુડલિની શક્તિ કહે છે તે વાસ કરી રહે છે.

ત્યારે ક્ષેત્રજ અને તેની પ્રાણકલા સામાન્યતઃ બાલુ નાડીચક્રમાં અને મુખ્યત્વે કરીને ઈડા પિંગતમાં વ્યાપ્ત રહે છે, ત્યારે અતર્થામી અને તેની કુડલિની નામની શક્તિ સુપુમ્જાનામની માડીમાં અને નબોમડમમાં રહે છે જનની પ્રાણકલાનો કુડલિની સાથેનો યોગ, અને ક્ષેત્રજનો અતર્થામી સાથેનો યોગ કરવો એ મનના આતર પ્રયોગનું પરમ પ્રયોજન છે પ્રથમના યોગને હક-યોગ અને બીજાને રાજયોગ કહે છે.

ત્યારે સ્થૂલશરીરની રચનાનો પિડિંદુગ્રામી આરભ થાય છે ત્યારે અતર્થામી અને તેની કુડલિનીના નિવાસ અને અભિવ્યક્તિના સ્થાનની રચના પ્રથમજ થાય છે, અને તેના પછી ક્ષેત્રજ અને તેની પ્રાણકલાના પ્રધાન વ્યાપારનાં સ્થાનો અર્થાત્ ધાતુઓ, અવયવો અને શિરાઓ રચાય છે બિંદના વિભેદ પછી જનકદ્રવ્યના અણુઓનો

સુજ પ્રાથમિક મધ્યસ્થ શિરાને પ્રકટ કરે છે અને તે શિરાનું મૂલ કેન્દ્ર કદસ્થાનમાં બધાના પછી તે શિરા સર્પની ક્ષુણ્ણી પેડે અથવા કેન્દ્રમાંથી છટકેલી ધડિઆળની કમાનની પેડે ઉર્ધ્વગતિ ધારણ કરી ઉર્ધ્વભાગમાં વિસ્તૃતરૂપ ધારણ કરે છે આ મુકિન્દ્રને મૂળધાર કહે છે, અને ઉર્ધ્વ ક્ષુણ્ણાળા ભાગને સહઅદ્યપત્ર કહે છે મૂળધાર અને સહઅદ્યપત્રનું અનુસંધાન કરતી શિરાના મધ્યભાગમાં અતીવસૂક્ષ્મ પોવાણુ રહે છે અને તેને જલાડી કહે છે તે પોવાણુના મનભય વેટનને ચિત્રિણી નાડી કહે છે, અને તેના ઉપરના પટલને વળનાડી કહે છે આ પ્રમાણે જલાડીનું સુપિર, ચિત્રિણી, અને વળુએ ત્રણ પટલવાળા મર્મતત્ત્વો અને કેન્દ્રના સંગ્રામક રત્નનૂને મનથાત્મના સુપુમ્જા નાડી કહે છે અવચ્છિન્ન શરીર શાસ્ત્રના તેને spinal cord કહે છે આ નાડી ત્રણ વેટનવાળી પૃષ્ઠવથમાં (Vertebral column) ગોડવાયેલી રહે છે, અને તેના મૂળધાના સહઅદ્યપત્ર (cerebrum) દ્વાશાલ્ફી કમન (Tolve cranial nervous platform) નિબોધિકા (corobollam) ઇત્યાદિ મસ્તિષ્ક દ્રવ્યના અવયવો સાથે સંબધ હોય છે. આ સુપુમ્જા નાડી મેરના અર્થાત્ પૃષ્ઠવથના મધ્યમાં રહી મૂળમાં જે ક્ષુણ્ણક નાખે છે તેને આગા ચક્ર કહે છે (modullaoblongata) આ ચક્રમાં મર્મતત્ત્વો સહસ્રલ્પત્રમાંથી ડાબા ભાગમાંથી જમણી બાલુએ અને જમણી બાલુમાંથી ડાબી બાલુએ એમ દ્વિલક્ષમાં સુપુમ્જાના જાય છે, અને સુપુમ્જાના તેત્ત્વો તેવા જળા જમણા કમથી મૂળમાં જાય છે એટલે સહસ્રલ્પત્રના હોલ, અને સુપુમ્જાના હોલના જાન અને કિયાનું ઉચ્ચેથી નીચે અને નીચેથી ઉચ્ચે વહન કરે છે મેર પ્રદેશમાંથી અર્થાત્ પટનસના મણિકાઓના સુખમાંથી સુપુમ્જાના વળા નામના પટનમોથી સળ્જા તત્ત્વો ગહાર નીકળે છે, અને તેમાંથી સૂક્ષ્મ શિરાજનત સવળા શરીરનાં આતર અવયવોમાં પ્રમરી રહે છે આ નાડીનું મૂલ મેરના બાલ પ્રદેશમાં રહે છે, અને ક્ષેત્રજ અને તેની પ્રાણકલા સાથે તેના પ્રત્યક્ષ સંબધ છે, અને ઇન્દ્રિય વિજ્ઞાનના અને પ્રાણની કિયાના વેગ અં

સરકારને તે નાહીવ્યૂદ સુપ્રમ્યાની સાથે સંબંધ રાખના તત્તુમુખ જેમને ગોમુખ કહે છે તે દ્વારા સંવસદન પદમાં પહોંચાડવામાં આવે છે સંધર્મી ચેતનાના જ્ઞાન, ઇન્દ્રિય અને ક્રિયાશક્તિનું પ્રમાણ રજુ અને સંકલન આ મર્મવ્યૂદમાં થયાં કરે છે, અને જો કે આપણા જીવનમાં રસ, રુચિર, માંસ-વિગરે ધાતુઓ ધરો અત્યંતો ભાગ ભજવે છે, તો પણ આપણા માનસ અને અધ્યાત્મ જીવનનું પ્રધાન ધર્મ આ મર્મવ્યૂદ છે જેમાં મેરુના પાયા પદેવડ નાહી ચક્ર, સુપ્રમ્યા, અને તેમાંનાં ૭ ગાનક્રિયાનાં કેન્દ્રો, અને સંવસદન પદ વિગત રેતો સમાપ્ત થાય છે આ મર્મવ્યૂદમાં યના જ્ઞાન, ઇન્દ્રિય અને ક્રિયાના આપારો રાતત ચાલ્યા કરે છે, અને જીવનનો નિર્વાહ થાય છે તે આપારો ના લગભગ પચોતેર ટકાનો ભાગ સેત્રજની બુદ્ધિના કેન્દ્રમાં આવતો નથી અર્થાત્ તે અજ્ઞાત ભૂમિમાં [unconscious region] રહે છે, લગભગ વીસ ટકાનો ભાગ બુદ્ધિના મધ્યકેન્દ્રમાં નિદિ આવતા પ્રાન્તભાગ ઉપર રહે છે એટલે તે આપારો જાતા જ્ઞાન ભૂમિમાં [Sub conscious region] રહે છે, અને માત્ર પાંચ ટકાનો ભાગ બુદ્ધિના કેન્દ્રમાં આવી જાતભૂમિમાં (conscious region) રહે છે સેત્રજના મધ્યવ્યૂદના જ્ઞાત, જાતાજ્ઞાત અને અજ્ઞાત ભૂમિના આપારો ઉપર-થી સેત્રજની જગત્ત્વ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ-એવી ત્રણ અવસ્થાઓ બને છે, અને તે ત્રણેય અવસ્થામાં

રાખે છે, તોપણ સુપ્રમ્યા નાહીના કદમદેશ આ જગત્ત્વ રહેલી જાતમાંથી વિચ્છિન્ન વિવરણ અર્થાત્ ત્રણ આદિ માર્ગો તે વિવરણે જાય રાખે છે આ વિવરણ કરતી હોવાથી અને મુક્તિ પારના ત્રિશાસુરપ યોનિમુલકમાં-કુરુચામ-શયન કરતી તે શક્તિ હોવાથી તથા કુન્દ-એટલે પૃથિવી તત્ત્વમાં સામાન્ય જીવોમાં લય પામેલી અર્થાત્ કુન્દેથી હોવાથી તે શક્તિને કુડસિની કહે છે તે શક્તિના ત્રણ વર્તણૂક અથવા આદાના વળને છોડાવી તે પૃથ્વીના કુડમાં ફેરવી શક્તિને જગત્ત્વ કરી સુપ્રમ્યા માર્ગે નમોગામી કરી અર્થમાં માથેનો તેનો યોગ કરાવવાના ક્રમને મત્ર શાસ્ત્રનો આતરપ્રયોગ કહેવામાં આવે છે અને જીર્વગમનમાં કુડસિની સેત્રજની પ્રાજ્ઞકતા સાથે યુક્ત થઈ ગતિ કરે, અને સેત્રજ અતર્થામીમાં યુક્ત થાય, અને ત્યાર પછી તે વિચ્છિન્નનો અતર્થામી-સદાશિવ માથે તાદાત્મ્ય સંબંધ બનિવ્યક્ત થાય તેને શિરચ્છિન્ન સમરસ્ય કહે છે આ સામરસ્યનો સમાધિયોગમાં આસ્થા લીધા પછી પુનઃ પ્રતીતિરૂપે કુડસિનીનું અતર્થામીથી વિષુદ્ધ પડવું, અને પ્રાણનું કુડસિનીથી પૃથક્ પડવું, અને સેત્રજનું અતર્થામીના અસર-પૃથક્ પડવું-એ ઉત્થાન દશ છે

એકવાર મત્રના ઉપાસના ક્રમથી સામરસ્ય મિલકેલી લલ સાદાત્કારનો ઉદય થયા પછી

સૂધીના આ ચતુર્દશ ખાડે ધક્કાણડાં ગોલકાની વ્યવસ્થાના નામ આપવામા આવે છે, દારણુ કે જે પ્રકૃતિનો વિદાસક્રમ ધક્કાડમાં છે તે જ ક્રમ પિંડમાં છે, પાપૃથી નીચેના સાત ખડ સમ પાત્રલ કહેવાય છે, અને ઉપરના સાતખડ ભૂ, શૂર, સ્વરૂ, મહરૂ, જન, તપ અને સત્ય-એવાં સાત-ભુવનના નામથી ઓળખાય છે તેમા ભૂ-લોક-પાપૃપ્રદેશમાં, ભુવલોક મેઢપ્રદેશમાં, સ્વલોક નાભિ અને ઉદરપ્રદેશમાં, મહલોક વક્ષપ્રદેશમાં, જનલોક કંઠસ્થલમાં, તપલોક કપાલપ્રદેશમાં, અને સત્યલોક મૂઢપ્રદેશમાં ગણાય છે, અર્થાત્ ધક્કાડના આ ભુવનોનાં આકર્ષક કેન્દ્રો ઉપર કહેવા સાતપ્રદેશમાં રહેલા હોય છે આ સાત પ્રદેશ પૂર્વમાર્ગના અર્થાત્ મેરુની બહારના ભાગમાં છે તેના સમશિસ્તમાં મેરુની અદરની સુપુમ્બા ના ડીના બીતર પ્રદેશમાં જે સ્થાનો છે તે પશ્ચિમ માર્ગની યોગિજનની વિહાર ભૂમિકાઓ છે પાપૃના સમશિસ્તમાં મેરુની અદરના સૌપુમ્બા માર્ગના કેન્દ્રમાં મૂતાધાર, મેઢના સમશિસ્તમાં સ્વાધિધાન, નાભિ અને ઉદર પ્રદેશના સમશિસ્તમાં મણિપુર, વક્ષસ્થલના સમશિસ્તમાં એટલે જાનીના વચ્ચે આગલા અસ્થિની અણ્ણીથી પાછળ સમશિસ્તમાં અનાહત, વક્ષસ્થલ અને કંઠના સધિ-પ્રદેશના સમશિસ્તમાં વિશુદ્ધ અને કંઠના અવધિ અને કપાલાસ્થિના સધિસ્થાનના સમશિસ્તમાં આતા અને મૂઢપ્રદેશના નબોમાર્ગમાં સહસ્ત્રન પદ્મ આવી રહેલા છે આ સમ યોગના પશ્ચિમ માર્ગનાં વિહારસ્થાનોમાં સાત તરવેની પ્રધાન કલા પ્રવે છે અને તે અનુક્રમે મૂલાધારથી સહ-સ્રદલ સૂધી પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, મન અને ચિન્મુક્તિ-એ નામથી ઓળખાય છે આ સાત કલા પૈકી ચિન્મુક્તિ અથવા નિર્વણ કલા અલિંગમૂમિકાની છે એટલે તેને સ્પર્શન કરનાર સ્થૂન શરીરમાં પ્રકટ લિંગ હોયું નથી બાહ્યની જ કલા લિંગમૂમિકાની ગણાય છે કેમકે તેના સ્પર્શક લિંગ સૌપુમ્બા માર્ગમાં હોય છે, અને તે ત્રણ મધિ-ધક્કા, વધ્ધ અને રૂઢ મધિ-ના નામથી ઓળખાય છે ધક્કામાં મૂલાધાર અને સ્વાધિધાન પ્રદેશને વ્યાપ્ત કરે છે, અને તેને સ્વપ્રલિંગ કહે છે વિધ્ધમધિ મણિપુર અને અ-

નાહનપ્રદેશને વ્યાપ્ત કરે છે અને તેને-માણસિંગ કહે છે, અને રૂઢમધિ વિશુદ્ધ અને આતાપ્રદેશને વ્યાપ્ત કરે છે અને તેને ઇતરલિંગ કહે છે (ઈ ફાઈલ તસ્તીતિ ઇતર શિવસ્ય પદ ઇતર ચ તત્ત શિર્વપદ - ઇતરલિંગમૂમિકાને તરી જનાર જે શિવનું પદ તે ઇતરલિંગ કહેવાય છે.)

હવે આ સૌપુમ્બા માર્ગના આ વિહારસ્થાનોમાં મત્રયોગ કરવા ઇચ્છનાર સાધકે પોતાના પ્રણવમત્રના સાત અરોનો વિનિયોગ કરવો જોઈએ અને તે તે અરો સાથે તે તે સ્થાનમાં સમ દેવતા માથેના તાદાત્મ્યના અનુસધાનને સેવવું જોઈએ પ્રણવના સાત અરો જ, ઝ, ડ, મૂ, નાદ, બિંદુ, શક્તિ અને શાન્ત-એ છે પ્રણવના બાહ્ય લિપિના આકારમાં-જેમાં આ સાત પૈકી જ અરો સ્ક્રમ દૃષ્ટિથી વ્યક્ત થાય છે અર્થાત્ જના પ્રતીકો જણાય છે ઝ, ડ, મૂના વિષ્ણુ અરો રેખા નીચે જણાવેલા છે. રેખા નાદ ધ્યાને છે, બિંદુ બિંદુસ્થાને છે, અને અર્ધચંદ્ર અથવા હરનેખા શક્તિ ધ્યાને છે આ પ્રમાણે જ, વ્યક્ત પ્રતીકોના આલબનને લઈ તે તે પ્રતીકના અનુક્રમે ધક્કા, નિર્ણ, રૂઢ, ઇશાન, સદાશિવ, અને સદ્ગુરુ-એ જ દેવતાનું પદ્યકમાં તાદાત્મ્ય અનુસધાન કર્યા પછી પ્રણવની અન્ય કત શાન્તકલા જેને નિર્વાણ કલા પણ કહે છે અને જે પરમિંદુ અથવા પરબ્રહ્મની સ્પર્શક છે તેમાં નિર્વિકરપ સમાધિયોગ પ્રણવધ્વનિના અવસાને થાય છે આ મત્રના શબ્દધ્વનિ પરમિંદુમાં અર્થાત્ પરબ્રહ્મમાં નિર્વાણ થવું અથવા શમી જવું એ કુડલિનીનો પરમશિવ સાથેનો સામરમ્ય પ્રસંગ ગણાય છે

મત્રના ઋષિ, જન, દેવતા અને વિનિયોગ તથા મત્રના બાહ્ય પ્રયોગનાં જપ, હોમ અને અર્ચનરૂપ અરો અને આતરપ્રયોગનો સૌપુમ્બા માગ તથા વિહારસ્થાનોનું યથામર્તિ પ્રતિપોદન પછી તે સ્થાનોમાં મત્રના અરો અને દેવતાનો યોગ શી રીતે કરવો એ રહસ્ય પ્રક્રિયા ઇચ્છના છે તે અન્ય લેખમાં આપવામાં આવશે.

મત્રયોગમાં માધકને ઉપયોગી થાય તેટલા સાદુ નીચેના કોષ્ટક ચિત્રન કરના યોગ્ય છે —

મેરુભાણ પૂર્વ માર્ગ	મેરુનો અતરનો પશ્ચિમ માર્ગ (સીધુચા માર્ગ)	સદ્ગાદ્યતા દેરી	તરવો	પ્રસૂતના મરો	દેવતા	પ્રતીક
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
પાયુપ્રદેશ તિગ્રપ્રદેશ	મુલાધાર અધિષ્ઠાન	બુધોક મુવલોક	પૃથ્વી જલ	શ વ	સદ્ગા નિષ્ક	અમમયિ સ્વયમયિ
નાભિ અને ઉદરનો પ્રદેશ	મલિપુર { અનાહત હતપત્ર }	સ્વર્ગોક	અગ્નિ	મ્	રુદ્ર	{ વિષ્ણુમયિ બ્રહ્મામયિ }
વદન પ્રદેશ		મહર્લોક	વાયુ	નાદ	ઈશાન	
કંઠપ્રદેશ	વિશુદ્ધ	જનલોક	આકાશ	ચિદ્રુ	મહાગિર	{ રુદ્રમયિ કર્તવ્યમયિ }
ઠપાલપ્રદેશ	આગા	તપલોક	મન	ચક્રિત	સદ્ગુરુ	
પરબોમ	સરસ્વતી	સત્યલોક	ચિત્ત કિત	નિવાલુકતા	પગલતા	અસિમય મયસાન

સદિચાર લહરિઓ.

(લે શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન.)

મનુષ્યમાં અત્યંત બળ પ્રકટી શકે એમ છે, મનુષ્યમાં સર્વોત્તમ સુખાને પ્રાપ્ત કરી શકે એમ છે શાથી ? મનુષ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાનને પામી શકે એમ છે શાથી ? મનુષ્ય પોતાનામાં અનેક ગામત્કારિક શક્તિઓને જાગૃત કરી શકે એમ છે, શાથી ? મનુષ્ય સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિની પરા કક્ષાએ પહોંચી શકે એમ છે, શાથી ? વિશ્વમાં ને સર્વોપરિ પર છે તેના ઉપર મનુષ્ય આદર શકે છે, શાથી ? શરીરબળમાં પણ મનુષ્ય અદ્વિતીય થઈ શકે છે, મનોબળમાં પણ તે અત્યંત સમર્થ થઈ શકે છે, અધ્યાત્મબળમાં પણ તે પ્રથમ પદે વિરાટ શકે છે, શાથી ? મેન્દ્ર, અડગ વગેરે સદિઓ, સર્વ ગદાદિ જોડો, મધક પારદાદિ રાસાયણિક તરવો, સુવર્ણ, ચાંદી વગેરે વાતુઓ, અને સ્વધ્મ્યા દીએ તે સર્વ પ્રકારની જડ અને ચેતન સદિ-ઓના જ્ઞાનને તે પામે છે, સર્વના સ્વરૂપને તે સમજે છે, સર્વના સામર્થ્યને તે ઉપયોગ

કરી શકે છે, અને સર્વને તે પોતાનું જાળ આપે છે—આ બધું શાથી ? અધિક વિસ્તાર ન કરતાં એટલું જ દલીલ છે કે કોટથી અનર્પિત સર્વ પ્રાણીપદાર્થમાં મનુષ્ય અનેક કાર્યો અને અનેક અગત્ય જનુભવો કરી શકે છે આ સર્વ શાથી ? મનુષ્યમાં એવું કાર્ય વિનયનું છે કે જેને લીધે તે સર્વમાં સુખને દોહિત વિજયને પામી શકે છે ? આમાં સર્વમાં છે તેવો મનુષ્યમાં છે અને એ તેની દષ્ટિ વિનયનના એક જ છે કે જેને લીધે આત્માના અનેક સામર્થ્યોના તે પોતાનામાં આવિહાર કરી શકે છે, અને એ વિદ્યારૂપતાના જાનું પ્રથમ દારૂ મથના પમથીયુ તે મનુષ્યનો પ્રથમ વિચારજન છે નિધારની સમિતિ તે અનેક રચનામાં યોગ્યતા દેવાથી, અનેક કેન્દ્રમાં એકત્ર કરતો દેવાથી, અનેક દિશાઓમાં તેને દેશાવતો અને દેશાવતો દેશાથી પગિયો ઉપર કળા તેજ અનેક સામર્થ્યોના તે મિદ

કરી શકે છે.

ત્યાં વિચારબળમાં આવડુ બધુ સામર્થ્ય રહ્યું છે, અને તે વિચારબળ મનુષ્યને પ્રાપ્ત છે તો પછી તેણે તે વિચારબળની અવગણના કરવાની શી જરૂર છે? શામાટે તેણે તે બનથી પોતાની ઉન્નતિને ન સાધવી? પરંતુ વિચારબળ જેમ ઉન્નતિને માથે છે, તેમ અટકાવે પણ છે અને તેથી જો કેવળ ઉન્નતિની જ ઇચ્છા હોય તો ઉન્નતિને આપનાર વિચારોનું જ તેણે સેવન કરવું જોઈએ આ વિચાર નવો નથી, પણ એ વિચારને આચારમાં મુકવાથી પરિણામે જે ફલ પ્રકટનાર છે તે નવું છે કેમકે મનુષ્યે આજ પર્વત તે મેળવ્યું નથી, અને તેથી તેવા નવીન ફલને કે જે શક્તી મનુષ્ય નિત્ય ઈચ્છે છે, ક્યાં કરે છે, તેને મેળવવાને માટે તેણે તેનામાં રહેલા આ વિચારબળને પ્રકટાવું જોઈએ વિચારબળને માટે જો મનુષ્યને કંઈ પણ શક્ય રહે છે તો તે ત્યાં સુધી જ રહે છે કે ત્યાં સુધી તેણે તે બળ મેળવ્યું નથી જેમ જેમ તે બળ તેને પ્રાપ્ત થતું જાય છે, તેમ તેમ એ બળના મળપમાં જે મનુષ્ય અધિક અને અધિક નિશ્ચય બનતો જાય છે.

આ પ્રકારે ચવાને માટે મનુષ્યે એક જ કરવાનું છે, અને તે એ કે સર્વ પ્રવૃત્તિમાં તેણે આગ્રહપૂર્વક ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ વિચારનું જ પાતન કરવું પરંતુ ધણા મનુષ્યોની ફરીવાદ જ એ હોય છે કે અમારાથી ઉચ્ચ વિચારોનું પાતન થઈ શકતું નથી આનું મુખ્ય કારણ એ હોય છે કે તેઓએ ઉચ્ચ વિચારને કરવા બહુ જ કઠિન માન્યા છે, અને વિચારમાર્ગ અથવા વિચારપદ્ધતિએ એ એક મુખ્ય સિદ્ધાંત છે કે જે વસ્તુને આરભી જ અત્યંત કઠિન માનવામાં આવે છે, તે વસ્તુ તે મનુષ્યને નિત્ય કઠિન જણાયા કરે છે, અને તેને મને તે અશક્ય જ લાગ્યા કરે છે તેથી તેને કઠિન માની બેસવાનું કદાજ કારણ નથી શું કઠિન વસ્તુ સિદ્ધ નથી થઈ શકતી? અવશ્ય થાય છે અને તે શી રીતે? કારણ એ છે કે મનુષ્ય જેમ જેમ તે ક્રિયા કરતો જાય છે, તેમ તેમ તે ક્રિયામાંથી જ તેને સુગમતા પડે છે, અને આનો અનુભવ તમને અનેક પ્રમોદનથી દોષે જ અનેક કઠિનમર્યામાં

જણાતાં ક્યો કરવા માડ્યા પછી તમને સુગમ જણાયાં કરી આમાં પણ તેમ જ છે, આરભમાં તે કઠિનમર્યા જણાય છે, પણ કરવા માડતાં તે સુગમ થઈ રહે છે જેમ લાખરીનો માસ ચાવવામાં પ્રથમ સહજ કઠિનતા પડે છે, પણ અધિક ચાવવાથી મુખમાંથી જ અને તે માસ માથી જ એક પ્રકારનો રસ અથવા દ્રવતા છૂટી પછી તે શાસ ચવાવો બહુ સુગમ પડે છે, તેમ સદ્વિચારને અધિક અને અધિક સેવવાથી તેમાંથી જ ક્રમેક્રમે સરળતા પ્રકટતી જણાય છે.

પ્રિય વાચક! વિચારી જોતા તમને જણાશે કે અનેક પ્રસંગે અનેક પ્રકારની કઠિન ક્રિયાઓ તમે કરી છે અને કરો છો અને તેમાં તમે વિજયને પ્રાપ્ત ક્યો છે, અને કરતા 'જાઓ છો' આજે આ સદ્વિચારની ક્રિયામાં પ્રવેશો, બંને કઠિન જણાય તો પણ પ્રવેશો, અને પછી તમને ગમનશી કે એ ક્રિયા કઠિન નથી, અતપર્વત કઠિન નથી, પણ સરલ છે.

વિચારબળની શક્તિ જ્યારે તમને પ્રાપ્ત છે તો તેનાવડે તમને પ્રાપ્ત થનાર મુખને શા માટે ગુમાવનાં? શું એ અધિકાર સામાન્ય છે? અને સામાન્ય નથી તો એ અધિકારની સત્તા જમાવીને તેમાંથી લેવાય તેટલા લાભ શા માટે નથી લેતા? જેમાં કોઈ પ્રતિષ્ઠા કરનાર નથી, જેમાં કોઈનો ભય નથી, જેમાં કોઈનું દબાણ નથી, એવા સ્વતંત્ર અધિકારને પ્રાપ્ત થવા છતાં તેનું સર્વોત્તમ ઉપયોગ શા માટે ન કરવો?

વિચારબળ એ એક પ્રકારનું 'ચલણી' નાણું છે કે જેનો સર્વત્રશરીરબળમાં, મનોબળમાં અધ્યાત્મબળમાં, બ્યવહારમાં, પ્રેમમાં, પ્રયોગમાં, મિત્રતામાં આર્હસ્થાનમાં, સેવામાં, સેવા પ્રદાણ કરવામાં, વ્યાધિમાં, વિપત્તિમાં, સપત્તિમાં, દરિદ્રતામાં, ટાકમાં, તાપમાં, સમુદાયમાં, એકાંતમાં, ભયમાં, ચિંતામાં, પ્રસન્નતામાં, મોડમાં, નિર્મોહાવસ્થામાં—અને અનેક પ્રકારે પ્રત્યેક સ્થિતિમાં—પ્રત્યેક પ્રદેશમાં—એ નાણાનો બ્યવહાર છે, અને તેથી તે નાણું જો તમે મેળવો છો, વિચારશક્તિની 'એક'માં જો તમે ખાતું રાખો છો, તો પછી જો તે રચાને લોકલોકાંતરે જાઓ, તો પણ તે

વડે જે કંઈ જોઈએ તે તમે મેળવી શકા છો.

વિચારની ઉચ્ચતા કરવી એટલે જ માત્ર કર્તવ્ય છે વિચાર કરતાં સર્વને આગે છે. તો પછી એ જ વિચારની ઉચ્ચતા કરવી એમાં શું કઠિન છે? માત્ર તેવા ઉચ્ચ વિચારોનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ થવું જોઈએ, કેવા પ્રકારના વિચારો ઉચ્ચ છે, એ જાણતા તેને મેળવવા એ કઠિન નથી. 'કઠિન છે' એમ શ્રવણ કરવાથી જો તમને વધારે સતોષ મળે હોય અને એથી એમ જાણાતું હોય કે 'ઉચ્ચવિચાર કરવા કઠિન છે' એમ કહેવાથી તે વિષયનું વધારે સ્પષ્ટ પ્રાપ્ત થાય એમ છે તો હું કહું છું કે તે કઠિન છે! સતોષ થયો! પરંતુ એટલું તો ખૂં જ કે કઠિન હોવા સાથે તે સાધ્ય છે—સુસાધ્ય છે અને 'ઉચ્ચ વિચાર કરવા કઠિન છે' એ વિચાર યોગ્યસાચા ઉત્પન્ન મતાં જન્મીને એવડા આયુષ્યવાળો છે, એમ તમને જ સમય જતાં થોડા સમય એ વિચારને આમદથી સેવનાં સમજાશે.

કેટલાક મનુષ્યોને એવી ટેવ હોય છે કે આ મુકે વસ્તુ સરલ છે એમ જો તેમને કહેવામાં આવે, અને તેઓ જો એ પ્રકારે ન માનતા હોય, તો તે વિચારપ્રતિ તેઓ બેશ પશુ અનુકૂળ બાવ સેવવાના નહિ. તેના મનુષ્યોને પ્રથમ તેમના દીર્ઘ કાળના આધેષા નિશ્ચયને અનુકૂળ વિચાર દર્શાવવામાં આવે છે તો તે વિચારને તેઓ અગિયાર કરે છે, અને પછી ધીમે ધીમે તેમના વિચારો ફરતા પરિણામે તેઓ અધિક સત્ય વિચાર અથવા નિશ્ચય—ઉપર આવી શકે છે પરંતુ તે કાવિડી પ્રાપ્તિયામ છે અને તેવાને માટે જ ઉપરનું ચત્તન છે તેમના અભિપ્રાયને જ સરલ અથવા તેમના વિચારને સમન થવા પશુ તેઓ આપણે જે સિદ્ધાન્તે સ્થાપવાને માગીએ છીએ તે સિદ્ધાન્તના મર્મને જાણીને તેને અનુમરણે તો પરિણામે તેમને સમજાશે કે તેમના 'કઠિનતાના વિચાર તેમને ક્ષમાપ્રાપ્તિમાં વિનય કરાવે છે તેમ જ્ઞાન અર્થાત્ 'ઉચ્ચ વિચાર કરવા કઠિન છે' એમ જાણીને પશુ પત્તન કરશે તો તેઓ લાભને પામશે એ નિશ્ચય છે.

પરંતુ શુદ્ધિમાનોનો એ અભિપ્રાય છે કે, જે કાંઈ આપણે કરવું છે, તે કાંઈને જન કઠિન

જ માન્યા કરીએ છીએ અને તેને કઠિનરૂપે જ જોયા કરીએ છીએ તો તે કાંઈની કઠિનતાના અનુભવે જ આપણે મળવા માગ્ય છે, અને તેમ થતા તે વસ્તુમાં જે સરળતાનો અંશ અથવા સુગમતાનો પ્રેરક હોય છે તેમાં આપણે પ્રવેશ થવા સહન આવતા નથી, અને તેથી તેની સીધી સિદ્ધિ ન થતાં વિનય થાય છે અને ઘણી વખતે મનુષ્ય કઠિનતાના અંશને જ નિવડાવે તો તેમાં જ આટલામાં કરે છે.

જે વિચારોના માદાભ્યને આપણે બહુ મમયથી જાણીએ છીએ, અને જોના ઉપર પણ સદંત્ર અશમા વિચાર કરી ગયા, તે વિચારોના સ્વરૂપને સૂક્ષ્મ રૂપમાં દબે જણાવીએ, એ વિચારોને આચારમાં મૂકનાર પ્રત્યેક મનુષ્ય વિનય અપવાદે અમાધાગ્ય જાણે પ્રાપ્ત કરી શકે એમ છે કારણ કે તે વિચારો અમાધારણ સામર્થ્ય સંપન્ન છે અને તેથી તેનું જો આમદપૂર્વક પાલન કરવામાં આવે તો નિઃસંશય તે અર્થિ, તીવ્ર વાકને પ્રાપ્ત કરી શકે.

જે પ્રદેશમાં સામર્થ્ય રહ્યું છે, તે પ્રદેશમાં વિચારોસાથે મનુષ્ય ત્યારે જોડાય છે, ત્યારે તે સામર્થ્ય તેનામાં આવીને બને છે અને તેનો હેતુ એ જ છે કે જે પ્રકારના વિચારો મનુષ્ય કરે છે, તે પ્રકારના સામર્થ્યને તે આકર્ષી શકે છે, પછી તે કાંઈ જાહેરના પ્રદેશમાં રહ્યું હોય કે તેના પોતાના અતરૂતા ઉદાહરણમાં આમમાં રહ્યું હોય કે કાંઈ અગમ્ય પદમાં રહ્યું હોય.

પ્રત્યેક વિચારમાં સામર્થ્ય રહ્યું છે, તેમ જ તેમાં જો ત્યાંથી સામર્થ્યને આકર્ષી આજીવાનું પશુ જગ રહ્યું છે, પરંતુ તે પ્રમાણે થવામાં વિચારની કળાને ઉચ્ચ અથવા તીવ્ર કરવાની અગત્ય છે વિચારની જેમ જેમ તીવ્રતા મળી જાય છે, તેમ તેમ તે મત્તત જલજાનુભવે છે અને વિચારમાં પ્રવેશું એ જગ કાંઈ પશુ પ્રકારના સામર્થ્યને જો ત્યાંથી આકર્ષી આજી છે તેથી કાંઈ પશુ વિચારને તમારા અનુકૂળમાં પારણ કરો તો તેને મદ અતિવાળો ન રહેવા દેશો, પણ તેની તીવ્ર અને અધિક તીવ્ર મનિને ક્યાં કરવે અને તેમ કરવામાં જેમ તમે અધિક અને અધિક વિચારી થતા જરા, તેમ તેમ તમે સામર્થ્યને અધિક અને વધિક પ્રમાણમાં અનુભવશો.

મુઘલા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ !

(લે ઓચિત નારાયણજી વિરાનજી હંફુર.)

[અનુમધાન ગતિકથી]

‘હિંસાની યજ્ઞભૂમિ’ માં ઝાડની ઝાડ, ઝાડના પાંદડાં અને ઝાડના મૂળિયાં બાદિ દેશના શિન્ન શિન્ન અવસ્થાને આપને કેટલાંક રથાનેનાં લોકોએ પોતાના નિર્વાહના ગાડાને નમગાંધું હતું અને કાંઈ કાંઈ પ્રદેશના લોકોએ તો પાંપાણ સુદાનો પણ આદાર્ય વસ્તુ તરીકે ‘યોગ’ કર્યો હતો રાજપૂતાનાના મેડિકલ ડિપાર્ટમેન્ટના ડૉક્ટર ડૉ. સ્પેન્સર સાહેબે એક એક એવો ઉદ્દેશ કર્યો છે કે “રાજપૂતાનામાં ‘પિસિયાવાટ’ ભૂતિનો એક કોમળ પાપાણ થાય છે તે પાપાણને દૂરી તેવું વસ્તુ ગાળ-કપડાં બાણ-ચૂર્ણ લોટમાં મેળવીને તેના દોહાથી રાજપૂતાનામાંના કેટલાંક ગરીબ માણસો પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરતા હતા, પરંતુ કેવળ ક્ષમાને શાગવવા માટે પાપાણનો આદાર કરવાથી તેઓ અતિ નિરતેજ, નિસત્વ તથા નિર્બળ થઈને મરણને શરણુ યજ્ઞ ગયાં હતાં !” એ દુષ્કાળે હિન્દુસ્તાનની લોકસંખ્યાને બપાનક પરિમાણમાં ઘટાડી નાંખી હતી અને પ્રખ્યાત મિસ્ટર ડિઝીએ સમગ્રાણુ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે “ઇ સ ૧૮૬૧ અને ઇ સ. ૧૮૬૬-૧૯૦૦ ના દુષ્કાળોએ હિન્દુસ્તાનનાં અસંખ્ય ગુપ્તોનાં અસ્તિત્વ લીધાં છે ઇ સ ૧૮૯૧ માં ભારતવર્ષની લોક સંખ્યા ૨૮,૭૨,૨૩,૪૩૧ ની હતી અને તત્પરિની શુદ્ધિનો વિચાર કરી સરાસરી કાદતાં ઇ. સ. ૧૯૦૧ ના માર્ચ માસની ૧ લી તારીખે તે

લોક સંખ્યા ૩૩,૦૩,૦૬,૪૯૫ ની થતી જોઈએ, પરંતુ તે સંખ્યા ઇ સ ૧૯૦૧ માં તેટલી ન થતાં ૨૯,૪૦,૦૦,૦૦૦ નીજ યજ્ઞ હતી અર્થાત્ શુદ્ધિની સાત્તીય દશિથી ૩,૬૩,૦૬,૪૯૫ જોડાઈ લોકસંખ્યા ઓછી થઈ ગઈ હતી અને તેથી એમ કહેવામાં કારણુ પ્રકારનો અત્યવાય નથી કે એ દુષ્કાળે યુગોપના આઠોની આટલી મોટી સંખ્યાનો સમગ્ર વિનાશ કરી નાખ્યો હતો.”

જેજ મિસ્ટર વિલિયમ ડિઝી અન્ય એક રથને કહે છે કે “આ વર્ષણુના કારણથી દુષ્કાળ પડવાનો સંભવ ઉત્પન્ન થાય, એમાં કાંઈ અધિક આશ્ચર્ય નેતુ તથી, પરંતુ એકાદ ગોમાસુ મોડે યતાં જ શ્રિષ્ટિ સરકારના તાબામાંના ઈતર પ્રદેશોમાં દુષ્કાળ પડતો નથી અને તે કેવળ હિન્દુસ્તાનમાં જ આવી પડે છે, એ એક અત્યંત વિચારવાયોગ્ય વિષય છે હિન્દુસ્તાન દેશમાં દુષ્કાળ પડવાનું ખરું કારણુ ધાન્યની ન્યૂનતા નથી, હિન્દુ ધાન્યની ખરીદી માટે બેઈના પૈસાનો ટોટો, એજ તેવું સત્ય કારણુ છે દાક્ષમાં હિન્દુસ્તાનના ધણુખરા બાગોમાં રેલ્વે ચાલુ હોવાથી ધાન્ય તો પુષ્કળ મળી રહે છે, પરંતુ ધતની અનુકૂળતા ન હોવાથી દુષ્કાળના સમયમાં, લોકો તે ધાન્યનો પોતાના માણુને બચાવવામાટે જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી શકતા તથી, દિવસાનુદિવસ ભારતવર્ષના લોકોની રિથિન કશ્ચાજનક થતી જાય છે અને લોકો આત્મરક્ષણના કાર્યમાં અમ-

મર્થ અને અસમર્થ થતા જ દેખાય છે લેહિની પોષકશક્તિ નિત્ય પ્રતિ નષ્ટ થતી જાય છે એટલે જે હિન્દુસ્તાનમાં દુષ્કાળની સફળ વાગવાર આવી કરે, તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કાંઈ છે જ નહિ હિન્દુસ્તાન સરકારના દક્ષિણ ભાગના કાગળને જતાં ૨૫૮ દેખાઈ આવે છે કે, ૫ સ ૧૮૦૦ થી ૫ સ, ૧૮૫૪ સુધીમાં હિન્દુસ્તાનમાં ૧૨ દુષ્કાળ પડ્યા હતા, ૫ સ, ૧૮૬૦ થી ૫ સ, ૧૮૭૮ પર્યંતની વર્ષોમાં ૫૫ ૧૩ દુષ્કાળ પડ્યા હતા અને ૫ સ, ૧૮૭૮ થી ૫ સ ૧૯૦૦ પર્યંતના સમયમાં એકન્દર ૧૬ દુષ્કાળ પડી ચૂક્યા છે અર્થાત્ ૫ સ ની ૧૯ મી સુદીમાં સવળા મળીને ૪૫ દુષ્કાળ પડ્યા હતા એટલે એ દુષ્કાળોની સખ્યા મહાભયાનક તથા નિરાશાજનક છે, એમ કહેવામાં મને લેશ માત્ર ૫૫ મંદોચ થતો નથી, કારણ કે, એ દુષ્કાળોના ચોગે ભારતવર્ષના નિવાસીઓની જે નિસીમ હાનિ થઈ છે તે અનર્જનીય છે, છુદ્ધિની નુવંતાથી કહો, બાપર તથા ઉલોગના લોપથી કહો, ભૂમિમાંથી રમકડાં ચાલો જવાથી કહો, દિવા અતર્ક્ય કારણોથી ઘટિ જોઈ તથા અનિર્વાહિત થતી હોવાથી કહો, પરંતુ હિન્દુસ્તાનના લોકોને દુષ્કાળની આટલી બધી પીડા મોગવની પડે છે અને અચેત્ત મગમાર પોતાની ભારતીય પ્રજાના રક્ષણ માટે અનેક પ્રયત્નો તથા કોટલવધિ રૂપિયાનો વ્યય કરતી હોવા છતાં પ્રાચીને તેથી કંઈ પણ વ્યાવહારિક લાભ થઈ શકતો નથી એ ઘટના ખરેખર અતિદાય જેવું ઉપજાડનારી છે અર્થાત્ લેહિને સદાયતા આપવામાટે નાજુનિ રેલ્વે ગોળવાના કામમાં રોકા કરતાં નેદરો બાધવાના કાર્યમાં રોકવાની જે યોજના સરમરે કરેલી છે તે યોજનાથી હિન્દુસ્તાનના લોકોનું કાર્તિક વિશે કલ્યાણ થવાની મળ્યાનના માની શકાય છે.

‘હપ્પનિયા કાગ’માં બહુધા સમસ્ત ભારત વર્ષને ન્યા ન્યાની અસખ્ય પીડાની બાધા ચર્મ દગી ત્યાં કારિયાવાડ જેવા એક સર્વથા દુષ્ટપરજન આધાર રાખનારો પ્રદેશ એ દુષ્કાળ જન્ય પીડાના પગમાંથી ઉટતી જાય, એવી દર્શના માત્ર પણ મજતાદર્શક થવાનો સભવ

હોવાથી અને જામનગર રાજ્ય પણ કારિયાવાડમાં જ આવેલું હોવાથી મહિયાવાડનાં અન્ય દેશીય ગળ્યો અથવા સ્થળોના પ્રમાણે નવાનગર રાજ્ય અથવા હાલાર પ્રાંતમાં પણ એ દુષ્કાળના પરિણામનો ભય કરતાપૂર્વક, વિસ્તાર થવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે નમારા અંત્યતલુકા અને સાધારણ રિથિનીના ગ્રામને પણ તેની એ ભયંકરતાની બાધા થવાના ચિન્હો ૨૫૮ દેખાવા લાગ્યાં જામનગર રાજ્ય એાખામડળની સીમા સાથે જેઠાવલું હોવાથી જામનગર રાજ્યમાં ધર્મીકવાર સારા મમલમાં પણ એાખામડળના વારોગે ઊતરી આવી લગ્નકાર કરીને ત્રાસ વર્ણના કરે છે અને જેટલીકવાર જામનગરના જીમ સાહેબના જેટલાક વિરોધી બાપાતો દિવા નેશ શિયા ઠાક ખાનગી વિવાદના કારણથી બહારવડા બેડવાને બહાર નીકળી પડે છે અને તેઓ પોતાને ‘બહારવટિયા’ના નામથી ઓળખાવી પ્રજાને પોતાના અત્યાચારોથી પીડીને રાજ્યના વૈરનો બદલો પ્રજા પાસેથી વાળી લે છે પરંતુ આવા બુદ્ધારા અને બહારવટિયા જામનગર, ખબાસિયા તથા એનાં જ ખીજ નમરો દુર્જરક્ષિત તેમજ મૈન્ય આદિથી રક્ષિત હોવાથી બહુધા જે ગામડાંમાં પ્રવળનો પામે નાતમ રક્ષાનાં માધનોનો નાભાવ દોષ છે તેમ ગામડાંમાં પ્રવેશ કરી લુટકાટના રુદ્ધસીય વ્યવસાયને ચલાવોને ત્યાગ પોતાના ચીર્ષ (૧) નું પ્રદર્શન કરાવે છે અથવા તો પાત્રાગ્રઓ તથ વટેમાગુઓને લૂગી લેવાના કાર્યમાં પોતાના બળનો વ્યય કર્યા કરે છે જામનગર રાજ્યમાં નિરંતર માત્ર બુદ્ધારા તથા બહારવટિયા આદિનો નુનક અધિક ત્રાસ પ્રવર્તતોજ દોષ છે જેવામાં વળા નાશ ભયાનક દુષ્કાળનું મહાપ્રભુ કાળુ આવીને ન્યાનક ઉપગિયન થયું એટલે દુષ્કાળમાં અધિક માસ જેવેજ પ્રસંગ આવો ભાગે આ મડાના લોકો આવા દુષ્કાળના સમયમાં ઉચે જમા લેવા માટે જુ મારને બોલમાં દાટી રાખે છે અને ગમય આરતી એ ખાલોમાંની જુભાગવા બાહારથી દુષ્કાળના સમયને દુએ સંતો તીર્થારી છે છે અર્થાત્ નમારા ગ્રામમાં પણ જેટલાક લોકો ખાસે જુભારના એવા બ્રમિમગર દના ૫૨૭

એક તરફથી ઘાસચારાની તળી પડવાથી દેરાના જીવનનો ચિન્તા વધવા માંડી, નદીનાં પાણી સાથે દૂધનાં પાણી પણ સફાઈ આપ્યા અને ખીજી તરફથી ચોર તથા લુટારા આદિ બદમાશ લેકડિનો મગગાટ થવા લાગ્યો; એટલે આની પરિસ્થિતિમાં ધર્મપુર જેવા એક સર્વ સાધનવિહીન ગ્રામમાં રહેવું તે પોતાના હાથે જ પોતાના મરણને બોલાવવા જેવું હોવાથી અમારા મામના જે કેટલાક ધૃદ તથા હુદિમાન પુરોષો દના તેઓ એક દિવસ ચોરામાં એકત્ર થઈને આ આપત્તિના નિવારણને હવે શે ઉપાય કરવો અને ગ્રામમાં રહેવું કે દુષ્કાળના દિવસો વીતાડવી માટે કોઈ મોટા સુરક્ષિત નગરમાં આપ્યા 'જુ' એ વિષયનો વિચાર ચલાવવા લાગ્યા.

ગામડાનો આવો એક ચોરા તે મુબદ્દનો ટાલિન હોઈ, કતકતાનો ટાલિન હોઈ, કરાચીનો ખાસિકડિનો હોઈ કિવા અમદાવાદનો પ્રેમાલાલ હોઈ હશે અથવા તો એ હોઈને જેવી કોઈ એક મોટી ભવ્ય કમારત હશે અને તેમાં વક્તા તથા અધ્યક્ષ માટે ઉચ્ચ પીઠાસન તેમજ શ્રીતાઓ માટે કુરસીઓ તથા બેચોની વ્યવસ્થા કરાયલી હશે, એમ ઠાઈએ પણ માની લેવાનું નથી, કિન્તુ ગામડામાં સાર્વજનિક ઉપયોગ માટે ગ્રામના મધ્યભાગમાં દેવમંદિરની પાસે જ એક સ્થાન રાખવામાં આવે છે તેને ગામડાના લોકો ચોરા કરે છે અને તે ચોરામાં જ ચોરાઈની ગાલી સાર્વજનિક સભાઓ ભરાય છે એ ગામડિયા ચોરામાંની સભામાં બેસવા માટે કુરસીઓ તથા બેચોને બદલે ગોદડાં, ગૂચુપાટ અને ધાળજાનો જ ઉપયોગ કરાય છે. સભામાંના સર્વ મનુષ્યો વક્તા હોય છે અને ગ્રામના પટેલને આપણે સભાનો અધ્યક્ષ માનીએ તો ભલે, પરંતુ અધ્યક્ષ આદિની એ મામસભામાં આવરણતા હોતી જ નથી ગ્રામના પટેલ તથા વ્યાપારીઓના આવ્યા પછી દુકાનો મગગાટ તથા ધતૂરી-ચરમના ધૂમાડાનો ધામધૂમ સાથે આવી ગ્રામસભાના કાયનો આરંભ થઈ જાય છે અર્થાત્ આ સભા, પણ એવાજ પ્રકારની હતી, એ નવેસરથી કહેવાની આવશ્યકતા નથી.

ગ્રામના સર્વ પુરોષો એકત્ર થવા પછી બીજા

પહેલે સમાજનોને સંજોગોને ગંભીરતાથી બોલવાનો આરંભ કર્યો કે "ભાઈઓ, વખત એવો અને એટલો બધો ખરાબ થતો જાય છે, કે હવે આપણા આ ગામડા જેવા રક્ષણના સાધનો વિનાનાં ગામડામાં વધારેવાર રહેવામાં જન-માલની સલામતી નથી, એમ ચોખ્ખું દેખાઈ આવે છે એક બાજુ મહાભયાનક દુષ્કાળની ખીડાથી મનુષ્યો તથા પશુઓ ખીડાય છે અને ખીજી બાજુ ચોર, લુટારા તથા ધાડપાડુઓનો ત્રાસ પણ આપણા દેશમાં વધતો જાય છે એટલે જેમની પાસે આ દુષ્કાળના મમયને વીતાડી દેવામાટેના શોડાધર્ષા સાધનો હશે તેઓ પણ પોતાના તે સાધનોનો નિર્ણયતાપૂર્વક ઉપયોગ કરી શકે, એવો રંગ દેખાતો નથી, કારણ કે, ચોરાઓ લેકડિનાં ઘરોમાં ખાતર પાડવા માંડ્યા છે, લુટારા લેકડિએ લુટકાટની સજ્જાત કરી દીધી છે, ધાડપાડુઓ વાડ પાડવા મઠી ગયા છે અને બારવડિયાના બખેડા તો ચામ્પાન કરે છે છેલ્લા સાત દિવસમાં આપણા ગામની આસપાસનાં ખાખેડુ અને લીંકુ એ બે ગામ ભગાઈયાં છે, એ તો તેમાં બધા સારી રીતે જાણે છે અને તેથી આપણું આ ધર્મપુર પણ વહેલું કે મોડું નહિ ભગાય અને આપણાં માથાપર પણ આક્રમ નહિ આવે એની શી ખાતરી વા? હથિયારખાનીના કાયદાએ આપણી પાસે હથિયાર રહેવા દીધા નથી એટલે આપણી પાસે પોતાના બચાવના કાંઈ પણ સાધનો ન હોવાથી પાંચ હથિયારખાંધ માણસો પાંચસો માણસોની વસતીવાળા આ ગામડાને ભાગી શકે તેમ છે, તો પછી પત્નીસ કે પચાસ હથિયારખાંધ માણસોનું ટોળું આવી પડે તો તેઓ શું ન કરી શકે વા? આપણે અત્યારે આવી પરિસ્થિતિમાં આવી પડેના હોવાથી આપણા નિર્વાહમાટેની, આપણા જન-માલની સલામતીમાટેની અને આપણાં ટોળાંખરને બચાવવામાટેની શી વ્યવસ્થા કરવી એટલે કે આ દુષ્કાળરૂપ તોફાની મહાસાગરમાંથી તરીને પાર પડવાનો શે ઉપાય કરવો એનો આજે થોડા વિચાર કરીને આપણે દૃઢ નિશ્ચય કરી નાખવાનો છે, કારણ કે, એટલા માટે જ આપણે અત્યારે અહીં બેગા થયા હીએ."

“ ખરેખર આપણે અત્યારે ધણી જ કંડોડી દાનમાં આવી પડ્યા છીએ અને તેથી આ સંકટમાંથી પાર પડાવો યોગ્ય વિચાર આપણે કરવો જ નોંધ્યો ” એક લુહાણા વ્યાપારીએ પોતાના ભાણજીને સર્વથી પ્રથમ અનુમોદન આપ્યું.

“ ખરી વાત છે, ને અત્યારે જ આપણે આ બાબતનો વિચાર કરીને વ્યાજબી પગલાં નહિ ભરીએ તો પછી ત્યારે સંકટ સામું આવીને ઉભું રહેશે તે વેળાએ તે સંકટના નિવારણનો આપણથી કશોપણ ઉપાય કરી શકશે નહિ અને આપણો સર્વનાથ યજ્ઞ જશે આપણામાં એક એવી કહેવન છે કે ‘ ચેતતા નર સદા મુખી ’ એટલે આરા સમયમાં ચેતીને આ લવામાં જ સાર છે ” મારા પિતાથીએ પણ સુભાના ઉદ્દેશને પોતાના એ શબ્દોથી યોગ્ય પ્રુટિ આપી

“ આમ લાગે ત્યારે કૂવો ખોદવા નીકળ્યું તેના કરતાં પાણી આવ્યા પહેલાંજ પાર બાંધી લેવી એ વધારે સારું છે ” આપર જાનિના એક ૧૬ બેડુ તે દુનિયાદારીના ડહાપણને કહેવ તોથી દર્શાવવાની ચેષ્ટા કરીને કહ્યું

‘ ત્યારે મારો તો એવો જ અભિપ્રાય છે કે ’ એમ કહીને પોંચ મહાશયે પોતાના અભિપ્રાયને દર્શાવતા કહેવા માંડ્યું કે “ જેમનામાં પોતાની મામમત્તાને સંભાળવાની અને પોતાના પેતાના કુટુંબના તથા શેરદાંખરના નિર્વાહને ચલાવવાની સંપૂર્ણ શક્તિ હોય તેમણે જ આવા લવાનક સમયમાં પોતાના ગામમાં રહેવાની ફરજ ત કડી અને જેમની પાસે આત્મરક્ષા, કુટુંબરક્ષા તથા પુત્રપાતા સાધનોનો અભાવ હોય તેમણે આ કડિન કાળને પીનાડી દેવાપ્રદ કાંઈ પણ સુરક્ષિત તથા જ્યાં મહેનત મજૂરી કરીને પણ આવક પેળા મળી શકે તેમદોષ તેવા સ્થાનમાં એટલે કે કાંઈ સારા શહેરમાં ચાલ્યા જવું પરંતુ એટલી વાત સર્વ ભાગીએ ખ્યાનમાં રાખવાની છે કે આવના વર્તનું મોખાનું બેસે તે પહેલાં જેટલી વેળાએ બન્યાં મળી સર્વ બાધાઓ પાછા બંદી આવી પડે ત્યુ મન પોતપોતાના ધરમાર મનબાજીને કાને લાગી જવું, પડી તો જેવો સર્વ ભાગીઓને વિચાર.

“ પોંચનો આ અભિપ્રાય અતિસય ઉત્તમ છે, કારણ કે, ગોટાં નગરમાં ધનાઢય ઉતારા ત્યાં અને દયાળુ પુરોહો વધારે સંખ્યામાં હોવાથી ને આપણે કાંઈ મોટા નગરમાં જઈને રહીશું તો ત્યાં આપણાં શેરોને ધર્માંદાનો ધાસ નારો મળ્યા કરશે, આપણો નભાવ પણ યજ્ઞ જશે અને આપણી પાસે જે કાંઈ પાત્ર પૈસાની ગોઠ અથવા ધરેણું ગાંઠુ હશે તે જગુ સુરક્ષિત રહેશે. હું તો બે ચાર દિવસમાં આજની આ સભા ન બરાઈ હોત, તો પણ મારા પરિવારને કહેવે કાંઈ મોટા નગરમાં રહેવાને ચાલ્યા જવાનો હતો એટલે આજની સભામાં પોંચે દર્શાવેલા અભિપ્રાયથી મારા વિચારને પ્રુટિ મળી છે અને તેથી હું તો એમ જ ધન્યું છું કે આપણા ગામના બધા લોકો જૂદા જૂદા શહેરમાં ચાલ્યા જવ તો વધારે સારું છે માત્ર બોધધર્મી મહાશ માટે પાંચપચીસ છતાં માણસોની જ બંદી ન વસકતા છે એટલે જેઓ બંદી રહેવાનું ઇચ્છા કરે તેમના નિર્વાહની વ્યવસ્થા શહેરમાં જનાર લોકોએ પોતાની કમણીમાંથી અમુક ભાગ આપીને કરી આપવી એવો મારો પ્રસ્તાવ છે પછી તે જેવો સર્વ બધુઓનો વિચાર ’ મારા પિતા ગિવશ કરે મહીરતાથી પોતાના અભિપ્રાયને વાણીવારો વ્યક્ત કરી બતાવ્યો

‘ સુખની સાક્ષી અને વિપ્રતું પચન ! ત્રિગિવશ કરમાઈ બોલ્યા તે સત્તર આના ને ને રાત્રિ સમજવાનું છે હું પણ મારા ચાર દીકરા, તેમની વહુઓ અને તેમનાં છોકરાં છોકરીને બાળાગિરે મોકલી દેવાનો છું અને અમે બે માણસ બંદી બોધધર્મી સભાગ માટે રહેવાનાં છીએ અમે બન્ને માણસ એમી અને પોણેયો વર્ષ બાહ્ય ગર્વાં છીએ એટલે મોતના ધરમાં તો આવી પહોંચ્યા છીએ એટલામાટે અમારા મનમાં મરણનો ભય નથી તેમ જ ધર ખાલી પડ્યાં હશે તો ચેર, તુલસી અને બારવટના પજુ ધર પર નજર નાખે તેમ નથી એટલે ચાલ્યા ખાઈય, ભગવાનનું નામ જાણીય અને બાનદ મમળ કરીને બેાં રહીશું ને જીવન રહીશું તો સારો સમય નોંધ્યું અને મરી ગયાં તે અમારા મરણથી કાંઈ દુનિયા રડક જન્ય તેમ નથી એટલે

અમને તો બન્ને બાબતોમાં આનંદ જ છે !”
પટેને કહ્યું.

મારા પિતાશ્રીના અને ગામના પટેલના આ અભિપ્રાયને જાણી લીધા પછી ગામના પશ્ચાત્ત માણસો એ જ નિશ્ચયપર આવી ગયા કે અચૂક વદ પુરોષ તથા વદ સ્ત્રીઓને જો તેમની ઇચ્છા હોય તો ગામમાં રહેવા દઇને અન્ય મનુષ્યોએ પોતાના કુટુંબલક્ષ્મીધન તથા પરુધનને લઈને ત્યાંથી દૂર થઈ જાય અને સારા સુરક્ષિત નગરમાં પોતપોતાની ઇચ્છાનુસાર કુટુંબજાનના કુખમય દિવસોને વીના-કવામાં એક બે દિવસમાં જ ચાલ્યા જવું અને બાપના કૂવામાં હૂંખી મરવાનો મૂર્ખતા બરેલો પ્રયત્ન ન કરવો.

અહીં વચ્ચે જણાવવાની આવશ્યકતા છે કે જે દિવસે અમારા ગામના ચોરામાં એ સલાહરવામાં આવી હતી તે દિવસ અષાઢ મામની પૂર્ણિમાનો હતો અને સલા રાત્રે વાળુપાણી કર્યા પછી બરાબથી હોવાથી એટલે કે સલાના કાર્યક્રમનો હાજર નવવાચ્યા પછી આરભ થયો હતો અને અગિયાર વાગે સલાના કાર્યની સમાપ્તિ થયા પછી આકાશના મધ્યભાગમાં આવેલા પૂર્ણિમાની રીતન તથા શાંત પ્રકાશને સર્વ વિરત રેલો જોઇને માન ચાર પાંચ સલાસદો જ ધેર ગયા હતા અને બાકીના સર્વ સલાસદો ચોરામાં હુકાના આનંદને લૂટતા અને હવે સત્વર જ જૂદા પડવાનો પ્રસંગ આવવાનો હતો એટલે પરસ્પર તે વિશેના વાર્તાલાપ કરતા ત્યાં જ બેસી રહ્યા હતા તે વાર્તાલાપ આ પ્રમાણેનો હતો —

“કેમ ત્યારે કાનાભગત, તમારો ક્યા જવાનો વિચાર છે ?” માહદેવનામના કુભારે અપ્પર કાના ભગતને સંબોધીને પૂછ્યું.

“આપણે તો ભાઈ જામનગર જવાનો વિચાર છે, કારણ કે, ત્યાં બે ચાર રોકડા અમારા એળખીતા છે એટલે તેમની ઝોચ મળતાં જામ નગરમાં અમારો નબાવ સારીરિતે થઈ જશે અને ભગવાન કશે તો વૈશાખના વાવણા કરવાને પાછા અહીં આવી પહોંચીશું પણ ભાઈ, તમારો ક્યા જવાનો વિચાર છે ?” કાનાભગતે જવાબ આપીને સહત પૂછ્યો.

“અમારે તો પોરબદર જ જવું પડશે, કારણ કે, ત્યાં અમારા સગા બહાવાના ચાર પાંચ ઘરે હોવાથી બોયડાનું ભાડું નહિ ભરવું પડે અને

પોરબદરમાં બહાણ બધાંતા હોવાથી તેમજ મકાનોનાં બાઈકામ પણ હર્મેશ ચાલતાં હોવાથી સતારનો ધધો, સારો ચાલશે તો નબાવ પણ થઈ જશે અને તે ઉપરાંત જો ભાગ્ય સારું હશે તો પાંચ પૈસાનો વધારો પણ થઈ શકશે હાલ તરત અમે તો ત્યાંજ વસવાટ કરીશું અને આ વતુ વર્ષ સારું થવાના સમાચાર જ્યારે અમારા સંભળવામાં આવશે ત્યારે જ પાછાં આવીશું, કારણ કે, અમારે કામ વાવણું કરવાં નથી એટલે વૈશાખ માસમાં અહીં આવવાની અમારા માટે આવશ્યકતા નથી” સતારનું કામ કરનારા માતદેવ કુભારે પોતાની પોરબદર જવાની ઇચ્છા દર્શાવી.

જેતસી ભાટિયા નામના આપરભાઈએ કાના પૂછ્યા વિના જ કહેવા માંડ્યું કે “આપણે તો ખભાળિયામાંજ છાવણી નાખીને પડ્યા રહીશું અને ખભાળિયુ અહીંથી સાત ગાઉપર જ આવેલું હોવાથી મહિને બે મહિને ડોમા અને ડોસીની સભાળ પણ લેતા રહીશું અને વૈશાખ મહિનો આવતાં જ પાછા અહીં આવીને ડોમા રહીશું, ડોરોને મૂકીશું ખભાળિયાના ધર્મવાદમાં અને આપણે કરીશું મહેનત મજૂરી એટલે પરમેશ્વર કરશે તો દશે મહિનો સૂધી વાધે તો નહિ જ આવે, પછી તો જેની પરમેશ્વરની ઇચ્છા !”

“આપણે તો, ભાઈ, અહીંથી પોરબદર અને પોરબદરથી રેલગાડીમાં બેસીને સીધા સુપર બેચા થઈ જવાનો વિચાર છે અને તે માટેની કેટલીક તૈયારીઓ પણ આપણે તો કરી રાખી છે. સુબધમાં મારાં કપડો દીકરી દીધેલી છે અને મારા બનેલીની મગજાણસની માસકીટમાં કાપડની કુઝન સારી ચાલતી હોવાથી મારા બહેન બનેલી પૈસેટકે સુખી છે એટલે મારા બનેલીની કુઝને અથવા તો તેની બલામણથી બીજે કાંઈ ઠેકાણે તો કરી રહી જઈશું તો મહિનાનો પચાસથી નીસ રૂપિયા જેટલો પગાર મળશે તેથી અમે ત્રણ માણસોનું બે માણસ અમે અને મારા ડોસાનું-ચુગરાનું થતું રહેશે જો ત્યાં કાંઈ મારા યોગ થઈ જશે તો પોતાનો ધધો કરીને ત્યાં જ રહીશું અને નહિ તો પછી વર્ષે-બે વર્ષે પાછાં આવતાં રહીશું” ગોરધન

નામના પચીસ વર્ષની અવસ્થાના એક છુદ્ધ જીવે બહેન અનેવીપગ આધાર રાખીને સુખ બજામાટેના પોતાનો વિચાર દર્શાવે

આ છુદ્ધાણા ગોરધન-ગોવર્ધન-ભાઈ એક એવા પ્રકારનો મનુષ્ય હતો કે પોતાની બે સગી બહેનોને કોઈ દિવસ પસલીના ચાર આના પશુ આપતો નહોતો અને જો તેની બહેનો કોઈવાર માતા તથા ભાઈને મળવામાટે અથવા તો સ્વા વડ કરવાને આવે, તો એક દિવસ બળી જળીને તેમને જમાડતો હતો અને બીજા દિવસથી તે બહેનોને પોતાની ગાંઠખર્ચાને ખાવું પડતું હતું પોતાની સગી બહેનોસાથે તેનું આવું વર્તન હતું, તો પછી કંઈની દીકરી બહેન સાથે તેણે ભાઈ તરીકેનો કેવો સારો વ્યવહાર રાખ્યો હતો એ કંદપનાથી જાણી શકાય તેમ છે પરંતુ જ્યારે પોતાના માથાપર આવે પ્રસંગ ચાલી પડ્યો એટલે તરત કંઈની દીકરી બહેનોના મનમાં તેને શાંતિ આપે. માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તે તેનાપર આધાર રાખીને સુખ બજા માટે પણ તૈયાર થઈ ગયો કેની સ્વાર્થા-વના ! આ સસા મ્માં જેમના ચંદ્રકોપમાં 'આપડું' ચંદ્ર છે જ નહિ અને જેઓ કેવળ 'લેવું' જ શીખ્યા છે એવા પશુકોટિના અસખ્ય મનુષ્યોમાતા જ એ ગોવર્ધન પશુ મનુષ્યાકૃતિ પશુ હતો અને તેથી તેનો મુદાવેષ એ જ હતો કે —

“પપસેકી આપસે બી રહ્યજાત ન જાણિયે,

સંજ કાળિયે પર દેનેથી ઉદ્ધત ન જાણિયે ।

અરવ આવા પ્રકારનો વાર્તાલાપ ત્યા ક્યાકે દોઢકલાક સુધી ચાલતો રહ્યો અને તેના પરિણામે જેટલાં માણસો ખભાળિયે જતાના હોય તેમણે ધમપુરથી સાથે જ નીકળેલ જામ નગર જનારા માણસોએ જામનગર સુધીના પ્રવાસ સાથે રહીને જ કરવા એને પોરમદર જતા ધજ્જનારાએ પણ પ્રવાસમા સાથે જ રહેવું એ પ્રમાણેનો પરસ્પર હાવ કરવામાં આવ્યો કે જેથી માર્ગમા લટાઈ જવાનો વિશેષ ભય ન રહે અને સર્વજનો પોતાપોતાના વારેલાં સ્થાનોમાં નિર્જનતાપૂર્વક પહોંચી જાય. લગભગ સામાન્ય વાગે ચારામાંના મનુષ્યોએ ઉત્તારી

તૈયારી કરવા માંડી, પણ એટલામા 'દોરો દોરો ચોર ચોર !'ની મુખે ગચ્ચાન સંભળીવા માંડી અને તેથી સવ મનુષ્યો ધેર ન જતાં વાંધ એ છુમો આવતી હતી તે ધરનરજ જ હતા વળથી દોડવા લાગ્યા

ચારામા જ વેળાયે ઉપર્યુત સભા લગ્ન થકી હતી તે વેળાયે પુરોના સમુદાયથી અ પ અતરપર કેટલીક નાની અને મોટી છાંપરીઓ પણ બેઠેલી હતી અને હું પણ તે છાંપરીની સાથે ત્યાં બેઠી હતી ઉપર જાણીયા પ્રમાણે જ્યારે 'દોરો દોરો' અને 'ચોર ચોર'ની જૂમ પડી એટલે પુરો જવા દોડ્યા કે છોકરીઓ પણ તેમની પાછળ દોડવા લાગી પરંતુ મેં એવી રીતે દોડવાનું વ્યાજબી ન થાયું, કારણ કે, આવા પ્રકારની દોડવામામ્માં ઠોકરાઈને પડી જવાનો અને માથું ફૂટી જવાનો ધમ્મીવાગ સભવ હોય છે એ હું સારીરીતે જાણતી હતી અને તેથી હું ધીમી ધીમી ચાંની હોવાથી બીજા છોકરીઓથી પણ ધમ્મી જ પાછળ રહી ગયું હતી તો પછી પુરોથી બહુજ નધારે પાછળ રહી જઈ એ સ્વાભાવિક જ હતું 'ચોર ચોર'ની જૂમ ગામના આયમણા છોડાપરથી સંભળાઈ હતી અને માર્ગ મનુષ્યો ત્યાં દોડીને પહોંચી ગયા તે વેળાયે હું તો દહજ અ પોમાર્ગ પશુ માપી શકી નહોતી પરિણામતા ચઢનો પ્રમાણ મવત્ર વિસ્તરેલો હોવાથી જો કે ભીતિનો વિગેષ મહત્તર નહોતો છતાં બીનિ મારાં નેત્રા મમતા મર્તિમતી ચઢને બીની રહી, એક ખાચામાં બે કાના માથિના અને તદ્દારો જેમની કમ્મરે કાટકની દેખાતી હતી તેવા ચાર હટપુ' મનુ યો ઉભેલા મારા નેવામાં આવ્યા અને તેમને જ તાજ માંડે પ્રમગ હલ્ય ભાઈ કે તવા લાગ્યું મેં છુમ પાડવાનો વિચાર કર્યો, પણ મારા મુખમાંથી ચીકાર નીકળે એટલામાં તો તે ચારે પુરો માગપર મસી આવ્યા એ પુરો પ્રથા મારા મુખને પોતાના હાથથી દબાવી રાખીને પછી તરત જ મારા મોઢામા લગકાનો મુનો મારી દીધો અને ત્યાંપછી તે ચાર પુરો મને જીપાગિને ગામના ઉગમજા છોડાર આવેલા આપા તરફ ચાલવા લાગ્યા આ અચિન્ય આવી

પડેલી આપત્તિથી મારા હૃદય એવું તો નિર્ભય
મને લખાવીન ચાલ ગયું કે થોડીવારમા જ મને
મૂર્છા આવી ગઈ અને તેથી આપમાધી નીકળ્યા
પડી મારું શું થયું અને શું નહિ, એવું મને કશું
પણ જ્ઞાન કે જ્ઞાન મંદી શક્ય નહિ

પ્રકરણ ૪ થું જોરાવરના જાળમા !

જ્યારે મારી મૂર્છાનું નિવારણ થયું, મારા
શરીરમા પુનઃ ચેતન્યનો આવિર્ભાવ થયો અને
મેં મારા નેત્રોને લઘાઈમાં તે વેળાએ સમસ્ત વિ-
શ્વમા સર્વનારાયણનો અધિકાર બાપેજો હોવાથી
અને સર્વને પ્રકાશનો વિસ્તાર હોવાથી કે પા-
વાણુનિર્મિત કાર્ષ્ણ્ય એક પુરાતન મહાલય દૃશ્ય
વિશાળ લવનમાંના એક વિશાળ ખડ અથવા
કદામા એક દાહિયાપર બિણવેલી મૃદુ યંત્રમાં
પડી હતી એમ મારા જ્ઞેવામાં આવ્યું તે વિ-
શાળ દર્શનો પશ્ચિમાભિમુખ વાતાવન પાસે એક
ખૂણામાં મારો દાહિયો દાખેજો હતો, સામેના
ખીખા ખૂણામાં એક સુંદર કાચ ગોઠવેજો હતો
મધ્ય ભાગમા એક ગોળ ટેબલ હતું, ટેબલની
આસપાસ દાયાવાળી ચાર કુરસીઓ હતી ત્રીજા
ખૂણામા એક કેસિંગ ટેબલ અને ચોથા ખૂણામા
એક કેમ્પુટેરનો અડધો ભાગ રખાયેલો હતો
છતના મધ્ય ભાગમા રાઉન્ડ ટેબલની ઉપર એક
લેમ્પ ચૂંચ લટકતો હતો અને ખીજે એક ટેબલ
લેમ્પ તેની નીચે રાઉન્ડ ટેબલપર પડ્યો હતો
કેમ્પુટેરના અડધિયાપર કોલન વોટર, ડ્રેન્ડી,
મોડા અને કેમ્બર ગારિની બાટનીઓ તેમ જ
કાચના ત્રણ ચામ ગ્લાસ પડેલા હતા અને મારા
દાહિયા પાસે જમીનપર પાથરેલી જાગમપર એક
મોટી ધૂનની પણ જ્ઞેવામા આવતી હતી જે
વેળાએ મારા દાહિયાની પાંગત પાસે એક કુર-
સીપર એક વૃદ્ધ સ્ત્રી બેઠી હતી અને સામેના
કાચપર ખીજ એક તરુણી અંદોડીને પડી હતી

વૃદ્ધા વનિતાની અવસ્થા જો કે પચાસ
વર્ષથી પણ કંઈક વિશેષ હતી છતાં તેના શરી-
રનો બાધો એવો તો મજબૂત અને ઘાટીનો
હતો કે તેની અવસ્થા યાત્રાસ વર્ષથી પણ અંદોડી

દેખાતી હતી અને તેનું એક ખીજી કારણ એ
પણ હતું કે તેના માથાનો એક પણ વાળ ઘેળો
થયો નહોતો, તેનો એક પણ દાંત પડ્યો નહોતો
અને તેની આમડીમાં એક પણ કર્ચલી પડેલી
દેખાતી નહોતી. તેની આમડીનો રમ ગારતા
મિશ્રિત થઈલો હતો, તેના સર્વ અવયવો સુંદર
મનોહર હતા, કદમાં જોયે તે બહુ ઊંચી નહોતી
તેમજ બહુ નીચી અથવા તો ઢાંગણી પણ
નહોતી, તેનાં નેત્રોમા એક પ્રકારની અસાધારણ
અચળતા અને તેના મુખમંડળપર કિચિત્ ફરતા
મિશ્રિત ગભીરતાની છટા વિસ્તરેલી હતી અને તે
મારા મુખમંડળમા પોતાની દૃષ્ટિને એકાગ્ર કરીને
બેઠી હતી તેનાં વસ્ત્રો મેહર જાતિની સ્ત્રીઓ જેવાં
હોવાથી તે મેહર જાતિની અમળા હોવી નોંધાયે
એવી તરફાળ કદપના કરી ચકાતી હતી. તેના
દાંધેમાં રૂપાનાં જડાં કદા, પગોમાં રૂપાનાં જડાં
કદાં, કાનોમા રૂપાનાં જેડલા તથા બાકોટા
અને ગળામાં સોનાની એક ક્રીણી 'સોનઈ'
આટતા અસકારો તેના શરીરપર દૃષ્ટિગોચર થતા
હતા, મેહર જાતિની સ્ત્રીઓ પોતાના શરીરપર
પોતાના અખડ સૌભાગ્ય અથવા વૈષ્ણવ્યને દર્શા-
વનાર કાંઈ વિશિષ્ટ ચિન્હ રાખતી ન હોવાથી
તે વૃથા સંધવા હતી કે વિધવા હતી એની ત
રફાળ મારાથી કંપના કરી ચકાચ તેમ નહોતું.

ખીજ જે યુવતી કાચપર પડેલી હતી તેનું
વય વીસથી એકવીસ વર્ષ કરતાં વિશેષ નહોતું
અને તે અંદોડીવધી રૂમાળી હતી કે જો તેને
ઉત્તમ વસ્ત્રાલકારોપરે સુંગારીને જો કાંઈ રાજ
પોતાની અવપુરવાસિની રાણી કરીને રાખે તો
તેના નિસર્જન લાવવપના પ્રજાવથી તે રાજનું
અતપુર પણ દીપી નીકળે, એ સર્વથા સ્વાભા-
વિક હતું એ તરુણીએ પોતાના સુભાગ્ય હરતોમાં
સુવર્ણની બાંધે, ક્રીણી બાંધીએ, કાનોમા સુવ-
ર્ણના એ કર્ણપૂર્ણ, ગળામાં સોનાની એક મોહ-
નમાળા અને પગોમાં ચાંદીના બહુજ હવકા છડા
આદિ અલકારોને પોતાના કામળ, સુંદર અને
નયનમનોહર શરીરપર ધારણ કરેલા હતા અને
નીચે મલમલનો આરીક ધાકરો, યુગથી જાપાની
રેશમનું પોલકુ અને વાયલની પીરોળા રંગની
આરીક સાડી એ પ્રમાણેનાં વસ્ત્રો પરિધાન કરી
હતાં આવા સાદા વેષમા હોવા છતાં પણ તેના

નૈસર્ગિક સૌન્દર્યના પ્રભાવમા કલી પણ ન્યૂનતા અર્થ શકતી નહોતી અને તેથી અપદ્ જણાઇ આવતું હતું કે કૃત્રિમતાથી નૈસર્ગિકતાની મમાનતા કદાપિ નથી જ કરી શકાતી એ રમણીના વેધને લેતા તે કોઈ પણ ઉચ્ચ હિન્દુગતિની અવળા હોય એમ જણાઈ આવતું હતું તેમજ તેના હૃન્તોમા ઢાલતી બગી ઠિવા હાંધીદાતની ચુરી, તાંકમાં ચૂક તથા લાલપ્રદેશમા ચાલેના આદિ સૌભાગ્યચિન્હોમાનું એક પણ સૌભાગ્યચિન્હ તેના શરીરપર ન હોવાથી તે મારા જેવી જ કોઇ એક અભાગિની વિધવા હોવી જોઇએ, એ પણ સર્વથા સ્પષ્ટ દેખાઇ આવતું હતું તે વેળાયે કોઇ ગહન વિચારમાં નિમગ્ન હોવાથી તેની દષ્ટિ માગ ભણી નહોતી

અરતુ એ બે અવળાઓનું આટલું વર્ણન અત્યારે સંપૂર્ણ હોવાથી હું હવે મારી આત્મ કથાના અનુસંધાનમા આગળ વધીશ ઉપર જ જણાવ્યા પ્રમાણે શુદ્ધિમાં આવતા જ મારા મુખ મઝળમાં પોતાની દષ્ટિને સ્થિર કરીને બેઠેલી રહ્યાં છીને મેં આતુરતાદર્શક સ્વરથી પૂછ્યું કે “બલી બહેન, હું અત્યારે ક્યા છું, મને અહીં લાવનાર કોણ છે, આ મકાન કેમ છે, આ ગામ કયું છે અને મને અહીં શા કારણથી લાવવામા આવી છે, તે જો મને કૃપા કરીને જણાવશો તો તમારો તમારી ગતિની આ એક દુષ્પિની અજળાપર અતિશય ઉપકાર થશે ત્યારે કહો કે તમે મને જે કંઈ પણ સમ્પ વાતો છે તે જણાવશો કે નહિ ?”

બાઈ, જે પુરુષ તને તારા ગામમાંથી ઉપાડીને અહીં લઇ આવ્યો છે તે પુરુષની અમને માત્ર એટલી જ આજ્ઞા છે કે તું અશુદ્ધિ અથવા મૂર્છામા હોવાથી તને શુદ્ધિમાં લાવવામાટેના યોગ્ય ઉપચારો કરવા અને તું શુદ્ધિમાં આવી જાય એટલે પડી તારી ઈચ્છા અનુસાર ખાન પાન તથા વસ્ત્રઆદિની યોગ્યિન વ્યવસ્થા કરી આપવી જે તને પાછીની આવસ્યકતા હોય તો પાછીને બદલે તારા સમ્પ દ્રવ લાવીને લાજર કરવાની અમને આજ્ઞા છે, પરતુ તારા આવા પ્રમગ્ના એક પણ પ્રશ્નનું ઉત્તર આપવાની અમને આજ્ઞા નથી અને તેટલામાટે અમારાથી તારા

આ સનાતોમાના એક પણ સંવાદનો જન્મ આપી શકાય તેમ નથી એટલે આ બાબતની અમા કોમા માગીએ છીએ ” એદગતિની બા સ્વાભાવિક જ અત્યંત અશુદ્ધ અને વિવતણુ ઉચ્ચારવાળી હોવા છતાં તે બહુ સ્ત્રીએ અતિશય શુદ્ધ અને ધારાવાહિની ગુન્ગરાતો લાપામા રાલ પ્રશ્નનું મને નિરાશોત્પાદક ઉત્તર આપ્યું અને ત્યાર પછી પૂછ્યું કે તારી પ્રકૃતિ અત્યારે કેમ છે ? હૃદયમાં અશાંતિની વિશેષતા તો નથી ને ?

“ મારા હૃદયમાં અશાંતિની વિશેષતા હોવાને સભવ છે કે નહિ, એની કલ્પના તમારાથી ત્યારે જ કરી શકાય કે જે તમારી મારી પરિસ્થિતિ સમાન પરિસ્થિતિ હોય અને તમે પણ હું અત્યારે અચાનક જેવા મકટમા આવી પડી છું તેમજ મકટમાં તમે પણ આવી પડ્યા હો ? કારણ કે, વધ્યા વનિતાના મનમા પ્રસૂતાની જે દનાની મધાર્થ કલ્પના બાગ્યેજ આવી શકે છે અરતુ મારા અન્ય પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો આપવાની તમને તે પુરુષે ના પાડી હોય, તો પણ મને અહીં આવ્યાને કેટલો સમય થયે છે એ તો કૃપા કરીને જણાવશો કે નહિ ? કારણ કે, માર મનુષ્યો મને મારા ગ્રામમાંથી ઉપાડીને આવતા થયા અને હું મૂર્છિતા થઈ ગઇ ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં કેટલો સમય વધી ગયો છે અને શી ની ઘટનાઓ બની છે, એનું મને લેશમોત્ર પણ રમરણુ નથી. ”

“ તારા આ પ્રશ્નનું ઉત્તર આપવામા કહી દાનિ ન હોવાથી એટલું ઉત્તર હું આપીશ. ” આમ કહીને તે રહ્યાં જણાવ્યું કે “ ગઇ કાલે પ્રગટમાં આ અંચાનમાં તારું આગમન થયું હતું એટલે અત્યારે અહીં તારા આવ્યાને એવીસ કલાક જેટલો સમય થઇ ચૂક્યો છે તારી મૂર્છા મરણુતુલ્ય હોવાથી તને શુદ્ધિમાં લાવવામાટે અમારે અનેક ઉપચારો કરવા પડ્યા છે ત્યારે જ અત્યારે તું શુદ્ધિમાં આવી શકી છે અરતુ હવે તું શુદ્ધિમાં આવેલી હોવાથી મધવાન્દ પૂરે તારે કંઈક પણ જોજન તો કરવું જ પડે એટલા માટે તારી જે કંઈ પણ ખાવાની ઈચ્છા હોય તે મને જણાવી દે એટલે હું તે પ્ર માંગેલી વ્યવસ્થા કરાવું ”

અપૂર્ણ.

અલૌકિક શક્તિ.

મનુષ્ય માનસા સર્વોત્તમ શક્તિ રહેલી છે આ શક્તિનો તે ન્યાં સુધી અનુભવ કરતો નથી ત્યાં સુધી જ તેને દુઃખ અને દારિદ્ર્યનો અનુભવ થાય છે આ જગતમાં મનુષ્ય સર્વોત્તમ સુખ, અનન્ત આનંદ અને ચિરસ્થાયી ગાતિનો અધિકારી છે તેને નિર્માલ્યપણે ફરવાની જે રહેવાની કાંઈ પણ જગત નથી જે માણસો પોતાનામાં રહેલી સર્વસામર્થ્યસંપન્ન શક્તિનો અનુભવ કરી શકતા નથી, પોતામાં રહેલી તે શક્તિમાં શ્રદ્ધા રાખતા નથી અને પ્રયત્નવડે તેને પ્રકટ કરી શકતા નથી તે માણસો જ દુઃખી રહ્યા કંઈ છે મનુષ્યને માટે જ સુખ નિર્માલ્ય થયેલું છે દ્રવ્ય પણ તેને માટે જ છે, ઇશ્વરે સર્વ પદાર્થો તેને માટે જ ઉત્પન્ન કરેલા છે તે સર્વને મેળવવાને માટે તેને અધિકાર છે, પરંતુ ન્યાં સુધી તે પદાર્થોને પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતામાં ગહેલી સર્વોત્તમ શક્તિને પ્રકટ કરતો નથી ત્યાં સુધી જ તે બિખારી રહ્યાં કરે છે

લગ્ન મનુષ્યો અશ્રદ્ધા અને શકાથી બરેલા હોય છે તેમને જેમાં ને તેમાં અશ્રદ્ધા થાય છે જેમાં ને તેમાં શકા રહે છે અમુક તો આપણને ન મળે, આપણા નસીબમાં તે ક્યાંથી હોય! આવા ને આવા નિરાશાજનક વિચારોથી તેનું મન ભરાઈ ગયેનું હોવાથી તેઓ આ જગતમાં જાય જ સુખને મેળવી શકે છે તેમને પોતામાં રહેલી સર્વોત્તમ શક્તિમાં વિશ્વાસ જ હોતો નથી. તરવાર ગમે તેવી સારી પાણીદાર હોય છતાં જો તેને પાણીમાં નાંખી મૂકવામાં આવે તો તે કાટથી કટાઈ જઈ ખતમ થાય છે પણ જો તેને ફરેરોજ સાંસુક રાખી ધસીને ધાર સારી તેજદાર કરવામાં આવે છે તોજ તેનું પાણી સચવાઈ રહે છે તેવી રીતે આપણામાં રહેલી સર્વોત્તમ શક્તિને પણ જો આપણે મનની એકાગ્રતાદ્વારા આપણામાં પ્રકટ નથી કરતા તો તે ખવાઈ ગયેલી તરવાર જેવી નિરૂપયોગી થઈ પડી ગઈ છે.

અને તેના દ્વારા આપણને કાંઈ પણ લાભ થતો નથી, આપણામાં રહેલી આ શક્તિને આપણે એકાગ્રતાદ્વારા પ્રકટ કરી શકીએ છીએ.

આપણા વિચાર અનુસાર જ આપણુ શરીર બની શકે છે જેના આપણા વિચાર હોય છે તેવા જ આપણે બનીએ છીએ-એથી ન્યારે આપણે આપણામાં રહેલી સામર્થ્યસંપન્ન શક્તિને પ્રકટ કરવા માટે તે શક્તિ સબધી વિચારોને ક્વિત્તમ દસ પદર મિનીટ સુધી રોજ એકાગ્ર કરવા અને શક્તિમાં આપણા વિચારને લીન્ન કરી દેવાથી આપણી બહાર તે શક્તિ પ્રકટ થાય છે. જેમ જેમ આપણે આપણી એકાગ્રતાને વધારતા જઈશું તેમ તેમ તે શક્તિ આપણામાં પ્રકટ થતી જશે. જે પ્રમાણે તમે તેની સાથે શુદ્ધિપૂર્વક વિચારને લિન્ન કરી શકો છો તે અનુસાર તે તમારામાં પ્રકટ થઈ શકે છે

તમારામાં રહેલી આ શક્તિમાં તમાગ મનને એકાગ્ર કરવા માટે સ્વચ્છપણે શાંતિપૂર્વક એક શાંત સ્થાનમાં બેસીને એક દીર્ઘશ્વાસ લેવો. નાઝી હૃદયમાં તમારી ચિત્તશક્તિને સ્થાયી શાંત મનુ, યોડીવારે જાણે તમારા બધા વિચારોને બહાર કાઢી મૂકતા હો તેમ પાછા શ્વાસ બહાર કાઢવો આ ક્રિયા નાક દ્વારા કરવી આ વખતે તમારા હૃદયમંદિરમાં વધુ શાંતિ તમને જણાશે શ્વાસ બહાર કાઢતી વખતે તમને જગડંગ કરાવનારા અશ્રદ્ધાના અને શકાના વિચારોને બહાર નીકળી ગયેલા માનો પાછા દીર્ઘશ્વાસ લેવો, આ વખતે તમે તમારામાં રહેલી બળવાન શક્તિ જાણે તમારી વાટ જોઈ બહાર બેઠેલી છે એની કંપના કરી તેમાં એકાગ્ર થાવ તે શક્તિનો તમારામાં પૂર્વપણે આવિર્ભાવ થયો છે એમ માનો. શ્રદ્ધા-પૂર્વક માનો

આમ વારંવાર કરવાથી તમે તમારા મનને એકાગ્ર કરી શકો છો, અને તમારામાં રહેલી શક્તિને તમે તમારામાં પ્રકટ કરી શકો છો આ ક્રિયા સતત દરરોજ નિયમપૂર્વક કરવાથી મિદ

યાય છે અને જેમ જેમ તમે અભ્યાસ વધારતા જાવ છો તેમ તેમ અવભાવસિદ્ધ થઈ શકે છે તમારામાં રહેલી આ શક્તિને આ રીતે પ્રગટ કરવાથી તમે તમ શે વ્યવહાર અને પરમાર્થ અને સર્વોત્તમપણે સિદ્ધ કરી શકો છો, તમે તમારી દુર્ગુણ રચિતને ટાળી શકો છો અને જેની તમારી ઇચ્છા થશે તેવી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકો છો.

તમને તમારા વ્યવહારમાં કંઈ સદા ધ્યાન, કંઈ ગુરુવચ્ચ પડે કે કંઈ સલાહ નોંધતી હોય તો તમે આ રીતે એકાગ્ર થઈ તમારામાં રહેલી સર્વોત્તમ બળવાળી સ્થિતિને પૂછી તેનો ઉત્તર મેળવી શકો છો. કોઈ પણ પ્રશ્નનો તમારે પ્રશ્ન પૂછવો હોય ત્યારે તમારે દીર્ઘશ્વાસપ્રશ્નામની ક્રિયાથી તમારા મનને ખાલી કરવું અને પછી એકાગ્ર થઈ તમારી ચિત્તવૃત્તિને તમારા હૃદય મંદિરમાં લઈ જઈ, તમારી જાળવાન શક્તિ સાથે એકાગ્ર કરી પ્રશ્ન પૂછી શાંત થવું અને તે સુઠાર ગાળે છે તે સાબળવા માટે તત્પર થવું આ વખતે એક પણ વિચાર ત્યા પ્રવેશી ન જાય તેની સાવચેતી રાખવી માત્ર તમારે ઉતરતીજ વાટ નેવી પહેલે દિવસે તમને તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ન મળે તો ગળારાત્રી નહિ પણ જેમ જેમ તમારી એકાગ્રતા મિલે થતી જશે તેમ તેમ તમને તમારા હૃદયમાં રહેલી સામર્થ્યશક્તિનો સ્વર મળવાનો જો ખીરજ રાખવી, શકા ન કરવી કે મંદીરા ન થવું તમારે તો માત્ર એકાગ્ર થઈ ઉતરને આજ્ઞાવાની છાંસ રાખવી તમારી એકાગ્રતા મિલે થતાં તમે તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવી શકો છો.

આ ક્રિયા લપ્તપાટપણે કરનારને મિલે થતી નથી તેમને આ પ્રમાણે પોતાના હૃદયમાં કે મરતકના મધ્યગિદ્ધ (મધ્યરત્ર)માં પોતાની વૃત્તિને એકાગ્ર કરી ચિત્તર મરવાનું માર્ગ ધાતું કઠિન લાગે છે આ ક્રિયા એકાગ્ર મિલે ન થતાં તેમાં શકા રાખનારને ત્વરે પછી મિલે થતી નથી આ ક્રિયા તો શ્વાપૂતક ખીરજ રાખી સ્વન કરી પ્રવાયી મિલે થાય છે પ્રથમ ક્રિયાની ચરચાસ કરતા એકાગ્ર એ ગિનીટ એકાગ્ર થવાનો પ્રયત્ન કરો અને પછી રાત્રી થોડી થોડી દાઢમ વધા

રતા જાવ. જેમ જેમ અભ્યાસ વધતો જશે તેમ તેમ તમને આ ક્રિયા સિદ્ધ થશેની અનુભવાશે.

તમારે તમારા મન ઉપર પૂર્ણ સ્વામિત્વ મેળવવું જોઈએ અને તે આ ક્રિયાથી મળી શકે છે આ ક્રિયા સિદ્ધ થતાં તમે તમારી ઇચ્છાનુસાર જ્યારે ચાહો ત્યારે વિચારોનો ત્યાગ કરી શાંતિ મેળવી શકો છો અને જ્યારે ઇચ્છો છો ત્યારે તેને કોઈ એક વિષયમાં એકાગ્ર કરી શકો છો આ પ્રયત્નમાં તમને કદાચ શરૂઆતમાં સિદ્ધિ ન મળે તો તેથી શકા કરશો નહિ, અને તમારા પ્રયત્નનો ત્યાગ કરશો નહિ સતત પ્રયત્ન કરવાથી આ ક્રિયા તમને સાધ્ય થવા વગર રહેશે નહિ આ પ્રમાણે આ ક્રિયાને મિલે કરવામાં તમે જેમ વધુ સમય ગાળશો તેમ તેમ વધુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને વધુ મિલિને મેળવશો અને તેનું પરિણામ પણ ચિત્તરપાથી આવશે.

આ ક્રિયાથી જેમ જેમ તમારામાં રહેલી અમોહશક્તિનો તમારામાં આવિર્ભાવ થતો જશે તેમ તેમ તમારે દુષ્કારિત્રય વિખાતું જશે તે પછી તમે તમારા ઉપર સ્વામિત્વ મેળવી શકશો તમે તમારા પગ ઉપર ઉભા રહેતા જો ખરો આ શક્તિનો તમારામાં પ્રાદુર્ભાવ થતો તમે બીજાના આગળ વીડી મોં કરીને દુષ્કાર શેઠા રહવા જૂની જશો. તમારા સુખ ઉપર પ્રતિકાનો પ્રભાવ જાણીને તમારામાં કોઈકે અલ્પાકિક શક્તિનો આવિર્ભાવ થયેલો તમને મમ જશે. તે પછી તમને કોઈ પણ કાર્ય કઠિન નહિ જણાય તેમ કોઈ પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી અમુ બલિત નહિ લાગે.

જન તમે તમારી નિષ્ઠિત સર્વોત્તમ કરવાની ઇચ્છા રાખતા હો, જો તમે તમારા વ્યવહારની સિદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા રાખતા હો, જો તમે જાગૃત્તા પ્રતિભાગ પામવા ઇચ્છતા હો, આ શિષ્ટ રિયતિ મુધાગવાની ઇચ્છાની ખામીમાં રાખતા હો તો આજ્ઞાથીજ તમારે તમારી આ અતીકિક વૃત્તિને પ્રગટ કરવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, આ શક્તિને પ્રગટ કરવા દરરોજ થોડા થોડા પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ, જેમ જેમ તમે પ્રયત્ન કરશો તેમ તેમ તમને તેમની સરળતા જાણશે અને તેની સિદ્ધિ થતાં તમે 'મે'

તેણે કઠિનમાં કઠિન કામ પણ રહેલાઈથી સિદ્ધ કરી શકેશે.

દુ ખ અને દારિદ્ર્યમાથી સુકિત મેળવવાને માટે મનુષ્ય માત્રે આ કિવાને સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે મનુષ્યો પોતામાં રહેલી આ શક્તિને પ્રકટ કરવા યત્ન નથી કરતા તેથીજ દુ ખી રહ્યાં કરે છે તેમને ખવર પણ નથી કે આવી અધૌકિક શક્તિ પોતામાં રહેલી છે તેથી ધણા તેને પ્રકટ કરવાને બેદરકાર રહે છે જેમણે જેમણે આ શક્તિને ખીવાવી હોય છે તેઓ આ જગતમાં અદ્વાનપદને મેળવી શકે છે, સર્વ કાષ્ટના આદર્શ રૂપ બની રહે છે સુખ અને આનંદ તો તેની આગળ હમેશાં હાજર રહ્યાજ કરે છે. તેમની શક્તિના પ્રભાવે તે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે તે તે વસ્તુ તેમના પ્રતિ આકર્ષાઈ આવે છે તેમને કાષ્ટ વાતની આશી જણાતી નથી તે ધારે છે તે કાર્યને સિદ્ધ કરી શકે છે આ બધું તેમણે પોતા રહેલી શુભ અધૌકિક શક્તિને પોતામાં પ્રકટ કરી હોય છે તેના પ્રતાપે તે કરી શકે છે.

તમે પણ ન્તે આ સંમાર્ગમાં વ્યવહારિક સિદ્ધિનો અનુભવ કરવાની ઇચ્છા રાખતા હો, પરિશિષ્ટ અમુદયને ઇચ્છતા હો તો, આજથીજ તમારે શક્તિને તમારામાં પ્રકટ કરવા યત્ન કરો મેર્યા સકાંતા, અશ્રદ્ધાના અને ભયના વિચારોને તેમાંથી આપી દો અને તમારામાં રહેલી આ

અનૌકિક શક્તિના પ્રભાવને મેળવી આ વિશ્વમાં નિર્જય થઈ અક્રુષ્ણ તમને તમારે આ શક્તિનો સાક્ષાત્કાર થશે ત્યારેજ તમારા સામર્થ્યનું જ્ઞાન થશે, ત્યારેજ તમને તમારું મહત્ત્વ સમજાશે.

તમારે હવે આ માર્ગ જાળવા પડી કોઈની આગળ દીન બની નહો વ્હીલું કરી દુ ખના રોહાં રહવા નહિ પડે જાતી કાઠી નિર્બંધ થઈ મરત બને તમારે જે કાષ્ટ જોઈએ તેને માટે ગભરાવાની જરૂર નથી કે કોઈની પાસે દીન લાવે યાચના કરવાની જરૂર નથી હવે તમારે કોઈનીથી દળાવા નું નથી કારણ કે તમારી પાસે સર્વ સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરી શકો તેની અનૌકિક શક્તિ રહેલી છે તમારે જે જોઈએ તે તેની પાસે માગો તે જ તમને સત્કાર્યમાં દોરી તમારી વસ્તુ મળી શકે તેવો તમને રસ્તો બતાવશે જેમ લોકશ્રુ નકમતિ લોક આકર્ષાઈ આવે છે તેમ તમારામાં રહેલી આ શક્તિ પ્રતિ સર્વ સામર્થ્ય આકર્ષાઈ આવે છે. માત્ર તમારામાં તેને પ્રકટ કરવી એજ કાર્ય તમારું છે અને તેને પ્રકટ કરવાને સર્વોત્તમ રસ્તો મનની એકાગ્રતા છે તે એકાગ્રતા દ્વારા તમારી ચિત્તવૃત્તિને તમારામાં રહેલી આ અનૌકિક શક્તિમાં દિવ કરો અને જેમ જેમ તમે તેમા એકાગ્ર થતા જશો તેમ તેમ તે શક્તિ તમારામાં પ્રકટ થતી જશે, અને તે પ્રકટ થતા તમને સર્વ કાષ્ટ હસ્તાગત થતું જણાશે.

ખપી જવા આવી છે તુરંતજ મંગાવી લેયો

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત-અત્યુત્તમ નવલકથા

વહુ ઠકુરાણી.

પાકુ પુકું વાંચતા જ્ઞાન, ગેમ્મત અને આનંદ મળે છે કી રૂ. ૧-૮-૦.

પર્શિંગ્મન નાઈટસ.

અદેખીયત નાઈટસ જેવીજ રસીક ને આનંદ આપનાર વાર્તાઓનો સંગ્રહ

૧-૮-૦

વ્યવસ્થાપકે લાગ્યોદય-અમદાવાદ.

દુઃખ પછી સુખ.

(લે શ્રીયુત નારાયણશાસ્ત્રી જ મહેતા, બી એ.)

સુર્ય કિર્તિજ્વામાં સમુદ્રના મોળ ઉપર દિગ્વિજા-
ના ખાંધ રહ્યો હતો સાંજનો સમય હતો. અન-
બેલી મુગધના સંધન અને નિર્ધન બેઠમે ઉપર
ફરવા અને માંગવા નીકળી પડ્યા હતા.

બેઠમે ઉપર જોટલી ખુદતી અને ખુદતુમા
હવા અને પચરગી મડળીના મહાસતી મોજ
મળે છે તેટલોજ કટાણે "અરે, શેડ આ આ-
ધળાને દીકળી" "અરે બાણુ સાહેબ એ લગડા
ખૂબ મરતાહે," "એમ માયબાપ આ નમાયુ બચ્ચુ
દુધ વગર તનમે છે" એવી ફૂનોમ અને ખરાં દુખી-
યાની, દાન ફાડનારી ચીસો આપે છે. બૂરેચૂક
ને ઉદાર ઘસિએ ગળવામાં દાય ધલાવ્યો તો
પછી નેષ્ઠ ત્યો ફરેતી. [ ] કોને આપવું અને
કોને નહીં? એટલું જ નહીં પણ જગત આપ
વામા પણ નેષ્ઠમ સમાજેષ્ઠ છે એક વખત
જગત આપ્યો કે પછી એ લિખારી તમારો
પીછો છોડનાર નહિ !

આ દવા ખાવા આવવા ટોળામા એકલ-
તામા ફક્ત આપણા બેરીસ્ટર સાહેબજ હતા.
પણ તેમની આખો ચારે કોર ચક્રવર્તી ફરતી
હતી તે પરથી એમ જણાતું હતું કે તેઓ કોઈ
શીકાર જોળે છે વધતા વધતાં બેઠમે બાથ પાત્રે
આવી ત્યાં ઉભા રહી બધે નજર ફેરવી પોતાના
અપડુકેટ છગીયા પોપાક સાચુ નેષ્ઠ ચાલ્યા થો
ડેજ ગયા હશે અને તેમના મ્હોં ઉપર દાસ્ય
રહુરુ અને ઉનાવળે પગે પત્થર કુલ્તા કુલ્તા
ફરીમા કાંઈ નરદ આસ્થા

થોડે દુર એક મટોલી ચીથા ઉપર ઉભા રહી
એક ત્રવગોવના દાયમા નાનકડું પુખ્ત ઉપાકું
રાખી સૂઈ તજ ફરી કાંઈ દોડ ફરડાવતી હતી.
તે એટલી તો આનંદત હતી કે આપણા બેરી-
સ્ટર સાહેબ કેટલોક વખત ત્યાં ઉભા રહ્યા પણ
તેના હાથમા ન હોય તેમ સદાજ નજર પણ

નાખી નહીં થોડી વારે પરવારી હરતે ચેહેરે
આપણા બેરીસ્ટર સાચું નેષ્ઠ બોલી ઉઠી

"હવે! ક્યારના તમને આવેલા ?"

"થોડી વાર થઈ પણ તમને બચુતાં દના-
તેથી થોભેતો."

"વાર ઉપકાર થયો પણ—"

એટલું બોલીને તે મુંદરી એકદમ અટકી
જઈ એકીટસે આપણા ફરતમ સાચુ બે-
ધજ રહી.

"ક્યમ 'પણ' કહી એકદમ ચાટકાં વાર ?"

"હુ વિચા કરતી હતી કે વખતે તું ને
દેવા માંગતી હતી તે કેહેવાનો મદને હા છે
કે કેમ ?"

"બોલો તમને બધું કેહેવાનો હક છે. કરો
નેઉ તમને હું કેહેવા માંગો છો ?"

"હુ તો એમજ પૂછવા માંગતી હતી જ
જેઓ વિનાયકની યાત્રા કરી આવના હશે તેઓને
ધર્મના ફરમાનો બધન કરતાં નહિ હોય ?"

"ક્યમ વાર ?"

"તમને કહી બણો છો ? ધૂપ લોખાન
આપો છો ?"

"ના"

"કેમ નહિ વિનાયકથી પરવાનો લા-
વ્યા છો ?"

"નહિ તો પાક દીનનાં ફરમાને મમાલે
ત્રિધિ બૂધી કરવી નેષ્ઠ નહિ તો નાપાક
ગણાઈએ"

"હુ અહીં વાકજ સંજગત આપો નથી"

"પણ હુ ધર્મ નહિ પાળનાર પારસી સાથે
સંબંધ રાખતી નથી."

"હુ મદને બગજોરથી ધર્મ પગાવતો છો ?"

"હા જો તમારી અનુમતી હોય તો ?"

"વાર ત્યારે દાસ્યથી આજ જગ્યાએ હુ
બી બચુતાં આવીશ પણ મને શીખવવું પડશે
હુ તો બધું બૂધી ગયો છું"

"હી"

૨

વખતને વીંતતાં વારે લાગતી નથી જે સ્નેહ માવતરના કોલકરારે જોડામાં ઉત્પન્ન નહિ થયેલો તે સ્નેહ આ રૂસ્તમ ને પરીનના જોડામાં ધર્મ સંબંધ છે જોડા થયો.

હવે આપણા રૂસ્તમને તમે લુઓ-શુદ્ધ પારસી ધાટના ડગલા, પાટલુન અને પાષડીમાં કંરેલ લુવાન તમારી નગરે પડશે બીજી બાજુ શુદ્ધ ધર્મના સરકારે પડવાથી સામાન્ય જીવનમાં પણ ફેરફાર થયો અને ધીરે ધીરે ધર્મમાં આ પણા ખીફેસ બેરીસ્ટરે આગળ વધવા માંડ્યું.

આ જોડું પાઠ મહોબતમાં ચોતાના માવતરની લમ કરવાની મરજીની રાહ જોતું આશામાં દિન પસાર કરતું હતું, તેમાં જ અઠરમાત્ર આ રૂતે તેમને ગિરફતાર થયાં.

પરીનના બાપને સહાનો શોખ હતો પીટી-ટના શેરામાં ઉછાળો આવતાં જ ડોસાએ ઝેકા-બ્યુ, આબે મીચીને । એટલામાં સ્પીસી બેઠેને શેટાળો બહાર પડ્યો, ને શર-મળર બેઠું પેસ્ત નજી પટેલ પણ બેઠા, એટલે સુધી કે પોતાની બધી મીઠકતનો ખુરદો કરતા જતા પણ નાદારીને આશ્રય લેવો પડ્યો અને 'ના(મ)દારો'ના લી રટમાં તેમનું નામ પાડીએ અને જાપે ચડ્યું બસ પટેલ જેવા સ્વાભિમાની પુરૂષ માટે આ ઘણું હતું અને પરિણામ પણ તેવું જ આવ્યું. એક દિવસે શરખળર એકાએક હાલી ઉડ્યું અને જોને તે પટેલની વાત કરતું માધમ પડ્યું 'મી' વટેલે પોતાના જીવનનો અત એક જ રીવાજવરતી જો બાપો આપ્યો.

રૂસ્તમ આ વખતે કોલઓ હતો અને રૂસ્તમના વડીલે પોતાના વેવાઈની વારે અડવાની તકલીફ લીધી નહિ વખતે લીધી હોત તો રવા ભિમાની પટેલ તે સ્વીકારત કે કેમ તે પણ શકે હતો.

ઉલટું તેમણે તો ઘવચ દાર મારફતે આડ કતરી રીને દુરી પરીનની માતાને કહેવાડાવ્યું કે હવે રૂસ્તમ ને પરીનના લગ્ન અસંભવિત છે.

૩

નર્સ શીરીન એસોપોટમીઆના રણસેનપગ પોતાની બહાદુરી, ધીરજ, ખત, અને સારવારને

માટે પ્રસિદ્ધી પામી હતી ત્યાં જોખમ ત્યાં નર્સ શીરીન આગળજ હોય.

જનરલ ટાઉનરેડ કટના કિસ્તામાં ફમાયો પછી તેને હોડાનવાને જીવતોડ પ્રયત્ન બહાદુર હિદી લશ્કરે કર્યો, અને જે જોખમ ને ખુવારી ઉઠાવી તે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે.

આકુમાતી ઉત્તરે આડ દસ માઈલ બિપર એક લશ્કરી ઉભી કરેની દરિપતાલમાં લગભગ પચીસેક ધાયન થયેલા હિદીવાનો, નર્સ શીરીન, નર્સ દ્યુસી, ને નર્સ ડેનહામના ચાજમાં હતા, માણુમ અને ટ્રાન્સપોર્ટની એટની તમી હતી કે બેઈર્જ હોસ્પીટલમાં ધાયલને લઈ જતું બને તેવું નહોતું.

બિપર રેડકોસેના વાવટો ફરકતો હતો, ને રાતના બીલીથી રેડ કોમ બતાવવામાં આવતો હતો જતા એક રાતના જ્વાળામાંથી જોળો આવી પડ્યો ને હોસ્પીટલ મળ્યું રાતના ફક્ત ત્રણ નર્સ અને બે ઓર્ડરલી સિવાય કોઈ મળે નહિ અને અન્ય કોઈ આગળ ચાલી રહેની ખૂનખાર લડાઈમાં શુ ચાયેલ. હવે આ ધાયલને કેમ હવવામાં એ સવાલ થઈ પડ્યો નર્સ અને ઓર્ડરલીઓએ જોમ બને તેમ મહેનત કરી ચોકે દર બૂર્જભમાં બનાવેન એક ઓરડામાં દરદીને લઈ જવા માંડ્યાં છેવટ એક નર્સ દ્યુસીનો દરદી રહ્યો અને હોસ્પીટલ ચારે બાજુ સળગી ઉડ્યું, એટલામાં શીરીન કોઈ શક્તિ શકે તે પહેલાં બળામાં દાખલ થઈ ગઈ.

સરેને ચલ્યું કે એકને બદલે બે જીવતા નાશ થયો ચોડી વારે બીજી બાજુએ અવાજ સભ જાયો, ને જઈને જુએ તો બે અધમુઆ જીવ માત્રમ પડ્યા એક શીરીન અને બીજો ધાયલ લેફ્ટેનન્ટ.

૪

"મીસ ડેનહામ, હું સમજી છું કે નર્મ જીરીને નામ બદલ્યું છે" નર્મ ક્યુસીએ એક વખતે ડેનહામને ખુવાસો કર્યો.

"કાંઈ વારે ? તેમ કહેવાને તને શું કારણ મળ્યું ?"

"બહારો દરદી તેમ ચોક્કસ માને છે"

"તે કેમ અને વારે ?"

"અરે તે 'પરીન પરીન' લયે છે અને

ગુરુ ગોવિંદસિંહ.

(અનુસધાન ગયા વર્ષના જાનેવારીના અકથી)

(પ્રકરણ ૫ ચાલુ.)

વિશ્વામઘાતક અને ફત્તન બીમે અલકની સાથે ગુપ્ત રીતે સાંભરી લીધી, એ વાત મા લાગીને મહારાજ ધૃત્યા પૂર્વક વિશ્વાસપૂર આજ્ઞા ગયા, બીમે તેમને નજી સમજાવ્યા અને કેટલોક કિમતી બેટા આપી પણ ગુરુ મંદારાજે કહ્યું કે - “ તમારૂં હૃદય પથર જેવું થઈ ગયું છે તમને રાષ્ટ્ર, જાતિ, દેશ કે ધર્મનો કોઈ વિચાર નથી તો આવા વિશ્વામઘાતિયોના પ્રતિ મારો વિશ્વાસ કે એક યવે! મસબૂત છે ગુરુજી ત્યાંથી આ નન્દપુર જતી હતા ત્યા રસ્તામા બીમના તાખાના રાજપુતાએ શીખોની સાથે ઉપદ્રવ ગયાઓ ૫ હેવાં પણ તેઓ ધણીવાર શીખ મુસાદરોની સાથે અત્યાચાર કર્યા કરતા હતા એવી તેમને ગિફત કરવાનો યોગ્ય આવસર મળેનો સમજી શીખોએ બાળકો, જૂદો અને સ્ત્રિયો સિવાય સર્વને તસ્વારનો મ્વાદ ચપ્પાડી ગામ લૂટી લીધું આથી ત્યાંના ગય પહાડી સ્થાનોમા સીખોનો પ્રભાવ પુરેપુરો ફેલાઈ ગયો અને તે પછી કદી પણ આનન્દપુર આવનાર જનાર શિખો ઉપર કોઈ પણ રાજપુતે આખ ઉચી કરવાનું સાહમ ન રહ્યું

ગુરુ મહારાજની સહાયતાથી બીમચંદ વિજે રતે વિજયી થયાનું સાંભળી લાહોરના ભોગપતિ દિયોવરખાંતુ રૂધિર દોષથી ઉકળી આગ્યુ અને પાંચ ૭ મહિના પછી તેમણે ગુરુ મંદારાજના વિરૂદ્ધ મ્હાઝઈ કરવાની આજ્ઞા આપી આ ચઢા ધમા મુસલમાનોની સેનાનો નાયક ફરતમખાં હતા આનન્દપુરની પાસેલી પહાડીની નજીક યુગલોની સેનાએ પકાવ નાખ્યો આ તરફ ગુરુ મહારાજને પણ યોગ્ય સમયે આ ચઢાઈને પત્તો મળી ગયેરો હતા. એથી વીરસિંહને યોગ્ય સમયેજ તેમનું સ્વાગત કરનારે માટે મોકલવામાં આંચો હતો

શિખોના રણનાદ ‘ વાહ ગુરુકા ખાવસા ’ “ વાહ ગુરુકી રતેહ. ” અને તીરેના સંજ્ઞાવાટથી રામદુળમાં નામભાગ મચી ગઈ ફરતમખાંતો જીવ ઉડે ગયો તે બકરીખાં જતીને પોતાનો પ્રાણ લખતે નાહો ધણી અત્યાચારી મુસા. ખાનો શિખોના હાથે ગાયો ગયા, અને નિર્દોષ દિન્દુઓને સતાવનારાઓની સખ્યા લટી રહી

હારીને નાહેલા મુસલમાનોમાંથી જે ખંચ્યા હતા તે લાહોર ગયા અને ત્યા ભોગપતિની આગળ શિખોની યદાદુરીનું વનાન્ત કહી સભળા રું આથી ભોગપતિએ પોતાના પાળક પુત્ર હુસેનને સરકારી આપી બીજું સૈન્ય ગુરુ ગોવિંદને સિંતા કરવા માટે મોકલ્યુ એ સૈન્યમા મુસલમાનો સિવાય જાતિ અને ધર્મદોષી, ભારત માતાના કપૂત અને વિશ્વાસઘાતી બે દિન્દુઓ પણ હતા તે કુનાગરોનાં નામ કૃપારાંચ અને ચન્દનસિંહ હતા તેમની સાથે તેમના મીત્રો પણ કેટલાક હતા

આ યુગલોનાએ અમરકોટ વિચેરે બે ત્રણ સ્થાનો લૂટીને કેટલાક દિન્દુ રાજાઓનો વધ કર્યો અને અનેક અમાનુષી કર્યોથી ભૂમકંવના ધાર્મિકના મનમાં તેમના પ્રતિ ધોર ધુણા ઉત્તમ થઈ બીમચંદ અને કૃપાળુ કટોચિયાએ પણ પોતાની કૃતદ્વલતાને પરિચય કરાવ્યો અને તેઓ મુસલમાન અત્યાચારિયોની સાથે સામેલ થયા આ વાતોના સંભળા સમાચાર, દિન્દુધર્મ સરક્ષકના સાંભળનામા આવો તેમણે આનન્દપુરને સુરક્ષિત રાખવાની આજ્ઞા આપી અને દીવાન નરચન્દને આ યુદ્ધના સેનાપતિ નીમ્યા ગુરુ દરબારના કેટલાક ડાયર પુરોએ તેમની માતાજીની પાસે જઈને ગુરુ મહારાજને આ યુદ્ધ ન કરવાને સમજાવવાની પ્રાર્થના કરી, પરંતુ કર્તવ્ય કરવામાં જહાદુર ગોવિંદ પોતાનો ટેક છોડે તેમ ન હોઈ

તેમણે પોતાની માતાજીને કહ્યું કે - “હું મુમત્સાની અભ્યાસગોત્રી અન્ત લાવવાને માટે ૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩ પ્રાણના ભયથી વિદેશી અભ્યાસગોત્રી આમળ માથું નમાવવું એ મદદા પાપ છે, માટે હું માતા ! આપે મારા આ કર્તવ્ય કર્મમાં માથું ન મારવું

દુસેન આનન્દપુર આવવો હતો ત્યાં વચમાં ગોહરના ગોપાળે બચ્ચીન થઇને કંઈક કર ચૂમવી અને બાળને માટે મુદન માની, પણ દુસેનને કૃત્યન બીમ અને કૃપાનુએ એવો બહેરો કે તેણે ગોપાળને કેદ કરીને ખવો કર એકદમ માગ્યો, આથી ગોપાળ નાસીને ગાજાનીમાં ભરાઇ ગયો મુગ-લોની મેનાએ રાજધાની ગોહરને ધેરી લીધી અને રાજા પામે દસ દાનર રૂપિયા માગ્યા અને રાજાને ભોનાનો મ મે આવનાં રાજાએ મુગયોનું ચિત્ત બદલાવકું નેહ પાડ્યો ગયો આથી મુગનો અને ગોપાળ વચ્ચે મદદા પુદ્ધ થયું અને તરફની મણી મેના મરી ગઇ કૃપાનુ અને તેના મોતનિએ માર્યા ગયા. પણ મુમત્સાનોની દાનિ ધણી ચર્મ દુસેન પણ માર્યો ગયો અને ગોપાળને જ મળ્યો. આથી મુમત્સાનોની આનન્દપુર ચલાઇ કરવાની બીજી વાગતી આરા પજુ નિર્દુશ ગઇ

ત્રીજાવાર દિવાવર ભોગપતિએ ગડિરખનિ પાડ્યો શુભદારાની તિરક ચરખા કરવા મોઢાં દ્યો આ વખતે મુમત્સાનોની મેના વધારે દની માર્મમાં જન્મવાન રાજ્યે મુગનોને માર્યે રોક્યો અને તેથી ધેર મગ્રામ ચયે આ પુદ્ધમાં પણ બે દેસોદી ભુજાગિદ અને તારાપજુ વિદેશી ગોની તરફના માર્યા ગયા અને શરખા બે દાસ થયેને માર્યા થયાનુ બદાનુ કાની લાદો પામે ગયો

આ પ્રમાણે વારુવાર દાર થવાથી વાર ૧ નેગના કોવની મીમ ન રહી તેના માયા ઉપર અભ્યાસગોત્રી ગેવાન તો ચવાર મર્જન ગ્લો હતો. નિર્દેશ દાવરના પતિન પુત્રેનું ગમ ગીનુ એ એને માટે મુમત્સાનોની મર્મના મર્મરખ બની અર્ધ દનું એથી આ વખતે તેણે પોતાના મેદા પુત્ર મુમત્સાનોને મુમત્સારાજને રખ કરચને માટે મોમ્સો

મવન ૧૭૫૧ મા મુનત્સાનો મ થયું ન સેન

લઈ લાદોર ગયો તેણે લાદોરથી પોતાના અંમ તદોરેને મેના લઈને મર્મ રાજાએ પામે ૧૨ ઉપરાવવાને માટે મોદદા અને આના આપી કે ને દો ન આપે તેને મોગ્ય શિક્ષા કરવી. સર્વ જગ્યાએ આ વખતે રાજાકુમાર મુમત્સાનોના પ્રતિ પુરોતેને સંજળતા મળી ત્યારે તેના માલેશે આનન્દપુર ગયા ત્યારે તેમણે ગુરોને દરજાર. તેમનું દાન પુણ્ય, ગરીબ નનાયોને મદદ આપવી, આ નેહ એવા મર્મમુગ્ય થઇ ગયા કે ને પદાડી રાજાઓએ ગુરુજીને માટે દાન બેરોઈ દના અને નેમણે શિખોને મનાવ્યા દના, તેમનાં મો દાનાં બનાવી તેમને ગણેડા ઉપર બેસાડી ચહેરમાં ફેરવ્યા.

શિખોના ગુરુના ઉપર મુમત્સાનો અમળ દાગેની આવી અસાવારજી લકિત નેહને પદાડી સરદારો કાપ્યા અને દેવથી બળવા લાગ્યા અને મમળ આવના વિનામપુરી બીમના પુત્ર અજ મેરાની સરદારી દોળ પોતાનું એક પ્રતિનિધિ મદગ ગુરુગોવિંદની વિરુદ્ધ દાડીકન કહેવાને મોદદા તે મદગ સાગીલુગી અનેક વાતો નેમ્મે એરી કહી કે નેથી ગુરુ ગોવિંદની વિરુદ્ધ મુગ-યોના મનમા વિપવડી ઉત્પન્ન થાય

ગુરુ મદારાજ દયિયાર બનાવે છે. સેના વધારે છે, દગ્ગરો લૂટાયગોને અને રાજાનીદિગોને ઘરણે રાજે છે તે ધનકુનેર છે. લાદોરનો ભોમપતિ ગુરુજીને શુદ્ધ તો દતોજ, તેના મનમા આ વાત દો એમાં કંઈ નવાઇ નેહની તેણે તરતજ નાદાર અને ગોહરની જુની વાતોનું જાદાનું કાદીને પોતાના પુત્રને ધણી રોના સાથે ગુરુ ગોવિંદને દમન કરવાને માટે મોમ્સો તે સેનાપતિને એરી આતા આપી કે ગુરુગોવિંદ પાસે દમદગ રૂપિયા દન માંગવો, અને જો તે ન આપે તો પુદ કરવું

ગુરુગોવિંદ કાષ આમ જટ બચ્ચીન થઇને રૂપિયા આપે તેમ નેહના, તેથી શિખો અને નનગોની વચ્ચે મોગ્ય પુદ્ધ થયું ને કે શિખો ધણીજ રીતનાથી લકવા બના પણ મુમત્સાનો એને અનન્દપુરમાં આક્રમક કરીને પ્રવશ કર્યો. તેણે અભ્યાસગોત્રી અને લૂટ કરવામાં તૈયાર દોનાથી ને દાગ આપ્યું તે રહી ત્યાંથી પાનિ ગાડ

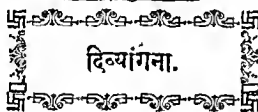

ઉપર એક ગામ આગળ પડાવ નાખ્યો ત્યાં મુસલ-
માને પોતાને વિજય મળવાથી ઉન્મત્ત થઇને દારૂ પી
અનેક પ્રકારની પીશાચીદ્રવા ત્યાં કરી રહ્યા હતા
તેમાં શિખોએ જઈ તેમને ઘેરી લીધા અને
પોતાનું જે ધન વિગેરે તે લૂટી ગયા હતા તેથી
પણ અધિત ધન તેમની પાસેથી લઇ લીધું.
ઉન્મત્ત થઈ ધર્મભટ્ટ બની મઘ પી કેટલાક અદરે
અદર સ્ત્રી મર્યા અને જે બચ્યા તે ત્યાંથી
પાછા ગયા. આ યુદ્ધમાં ગિખોને ઘણી રણસામગ્રી
હાથ આવી હતી.

આ પછી પણ પાછી ગુરૂજના ઉપર ચઢાઈ
કરવાની તૈયારીઓ કરવા માડી પણ બાઈ નન્દ
રામ અને હડીમદાયાના દબાણથી મુઅલ્લખને ચઢાઈ
ન કરી તે બંને ગુરૂ ગોવિન્દના શિષ્ય હતા ગુરૂ

અને મુઅલ્લખમાં આ પછી મિત્રતા થઇ અને
ગુરૂને કામ પડતાં મુઅલ્લખને મદદ આપવાનું વચન
આપ્યું. આ સંધિથી એકવાર પાછી પગખર્ખા
શાંતિ-ફેલાઈ અને ગુરૂ ગોવિન્દદેવ પોતાના માણ-
સોની આત્મિક, સામાજિક, નૈતિક અને રાજનૈતિક
ઉન્નતિ કરવાના કાર્યમાં મડ્યા.

આ પછી શિખોને એકલા મળે તો મુસા-
કરીમા લૂટવાને પહોરી લોકોએ આરભ કરી દીધો.
આથી શિખોએ તેમને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો
અને તેમની સાથે મુદ્દ કરી ૧મને હરાવ્યા આ
પ્રકારે પગખર્ખા શિખોનું મૂળ ગુરૂગોવિન્દના
દાસ્ય એટલું હું રોપવામાં આવ્યું કે આજ સુધી
આપણે તેમની વીરતાના દર્શાવેલા આરોએ છીએ.
અપૂર્ણ

દિવ્યાંગના.

ચાલુ ઐતિહાસિક નવલકથા.

અનુસંધાન ગતાકથી

પ્રકરણ ૫ મું ચાલુ.

બી જે દિવસે યશવતસિંહ દિલ્લીથી
ચાલ્યા ગયા એ શાહી સૈન્ય અને
કાશુતની સુબેદારીની સનદ લઈ તેમણે ઔરંગ
ઝેબને લખ્યું કે—“મારા તાબાની-શાહી ફોજ
દિલ્લીથી નીકળી લાહોર ખુકામ કરશે અને હું
હવે દિલ્લીથી સ્વદેશમાં જઈ છું ત્યાં મારા પુત્ર
પૃથ્વીસિંહને મેવાડનું રાજ્ય મોપી હું મારા બ-
ને નાના પુત્રો અને કુટુંબ સાથે લાહોર જઈશ
ત્યાંથી શાહી ફોજને લઈ જલ્દી કાશુલ જઈ ત્યાં
શાંતિ સ્થાપન કરીશ.” આ પત્રના ઉત્તરમાં
ઔરંગઝેબે કહેવરાવ્યું કે—“આપે કાશુલ જ-
વાની જે વ્યવસ્થા કરી છે તેના સંબંધમાં કંઈ
અડચણ નથી, આપને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ
કરશો. હું માન એટલું જ ઇચ્છુ છું કે કાશુલમાં
જેમ બંને તેમ જલ્દી શાંતિ સ્થાપન કરવી એવી
મારી ઇચ્છા છે, વળી આપ સ્વદેશનો ત્યાગ કે

રતા પહેલા રાજ્યકારભાર સમ્પન્ન આપના મોટા
પુત્ર પૃથ્વીસિંહને કહેવું કે તે રાજકારભાર સંબંધી
આરભિક વ્યવસ્થા કરીને તરતજ એકવાર દિલ્લી
આવીને મને સંધામ કરી મારો આપેલો પોલાક
પહેરી લેજો.”

આ વખતે ઠાઠ નવા દેશી રાજ્યએ રાજકારભાર
હાથમાં લેતા પહેલા ઔરંગઝેબની સેવામાં
હાજર થઇ તેને ભેટ આપવી, અને તેમનો પોલાક
ધારણ કરવાનો તે વખતે નિયમ હતો એથી
ઔરંગઝેબની એ વાત સાંભળીને મેરાડપતિએ
પોતાના જેટ પુત્રને જલ્દી દિલ્લી મોકલવાનો
વારો કર્યો આ પછી યશવતસિંહ દિલ્લીથી
ચાલ્યા ગયા.

યશવતસિંહની સાથે પ્રતાપ ઉદે નરસિંહ
જઈ શક્યો નહિ પણ તે દિલ્લીમાં જ રહ્યો કા-
રણ કે ત્યાં જ મહારાજાનું કેટલુંક અગત્યનું કામ
કરવાનું બાકી હતું તેને યશવતસિંહે કહ્યું કે—
“પ્રતાપ, આ સર્વ કામોને કરીને તારે એકવાર
તારે ઘેર જઈ મારી પાસે કાશુલ આવવું. હું તને

મારી સાથે લઈ જાત પશુ આવા અગત્યના કામ માટે તને અહીં રાખવો પડ્યો છે તુ ત્યાં સુધી આવીશ નહિ ત્યાં સુધી મને ચિન્તા રહેશે.”

યશવત્સિંહના ગયા પછી પ્રતાપ દિલ્હીમાં જ રહ્યો અને ઔરંગઝેબની નજરે ન મહાય તેમ રહેવા લાગ્યો. દિવસે મદારાગનાં સરકારી કામમાં રોકાતો અને રાત્રે થોડા ઉપર બેસી દુબા ખાવા જતો. ત્યાં એક દિવસે જુલમાતખાના ત્રાસનો, દિવ્યાંગનાનો અને પેલા યુવકનો તેને સાક્ષાત્કાર થયો હતો. એક વખત ફરતા ફરતા તેને ઔરંગઝેબનો બેટો થયો. ઔરંગઝેબે તેને જોઈ કહ્યું, શું નરસિંહ તું હજી અહીં છે ? તુ દિલ્હી નથી ગયો ?

નરસિંહ—“ ના હું, હું અહીં ઢેટલુંક અગત્યનું કામ હોનાથી દિલ્હી ગયો નથી.”

ઔરંગઝેબ—“ મિત્ર, હજી તારી એકવાર વીરત્વની પરીક્ષા લેવાનો મારો વિચાર છે.”

નરસિંહ—“ શું આપનો હજી ફરી પરીક્ષા લેવાનો વિચાર છે ?”

ઔરંગઝેબ—“ હા, તે સાંભળ્યું હતું કે સિરોહીના દેવરા મદારાગ સુરતાનસિંહ ધણા દિવસથી સ્વતંત્ર થઈ ફરે છે શાહી ફોજ ધણીસાર મોકલી પણ તે વચ ચતા નથી અને પકડાતા નથી. એથી તારા વીરત્વની પરીક્ષાને માટે સુરતાનને પકડવાનું કામ તને સોંપવું છે.”

આ સાંભળી પ્રતાપને ધણીજ ચિન્તા થઈ તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે ધણા દિવસ મેં આ વિપદથી બચવા યત્ન કર્યો પણ અતે આ વિપદ આવી પડી મને કાણુત જવામાં આવે મહાત વિધન નાખ્યું.

ઔરંગઝેબ—“ તારી મરજી પડે તેમ સૈન્ય લઈ સુરતાનસિંહને કેદ કરીને મારી અગળ રણ કર.”

નરસિંહ—“ મારે શાહી સૈન્યની જરૂર નથી હું મારા કમ્પાવત વીરોને લઈને મારું કર્તવ્ય સિદ્ધ કરીશ પણ આપે એક વાત માનવી પડશે.”

ઔરંગઝેબ—“ શી વાત ?”

નરસિંહ—“ આજથી કેટલાક વર્ષ પહેલાં અમ્મરાધિપતિ મદારાગ ન્યામિદ્ધ ઉત્પતિ થિ વાળને પકડીને ત્યારે આપની પાસે લાવ્યા ત્યાર આપે તેને કેદ કરવાનો હુકમ કર્યો હતો હું ધારૂં છું કે આ કામમાં એવું કાંઈ ન બનવું જોઈએ, સુરતાનને પકડીને હું જો આપની પાસે લાવું તો તેના પ્રતિ આપે એવી કોઈ અર્થદિવ વર્તણૂક મવાવવી નહિ.”

ઔરંગઝેબ—“ ઠીક, સુરતાનને જો તું મારી પાસે રણ કરીશ તો તેના પ્રતિ હું કોઈ પણ કુભવહાર કરીશ નહિ.”

નરસિંહ—“ આશા છે કે આપ તે વખતે આપની આ પ્રતિજ્ઞા ભૂખી ન જાવ.”

ઔરંગઝેબ—“ સુરતાનને માટે મેં જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે પ્રમાણેજ કાર્ય કરીશ તમે ક્યારે હવે તે તરફ જશો.”

નરસિંહ—“ હું કાલે સવારે દિલ્હીથી દેશમાં જાઉં, ત્યાં થોડો વખત રહી થોડા કમ્પાવત વીરોને મારી સાથે લઈને સિરોહી જાઉં કામ તો કલિન છે, હજુર, જોઈ છું શું થાય છે.”

પ્રકરણ ૬૬

ગિરોહીનું રાત્ર્ય.

રજસુતાનામાં સિરોહીનું રાત્ર્ય આજ પણ ઔરંગઝેબના વખતમાં પણ હતું, આરંગઝેબના પૂર્વ પુરોના વખતમાં પણ હતું સિરોહીનું રાત્ર્ય વન અને પર્વતોથી પરિપૂર્ણ છે પરાવસિ પર્વતે વન્યમાં આડીને તેને જે ભાગમાં દેખી નાખ્યું છે આ રાત્ર્યમાં પ્રસિદ્ધ આજીર્વત છે, આજીર્વત મહાવિશાળ અને ઉત્તમ તેનું સર્વથી ઉચ્ચ ચિખર મુમુન્ની સપાટીથી થાય હજાર ઓસો ત્રેપન કુટ ઉચ્ચ છે વાર્તામાં

પરાવતી પર્વતતી બને બાલુથી બેનારી નદીયો બને નાળાં જળથી પરિપૂર્ણ હોય છે આ રાત્રીમા વન ધણું છે. જો કે ધણું વન તો કપાઈ પાડ્યું છે, અને વનમાં વાઘ, વર વિગેરે હિંસક પશુઓ ઘણા હોય છે. ઔરગંજેના રાત્રી પહેલાં શિરોહી રાત્રી અત્યંત સમૃદ્ધ હતું ધણાં ગામ, નગર વિગેરે હતાં, શિરોહીનું પનન થતાં ધણાં ગામ, નગર વિગેરે નષ્ટ થયું હતું પણ તેના ખડેર રહી ગયાં હતાં, આ ખડેર તે વખતે હતા તેમ આજે પણ છે આજે પણ આ રાત્રીના દુર્ગમ વનોની આદર ઠેકાણે ઠેકાણે ધણાં શુવનો, ગામો વિગેરે જળાય છે.

શિરોહીના રાત્રી ચોદાણું વરાળા દર્શન છે. વારત સમ્રાટ દિલ્લીપતિ પૃથ્વીરાજ શિરોહી-નરેશના પૂર્વ પુરુષ હતા સમ્રાટ પૃથ્વીરાજના વંશધર મહાગજ દેવરાજ શિરોહી રાજવંશના મહાન પ્રસિદ્ધ પુરુષ થઈ ગયા છે તેમના નામથી તેમના ઉત્તરાધિકારીઓએ દેવરા ઉપાધિને આરંભ કરી આજે પણ શિરોહીના રાત્રી દેવરા કહેવાય છે ઔરગંજેના વખતમાં દેવરા સુરતાનસિદ્ધ શિરોહીના અધિપતિ હતા સુરતાનસિદ્ધ પ્રદીપ્ત, તેજસ્વી, મુદ્ધવિદ્યા વિચારક, અને આત્માભિમાની ચોદા હતા ઔરગંજે ખીજા રાત્રીમાં માફક સુરતાનસિદ્ધને પણ વસ કરવાનો યત્ન કર્યો હતો પણ તેમણે ઔરગંજેને કહેવ રાત્રી કે 'દિન્દુ સમ્રાટના વંશધર સુરતાનનું મરતક એક ધવન-સમ્રાટના આગળ નીચું નગી ચક્રો નહિ' એ સાંભળી ઔરગંજેને હસવું આવ્યું અને તેણે સુરતાનસિદ્ધને પકડવાને તથા શિરોહી રાત્રીને નષ્ટ કરવાને માટે એક રહેન શાહી ફાજી મોકલી ઔરગંજેને ધાર્યું હતું કે કુદ શિરોહી રાત્રીને નષ્ટ કરવાને તથા તેના અધિપતિને પકડી લાવવાને કંઈ વધુ વાર નહિ લાગે. આ તરફ સુરતાનસિદ્ધે શાહી સૈન્ય આવવાના સમાચાર સાંભળી તેની સાથે મુદ્ધ કરવાની તૈયારી કરી તે પોતાની નાની સેનાને લઈ પોતાના ઘાટ વનમાં ધુસે અને સમય આવતાં વનમાંથી નીકળી શાહી ફાજી ઉપર વારવાર ક્રૂ મલા કરવા માંડ્યા આ ક્રૂમલાથી શાહી ફાજીને ખળેતો અને ખોરાક જીટી લીધો, ધણાં મૈનિ

આયાં ગયા, અને જોયી સૈન્ય પાછું ગયું આથી ઔરગંજેને ગુસ્સે થઈ ખીજવાર સુદહ સૈન્યને શિરોહી મોકલ્યું આ મૈન્યે ધણી જ મુશ્કેલીથી શિરોહી રાત્રીમાં ધુસીને શિરોહી નગરને નષ્ટ કર્યું અને આણું પર્વતના અચળગઢ ઉપર પોતાનો અધિકાર જમાવ્યો પણ શિરોહીપતિને પકડી લેવા નહિ, રાતદિવસ ક્રૂમલા કરીને શિરોહી પતિએ આ સૈન્યને પણ નષ્ટ કરવાની આરંભ કર્યો તે પોતાના ચોડા ચોદાઓને લઈ એક વનમાંથી નીકળી સૈન્ય ઉપર હત્યા કરી ખીજા વનમાં પેસી જતાં અંતે આ ખીજવારનું સૈન્ય પણ શિરોહી રાત્રીમાંથી પાછું ગયું. આ પ્રમાણે ધણીવાર જાદલાહી લસકર આવ્યું અને નિરાશ થઈ પાછું ગયું પોતાના મૈન્યોના વારવાર પરાજય થતાં ઔરગંજેને ગુસ્સે થયો અને શર માથો આવી તેણે આ વખતે મહાન સૈન્યદ્વારા શિરોહીને ખેદાન ખેદાન કરવાનો નિચાર કર્યો હતો તેવામાં સુરતાનસિદ્ધને પકડી લાવવાનું કામ નરસિદ્ધને સોંપવામાં આવ્યું. આ કામ પ્રતાપને સોંપવાથી ઔરગંજેને અત્યંત પ્રસન્ન થયો, કારણ કે પ્રતાપ અને સુરતાન વચ્ચે મુદ્ધ થતાં એમાંથી એકનું તો પતન જરૂર થશે જ એમ તે માનતો, ને ધારતો કે અને પોતાના તો શત્રુ છે તેમાંથી એકનું મૃત્યુ થશે તોપણ પોતાને તો લાભજ છે.

આ પછી એકાદ મહોના પછી બપોરના પંદરેક સવારેનું હજ એકદમ શિરોહી રાત્રીના એક ઘાટ જગતમાં ધીરે ધીરે આવી પહોંચ્યું આ દળના સર્વ સવારો દાત્રી હતા તેમાં એક અમલદાર હતો તે સર્વથી આગળ ચાલતો હતો કંઈક આગળ જતાં તે આગળનો મચાર ઉભો રહ્યો એટલે ખીજા સવારો પણ ત્યાં ઉભાં રહ્યા.

અમલદાર—“હવે આપણે અહીંથી આગળ જઈ શકીએ તેમ નથી.”

એક સવાર—“કમ ?”

અમલદાર—“કારણ કે, સદવખત દેવરા જે વનમાં રહે છે તે આ મામેનું વન છે, તે જો આપણને જાણી જાય તો આપણે આપણું કામ કરી શકીશું નહિ. ઉલ્ટા નિપતિમાં કમાઈ જઈશું.

ખીજે સવાર—અહિ રહેવાથી આપણે આપણું કામ શી રીતે કરી શકીશું ?

સ્વદેશી વસ્તુઓનો પ્રચાર.-

આગ્રહાલ સ્વદેશી વસ્તુઓ-સ્વદેશના કાચા પદાર્થોમાંથી સ્વદેશમાં જ બનતી વસ્તુઓ વાપરવાની મહત્ત્વા મળી જાય છે. આગેવાની નીચે હીલચાલ ચાલી રહી છે સ્વદેશી ઉદ્યોગો વધારી સ્વદેશની આર્થિક રિયલિટીને સુધારવા માટે આ સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવાની હીલચાલ દેશને કાયમ-દાકારક છે. આ હીલચાલમાં સુખ્યત્વે કરીને સ્વદેશી કાપડો જ ઉપદેશ વધુ કરવામાં જોવામાં આવે છે કાપડ એ શરીરને ઢાંકનાર પદાર્થ છે પણ જ શરીરના પોષક, શરીરને ટકાવી રાખનાર અને શરીરને નીરોગી રાખનાર, શરીરની અદર ખાવાં અને પીવામાં ઉપયોગમાં આવતા અને ઘરમાં વપરાતા બીજા પદાર્થો પણ સ્વદેશી જ વાપરવાની આ સાથે સાથે બહામણ કરવાની જરૂર છે આપણુ શરીર આ દેશના હવાપાણી અનુસાર, આ દેશમાં પાકતા જાતો પદાર્થોથી પોષાવ છે આ દેશ ખેતીવાડી પ્રધાન છે તેમાં ઘઉં, બાજરી, ચોખ્ખા, દાળ, કઠોળ, શાક વિગેરે ધાન્ય પુષ્કળ પાક છે અને તે દ્વારા જ આપણું શરીર પોષાય છે અને આ દેશમાં પકેલું વાપરવામાં આવે છે મનુષ્યના શરીરને માટે અન્ન અને વસ્ત્ર બેલી જરૂર છે અન્ન આ દેશમાં પાકે છે તેથી આપણે તે ખાઈ પોષાઈએ, એટલે આપણા સ્વભાવ, આચાર વિચાર વિગેરે આ દેશની આબોહવા જેવા થાય છે કપાસ પણ અહીં પકે છે અને તે દ્વારા યતા રૂમાંથી આ દેશમાં સુતર કતાયના અને તે સુતરના કપડાં વણેલા આપણે પ્રથમ પહેરતા હવે તે રૂ વિલાયત જઈ ત્યાં કતાઈ સુતર થાય-તેનું કાપડ વણાય અને તે અત્રે મોઢી કીમતે વેચાય તે આપણે વાપરીએ છીએ આથી શ્રીગાંધીજીએ આ દેશનો પૈસો આ દેશમાં જ રહે અને આ દેશના ઉદ્યોગો વધી આર્થિક રિયલિટી સુધરે તે માટે-સ્વદેશીજીત લેવાની હીલચાલ આરંભી છે

આ સ્વદેશીજીત સક્રિય ન હોય નેહ્યે જેમ અન્ન અત્રેનું વાપરીએ છીએ તેમ કાપડ અત્રેનું વાપરવું તે પછી બીજા પદાર્થો પણ સ્વ-

દેશમાં જ બનેલા કેમ ન વાપરવા ?

આપણા દેશમાં અનેક પ્રકારની વનસ્પતિ છે, અનેક પક્ષીઓ અને પતંગોમાં તથા જંગલોમાં અનેક પ્રકારની યુષ્ક ધરનારી વનસ્પતિ ઉગે છે. તે વનસ્પતિના યુષ્કોષો, તેની ફરાઓ, અને તે વાપરવાની રીત આપણા કૃષિમુનિઓએ પ્રથમથી હજારો વર્ષ પહેલાંથી નક્કી કરેલી છે હવે તે શાસ્ત્રના પાઠ પ્રમાણે દવાઓ બનાવતાં પણ વૈદ્યો શીખ્યા છે, તે પછી શરીરને નિરોગી રાખવા માટે, યતા વ્યાધિને મટાડવા માટે, હવે સ્વદેશની જ વનસ્પતિની, સ્વદેશમાં જ બનેલી, સ્વદેશી દવાઓ કેમ ન વાપરવી ? હવે સુધરેલા, કાટપા-દતુનવાળા ગૃહસ્થોએ અને અગ્રજીવિદ્યાના સંસ્કારથી સ્વદેશી દવાઓ માટે ખોટા અભિ-પ્રાયો બાંધી બેઠેલા જેન્ટિલમેનોએ શા માટે સ્વદેશી દવાઓ ઉપરની પોતાની યુગ ન કલાડી નાખવી ? અને આશા રાખીએ છીએ કે આ સ્વદેશી હીલચાલમાં-મહત્ત્વા ગાંધીજી-સ્વદેશી દવાઓનો જ ઉપયોગ કરવાની પણ સાથે સાથે હીલચાલ ચલાવશે અને વિદેશી સ્પીરીટમાંથી બનાવાતા દવાઓ, ઝંકૌ, સ્પીરીટો, સીરપો અને એકસ્ટ્રેક્ટોને બદલે હવે દરેક માણસે સ્વદેશમાં જ બનતી-સ્વદેશી વનસ્પતિમાંથી બનાવેલાં-કચાઓ, ચૂર્ણો, યુટિકાઓ, આસવો, અવલોહો વિગેરેનો ઉપયોગ કરવા બનામજી કરશે

આ વખતે વળી કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે હજી વિજ્ઞાપની જેવી યુજીવાળી દવાઓ સ્વદેશમાં બનતી નથી, માટે વિજ્ઞાપની બાટલીયો વાપરવી પણ અમે કહીશું કે અત્રેના અન્નથી પોષાયેલા, ઉછરેલા અને જીવતા દરેક મનુષ્યને વિજ્ઞાપનમાં બનતી દવાઓ કરતા આ દેશમાં-આ દેશની જ વનસ્પતિમાંથી બનતી દવાઓ વધુ મારફક આવે છે જે કેસોમાં ડૉક્ટરો મધી મધીને ચાકે છે તે કેસો-જયકર જણાતા કેસો પણ એક દેશી વૈદ્ય સારી રીતે દેશી દવાથી મટાડી શકે છે

વળી હવે તે શાસ્ત્રના પાઠ પ્રમાણે દવાઓ બનાવવાનાં ઘણાં કારખાનાં નીકળ્યાં છે ન્યા-

ચૂર્ણો, કાચો, ગુટિકાઓ, આસવો, અરિષ્ટો, અવ
લેહો વિગેરે દવાઓ તૈયાર રહે છે ક્યા રોગ
ઉપર કઈ દવાઓ વાપરવી તેના પશુ જાપેનાં
હીસ્ટ હોય છે તો પછી હવે આ સ્વદેશી હીન-
ચાલોમાં આ સ્વદેશી દવા વાપરવાની હીલચાલ
પશુ કેમ ન લેવી ? ડોક્ટરોએ જો સ્વદેશી જ
થતુ હોય તો હવે આયુર્વેદના પાક પ્રમાણે બના-
વેલી સ્વદેશી દવાઓ પોતાના દવાખાનામાં વાપ
રવા ચૂકવુ નહિ અમદાવાદમાં હવે કેમીકલ
વર્કસમાં—સ્વદેશી વનસ્પતિયોમાથી જાતી દેખ
રખતીએ સ્વદેશી દવાઓ—આયુર્વેદના પાક પ્રમાણે
બને છે જે નિર્ભય અને નિર્દોષ હોય છે
ડોક્ટરો અને દૈવોને જ્યાગધ મળી શકે છે
વળી તે કારખાનાની પેટ ટ દવાઓ પશુ સ્વદેશી-
વનસ્પતિમાથી બનાવેલી—ગુણવાળી અને નિર્ભય
હોય છે વધુ માટે તેમને સખી ખાત્રી કરી લેવી

આની રીતે સ્વદેશી હીનચાલમાં—દાખ એક
સુંજ નહિ પશુ તેની સાથે દરેક વસ્તુ સ્વદેશી
વાપરવાની સુચના હોવી જોઈએ આ દેશમાં—
ચાલુ લગાડને હીપે-વિદેશી માત્ર ન આવી શક-
ન લોકો ઉપર જે મોંઘવારીનું સકટ ફેલાયુ,
તે જો આ દેશમાં—સ્વદેશી માત્ર બનતો હોત તો
ન ફેલાત અત્યાર ટાંગણોની, કાચની બને
બીજી વસ્તુઓની કેટલી મોંઘવારી છે ? દાખડની
સાથે—દરેક વસ્તુ સ્વદેશી બનાવવાની પણ હીન
ચાલ થવી જોઈએ ત્યાં સુધી જીતપાદક શક્તિ
આપણામાં આવશે નહિ ત્યાંસુધી આપણા દેશની

આર્થિક સ્થિતિ સુધરતી મુશ્કેલ છે બુનગ ઉલો
ગેનુ વધુ જ્ઞાન મેળવવા માટે દરેક માણસે અમારા
તરફથી બહાર પડેલું ધનવાન પુત્રક વાચવાની
ભલામણ છે તેમાં દરેક માન સ્વદેશીમાં શી રીતે
બનાવવો તેની ધણી દ્રષ્ટિકત મળી આવશે.

સ્વદેશી માત્ર વાપરવાની સાથે આ દેશમાં દરેક
માત્ર તૈયાર કરવાની હીલચાલ પશુ કરવી જોઈએ
આજે જોશો તો બપાને પોતાની કેટલી ઉન્નતિ
કરી છે આપણે બજારમાં પહેલાં જોતા તો દરેક
માત્ર Made in Germany જર્મનીમાં બનેલો
વેચાતો, તેને બદલે હવે Made in Japan
જાપાનમાં બનેલો માત્ર બજારમાં આપણને જણાય
છે લગાડને હીપે જાપાને આર્થિક સ્થિતિ સુ-
ધારી છે આ દેશમાં હજુ હમણાંજ સ્વદેશી
હીલચાલ ચાલે છે હજુ પશુ જો દરેક માણસ
સ્વદેશી માત્ર વાપરવાની પ્રતિજ્ઞા લે અને તેને આ
આ દેશમાં સ્વદેશી માત્ર બનાવનાનાં કારખાનાં
સ્થપાય તો આ દેશની આર્થિક સ્થિતિ ધણીજ
સુધરી શકે એમ છે અને વેપાર ઉદ્યોગ પર્જ
ધણીજ ધમધાકાર ચાલે આથી આપણને તેમ
સરકારને પણ કાયદો છે આપણે જો આ
બાબતમાં સરકારની મદદ માગીએ તો તે
પણ મળી શકે આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાને માટે
ઉત્તમમાં ઉત્તમ—સ્વદેશી વસ્તુ વાપરવી અને દેશમાં
સ્વદેશી વસ્તુઓ બનાવવાનાં કારખાનાં ચલાવવા
એ છે આજા છે કે દરેક બંધે આ હીલચાલને
મદદ કરોજ.

જોઈએ છીએ.

અમારી સ્વદેશી દવાઓની ગાંઠે ગાંઠ એજસી આપવાની છે દરેક માણસને મદિને વીસ,
ખીસથી, પચાસ રૂપિયા ઉપરાંત પચાસ પાંચથી શકે છે એજસ્ટ થવાની દરજા રાખનારાઓએ
નિયમ માટે ૦-૧-૦ ની ટીપ્પટ માં અરજ મોકલવી વત્ર મૂકેલા ધધો કમીશન ભગપુર.

મતેજર—હવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

દીર્ઘાયુષી થવાના અને નીરોગી રહેવાના ઉપાયો.

(અનુસંધાન ગ્રંથકીર્તી.)

આવા રોગમાં સાવધાન રહેવું એ ઉત્તમ વાત છે તો શુ રોગીની સેવાયાકરો કરવી એ કાંઈ ઉત્તમ નથી? આ વખતે માનસિક બળનો આવશ્યકતા છે માનસિક બળવાળો માણસ આમ રોગીની સેવાયાકરો કરતા બહીતો નથી આપણા શાસ્ત્રમાં-માનસિક બળના પ્રભાવના અનેક દ્રષ્ટાંત મળી આવે છે

આવી રીતે કેટલીક વખતે આપણે વગર સમજે અન્ય પ્રયોગો કરવાથી આપણા શરીરના આરોગ્યને બગાડીએ છીએ, માટે દીર્ઘાયુષ થવાની ઇચ્છા રાખનારાએ અને નીરોગી થવા ઇચ્છતા મનુષ્યે તો બરાબર સમજ વિચારીને પોતાનું વર્તન રાખવું જોઈએ

આપણા આરોગ્યશાસ્ત્રનો ધર્મશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ જોડાયેલો છે કેટલાક આરોગ્યના નિયમોને ધર્મશાસ્ત્રમાં જોઈથી હોયલા છે, અને તેથી અન્યથા આરોગ્યતા માટે નહિ પણ ધર્મને જ્ઞાને પણ આપણે તે નિયમો પાળતા પડે છે હાલ કેટલાક ધર્મને ધર્મતા માનનારા આવું ખરું રહસ્ય સમજી શકતા નથી

આરોગ્યને માટે પ્રથમ આપણે સ્વચ્છ ગહેવાની જરૂર છે, સ્વચ્છ રહેવા માટે દરરોજ સ્નાન

કરવાની અગત્ય છે, સ્નાન કરવાથી, (ન્હાવાથી) શરીર પવિત્ર થાય છે, ન્હાતી વખતે કકરા લુગડાથી શરીર ધસીને ન્હાવું પછીથી કોરા કરકરા કપડા વતી-રૂમાલ વતી શરોતે ધસીને સ્વચ્છ કંઈ લુંછી નાખવું એથી ધણેજ લાભ થાય છે આ પ્રકારે રોજ સ્નાન કરવાથી આમડીના પેદા થનારા અનેક રોગો યત્રા નથી કેટલાક માણસો રહેવારમાં અને જમના પહેલાં ૧૦ વાગ્યાથી બાર વાગ્યા સુધી સ્નાન કરે છે એ ઉત્તમ છે, કેટલાક માણસો ધણે તડેલા ચડે ત્યારે તડકામાં, અને કેટલાકો સૂર્યોદયની પહેલાં સ્નાન કરે છે, એ પણ

ઉત્તમ છે પણ ધણા દુર્બળ, રોગી અને કામળ પ્રકૃતિના મનુષ્યોએ તડકામાં સ્નાન કરવું એ સાઈ નથી આથી ધણીવાર તેમને હાનિ થાય છે બધાં શરદી અને તાવના રોગો વધુ ફેલાતા હોય ત્યાંના રહેનારાઓએ પણ સવારમાં સ્નાન ન કરવું જોઈએ કામ ક્યાં પછી એક વખત ફરી સ્નાન કર્યા વગર શરીર અને મન સાફ થતાં નથી ધણીવાર બે વખત સ્નાન કરવાનું કેટલાકને ઠીક લાગતું નથી એવા માણસોએ એકવાર સ્નાન કરવું એ યોગ્ય છે,

ન્હાવાનું પાણી ધણેજ ગરમ કે ધણેજ ઠંડુ હોવું ન જોઈએ કારણ કે તેથી શરીરની શક્તિ કમી થઈ જાય છે અને દુર્બળતા આવે છે સ્નાનને માટે તાજું પાણી સર્વથી ઉત્તમ છે નદીમાં સ્નાન કરવાથી ધણેજ કાપડો ધાય છે, પણ દુર્બળ માણસોને નદીમાં સ્નાન કરવાથી ધણે બાજે હાનિ થાય છે જોયું તેમણે પોતાને ધેરજ તાજા અને કાંઈક કોકરવરણા પાણીથી ન્હાવું જોઈએ બધાં નદી ન હોય ત્યાં જો કોઈ તળાવ હોયતો તળાવમાં સ્નાન કરવું ઉત્તમ છે ધણીવાર મધ્ય સ્નાન કર્યા કરવું નહિ કારણ કે ધણીવાર સુધી પાણીમાં રહેવાથી શરદી લાગી જાય છે અને તાવ કે ઉદરસ યથા દુર્બળતા આવી જાય છે શરદીની મોસમમાં બ્યારે ઠંડો પવન કપાટામંદ્ર વાતો હોય ત્યારે બંધ કરેલા ખડમાં સ્નાન કરવું જોઈએ નહિતો ન્હાતી વખતે તેવો ઠંડો પવન સરીરે લાગતાં ધણીવાર અનેક પ્રકારની પીડા થવાનો-શરદી લાગવાનો સંભવ રહે છે

ધણા માણસો આખો દિવસ તો શુ પણ આઠ આઠ દસ દસ દિવસ સુધી સ્નાન કરતા નથી તેમાં કેટલાક જોનો અને જોનોની સ્ત્રીઓ ધર્મને જ્ઞાને દસ દસ પદર પદર દિવસ સુધી ન્હાતાં નથી અને જણાવે છે કે બહુ પાણી ઢાળવાથી

જતુ મઝે અને તેથી પાપ લાગે છે, માટે અને ન્હાતા નથી. પણ આ તેમની ભૂત છે દરેક માણસે પોતાના શરીરના સરક્ષણને માટે હમેશાં સ્નાન કરવું જોઈએ સનાતન ધર્મશાસ્ત્રોમાં તો દરેક માણસને પ્રાત કાલે સ્નાન કરવું જોઈએ. ત્યાં સુધી તે સ્નાન કરતો નથી ત્યાં સુધી દેવ દર્શન કરવાને કે, ધર્મોપાસના કરવાને માટે પવિત્ર યજ્ઞ-શક્તિ નથી, આવી રીતે આ શાસ્ત્રોમાં ધર્મના અગતરીકે શરીરને નીરોગી રાખનારા કેટલાક ઉપચારોને બેગરી દેવાથી ધણા માણસોને અનિચ્છા છતાં ધર્મને બંધાને પણ તે તે નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે અને તેથી જાણે કે અગત્યે આવા શરીરસરક્ષક નિયમોનું પાલન કરવાથી શરીર નીરોગી રહી શકે છે.

હવે સ્નાન કરવા માટે આપણે વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીશું તો જાણીશો કે શરીરને નીરોગી રાખવા અને તેને લાંબો કાળ સુધી ટકાવી રાખવા માટે દરેક માણસે દરરોજ પોતાના શરીરને સ્વચ્છ કરવાને માટે સ્નાનની આવશ્યકતા છે વિતાનશાસ્ત્ર કહે છે કે ચામડીએ આપણા શરીરના માંસના પીંડા અને અદરના અવયવોનું ઢાંકણ છે શરીરનું બહારની ટાઢ અને તાપથી રક્ષણ કરનાર મુખ્યત્વે કરીને શરીરની ઉપરની ચામડી છે એથી અદરના અવયવોનું સારી રીતે સરક્ષણ થાય તે માટે પણ ચામડીની શક્તિનો નાશ થવા દેવો ન જોઈએ ચામડીની શક્તિનો નાશ થતાં આપણું શરીર રોગગ્રસ્ત બને છે કેટલાક કહે છે કે સ્નાન કરવાથી ચામડીની શક્તિ નષ્ટ થાય છે એથી સ્નાન ન કરવું જોઈએ પણ તેમની તે ભૂત છે સ્નાન કરવાથી જ ચામડી સ્વચ્છ રહી શકે છે આપણો દેશ યોગ્ય પ્રવાન છે ગાંધી સ્નાન દરરોજ કરવું જોઈએ રોજ સ્નાન ન કરવાથી જ ધણા માણસો રોગના ભોગ બની જાય છે તોપણ દુર્બળ અને જે મદવાડમાંથી તરતજ ઉઠ્યા હોય તેમણે અધિક સ્નાન ન કરવું એ ઉત્તમ છે તેમણે પોતાના વૈદની સલાહ પ્રમાણે સ્નાન કરવું જોઈએ.

સ્નાન ન કરવા માટે કેટલાક વૈજ્ઞાનિકો કહે

છે કે આપણા શરીર ઉપરની ચામડી વીજળી અને ગરમીથી આપણું રક્ષણ કરે છે, તે વીજળીના તેજ અને તાપથી હાનિ થવા દેતી નથી જળ એ વિદ્યુત પરિચાલ છે એથી ચામડી ઉપર પાણી અડકવાથી શરીરનું વીજળીથી રક્ષણ કરવાની ચામડીની શક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે માટે સ્નાન ન કરવું જોઈએ પણ આ તેમની ભૂત છે આપણા દેશમાં તદુરત માણસોને સ્નાન કરવાથી કાષ્ઠપણું હાનિ થતી નથી કદાચ દુર્બલ અને માંદા માણસોને જ સ્નાન કરવાથી હાનિ થાય એ જુદી વાત છે.

આપણી ચામડીની નીચે નાની નાની માંસની ત્રિયોથો (Glands) હોય છે. તે ત્રિયોથો માંથી તેન જેવો એક પ્રકારનો ચીકણો પદાર્થ નીકળીને ચામડીને ચીકણી રાખી શકે છે આ પ્રમાણે ચામડી ચીકણી રહેવાથી જ શરીરનું ગરમીમાંથી રક્ષણ થઈ શકે છે. ધણીવાર અતિ શય કંડા જળથી સ્નાન કરવાથી શરદી થાય છે તેનું કારણ એજ છે માટે જાને તો ન્હાતાં પહેલાં શરીરે તેન યોગ્યને પછી સ્નાન કરવું જોઈએ એ ઉત્તમ છે એથી ચામડીની ચીકણ જતી નથી અને તે રહેતાથી સ્વચ્છ થઈ શકે છે.

સમુદ્રમાં સ્નાન કરવાથી શરીર બળવાન થાય છે અને ધણેજ આરામ થાય છે સમુદ્રના પાણીમાં વીજળીની શક્તિ (Magnetic Power) ધણીજ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે એથી તે પાણી શરીરની શક્તિને હાની પહોંચાડતું નથી સમુદ્રમાં ધણા દિવસ સુધી સ્નાન કરવાથી ધણે ફાયદો થાય છે સવારમાં ૯ થી ૧૦ વાગ્યા સુધીમાં સમુદ્રમાં સ્નાન કરવું જોઈએ સમુદ્રમાં વધુ તરવું કે રહેવું એ સારું નથી એમ કરવાથી સ્નાન કરવાનો ફાયદો નષ્ટ થઈ જાય છે, અને શરીર નિર્જળ થાય છે.

ધણા તકકામાં સ્નાન કરવું એ પણ ઉત્તમ નથી તેથી શરદી લાગવાનો અને ખાંસી થવાનો સંભવ રહે છે એથી ૯ થી ૧૨ વાગ્યા સુધીમાં સ્નાન કરવું જોઈએ.

પણા ન્હાતી વખતે સાણનો ઉપયોગ કરે,

છે પણ ખરી રીતે તેથી હાથ દાખ કરતાં ગેરફાયદા વધુ છે સાહુકારી ગરીબની ગરમી નષ્ટ માથ છે અને તેથી વખતે શરદી થઈ જવાનો સંભવ રહે છે જેથી ન્હાતી વખતે શરીરને બીના રૂમાલથી ધસીને આમડી સ્વચ્છ કરવાથી મેલ રહેતો નથી રનાન કરી રજા પછી સ્નાન રૂમાલથી શરીર સ્વચ્છ કરી શરીર ઉપર કાપડુ ઓઢી દેવું જોઈએ જોન નરવાથી શરીરની ગરમી ઉત્તેજિત થઈ ઉઠે છે અને તેથી શરીરને વજ્રથી ઢાંકવાથી તેનું રક્તજીવન ધમ ધમ રહેતો શરીર ઉપર નાહા પછી ઠંડા પવન લાગી જતાં શરદી કે તાવ આવવાનો ભય રહે છે

જેવી રીતે રનાન કરવું એ શરીરને નીરાળી રાખવાનું પ્રથમ પગથીયું છે તેની જરૂરિયાત દરેક માણસે પોતાના અહારવિહારને માટે સાવચેતી રાખી એ શરીરને આરોગ્ય રાખનાર મુખ્ય ઉપાય છે,

અહાર

આ સમારમી જેટલેટલા શોગો છે તે માટે આરોગ્ય અહારવિહારથીજ ઉત્પન્ન થાય છે આ શરીરનું રક્તજીવન કરવાને માટે અને તેને પ્રુટ રાખવાને માટે મનુષ્યને ખાવું પડે છે તે સર્વની અસર તેના મન ઉપર પડે છે ખાવા-પીવામાં બરોગર સાવધાનતા રાખવાથીજ મનુષ્ય પોતાના સ્વભાવ અને આયુરજીવન ઉપર કાંઈ મેળવી શકે છે અને પોતાની ઇચ્છાનુસાર જીવનને વીલાવી શકે છે.

સર્વથી મુશ્કેલ પરંતુ ધર્મી સ્વચ્છ કર્તવ્ય તે એ છે કે જેથી મનુષ્યને શારીરિક અને માનસિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવા કર્તવ્યને સેવવા માટે તેણે પોતાને કોઈ પણ વ્યયનના બંધનમાં ફસાઈ જવું ન જોઈએ. પોતાનું ભવિષ્ય ઇચ્છનાર મનુષ્યે તે એ વિચાર કરવો જોઈએ છે કે કેવા પ્રકારનું ભોજન કયે કયે વખતે ખાવું જોઈએ આ મસારમાં બે પ્રકારના મનુષ્યો છે એક તે એ છે કે જે ખાવાને માટે જીવે છે અને બીજા એ છે કે જે જીવવાને માટેજ ખાય છે આ બેમાંથી તમારે જીવવાને માટે ખાનારા-માના એક બનવું જીવવાને માટે અથવા તે આ શરીરનું પોષણ કરી લાગુ આયુષ્ય ભોગવવાને માટે જેટલું-ખાવાની જરૂર છે તેના વિચાર સમજ પૂરક કરવો જોઈએ. ક્યું છે કે ભૂખી નિદ્રિત કરવી એનું નામજ ભોજન છે, પરંતુ આજકાલ લોકો પેટમાં ગમે તે નાખ્યાં કરે છે, ગર બૂખ્યે ખાખા કરે છે, જે વસ્તુને ખાવાથી કુધા નિદ્રિત થાય તેટલુંજ ખાવું એ આવશ્યક છે કંટાળા લોકો બૂખ લાગે તે માટે લાગ કે દારૂનો ઉપયોગ કરે છે લાંબ પીવાથી ખાવાનું ધણું જોઈએ તો દારૂના નીશામાં પડી ધણું ખવાય છે પણ એ જને વ્યસન મનુષ્યને માટે ધણુંજ ખરાબ છે તેથી ધર્મજન નુકશાન થાય છે માટે મનુષ્યે તેવાં કાષ્ટપણ પ્રમાણના વ્યસનના ભોગ થઈ પડવાની જરૂર નથી.

અપૂર્ણ

શ્રીઓ અને અહિંસા.

[લે સ્વ શ્રીયુગ અમૃતલાલ મુંદરજી પરીવાર]
(અનુસંધાન ગતાક્રમ)

અકરોમ કરવાથી થતી હિંસા. બહેનો ! આપણા શાસ્ત્રની અદર ઠેકાણે કે-લાણે એમ કહેલું છે કે આત્મહત્યા એ બહુજ ખરાબ છે, અને બહુ જ મોટું પાપ છે, પણ આત્મહત્યાનો ખરા અર્થ ધણા લોકો સમજતા નથી, આત્મહત્યાનો આપણે બહુજ સ્વલ્પ અર્થ

કરીએ છીએ તેથી એમજ સમજીએ છીએ કે આપણાથી મરી જવું તેનું જ નામ આત્મહત્યા છે અને એવી રીતે મરવા સારૂ ઝેર ખાય, કુવા તળાવમાં પડે, પીસ્ટોલ ખાય, યાગીએથી ફટી પડે, ગળા ફાંસી ખાય, અગર રેલવે નીચે કચ રાખી મરી જાય તેને જ આપણે આપણાત સમ-

છોએ છીએ પણ યાદ રાખજો કે આપવાતનો ખરો અર્થ એ ન હોતાં ધણેજ સાકડો છે જેમ દિસાતો સાકડો અર્થ છોએ મારી નાખવા એટલોજ માત્ર કરીએ છીએ પણ તેનો ખરો અને વિસાળ અર્થ બીજા કોઇને પણ દુ ખ દેવું તેનું નામ પણ દિમા છે એમ થાય છે, તેમજ આ ત્મવાતનો ખરો અર્થ એ છે કે પોતાના આત્માને દાણી નાખવો તેનું નામ આત્મહત્યા છે, પોતાના આત્માને ખીલતો અટકારવો તેનું નામ આત્મહત્યા છે, પોતાના આત્માને નીચે ઉતારી દેવો તેનું નામ આત્મહત્યા છે, અને પોતાના આત્માને નજી બાળતો સાડ ચિતા કરીને ધક્કા માર્યા કરવા અને તેને તરફડાવવો તેનું નામ આત્મહત્યા છે અને ખાસ કરીને બહુ અફસોસ ડ્યા કરવાથી આવી જાતની આત્મહત્યા થાય છે, કારણ કે બહુ અફસોસ ડ્યા કરવાથી જીવ દીવો પડી જાય છે પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન બૂધી જવાય છે, અને જે વસ્તુની પોતાને જરા પણ દરકાર નથી તેની ચીજો સાડ તે વારવાર દુ ખી થયા કરે છે આવી સ્થિતિ થાય તેનું નામ આત્મહત્યા છે, અને યાદ રાખજો કે આપણે લગભગ બધી બહેનો અફસોસ કરવાની બાબતમાં અનિશ્ચય હોશિયાર હોય છે, બાપના બાપને યાદ કરીને અને માત પેદીની વશાવળી વાચીને તેવો અફસોસ કરતાં તેઓને આવડે છે એટલું જ નહિ પણ જે દુ ખો હાથમાં દુનિયામાં હયાત ન હોય, પણ તેઓનાં છોકરાંનાં છોકરાંને ફાણી બામતથી દુ ખ થશે એમ ચક્ર લાગની હોય તેવી બાબતોને માટે પણ અત્યારથી પેકત્રાફ મૂકતા પણ ઓછોને બહુ મારી રીતે આવડે છે અને મને લાગે છે કે જે કોઈ માણસ એવાં ઇનામો કાઢે કે, જે માણસને સૌથી ગધારે અફસોસ કરતાં આવડે તેને ચમુક પ્રકારનું ઇનામ કે ચાંદ મળે તો ખાસ કરીને એ બધા આંતરોએ જ લઈ જાય એમાં કંઈપણ ચક નથી. મતલબકે જે વાતનો અફસોસ કરવાની જરા પણ જરૂર ન હોય, તેની બાબતોમાં પણ તેઓ અફ

સોસ ડ્યા કરે છે, અને જે બનાવો ભૂતકાળમાં બની ગયા હોય, અગર ભવિષ્યકાળમાં બનવાના હોય તેનો પણ અફસોસ ડ્યા કરે છે, અને એક મોય બોલાઈ જાય, બટન બોલાઈ જાય અથવા એક ચમચો જડતાં જરા વાર લાગે કે તેજનું વાવણું ઢોળાઈ જાય કે સ્વચ્છ પાણીનો ડાંચ ઉડી જાય એ સાડ પણ તેઓ મરવા જેવું કરી નાખે છે પણ અફસોસ કે તેઓને ખબર નથી કે, એમ કરવું તેનું નામ આત્મહત્યા-આત્મચોત છે અને આત્મધાત એ બહુ જ મોટું પાપ છે માટે બહેનો ! જે આત્મધાતના મહાન પાપ માંથી બચવું હોય, અને આત્માને વારવાર નીચો પાડી નાખતાં તથા દીસો પાડી નાખતાં અટકાવવો હોય તો અફસોસ કરવાની ટેવને દૂર કરો કારણકે અફસોસ એ બહુજ ખરાબ વસ્તુ છે માટે શ્રીકૃષ્ણભગવાને ગીતાની શરૂઆતમાં જ કહેલું છે કે હે અર્જુન ! જે ખરા ઝાનીઓ છે તેઓ જે બનાવો બની ગયા તેનો અફસોસ કરતા નથી અને જે બનાવો હવે પછી બનવાના છે તેનો પણ અફસોસ કરતા નથી કારણ કે એક તરફથી અફસોસ કરવો અને બીજી તરફથી ડડાપણીની વાતો કરવી એથી કંઈ ફાયદો થતો નથી માટે જે ખરી રીતે આત્માની ઉન્નતિ કરવી હોય તો અફસોસને તજ દેવો જોઈએ આવી રીતનો ગીતાનો સિદ્ધાંત છે માટે બહેનો ! જે ખરેખરી રીતે દિમામાંથી બચવું હોય તો અફસોસ કરીને આત્મધાતની ઘાઓમાં પણ અફસોસ રૂપી આત્મધાતના મહાપાપમાંથી બચવાની શરોય કરો એજ મારી વિનંતિ છે [અખર્ષુ]

શ્રીયુગ અમૃતધાન મુંદરજી પદિયાર-આ લેખતા લેખક ચાલુ માસમાં કોસેરાના દરદથી એકાએક સ્વર્ગરથ થયાના સમાચાર જાણી અમે દિવગીર મમા છીએ તેઓ સાદા અને નિખાલસ હૃદયના પુરુષ હતા તેમજે સ્વર્ગ સંબંધી ધર્મી પુસ્તકો લખ્યા છે, પરમાત્મા તેમના આત્માને શાંતિ આપો એવી શુભેચ્છા છે તત્રી

શ્રીચરકસંહિતા-ચિકિત્સા સ્થાનમ્ ॥ -

(અતુસધાન ગતકથા)

નાગબલ્લા રસાયન

મહા અથવા દ્રાગણ મહિનામાં પવિત્ર યજ્ઞને દેવતાઓનું પૂજન કરીને બ્રાહ્મણોની પાસે સ્વસ્તિ વાચન કરાવીને શુભ મહુરતમાં મહેસેના કુશ-વાણી, સિન્ધ, કૃષ્ણ, અને સુવર્ણ વર્ણના, મધુર, મૃતિકાનાળા, વિષ, બાદાદિપશુ, વાયુદોષ, જળ-દોષ, તથા અગ્નિદોષ રહિત, ખેતી, સાપના દર, રમશાન, ચૈત્ય (ગામ દેવતાનું સ્થળ) ઉપર તથા નિવાસ રહિત, રત્ન અનસાર સુખદાયક, વાયુ જળ તથા સૂર્યથી સેવન કરેના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થયેલ કોડાથી ખાધેલી ન હોય તેવી, અકુરોથી રહિત, બહુ નવી ન હોય તેવી, તેમ યજ્ઞી જુની ન હોય તેવી, વીર્યવાળી, ગરી ગરેના જુના પાન વાળી અને જેમાં ફળ ન થયા હોય તેવી નાગ બલ્લાની જડ ખેદી લાવવી અને તેને સારી રીતે ધોધને તેમાંથી બે તોલા કે તોલો લઈને છુટી દુધમાં મેળવીને સવારે પીરી અથવા મઢ તથા ઘીમાં મેળવીને ખાય અને તેના પછી ગયા પછી ઘી તથા દુધની સાથે શાસિધાન્ય કે સાડીના ચોખ્ખાને ભાત ખાય અથવા ધન, (ધાવડી,) કાચો, શીસમ અને વિજયસારનું સેવન કરે તો તેના એક વર્ષ સેવન કરવાથી જ્ઞાપરચ્ચા રહિત સો વર્ષનો આયુષ્ય થાય છે અને ઉપર પ્રમાણે સપ્તર્ષુ યજ્ઞ થાય છે. (૮૯)

બલ્લાદિક રસાયન દ્રવ્ય

બલ્લા, અતિષ્ઠા, રક્તચક્ષુ, અગર, ધાવડા, તિનિય (ઝીંગીદરમો) ખેર, શીસમ, તથા વિ-જયસાર એ સર્વ ઔષધોનો સ્વરસ અને લઘુ પચમળ, ગુદત પચમળ તથા સાટોડી એ અગ્નિ પાર ઔષધોનો સ્વરસ આ મર્વને મેળવી નાગ બલ્લા રસાયનની માફક સેવન કરવાથી નાગબલ્લા રસાયનની માફક ગુણ કરે છે જે સ્વરસ ન મળે તો તે ઔષધોનું ચુર્ણ ચાર તોલા જળમાં મેળવીને એક દિવસ અને રાત રાખી પછી ખા-ડીને ગાળી લેવું એ પાણીનો સ્વરસની માફક પ્રયોગ કરવો (૯૦)

લક્ષ્મીકશીર

નિરોધ, સળેવાં ન હોય એવાં, રસ, પ્રમાણ

અને વીર્યથી પૂર્ણ અને પાકાં જલજુના જેવાં વર્ણવાળાં બિલામંત્રિ જેકે કે અચાડમા લાવીને જવના કે અડદના ઢગતામાં રાખવા, પછીથી ચાર મહિના પછી માનસર કે પોષ મહિનામાં બહાર કઢાડીને ખાવાનો આરમ્ભ કરવો બિલામાં ખાતાં પહેલાં શીતલ, સિન્ધ તથા મધુર વસ્તુ ઓથી શરીરનો સચ્કાર કરીને, પ્રથમ દિવસે તે લિઝામાં લઈને ખાંડીને આઠ ઘણા પાણીમાં પકા-વતાં, જ્યારે પાણીનો આઠનો ભાગ બાકી રહે ત્યારે તેને ગાળી લઈ તેમાં બીજું તેલ્યજ દુધ મેળવવું. પછી મેદામાં ઘી ચોપડીને તે પીવું એવી રીતે તેમાં રોજ એક ક બીલાસુ વધારના જવું જ્યારે ત્રીસ બીલામાં ચાપ ત્યારે રોજ એકેકે લિઝાનું દશ સુંધી ઓણું કરતા જવું એથી વધુ બિલામાં ન વધારવા આ પ્રકારે ધન-ડા વધારવાથી એકદુન બિલામંત્રિ પ્રયોગ થઈ શકે છે બિલામાના આ ઉકાળાને પચી ગયા પછી ઘી તથા દુધની સાથે શાસનું ધાન્ય તથા સાડીના ચોખ્ખાને ભાત ખાવો આ પ્રયોગ કરતી વખતે બે વખત જમવું નેત્રએ આ ઔષધના સેવનથી જ્ઞાપરચ્ચારહિત સો વર્ષનો આયુષ્ય થાય છે, અને ઉપર કહેલા સપ્તર્ષુ યજ્ઞ થાય છે. (૯૧)

લક્ષ્મીકશીર

બિલામાની ઉપરની રોપી વિગેરે કઢાડીને શુદ્ધ બિલામંત્રિ બારીક વાડીને તેની હુમળી બના-વીને એક હાલી લઈ તેની તળે જરા કાણું પાડી તેમાં બરીને ઉપરથી સોઢે હાંડી કાળા માટીથી છાંડીને મોં બંધ કરવું પછી એનું રીડ વાસણુ લઈ જમીનમાં દાડી તેનું મોં ઉઘાડું રાખી તે ઉપર બીલામાવાળી હાંડી મૂકવી પછી આગે બાલુ અડાપાં છાણાં ખસડી સળાવવું. આ પછી બદલાવાથી બીલામંત્રિ રસ જે તળેના ઘીના રીડા-વાસણમાં ટપડીને એકડા થાય, તેને કંડાડવો. પછી તેમણે યોગ્ય માત્રા લઈને તેમાં આઠ ભાગ મઢ તથા બે ભાગ ઘી મેળવીને મેવન કરવું આથી જ્ઞાપરચ્ચારહિત સો વર્ષનો આવરદા થાય છે અને ઉપર કહેલા સપ્તર્ષુ યજ્ઞ થાય છે. (૯૨)

બીલામાનું તેલ

જસોજપન તોના બીલામાંના તેનમાં એક

તોલો જેમમદનો કાંક અને ચારધણું દુધ મેળવીને સોવાર પકવું તે પછી તેમાંથી ૧ તોલો રોજ દુધમાં મેળવીને પીવે તે પૂર્વે જાણુવ્યા પ્રમાણે ગુણ થાય છે (૯૩)

લક્ષાતક વિધિ

લક્ષાતકક્ષીર, લક્ષાતકક્ષોદ્ર, તથા લક્ષાતક તેડ જે ઉપર કહ્યું છે તે પ્રકારે લક્ષાતક ગોળ, લક્ષાતકપુષ્પ, લક્ષાતક ધૂત, લક્ષાતક પલ્લ, લક્ષાતકસતુ, લક્ષાતક વલ્લણ, અને લક્ષાતક તર્પણુ બનાવવાનું પણ જાણવું (૯૪)

મયન્તિ ચાત્ર

આમા આ શ્લોક છે બિનામાં તીક્ષ્ણ, પાચક અને અગ્નિ સમાન ગરમ હોય છે તેનો વિધિપૂરક પ્રયોગ કરવાથી તે અમૃત સમાન ગુણુ આપે છે (૯૫) ગદી બિનામાંના આ દશ પ્રકારના પ્રયોગ કહેવામાં આવ્યા છે રોગ, મૂર્ચ્છા, સાત્મ્યના જાણુનાર વેશે ન્યાં જેવા પ્રયોગની જરૂર હોય ત્યાં તેવો પ્રયોગ કરવો (૯૬) એવો કોઈ કદંબરોગ તથા વિમથ (કમજ્યાત) નથી કે જેને બિનામા નટ ન કરે, બિનામાંથી શુદ્ધિ તથા અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય છે (૯૭)

રસાયનની ઉત્કૃષ્ટતા

પુર્વ સમયમા વૃદ્ધાવસ્થાથી વ્યાકૃત થયેલા ન્યયન વિગેર મહર્ષિઓએ પ્રાણોની કામનાથી, કવ્યાણુકારી આ રસાયનેનું સેવન કરીને અપ્રિયિત આવરફને પ્રાપ્ત કર્યો હતો (૯૮) અને નીર્વાયુ થરાથી પોતાની ઇચ્છા અનુસાર યાન, તપ, અહરચર્ય અને અધ્વાતમધ્વાનને પામીને સ્વર્ગમા ગયા હતા, (૯૯) એથી આયુષ્યની વૃદ્ધિને માટે, પ્રાણુ તથા સુખને ઇચ્છતાં મનુષ્યે સાવધાન થઈને રસાયનનું સેવન કરવું. (૧૦૦)

તત્ર શ્લોક

તેમાં આ શ્લોક છે આ પ્રાણુકામીય નામના રસાયનપાદમાં સપુર્ણ પ્રાણુઓના દ્વિતીય ભાગ વાન આત્રેયજ્ઞએ રસાયનના સત્તર સિદ્ધ પ્રયોગ કર્યા છે (૧૦૧)

इति प्राणकामोरसायनपादद्वितीय

अथात करप्रचितीय रसायन पादं व्याख्याम्याम इति हस्माद् भगवानात्रेय ॥

એ ઉપગન કરપ્રચિતીય નામના રસાયન પાદનું વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ એવું ભગવાન આત્રેયજ્ઞએ કહ્યું (૧૦૨)

આમલકાધરસાહીય રસાયન

પૂર્વોક્ત ગુણુવાળાં આંબળાં પોતાના હાથે તોડી લાવીને તેની ગોટલી કઢાડી નાંખીને યૌવના પછી પછી દળી નાંખવા, પછી મહા કે કાંચા મહીનામાં એ ચૂર્ણને આંબળાના રસની એકવીસ વાર લાવના દહને સુકવીને પછી તેનું ચૂર્ણ કરવું તે પછી પૂર્વોક્ત જ્વનીય વૃદ્ધનીય સ્તન્ય જનન, શુક્રવર્ધન, વયરચાપન તથા પદ્ધિરેચન, શતાધિતીય અધ્યાપમાં કહેલી ઔષધિયો, રક્ત ચદન, અગર, ધવ, કાથો, શીસમ, વિજયસારના નાના નાના ટુકડા, હરડે, ખેડા, પીપળ, યજ્ઞ, ચવક, ચિત્રક તથા વાવડીગ એ સર્વ ઔષધો એક આઠક (૪ શેર) લઈને દસધણા પાણીમાં નાખીને પકવવી ન્યારે એક આઠક (ચારશેર) પાણી બાકી રહે લારે ઉતારીને ગળી લેવું પછી આ પાણીમાં ઉપર કહેલું આંબળાનું ચૂર્ણ નાખીને જ ગદી છોડાં તથા વાંસના પાનાના અગ્નિથી પકાવી ન્યારે પાણી ન જણાય તે પાક જેવું થાય ત્યારે ઉતારી લઈ તેમાં ઔષધ બળે નાંધ તેની સાવચેતી રાખવી પછી તેને લોહાના કાચામાં કઢાડીને પહોણું કરી દઇ સુકવું અને સુકાયા પછી તેને કાળા મૂત્રના ચામડા ઉપર બસ મૂકીને તેમાં ઘુટવું પછી તેને લોહાની કડાઈમા કઢાડીને તેના આકારે ભાગે લોહભ્રમ મેળવીને તેમાંથી અગ્નિના બળ પ્રમાણે ઘી તથા મદ સાથે ખાવું (૧૦૩)

તત્ર શ્લોકા

તેમાં આ શ્લોક છે પુર્વ સમયમાં વશિષ્ઠ કર્ષપ, અગિરા, જમદગ્નિ, ભરદ્વાજ, કૃષ્ણ તથા અન્ય એવાજ બીજા મહર્ષિઓએ આ રસાયનનું (૧૦૪) સેવન કરીને શ્રમ, બાધિ, વૃદ્ધાવસ્થા, તથા બપથી રહિત થઈને, મહા બળવાન થઈ પોતાની ઇચ્છાનુસાર તપ કરતા હતા (૧૦૫)

પૂર્વ સમયમાં તપ, અહરચર્ય, ધ્યાન, અને શાંતિ માં રસાયનવિધિ દ્વાગ ધણા કાળ સુધી (૧૦૬) મહર્ષિ લોહો સ્થિત રહેતા હતા પરંતુ કેવળ આયુષ્યદ્વારા સ્થિત રહેતા નહોતા એવું દાર્ઢ બીજું રસાયન નથી કે જે પવિત્ર, આમ્ય તથા અન્ય કાર્યોમાં નોડાયલા પુરુષોને મિદ્ધ ન હોય. (૧૦૭) અપૂર્ણ.

ક્ષયરોગ-ચિકિત્સા.

ક્ષયરોગ અસાધ્ય મનાય છે અને જો તે રોગ લાગુ પડે છે તે માણસ બચવો મુશ્કેલ છે એમ વૈદ્યો અને ડાકટરો માને છે ક્ષયરોગ દરેક દેશમાં જણાય છે

આ રોગ ઘણા જુના વખતથી છે એમ માનવામાં આવે છે. આ રોગ મનુષ્યના ફેફસામાં સુક્ષ્મ જીવજંતુઓની સ્થિતિને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે આ જીવ જીવાણુકાર હોય છે. અને કોઈ વખતે આપણા જોનામાં પણ આવે છે, તે અગમ્ય હોય છે તે એટલા બધા હોય છે કે કોઈ

મેગીના શરીરમાં તે કચેરાડોની સખ્યામાં હોય છે આ રોગને તેજ કારણથી ટ્યુબર્ક્યુલોસિસ (Tuberculosis) અર્થાત ટ્યુમકિસિસ (જીવજંતુઓ) નો રોગ કહે છે એ નાનામાં નાના જીવ કે જેની ગણના વૃક્ષોપનિમાં અતિનિમ્ન છે તેને રોગપ્રદમાં યાને ક્ષયરોગના મુખ્ય કારણ રૂપે કહે છે આ જીવજંતુઓ ફેફસામાં ધીમેધીમે પ્રવેશ કરીને તેના નાશ કરે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ ટોકિસન નામના એક એરી પદાર્થને પણ ઉત્પન્ન કરે છે જે અતિ વિકાળ ચિન્હોને પેદા કરે છે

ફેફસાના ક્ષયના આરંભિક લક્ષણ આ પ્રમાણે છે વારંવાર ખાંસી આવવી, અવાજ બેસી જવો, ક્ષીણતા, મુખ ઉપર લાક્ષણિક પીળાશ આવવી, રોજ ત્રીજે પહોરે તાવ આવવો, કાંઈ કાંઈ વારંવાર રાત્રે પરસેવો થવો, સંતા રમાં ટાંઠ વાવી, મુખ ન લાગવી, કંઠી કંઠી યુક્તી સાથે થોડું થોડું લોહી પડવું, શકિતનો નાશ થવો, કોઈ કામ કરતાં ટુરત થાકી જવું, શરદી થવી, જરા મહેનત કરતા શરીરમાં થયે શાટ અને હૃદયનું ધક્કવું, સ્વભાવ ફરી જવો, ટીલાપણું, નરાશા, અફેબિ, વિનોદાત્મક વાતો કરવાની અનિચ્છા થવી આ આરંભિક લક્ષણો છે

સુક્ષ્મદ્રશ્યક યંત્રોદ્વારા જોતા ઘણે બાજે યુક્તમાં આ રોગના જીવજંતુઓ તથા કોઈકે રંગીન પદાર્થ જવામાં આવે છે. તે જીવજંતુઓ નાના ગોળ કાંઠીયા જેવા આકારનાં હોય છે

ક્ષયના જીવજંતુઓ શરીરની અંદર ઝીંઝી રીતે પ્રવેશ કરી શકે છે

ક્ષયના જીવજંતુઓ શ્વાસની સાથે ફેફસામાં જાય છે અથવા તો ખરાબ જોગજન કે જેમાં ક્ષયના જીવજંતુઓ મજેનાં હોય છે તે ખાવાથી

ક્ષયના જીવજંતુઓ શરીરમાં જાય છે ક્ષયથી પીડાતી ગાય બેસનાં દુધ ખાવાથી કે માંસાદારી મનુષ્યોના ખાધામાં જ કોઈ ક્ષય પીડીત પશુનું માંસ ખાવામાં આવે તો તેની સાથે ક્ષયના જીવજંતુઓ તેના શરીરમાં જાય છે

કોઈ ગરુડમંડ કે ધા પડ્યો હોય તો તેમાં થઈ ક્ષયના જીવજંતુઓ નોહીમા લળી જવાથી શરીરમાં દાખલ થાય છે

પણ ઘણે બાજે હવામાં ઉડતા જીવજંતુઓ મનુષ્યના શ્વાસ લીધામાં શ્વાસની સાથે ફેફસા દાર વધુ દાખલ થાય છે

ક્ષયરોગના મનુષ્યો-વધુ રોગી ન હોય છતાં પણ મોતાના યુક્તી સાથે અસખ્ય જીવજંતુઓ બહાર કઢાડે છે તે યુક્ત અથવા તો કદ જો નમે ત્યાં સાવવાની વગર નાખવામાં આવે છે તો તે સુઝાઈ જાય છે અને તે પછી તેને પરત લાગતાં ક્ષયના જીવજંતુઓ ધુળમાં લળી જાય છે અને જો કાંઈ માણસ તે ધુળવાળી હવા શ્વાસમાં લે છે તો તેને જરૂર ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે જો તે માણસ જીવજંતુઓને અંદર જતા ન શકે, મધપાન, બગરની ચ્દા, પાણી, હોટલનાં ખાવા પીવાના કે બગરની પાન ખીંડી કે માદક વસ્તુઓના સેવનથી, કે કોઈ રોગી કે કોઈ ઘણે કરતા શરીર થોડા વખતના નિર્મળ થઈ જાય છે તો તેમાં તે તે દારા જીવજંતુઓ શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો છે એમ માનવું

બેપરવાઈથી પડતા યુક્તી ક્ષયના જીવજંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉપરાંત તેજ મેગીઓ જો ઉનાવળા વગર કરીને જોનારા જાય છે કે છીંક ખાવા જાય છે તેમાં જે યુક્ત બહાર ઉડે છે તે પણ રોગીની ખાસ રહેનારને હાનિકારક છે આ યુક્ત પણ રોગના જીવજંતુથી પૂણું હોય છે અને આવી આ રોગ એક બીજાના સંસર્ગથી વધ્યાં કરે છે

ક્ષયથી આ દેશમાં તેમ પરદેશમાં પણ ઘણા મરણો થાય છે માટે આ રોગ યતોજ અટકે એવા સાવચેતી રાખવા દરેક માણસે સાવધાન રહેવું જોઈએ આ રોગના જીવજંતુઓ શરીરમાં ન જાય તેન માટે તેમજ ક્ષયરોગવાળા માણસોના યુવ-ગર્ભો કે કદ જોની જગ્યાએ ન ખાવવા કે તેમાંના જીવજંતુઓ અન્ય મનુષ્યોના પ્રાણને હરી શકે નહિ અપૂર્વ.

જ્વરનિદાન-ચિકિત્સા.

(લે. આર્થવેલ મયારાંમ મુંદરજી)
(અનુસધાન ગતીકયા)

ગુટીકા પ્રકરણ-કાષ્ટાપધીની ગોળીઓ.

નવરહરની વટીકા.

ઉદરસની ગોળીઓ.

અરીજી, અર્ધચીર ને કરજખીજ એ સમ લાગે લાઇને તેની ૧ વાલની ગોળા કરવી તેને તાવ આવવા અગાઉ અર્ધ પોરે આપવી તેથી કાઇને વાગેટ થાય છે ને કાઇને નથી થતી જીવ અકળાય તેની ચિંતા ન કરવી આમ ત્રણથી ચાર વાર કરતા સર્વ પ્રકારના ટાઢીઆ તાવ મટે છે અને સાજ મવાર ને બે પોરે મળીને અર્ધો અર્ધો વાત લેવાથી સળખમ, શરદી, ઉધસ, ઇલાદિ મટે છે આઝ મરડા ઉપર કારગત ઉપાય છે, કાષ્ટ અરીજીને બદલે અરીજીથી અર્ધ વજને ધણરાના પાનનો છુકા નાખે છે

આમાતીસાર પ્રખધી વટીકા

અરીજી, જગદળ, હીરાદખજી, અર્ધમુળ બી હીનો ગરબ, ને ગોચ, તેટલી જજીસે લાઇને તેને વાટી તેની વાલવાલની ગોળાઓ કરવી તેમાંથી એકથી બે ગોળા બરાબર બેઇને સુંકેને ટોપરાના છુકા સાથે દેની આમ દિવસમાં બેથી ત્રણ ટાણું લેતાં નદીના મવાહ જેવું દાચીણું મટે છે અનુપાન ધાવડીના કૂલને દહીં ઉપર પીવું અથવા ઓચમી જીરું દહીં સાકર પીવું

પાચનની ચેપલી ને ગોળી

સુંઠ, પીપર ને મરી, અજમા, માણા ને જીર, સી ધાલુજી, સચળને મીઠું તથા હિંગ એટલા સ રળે બાગે લાઇ ખાંડવાયા દિવાલક ચુરણ તૈયાર થાય તેને લીજીના રસનો પટ આપી ગોળી-ચેપલી વાળવાથી દિવાલકની ગોળી-ચેપલી તૈયાર થાય છે અને ઉપરની ફાકીથી અર્ધ લથણ નાખી તથા સુંઠ જેટલો ગધક ઉમેરી લીજીના રસનો પટ આપી ગોળીઓ-ચેપલીઓ બનાવવાથી 'લરાણાજી'ની ચેપલી કે ગોળી કહેવાય છે આ ચેપલીઓ એકથી ત્રણ સુધી ખાતાં તેથી અજીરણ, મદાગ્નિ, વિસ્પ્રીકા (કોલેરા-પટકી) આનાહ આદમાન (આફરો) પેટમાંનો દુખાવો, અજરો ઇલાદિ સર્વ મટે છે છુપ લાગે છે અન્ન પ્રત્યે છે, પાચન થવા માટે આ ઉપાય એક છે કાષ્ટ ઉપરની દવામાં ચીત્રાના મુળની છાલને ઉમેરે છે

કાથો, હરડાંની છાલ, મરિગ, લોખાન, કુર ને અરીજી એ ચાર વાનાંની નાગરવેલના રસમાં ગોળી વાલવાનની વાળવો તેમાંથી દિવસમાં બે ટાણું સાજ સવાર લેવાથી ત્રણથી પાંચ દિવસ માંજ ઉધસ મટે છે, અતિસાર મટે છે

નવરહરન ધનવટી-નવરવટી

× કડાજાલ તેથી ચોગણા પાણીમાં ઉમળીને ઓચો બાગનું પાણી રહે એટલે માળા લેવી તે ઉકાળાને પાછો સુતા ઉપર ધન કાઢવા ચડાવે અને કડાજાલથી ચોથે હિરસે અતિવિષનો છુકો નાખવો અને એકાદનુ ચડીને ન્યારે ઘાડુ પાપ એટલે ગોળા વળે તેમ જજીયા કે ઉતારવું પડી તેની ત્રણ ત્રણ વાવની ગોળીઓ કરવી પછી તેમાંથી ત્રણ ગોળી તાવ અગાઉ લેવી એટલે તાવ બરાબરની અગાઉ ૧ સવારે, ૧ પહેલે ૧ અને એક અર્ધ પોરે એમ ત્રણવાર લેવી તેમ જજી ચાર વાર કરવાથી સર્વ પ્રકારના ટાઢીઆ તા મટે છે, અને તેમજ ૧-૧-ગોળી ઉના તાવ ઉપ પ્રથમ રેચ આપ્યા પછી ચાર પાંચ દિવસ આ પત્રાથી પ્રોત. સમયે અને ચાર ઘડી દીવમ ચડયે આપવાથી મટે છે પથ્ય દહીં ભાત, દુધભાત આ ઉપાયથી સર્વ અતિસાર અને મરડા-સમ દહીં, અજરાના દર્દ મટે છે ખેળ આપે છે તાવ, મરડા, અતિસાર, દર્દ, રીજસ, મદાગ્નિ, એ ઉપર આ ઉપાય ગાડુ એટ છે

સાગર ગાટીનટી

કાંચીઆનાં મીજ, અતિવિષ, અને તીખાં, એ ત્રણ વાના સમભાગે લઈ તેને વાટવા તેવી અદરથી ૦-૦૧ પા પા રૂપૈઆભારની ગોળીઓ કરવી તેમાંથી ત્રણ તાવ આવવા અગાઉ ચાર વાર સુધી, બે પોરે, દોઢપોરે અને ચોણે પોર એમ લેવાથી તે વડે ટાઢીઆ તાવ મટે છે આમાં કહુઓ ને માળીજરી ઉમેરીને, ફાકી બનાવીને પડી ૦-૦૧ રૂપૈઆભારને વજને વારે વારે લે છે ચુજી ઉપર મુજ્ય

× ઉદરવના ઝાડ કાળકડાડરમાં થાય છે તેની છાલ કડવી હોય છે. તેને કડા જાલ કહે છે

વનસ્પતિ-વિજ્ઞાન.

(અનુસંધાન ગતોક્તી)

અજમોદ.

અજમોદા (અજમાની ખીજી જાત)

અજમોદ એ અજમાનીજ ખીજી જાત છે ના સંસ્કૃત નામ નીચે પ્રમાણે છે

અજમોદા ચરારાશ્વા, મયુર, દીપ્યક, દ્વિકુશા, કારવી, લોચ મસ્તક, (ચરારાશ્વા, સ્તિમોદા, ઉગ્રગન્ધા, મકેટી, મોદા, ગન્ધ-લા, દ્વસ્તિકાવરી, ગન્ધ પત્રિકા, માયુ-તે, શિલિમોદા, મોદોદયા, ઘનિહવીપિકા, રક્ષકાદી, વિશાલી, હયગન્ધા, ઉગ્ર-ગન્ધકા, મોદિની, ફલમુખ્યા, અને વિશલ્યા)

તેને ઘણે ભાગે સંસ્કૃતમાં અજમોદા કહે છે દિવ્દીમાં-અજમોદા બેરી અજમોદ, બ-ગાળીમાં-વનવમાતી, વનયુવાન રાનધાની વનયે માન, વનજૈન, મરાઠીમાં-અજમોદા, બીડી અજ મોદ, કરોડા; દિરખાણીએવા ગુજરાતીમાં-અ-જમોદ-મોડી અજમોદ, કળીટકામાં-અજમોદા, રૈતગીમાં-અજમોદા, વામ, લેદીનમાં-એપ્પે-પ્રેયોલેન્સ Apium graveolens અંગ્રેજીમાં સેવેરી સીડી (Wilo Celery seed) ફારસીમાં કરપસ, તુર્કમણસ, અરબીમાં હુવનકર્વું કેરકસ સખ્તી-નખ્તી-તારી, તેવીશુ-આજમોદા

ગુજરાતીમાં તેને બોડી અજમોદ, અજમુદ, દોવેરી કરમાણી, છુવારી અજમોદ કહે છે

તેના ગુણ-તે ચરપરી, તીક્ષ્ણ, જઠરા-ગ્નિને પ્રદીપ કરનાર, કર્ષને વાતવાયક, ગરમ, ક્ષેપજનક, હૃદયને દિતકર્તા, વીર્યવર્ધક, બળકારક, દેહબળ પ્રથા નેત્રરોગ, કફ, વમન (ઉવટી) દિવ્યજી અને બલિતરોગનો નાશ કરે છે તે શુભ, આદરો, અગ્નિ ને હૃદયરોગને મટાડનાર, મલ સ્તમ્બક, ક્રૂમિ, નેત્રરોગ, દાંતનાં રોગ, ગોળા અને વીર્યવિભારને-દૂર કરે છે

આમાંથી એપીન અને એપિયોલ નામનાં ત-ત્વો નીકળે છે

અજમોદનાં ઝાડ દિલ્હરયાનમાં ઘણી જગ્યાએ પાયા છે બગાળામાં તે ઘણું થાય છે તે સુ મારે દોઢેક હાથ ઉંચાં હોય છે તેને યોજા રગનાં બારીક પુલો આવે છે અજમાનાં ખી દવામાં

વપરાય છે- તેમ તેમાંથી બનતાં તેનાં કુલ દવામાં વપરાય છે અજમાનાં તેલમાંથી અજમાનાં પુલ થાય છે અજમાનું તેલ પણ વા ઉપર ગુણ કરે છે તેનાં ગુણ નીચે પ્રમાણે છે

૧ અપ્પેલુ અને શુળ-અજમોદ, હરડે, પહાડમુળ, સુંક, મરી, પીપર એનુ ચૂણ કરીને તે ગરમ પાણી સાથે કાકનાથી મટે છે

૨ સુંક કે પેરનો દુ ખાવો-અજમાનું ગરમ પાણીમાં રોવન કરવાથી મટે છે

૩ છર્ણુનવર-શરદી-અજમોદ ચારમાસો રાજ સવારે અને સાંજે થકા પાણી સાથે ચાખ્યા વગર એમને એમ પી જવાથી મટે છે

૪ ગર્ભિણીના જરારાગિન પ્રદિપ્ત થાય-અજમોદ, સુંક, પીપર અને જીરું એ સર્વેનું ચૂણ મદમાં માટનાથી ફાયદો થાય છે

૫ અતિસાર-ઝાડા-અજમોદ, મોચરસ, આદુ, ધાવડીના પુલ એ સર્વેનું ચૂણ કરી જ માવેલાં ગાપના દહી મા આપવાથી પાણી જવા ઝાડા થતા હોય છે તે મટી જાય છે

૬ વાતવિકાર-અજમોદ, રાસના, સુંક, ગજા, પીપર, અશ્વગંધા, શતાવરી અને વરી-યાળી એ સર્વનું ચૂણ કરીને ઘીમાં આપવાથી હૃદય, કૃષ્ણ તથા કેટો અને કંઠનો વા જલ્દી મટે છે

૭ મધુરા-અજમોદનું ચૂણ કરીને મદમાં કાવરી આપવાથી મટે છે

૮ જોળ તથા પેટમાં સુંક આવવી-અજમાની કાઝી મારવાથી મટે છે

૯ ગરીજ ઠંડુ પડેલું ગરમ થવા-માટે અજમાને વાટે તેને પાણીમાં પલાળી શરીરે ખરડ કરવામાં આવે છે.

ગોળો ચકવો-ને પેટમાં વાયુનો ગડગડાટ થયેલ તેને માટે અજમાને નાની વાછડીના સુત-રના, શેરડીના રસના, આદુના રસના, કુવારના રસના, કડવા સેકડાના મુળના, બોડીયા કલ્હારના રસના, પીગવતના પાંદળા, ગજોના, રસના, મર-જાદના રસના, લાંબપાતરીના રસના, બોયરી ગ-ણીના રસના, સરપ ખાના રસના એવી રીતે દરમ્મા ત્રણ ત્રણ પુટ આપવા પછી તેને સફવી

સૂર્ય કરી લુગડે ચાળી તેમાંથી મેજ ના તોનો ઝોળાએ વાળતી જેથી બાગડોના ઝાડા, ઉધળી ખાવાથી મોળો મટી વળ્ય છે ને પેટમાં ચતો નીનિદ્રા, વિગેરે મટે છે. ઘણા બાળા ગોળા ત વાયુનો ગડગડાટ મટે છે

૧૧ ઉદરસ—અજમો અને ઇલાયચી ચાની ચાવીને તેનો રમ ગળી બાવાથી ઉદરસ મટે છે

૧૨—લીનર દતેનુ વધે તો રોજ ના તોનો અજમાનુ સુખું ગોળ માથે ધુટીને ખાવાથી મટે છે

૧૩ બાળને સોજા આવવો—તે ઉપર અજમો વાટીને દારૂ માથે મેળાત્રીને ગોળા ઉપર મધવાથી ગોળાને મેળે મટે છે

૧૪ ગાંઠગી—દારૂ અજમો અને ખમ ખસતી મેળવળી કરી ખાવાથી દારૂ મટે છે મગજની નેખળાદ, મેંમગી, અડગરી અને ગર્ભ નાળા સ્ત્રીઓની ઉઠી મટે છે

તેની દવાની ણનાવર

૧ અજમોદાદિ સૂખું—અજમોદ, નાવડીગ, સીંધાનુજ, દેવાર, ચિત્રક પીપરીમુળ, વરી માળી, પીપર, મરી, એ દરેક ૧ તોલો દરેકની ઝાલ પ્રતેનાહ, વરધાગ ૧૦ તોના, મુક ૧૦ તોના એ સર્વેનું સુખું કરતુ તે લુગડે ચાળી તેવાર દરેકુ તે ના તેલો ગરમ પાણી સાથે શકવાથી આમવાત, સોજો, મધાનું દરદ, શ્વેતરી વાયુ, ચૂક, શુગ, પડખા, શુલ અને નગનું શુગ એ દરદ મટે છે આ સૂખુંની ગરાગર ગેળ મેળાત્રીને તેની ગોળા પશુ લેવાય છે

૨ અજમોદાદિ સૂખું (ખીનુ)—અજમોદ, મોચરસ, મુક, ધાવડીના કુલ, તે સર્વેને સરખે ભાગે લાઈ બારીક વાટી સૂખું કરી લુગડે ચાવી તેવાર દરેક તેમાંથી બે આની લારચી પાવડીભાર ગાયત્રી ઝાસ માથે ખાવાથી પાણી જેવો ઝાડા બધ થાય છે

૩ અજમોદાદિ નુટીકા—અજમોદ, દરેક, ખારેક, અને કેમર દરેક ૧ ભાગ, વનધન, મોચરસ અને અશીશુ બે દરેક ના ભાગ, જવ ત્રી, લરીગ તથા મદ એ દરેક ૨ ભાગ, એ સર્વેને પાણીમાં ધુટીને આનગીના દાણા જેવડી

ઝોળાએ વાળતી જેથી બાગડોના ઝાડા, ઉધળી નીનિદ્રા, વિગેરે મટે છે. ઘણા બાળા ગોળા ત આનો ઉપયોગ કરે છે

૪ અજમોદાદિવટી—અજમોદ, વાનડીગ, પીપર, વરીમાળી, નાગરમોથ, મરી, અને સિંધવ એ મધે એકેક ભાગ, દરેક ૫ ભાગ, મુક ૧૦ ભાગ, વરધાગ ૧૦ ભાગ અને ભોરમુગ ૩૦ ભાગ એ સર્વેનું સુખું કરી તેથી બમસો ગેળ તેમાં મેળવી ધુટી બેર જેવડી ગોળાવા વાળતી તે ગોળા ગરમ પાણી સાથે ખાવાથી સર્વ પ્રકારના વાયુનો નાશ થાય છે

અજવલા

તેને સમૃતમાં અજવલા, કુષ્પર્ણોજ્જવ, અર્જક, મરાળીમાં અજવલા, દિલીમાં અજવલી, કર્ણાટકમાં કંગોર, તીથુગી કાર તુલસી કારસી પનમસુરક, અરબી દરગમુક, લેગીન-ઓમીયમ સેડીગીમમ કહે છે

તેની ઘોળા અને ઠાળા બે જન થાય છે ઘોળા અજવલાને “ માટી તુલમ ” અને ઠાળા અજવલાને “ કાળો માટી તુલમ ” કહે છે તેના પાન તુળાત્રીના પાન કરતાં મોટા હોય છે ને માંજૂલા બી થય છે તેનું ઝાડ દોઢ દાપ ઉચુ વધે છે તે લીખી, ગરમ, ઠંડા, દાદકર, ફસ, રૂચ, દોષક અને પાક વખતે લધુ પિત્તકર, ક ક્ષે, મંદુર, મંદુર, સુખે પ્રસવ કરનાર, વજુ વિરો દિનકર અને વાયુ, કષ નેત્રરોગ, મુનકમ્બ, અ રૂચિ, વિયોગ, કમજો, વાયુ, શુગ, અગ્નિમાર્ગ કૃમિ રક્તોપ્પ, દમ, ઉદરસ, પાષ્વરશુગ, નેત્ર, ઉતતી મટે છે

૧ પેટમાં દુ બે તો—અજવલાનો રમ આ પવાથી મટે છે

૨ છોકરાંની ઉપડી—અજવલાનાં બી મ ધમા વાગી બાપરાથી મટે છે

૩ પ્રેર ઉપર—અજવલાનાં પાનનો રક ચોખાના ધોવજમાં આપવા

(અપૂર્ણ)

પુસ્તક ૭ મું]

સપ્ટેમ્બર અને ૧૯૧૯

[અંક ૭]

વ્રહ્મની ઉપાસના કરવા પ્રવૃથ્ત

સાચો થા બ્રહ્મનો ઉપાસી,

ઓ સમૃતિ વાસિ ।

સાચો ૦

થઈશ ન તું દેહાધ્યાસી,

કે વિષય વિલાસી,

સાચો ૦

ભગવા પહેરીને ભલે થઈશ ના સન્યાસી

સંઘળુ ત્યાગીને ભલે થઈશ ના વનવાસી,

પણ અતરથી તું નિરતર રહી ઉદાસી,

થા ભવ પ્રવાસી,

સાચો ૦

બ્રહ્મના દર્શનની વિષ્ણુ પેરાગ્ય તો આશા શી ?

વિષય વિરાગ વિષ્ણુ કેમ થઈશ તત્ત્વાધ્યાસી ।

અભ્યાસવિના કદિ બ્રહ્મ શકાય ન ભાસી

જે ક્યાસી ક્યાસી,

સાચો ૦

બ્રહ્મનું દર્શન ટાળે મધ્ય જનિમૃતિ કાસી,

સહજ સ્વાભાવે થાયે સિદ્ધિઓ સહકાસી,

અટ બ્રહ્મનું દર્શન કરવા યા ઉદ્દેશી,

જે છે સુખ રાશિ,

સાચો ૦

શ્રી. ઇ.

હૃદયમા જઈ વિવિધ અનુભવ લેવા મનને ઉપદેશ.

(ગાન મધુરાં કંઈ ગા, એ લય)

હૃદય સરે જઈ નહા, પ્રિય મનવા ! હૃદયસરે જઈ નહા,

એ સરવરના જલ અતિ મીઠા, તેમા રમખસ થા —

કમલ સુકોમલ ત્યા કંઈ ખીલ્યાં, જાળે ગદ્ય ગ્રહેવા, —

ચિત્તાકર્ષક ગાન થતું ત્યા ધરતું તન્મયતા, —

દૃઢ આલિંગન ફેળે પ્રીતિ, સુન્દર સ્વરૂપ છે ત્યા, —

વિષય લોગિ ! તુજને ત્યા મળશે લોગો લોગવવા, —

લોગ રહિત પરિણામે થઈશ જો, હૃદયે ધરીશ સ્થિરતા —

સમ્યક્ધન પ્રભુ ત્યા છે તે શું, એકરૂપ થઈ જા, —

શ્રી. ઇ.

આધુનિક શિક્ષણના કેટલાક પ્રશ્નો. +

(લેખક — મણિલાલ નથુભાઈ કોશી બી એ)

અત્યારે કેળવણી ખાતામાં અનેક પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે, આપણે બાળક તરફ ફરી ધ્યાન આપી જોઈએ, વડીલોની બાળકો તરફ શી ફરજો છે—તે ખાસ પ્રશ્નો સંબંધી વિચાર કરવાને આ પહેલું અને મળ્યા નથી ખરેખર ચીજોસોશીની શિક્ષણશાસ્ત્ર સંબંધમાં એવી ભાવના છે કે હુનિ યામાં જન્મનાર દરેક બાળકને તેની ખાસ શક્તિ આ બીજાનામાં ઉપયોગી થાય અને તેની કામ તથા જ્ઞાનો તે ભવિષ્યમાં ઉપયોગી રહેશે અને તેને તેના પ્રકારનું શિક્ષણ તેને મળવું જોઈએ આ મોટે કેળવણી મર્ચન ફેલાવવી જોઈએ, અને સઘળા શિષ્ય શાસ્ત્રીઓના પછી એવો અભિપ્રાય લાખ્યા વખતથી છે જો કે પ્રાથમિક કેળવણીમાં હાલના સમયમાં લખવા તથા વાંચવાનું દાખલ કરવું જોઈએ, છતાં એક એવો મુદ્દો છે, કે જે તરફ તમારું ધ્યાન દોરવાનું હું આવશ્યક ધારું છું જેમને હિંદુસ્થાનમાં ‘અશિક્ષિત વર્ગ’ કહેવામાં આવે છે, તેમના મોટા ભાગના સંબંધમાં એક વિચિત્ર બીના છે ન્યામલની મોટે શીખવવાની પદ્ધતિ પ્રમાણે સંન્યાસીઓ એક ગામથી બીજા ગામ ફરતા ફરતા જતા હતા, ગામના મોટા વૃક્ષ નીચે વૃદ્ધો તેમજ યુવકો એકઠા થતા હતા, તેમને તે સંન્યાસીઓ ઇતિહાસ અને પુરાણોની ખૂતકા બની વાર્તાઓ કહી સંભળાવતા હતા હાલના હિસાબે આવી રીતે સસ્કાર પામેલાને આપણે ‘શિક્ષિત’ વર્ગમાં મૂકી શકીશું નહિ, છતાં આવી પદ્ધતિથી ઘણાકને ધાર્મિક તથા માનસિક કેળવણી મળતી હતી હિંદુસ્થાનમાં ભુદે ભુદે મળે ફરતા ફરતે રહે તેવી કેળવણીનાં ડાંખા સ્મરણો મને માલમ પડ્યાં છે એક સ્થળે તામીસ બાથમાં પરીક્ષે અમુક તામીસ પડિતને ફેટલીક કવિના લખવાના સંબંધમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો તે વિદ્યાર્થી તેનો જવાબ લખી શક્યો નહિ, અને ઘેર આવીને તેણે પોતાની ‘અશિક્ષિત’ કાકીને પોતાની અચચથ જણાવી તે કાકી તે કાવ્ય

જોઈ શક, અને તે પ્રશ્નો કેમ ઉત્તર આપે તે પછી તે વિદ્યાર્થીને સમજાયું, હું જણાવવાની હિમત ધરું છું કે તે ‘અશિક્ષિત કાકી શિક્ષિત’ લાગી જરૂર વધારે લખેલી હતી. હવે પછી હિંદુસ્થાનમાં તેવી સ્થિતિ ઘણે ભાગે છે વસ્તી વધવાના આંકડામાં આ બાબતની નોંધ લેવામાં આવતી નથી તે છતાં આવા પ્રકારના શિક્ષણથી તે પ્રજા ઉચી કક્ષામાં મૂકવા યોગ્ય મણાય છે, અને સુતકાળમાં તો આના પ્રકારનું શિક્ષણ પુરતું જણવામાં આવતું હતું હાલની બદલાયેલી સ્થિતિમાં તમારે વાંચવા તથા લખવાનું દાખલ કરવું જોઈએ લોકો જે પ્રથમ કાનની મારફતે શીખવા હતા, તે હવે આખા મારફતે લોકોએ શીખવાનું છે, અને ભુની પદ્ધતિનો નાશ થતા નવી પદ્ધતિ સ્થાપન કરવાની જરૂર છે આ બધું તો યુગ જય છે, છતાં કેટલાક એવા વિશાળ પ્રશ્નો છે કે જે સર્વ જમાનામાં એક સરખા ઉપયોગી છે પ્રથમ બાળકનો વિચાર કરીએ. બાળક એટલે શું? કેટલાક એમ માને છે કે બાળક એક નવું જન્મેલું જૈન્ય છે, તે સ્વયં આત્મવશિક [hereditary] નિયમો પ્રમાણે અમુક શરીરમાં જન્મ્યું છે, તેનું મનજ કોરા પાના જેવું છે અથવા તો પાનું આપદાદાના પાપોથી બગડી ગયેલું છે, અને આ પાનાપર શિક્ષણ શાસ્ત્રીઓએ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે પોતાના વિચારો લખવાના છે આ વિચારને કર્મ અને પુનર્જન્મનો નિયમ ટેકા આપતો નથી ઉચ્ચ દર્શિન-દુધી જોવાથી બાળક ઉપર પ્રમાણેનું નથી બાળક એ જીવની આધ્યાત્મિક શક્તિ છે સુતકાળમાં ફરેલા વિકાસની ગિચતિને લીધે યોગ્ય શરીરમાં તે દાખલ થયું છે, અને તે શરીરમાં રહીને વર્તમાનકાળમાં પોતાનો વિકાસ આમળ વધારવાનું છે તેણે ભુત કાળમાં બાપેની શક્તિઓને તે સાથે લાવે છે, તેણે પોતાના વ્યક્તિત્વમાં મુશ્કેલી સંકિતઓ તેની સાથે જ લાવે છે, અને તેને બહાર લાવવાની જરૂર છે તે એક જીવ છે, અને કેટલાક વાર તો તેના

શિક્ષકના શરીરમાં રહેના જીવ કરતાં પણ વધારે અનુભવી હોય છે. ચિત્તોસેતીના દૃષ્ટિબિન્દુથી બાળક તરફ નજર કરીએ તો બાળકના નિર્બળ શરીરમાં ધણીવાર આપણે વધારે આગળ વધેના જીવને જોઇ શકીએ છીએ. આપણું કામ બાળકને દાખી દેવાનું નથી પણ તેના સ્વભાવનો અભ્યાસ કરવાનું, તેને સમજાવવાનું, અને તેને આગળ વધવામાં, અને તેને સ્વચ્છાન પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરવાનું છે. બાળકની ફેગવણીમાં વિકાસની અસુક પ્રદર્શિતો બોલે તેને ચિર નાખવા કરતાં તેની શક્તિએ પ્રકટ કરવામાં અનુદૂળ યથા પડે તેની પરિસ્થિતિ પુરી પાડવાનું કામ મોટે ભાગે થવું જોઇએ અને ત્યાં સુધી એમ ન સમજવામાં આવે કે બાળક મધુક સંક્રિન્યોવાળો અમર આત્મા છે, તે અસુક મીઠામાં આસનારો નહિ પણ પોતાનો સ્વતંત્ર વિકાસ કરનારો છે, અને શિક્ષકનું કામ તે બાળકની શક્તિઓને બદલવાનું નહિ પણ તેનો વિકાસ કરવાનું છે, ત્યામુધી બધી ફેગવણીની પદ્ધતિ ખોટી રહે જાય છે, કારણ કે તેનું મગજ સુષ્કભરેલ વિચારપર થયું છે. સ્વાભાવિક રીતે કંઈ બાળકના સજ્જમાં તેના દબાણની જરૂર પડે તો તેનું કારણ તેની ઘરઆતની ફેગવણીમાં હોય હોવા જાણ્યે કે જ્યારે તે બાલક તેના વડીલોના હાથમાં નિર્બળ નિરાધાર પ્રાણી હતું ને કંઈ છેકરા અથવા છેકરીને મોઢે ચઢાવવામાં આવી હોય તો તેમને સીધે માર્ગે લાવવામાં તમને આડ થયું પડશે, એ-હું કહ્યું કરૂ છું પણ તેવી સ્થિતિમાં પણ બધ કરના પ્રેમદાર તમારે તેમને સીધે માર્ગે લાવવા જોઇએ. હાલની પદ્ધતિનું મોટામાં મોટું દુષણ એ છે કે બાળક ઉપર પ્રેમથી રાજ્ય ચલાવવું જોઇએ ત્યાં ત્રામથી રાજ્ય ચલાવવામાં આવે છે તેને શિક્ષણ તરફ રૂચિ ઉત્પન્ન કરાવી શીખવવાને બદલે શિક્ષાના ભયથી શીખવવાનું ચાલે છે ને તમે થોડા રીતે શીખવો તો તે શીખવા ને જાણવાને તૈયારજ હોય છે શું તમને ખબર નથી કે બાળક પોતાની બાલ્યાવસ્થાના મોટા ભાગ પોતાની આસપાસની દુનિયાના સંબંધમાં પ્રશ્નો પુછવામાં પસાર કરે છે? તેનામાં જાણવાની ઇચ્છા નથી, એ વાતજ ખોટી છે.

ખરી વાત તો એ છે કે તે એટલા બધા પ્રશ્નો પૂછે છે કે દિલમોહ વગરના વડીલો તેથી કટાણી જાય છે, અને તેમની ધીરજની કસોટી ચાલે છે. આ તેમની જાણવાની ઇચ્છા-અસાધિત તૃપ્ત કરી, અને જે રસ્તે તે જ્ઞાન તેને ગળે ઉતરે તેવા જ્ઞાન આપવાના રસ્તાઓ શોધી કાઢો. જો બાળક નિશાળે ન જાય, અથવા પાઠથી ડરે તો તે બાળકને ઈષ્ટ આપવાને બદલે તેના શિક્ષકને ઈષ્ટ આપવો તેના શિક્ષક રસિક રીતે જ્ઞાન આપવાનું જાણવું નથી, અને તેટલામાટે બાળકની છુદ્ધિ અને રસ જાગ્રત કરીને તે બાળકને સીધે માર્ગે દોરવાને સમર્થ નથી તે બાલકના આત્માને તે વિષયમાં રસ પડવો જોઇએ એટલે તે તેના નવા શરીરમાં પોતાનું તેજ નીચે ઉતારશે. પ્રેમથી અને રમ ઉત્પન્ન કરનારા વિષયોથી તે આત્માને બહારની વસ્તુઓમાં રસ લેવો જનાવવો જોઇએ, અને શિક્ષાથી તો તે પોતાના પ્રદેશમાં ભરાઈ જઈ બેસશે.

આપણે આ બાળકનો એક દાખલો લઈએ. કર્નલ આર્લેટ સાહેબે સ્થાપેલી અડયારમાં અત્યજ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટેની કેટલીક નીચાળા છે કેટલા જગાનાથી જેમને કચરી નાખવામાં આવ્યા છે, એવા લોકોના બાળકોનો આ પ્રશ્ન છે "જનસમાજની છેક દહણી પાયરીના લોકોના બાળકો માટે એક નીચાળા જુદી રાખવામાં આવી છે તે લોકો ભગીનું કામ કરે છે તેઓની છુદગી તડન અસ્વચ્છ અને બહુજ દયાજનક છે જ્યારે આ વર્ગના લોકોના બાળકો માટે નીચાળા પ્રથમ ઊંચાડવામાં આવી ત્યારે બાળકો નીચાળે આવ્યા, અને તેમની પછવાડે તેમના માથાપ દાખમાં લાકડીઓ, અથવા જે કંઈ મળ્યું તે લઈને આવ્યા હતા તેઓ તે બાળકોની પછવાડે આવ્યા તેથી તેમના શિક્ષકે આશ્ચર્ય પામી પ્રશ્ન પૂછ્યો, "તમે અહીં કેમ આવ્યો છો?" તેના જવાબમાં તેઓએ કહ્યું કે "અમે આ બાળકોને નીચાળમાં કાઢી લાવવા આવ્યા છીએ કારણકે તેઓ જરૂર ભાંગી જશે" તે શિક્ષકે કહ્યું મદરજાની કરી તમે ઘેર જાઓ, અને બાળક અમને સોપના જાઓ ખરી વાત છે કે થોડા દિવસના શિક્ષણ પછી બાળકો પોતાની મેજ

નીશાળે દોડતા આવતા હતા, અને તેઓના ધરના કરતાં આ નિશાળ તેમને વધારે સુખકર બન્યા લાગતી હતી.

સામાન્ય વિદ્યાર્થીઓને સમજવાની અને જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છા હોય છે. તમારે તે ઈચ્છાને દોરવી નેહએ, ત્યાંજ વડિલનું કામ છે.

દુનિયાની વસ્તુઓના અનુભવથી તે વડિલ બાલકના ખીન કેળવણ્યા અને અનુભવમાં નહિ આવેલા શરીરને મદદ કરવામાં સમર્થ બને છે. અડચણ બાળકના જીવાત્માના સખધમાં નહિ પણ તેના શરીરના મખધમાં છે. ડેટલીકવારતો તે બાળકનું મગજ કેળવવાની એવી જરૂર પડે છે કે જેથી તે જીવ પોતાની મીઠકને કમળે લે, તે વાપરે, અને મજેલા પ્રસંગોના લાભ લે. ડેટલીક વાર તે જીવ ખેદરકાર રહે છે, અને દુઃખાના અવાજને સાંભળતો નથી તે વખતે તમારે સ્મરણમાં રાખવું નેહએ કે મગજના કામમાં તેના જીવને તમે જેટલા પ્રમાણમાં રસ લેતો કરી શકો તેટલા પ્રમાણમાં શિક્ષણમાં તમારા વિનયનો આધાર છે.

તમે તેને બેરથી નીચે ઉતારી શકો નહિ, પણ તમે રસ ઉત્પન્ન કરીને જીવાત્માને નીચે આણી શકો. જો તમે તમારું શિક્ષણ રસિક બનાવી શકો તો તમે તે બાળકના જીવનું જ્ઞાન ખેંચી શકો, અને તે બાળકનો વિકાસ ચોક્કસ રીતે કરી શકો.

પણ આટલેથી બસ નથી જો સદ્મદદિથી તે બાળક પોતાની સાથે જે સદ્મ શરીર લાવે છે તેની તપાસ લેવામાં આવે તો તમને જણશે કે તે શરીરમાં સર કાંઈ ખીજ અવસ્થામાં છે, બાળક સામાન્ય રીતે પોતાની સાથે આ જગતમાં વધારે ખીજેલી અને વધારે વિકાસ પામેલી શક્તિઓ લાવતો નથી, તે પોતાની સાથે તે શક્તિઓના મૂળ લેતો આવે છે, જેને તે આ લવમાં ખીતવવા માગે છે. દેટલીક મનમિક શક્તિઓનાં ખીજ હોય છે, અને દેટલાક લાગણી

ઓનાં ખીજ હોય છે. દેટલીક લાગણીઓ મૂખ કારક નીવડે છે, ત્યારે ખીજ દેટલીક લાગણીને દુઃખમનક થાય છે તમે તેને સદૃશ્ય તથા દુર્ઘટનાં ખીજ કહી શકો. આ સદૃશ્ય તેમજ દુર્ઘટ્ય એ પણ પ્રેમ અને દેખની મોટી લાગણીઓના અતર્જત સ્થાયી લાગણીઓ છે.

આ બધા ખીજોનો વિકાસ થવો નેહએ છે. કમળપણના શરૂઆતના દિવસથી તેમજ શરૂ થતીજ આવે છે જો બાળકને સારા વાતાવરણમાં રાખવામાં આવે, જો તેની પાસે આવનારા બધા માણસો વિચારમાં પવિત્ર અને સાગણીમાં પ્રેમાળ હોય, તો તે બધાની અસર સુખ ખીજો પર થવા લાગશે અને તે ખીજો બાલક જીવે પણ નહિ તેવી રીતે પ્રકટી નીકળે. આ રીતે આવા સારા વાતાવરણમાં સદૃશ્યના ખીજોને પુષ્ટિ મળશે અને દુર્ઘટનાં ખીજો કરી માર્ગ જશે. આવા વાતાવરણમાં દુર્ઘટનાં ખીજોને વધવાની તક મળતી નથી. જો બાળકને શરૂઆતની કેળવણી મોટે લાગે, અને શરૂઆતમાં તે સર્વથા, ચોપડીઓ કે શબ્દોપર ખીજા આધાર રાખતી નથી, પણ જેવી રીતે જમીનના દોટલા ખીજ પર સૂઈ પ્રમાણે છે અને વરસાદ વરસે છે, તેમ તેના વડીનોના વિચારો અને લાગણીઓની છુપી અસર તેના સદ્મશરીર પર ચાલુ થવાનું કરે છે. અરે! ત્યાંજ તમારી નેહમદદારી છે તમે કહેો છો કે બાળક કિંમત છે. દુ પુકાડુ કે શું તમે ચીડીયા અથવા અધીરા બન્યા છો? શું તમે ચિતાતુર અથવા ઉંઝગી થયા છો? જો આમ થયું હોય તો તમે તમારામાંથી એવો પ્રવાહ બહેરાઓ છે કે જેથી તેમાંમાં બહેરા કોષ અને અશુભતા ખીજોને પુષ્ટિ મળે છે. સામાન્ય માતૃપિતા આવી બાળકોના વિચાર કરતા નથી. બાળકની નજીવી જેવી લાગતી ખામી તે તેની આસપાસ રહેનારા વડીલોના મોટા દોષોના પ્રતિબિંબરૂપ છે. અને તેજ વડીલો પોતે દાખલ કરેલી ખામી વારતે તે બાળકને મારવાને તૈયાર થાય છે. અપૂર્ણ.

સદ્વિચાર લહરિઓ.

(લે. શ્રીમદ ઉપેન્દ્ર ભગવાન)

(અનુસધાન ગતાકથી.]

વાંચના આદાની પેટે, મનુષ્યમાં જે કઈ દુર્બળ હોય તેને ઉઘાડું પાડીને ફેદ ફેદ કરવાની કશી જરૂર નથી મનુષ્ય પ્રકૃતિમાં વા માનવ સ્વભાવમાં જે કઈ દુર્બલ હોય તેના પ્રતિ લક્ષ- આપીને તેને જ જે જે કરવાની અગત્ય નથી, પરંતુ તેના પ્રતિ ઉપેક્ષા જ કર્તવ્ય છે અને જે કઈ બલવાન છે તેને જ ઉત્તેજિત કરવું ઘટે છે મનુષ્યમાં જે કઈ સમ્બલ અથવા ઉત્કૃષ્ટ હોય તેનું તે મનુષ્યને વારંવાર સ્મરણ આપ્યા કરવાથી તે વધારે સમ્બલ અને વધારે ઉત્કૃષ્ટ થતું જાય છે

કાંઈના પશુ દોષોનું આપણા મનથી ચિંતન કરવું કે કોઈના મુખ આગળ કથન કરવું એ આ પણા મનની દુર્બલતાવિના બીજું કશું જ નથી અને એ ક્રિયા-જેમ જેમ અધિક કરવામાં આવે છે તેમ તેમ મન પણ અધિક દુર્બલ પડતું જાય છે અને એ પ્રકારે થતી મનની દુર્બલતા બીજા અનેક કાર્યોમાં મોટા વિપ્લવ યર્ષ પડે છે મનુષ્યનો કોઈ પણ કાર્યમાં પરાજય થવામાં પોણોસો ટકા કારણ તેના મનની દુર્બલતા છે એ દુર્બલતા જે ટળી જાય છે તો મનુષ્યને પૂર્વે જે કાર્ય કઠિન જણાતું, તે પછી સુગમ યજ્ઞ-રહે છે તેથી વિજય પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાએ મનની દુર્બલતાને ટાળવાની પ્રથમ અગત્ય છે અને એ દુર્બલતા દોષ જોવાનો સ્વભાવ જ્યાં ટળે છે કે તેની જ સાથે ટળી જાય છે

કોઈ પણ પ્રકારના નિશ્ચયને જ્યારે તમે દર્શાવતા હો કે તમારામાં ધારણ કરતા હો ત્યારે તમારા લક્ષને આંતરમનમાં એકાગ્ર કરજો. આપણા આંતરમનને જે કઈ કરવાનું આપણે કહીએ છીએ તેટલું જ આપણે કરી શકીએ છીએ, આંતરમન એ એક બલવાન પ્રવર્તક

સત્તા છે અને તેથી તે જે કઈ પ્રવર્તવે છે, તે અવશ્ય થાય છે કોઈ પણ નિશ્ચયને માત્ર મુખથી કહ્યા કરવો નહિ પણ આંતર મનમાં તેની દૃઢ ઈચ્છા પાડવી જેમ જેમ તેમાં અધિક પ્રયત્નપણે સરકાર પડે છે તેમ તેમ તે પોતાના પ્રવર્તક સામર્થ્યને પ્રકટાવે છે

આપણે જે કઈ જોઈએ છીએ તે આપણને આ જીવનમાં પ્રાપ્ત થઈ એમ છે એમાં માત્ર રક્તપરિપ વસ્તુ એ જ છે કે આપણા જીવનને આપણા પોતાના જ હાથમાં લેવું અને આપણા પોતાનામાં જેટલા સામર્થ્યો છે, અને આપણા અસ્તિત્વનું જેટલું બલ છે તે સમગ્રને આપણી દૃષ્ટિમાં જે લક્ષ્ય આપણે રચાવ્યો છે તેના પ્રતિ વાળવું લક્ષ્યરૂપ વસ્તુમાં આપણું સંકલ્પ બળ એકત્ર થતાં તે લક્ષ્ય પ્રત્યક્ષરૂપે રચાય છે મનુષ્યો લક્ષ્ય રચે છે, પણ તેમાં પોતાના બળને એકાગ્ર કરતા નથી, અને તેથી એ લક્ષ્યને પ્રત્યક્ષ થવાનું અથવા સ્પૃશ્ય થવાનું કારણ મળતું નથી

મર્વતું રૂપાંતર થયાં કરે છે, પ્રત્યેકનું રૂપાંતર થતું જ જોઈએ રૂપાંતર થવાવિના કોઈ પણ વસ્તુનું જીવન ટકતું નથી કેમકે જીવતું એ જ રૂપાંતર થતું છે, અને રૂપાંતર થતું એ જ જીવન છે રૂપાંતર થતું હોય તેને આટકાવવું અથવા રૂપાંતર પામવાની આલસી ક્રિયાના સામા થતું એ જીવનને અસ્થ કરવા સરખું છે, રૂપાંતરની ક્રિયાને અધિક જાગ્રત કરવી એ જીવનનો અધિક ઉપભોગ કરવા સરખું છે શુદ્ધિમાનનું કર્તવ્યમાત્ર એટલું જ છે કે કોઈ પણ વસ્તુને જ પછી તે ધન હો શરીર હો, મન હો કે ગમે તે હો, પણ તેનું અધિક ઉચ્ચ પ્રકારમાં રૂપાંતર કર્યાં કરવું અને જેમ જેમ એ મુકારે અધિક અને અધિક

નિશ્ચયને માત્ર બાહ્ય મન ઉપર જ વાળે છે, અને તેથી આંતર મનને તેની પૂર્વની જૂની ઇચ્છાઓ અને તેના પૂર્વજીવ જૂના પ્રકારના વશથી પ્રમાણે જ વર્તવા દે છે આ પ્રમાણે બાહ્ય મન ન્યારે જૂદા વ્યાપારમાં જોડાય છે, ત્યારે આંતર મન તેના પૂર્વના જુના જ વ્યાપારમાં જોડાયતું રહે છે, અને તેથી તે બે શક્તિઓ વિરુદ્ધ કાર્ય કરે જાય છે બાહ્ય મનમાં વિરુદ્ધ પ્રકારની ઇચ્છાઓ રચાવા છતાં પણ આંતર મનની ઇચ્છાઓ તેમના પૂર્વના આધેતા ધારણે જ અત્યારે કરતી રહે છે આથી ઉભયના સહકારી બધથી જે કંઈ કાર્ય થઈ શકે એમ હોય છે, તે યશી નથી થતું, અને મનુષ્યનું બળ વહેવાઈ જાય છે તથા પરિણામે આંતર મનની ઇચ્છાનુસાર જ ફળ પ્રકટે છે કેમકે તે બનવાનું હોય છે. તેથી કંઈ પણ કાર્ય કરવામાં કેવલ બાહ્ય તથા આંતર એ ઉભય મન બંધવા મનના સમગ્ર અશક્તિ આધાર લેવાની અગત્ય છે

* * *

સ્થૂળ અથવા બાહ્ય મન પોતાના લક્ષ Attentiveness પોતાની સમગ્ર વ્યક્તિપ્રતિ વાળીતે તેની ઇચ્છા અથવા ક્રિયાને ફેરવી શકે એમ નથી, અર્થાત્ આપણું બાહ્ય મન આપણી ઇચ્છાઓ તથા ક્રિયાઓ ઉપર સ્વામિત્વ સ્થાપીને તેમાં ધારે તેવા ફેરફાર ઉપજાવી શકતું નથી આપણા ઉપર સ્વામિત્વ સ્થાપનાર અથવા મનુષ્યને નિયમન કરનાર તો તેનું આંતર મન જ છે તેથી એ સ્પષ્ટ જ છે કે મનુષ્યનું સ્થૂળ મન જે કંઈ કરવાના નિશ્ચય કરે છે, તે નિશ્ચયને જો આંતર મનમાં એકાગ્ર કરવામાં અથવા સ્થાપવામાં આવે છે તો એ સ્થૂળ મનની જે ઇચ્છાઓ અથવા નિશ્ચય હોય છે, તે પ્રમાણે જ ચાલે છે તેથી જેમણે કંઈ પણ ધારેલું કાર્ય કરવું છે, તેમણે માત્ર કાર્ય તેમના બાહ્ય મનને સોંપીને જ બેસી રહેવાનું નથી પણ તે કાર્યના સ્વરૂપને અને તેના નિશ્ચયને આંતર મનમાં દૃઢપણે સ્થાપવાની અગત્ય છે, અને એ બંને ન્યારે મળે છે ત્યારે મનુષ્યના મનનો મોટો અંશ મળ્યો એમ કહી શકાય છે

* * *

જે કંઈ તમારે જોઈતું હોય તે મેળવવામાં તમે નિષ્ફળ થાઓ તો તે સમયે ખેડના સ્વીકાર કરશો નહિ, કોઈ પણ પ્રસંગે અસંતોષપાતો ઉદ

ગાર દર્શાવશો નહિ કેમકે પ્રત્યેક પ્રમંથે અને ગમે તેવા સંજોગમાં પણ તમારાથી બને તેટલા સર્વોત્તમ થવાનું નિરંતર જારી રાખવાથી તમે કંઈ પણ ઉત્તમ અથવા વધારે સારાને અવશ્ય પ્રાપ્ત થાઓ છો એ પામવો અથવા નિરાશ થઈ જવું એ કોઈ પણ વસ્તુ ઉપરના તમર કાણુને બોધ બેસનામરણુ છે, અને એ કાણુને પુનઃ મેળવવાને મારે ધણો સમય અને સંવિશેષ ચાલન કરવાના રહે છે પરંતુ પૂર્વ પ્રમાણે દૃઢ નિશ્ચય અને શ્રદ્ધાને અખડ કાયમ રાખવાથી પ્રથમ દરતાં પણ વધારે કાણુ આવે છે અને પછી સરળા પ્રકારની અનુદક્ષતા થવામાં માત્ર થોડા સમયની જ અપેક્ષા રહે છે

* * *

કોઈએ પણ નિરાશ થઈ અર્થવૈયંને પ્રાપ્ત થવાની કે અસંતોષ અર્થના ઉદ્ભવ પામવાની અગત્ય નથી નિરાશાવાળું મન દુર્ભળ ગણાય છે, અને તેથી તેનાપ્રતિ જે કંઈ વિધન કે પ્રતિક્રિયા આવે છે, તેના સમુખ થઈ શકવાનું તેનામાં બધું હેતું નથી જે મન ધૈર્યને, પ્રસન્નતાને તથા શ્રદ્ધાને પોતાનામાં ધારણ કરી રાખે છે, તે પ્રત્યેક વિધને ટાળીને ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગમાંથી પણ નિર્ભયપણે પાર ઉતરી જાય છે કેમકે તેવું મન જ અખડ બનવાનું રહી શકે છે-તેના મનમાં જ અત્યર્થન બળ ટપી રહે છે નિષ્ફલતાનું મુખ્ય કારણ ક્રોડકટીના પ્રસંગમાં મનનો નિરાશ થઈ જવાનો જે સ્વભાવ છે તે જ છે તેમ થવાથી એ દુઃખલ અને અવગચ્છા વાળું મન બધું તો ગભરાઈ અને યુગાર્ધ જાય છે કે તે પોતાની તુલના શક્તિ, ન્યાયશક્તિ તથા આમશ્યને અત્યંત પ્રમાણમાં યુગાર્ધ બેસે છે અને ત્યારે આપણુને વિકટ પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે આપણુને સર્વોત્તમ સામર્થ્યની અગત્ય પડે છે, તેથી તેવા પ્રસંગોએ આપણા મનને લેલું પણ દુર્બલ, નિરાશ કે અવનત થવા દેવું નહિ અને તે આમ્નાસથી થઈ શકે છે અમુક પ્રકારના ચિંતનથી મન જેમ દુર્બલ, નિરાશ અને દુઃખાગ્ર ગયા જેવું થાય છે, તેમ અમુક પ્રકારના વિચારથી, ચિંતનથી ઘોન નથી, ભાવનાથી તથા નિશ્ચયથી તે મન બલવાનું અને ગમે તેવા વિકટ પ્રમંથમાં પણ સમગ્ર જ અથવા બલવાળું રહે છે વિચાર અને તેના વિવિધ સ્વરૂપો મનના આધારની વિવિધ વાનીઓ છે, અને તેથી તેને પુષ્ટ કરવાને તે આધાર જ મહત્વ કરવો જોઈએ

મુઘ્ધા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ ।

(લે મીયુત નારાયણજી વિરાજી ઠંકુર.)

[અનુસધાન ગર્તાકથી]

“ બહેન, તમારું નામ શું છે અને તમારી જાતિ શી છે વાર ? ” મે એક વિશિષ્ટ ઉદ્દેશથી તે પ્રશ્નને પ્રશ્ન,

હું એક મેરાણી છું અને મારું નામ વાલી છે ” વૃદ્ધાએ ઉત્તર આપ્યું

“ ત્યારે શું, વાલી બહેન, મારા માટે ભોજન તમો પોતે જ રાંધીને-તૈયાર કરવાનાં છો ? નો એમ જ હોય તો મારાથી તે ભોજનનો સ્વીકાર કરી શકાય તેમ નથી, કારણ કે, હું બ્રાહ્મણી છું અને એ તો કદાચિત્ તમો પણ જાણુતાં જ હશે ” મે પ્રત્યવાપ દશાબો

“ તું બ્રાહ્મણી છે એ હું મારી રીતે જાણું છું અને તેટલા માટે તારા ભોજનની વ્યવસ્થા તારા કરતાં પણ ઉચ્ચ નાગર જાતિની આ બ્રાહ્મણી જ્યન્તી જ કરવાની છે તારે જે કાંઈ પણ કહેવું હોય તે આને જ કહેજે એટલે તને જે વસ્તુ ભેષશે તે આ જ્યન્તી લાવી આપશે ” આ પ્રમાણે મને સમાધાનકારક ઉત્તર આપીને વૃદ્ધા વાલીએ જ્યન્તીને મનોમની કહ્યું કે “ જ

યન્તી, તને સૂચના આપવામાં આવી છે તદનુસાર મીનાક્ષીને ખાનપાન આદિની સર્વ યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપજે અને તે સાથે એના પર પૂરતી દુખરેખ રાખવી રહેજે કે જ્યંતી એ અહીંથી અદ્વય ધર્મ જવાનો પ્રયત્ન ન કરે અને એના અપરાધની શિક્ષા તારે ન ભોગવતી પડે મીનાક્ષી શુદ્ધિમા આવ્યાના સમાચાર પહેચાડવા માટે હું અત્યારે મારા અનુદાતા પામે જવાને પ્રયાણ કરવાની છું ત્યાંથી આવતી કાલે પ્રથમ તમા પાછી ફરીશ એટલે ત્યાંસુધી મીનાક્ષીને

સલાજવાનો ભાર તારા શિરપર રહેતો છે, એ તારે સારી રીતે ધ્યાનમાં રાખી લેવાનું છે ”

“ એ વિશેની હવે તમો લેશ માત્ર પણ ચિન્તા રાખશો નહિ આસુરક્ષિત સ્થાનમાંથી પ્રહરીઓની દષ્ટિને ખાન્ત કરીને મીનાક્ષી અદ્વય ધર્મ જાય એ સર્વથા અવકાશ ધરાવે છે એટલે હૃદયમાં ભયને ધ્યાન આપવાનું કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી ” જ્યન્તીએ પોતાના વીણાવિનિન્દિત સ્વરથી અને ગભીર મુખમુદ્રાથી વાલીને આશ્વાસક ઉત્તર આપ્યું

“ તને ખીજ સૂચના મારે એ આપવાની છે કે મીનાક્ષી માથે અત્યંત આવશ્યકીય હોય તેટલા વાર્તાવાપ વિના વિરોધ કોઈ પણ પ્રકારનો વાર્તાવાપ કરીશ નહિ અને આ સ્થાનના બેદનો અશ મા ! પણ એને ભામ્પ થયા દશ નહિ, નહિ તો તારા અને મારા ઉભયના પ્રાણ આપત્તિમાં આવી પડશે અને કદાચિત આપણને મૃત્યુદંડ ભોગવવો પડશે આ સ્થાનની ભયાનકતાનો સપૂર્ણ અનુભવ હોવાથી વિરોધ ઉપદેશ આપવાની આવશ્યકતા નથી ” વાલીએ જ્યન્તીને એકે ખીજ સૂચના આપતા સાથે ભયનો પણ ભામ્પ કરાવી દીધો

“ સર્વ કાંઈ તમારી આજ્ઞા અને ઈચ્છા પ્રમાણે જ થશે ” જ્યન્તીએ સંક્ષેપમાં જ પતાવી દીધું

જ્યન્તીનું સંતોષકારક ઉત્તર માંભળીને વાલી ત્યાંથી વિદાય થવાને ઉઠી અને જ્યન્તી પણ તેની માથે ત્યાં ચાલી ગઈ જોરકામથી બહાર નીકળીને જ્યન્તીએ જોરકામ દરવાજાને બહારથી સાકળ ચકાવી દીધેલી દોનાથી અને બારીઓમાં લોલકાન મજાનું સજિયા જડેલી

હોવાથી મારામાટે પનાયનનો કાષ્ઠ માર્ગ હતો જ નહિ અને તેથી નિરુપાય થઈને હું ટોલિયા પરથી ઉડીને કાચ પર ભેળી મારા મનમાં એ વેળાયે જે વિચારોનો આવિર્ભાવ થયો તેવિચારો આ પ્રમાણે હતા —

“લાગ્યની જેવી વિવશજ્વળા અને ઇશ્વરની ઇચ્છાનો જેવો અલ્પુત પ્રભાવ ! ક્યાં મારા પિતાની આવી આપત્તિની વેળામા ગુદ તથા આમને ત્યાગીને કાષ્ઠ સારા નગરમાં જવાની અભિલાષા અને ક્યાં અચાનક મારા હરણની ઘટના ! ખરેખર, ‘આદર્શ અધવચે રહે ને ઇશ કરે તે યાચ’ એમ જે કહેવામાં આવે છે, તે અસરકારક સત્ય છે ન્યાયે મારા માતાપિતા તથા ભાઈઓનવધએ મારા અચાનક અદસ્ય થવાની વાર્તા જાણી દગે, ત્યારે તેમના અત કરજીમાં ફેરી અને ફેટલી ચિન્તાનો ઉદભવ થયો હશે અને ગમે શોધવાના પ્રયત્નો કરવા છતાં ન્યાયે તેમને મારો પતો ન હિ મળ્યો હોય ત્યારે તેમના હૃદયમા જેવો એને ફેટસો અસહ્ય આઘાત થયો હશે, એની અત્યારે માગથી મધાર્થ ક’પના માત્ર પશુ કરી શકાય તેમ નથી હાપ, માગ દુર્ભાગ્યની ફેરી અને ફેટલી પરિસ્થિતિ મા ! પરમાત્માએ સ્ત્રીનો અવતાર આપ્યો પરંતુ વિધાનાએ ભાગ્યમા સુખનો લેખ ન લખેલો હોવાથી પરજ્ઞા પછી તરત જ પતિનો પરલોક વાસ થવાથી બાલ્યાવસ્થામાં જ રહયો મળ્યો અને હું ‘વિધવા’ ના અભદ નાગની અધિકારિણી થઈ પરમેશ્વરે આપેલી પરિસ્થિતિમા પશુ પરમ સતોષ માની માતાપિતાની જાયામાં રહી અખંડ ષ્ણચર્યને પાળી પવિત્રનાપૂર્વક જીવનને વીનાડવાનો નિશ્ચય કર્યો, તો મારો અચાનક આવી રીતે અપવાદ થયો અને મારાં દુર્ભાગ્યે મને માગ માતા પિતા ભાઈઓનવધથી પશુ વિષ્ણુ પાડી દીધી ! હવે આ સ્થાનમાં મારી બીજી શી અને જેવી દુર્દશા થવાની છે, તે તો પરમાત્માજી બોલે છે વાલીએ મને કહ્યું કે ‘ગર્ભ દાને પ્રભાતમાં આ સ્થાનમા તાર્ક આગમન થયું હતું એટલે અત્યારે અહીં તારા આગ્વાને ચોરીસ કલાક જેટલો સમય ચંદ્ર ચૂક્યો છે’ અને એથી એટલી ક’પના કરી શકાય છે કે પરમ દિવસે ગમે મારા હરણની ઘટના બની હતી અને ગર્ભ

કાલે પ્રભાતમાં મને આ સ્થાનમાં લાગીને રાખવામાં આવી હતી એટલે આ સ્થાન અમારા આમથી દશ કે બાર ગાઉ દરતાં વંચાંને અંતર પર તો ન જ હોયું નોંધએ, છતાં પણ આ સ્થાન ક્યાં છે, આ સ્થાનનું નામ શું છે અને આ ક્યાં છે કે વન છે, એની આ કાચગૃહમા ખેસીને કક્કી પણ ક’પના કરી શકાય તેમ નથી વળા જે સોકો મને અહીં ઉપાડી લાગ્યા છે તેમનો મને અહીં ઉપાડી લાવવામાં શો ઉદ્દેશ સમાયો હશે, એનું પણ કાંઈ અનુમાન કરી શકાય નથી, કારણ કે, જે તેઓ મારા સગીરપરના અવકારોને ટી-તારી લેવાના ઉદ્દેશથી ઉપાડી લાગ્યા હોય, તો એક તો મારા શરીર પર વિશેષ અતકારો છે જ નહિ અને જે બે ચાર સાધારણ ધરણી છે તે તો અઘાપિ મારા શરીર પર જ છે એટલામા જેન-ધરણીની લાવમાથી તેમણે માઈ ક’પ કર્યું નથી એ નિશ્ચિત જણાઈ આવે છે અને ધરણી ઊતારીને રસ્તામાં જ ક્યાંક મને રખડતી મૂગી દેવાને બદલે તેઓ મને આ સ્થાનમાં લાવ્યા છે અને સર્વ પ્રકારે મારી મજાળે રાખવાનો તેમણે ઉત્તમ પ્રયત્ન કરેલો છે, એથી એ અનુમાનને વિશેષ પુષ્ટિ મળે છે કે તેઓ અને કામ બીજાં જ ઉદ્દેશથી અહીં ઉપાડી લાગ્યા છે ત્યારે તે મનો તે બીજાં ઉદ્દેશ મો દરે વાર ? તેમનામાંનો એક પુરુષ અન્ય મનુષ્યોનો સ્વામી અથવા નેના દોષો નોંધએ, એમ વાલીએ પોતાના ભાવપૂર્ણ એક જ પુરુષના કરેલા ઉત્તેજથી જાણી શકાય છે અને તે પુરુષ કદાચિત મારા ચીવન-તથા મૌનદર્શમાં મુગ્ધ-ચંદ્રને પોતાની અભદ વિહાર-લાલસાની વૃત્તિમાટે અને મારા ષ્ણચર્યના ખડન માટે જ કદાચિત મને અહીં ઉપાડી લાગ્યો હોય, તો ? એની શકાનો અંત કરજીમાં સ્વાભાવિક જ ઉદભવ થાય છે, જે તે પિશાચાત્મા આ ઉદેશથી જ મને અહીં લાવ્યો હશે, તો તેના આ ઉદ્દેશની પુર્તિ કદાપિ થવાની નથી, કારણ કે, હું કદાચિત એવા જ પ્રસંગ આવશે, તો આત્મ દયાનું અવતળન કરીશ, પરંતુ જીવન કિંમત અન્ય મુખેની તુલ્યાના પ્રવાદમા તજાઈને માગ ષ્ણચર્યનું ખડન તો નહિ થવા દઉં તે નહિ જ થવા દઉં ! જે મારો નિશ્ચય દઉં હશે, તો પર

માત્રા અવશ્ય માગે સહાયક થશે અને માગ શીલની રક્ષામાટે ગમે ત્યાંથી દોડી આવશે ! ! ”

દુ આ પ્રમાણેના વિચારમાં તક્લીફ થયેલી હતી એવામાં અચાનક ઓરડાનો દરવાજો બિલકુલો અને જળ્યન્તીએ ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો. મોડીવારનેમાટે જળ્યન્તીનું મને વિગ્મરણ થઈ ગયું હતું. પરંતુ તેને પાછી આવેલી બેઠાં માગ અત કશુમાં એક પ્રકારની આશાનો ઉદય થયો અને તેથી મે તેને સંબોધીને કહ્યું કે “ બહેન, હું જેની રીતે બાલક જાતિની અગળા છું તેવી રીતે તમે પણ ઉચ્ચતમ બાલક જાતિની અગળા છો, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તમારી તેજસ્વિતા, સંભાષણરીતી, બાપા અને રીતમાત્ર બાલકી રૂપે જણાઈ આવે છે કે તમે કુલીન તથા અભિજાત કુટુંબનાં પુત્રીરત્ન છો અને તેથી મને તમારી પાસેથી હું એક અગળા તરીકે રચા ભાવક અનુકંપા કિંવા સહાનુભૂતિને મેળવવાની આશા રાખું તો મારો તે પ્રમાદ તો નહિ જ હોવાય, હું ધારું છું કે, તમે પણ બળાત્કારનો ભોગ થઈને આ પિતાય સંઘનમાં આવી પડ્યા હશે, નહિ તો આ સ્થાનમાં તમારા જેવી એક દેવીનો નિવાસ સર્વથા અચક્ર્ય અને અસંભવનીય જ માની શકાય તેમ છે બે મારી આ ધારણા સત્ય હોય તો આપણે મમદુખિની અગળાઓ છીએ અને તેટલામાટે પરસ્પર સહાયિકા થઈને આ કારાગૃહમાંથી મુક્ત થવાનો ઉચિત પ્રયત્ન કરવો એ જ હવે આપણો પરમ ધર્મ છે . ”

દુ આગળ બોલવા જતી હતી પરંતુ અને વચ્ચે જ ઘોલતી અટકાવીને જળ્યન્તી મધુર છતાં જબીર સ્વરથી મને ઉદેશીને કહેવા લાગી કે “ મીનાક્ષી બહેન, તમોએ મારા વિશે જે કંઈ પણ કંપના કરી છે તેમાંનો કેટલોક અંશ સત્ય છે અને કેટલોક અંશ અસત્ય છે, પરંતુ મારા અત્યાર સુધીના જીવનનો જ્ઞાન-સંવિગ્મર દરેક સંભાવનામાટે અત્યારનો પ્રસંગ યોગ્ય ન હોવાથી અત્યારે આ વિષયમાં મોનનું અવસરનજ વિશેષ ઐરકર છે, બરિન્ધમાં કાઈકાર યોગ્ય પ્રસંગ આવશે તો વળી તમે તે વેળાએ મારા પુખ્તી મારા જીવનના રહસ્યને જણી શકો મારી મુક્તિ અર્થવા તો મારા ઉદ્ધારની ચિન્તાને

તમે ત્યાગી છો અને તમારા પોતાના ઉદ્ધારની ચિન્તાને જ હૃદયમાં સ્થાન આપો, કંઈકુ કે, મારો હાલ તરત આ સ્થાનને ત્યાગી જવાનો મનોભાવ નથી ”

“ પરંતુ તમારી સહાયતા વિના મારો ઉદ્ધાર અશક્ય છે ” મે કિયિત ઉચ્ચ સ્વરથી કહ્યું

જળ્યન્તીએ તત્કાળ મને સૂચના આપી કે “ મીનાક્ષી બહેન, જરા ધીમા સ્વરથી બોલો, કારણ કે, કેટલીક વાર બીંતોને પણ કાન થઈ જાય છે અને આપણો એકંતમાં કરેલો ગુપ્ત વાર્તાલાપ પણ બીજાના જાણવામાં આવી જાય છે આ સ્થાનમાં આપણે બે અગળાઓ જ નથી, દિન-ત્રીએ આપણી હોશ્યાદપર દેખરેખ રાખવા-માટે માર દુષિયારમધ માણેને રાખવામાં આવ્યા છે એટલે બે આપણા વચ્ચે ચાલતી આ વાતચીત તેમના સાંભળવામાં આવી જશે, તો તમારા ઉદ્ધારની આશા ધુળમાં મળી જવાસાથે અત્યારથી જ તમારાપર અસંભવ અત્યાચારો થવા માંડ્યો, માટે જે કાંઈ પણ બોલો તે સાવધ ર-હીને જ બોલજો અને જે કાંઈ પણ કરો તે સાવધ રહીને જ કરજો ”

“ આ ઉચિત સૂચનામાટે હું તમારો આભાર માનું છું. ” આવી રીતે બેને આશ્વાસ માનીને મે તેની સૂચના અનુસાર મદ સ્વરથી પૂછ્યું કે “ જળ્યન્તી બહેન મને અહીં ઉપાડી લાવનાર નરપિશાચ કોણ છે, મને તે અહીં શા ઉદેશથી ઉપાડી લાવ્યો છે અને આ સ્થાન મારા મામથી કંઈ દિશામાં તથા કેટલા અંતરપર આવેલું છે, એ સર્વ મને જણાવવો કે ? મારી આ જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરશે, તો તમારા મારાપર મોટો ઉપકાર થશે અને હું આ જન્મ તમારી ક્ષણિની રહીશ ”

જળ્યન્તીના મુખમંડળમાં કોષજન્ય રક્તમાની છતાં આપી ગર્ભ અને એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાં ખીંતે તે મારા પ્રશ્નોના ઉત્તરો અપાતી કહેવા લાગી કે “ જે નરપિશાચે રૂપની પવિત્ર કુમા-રિકાઓ, નરોહાઓ તથા વિધવાઓ માથે પોતાની વિકરતાસલાની તૃષ્ણાએ બળાત્કારે બટા-ચાર કરી નિર્દોષ નારીઓના જવાનગને બળાડી નાંખવાના અનાચારને જ પોતાનો પરમધર્મ માની બીલો છે અને જે પાપાત્મા આવો ભય-

કર વ્યભિચારી હોવા છતાં કક્ષિતા દલમય બાહ્ય આડગરના યોગે સમાજમાં એક સમય સંદાયારી અને પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ મનાય છે, તે જ નરપિશાચ તમને અહીં ઉપાડી નહિ, પણ ઉપડાવી લાવ્યો છે અને તમારા ફરસતું કોષ પણ પ્રકરના ભય દિવા સ કાચ-વિના પાન કરવું એ જ તેના એક માત્ર ઉદ્દેશ છે. મીનાક્ષી બહેન, સુંદરતા સ્ત્રી-જાતિની વૈરણી મનાય છે અને તે સુંદરતાએ જ અત્યારે તમારી વૈરણીત્વ કાર્ય કરી બતાવ્યું છે, એ નવસરથી કહેવાની આવસ્યકતા નથી પરંતુ તે કુદ પુરવના મુખથી જ મેં તમારી પવિત્ર તાના કથા સંભળી છે અને તેથી જ મારા અત કરણુમા તમારા વિશે સ્વાભાવિક જ એક પ્રકારની પૂજ્યશ્રદ્ધાનો ઉદ્ભવ થતાં હું મારા પ્રાણના ભાગે પણ તમને અહીંથી છટકાવાને તમારી પવિત્રતાને રક્ષવાના અતિમ નિશ્ચયપર આવી અર્થ છું તમને અહીં બળાતકારે ઉપડાવી સાવનાર તે નાચ પુરુષ અન્ય કોષ નહિ, પણ તમારા મામથી ચાર ગાઉના અતરપર એકવલા રાક્ષસા આમનો ગરાશયો જોરાવર-સિદ્ધ છે અત્યાર તમે જે સ્થાનમાં છે તે તેના જ ગરાશમાંનું પ્રવાહપુર નામક એક ઉત્તર આમ છે, આ સ્થાન તમારા મામથી પશ્ચિમ દિશામાં અને લગભગ આઠ ગાઉના અતરપર આ પેલું છે.”

પ્રવાહપુર વિશે નાના પ્રકારની અદ્ભુત કથાઓ મારા સાંભળવામાં આવેલી હોવાથી પ્રવાહપુરનું નામ સાંભળતા જ મારા ચરીરપર રે માથે ખડા યજ્ઞ ગયાં, મારે હૃદય ભયથી ધડકવા લાગ્યું અને હું આશ્ચર્ય દર્શવતી જ્યન્તીને સંબોધાને કહેવા લાગી કે “જે પ્રવાહપુર આજે એક સો વર્ષથી જનશૂન્ય નગર થઈ ગયું છે અને જે પ્રવાહપુર પ્રયત્ન દુર્ગંધે સુરક્ષિત તથા રાજાસાદ તુલ્ય આગાધારે મહાત હોવા છતાં જૂત, પ્રેત, પિશાચ, ડાકિની અને શાકિની છત્વાદના અખંડ ઉપદ્રવના યોગે જે પ્રવાહપુરમાં ઘોણ દિવસે પણ કોષ મનુષ્ય આવી ચઢતું નથી અથવા તો આવવાનો હિમ્મત કરી ચઢતું નથી તે પ્રવાહપુરમાં અત્યારે આપણે બેઠાં છીએ એ શું સત્ય વાર્તા છે? તમે આ વિનંદુ તે નથી કરતા ન? જા વિનંદુ કરતા હો, તો કૃપા કરીને આવા વિનંદને મોડી વાગે, કારણ કે, પ્રવાહ

પુરનું નામ સાંભળતા જ મારે હૃદય ભયભીત થાય છે અને મારાં ગાત્ર શિથિલ થઈ જાય છે આહ! કેવું બચાનક મ્થાન! આ સ્થાનમાં આપણે જીવતા કેમ રહી શક્યાં છીએ, એનું જ રહી રહીને મારા ‘મનમાં આશ્ચર્ય થવા કરે છે.”

“મીનાક્ષી બહેન, અત્યારે આપણે પ્રવાહપુરમાં બેઠાં છીએ એ સર્વથા સત્ય વાર્તા છે, પરંતુ પ્રવાહપુરના નામ શ્રવણથી તમારે ભયભીત થવાનું કોઈ પણ કારણ નથી, કારણ કે, પ્રવાહપુરમાં જૂત પિશાચ કે ડાકિની શાકિનીઓનું અસ્તિત્વ છે જ નહિ, પરંતુ કેવળ સજીવન નર પિશાચો તથા જીવતી ડાકિનીઓએ જ પોતાની પિશાચતુલ્ય નાનાવિષ કળાઓના યોગે આ જનશૂન્ય નગરને બચાનક સ્વરૂપ આપી દીધું છે અને તેથી જ બોળા લોકો પ્રવાહપુરનું નામ સાંભળતાં જ ભયભીત તથા ગર્ભગલિત થતા દેખાય છે આજ રાત્રિના સમયમાં હું તમને અહીંના કેટલાક બેઠોનો સાક્ષાત્કાર કરાવીશ, અસ્તુ” આ પ્રમાણે મારા હૃદયમાંની ક્ષતિને ધટાડવાનો યોગ્ય પ્રયત્ન કરીને જ્યન્તી મારા હિતને માર્ગ દર્શાવતી મને કહેવા લાગી કે “અહીંના કાર્પનિક પિશાચો અહીંની કાર્પનિક ડાકિનીઓ તો તમારી કરી પણ દહીને કરી શકે તેમ નથી, પરંતુ આવવતી કાલે વારી નામની રાક્ષસી સાથે જોરાવર-સિદ્ધ નામનો જે નરરાક્ષસ અહીં આવવાનો છે તેના હસ્તથી તમારી સર્વ પ્રકારની દાનિ યતોનો સંપૂર્ણ સંભવ હોવાથી તેના પગમાંની છટક બાનો જ અત્યારે તમારે સર્વથી પ્રથમ વિચાર કરવાનો છે.”

પ્રવાહપુર વિષયક ભયની કાર્ષક ન્યુનતા સત્તા અને જોરાવરસિદ્ધનું નામ બીજાવાર સાંભળતાં જોરાવરસિદ્ધની ધોમટતા તથા કક્ષિત આદર્શને જે વાર્તાઓ જૂના જૂના સ્ત્રી પુરોનાના મુખથી મારા સાંભળવામાં આવી હતી તે સર્વ વાર્તાઓનું મને સ્મરણ થઈ આવ્યું અને તેથી હું આશ્ચર્ય દર્શાવતી કહેવા લાગી કે “રાક્ષસા આમને જે જોરાવરસિદ્ધ સર્વત્ર એક ધોમટ અને ધૈર્યભરત પાવન પુરુષના નામથી પ્રખ્યાત છે અને જેની સર્વત્ર મથકા થાય છે તે જોરાવરસિદ્ધ આટલી સીમા પવન નીચ, અનાચારી અને પાપાત્મા હોય, એ શક્ય છે ખરું કે? જ્યન્તી બહેન, મને તો તમારી પ્રત્યેક વાર્તામાં

અદ્ભુતતાનો બાસ થયા કરે છે અને તેથી હું
યમા કથિત રાકાનો આવિર્ભાવ પણ થાય છે
આ સસાર સુધામય છે-કે હતાહલમય છે, એનો
મોરારી તો કરી પણ નિષ્પ કરી રાકાનો નથી ”

“ મને તો મારી અનુભવ એમ જ કહે છે
કે આ સસાર હવાહલમય છે અને તમને પણ
એવા જ અનુભવની પ્રાપ્તિ થવા માંડી છે એટલે
લવિષ્યમાં કદાચિત તમને પણ આ સસાર
સર્વથા હવાહલમય દેખાય, તો તેમા આશ્ચર્ય
જેવું કાંઈ પણ નથી પરંતુ આ વાદવિરાદને
અત્યારે આટલેથી જ અટકાવોને હું જે કાંઈ પણ
કહું તે ખ્યાનપૂર્વક સાંભળી લ્યો. આવતી કાલે
પ્રભાતમાં જ જોરાવરસિંહ અહીં આવશે અને
પ્રથમ તો તે તમને મધુર વાણીથી બોળવીને
બટ કરવાનો યત્ન આદરશે ને તમે તેની મધુર
વાણીની જાળમાં નહિ સંપડાઓ, તો તે તમારા
પર બળાકાર કરવાનું પણ તૈયાર થઈ જશે અને
બળાકારથી પણ તેનો હેતુ સિદ્ધ નહિ થાય, તો
કદાચિત તમારી હત્યા પણ કરી નાખશે, કારણ
કે, તેના હૃદયમાં દયાનો અરા માત્ર પણ નથી.
એટલામારે એ પ્રસંગે તમારે બળવા નહિ કિન્તુ
જાણ્યા જ કામ કાઢી લેવાનું છે, એ કદાચ
જુદાશી નહિ તેની સાથે ત્યાર તમારો સાક્ષ
દેહાર થાય, ત્યારે ઓળાતના નૈસર્ગિક પાડત્ય
પરિપૂર્ણ પરિચય કરાવશે અને આચરિતના પ્ર
ભાવથી ‘સર્પ’ પણ મરી નાખ અને લાકડી પણ
ન ટૂટે’ એ કહેવતને સાત્ય સિદ્ધ કરી બતાવશે
ને આત્મી કાલે તે અહીંથી ચાલ્યો જશે અને
આપણને બે દિવસનો અવકાશ મળશે, તે તેટલા
સમયમાં હું કાંઈ પણ ઉપાય શોધને તમારો
ઉદ્ધાર કરીશ અને તમે સુખરૂપ તમારા મામમાં
પહોંચી જાઓ એવા પ્રયત્ન કરી આપીશ ”
જન્યતીએ સસારને હતાહલમય દર્શાવીને મને
મારા ઉદ્ધાર માટેની કેટલીક યોગ્ય સૂચનાઓ
આપી દીધી-

અમારો વાર્તાલાપ જે વેળાએ આટલી સી
માપધન્ટ આવી પહોંચ્યો તે વેળાએ મધ્યાહ્ન
કાળ થવા આવ્યો હતો એટલે જન્યતી મારા
ખાનપાનની બવરચામાટે ખીજ આરકામાં ચાલી
ગઈ અને હું ‘આવતી કાલે જોરાવરસિંહને મારા
શરીરને તેના હસ્તોની સ્પર્શ ન થવા દેતાં સી
મુક્તિ કરીને પાછો વાળવો અને ત્યાર પછી આ
કારાશુદ્ધમાંથી દેવી રીતે છટકવું’ એ વિશેનો
એકામ મનથી વિચાર કરવા લાગ્યા વિચારમાં ને
વિચારમાં લગભગ એક કલાક જેટલો સમય વીતી

ગયો અને હજી તો હું કાંઈ પણ પ્રકારના નિર્ણય
પર આવી નહોતી એટલામાં તો જન્યતી દૂધ
અને પૂરી લઈને મારી પામે આવી. મેં પાચ કે
છ પૂરી ખાઈને લગભગ એક શેર જેટલું દૂધ પી
લીધું અને હસ્તક્ષાપન તથા જનપાન કરીને હું
વળી પાછી વિચારમાં નિમગ્ન થઈ ગઈ, કારણ
કે જન્યતી તો મને દૂધ, પૂરી અને પાણીનો
સંજો આપીને પાછી કપાંક ચાવી ગઈ હતી એ
ટલે સમયને વીતાડવા માટેનું મારી પામે વિચાર
વિના અન્ય માધન હતું જ નહિ વિચાર કરતા
હરતાં મધુ કોચપર પૈથિમવાયુની શીતલ લડગી-
ઓનો શરીરને સ્પર્શ થવાથી મારાં નેત્રોમાં નિદ્રાનો
આવિર્ભાવ થવા લાગ્યો અને શેડીવામાં જ હું
નિદ્રાધીન થઈ ગઈ નિદ્રામાં કેટલો સમય વીત્યો
હતો એવું મને યાનકે જ્ઞાન રચું નહોતું, પરંતુ
મને એટલું સ્મરણ છે કે નિદ્રામાં જ કેટલીક
ઓંમોના શાદન તથા વિનાપના જ્વનિ અને કેટ-
લાક પુરોના મહાભયાનક ચીતકારો મારા શ્રવ
જોમાં આવીને અધડાવા લાગ્યા અને તેથી મારી
માઠ નિદ્રાનો ભંગ થતા મારાં નેત્રો ઉઘડી ગયાં
જાગ્યા પછી નેત્રો તો સૂર્યનારાયણના અસ્તાચન
ગમનને ધણો સમય થઈ ગયો હોય એમ મારા
જોવામાં આવ્યું, કારણ કે, રાત્રિનો આરંભ થઈ
ચૂક્યો હતો અને કૃષ્ણપૂત્રની દ્વિતીયા હોવાથી
રાત્રિના આરંભને દર્શાવનારો અધકાર સર્વત્ર
વ્યાપી ગયો હતો ચંદ્રના ઉદયમાં કિચિત્ વિલપ
હોવાથી વિષ્ણુ જો કે અધકારમય હતું, તથાપિ
મારા ઝોરકામાં બળવા ટેલનરંધ્રથી મારા ઝોર
કામનો અધકાર દુર થઈ ગયો હતો હૈમ્યને
બળતો જોઈને જન્યતી આવીને-લેમ્પને પ્રત્ય-
ક્ષિત કરી ગયેલી હોવી જોઈએ, એવું ‘સહજ’
અનુમાન કરી ચકાવું હતું અચાનક સિંહની
ગર્જના, વાદાના ચીતકાર અને હિંચ પશુઓના
ભયાનક જ્વનિઓ મળવાવા લાગ્યા અને તે
જ્વનિઓ ધીમે ધીમે એટલા બધા વધવા ગયા અને
લીપણ થતા ગયા કે નાંતે હૃદયમાં લપડેલી અતિ-
રેક થવાથી મારા સુખમાંથી પણ ભવદર્શક
ચીત્તર નીકળી ગયો અને હું મુર્ચ્છિત થવાની
અણીપર હતી એટલામાં જન્યતી મારા સમક્ષ
આવીને ઉભી થઈ અને મને ઉદ્દેશીને તેણે કહ્યું કે—

“ આ ચીતકારોથી લેતા માત્ર પણ બપોળીત
ન થશે, કારણ કે, આ પણ ભવદર મનુષ્ય
જુદો જ એક સાધારણ ચમકાર છે । મનુ-
ષ્યની ભવકરતાનો એક સામાન્યથી પણ સામાન્ય
સાક્ષાત્કાર છે । ” (અર્પણ.)

રાજ્ય સેવક-કેપટન કોનોલી.

(લે શ્રીયુત નારાયણદાસ જમનાદાસ મહેતા બી એ)

સ્વદેશ ભક્ત અને વીર નગે પાંડે છે એ દલા બધાય દુનીયાની દટિએ પડતા નથી, કઈ પોતાની છદ્મી પોતાના ગામ અગર ખાસ પુરી કરે છે અને તેમના વિશાલ હૃદય અને હિંમત ભાવનાનો ખ્યાલ આમાં જ જનસમાજને થતો પણ નથી કારણ હેમને પોતાની શક્તિ અગર ભક્તિનો જાહેર ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ મળતો નથી અને તેથી ઇતિહાસકારો કે કીઓ તેમના શુભ ગાન કરતા નથી, તેઓ તો પોતાના વિરતન અને સ્વદેશભક્તિ યુદ્ધ ક્ષેત્ર કે વહ સ્થળ ઉપર શોધે છે

પણ રાજ્યસેવાને ખાતર કે ધર્મને ખાતર પોતાની છદ્મીના એ ખૂણામાં ભોગ આપનાર હજારો માણસો ક્રાન્સ-સ્પેન અને આ દેશમાં એક આદી ક્ષત્ર કે ઝાકેર અમી સંસ્કાર પણ પામ્યા નથી

સને ૧૮૪૧ ની સાલમાં રૂશિયા પોતની સત્તા પુર્વમાં વધારતું જતું હતું અને તે એક લાકડે ભય હિંદુસ્તાનને હતો તેથી ઉત્તર-પશ્ચિમ સરહદ ઉપરના નાના પણ ઉપોગી રાજોની સાથેના સંબંધ સારો રાખવો અને ત્યાં રૂશિયાની ચળવળ વધતી અટકાવવી એ રાજકીય કુનેહ હતી અને તેને અનુસરીને બ્રિટીશ હાકોએ બે લાકડે અમલદારોને અફઘાનીસ્તાનની ઉતરે આ વેના બોખારાના સ્વતંત્ર અમીર પાસે મોકલેલા તે પાછા આવ્યા નહીં અને હેમની શુ રિયતી ધર્મ એ અધારામાં રથું કેવલ એક હીદી અમલદાર પાછો આવ્યો તેનાથી અને બે પૈડી એકનું બાયમત અરાહ વડે જૂની ચોપડી વેચનારની દુકાનેથી મળી આવેલું તેથી આ બંને કમ ન નસાવ અમલદારોનું શુ સુધુ તે જગેરે બોખારાનું રાજ્ય રૂશિયાના મહા યત્નમાં યાહોમ થઈ ગયું ત્યારે જણાયું

આ બે કમનસીબ અમલદારો કર્નલ સ્ટેડાર્ટ અર્ન કેપટન કોનોલી હતા.

બોખારા તે વખતે સ્વતંત્ર હતું અર્ન ને બહાદુરખાન નામના મુસલમાન અમીરના અમલ નીચે હતું

આ અમીરને મળી ત્યાંની સ્થિતિ જોઈ બ્રિટીશ શહેનશાહત સામે તેના સંબંધ બેઠવાના ઉદ્દેશથી કર્નલ સ્ટેડાર્ટને બોખારા મોકલવામાં આ પો હતો પરંતુ તેના તરફથી કોઈ ખબર નહીં આવવાથી તેમ તે પાછો નહીં આવવાથી તે તેની તપાસ કરવા અને તહેવો માથે લીધેલું કામ પૂરું કરવા કેપટન કોનોલીની નીમનોક કરવામાં આવી

જ્યારે આ અમલદાર પીવા અને ખેંચવા ધર્મ બોખારા પોતે જ લારે તહેવો શેડાર્ટને લાંબો નોંધો નહીં પરંતુ અમીરને મળ્યા પછી તુરંતજ તેને આ અભાગમાં કનલને મળવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો અમીરને મળી તેણે પોતાના માલીકની શુદ્ધ ભાવનાઓ નિવેદન કરી પોતાને આવવાનું પ્રયોજન સુચવ્યું અને હરતે ચહેરે અમીરની રમલઈ પોતાના મુકામે આવ્યો

સતના મોડા તેનો મુકામ ઘેરવામાં આવ્યો અને હેમને અને તેના બધા સાથીઓને એકઠામ કેઠ કરવામાં આવ્યા હેમની અધી ભીતકત લઈ લેવામાં આવી તે ઘડાઘડ હેમના ચરીર ઉપરના જડાં પણ ઉતારી લેવામાં આવ્યા, ફક્ત સમેલ મદમદ જે બીજી જ જગ્યા ઉતાર્યો હતો તે બચી ગયો પ્રથમ કેપટનના બધા સાથીઓને અધારખીણમાં દોડે બાંધી મોત પર્વત સડવા ઉતારવામાં આવ્યા અને તે બાદ એક મેદાનું ચામડું ચરીર દાંડવા આપી, કેપટનને ધરાગદમાં નાખવામાં આવ્યો ત્યાં તહેવો કર્નલ સોડાર્ટને મોકી દેશમાં પડેલો નોંધો, અમીરને બહુએ વિનવણી કરી કે ન્હાના રાજ્ય વિરુદ્ધ હલકી-ખટપટ કરે નહીં અને તેના છુગાછવાયા અધી દારીને લેરી ખટપટ કરી જોખમ ખેડના મોકલે નહીં પરંતુ અમીરે જવાબ કહેવાડાંઓ “તમારા મનરાણીને લખેન પત્રનો જવાબ નથી, અને તેથી અમીરને એમ માનવાને મારણ છે કે બંધવાઓને ખીના અને એકેદમાં ખટપટ કરી

બળવો જગાડવાને આવેતા અસુસ તરીકે ગણવા બેઠા છે "

મહીના ઉપર મહીના વીતતા માંડયા અને બને સૈનિકના શરીરો બૂખ, દુખ અને મારથી ધમધમ મંડ્યા કેપ્ટન કોનોલીએ તહેમની કર્ણા-જનક સ્થિતિનો ચીનાર પોતાના બાલ્યમળના કોરાં પાન અને કોરી બાલુઓ પર રૂંવાં ઉભાં કરે તેવો આપેલો છે.

ફેબ્રુઆરી ૧૦-૧૮૪૨ ની નોંધમાં તેણે લખ્યું છે કે "આજ અમને જેના તે કપડામાં પગ દીવસ અને રાત થયાં આ પુસ્તક મ્હારી પાસે છે એટલે હવે તેમાં પ્રસંગવશાત અમારી સ્થિતિ અને અમારો સ્નેહી પ્રત્યે સફળતાવે તેમાં આલેખીય " વર્ણ ૧૧ માં માર્ચને દીવસે લખે છે "પ્રથમ તો અમને અમીરની વર્તણૂક ફક્ત વાલીયાત બેળના પરિણામરૂપ જણાઈ પડ્યું હવે અમારી ખાત્રી થાય છે કે સાટે ચાકું લેતાં તે જે કહે છે તે કેવળ વૈરના લીધે જાણીસુજીને કહે છે અમારી દીનપ્રતિદીન ખપર અતર પુછાવી આંસા ઉત્પન્ન કરીને તેનો ભગ કરી મમારી સ્થિતિ અને શરીર કેમ વધારે ને વધારે દયાજનક થાય છે તે બોધ આનંદ મેળવવાનો તે ઉલોગજ કરે છે, " "આવા ધાતકી માણુઓને ખૂશ કરવા મને આંસુ સારવા ફેંચે નહીં પરંતુ ગાંધ કાલે ન્યારે મ્હે સ્ટોડાઈનું અહીં નખ શરીર ધવાયેતું બોધું ત્યારે મ્હને એમ યયું કે હું ખીવા અને બોલકદ ઘડતે આવ્યો તેવી વેહેમાઈ મારા પાપે કનંકને દુખી કરે છે ત્યારે હું રડ્યો અને એમારા રખવાળ પછડી એકને બોલાવી મ્હે અમીરને અજા કરવા વિનવ્યો મેં કહ્યું અમીરને કહે બ્રિટિશ સહનશાહત ને બોખારાની સત્તાનત પ્રત્યે કાંઈ વૈર નથી અને તેનો શરસો ઉઠેયો હોય તો મેં ઉઠેયો છે માટે ત્રણ વર્ષથી દુખી અવસ્થા દીનતાથી શુનારતા કનંકને હવે ન સતાવતાં તેની ઇચ્છામાં આવે તે પ્રમાણે મને જેર કરે " જવાબ એટલેજા મળ્યો કે મારે ખાલી દુખી ના થતું ને ના રડતું છેવટે અમીરના પાપાણ હકમમાં દયાનો છોટો નથી એ જાણી જે પડે તે ભોગવવા અને સ્વદેશ ગૌરવ અને સ્વમાનથી સહન કરવાનો નિશ્ચય કરી પ્રજુની

માર્યાના કરી કે તેની સહનશક્તિ આવે

૨૮ માં માર્ચની નોંધમાં કેપ્ટન લખે છે કે "આજ ૬૯ દીનસ થયાં છતાં જેના તે કપડામાં સડીએ છીએ "

છેવટે ૧૮૪૨ ના જુનની ૧૪ માં તારીખે રાતના કેટલાએક અમીરના અનુચરો તેમના કારા શુદ્ધતા દાખલ થયા તેમના બધાં કપડાં કઢાડી લીધા અને તેમને સુસ્કેનાટ બાંધી ત્યાંથી અન્ય સ્થળે લઈ ગયા

પરંતુ કનંક એડાઈના કપડાંમાંથી એક પેનસીન અને થોડા કાગળ મળ્યા આવ્યા તે અમીરને રજુ કરતાં તેના શરસામાં ઉમેરો થયો નવાઈની વાત એ છે કે કેપ્ટનનું બાપપલ તેના હાથે મડ્યું નહીં

અમીરે હુકમ કર્યો કે કનંક એડાઈને લા ઠીધી ન્યાં સુધી આ પેનસીન અને કાગળો કોણે પોચાડ્યા અને તે કાળી સાથે પત્રવહેવાર ચલાવતો હતો તે જાહેર નાં કરે લાંસુધી મારવો

આ ધાતકી સંગ મગળવાર-સુધવાર અને શરવાર સુધી ચાલુ રહી પરંતુ કનંક એક અક્ષર પણ તે સંબધમાં લખી નહીં છેવટે શુક્રવારે અમીરે હુકમ કર્યો કે કનંક સ્ટોડાઈની શીરચ્છેદ કેપ્ટન કોનોલીની નજર આગળ કરવો અને કેપ્ટન કોનોલી જે સુસલમાન ધર્મ સ્વીકારે તો તેને તેની છઠગી બક્ષવી

ફરમાન અનુસાર બને લશ્કરીઓને કર્ણા-જનક અને લાચાર સ્થિતિમાં રહતા વચ્ચે લાંબામાં આવ્યા ને તેઓના હાથ બાંધી ઉભા રાખવામાં આવ્યા ત્યારબાદ બનેતી ઘેર તહેમના કેપ્ટની બોલામાં આવી, અને ત્યાર પછી લોકના યોગેની સમક્ષ કનંક સ્ટોડાઈનો વધ છરાથી કરવામાં આવ્યો

ત્યાર બાદ અમીરનું ફરમાન કેપ્ટન કોનોલીને સંજળાવવામાં આવ્યું, તે વીરનરે સ્થીર રવરે જવાબ આપ્યો " હું મરવા તૈયાર છું પણ મ્હારા ધર્મથી ચળીશ નહીં " આદેશો ઉત્તર આપી દ્રઢતાથી પોતાની ગરદન આગળ ધરી અનંજનવારે પોતાનું કામ ખતમ કર્યું

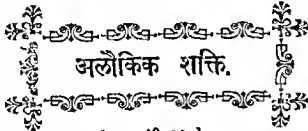
સાલેહ મહમદ નાથી સુસીઅતે હાંકુસ્તાન બેગે થયો. પરંતુ અશ્વાનીસ્તાનનો મામલો

ગભીર થવાથી આ બે ક્રમનગીય વીરોની વાત ઢકાઈ ગઈ ન તો છોટીશ પ્રજાએ કે ન તો હાંદી સંગ્રામે આ અભાગ્યા સૈનિકાસંગે કશું બંધનું અગર કર્યું.

પણ પ્રજા ન્યાય આપે છે આ બે ખૂન પછી થોડેજ વર્ષે બોખારાની સસ્તનતને રૂશીયન રીજ રવાદા કરી ગયું. હવે વુલ્ફે આ બંને બાબત તપાસ કરી તો માલુમ મલ્-ગદની હજીગત તહેમના મોત સબધીની ખરી જણાઈ, પણ બાપબલ તો આ ત્રાસજનક ખૂને પછી સાતેક વર્ષે બોખારાના બજારમાં જૂના

પુસ્તકો વેચનારની દુકાનેથી એક રૂશીયન અધિ કારીએ મેળવ્યું અને ત્યાર પછી ૧૪ વર્ષે ઇંગ્લંડમાં કેપટન કોનોલીની બેનના હાથમાં આવ્યું એટલે લગભગ ૨૧ વર્ષે છોટીશ પ્રજાએ તહેવા જોરવ, તેના મહારાજ્યની પ્રતિષ્ઠા અને દેશના ધર્મને ખાતર પોતાની હુદગીનો ભોગ આપનાર બે નરરત્નોની હકીકત જાણી. પણ કંઈ કરી શકવાને માટે ઘણી મોડી જાણી

આના આત્મજોગના કેટલા દાખતાઓ વખત અને વ્યવહારની આધારખીણમાં ગેપ થતા હશે તે પ્રજા જાણે !!!

[ગતાકથી શર]

અલૌકિક શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે મનને એકાગ્ર કરવાની જરૂર છે જેણે જેણે પોતાના મનને એકાગ્ર કરવાની વિદ્યાને સિદ્ધ કરી છે તે સર્વેને આ જગતમાં શાંતિ આનંદ અને સુખ પ્રાપ્ત થયેલું હોય છે જેમ લોહુ યુષ્ક પ્રતિ આકર્ષાય છે તેમ દ્રવ્યાદિ પદાર્થો અને સુખ આવા માણસો પ્રતિ આકર્ષાઈ આવે છે મનને એકાગ્ર કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે બે લક્ષ્ય છે તે પ્રથમ તો ચૈતન્યને નવી અને ઉત્તમ દશામાં બદલી નાખવું અને બીજું આધ્યાત્મિક વિષયનું ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું આપણને જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય છે તે એક સ્વભાવરૂપ છે, તે વડે આપણે આપણા શરીરને નવેમગથી જનાવી શકીએ છીએ હમેશાં નિર્ધમન અને સતત ધ્યાન ધરવું એ એકાગ્રતાને માટે ધર્મજ જરૂરનું ૪. કારણકે કોઈ પણ વિષયમાં જેટલું વધુ તમારું મન એકાગ્ર થાય છે તેટલીજ તમારા મનની સ્થિરતા થાય છે આ રીતે જો તમે યોગ્ય નિયમનું પાલન નહિ કરો તો જે વિચારશક્તિને ખીતવવાની તમારી ઇચ્છા છે તેને ડબાઈ જવાનો ભય છે

આ પ્રમાણે સતત અને નિયમસર તમારે મનને એકાગ્ર કરવાથી મગજની આદરહેત્રા સક્ષમ બહારક્રમાં શુદ્ધ વિચારની આ ક્રિયાથી મહાન ફેરફાર થઈ જવાનો મગજની અંદર ધર કરી રહેલા અશુદ્ધ વિચારો જો ત્યાં ભરાઈ રહ્યા હશે તો તેનો નાશ થશે શુદ્ધ વિચાર યા મનને એકાગ્ર કરવાને માટે જે મત્ત કરવામાં આવે છે તેથી પરમાણુઓનો એક નવો સમૃદ્ધ કાર્ય કરવા લાગે છે એથી નવીન ઉપાનનની સૃષ્ટિ રચાય છે અને જુના અશુદ્ધ વિચારોની સૃષ્ટિ ધસાઈ જાય છે.

આ જગતમાં મનુષ્યના મસ્તક સમાન નમન શીઘ્ર બીજ કોઈ વસ્તુ નથી તેના રસામીની અથવા તો તેના ઉપર પ્રભાવ પાડી શકનાર કોઈ બીજી વ્યક્તિની ઇચ્છા તેને જેવા મનમાં દાખવા ઇચ્છે છે તેવા સંચારમાં દાખા તેમજ જનારી શકે છે આજ રોતે યથાર્થ આરોગના પ્રયોગથી સદ્ગુરુ પોતાના શિષ્યના મનની અવસ્થાને ઉચ્ચ કરી શકે છે અને તેની શારીરિક અને માનસિક પ્રકૃતિની ખૂન રચનામાં તેને મદદ કરી શકે છે

ન્યારે તે મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છાનુસાર પોતાની સ્થિતિને પદ્ધતી શકે તેવી અવસ્થાને પહોંચે છે ત્યારે પછી તેને પોતાને પોતાની સ્થિતિને બદલવાના કાર્યમાં સદ્ગુરુની મદદની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ ઘણે જાગે એમ પણ બને છે કે કોઈ એવાજ મનુષ્યની અદર આત્મ-તત્ત્વ જામન થાય છે કે જે પોતાની ઇચ્છાનુસાર પોતાની સ્થિતિને પ્રકટ કરી શકે છે આવી અવસ્થામાં સદ્ગુરુના ઉપદેશનું થોડું ઘણું પણ પ્રયોજન તો રહે છે જ

પણ માણસોને પોતાના મનમાં પોતાની શક્તિ તથા દેવત્વના વિવેકમાં અચ્છાદા રજા કરે છે ન્યા સુધી આ સંશય તેમનામાં હોય છે ત્યાં સુધી તેમને આ તત્ત્વશાસ્ત્રથી ધણેજ થોડો લાભ થાય છે મનુષ્ય પોતાનામાં રહેલી અલૌકિક શક્તિને માટે ન્યાં સુધી શકા રાખે છે ત્યાં સુધીજ તે આત્મજા વધી શકતો નથી મનુષ્યો પોતાના જીવનની પ્રત્યેક ધડીએ પોતાના ભવિષ્યને ધડવા કરે છે અર્થાત જે આત્મ વિચાર કરે છે તે હાલે કે પરમ દિવસે જૌતિક આકારને ધારણ કરે છે એથી શુદ્ધ ભાવથી મનને એકમ કરવાને જોઈએ તે શ્રેષ્ઠ છે, દૈનિક અભ્યાસને જોડેલો તે ત્યાગ કરે છે, તેટલોજ તે પોતાના બાળી આનન્દની પ્રાપ્તિમાં વિનમ્ય કરે છે

દીર્ઘશ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયા કરવાનું જે આ પહેલું પ્રથમ દલીલ ગયા તે ક્રિયા ધણીજ હિતકારક છે, તેથી શ્વિરની ગતિ તેજ થાય છે, ઉપરાત તેની અચર મસ્તિષ્કના ઉપાદાનપર થાય છે. તેથી દષ્ટિ, આધ્યાત્મિક અર્થમાં કહીએ તો અવજીવન અને જીવિ સર્વ અધિક તીવ્રજી સ્થળ થાય છે આ દીર્ઘશ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયાને આપણા શાસ્ત્રમાં પ્રાણાયામ કહે છે આ પ્રાણાયામ કરવાનું દરેક પુંગ્વ પાકાદિ કે સંધ્યાવદન્યાદિ ક્રિયાઓ જોડેજ છે ત્યારે તમે આ પ્રકારે પ્રાણાયામ કરતા કોઈ પ્રયત્ન અને સુનિશ્ચિત વિચારનો વિચાર કરો છો ત્યારે તેથી તે વિચાર યા સંદેશ સ્પષ્ટ તત્ત્વો, રક્તપ્રવાહની નાલિયો અને મનન તત્ત્વોદ્ધાર પ્રત્યેક અંગમાં પહોંચી જાય છે, અને તેથી આખા શરીરમાં તેજ વિવેક રમી રહે છે અને વિચારની શક્તિથી પરિપૂર્ણ

થઈ જાય છે આ મનની એકાગ્રતાનું પરિણામ છે પ્રાણાયામથી મનની એકાગ્રતા રહેતાંથી થાય છે જેમ તમે તમારો સંદેશો તારદાર બીજો મોકલી શકો છો, તેજ પ્રમાણે તમે તમારા દલ અને નિશ્ચિત વિચારને ન્યાં ધારો છો ત્યાં મોકલી શકો છો, પણ નિર્જળ વિચારથી કોઈ કાર્ય થતું નથી

તમારે જે તમારા કોઈ શારીરિક વ્યાધિને મટાડવો હોય તો તે પણ આ મનની એકાગ્રતા દ્વારા મટાડી શકો છો ન્યા તે વ્યાધિ હોય ત્યાં તમારા મનને અદર વાળી તે લાગ ઉપર પ્રયત્ન ક્રિયા કરવાથી તે મટી શકે છે

તમારે પ્રથમ તમારી શક્તિને અત્યુષ્ક કરવી, અને મનને એકાગ્ર કરી ન્યાં વ્યાધિ હોય તે પ્રતિ વાળતું પછી દલ નિશ્ચયપૂર્વક નીચે પ્રમાણે બાવનાપૂર્વક પ્રયોગ કરવો

“હું બળવાન છું, હું આરોગ્ય છું હું દિવ્ય છું સર્વ જગ્યાએ જીવનનો સમુદ્ર હૃદયે મારી રહ્યો છે અને મારા વિચાર તથા મનમાં અનન્ત જીવન નિવાસ કરી રહ્યો છે હું મારી જીવન-યાત્રામાં પગલે પગલે મારે ભવિષ્ય રચી રહ્યો છું તે પૂર્ણ થશે, હું અજેય છું મને કોઈ પણ વસ્તુ હાનિ પહોંચાડી શકતી નથી મારો સંકપ્ત આ વખતે મારામાં રહેતો અનૌકિક શક્તિને મારા શરીરમાં પ્રત્યક્ષ કરવાનો છે ”

ઉપર પ્રમાણે બાવના કરવી તે કોઈ એ વાળો પોષ્ટની ચાક્ષ્ મેડિટાશી એટલી જરૂરના નથી તેનો વિચાર કરો, જે કોઈ તમારી પાછળ પડેલું છે, જે તમારી આગળ છે તેનો વિચાર કરો જલ્પેદમણાં જ તમે તમારે ભવિષ્ય-પ્રારબ્ધ ધડવા બેસા છે ત્યારે તમે તમારા મનને એકાગ્ર કરવાને બેગો છો ત્યારે તે વખતે તમે તમારે પ્રારબ્ધ-ઉત્તમ, પરામ કે મધ્યમ ધડો છે તેની ઉત્તમતા તમારી એકાગ્રતા અને બાવના ઉપર આધાર રાખે છે

ત્યારે તમે લાગભાગ કટલીક મિની ૨૧ સુધી પ્રથમ લૌકિક પદાર્થો ઉપર અને તે પછી આત્માનાં અધિક દુરાધ્ય રૂપો ઉપર મનને એકાગ્ર કરતા શીખી શકો ત્યારે તમારી બાળી આરામોત્તુ ખ્યાન મરવાતે માટે પ્રતિદિન થોડો

ધણી સમય કહાડવાનો અભ્યાસ રાખો આ ધ્યાનમાં ખેસવાના ફલ રૂપે જે શાન્તિ અને પ્રસાદ મળે છે તેને તમે જાણી શકશો ત્યારે તે અતુ સાર તેના મહાત્મ્યને પણ સમજી શકશો. યદ્ય આત્મા પ્રથમ તા તમારાં શાંતિ અને આનંદ અટકાવવા જરો પણ જેમ જેમ તમારું મન વધુ ને વધુ એકાગ્ર થતું જશે તેમ તેમ તેમાં સ્થિરતા આવતી જશે અને એવા સમય આવશે કે તમે આ શાંતિ અને આનંદને હમેશા તમારી પાસે ટકાવી રાખશો, તેને તમે તમારી પાસે જ રાખી શકશો એટલું જ નહિ પણ તેને બીજાને પણ આપી શકશો.

આ વિશ્વના બીજા પદાર્થોની માફક વિચાર શક્તિ પણ ક્ષીણ થઈ જાય છે, માટે તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ તેવડે વ્યાપારને તેમજ બીજા મોઢાં પણ વિચરને તમે સિદ્ધ કરી શકો તેમ છે. ને તમારે તમારી આ શક્તિનો તમારાં વ્યવહારિક કાર્યોને સિદ્ધ કરવામાં ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા હોય તો, તમારી આ શક્તિને તેમાં એકાગ્ર કરો અને ધ્યાનપૂર્વક તેને સિદ્ધ થયેલું જુવો, પછી તે સિદ્ધ થાય જ છે એવી આશા રાખો તે પછી

૧ તમારા વિચારોને એકાગ્ર કરી મજબૂત અદિલનો દ્વારા તે પદાર્થ પાસે જણે તમારા વિચારો જઈ તેને તમારા પ્રતિ ધસી લાવવાના કામમાં નિમગ્ન થયા છે એમ માનો આ વિચારના આદાલતો વિજળીના ચમકારા કરતાં પણ વધુ બળવાન અને અત્યંત વેગવાળાં છે તે વિજળીની બેટરી કરતાં પણ વધુ ઘાતક છે તે સુખ્યકર્તુ કાર્ય કરે છે જે જે પ્રાણી પદાર્થનો તેની સાથે સંબંધ થાય છે તેની સર્વ ઉત્તમ શક્તિઓને તે આકર્ષિ શકે છે, અને પછી તેઓ તેની સિદ્ધિને માટે સતત ચલન કરે છે.

આ વિચારના આદિલતોનો ઉપયોગ કરવાને માટે કલ્પનાશક્તિની મદદ લેવાની છે તેમા મનને એકાગ્ર કરવાની શક્તિ એ તેનું પ્રથમ અંગ છે તેનું બીજું અંગ એ છે કે તમે તમારી કલ્પનામા તમારા મનરૂપી યત્રને આ આશ્રય શક્તિથી પરિપૂર્ણનો એક અતીવ સૂક્ષ્મ રસ પેદા કરવું જુવો, પછી તેનો દરરોજ બે ત્રણવાર અભ્યાસ કરો. જ્યારે તમે તમારી આદાલત

પાલન કરવાને માટે તમારા મનના ઉપર ક્રોધ મેળવી શકશો ત્યારે પછી તમે આ પ્રકારનો પ્રયત્ન કરવાનું ચક્રી નહિ. આ પ્રમાણે દરરોજ અભ્યાસ કરવાથી બેત્રણ માસમાં આ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે વિચારને એક વસ્તુ રૂપે સમજતાં થીજો મોઢાં વસ્તુની ચારે તરફ વીજળીની ઝડકને કેટલોક વખત ફરતી રહેનાથી જે પરિણામ થાય છે, તેની કલ્પના તમે સુગમતાથી કરી શકો છો તેમજ લોહની વસ્તુ ઉપર સુખ્યકર્તાક્રિયાની ધારાથી જે પરિણામ થાય છે તેને તમે સમજી શકો છો તમારા વિચાર આ બંને કરતાં વધુ બળવાન છે, તેના તમે જ્યારે મોઢાં એવી વસ્તુ ઉપર પ્રયોગ કરો છો ત્યારે તેનું પરિણામ પણ તેવુંજ આવે છે જે પ્રકારે સુખ્યકર્તા શક્તિનો પ્રવાહ ઉપાદાન (Induction) પેદા કરે છે તેજ પ્રકારે તમારી વિચાર શક્તિ પોતાના આકાશમય દ્રવ્યને જે વસ્તુ ઉપર તમે તેની અસર કરવા ધારો છો તે વસ્તુની અદર લઈ જાય છે. ઉપાદાન એટલે સુખ્યકર્તા વા પેદાત દશાનું મોઢાં પણ પ્રકારના સંસર્ગ કે સંબંધ વગર એક વીજળી બેટરી વસ્તુથી બીજી વીજળીથી ખાલી વસ્તુમાં પ્રવેશ કરવા તે છે

વિદ્યુતશાસ્ત્ર અને વસ્તુત્ત્વ લૌકિક વિદ્યાનો સમજો પ્રદેશ તથા વિચાર અને આત્માનો ધોન્દ્રપ ગ્રાહ્ય જગતની વચ્ચે ઘણું વિશ્લેષણ સાદસ્ય છે મનુષ્ય જેટલી વધુ શોધ કરે છે તેટલીજ તેને વધુ જણાય છે કે જાને એક જ નિયમે પ્રવર્તે છે.

તમારી બાદ રહેલી અનૌકિક શક્તિને આમ મનને એકાગ્ર કરી ખાલવવાની છે તે શક્તિદ્વારા વિચારના આદિલતો ન્યાં મોઢાંવાં હોય છે ત્યાં મોઢાંની રચાય છે જેમ વીજળીના યત્ર આગળનું બટન દબાવતાં જટ તમામ સ્થળે દીવા ચક્ર જાય છે તેમ તમારી અનૌકિકશક્તિની સાથે એકાગ્રતા કરી ત્યાં તમારે જે વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તે વસ્તુ મેળવવાની બાવના કરવાથી, તે વસ્તુ મને ત્યાં હશે ત્યાંથી તમારા પ્રતિ આકર્ષણ આવશે આ બધાનો આધાર તમારી એકાગ્રતાની સિદ્ધિ ઉપર છે ને તમે બરાબર એકાગ્રતા સિદ્ધ કરી હશે તોપણ તમારી ધારની

ધારણા સફળ થતાં વિલંબ લાગશે નહિ. માટે તમારે સર્વથી પ્રથમ કર્તવ્ય તમારામાં રહેલી અધૌકિક શક્તિને તમારામાં પ્રકટ કરવા માટે મનની ત્યાં એકાગ્રતા કરવાની છે, અને તેને માટે નિયમસર હમેશાં સતત પ્રયત્ન જાગી રાખવાની જરૂર છે જેમ જેમ અભ્યાસ વધતો જશે તેમ

તેમ તમને આ કાર્યમાં સિદ્ધિ મળેલી જણાશે. શરૂઆતમાં કદાચ તમને નિષ્ફળતા મળે, તો તેથી ગભરાઈ કે નિરાશ થઈ આ પ્રયત્નને છોડી દેવાની જરૂર નથી, પણ શ્રદ્ધાથી અને વધુ ઉત્સાહથી આગ્રહપૂર્વક આ પ્રયત્નને જાગી રાખવાથી અતે તમે તમારા કાર્યની સિદ્ધિ થયેલી જોશો.

અપજય ઉપર વિજય.

મનોબળ વિશે સંવાદ

(લેખક - ગાંધકવિ-જામનગર)

“ભાઈ ભ્રમણ ! તારી બધી હખત મેં જોઈ છે. તારા વિશેનું મારું કહેવ બાવિ ક્યન મારું પડ્યું કીક થયું. એક ચિંતા દૂર થઈ.”

“વહાલા રમણ ! તું મારો છગરનો દોસ્ત છે, તો પછી આવી રીતે અભદ્ર શું બોલે છે ?”

“અભદ્ર ! તેમાં અભદ્ર કંઈ જ નથી હું તારા બદ વાણી જ ઉચ્ચાર્યું છું ત્યારે માણસ કેપર-નહિ. તારા સરખા અદુરદર્શી માણસ ઉપર-નિષ્ફળતા અને અપજય એ બન્નેના મારા પ્રથમ છે ત્યારે જ તમારામાંનું ઉત્કૃષ્ટ બળ પ્રગટ થાય છે માનવ કોડીમાં ગૂંદ અતીર્થ્ય રીય જાળ વ્યાપ્ત છે તેનો ઉદય આવે વખતે જ થાય છે એમ મેં તને ઘણી વખત શું કહ્યું રહ્યું ? અશક્ય ભાવનાની કારવાણનો ચાત એટલે જ વિજયપ્રદેશમાં તે માણસનો કાયમી પ્રવેશ એમ જ માની લેવું.”

“મિત્ર ! તારું કહેવું ખરું હોય એમ લાગે છે પરંતુ ધંધામાં મને જય જ મળ્યો નહિ. ખાર્ગિક દૃષ્ટિએ હું પરાજીત થયો. સામાજિક દૃષ્ટિએ હું હારી ગયો ! હવે મારે શું કરવું ?”

“શું કરવું ? એ નિરૂપાધિ જપડી પ્રમત્તા માક્ષાત ઉત્તર અર્થે જ આ અપજય તારી

સામે આવી ઉભી ! ત્યાંસુધી અવિચારી માણસને ઠાકર બેસતી નથી, વિધ્ના-સઠો-હરકતો તેને આરી અટકાવે નહિ, ત્યાં સુધી તેનો પરાક્રમ નિદ્રિત હોય છે. આંધળો માણસ રસ્તામાં ડેસ ખાય છે, તેથી જ દેખના માણસો યરામર જોઈને ચાલે છે, તેનું પડવું એજ ફરી ચાલવાની દીવામાં સાવધાનતા રખાવે છે.”

“પણ હું તો ધનહીન-શરીર બળહીન-હતારા બનેલો તે ફરી શી રીતે ઉડી શકું ? હું નિરાશ-”

રમણે તેને વચમાં જ બોલતો અટકાવી કહ્યું-“અરે ગાંધાવાઈ ! એ નિરાશાને છાત માર એ રાક્ષસીનું ફરી નામ પણ નહિ ઉચ્ચાર અને આશાદેવીનું સદા ચિંતન કર-”

“પણ ભાઈ રમણ ! પાછલાં કામોથી નિર્માણ થયેલ આ બધું નિરાશાનું રાત્ર્ય એકદમ શી રીતે નાશ પામે ?”

“અરે ! ફરી પાછું તેનું તેજ તું પાછું બુદ્ધી જાળ આ ધડીથી પ્રસન્નતાના વિચારો મનમાં લાવવા શરૂ કર. ખરાબ વિચારોને જોડતો વખત જોઈએ તેટલો જ સારા વિચારો દરરોજ જોઈએ વખત સરખો, પરિશ્રમ સરખા, પણ તેનું ફળ

માન લિખા ! તો પછી ઉમદા વિચારો, ઉમદા ભાવનાઓ શા માટે મનમાં ન આણ્યો ? આજ દિવસ સુધી મેં તને માનસમજાની અદ્ભૂતતા વિશે વાતો કરી એ પણ તે પ્રેમથી સાંભળી. છતાં તને સુખનો ખરો માર્ગ ન મળે, એ આશ્ચર્ય જ છે ” રમણે કહ્યું.

“ બાપ ! આમ કોષ નહિ કરે મને તાર કહેવું સમજી સમજાય છે પણ તેમાં ગમ પડતી નથી અને તેથી જ તો તારા જેવા વિદ્વાનની સલાહ લેવાની જરૂર પડે જે આજ મારી ગાંઠ બે પૈસા હત, તો હું આવી રીતે મને તરછોડનારા શબ્દો બોલત ખરો ? ” બમણે રડી પડતા કહ્યું.

પ્રિયવાચક ! વઠાદર નગરીના સાગરપરામાં રહેનારા રમણચંદ્ર અને શ્રમણચંદ્ર બન્ને યુવાન વિદ્યાર્થી હતા કેલેજમાં બી એ ની પરીક્ષા પસાર કરીને રમણચંદ્ર પોતાની પસંદગીની હેડ-માસ્ટરની જગ્યા પર રહ્યો, અને શ્રમણચંદ્ર પણ પદ્મિ સપાદન કરીને વપારમાં જોડાયો. તેને વેપારનું જ્ઞાન હોવાથી અને બી એ એટલે સર્વજ્ઞ એવી તેની સમજ હોવાથી બંને એ તેની કાળજી નહિ રાખવાને કીધે વેપારમાં જખરા ધકો બેઠા. શ્રમણચંદ્ર કુશીયાર હતો ખરો, પણ બહુ ઉતાવળીયો હતો એટલે કોઈપણ અગત્યના ધધામાં વિચાર કર્યા વિના જ જોડાતો કામનું ધોરણ નહિ બજોલ હોવાથી વેપારમાં જોડ ગઈ પાસેની મુડી ખાઈ એટલું જ નહિ, પણ લાખો રૂપિયાનું કરજ ચડી હતું !

રમણચંદ્ર કુરદશી, દંડ નિશ્ચયશીલ અને કર્તવ્યચિત્ર યુવાન હતો. પોતાની શક્તિ તપાસીને જ તે કોઈ પણ કામમાં હાથ ધાતો. તેણે પોતાનું માનસિક બળ અભ્યાસથી વધાર્યું હતું તે સકલ્પબળિવર્ધક મંડળનો મેળવ હતો. એક દિવસે સંધ્યાકાળે વિજયમાગના રસ્તા પર બનેલો બેઠો થતા તેમની ઉપરોક્ત વ્યતચીત થતી હતી.

બમણનું દિલ કુખાએલું જોઈ રનેહથી રમણચંદ્રે કહ્યું—“ બમણ ! કુ તને જે આ બોલ્યો તે શું તું નિર્ધન છો માટે ? શું તું મારો શત્રુ છે ? તારું ભાવિ જીવન સુખમય થવા માટે જ કુ તને તેમ ચાંપીને બોલ્યો. ”

“ એ ખરે એની કુ ક્યાં ના કહું છું ? ” પેણુ—

“ એ પણ જના દે, ” વચમાં જ રમણે કહ્યું—“ સાલજ તારી ઉન્નતિ થાય તને આજ બતા ઉલોગમાં બે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાય તારી સ્થિતિ સુધરીને પ્રથમના સરખી થાય, એટલા માટે કહું છું. અધોગતિ એ કાંઈ ઉન્નતિનું ચિન્હ નથી માટે તેવા માણસે પુનઃ જરૂર જ નમ કહી છટ કાર્ય તરફ વળવું સમજ કે પગ લપસીને તું ભોલપર પડ્યો, તો તેમાં શરમ શાની ? ગુરત ત્યાંથી ઉઠા થવાનું, ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરવો એજ જરૂરનું નથી શું ? ઉઠવું ત્યાંથી નહિ ખસતા છર થયું ! ” એમ કહી પડી રહેવામાં જ શરમ—ના બેશરમપણું છે ! સમજ્યો બાપ ? ”

“ ખરે ખરે તેણે ગુરત ઉઠીને ઉઠા થવું જોઈએ પડી રહેવાથી શું લાલ ? આનંદથી શ્રમણે કહ્યું.

“ ત્યારે તું ધધામાં કદાચ પછડાયો તેમાં આટલો દુનિાશ શા માટે થાય છે ? જે પડ્યા એ તેજ ઉઠ્યા છે ઉઠનાઓએ શું ઉઠવાનું છે ત્યારે પડેલાઓએ કેમ ઉઠવું એ જગતને શીખવવું એજ શિક્ષીતવર્તનું કર્તવ્ય છે ”

“ તદન સાચું એજ પદ્મીધરાની ફરજ છે. ”

“ સત્યવાદિ હરિશ્ચંદ્ર, નજરાજ આદિ નામ યીન માણસો સમયસૂચકનાના અભાવે પછડાય હતા તેમણે અત્યંત કષ્ટમય અવસ્થા બોજવી હતી. તો પણ એ પ્રયત્ન માનસમજાના આશ હોનાથી, અને પ્રત્યુના મગલ ચારિત્ર્યને માન આપનારા હોવાથી તે તારા જેવા નિરાશ બનીને રડતા બેઠા નહોતા પોતે અખડ પરાજીત છે એવી કોઈ દિવસ પણ તેમણે ભાવના કરી ન હતી એક પળે તે કુ ખી હતો, પણ બીજી જ પળે દંડ સકલ્પથી પ્રથમનું ઐશ્વર્ય મેળવવાના કાર્યમાં તે જોડાયા અને તેમણે ગુમાવેલ વિજય પણ મેળવ્યો શું એ વિજય તાંહ ? વિજયના બાલ રવરપને સામાન્ય માણસો પ્રારબ્ધ કહે છે એ વાત સંધ્યાએ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ ”

“ ખરેજ વાત એ મુદ્દાની તો છે પણ રમણ બાપ ! જે બધાએ માનસમજાની—પોતાની ભાવનાની જ—આ રમત છે એ માને તો શું પ્રારબ્ધ

કે નગીમ કહેવાય છે તે જાણુ ?”

“શ્રમણ ! તું બહુ ભોજો છે ‘પ્રારબ્ધ દેય મિતિકા પુરુષા વદન્તિ’ વતુન આ શબ્દ તેમનામાટેજ લાપામા રહે થયાનું મોટા માણુમે કહે છે તમારા ગતકર્મના લાવિ ફળનેજ અન્ય શબ્દોમાં પ્રારબ્ધ કહો છો એ પ્રારબ્ધમા દુર્ભજતા અને સળગપણુ એ બન્નેનું ધણું સમ્ય હોય છે એ પ્રારબ્ધ માનનીય પુરુષાર્થ આમળ એક રોતવ બનાવર છે એને જ્ઞાન કહેવામા આવે તો પણ એ તેની રતુતિજ કહેવાશે. તારા જેવા માણુમે અપજ્ઞથી ગગડી પડે છે, ત્યારે એજ નગીમ તેમના માથાપર વારાંગના માફક યનયન નાચે છે અને જ્યારે પોતાની કર્તવ્યમારીથી-આત્મશુદ્ધિથી કાષ્ટ દુર્ઘટ કાર્યમાં અસાધારણુ જય મેળવે છે, અને જ્યોત રક્ષ તેની કીર્તિ ગવય છે, ત્યારે એજ નસીમ તેના વિજયગીતો પ્રેમથી ગાય છે.”

“લાઇ ! હવે તારા કહેવાની મને જણવર સમજ પડવા લાગી.”

“એમાં હું શું કહું છું ? તે મારા પદરતુ થોડુંજ છે. એ સત્ય જ્ઞાન ધધરીય જ્ઞાન છે શ્રીજ્ઞાનેશ્વરીમાં કહ્યું છે કે, માણુમે કાંઇ પણ કાર્ય

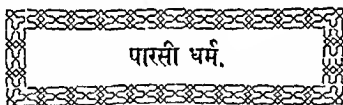
કરતાં પહેલા તેનો બરાબર વિચાર કરવો જોઇલે લાવિ અપજ્ઞથી ચિંતા કરવાનો વખત ન આવે એ પ્રમાણે વર્તનારને ખરૂ કર્તવ્ય શું છે તેજ કરવાનું બાકી રહે છે શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર અર્જુનને કહે છે કે—હે શુદ્ધિમાન ! તારા હાથમાં જગતને ઘણવો લેવા જેવો શિપ્રો હોવાથી, ખરેખર તેમણે તારા આચરણનો ધડો લેવા જેવી તારી યોજના છે બમણી ! તેજ ઉપદેશ હું તને કહું છું.”

“લાઇ ! તારો ઉપદેશ હું માથે ચડાવું છું.”

“તો તારૂં કલ્યાણુ થશે ધ્યાનમાં રાખજો નિષ્કળતા એ લાવિ વિજયની કુચી છે કાંઇ કામમા અપજ્ઞ આવે તો તેથી ગભરાવું નહિ. તેજ તને જરૂનો ખરો માર્ગ જતાવશે જે અપજ્ઞ આવે તો લીધેલ કામમા બમણી દુરીયારીથી જોડાવું અને તે તેવી જ દહ લાવનાથી કાર્ય કરવામાં આવે તો વિજયનું મહાદાર વગર વિઘ્ન છે ઉપડાવું જ. સુદક્ષ દષ્ટિથી આગળ જો. અદ્વિ સિદ્ધિ તારા સરખા કર્મયોગીના આગમનની રાહ લુએ છે.”

* * * *

બમણે હવે માનસખળ વધાર્યું છે, અને પોતાના ઉદ્યોગમાં સફળ થયો છે

પારસી ધર્મ.

(અનુવાદક — ચાડીજાલ કાકુમાઇ સધવી)

પારસી જાતિ, જેનો અધિક અંશ પશ્ચિમ ભારતમાં રહે છે, તે ઇરાનની રહેવા વાળો છે તે આર્ય-જાતિની એક શાખા છે કે જે અત્યંત પ્રાચીન કાળમાં મધ્ય એશિયામાં રહેતી, અને ફરી ત્યાંથી આવી ભારતવર્ષમાં વસી અને હવે હિન્દુ-જાતિના નામથી પ્રખ્યાત છે પારસીઓએ ઇરાનમાં એક ગૌરવશાળી રાજ્ય રચાવેલું હતું તેમની સભ્યતા પણ બહુ જ વધી હતી જે જાતિ એક વખત ધન-બળ અને ઐશ્વર્યના ઉચ્ચ શિખર પર પહોંચી પશ્ચિમી એશિયાનું અખડ આધિપત્ય કરતી હતી, તે અત્યારે હિન્ન-

ભિન્ન થઈ સ સારમાં ફેલાઈ છે. હવે આ જાતિના હાથમાં કાંઇ દેશ અથવા દેશના વિકાસનું શાસન નથી, તો પણ તે મનુષ્ય એવા બ્યવસાયી, બુદ્ધિમાન અને સુશિક્ષિત છે કે, તેમની સખ્યા થોડી હોવા છતાં પણ ભારતના પ્રતિષ્ઠિત, શ્રીસમ્પન્ન અને સુશિક્ષિત મનુષ્યોમાં તેમની ગણતરી થાય છે. આ જાતિની જેવી સભ્યતા હતી તેવો જ તેમનો ધર્મ પણ ગભીર-સિદ્ધાન્ત-સમ્પન્ન હતો અને હતું પણ છે.

‘પારસી-ધર્મ’ના આદિ-આચાર્ય મહાત્મા જ-રમેન્ત છે આ મહાત્મા સળધી કહેવામાં આવે

છે કે, તેઓ ઇશ્વરને ત્યાંથી નાસક નામક પારસી-ધર્મના ૨૧ અન્ય લાવ્યા હતા. તેના આધારે તેમણે પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, જે પારસી-ધર્મની 'જન્દાવસ્તા' નામના પુસ્તકમાં નિર્દિષ્ટ છે એમ પણ કહેવાય છે કે, એક વખત મહર્ષિ વ્યાસ અને મહાત્મા જરદસ્ત વચ્ચે ધર્મ વિષયક શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો અને તે હોય, પણ એ વાત નિશ્ચય સિદ્ધ છે કે, પારસી-ધર્મ ઇસવી ૪ પ્રાચીન છે અને તેમના આદિ આચાર્યનો સમય ઐતિહાસિક આલોચનાની સીમા બહાર છે, આ ધર્મના મોટા મોટા સિદ્ધાન્તો નીચે પ્રમાણે છે

ઇશ્વર

પારસી-ધર્મમાં ઇશ્વરનું નામ 'અહુરા-મઝ્દા' છે અહુરા નામ એ કારણથી પડ્યું છે કે, ઇશ્વર અનન્ત અને સદૃ-રૂપ છે તેમની સત્તા જૂત, અવિધ્ય અને વર્તમાન સર્વ ક્ષણમાં છે તેઓ ક્રૂપા સ્વયમ્શુ નદિ, પરંતુ સસારમાં જટલી વસ્તુઓ છે તે સર્વની સત્તાનું કારણ પણ તેજ છે જે કે તેઓ અદ્વિધ્ય છે તેપણ સૃષ્ટિના રૂપમાં જઈ શકે છે સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારા સર્વ તેમની સત્તાનું પ્રમાણ છે આકાશમહાકાશ નક્ષત્રાદિનું નિયમિત રીતે ફરવું, એથી સાગિત થાય છે કે કોઈ અદ્વિધ્યુત ચૈતન્યશક્તિ અવધ્ય હોવી જોઈએ વાયુ, જળ-તરંગોનાં દ્રવ્ય, વનસ્પતિની ઉત્પત્તિ તથા શુદ્ધિ, મનુષ્ય અને પશુઓની પ્રાકૃતિક બનાવટ, એ ઇશ્વરની વિશાળ શુદ્ધિ અને શક્તિનો પરિચય બતાવી આપે છે દ્રવ્યમાન પ્રાકૃતિક રચનાથી તેના બનાવનારનો પત્તો મળી આવે છે-તેની અદ્વિધ્યુત સૃષ્ટિ રચનાથી તેમની સત્તા સિધ્ધ થાય છે

ઇશ્વરનું નામ મઝ્દા હોવાનું કારણ એ કે, તેઓ સર્વશ છે તેઓ પોતાના અનન્ત જ્ઞાન દ્વારા સમસ્ત વિશ્વનું શાસન કરે છે અનન્ત જ્ઞાન દ્વારા જ તેમણે સસારની રચના કરી છે અને તેનો વ્યાપાર ચલાવે છે એવા ઇશ્વરમાં દ્રઢ વિશ્વાસ રાખવો અને દેવોના પ્રભાવથી બચવું એ પ્રત્યેક પારસીનો મુખ્ય ધર્મ છે

પારસી-ધર્મમાં 'દેવ' શબ્દનો અર્થ કોઈક જૂદા જ છે સર્વશ પુસ્તકોમાં તેનો સાધારણ અર્થ દેવતા છે, પરંતુ પારસી ધર્મમાં દેવનો

અર્થ અસુર અથવા દુષ્ટાત્મા છે-દેવ ચાર કે કારના છે —

૧ અહુરા મઝ્દા અર્થાત્ ઇશ્વરને મળત બીજા દેવતા, જેને મનુષ્ય ઇશ્વરને ઠેકાણે પૂજે છે

૨. અત્યન્ત નીચા દરજ્જાનાં દુષ્ટ અને 'અત્યાચારી' મનુષ્ય દાખવા તરીકે ધરાવના 'એક' નામે બાદશાહ કે જે ભારે અત્યાચારી હતા

૩ એવી બીજો કે જેથી બપોર રમ, મહામારી આદિ ઉત્પન્ન થાય છે પારસીઓના ધર્મ-પુસ્તકમાં એવા બપોર રોગોનું હીલ આપવામાં આવેલ છે, જેને દેવના નામથી પો કારે છે

૪ બાબિયારાદિ દુષ્ટોનું નામ પણ દેવ છે આ સર્વ પ્રકારના દેવોનાં ચક્રરથી બચી માત્ર પૂર્વોક્ત અહુરા-મઝ્દાની ઉપાસના કરવી એ પ્રત્યેક પારસીનો ધર્મ છે અર્થાત્ પારસી લોકો ઇશ્વર મિવાય કોઈ દેવી, દેવતાને માનતા નથી.

સૃષ્ટિ

પારસી-ધર્મના પુસ્તકો મુજબ અહુરામઝ્દા અર્થાત્ ઇશ્વર સર્વ કારણોનું આદિ કારણ છે તેઓ વિશ્વના સદા અને સદાકર્તા પણ છે સવ વસ્તુઓને વધારની-ઘટાડની એમના હસ્તક છે જૂદી જૂદી કાટીના છવોને ઉત્પન્ન કરવા અને તેમનો સદાર કરવો એ એમનું કાર્ય છે ઉત્પત્તિ, અને સદાર, એ બે પ્રકૃતિના આદિ કારણ છે જે કે તેઓ એક બીજાની વિરુદ્ધ છે તેપણ તે બન્ને મળતા છે અને તેનાથી જડ-ચેતન સસારની રચના થઈ છે પારસીઓના 'અવસ્તા' નામના ધર્મ-પુસ્તકમાં એ બન્ને કારણોનું નામ 'ચેતુષ' છે જેની ઉત્પત્તિ સર્વશ શબ્દ 'મન' થી છે તે શક્તિ જેનો મનથી વિચાર થઈ શકે, પરંતુ ઇન્દ્રિય-દ્વારા અનુભવ ન થઈ શકે, એ કારણોમાંથી એક કારણ ઉત્પત્તિ કરવાવાળું અને બીજું સદાર કરવાવાળું છે પહેલાનું નામ 'સ્વન્ત ચેતુષ' છે, અને બીજાનું નામ 'અચાગેતુષ' છે એ બન્ને કારણ રાત્રિ-દિવસ ઇશ્વરની અધ્યક્ષનામાં કામ કરતા રહ છે, એ બન્ને કારણ આદિ-સૃષ્ટિથી આજ સુધી

ઉત્પત્તિ અને સહારતું કાર્ય કરી રહેલ છે
આ મતને દેત નાદ પણ કહી શકે છે પ
રત્ન તે વારતવર્મા ઇશ્વરના છે, જેનું સમર્થન
હુકસને, હુર્નટ સ્પેન્સર આદિ વિજ્ઞાનવેત્તાઓ
તથા ટેનીસન આદિ કવિઓના વિચારોથી પણ
થઈ શકે છે પરમાત્મ અને જીવ તથા જડ અને
જેનન એ બંનેનો આધાર ઇશ્વર જ છે, જે
વિશ્વના બનાવનાર છે, અને જેમણે પ્રાકૃતિક
નિયમોના રૂપમાં સમાર પર એવી પકી છાપ
લગાવી દીધી છે કે તેમના સચાત્વમાં બીજા
કોઈનો કિંચિત માત્ર પણ હસ્તક્ષેપ નથી

આચાર-ધર્મ

જે પ્રમાણે અહુરા-મઝદાની અધ્યક્ષનામાં
બે આઠ કારણ કાર્ય કરતા સસારની રચના
કરે છે તેમ મનુષ્યની પ્રકૃતિમાં બે એવી શક્તિઓ
છે કે જે સારા-ારસા કામ કરવાને પ્રેરિત કરી
કરે છે એક તરફથી શુભ કર્મ કરવાનું અને
બીજી તરફથી હુકર્મ કરવાનું ઉત્તેજન મળે છે
'પહેલાનું' નામ 'બોહુમના' અર્થાત્ 'બેહેમન'
છે, જેનો અર્થ સાદ મન થાય છે, અને બીજાનું
નામ 'અકમના' અર્થાત્ ખરાબ મન છે એ
બંને શક્તિઓનો પ્રભાવ મનુષ્યોના વિચારો,
વચનો અને કર્મો પર પડે છે જે વખતે 'બોહુ-
મના'ની અધીકતા થાય છે તે વખતે મનુષ્યના
વિચાર, વચન અને કાર્ય સર્વ સારા હોય છે,
પરંતુ જ્યારે 'અકમના' નો પ્રભાવ થાય છે
ત્યારે એ ત્રણે ખરાબ થઈ જાય છે

પારસીઓના આચાર-ધર્મનો મૂળમત્ર શુદ્ધિ
છે શુદ્ધિ મનુષ્યને માટે જન્મથી જ જરૂરી છે
એ એક પારસી-ધર્મસૂત્રનો આશય છે સ્વચ્છ
વિચાર, સ્વચ્છ વચન, સ્વચ્છ કાર્ય અને નિય
મનું પાલન કરવું એજ આ ધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધા
ન્ત છે મનુષ્યના શુભ વિચાર શુભ વચન અને
શુભ કાર્ય જ તેને માટે કલ્યાણકારી છે, તેનાથી
જ મુક્તિ થઈ શકે છે તેમાં બીજી કશી ચીજની
જરૂર પડતી નથી

શુદ્ધિ-નિયમ

પારસીઓના ધાર્મિક રીત-રિવાજોમાં શુદ્ધિ-
નિયમ હમેશા સાચવવામાં આવે છે પારસી
ઓની ઉપાસનામાં બલિદાન આદિની પ્રથા નથી

ઉપાસના વખતે ફક્ત પુષ્પ અને ફળોનો પ્રયોગ
થાય છે એ પદાર્થ સજિતા પણ અને વનસ્પતિ
આદિનું સૂચકચિન્હ છે ઇશ્વરની નિર્મળતા આ-
દિનું સૂચકચિન્હ અગ્નિ છે

૧ તેમના હવન-યગાદિમાં માંસનો ઉપયોગ
થતો નથી, માત્ર દુધ જ ઉપયોગમાં લેવામાં
આવે છે

૨ ઉપાસનાના પ્રતીક પણ શુદ્ધ છે

૩ શવેની અન્યેહિન્કિયામાં પણ શુદ્ધિનો
વિચાર રાખવામાં આવેલ છે

પારસી અગ્નિને ઇશ્વરની ન્યોત્તિ અને દિવ્ય-
તાનો સર્વોત્તમ પ્રતીક સમજે છે તેમના મનમાં
અગ્નિની નવાળા, શક્તિ, શુદ્ધિ અને અપૂરતા
ઇશ્વરનું રૂપ અને સર્વ સમ્પન્નતા જણાવે છે
જે અગ્નિ પારસીઓના મદીરમાં રહે છે તે દરેક
પ્રકારે શુદ્ધ કરી પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવે છે.
તે ચૂનાની જેની તેવી આગ સમગ્રની નહિ જ્યારે
કોઈ મદિરમાં અગ્નિની પ્રતિષ્ઠા થાય છે ત્યારે તે
ધણા ઠેકાણેથી લાવવામાં આવે છે વિજ્ઞાનીમાંથી
પણ અગ્નિ લેવાને માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.
અગ્નિ શુદ્ધ કરવાની રીત એ છે કે, જૂદા જૂદા
ઠેકાણેથી લાવેલ અગ્નિમાંથી એક પર, એક જા-
તની ચત્તી, કે જેને પકડવાને માટે એક દાઢા
થાય છે તે લગાડવામાં આવે છે ચત્તી પર
સુગન્ધિત ચન્દનની લાકડીના છુરાદા અને નાની
નાની ચૈલિયા રાખવામાં આવે છે. નીચે બળતી
ગાજરી તે ચૈલિયોમાં આગ લગાડવામાં આવે
છે તેમાં માત્રાવાની એટલી રાખવી પડે છે કે,
ચત્તી નીચેની આમથી બળી ન જાય, એ પ્ર-
માણે પ્રથમ અગ્નિથી એક બીજી નવી અગ્નિ
ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે જે અગ્નિ નવી શુદ્ધિ
બાદ ઉત્પન્ન થાય છે તે શુદ્ધ ગણવામાં આવે
છે, એ પ્રમાણે જૂદા જૂદા સ્થાનોથી લાવવામાં
આવેલ અગ્નિની પણ પૃથક્ પૃથક્ શુદ્ધિ કરવામાં
આવે છે. જ્યારે સર્વ અગ્નિની શુદ્ધિ થઈ જાય
છે ત્યારે તે સર્વને ભેગી કરે છે, અને એક વા
સકમાં રાખી મકાનની એક જુદી ઓરડીમાં
ઉચ્ચ સ્થાને તેને રાખે છે. આ પવિત્ર અગ્નિથી
પારસીઓને સદુપદેશ મળે છે જેમ આ અગ્નિ
શુદ્ધિ બાદ પોતાના અસત રૂપને પ્રાપ્ત થઈ, ઉચ્ચ

સ્થાનમાં રાખવા આવક થઈ જાય છે, તેમ જ મનુષ્ય જે મન અને શરીરથી સેડકો પાપ કરે છે તે મન, વચન અને કર્મરૂપી ચક્ષીમા દળાઈ ત્યારે શુદ્ધ થાય છે ત્યારે પરનોકર્મા ઉચ્ચ સ્થાન મેળવવા આવક થાય છે જેમ દરેક દરજ્જાના મનુષ્યને ધૈર્યથી લાવવામાં આવેલ અગ્નિ શુદ્ધિ બાદ એકમેક થઈ જાય છે, તેમ સર્વ મનુષ્ય મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ધૈર્યની દૃષ્ટિમા એક થઈ જાય છે મદીરમા ત્યારે પારસી પવિત્ર અગ્નિ પાસે જાય છે ત્યારે પુનરી બળવ અગ્નિની શેડી ભસ્મ આપે છે તેને તે પોતાના માથા પર લગાવે છે જેથી તેમનો એ આશય છે કે, જેમ પ્રજ્વલિત અગ્નિ ચઢતી સુગંધિત ચારે બાલુ ફેલાતી છેવટે ભસ્મ થઈ જાય છે, તેમજ મનુષ્ય પણ ભસ્મ થઈ આ લોક થી આસ્થા જાય છે જેથી જેમ અગ્નિ ભસ્મ હોવાની પહેલા સુગંધી અને તેજ ફેલાવે છે, તેમજ મનુષ્યે પણ પોતાના દેહાવસાન પહેલા પોતાના ગુણ કર્મોની સુગંધિ ફેલાવવી જોઈએ અને બીજાને માટે ગ્રાન અને સત્યનો પ્રકાશ કરવો જોઈએ મારાંશ એ કે, મદીરની અગ્નિથી પારસી લોકોને હમેશાં ઉપદેશ થયા કરે છે કે, ધર્મ, શુદ્ધિ, વિનય અને ભ્રાતૃમાવ આદિ નિયમોનું પાલન કરવું જોઈ કે પારસી લોકો અગ્નિના બારે ઉપાસક છે તેપણ તેઓ પોતાની કપામના અથવા ઇશ્વરપ્રાર્થના માત્ર મદીરમાં જ કરે એમ નથી, પણ સર્વ જગ્યાએ કરી શકે છે જેથી તેમને પુરોહિત અથવા પુનરીની પણ જરૂર રહેતી નથી

અન્યેષ્ટિ (હેન્ટની) ક્રિયા

પારસી લોકો મૃતદેહને નથી બાળતા કે દાટતા, પરંતુ એક ખુલ્લી જમીનમાં રાખી દે છે, ત્યાં માસાહારી પક્ષીઓ તેમાંથી માંસ ચૂંટી ખાય છે તેમનો વિચાર એવો છે કે, બાળવાથી અગ્નિ અને દાટવાથી પ્રૈયિવી અપવિત્ર થઈ જાય છે, વળી રોગાદિની ઉત્પત્તિ થાય છે તેમ જ દેહવુ એવું છે કે, ત્યારે પણ, પગી આદિ મરી જાય છે ત્યારે તે ત્યાં જ પડ્યા રહે છે અને બીજા પશુ-પક્ષી તેના માંસ ખાઈ જેમ પ્રાકૃતિક શુદ્ધિ કરી દે છે, તેમ જ મનુષ્યના રાજની

હેન્ટની ક્રિયા પણ પ્રાકૃતિક નિયમાનુસાર જ થતી જોઈએ

બીજી વાતો

પારસી-ધર્મમાં નિરાહાર ગત કરવું, જીંદગી ખર્ચેલ વસ્તુઓનું પાલન કરવું અથવા મન્યાશ લેવાનો નિયમ નથી તેમનો ઉદ્દેશ એ છે કે, ઇશ્વરે સર્વ વસ્તુ નિયમિત રીતે ઉપયોગ કરવાને માટે બનાવી છે પરંતુ મનુષ્યે મોજાશોખમાં પડી જઈ પોતાનું ખાસ કર્તવ્ય શું છે તે વિસરી જવું ન જોઈએ

પારસી ધર્મના મુનાધાર નિયમ કે જે સર્વ પારસીને માટે તેમના ધર્મ-પુરતકમાં નિર્દિષ્ટ છે તે નીચે પ્રમાણે —

૧ દેવોના પ્રભાવ અથવા તેના કાર્યોથી બચવાનો સંકલ્પ કરવો, અને ચાકુરા-મજાદા કે જે સર્વ વસ્તુના બનાવનાર છે, તેમાં દૈવ વિશ્વાસ રાખવો

આ નિયમ પ્રમાણે વર્તવાને પારસીઓને નીચે પ્રમાણે મન્ત્ર બજાવો પડે છે

હું આદિથી દેવોને દૂર કરું છું હું જરદસ્તના મતનો મજાદા—પૂજક હોવાનો નિયમ કરું છું, હું દેવોથી દૂર, ઇશ્વરના વચનોમાં દૈવ વિશ્વાસી અને ઉદાર અમર આત્માઓની પ્રશંસા કરવા વાળો છું હું સર્વ સારી વસ્તુ ઉત્પન્ન થવાનું કરજી ચાકુરા—મજાદાને જ મારું છું, કે જે સર્વોત્તમ અને શ્રેષ્ઠ વૈભવ સમ્પન્ન છે હું એવા પવિત્ર વ્યોતિ—સ્વરૂપ ઇશ્વરને મારું છું કે જેની ઉપાસન કરેલ સારી વસ્તુઓ છે જેની બનાવેલ ગાયો છે, જેના બનાવેલ તારાજી છે, અને જેના પ્રકાશરૂપી વસ્ત્રો સમસ્ત તેજસ્વી છવ અને વસ્તુઓ દર્શાઈ ગયેલ છે

૨ પોતાના સ્વર્ગમિઓને આશ્રય આપી આપત્તિમાં તેમનું રક્ષણ કરવું અને તેમની સહાયતા માટે બની શકે તેટલો પ્રયાસ કરવો

૩ દુષ્કર્મો તથા દેવો પ્રેરિત કાર્યોના તિરસ્કાર કરવો અને મહાત્મા જરદસ્તના ઉપદેશાનુસાર વર્તવાનો સંકલ્પ કરવો

૪ જીવનમાં મન-માર્ગ પર ચાલવાનો નિયમ રાખવો, ઇશ્વરની વિવિધ સૃષ્ટિના ઉપયોગી જીવો સંગ્રામ બીજાને માટે લાભદાયક હોવાનો સંકલ્પ

કરવો મહત્ત્વા જરૂરતની માફક તેમના આદિ-
શિષ્યોના કાર્યોનું અનુસરણ કરવું અને માત્ર
ધર્મને જ ઇષ્ટ દેવ માનવા

૫. સારા વિચાર, સારા વચન અને સારા
કાર્ય એ ત્રણેનું સરખી રીતે પાલન કરવું

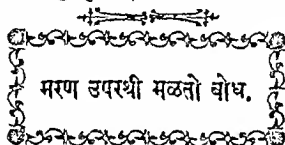
૬ પૂર્વોક્ત ઉદ્દેશાનુસાર આપણા માટે મ
જા ઉપાસક જરૂરતના અનુયાયી કહેવા

આ ઉદ્દેશ નિયમનો આશય એ છે કે, તે
આ ધર્મના અનુયાયી બની રહેવાનો સંકલ્પ
કરે જ્યારે પારમી લોક પોતાના પરિત્ર યત્ને
કે જેને કુત્તી કહે છે, તેને ઉધાડે છે અને બધ
કરે છે ત્યારે આ નિયમના નિયે લખેલ મતને
ઘણીવાર ભણે છે —

“હું મજાનો ઉપાસક છું—હું માત્ર જર
રતના અનુયાયી મજા-ઉપાસક છું હું જર-

રતના મતમાં વિશ્વાસ કરતાં અને તેની પ્રશંસા
કરવાને તૈયાર છું હું” સારા વિચાર, સારા વચન
અને સારા કાર્યોની પ્રશંસા કરું છું. હું શ્રેષ્ઠ
મજા-ઉપાસકમતની પ્રશંસા કરું છું આ મત,
અપાને દુર કરે છે, લગાદના અસ્ત-શબ્દને નીચે
નાખી દે છે, આત્માનુભવની પ્રેરણા કરે છે,
અને સત્યનો વિદાસ કરે છે. જે મન આ વખત
વિચારન છે, અથવા જે આગળ યશે તે સર્વમા
અકુરા-મજા જરૂરતનો ધર્મ સર્વથી મોટો,
સારો અને શ્રેષ્ઠ છે હું વિશ્વાસ રાખુ છું કે
જેટલી સારી વસ્તુઓ છે, તે મર્વ અકુરા-મજા-
દથી ઉત્પત્ત થએલ છે

આ જ મજા-ઉપાસક મતની પ્રશંસા છે
‘કનોમલ એમ એ’

મરણ ઉપરથી મળતો બોધ.

(લેખક — રા મણીલાલ કેશવલાલ પરીખ)

મરણ એ માણસની જીવંતીમાં માત્ર એક
પ્રકારનું રૂપાંતર છે, અને તે પ્રકારનો ફેર-
ફાર મનુષ્ય જાતના કલ્યાણને માટે જ ઈશ્વરે
નિર્માણ કરેલો જાય છે

મહાપુરુષ કહી ગયા છે કે દરેક માણસે
મરણને માટે હરદમ તૈયાર રહેવું જોઈએ ફિનિ-
યાની દોલત, સગાવહાલા અગર વૈભવ એમનાં
કાંઈ પણ મરણ વખતે સાથે આવતું નથી પણ
માત્ર માણસની સારી ખોટી કરણી તેને મરણ
વખતે દામ આવે છે અર્થાત્ તેની સાથે જાય
છે માટે મનુષ્ય માને એવી જીવંતી ગુજારવી
જોઈએ કે જાતની માત્રાગા સફળ થવા માટે
તેણે હરદમ મોતને યાદ કરવું જોઈએ એટલે કે
મરણ પછી પ્રભુતા દરખાસ્તમાં આપણા સર્વ
કર્મનો હિસાબ આપવો પડે તે જાણતો
વિચાર કરવો જોઈએ

ઇતિહાસ વાંચનારાઓને યાદ હશે કે મહાન
સિકંદર (અલેક્ષાંડર ધિ ગ્રેટ) ન્યારે હિંદુસ્તાન
સર કરીને પાછો ફરતો હતો, અને રસ્તામાં

બિહાર પહોંચે તે વખતે તેની ખાતાનું રમણ
શય અને વિચાર આવ્યો કે મારા મૃત્યુથી માતાને
અનિશ્ચય કુખ થશે તેથી તેણે પોતાની માતાને
દહારી મોકલ્યું કે માતા, મારા મરણથી તું જરા
પણ દીલગીર મતી ના પણ મારા મરણ પછી
આમુક કિત્તે તું આખા ગામના લોકને જમવા
બોલાવજે અને તેમાં એટલી સભાજ રાખજે કે
તે જમણુમા આવેલા લોકને ત્યાં કોઈ મરી ગયેલું
ન હોય. ” સીકંદરની માતાએ તે પ્રમાણે કર્યું
અને ન્યારે માણસો જમવા આવ્યા ત્યારે ઉપ-
રના પ્રશ્નનો રદીઓ આપનાર માણસો ઘણીજ
લુગ સખામા મળ્યાં તેથી સીકંદરની માતાને
એક પ્રશ્નનો દિવાસો મળ્યો કે આ “ફિનિયામાં
જ્યાં ઘર મરણથી મુકત નથી ” આ જાન મસ
મારેજ ખાસ ઈશ્વરપૂર્વક સિકંદરે પોતાની માતાને
ઉપર પ્રમાણેનો સંદેશ દહાવી મોકલ્યો હોવો
જોઈએ.

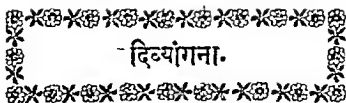
ખીલે એક દાખવો ધરાનના ઇતિહાસમાંથી
લઈએ. એક મુનાની સ્ત્રી કે જે પોતાના દેવળમાં

અમુક પ્રકારની ક્રિયા કરવાને માટે ખાસ દેહ ધરાવતી હતી. તે એક વખતે પોતાના નીમેલે વખતે દેવગમાં જવા તૈયાર થઇ પશુ પોતાના રથ વખતસર ન આવવાથી તેણે ભારે કંપાત કરવા માંડ્યું ત્યારે તેના બે દીકરા જે બહુ યાત્રી અને યાત્રા હતા તેઓ પોતાની માતાને આ પ્રમાણે રડતી જોઇ ચક્ષા નહીં તેથી તેમણે તેને કહ્યું “માતા, તું શા માટે રડે છે તારી ઇચ્છા હશે તો અમે તને ઉચ્છેદીને દેવગમાં લઇ જઈશું” તે માતાએ પોતાના પુત્રાની આ પ્રકારની માતૃમર્તિ જોઇને પોતાને દેવગમાં પોતાને ઘણી ઝડપથી મદિરમાં લઇ જવાને ફરમાવ્યું કે જેથી તે વખતસર પ્રભુ પ્રાપ્તતા તથા ક્રિયા કરી શકે તે પુત્રોએ તરતજ પોતાની માતાને ખજે બેસાડી લીધી અને વખતસર દેવગમાં આવી પહોંચ્યા ત્યાં તેણે પોતાના નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પ્રાર્થના તથા ક્રિયા કરીથી ક્રિયા પૂરી થયા પછી તેને અતીક્ષણી અવાજ સંભળાયો કે “તારી ઇચ્છામાં આવે તે માગ, ઈશ્વર તારા પર પ્રસન્ન છે” આ ઉપરથી પેની ઓએ પ્રાર્થના કરી કે “મારા પુત્રોને સૌથી સારું સુખ હોય તે પ્રભુ આપે એટલીજ મારી ઇચ્છા છે,” આ પ્રમાણે કહેતાની સાથે તેણે પોતાના બંને પુત્રોને પોતાની નજર આગળ મૂકેલા-પડેલા-દેખ્યા જેથી તે ઘણુંજ કંઈપણ જોઈ કહેવા લાગી કે “આ શો ગજબ !” આ તે મારા દીકરાઓનું બહુ થયું” ત્યારે તેને ઉત્તર ગળ્યો કે “તે તારા દીકરાના કન્યાશુભી ભાગણી કરી અને જે સારું હતું તે પ્રભુએ તેમને આપ્યું” કારણ તેઓ બે જીવતા રહેત તો કદાચ કોઇ અપ્રાપ્તતા ભોગ થઇ પડત એમ સમજતે તે ઓએ પોતાના મનનું સમાધાન કર્યું.

ત્રીજો દાખલા મહાત્મા ગાંધીજી સુદના સમયનો જોઇએ સુદની યાત્રાના પ્રસંગે એક બીનું બાળક મરણ પામવાથી તે ગિયારી દુખની મારી મહોલે મહોલે રડતી કમળની રખડવા લાગી. એવામાં કોઇને તેની ક્યા આવવાથી તેને કહ્યું “ભવી બાપ, તું મહાત્મા સુદ પાસે જ, કદાચ તે તારા બચ્ચાને જીવું કરશે” આથી આશ્વાસ આપી તે બાઇ મહાત્મા સુદની પાસે આવી અને કહેણુ સ્વરે પોતાની કર્મકથા કહી સંભળાવીને પોતાના બાળકને સંજીવન કરવાની પ્રાર્થના કરવા લાગી છુટે તેને ધીરજ આપીને કહ્યું માતા, તારા બચ્ચાને હું જીવું કરે પણ તે

માટે તું યોડીક રાઇ કાઢના ધેરથી માગી લાક, પણ ખ્યાન રાખજે કે તે રાઇ એવા કોઇ ગણ સના ધરની હોવી જોઇએ કે જેના ધરમાં કોઈ પણ માણસ મરી ગયું ન હોય. “આ પ્રમાણે વચન સાંભળીને તે બાઇ ઉતાસમાં આવી જઈ ધર ધર રખડવા લાગી ઘણા માણસે તેને રાઇ આપવા માંડી પણ જે કોઈ તેને રાઈ આપવા આવતું તેને તે પૂછતી કે “તમારા ધરમાં કોઈ મરી ગયું છે ખરું કે”-આ પ્રશ્નોના જવાબ તેને દરેક રથજેથી ફકારમાંજ મળતો. તેથી તે જિયારો ઘણીજ ના ઉમેદ થઇને રડતી કમળતી છુટ પાસે પાછી આવી અને તે સપ્તમી દહીકન જણાવી ત્યારે સુધે તેને દિશાસો આપીને જણાવ્યું “ત્યારે આખા ગામમાં એવું એક પણ ધર નથી કે જ્યાં કોઇ મરી ગયું ન હોય તો પછી તું શા માટે વિવાપ કરે છે તારા બચ્ચાના સંબંધમાં જે માઈ દેને તે પ્રભુએ કહ્યું હશે માટે તેમાંજ સતોષ ગાનીને તીરજ રાખ, તે વિના કોઈ અન્ય માર્ગ નથીજ”

આ દાખલાઓથી આપણને ૨૫૮ સમન્વય છે કે મૃત્યુ આવવાનું એવો નિર્માણજ છે, અને મૃત્યુ અને પોતાના કર્મોના દિમાળ ફિરતારની દરઆરમાં આપણે પડતાનો એમાં પણ કંઈ શકા નથીજ માટે દરેક માણસે પોતાની જીવનની જનતા સુધી નિયમિત રીતે મત્કર્મમાં ચાલતી અને તેજ તેનું પવિત્ર કર્તવ્ય છે માણસ માનને માટે જેમ જ્ઞાન પ્રાપ્તિને માટે ત્રણ રીતો અભ્યાસની આવશ્યકતા છે એટલેકે (Reading) વાંચન (Writing) લેખન અને (Arithmetic) દિસાન, તેજ પ્રમાણે જીવનના ચાર્જક માટે ગુણ્ય માનને ત્રણ રીતો પણ આવશ્યકતા છે (Love) પ્રેમ રાખવો, (Labour) શ્રમ કરવો અને (Lap) કાપવો પાળવો જગનનાં પ્રાણી માનપર પ્રેમ રાખવો, તેમજ કલ્યાણ માટે શ્રમ કરવો અને સ્ત્રી દર્નાના કાયદાને સંપૂર્ણ રીતે માન આપી વર્તવું ગરજને દરરોજ વાદ કરવાનું કારણ એટલુંજ કે કોઈ પણ અણમ કાર્ય કરતી વખતે તેનાં કુળ બોગવવાનો ભય આપણને તેમથી બચાવી શકે અને પ્રભુના ઉદેશનું જ્ઞાન કરાવી આપણને મન જે દોરી શકે અને આ જીવનમાં મત્કર્મ કરી સંતિથી મરણને ચરણ થવાથી જીવને સ્વર્ગ અને તેથી પણ ઉત્તમ સુખ મેળવવાનો યોગ મળે છે, માટેજ આ લેખની ચર્યાખામાં દરેકું રથન સત્ય કરે છે

- દિવ્યંગના.

ચાહુ ઐતિહાસિક નવલકથા

(અનુસંધાન ગતિકથી)

તે મનુષ્ય આમ તેમ જોઈ કેટલીકવારે નીચે ઉતરવા લાગ્યો. તેવામાં તે અમલદારે ધીમે રહી તેની પાસે જઈ તેને પકડી લીધો. આથી તેણે ખૂબ પાડરા માંડી પણ તે અમલદારે તેના કાનમાં કીર્મિથી કહ્યું કે—“જો ખૂબ પાડીશ તો મરી જઈશ માટે જો જીવવું હોય તો છાનોમાનો મારી પાછળ આવ.” આ સાંભળી તે માણસ નિસ્તેજ્ય યઈ ગયો તેણે ત્યાંથી દૂટવાનો કાર્ધ ઉપાય ન કર્યો તેને લાગ્યું કે તેને પકડનાર કોઈ અસાધારણ બળવાન માણસ છે તે અમલદાર તેના માણસને લઈ પોતાના મુકામે આવ્યો. જો કે સર્વસ્વ સંપત્તિ ગઈ ગઈ હતો, છતાં તેનો પ્રકાશ આકાશમાં ફેલાયો હોવાથી તેનું તેજ ત્યાં યોગાનના અધ્યક્ષને દૂર કરતું હતું આ માણસ બાવીસ બેવીસ વર્ષનો નવયુવક હતો તેનું મુખ સુંદર, રંગ ગોરો, આંખો મોટી અને ખાડા પડેલી હતી, તે કંઈ દુખી હોય તેમ લાગતું હતું તે કાર્ધ ઉચ્ચ વયનો રજપૂત હોય તેમ લાગતું તેની કમરે તરવાર લટકતી હતી તેને જોઈ અમલદારે કામળ સ્વરે પૂછ્યું “તું કણું છે?”

આ સાંભળી તે યુવકે કહ્યું—“એક અમા ગીઓ રજપૂત છું.”

અમલદાર—“શું તમે આ રાજ્યના રહેવાસી છો?”

યુવક—“ના, પરદેશી છું કાશ્મીરને વસાયે અહીં આવી ગયો છું.”

અમલદાર—“અહીં કેમ આવ્યા છો?”

યુવક—“કાંઈ ખાસ કારણ નથી. રહેજ કરતાં કરતાં અહીં આવી ચડ્યો છું.”

અમલદાર—“મારો વેલ જોતા તો તમે કંઈ ખાસ દુખમાં આવી પડ્યા હો એમ લાગે છે તમારી હકીકત કહી મારા સદેહ ટાળશો એવી આશા રાખું છું.”

યુવક—“શું તમે આ યથાનયી પરિચિત છો?”

અમલદાર—“આ યથાનયી પરિચયની શી જરૂર છે, આ તો ખરેખર છે.”

યુવક—“ખાસ જરૂર છે મારા સમાજના પ્રમાણે આ ખરેખર અત્યંત લાયક છે.”

અમલદાર—“એમાં શું છે?”

યુવક—“આમાં પ્રેતોનો નિવાસ છે.”

અમલદાર—“શાસ્ત્રી જાણે?”

યુવક—“હું પહેલા એક રાત્રે અહીં સુઈ રહ્યો હતો તો પ્રેતોના ગાવા જાગવાને દરવા દરવા ના ધણુમારાથી મારી ઉધ જતી રહી, જેથી સવાર પડતા જ હું જતો રહ્યો હતો.”

અમલદાર—“તું ક્યા મુતો હતો?”

યુવક—“આ અગિયુની આગળ એક કાટડી છે તેની ઉપરના એક વિશાળ ખડમાં હું સૂઈ ગયો હતો.”

અમલદાર—“ત્યાં તમારા સંભળનારમાં પ્રેતોનો અવાજ કંઈ તરફથી આવ્યો.”

યુવક—“તે હું કહી શકતો નથી પણ એવા ઘોઘાટથી મારી ઉધ જતી રહી કે પછી હું ખરેખરમાં રહી ન શક્યો.”

અમલદાર—“જો તમારી વાત ખરી હોય તો એ જાનાવ જોવો જોઈએ કીક હવે તમારી હકીકત કહો.”

આ પછી એક ઉચ્ચ સ્થાનક ઉપર તે અમલદાર બેઠો અને પાસે તે યુવક પણ બેઠો પછી તે યુવકે કહ્યું કે મારું જ્ઞાન અત્યંત સક્ષિપ્ત અને દુર્બલ છે શ્રી પ્રયાગની નજીક આરગળેનાના એક મુસાફિજ જુલફિદારખાની જાગીર છે.”

અમલદાર—“(અમરી) હે જુલફીદારખાં!”

યુવક—“હા, શું તેને આપ જાણ્યો છો?”

અમલદાર—“હા જાણ્યું છું પરંતુ તેનું તમારે કામ નથી તમે તમારી વાત કહો.”

સુવક—“જુવશી રત્ની જગીરનો હું એક લુદ્ધ
જગીરદારનો પુત્ર છું મારું નામ લક્ષ્મણસિંહ છે
એક દિવસે મારી નજીકના એક જગીરદાર કન્ન
પમિદને ઘેર હું ગયો હતો ત્યાં તેની પ્રતિમ
રૂપ લાવણશાળિની કન્યા ઉર્વશીને જોઈ હું તેના
ઉપર મોહિત થયો, જેથી હું તેને વેગ વારવાર
જવા લાગ્યો ઉર્વશી પણ મને ચૂકાવી હતી,
એથી ઉર્વશીના પિતાએ મારી આથે તેનો વિવાહ
કર્યો આ પછી જુનરિંગ ત્યાં આવ્યો હતો તેના
જોવામાં ઉર્વશી આવી તેણે કન્નપમિદને ઉર્વ
શીનો વિવાહ તોડી તેને ઓરગજેમના જનાન
ખાનામાં મોકલનારો આગ્રહ કર્યો અને ના વાત
ચુમ રાખવાનું કન્નપને કહ્યું, આ વાત ઉર્વશીના
જાણવામાં આવતાં તેણે મને ખમગ આપી અને
ઉર્વશી તેના પિતાની સાથે દિલ્હી ગઈ તે પછીથી
તેના પત્નો નથી મેં દિલ્હી જઈ ઘણી તપશ્ચરી કરી
પણ ત્યાં ઉર્વશી ન ગઈ તે દિવસથી હું રંગ
ક્યાં કરું છું

હું તેને શોધતો શોધતો ટેટલાક દિવસથી
અહીં આવ્યો છું અહીં એક રાત્રે આ ખંડેરમાં
સૂતો હતો, ત્યાં અહીંની જૂનની
હતી, તે પછી અહીંથી તીક્ષ્ણ
આગળના વનમાં ગયો હતો, ત્યાં મુરતાન-
સિંહ મળ્યા હતા તેમણે મારી વાત સાંભળી
મા ! ઉપર કૃપા લાવી પોતાની યાત્રામાં મુકામ
આપ્યો હતો આજે સવાર તેઓ ત્યાંથી નીકળી
ગયા હતા, જે બેનજી દસમાં પાછા
આવશે મારી પાસે ઘોડો નહોતો તેથી હું તેમની
પાસે જઈ ન ચક્ર્યો, પણ તે પછી ચિન્તિત થ
નથી આમતેમ ભટકતો મહી આવી ચડ્યો છું
આ લવકર ખંડેરને જોઈ મને કન્ન પાછા ચક્ર કે
પ્રથમ હું અહીંથી નાસી જઉં, પણ પછી વિચાર
થયો કે પેના ટેકરા ઉપર ચડીને એક વાર આ
ખંડેરને જોઈ લઉં, જેથી હું તે જોઈ જોવા પાડા
દૂં છું કે આપે મને પકડી લાવે ”

આ પછી ટેટલાક વિચાર કરી તે અમનદાર
કહ્યું —“લક્ષ્મણસિંહ, તમે ધારા છે કે આમ
વનવન ભટકનાથી ઉર્વશી મળી રહેતી ?”

લક્ષ્મણ—“તેમાં શું, કાંઈપણ તેને મનાવી
શકે તેમ નથી જાણાયું એક વાત નો નક્કી

છે કે આમ ભટકીને કાં તો ઉર્વશીને શોધી કા
લીન યા તો એ શોધમાં પ્રાણુતો ત્યાગ કરીય,
પણ બધા સુધી ઉર્વશી મળશે નહિ ત્યાં સુધી
હું મૃદત્ય જનીને સ્થિર રહી શકીશ નહિ”

અમનદાર—“તમારો આ ટેક જોઈ. મને
કાંઈક ક્યાં આવે છે, તેમ હસતું પણ આવે છે”

લક્ષ્મણ—“આપ કાંઈ કામિતીના પ્રેમમાં
શમાં જાદુ નહિ થયા હો તેથી મારા આ કાર્યને
માટે હમો એ સ્નાત્કાલિક છે”

“નહિ, લક્ષ્મણસિંહ, મારા જેવાને આમ
-કામિતીના પ્રેમપાશમાં જાદુ થવાનું પયોગ્ય
નથી આ કાંઈ તમારે માટે નથી પરંતુ ઘણા
વર્ષોથી આપણે હિન્દુઓ પ્રેમનીવાનો રસ આ
ખતાં આખતા પોતાનો નાશ કરતા આવ્યા છીએ
હવે આપણા અસ્તિત્વને માટે પણ આવો વખત
આવ્યો છે આપણે નાનપણમાં રમતમાં, કૌશાર
વસ્થામાં કાન્તાઓના કટાક્ષ પર મરી શીટવામાં
અને તેના દુઃખથી યોવન અને વૃદ્ધત્વને પામી
અકાળે જ પવત્વને પ્રાપ્ત થઈ છીએ કરોડો
હિન્દુઓનું જન્મ મૃત્યુ કરવાનું પરમ લક્ષ્મ તો
પ્રેમપાશમાં જાદુ થઈ અને મરી જવું એ જ
રહ્યું છે હું એ વાત પ્રકૃત પ્રેમિયો તરફ લક્ષ્ય
કરીને કહેતો નથી, પણ હિન્દુ જાતિની રૂચિની
ગતિ જ મારી આ વાતોના મુખ્ય લક્ષ્યરૂપ છે.
આપ કામગીર હિન્દુઓની સન્નતિ જળવીને અને
પુરુષાર્થ વગરની ચક્ર ગઈ છે એથી જ હિન્દુ
જાતિનો ક્રમે ક્રમે નાશ થઈ રહ્યો છે હા, તમારું
અનુમાન ખરું છે હું કામિતીના પ્રેમપાશમાં
જાદુ નથી થયો મારો ઘણો વખત મુકામ
વીર્યો છે પ્રેમાનન્દ બોગવતો હજી મને વખત
નથી મળ્યો ” મળી રહે કાંઈક વિચાર કરીને
તે અમલદારે કહ્યું તે પછી તે કાંઈક વિચાર
કરવા લાગ્યો અને પોતાના જેવો જ ઓરમ
જેમને લીધે દુખી થયેલો આ માણસ છે એમ
માનવા લાગ્યો

લક્ષ્મણ—“આપ કાંઈક છે ?”

અમનદાર—“હું પણ લાગ્યો છું”

લક્ષ્મણ—“આપનું નામ શું ?”

અમનદાર—“પ્રતાપ ઉર્વ નરસિંહ !

આ સાંભળી તે કાંઈક આશ્ચર્ય પામી ઉભો
થયો અને બોલ્યો —“મહારાજ યશવત્સિંહના મિત્ર
પ્રતાપસિંહ !”

નરસિંહ—“ હા તેજ ”

લક્ષ્મણ—આપ હિન્દુના મિત્ર, રજપુતો વીર અને હિન્દુ ધર્મના મિત્રરૂપ છો. આપની વીરત્વની વાતો ઘેર ઘેર પ્રસિદ્ધ છે. આપને પૂ વારવાર પ્રશ્નામ કરે છું. માન આપ કે આપની દર્શન થયા.

પોતાની જગાએથી ઉઠી લક્ષ્મણનો હાથ પોતાના હાથમા લઈ નરસિંહને તેને કહ્યું “ એવી વાતોનું કંઈ પ્રયોજન નથી અધાર થયું છે માટે હવે આપણે અહીંથી ઉઠીએ તમે-આમારા મેમાન છે ”

“ આપ ક્યા જવા છડો છો ? ” લક્ષ્મણે કહ્યું

“ પેના વિશાળ અર્ધમા ભયાપો આપે ખૂન સીલા જોઈ હતી ત્યાં ” પ્રતાપે કહ્યું

“ ચાલો હું આપની સાથે છું. ” આમ કહી લક્ષ્મણ તેની સાથે ગયો

વાચકોને જણવાની જરૂર નથી કે આ અમ લદ્દાર તે ધીએ કાંઈ નહિ પણ આપણો પ્રતાપ છે. નરસિંહ છે સિરાહી પતિ સુરતાનસિંહને પકડવાની ઔરગજેમની આજ્ઞા અનિષ્ટાપૂર્વક સાથે અદાવીને તે દિલીથી મારવાડ જઈ ત્યાંથી પકડાઈ પોતાના મૈત્રીકા લઈ તે અહીં આવ્યો છે

પ્રતાપ જાણતો હતો કે સુરતાન મહા તેજ સ્ત્રી વીરપુરુષ છે સામે મોઢે જવતાં સુધી તે પકડાય તેમ નથી જ્યો તેને પકડવાની પ્રતિ નવી શક્તિ રચી છે, ને તે ધારન તો સમ્રાટની અને કમ્પાવતોની સેના લઈ તે સિરાહીમા પ્રવેશ કરી યુદ્ધ કરી સુરતાનને મારી શકત પૂ વીર ક્ષમીયનું ખુન તો શુ પણ તેના માથાનો એક વાળ પણ વઝી કરવા માગતો નહોતો. તેની આતંત્રિક ઉચ્છા એવી હતી કે સુરતાને કાંઈ પણ રીતે પકડીને ઔરગજેમની પાસે લઈ જવો અને ત્યાં એવી વ્યવસ્થા કરવી કે જ્યો વીર સુરતાન અને ઔરગજેમની વચ્ચે વાસ્તવમા નહીં તો પ્રત્યક્ષમાં પણ મૈત્રી થાય

પ્રતાપ ધારતો હતો કે આ મૈત્રીથી સુરતાન પોતાના રાજ્યમાં પાઠો શાંતિપૂર્વક રાજ્યકાર્ય સમ્પાદન કરી શકશે પ્રતાપનો આ વિચાર સુરતાનના લાજનો દત્તો છતાં પણ પ્રતાપ જાણતો હતો કે આ વાતનો સુરતાને સ્વિકાર કરી શકશે નહિ. તે બન્ધનમાં પડી ઔરગજેમની આગળ રજુ થવાનું સ્વિકાર કરવા

કરતા મરવાનું વધુ પસન્દ હતું એથી આ વાત સુરતાનની આગળ રજુ કરવા કરતા પોતાની મજબૂત અનુમાર કામ કરવાનું પ્રતાપે યોગ્ય ગણ્યું આ અંકેરમા એ ત્રણ દિવસ માથે રહેવાથી લક્ષ્મણની સાથે પ્રતાપને મેની ચર્ચ હતી નીજે દીનસે પ્રતાપે લક્ષ્મણને પોતાની સાથે થઈ તે અંકેરના એક ખૂણા તરફ ગયા અને ત્યાં પડેના પથ્થર ઉપર બેઠાજી બેઠા

“ લક્ષ્મણસિંહ, શુ તમે જાણો છો કે હું અહીં તો માટે આવ્યો છું ” થોડીવાર પ્રતાપે કહ્યું લક્ષ્મણ—“ ના ”

પ્રતાપ—હું સુરતાનસિંહના ઉપર એક મહાન ઉપકાર કરવાને માટે આવ્યો છું ઈશ્વર મજાથી જ માં આ યત્ન સિદ્ધ થાય તો સુરતાન પોતાનું વનમાન વનજીવન સમાપ્ત કરીને એકવાર ફરી સુખ શાંતિ પૂર્વક પોતાના પિતૃક રાજસિંહાસન ઉપર બેસીને રાજ્ય કરી શકશે ”

“ ને, આપની એ વાત ખરી હોય તો આપ આ અંકેરમાં કેમ મુકામ નાખ્યો છે, સિરાહી પતિની પાસે જઈ તે વાત કેમ જણાવ નથી ? ” લક્ષ્મણે કહ્યું

“ મે મારી બાન કશું કરે એમ વાગતું નથી. તેથી હું તેમની પાસે જઈ એ વાત કહી નહોતો નથી ” પ્રતાપે કહ્યું

“ હું જાણું છું કે સિરાહી પતિ વીર છે એટલુંજ નહિ પણ શુદ્ધિમાન પણ છે આપની તેમને હીનદર્શી આ વાત તે કેમ ન માને ? હું ધારું છું કે આપનું નામ માનણીતેજ તે આપની આ વાતને માની શકશે ” લક્ષ્મણે આશ્ચર્યચકિત થઈ કહ્યું

“ નહિ, લક્ષ્મણ ! તમે મારી વાત સમજી રહ્યા નથી તેવી આમ કહો છો શુ તમે જાણો છો કે સિરાહીપતિ ફરી રાજ્યનાસન તી રીતે કરી શકે ? ” પ્રતાપે કહ્યું

લક્ષ્મણે કહ્યું, “ ના ”

જે કારણથી સિરાહી પતિને વર્તમાન અસાન્નિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે કારણને નાંટ કરવાથીજ તેમને શાન્તિ મળી શકે તેમ છે ઔરગજેમની શત્રુતાને લીધે સિરાહીપતિને વર્તમાન અસાન્નિ પ્રાપ્ત થઈ છે અને ઔરગજેમની સાથે મૈત્રી થાય તોજ સિરાહીપતિને ફરી શાન્તિ મળી શકે તેમ છે ” પ્રતાપે કહ્યું

સુવક—“જુલશી-નરની જાગીને હું એક મુઠ્ઠા જમીનદારનો પુત્ર છું મારું નામ લક્ષ્મણસિંહ છે એક દિવસે મારી નાનકડા એક જમીનદાર કંદ પસિંહને ઘેર હું ગયો હતો ત્યાં તેની નાપ્રતિમ રૂપ લાવ્યું શાસિની કન્યા ઉર્વશીને જોઈ હું તેના ઉપર મોહિત થયો, જોયી હું તેને ઘેર વારંવાર જવા લાગ્યો ઉર્વશી પણ મને ચ્હાની હતી, એથી ઉર્વશીના પિતાએ મારી સાથે તેનો વિવાહ કર્યો આ પછી જુલશીનર ત્યાં આવ્યો હતો તેના જોનામાં ઉર્વશી આવી તેણે કંદ પસિંહને ઉર્વશીનો વિવાહ તોડી તેને આંદોલનગતના જનાન આનામાં મોકલવાનો આગ્રહ કર્યો અને આ વાત સુમ રાખવાનું કંદ પને જણું, આ વાત ઉર્વશીના જાણવામાં આવતાં તેણે મને ખબર આપી અને ઉર્વશી તેના પિતાની સાથે દિલ્લી ગઈ. તે પછીથી તેનો પતો નથી મેં દિલ્લી જઈ ઘણી તપાસ કરી પણ ત્યાં ઉર્વશી ન મળી તે દિવસવા હું રમ રમી કરું છું

હું તેને શોધતો શોધતો કેટલાક દિવસથી અહીં આવ્યો છું અહીં એક રોડે આ ખડેરમાં સૂતો હતો, ત્યારે અહીંની જાનની દીકરી હતી, તે પછી અહીંથી નીકળી આગળના વનમાં ગયો હતો, ત્યાં સુરતાન-સિંહ મળ્યા હતા તેમણે મારી વાત માંજળી માના ઉપર કૃપા લાવી પોતાની જાવહીમાં મુકામ આપ્યો હતો આજે સવાર તેઓ ત્યાંથી નીકળી પીરને કાઢ ગયા છે, જે ભેતગુ દાસમાં પાછા આવશે મારી પાસે ઘોડો નહોતો તેવી જ તેમની પાસે જઈ ન શક્યો, પણ તે પછી ચિન્તિત મ નથી આમતેમ ભટકતો ગઈ આવી ચઢ્યો છું આ ભયંકર ખડેરને જોઈ મને ઇચ્છા થઈ કે પ્રથમ હું અહીંથી નાસી જઈ, પણ પછી વિચાર થયો કે પેના ટેકરા ઉપર ચઢીને એક વાર આ ખડેરને જોઈ લઉં, જોયી હું તે જોઈ જોવો પાડો ફરું છું કે આપે મને પકડી જાયો ”

આ પછી કેટલોક વિચાર કરી તે આમનદાર કહ્યું —“લક્ષ્મણસિંહ, તમે ધારો છો કે આમ વનવન ભટકનાથી ઉર્વશી મળી શકશે ?”

લક્ષ્મણ—“તેમા શું, કોઈપણ તેને અનાધી શકે તેમ નથી જાણ પશુ એક વાત તો નહીં

છે કે આમ ભટકીને કાં તો ઉર્વશીને શોધી કાઢીશ યા તો એ શોધમાં પ્રાણનો ત્યાગ કરીશ, પણ જ્યાં સુધી ઉર્વશી મળશે નહિ ત્યાં સુધી હું મૃત્યુ જાનીને સ્થિર રહી શકીશ નહિ ”

અમનદાર—“તમારો આ ટેક જોઈ મને કાંઈક દયા આવે છે, તેમ હસવું પણ આવે છે”

લક્ષ્મણ—“આપ કોઈ કામિનીના પ્રેમમાં પડે નહિ થયા હો તેથી મારા આ કાર્યને માટે હસો એ સ્વાભાવિક છે ”

“નહિ, લક્ષ્મણસિંહ, મારા જેવાને આમ કામિનીયાના પ્રેમપાશમાં પડે થવાનું પયોગ્ય નથી આ કાંઈ તમારે માટે નથી પરંતુ ધણી વર્ગોંધી આપણે હિન્દુઓ પ્રેમનીનાનો રસ આ ખતાં ચાખતાં પોતાનો નાશ કરતા આગ્યા છીએ હવે આપણા અસ્તિત્વને માટે પશુ આવે વખત આવ્યો છે આપણે નાનપણમાં રમતમાં, ફેરોમાં વન્યામાં કાન્ટાઓના કટાક્ષ પર મરી પડવામાં અને તેના કળથી થોવન અને વૃદ્ધત્વને પામી અકાળે જ પચત્વને પ્રાપ્ત થઈએ છીએ કરોડો હિન્દુઓનું જન્મ મૃત્યુ કરવાનું પરમ લક્ષ્ય તો પ્રેમપાશમાં પડે થઈ અને મરી જવું એ જ રહ્યું છે હું એ વાત પ્રકૃત પ્રેમિયો તરફ દૃષ્ટ કરીને કહેતો નથી, પણ હિન્દુ જાતિની રૂચિની ગતિ જ મારી આ વાતોના મુખ્ય લક્ષ્ય છે. આવા કામાતુર હિન્દુઓની મનતિ બળકીન અને પુરુષાર્થ વગરની થઈ ગઈ છે એથી જ હિન્દુ જાતિનો કેમે કેમે નાશ થઈ રહ્યો છે હા, તમારું અનુમાન ખરું છે હું કામિનીના પ્રેમપાશમાં પડે નથી થયો મારો ધણો વખત મુખમાં લીંચો છે પ્રેમાનંદ ભોગવવાનો હજુ મને વખત નથી મળ્યો ” ગભીર સ્વરે કાંઈક વિચાર કરીને તે અમનદારે કહેલું તે પછી તે કાંઈક વિચાર કરવા લાગ્યો અને પોતાના જેવો જ ઔરંગ જેવાને લીધે દુખી થયેલો આ માણસ છે એમ માનવા લાગ્યો

લક્ષ્મણ—“આપ કાંણુ છો ?”

અમનદાર—“હું પણ દાનિય છું ”

લક્ષ્મણ—“આપનું નામ શું ?”

અમનદાર—“પ્રતાપ સિંહ” નરસિંહ ।

આ સાંભળી તે કાંઈક આશ્ચર્ય પામી ઉભો થયો અને બોલ્યો —“મહારાજ યશવત્સિંહના મિત્ર પ્રતાપસિંહ ।”

નરસિંહ—“ હા તેજ ”

લક્ષ્મણ—આપ હિન્દુના મિત્ર, રજપુતો વીર અને હિન્દુ ધર્મના મિત્રરૂપ હો. આપના વીરત્વની વાતો યેર યેર પ્રસિદ્ધ છે. આપને હું વારંવાર પ્રણામ કરું છું. મારા બાપ કે અપના દર્શન થયા.

પોતાની જગ્યાએથી ઉઠી લક્ષ્મણનો હાથ પોતાના હાથમા લઈ નરસિંહે તેને કહ્યું “ જો વાતોતું કંઈ પ્રયોજન નથી અધાર થયું છે માટે હવે આપણે અલીથી ઉઠીએ તમે-મામારા મેમાન હો. ”

“ આપ ક્યા જવા છાટે છે ? ” લક્ષ્મણે કહ્યું.
“ પેના વિશ્વાળ ખડમા જ્યાંધો આપે જા લીલા જોઈ હતી ત્યાં ” પ્રતાપે કહ્યું.

“ ચાલો હું આપની સાથે છું ” જામ કરી લક્ષ્મણ તેની સાથે ગયો.

વારંગળને કહેવાની જરૂર નથી કે આ અગ લદાર તે યીજને કાંઈ નહિ પણ આપણો પ્રતાપ ઉદે નરસિંહ છે સિરાહી પતિ સુરતાનસિંહને પુકડવાની ઔરગજેમની આના નાનિન્દાપૂરક કાથે અદાવીને તે દિલીથી માગવાડ જઈ ત્યાં ફરમાક પોતાના મૈત્રિકો લઈ તે અલી આગ્યો છે.

પ્રતાપ જાણતો હતો કે સુરતાન મદા તેજ રતી વીરપુર્ય છે સામે મોટી ડવનાં સુધી તે પકડાય તેમ નથી જોયો તેને પકડવાની પ્રતિ નથી યુદ્ધિન રચી છે, જો તે ધારન તો ગમાટની અને કમ્યાવતોની સેના લઈ તે સિરાહીમા પ્રવેશ કરી યુદ્ધ કરી સુરતાનને મારી શકે પણ વીર દલીયતું યુત તો સુ પણ તેના માથાનો એક વાળ પણ વાંકો કરવા માગતો ન્દોતો તેની આંતરિક ઈચ્છા એવી હતી કે સુરતાનને માર્છ પણ રીતે પકડીને ઔરગજેમનો પામે લઈ જવો અને ત્યાં એવી વ્યવસ્થા કરવી કે જોયી વીર સુરતાન અને ઔરગજેમની વચ્ચે વારતવર્મા નહીં તો પ્રત્યક્ષમાં પણ મૈત્રી થાય.

પ્રતાપ ધારતો હતો કે આ મૈત્રીથી સુરતાન પોતાના ગજવમાં પાછો ચાલિપૂર્વક ગજવમાં સંપાદન કરી શકશે. પ્રતાપનો આ વિચાર સુરતાનના લાભનો હતો જ્યાં પણ પ્રતાપ જાણતો હતો કે આ વતનો સુરતાન નિશ્ચય કરી શકશે નહિ તે જનનશા પછી ઔરગજેમની આગળ રહુ થવાનું સ્વિકાર કરવા

કરતાં મરવાનું વધુ પમન્દ કરન એવી આ વાત સુરતાનની આગળ રહુ કરવાકરતા પોતાની મરજી અનુસાર કામ કરવાનું પ્રતાપે યોગ્ય ગણ્યુ આ ખરેખરા પે ત્રા વિચાર સાથે ન્દોવાથી લક્ષ્મણની માથે પ્રતાપને નેની ચાંઈ દલી ત્રીજો દીસે પ્રતાપે લક્ષ્મણને પોતાની સાથે લઈ તે ખરેખરા એક જુવા તરફ ગયા અને ત્યાં પડેલા પત્થર ઉપર બેઠાનું થયું.

“ લક્ષ્મણમિત્ર, શું તમે જાણો છો કે હું મરી છું માટે આગ્યો છું ” પોલીસર પ્રતાપે કહ્યું.
લક્ષ્મણ—“ ના ”

પ્રતાપ—“ સુરતાનમિત્રના ઉપર એક મહાન ઉપકાર કરાને માટે આગ્યો છું મૈત્રિય છાટાથી જા મા. આ વાત સિદ્ધ થાય તો સુરતાન પોતાનું વન મારા સંસ્તવન સમાપ્ત કરીને એકવાર ફરી સુખ રાત્રિ પૂરક પોતાના પિતૃક રાજમિદાન ઉપર પોતી રાજ્યા કરી નહીં ”

“ નો, આપની એ વાત ખરી હોય તો આપ આ ખરેખરા કેમ શુકામ નાંખ્યો છે, ચિ નાંદિ પતિની પાસે જઈ તે વત કેમ કહેવા નથી ” લક્ષ્મણે કહ્યું.

“ જો મારી વન હજુન કરે એમ લાગતું નથી. તેથી હું તેની પાસે જઈ એ વાત કહી શકતો નથી ” પ્રતાપે કહ્યું.

“ હું જાણુ છું કે સિરાહી પતિ વીર છે એટલુંજ નહિ પણ બુદ્ધિમાન પણ છે આપની તેમને હીનકરી મા વાત તે કેમ ન માને ? હું કાંઈ છું કે આપનું નામ સામ્રાજીનેજ તે આપની આ વાતને રાતી શકશે ” લક્ષ્મણે આશ્ચર્યચકિત થઈ કહ્યું.

“ નહિ, લક્ષ્મણ ! તમે મારી વાત સમજી શક્યા નથી તેથી આમ કહો છો. શું તમે જાણો છો કે સિરાહીપતિ ફરી રાજ્યગાસન થી રીતે કરી રહે ? ” પ્રતાપે કહ્યું.

લક્ષ્મણે કહ્યું, “ ના ”

જો કાણુથી સિરાહી પતિને નર્તમાન અશાન્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે કારણને નાંટ કરવાથીજ તેને શાન્તિ મળી શકે તેમ છે ઔરગજેમની અનુતાને હાથે મિત્રોદિપતિને નર્તમાન અશાન્તિ પ્રાપ્ત થન છે અને ઔરગજેમની સાથે મૈત્રી થાય તેજ સિરાહીપતિને ફરી શાન્તિ મળી શકે તેમ છે ” પ્રતાપે કહ્યું.

“આરગ્જેય અને શિરોહીપતિને ફરી મૈત્રી શી રીતે થઈ શકે?” લક્ષ્મણે કહ્યું.

“શિરોહીપતિ ને ઔરગ્જેયની પાસે જાય તો મૈત્રી થઈ શકે” પ્રતાપે કહ્યું.

“પણ”

“પણ શિરોહીપતિ સ્વેચ્છાપૂર્વક ઔરગ્જેયની પાસે જઈ શકશે નહિ. એથી હું ધારું છું કે શિરોહીપતિને સ્વેચ્છાપૂર્વક કે અનિચ્છાપૂર્વક પણ ઔરગ્જેયની પાસે લઈ જવા ને-છએ” પ્રતાપે કહ્યું.

“ઔરગ્જેય શિરોહીપતિને પોતાની પાસે આપ્યા જાણી તેમની હત્યા કરવાની આચ્છા આપે તો?” લક્ષ્મણે કહ્યું.

“એ ન અને કાચુ કે ઔરગ્જેયે પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે શિરોહીપતિને પોતાની સામે આપેના જોઈને તેમનું કોઈ પણ રીતે અનિષ્ટ ન કરવું” પ્રતાપે કહ્યું.

લક્ષ્મણ—“આરગ્જેયે એ પ્રતિજ્ઞા કરી આગળ કરી છે?”

પ્રતાપ—“મહારી આગળ”

લક્ષ્મણ—“હીક, હવે હું સમજ્યો કે આપ શિરોહીપતિને ઔરગ્જેયની પાસે લઈ જવાને માટેજ બહોં આવ્યા છો.”

પ્રતાપ—“હા, માગ અહીં આવવાનું એજ કારણ છે.”

લક્ષ્મણ—“તો તે કાર્ય સિદ્ધ કરવા આપ કેમ પ્રયત્ન કરતા નથી?”

પ્રતાપ—“કરવું કે, હું તે કામ અત્યંત ગુપ્તપણે કરવા ધારું છું ને કે તેમાં કડિનતા છેજ પરમદિવમે તમે મને કહ્યું હતું કે શિરોહીપતી પોતાનું વન છોડી બીજે કઈ ગયા છે, તે ક્યારે આવશે તેની ખબર નથી.”

લક્ષ્મણ—“આપ ને આચ્છા અપો તો તે આવ્યા છે કે નહિ તેની ખબર કાઢી આવું.”

પ્રતાપ—“તો તો તમારો મારા ઉપર ધણી ઉપકાર થાય વળી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે ને તમે મને આ કામમાં મદદ કરશો તો હું તમારી ઉર્વશીની શોધ કરવામાં મદદ કરીશ.”
કાંઈક નિઃશ્વાસ નાંખીને લક્ષ્મણે કહ્યું—“પ્રતાપ સિદ્ધાંત ઉર્વશી મળવી કડિન તો થ, પણ

અસંભવિત છે એવી દશામાં મને પ્રત્યક્ષ કાર કરવાનું કોઈ પ્રયોજન નથી હું આજ ઉદ્દેશનું મહત્ત્વ જાણી આપને યોગ્ય મદદ કરવું તૈયાર છું.”

“ઈશ્વરની કૃપાથી અસંભવિત સંભવિત થાય છે આ વિશ્વમાં હમેશાં અસંભવિત સંભવિત બને છે અને સંભવિત અસંભવિત બને છે ને ઈશ્વરની કૃપા હશે તો ઉર્વશી મળવી એ કોઈ કડિન નથી. ઉર્વશીની વાત હું જાણું છું, કાની પાસે છે તે પણ જાણું છું.” પ્રતાપે કહ્યું.

દિવ્યાંગનાની માફક ઉર્વશી નામની બીજી કન્યાને પણ ઔરગ્જેય પાસે જુલશરીકારણ લાવેલો તેને પણ પેલા યુવક મહાપુરુષે છામી હતી, અને તે વખતે પણ પ્રતાપ હાજર હતો. જેથી તે જાણ્યો હતો કે તે યુવક પાસે આ બંને કન્યાઓ હોવી જોઈએ એથી તે પણ પ્રતાપે પોતાની વાત શુદ્ધ રાખી ઉર્વશીની વાત લક્ષ્મણને કહી સમજાવી અને તે યુવકની મહાપુરુષની દરીકત કહી.

આ સાંભળી લક્ષ્મણે કહ્યું—“હે, ઉર્વશીને કાંઈ લઈ ગયું, તે યુવક કાણ હતો? તો થું તે ઔરગ્જેયની પાસેથી પણ છટકી?”

“મારા ધારના પ્રમાણે તે યુવક કોઈ તપશ્રદ્ધ યોગી હશે તેણે જે યોગ બળ પ્રાપ્ત કરી અષ્ટ સિદ્ધિને મેળવી હશે તેની તેણે દુરુપયોગ કર્યો હોય એમ મને લાગ્યું તેણે પોતાનું જોળખાણ આપ્યું નથી તે ઉર્વશીને પોતાની સાથે લઈ અદ્યક્ષ થયો હતો.”

આ કાળનો પ્રભાવ છે તેમાં તેનો શોધ નથી. કલના પ્રલાયથી યોગીઓ તપશ્રદ્ધ માય છે લક્ષ્મી અને સ્ત્રી યોગીઓના તપ ચૂકાવે છે એવી પુરાણની વાતો આજે ખરી પડી છે મોઠ એ તપશ્રદ્ધી ચલાવમાન કરનાર અગ્રોધ શસ્ત્ર છે, તે યોગીએ ને પોતાની સિદ્ધિને કુદ્ધ સ્ત્રીની વાસ નામા દુરુપયોગ ન કર્યો હોત તો તે પોતાનું અને જગતનું કલ્યાણ કરી શકે તેવો સમર્થ હતો પરંતુ કાલના પ્રભાવથી તેણે પોતાની તે શક્તિને પોતાની વિશ્વાસવાસનાને તપ્ત કરવામાં દુરુપયોગ કરી સાથે પોતાની પણ અવોગતિ કરી છે.”

લક્ષ્મણ—“ હાય, શુ મારી ઉર્વશી યોગીની માયામાં સપડાઇ ગઈ ? ”

“ ચિન્તા કરવાનું કારણ નથી, યોગીની માયામાં ફસાવા છતાં પણ જો તે જાતે ધર્મબ્રજ થવાની ઇચ્છા નહિ કરે તો તે ધર્મબ્રજ થશે નહિ પણ તે યોગીના હાથમાંથી છુટી ઉર્વશીને તમે મદદ કરી શકશો ? ” પ્રતાપે કહ્યું.

“ હા, જરૂર મદદ કરીશ, અને કોઈ વાતની પડી નથી માત્ર ઉર્વશીને મેળવવાની જ ઇચ્છા છે લક્ષ્મણે કહ્યું.

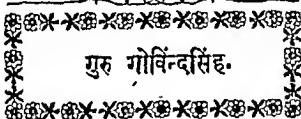
પ્રતાપ—“ ઠીક છે, જો ઇશ્વરકૃપા હશે તો આપને આપની ઉર્વશી જરૂર મળશે જ જો કે તે કાર્ય કઠિન છે છતાં હું તમને તેમાં જરૂર મદદ કરીશ, તમે સુરતાનસિંહ પાસે જઈ જુઓ કે તે

પાછા આવ્યા કે નહિ વળી તેમના તથા વનના કર્જ જાણ્યો છે તે જોજો, અને તેમના તથા જો જવામાં કોઈ ગુપ્ત રસો છે કે નહિ.”

લક્ષ્મણ—“ ઠીક હું જઈ છું.”

“ પણ માદ રાખજો કે મારા મહી આવવાની અને તમારી ને મારી વચ્ચે મર્ચ થવાની વાત સુરતાન જાણે નહિ જો જાણશે તો મારું કુલ થશે નહિ અને જો તેમ થશે તો મારા કરતાં સુરતાનને ધણું સહન કરવું પડશે ” પ્રતાપે કહ્યું.

“ આપ મને એવો ન સમજશો આપની ખાતર તેમ સુરતાનસિંહના કિતને માટે હું આપનું આ કામ ગુપ્તપણે કરીશ ને સાંજ સુધીમાં પાછો આવીશ ” આમ કહી લક્ષ્મણ ચાલ્યો અને તે પછી પ્રતાપ પોતાના સ્થાનમાં આવ્યો (અપૂર્ણ,)

ગુરુ ગોવિંદસિંહ.

પ્રકરણ ૬ હું.

ગુરુ ગોવિંદના પ્રતાપનો બીજો પહોર,

પહાડી લોકો શીખોને વારંવાર લાગ જોઈને કહ્યું આપના લાઆ પહાડી રાજાઓએ દેહને કુશરસ અને ઉશરસને મીઠું ઉશરસ શીખોને સતાવવાની કષ્ટ પણ કસર રાખી નહિ. તેમણે ધણીવાર તો વિદેશી, વિધર્મી, અને વિગ્નતીય ગુણોને સમજાવીને પોતાના પદમાં લઈ શીખદતને નષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો. ન્યારે ઔરંગઝેબ દક્ષિણ તરફ જવાની તૈયારી કરતો હતો તેવામાં પહાડી રાજાઓએ શિખોની ધણી નિન્દા કરી તેના કાન બાજેથી જોઈ દિનુધર્મદ્રોહી ઔરંગઝેબે એક ઘડી સેનાપતિ પેન-દર્બારને સૈન્ય લઈને શિખો સાથે યુદ્ધ કરવાને મોકલ્યો. પણ ગુરુગ્રામ અજીતસિંહે તેમને પોતાની લોક જોઈ કોરતાતો એવો દાખલો આપ્યો કે અદુરદર્શી પહાડી રાજાઓ અને તેના સદામનોને નાસી જવું પડ્યું તે પછી પહાડીઓએ ગુજરાતનું ચરણ લીધું અને તેમની સંલક્ષતા લઈ શિખોનું દમન કરવાને માટે પાછા

તૈયાર થયા. તેમણે સર્વ તરફથી શીખોને ઘેરી લીધા આજો દિવસ યુદ્ધ ચાલ્યું, જોઈ ગુર્જર સરદાર અને અગ્રમદ્રાવા માર્યો ગયો અને પહાડી રાજાઓનું સૈન્ય ઢીલું પડ્યું પણ રાત્રે તેમણે આનન્દપુરને ઘેરા લાલવાનો વિચાર કર્યો, પણ ગુરુ મહારાજને આ વાતની ખબર પડી ગઈ જોઈ સત્તારમાં રાજાઓ આનન્દપુરની ચાર તરફ પોતાનો પડાવ નાખવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા કે શિખોએ પહોંચીને પોતાના વિષમ બાણોનો તેમને પરિચય કરાવી દીધો. જોઈ પહાડી રાજાઓએ નાસવા માંડ્યું કુવર અછતે તેમની પાછળ પકડી ધણીને હાર કર્યો. આમ છતાં પણ પહાડી રાજાઓએ ફરી રાત્રે નવો ઉપાય શોધ્યો એક ઉન્મત્ત હાથી લઈને ગુરુ મહારાજને મારી નાખવાનું બીજું ફેરારસિંહે ઝડપ્યું ન્યા બીજે દિવસે ફેરારસિંહ હાથી લઈને આવ્યો, તે જોઈ શીખ વિચિત્રસિંહે ધોડા ઉપર ચઢીને પોતાની આગેવાની લઈ બાજે

ચલાવ્યો, જે હાથીને વાગતાં હાથી નામવા લાગ્યો અને હાથી પાછો પડવાથી રજપૂતજાના અનેક લોકોને સાથે નળને સ્વર્ગમાં સીધાવી ગયો આ તરફ ઉત્તમિંદ ગુરુગોવિન્દને ગરજો આપ્યો, આથી શિખોના દળમાં આનન્દધ્વનિ ગળું રહ્યો આથી રજપૂતોને અનિશ્ચય ક્રોધ ચઢ્યો આથી રજપૂતો જીવ માટે શિખો ઉપર તુટી પડ્યા આ યુદ્ધ એક મહિના ચાલ્યું પણ શિખો હાર્યા નહિ, છેવટે રજપૂતોએ ધુર્ત પુરોહિત રાજપામાને ગુરુગોવિન્દ પાસે મોકલી કહેવડાવ્યું કે “અમે તમારી ગાયો છીએ” પણ માન અમારી આખર રાખવા માટે આપ એક દિવસ આનન્દપુરને છોડી બીજે જગ ૨૪ કનાક પંડી આપ આનન્દપુરને પૂર્વ માફક કમળે ભોગવજો. ” આ વાત ગુરુ મહારાજે માની લીધી જે પછી કપટ કરી નીચ રાજાઓએ આનન્દપુરમાં પ્રવેશ કરી શીખોની કનચ ચલાવી આથી શિખોએ ગુરુસેચર્ય તેમના ઉપર હુકો કરી વિશ્વાસપાતિયોને નસાડ્યા

ત્યાથી તેમણે નામીને સરહિન્દના ભોગપતિની મદદ માગી અને વજીરચન્દ ગારે કુમક લઈ શિખોનો ન્યો વાળવાને માટે ચઢી આપ્યો શીખો ધણી થી લડતા હતા, તેમ તેમની સંખ્યા પણ થોડી હતી જેથી અતે તેમનો પરાજય થતાં આનન્દપુર છોડી બામનીમાં જઈ રહેલું ય્યુ, પણ થોડાજ સમય પછી ગુરુ મહારાજે આનન્દ પુર પાછું મેળવવાની તૈયારી કરી અને આનન્દ પુરનો કમળે લીધો પરંતુ ત્યાં મિલકત ઉગ્ર હતી, જિત્તેગત્તમ મકાનો પહોં નિર્મિત હતા, આ પછી કેટલોક વખત શાંતિ ગઈ એકવાર તે રાજાઓએ ગુરુમહારાજને આમત્રણ મોકલ્યું અને ગુરુ મહારાજ પણ ત્યાં પધાર્યા સંકેતની પાસે રાવનમરમાં અગીયારમને દિવસે દરબાર ભરાયો ત્યાં ગુરુમહારાજે રાજાઓની રૂપર તેમની દીન દીન, ધાર્મિક સામાજિક અને રાજનૈતિક અધ પતનનું જ્ઞાન કરાવનાર વ્યાખ્યાન કર્યું આ વ્યાખ્યાનનો એ પ્રભાવ થયો કે ધણી માણસોએ તત્કાળ શિખધર્મનો સ્વિકાર કરવા પીછાઠા કરી પણ પુરોહિતોએ તેમને રોક્યા આ રાજાઓ જે ભારતના સુપૂત ગોવિન્દના વિરોધીઓની સાથે લડ્યા હોત તો ભારતને ગિર દામત્વની આદર ઓઢવી ન પડત.

ગુરુગોવિન્દ ઉદાર, શુદ્ધિમાન, દુરદર્શી, દેશ ભક્ત, વિદ્વાન, રાગી, પર્યટનપ્રેમી અને ધીર હતા જેઓ યશોગર ગુરુગોવિન્દનું જીવન વાંચ્યો અને મનન કરે તો તે ખરૂં માનશે કે ગુરુ ગોવિન્દમાં ઉપરનાં લક્ષણો હતા

સવત ૧૭૫૬ માં મહાજ્ઞાના ટાઇમે ગુરુ સારંગ યાનેશ્વર પંધાર્યા હતા તેવામાં પહાડી રાજાઓએ ફરી તેમના વિરુદ્ધ ખટખટ કરવા માંડી, અને તેમનો વધ કરવાને નિશ્ચય કર્યો, ગુસલમાનોની સેના લાહોર જતી હતી, તેને પહાડી રાજાઓએ પોતાના ષડયત્રમાં મદદ લેવ ને માટે રોકી લીધી. અને ગુરુદેવ પાછા આવતાં તેમના ઉપર ચમકારમા હુમલો કર્યો, શિખો એટલી વીરતાથી લડ્યા કે ગુસલમાન સેનાપતિ સૈયદ બેસાવધ થઈને ગુરુને શરણે ચાલી ગયો, આમ ફાટકુટ થતાં અલધખાં અને વિશ્વાસવાતી રાજાઓ પણ નાસી ગયા

ગુરુગોવિન્દ પોતાના શિખ સમ્રાટ અને પોતાના ભક્તોના સમુદાયને સાથે લઈને કેવી રીતે હિન્દુધર્મ, હિન્દુસત્ત્વ અને હિન્દુ નામની રક્ષાને માટે હથેળીમાં પ્રાણ રાખીને ફરતા હતા અને તેના પ્રત્યુપકારમાં હિન્દુ લોકો તેમની સાથે કેવું વર્તન રાખતા હતા આ દુર્ગુણથી જ હજારો વર્ષની ગુલામી પછી પણ તેઓ પોતાના પગ ઉપર ઊભા રહી ગયા નહિ ગુરુ ગોવિન્દ સિદ્ધ અને તમામ શિખ પાદશાહિઓ હિન્દુધર્મ અને હિન્દુનામ અને સ્વત્વોના સરક્ષક હતા તેના શિખ ઇતિહાસમાં અનેક પ્રમાણ મળી આવે છે

એક દિવસે એક બ્રાહ્મણ ગુરુગોવિન્દ આગળ આવોને નિવેદન કર્યું કે “મહારાજ, હું માફ લઈ ફરીને મારી પત્નીને ઘેર લઈ જતો હતો, ત્યાં માર્ગમાં બાસીના પગણ સરદારે બળથી મારી ધર્મપત્નીનું હરણ કરીને પોતાના ઘરમાં રાખી લીધી છે મે તેને ધણી વિનંતિ કરી પણ તેની કંઈ અસર થઈ નહિ, તેની પાસેના સર્વ સરદારો અને મોટા અમલદારોને પણ મે મારી હડીકત કરી, પણ તેમનાથી પણ તેને કંઈ કહી શકાય નહિ, મને આશા છે કે આપ મારૂં આ દુષ્ટ ટાળી શકશો, નરણ કે આપ દીનેના શરણદાતા અને હિન્દુઓના સરક્ષક છો ” આ સામળી વીર ગોવિન્દની ભૂજાઓ ફેડવા લાગી, ક્રોધથી આંખો

બાલ્યેજી થઇ ગઇ અને હોઠ ફફડવા મૂક્યા તેમણે તરતજ, પોતાના પ્રાણપ્રિય પુત્ર કુમાર અછતમિંદને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે—“વત્સ, નિરપરાધીની અમળાનું કબ્જા દૂર કરો કુબ્જા પકાણના હાથપગ બાધીને મારી આગળ લાવો”

જે બાહાણોએ રાજાઓ, રાજપુત્રો અને હિન્દુ પ્રજાને બકાશીને ગુરુગોવિંદનો વધ કરવાનો એકવાર નહિ, પણ વીસવાર પ્રયત્ન કર્યો હતો તે બાહાણુ જાતિની પ્રતિષ્ઠાનું રક્ષણ કરવાને માટે, તે બાહાણુ જાતિના રત્નવતું રક્ષણ કરવાને માટે તીવ્ર ગોવિંદસિંહે પોતાના પ્રાણપ્રિય પૃથુ અધિક પારા પુત્રને મુમત્તમાની રાજ્યમા પકાણુ સરદારનો સાથે લઇવાને મોકલ્યો

વીર અછત ત્યાંથી પોતાને સોંપેલ કામ માટે ગયો અને થોડાક સિપોની સાથે તે પકાણુને ત્યાં ઘેરા ધાની તેને પકડી ગુરુદેવની સમુપ્ત હાજર કર્યો, જેણે તેનો પક્ષ કર્યો તેના પ્રાણ ગયા, ગુરુની આજ્ઞાથી તે પકાણુને પ્રાણહંતની શિક્ષા કરી અને તેની પત્નીને છોડાવી તે બાહાણુને પાછો સોંપી શિખ લોકો ને કે કપાળુ હતા પરંતુ એક કાયર નહોતા કે જે અત્યાચારિયો, દેશદ્રોહિયો અને વિશ્વાસવાતીયોને ક્ષમા આપી શકે તેમના ન્યાય અને કઠોરશિક્ષાના ભયથી સહસા ડોહ પણ માણસ ડોહ નિર્જન ઉપર અત્યાચાર કરતા નહિ.

ત્યારે કાયર પકાડી રાજાઓનું કાંઈ નવત્યુ ત્યારે તેમણે એક સત્તા ભરી અને મુગઝ બાદશાહને પ્રાર્થના પત્ર મોકલી આ પ્રમાણે જણાવ્યું

“ગુરુગોવિંદસિંહે રાજવિદ્રોહીની જ્વળ ચંદાવી છે દિલ્હી ઉપર આક્રમણ કરવાની તૈયારી કરી છે, સેના અભ્યશજ સાથે તૈયાર થઇ ચૂકી છે, તેમણે પોતાના પિતાનો બદલો લેવાનું ધાર્યું છે માટે આપ માવધાન રહેજો અને અમારા પ્રાણ બચાવજો

અમે માન એક લાખાપત્રનો સાર જ આપ્યો છે ઔરંગઝેબની કુરતા અને અત્યાચારથી હિન્દુ તેમજ હિન્દુધર્મનું વાસ્તવિક યાન રાખનારા મુસલમાનો પત્થરે પથ્થર રથા હતા મુગઝ સામાન્યતા વિનાશક ઔરંગઝેબને પોતાના હાથ પગ અને વસ્ત્રોનો પણ વિશ્વાસ ન રહ્યો ત્યારે તરફથી થકા જણાતી મિત્ર પણ શત્રુ જ

જાતા, આ તરફ દક્ષિણ અને આ તરફ પશ્ચિમ અને બાલુથી થકા જેવી પીડા યત્ની દિવસે ભૂખ લાગતી નહિ તેમ રાતે ઉઘ આવતી નહિ ઔરંગઝેબ આવી રિથતિમા હતો ત્યાં આ પત્ર મળ્યો

ઔરંગઝેબે સરહદનો લાહેરના ભોગ પત્રને આજ્ઞા આપી કે આ નન્દપુરને ધેરીને તેને નષ્ટ કરી દો અને ગુરુદેવને કેડ કરીને દરબારમા મોકલી દો. પોતાની રાજકીય હાલ અને સહી સાથે ઔરંગઝેબે આ હુકમ મોકલી આપ્યો. તેમાં અન્તમાં એવું પણ લખ્યું હતું કે આ પ્રાન્તમાં કાફરોનું બળ વધવા ન પામે તે ઉપર ખાસ લક્ષ આપવું ગુરુદેવની ઉપર મુકમલી છ હાદની આજ્ઞા નીકળી હતી કે એક કોટી પ્રસિદ્ધ મુમત્તમાનુ થોડા, માનર કાદના, કસર, વિજવાડા જાતલંધર, મુતતાન બાવનપુર ઇત્યાદિના સુબાઓએ પોતપોતાની સેના સજ્જતકી ગુરુગોવિંદને શિક્ષા કરવાને તૈયારી કરી, તેમાં અનેક હિન્દુ પકાડી રાજા અને રાજપુત્રો પણ હતા

આ સમાચાર ત્યારે તરફ ફેલાઈ ગયા, મર્ડ તરફથી શિખ લોકો પણ દબનક થઇને આનન્દ પુરમાં એકત્ર થયા, મુદ્દ યતા પહેલાં ગુરુદેવની પાસે સાડા અગીઆરહજાર થોડા એકત્ર થઇ ગયા હતા. પણ યત્નશીલ પાસે એક લાખનું મેન્ય હતું પણ ફેર એટલો હતો કે ગુરુદેવ તું મેન્ય એક લાખા બોલનાર, એક વર્માવતી, એક મતવાળુ અને એક પછુનાળુ હતું

સામુ સૈન્ય જળાયા લાગ્યું, એટલે શિખ હજમથી રાજકુમાર અછતસિંહે આગળ વડીને હુમલો કર્યો પોતાની સાથે સમ્પદભોગ ને મામ, નામના બે તુકે સરહદો અને થોડી શિખસેના હતી બહી ઘેર સમામ થયો અને જાણતા કેટલાંક માણસો માર્યા ગયા. આમાં મુમત્તમાની સેનાની ઘણી હાનિ થઇ મુસલમાનોએ આનન્દ પુરને ઘેરી લીધું પણ અતે સિપોઓ એકત્ર થઈ, મુસલમાનો ઉપર હુમલો કર્યો, છતાં મુમત્તમાની મેન્ય ખાણુ હકથું નહિ. વારવાર આ પ્રમાણે તથા હુમલો યત્ન સૈન્યમાં નાસ ભાગ થયા માડી

વારવાર ધીમોના હુમલાથી દુખી થઇ પોતાની વીરતાને ડાખ લાગતો જોઈ આ તરફ

વૈદ્યક પ્રયોગો.

(લેખક — આર્યવૈદ મયારામ મુદરજી)

મેહુદૈરવટી.

અરીજી, મીચુ ને કેશર એ સર્વ સરખે બાગે મેળવી તેની બે રતીની ગોળા ફગીને દેવાથી સર્વ અતિસાર, મરડા મટે છે.

રાજ ઘોગ

રાજ, મોચરસ, બીલીનો ગરબ ને ઝોથમી છર, એટલા વાના સરખે હીરસે લઈ દહીં દોઢ પાંચોર તથા સાકર અડી રૂપૈઆ ભારમા બા થી બા રૂપૈઆ ભાર કાવતી દિવસમાં બે ત્રણવાર લેવરાવવાથી નદીના વેગનેતુ હાથપીણું તથા લોહી સાથેના મરડા મટે છે કાષ સાથે મુંડ ઉમેરે છે તથા ખસ ખસ ઉપર અડી રૂપૈઆભાર સાકર સાથે કે અમસ્તી ખવરાવે છે. પચ્ચ ખીર, દુધ, અથવા દહીંભાત ગરમપદાર્થ તથા દાઢ પડતા પદાર્થ વગર.

અહીરેન મગરમીવાવટી.

અરીજી, અર્ધચીર ને મોરધુતુ એ ત્રણને સરખાં લઈને પછી મધયુ તેની રતી રતીની ગોળા વાળવી પછી તેમાંથી ૧ એમ દિવસમાં સાંજ સવાર બુના મરડા-મરડળી ઉપર વાપરવાથી અને ઉપર દહીં ભાત, ખીંગ ધૂન, સાકર દુધ ખીચડીનું પચ્ચ રાખવાથી તથા તક, દહીંનું પાન કરવાથી ઘોડાજ દિવસમાં તે સમદળી રોજ મટે છે.

દત્તમજન

સાક ૦૧ રોર, હીરામેગ અડીરૂપૈઆભાર, કાંચા અડી રૂપૈઆભાર, છપર ૧૧ રૂપૈઆભાર વાટી મુર્જ ફગી રાખવુ તેનિત્ય જરા જરા દાનજી વખતે ધમવાથી દાન મળજીન થાય છે, અત થાય છે, કળતા આગશે છે અગર મટે છે.

મીઠીની ફાકી, હાટો ચાક લાવવા માટે,

મગરમુદિ

મીઠી રોર ૦૧, મુક્ષકાળી ૦૧, હીમજ ૦૧

વરીઆળી રા, તજ ૧૧, બપરજ બા, ૦૧, ભાર ખાડી તૈયાર કરવી તે બરોજર લઈ ૦૧ થી ૦૧ ભાર રાત્રે લેવાથી લોંબાં વિહાર, લુખસ, સમવિકાર ગડગડ એ સર્વ બે સપ્તાહમાં મટે છે. બગે લુલાળ થાય.

બાળાગોળી—બાળામેગની.

મકુર ૧ તોલો, હરડે ૧ તોલો, અનિરિંગ તોલો, વાંચડીંગ ૧ વા ૧ તોલો, કસી પાંખડી, કકરીઆના મીઝ, ઉદિગવ, કા છુવારો અજીબોદ, દોવેરી અજીબોદ, બપરજ, એલમી, વરીઆળી, મોથ વાગે, ચરસ, દાઢમની છાન, કાકડાસીંગી, મોખો અને અરીજી એ સર્વ સરખે બાગે લઈ બારીક વાટીને તેની અરીજીના કમુખામાં લુન્દી કરવી પછી તેની મરી કે અડદ નેવરી, નેવડું બાળક દોષ તે પ્રમાણે બાળામેગીઓ વાળવી અને પ્રથમ અર્ધો તે બે મરીના પછીના બાળાને દેવી એક વા દેવી પછી બે વખત દેવી, પછી અર્ધોની અર્ધ કાંઈ દિસ પછી "એ"ને માફ આવવી તેમ કરે જતી પછી સાંજ સવાર ૧ અને ૨ એમ દેવી, આથી બાળક તનુરસન રહે ગગ મટે છે, કાવણ ચડે છે દુધપાન કર્યા પ પચવતા લાગે છે, બગદાયક થાય છે, પાળસી લોહીવાર થાય છે બાળકની માએ નિત્ય જરા જરા આવવાથી દુધ તુરંતાન નથી એમ બાળામેગી ધણીવાર બાળાને બદલે મકુર ને હરડે અથવા હરડે ને અનિરિંગ ફગીનો જરા છુગે પછી પાય છે. બાળાને ઝોમડ અને અન્નજવા, આકરી તથા વી વર્તેને દાઢ, રી, એવાં ઝોમડ પાવં તે માટે સારા વૈદ દાખરની સલાહ લેવી જોઈ.

(અર્ધ)

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૭ મું]

ગોંડલમાં-નવેમ્બર સને ૧૯૧૯

[અંક ૮૦૮]

શ્રીસદ્ગુરુવાગ્માહાત્મ્ય.

(જય શ્યામમુંદર સુખદારી રે, એ લય.)

જય સદ્ગુરુવનવિહારિણિરે, જય અમૃતવર્ષિણિ વાણિ ।
જય અમૃતવાપણિ વાણિરે, જેને સેવે અપિયુનિધ્યાનિ.
નવજીવનમય કરી દે જેની, જીવનવલિ કરમાણીરે — જય
જેના આરવાદનથી ઉદ્ધરે, મદધી પામર પ્રાણીરે, જય
નવઉત્સાહતણું જલ અતર, સહજે આપે આણીરે; જય.
તાપમાત્ર ટાળીને ઉરના, આપે શાંતિની લ્હાણીરે, જય.
તુજને શ્રવણ કર્યું એ અમ જીવનની સાચી કમાણીરે, જય.
શ્રવણથી અનુભવમા આવી ઠર, યાચીએ એ કલ્યાણિ । રે, જય

પરાર્થ જીવિત પુરુષોનું જીવન ધન્ય છે.

(જીવનના જીવનનું જીવન, એ લય.)

ધન્ય ત્રિભુવનમા તેનું જનન, સ્વાર્થથી ઉપરતિ પામી મન,
છે વિશ્વે જેનું પરાધ જીવન,
અનુપમ રસભર્યું એહ જીવન, ન લોકિક, એ તો દેવી મુજન
એવા એક જીવનથી અનેક જીવન વાસ્તવ જીવન પામે,

પ્રાસંગીક-નોંધ.

પ્રિય વાચક! આ વખતનો અઠ તમારા હાથમાં વિવેકે આવે છે જે કે તેથી તમને કંઈક અસતોષ થાય એ સ્વાભાવિક છે. પણ અંક તમારા હાથમાં આવતાં અને તેને વાચતાં તમને કંઈક સતોષ થવા સલાહ છે આ વખતે સપ્ટેમ્બર અને ઓક્ટોબર બે માસના અઠા ભેગા તમને મળશે આ વખતના અઠમાં તેમાં તમને કંઈક નવીનતા તેમજ સુંદરતા પણ જણાશે હવે પછી ભાગ્યોદય બેઝ કામળોમાં છપાશે કવર પણ આજ પ્રમાણે આર્ટ પેપર ઉપર છપાશે, વળી ઠાંધ કાંધ વખતે ચિત્રો પણ આપવામાં આવશે.

પોતાનો ભાગ્યોદય કરવાની દરેક માણસ ઇચ્છા રાખે છે અને તે ઇચ્છાને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન પણ તે કરતો હોય છે પણ દેટલીકવાર તે પોતાનો ભાગ્યોદય શી રીતે થાય તે જાણતો ન હોવાથી અવલો માર્ગે પ્રયત્ન કરતાં તેમાં નિષ્ફળતાને મેળવે કે જે મનુષ્યે પોતાના સ્વપ્રયત્ને પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરવો હોય તેમણે પ્રથમ પોતાનો કેવા પ્રકારનો ઉદય થાય તો સુખ મિલે તેમ છે, તે નહીં કરવું જોઈએ અને પછી તે માર્ગે વળવા કેવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરવો, તેને માટે પોતાના અતરાત્મા પ્રતિ એકાગ્ર ધર્ષ અતરાત્માનું કંઈક સ્ફુરણ સંભળવાની ઇચ્છા રાખવી જે તેને પોતાના આત્મ સામર્થ્યમાં શક્તિ હશે તો તેને એકાગ્રતાની સિદ્ધિ થશે પ્રયત્નનો માર્ગ અંતરાત્માના સ્ફુરણદ્વારા જડવાનો જ. અને આ પ્રકારે અતરાત્મા તરફથી થએલા સ્ફુરણ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવાથી તે પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરી શકે છે આવો પ્રયત્ન સેવવાની મનુષ્ય માત્રની ફરજ છે.

આ વખતના પુસ્તક ઉપર જેમ તમારા મનમાં કેવો વિચાર થાય છે ? તે ચિત્ર ઉપરથી તમે શું કહી શકો છો ? તે ચિત્રની કથનાના અર્થમાં જ ભાગ્યોદય કરવાનો માર્ગ સમાર્પિત જાય છે પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાનો ભાગ્યોદય કરવાને માટે સરસ્વતી, લક્ષ્મી, અને શ્રી પરમાત્માની કૃપા મેળવવાની જરૂર છે. પરમાત્માની કૃપા થતાં સરસ્વતી અને લક્ષ્મીની પણ કૃપા થવાની જ અને આ પ્રમાણે જે મનુષ્ય પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરવા માટે પરમાત્માની કૃપા મેળવવા પ્રયત્ન સેવે તો પછી તેના ઉપર સરસ્વતી અને લક્ષ્મીની કૃપા થતાં તેના ભાગ્યનો ઉદય થવાને જરા પણ વિલંબ લાગતો નથી.

ભાગ્યોદયમાં હવે પછી તેના નામ પ્રમાણે મનુષ્ય માત્રના ભાગ્યનો ઉદય કરી શકે તેવા જ સગીન વિષયો આપવાનો તત્ત્વો નિશ્ચય કર્યો છે. જેમ લેખ સગીન અને મનુષ્યનું હિત કરી શકે તેવા આવશે, તેમ તેની સુંદરતામાં પણ કાંઈક ચિરોપના જોવામાં આવશે. તેમાં હવે પછી રૂઢ કામળ ન વપરાતાં બેઝ કામળો વપરાશે પુરુ આર્ટ પેપર ઉપર છપાશે અને તેથી જે કે અર્થ વિશેષ અવશે, તેપણ અમારા માહકોને તેથી મનોપ થશે તો અમે અમારા તે અર્થનો હિસાબ ન જણતાં અમારી ઇચ્છા પૂરી થએલી સમજીશું.

ભાગ્યોદયને સચીત્ર કરવાની બધી માહકોની ઇચ્છા છે. અને તેથી અમે તેને આક્રમ વર્ષથી સચીત્ર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, અને તેમ છતાં પણ માહકોને સચીત્ર કરી મોકલવા બાકી.

માસીકાની માફક આઠ નવ રૂપિયા ન રાખતાં માત્ર ચાર જ રૂપિયા રાખવાનો વિચાર કર્યો છે, અને આશા છે કે તેથી માદકો સંતોષ પામશે.

નવીન વર્ષારંભે આપણામાં એકબીજા સ્નેહિ સંબંધીયો પ્રતિ શુભેચ્છાસચ્ચ પત્રિકાઓ મોકલવાનો રીવાજ પડી ગયો છે. અને તેથી એ પત્રિકાઓદ્વારા અન્યનું શુભ ઇચ્છાથી ભાવના ફેલાવવાનો ધણો જ સારો પ્રયત્ન થાય છે આ માસીકાના તત્રીએ પણ તેના ઇંકે માદક બંધુનું શુભ ઇચ્છાથી આ વર્ષારંભે પત્રિકા મોકલવી જોઈએ પણ તેના તથા હજાર ઉપરાંત માદકોને તે પ્રમાણે પ્રથમ પ્રથમ પત્રિકાઓ તે લખી શકે કે તેમ નથી અને તેથી તે ભાગ્યોદય દ્વારા જ પોતાના દરેક બંધુનું શુભ કરવાની ઇચ્છાને વેગ આપે તો તે કાંઈ જોઈ ગણાશે નહિ.

ભાગ્યોદય દરેક માસે નિયમિત નિકળતું હોવાથી આ માસીકાને પ્રકટ થવામાં થોડો વિલંબ થતાં ધણાં માદકો તલપાપક થઈ જાય તથા તથા પત્ર લખી ચૂક્યા છે. તેમને અમે સ્વતંત્ર જુદા જુદા જવાબ આપી શક્યા નથી, તેમની ભાગ્યોદય વાંચવાની આ પ્રકારની તીવ્ર જીદાસાને જોઈ અમે તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયા છીએ, અને દરેક મનુષ્યને તેવી જીદાસા પ્રકટો એવી ઇચ્છા રાખીએ છીએ પણ તેઓ હવે જાણી શકશે કે ભાગ્યોદય પ્રકટ થવામાં વિલંબ થવાની તથા અનેક કારણો હતાં એક તો દીવાળી ઉપર આ અંક પ્રકટ થાય અને દરેક બંધુના હાથમાં તત્રીની શુભેચ્છાનો સંદેશો લઈ બેસતા વર્ષના દિવસે જાય, તેવી પણ ઇચ્છા હતી. વળી આ અંકને માટે દાંડલ પેજ ઉપરની ડીઝાઇન નવી તૈયાર કરાવવામાં, તેનો ખોલક તૈયાર કરાવવામાં અને તેને આર્ટપેપર ઉપર છપાવવામાં વધુ વિલંબ થાય એ પણ સ્વાભાવિક છે, એ ઉપરાંત આ અંકને વિલંબ થવામાં કેટલાક દૈવિક કારણો પણ હતાં. જેવાં કે તત્રીની એકએક પાણી જ સંપત્ત માંદગી, અને તેની એક મહિના સુધી પથારીવશ જેવી સ્થિતિ, સાધારણ પત્રવ્યવહાર પણ ન થઈ શકે તેવી અશક્તિ, અને તેવાં કારણોથી આ અંક નીકળવામાં વિલંબ થાય એ સ્વાભાવિક છે. હજી પણ તત્રીને લેખો લખવાની ડાકટરની મનાઈ હતી પણ આ અંકમાં માત્ર આ એક જ લેખ લખી પોતાના માદક બંધુઓને પોતાના હૃદય પૂર્વક પોતાની શુભેચ્છા આ પત્રદ્વારા મોકલવાની પ્રતજ્ઞા તેની વૃત્તિમાં થતાં આ એક જ લેખ લખવા તેની ઇચ્છા થઈ છે. ઇચ્છે તેનામાં ફરી નવું જીવન, નવી શક્તિ અને નવા જળ સાથે આયુષ્યનો વધારો કરેલો હોવાથી તે હવે પછીના અંકથી માદકોનું હિત કરી શકે તેવા લેખો લખી શકવા શક્તિમાન થશે.

આ આખા અંકમાં તત્રીના લેખો જો કે નથી તો પણ ગુજરાતના સમર્થ વિદ્વાનોના લેખો તેમાં તમે જોશો, અને હવે પછીના અંક સુધી કાંઈક ધીરજને પારજો કરશો તો તેના નવીન લેખો વાંચી શકશો.

આપ આ નવીન વર્ષના આરભમાં આપના જીવનને ઉચ્ચ કરવા શુ કોઈ પણ એક નિયમને નહિ પારણ કરી શકો ! હું ધારું છું કે જેમ અનેક મનુષ્યો અનેક પ્રકારના વૃત્તને પારણ કરે છે, અનેક પ્રકારની દેવની બાધાઓ રાખે છે, તેમ આપણે પણ આજે આ નવીન વર્ષના આરંભે કોઈ પણ એક પ્રકારના નિયમને આપણા પ્રયત્નમાં, અને આચારમાં પારણ કરવાને પ્રયત્નથીત થઈ સચીસ આપણા આચારની શુદ્ધિ અર્થે, જીવનને ઉચ્ચ કરવા મારે, અને

દેવી બળ પ્રકટાવવા માટેનાં ઇચ્છાનેક જ્ઞાતો હોય છે. તેમાં સત્ય પાલન કરવું, શાંતિ રાખવી, પ્રાણિ માત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવો, અને આનંદને ધારણ કરવી, આવા ઇચ્છાનેક જ્ઞાતો છે જેમાંના કોઈ પણ એક જ્ઞાતે પાલન કરવાનો આત્મા આપણે આજે નિશ્ચય કરીએ, તમામ જ્ઞાતો ન પાળી શકીએ પણ તેમાંનું એક તો પાળી જ શકીએ અને જો તમે આમાંના કોઈપણ એક જ્ઞાતને સુધાર્ય રીતે સાવધાનતા પૂરક આજથી પાળી શકો તો આ વર્ષના અંતે તમારામાં ધણી ફેરફાર થઈ ગયેલા તમને જણાશે તમારો વ્યવહાર સુધરશે, સુખ મળશે, નિશ્ચિત યદ્ય શાંતિને ભોગવશો કહો ત્યારે તમે આમાંના કયા જ્ઞાતને ધારણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ? મનમાં નિશ્ચય કરો, તે નિશ્ચયને હમિયને માટે વળગી રહેવાનું તમારામાં બળ છે કે કેમ તેની ખાતરી કરો તમારા અંતરાત્માને પૂછો, અને પછી એક નિશ્ચય ઉપર આવો

જો સત્યનું પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેશો, સત્યાગ્રહ બનશે તો હમેશાં તમારે સત્યને જ પાલન કરવું પડશે તમારા વેપાર રોજગારમાં પણ સત્ય જ ભોલવું પડશે, અને વર્તન પણ સત્ય જ રાખવું પડશે.

તમારે સત્યાગ્રહિ થતા લોકવાનું કે રાજ્યનો કાંઈ પણ કારણ નથી કારણ આ સત્યાગ્રહિને કાયદાનો ભંગ કરવાનો હોતો નથી. એવો શ્રીમત ગાંધીજીના નિશ્ચયો પ્રમાણે સત્યાગ્રહની પ્રતિજ્ઞા ઉપર સહી કરનારને માટે છે, આપણે તો આચાર અને વ્યવહાર સત્યનું પાલન કરવાનું છે અસત્યને જરા પણ સમ સેવવાનો નથી જો આ પ્રમાણે તમે એક વર્ષ સુધી સત્યને પાલન કરવાના રહેને વળગી રહેશો તો તમે તમારી જીંદગી આ વર્ષના અંતે બદલાઈ ગયેલી જોશો તે પછી બીજો વર્ષ બીજું જ્ઞાત લેજો.

હવે જો તમારે શાંતિ ધારણ કરવાનું જ્ઞાત લેવું હોય તો હમેશાં શાંત રહેવું કોઈને જરા પણ ધારણ કરવો નહિ ગમે તે યાચ, તમારા દુશ્મનો તમારા ઉપર ગમે તે કરે, તમારા ધરમાં શી કે છોકરાંથી ગમે તેટલું તુકરાન થાય, ગમે તેટલા કોઈને ઉપગ્રસ્તનાર પ્રસંગો બને, તમારાં શી, છોકરાં કે સગાંધીઓને અન્યની સાથે લડવાડ-ટોટો થાય, કોઈ તમને ગાળો લાડો, તમારે અરાય કરવાનું ધારે તોપણ તમે તેના ઉપર ગુસ્સે યદ્ય જતા નહિ. તમારે તમારા કોઈને આપણે પચાવી જવો જોઈએ, અને હમેશાં શાંતિને ધારણ કરી રાખવી જોઈએ. આચારમાં શાંતિ, ધર્મામાં શાંતિ, જ્યાં જ્યાં ત્યાં અખડ તમારી સાથે શાંતિનો સંયોગ થવો જોઈએ જો આ પ્રકારે તમે શાંતિને ધારણ કરવાનું બળ મેળવશો અને તેને ધારણ કરવાનો આ નવીન વર્ષ નિશ્ચય કરશો તો વર્ષના અંતે તમે તમારી જીંદગી બદલાઈ ગયેલી જોશો.

તેનીજ-રીતે પ્રાણિમાત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવાનું પણ એક જ્ઞાત છે તમે આજે જો દરેક મનુષ્ય પ્રતિ પ્રેમ રાખવાના નિશ્ચયને ધારણ કરી શકો તેમ હો, ગમે તે યાચ, ગમે તેટલી પ્રતિકુળતા નડે તોપણ જો પ્રેમ રાખવાના નિશ્ચયથી ન ડગી શકો તેમ હો તો તે જ્ઞાતે ધારણ કરવું એ ઉત્તમ છે. પ્રેમ રાખવાથી આપણે મનુષ્ય માત્રને આપણા ભાઈ, સગાંધી કે રતેલિ ગણી શકીએ છીએ દુશ્મન હોય તે પણ ભાઈ, યુરોપીયન પણ ભાઈ, અને મુસલમાન પણ ભાઈ બની શકે છે કોઈ પણ પ્રતિ વૈર દષ્ટિ રહી શકતી નથી. કોઈનું પણ અહિન કરવાની ઇચ્છા થતી નથી. આપણે આપણા આત્મા ઉપર નેટવો પ્રેમ રાખીએ તેટલો જ અન્ય સર્વ ઉપર નિશ્ચય જોઈએ જો આ જ્ઞાતે ધારણ કરીય તોપણ આપણી ઉન્નતિ એક જ વર્ષમાં થઈ જવાની.

આનદને અહર્નિશ આપણા હૃદયમાં ધારણુ કરી રાખવો એ પણ એક વૃત્ત છે. ચિત્ત અને આનદ એ ઇશ્વરના ગુણુ ધર્મો છે. આનદને પાલન કરવાનું વૃત્ત લેવાથી આપણે હમેશાં આનદમાં રહી શકીએ છીએ. ઉદ્વેગ, ચિંતા, શોક કે ગ્વાનિ થવાનો અવશ્ય રહેતો નથી. ગમે તેટલા પ્રતિકુળ પ્રસંગો અને, ગભરાવી નાંખનારા ઉંઝાપાતો થાય, છાતી ફાટી જાય તેવા બનાવો અને તોપણ આપણે આપણા આનદનો જરા પણ ત્યાગ કરી શકતા નથી, પણ અખંડ સ્થિત વદને હૃદયમાં પ્રસન્નતાને ધારણુ કરી શકીએ છીએ. આ જગતમાં બનતા અનુકુળ, પ્રતિકુળ પ્રસંગોના દષ્ટા બની, સર્વ પ્રસંગોનો નહિવત અનુભવ કરી શકીએ છીએ અને હમેશાં આપણા હૃદયની પ્રસન્નતામાં મસ્ત બનીને ચ્હાલી શકીએ છીએ. આ પ્રકારના આનદને પાલન કરવાનું જો આપણે વૃત્ત લઈએ તોપણ આ વર્ષના અંતે આપણે આપણા જીવનને બદલાઈ ગએલું જોઈ શકીશું.

આ પ્રકારે અનેક પ્રકારના સનિધ્યો છે કે જેમાંના એક એકનું દર વર્ષે પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવાથી આપણે આપણા જીવનને બદલી ઉચ્ચ બનાવી શકીએ છીએ, આશા છે કે આપ મારી આ ઇચ્છાને માન આપી આ વર્ષથી જ કાંઈ એક નિશ્ચયને ધારણુ કરી તેનું સાવ ધ્યાનતાથી પાલન કરશો.

પરમાત્મનું ! આ નવીન વર્ષના આરંભમાં મનુષ્ય માત્રનું દિત્ત થાય તેવા પ્રયત્નો તેમના અત કરણ્યમાં સ્ફુરવો, જગતમાં બ્યાપી રહેના અધકારને જોમ સર્પ ભજવાન નિવૃત્ત કરે છે તેમ આ જન્મ વર્ષમાં બ્યાપી રહેલા દુઃખરૂપી અધકારને આપ આપના પ્રકાશથી નિવૃત્ત કરો, અને સર્વ સ્થળે શાંતિ અને આનદ સ્થપાય તેવી આ હૃદયપૂર્વક કરેલી વિનંતિનો સ્વિકાર કરો. એજ શુભેચ્છા છે.

બધુઓ ! આપ પણ આપના હૃદયમાં બ્યાપી રહેના પરમાત્માને આ વર્ષના આરંભમાં પ્રકટ કરવાનો નિશ્ચય કરો. અન્યની સહાયની ઇચ્છા ન રાખતાં પરમાત્માની સહાય મેળવવાનો પ્રયત્ન કરો, જોમ બને તેમ અન્યને સુધારવા પડેલા તમે પોતે સુધારવા પ્રયત્ન કરો, જાણો તેટલું આચારમાં ઉતારો, નૂત્ર નૂત્ર જાણવાની વલ્લક્ષતાનો ત્યાગ કરીને સત્ય હોય તેનું પાલન કરતાં શીખો, સદા આનદમાં મસ્ત બનો, શાંતિને ધારણુ કરો, ધરમાં સ્ત્રી, બાળકોના આનદના સુખનો અને ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ કરતાં શીખો અને તેમને શીખાડો. ધન કમાવામાં લક્ષ આપવા કરતાં દરરોજ અર્ધો કલાક કે કલાક તમારા હૃદયની ઉપાસનામાં માગતાની વધુ અગત્ય માનો, આર્થિક ઉન્નતિ કરવાને માટે સદા સત્યનું પાલન કરતાં શીખો, દરરોજ અર્ધો કલાક કે કલાક તમારા આચાર અને વિચારને ઉન્નતગામી બનાવનાર પુણ્યક્રમ કે માસીકનું મનનપૂર્વક અધ્યયન કરી તે પ્રમાણે વર્તન રાખવા યતનશીલ થાય અને અતે અનંત મામર્થ્ય સંપન્ન પરમાત્માના અખંડ સુખ સામથ્યોને પ્રાપ્ત કરો. એજ આ વર્ષને શુભેચ્છા છે.

“પ્રજાનો આત્મા ઘરમાં વસે છે.”

લેખક — મી. એન્ડ્રેસ

એક દુકા લેખની નવજીવનના અધિષ્ઠિતની માંગણીનો હું ખુશીથી સ્વીકાર કરું છું. નવજીવન મને ખસસ કરીને આકર્ષે છે કેમકે હું સમજી છું તે પ્રમાણે તેનો આશય હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક ઘરમાં—ખરા ઘરમાં—સદેશો મોકલવાનો છે જે અગ્રેજ જેવા બની ગએલા હિંદીઓ ઘરમાં ખુરસી ટેવેલા રાખે છે, પોતાની દિવાલો ઉપર કદરૂપી છબીઓ ટાંગે છે અને બર્મોંગ હામનો અહીં ન છાન્ને એવો ફરનીચર મૂકે છે તેવાઓને નહિ પણ નવજીવન પોતાનો સંદેશો એવા સાદા ઘરમાં પહોંચાડવા માંગે છે કે ત્યાં રહેનાર સરળ રીતે, કરકસરથી અને સ્વદેશી-વસ્તુ પાલન કરીને રહે છે સ્વદેશી રહેણિ આડબરની વિરોધી છે અને પરદેશી પૂજા કરવાને બદલે દેશ પ્રત્યે માન ભળવનારી છે.

હું ઉમેદ રાખું છું કે નવજીવન હિંદુસ્તાનનાં ઘરોમાં અસલની સુંદર સાદાઈ ફરી દાખલ કરવામાં મોટી શક્તિ રૂપ થઈ પડશે, હિંદુસ્તાનનો આત્મા હિંદુસ્તાનનાં ઘરોમાંજ હોઈ શકે અને જો ઘર સાચું ન હોય તો હિંદ મહાન નજ થઈ શકે પણ જો ઘર સાચું રહે, જો દરેક હિંદવાસી હિંદીને જાણે તેવી જ રીતે પોતાનું જીવન ગુમારે અને ખીખ મુલકના લોકો રહેતા હોય તેમ રહેવાનો પ્રયત્ન ન કરે તો આવું ઘર બળ અને દ્રઢતા ઉત્પન્ન કરશે અને ત્યારે આ બન્ને ગુણો ધર્મી ઘરોમાં વાસ કરશે ત્યારે હિંદુસ્તાન પણ બળવાન અને દ્રઢ થશે હિંદુસ્તાનનાં સંતાનોને જગતમાં માન મળશે, હિંદુસ્તાનના ધર્મ અને હિંદુસ્તાનની રહેણીની પૂજા થશે અને પશ્ચિમના મહાન પ્રશ્નો હિંદુસ્તાનની સનાહ માંગશે આજે તો હિંદુસ્તાનની પાસે જગતને આપવા જેવું કાંઈ છે એવું તેઓને માન પણ નથી પણ પશ્ચિમની પ્રજાઓ પ્રાચીન શિક્ષણ ઝીલી લેવા હજી તૈયાર નથી, એ જો ખરું હોય તો હિંદુસ્તાને પોતેજ એ શિક્ષણ ફરી પાછું લેવું જોઈશે એ પણ શું ખરું નથી? હિંદને જો ધણું યાદ હોવું જોઈએ એ હિંદ પોતેજ બહી નથી ગયું? અને જો હિન્દ પોતેજ બહી ગએલું હોય તો તે ખીખને કેમ શીખરી શકશે? હિંદ કને ફુનિઆને સારું કઈ સંદેશો છે એમ હિંદના આગેવાનો કહે છે એ ખરું હોવાનો સબબ છે પણ જો તે સંદેશોને સારું જગતની પાસેથી આવકાર મેળવવામાં હિંદ વિજયવાન થવા ઇચ્છતું હોય તો હિંદનાં આ પ્રશ્નોએ સર્વાર્થથી પણ કરવું જોઈએ એવું હિંદને સ્મરણ કરાવવા નવજીવન હરતીમાં આવ્યું છે હિંદ દેવીને સંતોષ યાપ, એવા ઉમદા વારસાને શોભાવનારા સતાન પેદા થાય એવા પ્રકારનું જીવન સદાયે કેમ ગાળા શકાય, એ પ્રત્યેક હિંદીએ શોધવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સર્વાર્થથી કરેલું વિશુદ્ધ સ્વદેશાભિમાની જીવન કાંઈ પણ બક્ષિત ગાળા રહેલ છે કે નહિ એ જાણવાનો એક સારામાં સારો રસ્તો તો એ છે કે તે બક્ષિત પોતાનો બોળે પોતે

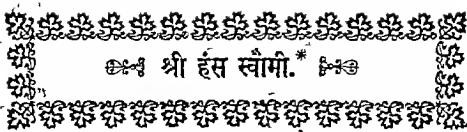
ઉચ્ચકો લેવા સમર્થ છે કે નહિ, અને પોતાનાં કપડાં સમારી શકે છે કે નહિ એ જોવું, પોતાનાં કપડાં પોતેજ ખતાવી શકે એ સાર્વજનિક હોદ્દાવાળાં જે હિન્દુસ્તાનના પ્રત્યેક ઘરમા થોડા માણસો પણ હાથની સાળ ચલાવી કુટુંબની જરૂરીયાત જેટલાં સાદાં કપડાં વણવામા રાજાઈ ભવ તો મારી ખાતરી છે કે નવજીવનના તત્ત્વો બહુ રાજી થશે દરેકને પોતાપોતાના કપડાં ખતાવવાની ફરજ પડે એ જરૂર ઇચ્છવા જેવું નથી બલે વધારે અગત્યનું નહિ તો પણ બીજી કામ કરવાની આવશ્યકતા હોય છે છતાં પોતાને નોંધતી વસ્ત્રો ખતાવતા જણવું, સ્વાશ્રયી બનવું, તોફારોના પથ્થુ શલામ નહી રહેવું એમાં ખરી આદર્શો છે રામને સારા અંગ્રીજોમાં જે શુદ્ધ છે તેનો અર્થ “કરી શકનાર” એવો છે જેને બીજાની ઉપર આધાર રાખવો પડે કે તે આવો સ્વાશ્રયી રામ ના યદ્ય શકે એટલે દમણા બતાવ્યો તે શુદ્ધ શહેરીઓમાં આગળ પડતો હોવો નોંધ્યો.

જે પુરૂષ અથવા સ્ત્રી જરૂર જણાયે રસોડાખા, ધોળી, દરજી અને ચાકરો વિના રહી શકે તે હાલના ધણા માણસોની દયામણી રિયતિમાંથી મુક્ત રહે. જેઓ દયામણી રિયતિમાં રહે છે તેઓ પોતાની નમણાઈ વધારે છે અને પ્રગતેજને ઝાંખુ પાડે છે આપણા રાજાના કાર્યને સારૂ આપણે જે વખત ગાળવો નોંધ્યો તે વખતનો આપણે વધારે સારો ઉપયોગ કરી શકીએ એ બનવાબેગ છે એવે સમયે બીજાઓનો સેવા આપણે સાબાર સ્વીકારીએ પણ સ્વાશ્રયનો પાક જે હિન્દુસ્તાનને દણ શીખવવો રહ્યો છે તે આપણે તો શરૂ કરી દેવો નોંધ્યો બને ત્યાં સુધી છેવટે જીંદગીની જરૂરીયાતોને વિશે અને તે ઉત્પન્ન કરવાના સાધનોને વિશે હિન્દુસ્તાન ખંડારની મદદ વિના ચલાવી શકે એટલે દરજી તે સ્વાશ્રયો બને એમ આપણે બધા ઇચ્છીએ પણ ૧૧૫ થઈ શકે તેને સારૂ આપણે પ્રગતજવનો એકડો જે મર છે ત્યાંથી શરૂઆત કરી નોંધ્યો એક તાલીમને ખાતર પણ ધણે ભાગે પોતાની મહેનતથી ઉત્પન્ન કરેલી વસ્ત્રો ઉપર નબી શકવાની કળા દરેક માણસે શીખવી નોંધ્યો, અને તેથી અમારી રાષ્ટ્રીય સાળાઓમાં અમે છોકરાઓને વણતાં, કાંઈ ઉછેરતાં અને ગામાન્ય ખેતી દરતાં, સાંધના, કપડા પોતાં અને સમારતાં શીખવીએ છીએ, અને બીજા ઉપયોગી અને આનંદાથી ધણાં જ્ઞાન આપીએ છીએ તેઓને પોતાના શરીરની બરોબર સલાજ રાખવાની શક્તિ મેળવવા દો અને પછી તેઓ પ્રગતશરીરની સલાજ રાખવા વધારે શક્તિવાન થશે, અને તેથી હું ઉમેદ રાખું છું કે નવજીવન એ ધણાં ઘરમાં આજ સંદેશનો દૂત બનશે અને કાળે કરીને હિન્દુસ્તાનની બધી બાપમાં નવજીવનની આવૃત્તિઓ નીકળશે કે નથી સાદાર્મ સ્વપૂર્ણતા સ્વાશ્રવ અને આત્મોન્નતિના પાક મળશે અને પોતાની સત્તા વધતાં, જગતમાં કીર્તિ મળતાં અને જમત પ્રત્યેની પોતાની ફરજ બજાવતાં પ્રાચીન મમવથી ઉત્તરેલા સિદ્ધાંતો હિન્દુસ્તાન સુંદર સ્વરૂપમાં ભળવી રાખશે કેમકે જો તે સિદ્ધાંતો ખોઈ બેસે તો પ્રગત દુર્બલ થાય અને જો તે વખતસર પાઠાન મેળવાય તો પ્રગતો નાશ થાય.

નોંધ્યો છીએ.

અમારી સ્વદેશી દવાઓની ગામે ગામ એજરેસી આપવાની છે દરેક માણસને મદિને વીધ, પચીસથી, પચાસ રૂપિયા ઉપરાંત પગાર પાલવી શકે છે એજટ થવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ નિયમ માટે ૦-૧-૦ ની ટીકીટ સાથે બરજી એકસરી વગર મીનો ધણે. કમીસન બરજીર મેનજર—દેવે દેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ

શ્રી હંસ સ્વામી.*

(લેખક — રા. મોતીલાલ જોશીલાલ મહેતા)

આપણા આર્યદેશના આર્યોમાં ખાસ, સ્વભાવ એ છે કે તેની દૃષ્ટિ અગ્રાધિત પરમ સત્ય તરફ એકદમ આકર્ષાય છે, અને કોઈ કોઈ તે સત્ય પ્રાપ્ત કરવાનો આગ્રહ એટલો બધો રાખે છે કે તેના વિકટ-સકટ વેડીને પણ તે સત્ય પોતાનું કરે છે એવા સત્યામઘ્ની આર્યોને આપણે - મહાત્મા કહીએ છીએ તેવા કટનાકના જીવન આપણા ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે હરિશ્ચંદ્રનો ટેક, પ્રસાદનો પ્રભુપ્રેમ, ખતિરાજનું અધિદાન, ધ્રુવનું તપ, સીતા અને સાવિત્રીની પતિભક્તિ વિગેરે સત્યામઘ્નોનાં દર્શાત છે તેઓ અનેક સકટો વેડી પોતાના સત્યામઘ્ની દુર્લભ વસ્તુ મુક્ત કરી ચક્રાં હતાં એવા એક સત્યનિષ્ઠ મહાત્મા સ્વામી હસનું વર્તમાન જીવન-આત્મમગ્ન કટકું કામ કરી રહ્યું છે તે પ્રત્યક્ષ બતાવે છે અને તે લોકોપયોગી હોવાથી અત્રે તેનું વર્તણૂક આપણે યોગ્ય લાગે છે

પૂર્વાશ્રમમાં સ્વામી હસનું નામ ગમ્મનન પાંડુરમ નાટકર હતું તેમનો જન્મ થઈ ૧૮૦૦ માં થયેલ છે તેથી હમણાં તેમની ઉંમર ૪૧ વર્ષની છે તેમના પિતા પાંડુરમ નાટકર ધુળીઆના એક પ્રસિદ્ધ વખી હતા તેઓ પરમ માતૃક-દૃષ્ટિના હતા ગમ્મનનરાવની બાલ્યવસ્થામાં જ તેમનાં માતૃ શ્રી સ્વામીવાસી થવાથી તેમના નિર્દેશ પિતા તથા તેમના મોટા ભાઈને માથે તેમનો ખર્ચો ભાર આવી પડ્યો ગમ્મનનરાવ પોતાની ન્હાની ઉંમરમાં બહુ જ બિઠ્ઠલ હતા પણ તે જ મોટી ઉંમરે દિમાલપના ધોર અરવ્યમાં દિમક પગથોળા સહવાસમાંથી કૈલાસ માનમ સરાવર અને ગૌરીકુક જેવા નિર્જન સ્થળોની તિર્યયાત્રા કરી આવી રાખ્યા છે તેનું કારણ તેમને પોતાનામાં આત્મવિશ્વાસ હતો

રા ગમ્મનનરાવનો અભ્યાસ અગ્રેજ સાનમાં ધોરણ સુધી થયો હતો તે વખતે તેમના પિતા સ્વર્ગવાસી થયા, મેટ્રીકની પરીક્ષામાં નાખસ પડવાથી તેમણે તે અભ્યાસ છોડી તારનું કામ શિખવાનું શરૂ કર્યું તારની પરીક્ષાને એ ત્રણ મહિનાની વાર હતી તેને સમયે પુનામાં પ્લેગ હોવાથી તે દેહલેતરે જે સુમિ શ્રીગુહારામ મહારાજના પગથી પાવન થયેલ છે ત્યાં ગયા ત્યાં દુરશોજ દિદ્રાવણી નદીના કાંઠા ઉપર સાંધાએ જવાની એમને ટેવ હતી રાજની માફક એક દીનમ ત્યાં જન્મ બેઠા તે વખતે ત્યાંના દેખાવ જોઈ સસાર મૂઝવળ માફક નશ્વર લાગવાથી તે વિચારતું એકદમ જોર થયું અસાર વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનો નિષ્પ-યસો તેથી સાથે લાવેલ કપડાં પુસ્તક વિગેરે જે જે નશ્વર બીજા સાથે હતી તે બધી દિદ્રાવણી નદીમાં તેમણે અર્પણ કરી, એવી રીતે બધી પરિમલ સત્ત્વ ગુહારામ મહારાજના ચરણમાં મુજી પેતે તેનાથી મુક્ત થયા આવી મનોવૃત્તિ એકદમ થવાનું મુખ્ય કારણ તેમના આગલા જન્મનું પુણ્ય સ્ફુરી આવેલ હતો અથવા તે પુણ્યશ્રમિ અને પવિત્ર નદીના સાન્નિધ્યનો પ્રનાય હશે ૧૮-૧૯ વર્ષની ઉંમરે રા. ગમ્મનનરાવને આમ દેહ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાના પ્રસંગે માણસને ઘણીવાર આવે છે પણ મજાને તેની અમ્મર તેમના મન ઉપર કાયમ રહેતી નથી, અભ્યાસથી મતિ શુદ્ધ થાય છે અને વિવેક અને વૈરાગ્યથી સ્થિર

* આ જીવન ચરિત્ર સમાલોચકના જીવન અને ૧૯૧૬ ના અંગમાં આવેલું તે વાચકોને જ્ઞાન સેવા - પ્રાપ્ત્ય હોવાથી અત્રે લીધું છે

યાય છે આત્મ શુદ્ધ અને સ્થિર થયેલું મન લગવત ચરણમાં અર્પણ કરવાથી ઇષિસિદ્ધિ મળે છે રા ગળનનરાવ તારની પરિક્ષાનો વિચાર છોડી તરત જ ધુળીઆ આવ્યા. આ વખતે તેમની પહેલાની વિદ્યાસી મનોવૃત્તિઓનો લોપ થયો હતો અને તેની જગ્યાએ મૌનવૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ હતી. વિદ્યાસીના પરાભવ કરી તેની જગ્યાએ વૈરાગ્ય જાગ્યો હતો દેહ એ જ દેહ એ માન્યતાને, અને ધન્ય જ સત્ય છે એ વિચારનું જોર વધ્યું હતું શ્રીગુરુદત્તાત્રેયની કથા, તેની ગાયત્રીમંત્રનો જપ, અને હરિનામ સ્મરણ તેનો તેમને વ્યવસાય લાગ્યો. દક્ષા શરીરવાત્રાને માટે રાતના દૂધ પીના તેમના પિતા લક્ષાધિપતિ હતા. તે સ્વર્ગવાસી થયા પછી તેની મિત્રકન (લગભગ ૪ લાખની) રા ગળનનરાવ અને તેના મ્હોટા ભાઈ માટે રહી પછુ તેના મ્હોટા ભાઈની સ્ત્રી સાથે રહેવું અનુકૂળ ન થવાથી અને ભાઈને જુદા થવાનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થયો આ પ્રસંગથી પશુ રા. ગળનનરાવનો વૈરાગ્ય વધ્યો તેમને ભાગે આવે લગભગ એ લાખની મોટી મિત્રકન પોતાની સ્ત્રીને સોંપી પોતે ઇશ્વરપરાયણ થઈ જીવન ગાળવાના નિશ્ચયપર આવ્યા. પશુ તેમની સ્ત્રી પશુ પવિત્રતા સાધી હોવાથી તેણે તે સ્થિતિ સ્વીકારી નહીં અને કાંઈ મિત્રકન ન રાખતા દક્ષા પતિસેવામાં જીવન ગાળવાનું પ્રસન્ન થઈ એવી મોની મિત્રકનનો ઉપયોગ પરમ પુરુષાર્થમાં વિધ્નકર્તા થયો એવું રા ગળનનરાવને લાગવાથી તેમણે તે કેળવણી અને અન્નદાનમાં વાપરી નાંખી અને ન્યા આપી ત્યાં પશુ પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ થાય નહીં તેવી ઇચ્છાથી આપી હતી કારણ કે દાનના અભિમાનથી પશુ પુરુષાર્થ સફળ થવામાં વિવળ લાગે છે તે રકમમાંથી દક્ષા રૂ. ૨૫૦૦ રૂપિયા પોતે રાખ્યા તે એવા હેતુથી કે ભવિષ્ય માટે નિર્ધારિત ૧૨ વર્ષનું તપ નિશ્ચિન્ત રીતે યજ્ઞ થઈ તે રકમ ૧૨ વર્ષ ચાલે તેવી રીતે લગભગ ૧૫ રૂપિયાનું માસિક ખર્ચ રાખી અને સ્ત્રી પુરૂષે રહેવા લાગ્યા તેમણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું હતું કે ધરતી બાબતમાં તેમને પૂછવું નહીં. એ જો, તૈયાર હશે તે આનંદથી જમી લેશે તેથી ધરતી વ્યવસ્થા બધી તેમની સ્ત્રીજ રાખતા શ્રીગુરુદત્તાત્રેયની એક સુંદર છંદો રા ગળનનરાવના જોરામાં આવતા તેવી જ બીજી એ ચિનારાપાસે તૈયાર કરાવી તેને સારા ચોક્કસમાં મક્કવી તેના ઉપર પોતે ધીરે ધીરે ધ્યાન વધાવવા માડ્યું અને ઇલાચર્ય, તપ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય ચિત્તેથી મન ઉપર અકુશ વધારી મનને સ્વાધીન કરી શક્યા તેમને તે વખતે કોઈને મળવાની દુરસદ ન હોતી ગુરૂના ચિન્તનમાં અને તેના દર્શનની આતુરતામાં ગાંઠા જેવા થઈ ગયા હતા પોતાની એરડીમાંથી દક્ષા જમણ માટે જ બહાર આવતા આવતા ધીરે ધીરે તેમની ઉંઘ પશુ જતી રહી અને કોઈ કોઈ વખત વીચરીશ કલાક સુધી એક જ ધ્યાનથી રહેતા. એક વખત તેમને કોઈ એક હંસ સ્વરૂપ સ્વામીનો સંકટાત્ર થયો તેમની પાસેથી આસન પ્રાણુધામ ત્રિગેરની યોગક્રિયા શિષ્યના આવા સતત અભ્યાસથી તેમનો ધ્યાનોયોગ એટલે સુધી પહોંચ્યો કે જ્યારે જ્યારે શ્રીગુરુદત્તાત્રેયની સ્તુતિ અથવા કથા તેમના કાન ઉપર પડતી કે તરત જ તે તન્મય થઈ જતા અને જહારના જગતના ભાનથી કન્થ થઈ સમાધિ રથ થતા તેમની પહેલી તપશ્ચર્યા ૩૩૩ વર્ષ ચાલી

એવી રીતે મનોનિવ્રત્તિથી જીવેદિવ યજ્ઞ સાતમી જૂમિકા ઉપર સ્થિર થયા પછી રા. ગળનનરાવને પવિત્ર તીર્થ સ્થળોના દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ તેના અનેક પવિત્ર સ્થળોની જાત્રા ૫-૬ વર્ષ સુધી અનેક સંકટ વેડી કરી ત્યાં નિર્જન સ્થાનમાં જહુ રખત વ્યતીત કરતા હતા ધુળીઆમાં એક વખત ધ્યાનરથ સ્થિતિમાં ગુરૂની આજ્ઞા થઈ કે તેમણે ગિરિનારમાં જહુ તે ઉપરથી ગિરિનાર ગયા અને ત્યાંથી દત્તાત્રેયની પદ્મકા આગળ સાન દિવસ સુધી ગુરૂચરિત્રનું પારાયણ કર્યું અને ન્યા દત્તજયંતી વખતે પશુ જતા હતા એમ તેના સંકટ વેડીને દેહ પડે તો પશુ શ્રીગુરુદત્તાત્રેયના દર્શન કરવા એજ એક ઇચ્છા તેમને રહી હતી તેથી ગિરિનારમાં જા કરેલ તપ સમયે એક વખત અવાજ આવ્યો કે “ તું ગૌરીકુડ આવે તો હું તને દર્શન આપીશ ”

એ પ્રમાણે ત્રણ વખત અવાજ આવ્યા પછી પોતે પુછ્યું કે “મે ગૌરીકુંડ જોયો નથી” તે ઉપરથી એક નકશો તેમની નજર આગળ આવ્યો કે જેમાં જોયું કે મુખાષથી કાથગોદામ રસ્તે હિમાલયમાં જઈ માયાવતી તરફથી જતા શ્રીકૃષ્ણ માનસ સરોવરની નજીક ગૌરીકુંડ આવેત છે તે ઉપરથી-તેમણે ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો

એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી ગિરીનારથી મુખાષ આવી, મુખાષથી ત્રિવેદી એકસપ્રેમમાં બીના રોશને બીજા દિવસ પહોંચ્યા ત્યાંથી પંજમ એવમાં કાનપોર અને ત્યાંથી લખતી ગયા લખતીથી જરેલી થઈ કાથગોદામ રોશન જઈ પહોંચ્યા ત્યાંથી હિમાલયના પહાડ ચડવાની ચર્યાદા કરી તે કહે છે કે “હિમાલયમાં મારા કેવા દાસ થયા તે લખતો બેસુ તો મારા ઉપર અતિ શયોક્તિનો આરોપ આવશે આમ છતાં મારા ઉપર જે સકટ આવી ગયા છે તેની સામાયિકાને શુર મહારાજની દયાથી, મને શક્તિ પણ આવી હતી”

એક વખત એક જગની હાથી તેમની પછાડે પડ્યો હતો તે રખતે તેમની સાથે એક બોમીઆ હતો હાથી અને સર્પમાં એક સરખાવ એવો હોય છે કે તે જ્યારે રતિક્રિડા કરતા હોય તે વખતે જે તેમને કોઈ જુએ તો તેની ઉપર ખીજ તેની પછાડે દોડે છે એવા એક વખતે એક હાથીના જોડા તરફ અજાણતાં દૃષ્ટિ પડતાં હાથી ખીજવામને તેમને મારવા દોડ્યો. તેમના બોમીઆએ જુમ પાડી કે “મહારાજ સાગો, ખીજ એ હતી આ રહા હું” તે ઉપરથી તેઓ એક બેખડ સુધી દોડ્યા હાથી બહુ જ નજીક આવી પહોંચવાથી અને બીજા કાંઈ વળાને બચી જવાનો રસ્તો ન હોવાથી તેમણે અને તેમના બોમીઆએ તે બેખડ ઉપરથી નીચે કુદકો માર્યો હાથી બેખડના કાંઠા ઉપર આવીને કોંઈથી સદ આગળ લખાવીને દુકાડ મારવા લાગ્યો પરંતુ નિરાશ થઈને ચાલત હોયો હતો. સ્વામીજીએ પોતાના હિમાલયના પ્રવાસનું એક પુસ્તક મરાઠીમાં લખેલ છે તેના જણાવે છે કે “તે ખાંઈ ઘણી ઉડી હતી બેખડ ઉપરથી પડતા જ અમને મૂંઝાં આવી હતી બોમીઆને દશ અઘાર કલાક શુદ્ધિ આવી હતી હું બે દિવસ બેશુદ્ધ રહ્યો મારી કેડ સુજી ગઈ હતી પરંતુ હાડકાને કાંઈ ઇજા થઈ ન હોતી. હું દશ પદર દિવસ સાબો થયો પણ શક્તિ આવતાં મજા દિવસ લાગ્યા. બેખડ ઉપરથી કુદકો માર્યો તે જ વખતે મહારાજના ચરણારવિંદનું જ્વાન ધરીને દેહ કેયો હતો. મને લાગ્યું કે પ્રભુની ઈચ્છા એટલી હતી કે વધારે ઇજા ન થતાં અમે બચીએ એ પ્રમાણે વાધરીછ વિગેરે હિંસક પશુના સપાટામાંથી પણ અમે બચ્યા હતા તરશ, જુમ, ઠડી વિગેરેથી મને અને મારા બોમીઆને ઘણું જ ત્રાસ થતો, એક વખતે એક મોટા અરણ્યમાં અમે રસ્તો બૃહ્યા અને સાત દિવસ સુધી કોઈ મનુષ્ય કે પ્રાણી અમને નજરે પડ્યું નહીં ત્રણ દિવસ અમને ઝાડના પાળા સિરાપ કંઈ જ આહાર મળ્યો ન હોતો”

શ્રી કૃષ્ણ માનસ સરોવરની યાત્રાએ નિકળતા કાથગોદામ રોશન છોડી રસ્તામાં બીમતાન, ધારી, મોરનોલી, દેવીધુરા, ધુતા-પાટ વગેરે સ્થળો જોતાં જોતાં તે માયાવતી પહોંચ્યા ત્યાં કેટલાક સન્યાસી અને બીજા માણસો તેમને કહેવા લાગ્યા કે તમે જે પ્રવાસ કરવા ધારણા રાખો છો તે બહુ જ કઠણ કામ છે તમારા શરીરનો બાધો બહુ જ નમશે છે તો તમે આખો હિમાલય કેવી રીતે ઝોળગી શકશો તેની અમને બહુ ચિંતા રહે છે પણ તેના તે એક જ ઉત્તર આપના કે મેં સદ્ગુરુકા ચક્ષા કમી નહીં હુંગા દિલકા કક્ષા

માયાવતીથી નીકળી ગર્ભાભિગ ગયા. ત્યાંથી ગોર-વા, ત્યાંથી પોડારાગઢ ત્યાંથી નાવર, કનાલી છીના અને અરકોટ પહોંચ્યા અરકોટ નીકળી તીન્વા ગામ પહોંચ્યા ત્યાં એક વખત પોતે પવિત્રતા મંદર દેખાવો જોતા હતા એવાના આરખ્ય જુવાન છોકરીઓ તેમની આસપાસ આવીને જેઠી અને તેમની સાથે જોઈ રહી તે બધી અન્દર અન્દર પોતાની કાપામા વાતો કરવા લાગી સ્વામીજી પોતાના પ્રવાસવજુના પુસ્તકમાં લખે છે કે “મારે લક્ષ તે છોકરી તરફ જરાએ ન હોઈ

ત્યાં ઝુપડાની અન્દર એક શાળામાસ્તર તે છોકરીઓનું બાપણ સાંભળતો હતો. તે છોકરીઓ મોટીઓ હતી અને તે માસ્તર પણ હમતો હસતો બહાર આવ્યો. અને મને કહ્યું 'સ્વામીજી આ છોકરીઓનો તમારા ઉપર પ્રેમ થયેલ છે તમે અહિંઆજ રહો એવી તેમની ઇચ્છા છે ' મારું સ્તરને મેં કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં શાળામાસ્તરનું મન તે છોકરીઓને નાચવા માગતે કહેવાનું હતું પરંતુ મેં તેની ઇચ્છા દર્શાવી નહીં તેથી તે વાત પડી રહી "

એક દિવસ એક રાતના ઘેર જગલમાં એક વૃક્ષ તળે સ્વામીજી અને તેમનો મોખીઓ કામળી પાથરી ઝાડના થડનું ઓશીકું કરી પડ્યા હતા. અને ટાંઢ મટાડવા એક લામુ સજગારી બનેલી વચમાં રાખ્યું હતું. તે વખતના પ્રસંગ વિશે સ્વામીજી લખે છે કે "સુતી વખતે શ્રી સદ્ગુરુનું ખ્યાન કરી મેં વાસો લાવ્યો, પેટમાં મુઠ્ઠલે અન્ન ન હોવાથી અને સાવ યાંત્રી જવાથી સ્વતાવાર જ મને નિદ્રાદેવીએ ઘેરી લીધો. એકના સુમારે હું જુઓ. આ વખતે અમારી ધુણી સતેજ બળતી હોવાથી અન્ધારામાં તેનો પ્રકાશ આજુબાજુમાં સારી રીતે પડતો હતો ત્યાં સુતા મારી નજર સહેજ મારા પગ આગળ મઠ ત્યાં જેવું મધુ મોમિયાના પગ આગળ અને પુછડી મારા પગ આગળ એવી રીતે એક ત્રિકાળ વાપ લાગો યદ્ય ધુણીનો શેક લેતો મેં જોયો મેં ચરધી ઉધાડી આંખથી મારા મોખીઆ તરફ નજર કરી એણે પણ તેવી જ રીતે મારી સામું જોયું અને નેત્રના સંકેતથી મને દર્શાવ્યું કે જેમ પડ્યા છો તેમજ પડી રહો બીલકુલ દાક્ષણી નહીં વાળને જોતાં જ બપોથી મારા ટાટીઆ સાવ ગળી ગયા આખા શરીરે ધામ ધાપ થઇ ગયો, અને સાવ ગમગણીત થઇ મનમાં મહારાજનું નામસ્મરણ કરતો નિશ્ચિન્ત પડી રહ્યો, થોડીવાર તે વાધે ઉડી ઉમો વર્ષ બપોર મળેના કરો પોતાની લામી પુછડી નેરધી પૃથ્વીપર પછાડી તે વખતે મેં મારા પ્રાણુની આજ્ઞા છોડી મનમાં મેં મનમાં નામસ્મરણ ચાલુ જ રાખ્યું હતું સુદર પશુ આ બપોર અને ઉગ્ર પ્રાણીએ મારા મોખીઆનો વાસ લીધો પડી મારો આ ગળ આવી ઉમો રહી મારા પગ સામું થોડી વાર નિરખી જોઈ અમારા બંને ઉપરથી એકદમ શ્વાન મારી કુદી ગયો એવી રીતે ત્રણચાર વાર શ્વાન મારી નિમિશ વારમાં વાલુ વેગે ત્યાંથી અદૃશ્ય થઇ ગયો આ વખતે પ્રજાતકળના ત્રણચાર વાગ્યા હતા વાલુ અમારી પાસેથી દૂર ગયો એવું જોતાં જ મારા મોખીઆએ કહ્યું " મહારાજ, અમ લાસે જમદો મતો, યહાં હંદરના ધોખેકા હોગા, કાશ્ચુ વો ગેર એક ધન્ટે બાઢ જરૂર યહાં આયગા " પછી અન્ધારામાં ઠોકરો ખાતા ત્રણ ચાર મિન દૂર જઈ અમે મુકામ થયો પરમેશ્વરની દયાથી અમે સાક્ષાત્ જ્ઞાત્યુથી છુટ્યા. આવા સંકટમાંથી ભગવાન નારાયણે અમને મુક્ત કર્યા એ ત્યારે યાદ આવે છે ત્યારે હરિના ચરણકમળ ઉપર પ્રેમાત્મુ આવ્યા વગર રહેતા જ નથી " જોકા રામ રખવાલે જજકે રૂંડેસે કયા દુવા " એ ભગવદ્ભક્ત તુલસીદાસની વાણી અક્ષરસ ખરી પડી.

એ પ્રમાણે અનેક વિકટ માર્ગને રસ્તે તેન જન્મ પામ્યું હતું " નીન્ય "થી ગદલાગડ અને ત્યાંથી માવવા ગયા તે રસ્તો અગાધર અને પથરાયેલો હતો આ દરા માઇલનો પ્રવાસ જીવતા જોખમવાળો હોવાથી આકેનંદ કલાક લાગ્યા કદીન રસ્તો, સીધી ચલાઇ, અને લપસી જવાય તેને ટોળાવ હોવાથી તેમને બહુ કટ પડ્યું પરંતુ શ્રીનારાયણનાં કૃપાથી કષ્ટપણુ વિન ન નડતાં ૧૨ વાગે માવવા પહોંચ્યા અને ત્યાંથી ગૌભાગ ગયા કાયગોદામ સ્ત્રેશન છોડ્યા પછી ગર્ભિભાગ પહોંચતા મેં મહિના લાગ્યા હિમાલયમાં અનેક રમણીય એકાન્ત અને પવિત્ર સ્થળે શ્રીસદ્ગુરુનું શાન્ત મનથી પ્રાર્થકોને ચિતન કરતાં સ્વામીજી ધણીવાર દેહભાન બહી સમાધિસ્થ થઇ જતા તે કહે છે કે " આવ સમયે મને કેટલો અને કેવા પ્રકારનો આનંદ થતો હતો તેની ખરેખરી કલ્પના તો વાચકને કેવળ અનુભવથી જ થઇ શકે " તેમ કેટલાક પ્રાણુલેખ સંકટમાંથી પણ પસાર થવું પુણ્ય હતું એક વખત ચિત્તશ્રુતિ સ્મૃત થઇ જવાથી અન્ધારામાં એક પથ્થર

જેમ તેના ઉપર બ્યાનમાં બેઠા. તેમના ભોમીઆએ જોયું તો તે પથ્થર ન હોતો પણ એક મ્હોટો અજગર કુડાળુવાળો બેઠો હતો અને તેના ઉપર સ્વામીજી બ્યાન કરી બેઠા હતા. ભોમીઆએ સ્વામીજીને પોતાની પાસે બોલાવી પુછ્યું કે તમે ક્યાં બેઠા હતા ? ત્યારે સ્વામીજીએ પોતે જોને પથ્થર માલ્યો હતો તે સ્થાન બતાવ્યું તે પછી ભોમીઆએ તેમને બતાવ્યું કે તે મ્હોટો અજગર છે. તેની આંખોના ડોળા મ્હોટા અને બીજામણા હતા.

એક વખત સાયકાળની શોભાનું અવશેષન કરતાં અને સંકુચરૂના ચરણનું મનન કરતાં સ્વામીજીનો પગ એક મ્હોટા સર્પ ઉપર પડ્યો પોતે બીકરી એક બે હાથ પાછળ હડપા પણ તે સર્પ તેમની પછવાડે પડ્યો અને તેની મ્હોટી ફેણ સ્વામીજીના જમણા ગાસ ઉપર મારી મારીને સર્પ એકદમ ભાગ્યો અને આગળ જરા નીચે પડી મૃત્યુ પામ્યો ને તેના છુવેછુવો ચર્ચ ગયા તે આઠ નવ હાથ લાંબો હતો અને પાંચ છ ઈંચ જાડો હતો તેની ફેણ સ્વામીજીના માથ ઉપર લાગવાથી તેમને ઉલટી થઈ અને જરા સ્થર આવી ગઈ. પણ પછી તરત આરામ વધ્યો.

ગર્ભિભાગ સુધી ઈંગ્રેજ રાજ્યની હદ છે ત્યાંથી ટિબેટમાં તાકનાકોટ ગયા તાકનાકોટમાં મુખ નામના મુખીએ તેમને દેલાસ, ખોરરનાથ, તીર્થપુરી, માનસ સરેવર વિગેરે સ્થળે જવાનો પરવાનો લખી આપ્યો હતો. તાકનાકોટથી કર્દમખાર ગયા. કર્દમખારથી આગળ જતાં એક નિર્જન સ્થળમાં વિશ્રાંતિ લેવા બેઠા ત્યાં ટાઢ તક્કામાં બહુ હેરાન થયા હતા પણ તે સાથે અનેક મુદર રમ્ય દેખાવો જોઈ અત્યંત આનંદ થતો હતો ત્યાંથી નીકળી થોડે દૂર એક કુચર મઝવાનો આરંભ કરતા હતા એટલામાં આગળ અને પાછળ ટેકરીઓની બાલુથી ઘોઘાનો અવાજ તેમને કાને પડ્યો સ્વામીજી પ્રવાસ વર્ષનમાં લખે છે કે “કાણ આવે છે” તે જોરા માટે અમે પાછળથી જોયું તો અમારી આસપાસ વીસ પચીસ ઘોડેસવારો આવી ખડા થઈ ગયા અને તેમની વચ્ચે અમે સપડાઈ ગયા તે પ્રસંગ વાણીનો ન હોતો અમને હયાંદારનું ધ હાટારાએ ઘેરી લીધા છે એ લશ્કમાં આવતાં જ અમે સર્વ યમના દરબારમાં જઈશું એ કહ્યુંના મનમાં આવી ઉભી રહી, પછી વિચાર શું કરવો, પ્રયત્ન તો હું મૃત્યુની કંપનાથી ગભરાયો શરીરમાં કુચ વજુરી અને જાણ્યા માથા સુધી પસીનાવા નાહી ગયો પરંતુ તુરંત જ જાનમાં આવ્યો અને નેત્ર બંધ કરી મેં શ્રીસદૃશ મહારાજના ચરણકમળનું બ્યાન કર્યું અને મનથી સાર્થક નમસ્કાર કરીને મહારાજની મૂર્તિ હૃદયમાં સ્થિર કરીને શ્રીદેલાસ અને માનસસરેવર તરફ મુખ કરીને જમીન ઉપર પત્તાસન કરીને હું સ્વસ્થ બેઠો. મારા કુલીની, ભોમીઆના અને ચુરનાદ બાવાની શી અવસ્થા ચર્ચ તે તરફ માઈ લાત ન હોતું તેથી મને તેની અંધર રહી નહી. કેટલીક વારે તેઓ- માંથી એક આચરે પાંચાંચ વર્ષના ઉમરનો મજાનુત બાંધાનો અને રાદારી મુઢાવાળો મનુષ્ય તર- વાર દાઢી અતિ કોથળી, મારી નજીક આવ્યો અને તેણે ઇચ્છારતથી મને પુછ્યું કે “તું કાણ છે” ક્યાં જાય છે ? તારાપાસે શું છે ?” વિગેરે. મેં પણ ઇચ્છારતથી કહ્યું કે “હું સાધુ છું, કાશીથી આવ્યો છું અને દેલાસ જઈ છું અમારી પાસે ખાગન માત્ર જવનો લોટ છે પૈસા વિગેરે એવું અમારી પાસે કંઈ જ નથી” તે પછી તત્કાલ દલાવી તેણે ઇચ્છારતથી મને કહ્યું કે તમે સર્વને હાર મારીને અમે તમારાં કપડાં અને ખાવાનો સવ સામાન લૂટી લઈશું, આમ બોલતાં બોળતાં તેણે ચાર જથ્થેને ઘોડા ઉપરથી ઉતરી તરવાર હાથમાં ઇચ્છારત કરી તે વખતે મને લાગ્યું કે માઈ મૃત્યુ એકસ સમીપ આવ્યું છે ફરી એકવાર શ્રીસદૃશના નામનો જપજપકાર કરી મનથી જ મહારાજને, શ્રીદેલાસનાથને અને આનંદ સરેવરને સાર્થક નમસ્કાર કર્યાં અને આંખ મીચી ડોક શરીરક આગળ કરી બેઠો પછી શું થયું તે શ્રીનારાયણ પ્રભુને માનુષ સુમારે પાંચેક મીનટિ હું શુદ્ધિમાં આવ્યો. મારા નેત્ર પ્રેમાશ્રુથી જરાઈ આવ્યાં. અતિથય પ્રેમથી કંઈ

ભારત્ર આઘ્યો અને શરીરમાં રોમાંચ ઉભા થઇ ગયા અને શરીર ડાલવા લાગ્યું મે ખૂબ મોટથી રોવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ ગળા બહાર આવજ આવ્યો જ નહીં ફરી વાર હું એશુદ્ધ થઇ ગયો સુમારે પાંચ મીનીટ મે નેત્ર ઉઘાડી સાધુ બાધુ તો મારી દૃષ્ટિએ શુ પડ્યું ? જે મનુષ્ય તરવાર કાઢી મને ઠાર મારવા માટે હાથ ઉઘે કરી મારી નજીક ઉભો હતો તે મારી સમીપ ધુટણીએ પડીને બે આંગળી ઉપર કપાળ રાખીને જમીન ઉપર માથુ રખીને બેઠો હતો, તેના હાથની તરવાર નીચે પડી હતી. અને જે ચાર જણ તરવાર કાઢી ઘોડા ઉપરથી ઉતરતા મે જોયા હતા તેમણે પોતાની તરવાર મ્હાનમાં નાખી હતી અને મારા ભોખીઆને અને યુરનાદ બાવાને પવન નાખતા તેઓ બેઠા હતા. બીજા હુઝારા સાશ્વર્થ પશુ નમ્રપણે પોતપોતાના ઘોડાની લગામ હાથમા ઝાલી જમીન ઉપર ઉભા હતા. મે આજો ઉઘાડી આનંદિત ચહેરાથી એકવાર સર્વ દિશામાં જોયું અને હું ઉભો થયો મે પેલા ડાકુના મુખીને ઇશ્વારાયા પુછ્યું કે તે મને કેમ મારી ન નાખ્યો ? ત્યારે તેણે ઇશ્વારાથી મને કહ્યું “તમે ત્યારે આજો બધ કરી સ્વસ્થ બેઠા ત્યારે મારી દૃષ્ટિ તમારા મુખ તરફ પડી એટલે તમે મને એક ન્હાના બાળક જેવા દેખાયા તેથી મારા હાથમાંથી તરવાર પડી ગઇ તમારા ચહેરા તરફ જોઇ મને મોહ ઉત્પન્ન થયો. મારે અત કસ્ટુ કરાઇ આવ્યું ” આ સાંભળતા મારા મનની કેવી સ્થિતિ થઇ હશે ! હું ફરીથી હાથુવાર દેહબાન બૂધી ગયો અનન્યામિન્તયન્તો મા યે જના પર્યુપાસતે । તેષા નિત્યાભિયુક્તાના યોગક્ષેમં ઘદામ્યદમ્ ॥ એ ભગવદ્વચનનો મને ખૂર્ચુ અનુભવ થયો, ત્યાર પછી સર્વ ડાકુ પોતપોતાના ઘોડા ઉપર બેઠા અને તેમનો મુખ્ય માણસ મારી આગળ જમીન ઉપર જ ઉભો રહ્યો અને ઇશ્વારાથી મને કહ્યું કે “તમે હવે જરા પશુ બીજો નહોં, અમારા હોય માટે મારી આપજો ” એમ કહીને તેણે અમને ચલાવો કમે, સન્તુ, અને માંચની બેટ આપી અને આગળ જવા પોતાનું ઘોડું દીધું પરંતુ મારે વાત્રા પગે માલીને જ કરવાની હતી તેથી “ ઘોડાનો મારે કાંઈ ઉપયોગ નથી માસ હું ખાતો નથી તેથી માસ મારે ઉપયોગનું નથી ચકા મારી પાસે પુષ્કળ છે એટલે ચકા પશુ નહોં જોઇએ ” એમ મે ઇશ્વારતથી જણાવ્યું માંજ સન્તુ લીધી

પછી ડાકુ લોકની ટોળી કઈમખાર તરફ ગઇ એક ડાકુ માનસ સંગવરની દિશામાં ઘોડા દોડાવતો દોડાવતો ગયો પછી હું મારા કુતી પાગે ગયો તે સર્વ જણ હજુ થોડી બેગુલિમાં હતા. કુલીને મે ખૂબ જીમ મારીન હલાવ્યો એટલે ચારેજણ હડી બેઠા થયા અને ‘ ડાકુ લોક ગયા કે ? મ્હાનના મુખમાંથી બચ્ચા કે ? ’ એવું પૂછવા લાગ્યા મે તેમને ધીરજ આપીને કહ્યું કે પરમેશ્વરના મનમાં આપણને મારવાનું નહીં હોય નહોં તો આપણા મનુષ્યનું શુ આવે તે સાંભળી સોને ધીરજ આવી, કાળ આવ્યો હતો પણ સમય આવ્યો ન હોતો, આ ડાકુનોક અતિ-શય કર અને નિર્દય હોય છે તે આગળ નરમાસ ખાતા હતા એમ કહેવાય છે માણસ તેને સવળી વસ્તુ સ્વાધીન કરી દે તોપણ તે તેને જીવતો મુકે નહોં તેઓની માન્યતા છે કે સાધુ સત વ્યાપારી કે કોઇ મળે તેને છુટવો અને મનુષ્યવધનો ખાપમાંથી મુક્ત થવા કૈલાસપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરવી આત્મબળ અથવા સત્યાગ્રહ કેટલું કામ કરી શકે છે તે આ પ્રસંગથી વાંચનાર સહજ સમજ શકે તેમ છે

ત્યાંથી જરા આગળ ચાલતા કૈલાસના દૂરથી દર્યાન થયા તે જોઇ સૌએ પ્રાર્થના કરી ત્યાંથી આગળ ચાલતાં રાવજુદ સરોવરને કંઠિ તેઓ આવી પહોંચ્યા ત્યા વિપ્રાંતિ લીધી ત્યાંથી નીકળી જરા આગળ મુસાફરી કરતા માનસરોવર દૃષ્ટિએ પડ્યું તેથી તે પુખ્ત અને પવિત્ર ક્ષમને સર્વેએ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા સર્વને અત્યત આનંદ થયો સર્વ અમતુ અને એકદર અવિતતુ સાર્થક થયું હોય તેમ તેમને લાગ્યું. સુમારે પા વાગે તેઓ માનસ સરોવરને કંઠિ ગયા ત્યાં સ્નાન કરી પ્રભુને નૈવેદ્ય અર્પણ કરી સૌએ આનંદથી બેજન કર્યું ત્યા તેઓ દશ બાર દીવમ

રહ્યા અને ત્યાં અનેક સુંદર દૃશ્યો જોઇ તેમને અત્યત આનન્દ થયો એક વખતે હંસ પરીતુ એક જોડું જવફીડા કરતું તેમની દૃષ્ટિએ પડ્યું હતું હંસ પહોંતા ટોળા દિવસભર માનસ સરો વરમાં ફિડા કરે છે અને રાત્રે માળામાં જાય છે માનસ સરોવર ઓટલુ રમ્ય છે કે તેનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી તેનું ચિત્તન વર્ણન સ્વામીજીએ પોતાના પ્રવાસ વર્ણનના પુસ્તકમાં આપેન છે

રા ગખનનરાવ ઉર્ફે સ્વામી હંસ માનગ સરોવર પહોંચ્યા તે પહેલા એક મહિના પહેલાં જર્મન પ્રવાસી ડાક્ટર સ્પેન હેડીન ત્યા ગયા હતા તેમણે તેનું વર્ણન તેમના પ્રવાસ વર્ણનમાં, લખતા લાંબુ છે કે " Oh, what a wonderful lake it was ! I have no words to describe it, till my dying day, I shall not forget it x x It seemed as though it no longer belonged to this earth but lay on the borders of the world, nearer to heaven, the region of dreams and fantasies, of hopes and longings, a mysterious fairy land rather than this earth or man and sinners of worldliness and vanity "

માનસ-સરોવર ઉપર સવારે પાંચ વાગે સ્વામીજીને એવો લાસ થયો કે પશ્ચિમ દિશા તરફ કોઇ સુંદર સરોવર સ્વૃષ્ટે ગાયન કરે છે તે લખે છે " હું ગાયન જરાબર ધ્યાન દઇ સંલિંગતા લાગ્યો, મને લાગ્યું કે કોઇ સ્ત્રી ગતી હોવી નેહએ પાશુ દષ્ટક વખત પછી અને લાગ્યું કે શ્રી મહાકવિ ઉપનિષદનું ગાયન ચાલે છે પણ ત્યાં કોઇ મનુષ્ય દેખાયું નથી ગાયન સુમારે અર્ધો કલાક ચાલ્યું હશે મારા મસ્તકમાં વિચારતરંગનું વાળ ઉપજ થયું. આ નિર્જન પ્રદેશમાં આવ્યા મધુર અવાજથી કોણ આવી સરસ રીતે નિપનિપદ બજાતું હશે ? ઘણી તપાસ પછી કોઇ મનુષ્યના પગલાં રેતી ઉપર જણાયા તે ઉપરથી કોઈ મહા તપસ્વી ત્યા આવેલ હશે એમ લાગ્યું તેથી તે જગનાને આધારે આગળ ચાલ્યો એવી રીતે રા માઇલ ચાલ્યા પછી પગલાં પણ અદૃશ્ય થયાં દઇ દિવસ સુધી ચલા સીવાય મારા પેટમાં કશું નહોતું તેથી અને હવે શું કરવું તેની નિરાશાથી હું બેશુદ્ધ થઇ પડ્યો, ત્યાં મજેલ વિશ્રાંતિથી ફરી ચાર માઇલ ચાલી હુ ગરની સપાટી ઉપર મુકામ કર્યો."

ત્યાંથી નીકળી ને તપાનજન નામના ગામે ગયા માનસ સરોવરથી તે આશરે ૫-૬ વીથ માઇલ છે, ત્યાંથી નીકળી કેમીન ગયા અને ત્યાંથી કેવાસની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. કેવાસની પ્રવૃત્તિ કરતાં સુમારે ૭૦-૮૦ માઇલ ચાલતુ પડે છે કેવાસપરિતો આસપાસ તથુ નદી વહે છે તેમાંની બે સિન્ધુ અને ષલ્લગા છે ત્યાંથી ચાલના પૂર્વાભિમુખે રહેલ એક ગુફા જોઇ તેના બોમીળાએ કહ્યું કે તેમાં એક મોટો હિન્દ તપસ્વી રહે છે ગુફા એક દગર ફૂટની ઉંચાઇએ હતી, ત્યાં જવુ બહુ જ મુશ્કેલ હતું. સ્વામીજી લખે છે કે " પણ તે માધુપ્રથના દર્શનની તીવ્ર ઇચ્છા થવાથી હું એકલો જ આગળ ચાલ્યો વચ્ચે હિમપ્રવાહ એળગવાનો હોવા છતાં હિમમત કરી પણ તથુ-ચાર વખત ગરફ ઉપરથી લપસી પડ્યો, છતાં વારવારના પ્રયાતથી અનેક સફટ વેડી હું ગુફા સુધી પહોંચ્યો અન્દર તદન અન્ધાર હતું અને ગુફામાં જતાં કેડપુર ઉડેા ખાડેા હોવાથી તેમાં પટખાઇ પડ્યો ત્યાંથી ઉડી ગુફામાં આગળ ચાલવા લાગ્યો ઘણી વાર સુધી કશાનો સ્પર્શ થયો નહીં પણ પછી કોઇના માથા સાથે માંડે માથુ લટકાયુ હોય અને લાગ્યું, મે તપાસ કરી જોયુ તો તે માથુ એક માથુસતું હતું કારણ કે મારા હાથમાં તેના વાળ આવ્યા ત્યાં સહેજ અજ વાળ લાગતા મનુષ્યાકૃતિ દેખાવા લાગી. હું તેને સાદાંગ નમસ્કાર કરી જાદિ મામ્, જાદિ મામ્ કરીને જમીન પર પડી રહ્યો. આથી તેણે તરત જ પુછ્યું કે તુવ કોન હૈ હાં કેસે જાયે ? મે જવાબ આપ્યો કે " મદારાજ, ભગવાન, આપણી કૃપાદૃષ્ટિએ આ આપનો હામને આપણા ચરણ પાસે આપ્યો છે " ત્યારે કોઈ હસ્યુ હોય એમ અને જણાવ્યું " અન્ધા, વત્સ, ઉઠ કર

પર્યંતમાં ૪ કુનરા પણ હતી અને ગાય પણ જરા આગળ હિતી હતી તે ચિત્ર ઉપરથી લીધેલ ફોટો અહીં પ્રગટ કરેલ છે

આત્મજી અને તેમાં દલ્લિઆસ બધવા જેને સત્યાગ્રહ કરે છે તે કેટલું કામ કરી શકે છે તેનો આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે જેમ પ્રજાદ જેના એક જ સત્યાગ્રહીના સત્યાગ્રહ આગળ સિરવપ-કસિપુત્રી આખી રાજસતા તિર્થેળ થઇ ગઇ હતી તેમ શ્રી હંસસ્વામીએ સત્યાગ્રહન પ્રાપ્ત કરી માન્યને વળગી શ્રીગુરુદાસનેયના દર્શન કરી તેની પાસેથી શુભચિત્ર લેવા માટે અખડ તપ કરવાથી અને તેને માટે પેતાના પ્રાણ દેવાની પણ અનેક વખત તૈયાર રહી પોતાનો પુ પાર્યં સફળ કરી શક્યા છે સત્યાગ્રહ સર્વત્ર ફલિશ્રૂત થાય છે કે નહીં તે વિચાર ખરા સત્યાગ્રહીને આવેલો જ નથી તેમાં જેને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે તેને તે સફળ જ થયો છે એક મીઠુમના આત્મજીથી પણ જગતની શક્તિ તાબે થઇ શકી છે એવા પ્રવાસ આપમા પુગાણમાં અનેક છે

એ પ્રમાણે શ્રીદેવામ મનન ગોવર અને ગૌરીકુટની તીર્થનાના પુત્રી કરી સ્વામીજી પાછા આવેલ છે તે પ્રત્યક્ષ તેમને એકદર છ માસ અને સાન દિવસ લાગ્યા અને પૂરપ રૂપીઆનું ખર્ચ થયું હતું જીવનેજ મહો આવ્યા તેમથી એ બધા અને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કરી પુનાઇ સુધર્ય પહોંચ્યા તે કેવળ શ્રીમદ્ગુરુ મહારાજની કૃપાદષ્ટિનું જ ફળ હતું જેમ હમ દુધ અને પછી જુદા કરી દુધ પીએ છે તેમ સ્વામીજી અનેક સઠ વેડીને પણ સત્ય અસત્ય જુદા કરી સત્યનિષ્ઠ થઇ શક્યા છે

તેમને સત્ય ઉપર એટલો બધો પ્રેમ છે કે ધણી વખત જ્યારે જ્યારે મંદિરનું ભજન મી ર્તન તેમના કાન ઉપર પડે છે કે તરત તે રેદમાન બૂગી સમાધિસ્થ થાય છે તેમની એી સ્થિતિ જવાનું બાગ્ય મને ઘણી વખત પ્રાપ્ત થોન છે એટલું જ નહીં પણ ધણી વખત મોન પ્રશ્ન પૂછવની છંછા થતા તેનો જવાબ પોતે ને પહેલાં જ મને આપેલ છે એક વખત તે ઘાટકુપર ભિન્નાગારે આવેલ ત્યારે એક માણસે તેમને પૂછ્યું કે તેણે શું કરતું ત્યારે પે તે દુકામાં જવામાં આવ્યો કે ' Khatav thiyonaf, conparal thiyonaf, bhonapka tothiyonaf ' એટલે તું તને ઓળખ તું તારો સ્વભાવ નિબમમા રાખ અને સત્નો અગ્રદ મામ બીજા કામએ જોવા જ પ્રશ્ન પુછ્યો હતો તેને કહ્યું કે મત્ય અને જ્ઞાનયર્થે પાળ સ્વામીજીને જેટલો મત્ય ઉપર આગ્રહ છે તેટલો જ જ્ઞાનયર્થ ઉપર પણ છે તે કહે છે કે જ્ઞાનયર્થથી શરીર તદુર-ત્ત રહેવાથી આ જન્મનું માથક થાય છે એટલું જ નહીં પણ પરમ પુરુષાર્થ એટલે પરમ સત્ય પોતાનું કરવા માટે પણ શક્તિ આવે છે

એવા મહાત્માનું પરિપૂર્ણ જીવન જાણી શકાતું નથી કારણ કે તે સામાન્ય માણસની જેઠે પોતાના મળ ગાના કુતરા નથી, વળી જાણવાયારમા પણ તે સ્વતંત્ર એટલે અનેક પે અને અનેક સ્વભાવે રહે છે તેથી સામાન્ય માણસ મહાત્માનું જીવન અમજી શકતા નથી બાલ્ય સ્વરૂપ ગમે તેવું રાખવા છતાં જેમાં પૂન આનંદ અને નિબયગ દોષ તે જ મહાત્મા કદી શકાય અને તે સક્ષમ ઉક્ત સ્વામીજીમાં સ્પષ્ટ જણાતી અને આત્માવધામથી એક રત્નપ્રાપ્ત કેટલું બધા આવે છે અને તે કેટલું કામ કરી શકે છે તેનો આ પ્રવાસ દર્શન લોકે પોતી હોવાથી આ જીવન લખનાં આનંદ થાય છે જેમને તેમનું જીવન વધારે જાણવા પ્રજા હેય તેમણે મરાઠી ભાષામાં સ્વામીજીએ લખેલ ' શ્રીદેવામ માનસ સંગ્રહર દર્શન ' એ નામનું પુસ્તક 'તેવું' તેનો ગુજરાતી અનવાદ રા ગિરનારકર બજવાનજી મધેબએ કૌલ છે પણ તે કાલુ પ્રગટકરે મેમ વારીના કારગે પ્રગટ થઈ શક્યું નથી તેથી પણ વધારે હકીકત જેમને જાણવા છંછા દોષ તેમને સ્વામીજી રખડ પણ મળી શકે છે સ્વામીજી ગુજરાતમાં પણ સમય ગાળે છે અને અનેક જીવોનું કલ્યાણ કરે છે

મુઘ્ધા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ ।

(લે શ્રીયુત નારાયણજી વિરાજી કમ્પર.)

[અનુસંધાન ગતાંકી]

“જ્યન્તી બહેન, આ પ્રત્યક્ષ દિશ્ન પશુઓના મીતકારોને મનુષ્યભુદ્ધિના એક સાધારણ ચમત્કાર અને મનુષ્યની ભયકરતાના એક સામાન્યથી પણ સામાન્ય સાક્ષાત્કાર તરીકે ઓળખાવીને તમે શુ કહેવા માગો છો અને તમારા બોલવાનો શો આશય છે, એ તુ તો લેશ માત્ર પણ સમજી શકતી નથી ભયથી મારો જીવ અડધો ચર્ધ જાય છે અને મારા ધૈર્યનો હવે અત્યુત્ત આવેલો જાય છે ” જ્યન્તીને મે મારી સત્ય આંતરિક અવસ્થાનો પરિચય કરાવ્યો.

“મીનાક્ષી બહેન, મારા બોલવાનો આશય એ છે કે પરમાત્માએ મનુષ્યજાતિને એવી તો વિનક્ષણુ ભુદ્ધિ આપેલી છે કે મુદ્દ મનુષ્ય પોતાની તે ભુદ્ધિના પ્રભાવથી જે ધારે તે કરી શકે છે આ પ્રવાસ દુરમાં જોરાવરસિંહે પોતાના વિશ્વાસપાત્ર જે આજેક મનુષ્યોને રાખેલા છે તેમના ચાર સિપાહી છે અને ચાર મનુષ્યો સર્વ પ્રકારના પશુ તથા પક્ષી આદિની ભાષાનું કિંવા પશુ પક્ષીઓના જ્વનિઓનું અનુકરણ કરવાની વિદ્યા કિંવા કળામાં એટલાનધા નિષ્ણાત કે જે તેઓ આ પાસેના ચોરડામાં બેઠા બેઠા ને પશુઓનો જ્વનિ કરતા હોય, તો પણ આપણાથી તેમને મનુષ્ય તરીકે ઓળખી શકાય તેમ નથી, તો પછી ને તેઓ દૂર રહીને એવા જ્વનિ કરતા હોય, તો તો પછી તેમને કાંઈ પણ મનુષ્ય મનુષ્ય તરીકે ક્યાંથી જ ઓળખી શકે વાડે ? તેઓ રાત્રિના સમયમાં આ જનશૂન્ય નગરના કિંજલ ભિન્ન ભાગોમાં તેમ જ કેટલીકવાર નગરના બાહ્ય ભાગમાં ભ્રમણ કરીને આવા પ્રકારના જ્વનિઓ ક્યાં કરે છે અને તેમના એ જ્વનિ રાત્રિની નિસ્તબ્ધતામાં દૂર પર્યન્ત સંભળાતા હોવાથી લોકો આ સ્થાનમાં સિંદ્ર તથા વ્યાધિ આદિ દૂર પશુઓનો નિવાસ છે એમ ધારીને ભયને દીરે આ સ્થાનથી દૂર અને દૂર જ રહ્યા કરે છે, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ એ જ મનુષ્યો કેટલીકવાર આ નગરદુર્ગના શિખરપર તેમજ આસપાસની ખાઈમાં રાત્રિના સમયમાં દોરદરસની સહાયતાથી આગના ભડકા પણ ક્યાં કરે છે અને તેથી આ નિર્જનગ્રામમાં બૂનાવળ હાવા વિગેનો લોકોને એટલો જાણો દૃઢ નિશ્ચય ચર્ધ ગયો છે કે કાંઈ મનુષ્ય આ નગરની દિશામાં દૃષ્ટિપાત્ર પણ નથી કરતું અને ને કાંઈ અગરથ વરેમાઝૂ આ સ્થાનની નિષ્ટર્માં આવી યોગે છે તો તેઓ એટલાં ખર્ધાં ભયથી ન થાય છે કે અત્યન્ત ભયના પરિણામે તેમનામાંથી કાંઈ માંદુ ચર્ધ જાય છે તો કાંઈ ચરી પણ જાય છે અને તેથી બૂનાવળ વિગેનો લોકોને નિશ્ચય વધારે અને વધારે દૃઢ થતો જાય છે એ પશુજ્વનિ નિષ્ક્રોધાંના એ મનુષ્યો અત્યારે આપણા આ સ્થાનની આગપાસમાં હોવાથી તેમનો જ્વનિ નિષ્ટર્માં સ્થાનમાંથી

આવતાં આટલો સ્પષ્ટ સંજગાથ છે અને તેથી તમારા હૃદયમાં ભવનો સચાર થાય એ સ્વાભા-
વિક છે; પરંતુ વાર્તાવિકતામાં ભવને હૃદયમાં સ્થાન આપવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી " જ્ય-
ન્તીએ વ્યાધિ તમા મિહ આદિ હજુ પડ્યોના જ્ઞાનઓના સત્વ રહ્યોના સ્ફીટ કરીને મારા
હૃદયમાં નિમગ્નતાને ઉપજાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં આ સખ્દો હિચ્ચાયાં અને ત્યાર પછી કહ્યું કે
" જો મારા આ હયનમાં તમારો વિચાર ન જાણતો હોય, તો એ મનુષ્યને હમણાં જ હુ
અહીં નીચે બોલાવુ છું અને તેમના મુખમાંથી મધુર તથા સખના જ્ઞાનિઓ તમને સંજગાવુ
છું. " આમ બોલીને જમ્બતી બારી પાસે ગઈ અને નીચેના પ્રદરીને તેણે કહ્યું કે " વીરમ
અને ઉકા આટલામાં જ હોય એમ જણાય છે તો તેમને અહીં બોલાવો અને અમારા મનોર-
જનમાં એમને મધુર તથા સખના જ્ઞાનઓ સંજગાવો " તે પ્રકારે વીરમ તમા ઉકાને
રૂતકાળ ત્યાં બોલાવ્યા અને તેઓ નીચે જણા રહીને મધુર તમા સખના જ્ઞાન કરવા લાગ્યા
હવે ચંદ્રનો પ્રકાશ સર્વત્ર વ્યાપેના હોવાથી વીરમ તમા ઉકાનાં મુખમંડળોને અમે સ્પષ્ટ જોઈ
શકતાં હતા અને તેથી તેમની આ અદ્ભુત વિદ્યાને જોઈને મારા આશ્ચર્યનો અવાજ યથા ગયો
થોડીવાર પછી તેઓ ચાલ્યા ગયા અને દુર્ગના શિખરપર અમને આંખની જ્વાળાઓ દેખાવા
લાગી, પરંતુ મારા ભવનું નિવારણ થયેલું હોવાથી હું ચાતૃયત તથા સ્થિર દાંડથી તે જગ્યા
જાઓનું નિરીક્ષણ કરવા લાગી અને મારા મુખમાંથી એક પણ આશ્ચર્યક ઉચ્ચાર ત નીકળ્યો
લગભગ એક પ્રકાર જેટલી રાત્રિ વીતી ગયા પછી જ્યન્તીએ મને એક શ્લોક જેટલું શાકર
તથા કેશર નાખીને કહેલું દૂધ લાવી આપ્યું અને તે દૂધ પાવા પછી અડધા કનાકમા મારી
ભૂખામાં થેન આવતા હું શય્યામાં પડી અને થોડીવારમાં જ નિદ્રાવશ થઈ ગઈ. જ્યન્તી પછી
હારને અદરથી સાફગ ચલાવીને મારી પાસે જ કાચપર સૂતેલી હોવાથી અને તેના પોતાના કહેવા
જેમણે તેની નિદ્રા જ્ઞાન નિદ્રા અમય તો કાર્ત્તવિદા સમાન હોવાથી હું તેની જાગ્યા એક પ્રકાર
નિશ્ચય હતી અને તેથી જ નિદ્રાધીન થવાની હિમત કરી શકી હતી. જાં આવી પરિસ્થિતિ ન
હોત અને તે સાથે જ્યન્તીમાં મારા વિચાર ન જાણતો હોત, તો આવા ભયકર સ્થાનમાં
આગે જ મારામાં નિદ્રાધીન થવાનું સાહસ કરી શકાય હોત.

નિદ્રામાં મારો કેટલો સમય વીત્યો હતો અને કેટલાનાં હોંસે એવું જો કે મારાથી થયાર્થ
અનુમાન કરી શકાય તેમ નહીં, છતાં પણ મારી ધારણા પ્રમાણ રાત્રિના તૃતીય પ્રહરનો મધ્યપા
અત થવા આવ્યા હતા તે વખતે મારા ચરીરને જાણે કાંઈ પુરવડો હતોના સ્પર્શ થયો હોવાથી
એવો મને લાગ્યો થયો, હું અવગત જાગી અને મારી શય્યામાં બેસી થઈ ગઈ અને ત્યારપછી
આંખોને એજાને જોયું તો મારી શય્યા પાસે ને એક પુરુષને જોતો જાણ્યો અને થોડાક અંતર
પર રાઉન્ડ ટેબલની પાસે મેરાથી વાડી પણ જોતો મારા જગ્યામાં આવી મારી શય્યાપાસે
જોતો એ પુરુષ તે અન્વ કાંઈ નહ પણ મન મારા આમમાંથી ઉપડીને પ્રાગ્વર્તમાં પડી-
ચાડનાર જાગીરદાર જોરાવરાસહ પાતે જ હતો, એ નિવસર્યા કહેવાની આવસ્થકતા નથી.

જોરાવરાસહને તે અમારા ગામમાં વારંવાર આવતો હોવાથી હું સારા રાતે એજાખરી
હતી, તથાપ મારા પાડક તથા પાડકાઓ કુતૂહલમયનમાં એકા તમા ખાસ રૂપરંગ આવતા
તથા તેની હામકતાના કટલાક વિવેચનની આવસ્થકતા આનેમ્બ હોવાથી મારે એ વિવેચન
આનેમ્બાવૃત્તિ કરવું પડે છે જોરાવરાસહ સગમગ પિસ્તાળાસ વર્ગની અવસ્થાનો એક પૂર્ણ પ્રોહ
પુરુષ હતો અને તેના અમામર્થ્ય તથા ભરાવદાર મુખમંડળમાં મોટી આકાશદાર મૂંઝો અને હડ-
પથી આગમના વિમજ્જ કરાને એ કનોપર ચંદ્રવદી લાગી દાડીના વધાર ભરાવ થવાની તની
એ, પ્રાકાશ ત નીચે રાતને હવેના જ સ્વપ્ના તોના કરી અતારી હોવાથી અથ જ થવાનું મના

હતો. અત્યારે તેણે ઓખાઈ બેઠો, ઇન્દ્ર, અંગરણુ, બેઠ અને માથાપર માળિયાના મિયાણા બાંધે છે તેની મેરનીશાઈ પાંદડી આંદ્ર વચ્ચે ધારણ કરતા હતાથી તે મિયાણા મિયાણા બેંચો જ દેખાતા હતા તેના કમરપટના આપરે ડાબી બાજુ અ સોનાની મકનાળી તલ્લર લઈ લેલી હતી. અતઃ બેંચા અને તમચા તથા એક કદાર એ મે દર્શનારા જવાનો આવતા હતા તેણે પોતાના ભાતપ્રચન તે પોતે ચેરના લગત હાથાથી ત્રિપુ રડ હાથાવતી હતો અને તેના મગાંના સુવર્ણ હથોટી મોકલત આંદ્રી માગાન મન સુવર્ણના તારમાં પાંચેડી રેતડાની એક બહુ જ સુદર માળા દરજીયારે થતી હતી સારાઈ કે તના આ રૂપ જ તથા વશ આદનનનતા જાણુ તે કાષ્ટ એક મહાપોષન અતઃ મનાચારો પુરુષ હોવાની એવા જ કાષ્ટપણુ અતઃ મનુષ્યને જામ થઈ ગય, તો તે સર્વથા સ્વાભાવિક જ હતુ પરંતુ વારતાવકતાથી જતા તેણે એ બાલ સ્વરૂપ તે એક પ્રકારનુ સર્વથા જામક સ્વરૂપ હતુ, કાંચુ કે, તેણે આતારક સ્વરૂપ એવા સવથા ભિન્ન એટલેકે અલગ માલત તથા ધૃણોત્પાતક હતુ અતઃ પોતાના તે અલગતર મોકલતાનુ છુપાવવામાટે તથા ત્રિદાપ નરનારીઓન પોતાના અતઃક વર રૂપ અનુભવ તથા કપટગળામાં ફનારનામાટે જ સ્વપ્નનાશના એક ઉત્કૃષ્ટ સાવન તારાકે તેણે ખાંતતાના આ બાલ આડબરત સ્વાકારી લાપો હતો, સનામના જ કે તે એક ધર્મોત્તમા જાગીરદાર તથા શકરબક્ષ પુરુષ હુરવાના નામથા એજ આતો હતા, પરંતુ વસ્તુત તે એક વર્ણુશક પાપાત્મા, ધર્મહાન જાગીરદાર અતઃ પુરુષના આકારમાં પિતાય હતો, અમ કહેતા મને લાગ નાન પણ સ કોચ થના તથા અને થવાનો પણ નથી

અરુ કુ અચાનક તે પુરુષ પિત્રાચન મારી લખ્યા પામે મારા સમક્ષ બેઠો. તેણે વાનીને પણ આ કામા હિરણ્યત બેંચને અને તે સાથે જવન્ટીને આનડામાંથી અદર્ય થવડી જાણત બય તથા આશ્ચર્ય થા એવી તો સ્તમિત થઈ ગઈ કે કદાચત કુ મુર્ચ્છિતા થઈને ધનપર ઢળી પડીય અવા મારા હૃદયમાં બય થવા લાગ્યો મારો રિધાનને બેરોબરનહ જાણી ગયા અતઃ તથા તે આશ્ચર્ય અપવા મન કહેવા લાગ્યો કે —

“ચક્રાવર્તી, સુધાહાસિની, ગજગમિની નિશાબાહી અને મહુર લાલિષી મુખ્યા મીનાક્ષી ! મને અત્યારે આ સ્થાનમાં પાતા સમક્ષ અચાનક આવી બેઠો તાર આશ્ચર્યચકિત કિંવા લપચીન થવાનુ નથી, કારણ કે, કુ તને કુખી ગણામાં જગડારી દેવા માટે તારો પાસે બાબો નથી, કનુ તન સુખના લાખરપર ચક્રવર્તીમાટે અતઃ વેવનના પરિણામે તારો જે સસાર સ્મશાન રૂપ થઈ ગયો છે તે સસારન સર્વ રૂપ બનાવવામાટે જ હુ અત્યારે તારી પાસે આવ્યો છુ. આજે તારા વૈધન્ય પાતનનો આતમ દિવસ હાથાયા નૂતન રવિના ઉદય સાથે જ તું પુન અખડ સોભાગ્યવની થવાના છે અને તારા પ્રેમ પીપ્પવા પાનથી મારા જીવનની પણ સર્વ સાર્થક થઈ જવાની છે ! આજે તારા જેવી એક પાકની પ્રમદાના મેજુષ પરિરેખણને પ્રસંગ પાસ થવાથી મારા આપુષ્યમાના બાજના દિવસને કુ સુવર્ણનો દિવસ માનુ છુ અને અત્યારે તારો વૈધન્ય વેદનાનો વિષય થવાના હોવાથી અત્યારની પ્રતિકાને કુ તારા જીવનની પણ એક અદિતીય સુવર્ણપ્રતિકા તારાકે જ રિજાનુ છુ !”

“મારા જેવી એક અભાગની અનગામાટે આપ શ્રીમાનના કામગ હૃદયમાં આટલી સીમા પર્યંતની શુભ સંવેદના વસી રહી છે, એ મારા સદ્બાગ્યનુ જ ચિન્હ છે, નહિ તો કયા કુ એક કિશ્કુલા સાહચર્ય અને કયા આપ એક અતુલ સપતિમાન જાગીરદાર ! બે આપની ઈચ્છા થાય, તો મારા કરતાં પણ સારી સપર સે આઓ આપને મળી શકે તેમ છે, છતાં આપ શ્રીમાનનુ મન મારામાં પડેલાયુ છે અને તેથી માંડે દરજી કરીને આપ મારો વૈધન્ય કુખને નિશ્ચયવાના નિશ્ચયપર આવ્યા છો, એ કેવળ પરમેશ્વરની મારાપતની કૃપાનુ જ પરિણામ છે,

એમજ હું માનુ છું ” આવી રીતે જયન્તીના ઉપદેશ અનુસાર સ્ત્રી જાતિના નિર્મલદત્ત પાંડિત્યને વ્યવહારના યાજન મેં તે કૃષ્ણાજીત ખુલામદારી કૃષાવચની કોણશ કરતા આ પ્રમાણેના વચના ઉચ્ચારી અને સ્વારસગી અર્ચનથી રત્નચીત્તારી પૂન્ય કે “શ્રમાન, એ તો જાણે જો કાષ્ઠ ખણ્યુ યજુ છે તે કીડ જ યજુ છે, પરંતુ હું એટલું જાણુશ માત્ર છું કે આપ મારી સાથે પુનઃજન્ન કરીને મને પોતાની અર્ચનામાંથી પત્નીયા વિશ્રૂંષેતા કરી પોતાના અ. પુરમા બેસાડતા માગો છો કેમ ? ”

“ નહિ, હું તને મારી અતપુરવાસિની અર્ચનામાંથી પત્નીયો વિશ્રૂંષિતા કરીને નિરપરાધિની કારાયકતા સિદ્ધિ મનાવેલા નયો ઇચ્છતા. કિન્તુ તને મારી એક ઉપેક્ષા અથવા રખાવન તરીકે રાખવાના જ મારી ઇચ્છ છે ” બીરાવરતલ્લ મનારના પૂરક ઉત્તર આપ્યું.

“ આપ શ્રમાનની મારામા આદતી મળી અસંકિત હોવા છતાં આપ મન પોતાની ધર્મપત્નીના પદથી શૂંઘારાન પોતાના અતપુરના રાખવાન બદલ એક રખાવન તરીકે રાખવાની ઇચ્છા ધરાવતા છો, એ જાણન મન જાણ્ય વાવ ઇ અને અતુ કરેલું હું હજી તે હું મનજી ચકી નથી. ” મેં તત્તા અત કરેલુંના માલવતાન વિદાય પારમાણ્યમા જ્યા તયા જાણવાના ઇચ્છયા આ પ્રમાણેના ચાપ્દો ઉચ્ચાર્યા

મારા આ સમ્બંધન સાંકળીને બેરાવરતલ્લ મને રખાવત તરીકે રાખવાના કારણેને દર્યા વનો કેસપર બેસીને કહવા લાગ્યા કે “ મીનાક્ષી, તુ અદ્યાપ એક મુખ્યા હોવાથી આ જાણના કારણે ન તત્કાળ ન સનજી ચકે અ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ ખરા રાતે અમ કરનાનાં અનેક કારણો છે અને તે આ પ્રમાણ — પ્રથમ તો હું સમાજમા એક પરમવાર્મિક પુરુષ તથા બક્ષાજન તરીકે આગખના હ તથા જ તારા સાથે પુનઃજન્ન કરીને તને મારો અર્ચનાના બનાવી મારા અતપુરમા બેસાડું તો સમાજમા મારા નિન્દા થાય અને મારો આજસૂત્રીયો મેગવડી પ્રતિષ્ઠા ધૂળમા મળી જાય અને જાત અત્રાતઠકા થાય તો બજા ધારાજી જાય અને શુદ્ધિયો બગડી જાય, એટલું આ પગલુ તો મારાથી કદાપિ ન જ બરી ચકાય, બીજું કારણ એ છે કે, મારા અત પુરમા મારા માર પરજુતર મરણીયજી માવડીયા ઇ, પરંતુ તમાની એક પણ તારા જેવી રૂપ-સુદરી ન હોવાથી જ તને હું અત પુરમા લઈ જઈશ અને તારામા આધક રત્નક રાખીશ, તો અવશ્ય તેઓ તારા દેશ કરશે અને સાન સળતા કદાચર તત્ત બેર ખવડાવેને મારી નાખવાનો પણ પ્રયત્ન કરશે એવા મારા દલ નિશ્ચય છે અને તેથી પણ એ પગલુ બરના માફે મન અચકાય છે, કારણ કે, અમો ગરહિયાના જનાનખાતમા હમેશા જવાનક ખટપટનો ખટાટોપ ચાલ્યા જ કરે છે અને તેથી ગરહિયાના રાણીયસમાં ન આવવું એ જ તારામાટે વધારે સારું છે, ત્રીજું કારણ એ છે કે, જો હું તારો સાથે પુનઃજન્ન કરીને ખુશી રીતે તને મારા ધરમા બેસાડું તો તારા માથાપ તથા બાહ્યજાણન એ વાત જાણવા વિના રહી ન શકે એ સ્વાભાવિક હોવાથી જો તારા માતા પિતા કાંક્યાવાડના પેશિટલ્લ એજન્ટ પાસે જઈને મારા વિશે ફરિયાદ કરે, તો મારોમાટે જવાન આપણું પણ બારે ચપ્ત પડે અને મારો જાગીરદારી જવાનો પ્રસંગ પણ આવી લાગે અને એથી કારણ એ છે કે, આ એકાત તથા સર્વથા નિર્કર્મ સ્થાનમાં આપણે જેટલા પરિમાણમા નિરકુશ આનંદ નિશાસ જોગવી ચકોરુ તેટલા પારમાણ્યમા મારા અતપુરમા આપણાથી વધેજી આનંદ વિવાસ જોગવી ચકાય તેમ નયો અને જો તે ઇચ્છા પુરી ન થાય તો તો આ વેડ માથે પડ્યા જેવું જ કહેવાય ત્યારે હવે કહે કે તને હું મારી રખાવન તરીકે માખું, એ જ તારામાટે અને મારામાટે વધારે સારું છે ખરું કે નહીં ? ”

“આ સર્વ કારણોનો વિચાર કરતાં તો હું આપની રખાયત તરીકે રહું એજ આપણા માટે વધારે સારું છે ” આવી રીતે તેનો હાથા હા મેળવીને પત્રી ધીમેથી મે એક શકા દર્શાવી કે. “આ બધી વાત તો જાણે સાચી, પરંતુ હું આવા અચાનવાસમાં આપની રખાયત તરીકે રહું અને કાલ સવારે મને ઈર્ષા છોકરાં યાવ, તો તેઓ આપ કહીને કોને બોલાવે અને તેમને વરાળ પરણુવવાની વ્યવસ્થા કઈ જાતમાં કરો શકાય, અમારો બાહ્ય જાતમાં કે આપની ગરાઈયા જાતમાં ? આ એક ગભીર પ્રશ્ન હોવાથી જો આપ એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરશો, તો મારાપર આપનો મોટો ઉપકાર થશે. ”

“મીનાક્ષી, હું આજસુધી મને પોતાને બૃહસ્પતિ તુલ્ય બુદ્ધિમાન માનતો હતો અને અનેક આલાક ચપળાઓને વાદમાં પરાજિત કરાને મે અરો સોનકાઓ બનાવેલી હોવાથી મને કાંઈ પશુ આ, અરે સંજ્ઞાત સરસ્વતી પશુ, વાદમાં હરાવી શકે નેમ નથી, એવા જ મારો નિશ્ચય થયો હતો, પણ તારા આ પ્રશ્નને સામજીને મારા માટે પશુ જરાક વિચારમાં પડી જવાનો પ્રસન્ન આવી લાગ્યો છે અને તેથી હું એમ જ માત્ર છું કે મારો બુદ્ધિપાર તારો બુદ્ધિએ વિનય મેળવી લીધો છે ” આલાક જોરાવરસિંહે પ્રશ્નસાના સાધનથી મને પુનઃકિત કરવાના ઉદ્દેશથી આવા પ્રકારના ઉદ્ગારો કાઢ્યા અને ત્યાર પછી કેટલીકવાર સુધી જાણે તે મદાગબીર વિચારમાં પડી ગયો હોયની । તેણે ડોળ જતારીને અને કહેવા લાગ્યો કે “મીનાક્ષી, હું તો ધારતો હતો કે આ વિષય પ્રશ્નનું નિરાકરણ મારાથી નહિ જ કરો શકાય, પરંતુ પરમેશ્વરની કૃપાથી અને દેવી શારદાની સહાયતાથી એ પ્રશ્નનું સમાધાનકારક ઉત્તર મળી આવ્યું છે અને તે એક મારી જગીરનાં ગાયોમાં તારો જાતના બાહ્યજો મોટી સખ્ખામાં વસે છે અને તેમાંના કેટલાક બાહ્યજો તો મારી દલાલી કરનારા હોવાથી જ્યાર તારા માતા થવાના પ્રસન્ન આનંદે ત્યારે, તારા જાતમાં હવે ધીમે ધીમે પુનર્લન્ન અથવા નાતરાનો શબ્દનો પ્રવેશ થતો હોવાથી, તારો જાતના કાંઈ એક સાધારણ તથાતના બાહ્યજો સાથે હું તારું પુનર્લન્ન કરાવી આપીશ એટલે તારાં ઈર્ષા છોકરાં તે બાહ્યજન રિતા કરીને બોલાવી શકશે અને તેથી તમારી જાતમાં જ તે સત્તાનાં વરાળ પરણુવવાની વ્યવસ્થા પણ કરી શકશો આવા પ્રકારનો પ્રબંધ કરવાથી આપણા શુભ પ્રેમસંબંધ અખાંધ આલેતો રહેશે, તને નિર્વાહનાં સાધનો તથા વસ્ત્રાદિકાર આદિ મારી પાસથી મળતાં રહેશે અને તે સાથે આપણું બન્નની પ્રાતઃકા જળવાશે. કેમ કેવી વાત કહી ? ”

“વાહ વાહ ! બધી જ સારી વાત કહી અને એથી મારી સખજી શકાઓ જતી રહી ! ” મેં જોરાવરસિંહને આકાશપર ચઢવવાની ચજ્ઞા કરી

“ત્યારે હવ તારાં વાવનમદવા છવકાતી પ્રણયની સરિતાને આ તારા પ્રેમી સાગર પ્રતિ વહેવડાવ બિન્નતાના સૂત્રને તોડી નાખ અને એકતાના તારને સાધી જતાવ ! કારણ કે, મારો મદ છલકાય છે અને મારું ચચળ મન વધારે અને વધારે બધાર થતું વળાય છે ” જોરાવરસિંહે પોતાના પશુજાતને તોષવાની ઇચ્છા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દર્શાવી

હવે મારા સત્ત્વ તથા બુદ્ધિવૈભવની પરીક્ષાનો એટલે કે અણુનો સમય આવી લાગ્યો અને નિમેષમાત્રને માટે હું ચિન્તામાં પડી ગઈ, પરંતુ તત્કાળ પરમાત્માએ મને એક યુક્તિ સૂઝાડી દીધી અને તે યુક્તિનો પ્રયોગ કરતી હું શાલીનપ્રતી કહેવા લાગી કે “પુરુષ કરતાં પણ મહોન્મત્તા નવયૌરના મારીના અગમ મહનજાળા અધિક બીજણનાં પ્રજ્વલા કરે છે અને તેની રીતસુખના પ્રાપ્તિમાટે મારું મન આપના મન કરતાં પણ નરપ બધાર તથા આહાર મર્ષ રહે

છે પરંતુ એ સુખના ઉપભોગમાં એ આજનો દિવસ નિર્માણ થયેલો ન હોવાથી આપણા એ સુખોપભોગના ભાગમાં આને એક નૈર્મર્ગિક બાધા આવી પડી છે "

" એટલે ? " જોરાવરસિંહે જરાક આંખ ફેરવીને પૂછ્યું

" એટલે એ જ કે મધ્યાહ્ન પછી હું રજસ્વલા થયેલી છું અને તેથી દહા બીન બે દિવસ વર્ષનું હું અપ્પર્યાં હોવાથી મારાથી આપના સ્પર્શ સુખનો લાભ લઈ શકાય તેમ નથી. " મેં નૈર્મર્ગિક બાધાના નામનો અપ્પ ઉચ્ચાર કરી સંભળાવ્યો.

" ચિન્તા નહિ વગર આપણા દસ્તામાં છે તો તેને બે દિવસ પછી પણ ઉપભોગ લઈ શકાયે અને આવી ખચર હોત, તો હું તને સ્પર્શ ન કરત, કારણ કે, અત્યારે હવે મારે માથા બોળ ન્હાવ પડ્યો અને આ બધાં કપડાં પણ બોળવાં પડ્યાં પણ એમાં તારો સેપ નથી, કારણ કે, તું નિદ્રાધીન હતી ને વેળાયે જ મેં તને સ્પર્શ કર્યો હતો એટલે આ વાતોને બાબત કરવાનો અવધાર જ તને મળી શક્યો નહોતો. " આ પ્રમાણેના ઉદ્ધારો કાઢીને જોરાવરસિંહે વાલીને આગા મળવાની કે " તું જાડી નીચે જાડી પાણી ગરમ કરી લે અને જવનીને ઉપર મોકલીને મારા સ્નાન તથા મેવા પૂળની મામમી તૈયાર કરી રાખ કારણ કે, ઉપકાગની સપામિ થવા આવી છે અને અરુણોદયમાં હવે વિશેષ ચિન્તા નથી "

વાલી તત્કાળ નીચે જવામાં આસની થઈ અને તેના જવા પછી પાંચ કે સાત મિનિટમાં જ જવની ઉપર આવી લાગી જોરાવરસિંહે જવનીને પોતાના પગ દાખવાપડે એસાડી અને અડધા ક્ષાકમાં વાલીએ જીનું પાણી તથા પૂળમામમો આદિ તૈયાર હોવાની સૂચના આપી એટલે " ધર્મદેવી જોરાવરસિંહ ત્યાંથી નીચે જવામાં રવાના થયો અને તેથી અને તથા જવનીને ઘીકાંતિક વાતોલાપનો યોગ્ય અવસર મળી ગયો.

મેં મંદ સ્વરથી જવનીને પૂછ્યું કે, " જવની બહેન, જે વેળાયે જોરાવરસિંહ અને વાલી અગાનક આ ઝોરડામાં આવ્યાં ને વેળાયે તમે ક્યાં ક્યાં હતાં વાડ ? તમને અહીં ન જોવાથી, બાપ, મોરો તો જીવ જ જાડી ગયો હતો એ તો સાંકે થયું કે જોરાવર મારા શીકા શરોથી બોળવાઈ ગયો અને મારા સમજાવ્યાથી મમજી ગયો, નહિ તો જો તે મારાપર બળાતકાર કરવાને તૈયાર થયો હોત. તો મારાથી મારી પવિત્રતાની રક્ષા કરી શકાત નહિ અને જો મારી પવિત્રતાની બચવાનો પ્રયત્ન આવી લાગ્યો હોત તો આત્મહત્યાના અવસરન વિના મારા ઉદ્ધારનો બીજો કોઈ પણ માર્ગ હતો ખરો કે ? "

" મીનાક્ષી બહેન, જે તમારાપર એવો જ પ્રસંગ આવ્યો હોત, તો તમારી રક્ષામાં આ તમંચો લાગે આ પાસેના ઝોરડામાં નૈયાર જ જીભી હતી પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી એવો પ્રસંગ ન આવ્યો અને દત્તાકાંડ ન થયો, એમાં પરમાત્માનો આપણે જેટલો આભાર માનીએ તેટલો એક જ છે જોરાવર સાથેના તમારા મમત્વ સંબંધાનું જે જ્ઞાનપૂર્વક શ્રવણ કર્યું છે અને તમારી ધૈર્યશીલતા તથા મમયશ્રયકતાપૂર્ણ હૃદયતાના અરોપનથી હું એટલી બધી પ્રસન્ન થઈ છું કે મારાથી તમને મુખતકે બન્ધવાદ આપ્યાવિના રહી શકાઉં નથી બે દિવસનો સમય મેજવવામાં રજસ્વલા હોવાનું તમેએ બહુ જ સાંકે નિમિત્ત દર્શાવ્યું છે અને તેથી હવે જો પરમાત્મા કહે તો તમારા ઉદારતા માર્ગમાં કંઈ પણ રિધ આવવાનું નથી. " જવનીએ મારી દક્ષિણની પ્રથમા કમીને પુનઃ મને યોગ્ય આશ્વાસન આપ્યું

" આવા કટકટીન પ્રસંગમાં મને તમેએ જે સહાનુભૂતિપૂર્ણ સહાયતા આપી છે અને મારા ઉદ્ધારનું શીકું ઝાપ્યું છે તે માટે હું તમારી લગભગની ઋણી રહીશ " મેં કૃતજ્ઞતા દર્શાવી અને ત્યાર પછી પૂછ્યું કે " પણ, જવની બહેન જોરાવરસિંહ અને વાલી આ ઝોર-

હામાં આવ્યાં તે તમેજે દ્વાર ઊધાડ્યા પંડી જ આવ્યાં હતાં કે દ્વાર ઉઠાડાં હોવાથી અચાનક આવી લાગ્યાં હતાં ? આમ પૂછવાનું કારણ એ છે કે દ્વાર ઊધડવાનો ખખડાટ મારા સંલગ્ન વામાં આવી શકેલો નહોતો, નહિ તો હું કદાચિ જાગ્યા વિના રહેત નહિ મરણ કે, મારી નિદ્રા ગાઢ કિંવા અર્ધમૃત્યુ તુલ્ય નથી એવો મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે અને તેથી એ ઘટનાનો ધમ્મીવા રથી મને ગંભીર વિચાર થયા કરે છે આ ઘટનામાં જો કોઈ પણ એક કિંવા રહસ્ય હોય, તો તે કૃપા કરીને મને જાણવશે અને મારા સસથનું નિરસન કરી બતાવશે ?”

“જોરાવરમિત્ર અને વાલી મેં” દ્વાર ઊધાડ્યા પંડી આ જોરડામાં આવ્યા નહોતાં કિન્તુ જે ગુપ્તમાર્ગથી અત્યારસુધી હ પોને પણ અજ્ઞાત હતી તેવા એક ગુપ્તમાર્ગમાંથી જ તેમણે આ જોરડામાં અચાનક પ્રવેશ કર્યો હશે, પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી તે વેળાએ હું જામતી હોવાથી તેમણે જે ગુપ્તમાર્ગના ગુપ્તદારને મેં આગી રીતે જ્ઞાનમાં ગણી લીધું છે અને હવે તમારા ઉદ્ધાર માટે એ જ ગુપ્ત દ્વારનો ઉપયોગ કરવાની મારી મનોભાવના છે કાન્ત કે, એ ગુપ્તમાર્ગ આ રચનામાંથી ભૂમિમાં ઊતરીને દર્શના કામ પણ માલ જામમાં નીકળેલો હોવો જોઈએ એટલે કે એ ગુપ્તમાર્ગનું ખીણ મુખ દર્શના આલ જામમાં હોવું જોઈએ, એની મારી માન્ય છે વિશેષ નિશ્ચય પડીથી કરી શકાય” જયન્તીએ એક વિષમ રહસ્યનો રોકાટ કર્યો

“તમે આ જોરડામાં પણ આપણે સર્વથા નિર્ભય તો નહોતાં જ, કેમ ખર કે નહિ ?” મેં ભય દર્શાવીને પૂછ્યું

“વસ્તુસ્થિતિ આવી હતી ખરી પણ જેનાપર ઈશ્વરની કૃપા હોય છે તે કાંઈ પણ ગયા નમાં અને મરે મમયમાં સદા મર્ચના નિશ્ચય જ રહ્યા કરે છે અને દૃષ્ટાન્તાઓથી તેની કશી પણ હાનિ કરી શકાતી નથી કારણ કે, મા વા આવનાગના મે હાથ હોય છે અને નારનાર પરમેશ્વરના હાથ હોય છે, એ આપણે કદાચિ બૂલી જતાનું નહીં અર્થાત્ અત્યાર સુધી જે પરમાત્માએ તમારી સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરી છે તે જ પરમાત્મા ભવિષ્યમાં પણ તમારી રક્ષા કરતો રહેશે, એ નિર્વિવાદ મત્ય હોવાથી નશરતીય ગાનું તેજ માત્ર પણ પ્રયોગની નથી.” જયન્તીએ પરમેશ્વરની રચનાનું મને દર્શન કરાવ્યું

જોરાવરમિત્ર પૂલ આદિના કાવ્યથી નિવૃત્ત થયા પછી પાછો ઉપર આવ્યો અને તેણે પોતાના પ્રદગીઓને ઓઘાડીને જાનતી સાથે તેમજ વાની સાથે નિર્જન પ્રવાનપુરના કોઈ પણ આંતરિક ભાગમાં યથેચ્છ ભ્રમણ કરતાં ન અટકાવવાની અને મારી સાથે બહુ જ સંબંધતા દારક વર્તીને મારા મુખમાંથી પડતા શબ્દને ત્રીસી લેવાની કૃતિ આજ્ઞા આપી દીધી અને સર પછી વાલી તથા જયન્તીની ઉપગિચ્છિતિમાં મને મજબૂતીને તે ગંભીરતાથી કહેલાં લાગ્યો કે. “મીનાસો, આજ્ઞા મારી સાથેના તારા સલામત તથા વર્તનથી મારો બહુધા એવો દૃઢ વિશ્વાસ બંધાયો છે કે વૈષ્ણવની વેદનારી સ્વાભાવિક તું કંટાળેલી હોવાથી તારૂં મેં જળાત્કારે હરણ કરાવ્યું છે એ મારૂં કૃત્ય તને અયોગ્ય કિંવા અપરાધમય જણાયું નથી, કિન્તુ અચિન્ત્ય આવી ઉત્તમ પદિ સ્થિતિમાં આવી પડવાથી એક પ્રકારે તારા અનકામમાં અનન્દનો જ આવર્તો થયો છે એટલે હવે તું અદીથી પક્ષાવન કરી જવાની છુટકા કિંવા એમ કહે, એ માર્ગ અચકા હોવાથી મેં તને એક બંદિની તરીકે અદી ન રાખતાં આ નિર્જન નગરમાં વસી અથવા જાનતી સાથે યથેચ્છ ભ્રમણ કરવામાટેની સ્વાતંત્ર આપી લીધી છે અને તને એ સ્વાતંત્રતા આપીને મારી ઉદારતાનો મેં સપૂર્ણ પરિચય કરાવ્યો છે, એમ જ હું મનું કું કારણ કે, આવી વારન મેં અત પૂર્વે કોઈ પણ અન્ય સ્ત્રીના સજનમાં દર્શાવી નહીં છતાં પણ મને એટલી સૂચના તો તને આપવી જ જોઈએ કે જો તું મારી આ અનન્ય ઉદારતાનો દુરુપયોગ કરીને આ પ્રવાસ

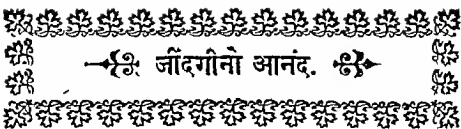
પુરના ફૂગની સીમાને ઉઘડી બાલભાગમા જવાની કિવા અદસ્ય થવાની લેશમાત્ર એથા કરીશ અને મારા પ્રહરીએને તારી એવી એટલેને લેશ માત્ર પણ મંશય આવશે, તો તે ક્ષણે જ તેઓ કાં તો તને ગુપ્તલાબ્ધ્ય બદિનીતી અવગ્યામાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરશે અને કાં તો તારા જીવન-નષ્ટકની સમાપ્તિ પણ કરી નાખશે અર્થાત્ તો આ મંમારનાં સુખોને ભોગવવામાટે જીવવાની તારી લેશમાત્ર પણ લાવસા હોય તો મારા વિશ્વાસનો ભંગ કરીશ નહિ એવું કાંઈ પણ અવિચારમય પગલું બતીશ નહિ. હું અને વાલી મધ્યાન્હ બોજન કર્યા પછી અહીંથી રવાના થમશુ અને પરમદિવસ સંજ્યાકાલે પાછાં આવીશું ત્યાં સુધી જમની મન પ્રમદે તાગી સભાગ રાખશે, હું આવીશ સારે તારામાટે ઉત્તમ વસ્ત્રાસકારે પણ લેતો આવીશ "

મેં વળી પણ મારાં નમ્ર વચનોથી જોગવમિદનો મારામાં વિશેષ વિશ્વાસ બંધાવ્યો અને મારાં વચનોથી અત્યંત પ્રમત્ત થઈને મધ્યાન્હ બોજન પછી વાલી સહિત જોશવરસિદ પ્રવાહ-પુરમાંથી પ્રયાણ કરી ગયો, જમની પણ એ વેળાએ તેમને વળાવવામાટે પ્રામના બાલ ભાગ પર્યન્ત તેમની સાથે ગયેલી હોવાથી હું મારા ઝોરડાનાં બારણાંને અદરથી બંધ કરીને જે ગુપ્તદ્વારમાંથી જમનીનાં કરેલા પ્રભાવે જોશવરસિદ તથા વાલીએ એ ઝોરડામાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે ગુપ્તમાર્ગનાં ગુપ્તદ્વારને શોધવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી પરંતુ સગમત એક કલાક સુધી માથાકૂટ કરવા છતાં મારે તે પ્રયત્ન સફળ ન થયો એટલે પછી યાત્રીને તથા નિરાશ થઈને હું કાચપગે ભેગી ગયું

કાચપર પડીને અગ્રીમ કલાક વિશ્રાંતિમાં વીતાડ્યા પછી 'જમની અવાપિ કેમ અને શા કારણથી પાછી નહિ આવી હોય અને તુનીય પ્રહરની સમાપ્તિ થવા આવી છે છતાં મારામાટે બોજન લાવવાનું સ્મરણ તેને કેમ નહિ રહ્યું હોય ?' એ પ્રશ્નનો મારા હૃદયમાં ઉદય થવાથી મારે મન એક પ્રહરની ચિન્તામાં પડી ગયું અને જમનીની હું અત્યંત અધીરના તથા આવૃ-રતાથી પ્રતીક્ષા કરવા લાગી ધણીકવાર એવું જ બને છે કે જે વસ્તુની આપણે અતિશય અધી-રતાપૂર્વક પ્રતીક્ષા કરતાં હોઈએ છીએ અને જે વસ્તુની પ્રાપ્તિમાટે આપણું મન અત્યંત આવૃ-રતાપૂર્વક હોય છે, તે વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં આપણી ધારણા કરતાં અવસ્ય અધિક વિવળ થાય છે અને તે વિવળ બહુધા આપણને નિરાશાનો જ શાસ કરાવી દે છે છેવટે પાંચ વાગતાં સુધી પણ ત્યારે જમનીના આગમનનાં ચિન્હો ન દેખાયાં એટલે મારા મનમાં બીયજ ચિન્તા તથા અનેક પ્રકારના તક વિતર્કોનો ઉદ્ભવ થવા લાગ્યો અને હું નિરાશાથી રડવા નેની યદ ગદ પરંતુ એ જ સમયે હું જે ઝોરડામાં હતી તે ઝોરડાની પાછળની દીવાલમાં નિશાળ પ્રાપ્તિનો ચાકીમ ચોરોની તિલસ્મી શબ્દોના દરવાજા પ્રભાવે અદરની બાજુએ જીરડી ગયા, ત્યાં એક દરવાજા નેવો આકાર ધર્મ ગયો અને નિમેષમાત્રમાં તે ગુપ્ત આગમાંથી જમનીને મેં મારી પાસે આવતી-જોમ

જમનીનો શાસ એ વેળાએ બહુ જ હતાવળો ચાલતો હોવાથી અને તેનું મમરન સગીર પ્રગ્વેદવડે તરખોળ થયેલું હોવાથી તેને કાંઈ પણ પ્રકારનો અસજ તથા બીયજ પરિશ્રમ થયેલો હોવો જોઈએ એવી મેં મારા મનમાં ઠપ્પના કરી લીધી અને તેથી શીતળ વાયુની લહરીના સ્પર્શથી તે જરાક શાત થઈ એટલે મેં તેને પૂછ્યું કે "જમની જોહન, આટલો બધો પરિશ્રમ વેડીને તમે અત્યારે ક્યાંથી આવો છો અને જે ગુપ્તમાર્ગ તમારાથી પણ અત્યારસુધી અતીત હતો તે ગુપ્તમાર્ગમાં થઈને જ અત્યારે તમે આવ્યા છો તો હું આ માર્ગને શોધી કાઢવામાટે તમારે આટલો બધો પરિશ્રમ કરવો પડ્યો છે ?" અને તો એમ જ શાસે છે, છતાં તમારા પરિશ્ર-મનું બીનું દારણ હોય તો પરમાત્મા જાણે "

(અપૂર્ણ)

—૨૨— જીંદગીનો આનંદ. —

(અનુવાદક—વાડીનાથ દાકુભાઈ સંઘવી)

જીંદગીનું સુખ એ શું વસ્તુ છે, અને તે ક્યાં છે, એમ જો કાંઈને પૂછવામાં આવે તો અત્યેક મનુષ્ય ઘણે ભાગે જૂરો જૂરો જવાબ આપશે દુનિયામાં દરેક આણી પોતપોતાના મતાનુસાર અને શક્તિ અનુસાર સુખની સામગ્રી મેળવવામાં તત્પર હોય છે કાંઈ લૌકિક કાંઈ પારલૌકિક, કાંઈ શારીરિક, કાંઈ માનસિક વિષયોમાં, કાંઈ નીતિ, કાંઈ ન્યાય, કાંઈ સ્વાર્થ, કાંઈ પરાર્થ, કાંઈ ભોગ-વિલાસ કાંઈ વૈરાગ્ય કત્યાદિ જેને જે ધૂન લાગી તે, તે ક્ષેત્રમાં, કાર્ય-સફળતા પ્રાપ્ત કરવામાં, સુખ મમજે છે એમ તો પોતપોતાની ધૂનમાં સર્વ મસ્ત છે, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે, કાંઈ પણ મનુષ્યે કદી પોતાના મનોરથ મેળવ કરેલ છે, અથવા કાંઈએ પોતાનો આ દર્શ આનન્દ પ્રાપ્ત કરેલ છે ? જો પૌરાણિક વાર્તાઓને મર્મમાન્ય ન મમજીએક બાબ રાખી દેવામાં આવે તો જવાબમાં ઘણે ભાગે દરેક તરફથી નકારાત્મક નીકળશે કારણ એ કે, જેનું જેટલું બળ અને શુદ્ધિ એ પ્રમાણે વૈભવ છે આનન્દનો અર્થ સીમ્મ તે પણ તેટલીજ ગદન તથા વિસ્તૃત યજ્ઞ ચાલી જાય છે, અર્થાત્ જેમ જેમ સુખની સીમા સુધી પહોંચવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ તે બુદ્ધરાકાર દર્શન અને દુઃખાપ્ય થતી જાય છે, જેથી કાંઈએ કશું છે કે, “મય તે મલ દે મૂઠ જિનહિ ન ઘ્યાવે જગત ગતિ”, પણ એ જવાબ સન્તોષપ્રદ નથી, પરંતુ જેમ કાંઈ મજિનનો રિનાયી કાંઈ પ્રશ્નો ખતામો નહિ મળવાથી તેમાં ભૂલ જાણી પુસ્તકને સ્વામગી લગાવવા તેવાર યજ્ઞ જાય, અથવા કાંઈ મનુષ્ય સસાર-કર્મક્ષેત્રમાં સફળતા ન મળવાથી આત્મદયા કરવા તેવાર યાગ, એના જેવો એ જવાબ છે અસ્તુ ।

દરિદ્રી અથવા લોભીના વિચારાનુસાર અત્યંત ધન મેળવવામાંજ સુખ છે, અને કહેવામાં પણ આવે છે કે, “સર્વે ગુણાઃ ક્ષાઘ્નન્માશ્વયન્તે” । દુનિયામાં અગણિત લક્ષ્યાધિપતિ અને કરોડોપતિ ધનાઢ્ય પુરુષ પડ્યા છે, અને અનેક ઐતિહાસિક જન્મ-પ્રસિદ્ધ પુરુષ યજ્ઞ ગયા છે કે, જેની ખામે અમરજ્ય ધન હોવા છતાં તેઓ સુખી ન થયા અને જીંદગી સુધી તેમની ધન સંબંધી પિપાસા પરિવૃત્ત ન થવાથી તે સંબંધીન જટ તેમને પૂર્ણ સંતાપ આપી રહ્યું આથી મિદ્ધ યાય છે કે પેમો એ જીંદગીનું સુખ નથી એક વખત ચોર લેકાએ એક ધનાઢ્યનું સર્વ દ્રવ્ય ચોરી લીધું, જેથી તેની પાસે કાંઈ પણ રહ્યું નહિ, એની સ્થિતિમાં તે જમિન પર જઈ સજ્જ ગયો અને ધણેજ ખુશી થયો ધન-રક્ષતા અનેક મકરોથી પોતે મુક્ત થયાનું જાણી, તે પ્રસન્ન મહેરે કહેવા લાગ્યો કે, હું આજ સ્વતન્ત્ર થયો, અને પછી તે નિધનતામાંજ આનન્દ માનવા લાગ્યો ।

કદાચ માનું એમ કહેવું હાય કે, સુખ તો માત્ર મજિરતનજીવિત મુકુટધારીનેજ હોય છે, અને સર્પાને અને વનવ્રતા જેની પરિચારિકા છે, તો છગ્નેમાં મદારાત્મક હેનરીએ એક વખત એક મંચિત વસ્ત્રાગી મીયતા મનુરને જોયો, જે આખા દિવમતા કડિન પરિશ્રમ બાદ આનન્દમાં મશગુલ બની ગાતો ગાતો નહી-કીનારા પર યજ્ઞ પોતાના પર તરફ જતો હતો આ જોઇ મદારાત્મકે જારે આશ્ચર્યતા ઉત્પન્ન થઇ અને તેને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું કે, તું એક

ગરીબ મનુર છતા આટલો સુખી છે, અને હું ઈંગ્લેન્ડનો મહારાજ્ય હોવા છતાં તારા જેટલો સુખી નથી ! છેવટે મહારાજ્યએ પણ મનુરના જેવો આનંદ પોતાને પ્રાપ્ત થાય એવી ઇચ્છા કરી !

“ હરય બાદ બાદ, મા કિસ્તી દર આખ અન્દાખૂ તેમ, અતવિદાઓ, અતવિદાઓ, અલવિદા ” ચહેનાચાહી છવન-પાતાનું એ છેવટનું વચન છે, કે જેનાથી પશ્ચાત્તાપ જરી રહ્યો છે

હિંદુઓમા તો એવા અનેક ચક્રવર્તિ યથ ગયા છે કે, જેમને પોતાના રાજત્વકાળમા જ એ ભૂષ મત્યસ્ર જણાઇ છે. મહાત્મા બુદ્ધ જેવા ધર્મી પ્રતિભાવાન આ ભારતભૂમિ પર યથ ગયાં છે, કે જેને રાજ્ય ધણુજ દુ ખમય જણાયું હતું અને મુકુટ-મણિમાળા આદિ આભરણોને ત્યજવત જાણી ત્યાગી દીધાં હતાં જાત અનુભવ વિના તે સખધી ચિન્તાનુ અનુમાન દ્વરથી જોનારને યથ ચકલ નથી. આથી સિદ્ધ થાય છે કે, છત્રધારી થવાથી પણ આનંદ પ્રાપ્ત થતો નથી, પરંતુ ચિન્તાણી ઘટાઓ ચોતરફ ફરી વળે છે.

ધણે ભાગે એમ કહેવામાં આવે છે કે, રાજ્યમા ભલે સદાય સુખ ન મળે, પરંતુ ગરીબ અવસ્થામાં માત્ર દુ ખજ છે, જેની રાજપદ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. ગરીબાઇ ખરાબ છે, એ એક માની લીધેની વાત છે, પરંતુ ગરીબાઈમાં આનંદ નથી એ સર્વથા માન્ય નથી.

મનુરનું-દ્રશ્યંત ઉપર જણાવવામાં આવેલ છે, વળી સાધારણ છંદોગીમાં એવા ધણા દ્રશ્ય-ન્તો મળી આવે છે. દાખલા તરીકે, ચક્રેલી મહાર એક ભગીનું બુ પકુ હતું તેમા તે અને પોતાની સ્ત્રી એમ ફક્ત બે જણાજ રહેતા હતાં, અને તેઓ ધણુજ ગરીબ હતાં એવી દશામા સુખ ક્યાંની મળે અને એવે ઠંડાણે રહેવાનું કાણુ પસંદ કરે ? પરંતુ તેઓ આખા દિવસનું નિદ્રમ કમ કરી, કાંઈન પરિશ્રમથી મેળવેલ કોઈક ભોજન લીધા બાદ બન્ને રાત્રે દોલો કરી ગાયનમાં મગ્યુર રહેતા હતાં, તે ધીમી દીપક-જ્યોતિમાં ખેતી પુરુષ એક સાધારણ તારવાળું વાજત વગાડતો હતો અને તેની સ્ત્રી ગાયન માતી હતી, ધણુખરા ગાયસો તે તેરફ ફરવા નીકળતા, તેઓ આ દામ્પત્ય સુખ નેઈ ઇર્ષ્યાની નજરથી જોતા હતા દ્રેકમા યુ આ જોડીનુ તે સમયના સુખ આગળ એક સામાન્ય વુચ્છ નથી ! ન્યાંઈનવાસી ફિલોસોફર કાયોજનીજ (Philosopher Diogenes) તરફ તેજસ્વી ચક્રવર્તી ઇર્ષ્યાની નજરથી જતો હતો.

હવે જો એમ કહેવામા આવે કે, સુખ માત્ર ત્યાગ અને વૈરાગ્યમાંજ છે,—

न चेन्द्रस्य सुखं किञ्चिद् न सुखं चक्रवर्तिनः ।

सुखमस्ति विरक्तस्य मुनेरेकान्तजोविन ॥

તો ફરીમાં છંદોગીની મળ ક્યા ? “ દુલસી વે નર મર સુકે જે કહું માગન જાય ” । સન્યાસી લોકો પોતાનું દાહ-કમ વૈરાગ્ય દયા સ્વિકાર્યાં પહેલાંજ કરી લે છે. કાવન (કામદા) ની દ્રષ્ટિએ તે સામાજિક મૃતક (Civilly dead) છે. વરક્તતામાં છવનાનંદ ક્યા, પણ એ વાત ચાલુ વિષય બહારની છે

વેદાન્ત (Philosophical)ની દ્રષ્ટિએ સુખ-દુ ખ એ કાઇ વસ્તુજ નથી, પરંતુ માત્ર કલ્પના રૂપ છે. ઠીક છે, પરંતુ અહિ પ્રશ્ન એ છે કે, સુખ-જેને જે પ્રકારે સસારી લોકો માને છે તે વસ્તુ—ક્યા છે ? સુખ અને દુ ખના અસ્તિત્વ (Existence) પર નિચાર કરવો એ ચાલુ વિષયની બહારની વાત છે, પરંતુ એ વેદાન્તનો ઉત્તર નથી તેને મળતા એમ વેદાન્તના જવાબથી શાન્તિ થતી નથી. “ મન મોદક નર્દિ મૂલ્ય હુસાર્દ ” હુવાગુરને ભોજન મળવાથીજ તૃપ્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ મનમોદકોરી વણે ભાગે હુવાની પીડામા તીવ્રતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

Boling.—

O, who can hold a fire in his hand
By thinking on the frosty Caucasus ?
Or Wallow naked in December Snow,
By thinking on fantastic summer's heat ?
O, No ! the apprehension of the good
Gives but the greater feeling to the worse
Fell sorrow's tooth doth never rankle more
Than when he bites, but lanceth not the sore.

—Richard II Shakes.

અર્થાત્ —પાલાનો વિચાર કરી પોતાના હાથમાં અગ્નિ કાણુ રાખે અથવા ઉનાળાની ભય-
કર ઉષ્ણતાના ધ્યાનમાં મગન બની ઠંડા બરફમાં કાણુ આળોટે ? બલાકાનો વિચાર કરવાથી શરાદાનો
ભાવ વધારે પ્રબળ થાય છે, અને દુઃખમાં દુઃખ વધતું જાય છે

ત્યારે ભોગ-વિલાસ (Eat, drink and be merry) કે જે પ્રાણિમાનમાં સ્વાભા-
વિક છે, તેને જીદગીનું સુખનું સાધન કેમ ન માને ?

કેચિદ્ વદસ્ત્યમૃતમસ્તિ સુરાલયેષુ
કેચિદ્ વદન્તિ ઘનિતા ધરપલ્લવેષુ ।
શ્રુતો વયં સકલશાસ્ત્ર વિચારવક્ષા
જમ્બીર-નીર-પરિપૂરિત-મત્સ્યલગ્નઃ ॥

આ ચાવીક નીતિનું સમ્યક્ સમાજ ક્યાં સુધી માન રાખે છે, તેનું વાચકે પોતેજ અનુમાન
કરી લેવું પ્રકૃતિ (Nature) જાતેજ બતાવે છે, કે તેમાં જીવનનો આનન્દ કેવી રીતે છે
ભોગોપરાન્ત આત્મિક ખિન્નતા (Seediness after debauch) પ્રત્યેક પદ પર અગા
હથી દુઃખનો અનુભવ કરાવે છે, તે સુખની અસ્થિરતા તેના ભ્રમનું એક ખીન્ન પ્રમાણ છે

ભોગા ક્ષણેનૈષ વિયોગરોગા
ચિન્તયઃ સ્વપ્ન વિદ્યાદિ શુલ્કા ।
ઘાતાદતા વીપ શિષ્ટા સુલક્ષ્મી—
કુન્દમત્તનૃત્ય મુચિ વૃત્તમેતત્ ॥

જીવનાન્દની આગમન (Induction) ની ગીમાસામાં હાલ્ય મૂળનો પત્તો મળી આવશે
ભય, દુઃખ વગેરે કદથી દૂર રહેવામાં ક્યાં સુધી સુખ ? દુઃખનો અભાવ તથા ન્યનતામાં જ
સુખનો આભાસ અને આધિક્ય છે. કહેવત છે કે, જે દોડવામાં ન આવે તો પડી જવાનો ભય
નથી. જે રોગના ભયથી કુપથ્યથી દૂર રહેવામાં આવે તો નિર્વિકારી રહી શકાય, પરંતુ દુનિ
યાના અગણિત ભક્ષ્ય પદાર્થોથી જીદગી સુધી દૂર રહેવામાં કેટલા આનન્દ માનશે ? ચરી પાળ
નારને જીદગીની મજા ક્યાં સુધી ? જે વૈદ્યક-નિયમાનુસાર જરાબર વર્તવામાં આવે તો ધરથી
જહાર નીકળવું મુશ્કેલ ઘટ પડે, કેમકે અભ્યતર કરતા બહારના તાપ-માન (Temperance)
માં મધ્યોજ તકાવત હોય છે, અને એક તાપમાન (temperance) થી ન્યૂનાવિક તાપમાનમાં
પ્રવેશ કરવો એ હાનિકારક છે જેનું તાપમાન (ટેમ્પરચર) ઉત્તરોત્તર ઘણું બાગે એક સરખું
હોય તે જ મનુષ્ય ધીમે ધીમે ટેકાણે આવે. વચ્ચે પશુ એજ નિયમાનુસાર હોવા જોઈએ
દાખલા તરીકે એક મુમાદર કે જે,

“ ઘૃષ, કો તરનિ સ્તેજ સદસો કિરનિ તપે,
જ્વાલાનિ કો જાલ ધિકરાલ મરસત હૈ ।
તત્ત્વતિ ધરનિ જગુ શુરતુ શુરેનિ સીરી

* * ધમકા ઘિપમ જો ન પાત ચરકત હૈ । + + ”

ઉનાળાની સખ્ત ગરમીથી વ્યાકુળ થયેલ પરસેવાપ્રેક્ત શરીર અનાયાસે કોઇ ઝાડની ઘસાળી આશ્ચર્યહિત ઝરણા પાસે પહોંચી જાય તો ત્યાં તત્પ્રમાણમાં એકદમ ફેરફાર થઈ જાય છે ? ધીમે ધીમે ઉષ્ણતામાં પ્રવેશ કરવાવાળા તથા આ ઝરણાની પાસે આવવાવાળા એ અનન્ય મુસાફરોમાંથી સુખ કોને પ્રાપ્ત થયું, જીવનના આનંદનો અનુભવ કોને મળ્યો ?

ભયથી ડરી જઈ નાસી જનાર ભયથી સુકત થતો નથી, પરંતુ સામે કક્કર ઝીંકનારને જ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

સાહસી લોક ભયથી દુઃખી થતા નથી એમ દૂરથી જોતા જણાય છે. જતાણાસુખી પર્વતની નજીક રહેનારનો ખ્યાલ કરો, તેઓ કાળના કોળીયા તરીકે જ ગણાય છે, છતાં પણ તેઓ ઝાડુ-બન્નરવડુ, લમ-વિવાહાદિ કામોમાં મગ્ન રહે છે.

કટની પરાકાષ્ટા મૃત્યુ છે. મહેનતમાં પણ એક જાનની મગ્ન મળી આવે છે હાલતા દાંતમાં પીડા થઈ આવે છે, તોપણ જીભ અને હાથ હમેશાં તેને છડ્યા કરે છે, કેમકે તે સુખદ દુઃખ છે દર્દમાં પણ મિઠાઈ છે. ઉમર લાયક પુરૂષ ન્યારે બાળકને સાધુતા સળધી ઉપદેશ આપે છે ત્યારે તે પોતાની તે અવસ્થાને ખૂલી જાય છે. જો કટમાં યદ્યર્થ જાય હોય તો બાળક કદી પુરૂષ નહિ યાય બાળક જો પડી જવાનો ભય રાખ્યા કરે તો તે કદી ઉભા થવાનું અને ચાલવાનું શીખી નહિ શકે. પડી જવા સળધીના દુઃખ તરફ તે બિચકુલ ખ્યાન નહિ દેતાં વારંવાર ઉભા થવાનો અને ચાલવાનો પ્રયત્ન કરી જ કરે છે.

સસારની વિદ્યા, શુદ્ધિ, બળ, વૈજ્ઞાન, અને સખ્તતા વગેરે તે સાહસના ફલ-સ્વરૂપ છે. ખરૂં સુખ તે સાહસ-કર્મિયોને મળે છે, અને તેનું જ ગૌરવ અને અસ્તિત્વ હમેશા રહે છે, અને રહેશે.

સુખ મેળવવાની છાન્ધા યાય અને દુઃખ આવે દૂર નાસી જવું એ યોગ્ય નથી સમદ્રષ્ટિથી જોઈએ તો રણરંગ અને રસરંગમાં જરાબર સાહસ છે ખટ્કસ ભોજન બહુજ આનંદપૂર્વક લોકો સ્વિકારે છે, પરંતુ દરેક કોળીયો પેટમાં જઈ અસખ્ય રોગનું કારણ બને છે, અને શરીરના રોગોરોગમાં અનન્ત દુઃખનું સ્થાન યઈ શકે છે, તેનો તે વખતે વિચાર માત્ર પણ આવતો નથી.

“ શરીર ક્ષ્યાધિ, મન્દિરમ્ । ”

દુઃકમાં દુઃખથી ડરવું એ હાવરતા તથા અકર્મણ્યતા જ નથી પરંતુ હંગેરિમાં સુખથી દૂર રહેવું પણ છે. કર્મણ્યતામાં જ હંગેરિનો આનંદ છે. જેણે દિવસે ધણેજ પરિશ્રમ કરેલ હોય છે તેને જ રાત્રે મીઠી ઢંધ આવે છે જેણે જૂખની પીડા સહન કરેલ હોય છે, તેને જ ભોજનનો સ્વાદ જણાય છે.

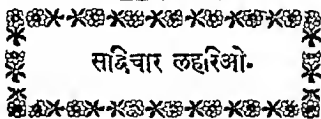
ચેતનતા (Activity) જ જીવનનું લક્ષણ છે જડ પદાર્થ (Inanimate) જ નિઃકર્મ રહી શકે છે, જીવમાં શક્તિ (Energy) હોય છે અને શક્તિનો સ્વભાવ ચેતનતા છે અને ચેતનતાનું બીજું નામ કર્મણ્યતા છે. જેથી અકર્મણ્યતામૂર્ત વિદ્ધ (Unnatural) છે, એટલે દુઃખદાયક છે, અને કર્મણ્યતા સ્વાભાવિક (Natural) છે, એટલે સુખદાયક છે.

ગીતાનો ઉપદેશ-સાર કર્મણ્યતા જ છે “ કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન । ”

સસારના જે વિષય કે જ્યાં મનુષ્ય નોડાયેલ છે તે સર્વમાં સુખની પ્રતિભા છે. આનંદનો આભાસ જ મનુષ્યને કાર્ય-તત્પરતાથી હડંબા દેતો નથી. રાજા અને રક સર્વ પોતપોતાની ધુનમાં

મસ્ત છે. વિલાસી અને વિરક્ત બન્ને સુખ માની રહ્યા છે, કર્મવ્યવસ્થા બન્નેમાં છે ખરી રીતે સુખ કર્મવ્યવસ્થાનું છે, કેમકે વિલાસિતા અને વિરક્તાત્ત્વામાં વિરોધ છે એટલે બન્નેનું જ એક થતું નથી જીજ્ઞા દરેક વસ્તુની માફક કર્મવ્યવસ્થા સદુપયોગ અને દુરુપયોગ બન્ને થઈ શકે છે એટલું અવશ્ય કહેવું જોઈએ કે, જે જેટલા કર્મવીર છે તેનામાં જીવનાનંદની યાત્રા અથવા ડીમી પશ્ચુ તેટલીજ આંધક હોય છે બાળકને ખેસવા કરતાં હિસા ચવામા વિશેષ આનંદ થાય છે, ચાલવામા હિસા રહેવાનો અને ચાલવાનો એમ બન્ને જાતનો આનંદ મળે છે, અને દોડવામાં હિસા રહેવાનો, ચાલવાનો અને દોડવાનો એમ ત્રણ જાતનો આનંદ થાય છે તે પ્રમાણે ઘોડાપર સ્વારી કરનારને તેથી પણ વધારે આનંદ થાય છે, આ બાળક સર્વ કાષ્ટના જાણવામાં હોય છે, આનંદનો આ-ભાસ આ પ્રમાણે મનુષ્યને આગળ લાઈ જાય છે અને જેમ જેમ તે આગળ વધતો જાય છે, તેમ તેમ સુખની સીમા વિસ્તૃત તથા વિશદ થતી જાય છે અકર્મવ્યવસ્થામાં એ નથી.

સુખ એ કાષ્ટ વસ્તુ નથી કે જેનો સચય કરવામાં આવે, અને કર્મવ્યવસ્થા એ કાષ્ટ જીજ્ઞા નથી કે જે વાવવામાં આવે જેવા કર્મ તેવું જીજ્ઞા, એ વાત જાણી છે એ સદુપયોગ અને દુરુપયો-ગની મીમાંસા છે જીવનનો સ્વાભાવિક ચુલ્લ કર્મવ્યવસ્થા છે, અને કર્મવ્યવસ્થાનો અનુચર જીવનાનંદ છે જીવમાં હમેશા જીવન છે, અને જીવનની સાથે કર્મવ્યવસ્થા લાગી રહી છે, જેમ કીડાળા પર ખેસનાર દરેક ક્ષણે હીચકવાનો આનંદ મેળવે છે, અને જ્યાં સુધી કીડાળા ચાલે છે, ત્યાં સુધી તેનો અનુભવ કર્યા કરે છે, અને પાટ પરથી નીચે ઉતર્યા બાદ આનંદ મળતો નથી, તેમ જીવ નમાં ક્ષણે ક્ષણે તેનો અનુભવ થયા કરે છે (સરસ્વતી)

સાદિચાર લહરિઓ.

(લખક — શ્રી ઉવેન્દ્ર ભગવાન.)

(અનુસંધાન ગતાકથા)

જો તમારે નિરાશાને છોડીને તમારામાં ધૈર્યનો ઉદય કરવો હોય, મનને શ્રદ્ધામય બનાવવું હોય તો એ લક્ષમાં રાખવું કે તમને જે કંઈ પ્રસંગ આવી મળે તેના સમુખ હિસા રહેવાને તમે પૂરેપૂરા બળાયા છો, અને વળી એ પણ સ્મરણમાં રાખવું કે જે કાષ્ટ પણ સમયે નિષ્ક્રિયતાને આદર નથી આપતો, કુર્બલતાને આવકાર નથી દેતો, તેને સખળી વસ્તુ મનુષ્ય કે પદાર્થ-સામર્થ્ય ધીરવાને માટે તત્પર છે. તમારા અંધના ઉપરના પટકેપર સર્વ પ્રકાર ન જણાતો હોય તો તે અંધના પૂઠ લાગમાં-તેના અતર્કાંગમાં દાદા કરે તમે દટિ નાંખી ચક્રો વળી એ જ પ્રમાણે તમે તમારા પોતાના પ્રકારને સજી શકો એમ છે, તમારા પોતાનામાંની પ્રકારને ઉપજાવી શકો એમ છે અને તમે સજીતાં તે પ્રકાર ઉપર સયમ કરવાથી, તેનાઉપરજ તમારા સમય લક્ષને મ્યાપવાથી, તમારા તમારા અધિક પ્રકારિત થાય છે અને તેવા વિચારો તમારા મનના સમય પ્રદેશમાં પ્રકારને પ્રસારથી અને તમારા મનને એવું તો વિશુદ્ધ તથા શુભ કરી મુકશે કે જેથી તમારા આગળ જવાના માર્ગને બહુ જ સુગમપણે જોઈ શકશો. મનની આ વૈભવતાને પામનાર મનુષ્ય પોતાના ઉન્નતિપથને એવો તો સ્પષ્ટ રૂપમાં જુએ છે કે જે જોતાં તેને પછી કરી જ શકા, હગગપણું કે જાણી રહેતી નથી

ધાર સમય અથવા વિકટ પ્રમંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તમારાથી નેટલા સર્વોત્તમ બની શકાય એટલા બને. જો તમે તમારાથી બને નેટલા સર્વોત્તમ બનશો તો પ્રત્યેક પ્રસંગ-તમારા સંબંધ-માં આવતી સંધર્મી વસ્તુ-વધારે મારી બનવા તરફ વળશે. પણ જો તમે જ અધ પાતન રાખ્યા કરશો, તમે જ જો નીચે અને નીચે ગતિ કર્યા કરવાનું કામ રાખ્યા કરશો તો મધ્યગી વસ્તુઓ પણ તમારી માથે નીચે અને નીચે જ ઉતરતી જશે, અને પરિણામે મધ્યગી વિનાશ પામશે. તમને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રમંગ અથવા સ્થિતિના નિષામક તમે છો એવાન તે મમયે હેરા પણ બૂલશે. નહિ એ બૂલવાથી જ તમે દુર્બલ બનેા છો, અને દુર્બલ બનવાથી તમે નીચે પડતા જાઓ છો. તમને પ્રસંગો અને તેના પ્રાપ્ત થાય, તમારા આમપામના સંબંધો અને તેના પ્રકારના જણાય તોપણ જેની રીતે તમે જાઓ છો તેની જ રીતે તમને પ્રાપ્ત પ્રમંગ વા સ્થિતિ પણ જાય છે તમે નીચે નીચે જાઓ છો, તો તે પોતાની વિકટતાના લપકરકપને પ્રકટાવતી નીચે અને નીચે અર્થાત વધારે અને વધારે દુર્બલ ઉપમાં તમારી માથે આવે, છે. અને જો તમે, હવે જાઓ છો તો એ જ પ્રમંગ યા સ્થિતિ પોતાનામાં રહેલી વિતમતાને તથા અપૂર્વતાને પ્રકટાવતી તમારી સાથે હવે આવે છે. ક્યાં જવ તે તમારી છત્તગતી ધન છે તમારા દિનની વાત તો એ જ છે કે તમારે હિંમત દિશામાં અધિક જનનપ્રતિ, અધિક બળપ્રતિ મનની અધિક તેજસ્વિનપ્રતિ, અધિક દુઃખપ્રતિ અધિક ધૈર્યપ્રતિ અધિક પ્રમન્નતાપ્રતિ અને અધિક શ્રદ્ધાપ્રતિ જવ જે કાલે પ્રદા નિષ્ફલ થતી અથવા ડગતી જગ્યાય તે મમયે પૂર્વના કરતાં પણ અધિક શ્રદ્ધાને પારણ કરો હવે-ચલો અને હિંમતર વિચારમાં અને જનવતર વિચારમાં રહો અને મનની તથા આત્માની જવરતમ મત્તાપ્રતિ અત્યંત પૂર્ણતાથી અભિમુખ થાઓ, અને એ ઉપરાંત અનત તત્ત્વમાં વિશ્વામવાળા થાઓ તથા તેના જ આધારને પ્રદણ કરો ત્ત્વમયી મનુષ્ય જે કંઈ પૂર્ણ પરમ અથવા સર્વોત્ક્રં છે તેમાં મન રાણી અને સિવાવડે અખડ જોડાએનો નથી રહેતો ત્યાં સુધી તે કામ પણ રીતે સર્વોત્તમ બની શકતો નથી આ માત્ર કહ્યના અથવા અધ મંતવ્ય નથી, પણ તે સમગ્ર અશ્વથી સજાજ (Scientific) છે

+   +   +   +   +   +

આ બ્યાવહારિક સંદર્ભમાં કે ત્યાં આપણે અનેક પ્રકારની ક્રિયા કરીએ છીએ, તેમાં કાંઈ પણ મિલક કરવાને માટે આપણે થોડા અથવા ઘણા પ્રમાણમાં પગ માનવ જાતિઉપર કંઈક પણ આધાર રાખવો પડે છે, અને તે પ્રમાણે આપણે રાખીએ પણ છીએ તેથી જેની સાથે આપણે કંઈ પણ-સંબંધમાં આવીએ તે પ્રત્યેકની સાથે આપણે થોડા રીતે સંબંધને જાળવી રાખવો એ ઘણું અગત્યનું છે ત્યારે આપણે જગતની સાથે મનમાં આવીએ ત્યારે આપણે આપણાથી થરાય એટલા સર્વોત્તમ યત્ન-જનન-જોઈએ, નહિ તો આપણને જદલામાં સર્વોત્તમ આવી મળતું નથી જો આપણે અન્યને સર્વોત્તમ આપતા નથી તો અન્ય આપણને સર્વોત્તમ આપતું નથી, આપણે મામાના અથવા જાન્યના વિશ્વામને આપણામાં ઉપજાવવો જોઈએ, અને આપણે પ્રત્યેકને પ્રવક્ષ કરી બતાવવું જોઈએ કે આપણે થોડા છીએ-આપણામાં થોડાતા છે પરંતુ જો મુખ અમરુત, દામ્ય ગરેન અને કંજાય જેવું છે તે અન્યમાં વિશ્વામને પ્રકટાવી શકતું નથી, તેમ જ જાણે તે પ્રત્યેક મનુષ્યમાથે અજ્ઞાનતાવરણો સર્વ પ્રતિ તુચ્છ બુદ્ધિ અથવા ધિક્કારના કાવરાજો કોવ એવ વાતામાં અજ્ઞા દિશામાં ફરી અને ફરી બનાવવાથી, અને જાણે પોતે બાધથી ન્યારાજ છે-તેને કામથી દરબાર નથી અને તેને દશામાં રજુકા નથી એમ ઇચ્છવાથી કે વધારી તથા વર્તનરૂઢે જણાવી આપવાથી તે મનુષ્ય પોતાના મુખને જમરમાં વધારતો નથી તેમ એ રીતે પોતાની મદત્તા અન્ય આગળ પ્રત્યક્ષ કરી શકતો નથી.

તેથી શરીરની અને મનની બંને આકૃતિને સર્વોત્તમ પ્રકારની અને આપણા વસ્તવ સામર્થ્યને મહાત્મ્યને તથા મુખ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શાવનારી કરવી જોઈએ.

* * * * *

જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જેનામાં શક્તિ છે, જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે દયાઈને દીધા થઈને બેસવાના સ્વભાવને કદાપિ સ્વીકારતો નથી, જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે તેને જે કંઈ જોઈતું હોય તે જે કાળે ન મળે ત્યારે પૂર્વના કરતાં પણ અધિક આશાવાન અને અધિક દુઃખાગ્રી રહે છે, અને જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે નિષ્કલ થવા છતાં પણ અધિક મહાન પારિતોષિકને પ્રાપ્ત કરવામાટે હૃદયસહિત પ્રયત્ન કરે છે. તેમજ તેના જ ઘરો.

* * * * *

મહત્વના પ્રશ્નો મહત્વનો ઉત્તર એ જ છે કે વિશાળ અથવા અધિક જીવનને બોગવતું સમજી જીવનનસ્વમાથી જ આવે છે, તેથી અધિક અને અધિક વિશાળ જીવન બોગવવાથી સમજી આવી મળે એમ છે અપૂર્ણતામાં સમજી અગમ્ય પ્રકરે છે, અને એ ન્યૂનતા અથવા અપૂર્ણતા જીવનની ન્યૂનતા અથવા અપૂર્ણતામાંથી જ આવે છે તેથી અગમ્યની નિવૃત્તિને માટે જીવનની અધિકતાને ઉપભવવાની અગત્ય છે આ મત્તમ હોવાથી વિશાળનર અને ઉચ્ચતર જીવનમાં અમુક પ્રગતિ થતાં અર્થાત્ જીવનમાં આપણે પોતાનું અધિક વિધાન (application) થતાં અને તેનો અધિક અવિષ્કાર થતાં અર્થાત્માંથી નિવૃત્તિ થઈ જાય છે કેમકે જીવનમાં અમુક પ્રગતિ થવાથી તે પ્રગતિ અધિક અને અધિક જીવનનો અનુભવ કરાવે છે.

* * * * *

વિચારમાં જો બે પડતો નથી તો જીવનમયથી કંઈ નિર્ણય કરવાનું કામ બહુ સુગમ થઈ રહે છે પણ ખરી વાત એ છે કે વિચાર એક પ્રકારનો સ્થિર વા સ્થાયી રહી શકતો જ નથી, ભલે તેને સ્થિર રાખવાનો આપણે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ, તેથી જો નિર્ણય કરવો એ કાઠનસરખું જણાય છે જે કાળે આપણે કંઈ પણ વિચાર કરીએ છીએ તે જ કાળે આપણી જાગૃત સંજ્ઞાની સમગ્રી વસ્તુની એક માનસ કુચી અથવા કળ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે આપણી જાનાવસ્થા (Consciousness) વસ્તારને પામે છે, વિચારોનું રૂપાંતર થાય છે, કાંઈ નવીન દર્શિષ્ટિ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે, અને આપણે કાંઈ અત્યંત વિશાળ વિશ્વમાં આવ્યા હોઈએ એનું વિસ્તૃતતાનું જાન થાય છે તે અમયે જીવનસંબંધી પૂર્વના કરેલા નિર્ણયો અપૂર્ણ અને અયોગ્ય જણાય છે અને આ વિશાળ વિશ્વના નવીન જીવનની સાથે તે એક-રાગવાળા થઈ રહે એમ જણાવું નથી પૂર્વનું સક્રિય જીવન બદલાતા, તેની સાથેજ તેના સક્રિય વિચારો તેના નિમિત્ત કરેલા સંકુચિત નિર્ણયો વગેરે પણ બદલાય છે, અને તેથી નિર્ણયો અથવા કાંઈ પણ બાબતનું પૂર્વનું કરેલું નિરાકરણ આ નવીન જીવનના અનેક પ્રસંગોનું નિરાકરણ કરી શકતા નથી મનુષ્યોમાં જે અનેક પ્રશ્નો બે જોવામાં આવે છે તેનું કારણ આ જ છે એક મનુષ્ય પૂર્વના જ જીવનમાં અને તેને અનુકૂળ નિર્ણયોમાં રહ્યા હોય છે, અને બીજો મનુષ્ય વિશાળ અને નવીન જીવનમાં પ્રવેશ્યો હોય છે તેથી તે હિમયનાં નિરાકરણોમાં નિશ્ચયોમાં તથા બીજી અનેક બાજોમાં બે જણાયા કરે છે તોપણ તથા શરીર, માનસ જીવનના સમગ્રા નિયમો રૂપાંતર થવાના નિયમ અથવા છે જીવન પોતે પણ નિરંતર રૂપાંતર પામતું છે એ

ત્યારે શોધ કહાડીએ છીએ. મનુષ્ય અખંડ યના રૂપાંતરની સાથે આગળ અને આગળ વધવાનો પ્રયાસ કરવાનો આરભ કરે છે ત્યારે જીવન મળવાના પ્રશ્નનું સદમા નિરાકરણ થઈ જાય છે.

*

*

*

,

*

જીવન એ ન્યારે એક પ્રકારનો અખંડ થવા કરતો ફેરફાર અથવા રૂપાંતર છે, ત્યારે તે સમજના સંધા વિચાર, આ નિરંતર યના રૂપાંતરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પામીને તે ઉપર રચવા બેઠાએ, અથવા તે ઉપર કોઈ પશુ પ્રકારનો નિર્ણય બારવો બેઠાએ. જીવનને એક સ્થિર વસ્તુ માનીને તે મળી અસુક પ્રકારના કાયમના (Fixed) નિજીએ બાંધવા મત્ત કરવો એ, અયોગ્ય અથવા ખોટા વિચારોના મૂલ કારણને કાયમ રાખવા સરખું છે. તેથી તે નિર્ણયો અનેક પ્રસંગે અસત્ય જણાય છે, અને તેમ થતાં વારંવાર બ્યારોહ થવાનો પ્રસંગ આવે છે જીવન એ અખંડ પ્રગતિને પામતી વસ્તુ છે, અને તેથી અખંડ પ્રગતિના નિયમથી જે કંઈ વિરુદ્ધ વિચાર, ચિંતન અથવા નિર્ણય છે, તે બધા અયોગ્ય વિચારો છે. અખંડ રૂપાંતરને પામતા મનમાં આગળ વૃદ્ધિ પામતા માનસ ક્રમમાંથી જે સાક્ષાત્પણે વિચારો સ્પુરે છે તે સંધા વિચારો યોગ્ય છે અર્થાત્ જે મને કુર્ડિન ન રહેતાં જીવનને બદલે ન માની નિત્ય નિરંતર બદલાતા રહે તે બધીને એ ક્રમને અનુસાર ચિંતન, નિર્ણય આદિ કરતું રહે છે તે ચિંતન નિર્ણય અધિક યોગ્ય પ્રકારના થાય છે

* *

*

*

વિચારોને નિત્ય બદલેપમા રાખી મૂક્યા, મર્યાદામાં જ વિચારોને અટકાવેલા રાખ્યા, અથવા વિચારોને ત્યાંના ત્યાં-એકની એક જ જગ્યાએ રહેવા દેવા એ રૂપાંતર (change) પામવાના ક્રમ વા નિયમનો ભંગ કરવા સરખું છે અને એ નિયમનો ભંગ કરવો એ, પરોક્ષ તા અપરોક્ષપણે જીવનના નિયમનો ભંગ કરવા સરખું છે પરંતુ ન્યારે સવશ ચિંતન વધારે સારા થવાના રૂપમાં અખંડ બદલાયા કરતું હોય છે ત્યારે રૂપાંતર થવાના નિયમની સાથે આપણું મન એકરાગવાળું રહે છે, અને તેથી જીવનના જે જે નિયમો છે તે યથાચોડરૂપમાં જના લગાડવા છોડે ત્યાં લગાડી ચકાય છે-તેનું યોગ્ય રૂપમાં વિધાન (Application) કરી ચકાય છે આ હેતુને લીધે રચનાત્મક (Constructive) શાખામાં અથવા સુખસાધક શાખામાં વિચારનું અખંડ રૂપાંતર કર્યા કરવાથી વ્યતીત પ્રસંગમાં ચર્ચેલી બૂસો વા દોષો અને નેતી અસર ટળતાં જશે, અને લવિષ્યમાં યનાર બૂસો અથવા દોષો અટકશે. આપણા વિચારની કુર્ડિતાવસ્થાને લીધે અનેક પ્રકારના બ્યારોહ પ્રકટતાં હોય છે, અને તેથી તે મનને યોગ્ય દિશા આપીને પછી તેને જેમ જેમ સુક્ષ્મતાવ આપીએ છીએ, એ યોગ્ય દિશામાં તેને આજીવન વિસ્તરવા દઈએ છીએ, તેમ-તેમ તે અનેક દોષો તથા ભ્રમ અને બ્યારોહને નિવૃત્ત કરતું જાય છે

+

+

+

+

મનુષ્ય ન્યારે કોઈ પશુ વસ્તુની પ્રગતિને માટે સુધારાને માટે તથા વૃદ્ધિને માટે જ કાર્ય કરવાનો આરભ કરે છે ત્યારે તે વસ્તુના યથાર્થ સત્યની તેને જાણી થઈ છે અથવા તેની વાસ્તવ મહત્તા તેના લક્ષમાં આવી છે, એમ આપણે નિર્ણયપણે કહી શકીએ એમ કહીને તે ખરું જોતા જીવનને-યથાર્થ જીવનને-પ્રગતિમાન-જીવન-શોધવાનો ઉપક્રમ કરે છે, અને પછી તે પ્રગતિની અધિકાધિક વૃદ્ધિ થાય છે એવા પ્રકારે તે સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાનું જીવન ગાળવા મડિ છે. તેથી ચરીર, મન તથા આત્માએ સર્વના પ્રશ્નમાન જીવનને ભોગવવું, એ સર્વ પ્રગતિ પામતાં રહેતાં હોમ એવાં સમનો ઉપભોગ કરવો, એ જ યથાર્થ અથવા ભોગવવા યોગ્ય

જીવન છે, એ આપણને સમજશે આપણા જીવનમાં ઉપભોગ કરાવનાર તથા સાધનો—શરીર, મન તથા આત્મા—એ સર્વમાં પ્રગતિ હોવી જોઈએ, એકમાં નહિ. અને એ ત્રણે સાધનો જેમ જેમ પ્રગતિમાન થતાં હોય તેમ તેમ તેનો ઉપભોગ પૂર્ણ આનંદ આપે છે, અને તેનો ઉપભોગ કરવો એ જ પૂર્ણ જીવનને અનુભવવું એ છે.

+

+

+

+

વિચારની પાછળ પાછળ ક્રિયા ચાલી આવે છે વિચારનું નિયમન કરવું એ ક્રિયાનું નિયમન કરવા સરખું છે અને વિચારનું નિયમન કરવું અથવા વિચારને કાશુમાં રાખવા એટલે જેવા પ્રકારના વિચાર તમારે કરના હોય તેવા જ પ્રકારના વિચાર તમે કરી શકો જે મનુષ્ય તેને પોતાને જેવા વિચાર કરવા હોય તેવા જ વિચાર કરી શકે છે, તે મનુષ્ય તેને પોતાને જેવા પ્રકારનું જ્ઞાન કરવું હોય અથવા તેને જેવો અનુભવ કરવો હોય તેવા પ્રમાણ જ્ઞાન અથવા તેવા પ્રમાણનો અનુભવ તે કરી શકે છે અને તેજો જેવા પ્રકારથી વર્તવું હોય તેવા પ્રકારથી તે વર્તી શકે છે તમારે જેવા પ્રકારના વિચાર કરવાની ઇચ્છા હોય તેવા જ પ્રકારના વિચાર કરવાને માટે પ્રત્યેક વિષયમાં પ્રથમ લક્ષ્યો (Ideals) ને રચો, અને પ્રત્યેક વિષયનાં લક્ષ્યોને તમારા મનઃપ્રાગળ અખણિતપણે ધરી રાખો—પ્રકટ રાખ્યા કરો. પછી તમારા સમગ્ર મનને એ લક્ષ્યો ઉપર મારગથી પ્રકટાવાય તેટલી અત્યંત ઉદાઘ્યાણા અને અત્યંત બનવાનું ઇચ્છાપૂર્વક એકાગ્ર થવાનું—લક્ષ આપવાનું—જોવો એ લક્ષ્યોને પ્રત્યક્ષ કરવાની તમારી જેટલી પ્રયત્ન ઇચ્છા હશે, તેટલા સત્વર પ્રમાણમાં એ લક્ષ્યોના રૂપને અનુસાર તમારા સમગ્ર વિચારો ધરાશે, અને તેમ થવું એજ તમારું હિતિષિક્ષુ છે કેમકે તમારી ઇચ્છાનુસાર વિચાર કરવા એ તમારો ઇચ્છિત વિષય હતો ન્યારે તમારા સધળા વિચારો તમારા લક્ષ્યોને અનુરૂપ થઈ રહે છે, તમારે તમે જે વિચારવા ઇચ્છો છો, જે પ્રકારનું ચિંતન કરવા મંગો છો, તેવા જ વિચાર કરી શકો છો તેવા જ પ્રકારનું ચિંતન સેવી શકો છો, અને તેમ થતાં તમે સહજમાં તમારા મન ઉપર પૂર્ણ અકુશ આણી શકો છો અને તે મન ઉપર બહાત્કાર વાપરીને કે મનને દબાવી દબાવીને નહિ, પણ મનને પ્રસન્ન રાખીને, મનને રમણીને તેના ઉપર અકુશ સ્થાપી શકો છો.

*

*

*

*

*

*

તમાર્ગ લક્ષ્યોમાંથી મન બહિર્મુખ થવા કરતું હોય એમ જ્યારે તમને લાગે, અને મોટી વસ્તુને બદલે નાની અથવા મુદ્ર વસ્તુમાં જ તમારું મન વધારે કાળજીવાળું અને ચોટકું રહેતું હોય એમ લાગે ત્યારે તમને ધ્યાન આંતરપ્રતિ વાળાને અર્થાત્ તેને અતર્મુખ કરાવો, અને તમારા અતર્મુખ રહેતું જે કંઈ મહાનું છે, તેને જાગૃત કરવા ચત્ન કરાવો. તમારા આત્માના એક તત્વનું જ્ઞાન તમારી વૃત્તિમાં આરૂઢ કરવા ચત્ન કરાવો તેને પુનઃ પુનઃ ઉપસ્થિત કરવાને માટે જ્ઞાનનો પ્રયત્ન સેવજો, અને તમારા સધળા વિચારોને ઉન્નત ભૂમિકા ઉપર સ્થાપવાનો ચત્ન કરાવો તમારા પોતાનામાં જે ઉચ્ચ પ્રદેશ રહેતો છે તેમાં તમારા સમગ્ર વિચારોને સ્થિર કરવાનો ચત્ન સેવજો. જે કંઈ તમારે પ્રત્યક્ષ કરવું છે તેનું ચિરંતરતાથી અને દૃઢતાપૂર્વક ચિંતન કરાવો, અને તમારે જે કંઈ પ્રત્યક્ષ કરવું છે તે જ્યાં પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એમ છે તે સ્થિતિએ તમારું મન તત્કાલ ચઢવા માડશે આ એક સિદ્ધ નિયમ જ છે, અને એ નિયમનું આગ્રહપૂર્વક પાલન કરવાથી તે કોઈ પણ મનુષ્યને તેની નીચી ભૂમિકા અથવા નિમ્નભૂમિકાથી ઉચ્ચ ભૂમિકાના સ્વામીત્વને જ્ઞાનપૂર્વક પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગમાં સહાયક થઈ પડશે તેથી તેવા પ્રસંગે મનના ગમે તે સ્થાનમાં વહેવાના વલણને દુર્બલની પેઠે જાપાન કરતાં, અને તેટલા ઉત્તમ પ્રયત્નથી તેને અતર્મુખ કરવાનો અભ્યાસ પાડજો.

*

*

*

*

*

*

ખીમને હવે પાડી દેવાનો કે તેમને છિન્નિજ કરી નાખવાનો પ્રયત્ન કરશે નહિ, પણ તમને પોતાને ઉન્નત કરવાનો, તમને પોતાને રચવાનો જ યત્ન કરજો-ખીમને બાંધી પાડવાનો યત્ન કરવાને બદલે તમને પોતાને રચવાનો જ યત્ન કરજો. પ્રયત્નના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં જે પ્રયત્નની પરિણામ સ્થાયી, પૂર્ણ તુલિ આપનાર, અને જેવો જોઈએ તેવો જ પૂર્ણ અર્થમાં પ્રકટે એમ મતમાં આ એક મહાન્ રહસ્યરૂપ અથવા એક ગોપ્ય વાર્તારૂપ છે. તમારા પોતાનામાં રહેલી એ પ્રકારની રચનાની શક્તિ માત્ર જોઈતી વસ્તુઓને મેળવી આપે છે અથવા તમારી અસપાસ એકઠી કરી આપે છે એમ નથી, પણ સુખ પણ ઉપજાવી આપે છે, જ્યારે જેનું તેનું બાળી પાડવું એ પ્રકારનું જેના મનનું વલણ છે તે મરુખ્યને, ખીમ કાષ્ઠના લામના ભેગ વિના, કાષ્ઠ પણ રીતે લાભ થતો નથી અને તેના લાભ કદાપિ મુખ્યમનક હોતો નથી તેમ સ્થાયી વા અખડ પણ રહેતો નથી. માટે પારકાને હાનિ કરવાના કે તેને તોડી પાડવાના વિચાર સેવવા કરતા, તમને પોતાને જ રચવાના વિચારને નિત્ય કરજો, અને ક્રિયા પણ તેના જ પ્રકારની કરજો. બ્યાપારી મનુષ્યે તથા સ્પર્ધા, (Competition) વાળા ધર્મા કરનારે આ વિચાર ખાસ કરીને લક્ષ્યમાં લેવો ઘટે છે.

* * * * *

ક્રિયાના કાષ્ઠ પણ હોવામાં જો તમારે વિજયી થવું હોય તો તમે જાતે સુધરો અને તમારા કામને વધારે સારી રીતે કરો. વધારે સારી ઉપજ ઉત્પન્ન કરો-ઉપજાવો, પણ તમારી સાથે સંરખામણી કે સ્પર્ધા કરનાર વિષે કદાપિ જ અધિકૃત વા હમ્મકે બોધશે નહિ ખીમ વિરુદ્ધ કહેવું એ તમારા મનમાં અભ્યવસ્થાન ઉત્પન્ન કરવા સરખું છે, અને એનાં સ્થિતિમાં કાષ્ઠ પણ મન પોતાનાથી બનતું સર્વોત્તમ કાર્ય કરી શકતું નથી તેથી કાષ્ઠના વિરુદ્ધ કહેવું, કાષ્ઠની દીકા કરવી અથવા કાષ્ઠને તોડી પાડવા પ્રયત્ન કરવો એ તમને પોતાને જ તોડી પાડવા જેવું છે તમને પોતાને ઉચી અને ઉચી પોંકતના રચનાની સાથે તમારામાં રહેતા બળના ખીમની આશ્વને તોડી પાડવામાં અને તેના જે જે સજાઓ (Prospects) હોય તેના વિનાશ કરવામાં ક્ષમ કરો એ બની શકે તેવું નથી. તમારે ઉચી પંક્તિના થવું હોય તો તમારા સમગ્ર બળનો તમારા કાર્યમાંજ વ્યય કરવો જોઈએ, તેના કાપ કરવાથી તમે કદાપિ ઉચ્ચ પંક્તિમાં આવી શકો એમ નથી.

* * * * *

જગત્ સર્વોત્તમને જ માગે છે તમારામૃતથી સર્વોત્તમને જ પ્રકટાવો અને તમે લાભ લઈ શકો તેના કરતાં પણ લાભ લેવાના આર્થિક પ્રસંગે તમને આવી મજાશે. પરંતુ સર્વોત્તમને પ્રકટાવવાને માટે તમારા મનને અખડ ગચ્છાની (Barding) સ્થિતિને જાગવી રાખવી જોઈએ તમારા પોતાનાં સજ્જા દ્રવ્યો વા તરવો અને શક્તિ વા સામર્થ્યો તમારા પોતાનામાં મહત્વપૂર્ણને વધારવામાં જ એક સાથે કામ કરતાં હોવા જોઈએ. તમને પોતાને વધારે મહાન્ સામર્થ્યરૂપ થવાને માટે તમારા વિચારના બલનો પૂર્ણ ઉપયોગ કરો, અને તમારા વિચારના તથા જીવનના સજ્જા સામર્થ્યોને, તમારા મનના તથા તમારા સ્વત્વ (Personality) ના સામર્થ્યની શક્તિ કરવાના ઇચ્છાપૂર્વક, તમારા પોતાના ઉપર વાળો આ પ્રમાણે કરવાથી તમારામાં જે કંઈ છે તે સજ્જા સન્માનમાં વળશે, અને તમને પોતાને દાદિરૂપ-શક્તિ (ability) ની, ઉપયોગિતાની તથા સામર્થ્યની વ્યક્તિરૂપે બતાવવામાં તે કામમાં આવશે. અર્થાત્ એ વડે તમે અર્પૂ સામર્થ્યમય, અને અત્યંત કાર્યક્ષમ થઈ શકશો અને તમારા એ સામર્થ્યનો-વિચારબલનો-દુરુપયોગ કરવાથી અન્યને હાનિ કરવા પૂર્વે તમે પોતે કેટલી હાનિને બોજવો છો એ આપી સહજમાં સપટ થાય એમ છે.

* * * * *

જો તમને એમ લાગતું હોય કે તમને બહુ ઉત્તમ અને ઉન્નત વિચારો પ્રાપ્ત છે, અને બીજાઓ તેને અનુસરે એમ તમે ઇચ્છતા હો તો, તેમ કરવાને માટે બીજાઓના વિચારોનું હાસ્ય કે ટીકા કરશો નહિ એમ કરવાથી કંઈ તમારા વિચારો બીજાનું હાસ્ય એવવાના નથી બીજાઓના વિચારો તમારા કરતાં નિષ્કૃષ્ટ પ્રકારના છે એમ સાબીત કરી બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં તમારો સમય ગાળશો નહિ સાક્ષાત્ અને પ્રત્યક્ષ પરિણામને પ્રકટાવે એવો પ્રયત્ન કરવામાં, અને તેમ કરીને તમારા વિચારો બીજાના કરતાં ચંદીઆતા છે, એમ બતાવી આપવામાં-મૌનપૂર્વક બતાવી આપવામાં-તમારા સમય અને જળનો વ્યય કરો જેમાં ઉત્તમતા વા મૂલ્ય રહેલું છે તે તેની મેળે જ તેનું મૂલ્ય વા મહત્તા સાબીત કરી આપે એમ છે. કસ્તુરીના સુગંધમાટે મોતમ બાવાની અગત્ય રહેતી નથી પરંતુ નિષ્કૃષ્ટતાનું હાસ્ય કરવામાં ઉત્કૃષ્ટતાનો સમાવેશ થતો નથી એ કંઈ ઉત્કૃષ્ટતાનું ચિહ્ન નથી મોટા હોય છે તે નાના માથે કાંઈ પણ પ્રકારની રસાકસી કે ચુક કરતા જ નથી જે કંઈ મહાન છે તેનું આત્મ દર્શન જ દરોપો, જમતને તે માત્ર જોવા જ દો, અને અંધમ અથવા નિદ્રિતો પછી કાંઈ ભાવ પણ પૂછનાર નથી.

* * * * *

જગતમા જો તમારે ઉચ્ચ પદ્ધતિએ વિરાજતું હોય, અથવા ઉત્તમ અધિકારને પ્રાપ્ત કરવો હોય તો હાલ જે તેની ઉચ્ચ પદ્ધતિએ વિરાજિત હોય, અથવા હાલ જેમને ઉચ્ચ અધિકાર પ્રાપ્ત હોય તેમને તોડી પાડવાનો ભેદ પણ પ્રયત્ન કરશો નહિ. તમે પોતે ઉચ્ચ પક્ષિમાં આવેલા જાણી આશો, તમને પોતાને ઉચ્ચ પ્રકારના રચો, અને તમને પોતાને હજી પણ વધારે ઉચ્ચ પક્ષિતને યોગ્ય કરો, અને કાંઈ પણ પ્રકારે નિષ્ફલ થયા વિના પરિણામે તે ઉચ્ચ પદ્ધતિ અથવા ઉત્તમ અધિકાર તમને જ મળશે જે પોતાને ઉચ્ચ કહી બતાવે છે અથવા બીજા ઉચ્ચને જે અયોગ્ય રીતિથી તોડી પાડવા માગે છે, તે પુરુષ જગતની વિવેક ભરી દૃષ્ટિમાં કદાપિ ઉચ્ચરૂપે દેખાતો નથી તેનું કંઈ વ્યય એક જ છે, અને તે એ કે તેના દુરોને પોતાની ઉચ્ચતામાટે બોલવાનો અવકાશ કરી આપવો તમારા કાર્યો જે સમયે ઉચ્ચતાનું નિદર્શન કરાવશે તે કાલે તે ઉચ્ચતાપ્રતિ જગતનું હાસ્ય એવાયા વિના રહેશે જ નહિ.

* * * * *

તમારા જીવનમા અને તમારા સર્વ પ્રકારના આંતર ભાવોમાં નીચેની બાવના અખંડિતપણે જાગ્રત રાખ્યા કરજો મનુષ્ય-કાંઈ પણ મનુષ્ય-તેનાથી બને તેટલું સર્વોત્તમ સિદ્ધ કરે એ પ્રકારે હું ઇચ્છું છું, જે મનુષ્ય માગે તેને પ્રત્યેકને હું માઈ સર્વોત્તમ આપવા ઇચ્છું છું પરંતુ જો તે મનુષ્ય બીજે ક્યાંક વધારે સારું મેળવી ચક્રતો હોય તો તે મારા આનંદમાં અભિવૃદ્ધિ કરનાર જ થઈ પડશે તેમ થવાથી હું કદાપિ નિરાશ કે દુઃખી થઈશ નહિ, અથવા ન્યારે બીજા મનુષ્યને અશુક લાભ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે મારો લાભ તે લઈ મરો અથવા મને તેથી હાનિ થઈ એવા પ્રકારના ચિંતનને હું કદાપિ આદર આપીશ નહિ મારી મોટામાં મોટી ઇચ્છા એ જ રહેવાની કે પ્રત્યેકનું સર્વોત્તમ શુભ ઇચ્છું અને હું જાણું છું કે જે પ્રકારની ઇચ્છા રાખવાથી માઈ પણ સર્વોત્તમ શુભ જ થવાનું-મારા પ્રતિ પણ સર્વોત્કૃષ્ટ શુભ જ આકાંક્ષા આપવાનું, અને તે ઉપરાંત પ્રેમની, મિત્રતાની, જીવનની તથા સંજોગની દોરીની ન્યાય કૃતિ પડી હશે અર્થાત્ ન્યાયી તુટી જવાનો સંભવ હશે તે આ રીતે ટળા જશે, અને દદ પ્રેમ, દદ-મૈત્રી, દદ જીવન તથા દદ સંજોગ બધાયેલો રહેશે.

* * * * *

સર્વને માટે અથવા સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવાથી તમારામાં રહેલા સઘળા દ્રવ્યો અથવા સામ-
થ્યો તમારે સર્વોત્તમ કરવાનો પ્રયત્ન કરશે. કેમકે જેનું આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેવું જ આપણે
સજીવે છીએ સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવું, એ સર્વોત્તમને અત્યંત પ્રમાણમાં સજવાસરખું છે. તેથી
સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવું એ સર્વોત્તમને આપણા પ્રતિ અધિક અને અધિક પ્રમાણમાં આકર્ષવા
જેવું છે, તેપણ આપણે પોતે જ કેવળ તેનો લાભ લેનાર નથી સર્વોત્તમને સજવું એટલે સર્વો-
ત્તમને આપવું અને તેની જ સાથે સર્વોત્તમને આપણામાં ટકાવી રાખવું એ છે

* * * * *

જે મનુષ્ય કંઈ પણ કાર્ય કરવાને શક્તિમાન છે તે મનુષ્યપ્રતિ જગત્ કદાપિ ઉપેક્ષા કરે
એમ નથી જ કંઈ સર્વોત્તમ હોય શકે તે તેનું જ થઈ રહે તેમ છે, અને તે તેને પૂર્ણ આનંદ-
પૂર્વક આપવામાં આવશે જ તે તેનો અધિકારી જ છે, કેમકે તેનાથી બનતું સર્વોત્તમ કરવાથી,
તેણે પ્રત્યેક વસ્તુમાં જ કંઈ સર્વોત્તમ છે, તેને તેણે પોતાનું કરી લીધું હોય છે, અને તેથી જો
આપણે પોતે જ આપણા માર્ગમાં પ્રતિરોધ કરનાર થઈને આડે આવતા નથી તો જો કંઈ આ
પણું છે તે અવરૂઝ, આપણને પોતાને જ પ્રાપ્ત થશે તેથી મુખ્ય બાબત એ છે કે સારી વસ્તુ
એવો પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારિ થવું, આપણને પોતાને હિતમ વસ્તુની પ્રાપ્તિને યોગ્ય કરવા
અને પછી નિરતર સર્વોત્તમનો જ આકાંક્ષા રાખીને આપણા જીવનને કેવલ સર્વોત્તમપ્રતિ જ
સ્થિતિમુખ રાખવું, અને નિશ્ચય માનવે કે દરેક પણ નિષ્કલતવના સર્વોત્તમ-તમારાપ્રતિ જ
આકાંક્ષી આવશે

* * * * *

જોને માટે જગત્ રક્ત અપાય એવી જગતમાં અનેક કરવા યોગ્ય કદિન વસ્તુઓ છે એ
વસ્તુઓ મિલ્લ કરનારના ચરણઆગળ અનર્ચન દ્રવ્યસંપત્તિ અથવા વૈભવ કે સત્તા આવીને દબે એય
છે પરંતુ તે વસ્તુને સિદ્ધ કરવાને યોગ્ય પ્રકારના માર્ગને તથા દક્ષિણને જોઈતા પ્રમાણમાં
પ્રાપ્ત એવા પુરુષો જ બહુ થોડા છે, અને પ્રિય બધું! આ જ જગત્માં તમારી તકની જગ્યા છે.
આ પ્રશ્ન એ તમારે માટે ખરેખરો પ્રશ્ન છે, તેથી તમારી પોતાની જાતમાં અને તમારા
પોતાના મનેમાં મગજને અને દક્ષિણને વિકાસ કરવાને માટે તમારામાં ફેરેલાં સૂક્ષ્મ સામથ્યોના
ઉપયોગ કરો અને તમે તેનાં કદિન કાર્યોમાંના એક કે બે કાર્યો સિદ્ધ કરવા સમર્થ થશો, અને
તેનો તમને આદેશાદી બદલો અવસ્ય મળશે.

+ + + + +

ધણા મનુષ્યો એમ માનતા હોય છે કે મનુષ્યમાં જો કંઈ ગૂઢ અથવા અગમ્યસરખાં
સામથ્યો મનાયાં છે, તેનો તો કોઈ મહાન અને એકાએક વા એવીઓ ઉપયોગ જ થઈ શકે છે,
પરંતુ એવી પ્રાપ્તિને આપણા અત્ કરણમાંથી દૂર કરવામાં જરા પણ વિરમ કરવાની અગત્ય
નથી આપણામાં રહેલા એ સૂક્ષ્મ સામથ્યોના આપણી પોતાની જ અલૌકિક શુદ્ધિ અને શક્તિ
એવો વિકાસ કરવામાં ઉપયોગ થઈ શકે એમ છે, અને એ વિકાસ અધિક પ્રમાણમાં કરી શકે તો
હોવાથી આપણી કાર્ય કરવાની કુશળતા પણ તે જ પ્રમાણમાં વિકાસને પામતી જાય છે તેમ
થતા આપણે પછી અધિક પ્રમાણમાં અને અધિક મહાન કાર્યોને કરી શકવાના, અને શકાશીલ
અથવા નિર્વેદવાદી અને તે કહે તો પણ કોઈ અજવાળ કાર્યનું જે કાણે વધારે મત્ત અથવા
વધારે મહાત્મ્ય ગાંધી કહાડવામાં આવે છે કે તત્કાલ જગતે તેને તેટલા જ પ્રમાણમાં તેનો
બદલો આપ્યો હોય છે, અને આપે છે માત્ર એવું મહાન કાર્ય કરવું એ જ મનુષ્યનું કર્તવ્ય
છે. પરંતુ મનુષ્ય તે કરી શકે એમ છે, ને કેવલ મનુષ્ય જ તે કરી શકે એમ છે તમે મનુષ્ય
છો તમે તેવું મહત્વનું કાર્ય કરશો! એવી અમારે સામાટે આશા ન રાખવી.

ઉત્તરિનો રાજમાર્ગ.

[અનુવાદક — વાડીજાલ કાકુભાઇ સંઘવી]

એવું કાંઈ પણ પ્રાણી હશે કે જે પોતાની દશા સુધારના ન આહે ? સર્વ કાંઈ પોતાની ઉત્તરિને માટે અભિનાયા રાખે છે દરેક વાતમાં ઉત્તરિની ચાતો કર્યા કર, પરંતુ જેની ઇચ્છા કરે તેવો ઉપાય શોધી કાઢી તેના સમ્પાદનાર્થ તન-મન-ધનથી જોડાઈ જાય એવા મનુષ્ય થોડા જ છે. ફક્ત 'ઉત્તરિત, ઉત્તરિત, ની જુમો મારનાવી કોઈન કાંઈ પણ લાભ થતો નથી. પરંતુ યોગ્ય સાધન મેળવી તે પ્રમાણે વર્તવાથી ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે આ બાબતમાં "વિદ્યા એ જ દરેક પ્રકારની ઉત્તરિનો રાજમાર્ગ છે" એમ આજકાલ વૃદ્ધિ આજક સુધીના દરેક સારી રીતે સમજે છે.

પ્લોક — શ્રુત્વા ધર્મ વિજ્ઞાનાતિ, શ્રુત્વા ત્યજ્યતિ દુર્મતિમ્ ।

શ્રુત્વા જ્ઞાનમવાપ્નોતિ, શ્રુત્વા મોક્ષમવાપ્નુયાત્ ॥

અર્થાત્ — શ્રુત યાનથી જ પોતાનું ધર્મ કર્મ અથવા કર્તવ્ય કર્મ જાણી શકાય છે વિદ્યા થીજ સર્વ ખરાબ કામ ત્યજી દઈ સર્વોત્તમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે સર્વોત્તમ અને સર્વવ્યાપી શ્રેષ્ઠ સુખ પણ વિદ્યાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, સિવાય સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો બીજો કોઈ રસ્તો એકે છે જ નહીં.

સુખ બે પ્રકારનું છે — એક લૌકિક, અને બીજું પારલૌકિક હવે સુખનું સાધન વિદ્યા છે. જેથી વિદ્યા પશુ, બે જાતની છે એક લૌકિક વિદ્યા કે જેથી આ લોકમાંજ સુખ મળે છે, અને બીજી પારલૌકિક વિદ્યા કે જેથી પરલોકમાં સુખ મળે છે આગળના વખતમાં કામધેનુથી જ વસ્તુની ઇચ્છા થાય તે મળી શકતી હતી. કામધેનુ સર્વ ઇચ્છિત ફળ દેવાવાળી હતી, પરંતુ હવે તે કામધેનુ પ્રથમ જેવા વેશમાં નથી, તેનું સ્વરૂપ બદલાઈ ગયું છે, અને તેનું નામ પણ ફરી ગયું છે વળી તે કામધેનુએ સર્વ દુષ્ટી પ્રાણિબાના હિતને માટે અદ્વિત્ય અવતાર ધારણ કરેલ છે હવે તે હરવખત અને હરધરી દરેક પ્રાણીનું પુત્રવત્ પાલન કરવાને કમર કરી ઉભી રહી છે, પરંતુ અજ્ઞાન પ્રાણિઓને તે દેખાતી નથી તેઓ સમજે છે કે, કામધેનુ હાલના દુષ્ટમય વખતમાં ઔઢંધી પલાવત કરી ગઈ છે, પરંતુ તે તેમની મોટી ભૂલ છે તે સર્વ પ્રાણિયોની ધર્મમાતા હમેશા દરેકના સેવાને માટે તૈયાર રહે છે તે કાણુ છે ? તે માત્ર વિદ્યાજ છે.

પ્લોક — કામધેનુ ગુણા વિષાદાકાલે ફલદાયિની ।

મયાસે માતૃસત્કૃષ્ણો વિષા ગુત્તે ધનં સ્મૃત ॥

અર્થાત્ — કામધેનુના સર્વ શૈલુનો વિદ્યામાં સમાવેશ થઈ જાય છે વળી કામધેનુમાં મોટામાં મોટો ગુણ એ છે કે, દુષ્ટમય સ્થિતિમાં પશુ તે ઉત્તમ ફળ દેવાવાળી છે. પરલોકમાં અને પરદેશમાં પશુ તે માતાની માફક રક્ષણ કરે છે, અને તે ગુપ્ત ધનરૂપ છે.

પૂર્વકાળમાં તે કામધેનુથી સાંસારિક તુચ્છ વિષયમેગોની પ્રાપ્તિ થતી હતી, પરંતુ હવે વિદ્યારૂપી કામધેનુ આલોક અને પરલોકમાં ઉત્તમોત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરાવે છે. 'અજરામરચત્,

પ્રાણો વિધામર્ચય ચિત્તયેત્' અર્થાત્—સજ્જન ચાનવાન જીવિમાન પુરોએ પોતાને અમર અને અમર સમજી વિદ્યા અને ધનનો હમેશા સચ્ચ અથવા સમક કરવાની ચિત્તા અતિસમય સુધી કરવી જોઈએ.

દોહરો—સુખ ચાહો વિદ્યા પદો, વિદ્યા દે સુખ હેતુ.

અવસાગરકે તિરનકો, વિદ્યા દે દદ સેતુ.

ગત્રિદિવસ એવું જોવામાં અને સોમળવામાં આવે છે છતાં મૂર્ખ માણસો ફક્ત ધનને જ માણુથી અધિક સમજે છે, પૈસા-ચાંદી સોનાના કકડાને જ મથાર્ય કામધેનુ સમજી રચા છે, અને કઠી, રોશી, કડ્ડ, વેદ, વીડી વગેરેથી ઘરીરને શોભામમાન કરવામાં જ પોતાને કૃતકૃત્ય સમજે છે, પરંતુ જે જાઅવશાત્ કન્ય વરમાં ચોરી થાય અગર દીવાળી કાઢવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો મૂર્ખ માણસોની કામધેનુ, જેમ પચમ કાળમાં આ દુનિયામાંથી અતધ્યાન થઈ ગઈ તેમ અતધ્યાન થઈ જાય છે સત્ય છે કે, મૂર્ખ માણસો તુરંત ધનસ પદા ચાંદી સોનાના કકડાને જ મથાર્ય સુખસાધન માની બેઠેલ છે, ખરી રીતે,

ધનહોનો ન હોનચ્ચ ધનિક સ સુનિચ્ચય ।

વિષાર-નેન ચો હીન સ હીન. સર્વપસ્તુષુ ॥

અર્થાત્—જેની પાસે ધન નથી તે ધનહીન અથવા નિર્ધન નથી, પણ ધનવાન જ છે. પરંતુ વિદ્યારથી રત્ન જેની પાસે નથી તે નિર્ધન અર્થાત્ કમાન છે, તેમજ

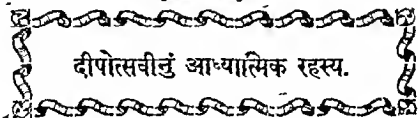
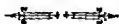
વિદ્યાન પ્રવીસ્યતે લોકે, વિદ્યાન સર્વેષ ગૌરવમ્ ।

વિષયા લભતે સર્વ, વિદ્યા સર્વેષ પૂજ્યતે ॥

અર્થાત્—વિદ્યાન માણસની સર્વ ઠેકાણે તારીફ થાય છે, અને આદરસતકાર મળે છે વિદ્યારથી સર્વ કાંઈ પ્રાપ્ત થાય છે, અને વિદ્યાનુ જ સર્વ માણસો પૂજન કરે છે

અધુઓ ! આથી આપ જાણી ચૂક્યા હશે કે સુખ અને ઉન્નતિનો રાજમાર્ગ વિદ્યા જ છે ફરકનું કર્તવ્ય છે કે, હમેશા વિદ્યાબ્યાસ-વિદ્યાની પ્રાપ્તિ-માટે તક્ષિન રહી મનુષ્યજનનુ સાર્થક કરવું.

(દોલતરામજી)

દીપોત્સવીનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય.

ઉપજાતિવૃત્તમ્ ।

પરાત્પર-ચત્ત્રવદન્તિ સત્ત્વમ્, પરાધિવાચાં પ્રસરચ્ચ યસ્માત્ ।

યદ્ બ્રુયતે સુહૃદમતિપ્રસારે, નમામ્યહં તન્નૃહરિસ્વરૂપમ્ ॥

પૃથ્વીઉપરથી પ્રત્યેક પ્રજાઓ પોતાની દેશ, કાળ, વાતાવરણ તથા આદિ પરિસ્થિતિને અનુ-કૂળ પાતા પ્રયત્નોને ઉત્સવરૂપ મણે છે, અને તે તે દિવસોને પવિત્ર માનીને સ્નેહી, સગાસબ ધી-માને એકત્ર કરીને, પરદેશમાં હોય તો ત્યાંથી વતનમાં આવીને સર્વિશેષ સમુદાયિક આનંદને અનુભવે છે પ્રત્યેક અનુસા અસુક અમુક દિવસો આ પ્રમાણે નિર્ણયિત કરેલા હોય છે તે દિવસો-માં પવિત્રતા સાચવીને, પોતપોતાના ઉપાસ્ય દેવેની આરાધના કરીને, વિવિધ વિધિપ્રમાણે નતોનું પાલન કરીને, નિનિદ્ર ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત રહીને પુણ્યપ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે, અને તે પુણ્યવડે

ધન, બલ, યશ, આરોગ્ય, આયુષ્ય, સતતિ આદિ લૌકિક-અનૌકિક નાનાવિષય સુખસંપત્તિ ઈર્ષ્ય-મર્ષતક સત્તાદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે એવું સર્વે અનાદિકાળથી માનતા આવ્યા છે આ અનેક ઉત્સવોમાં નવીન વર્ષના ઉત્સવને સ્વિશેષ પ્રાધાન્ય અર્પવામાં આવે છે ખ્રિસ્તિ પ્રજામાં ક્રિસ્ટ મસ (નાતાલ), યાહુદીઓમાં શ્વેશહોશના, પારસીઓમાં પતેની, અને હિંદુઓમાં દીવાળી આ પ્રમાણે મોટા ઉત્સવરૂપ લેખાય છે

ઋતુઓથી થતા વાતાવરણના ફેરફારથી વનસ્પતિ અને પ્રાણીવશ ઉપર શરીરના બધા રજુ તથા નિર્વાહન બધા અનેક જનના ફેરફાર થાય છે એ ધૂનૌકિક અરો સર્વે કાષ્ટક અનુભવનો વિષય છે. શિયાળો, ઉન્હાળો અને ચોમાસામાં થકી ગરમી અને શરદી શરીરને સ્પષ્ટ રીતે સમજાય છે હીમ પડવાથી શિયાળામાં ખેતરોમાં પાક બળી જાય છે એ જાણ્યું નથી જાણતું. ચોમાસામાં વધારે વર્ષાથી ધાન્ય ફેલી જાય છે અને ઉન્હાળામાં ની નળાવનાં પાણી સકાવાથી પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિનું જીવન જતું રહે છે એ ક્યાં અજાણ્ય છે? અત્યંત થડીથી લોહી ફરતું બધું થવાથી જીવન અટકે છે અને અત્યંત તાપથી લોહી ઉઠી જતાથી મગજ ગરમી અવસ્થા લુક (Sun stroke) લાગી મરણ થાય છે, તેમ શરદી વધવાથી ‘ઈન્ફ્લ્યુએન્સા’ વગેરે રોગથી પણ મૃત્યુવશ થવાય છે એ પણ ક્યાં અજાણ્ય છે? આ પ્રમાણે મુખ્ય ઋતુઓમાં વાતાવરણમાં થતી સ્થૂન વ્યક્તિઓ મગજનું અચેતન પ્રાણી વનસ્પતિ આદિ સૃષ્ટિમાં જેમ સ્મૂલ વિ-ક્રિયાઓ અને પરિણામો સ્પષ્ટ સમજાય છે તેમ શરીરમાં અને અંતઃકરણસુધી પણ સૂક્ષ્મ વિ-ક્રિયાઓ ઋતુઓના અર્વાચર બેન્ને લાખે થાય છે એ સૂક્ષ્મચિત્તાર કરતાં જ સમજાય તેમ નથી શિયાળામાં લોહીની ગતિ વધવાથી મનની ગતિ વધે છે, શરીર અને મનમાં ક્રિયા કરવાનો બહોળો વેગ પ્રકટે છે, શરીર તથા મન વધારે ક્રિયા કરવાથી જરૂર વધારે આહારને માગે છે, તેમજ ખાત્રી કરી શકે છે, અને તેથી જ શરીર તથા મગજની પ્રવૃત્તિ કરવા સાર પાક, વસાણાં આદિ સગીન ખોરાક ખાવાનો રીવાજ પરાપૂર્વથી ચાલતો આવ્યો છે શીત કટિબધનાં પ્રાણી અને પ્રજા ઉષ્ણ કટિબધ કરતાં શરીર અને મોનસ બળમાં અધિક ચઢિવાતા હોવામાં શેસની શરીર તથા અંતઃકરણઉપર ક્રિયાનો વેગ વધારવાની અસાધારણ શક્તિ એ જ પ્રધાન કારણ છે, આથી ઉત્કુ ઉન્હાળામાં માત્રો શિથિલ થઈ જાય છે, પાણી પીવા છતાં તૃષ્ણા શમતી નથી અને તરફગટ થાય છે નિદ્રા આવતી નથી, જેએની વધે છે અને રૂચિ ઘટે છે, કામકાજ કરવામાં ઉત્સાહ મંદ થાય છે, અને શરીર તથા મોનસ બળ ઘટે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે

મોટા ફેરફારો સર્વને અનુભવમાં આવના હોવાથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વર્ષમાં ત્રણ ઋતુઓ ગણાય છે, પણ વિકારોનું વર્ગીકરણ કરતાં ક્રિયાબેદથી જ ઋતુઓ પૂર્વપુરોએ સ્વીકારી છે તે આ છે—૧ હેમન્ટ, ૨ શિશિર, ૩ વસંત, ૪ ગ્રીષ્મ, ૫ વર્ષા, ૬ શરદ આ જ ઋતુઓ દ્વારા શ્રીસંવિતાનારાયણ આ સ્વર્ગમાં નાનાવિષય કાર્યોને વ્યાપ્તિયમ કરે છે. સુર્યે આત્મા જગત્-સ્તસ્તસ્યુપદ્ય—આ વિષયમાં સ્થાવર જંગમ સર્વ પદાર્થોના આત્મા શ્રીસૂર્યબગવાન છે પ્રાણતરવ પરિપોષક હોઈ સર્વ પ્રાણીપદાર્થોને ભિન્ન ભિન્ન સમયે ભિન્નભિન્ન રૂપે જીવનના વિદ્યોતક હેતુઓને વિદ્યારીને નવજીવન અર્પે છે વનસ્પતિ બે કે અચેતન ગણાય છે તે પણ પોતાના જીવનને શ્રીઆદિત્ય બગવાનના રશ્મિદ્વારાજ પ્રાપ્ત કરે છે અને ઈતર પ્રાણીઓનું પણ તેમ જ છે

વાત, પિત્ત અને કફની સમગ્ર મચવાઈ રહેતાં શરીરવશ સરળતાથી ચાલે છે વૈદકશાસ્ત્ર પ્રમાણે ઋતુઓની શરીરઉપર જૂની જૂની અસર થાય છે હેમન્ટમાં કર્ણો સચય અને શિશિરમાં પ્રકાપ, વસંતમાં વાતનો સંચય અને ગ્રીષ્મમાં પ્રકાપ અને વર્ષામાં પિત્તનો સચય અને

શરદ્માં પ્રકાશ થાય છે, અને આવી વિષમતાના પ્રતીકારનીકે, આહારવિહારમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવાથી શરીરપ્રકૃતિ સચવાઈ રહે છે જેમ આખા વર્ષમાં જ ઋતુઓ છે તેમ એક દિવસમાં પણ જ ઋતુઓ બદલાય છે, અને તેથી એક દિવસમાં પણ સવાર, અપોર અને સાંજના ખાવા-પીવાના પદ્ધતિ હવેના ભારે કોઈને-એક જ પ્રકારના નદિ રાખતાં તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે અને તેથી આરોગ્ય સુરક્ષિત રહે છે, આ જ ઋતુઓમાં પણ શરદ્ ઋતુ બાંધે અને સર્માશ્વમાં ભારે વિકારોને પ્રકટાવે છે, વર્ષા ઋતુ વીતતાં તેનો આરંભ થતો હોવાથી વર્ષામાં સંચય પામેલા પિત્તને શરદ્માં પ્રકાશ થાય છે, આનું ચમત્ કરવાના હેતુથી શરીરમાં વાત, પિત્ત અને કફનું સમાનપણ માયરી રાખવાને આલાદાદિ ચાતુર્માર્ગમાં અને જનઉપાસાદિનું વિધાન પૂર્વપુરુષોએ કરેલું જણાય છે વર્ષાઋતુના બેજથી મગ્ગર વગેરે ઋતુઓની ઉત્પત્તિથી, તેમના કશી વિવિધ પ્રકારના વિષને શરીરમાં પ્રવેશ થવાની આ શરદ્ ઋતુમાં આવતો જ્વર શરીરને બહુ પીડાકારી બણાય છે, એટલું જ નહિ પણ પ્રમગે પ્રાણધાતક પણ થાય છે, આ રીતે તે બધાં જ હોવાથી આ ઋતુમાં જેનું આરોગ્ય મથવાઈ રહ્યું તેનું આખું વર્ષ સારું થઈ એમ મનાય છે અને તેથી જ શત્તે જીવ શરદ્ઃ । વહીને શ્રુતી ભગવતી શતામ્ન યવાનેન્સો વર્ષના આયુષ્યને અર્ધવાનું કહે છે આવા પ્રાણધાતક મકદના સમયમાંથી મુક્ત થવાથી, નદીઓના જળ નિર્મળ થવાથી, મેઘાઆદિન આહાર નિરભ થવાથી, સર્વ ભગવાન નિર્ભાવ રીતે વાતાવરણને શુદ્ધ કરીને નવજીવન અર્ધવાથી, આ સમયને સર્વ પ્રજાઓ મુખ્ય ઉત્સવરૂપ સ્વીકારે છે એ સર્વથા યોગ્ય જ છે વળી જીવનની સ્થૂંસ શરીરની પોષક ધાન્યાદિ સંપત્તિ પૃથ્વીમાંથી પડતી થઈને બહાર આવે છે, ડાંગર, ખાજરી, મકાઈ વગેરે પાકીને નવું ધાન્ય ભરવાનું હોવાથી, અને આ સમગ્ર પુનઃ ભારે માસસુધી ચાલી શકે એ પ્રમાણે લગાર ભરવાથી રથને રથને ન્યૂતાણિક અરી લીધામાં પૂર્ણતાનું અને તૃપ્તિનું લાભ થાય છે, રહેવે તથા સ્તીમર વગેરે સાધનો કામ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ ચાતુર્માસમાં વ્યાપાર બધા અથવા મદ થવાથી તે મદ ઋતુ (દાઝકે ૭૭૭૭૭) ગણાય છે તેનો હવે અવધિ આવવાથી નરીન વ્યાપારનો પુનઃ આરંભ થાય છે અને સમુદ્ર શાન્ત થવાથી આ ખુણી મોસમમાં વહાણના વેપારીઓ પોતાના વહાણ ચાલુ કરે છે ચાતુર્માસમાં વળી એક સ્થાનમાં નિવાસ કરી રહેલા સંન્યાસી અને ઇતર સાધુ પુરુષો પુનઃ પર્યટન કરવાનો-હવે આરંભ કરે છે, તાત્પર્ય કે મહતા મટીને ન્યાં ત્યાં નમ્રતિ જન્મ પામેલી જણાય છે, અને તે કારણથીજ આજ પર્વને પ્રથમ ઉત્સવરૂપ સ્વીકારવામાં પૃથ્વી ઉપરની સર્વ પ્રજાઓ આમ્રહ ધરે છે અને તે વાસ્તાવિક છે.

આ દીવાળીના દિવસોમાં અનેક દીપકો પ્રકટારી પ્રકાશ કરવામાં આવે છે, તેમ નાના પ્રકારનું દાડખાનું ફાટી આનંદ માનવામાં આવે છે, વળી મેરમેરેવાં કરી ધરતા બધા ભાગમાં ખાસ કરીને આરડામાં-ખૂણેખાચરે ફેરવી બહાર અમુક રથને ચૂલી આવવામાં આવે છે આનો હેતુ અલક્ષ્મી-હારિદ્ર્યને હરમાંથી હાંકી કાઢવાનો છે, અર્થાત્ ખુલ્લી મોસમ શરૂ થવાથી ચોમાસાનો ખૂણેખાચરે ભરાઈ રહેલો બેજ તથા જતુઓ દૂર કરીને હવાને સ્વચ્છ કરવામાં આવે છે દાડખાનું ફાટવામાં પણ અનેક રાસાયણિક સંયોગથી હવાની શુદ્ધિ થાય છે, પ્રકાશનો ધર્મ અધકાર-તમસ્-જાળને દૂર કરવાનો છે તેથી દીપકોના તેમ દાડખાનાના એકદમ સાર્થક લાગણ પ્રકાશ અને ઉજ્જ્વળતાથી વાતાવરણની મહિનની જડતા, શરદી અને બેજ દૂર થઈ શુદ્ધિ, લગુતા અને શુષ્કતા આવે છે, અને તેને પરિણામે આરોગ્યની અભિવૃદ્ધિ થાય છે.

સ્થૂંસ ક્રિયા અને વિનોદથી આનંદ પ્રાપ્ત થઈ ઉપરાંત શ્રદ્ધાભક્તિમય-પૂનઃ અતઃકથામાં સકામ-ઉપાસનાદ્વારા પોતાના ઇજ્જેવની આરાધના કરીને, મન્ત્રાદિના નિધિવત્ અનુજાનદ્વારા મન્ત્રમિદિ સાધીને મનોરથોને પ્રાપ્ત કરવા બધાં લોકો આજ દિવસોનો વિશેષ કરીને કાળીયોદય (આસો

વદ ૧૪) નો ઉપયોગ કરે છે અને આ રીતે વૃદ્ધિક, સર્પ, ભૂત, પિશાચ આદિના મંત્ર સાધનારા ઘણા નેવામાં આવે છે. કૃષ્ણપક્ષમાં અમૃતઆવિચ્છદ્રી પ્રત્યેક કતાનું પાન કરવાથી ચતુર્દશી અને અમાવાસ્યાએ તે લોપ યતાં પોતાના શીત રક્તિમદ્ધારા પ્રકાશ પૃથ્વી ઉપર આપી શકે તો નથી અને મપૂર્ણ અક્ષમાં દેવોએ તે અમૃતનું પાન કરેલું હોવાથી, તે સપૂર્ણ પરિવૃત્તિને અનુભવતા હોવાથી પોતાના ઉપામંકો ઉપર પૂર્ણ પ્રસન્નતાથી પ્રમાદને અર્પી શકે છે અને તેથી જ ઉપાસનાદારા ઉપાસ્યદેવના સર્વોત્તમ પ્રસાદ અને સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવાને આ સમયને શ્રેષ્ઠ ગણેલો છે પિતૃઓની તૃપ્તિમાટે આદની અમાવાસ્યાની તેથી સ્વીકારવામાં પણ આ જ આશય રહેલો છે અમાવાસ્યા શબ્દની વ્યુત્પત્તિ નેતાં પણ જણાય છે કે અમા (સદ્) વન્ત સુર્યાચંદ્રમસૌ યસ્યા (તિથિ) સા અમાવાસ્યા-એ તિથિમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર માથે રહે છે અર્થાત્ એકમ રહેવાથી ચંદ્રનો ગોચ પ્રકાશ સૂર્યના મુખ્ય પ્રકાશથી અભિભવને પામે છે ચંદ્રમા સ્વયં પ્રકાશ નથી પણ પરપ્રકાશ હોવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી પોતે પ્રકાશને પામતા હોવાથી અમાવાસ્યાને નિવસે સૂર્યની અન્યત સન્નિદૃષ્ટ હોય છે તેથી અદસ્ય હોય છે, અને જેમ જેમ ત્રિપ્રકૃષ્ટ થાય છે-વેગળા વેગળા જતા જાય છે-દરેક તિથિમાં સમીપથી દૂર દૂર જતા જાય છે-તેમ તેમ તેગની કળા વૃદ્ધિગત યતાં ગીતવતા, પ્રમથ આદિ ધર્મેને પ્રદર્શાવે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે

ધનતેરસને દિવસે લક્ષ્મીપૂજન અને દિવાળીને દિવસે શારદાપૂજન કરવાનો રીવાજ હોય છે. અને તે પ્રમાણે આપારીઓમાં નિમગ્ન પૂજન કરવાનો પ્રચાર આવે છે દીવાળી બાબત ચૂકવી લહેણ દેવાનો હિમાચ પતાવી દષ્ટ વર્ષ આખરે ચોપડા બધ કરવામાં આવે છે અને નવા વર્ષકી નવા ચોપડામાં હિમાચ લખવાનો આરંભ થાય છે

આશ્વિનની દોવાળીની અમાવાસ્યા અને કાર્તિક શુદ્ધ પ્રતિપદાના દિવસો આ વિષ્વપ્રપન્નાવિષ્વ અને વિસ્ફુર્તિના દ્યોતક છે પ્રત્યર્થમાં કારણકાર પરિણામને પામેલા પ્રકૃતિપ્રદેશમાં નિસ્પદ અને નિષ્ક્રિય થયેલુ પ્રકૃતિદ્રવ્ય પુનઃ સ્થાપને પામી નવીન સર્ગનો આરંભ થાય છે /

આખો દિવસ કામ કરીને ચાકી ગયેલો અનુષ્ઠ રાત્રિએ પોતાને ઘેર જઈને શાન્ત યધને નિદ્રાવશ થાય છે અને ખીજે દિવસે સવારે પુનઃ નવીન બલ અને હિસાદને પ્રાપ્ત કરતો કામે લાગે છે, તેમ કાર્યાકાર પરિણામને પામેલી રક્ષ યધ ગયેલી પ્રકૃતિ પોતાના અધિજ્ઞાનરૂપ ચૈતન્ય રસાર્ણવમાં પ્રવયદાને લીન યધને પડી રહે છે, અને તેના સાન્નિધ્યથી નવીન બલને પ્રાપ્ત કરીને પુનઃ સર્ગકાંક્ષે જગત્નો આરંભ કરે છે પ્રકૃતિતત્ત્વનો આ પ્રકારનો પ્રવય અથવા વિનાશ પુનઃ જન્મ પામવાને અર્થ જ છે વેદાન્તમતપ્રમાણે નાથ એ અભાવરૂપ નથી પણ કાર્યગત અણુઓ વિશીર્ણુ યદ્ય કારણકાર થાય છે તે જ છે (નાશ કારણલય) -Destruction is reconstruction જૂના ધરના અણુઓ પોતાના કરણરૂપ તૃતિકારક થયા વિના નવીન ધર્તીપત્તિ સહવતી નથી, તેમ પ્રકૃતિગત અણુઓને વિશીર્ણુ કરનારી શ્રીરુદ્રલગ્નગાત્રી સહારક શક્તિ ખરે જોતાં તે તે અણુઓને નવીન જ્ઞાન, ઐશ્વર્યોદિ સામર્થ્યશુક્ત કરીને પુનઃ સૃષ્ટિયુક્તમાં રચાવે છે, તેથી કલ્યાણજનની છે અને તેથી જ શ્રીરુદ્રને સદાશિવ કહે છે, અને આ પ્રમાણે દ્વિવિધ શક્તિયુક્ત હોવાથી તે નીવદોદિત, વામમૂર્તિ, દક્ષિણમૂર્તિ એ નામેથી જગત્માં પૂજ્યત્વને પામેલા છે અને બ્રહ્મણોના પરમ દૈવતરૂપ છે શ્રીરાદાશિવની આ ઈચ્છા અને ક્રિયા શક્તિની અધિજ્ઞાની દેવી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી પોતપોતાના અભિમાની સદિત અનુક્રમે રૂદમાં લીન થાય છે ધનતેરસે લક્ષ્મીપૂજન અને દોવાળીને દિવસે શારદાપૂજનનું વિધાન પુનઃ જ્ઞાન, ઐશ્વર્યોદિ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવા અર્ગ કરેલું છે તે આ રીત સહેલુક છે એમ સ્પષ્ટ સમગ્ર છે

“અમાસની રાત્રિ, પડવેનું વહાણું.

સપરમે દહારે, સમરમ સમરસ." એમ જોલતા નાના છોકરાઓ પાછળી રાતના ઉઠીને સગરસ વેચના ક્રમે છે સપરસ એટલે મીઠું મીઠું એ જો કે ક્ષાર હોવાથી ખાર લાગે છે તેના પશુ અન્નમા મિષ્ટતા લાવવાનો તેમા ગુણુ હોવાથી તે મીઠું કહેવાય છે મધુર, અન્ન, લવણ, કટુ, કષાય અને તિક્ત એ ઘડ રસમાં લવણુ એટલે મીઠું તે સર્વાંપરિ રસ માનેલો છે. અભની ખર્ગી મિઠાશ મીઠાથી જ આવે છે. આંખાને મિઠાશ જાવવાને મીઠાનું ખાતર નાખવામા આવે છે ફરીના રસમાં સરાશ લાવવાને મીઠું જ વપરાય છે મળને ગાળી નાખવાનો અને વિષમય જગુઓનો નાશ કરવાને તેમાં ગુણુ રહેલો છે વાગ્યાથી કચ્ચ થયું હોય તેા મીઠું લસોડી લારવાથી, તેમ મીઠાની પોટલીનો એક કરવાથી આરામ થાય છે. મોઢા વિનાની રસોઇ મેળવી અથવા નિર્મોલ્ય ગણાય છે, તેમ નરમ સ્વસ્થાવનાનો નિર્જળ માણસ પણ ઉપચારથી મીઠાવિ નાનો અર્થાત મેળો ગણાય છે આ રીતે ખવાપીતામા, ચોપડવામા, રોકવાના એમ સ્વાદમાટે તથા ઔષધ તરીકે તેનો ઉપયોગ થતો હોવાથી મીઠાને સર્વ રસમા ક્ષેષ ગણ્યો છે, અને તેથી વર્ષના આરભને દિવસે " સમરસ " વેવવાથી સર્વ જાતના વ્યાપારલભધામાં, રસકસ આવવાથી લાભ થાય છે એમ મનાય છે વળી નવા વપને દિવસે પ્રાન કાળે વહેતા ઉઠીન સ્નાન કરીને દેવપૂજાદિ કરી આનાપિતા આદિ કુટુમ્બના વર્તિત વર્ગને નમસ્કારવિધ કરી તેમના આંતરવાદ મેળનવામા આવે છે અન્ય સ્નેહી સ્વજનો પરસ્પરને ભેટ છે, નોકરા પોતાના ઉપરીને સલામ કરવા જાય છે, આ દિવસે પોતપોતાની શ્રુતિ પ્રમાણે પોતાની પ્રિય ગણ્યાતી વસ્તુ અન્યોન્યને અર્પણ કરવામા માન ગણાય છે ગાળી પોતાના માહતત ધેર જનન કુંડ આપી આવે છે, ના પિક દર્પણુ બતાવે છે, વાહવવાળા વાળ વગારી આવે છે, અને આમા વસત્રધવા બદલામા કહ દ્રવ્ય મેળવ છે પરમામમા રહેલા પોતાના સ્નેહી સ્વજનોને સાલમુમારકના કુંદર હાર્ડ મોકલવામાં આવે છે વ્યાપારી સારા માહતને જ પોતાનો માલ પહેલવહેલો જ રોકકથી વચે છે. કાલિક દુઃક પ (લાલપાંચમ) સુધીમા ધાતુનાં નવા વાસણુ ખરીદી લાવવા એ શુકન ગણાય છે, અને વેપારીઓ નવા માલની ખરીદો પણ આ દિવસોમા જ કરીને આખા વર્ષમા સાગે લાભ મેળવવાની આશા રાખે છે આ રીતે પોતપોતાના ધર્મા રોજગારમાં આખા વર્ષમાં લાભ મળે એવા હેતુથી આ દિવસે લોકો પોતપોતાની પ્રાપ્ત કિંમતો કરે છે અને આખા દિવસ આનંદમા પીતાવ છે

વર્ષાન્ત અને પ્રવારલના દીપેતસરીના દિવસોને મુખ્ય પર્વતરીકે સ્વીકારવામાં તથા તે મમયે નિર્દોષ આનંદોત્પાદક ક્રિયાઓ કરવામા તેા હેતુ ચમાયલો છે તે ઉપરના વિવચનથી સ્પષ્ટ થયું હશે. આ ઉપરાંત સદ્ગમ અવતોકન કરતા તેના અતમૂન આધ્યાત્મિક રહસ્ય પણ રહેતું છે એ વિચારવુ આવશિષ્ટ રહે છે.

બાજ પ્રદેશમાં સ્થૂપ પ્રદર્શિતુ સેવન કરતા સ્થૂપ આનંદને અનુભવવામાં જ કૃતકૃત્યતા નથી, પરંતુ આ કરતા ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રદર્શિતે આંતર પ્રદેશમાં આચરતા ઉચ્ચ પ્રકારના નાનાવધ સુખાને અનુભવવાને પ્રયત્ન આદરવો ઘડ છે એટલું તેા સ્પષ્ટ સમજાય એમ છે કે સુખ એ કાંઈ જાલ્ય પદ્મચન્દ્રિ નયો પણ સામાન્ય રીતે બાજ પદ્મચન્દ્રિ સનિકર્ષ્યો અતરમાં અનુભવાની અનુકૂલતાનું લાન કરતી અતકરણની શ્રાવણવશેષ છે જ તેમ ન હોય તેા એક વસ્તુ એકને સુખજનક લાગે છે તેા અન્યને દુ ખોત્પાદક માય છે, એક વસ્તુ એક કાળે સુખરૂપ જણાય છે તેા તે જ વસ્તુ તે જ વ્યક્તિને અન્ય કાળે દુ ખરૂપ લાગે છે તેમ થયું ન જાણએ, અર્થાત બાજ પદ્મચન્દ્રિ અતરમા સુખનું લાન કરવામાં માત્ર નામતરૂપ અથવા ઉદીપક હેતુરૂપ થાય છે

અતકરણ ત્રિયણુતમક પ્રકૃતિના કાર્પર હોવાથી તેમા તરૂં ગુણો ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં રહેવા છે, અને ઘણે વિ મુણુત્તમ એ ન્યાયે ચાંચસ એ એનો સ્વાભાવસિદ્ધ ધર્મ, છે. લાલતા

દર્પણમાં અથવા જળમાં આપણા મુખનું પ્રતિબિંબ સ્પષ્ટ દેખાયું નથી, પણ સ્થિર હોય છે ત્યારે જ યથાવત્ જણાય છે; તેમ જ મહિન દર્પણમાં આપણું મુખ મહિન જણાય છે, અને તે સ્વચ્છ થાય ત્યારે પ્રતિબિંબ પણ સ્વચ્છ સ્પષ્ટ જણાય છે, તે પ્રભાણે અત કરણ જે દાણે નિર્મળ અને સ્થિર હોય છે ત્યારે સુખસ્વરૂપ ચિદાત્માના પ્રતિબિંબને તે મહણ કરતું હોવાથી આ પ્રતિબિંબ ત સુખનું જ્ઞાન થાય છે, કારણ કે મિળ્યૂન આનંદ તો આત્માવ્યતિક્રિત કાર્ષ્વ સ્થાન નથી ખાલ પદાર્થ ધણું ધણું તો અનુકૂલવદનીય અત.કરણની સ્થિરતાવાળી રિચાતવિશેષને પ્રકટાવે છે અને ત્યારે જ ઉક્ત આનંદનું જ્ઞાન થાય છે. જેટલો સમય ચિત્તચાંચલ્ય રામે છે તેટલો સમય સુખાનુભવ થાય છે, અને આ સુખવિમોહના હેતુરૂપ ચિત્તચર્ચાને સાધના સત્યાસો અનેક ઉપાયોને પ્રભાવ છે, અને મુખ્યત્વે કરીને આ હેતુને લક્ષીને જ યોગશાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ છે.

આ જ તત્ત્વનું સમર્થન કરતા હલ્લખમ વાણીથી યોગીન્દ્રમણિ શ્રીરાકરાચાર્ય વહે છે :-

આત્માડકંપ. સુજાતમા સ્ફુરતિ તદ્વપરાત્વગ્યયેય સ્ફુરન્તી
સ્થૈર્યં યા ચચ્છલત્વં મનસિ પરિણતિં યાતિ તદ્વત્યમસ્મિન્ ।

ચાચ્છલ્યં દુઃખદેહુર્મનસદ્દમદો યાવદિદાર્થલઙ્ઘિ-

સ્તસ્યાં તાઘત્ સ્થિરત્વં મનસિ વિષયજં સ્યાત્સુખં તાઘદેય ॥

(શત્તુશ્લોકી)

આત્મા નિષ્કપ અને સુખસ્વરૂપ છે, તેનાથી ભિન્ન માયા તેથી અન્યરૂપે, અર્થાત્ સંકપ અને દુઃખરૂપ બાસે છે. આ ઉભયનું સ્થૈર્ય અને ચાંચલ્ય મનમાં પરિણામ પામે છે છટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતા સુધી મનનું ચાંચલ્ય દુઃખતા હેતુરૂપ થાય છે, અને તેની પ્રાપ્તિ થયા પછી ન્યા સુધી ચિત્તમાં સ્થિરતા રહ છે ત્યા સુધી જ વિષયજન્ય સુખનું જ્ઞાન થાય છે.

આ વિષયમાં જડ ચૈતન્યનું સર્વોચ્ચ પૃથકકરણ યતુ સભવતું નથી ચૈતન્યવિરહિત જડ દ્રવ્ય ઉપલબ્ધ થઈ શકતું નથી (Matter and motion are never found apart) પણ સદા સંયુક્તદશામાં જ રહે છે જડ દ્રવ્યમાં ચિત્ત રોકીતની અભિવ્યક્તિનું તારનામ્ય જડચૈતન્યના ભેદનું નિવામક હોય છે. આ નિયમયા જીવ એ એક સંયોગી કાય છે (Nature sleeps in stone, dreams in plant and wakes in man) પાપાણાદિ જડ દ્રવ્યમાં પ્રકૃત સુષુપ્તમાં છે, વનસ્પતિમાં ત્વજનમાં અર્ચત અર્ધ જાગ્રત્ છે અને મનુષ્ય પ્રાણીમાં જાગ્રત છે, તાત્પર્ય ક ચૈતન્યાત્મા પૂણીએ માનવ તનુમાં વ્યક્ત થાય છે પામર અને વિષયી જીવોને આ સત્યનું જ્ઞાન થતું નથી, પણ મુમુક્ષુને પોતાની બદાવસ્થાનું જ્ઞાન હોવાથી, પોતે અવ્યપ્ત અને અપ્રચલકતમાન હોવાનું જ્ઞાન હંવાવી, સર્વજ અને સર્વશક્તિમાન પરમાત્માસાથે આલેખ થયા તે પ્રયત્નવાન થાય છે આ પ્રયત્ન અથવા સાધન અત કરણના અનંત અધિકારભેદવા અનંત ભેદવાળાં છે, પરંતુ મુખ્યત્વેકરીને તેના ત્રણ વિભાગ પાડવામાં આવે છે, અને તે કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ અથવા ઉપાસના માર્ગ છે આ ત્રણે પરસ્પર કેવલ ભિન્ન અથવા વિરાધી નથી પણ પરસ્પર ઉપકારક છે પ્રત્યેકમાં છતર ઉભવના અશો સમાપલા છે અને તમે તે મુખ્ય માર્ગનું અવગમન કરનારને પરિચાગિ દત્ત આલતિકી દુઃખનિર્વાત અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ એ એક જ છે.

આ પરમાત્માત્વ અવાહન મનસંગોચરમ્ । મત્ત્યં જ્ઞાનમનન્તમ્ । વિજ્ઞાનમાનંદં વ્રજ મન વાણીથી અગ્રેય, સત્ય જ્ઞાન અને અનંત વિજ્ઞાન અને આનંદરૂપ સ્વભ છે, તેમ જ્ઞાન જેમાંથી જૂનામાત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, ઉત્પત્ત થયેલા જીવે છે અને જેમાં અતે લવને પામે છે-યતો યા દમાનિ ભૂતાનિ જાયંતે, યેન જ્ઞાતાનિ જીવંતિ, યત્ પ્રત્યભિસંચયંતિ ;

તદ્વિજિજ્ઞાસસ્વતદ્ વહેતિ સ્તુતિઃ । એમ કહીને જોના સ્વરૂપની સમજણ કરાવી છે તે તત્ત્વ સર્વ જૂનમાત્રના આધારમૂળ છે આ જૂન પ્રપચના ઉપાધાનકારણરૂપ આ તત્ત્વને અનેક સમર્થ વિચારદેશો અનેક રૂપે ઓળખવા પ્રયત્ન કર્યો છે દૈતવાદીના મતપ્રમાણે પુરુષ અને પ્રકૃતિ એમ બે તત્ત્વોના સ્વીકાર કરવામા આવે છે. પુરુષ કેવળ ચિત્તિરૂપ છે અને પ્રકૃતિ રાત સિદ્ધ હોઇને પુરુષને અર્થે પ્રકૃતિ-કર છે કેવળ જડ પ્રકૃતિ સ્વતત્ત્વ રીતે ક્રિયા કરી શકે એ સંભવનું નથી, પરંતુ પુરુષના સમ્બધથી જ ક્રિયાવતી થાય છે જેમ અધ અને પશુ સંયુક્ત થાય ત્યારે જ પ્રવાસ કરી શકે છે, એકલા નહિ, અપચન્ન મણિ લોકસુખકન્દી મર્યાદામાં આવતાં લોકમાં અતિ ઉત્પન્ન ધર્મ તે નાના પ્રકારની મેષ્ટા કરે છે, અને લોકના સૂક્ષ્મ અણુઓ નાના આકૃતિ-ઓને રમે છે એ પ્રસિદ્ધ છે દર્શનમાત્ર એકદેશી જ હોય છે સાદસ્ય સર્વોદ્ધારમાં ધટનું નથી. પણ વસ્તુસ્થિતિની સમજણ કરાવવાને ખસ હોય છે, કેવળ ભિન્ન ધર્મવાળા પ્રકૃતિ અને પુરુષ પોતપોતાના રૂપમા પુણ્ય જ છે અને તેથી પરસ્પરના આશ્રયની અપેક્ષા દર્શનમાં ખતાવ્યા પ્રમાણે નથી. કેવળ સ્વતત્ત્વ વિગ્નાનમય પુરુષના સમ્બધી પ્રસવકાળે લીન થયેલી પ્રકૃતિના એક દેશમાં ઇકોડર્શ વહુ સ્યા પ્રજાયેય પ્રકારે હું એક છુ તે અનેક રૂપ માઉ એવા શ્રી મહેશ્વરના સકલપથી આદેમ લોભ મદ સર્જનના આરબ થાય છે. આવે સકલપ આ કારણથી થાય છે તે અતિપ્રશ્ન છે કારણ કે તેવસ્વયે સ્વમાયોડર્શ આત્મકામસ્વકા સ્પૃહા-એ વસ્તુને સ્વભાવ જ છે. કેમકે નિત્યનૂપ્ત હોવાથી તેમન સ્પૃહા હોતી સંભવની નથી, વ્યાકૃત પરિણામને પામતી પ્રકૃતિ પ્રદેશના મધ્યે નિર્વાહ અને સુસ્થિતિઅર્થે તે સમયે શ્રી મહેશ્વરનું લીલાતનુ પ્રકટ થાય છે. અમર્ષાદ, વિશ્વ, અનાદિ અને અનન્ત પરમાત્મતત્ત્વ આ પ્રમાણે સ્વત મર્્યાદાને ધારણ કરીને એક છનાં અનેક નામરૂપથી બ્યવહારાપ છે. વસ્તુત જેમ આકાશ વિશ્વ અને અમર્ષાદ છે, છતાં મટની ઉત્પત્તિ થતાની સાથે તદ્મત ધક્કાકા એવી મર્્યાદાવાળી સજાને પામે છે અને તેથી મહદાકાશથી ભિન્નરૂપે ઓળખાય છે તેમ સત્કાળે પ્રકૃતિસ્થ યૈન્ય મહેશ્વર, સદાશન આદિ નામથી ઓળખાય છે અને તત્ત્વનુસાર તેમના યુગ્ધર્મ ક્રિયાને અધ્યારોપ કરવામા આવે છે

હોઇ પણ કાર્ય ઉત્પન્ન કરના પૂરે તેના ઉપાધાનકારણરૂપ મુળ દ્રવ્યને અન્યત શુદ્ધ રૂપમાં તૈયાર કરવું પડે છે ધટ ઉત્પન્ન કરનાર કુલાત્રને પ્રથમ યતિજાને કાંચરા, મૂળીઆ, ધાસ વગેરે નિરૂપયોગી વસ્તુઓ કાઢી નાંખીને પલાળીને સ્વચ્છ કરવો પડે છે, ધટ ઉત્પન્ન કરનારને કુઆયી કપાસ, કાલાં, કાદી, ફેતરાં વગેરે કાઢી નાંખી શુદ્ધ તાર તૈયાર કરવા પડે છે, અર્થાત સંમિશ્રિત થયેલા વસ્તુસમુદાયને વિચ્છિન્ન કરીને, ખડિત કરીને, છટાર્થની પ્રાપ્તિઅર્થે નિરૂપયોગી વસ્તુનું પૃથક્કરણ કરી વિનાશ અથવા સદાર કરવો પડે છે, અને તે દેહસત્તાનું કાર્ય છે. પ્રકૃતિના સા અભાવને લગ કરનાર આ જ્ઞાનપ્રવાન ચક્રોત્ક્રાંત શ્રી દેહભવવાન પ્રકૃત દ્રવ્યનું પૃથક્કરણ કરીને શ્રી સદાશિવના સકલપને અનુદ્ધ સદ્દિ રચનાને વેગ આપે છે (દેહાન્તઃ સર્વ વિવાના, રૂંચર સર્વમુતાનામ્ । ઋગ્વેદ) પ્રતિદૂષ અણુઓના સદાર થતો હોવાથી તેમને રૂંચ કરાવે છે માટે તે દુષ્ટ કહેવાય છે (સોદયતોતિ દુષ્ટ) ઋગ્વેદમાં રૂંચને મરુત કહીને વર્ણે છે (Thompson's Virod) તોફાની પવનના પ્રયગ વેગથી મોટા ચહેરનાં ચહેર નાશ પામે છે, સમુદ્રમા મોટી આગબેટા અને વહાણ ઉધા પાડી તોફાની પવન જ જામાયતી બારે દાનિ કરે છે, રેતીના રણમાં મુસાફરોને તેજ પવન રેતીના ચક્રરમાં ઘેરી લઇ દાડી દર્ફ યુગાલીને મારી નાખે છે વનમાં મોટાં મોટાં વૃક્ષોને જડ નગમથી તેજ પવન ઉપાડી નાખે છે. આ રીતે શ્રી દેહસત્તાનાં ભિન્ન ભિન્ન કાર્યો સુનિહિત છે

શ્રીરૂઢ ભગવાનની આતર સપત્તિ જોવા તે અત સત્ત્વ અને જહિસ્તમ્બ યુધ્ધાળા વર્ણાય છે-અને ચરીરનો વર્ણ અતરતું સત્ત્વ જહાર ઝગડતું હોવાથી રૂંચેત જણાય છે પ્રકૃતિના અન્યા-

કૃત દ્રવ્યમાંથી પરમાણુઓનું પૃથક્કરણ થયા પછી શ્રી મહેશ્વરની ઇચ્છાપ્રવાનશક્તિ વિધિની અનુક્રમ પ્રકારની રચના થયાનો સંકલ્પ કરે છે, પરમાણુઓનું સંયોજન અસુગંધ રચનાવિષયને જન્મ આપે છે આ સંકલ્પ કરનાર શ્રી બ્રહ્મા ભગવાન સંકલ્પભાગ કરીને વિરમે છે અને તે સંકલ્પના જન ભાવના—(Design) પ્રમાણે અત્યંત સહાયક દેવોદ્ધારા વિધિની મુદ્ધ રચના રચાય છે નિરતર સંકલ્પ એ પ્રધાન ધર્મ હોવાથી બ્રહ્મા ભગવાન અતરૂણાદરૂ રજસ ગુણવાળા અને તેથી રક્તવર્ણવાળા મનાય છે કેવળ સર્જનભાવના કરીને નિરત થાય છે અને ક્રાંત મુદ્ધ દિવા તેમ નાથી થતી ન હોવાથી વેદમાં તેમને ત્વષ્ટા (Architect) કહેવા છતાં તેમની અનુક્રમ પ્રકારની આકૃતિ-મૂર્તિ-માનવામાં આવતી નથી બ્યવહારમાં પણ એમ બેનામાં આવે છે કે ભમ્મ મહા હયો અને નગરોની કલ્પના-વટના—(Plans and designs) પ્રથમ થયા પછી જ તદનુસાર રચના કરવામાં આવે છે આ રચના અથવા ઘટના શ્રી મહેશ્વરની ક્રિયાપ્રવાનશક્તિદ્વારા શ્રી વિષ્ણુભગવાનને અર્પીત છે પરમાણુઓનું સંયોજન થતા નામ રૂપાત્મક દરમિયાન આકૃતિવાદી વિષય રચાય છે આણુઓને સુબ્યવસ્થિત રાખીને શ્રી મહેશ્વરના સંકલ્પનો નિર્વાહ થતા અર્થે સતત ઉચ્ચત રહેતા શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનની રક્ષક સત્તા આ સમગ્ર વિષયનું અને તદ્દગત પ્રાણીપક્ષીનું યથાવત પાલન કરે છે અતર તમસૂ અને બહિરુ સત્ત્વ ધમ હોવાથી તેમના શરીરનો નીચ વર્ણ ગણાય છે નીચ વર્ણનો ધમ સુરક્ષિત રાખવાનો છે સૂર્યાના તાપ અને પ્રકાશથી નેત્રને શીત લતા અર્ધા સુરક્ષિત રાખવાને નીચ-આશમાની (Blue) રંગમાં ઘસમા ઉપરોગમાં આવે છે વાદળી રંગની સીમીમાં પાણી ભરીને સૂર્યાના કિરણો તેમાં પ્રવેશ પામતા તે જળથી જનર, તાપ, વાઈની દશ વગેરે મટે છે એ જળથીનું છે

ધૃતકોટિરૂપ ત્રિમૂર્તિના સ્વરૂપ, શુદ્ધ, ધર્મ આદિના આ રીતે વિચાર કર્યા પછી વિશેષ એમ પશુ જણાય છે કે વ્યક્તિ શરીરમાં રચૂનના અભિમાની વિષય, સૂક્ષ્મના તૈજસ અને કારણના પ્રાણ છે, તે જ પ્રમાણે સમગ્રમાં સૂક્ષ્મના વિરાટ આત્મા, સૂક્ષ્મના હિરણ્યગર્ભ અથવા સૂક્ષ્મના અને કારણના ઈશ્વર અભિમાની ગણાય છે આવી પર મહેશ્વર અથવા મહાશિવનું સ્વરૂપ છે અને તે જ શમવ બ્રહ્મ ગણવા સગુણ બ્રહ્મ છે અને તે પ્રથમના પુરુષસ્થાને છે વિવિધ સ્વરૂપની લક્ષણો તેમને સદા કાયમ બની રહેલી હોવાની ત્યાં અખંડાનંદ અથવા સદગ્નનાં સિદ્ધ હોય છે નોટકમાં પાત્ર રંગમૂર્તિ ઉપર આસના રાખી અથવા ભિમુકનો બેધ ભજનાની વખતે તદ્દરૂપ થયેલો હોય છે, અને કૂંગાર, કરુણ, વીર આદિ રમ્ભનિર્ધારિત કરી શકે છે, છતાં ગતુષ્વ તરીકે પોતે અસુક અસુક નામ રૂપવાળો છે એનું સહસા વિરમરણ થતું નથી—નકાશા કરતાં જ તે જળથી શકે છે, તે જ પ્રમાણે ધૃતકોટિમાં સ્વરૂપાનુસધાન કાયમ રહીને નાના બ્યવહાર થાય છે અને તેથી તે યુક્તયોગી કહેવાય છે તેથી ઉત્તરુ સૂત્રાર નોટકનું સકલ તત્ત્વ સૂત્રારનાં છતાં પોતાના સ્વરૂપનું અખંડ ઘન લક્ષણાર પણ વિસરતો નથી, તેમ માય-મૂર્તિ-પ્રદેશી પ્રાન્ત-ભૂમિઉપર સ્થિતિ હોવાથી શ્રી મહેશ્વરનો દશાવધનો અખંડ આનંદ કાયમ રહેતાં સ્વરસરૂપથી કદાપિ પ્રમુદિત થતી નથી.

વ્યાકૃત પ્રકૃતિપ્રદેશના અનંત બ્રહ્મકોટિમાં એક સદ્ગતિમાં મુખ્ય આધારમૂળ શ્રી સુષનારામણ છે, અને તેમાં આ નવ મહાદિ ગોત્રોમાં આપણી પૃથ્વીના પશુ સમાવશ થાય છે સૂર્ય માંથી જ વનસ્પતિ અને પ્રાણીવર્ગ વૈન-વને પ્રાપ્ત કરે છે સૂર્યનો પ્રકાશ ન પહોંચતો હોય તેના રચનામાં વનસ્પતિ સૂક્ષ્મ જાય છે મલિન પરમાણુઓનો નાશ કરીને હૃદિ અને જાત તેમાંથી જ પ્રાપ્ત થાય છે અગ્નિ અને વિષ્ણુ તેની ચક્રિવિરોધ છે, અને અત્યંત જોડાતો તેના સેવનથી કેવાં અસાધારણ અને ચમત્કારિક કાર્યો કરે છે એ આ નારામી સર્ગમાં અનંતરૂપ નથી, પણ યા અશ્વમેધો ય યજ્ઞ તપતિ તત્ત્વ સયત્સર આત્મા એમ કહીને શ્રીસદાસરૂપ

શ્રુતિ મહાકાલ અથવા મહેશ્વરરૂપ અશ્વમેધના આત્મારૂપે સંવત્સરને સ્વીકારે છે, અર્થાત્ સંવત્સરથી અમર્યાદ કાળની ગણના થાય છે, અને તેના અગતિપર્ણરૂપે ઝનુ, માસ, પક્ષ, અહોરાત્રાદિ છે.

અત્રસંતેમ પાશ્વિમાસ ન્યોતિપશાચ પ્રમાણે આપણા ષઘાઠ (Solar system) માં સૂર્ય એ મધ્યમિદ્ હોવાથી પૃથ્વીઆદિ અરે પોતાના ઉપમહોસદિન તેની આસપાસ વતુધર્માં ભ્રમણ કરે છે, અને ગનિના અનત બેઢથી રાત્રિદિવસથી આરંભી કાળની ગણનામાં ભેદ પડે છે. સૂર્યમંડળમાં સૂર્ય ધનર મદાત્રિની અપેક્ષાએ ગનિરદિન સ્થિર રહે છે પ્રકાશ, ઉષ્ણતા, જીવન આદિ અન્યને મળે છે-અન પોતે મદા પૂર્ણ અને નિર્લેપ છે—

સૂર્યો યયા સર્વ લોકસ્ય વશુર્ન લિપ્યતે વાશુર્પૈર્વાંઘ વૌપૈ. ।

પ્રકસ્તયા સર્વ ભૂતાન્તરાત્મા ન લિપ્યતે લોકદુઃસેન વાઘ ॥

એ શ્રી કાક શ્રુતિ શ્રી સૂર્ય ભગવાનના તટસ્થ સાક્ષીપદ્ધતિ લોકદુઃસેન અરુણ, સર્વ ભૂતાત્રમાં વ્યાપક આત્મતત્ત્વની સક્ષણ કરાવે છે.

પિંડ અને ષઘાઠની વ્યવસ્થા એક જ પ્રકારની હોવાથી સમજીની પેઠે વ્યક્તિ શરીરમાં પણ ચેતન્યનું ગ્રાપક ચિન્દ સૂર્યનું અગ્નિ રૂપ સિન્ન તત્વ છે જુડથી મૈત્રન્ય વિવિકત કરવાને, સચેતન અને અચેતન ઓળખવાને મુખ્ય સાધન હક અગ્નિની કૃષ્ણતા છે, અને આ અગ્નિની મુખ્ય અભિવ્યક્તિ એ પ્રાણુસાયુષી છે પ્રાણુતત્ત્વના સ્પર્શનવિના અગ્નિનો આનિર્માન થતો નથી ભૌતિક ઉત્પત્તિક્રમમાં પણ આકાશાદ્રાવ્ય વાયુઅગ્નિ—એમ કહી પ્રાણુતત્ત્વને જ મૈત્રન્યની અભિવ્યક્તિનું મુખ્ય સાધન માન્યુ છે—પ્રાણા યૈ યદો ધૌર્ય, સત્પ્રાણેષૂત્કાન્તેષુ શરીર-અવિહુમધિવત (વૃદ્ધદોષરણ્યક) આ પ્રાણુતત્ત્વના પ્રજાવથી જ યથ, બળ આદિ સર્વેતિ મામ થાય છે અને તે નીકળા જતાં શરીર પુલીને તેના અણુઓ વિશીર્ણ થાય છે પ્રાણની સ્પર્શ કરાથી જ ગર્ભમાં આત્માનો આનિર્માન અનુભવાય છે મૈત્રન્યની પ્રતિતી અને સરજા-નું ગ્રાપક ચિન્દ એ કેવળ પ્રાણુ જ છે. સચેતન શરીરમાં સર્વથી પ્રથમ પ્રાણુ પ્રવેશે છે અને સર્વથી અંતે પ્રાણુનું ઉત્ક્રમણ થાય છે. અગ્નિની ઉષ્ણતા શરીરમાંથી જતી રવા છતાં ચેતન પાશ્વુ જાય છે “પ્રાણુ ઉપર આરૂઢ-થઈ, જે ક્ષણુ ત્યજાનું” આ ધામ,” એમ શ્રીક્રુએ પ્રસિદ્ધનાણીનિવાસમાં પ્રાણુતત્ત્વદ્વારા ત્રિગ શરીરની લોકાન્તરમાં ગતિ થવાના નિયમને સ્ફુટ યો છે મમમ ષઘાઠમાં પ્રાણુતત્ત્વ અનુસૂત રહેકું હોવાથી પિંડ ષઘાઠથી એકતા પણ તત્ત્વ દ્વારા સાધવા સત્તાઅ પ્રયોગે છે.

મયાનિયમ પ્રવૃત્ત કરવાથી જેમ મમહિમાં વિરાટ પ્રજાપતિનું શરીર સુસ્થિર રહે છે, તેમ વ્યક્તિ શરીરની સુસ્થિતિ મરાવા અર્થે વિરાટ આત્માને અનુકૂલ રહીને વર્તવાની અપેક્ષા રહે છે દિક્ષાસ્ત્રના ઓપરાત્રિ પ્રયોગે પ્રકૃતિ (Vigraha) ને અનુકૂલ રહીને જ શરીરની સ્થિતિ સાચાવા, નિશ્ચિતિ આપી નિરામય થવા અર્થે કુરવને ક્રમ કરવા દેવાના આગ્રહથી જ નિર્જિત થયેલા ક્રોધ છે કુદગ્નની સાથે અત્યંત અવરોધિપક્ષે (Imped of least resistance) રહેવામાં સુખ પ્રમાણે છે તેથી પિંડગત પ્રાણુનું અત્યાગત પ્રાણુસાથે સામ્ય સાધી ગુરુપદ્ધતિ યુક્તિવડે એકતા અનુભવવાથી અખડ, બનાદિ, અનુભવ, આનંદધન, પરમાત્મન ત્વનો અભેદ સાક્ષાત્કાર અનુભવાય છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સૂર્યમંડળના મધ્યમિદ્ અને કેન્દ્રસ્થાનભૂત શ્રીસવિતાનારાયણની આત્મયામ કરી પૃથ્વી પોતાની ધરી ઉપર ચોરીય ક્રાકમાં ફરી રહે છે, તેથી રાત્રિ દિવસ થાય છે સૂર્યના ઉદગાસ્તગમ્યથી દિવમ તથા રાત્રિ થાય છે એમ બ્યત્કારમાં કહેવાય છે તે સર્વાંશ સત્ય નથી પૃથ્વીનો ગેહાર્ધ સૂર્યમંડળ હોય ત્યાં પ્રકાશ હોય છે તેથી ત્યાં દિવમ ગણાય છે. તે જ

કાર્યસિદ્ધિના અંતે થતો આનન્દ.

[અનુવાદક—વાડીલાલ કાકુભાઈ સઘવી] -

કોઈ પણ કામ સફળતાપૂર્વક કરવાથી આનન્દ થાય એ સ્વાભાવિક છે. શરૂ કરેલ કામ પૂર્ણ થવાથી હમેશા સુખ અને શાન્તી મળે છે. જ્યારે મનુષ્ય પોતાના કર્તવ્યથી મુક્ત થાય છે, ત્યારે તેનું હૃદય હલકું અને મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે, એમ સન્ત પુરુષનું કહેવું છે, કામ બંધે નજીવું હોય પણ જો તે તન-મનથી કરવામાં આવે તો સતોષ પ્રાપ્ત થાય છે.

કામથી કરનાર માણસ સર્વથી દુઃખી સમજાવે¹ એ આવશ્યક કામમાં પરિશ્રમ અને ઉશ્વેગની જરૂર છે, તેથી દૂર રહેવામાં સુખ અને આનન્દ સમજનારનું ચિત્ત હમેશા બ્યાકુલ અને અચળ રહે છે. તે પોતાની આંતરિક લજ્જાના ભારથી દબાયેલો રહે છે, અને મનુષ્યત્વ અથવા પુરુષાર્થને ગુમાવી બેસે છે. જેઓ પોતાની યોગ્યતાનુસાર કામ કરતા નથી તેમને તેમની ભરણ પ્રમાણે વર્તવા દો. એમ કારણાધર્મનું કહેવું છે. જે માણસ પોતાના કર્તવ્યનુસાર વર્તેલો નથી, જે પોતાની પૂર્ણ શક્તિનો ઉપયોગ કરતા નથી, તેઓ પ્રથમ આચરણથી અને છેવટે શરીર અને દશાથી બ્રહ્મ થાય છે, એ નૈતિક નિયમ છે. જીવન અને કર્તવ્ય સમાનાર્થક છે. જે પ્રમાણે મનુષ્ય દૈહિક અથવા માનસિક અધ્યવસાયથી દૂર જવાની કાશિય કરે છે, તે પ્રમાણે તેના નાશનો આરંભ થાય છે.

જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિ પ્રમાણે માનસિક અથવા દૈહિક પરિશ્રમથી પોતાની કરજ બળવે છે, તેના પુરુષત્વની હમેશા શ્રદ્ધિ થઈ જાય છે.

એક બાળક કે જે પોતાના તમામ પાક બરાબર વાંચી લીધા પછી કેવો ખુશ થી જાય રહે છે ?

જેણે પોતાના શરીરને કટલાય મદિના અથવા વર્ષો સુધીના પરિશ્રમથી બળવાન બનાવેલ છે, તે પહેલવાન ધરેલું સુખી છે. જ્યારે તે અધ્યાત્મિક રીતે એકદમ આનન્દ મહિમા ભરે તરફ પાછો ફરે છે, ત્યારે મિત્રોની વધાઈથી તે ગર્વદાયક થઈ જાય છે. વર્ષો સુધીના દુઃખ પરિશ્રમથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કર્યા બાદ વિદ્યાર્થીનું હૃદય આનન્દથી ઉભરાઈ જાય છે. વ્યાપારી લોકો પોતાની મુશ્કેલીઓ અને અડચણોને નફો પ્રાપ્ત થયે જાતી કરે છે, અને ગૃહસ્થ મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત કરેલ પૈસાથી જન્મા બાદ પૂર્ણ સતોષ માને છે.

સાંસારિક અથવા આધ્યાત્મિક સર્વ કામ, મનુષ્યના પરિશ્રમનો બદલો સફળતાના રૂપમાં આવે છે. આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ પૂર્ણ થવાથી જે આનન્દ થાય છે, તે સત્ય, મહીર અને ચિરસ્થાયી રહે છે. જ્યારે પોતાના આચરણના કાર્ણ પછી દેખને સંસારની સન્મુખ રાખે છે, ત્યારે તેને અસીમ આનન્દ થાય છે. જે ધર્મપ્રેમી સજ્જન સદાચરણના નિયમ બનાવવાના પવિત્ર કાર્યમાં જોડાયેલા રહે છે તે આત્મશાસનની પ્રત્યેક સીડીપર અપૂર્વ આનન્દ લૂટે છે. તે આનન્દ તેના જીવનની સાથે છે. પરંતુ તેના આધ્યાત્મિક સ્વભાવનો તે એક મુખ્ય ભાગ જ છે.

જીવન મુદ્દમય છે. બાળ અને અવસ્તર બન્ને દશાઓમાં મનુષ્યે મુશ્કેલી કરવું આવશ્યક છે,

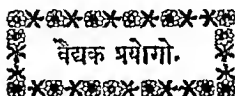
સસારમાં ચોતાની સ્થિતિ બનાવી રાખવી એ જ પ્રયત્ન અને સફળતાનો એક ક્રમ છે. મનુષ્ય સમાજનું એક લાભદાયક અંગ બની રહેવું, તે જાણ પ્રાકૃતિક તત્વોથી અને અભ્યતર ધર્મ અને સત્યના દ્રોહિયોથી સફળતાપૂર્વક લડવાની શક્તિપર અવલમ્બીત છે.

મનુષ્યનો એવો એક પ્રાકૃતિક સ્વભાવ છે, કે તે હમેશા સારામાં સારી ચીજો, ઉચ્ચ કામનાઓ અને મોટા મોટા ઉદ્દેશોને પ્રાપ્ત કરવામાં જોડાય રહે છે તેને પ્રાપ્ત કરી લેવામાં જ મનુષ્યને આનન્દ થાય છે. જે શીખવાને માટે તત્પર રહે છે, જાણવાને અભિલાષી છે, તે પ્રયત્ન કરવાથી અવસ્થ જાણીતો થાય છે, અને અનુપમ આનન્દનો અનુભવ કરે છે.

શરૂઆતમાં નાની નાની ચીજની પ્રાપ્તિ માટે, પછી મોટીને માટે, ત્યાર બાદ તેથી પણ મોટીને માટે મનુષ્યે અવસ્થ પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ અને તે પ્રયત્ન જ્યાં સુધી સર્વથી ઊંચું પ્રયત્ન બરાબર ન બને ત્યાં સુધી બરાબર શરૂ રાખવો જોઈએ. છેવટે તેમાં સત્યને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, જેમાં સફળતા મળે તે પૂર્ણ આનન્દ પ્રાપ્ત કરશે.

જીવનનું મૂલ્ય પ્રયત્ન છે, પ્રયત્નનો ઉદ્દેશ સફળતા છે, અને મરણતા આનન્દનું મુખ્ય સાધન છે જે મનુષ્ય વિના સ્વાર્થ સફળતાનો આનન્દ ઉઠાવે છે, તેને ખત્મ છે.

(મહેન્દ્ર)

વૈદ્યક પ્રયોગો.

(લેખક-આર્ચબેશ મયારામ મુંદરજી)

મધુર સુદરાનિ સુરંજ.

આંબળાં હરડાં; સુંક, મરી, પીપર. ગળાં, નિમ્બ, પીતપાપટા-ખાસણીઓ, મેથ, હંદળ, અતિવિષ, વાળો, વજ મહત્તીઆનાં મીઠા; ચંદન દેવદાર, કાળીજીરી, તે બરાબર કરીયાતાની પાદ-ડીને કદબો, એ સર્વનું બારીક સુરંજ કરવું તેમાંથી સાંજસવાર બા બાર બા બાર લેવું, તેથી સર્વ તાવ અને તેથી યજ્ઞેલી ઉપદ્રવ એ સર્વ મટી જાય છે એક સાતું લેવામાં રાખવું થડ પાણીથી ફાફી ઉતારવી.

વાયુ રાઈ વિનાશકલેપ.

રાઇ, સરંગવાના મુગ, ધતુરા, વજનાગ, સાયોડી, એરકમુળ, સુખડ, દેવદાર તેલીઓ. ને કપુરકચી, કપુરને તલ એટલાં વાનાં બહુજ બારીક હાસમાં વાટીને વાએ રહી ગમેલ ભાગમાં નિત્ય ચોપડે છે તેથી સર્વ જાનના વાયુ, રાઈ, ઉચ્છી, ગડીયું, કુખાવો, વેદના એ સર્વ આરામ પામે છે સૂંઘી વા, કડનો વા, માયાનો કુખાવો એ સર્વ મટે છે, ચસક બંધ થાય છે આ ઉપાયમાં વજનાગ છે તેને બદલે કાંઈ વાળો નાખે છે, અને કાંઈ તે બહુને બદલે અરીજી નાખે છે, અને કાંઈ તો આ લેપને બદલે ચાર ચીરતેજ વાએ રહી ગમેલ ભાગ ઉપર લગાવે છે આથી જરા જરા ભાગ બળે, તેની ચિંતા નહીં. પણ તડતડી જાય તે પછી આ લેપ ન કરવો. આરામ થશે. ઉપર પછી ધી લગાવવું.

ધાધર ઉપર લેપન [સઘ છે]

ગધક, રાળ, સાકર, ટકણપાર ને ગુગળ તથા જીવામાનાં ડીટીઆં એટલાં વાનાં સરખે ભાગે લઘ વાટી, લીણુના રસમાં ચોપડ કરવો. એટલે ત્રણ લેપમાજ ધાધર મટે છે જેમ ગદ્ગ બ વારીક વટાય અને ધાધર સાણુવડે ઘોષ તાણ કરીને લગાવાય, તેમ વીથેય દાયદો ધાધર છોલવી નહી. ખરજના ઉપર પણ ગુણ કરે છે. ખસ મટે છે, ખસને તેલમાં ઘુટીને ચોપડવામાં મેલુ ઉપાય સારો છે

પારક મસમ વિચર્યાંકા ઉપર.

પારો ૧ ભાગ ચાક બે ભાગ, બેચનુ ઘી ૪ ભાગ તેને ત્રણ કલ કરવું મરદન કરવું તેમાં ગોઠવું ઘી ઉમેરવું તે આછું ચોપડવાથી ખર્જવું ધાધરને ખસ તથા ખીખ ચામડીના દર્દી જુઓ સવા, એ સર્વ મટે છે વિરોધાત્મક ચાદી દૂર થાય છે.

કેરાકલ્પ-કેરાકાળા થવાનો ઉપાય

હીરાકસી, મોરચુથુ, ફટકડી, એક એક ભાગ, દરડાં બે ભાગ, આંખળાં ૨ ભાગ, કાણુ માપુ ૨ ભાગ, ગળીના પાંદડાં ૧ ભાગ, તે સર્વને બહુજ બારીક વાટી તેની સોગડી વાળી લેવી તેમાંથી ધસી ઘોળા કેશને લગાડવાથી તે સ્થામને સદૃઢ થાય છે ઘોળા કાઢ ઉપર લગાડવાથી દાયદો થાય છે. સ્વેત કુષ્ટ ઉપર ખીથે શીથમનો જાડીઆં બાવચી એ ગધક સહીત લગાડતાં દાયદો થાય છે ખરજાલ, આંખળાનો ઉકાળો બાવચી ચુરણ ૪ વાલ નાખી પીવાથી સ્વેત-કુષ્ટ મટે છે

આરોગ્યતા સંરક્ષક સાધન

પક્ષેષ ષમનં કુર્વાત્ । માસે માસે ચિરેચનં
નસ્ત્યં ત્યાગ્રી માસેસ્મી । પળ્ટે પળ્ટે મ્મોક્ષણ ॥
સત્તાન્દે ઘત પાનંચ । પક્ષે પક્ષે ચલંઘનં ॥
અર્વં વિચાને મનુપિ । આરોગ્ય પ્રમથાસ્થિરા ।

શીળસ ઉપર

સરપખો, રણધોકલો, રાતી સાયોડી, બાંગ, અરણી, કાળીપાટ, કડવું બદાવલું, કરદીયુ, ખાજવણી, ખાટ, એમાંથી કાઢવું પશુ ગુગળ તીખા સાથે જરા જરા બે ત્રણ દિવસ પીવાથી શીળસ મટે છે

દરેક તાવ ઉપર

મહાજમનુશ ઘે માગ કોદમન એક માગ ઘમ મેલ્લગોને તેમાંથી ૧ નયગ્રેન તાવ આવવા અગાઉ અર્ધે પોરે કે પા પોરે દહી સાકરમા મેળવી દેવાયો યે ગ્રણ ધારામા સર્વ ટાઢીઆ ઉનીઆ તાવ જાય છે. પથ્થ દહી ભાત, ખીર-ફધ

ગુરુ ગોવિંદસિંહ.

(અનુસંધાન ગતાકથી)

ગુરુજીને આથી દુ ખ થયુ કારણ કે તે જાણતા હતા કે આપણો વિગમ છે નો આ રીતે પાંચ દસ દિવસ કહાડી નાખવામાં આવે તો મુસલમાનોને ઘેરા ઉઠાવેના જ પડશે પરંતુ માતાજીના બોધવાથી તેમણે શિખોને બોધાવી કહ્યું કે જે શિખોને પોતાનો જીવ બચાવવો હોય તે જીવ હોય તેમણે બેઠાસક જરૂં અને આ રસ્તાવજ ઉપર સહી કરતા જીવ આથી ધણા ગુરૂનો ત્યાગ કરી ગુરુશિખ્યનો સખધ તેડવા ખુદીખયા ધણા સાચા સેવકો તો ગુરૂની સાથે જ અડગ રહ્યા તે વીરસિંહ પુત્રો કહેતા કે ગુરૂની સાથે મરવું એ જીવવા કરતાં પણ વધુ મૂલ્યવાન છે તે પછી માતા ગુજરીએ જે જનાર શિખો હતા તેમને કહ્યું કે—' તમે બધે જાવ અને ગુરુ ગોવિંદની ઓ અને પુત્રાને પણ સાથે લેઇ જઇ જાણ સારા રથે મૂકો. ' ગુરુજીએ પોતાની આઘાની વિરૂદ્ધ વર્તનારને એટલું જ કહ્યું કે —' જે માર્ગનું મહણ કરવામાં આવે છે તે માત્ર આત્મપ્રાતક માર્ગ છે. તેનાથી દુ ખ જ મળશે. જે તમે જે ત્રણ દિવસે દુ ખ સંહન કરી છો છો તો દુ ખનો અત પ્રતિદાને પૂર્ણ સુખ સાથે આવત.

ગુરુજીની વાત કેટલાક શિખોએ અને માતા ગુજરીએ પ્રથમથી જ વિપરીત માની લીધી હતી, શીખો જવાને તૈયાર થયા, સ્ત્રીઓ અને બાળકોની તૈયારી થવા લાગી. જેટલી મિલકત લેવાય તેટલી લાઇ સ્ત્રીઓ રંધમાં બેસી ગઇ ગુરૂના લાડલા અને અન્ય વિશ્વાસપાત્ર યોદ્ધાઓમાંથી કેટલાક રંધની આગળ રહ્યા તે કેટલાકે પાછળ ચાલવા માંડ્યું જમણી બાજુ ગુરુદેવ જાતે અને તેમના કેટલાક મહારથી લોકો રહ્યા. આ રીતે સ્ત્રીઓના રંધનું રક્ષણ કરતા શિખોએ બ્યવસ્થા સાથે પ્રસ્થાન કર્યું ત્યાં તે લોકો ગદની બહાર નીકળ્યા કે દેરોદિ પહાડી રાત્રીઓના કહેવાથી દુષ્ટાચારી મુસલમાન સેનાખંડોએ શિખો ઉપર હુમલો કરવાનો હુકમ આપ્યો. અને મુસલમાની સેનાએ ખાર કરવાની શરૂઆત કરી આથી શીખોએ ખુબ પોતાનો તત્તવારોથી સામે ઉત્તર વાળ્યો રાજકુમાર, અજીતસિંહે આગળ આવી ઓરચો લીધો જેથી કેટલાક વખત સુધી તો મુસલમાની સેના આગળ આવી શકી નહિ અને ગુરુગોવિંદસિંહ, સ્ત્રી અને માળીકાનું રક્ષણ કરતા-કેટલેક ગાઉ દૂર આગળ નીકળી ગયા પણ મુસલમાની લાખો સૈનિકો આગળ સૂઝીબાર શિખોને રણમુખિં છોડવી પડી કેટલાક શિખો માર્યા ગયા, કેટલાક ધામલ થયા, યોડા નાસી ગયા, પણ માર્ગમાં પહાડી રાત્રીઓએ કેટલાકને મારી નાખ્યા ગુરુગોવિંદદેવ અને બીજા યોદ્ધાધણા સાથેના શિખો આખરેતરની તરફ ગયા. રસ્તામાં સિરસ્તા નદીમાં પુર આવવાથી તે ઝાળગી શક્યા નહિ અને તેવામાં પાછળથી મુસલમાની સેના આવી પહોંચી, પુર કરવાનું સમય જોતાં યોગ્ય ન લાગવાથી ગુરુગોવિંદસિંહ પોતાના બે દિશાર પુત્ર અજીત અને લુહારની સાથે નદીમાં ધોડા નાંખી નિર્વિગ્ને પાર નીકળી ગયા તેમની બંને સ્ત્રીઓ પુરપના વેશમાં પૂર્વ દિશા તરફ વાલી ગઇ. અને ત્યાં એક જવાહરસિંહ નામના શિખનું ઘરજુ લીડુ. માતા ગુજરીએ બે નાનાસિંહ-શાવક જોરાવર અને હોતસિંહ સાથે એક ગુફામાં સતાઈ જઇ પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા.

સુભદ્રા

માતા ગુજરીની સાથે પુરોહિત ગગારામ કરીને એક બ્રાહ્મણ હતો. તે ગુરસાહેબના ધરનો જીવો નોકર હોવાથી વિશ્વાસ પાત્ર હતો. તેણે માતાગુજરી અને બે બાળકોને પોતાના ગામ ખેરીમાં તથા જઈને પોતાના ધરમાં રાખી આપ્યું. માતાજીએ સધળા સામાન, જેમાં ધણું ધન, વસ્ત્ર, રત્નો, ધરેણું હતા તે સુરક્ષિત રાખવાને માટે ગગારામને સોંપ્યા. કારણ કે તેના સિવાય બીજું કોઈ સાચવનાર નહોતું. ગગારામે ધનના લોભથી આ બધું ધન સત્તાડી દીધું અને સવાર થતાં તો ચોરી થવાની ખબર પાડી.

માતા ગુજરી આખી રાત જાગી નહોતી. કોઈકને જુદાવસ્થામાં સ્વભાવથી જ ઉંધ ઓછી હોય છે અને તેમાં વળી બાળકોને ધનની નીચતા અને દર વખત તેને યત્નના આવવાના ભય કારણ થતાં તેથી ઉંધ ચાલી આવે? તેણે ગગારામને આમ કહ્યું તો જાણ સરળતાવે કહ્યું - 'જા બેટા તું અમારા ધરનો જીવો નોકર છું. હું આખી રાત ઉપાનથી, અહીં કંઈ ચોર આવ્યા નથી, હા તું તો ચાર પાંચ વખત રાત્રે આવ્યા હતા, આથી નાહક ચોરીનો શોર ખેંચી કરવો એ મિથ્યા છે ચોર આવત તો, મન પ્રયત્ન ખમર પડત જા કોઈ મુસલમાન સાંભળી શે તો મારા બાળકોનાં જીવ જશે. અને લાલ કંઈ નાંદ થાય અને ધનની પરવા નથી તું ખા ને ખુશી રહે મુગલાની પાસે જાય તેના કરતા આ ધન તારી પાસે રહે એ ધણું સાફ છે તું અમારા પોતાનો છે કંઈ પારકો નથી. માટે સુપ રહે ને મિથ્યા ઘોંઘાટ કરી ભાંકા ભેગા ન કર. ને મારું કહેવું માન, મને કોઈ ઓળખી જશે તો મારા બાળકો માર્યા જશે."

આ સાંભળી પરાજી ભોગી પુરોહિત પુત્ર દયાને બદલે દૂરતા બાપી ગઈ તેણે કહ્યું, વાહ, મે તમારા પ્રાણ બચાવવા ધરમાં રાખ્યા ને ચાકરી કરી તેનો બદલો કે, મારે માથે ચોરી મૂકી છે? આમ કહી તેણે તેમને મુસલમાન આધિકારીને સોંપી દીધાં.

એ આધિકારીઓએ તે બાળકોને વૃદ્ધ માતાજી સાથે સર હિન્દના ભોગ પતિ વજીરખાની પાસે મોકલી દીધા તે દુષ્ટ નાઈમી એ મુસલમાની ધર્મ વિદ્વાના પ્રતાપથી તે પાંચ છ વર્ષના બાળકોને પોતાની આઠા કહી સબજાવા કે—જીવો, કારણ તમે કલમો પડીને સાચા ધર્મ હસ્તમાં પર હમાન રાખો નાંદ તો પ્રાણહનના રસ્કાર કરો તે સિદ્ધ થાવોએ ઉત્તર આપ્યા કે અમને મૃત્યુ જ વધુ પ્રિય છે

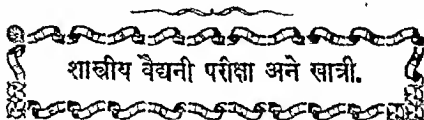
વજીર તેમને બેનકે પ્રકાર ચારીરક કષ્ટ આપ્યું અને સત્તાબ્યા છતાં તેમણે ન માનવાથી કુક્રમ કયા કે તેમને જીવતા જ બીજામાં ચણી દા આ રાક્ષસો આઠાનું પાલન સધર્મી મુસલમાનોએ હર્ષથી કરવા માંડ્યું જ્યારે ભીત ચણાતાં કાન સુધી ચણાતે ભારે દરી મદમદી ધમોવધમી વજીરખાએ સર'હ-હના ભોગ પાતિન કહ્યું કે—જીવો હવે પશુ કલમો પડીને ધસધામ કબૂલ કરા કે જેથી તમારા પ્રાણ બચે. અમારું કહેવું માનો અમે તમને સાચી સલાહ આપીએ છીએ. મુસલમાની ધર્મ જ સાચા ધર્મ છે "

ગુરુપુત્ર રાજકુમાર જનાહિરાસંહ કહ્યું — 'એમ બને? અમે ગુરુને વિનંદિતતા પુત્રો છીએ. અમને મોતનો શું ડર બતાવો છો? 'હન્ડુ જાતને માટે નાનાભાઈ ફોસાહે કહ્યું કે—'અમે જરૂર પ્રાણને હોમીયું. આ રક્ત દ્વારા આર્વાવર્તની સાથે જે અન્યાય અને અત્યાચાર થયા છે તેનો બદલો લેવાશે. હે દુષ્ટ! તું તારો રક્તની ખાસ છુટકો લે, જીવે છે શું? "

આ બાળકોની વાર્તામાં સત્યતા, વીરતા, દેવ ભક્તિ અને ઈશ્વર શ્રદ્ધા હતી કોર હલ નો વજીરખા જેવા મુસલમાન પશુ એકવાર—શાંત થઈ બાળકોના મો સાચુ તારી રહ્યો. એટલામાં અલિધેરકેટલાના હાંકો—વજીરને સમજાવીને કહ્યું કે આ બાળકોનો વધ કરવો એ

નિર્દયતાનુ કામ છે, અને સસારમાં અપકિર્તિ થશે. આપ તેમનો વધ ન કરો ! પરંતુ તેવાનાં વચ્ચરનાં મુસાફર આવા એક સાચો ક્ષત્રી એવંજીએને ફરી પોતાનો વિચાર દૃઢ કરવાને કહ્યું, આ બાળકોને છોડવા એ ઠીક નથી આથી વચ્ચરમાં જાતે ધર્મ પાવન કરવાને તૈયાર થયા. અને તેવામાં પેલા બાળકો પશુ રહી સહી પૂરી કરી -

જન્મદોષો પાપીષ્ઠના મુખમાંથી ' મારો ' શબ્દ નીકળતાં જ બાળકોનાં માથાં ધડથી જુદાં કરી દીધાં, આથી પ્રજા વર્ગમાં-હિંદુ અને મુસ્લમાન સર્વમાં આ નિર્દયતાના દરખાને જોઈ કુ ખ થયું વચ્ચરના ઉપર તિરસ્કાર હતો અને નગરમાં દાહાકાર વર્તાઈ ગયાં ત્યારે આ કુસમા ચાર માતા ગુન્ગરોને મળ્યા ત્યારે તેણે જાણ્યું કે ગુરૂની આજ્ઞાને મુન સમજીને ન માનનારી આ પરિણામ આવ્યું તેમણે કુ ખ અને આન્તરિક શોકથી કારાગારના કાંઠે ઉપરથી નીચે પડી પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો. આ સમાચાર દેશમાં બધે ફેલાઈ ગયા. અપૂર્ણ.

શાસ્ત્રીય વૈદ્યની પરીક્ષા અને સારી.

(દર્શાવનાર—આર્થવૈદ મયારામ સુંદરજી)

નીચે પ્રમાણે વૈત કે વૈદક ઉપાય કરાવનાર જો વૈદ્યપ્રત્યે-તેના અર્થ જાણવા પૂછે છે તેને ઝાળ પ્રશ્ન પૂછશે અને જો તેના ઉત્તર કુશળ શાસ્ત્રીવૈદ પાસેથી જાણવા પ્રમાણે તેના ઉત્તર આપે તો જાણવું કે તે ઉત્તરવૈદ નહિ પશુ આપુવૈદ જાણનાર આર્થવૈદ છે. અને તેમ કુશળ વૈદની પાસે રોગોપચાર કરવાથી હાની ન થતાં રોગ મટાડવાનો કાયદો મેળવી શકશે

૧. આર્થવૈદકની ઉત્પત્તિ પ્રથમ કેનાથી થય ?
૨. આર્થવૈદકના બેઠકથી પ્રથ કયા અને લઘુત્વથી પ્રથ કયા ?
૩. બદ્ધજીવિકિત્સા અને કર્ણજીવિકિત્સામાં શું ભેદ છે ?
૪. વાયુ, પિત્ત ને કફના કેટલા પ્રકાર ભેદ છે ?
૫. આદાન, નિદાન અને ચિકિત્સા જાને કહે છે ?
૬. સાધ્ય, કષ્ટ સાધ્ય ને અસાધ્ય રોગ કેમ કહેવાય ?
૭. નવ મહાવિષ અને ૭-થી ૯ ઉપવિષ કેને કહે છે ?
૮. તિરુદણ, અતુચાસન અને રોહન ખસ્તીમાં ભેદ શું ?
૯. ઔષધોના દોષનપાયનાદિ ગુણ ભેદ કેટલા છે ?
૧૦. આંખને માટે લેખન, તર્પણ વિગેરે કેટલાં અજ્ઞન ભેદ છે ?
૧૧. રક્તપાન ઔષધી કેવા ગુણવાળાં હવાને કહે છે ?
૧૨. કાસ, શ્વાસ અને હિફાનાં પ્રાકૃત નામ શું છે ?
૧૩. આશ્વોતન, અનિસારણ ને પ્રક્ષેપન રોગે કહે છે ?
૧૪. અવધીન, અવપાટન અને પ્રસમનમાં ભેદ શું છે ?
૧૫. પંચમૂળ, દશમૂળ, ગુપ્તજી, પંચોષધ, પંચતિતિ પંચમોળ, ત્રિમુખી, અષ્ટવર્ગ કેવી ઔષધીને કહે છે ?

૧૬. ઔપધીનું વીર્ય, વિપાક, પ્રભાવ આદિના યુક્તમાં શું ભેદ છે ?

૧૭. ક્ષય એટલે શું ? અતુપાન એટલે શું ? અને માત્રા એટલે શું ?

૧૮. રોગના નામની નામાવળી માધવમાની ગોઠે છે ?

૧૯. ઉર્દનળીકા યત્રથી શું શું ઔપધીકાય થાય છે ?

૨૦. જીવરયત્ર, ફોલાયત્ર, કચ્છપયત્ર કેવી રીતે હોય છે ?

૨૧. ધનુર્વાયુ, આદ્યોષકવાયુ, અને ઝેરોચાત્મની બેચ (મોટા વગનથી થાય છે) તેમાં શું ભેદ હોય છે ?

૨૨. અષ્ટિલા, પુત્રી અને પ્રતિનું રાગ પ્રાકૃતમાં શેને કહે છે ? તેનાં પ્રાકૃત નામ ન હોય તો તેનો પ્રકાર સમજાવો ?

૨૩. સુવર્ણમાક્ષિક એ શું છે ? તથા તેને શોષ મારે છે કે કેમ ?

૨૪. જળોદર-સોજમાં મીઠું નખાવુ તેનું શું કારણ ?

૨૫. મનુષ્યની પ્રકૃતિ કેટલા પ્રકારની હોય છે ?

ઇત્યાદિ આવા આર્યગૈદકના પ્રશ્નો કરવાથી તેના ખરા હિતર શાસ્ત્રીયર્થે પ્રમાણ ન આપે તો જાણતું કે બાધમધ શાસ્ત્રીયર્થ નથી પણ મોટા દબી ઉટગૈદ-અપદ છે અને એવા પાસે રોગ ઉપાય કરાવવો તે મોત વેચાથી લેવા જેવું છે.

તાવના વપરાતા ઉપાય

૧. જો તાવમાં મળ કબજીયત હોય તો પ્રથમ રેચ દેવો અને પછી રવેદક ઉપાય તથા જરૂરમાં ઉપાય આપવા.

૨. જ્વરરૂઠ ગુટીકા—(રેચ) પારો ગધક, ટકશુખાર, હરડાં બહેડાં આંબળાં, મુંઠ, પીપર, મરી અને સેફલ તેપાળો એ સરખે બાગે લઈ પ્રથમ પારો ગધકની જાણ કરી પછી ખીજ બારીક કરેલાં ઔષધ એ સાથે મેળવી લિષુ રમથી લટી તેની વાલવાલતી ગોળાઓ કરવી તે દરફની કબજીયત મુજબ ૧ થી ૨ ગોળા, ગોળ ફરીની ગોળકલી જેટલાના પાણી સાથે મેળવીને પાવી તેથી બે ત્રણ રેચ થાય એટલે તેને લી ખીચડી ખનશવી લાળી લેવો તેમ ન વળે તો કદી ૧ વાટકો સાકર મેળવીને પીવું એટલે વળી જાય છે. લિષુ ૧ થી ૨ સાકર જળમાં નીચેથી પાવાથી પણ વળે છે ૧ રતી અરીસુ દેવાથી વળે છે.

૩. અહંગ જ્વરહર સુરણ—કડુ, ત્રિકા, ત્રિકડુ, સૈધવ, સચળ, વડાગર, સાજખાર ને ફટકડી સમાનબાગે લઈ ખાંડી એકત્ર મેળવી ચાળી ૧ થીસામાં કે ૩વામાં બરતુ તેમાંથી ૩ ના બાર બળે પહોરે આપવાનું જરી સખવાથી સર્વ પ્રકારના જ્વર મટે છે, ફક્ત સાદુ આવે છે.

૪. અમૃતાદિ સુરણ—ગોળ, ઉદગન, ગ્રોષ, કરીયાનું, લીંબડાનાં પાન, અતિવિષ, મુંઠ, અને મરી સમબાગે લઈ તેને ખાંડી બારીક સુરણ કરવું તે ૩ ના, ૧ ના બાર બળે પહોરે દેવું.

૫. સૌરાષ્ટ્રયાદિ સુરણ—કુલવેની ફટકી, પાપજખાર (સોડા) અતિવિષ ને મરી, મમ્બાગે લઈ ખાંડી સુરણ કરવું તે નિત્ય સવારે ૭ બજે ને નવ બજે બળે આની બાર ૩-૪ દિવસ દેવાથી નિત્ય આવનાર, એકાંતરા, તરીઆ, કે ચોથીઆ તાવ, તથા ઘડાડો, મરડો ને અજીર્ણાદિ મટે છે.

૬. ડાહર-ફલકાકના પાનકાનું સુરણ ૩ ના, ૧ ના બાર બળે પહોરે ૩-૪ દિવસ દેવાથી સર્વ વિષમજ્વર મટે છે.

૭ સાવિત્રી જાલ, કડાજાય, દાર હળર, અતિવિષ, કહુગો, કહુ, કરાકચીપાના, મીનુ, નિખપત્ર, ગળો, બપોગીવાના પાન. દાર સગારના પાન (ગુઠ ગીવાળીના પાન-ને કુંઠગાડ બાગમાં થાય છે) કીડામારી, મામેજવા અને મગી એ દરેકનું કે તેમાંથી અકલુ સુરખ કરી તે બધે પહોરે ફૂકાની ફૂકાનીબાર ચાર છ દિવસ સેવન કરવાનું જારી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના મહેરીયન-સતત ને વિષમ જવર મટે છે

૮. જવરહુર જવરાંકુશ-હાંગળો, મનશીજ, વચનાગ, કનકબીજ, સુંક, મરી ને પીપર, સમલાગે લઈ મેખનાખાં બારીક કરી પછી એક મેળવી ખુબ ધુડીને ઢેવટ લિથુને ને આકુના રસનો એક એક પટ દહને તેની રતી રતીની ગોળીઓ વાગવી તે બધે પહોરે કે સવાર સંજ જરા હઠી બાત કે ખીર ખીચડીનું ભોજન કરાવી ૩ થી ૬ દિવસ એક એક આપવી જારી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના ટાદીઆ-ઉનીઆ તાવ મટે છે.

૯ જવરહુર ટાસકુશર-પારો મધક, વચનાગ, ટકબખાર, મનશીજ, સુંક, પીપર, ને મરી, સમલાગે લઈ પ્રથમ પારા મધકની કળ્ણી કરી પછી બીજાં બારીક દરેલા વસાણા સાથે મેળવી લિથુ રસની અને આદુરમતી એક એકે બાવના દષ્ટ સુકવી છેવળ ગોળી બને તેમ બને ત્યારે તેને ખુબ લઢી રતી રતીની ગોળીઓ વાગવી તે તાવ કે દમ માટે ત્યાં સુધી હમેય ભોજન કયાં પછી સવાર સંજ એક એક ગોળી બે આની બાર ત્રિકલુ સુરખ અને ૩ ગા બાર લી કે મધ સાથે મેળવીને લેવી.

૧૦. કુંઠનાઈન-ગ્રેન ૧૨, ડાલ્ફુટ સલ્ફુરીક એમિડ દીપાં ૧૨ નિર્મળ ખાણી ઓઈસ ૪ એકત્ર ૧ શીશીમાં મેળવી તેમાંથી બધે પહોરે એક એક ઓઈસ ૩-૪ દિવસ ખીનાતું જારી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ તથા તેના ઉપદ્રવ મટે છે

૧૧ સેદરડી (અરમાતી ફુલની) અને તિખા વાટીને સવાર સંજ પાવાથી તાવ મટે છે.

૧૨. મુંદગીન સુરખ-હમેય બધે પહેર ૧ થી ૧૧ રૂપીઆવાર ૧ અકવાડીયુ જળ વડે લેવાતું જારી રાખવાથી તાવ તથા તાવના સર્વ ઉપદ્રવ મટે છે

૧૩ ખડસળીઓ પિત્ત પાપડો અને સેદરડી ખાડી તેના ૩ રાા બારનો ઉકાળો કરી તેમાં બે આનીબાર સુરોખાર તથા બે આનીબાર તિખાનું ચુર્ણ મેળવી સવાર સંજ, ૪-૬ દિવસ પાવાથી સર્વ ઉનીઆ-ટાદીઆ તાવ મટે છે

પારાના અતિવજનથી થતા અવગુણ.

પારાનાં ઔષધોના વધુ પ્રમાણ વડે જે અવગુણ ઉપજે છે તે જેમકે 'આમ મંચાય' છે, રૂચીમાં ધાતુનો સ્વાદ આવે છે, ઉપકા ને કિલડી થઈ આવે છે દરદી નિમત્તેજ મુત ને ઉદાની ન થાય છે, આંખોએ તમર આવે છે આંખો સતમ થાય છે, શરીર જડ જેતુ વાય છે ને ફૂંબે છે, મોઢું આવે છે, તથા મંધાલી લાળ વહેવા લાગે છે, પેદાં સુજ પોચા થઈ દાંત હલવા લાગે છે, જીભ સુજે છે, યકૃત (લિવર)માં બગાડ થાય છે અને ચામડીના પ્રચ્છાદિ વિકાર પણ ઉદ્ભવે છે, હોઝરી અને આનરડામાં દોષો ને મરડો થઈ આવે છે કાકાડા રક્ત ને આમ મિશ્રિત થાય છે, માથું ફૂંબે છે ને ગળાંપે થઈ આવે છે ઇન્ધ્રોદિ ઉદવ પારદ દવા અગ્નિ માત્રા (વજન) રૂપે લેવાથી ધનાં જન્વામાં આવે છે અનાડી વૈષ અથન કલ્બ બાયુ કંટ એવના દાયથી પારદ દવા બધારે વધુ વજનને આપરામાં આવે છે ત્યારે આવા અત્યુચ્છાદિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પારદ જેડી અમ્લ્ય દિગ્બોધીને આવા બદનામ કરે છે અન્ન વધુ ખવડ તો તેનાથી ઉપવ થાય છે તો આવા પરાક્રમિ પારદ ઔષધ વડે રુદ્ધને બદલે અવરુદ્ધ ઉપજે તેમાં તો પછી-દહેલુ જ થઈ

જેનામાં અંધ વજનમાં ગુણ ચોક્કસ તેમ જ તેના અતિ હદ બાહર વજનમાં અવગુણ પણ ચોક્કસ ઉપજે એ દેખીતું જ છે.

પારદ ઔષધ નાના વજનમાં પણ ધણો દીર્ઘકાળ આપીને તેનો વજન ઉપરથી શરીરમાં જમાવ થવાથી જે અવગુણ થવા પામે છે તે જેમકે—રક્ત મગાડ યાવ છે, શરીર નખળું પડે છે, જીર્ણ તાવ આવે છે, શરીરમાં સુટ ચાપ છે ને કળે છે, ચામડી નિસ્તેજ બને છે, ચામડી પર અવસર વણ થઈ આવે છે, નિદ્રા નાશ થાય છે, શરીરના સાંધા ઢીલા પડે છે ને દુબે છે, શરીર ઠંધે છે, વખતે પક્ષાઘાત (લકવો) થઈ આવે છે, મન મગજ નિર્બળ બને છે છતાંદિ અવગુણ ઉપજે છે પરંતુ ઉપર કહ્યા રોગી લક્ષણ પારાની દવાથી ન થએલ હોય પણ પોતાની મેળે ખીજ કારણોથી થએલ હોય ને જો તે સાથે જત રોગ લક્ષણ મટાડવાં હોય તો તે નાને વજને પારદ ઔષધ અમુક મુદત આપવાથી તે સર્વ પારદના અતિ વજન શીતન વડે જે રોગી ચિન્હો ચાપ છે તેવા જ પારદ ક્ષય વિના સ્વતંત્ર રીતે થએલા રોગને તેજ પારદ દવાના નાના વજને દવા વડે મટે છે તેમ હોમીઓપેથી (રોગ સદૃશ ચિકિત્સા) વિસ્તારનાર દૈ. હોનીમાનનું કહેવું છે

જો ઉપર પ્રમાણે પારદોષથી અતિવજને સાંભોક્ષણ ક્ષયવડે તેના અવગુણ ઉપજે નેનામાં આવે તો તેનો રક્તમાં થએલો અધિક સત્ત્વ દુર કરવા તેવા દરદીને પ્રથમ એકાદ રેચ દેવો. તથા તે માટે વજનસર કનકપત્ર ચુરણ (સવાર સાંજ ૦ા, ૦ા રતી) આપવું તથા મુખ આવેલું હોય તો ટકજીખાર ને રટકડીના કોગળા કરાવતા રહેવું ખેરીયા કે ખાવલીયા કાયાના પાણીના કોગળા કરાવવા, તથા સાકર ટકજીખાર જેડીમથ ને કાયાની ગોળા મુખમાં પણ રખાવવી ને ચળો તેનો રસ ગળે ઉનારી જવો. તેથી પારદના અતિ સેવનથી થએલ ઉપદ્રવ કમ થઈ મટી જાય છે આવા ઉપદ્રવ ઉપર સાકર, હીમજ, સોનામુખી ને વરીયાળીની કાકી ૩ ૦ા કે ૦ાા બાર હમેશ રોજે સુતી વખતે અમુક મુદત તે લક્ષણો શાંત થાય ત્યાં સુધી સેવન કરવી ગુણકારક છે

ઉપદ્રવ—ચાંદી વિકારની ગરમીના રોગ ઉપર પારદ ઔષધ સર્વોત્તમ—રામબાણ જીજીએવ છે પરંતુ ઉપદ્રવશીક ગરમી વિકાર ગટાડવા માટે મોટા વજનમાં પારદ દવા (સુદૃઢપારદ) પારદ-ભારમ (કપાલોગ્રેન) કે રસકપુર અતિ ગોઠું આવે તેમ ન દેતા બનતાં સુધી તીવ્ર દરદ હોય તો પુલ મોઢું આવે તેવે વજને અને દીર્ઘ કે મદ દરદ હોય તો બનતાં સુધી મોઢું ન આવે તેવે વજને પારદ દવા ગોળા રૂપે નિત્ય રોગ કમ ચાપ ત્યાં સુધી ગળાવાય છે પારદ કંદપ થોડા દિવસ પણ મોટે વજને જહુ મુખ આવે તેમ દેવાથી તેનાથી જે જે ગુણ માથે અવગુણ જણાય છે તે જો એ નાને વજને મુખ ન આવે તેમ વધુ દિવસ આપવાથી શીઘ્ર ને દીર્ઘ બેઉ પ્રકારના રોગ મુખ આવવા આદી અવગુણ ન ઉપજતાં તેનાથી ઉપદ્રવ વિકાર આદિ રોગ મટે છે. ઉપદ્રવ વિકારના રોગ ચિન્હ બને પારદના અતિ સેવનના રોગ ચિન્હ સદૃશ ઉપજતાં હોય છે, અને તેથી જ ઉપદ્રવ વિકારમાં પારદ ઔષધ નાને વજને આપવાથી તે સામે તે તે વિકાર સહન ને આત્મ્ય કરવાની શરીરને સહનતા (ટેવ) ઉભી થવાથી તેવા રોગ મટે છે સીવાય ઉપદ્રવ વિકાર કે ખીજ પ્રકારે પારદ દવાથી જે જે રોગો મટે છે તેમાંના મુખ્ય નીચે પ્રમાણે લેખાય છે. જેમકે—આયાનાં, આંખનાં, કાનનાં, નાકનાં, મુખનાં, જીભનાં, ગળાનાં અને ચામડીનાં ગરમી મથ કે શયમથ દરદ, કોઠ, અદરનાં દરદ, ચક્ષુ રોગ, પ્રદર, પ્રમેહ નાડીમણ, સધીયા, પગના નળાનો દુખાવો, નિગ ને ગુદા ઉપરના સદાહ ગરમીનાં મત્તા, હાથપગના તળાની ગરમી, બદ, બાળવાષ, દરિમદવા, ગરમીજ-ય, અપરમાર, ધાતુઆવ, અનિમાર, યવો ક્ષય, દમરોગ, અજ પો, ઉન્માદ, મુખ, જીભ ને ગળાનાં તથા ચામડી ને હાથપગના તળાનાં શય (અનસર) થતું જતોદર જુનો અહાડો, જુનો મરડો (સમહળી) પિત્ત, કમળો, હાડકગર, નપુસકત્વ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ

પારાના ધણા ઓપધી કલ્પ છે, પણ તેમાં ધણા ખરા ઉપર દર્શાવ્યા રાગમાં મુખ્ય વાપરવા માટે, આજના યુરોપ વહદકમાં તેવા તાજ રાગમાં પારદર્શન કલ્પલી, પર્પટી, લીડુલ્લ, (રસસિદુર), બાંડ કપુર, ઇન્ કપાસો મેલ-અને તે જીર્ણ રાગમાં રસકર્પુર નાને વળતે યોજવામાં આવે છે, બાંડકર્પુર (કપાસોમેલ) પિતાદી રેય યવા માટે ૩ થી ૪ ઇન સાકર માથે રાત્રે જળ વડે લેવરાવવાથી પાછલી રાત્રે ૩ ના બાર મીઠી ઉકાળી ગોળ મેળવી પાવાથી બે ચાર અઝ રેય થાય છે તે પિત્ત મળાવરોધ ને ગર્ભી કમ થાય છે. અને પછી તિવ ગરમી વિકાર શાંત કરવાને મટાડવા માટે કપાસોમેલ ૧૦ રતી અને અશીચુ ૨ વાલ એકત્ર મેળવી તેની ૨૦ ગોળા બનાવી દરદના બળાબળ મુજબ બન્ને પહોરે કે સવાર સાંજ એકક ગોળા જળ વડે ગળાવવામાં આવે છે. અને તેથી ઘણું કરી મુખ ન આવતાં કે કુલ મોર્ડુ જ આવતાં જ ઉપર કહેલા ઉપદેશ વિકારજન્ય ગર્ભનાં સર્વ તિવ દરદ શાંત થઇ જમ્તે મટે છે. અને ઉપરનાં મદ ને દિર્ધ (વિલખી) દરદને માટે રસકર્પુરવટી કે કેસરાદિ રસવટીનું અમુક સમય-દરદ મટે ત્યાં સુધી બન્ને પહોરે કે સવાર સાંજ બેજાન લિધા-પછી જળ વડે એકાદ ગળાવવી જારી રાખવામાં આવે છે શોષલ રસકપુર, કાથો, ઘસેલ સુખડ જવત્રી, લવિંગ અને કેસર, એટલાં વાનાં-સમભાગે લઇ નોખનોખાં બારીક કરી પછી એકત્ર મેળવી સરખાના મૂળના લાટા ઉકાળાનો ૧ પટ ઢાંચ વાટી તેની બા, બા રતીની ગોળાઓ કરવી, અને જાયે સુકવીને બધે બુચવી શીથીમા બરો સાચવવી અને પછી ઉપર કલા મુજબના રાગોમા તેને યોજવી. પારદ દવા બાહેર લવ્યાનાં દરદ ઉપર લવાવવા માટે નીચે મુજબ મલમ બનાવવો જેમકે

પારો ૧ ભાગ, બેસનું થીલું લી ૨ ભાગ અને કોકમ લી (કોકમર) ૪ ભાગ પ્રથમ ખરલમાં કોકમ લી વાટી પછી તેમા પારો નાખી છુટતા જવું ને બેસનું લી સમાવતા જવું. એથી ૧ કલાક છુટવાથી તેમાં પારો અદ્દમ થઇ અસ્માની રંગનો મતમ બનશે તે ઉપદેશ ગર્ભી આદિના તાયા રાગમાં આઠો આઠો લગાડી નિત્ય એકાદ વાર ના કે બા દામ યોજવો

પરો સાધુ.

[અનુવાદક—વાડીલાલ કાકુભાઇ સવત્રી]

આજકાલ ભારતમાં લગભગ ૭૦ થી ૮૦ લાખ સાધુઓ છે, પરંતુ તેથી સમાજનું કલ્યાણ થવાને બદલે અકલ્યાણ જ થાય છે હિંદુ ધર્મમાં પાતિનત્યનું બારે મહત્ત્વ છે સાધુઓથી મોટામાં મોટી બે ધર્મહાનિ થતી હોય તે તે એજ છે કે, તેઓ જોળી જોળી સાધુની ઓચેને એથીઓ બનાવી તેના સતીત્વનો નાશ કરે છે ધાર્મિક બહેનોએ આવા ધૂર્ત સાધુઓથી બહુ જ સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. 'ચર વિના જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહિ' એ ખરૂં છે અને તે હિંદુમાત્રનું માનવું છે, પરંતુ મુક્તિમાન કરાવવાવાળા ચરે આ કલિયુગમાં બહુ જ દુર્લભ છે કલ્પ ચરમન દેવાથી કાષ્ઠ કોષ્ટને મુક્ત કરી રાક્ષસ નથી બારાગવાન ત્યાગી સાધુઓથી દેશનો ઉદ્ધાર થાય છે, પરંતુ એવા સાધુઓ હાલ ક્યા છે? હાલના સાધુઓ તો ગૃહસ્થો કરતાં પણ વધારે પ્રપંચી અને ધનધાન્ય પુત્રપાત્રાદિથી ભરપૂર હોય છે.

પ્રાચીન ઝાગમાં એક સાધુ મહાત્મા અખડ ઇલાખ્યાનમાં તસ્લીન રહેતા હતા. તેમના તથાગણના પ્રત્યન યથ અઠ દન તેના પાસે અુવી પુછ્યા હાયા કે, મહાત્માનુ! તમ ર શુ ઇચ્છા છે? તુ તમાર અત્રા ઇચ્છા છે કે, તમાન જે રપત કરે તેના રાગ માત્ર દૂર થાય?

સાધુ કહે, નહિ, તે કામ ઇચ્છતું છે હું તેમના કાર્યમાં શા માટે આકાખવરૂપ થાઉં? દેવ કહે, ત્યાર શુ તમે એમ ઇચ્છા છો કે, તમારી રૂપાથી પાતાન આત્માઓનો ઉદ્ધાર થાય? સાધુ—કૃપા સાગર! પરમાત્માના આ સર્વાયમ આધારન પ્રાપ્ત કરવાની કુશુદ્ધિ કદી પણ મને ન થાય અમ ઇચ્છુ છુ.

દેવ—ત્યારે શુ તમારી એવી ઇચ્છા છે કે, હું ક્ષમાની મૂર્તિરૂપ બની લોકોનું ચિત્ત બેચી લઇ બગવાનના લોકવન વધારે?

સાધુ—બગવાનનો વૈભવ વધારવાનો મને શુ અધિકાર છે? તેઓ પોતે જ સર્વ ચક્રિત માનુ હોનાયા પાતાના વૈભવ વધારવાને સમય છ હું અત્રી અભિવાધા કદી ન કરે, કે જેથી લોકોનુ ખ્યાન બગવાનને બદલ મારા તરફ આકર્ષાય.

દેવ—ત્યારે તમારો તપ કરવાના ઉદ્દેશ તુ છે?

સાધુ—હું મારે ક્ષત વ્યપાસન કરે છુ. મારાપર બગવાનની કૃપા થાય તેથી વધારે હું કાષ પશુ ઇચ્છતો નથી.

દેવ—તે ખરે, પરંતુ હું તમને કાષ પશુ જાતનું વરદાન દીધા વગર અહીંથી નહિ ખસું.

સાધુ—મેં આપની અવી ઇચ્છાજ છે તો મન એવુ વરદાન આપો કે, જેથી મારાથી લોકોનું કલ્યાણ થતુ જાય, પરંતુ આ સર્વ મારાપત્ર થાય છ, અમ મારા જાણવામાં ન આવવુ જાણ્યે.

દેવતાએ સાધુન અજ વરદાન આપ્યુ સાધુની છાયાના રપચથી લોકોનાં કુ ખ, કલેશ સર્વ દૂર થયા હાયા. જે વનમાં તે સાધુ જાય તે વન લાહુછમ યથ જતુ, સુકાષ ગચલા વૃક્ષો, ફળ, ફુલ, અને પાદડાચાળા યથ જતા, પાણીના ઝરણા નાકળવા લાગતા અને દૂર વાધ આદિ કિસકે પશુઓ પ્રેમી બની જતા. જે ગામમાં તે સાધુ જતા તે ગામના કુળજ માળકોનાં ચહેરા પુ ખોની મારક ખીલી ઉઠતા, કુ ખી સ્ત્રીઓનુ કુ ખ અકામક દૂર થવાના સાથે તે પ્રકુલિત બની જતી અને યુવક તથા વૃદ્ધાનાં સર્વ ઇચ્છાઓ તેજ લાણે પૂરુ યથ જતી. થોડા દિવસોમાં તો લોકોએ તે સાધુનું નામ ‘પાવત્ર હાયા’ રાખી લીધુ, આ પ્રમાણુ થવા છતાં પણ તે સાધુ મહાત્મા તો અહાન-દમાં જ મગે રહ્યા કરતા હતા, તેમને ક્યા શુ થાય છે, તે ખામતની ખીવ-ફેલ ખબર જ થતી નહિ.

ખરા સાધુ તેજ છે, કે જેના હૃદયમાં કાષ પશુ જાતની વાસના રહી ન હોય. એવા જ સાધુ સદશુર કહેવા લાયક છે, અને તે માટે જ બગવાને કશું છે કે,—

‘દુષ્ટાન્તો નૈવ કુષ્ટચિ મુષનજઠરે સદ્ગુરોક્ષોનવાદાત્ ।’

અર્થાત—જાનદાના સદશુર સમાન ત્રિશુવનમાં કાષ પશુ એટ નથી આશા છે કે, દરેક બહેનો આ કૌળકાળમાં સાધુરૂપધારી દુરાચારી નરપશુના ચક્રરૂપી કદમાં પ્રસાતી બચશે અને પોતાના પવિત્ર ધર્મની રક્ષા કરશે. =

(નિગમાગમચન્દ્રિકામયી.)

ગુરદાની પથરીના ફલાજો અને તેની માવજત.

(લખક—વૈદ્ય કાલદાસ ૧૯, પોપટભાઇ ચાએ-નમનગર)

વાતપિત્તકફેસ્તિશ્વતુર્યોશુક્તપરા

પ્રાય. શ્લેષ્માશ્વયા. સર્વા અરમથ સ્યુર્યમોપમા (માઘવનિદાન)

બાવાર્ય—પથરી, વાત પિત્ત અને કફ એ ત્રણ દાવાયા અને ચોથી વાઈયા ઉત્પન્ન થાય છે, ખણું કરીને પથરાના રાગ કફધીન હાય છે. બધી જાતની પથરી વખતમાન કામ કરે છે અર્થાત્ મૃત્યુન નાવળવ છે.

પથરીનુ દરદ લય કર તેમજ દુર્બિકરત્વ છે એમ વિદ્વાન ગૌરો અને ડોક્ટરો કહે છે તે સર્વાંશી સત્ય છે. પથરાનુ દરદ કેટલક અંશે શયજીવ છે અને તેમાં પશુ ગુરદાની પથરીનુ દરદ એ વધારે લય કર છે સૂચ્ય સાહકામા પથરાનુ આપરણ કરવા સબધ લખ્યુ છે કે પથરીનુ આપરણ કરવામા યુદ્ધ, બુદ્ધ અને બા ન મહાનમોની વચ્ચે શય કર્મ કરવુ પડે છે આરે ગૌરો દરદી પાસેયા લખાવા લખ અથવા તો રાગના પરવાનો મેળના શયકર્મની ચર્યાપત કરવી એ વધારે હિતકર છે. કમ મા સાદ્ યની એ વદ્-છાવાન છે.

પુરુષોના સરીરમા પથરી મોટી હાય તો નાજવા એ ખટ્ટી મુરકેન છે. કારણ કે માર્મ ધણી લાખા અને સાકડો છે. બધક શયજીવ કટનાબક ઉપાયો પથરીનુ અદરના દ્વારાન ધામે ધામે ઓગાળી નાખ અથવા ઝીણી રતીના રૂપમા નાળાન બહાર કઢી દ એના લબધ જણાય છે. પરંતુ આપણે ગદા ધીરજના અને હમતવા એક પછી બાળ એમ અનુક્રમ બધા ઉપાયો અજમાવા જતા નવા તેમજ દરદાના પશુ ધીરજના લાખ દવસા સુધી દયાનુ સેવન કરના નથી. લાના દિવસોન છેડે આરામ થાય અથવા લય કર દરદમા તેઓ આઠ દિવસોમાજ આરામ થઇ જાય એવુ કમ્પ છે દરદાના આવી જાતના માન્યતાને ટોક આપી કેટલાક ગૌરો ઉપચાર કરવા ચર કર છે પરંતુ દુક હલતમા આરામ થવા એ તદ્દન અસંભવત છે.

કહે છે કે માત રમરખુય મહાતમા બચરાજ કહુ કટક એક કેટલાએક માણસોની પથરી માત ચદ્રમલાની ગોળીઆ વધો સુધી ખવરાવાન રતીના રૂપમા બહાર કાઢી હતી વરણાદગણ અને વીર તર્યાદિ ગણ કે જઓ પથરી જના દરદ માટ લણે જ સારા ગણાય છે છતાં આ દેશના વૈદોમાં ઘણુ ભાગે આ દવાઓ પ્રચારના નથી અને સ્વાધી પેદકશરતમા ખીણ પશુ ધણી અકસીર દવાઓ છે કે, જેને પ્રચાર તદ્દન એાછા પ્રમાણમા છે.

એ વાંચ્યુ છે કે ત્રિકટકના બાળ સાત દિવસ સુધી ખીનાથી પથરી તદ્દન ઓગળી જાય છે આપણી બાપામાં ત્રિકટક એટલે ગોખર હોવાય છે યદાપ ગોખરની મૃતકૃચ્છ, હિનવા અને પેશાબના દરદ ઉપર સારી અસર છે પરંતુ સાત દિવસમાં પથરી ગાળવાનુ કામ તે દવા કરતી હોય એમ લાગતુ નથી તે સિવાયની ખીણ ત્રિકટક નામની બીજાળી ઓવધીને આપણે ઓળખતા નથી. ગોખરમાં બીજ નથી એ વહિ જણુતા દશે આરી જાતનુ કેટલુંક અધેર ચાસ્યુ જાય છે પરંતુ તેમાંની કોઇ એકાદ આપધી આપણને હાય લાગી જાય તો પથરી ઉપર આશ્ચર્યકારક અસર થાય એમાં કાર્મ નવાઇ જેવુ નથી.

કેટલીક વાર કેટલાંકેક વિદ્વાન વધે છે, અને તેઓને પોતાનાં ઔષધે ઉપર પણ વિશ્વાસ હોય પરંતુ બધામાં હેય છે એવી બીજીની દરમ્યાનગીરી ન બની શકાય એ જાતની ખોટને કીધે ઘણીવાર તેઓ પોતાના ઉપાયો બતાવતા નથી અથવા બીજાને દરમ્યાન રાખીને પણ આપવા ખુશી હોતા નથી આ તેઓની મોટામાં મોટી બૃહ છે દેશનાં કલ્યાણની ખાતર તેઓએ એવી જાતની દવાઓ બતાવી દેવી જોઈએ, પરંતુ કોણ જાણે શા કારણથી તેઓ બતાવતા નહિ હોય ?

પથરીના દરદ સર્થમાં મને જે અનુભવ થયો છે તે રડુ કરે છું નીચે લખેલી સૂચનાઓ પ્રમાણે દરદીની આયજ્ઞત કરવી જોઈએ તેની સાથે આ બે નીચે લખેલા ઉકાળાઓ લગુ છું તેને ઉકાળાની રીત પ્રમાણે ઉકાળી દરદીને ચદ્રમલા અથવા એવી બીજી કાષ્ઠ પણ દવા સાથે આપવામાં આવે તો પણ સારો ફાયદો થવા સંભવ છે

ઉપચારો.

(૧) દરદીને દરદોજ ગરમ પાણીના પીપમાં એક બે વખત બેસાડવો બની શકે તો દરદીને બેસાડવાનું પાણી ગરમ કરતી વખતે તેમાં સરગવાનાં તથા વાવવરણનાં પાન નાખી ગરમ કરવું એનિમાખસ્તિ ચાર દિવસને અંતરે આપવી.

(૨) ઉત્તરખસ્તિ એટલે પેશાબને રસ્તે પિયકારી શાન્તમા મૂતકૃચ્છ વગેરે રોગોને માટે લખી હોય તે પ્રમાણે આપવી

(૩) બનતાં મુઘી દસ્ત કબજ રહે એવો કાષ્ઠ પણ જાતનો ખોરાક દરદીને ખાવા આપવો નહિ.

(૪) સખ્ત કઠોળ એટલે વાલ, વરાણા એવી ચીજો દરદીને ખાવા આપવી નહિ.

(૫) દિવસમાં એક બે વખત દરદીને અળખીની ચાદ પીવા આપવી.

(૬) ખોરાકમાં દુધ, જવની કાંજ, કવચીનું ખાણી, મસુરની દાળ અને બીજાં ભાત શાક વગેરે લલકો ખોરાક ખાવા આપવો

(૭) ઉતાવળ કરીને કાઈ દિવસ પણ પથરીના દરદીને કાષ્ઠ પણ પ્રકારનો મૂતલ જુથામ (પેશાબ આવે તેવો) આપવો નહિ

(૮) દમેશાં દરદીનો પેશાબ તપાસનાં રહેણ અને તેમાં રેતી, પર કે લોહી જેવો કાઈ પદાર્થ આવે છે કે નહિ તે ઉપર ખાસ ખ્યાન રાખવો જવું

(૯) દરદાએ બની શકે તો ચાવવાની, ઘોડે બેસવાની અથવા તો ધાંચોવાળા રસ્તામાં કમ્પાન વગરની ગાદીમાં બેસીને મુસાફરી કરવાની કસરત કરી જોવી. અર્થાત્ જાતની કસરતથી થયે ભાગે પથરી મરકીને ધીમે ધીમે મૂત્રાસયમાં આવતી રહેશે

(૧૦) ગુરદા પાસેથી મૂત્રાસય તરફ સારી રીતે બાર દબને દમેશાં મીઠું તેલ ચોળાવવું

ઉકાળાઓ.

પાપાજીબેદ, અરડુસાનાં પાન, વીજીપાટ, હરડે, સુંક, પીપર, મરી, જ્યુરો, નમોતર, દહજન, કાકડીના બીજ, ચીલકાનાં બીજ, ત્રપુસ એટલે દંદવારૂણીનાં બીજ, જટામાંસી, અજમે, હિંદુચિદા એટલે કાળાંબરી અથવા કોળીજ છર, દિન, અરસવેતસ, બે જાતની ભોરી-ગણીનાં મૂલ, હપુષા અને વજ, ઉપરની ત્રેતીસ દવાઓને ઉકાળી અદર દવા પીતી વખતે મોઢું થી નાખીને પીવી, અથવા આ દવાઓના ઉકાળા સાથે ગાર ભાગ ગામનું મૂત્ર તેમાં ૧ ઘાગ

થી પકડ્યું હોય તો તે પણ ધણેજ સારો ફાયદો કરે છે આ દવાનું ચૂર્ણ પણ લઈ શકાય છે વરુણદિગજનો કથાય કરી તેમાં જરા દિગ નાખીને પીવાથી પણ ધણેજ સારો ફાયદો થાય છે. ઉપર લખેલી સૂચનાઓ ખ્યાનમાં લઈ તેની સાથે નાચે કપ્પા પ્રમાણે દરદીની માવજત કરવા, પણ પથરીના દરદીને માટે ઐયરકર છે.

(૧) દરદીને હમેશા સરગનાનાં પાન, અને પુલ્લુ સાક, અદર દહીનું પાણી, દિગ અને મીઠું નાખીને ખાવા આપવું અથવા સરગનાનાં પાનને બાણી થી અને તેતના વધારમાં વધારવા, અદર હીંગ, મીઠું અને દહીનું પાણી નાખીને તેની કઠી તૈયાર કરીને દરદીને ખાવા આપવી.

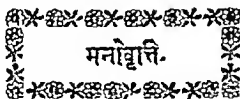
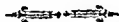
(૨) દરદીને જીનો આમત પીવા આપવામાં અડચણ નથી ખરે તેને પક્ષીઓના મોંસતુ યુષ પણ આપી શકાય છે.

(૩) દેટલીકવાર એકલી નિર્મળી લખીને પાવાથી પણ પથરીના દરદીને સારો લાભ થાય છે.

(૪) ધણું કરીને શુક્રાશ્મરી સિવાયના દરદીમાં દરદીએ ઓસગ કરવો ન જોઈએ.

(૫) વેગ રોકવો નહિ, સૂકો ખોરાક ખાવો નહિ આટાના પદાર્થો, વેરાણ, લજીયા, વડાં વગેરે ખાવાં નહિ, કમરત કરવી નહિ, અને મનને હમેશાં આનંદમાં રાખવું.

ઉપર પ્રમાણે મારવાગ કરવાથી અને દવાનું ચેતન કરવાથી પથરીના દરદીને ધણે અંગે આરામ થવા સંભવ છે.

[અનુવાદક — વાણીલાલ કાકુભાઈ સપરી]

“મન યથ મનુષ્યાણાં કારણં યન્નમોક્ષયો ”

મન એજ મનુષ્યોને બન્ધ અને મોક્ષનું કારણ છે મનને અનુકૂળ માર્ગમાં જો મનુષ્ય લઈ જાય, તો તે સુખ અને પ્રતિકૂલ માર્ગમાં લઈ જઈ બદ્ધ થઈ શકે છે. મનની આ વિચિત્ર શક્તિ જોઈ કહેવામાં આવે છે કે, આ અત્યંત અનન્ત સૃષ્ટિ રાજ્યનું કારણ મન જ છે મનની જે વૃત્તિઓથી જેને એની ભારે શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે, તે વૃત્તિઓ પણ મનુષ્યનીમાં અનન્ત હોય એમાં થુ સં દેહ મનોવૃત્તિ અનન્ત હોવાથી તેના ભાવ અને શુભોના પરિણામનુસાર મોટી મોટી વૃત્તિઓની ગાંધ ધાર્મિકોએ અવરત કરવી જોઈએ. કમો તેના વિચાર દ્વારા તે પોતાના અન કરમની ઉત્પત્તિ કરી શકે છે સાધારણ રીતે મનુષ્યમાં સ્વાભાવિક ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓ હમેશા જાગ્રત રહ્યા કરે છે. અન કરણની પ્રથમ વૃત્તિને મૂઢ કહે છે તે વૃત્તિ તમોચક્ષુની છે, અર્થાત જ્યારે મન સત્ અસત વિચારરહિત બની નિદ્રા, આળસ, અને વિરમ્ભ-તિને આધિન રહી કાંઈને કાંઈ કર્યા કરે છે. જેમ લગામ વગરનો ઘેરો અથવા આળસુ મનુષ્યનું ચિત્ત ઉન્મત્ત બની ત્યાં ત્યાં દોડતું ફરે છે, તેમ જ્યારે મન ચંચળ બની, ત્યા ત્યા કર્યા કરે છે, ત્યારે તે જનિનું નમ ‘મૂઢવૃત્તિ’ કહેવામાં આવે છે.

બીજી વૃત્તિનું નામ ‘ક્ષિપ્ત’ છે તે વૃત્તિ રમેયુક્ષુની છે અર્થાત જ્યારે મન કોઈ એક કાર્યમાં જોડાઈ શુદ્ધિની સદાયથી વિચાર કરી કોઈ લક્ષ્યનું સાધન કરતું રહે છે, જેમ લગામના

ધોડાની તેમજ વિચારવાન અથવા કોઇ કાર્યમાં તત્પર પુરૂષના મનની અવસ્થા થાય છે, ત્યારે તે વૃત્તિને ક્ષિપ્રવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે.

ત્રીજી વૃત્તિનું નામ વિદ્ધિ છે આ વૃત્તિ સત્ત્વગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ જ્યારે મન સુખ અને દુઃખના વિચાર અથવા આળસ, તમોગુણ અને રજોગુણની વૃત્તિઓથી રહિત થઈ શકે ત્યજ જન્ય છે, ત્યારે તે સત્ત્વગુણની વૃત્તિમાં આવે છે આ વૃત્તિ સાંમારિક મનુષ્યોમાં ધણી વારે વખતે વખતે, થયા કરે છે

આ ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓ સર્વ મનુષ્યોમાં ગુણના બેદ પ્રમાણે સાધારણ રીતે થયા કરે છે, અને પોતપોતાના ગુણાનુસાર ન્યૂનાધિક થાય છે આ ત્રણ વૃત્તિઓ સર્વ જીવોમાં સ્વાભાવિક રૂપે હોય છે, અને તેના અતિરિક્ત સાધનને માટે એ અમાધારણ વૃત્તિઓ છે

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓથી જ્યારે મનુષ્યોનું ચિત્ત વિરકત થાય અર્થાત્ ચિત્તમાં કોઇ પ્રકારની વૃત્તિ જ જન્ય ન થાય ત્યારે તે અવસ્થાને ચિત્તની નિરૂદ્ધાવસ્થા કહેવામાં આવે છે, અને તે જ યોગનું લક્ષ્ય છે એ નિરૂદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાને માટે જે ઉપાય શાસ્ત્રોમાં બતાવવામાં આવેલા છે, અર્થાત્ ચિત્તની ત્રાસ વિક વૃત્તિઓથી ભૂતી જ એક નવી જાતની વૃત્તિ કે જે સદ્ગુણના ઉપદેશાનુસાર સાધન કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે વૃત્તિને એકાગ્રવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે જ્યારે ચિત્તમાં ધ્યાના, ધ્યાન અને જ્યેષ્ઠ એ ત્રણ પદાર્થોને અતિરિક્ત યોથા પદાર્થ વગેરે કોઈ પણ રહેતું નથી, અને ધ્યાન દ્વારા જ્યેષ્ઠ પદાર્થમાં જ ખાતાનું લક્ષ્ય યોદી જન્ય છે ત્યારે તે વૃત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે

આ પ્રમાણે ક્ષિપ્ત, વિદ્ધિ અને મૂઢ અત કરણની એ ત્રણ માધારણ વૃત્તિઓ તથા એકાગ્ર અને નિરૂદ્ધ એ બે અસાધારણ વૃત્તિઓ મળીને અત કરણની પચવિધ વૃત્તિઓ થાય છે પરંતુ પ્રથમની ત્રણ વૃત્તિઓ તો સર્વ મનુષ્યોનાં સાધન કર્યો વખત જ પોતપોતાના અત કરણ અનુસાર રહ્યા કરે છે, અને પાછલી બે વૃત્તિઓ સદ્ગુણના ઉપદેશદ્વારા યુગ્મશુ સાધકોને જ પ્રાપ્ત થયા કરે છે એકાગ્રવૃત્તિ માધન અવસ્થાની છે અને નિરૂદ્ધવૃત્તિ સિદ્ધ અવસ્થાની છે, આવી નિરૂદ્ધ વૃત્તિની અવસ્થામાં સાધકને સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે

સૂક્ષ્મદર્શી યોગિઓએ જાતિ વિચારથી વૃત્તિઓના પાંચ ભાગ પાડેલ છે, તેના નામ—પ્રમાણ, વિપર્યય વિકલ્પ નિદ્રા અને સ્મૃતિ પ્રથમની પ્રમાણ વૃત્તિના યોગિરાજ મહર્ષિ પતજ્જિજ્ઞેષ્ઠે ત્રણ ભાગ પાડેલ છે—૧ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, ૨ અનુમાન પ્રમાણ અને ૩ આગમ પ્રમાણ. જ્યારે યોગેન્દ્રિયો સાથે કોઇ વસ્તુનું શ્રદ્ધા અથવા અવધાન રહિત મન થાય અથવા યોગેન્દ્રિય તે વસ્તુનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરે તેને પ્રથમ પ્રમાણ કહે છે દાખલા નરિંગ—આખો સામે દીવાનો પ્રદાશ જ્યારે કોઇ વસ્તુનું પૂર્વનું જ્ઞાન થાય અથવા જ્ઞેય વસ્તુના લક્ષણોનું પણ જ્ઞાન થાય તેને અનુમાન પ્રમાણ કહે છે

વસ્તુને જોયા વિના ક્રમ્પત તેના લક્ષણપરથી જ તેનું અનુમાનથી પ્રમાણ કરવામાં આવે, જેમકે—દૂર પર્વતમાં ધૂમાડાને જોઈ અગ્નિ પ્રમાણ કરવામાં આવે અને આપ્ત અર્થાત્ લાભ રહિત સત્ય પાઠને જાણવાવાળા પૂત્ર જે મહાવાનીએનો ઉદ્દેશ કરે, અને તેના મહાવારોને પ્રમાણ માની લેત તેને આગમ પ્રમાણ કહે છે આગમ પ્રમાણની યજ્ઞેન જે વેદનું પ્રમાણ પત્ર સિદ્ધ થાય છે જેમકે વેદ એ ઈશ્વરનું વાક્ય છે, અને તેટલાપરિ તે રાજ્ય ન્ન છે

જેથી પદાર્થના યથાર્થસ્વરૂપમાં અને મનથી અનુભવ થવાવાળા સ્વરૂપમાં બેદ થાય તે મિથ્યાજ્ઞાનને વિપર્યય કહે છે, જેમ રાત્રિના વખતે રસ્તામાં ચાલતા મનુષ્યને દોરડું જોઈ સર્પની

જ્ઞાન્તિ થાય છે, તેમ બ્રહ્મપૂર્ણ જ્ઞાનને વિપર્યય કહે છે 'સંતેદહપૂર્ણ' જ્ઞાનને પણ વિપર્યય જ્ઞાન સમજવું ઉચિત છે, કેમકે તે જ્ઞાન પણ બ્રહ્મથી શત્ય નથી. પ્રમાણ જ્ઞાનથી વિપર્યય જ્ઞાનનું ખંડન થઇ જાય છે.

• ફક્ત સમ્યક સાંભળી વિચારદ્વારા જ અસંબંધિત પદાર્થને સંબંધિત જાનવું તેને વિકલ્પજ્ઞાન કહે છે કાંઈ બાબતની વાત સાંભળી તે બાબતની સત્યતા અને અસત્યતાનો વિચાર કર્યા વગર જેવું સાંભળ્યું તેવું જ માની લેવું તેને વિકલ્પ કહે છે હાથમાં તરીકે-જેમ, કહેવામાં આવે છે કે, "પ્રાતઃકાળમાં સૂર્યદેવ બહાર નીકળે છે, અને સંજે સત્તાઇ જાય છે." આ વાતને માંભળી સૂર્યની નીકળવાનો અને સંતાઈ જવાની વાતનો સ્વીકાર કરી લેવો તે જ વિકલ્પ જ્ઞાન થયું કહેવાય. કેમકે ખરી રીતે સૂર્યદેવ બહાર નીકળતા નથી અને મતામ જતા પણ નથી, પરંતુ પ્રતિબીંબી પ્રતિબીંબ જ જેવું અનુમાન થાય છે આ વિકલ્પ જ્ઞાન પણ પ્રમાણ જ્ઞાનથી નાશ થાય છે

વૃત્તિઓના અવલંબનના અભાવને નિદ્રા કહે છે. જ્યાં સુધી મનની સાથે વિષયરૂપ અવલંબન બની રહે ત્યાં સુધી અતઃકરણની વૃત્તિઓ જાગ્રત રહી શકે છે અતઃકરણમાં તમેગુણ જ્યારે વધી જવાથી વૃત્તિઓ અવલંબનથી દૂરી જાય છે. ત્યારે તે વૃત્તિઓની અવલંબન શૂન્યતાને નિદ્રા કહે છે, અર્થાત્ સ્વપ્ન રહિત ગાદી નિદ્રામાં અતઃકરણની વૃત્તિઓનું જરાપણ અવલંબન રહેતું નથી અને તે નિષ્ક્રિય થઇ જાય છે પરંતુ આ પૂર્ણ નિદ્રા અવસ્થાથી જોમ નહિ સમજવું કે, તે વખતે વૃત્તિઓના યોગ થઇ જાય છે કેમકે જાગ્રત થયા બાદ જીવને 'મે સારી રીતે નિદ્રા લીધી' જેમ જે જ્ઞાન થાય છે, તે જ્ઞાનથી નિદ્રાવસ્થામાં પણ વૃત્તિઓનું નિરવલંબન અવસ્થામાં ઉપસ્થિત રહેવાનું પ્રમાણિત થયું, કેમકે સારી રીતે નિદ્રા લેતી વખતે જો અતઃકરણમાં વૃત્તિઓ ઉપસ્થિત ન રહે તો સારી નિદ્રા લેવાનો અનુભવ કોણ કરાવે? પરંતુ નિદ્રામાં જે સ્વપ્ન અવસ્થા ધર્મ જાય છે, તે યથાર્થ નિદ્રા નથી. સ્વપ્ન અવસ્થા જાગ્રત અને સુવાતા વચ્ચેની જોકે એવી અવસ્થા છે કે જેમાં જાગ્રત અવસ્થાની પ્રત્યક્ષ વિપર્યય અને વિકલ્પ એ ત્રણે જાતની વૃત્તિઓના અનુભવ અતઃકરણના ગુણ બેદથી થયા કરે છે અને આ પ્રમાણેના સ્વપ્ન પણ મનુષ્યોને ત્રણ રીતે થયા કરે છે તે ત્રણના નામ-૧ સાત્વિક સ્વપ્ન, ૨ રાજસિક સ્વપ્ન, અને ૩ તામસિક સ્વપ્ન જે સ્વપ્નનું કૃણ સાચું થાય તેને સાત્વિક સ્વપ્ન કહે છે, અને તેજ સ્વપ્નની ઉત્તમ અવસ્થા છે જે વખતે સ્વપ્ન અવસ્થામાં રહેતુંજી વધારે હોય તે વખતે જોવામાં આવેલ પદાર્થજ દેખામ છે, અને તે અવસ્થાજ સ્વપ્નની મુખ્ય અવસ્થા છે, અને ત્યારે સ્વપ્નમાં તમેગુણ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, ત્યારે કાંઈક વિચિત્ર સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે, ધણે ભાગે જીવને આવા સ્વપ્નજ વધારે આવે છે અને તેજ સ્વપ્નની મુખ્ય અવસ્થા છે. તાત્પર્ય જોજ છે કે, સ્વપ્નાવસ્થા પ્રમાણ, વિપર્યય અને વિકલ્પ એ ત્રણ વૃત્તિઓથી રહિત નથી, પરંતુ નિદ્રાવસ્થા એક સ્વતંત્ર વૃત્તિ છે, જેમાં એ ત્રણ વૃત્તિઓ હોતી નથી.

અનુભવ કરેલ પદાર્થોને અતઃકરણથી દૂર નહિ કરવાની વૃત્તિને સ્મૃતિ કહે છે. પ્રમાણ, વિપર્યય અને વિકલ્પ એ ત્રણ જાગ્રત અવસ્થાની વૃત્તિઓ છે, અને જે વખતે એ ત્રણે જાગ્રત અવસ્થાની વૃત્તિઓ અતઃકરણમાં ઉદ્ભવી નથી તે વખતેનું નામ નિદ્રા છે, પરંતુ સ્મૃતિ એ ચોરે અવસ્થાઓને સ્મરણમાં રાખવાવાળા વૃત્તિ છે. અર્થાત્ એ ત્યારે અવસ્થાઓ પ્રાપ્ત થયાં. અતઃકરણને જે સ્વતંત્ર અનુભવ થયેલ તેને પોતાનો અનુભવ માની અતઃકરણથી દૂર ન કરવા દેવું તેનું જ નામ સ્મૃતિ છે, અથવા અતઃકરણમાં જે કાંઈ અનુભવ થયા કરે છે, તેના સંસ્કારને સ્મરણમાં રાખવાનું નામ સ્મૃતિ છે, અને તેજ પાંચમી વૃત્તિ છે.

ત્રણ પ્રજ્ઞાની મારક ત્રણ સ્વાભાવિક વૃત્તિઓ અને પાંચ જાતિગત વૃત્તિઓ એ સર્વ સ્વાભાવિક મનોવૃત્તિઓ છે. પરંતુ સત્ય અને અસત્યના ભેદથી અને પાપ-પુણ્ય રૂપી ફળના ભેદથી મનોવૃત્તિઓના બે ભેદ છે:—

૧ ક્રિષ્ટ, અને ૨. અક્રિષ્ટ. જેથી અંતઃકરણને દુષ્પ્રયાય તે પાપજનક વૃત્તિને ક્રિષ્ટ વૃત્તિ કહે છે જેમકે હિંસા, દેષ, ક્રોધ વગેરે. જેથી અંતઃકરણને સુષ્પ્રયાય તે પુણ્યજનક વૃત્તિને અક્રિષ્ટ વૃત્તિ કહે છે જેમકે, વૈરાગ્ય, દયા, સરળતા વગેરે, પરંતુ આ બન્નેમાં એટલું છે કે, ત્યારે અક્રિષ્ટ વૃત્તિ જન્ય થાય છે, ત્યારે ક્રિષ્ટ વૃત્તિ દયાદી જન્ય છે, જેથી જે માણસમાં ક્રિષ્ટ વૃત્તિઓ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, તે માણસ પાપી કહેવાય છે પરંતુ જ્યારે મોક્ષના રસ્તે જવાનું યશો ત્યારે અક્રિષ્ટ વૃત્તિઓને તો દબાવી દેવી જ પડશે, એટલું જ નહિ પણ સર્વ જાતની વૃત્તિઓને અર્થાત્ અક્રિષ્ટ વૃત્તિઓને પણ વૈરાગ્યથી દબાવી દેવી પડશે. ક્રિષ્ટરૂપી તામસિક વૃત્તિથી જીવગણની અધોગતિ થાય છે, અને અક્રિષ્ટ રૂપી સાત્ત્વિક વૃત્તિઓ દ્વારા જીવગણની ઉચ્ચગતિ અર્થાત્ ઉર્ધ્વગતિ થાય છે આ બન્ને વૃત્તિઓના નામ આસુરી સંપત્તિ અને દૈવી સંપત્તિ એમ ગીતાશાસ્ત્રમાં શ્રી ભગવાને કહેવ છે ક્રિષ્ટ વૃત્તિઓ જ. પાપરૂપી છે અને અક્રિષ્ટ વૃત્તિઓ સાક્ષાત્ પુણ્ય ફળ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે આ બન્ને વૃત્તિઓના ભેદથી કદાચાર, સદાચાર, પાપ-પુણ્ય, અને અધર્મ-ધર્મનો વિચાર કરવામાં આવેલ છે પુણ્યાત્મા મનુષ્યગણ, સાધકગણ, અને ધર્મિકગણ પોતાના પ્રવૃત્તિ દ્વારા પાપજનક ક્રિષ્ટ વૃત્તિઓને પુણ્યજનક અક્રિષ્ટ વૃત્તિઓથી હમેશા દબાવ્યા કરે છે, અને ક્રમશઃ આ પ્રમાણે વલવાથી તે પુણ્યાત્મા બની જાય છે, ને તેના અંતઃકરણમાંથી પાપજનક ક્રિષ્ટ વૃત્તિઓનો અભાવજ થઈ જાય છે એજ વૃત્તિ સાધનનું રહસ્ય છે *

• (નિગમાનુભવનિદાનમાંથી.)

ખપી જવા આવી છે તુરંતજ મગાવી લેવો.

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત-અત્યુત્તમ નવલકથા.

વંદુ ઠકુરાણી.

પાકુ પુકું વાંચતાં જ્ઞાન, જન્મત અને જ્ઞાનદ મળે છે. ક્રી. રૂ. ૧—૮—૦.

પર્શિઅન નાઈટસ.

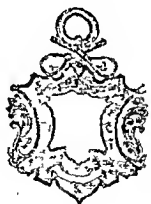
અરેબીયન નાઈટસ જેવીજ રસીક ને જ્ઞાનદ આપનાર વાતાઓનો સંગ્રહ
ક્રી. રૂ. ૧—૦—૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

શીવભાઈ દયારામ પંચાલ

સોના ચાંદીના દાગીના
સાચી ગેરંટીથી બનાવ-
નાર તથા વેચનાર.

કારખાનું
બકરી પોળ, ઘર નંબર ૧૨૬૨

અમદાવાદ.

ટેલીફોન નંબર ૫૮
ઢેકાણું-રતનપોળ, દુકાન
નંબર ૫૨૯૪

અમદાવાદ.

૯૯ સંસારરૂપી સંસાર સારવો ઉચ્છેદનો મુકાબલો પ્રાપ્તિ કરીને સર્વવર્તમાન બીજો કાષ્ઠ ઉપાધાનથી.

૧૦૦ સુખની ધૃત્વાવાળા મનુષ્યે સતોત્રી મનોરુચિ પ્રાપ્ત કરીને આત્મનિર્મલ ધારણ કરવા સેવા પ્રસિદ્ધ કરેલો.

૧૦૧ સંતુષ્ટિને જોઈ સારી અને સાચી વસ્તુ છે, આપી અર્થ નાશવળે છે.

૧૦૨ હર્ષ વર્જનો સ્વારામ ભોગવવાની ખોટી સાધનાનો સર્વથા ત્યાગ કરેલો.

૧૦૩ હૃદયને આરાધ્યનાં અહમ્માવ દૂર કરીને નિત્યેદિગપણુ શીખો એટલે ત્રવર્ગીય આનંદ અનુભવશે.

૧૦૪ હૃદયમાં હયા આશયથી કામ કરો, જરીયાકામાં પણ ઉત્તમ ઉદ્દેશ અપેક્ષા.

૧૦૫ હૃદયને પોષણ આપનાર સત્સમાગમ જેવું બીજું એક નવું પ્રથમ સાધન તૃતી.

૧૦૬ કામમાં એ ચરચીરું અને ઉદારતા એ ધર્મિષ્ઠ પુરુષનું આભુષણ છે.

૧૦૭ જ્ઞાનનાં મંદિરને જાણવાની અને તેના યુક્ત બહારને જાણાસુ મારે પ્રજ્ઞા કરેલો ત્રુતી તે ઈચ્છાસંકિત છે.

૧૦૮ જ્ઞાનના સદુપયોગથી સંસારબંધન કપાશે અને ગેરઉપયોગથી માયુ કપાશે.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ પંથ. (શ્રી ૩-)	૨૫૫-૨૭૨
૨ શ્રી હંસ સ્વામી (રા. મોતીલાલ નેમલાલા મહેતા)	૨૭૩
૩ ગુપ્તા મીનાદ્રી (રા. નારાયણ વિશ્નુજી છકુર)	૨૮૨
૪ જીવગીતો આનંદ (રા. વાડીલાલ ઠાકુભાઈ સમવી)	૨૯૦
૫ સદ્વિચાર સદ્વિચારો (શ્રી ઉપેન્દ્ર ભગવાન)	૨૯૪
૬ જિનતિનો રાજમર્ગ (રા. વાડીલાલ ઠાકુભાઈ સમવી)	૨૯૮
૭ દીપોત્સવનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય (રા. ચિમનલાલ મુચ્છેદરાય મહેતા)	૩૦૩
૮ કાર્યસિદ્ધિના અર્થ યત્ને આનંદ (રા. વાડીલાલ ઠાકુભાઈ સમવી)	૩૧૪
૯ વૈદિક પ્રયોગો (આર્યવૈદ અંબારામ મુંદરજી)	૩૧૫
૧૦ ગુરુ ગોવિંદસિંહ (તત્તો)	૩૧૭
૧૧ સામ્યીય વૈદની પરીક્ષા અને આર્યવૈદ અંબારામ મુંદરજી	૩૧૮
૧૨ અરેષ સાધુ (વાડીલાલ ઠાકુભાઈ સમવી)	૩૨૩
૧૩ ગુરુદાની પથરી ને તેના છાયાને (વૈદ કાલિદાસ વિ. ચામટલક)	૩૨૫
૧૪ મનોરુચિ (વાડીલાલ ઠાકુભાઈ સમવી)	૩૨૭
૧૫ દિનવચન	૩૩૨

આ માસિક નેટાલાલ દેવરાઈર દેવેએ અમદાવાદ-આદિજાના આવેલા પાલાના ભાગ્યોદય-

“મીન્દીંગ ગ્રેસમાં” પાલાને ગાદી બાંધીને તેને પ્રેમથી પોતે પ્રેમિષ્ઠ રહ્યું.

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૭ મું.]

ઓક્ટોબર-નવેમ્બર સને ૧૯૨૯.

[અંક ૮૦]

શ્રીસદ્ગુરુવાગ્માહાત્મ્ય.

(જય શ્યામમુદર મુખકારી રે, એ લય.)

જય સદ્ગુરુવનવિહારિણિરે; જય અમૃતવર્ષિણિ વાણિ ।
જય અમૃતવાપણિ વાણિરે, જેને સેવે ઋષિમુનિધ્યાનિ
નવજીવનમય કરી દે જેની, જીવનવલ્લિ કરેભાણીરે — જય
જેના આરવાહનથી ઉદરે, મદધી પામર પ્રાણીરે, જય
નવઉત્સાહતણું બલ અતર, સહજે આરે આણીરે, જય
તાપમાત્ર દાણીને ઉરના, આપે શાંતિની દ્વાણીરે; જય.
જુજને શ્રવણ કર્યું એ અમ જીવનની આચી કમાણીરે; જય
શ્રવણથી અનુભવમા આવી ઠર, યાચીએએ ઠસ્યાણિ । રે, જય

પરાર્થ જીવિત પુરુષોત્તમ જીવન ધન્ય છે.

(જીવનના જીવનનું જીવન, એ લય)

ધન્ય ત્રિજીવનમા તેનું જીવન, સ્વાધેથી ઉપરતિ પામી મન,
ઉ વિશ્વે જેનું પગથી જીવન,
અનુપમ રમણ્યું એહ જીવન, ન લોકિક, એ તો દેવી મુજન.
એવા એક-જીવનથી અનેક જીવન પાસતાવ જીવન પામે,

પ્રાસંગીક-નોંધ.

પ્રિય વાચક ! આ વખતનો અક તમારા હાથમા વિલબે આવે છે. જો કે તેથી તમને કંઈક અસતોષ થાય એ સ્વાભાવિક છે. પણ અક તમારા હાથમા આવતાં અને તેને વાચતાં તમને કંઈક સતોષ થવા સમર્થ છે આ વખતે સપ્ટેમ્બર અને ઓક્ટોબર એ માસના અકા જોગા તમને મળશે આ વખતના અકમાં તેમાં તમને કંઈક નવીનતા તેમજ સુંદરતા પણ જણાશે હવે પછી ભાગ્યેદય ગ્નેઝ કાગળોમાં છપાશે કવર પણ આજ પ્રમાણે આર્ટપેપર ઉપર છપાશે, વળી ૧૫ કોઈ વખતે ચિત્રો પણ આપવામા આવશે

પોતાનો ભાગ્યેદય કરવાની દરેક માણસ ઇચ્છા રાખે છે અને તે ઇચ્છાને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન પણ તે કરતો હોય છે પણ કેટલીકવાર તે પોતાનો ભાગ્યેદય ધી રીતે યામ તે જાણતો ન હોવાથી અવજો માર્ગે પ્રયત્ન કરતાં તેમાં નિષ્ફળતાને મેળવે કે જે મનુષ્યે પોતાના સ્વપ્રયત્ને પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરવો હોય તેમણે પ્રથમ પોતાનો કેવા પ્રકારનો ઉદય યામ તો સુખ મળે તેમ છે, તે નક્કી કરવું જોઈએ અને પછી તે માર્ગે વળગા કેવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરવો તેને માટે પોતાના અતરાત્મા પ્રતિ એકાગ્ર યર્ષ અતરાત્માનું કંઈક સ્ફુરણ સંમિલવાની ઇચ્છા રાખવી. જો તેને પોતાના આત્મ સામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા હશે તો તો તેને એકાગ્રતાની સિદ્ધિ થશે પ્રયત્નનો માર્ગ અતરાત્માના સ્ફુરણદ્વારા જડવાનો જ અને આ પ્રકારે અતરાત્મા તરફથી યોગેશ સ્ફુરણ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવાથી તે પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરી શકે છે આવો પ્રયત્ન સેવવાની મનુષ્ય માનવી દરજ્જા છે

આ વખતના પુસ્તક ઉપર જોઈ તમારા મનમાં કેવો વિચાર થાય છે ! તે ચિત્ર ઉપરથી તમે શું કહી શકો છો ? તે ચિત્રની કદમતના અર્થમાં જ ભાગ્યેદય કરવાનો માર્ગ સમાર્પિત થય છે પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાનો ભાગ્યેદય કરવાને માટે સરસ્વતી, લક્ષ્મી, અને શ્રી પરમાત્માની કૃપા મેળવવાની જરૂર છે પરમાત્માની કૃપા થતા સરસ્વતી અને લક્ષ્મીની પણ કૃપા મેળવવાની જ અને આ પ્રમાણે જો મનુષ્ય પોતાના ભાગ્યનો ઉદય કરવા માટે પરમાત્માની કૃપા મેળવવા પ્રયત્ન સેવે તો પછી તેના ઉપર સરસ્વતી અને લક્ષ્મીની કૃપા થતાં તેના ભાગ્યનો ઉદય થવાને જરા પણ વિવળ લાગતો નથી.

ભાગ્યેદયમા હવે પછી તેના નામ પ્રમાણે મનુષ્ય માનવા ભાગ્યનો ઉદય કરી શકે તેના જ સગીન વિષયો આપવાનો તત્ત્વોએ નિશ્ચય કર્યો છે. જેમ જેમ સગીન અને મનુષ્યનું ક્ષિત કરી શકે તેના આવશે, તેમ તેની સુંદરતામા પણ કોઈક વિશેષતા જોવામાં આવશે, તેમાં હવે પછી રૂઝ કાગળ ન વપરાતાં ગ્નેઝ કાગળો વપરાશે પુરું આર્ટ પેપર ઉપર છપાશે અને તેથી જો કે અર્થ વિશેષ આવશે, તોપણ અમારા માહકાને તેથી સતોષ થશે તો અને અમારા તે અર્થનો હિસાબ ન ગણતાં અમારી ઇચ્છા પુરી થએલી સમજાયું.

ભાગ્યેદયને સચીત્ત કરવાની ઘણાં માહકાની ઇચ્છા છે અને તેથી જો તેને આપમા ચર્ચથી સચીત્ત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, અને તેમ છતાં પણ માસીક સચીત્ત કરી જવાનું પ્રીતિ

માસીકાની માફક આક નવ રૂપિયા ન રાખતાં માત્ર ચાર જ રૂપિયા રાખવાનો વિચાર કર્યો અને આશા છે કે તેથી આહકો સંતોષ પામશે.

નવીન વર્ષારંભે આપણામાં એકબીજા રનેહિ સમધીયો પ્રતિ શુભેચ્છામયક પત્રિકાઓ મોકલવાનો રીવાજ પડી ગયો છે અને તેથી એ પત્રિકાઓદ્વારા અન્યનું શુભ ઇચ્છાગી લાવના દેવાવવાનો ધણો જ સારો પ્રયત્ન થાય છે આ માસીકના તત્ત્વોએ પણ તેના મુક આહક બહુનું શુભ ઇચ્છાગી આ વર્ષારંભે પત્રિકા મોકલવી જોઈએ પણ તેના ત્રણ હજાર ઉપરાંત આહકોને તે પ્રમાણે પ્રથમ પ્રથમ પત્રિકાઓ તે લખી શકે કે તેમ નથી અને તેથી તે ભાગ્યોદય દ્વારા જ પોતાના દરેક બહુનું શુભ કરવાની ઇચ્છાને વેગ આપે તો તે કામ ખોલું ગણાશે નહિ.

ભાગ્યોદય દરેક માસે નિયમિત નિકળતું હોવાથી આ માસીકને પ્રકટ થવામાં થોડો વિલંબ થતાં ધણા આહકો તલપાપડ થઈ બે ત્રણ ત્રણ પત્ર લખી ચૂક્યા છે તેમને અમે સ્વતંત્ર જુદા જુદા જવાબ આપી ચૂક્યા નથી. તેમની ભાગ્યોદય વાંચવાની આ પ્રકારની તીવ્ર છતાંસાને જોઈ અમે તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયા છીએ, અને દરેક મનુષ્યને તેની છતાંમા પ્રકટો એવી દૃષ્ટિ રાખીએ છીએ પણ તેઓ હવે જાણી ચૂકે કે ભાગ્યોદય પ્રકટ થવામાં વિલંબ થવાનાં પણ અનેક કારણો હતાં એક તો દીવાળી ઉપર આ અંક પ્રકટ થાય અને દરેક બહુના હાથમાં તત્ત્વોની શુભેચ્છાનો સંદેશો લઈ બેસતા વર્ષનાં દિવસે જાય, તેવી પણ ઇચ્છા હતી વળી આ અંકને માટે ટાઈટલ પેજ ઉપરની ડીઝાઇન નવી તૈયાર કરાવવામાં, તેના બ્લોક તૈયાર કરાવવામાં અને તેને આર્ટપેપર ઉપર છાપાવવામાં વધુ વિલંબ થાય એ પણ સ્વાભાવિક, એ ઉપરાંત આ અંકને વિનંત્ર થવામાં કેટલાંક દૈવિક કારણો પણ હતાં જેવાં કે તત્ત્વોની એકાએક ધણી જ રાખત માંદગી, અને તેની એક મહિના સુધી પથારીવદ્ય જેવી રીતિ, સાધારણ પત્રવ્યવહાર પણ ન થઈ શકે તેવી અશક્તિ, અને તેવાં કારણોથી આ અંક નીકળવામાં વિલંબ થાય એ સ્વાભાવિક છે હજુ પણ તત્ત્વોને લેખો લખવાની ડાકટરોની મનાઈ છતાં પણ આ અંકમાં માત્ર આ એક જ લેખ લખી પોતાના આહક બહુઓને પોતાના હૃદય પૂર્વક પોતાની શુભેચ્છા આ પત્રદ્વારા મોકલવાની પ્રતજ ઇચ્છા તેની વૃત્તિમાં થતાં આ એક જ લેખ લખવા તેની ઇચ્છા થઈ છે છત્તરે તેનામાં ફરી નવું જીવન, નવી શક્તિ અને નવા બળ સાથે આયુષ્યનો વધારો કરેલો હોવાથી તે હવે પછીના અંકથી આહકોનું હિત કરી શકે તેવા લેખો લખી શકના શક્તિમાન થશે.

આ આખા અંકમાં તત્ત્વોને લેખો ને કે નથી તો પણ શુભચિંતા સમર્થ વિદ્વાનોના લેખો તેમાં તમે જોશો, અને હવે પછીના અંક સુધી કાંઈક ધીરજને ધારણ કરશો તો તેના નવીન લેખો વાંચી ચૂકશો.

આપ આ નવીન વર્ષના આરંભમાં આપના જીવનને ઉચ્ચ કરવા સુ કોઈ પણ એક નિશ્ચયને નહિ ધારણ કરી શકો ! હું ધારું છું કે જેમ અનેક મનુષ્યો અનેક પ્રકારનાં જીવન ધારણ કરે છે, અનેક પ્રકારની દેવની વાધાઓ રાખે છે, તેમ આપણે પણ આજે આ નવીન વર્ષના આરંભે કોઈ પણ એક પ્રકારના નિશ્ચયને આપણા પ્રયત્નમાં, અને આચારમાં ધારણ કરવાને પ્રયત્નશીલ થઈ રાખીશું, આપણા આચારની શુદ્ધિ અર્થે, જીવનને ઉચ્ચ કરવા માટે, અને

દેવી બળ પ્રકટાવવા માટેનાં અનેક વૃત્તો હોય છે, તેમાં સત્યનું પાલન કરવું, શાંતિ રાખવી, પ્રાણિ માત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવો, અને આનંદને ધારણ કરનાં આવા અનેક વૃત્તો છે જેમાંના કોઈ પણ એક વૃત્તને પાલન કરવાનો ચાલો આપણે આજે નિશ્ચય કરીએ, તમામ વૃત્તો સામટા ન પાળી શકીએ પણ તેમાંનું એક તો પાળી જ સંકોચ અને જો તમે આમાંના કોઈપણ એક વૃત્તને મુધાર્ય રીતે સારવાનતા પૂર્વક આજથી પાળી શકો તો આ વર્ષના અંતે, તમારામાં ધણા ફેરફાર થઈ ગયેલા તમને જણાશે તમારો વ્યવહાર સુધરશે, સુખ મળશે, નિશ્ચિત થઈ શાંતિને ભોગવશો. કહો તમારે તમે આમાન્ય ક્યા વૃત્તને ધારણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ? મનમાં નિશ્ચય કરો, તે નિશ્ચયને હમેશાને માટે વળગી રહેવાનું તમારામાં બળ છે કે કેમ તેની ખાતરી કરો તમારા અતરાતમાને પૂછો, અને પછી એક નિશ્ચય ઉપર આવો

જો સત્યનું પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેશો, સત્યાગ્રહ બનશો તો હમેશાં તમારે સત્યને જ પાલન કરવું પડશે તમારા વેપાર રોજગારમાં પણ સત્ય જ બોલવું પડશે, અને વર્તન પણ સત્ય જ રાખવું પડશે.

તમારે સત્યાગ્રહિ થતા લોકવાનું કે રાજ્યનો ભય રાખવાનું કંઈ પણ કારણ નથી કારણ આ સત્યાગ્રહિને કાયદાનો ભંગ કરવાનો હોતો નથી એવો શ્રીમત ગાંધીજીના નિશ્ચય પ્રમાણે સત્યાગ્રહની પ્રતિજ્ઞા ઉપર સહી કરનારને માટે છે, આપણે તો આમારે અને વ્યવહારે સત્યનું પાલન કરવાનું છે અસત્યનો જરા પણ સમ સેવવાનો નથી જો આ પ્રમાણે તમે એક વર્ષ સુધી સત્યને પાલન કરવાના ટકને વળગી રહેશો તો તમે તમારી જીંદગી આ વર્ષના અંતે બદલાઈ ગયેલી જોશો તે પછી બીજો વર્ષ બીજું વૃત્ત લેજો.

હવે જો તમારે શાંતિ ધારણ કરવાનું વૃત્ત નું હોય તો હમેશાં શાંત રહેવું, ક્રોધને જરા પણ ધારણ કરવો નહિ, ગમે તે થાય, તમારા હૃદયમાં તમારા ઉપર ગમે તે કરે. તમારા ધર્મમાં જો કે છાંદસીયો ગર્ભ તેટલું નુકશાન થાય, ગમે તેટલા ક્રોધને ઉપભવનાર પ્રસંગો બને, તમારા જો, છાંદસી કે સંબંધીઓને અન્યની સાથે લડાઈ ટોટો થાય, કોઈ તમને ગણો લાડે, તમારે ખરાબ કરવાનું ધાર તોપણ તમે તેના ઉપર યુરસે થઈ જતા નહિ. તમારે તમારા ક્રોધને ખાધને પચાવી જવો જોઈએ, અને હમેશાં શાંતિને ધારણ કરી રાખવી જોઈએ. આચારમાં શાંતિ, ધર્મમાં શાંતિ, જ્યાં જ્યાં ત્યાં અખડ તમારી સાથે શાંતિનો સંયોગ થવો જોઈએ જો આ પ્રકારે તમે શાંતિને ધારણ કરવાનું બળ મેળવશો અને તેને ધારણ કરવાનો આ નવીન વર્ષે નિશ્ચય કરશો તો વર્ષના અંતે તમે તમારી જીંદગી ગદલાઈ ગયેલી જોશો.

તેનીજ રીતે પ્રાણિમાત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવાનું પણ એક વૃત્ત છે તમે આજે જો દરેક મનુષ્ય પ્રતિ પ્રેમ રાખવાના નિશ્ચયને વારણ કરી શકો તેમ હો. ગમે તે થાય, ગમે તેટલી પ્રતિકૂળતા નડે તોપણ જો પ્રેમ રાખવાના નિશ્ચયથી ન ડગી શકો તેમ હો તો તે વૃત્તને ધારણ કરવું એ ઉત્તમ છે પ્રેમ રાખવાથી આપણે મનુષ્ય માત્રને આપણા ભાઈ, સબંધી કે રતેહિ ગણી શકીએ છીએ ફક્ત મન હોય તે પણ ભાઈ, યુરોપીઅન પણ ભાઈ, અને મુસલમાન પણ ભાઈ બની શકે છે, કોઈ પણ પ્રતિ વૈર દટિ રહી શકતી નથી મોંઘનું પણ અદિન કરવાની ઇચ્છા થતી નથી. આપણે આપણા આત્મા ઉપર જોટીયો પ્રેમ રાખીએ તેટલો જ અન્ય સર્વ ઉપર રાખવો જોઈએ. જો આ વૃત્તને ધારણ કરીશ તોપણ આપણી ઉન્નતિ એક જ વર્ષમાં થઈ જવાની

આનદને અદ્વિતિય આપણા હૃદયમાં ધારણ કરી રાખવો એ પણ એક વૃત્ત છે સત્ ચિત્ અને આનદ એ ઇશ્વરનાં સુષુ ધર્મો છે આનદને પાલન કરવાનું વૃત્ત લેવાથી આપણે હમેશાં આનદમાં રહી શકીએ છીએ. ઉદ્દેગ, ચિંતા, શોક કે ગ્લાનિ થવાનો અવકાશ રહેતો નથી. મમે તેટલા પ્રતિકુળ પ્રસંગો બને, ગભરાયી નાંખનારા ઉલ્કાપાતો ધાય, છાતી ફાટી ભય તેવા બનાવો બને તોપણ આપણે આપણા આનદનો જરા પણ ત્યાગ કરી શકતા નથી, પણ અખંડ સ્થિત વદને હૃદયમાં પ્રસન્નતાને ધારણ કરી શકીએ છીએ આ જગતમાં બનતા અનુકુળ, પ્રતિકુળ પ્રસંગોના દૃશા બની, સર્વ પ્રસંગોનો નહિવત અનુભવ કરી શકીએ છીએ અને હમેશાં આપણા હૃદયની પ્રસન્નતામાં મસ્ત બનીને રહી શકીએ છીએ આ પ્રકારના આનદને પાલન કરવાનું જો આપણે વૃત્ત લઈએ તોપણ આ વર્તના અતે આપણે આપણા જીવનને બદલાઈ ગએલું જોઈ શકીશું

આ પ્રકારે અનેક પ્રકારના સંનિશ્ચયો છે કે જેમાંના એક એકનું દર વર્ષ પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવાથી આપણે આપણા જીવનને બદલી ઉચ્ચ બનાવી શકીએ છીએ. આજા છે કે આપ મારી આ ઇચ્છાને માન આપી આ વર્ષથી જ કોઈ એક નિશ્ચયને ધારણ કરી તેનું સાત ધાનતાથી પાલન કરશો.

પરમાત્મનું । આ નવીન વર્ષના આરંભમાં મનુષ્ય માત્રનું દ્વિત યાય તેવા પ્રયત્નો તેમના અત્ કરણમાં સ્ફુરવો, જગતમાં વ્યાપી રહેના અધિકારને જેમ સર્વ ભગવાન નિષ્ઠ કરે છે તેમ આ અત્ વર્ષમાં વ્યાપી રહેવા દુર્ભરપી અધિકારને આપ આપના પ્રકાશથી નિષ્ઠ કરો, અને સર્વ સ્થળે શાંતિ અને આનદ સ્થપાય તેવી આ હૃદયપૂર્વક કરેલી વિનંતિનો સ્વિકાર કરો એજ શુભેચ્છા છે

બધુઓ । આપ પણ આપના હૃદયમાં વ્યાપી રહેલા પરમાત્માને આ વર્ષના આરંભમાં પ્રકટ કરવાનો નિશ્ચય કરો અન્યની સહાયની ઇચ્છા ન રાખતા પરમાત્માની સહાય મેળવવાનો પ્રયત્ન કરો, જેમ બને તેમ અન્યને સુધારવા પડેલાં તમે પોતે સુધરવા પ્રયત્ન કરો, જાણો તેટલું આચારમાં ઉતારો, નવું નવું જાણવાની વનવનના ત્યાગ કરીને સત્ય હોય તેનું પાલન કરતાં શીખો, સદા આનદમાં મસ્ત બનો, શાંતિને ધારણ કરો, ધરમાં સ્ત્રી, બાળકોના આનદના સુખનો અને ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ કરતાં શીખો અને તેમને શીખવડો. ધન કમાવામાં લશ્મ આપવા કરતાં દરરોજ અર્થો કલાક કે કલાક તમારા ઇષ્ટદેવની ઉપાસનામાં માગવાની વધુ અગત્ય માનો, આર્થિક ઉન્નતિ કરવાને માટે સદા સત્યનું પાલન કરતાં શીખો, દરરોજ અર્થો કલાક કે કલાક-તમારા આચાર અને વિચારને ઉન્નતગામી બનાવનાર પુસ્તક કે માસિકનું મનનપૂર્વક અધ્યયન કરી તે પ્રમાણે વર્તન રાખવા યત્નશીલ થાવ અને અતે અનત સામર્થ્ય સંપન્ન પરમાત્માનાં અખંડ સુખ સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરો એજ આ વર્ષારંભે શુભેચ્છા છે

“પ્રજાનો આત્મા ઘરમાં વસે છે.”

સેખર — મી એન્ડ્રેસ

એક ટુંકા દેખની નવજીવનના અધિપતિની માંગણીનો હું ખુલીથી સ્વીકાર કરું છું નવજીવન અને ખસુસ કરીને આગળે છે કેમકે હું સમજું છું તે પ્રમાણે તેનો આશય : હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક ઘરમાં—ખરા ઘરમાં—સદેશો મોકલવાનો છે જે અગ્રેજ જેવા બની ગયેલા હિંદીઓ ઘરમાં ખુરશી દેખેલા રાખે છે, પોતાની દિવાલો ઉપર કદાપી છનીઓ ટાંગે છે અને બર્મોંગ-હામનો અહીં ન બાજે એવો ફરતીચર મૂકે છે તેવાઓને નહિ પણ નવજીવન પોતાનો સંદેશો એવાં સાદા ઘરમાં પહોંચાડવા માગે છે કે જ્યાં રહેનાર સરળ રીતે, કરકસરથી અને સ્વદેશી-વસ્તુ પાત્રન કરીને રહે છે સ્વદેશી રહેણી આડબરની વિરોધી છે અને પરદેશી પૂજા કરવાને બદલે દેશ પ્રત્યે માન બાળવનારી છે.

હું ઉમેરું છું કે નવજીવન હિંદુસ્તાનનાં ઘરોમાં અસલની સુદર સાદાઈ ફરી દાખમ કરવામાં મોટી શક્તિ રૂપ થઈ પડશે, હિંદુસ્તાનનો આત્મા હિંદુસ્તાનનાં ઘરોમાંજ હોઈ શકે અને જો ઘર સાચું ન હોય તો હિંદ મહાન નજ થઈ શકે. પણ જો ઘર સાચું રહે, જો દરેક હિંદવાસી હિંદને જાણે તેની જ રીતે પોતાનું જીવન ગુજારે અને બીજા મુલકના લોકો રહેવા હોય તેમ રહેવાનો પ્રયત્ન ન કરે તો આવું ઘર બળ અને દ્રઢતા ઉત્પન્ન કરશે અને ત્યારે આ બંને ગુણો ધર્મા ધરોમા વાસ કરશે ત્યારે હિંદુસ્તાન પણ બળવાન અને દ્રઢ થશે. હિંદુસ્તાનનાં સત્તાનોને જગતમાં માન મળશે, હિંદુસ્તાનના ધર્મ અને હિંદુસ્તાનની રહેણીની પૂજા થશે અને પશ્ચિમના મહાન પુરોએ હિંદુસ્તાનની સત્તાઈ માંગશે આજે તો હિંદુસ્તાનની પાસે જગતને આપવા જેવું કાંઈ છે એવું તેઓને જ્ઞાન પણ નથી પણ પશ્ચિમની પ્રગતિએ પ્રાચીન શિક્ષણ ઝીલી લેવા હજી તૈયાર નથી, એ જો ખરું હોય તો હિંદુસ્તાને પોતેજ એ શિક્ષણ ફરી પાછું લેવું જોઈશે એ પણ શું ખરું નથી? હિંદને જે ઘણું યાદ હોવું જોઈએ એ હિંદ પોતેજ બલી નથી ગયું? અને જો હિન્દ પોતેજ બૂલી ગયેલું હોય તો તે બીજાને કેમ શીખવી શકશે? હિંદ કને કુનિઆને સારું કર્ષ સંદેશો છે એમ હિંદના આગેવાનો કહે છે એ ખરું હોવાનો સંભવ છે પણ જો તે સંદેશોને સારું જગતની પાસેથી આવકાર મેળવવામાં હિંદ વિજયવાન થવા ઇચ્છતું હોય તો હિંદનાં સ્ત્રી પુરોએ સર્વાર્પણ પણ કરવું જોઈએ એવું હિંદને સ્મરણ કરાવવા નવજીવન હરતીમાં આવ્યું છે હિંદ દેવીને સતોષ થાય, એવા ઉમદા વારસાને શોભાવનારા સત્તાન પેદા થાય એવા પ્રકારનું જીવન સદાયે કેમ ગાળી શકાય, એ પ્રત્યેક હિંદીએ શોધવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સર્વાર્પણ કરેલું વિશુદ્ધ સ્વદેશાભિમાની જીવન કોઈ પણ વ્યક્તિ ગાળી રહેલ છે કે નહિ એ જાણવાનો એક મારામાં સારો રસ્તો તો એ છે કે તે વ્યક્તિ પોતાનો બોબો પોતે

ઉચ્ચકી સેવા સમર્થ છે કે નહિ, અને પોતાનાં કપડાં સમારી શકે છે કે નહિ એ જોવું, પોતાનાં કપડાં પોતેજ ખતાની શકે એ માફજ હશેનાય એ હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક ઘરમાં થોડા માણસો પણ હાથની સાળ ચલાવી કુટુંબની જરૂરીઆત જેટલાં સાદાં કપડાં વણવામાં શકાય નય તો મારી આતરી છે કે નવજીવનના તત્ત્વો બહુ શીઘ્ર થશે દેશને પોતપોતાના કપડાં પમાવવાની ફરજ પડે એ જરૂર ઇચ્છવા જેવું નથી ભલે વધારે અગત્યનુજ નહિ તો પણ ખીન્નું કામ કરવાની આવશ્યકતા હોય છે છતાં પોતાને જોઈતી વસ્તુઓ ખતાવતા જાણવું, સ્વાશ્રયી ગળવું, નોકરીના પણ ગુતામ નહીં રહેવું એમાં ખરી ખાતશાહી છે રાગને સાર અંગ્રેજીમાં જે શબ્દ છે તેનો અર્થ “કરી શકનાર” એવો છે જેને ખીજની ઉપર આધાર રાખવો પડે કે તે આવે સ્વાશ્રયી રાગ ના ચઇ શકે એટલે હમણા મતાગો તે ગુણ શહેરીઓમાં આગળ પડતો હોયો જોઈએ.

જે પુરૂષ અથવા એ જરૂર જણાયે રસોપજ્યા, ધોળી, દરજી અને ચાકરો વિના રહી શકે તે હાલના ધણા માણસોની દમામણી રિયતિમાંથી સુકત રહે. જેઓ દમામણી રિયતિમાં રહે છે તેઓ પોતાની નખળાઇ વધારે છે અને પ્રગતેજને ઝાંખુ પાડે છે આપણા દેશના કાર્યને સાર આપણે જે વખત ગાળવો જોઈએ તે વખતનો આપણે રવારે સારો ઉપયોગ કરી શકીએ એ ખનવાજોગ છે એવે સમયે ખીજઓનો સેવા આપણે સાબાર સ્વીકારીએ પણ સ્વાશ્રયનો પાઠ જે હિંદુસ્તાનને હણી શીખવેલો રહ્યો છે તે આપણે તો શરૂ કરી દેવો જોઈએ અને ત્યાં સુધી છેવટે જાગીની જરૂરીઆતોને વિષે અને તે ઉત્પન્ન કરવાના સાધનોને વિષે હિંદુસ્તાન બહારની મદદ વિના ચલાવી શકે એટલે દરજે તે સ્વાશ્રયો અને એમ આપણે બધા ઇચ્છીએ પણ આજુ યજી શકે તેને સાર આપણે પ્રગજીવનો એકરો જે ઘર છે ત્યાંથી શરૂઆત કરવી જોઈએ જેક તાલીમને ખાતર પણ ધણે ભાગે પોતાની મહેનતથી ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ ઉપર નબી શકવાની કળા દરેક માણસે શીખવી જોઈએ, અને તેથી અમારી રાષ્ટ્રીય શાળાઓમાં અગે છોકરાઓને વણતા, ઝાડ હેરતા અને સામાન્ય ખેતી કરતાં, સાધનાં, કપડાં પોતાં અને સમારતાં શીખવીએ છીએ, અને ખીજ ઉપયોગી અને આનદદાયી ધધાનું યાત આપીએ છીએ તેઓને પોતાના શરીરની ખરોખર સભાળ રાખવાની શક્તિ મેળવવા દો અને પછી તેઓ પ્રગજીરનો સભાળ રાખવા વધારે શક્તિમાન થશે, અને તેથી હું હમેશ રાખુ છું કે નવજીવન એ ધધાં ધરમાં આવવા સહેજાનો દૂત ખનશે અને કાળે કરીને હિંદુસ્તાનની બધી બાપામાં નવજીવનની આગુતિઓ નીકળશે કે જેથી સાદાર્મ સ્વપૂર્ણતા સશ્રવ અને આત્મોખતિના પાઠ મગશે અને પોતાની સત્તા વધનાં, જગતમાં કીર્તિ મગનાં અને જગત્ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ ખજીવના પ્રાચીન સમયથી ઉત્પેદા સિદ્ધિતા હિંદુસ્તાન સુંદર સ્વરૂપમાં બાગરી રાખશે કેમકે જો તે સિદ્ધિતા ખોઈ બેસે તો પ્રગ દુર્બલ થાય અને જો તે વખતસર પાછા ન મેળવાય તો પ્રગનો નાશ થાય

જોઈએ છીએ.

અમારી સ્વદેશી દવાઓની ગામે ગામ એજરો આપવાની છે દરેક માણસને ચકિતે વીમ, પચીસથી, પચાસ રૂપિયા ઉપગત પગાર પાવતી શકે છે એજટ ચવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ નિયમ મોટું ૦-૧-૦ ની ટીનીટ સાથે અરજ મોકલવી વગર મૂડીનો ધધો, કમીઘન બરપૂર

જેનજ-ટવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ

શ્રી હંસ સ્વામી.* ૬૨૭

(લેખક — રા. માતીલાલ જેઠાલાલ મહેતા)

આપણા આર્યદેશના આર્યોમાં ખાસ સ્વમાન એ છે કે તેની દૃષ્ટિ અગાધિન પરમ સત્ય તરફ એકદમ આકર્ષ્ય છે, અને કોઇ કોઇ તે સત્ય પ્રાપ્ત કરવાનો આગ્રહ એટલો બધો રાખે છે કે તેના વિકટ સહ વેડીને પણ તે સત્ય પોતાનું કરે છે એવા સત્યામદ્વી આર્યોને આપણે મદાત્મા કહીએ છીએ. તેવા કેટલાકના જીવન આપણા ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે હરિશ્ચંદ્રનો ટેક, પ્રહ્લાદનો પ્રભુપ્રેમ, અંબિકાજીનું બલિદાન, ક્રુવનું તપ, સીતા અને સાવિત્રીની પતિભક્તિ વિગેરે સત્યામદ્વીનાં દ્રષ્ટાંત છે તેઓ અનેક સહો વેડી પોતાના સત્યામદ્વી દુર્લભ વસ્તુ સુલભ કરી શક્યા હતાં એવા એક સત્યનિષ્ઠ મહાત્મા સ્વામી હસનું વર્તમાન જીવન-આત્મબળ કેટલું કામ કરી શકે છે તે પ્રત્યક્ષ બતાવે છે અને તે લોકોપયોગી હોવાથી અત્રે તેનું જીવંત આપણે યોગ્ય લાગે છે.

પૂર્વાશ્રમમાં સ્વામી હસનું નામ ગજનન પાંડુરગ નાટકર હતું તેમનો જન્મ શકે ૧૮૦૦ માં થયેલ છે તેથી હમણાં તેમની ઉંમર ૪૧ વર્ષની છે તેમના પિતા પાંડુરગ નટકર ધુળીઆના એક પ્રસિદ્ધ વજીસ હતા તેઓ પરમ સાત્વિક જીવના હતા. ગજનનરાવની બાલ્યવસ્થામાં જ તેમનાં માતૃશ્રી સ્વર્ગવાસી થવાથી તેમના નિર્ધાર પિતા તથા તેમના મોટા બાઇને માથે તેમનો બધો ભાર આવી પડ્યો ગજનનરાવ પોતાની ન્હાની ઉંમરમાં બહુ જ શિક્ષણ હતા પણ તે જ મોટાડી ઉંમરે દિમાસપના ધૈર અરવપમાં દિસક પરુઓના સહવાસમાંથી દેવાસ માનસ સરેસર અને ગૌરીકુક જેવા નિર્જન સ્થળોની તિર્થયાત્રા કરી આવી શક્યા છે તેનું કારણ તેમને પોતાનામાં આત્મવિશ્વાસ હતો.

રા. ગજનનરાવનો અભ્યાસ અગ્રેજી સાનના ધોરણ સુધી થયો હતો તે વખતે તેમના પિતા સ્વર્ગવાસી થયા મેટ્રીકની પરીક્ષામાં નાખાસ પડવાથી તેમણે તે અભ્યાસ છોડી તારનું કામ શિખવાનું શરૂ કર્યું તારની પરીક્ષાને જે ત્રણ મહિનાની વાર હતી તેને સુખે પુનામાં પ્નેગ હોવાથી તે દેહુક્ષેત્ર કે જે બ્રમિ શ્રીતુકારામ મહારાજના યગથી પાવન થયેલ છે ત્યાં ગયા. ત્યાં દરરોજ ઉદ્યાયણી નદીના કિનારે સર્પકાળે જવાની એમને રેવ હતી. રોજની માફક એક દીવથ ત્યાં જઈ ગેઠાંતા તે વખતે ત્યાંના દેખાવ જોઈ સંસાર મુગ્ધજી માફક નથર લામવાથી તે વિચારતું એકદમ જોર થયું. અસાર વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનો નિધય થયો તેથી સાચે લાવેલ કપડાં પુસ્તકો વિગેરે જે નથર ચીજો સાથે હતી તે બધી ઉદ્યાયણી નદીમાં તેમણે અર્પણ કરી એવી રીતે બધો પરિમદ સત્ તુકારામ મહારાજના ચરણમાં મુકી પોતે તેનાથી મુક્ત થયા. આવી મનોવૃત્તિ એકદમ થવાનું મુખ્ય કારણ તેમના આંગણજન્મનું પ્રવચ સ્પૂરી આવેલ હોય અથવા તે પ્રવચબ્રમિ અને પવિત્ર નદીના સાન્નિધ્યનો પ્રતાપ હોય ૧૮-૧૯ વર્ષની ઉંમરે રા. ગજનનરાવને આમ દેહ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો.

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાના પ્રસંગે માંજુસને ધણીવાર આવે છે પણ મંજુને તેની અસર તેમના મન ઉપર કામ્ય રહેતી નથી. અભ્યાસથી મતિ શુદ્ધ થાય છે અને વિવેક અને વૈરાગ્યથી સ્થિર

* આ જીવન ચરિત્ર જામણસીયકના જીવન સરે ૧૯૬૬ના અકામા આવેલું તે વાચકોને જ્ઞાન સેવા શાસ્ત્ર હોવાથી અત્રે લખ્યું છે.

એ પ્રમાણે ત્રણ વખત અજાજ આનંદ પડી પોતે પુછ્યું કે “ મેં ગોરીકુંડ જોયો નથી ” તે ઉપરથી એક નકશે તેમની નજર આગળ આવ્યો કે જેમાં બેય કે મુખાધથી કાથગોદામ રસ્તે હિમાલયમાં જઈ માયાવતી તરફથી જતા શ્રીકૃષ્ણ માનસ સરોવરની નજીક ગોરીકુંડ આવેલ છે તે ઉપરથી તેમણે ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી ગિરીનારથી મુખાધ આવી, મુખાધથી ત્રિહી એકસપ્રેમમાં બીના રોચને બીજે દિવસ પહોંચ્યા ત્યાંથી પગલ મેત્રમાં કાનપેર અને ત્યાંથી લખનૌ ગયા લખનૌથી બરેલી થઈ કાથગોદામ રોચને જઈ પહોંચ્યા ત્યાંથી હિમાલયના પહાડ ચડવાની ચરૂઆત કરી તે કહે છે કે “ હિમાલયમાં મારા કેવા હાલ થયા તે લખવા બેસું તો મારા ઉપર અતિ શયોક્તિનો આરોપ આવશે આમ છતાં મારા ઉપર જે મક્કટ આવી ગયાં છે તેની સામા થવાને શુર મહારાજની દયાથી મને શક્તિ પણ આવી હતી.”

એક વખત એક જમની દાથી તેમની પછાડે પડ્યો હતો તે વખતે તેમની સાથે એક ભોમીઆ હતો દાથી અને મર્ષમાં એક સ્ત્રાવર એવો હોય છે કે તે જ્યારે રતિક્રિયા કરના હોય તે વખતે જો તેમને કોઈ ભુએ તો તેની ઉપર ખીજ તેની પછાડે દોડે છે એવા એક વખતે એક દાથીના જોડા તરફ અજાજતા દર્શિ પડતા દાથી ખીજતામને તેમને મારવા દોડ્યો તેમના ભોમીઆએ ધ્રુમ પાડી કે “ મહારાજ ભાગો, પીકે એ દાથી ના રહા દે ” તે ઉપરથી તેઓ એક ભેખડ સુધી દોડ્યા દાથી બહુ જ નજીક આવી પહોંચવાથી અને બીજે કાંઈ વળીને જમી જવાનો રસ્તો ન હોવાથી તેમણે અને તેમના ભોમીઆએ તે ભેખડ ઉપરથી તીચે કુદકો માર્યો દાથી ભેખડના કાંઠા ઉપર આવીને કોંઈથી ચઢ આગળ લખાવીને ફૂંકાડા મારવા લાગ્યા પરંતુ નિરાશ થઈને શાન્ત હોતો હતો સ્વામીજીએ પોતાના હિમાલયના મવાલનું એક પુસ્તક મસદીમાં લખેલ છે તેમાં જણાવે છે કે “ તે ખાંડ વણી ઉડી હતી ભેખડ ઉપરથી પડતાં જ અમને મૂંઝાં આવી હતી ભોમીઆને દશ અગ્ગાર કાઢી શુદ્ધિ આવી હતી હું બે દિવસ બેઠું છું રહ્યો મારી કેડ સુજી મધ હતી પરંતુ હાડકાને કાંઈ ઇન્જ થઈ ન હોતી હું દશ પદર દિવસે સાંજે થયો પણ શક્તિ આવતાં ધણુ દિવસ લાગ્યા. ભેખડ ઉપરથી કુદકો માર્યો તે જ વખતે મહારાજના ચરણારવિન્દનું જ્ઞાન ધરીને દેહ ફેંક્યો હતો મને લાગ્યું કે પ્રભુની ઈચ્છા એટલી હશે કે વવારે ઇન્જ ન થતા અમે બધીએ એ પ્રમાણે વાપરી જ વિગેરે દિસક પડ્યાના સપાટમાંથી પણ અમે બધા હતા તરસ, ભુખ, ઠંડી વિગેરેથી મને અને મારા ભોમીઆને ધણુ જ ત્રામ થતો. એક વખતે એક મ્હોટા અરણ્યમાં અમે રસ્તો બૂલ્યા અને સાત દિવસ સુધી કોઈ મનુષ્ય કે પ્રાણી અમને નજરે પડ્યું નહોતું ત્રણ દિવસ અમને ઝાડના પાંદડા સિવાય કંઈ જ આહાર મળ્યો ન હોતો.”

શ્રી હેલામ માનસ સરોવરની યાત્રાએ નિકળતાં કાથગોદામ રોચને છોડી રસ્તામાં બીમતાલ, ધારી, મોરનોલી, દેવીધુરા, ધુના ઘાટ વગેરે સ્થળો જોતાં જોતાં તે માયાવતી પહોંચ્યા ત્યાં કેટલાક સંન્યાસી અને બીજા માણસો તેમને કહેવા લાગ્યા કે તમે જે પ્રવાસ કરવા ધારણુ રાખો છો તે બહુ જ કઠણ કામ છે તમારા ચરિરનો બાધો બહુ જ નમજો છે તો તમે આખો હિમાલય કેવી રીતે ઝોળાગી શકશો તેની અમને બહુ ચિંતા રહે છે પણ તેનો તે એક જ ઉત્તર આપના કે મેં સદ્ગુરુદેવ કા કચ્ચા કમી નહીં હુંગા દિલકા કચ્ચા

માયાવતીથી નાકળી ગર્જામાં ગયા, ત્યાંથી ગોરના, ત્યાંથી પીકોરાગડ ત્યાંથી નાવર, કનાલી છીના અને અરકોટ પહોંચ્યા. અરકોટ નીકળી તીન્યા ગામ પહોંચ્યા ત્યાં એક વખત પોતે પર્વતના સુદર દેખાવો જોતા હતા એવામાં ચારધામ જીવાન છોકરીઓ તેમની આસપાસ આવીને બેઠી અને તેમની સામું નીંદ રહી તે બધી અન્દર અન્દર પોતાની લાપામાં વાંટો કરવા લાગી. સ્વામીજી પોતાના પ્રવાસવજનના પુસ્તકમાં લખે છે કે “ માફ હસ તે છોકરી તરફ જરાએ ન હેલું.

ત્યાં હુ પડાની અન્દર એક ઘાળામાસ્તર તે છોકરીઓનું બાપજી સાંભળતો હતો. તે છોકરીઓ મોટેથી હસી અને તે મારતર પણ હસતો હસતો બહાર આવ્યો અને મને કહ્યું 'સ્વામીજી આ છોકરીઓનો તમારા ઉપર પ્રેમ થયેન છે તમે અદિવાળ રહો એવી તેમની ઇચ્છા છે ' માસ્તરને મે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં ઘાળામાસ્તરનું મન તે છોકરીઓને નાચવા ગાવાને કહેવાનું હતું પરંતુ મે તેની ઇચ્છા દર્શાવી નહીં તેથી તે વાત પડી રહી "

એક દિવસ એક રાતના વેર જગનના એક વૃક્ષ તળે સ્વામીજી અને તેમનો ભોમીજી કામળી પાથરી ઝાડના થડનું ઓરીકું કરી પડ્યા હતા અને ટાંઢ મટાડવા એક લાકડું સળગાવી બનેની વચમાં રાખ્યું હતું. તે વખતના પ્રસંગ વિશે સ્વામીજી લખે છે કે " સુતી વખતે શ્રી સદૃશરૂપ ધ્યાન ધરી મે વાંસો દાબ્યો, પેટમા મુદ્દલે અત્ર ન હોવાથી અને સાવ ચાકી જવાથી સુતાવાર જ મને નિદ્રાદેરીએ ઘેરી લીધો. એકના સુમારે હું જાગ્યો. આ વખતે અમારી ધૂણી સતેજ બળતી હોવાથી અન્ધારામાં તેનો પ્રકાશ આજુમાજુમાં સારી રીતે પડતો હતો. સુતાં સુતાં મારી નજર સહેજ મારા પગ આગળ ગઈ ત્યાં જેનું માથું ભોમિયાના પગ આગળ અને પુછડી મારા પગ આગળ એવી રીતે એક ત્રિકાળ વાઘ લાગેા થઈ ધુણીનો શોક લેતો મે જોયો મે અરધી ઉઘાડી આખથી મારા ભોમીઆ તરફ નજર કરી. એણે પણ તેવી જ રીતે મારી સાસુ જોયું અને નેત્રના સંકેતથી મને દર્શાવ્યું કે જેમ પડ્યા છો તેમજ પડી રહો ખીલકુલ દાલશો નહીં વાધને જોતાં જ બપથી મારા ટાટીઆ સાવ ગળી ગયા આખા શરીરે ધામ ધામ થઈ ગયો, અને સાવ ગમગીલીત થઈ મનમા મહારાજનું નામરમરણ કરતો નિમિત્ત પડી રહ્યો, યોડીવારે તે વાગે ઉડી ઉભો થઈ લપકર મજાના કરો પોતાની લાંબી પુછડી જોરથી પૃથ્વીપર પછાડી તે વખતે મે મારા પ્રાણુની આગા છોડી મનમાં મે મનમા નામરમરણ ચાલુ જ રાખ્યું હતું ક્ષુદ્ર પણ આ લપકર અને ઉમ પ્રાણીએ મારા ભોમીઆનો વાસ લીધો પછી મારો આગળ આવી ઉભો રહી મારા પગ સામુ યોડી વાર નિરખી જોઈ અમારા બને ઉપરથી એકદમ રક્ષાજ મારી કુદી ગયો. એવી રીતે ત્રણચાર વાર ફર્યાગ મારી નિમિશ વારમા વાલુ વેગે ત્યાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયો. આ વખતે પ્રભાતકાળના ત્રણચાર વાગ્યા હતા વાઘ અમારી પાસેથી દૂર ગયો એવું જોતાં જ મારા ભોમિયાએ કહ્યું " મહારાજ, અત્ર જાસે જવદી ચતો, પહાં કંઠરના ધોખેકા હોગા, કારણ વો શેર એક ઘન્ટે જાદ જરૂર પહાં આવગા " પછી અધારામા ઠોકરો ખાતા ત્રણ ચાર મિનટ દૂર જઈ અને મુકામ કર્યો પરમેશ્વરની દયાથી અને સાક્ષાત મૃત્યુથી છુટ્યા આવા સંકટમાંથી બચવાન નારામણે અમને મુક્ત કર્યા એ જ્યારે વાદ આવે છે ત્યારે હરિના ચરણકમળ ઉપર પ્રેમાત્મ આવ્યા વગર રહેતા જ નથી " જોકો રામ રખવાલે જગમે રહેસે ક્યા ટુના " એ બ્રહ્મવલકત તુલશીદાસની વાણી અદારા અરી પડી.

એ અમાણે અનેક વિકટ માર્ગને રસ્તે તેને જનુ પડ્યું હતું " નીન્ય " થી મજાગક અને ત્યાંથી આવવા ગયા તે રસ્તો અગોચર અને પથરાવાળો હતો. આ દશ માઇલનો પ્રવાસ જીવના નિષ્પ્રભવાળો હોવાથી આક્રમક કલાક લાગ્યા કડીન રસ્તો, સીધી ચડાઇ, અને લપમી જવાબ તેવો ટોળાવ ટોવાથી તેમને બહુ કંટ પડ્યું પરંતુ શ્રીનારાયણની કૃપાથી કષ્ટપણ વિપ્ન ન નકતાં ૧૨ વાગે માતવા પહોંચ્યાં, અને ત્યાંથી ગાંધમાળ ગયા કાલગોદામ રોસન છોડ્યા પડી ગાંધિમાં પહોંચતા બે મહિના લાગ્યા હિમાલયમાં અનેક રમણીય એકાન્ત અને પવિત્ર સ્થળે શ્રીસદૃશરૂપ શાન્ત મનથી પ્રાત કાળે ચિતન કરનાં સ્વામીજી ધણીચાર દેહબાન બૂલી સમાધિસ્થ થઈ જતો. તે કહે છે કે " આવ સમયે મને કેટલો અને કેવા પ્રકારનો આનંદ પતો હતો તેની અરેખ્યો કંપના તો વાચકને કેવળ અનુભવથી જ થઈ શકે " તેમ કેટલાક પ્રાણુનેજ સંકટમાંથી પળ પસાર થવું પડ્યું હતું એક વખત ચિત્તરત્તિ શાત થઈ જવાથી અધારામાં એક પથ્થર

જોઇ તેના ઉપર ખ્યાનમાં બેઠા. તેમના બોમીયાએ જોયું તો તે પથ્થર ન હોતો પણ એક મ્હોટો અંગર કુડાળુવાળો બેઠો હતો અને તેના ઉપર સ્વામીજી ખ્યાન કરી બેઠા હતા. બોમીયાએ સ્વામીજીને પોતાની પાસે બોલાવી પુછ્યું કે તમે ક્યાં બેઠા હતા ? ત્યારે સ્વામીજીએ પોતે જોને પથ્થર માન્યો હતો તે સ્થાન બતાવ્યું તે પછી બોમીયાએ તેમને બતાવ્યું કે તે મ્હોટો અંગર છે. તેની આંખોના ડોળા મ્હોટા અને બીજામજા હતા.

એક વખત સાયકાળની શોભાનું અવલોકન કરતાં અને સદૃશતા ચરણનું મનન કરતાં સ્વામીજીનો પગ એક મ્હોટા સર્પ ઉપર પડ્યો પોતે બીકથી એક બે હાથ પાછળ હાંધ્યા પંથુ તે સર્પ તેમની પછવાડે પડ્યો અને તેની મ્હોટી ફેણ સ્વામીજીના જમણા ગાન ઉપર મારી મારીને સર્પ એકદમ ભાગ્યો અને આગળ જરા નીચે પડી મૃત્યુ પામ્યો ને તેના છુંવેડુના થઈ ગયા. તે આઠ નવ હાથ લાંબી હતો અને પાંચ છ ઈંચ જડો હતો તેની ફેણ સ્વામીજીના ગાસ ઉપર લાગવાથી તેમને ઉઘટી થઇ અને જરા ચક્કર આવી ગઇ પણ પછી તરત આરામ વખો.

ગર્ભિમર્ગ સુધી ઈશિજ રાજ્યની દહ છે ત્યાંથી ટિબેટમાં તાકલાકાટ ગયા તાકલાકાટમાં મુપન નામના ગુપ્તીએ તેમને કેલાસ, ખોરરનાથ, તીર્થપુરી, માનસ સરેવર વિગેરે સ્થળે જવાનો પરવાનો લખી આપ્યો હતો તાકલાકાટથી ઠઠમખાર ગયા ઠઠમખારથી આગળ જતાં એક નિર્જન સ્થળમાં વિશ્રાંતિ લેવા બેઠા ત્યાં ટાઢ તક્કામાં બહુ હેરાન થયા હતા પણ તે સાથે અનેક મુદર રમ્ય દેખાવો જોઈ અત્યંત આનંદ થયો હતો ત્યાંની નીકળી થોડે દૂર એક કુખર ચડવાનો આરંભ કરતા હતા એટલામાં આગળ અને પાછળ ટેકરીઓની બાંધેલી ધોડાને અવાજ તેમને કાને પડ્યો સ્વામીજી પ્રવાસ વર્ણનમાં લખે છે કે "ઠોણ આવે છે" તે જોવા માટે અમે પાછળથી જોયું તો અમારી આસપાસ વીસ પચીસ થોડેસ્વારો આવી ખડા થઇ ગયા અને તેમની વચ્ચે અમે સપડાઇ ગયા તે પ્રસંગ વાણીનો ન હોતો અમને હથીવારનું છુટારાએ ઘેરી લીધા છે એ લક્ષમાં આવતાં જ અમે સર્વ યમના દરનારમાં જઇશું એ કલ્પના મનમાં આવી ઉભી રહી, પછી વિચાર સુ કરવો, પ્રથમ તો હું મૃત્યુની કલ્પનાથી ગભરાયો શરીરમાં ધ્રુજ વણુટી અને પગથા માથા સુધી પતીનાયા નાહી ગયો પરન્તુ ઘુરત જ જાનમાં આવ્યો અને નેત્ર બંધ કરી મે શ્રીસદૃશ મહારાજના ચરણકમળનું ખ્યાન કર્યું અને મનથી સાદૃશ્ય નમસ્કાર કરીને મહારાજની મુર્તિ હૃદયમાં રચ્ય કરીને શ્રીકૃષ્ણ અને માનસરોવર તરફ મુખ કરીને જમીન ઉપર પ્રણામ કરીને હું સ્વસ્થ બેઠો મારા કુલીની, બોમીયાની અને ચરનાદ, બાવાની શરૂ અવસ્થા થઈ તે તરફ મારે લક્ષ ન હોતું ત્યાં મને તેની ખબર રહી નહીં. ઠટલીક પારે તેઓ- માંથી એક આશરે પાંત્રીશ વર્ષની ઉંમરનો મજબુત બાંધાનો અને રાક્ષસી મુદાવળો મનુષ્ય તર વાર કાઢી ગતિ કોથથી મારી નજીક આવ્યો અને તેણે ઇશ્વારતથી મને પુછ્યું કે "તું ઠોણ છે ? ક્યાં જાય છે ? તારી પાસે શું છે ?" વિગેરે. મે પણ ઇશ્વારતથી કહ્યું કે "હું સાધુ છું, કાથીથી આવ્યો છું અને કેલાસ જાઉં છું અમારી પાસે આવવાને માત્ર જમનો લોટ છે પૈસા વિગેરે એવું અમારી પાસે કંઈ જ નથી" તે પછી તલવાર હવારી તેણે ઇશ્વારતથી મને કહ્યું કે તમે સર્વને કાર મારીને અમે તમારા કપડાં અને આવનાનો સવ સામાન વાડી લઇશું, આમ જોડનાં બોલનાં તેણે ચાર જણને ઘોડા ઉપરથી ઉતરી તરવાર કાઢવાની ઇશ્વારત કરી તે પંખતે મને કાગ્યુ કે મારું મૃત્યુ એકસ સમીપ આવ્યું છે હરી એકવાર શ્રીસદૃશના નામનો જમજમકાર કરી મનથી જ મહારાજને, શ્રીકૃષ્ણનાંથને અને માનસ સરોવરને સાદૃશ્ય નમસ્કાર કર્યા અને આખ મીઠી ડોક થોડીક આગળ કરી બેઠો પછી હું ચલુ તે શ્રીનારાયણ પ્રભુને માહુમ, સુમારે વીશક મીનિ હું શુદ્ધિમાં આવ્યો મારા નેત્ર પ્રેમાશ્રુથી ભરાઈ આવ્યાં અતિશય પ્રેમથી કહ

ભરાઈ આવ્યો અને શરીરમાં ગેમાય ઉભા થઈ ગયા અને શરીર ડોલવા લાગ્યું જે ખૂબ મોટી રોવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ ગળા બહાર આવજ આવ્યો જ નહીં શરીર વાર હું બેશુદ્ધ થઈ ગયો. સુમારે પાંચ મીનિટ મેં નેત્ર ઉઘાડી સામું જાણ્યું તો મારી દૃષ્ટિએ શું પડ્યું ? જે મનુષ્ય તરવાર કાઢી મને ઠાર મારવા માટે હાથ ઉંચે કરી મારી નજીક ઉભો હતો તે મારી સમીપ ધુટણીએ પડીને જે આંગળી ઉપર કપાળ રાખીને જમીન ઉપર માથું રખીને બેઠો હતો, તેના હાથની તરવાર નીચે પડી હતી. અને જે ચાર જણ તરવાર કાઢી ધોડા ઉપરથી ઉતરતા મેં જોયા હતા તેમણે પોતાની તરવાર ન્યાનમાં નાખી હતી અને મારા બોમીઆને અને ચક્રનાથ બાવાને પતન નાખતા તેઓ બેઠા હતા. ખીજા હુટારા સાથેય પશુ નમ્રપણે પોતપોતાના ધોડાની લગામ હાથમાં ઝાલી જમીન ઉપર ઉભા હતા મેં આંખો ઉઘાડી આનંદિત અહેસાસી એકવાર મને દિશામાં જોયું અને હું બેઠો થયો. મેં પેલા ચક્રના મુખીને ઇશ્વારાથી પુછ્યું કે તે મને કેમ મારી નાખ્યો ? ત્યારે તેણે ઇશ્વારાથી મને કહ્યું “તમે જ્યારે આજે બધ કરી સ્વસ્થ બેઠા ત્યારે મારી દૃષ્ટિ તમારા મુખ તરફ પડી એટલે તમે મને એક ન્હોતા બાળક જેવા દેખાયા તેથી મારા હાથમાંથી તરવાર પડી ગઈ તમારા મ્હેરા તરફ જઈ મને મોહ ઉત્પન્ન થયો. મારું અત કરણ ભરાઈ આવ્યું” આ સાંભળતા મારા મનની દેવા સ્થિતિ થઈ હશે. હું ફરીથી ઈશ્વાર દેહલાન શ્રી ગયો. અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં મેં જનાઃ પર્યુપાસતે । તેષાં નિસ્વામિયુક્તાના યોગક્ષેમ ષદ્દામ્યદમ્ ॥ એ બ્રહ્મવદ્યનનો મને પૂર્ણ અનુભવ થયો, ત્યાર પછી સર્વ ડાકુ પોતપોતાના ધોડા ઉપર બેઠા અને તેમના મુખ્ય માણસ મારી આગળ જમીન ઉપર જ બેઠો રહ્યો અને ઇશ્વારાથી મને કહ્યું કે “તમે હવે જરા પશુ બીજા નહા, અનારા દોષ માટે મારી આપશે.” એમ કહીને તેણે અમને ચલાવેા ક્યો, સન્ન, અને માસની ભેટ આપી અને આગળ જવા પોતાનું ધોડું દીધું. પરંતુ મારે બાવા પગે ચાલીને જ કરવાની હતી તેથી “ધોડાનો મારે કાર્ડ ઉપયોગ નથી માસ હું ખાતો નથી તેથી માસ મારે ઉપયોગનું નથી, ચક્ર મારી પાસે પુષ્કળ છે એટલે ચક્ર પશુ નહીં જોઈએ” એમ મેં ઇશ્વારથી જણાવ્યું. માત્ર સન્ન લીધો.

પછી ડાકુ લોકની ટોળી કઈમખાર તરફ ગઈ એક ડાકુ માનસ સંગવરની દિશામાં ધોડો દોડાવતો દોડાવતો ગયો. પછી હું મારા કુલી પાસે ગયો તે સર્વ જણ હજી થોડી બેશુદ્ધિમાં હતા કુલીને મેં ખૂબ જીમ મારીને હલાવ્યો એટલે ચારેજણ હીડી બેઠા થયા અને ‘ડાકુ લોક ગયા કે ? મુનુના મુખમાંથી બચ્ચા કે ?’ એવું પૂછવા લાગ્યા મેં તેમને ધીરજ આપીને કહ્યું કે પરમેશ્વરના મનમાં આપણને મારવાનું નહીં હોય નહાં તો આપણા મનુષ્યનું શું ચાલે તે સાંભળી સૌને ધીરજ આવી, ટાળ આવ્યો હતો પણ સમય આવ્યો ન હોતો, આ ડાકુલોક અતિ શય કર અને નિર્દય હોય છે તે આગળ નરમાસ ખાતા હતા એમ કહેવાય છે માણસ તેને સમગ્ર વસ્તુ સ્વાધીન કરી દે તોપણ તે તેનું જીવતો મુકે નહાં તેઆની માન્યતા છે કે સાધુ સત વ્યાપારી કે કોઈ મળે તેનું હુટવો અને મનુષ્યવધના પાપમાંથી મુક્ત થવા દેતાસપર્વતની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

આત્મજીવ અથવા સત્યાગ્રહ કેટલું કામ કરી શકે છે તે આ પ્રમથથી વાંચનાર સહજ સમજી શકે તેમ છે.

ત્યાંથી જરા આગળ ચાલતા ઉલાસના દરથી દર્શન થયા. તે બેઠા સૌએ પ્રાર્થના કરી ત્યાંથી આગળ ચાલતા રાવજીવદ સરોવરનું કાંઠે તેઓ આવા પહોંચ્યા ત્યાં વિશ્રાંતિ લીની ત્યાંથી નીકળી જરા આગળ મુસાફરી કરતાં માનસરોવર દૃષ્ટિએ પડ્યું. તેથી તે પુણ્ય અને પવિત્ર સ્થળને સર્વેએ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યાં સર્વને અત્યંત આનંદ થયો. સર્વ શ્રમનું અને એકદર જીવિતનું સાર્થક થયું હોય તેમ તેમને લાગ્યું. સુમારે પાંચ મળે તેઓ માનસ સરોવરને કાંઠે ગયા. ત્યાં સ્નાન કરી પ્રભુને નૈવેદ્ય અર્પણ કરી સૌએ આનંદથી ભોજન કર્યું ત્યાં તેઓ દસ બાર દીવસ

રહ્યા અને ત્યાં અનેક સુંદર દસ્યો જોઈ તેમને અત્યંત આનંદ થયો એક વખતે હંસ પડીતું એક જોડું જાલકોડા કરતું તેમની દૃષ્ટિએ પડ્યું હતું હંસ પડીના ટોળા દિવસગર માનસ સરો-
વરમાં ફિટા કરે છે અને રાત્રે માળામા જાય છે માનસ સરોવર એટલું રમ્ય છે કે તેનું વર્ણન
કરી શકાય તેમ નથી તેનું વિસ્તૃત વર્ણન સ્વામીજીએ પોતાના પ્રવાસ વર્ણનના પુસ્તકમાં આપેલ છે

રા ગજનનરાવ ઉર્ફે સ્વામી હંસ માનસ સરોવર પહોંચ્યા તે પહેલાં એક મહિના પહેલાં
જર્મન પ્રવાસી ડોક્ટર એન હેડીન ત્યાં ગયા હતા તેમણે તેનું વર્ણન તેમના પ્રવાસ વર્ણનમાં,
લખતા લખ્યું છે કે "Oh, what a wonderful lake it was ! I have no
words to describe it, till my dying day, I shall not forget it x x
It seemed as though it no longer belonged to this earth but lay
on the borders of the world, nearer to heaven, the region of dreams
and fantasies, of hopes and longings, a mysterious fairy land rather
than this earth of man and sinners of worldliness and vanity"

માનસ સરોવર ઉપર સવારે પાંચ વાગે સ્વામીજીને એવો ભાસ થયો કે પશ્ચિમ દિશા તરફ
કોઈ સુંદર સરોવર આવે ગાયન કરે છે તે લખે છે "હું ગાયન જરાગર ખ્યાન દઇ સાંભળવા
લાગ્યો, મને લાગ્યું કે કોઈ સ્ત્રી ગાતી હોતી જોઈએ પણ કંઈક વખત પછી મને લાગ્યું કે શ્રી
મહાકવિ ઉપનિષદનું ગાયન આશે છે પણ ત્યાં કોઈ મનુષ્ય દેખાયું નથી ગાયન સુમારે આવ્યો કશાક
આલ્સુ દશે મારા મસ્તકમાં વિચારનરમું વાળું ઉત્પલ યમુ, આ નિર્જન પ્રદેશમાં આવા મધુર
અવાજથી કોણ આવી સરસ રીતે નિપનિપદ લગતું દશે ? ધણી તપાસ પડી કોઈ મનુષ્યના પગમાં
ફેરતી ઉપર જણાયા તે ઉપરથી કોઈ મહા તપસ્વી ત્યાં આવેલ હશે એમ લાગ્યું તેથી તે પગનાને
આધારે આગળ ચાલ્યો, એવી રીતે શા માછલ ચાલ્યા પછી પગમાં પણ અદરમ થયાં દશ
દિવસ સુધી ચઢા સીવાય મારા પેટમાં કશું નહોતું તેથી અને હવે શું કરવું તેની નિરાશાથી હું
જોશુદ્ધ થઈ પડ્યો, ત્યાં મળેલ વિશ્રાંતિથી ફરી ચાર માછલ ચાલી કુચરની સપાટી ઉપર મુકામ કર્યો."

ત્યાંથી નીકળી જો વર્ષોનર્જન નામના ગામે ગયા માનસ સરોવરથી તે આશરે ૫-૬ વીસ
માછલ છે, ત્યાંથી નીકળી દમીન ગયા અને ત્યાંથી દેનાસની પ્રશ્નિજા રહે કરી દેનાસની પ્રશ્નિજા
કરતાં સુમારે ૩૦-૪૦ માછલ ચાલતું પડે છે દેનાસપર્વતની આસપાસ ત્રણ નદી વહે છે તેમાંની
બે સિન્ધુ અને ષલગ્રા છે ત્યાંથી ચાલતા પૂર્વાભિમુખે રહેલ એક ગુફા જોઈ તેના જોગીઆએ
હાથું કે તેમાં એક મોટો દિન્દ તપસ્વી રહે છે ગુફા એક હળ્લર પૂટની ઉચાઇએ હતી, ત્યાં જનું
દેખાડું જ મુશ્કેલ હતું સ્વામીજી લખે છે કે "પણ તે સાધુપુરુષના દર્શનની તીવ્ર ઇચ્છા થવાથી
હું એકઠો જ આગળ ચાલ્યો વચ્ચે હિમપ્રવાહ ઓળંગતાનો હોવા છતાં દિમ્ભત કરી પણ તથા-
ચાર વખત બરફ ઉપરથી લયસી પડ્યો, છતાં વાર વારના પ્રયત્નથી અનેક સકટ વેડી હું ગુફા
સુધી પહોંચ્યો અન્દર તદન અન્ધાર હતું અને ગુફામાં જતાં કેપુર ઉડે ખાડો હોવાથી તેમાં
પટકાઈ પડ્યો ત્યાંથી ઉડી ગુફામાં આગળ ચાલવા લાગ્યો ધણી વાર સુધી કરાનો સ્પર્શ થયો
નહી પણ પછી કોઈના માથા સાથે માઈ માયુ ભટકાડું હોય મને લાગ્યું, મે તપાસ કરી જોયું
તો તે માયુ એક માણસનું હતું કારણ કે મારા હાથમાં તેના જાળ આવ્યા, ત્યાં મહેજ અજ
વાળુ લાગતા મનુષ્યાકૃતિ દેખાવા લાગી હું તેને સાળંગ નમસ્કાર કરી જાદિ મામ્, જાદિ મામ્
કરીને જમીન પર પડી રહ્યો. આથી તેણે તરત જ પુછ્યું કે કુચ કોન દે દ્યાં કૈલે આવે ?
મે જવાબ આપ્યો કે "મદારાજ, ભગવન્, આપણી કૃપાદૃષ્ટિએ આ આપનો દાસને આપણા
૧૨જ પાસે આપ્યો છે " ત્યારે કોઈ દસ્યુ હોય એમ મને જણાવ્યું. " અન્ધ, વસ, ઉડ કર

એક " એમ તે બે ત્યા હું ઉભો થયો મેં જાણી ઉધાડી જોયું તો મન્દ મન્દ દીવો બળતો બળતો હતો મારી સમક્ષ અઘ્ઘમ્મપર એક સુંદર ચબીર પુષ્ટ આકૃતિ મહાસનવાળો બેઠો હતો તેને મેં ફરીથી પ્રેમથી નમન કર્યું અને ગ્રાહિ મામ્, ગ્રાહિ મામ્, એવી પ્રાર્થના કરી. પછી હું દેહબાન બૂલી ગયો તે પ્રેમનો આવેશ પુરા થાય પછી હું તેને નિહાળીને એવા લાગ્યો તો તેનું અતિસુંદર અને તેજસ્વી સ્વરૂપ મારા જોવામાં આગળ કોઈ વખત આવેલું ન હોતું, શું પ્રેમની ખાણ, વાણીની મધુરતા ! મેં તે મહારાજનું જન્મસ્થાન, નામ વિગેરે પૂછ્યાં માર્ગાં તેમણે એવા પ્રશ્નો પુછવાની ના પાડી પછી મેં જ્ઞાનયોગ સમ્પન્ન થી કૃત્વીક માહિતી પુછી તે તેમણે આપી મારી સમાધાતી કરી હું મરાડી લાપામા પ્રશ્ન કરતો હતો તે બધા મરાડી લાપામાં જવાબ આપતા હતા શુદ્ધ મરાડી લાપા મેં અહીં જ સાંભળી તેમણે કર્યું જન્મમાં જોટલી લાપા છે તેટલી મને આવડે છે ગમે તે બાપમાં બોન તેથી અમે અંગ્રેજીમાં પણ વાન કરતા હતા અંગ્રેજી વાતચીત વખતે તે બીજી લાપાનો એક શબ્દ પણ બોલના નહોતા મને ખાતરી થઈ કે તેણે પૂર્ણ યોગમળ મેળવ્યું છે અને ખરેખર જ્ઞાનેતા છે ત્રણ દિવસ હું તેમના સમાગ મમાં રહ્યો એ ત્રણ દિવસ હું ફક્ત જળપાન કરીને જ રહેતો રાત દિવસ એક જ આશ્રન ઉપર બેસતો, માનસ સરોવર ઉપર જે ગાયન પ્રાપ્ત્યું હતું તે આ મહાત્માનું હતું એ જ્ઞાનત તેમણે પોતે જ મને કહી, ત્રણ દિવસ સુધીની બધી વાતચિત્ હું લખી શકવાને સમર્થ નથી એત્રણ દિવસના જળપાન ઉપર પણ મારી શક્તિ એટલી ને એટલી જ રહી હતી મારી પાસે સુવાનું કાંઈ સાધન નહોતું તેથી તે મહાપુરુષ મને પોતાનું વ્યાઘ્રજર્મ આપી પોતે જળીન ઉપર બેસતા રાત્રે ઉઠ્યાં મારા ગાથા નીચેથી મારો હાથ કાઢીને, માથું પોતાના બોળામાં રાખી પોતે સમિચ્છાનદ સ્વરૂપમાં મન થઈ બેસતા. તે પ્રેમાળ મહાત્માએ 'બમી' કરી મને બોલાવ્યો હતો તે યથાર્થ હતું "

ત્યાંથી નીકળી સ્વામીજીએ ગૌરીકુડ જાવો નિશ્ચય કર્યો ત્યાં જતાં રસ્તામાં અનેક વિકટ માર્ગ અને સુરક્ષેથી ઓગળ્યા રીવાજ જાણ્ય તેમ ન હોતું છતાં માત્ર આત્મશ્રદ્ધાના બળથી ત્યાં પહોંચ્યા, ગૌરીકુડ સમુદ્રથી ૨૦૦૦૦ ફુટ ઉચે છે તેનો પરિધ ત્રણ ચાર ફક્કોનો છે ત્યાં પહોંચતા તેની મનોવાચ્છના પૂર્ણ થઈ તેમને ત્યાંથી શ્રીગુરુ શ્રીસ્તાવનના દર્શન થયા પહેલાં ગુરુજી જરા દર્શન આપી ચાલ્યા જતા હોય તેવો દેખાવ થયાથી સ્વામીજીએ તેમના ચરણ પોતાના બે હાથે પકડી રાખ્યા તેનું તપ સફળ થયું અને અત્યંત જ આનંદ થયો સ્વામીજી જણાવે છે કે " તે આનંદ વ્યક્ત કરવાને હું અસમર્થ છું શ્રોકેતાસ ગૌરીકુડ અને માનસ સરોવર એ ત્રિમયગાનું દર્શન કરવાથી મારો બધો થાક છતરી ગયો ચિત્ત પ્રમુખ થયું અને જન્મારાત્ન સાચું થયું એમ લાગ્યું અતઃકરણમદ્ધ ચિત્તમાં વિરામ પામ્યું ચિત્ત અતઃકરણ અને મન બંને સાથે જુદામાં વિરામ પામ્યું અને જુદા અતઃકરણ મન અને ચિત્ત એ ત્રણેની સાથે અદ્ધકારમાં લય પામી અને અદ્ધકાર અતઃકરણ મન અને જુદા સાથે સ્વરૂપમાં મળી ગયો જ્યાં ત્યાં આનંદ આનંદ, જ્યાં ત્યાં પ્રેમજ પ્રેમ, જ્યાં ત્યાં જ્ઞાન જ જ્ઞાન આવે રથો દેહ બાવ શો અને બીજું શું ! આપુ બ્રહ્માંડ સમિચ્છાનદમય બન્યું પછી થોડીવાર મને દેહબાન આવ્યું "

ગૌરીકુડ ઉપર તેમણે શ્રીગુરુસ્તાવનેય સાથે અરધો કલાક વાતચિત્ કરી હતી તે દરમ્યાન ગુરુજીએ સ્વામીજીને જણાવ્યું કે આ તેનો પુરુષાર્થ ૧૩ જન્મનો હતો ૧૩ જન્મથી ગુરુના દર્શનની ઇચ્છા તેમને થઈ હતી અને ગયા છેલ્લા જન્મમાં તો તે એક જ ઇચ્છા રાખી શરીર છોડ્યું હતું અને આ જન્મમાં તેમનો તે અધિકાર પૂર્ણ થયાથી પ્રમુખે પોતે જ દર્શન આપ્યાં દર્શન આપ્યા પહેલાં મન અનેક સકટ વચમાં રાખી તેમનો દેહભાવ છોડાવ્યો હતો જે ચિત્ત સ્વરૂપ ઉપર સ્વામીજીએ ૧૦-૧૨ વર્ષ સુધી જ્ઞાન ધર્મ્યું હતું તે જ સમુખ વાતચિત્ કરતું પ્રત્યક્ષ

ધર્મ ત્યાં જ કુનરા પશુ હતા અને ગાય પશુ જરા આગળ હતી હતી તે ચિત્ર ઉપરથી લીવેલ ફેરિ અહીં પ્રગટ કરેલ છે

આત્મમગ્ન અને તેમાં દરિયાસ અથવા જેને સત્યાગ્રહ કરે છે તે કેટલું કામ કરી શકે છે તેનો આ પ્રત્યક્ષ પરતો છે જેમ પ્રત્યાગ્રહ જેવા એક જ સત્યાગ્રહીતા સત્યાગ્રહ આગળ દિવસ-કલિપ્તની આખી રાજસતા નિર્જળ થઈ ગઈ હતી તેમ થી હસરવાગીએ સત્યજીવન પ્રાપ્ત કરી મત્વને વળગી શ્રીગૃહસ્થાનેયના દર્શન કરી તેની પ્રાપ્તિ સુખમત્ર લેગ માટે અખડ તપ કરવાથી અને તેને માટે પોતાના પ્રજા દેવાની પશુ અનેક વખત તૈયાર રહી પોતાનો પુરુષાચ સુદગ કરી શક્યા છે સત્યાગ્રહ મર્વત દુષિયૂત થાય છે કે નહીં તે વિચાર ખરા સત્યાગ્રહીને આવેલો જ નથી તેમા જેને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે તેને તે મક્કજ જ થયો છે એક માણસના આત્મમગ્નથી પશુ જન્મ-તની રક્તિ તાણે રક્ષા મળી છે એવા પુરાણ આપણા પુરાણમાં અનેક છે

એ પ્રમાણે શીટ્ટામા મનવ મોતર અને ગૌરીકુન્દની તીર્થંત્રા પુરી કરી સ્વામીજી પાછા આવેલ છે તે પ્રમાણે તેમને એકદર છ માસ અને સાત દિવસ સાગ્યા અને ૧૨૫ રૂપીયાનું ખર્ચ થયું હતું જીવનેજ મળો આગળ તેમથી એ બધા અને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કરી મુંબાઈ સુમરપ પહોંચ્યા તે દિવસ શ્રીમદ્વિદ્યુત મદાગજીની કૃપા-શિવું જ રૂંધે હતું જેમ હમ કુદ્ધ અત્ર પછી જુદા કરી દધ પીએ છે તેમ સ્વામીજી અનેક સકટ વેડીને પશુ મત્વ અસત્યા જુદા કરી સત્યાગ્રહ રક્ષા શક્યા છે

તેમને મત્વ ઉપર એટલો પ્રેમ છે કે વળી વખત ત્યારે ત્યારે પ્રશ્નન બજન થી તન તેમના કોન ઉપર પડે છે કે તન્ત તે રેદાન જૂની મમાધિસ્થ થાય છે તેમની એવી સ્થિતિ જવાનું ભાગ્ય મને ઘણી વખત પ્રાપ્ત થોન કે એટલું જ નહીં પણ ઘણી વખત પ્રાપ્ત પ્રશ્ન પૂર્વની કષ્ટા થતા તેનો જવાબ પોતે ને પહેલાં જ અને આપેલ છે. એક વખત તે ઘાટકુપર બિસ્માટે આવેલ ત્યારે એક માણસે તેમને પૂછ્યું કે તેણે શું કરવું ત્યારે પોતે કહ્યું 'મામા જવાબ આપો કે ' *Control thyself, control thyself, be honest to thyself* " એટલે તે તને જોણખ તું તો! સ્વભાવ નિશ્ચયમાં રાખ અને સત્નો આગ્રહ મા જીવ કાષ્ટએ એવા જ પ્રશ્ન પુછ્યો હતો તેને કહ્યું કે મત્વ અને બહાર્ય પાળ સ્વામીજીને જેટલો સત્વ ઉપર આગ્રહ છે તેટલો જ બહાર્ય ઉપર પણ છે તે રહે છે કે બહાર્યથી શરીર તદ્દર-સ્ત રહેવાથી આ જન્મનું રાજક થાય છે એટલું જ નહીં પણ પરમ પુરુષાચ એટલે પરમ સત્ત્વ પોતાનું કરવા માટે પણ શક્ય આવે છે

એવા મહાત્માનું પરિપૂર્ણ જીવન બધી શક્ય નથી કારણ કે તે સામાન્ય માણસની પેઠે પોતાના ગણ ગાતા કરના નથી, વળી બાબાચારમા પણ તે સ્વતંત્ર એટલે અનેક રૂપે અને અનેક સ્વભાવે રહે છે તેથી સામાન્ય માણસ મહાત્માનું જીવન સમજી શકના નથી બાલ સ્વરૂપ ગમે તેવું રાખવા છતાં જેતામા પૂણ આનંદ અને નિશ્ચયના હોય તે જ મહાત્મા કહી શકાય અને તે લક્ષણ ઉક્ત સ્વામીજીમાં સ્પષ્ટ જણાવાથી અને આત્મવિશ્વાસથી એક મનુષ્યમાં કેટલું બળ આવે છે અને તે કેટલું કામ કરી શકે છે તેનો આ પ્રત્યક્ષ દર્શાત લેકિપયોગી હોવાથી આ જીવન લખનાં આનંદ થાય છે જેમને તેમનું જીવન વધારે જીવવા કષ્ટ હોય તેમણે મરાડી ભાષામાં સ્વામીજીએ લખેલ 'શીટ્ટાસ માનસ સગવર દર્શન' એ નામનું પુસ્તક જોવું. તેનો સુન્દરાની અનુવાદ રા ગિરનારકર ભગવાનજી બધેમએ કરેલ છે પણ તે હતું પુસ્તકને મોંઘ વારીના કારણે પ્રગટ થઈ શક્યું નથી તેથી પણ વધારે દર્શકત જેમને બધા કષ્ટ હોય તેમને સ્વામીજી રૂપે પણ મળી શકે છે સ્વામીજી સુન્દરાતમા બધો સમય ગાળે છે અને અનેક જીવોત કલ્યાણ કરે છે.

મુખ્યા મીનાક્ષી

અધ્યાય

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ ।

(લે શ્રીયુત નારાયણજી વિગનજી ઠક્કુર.)

[અનુમોદન વર્તાકથી] - -

“ જ્યન્તી જહેન, આ પ્રત્યક્ષ દિક્ષ પશુઓના સ્તીકારને મનુષ્યબુદ્ધિના એક સાધારણ સમક્ષર અને મનુષ્યની ભયકરતાના એક સામાન્યથી પણ સામાન્ય સાક્ષાત્કાર તરીકે જોગબી વીને તમે સુ દહેવા માગે છે અને તમારા બોલવાનો શો આશય છે, એ હું તો લેઈ માત્ર પણ મમજી રાકતી નથી. ભયથી ભરેલ છુર અડધો ધઈ જાય છે અને મારા મૈયનો હવે અંત-આવતો જાય છે ” જ્યન્તીને મેં મારી સત્ય આંતરિક અવસ્થાનો પરિચય દરાવ્યો

“ મીનાક્ષી જહેન, મારા બોલવાનો આશય એ છે કે પરમાત્માએ મનુષ્યજાતિને એવી તો વિતરણ જુદી આપેલી છે કે મુઠ મનુષ્ય પોતાની તે બુદ્ધિના પ્રભાવથી જે ધારે તે કરી શકે છે આ પ્રવાહમાં જોશવરમિતે પોતાના વિશ્વાસપાત્ર ને આડેકે મનુષ્યોને રાખેલા છે તેમાંના ચાગ મિષાદી છે અને ચાર મનુષ્યો સર્વ પ્રકારના પશુ તથા પક્ષી આદિની બાધાનું કિંવા પશુ પક્ષીઓના ખનિઓનું અનુકરણ કરવાની વિદ્યા કિંવા કુળમાં એટલાજવા નિષ્ક્રાન્ત છે કે તેઓ આ પાસેના જોરડામાં જેમ એકા ને પશુઓનો ખનિ કરતા હોય, તેમ પણ આપણાથી તેમને મનુષ્ય તરીકે જોગબી રક્ષાય તેમ નથી, તો પછી ને તેઓ દૂર રહીને એવા ખનિ કરતા હોય, તો તો પછી તેમને કાંઈ પણ મનુષ્ય મનુષ્ય તરીકે ક્યાંથી જ જોગબી શકે વાર ? તેઓ તો ત્રિના સગવળ આ જનશ્રમ્ય નગરના સિવ સિન્ધ બાગોમાં તેમ જ કેટલીકવાર નગરના માલ ભાગમાં સમજી કરીને આવ્યા પ્રકારના ખનિઓ કર્યા કરે છે અને તેમના એ ખનિ રાત્રિની નિ-અનુષ્ઠતામાં દૂર પર્વત મહાતાના હોવાથી લોકો આ રચાનમાં મિદ તથા વ્યાધિ આદિ દૂર પશુઓનો નિવાસ છે એમ ધારીને ભયને લીધે આ રચાનથી દૂર અને દૂર જ રજા કરે છે, માર એટલું જ નહિ, પણ એ જ મનુષ્યો કેટલીકવાર આ નગરકુર્ગના શિખરપર તેમજ અસપામની ખાઈમાં રાત્રિના સમયમાં દોશરમતી સદાશવાથી આજના ભડકા પણ કર્યા કરે છે અને તેથી આ નિર્જનમામમાં બુતાવળ હોવા વિશેનો લોકોનો એટલો બધો દદ નિષ્વય ધઈ ગયો છે કે કાંઈ મનુષ્ય આ નગરની દિશામાં દષ્ટિજાન પણ નથી કરતું અને ને કાંઈ અનુદય વેદમાર્ગ આ ગ્યાનની નિકટમાં આવી લાગે છે તો તેઓ એટલા બધા ભયગીન થાય છે કે અન્યન ભયના પરિજાને તેમવામાંથી કાર્મ માંદુ ધઈ જાય છે તો કેંઈ મગી પણ જાય છે અને તેથી બુતાવળ વિશેનો લોકોનો નિષ્વય વધારે અને વધારે દદ થતો જાય છે એ પશુખનિ નિપુણતાના મેં મનુષ્યો અત્યારે આપણુ આ ગ્યાનની આગપાસમાં હોવાથી તેમનો ખનિ નિકટના રક્ષતમાંથી

આવતાં આટલો સ્પષ્ટ સંજગાય છે અને તેથી તમારા હૃદયમાં ભયનો સચાર થાય એ સ્વાભા-
વિક છે, પરંતુ વાસ્તવિકતામાં ભયને હૃદયમાં રથાન આપવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી " જ્ય-
ન્તીએ બ્યામ તથા સિદ્ધ આદિ હસ પડ્યોના જ્ઞાનેશોના સત્ત્વ રહસ્યનો સ્ફોટ કરીને મારા
હૃદયમાં નિભયતાને ઉપજાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં આ સખ્દો ઉચ્ચાર્યા અને ત્યાર પછી કહ્યું કે
" જો મારા આ કથનમાં તમારો વિશ્વાસ ન બધાવો હોય, તો એ મનુષ્યોને હમણા જ હું
અહીં નીચે બોલાવું છું અને તેમના મુખમાંથી મધુર તથા સખના જ્ઞાનેશો તમને સંભળાવું
છું " આમ બોલીને જ્યન્તી આરી પાસે ગઈ અને નીચેના પ્રદરીને તેણે કહ્યું કે " વીરમ
અને ઉકા આટલામાં જ હોય એમ જણાય છે તો તેમને અહીં બોલાવો અને અમારા મનોર-
જનમટે અમને મધુર તથા સખના જ્ઞાનેશો સંભળાવો. " તે પ્રદરીએ વીરમ તથા ઉકાને
તત્કાળ ત્યાં બોલાવ્યા અને તેઓ નીચે ઉભા રહીને મધુર તથા સખના જ્ઞાનેશો કરતાં લાગ્યા
હવે ચક્ષુના પ્રકાર સર્વત્ર વ્યાપેના હોવાથી વીરમ તથા ઉકાના મુખમડળોને અમો સ્પષ્ટ જોઈ
શકતા હતા અને તેથી તેમની આ અસ્તુત વિદ્યાને જાણને મારા આશ્ચર્યના અસાધ્ય યજ્ઞ ગયો
થોડીવાર પછી તેઓ ચાલ્યા ગયા અને દુર્ગના મોખરપર અમને આજની જ્ઞાનાશો દેખાવા
લાગી, પરંતુ મારા ભયનું નાશરણ યરું હોવાથી હું ચાત્ર્યત તથા સ્થિર દાહથી તે જ્ઞા-
નાઓનું નિરીક્ષણ કરવા લાગી અને મારા મુખમાંથી એક પણ આશ્ચર્યક ઉચ્ચાર ન નીકળ્યો

સમગ્ર એક પ્રદર જેટલી રાત્ર વાતી ગયા પછી જ્યન્તીએ મને એક શેર જેટલું ગાહ
તથા દેશર નાખીને કહેલું દુઃખ લાત્રી આપ્યું અને તે દુઃખ પાંધા પછી જાણવા ક્ષણમાં મારી
આંખોનાં યેન આવતાં હું શમ્યામાં પડી અને થોડીવારમાં જ નિદ્રાવશ થઈ ગઈ. જ્યન્તી પણ
દારન અદરથી સાકળ ચકાવીને મારી પાસે જ કોચપર સૂતેલી હોવાથી અને તેના પોતાના કહેવા
પ્રમાણે તેની નિદ્રા યાન નિદ્રા અથવા તો કાકનદ્રા સમાન હોવાથી હું તેનાં જાણનાં એક પ્રકાર
નિભય હતી અને તેથી જ નિદ્રાથીન યજ્ઞનાં હિમત કરી ચડી હતી જ આવી પરિસ્થિતિ ન
હોત અને તે સાચે જ્યન્તીમાં મારા વિશ્વાસ ન બધાવો હોય, તો આજ બપોર રથાનમાં
ભાગ્યે જ મારાથી નિદ્રાવીન યજ્ઞનું સાહસ કરી શકાય હોત.

નિદ્રામાં મારા કેટલી સમય વીત્યો હતો અને કેટલા નાહો એનું જો કે મારાથી યથાર્થ
અનુમાન કરી શકાય તેમ નહોતું, છતાં પણ મારી ધારણા પ્રમાણે રાત્રિના ત્રીજા પ્રદરનો મહુધા
અત યજ્ઞ આજનાં હતો તે જાણ્યે મારા ચરીને જાણે કાંઈ પુરુષના હસ્તનો સ્પર્શ થયો હોવાની!
એવો મને ભાસ યયો, હું અજાને જગી અને મારી રમ્યમાં બેઠી વર્ષ, ગાંધ અને ત્યારપછી
આમાને એ જાને જોયું તો મારા હૃદય પાસે મેં એક પુરુષને જોયો જાણ્યો અને થોડાક અતર
પર રાઉન્ડ ટર્નની પાસે મેરાણી વાતી પણ જોયેલી મારા જનમાં આવી મારી રમ્યાપાસે
જોયેનો એ પુરુષ તે અન્ય કાંઈ નહોતું પણ મને મારા મામમાંથી ઉપકારીને પ્રવાસપુરમાં પહોં-
ચાડનાર જાગીરદાર જોરાવરાસિંહ પાતે જ હોત, એ નવેલરથી કહેવાની આપત્તકતા નથી

જોરાવરાસિંહને તે અમારા મામમાં વારવાર આવતા હોવાથી હું સારી રાત્રે જોજાળની
હતી, તથાપિ મારા પાડક તથા પાડિકાએ કુટનગ્રમનમટે અહીં તત્તા નાહો ૧૫૨૨ આદિનાં
તથા તેની હાંમિકતાના કટલાક વિવેચનની આરમ્ભકતા અનિશ્ચય હોવાથી મારે એ વિવેચન
અનિશ્ચયપૂર્વક કરવું પડે છે જોરાવરાસિંહ હમણા પિસ્તાળાંસ પેર્વેની અવસ્થાનો એક પૂર્ણ પ્રોહ
પુરુષ હતો અને તેના સ્થામવર્ણ તથા ભરાવદાર મુખમડળમાં મોટી આકાશદાર મછો અને હજ-
પચી આગળમાં વિમજ્જ કરાને એ દાનેપર ચકાવેલી લાગી દાદીનો વવારે ભરાવ વચાથી તેની
એ પ્રાકટા ॥ જાણે નનન દરમ એ જ સરયા લીના કરી બતાવી હોવાથી અજ જ જાન વતો

હતો. અત્યારે તેણે ઓખાઈ ભેડા, ઇમર, અગરખુ, બેડ અને માયાપર માળિયાના મિથાણા બાંધે છે તેની મોરખીયાઈ પાંચડી આદિ વસ્ત્રો ધારણ કરના હોવાથી તે માળિયાના મિથાણા જેવા જ દેખાતો હતો. તેના કમરપટ્ટના આધારે ડાબી બાજુએ મોનાની મૂંઝાણી નક્કાર હતી હતી અને જોડમાં એક તમચો તથા એક કચર એ બે હાથવારો નેત્રવામા આવતા હતા તેણે પોતાના બાતમોદેશને તે પોતે શરરતો ભક્ત હોવાથી ત્રિપુડવડે દીપાવંસો હતો અને તેના ગળામા સુવર્ણ કાંચા મૌકીક આદિની માળાને બદલે સુવર્ણના તારમા પરોવેલી રુદ્રાક્ષની એક બદલે જ મુદર માળા દાંડિઓયર થતી હતી. સારાશ કે તેના આ રૂપરંગ તથા વેશ આદને જતાં જાણુ તે કાષ્ટ એક મહાપાવન અને સદાચારો પુરુષ હોયતી. એવા જ કાષ્ટપણુ અત્ય મનુષ્યને ભાસુ થઈ જાય, તો તે સર્વથા સ્વાભાવિક જ હતું પરંતુ વારતાવિકતાથી જતા તેનું એ બાહ્ય સ્વરૂપ તે એક પ્રકારનું સર્વથા ભ્રમક સ્વરૂપ હતું, કારણ કે, તેનું આત્મિક સ્વરૂપ એથી સરથા ભિન્ન એટલેકે અત્યંત મોલત તથા ધૂણોરડાદક હતુ અને પોતાના તે અશ્વતર મોલનતાનુકૂળ નવામોટે તથા નિર્દોષ નરનાગીઆત પોતાના અનકાવધ રૂપ અગમ તથા કુપટમળામા ફેલાવામાટે જ સ્વાયંનિર્દિના એક કલ્પિત સાધન તરીકે તેણે ખીનતાના આ બાહ્ય આડબરત રવાકારી કીધો હતો. સમાજમા જા કે તે એક ધમાતના જગીરદાર તથા શકરભક્ત પુણ્ય પુરુષના નામથા ઓળખાતો હતો, પરંતુ વસ્તુતઃ તે એક વજુશકર પાપાતમા, ધર્મહીન જગીરદાર અને પુરુષના આકારમા પિશાચ હતો, અમ કહેતા મને લગ જાત પણ સ કોચ થને નથા અને ધરાતો પણ નથા.

એમજ હું માનુ છું.” આવી રીતે જ્યન્તીના ઉપદેશ અનુસાર એ જાતિના નિર્ભય પાંડિત્યને વ્યવહારમાં યોજીને એ તે કૃષ્ણજીન ખુશામદના કૃષ્ણાવનાના કોણમાં કરતા આ પ્રમાણેના વચનો ઉચ્ચારી અને ત્યારપછી આત્મવ્યવિનયવાદતાથી પૂછ્યું કે “શ્રીમાન, એ તો જાણે ને કંઈ પેશુ થયું છે તે ઠીક જ થયું છે, પરંતુ હું એટલું જાણુ છું માનુ છું કે આપ મારી સાથે પુનઃજન્મ કરીને મને પોતાની અવૈમનાની પદ્મીયા વિશ્વપતા કરી પોતાના અત પુરમાં એસાડનાં માર્ગે છે કેમ ?”

“ નહિ, હું તને મારી અત પુરમાંસિતી અરીગનાની પદ્મીયા વિશ્વપિતા કરીને નિરપેશચિતી કરાગૃહવાસિતી બનાવવા નથી ઇચ્છતા, કિન્તુ તને મારી એક ઉપાસની અથવા રખાવન તરી રાખવાના જ મારી ઇચ્છા છે ” જોરાવરસિંહ મળીરા પૂર્વક ઉત્તર આપ્યું.

“ આપ શ્રીમાનની મારામા આટલી નવી અસંકિત હોવા છતાં આપ મને પોતાની ધર્મપત્ની ના પદથી દૂરારાને પોતાના અત પુરના રાખવાને બદલે એક રખાવત તરફ રાખવાની ઇચ્છા ધરાવતા છો, એ જાણને મને આશ્ચર્ય થાય છે અને અતુ કારણે હું હશે તે હું સમજી શકી નથી. ” એ તેના અત કરણના માલનતાને વશ પારમાર્થિકતા જવા તથા જાણવાની ઇચ્છા આ પ્રમાણેના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા

મારા આ શબ્દોને સાંભળીને જોરાવરસિંહ મને રખાવત તરીકે રાખવાનાં કારણોને દર્શાવના કોણપર બેસીને કહવા લાગ્યા કે “ મીનાક્ષી, હું અદ્યાપ એક મુખ્ય હોવાથી આ જાખનના કારણે ન તત્કાળ ન સમજી શકે એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ ખરા રાતે અન કરવાના અનેક કારણો છે અને ત આ પ્રમાણ — પ્રથમ તો હું સમાજમાં એક પરમવામિક પુરુષ તથા ભક્તજન તરીકે ઓળખાતો હોવાથી જો તાને સાથે પુનર્જન્મ કરીને તને મારો અરીગના બનાવી મારા અત પુરમાં એસાડું તો સમાજમાં મારો નિન્ન થાય અને મારી આજીવની મેગવતી પ્રતિષ્ઠા ધૂળમાં મળી જાય અને જો અતપંડા થાય તો બધા ધોવાઈ જાય અને જુદાંપો બગડી જાય, એટલે આ પગલું તો મારામાં કદાચ ન જ ચલાવે શકાય, બીજું કારણ એ છે કે, મારા અત પુરમાં મારા ચાર પગલારે ગરારાવણી ગાયડીજા છે, પરંતુ તમાની એક પશુ તારા જેવી રૂપ-રૂંદરો ન હોવાથી જ તને હું અત પુરમાં લઈ જઈશ અને તારામાં અધિક રતેજ રાખીશ, તો અવશ્ય તેમાં તારા દેવ કરતાં અને લાય જણતા કદાચ તને એર ખવડાવીને મારી નાખાશે પશુ પ્રયત્ન કરેશ અથવા મારા દંડ નિશ્ચય છે અને તેથી પશુ એ પગલું બરના માઈ મને અચ કાય છે, કારણ કે, અમા ગરારાવણના જગતખાનમાં હમેશાં લવાનક ખટખટને ખટટોપ ચાલ્યા જ કર છે અને તેથી ગરારાવણના રાણીસમાં ન આવવું એ જ તારામાટે વધારે સારું છે, જાનું કારણ એ છે કે, જો હું તારા સાથે પુનર્જન્મ કરીને ખુબી રાતે તને મારા બરમાં બેસાડું તો તારા માનસ તથા લાભજાનનને એ વાત જાણવા વિના રહી ન શકે એ સ્વાભાવિક હોવાથી જ તારા માતા પિતા કાઠવાવાડના પેશિદકને એજન્ટ પાસે જઈને મારા નિશ્ચિરિયાદ કરે, તો મારામાટે જગત ખાનમાં આવવું પશુ બારે ચાર પડે અને મારા જાગીરદારી જરાનો પ્રસંગ પશુ આવી લાગે અને એથી કારણ એ છે કે, આ એકાંત તથા સર્વથા નિર્જય સ્થાનમાં આપણે જેટલા પરિવારમાં નિરકુશ આનંદ વિલાસ ભોગની રાકાશુ ભેટના પારમાર્થિકતા મારા અત પુરમાં આપણાથી વધેજ આનંદ વિલાસ ભોગની શક્ય તેમ નથી અને જો તે ઇચ્છા પુરી ન થાય તો તો આ વડે માથે પડ્યા જેવું જ કહેવાય ત્યારે દેને કહે કે તને હું મારો રખાવન તરીકે ગણુ, એ જ તારામાટે અને મારામાટે વધારે સારું છે ખરું કે નહીં ?”

“આ સર્વ કારણોનો વિચાર કરતાં તો હું આપની રખાયત તરીકે રહું એજ આપણા માટે વધારે સાફ છે ” આવી રીતે તેનો હાથ-હા મેળવીને પછી ધીમેથી મે એક શકા દર્શાવી કે “આ બધી વાત તો બધું સાચી, પરંતુ હું આવા અગાનવાસમાં આપની રખાયત તરીકે રહું અને કાલ સવાર મને હેંવાં છોકરાં થાય, તો તેઓ બાપ કહીને કોને બોલાવે અને તેમને વરાના પરણાવવાની વ્યવસ્થા કંઈ જાતમાં કરો શકાય, અમારી બાહ્ય જાતિમાં કે આપની ગણાયના જાતિમાં ” આ એક ગંભીર પ્રશ્ન હોવાથી જો આપ એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરશે, તો મારાપર આપનો મોટો ઉપકાર થશે ”

“મીનાક્ષી, હું આજસુધી મને પોતાને બૃહસ્પતિ તુલ્ય બુદ્ધિમાન માનતો હતો અને અનેક ચાલાક ચપળાઓને વાદમાં પરાજિત કરોન મે મારો સૌવકાઓ બનાવેલી હોવાથી મને કાંઈ પણ જા, અરે સીદ્ધાન્ત સરસ્વતી પણ વાદમાં હરાવી શકે તેમ નથી, એવા જ મારો નિશ્ચય થયો હતો, પણ તારા આ પ્રશ્નને સાંભળીને મારા માટે પણ જરાક વિચારમાં પડી જવાનો પ્રસંગ આવા લાગ્યો છે અને તેથી હું એમ જ માનું છું કે મારો બુદ્ધિપાર તારો -બુદ્ધિએ વિજય મેળવી લીધો છે ” ચાલાક જોરાવરસિંહે પ્રથમ સાધનથી મને પુરકિત કરવાના ઉદ્દેશથી આજ પ્રકારના ઉદ્દેશાર કાઢ્યા અને ત્યાર પછી કેટલીકસર સુધી બધું તે મહાગ નિર વિચારમાં પડી ગયો હોયની । તેવા ડોળ બતાવીને અતે કહેવા લાગ્યો કે “મીનાક્ષી, હું તો ધારતો હતો કે આ નયમ પ્રશ્નનું નિરાકરણ મારાથી નાહ જ કરા શકાય, પરંતુ પરમેશ્વરની કૃપાથી અને દેવી શારદાની સહાયતાથી એ પ્રશ્નનું સમાધાનકારક ઉત્તર મળી આવ્યું છે અને તે એકે મારી જગીરના ગામમાં તારા જાતના બાહ્યજો મોટી સંખ્યામાં વસે છે અને તેમાંના કેટલાક બાહ્યજો તો મારી જ્ઞાતી કરનારા હોવાથી જ્યાર તારા માતા યવાના પ્રસંગ આજે ત્યારે, તમારા જાતિમાં હવે ધામ ધામે પુનર્જન્મ અથવા નાતરાના રાંઠનો પ્રવંશ થતો હોવાથી, તારો જાતના કોઈ એક સાધારણ રિયાતના બાહ્યજો સાથે હું તારું પુનર્જન્મ કરાવી આપીશ એટલે તારાં હેંવાં છોકરા તે બાહ્યજોનું નિતા કહીને બોલાવી શકશે અને તેથી તમારી જાતિમાં જ તે સત્તાના વરાવા પરણાવવાની વ્યવસ્થા પણ કરી શકાશે. આવા પ્રકારનો પ્રગપ કરવાથી આ પણ શુભ પ્રેમસંબંધ અબાધ ચાલતો રહેશે, તને નિર્વાહનાં સાધનો તથા વસ્ત્રાલંકાર આદિ મારી પાસેથી મળતાં રહેશે અને તે સાથે અર્ધજી અન્નની આતંકા જળવારે તેમ કેરી વાત કરી ”

“વાહ વાહ ! ઘણી જ સારી વાત કહી અને એથી મારી સંબંધી શકાઓ જતી રહી ! ” મે જોરાવરસિંહને આકાશપર ચઢવાના સજા કરી

“ત્યારે હવ તારી યાવનમદયા છલકાતી પ્રજુવની સરિતાને આ તારા પ્રેમી સાગર અંતિ વહેવડાવ । ભનનતાના સૂત્રને તોડી નાખ અને એકતાના તારને સાધી બતાવ । કારણ કે, મારો મદ છલકાય છે અને મારું ચચળ મન વધારે અને વધારે અધીર થતું જાય છે ” જોરાવરસિંહે પોતાના પશુદાંતને તોપવાની ઇચ્છા રખેટ શબ્દોમાં દર્શાવી.

હવે મારા સરપ તથા બુદ્ધિર્વંશવની પરીણાનો એટલે કે અણીનો સમય આવી લાગ્યો અને નિષેષમાત્રને માટે હું ચિન્તામાં પડી ગઈ, પરંતુ તત્કાળ પરમાત્માએ મને એક યુક્તિ સૂઝાડી દીધી અને તે યુક્તિનો પ્રયોગ કરતી હું શાલીનનાથી કહેરા લાગી કે “પુરુષ કરતાં પણ મહાન્મત્તા નવયૌવના નારીના અગમ્ય મદનજ્વાળા અધિક બીંધણાથી પ્રજ્વળ્યા કરે છે અને તેથી રાતસુખના પ્રાપ્તિમાટે મારું મન આપના મન કરાવ પણ નવરૂપ અધીર તમા આગર ધર્મ રહું

છે પરંતુ એ સુખના ઉપભોગમાટે આજનો દિવસ નિર્માણ થયેલો ન હોવાથી આપણા એ સુખોપભોગના માર્ગમાં આજે એક નૈર્મર્મિક બાધા આવેલી પડી છે "

"એટલે ?" જોરાવરમિત્રે જરાક અંધ ફરવાને પૂછ્યું

"એટલે એ જ કે મહાકાળ પછી હું રજસ્વલા થયેલી છું અને તેથી હજી ખીન એ દિવસ પર્વ-ન હું અપર્યાયે હોવાથી મારાથી આપના સ્પર્શ સુખનો લાભ લઈ શકાય તેમ નથી "

મે નૈર્મર્મિક બાધાના નામનો સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરી મંબળાવ્યો

"ચિન્તા નહિ વગર આપણા ધર્મમાં છે તો, તેજ એ દિવસ પછી પણ ઉપભોગ લઈ શકશો અને આવી બપર હોત, તો હું તને સ્પર્શ ન કરત કારણ કે અત્યારે હવે મારે માથા-બોળ નહાવું પડશે અને આ બધાં કપડાં પણ બોળનાં પડશે પણ એમાં તારો દોષ નથી કારણ કે તું નિદાધીન હતી ને વેળાએ જ મે તને સ્પર્શ કર્યો હતો એટલે આ વાર્તાને બ્યથા કરવાનો અવકાશ જ તને મળી શક્યો નહોતો " આ પ્રમાણેના ઉદ્ગારો કાઢીને જોરાવરમિત્રે વાલીને આજ્ઞા મળવાની કે "તું જલદી નીચે જઈને પાણી ગરમ કરી લે અને જળ્યંતીને ઉપર મોકલ-લીને મારાં સ્નાન નથા મેલા પૂલની મામમી નૈયાર કરી રાખ કારણ કે, ઉપ કાળની સમાપ્તિ થવા આવી છે અને જલગોષ્ઠમાં હવે વિશેષ ચિત્તન નથી "

વાલી તત્કાળ નીચે જવામાટે ચાલતી થઈ અને તેના જવા પછી પાંચ કે માન મિનિટમાં જ જળ્યંતી ઉપર આવી સાગી જોગવરમિત્રે જળ્યંતીને પોતાના પગ દાગવામાટે એમારી અને અડધા કપાકમાં લાડીએ લીડું પાણી તથા પૂલમાંથી આવેલ નૈયાર દેવાની સૂચના આપી એટલે ધર્મદેવી જોરાવરમિત્રે ત્યાંથી નીચે જવામાટે રવાના થયો અને તેથી મને તથા જળ્યંતીને આંકા-તિક વાર્તાનાપનો યોગ્ય અવસર મળી ગયો

મે મંદ સ્વરથી જળ્યંતીને પૂછ્યું કે "જળ્યંતી બહેન, જે વેળાએ જોરાવરમિત્ર અને વાલી અમાનક આ ઝોગડામાં આવ્યાં ને વેળાએ તમે ક્યાં અર્થાં હતો છો તેમને અહીં ન જોવાથી, ખાઈ, મારો તો જીવ જ ઊઠી ગયો હતો એ તો સાકે થયું કે જોગવર મારા મોકા શરતથી જોળવાપ ગયો અને મારા મમલઆથી મમજ ગયો નહિ તો જોતે મારાપર બળાત્કાર કરવાને તૈયાર થયો હોત તો મારાથી મારી પવિત્રતાની રક્ષા કરી શકાત નહિ અને જો મારી પવિત્રતાની બહાનને પ્રમગ આવી લાગ્યો હોત તો આત્મહત્યાના અવસરને વિના મારા ઉદ્ધારનો બીજો માર્ગ પણ માર્ગ હતો ખરો કે ? "

"મીનાક્ષી બહેન, જો તમારાપર એવો જ પ્રમગ આવ્યો હોત, તો તમારી રચામાટે આ તમચો લઇને આ પાસેના ઝોગડામાં નૈયાર જ ઊઠી હતી પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી એવો પ્રમગ ન આવ્યો અને દત્તાકાંડ ન થયો, જેમાટે પરમાત્માનો આપણે જેટલો આભાર માનીએ તેટલો આજે જ છે જોરાવર સાથેના તમારા સમસ્ત સંબાધનને મે પ્યનપૂર્વક અવગણ્યું હતું અને તમારી ધૈર્યશીલતા તથા સમયસૂચકતાપૂર્વક શુદ્ધિમાત્રના અન્યેકનથી હું એટલી બધી પ્રસન્ન થઈ છું કે મારાથી તમને મુક્તકે ધન્યવાદ અપ્યાગ્નિના રહી શાઉં નથી બે દિવસનો સમય મેજીવવામાટે રજસ્વલા હોવાનું તમેએ અહીં મારું નિમિત્ત દર્શાવ્યું છે અને તેથી હવે જો પરમાત્મા કરશે તો તમારા ઉદ્ધારના કાર્યમાં કંઈ પણ વિધ્ન આવવાનું નથી " જળ્યંતીએ મારી દક્ષતાની પ્રશંસા કરીને પુન મને યોગ્ય આશ્વાસન આપ્યું

"આવા કટાકટીના પ્રસંગમાં મને તમેએ જે સહાનુજનિપૂર્ણ સહાયતા આપી છે અને મારા ઉદ્ધારનું બીકું ઝડપ્યું છે તે માટે હું તમારી બધેબધી ઋણિની રહીશ " મે કૃતજ્ઞતા દર્શાવી અને ત્યાર પછી પૂછ્યું કે "પણ, જળ્યંતી બહેન, જોરાવરમિત્ર અને વાલી આ ઝોર-

હામાં આવ્યાં તે તમોએ દાર જીવાડયા પછી જ આવ્યાં હતાં કે દાર હિનાડાં હોવાથી અચાનક આવી લાગ્યાં હતાં? આમ ખજાનું કારણ એ છે કે દાર જીવાડવાનો ખખડાટ મારા સભિગ વામાં આવી શક્યો નહે તો, નહિ તો હું કદાપિ જાગ્યા વિના રહેત નહિ મગ્ન્ય કે, મારી નિદ્રા શાદ કિવા અર્ધમૃત્યુ તુલ્ય નથી એવો મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે અને તેથી એ ઘટનાનો ધમ્મીવા- રથી મને ગભીર વિચાર થતા કરે છે આ ઘટનામાં જો કાંઈ પણ ભેદ કિંવ રહસ્ય હોય, તો તે કૃપા કરીને મને જગાવણો અને મારા સંગમનું નિરમન કરી બતાવો ?”

“જોરાવરસિંહ અને વાની મેં દાર જીવાડયા પછી આ જોગડામાં આવ્યા નહોતાં કિન્તુ જો ગુપ્તમાર્ગથી અત્યાગમ્થી હ પોને પણ અજ હતી તેવા એક ગુપ્તમાર્ગમાંથી જ તેમણે આ જોગડામાં અચાનક પ્રવેશ કર્યો હશે, પરંતુ પરમત્માની કૃપાથી મેં વેળાએ હું જાગતી હોવાથી તેમણે જો ગુપ્તમાર્ગના ગુપ્તદારને મેં સાગી રીતે ધાનમાં ગળી લીધું છે અને હવે તમારા ઉદ્ધાર માટે એ જ ગુપ્ત દારનો ઉપયોગ કરવાની મારી મનોભાવના છે કાગળ કે, એ ગુપ્તમાર્ગ આ સ્થાનમાંથી ભૂમિમાં જીવરીને દર્શના કામ પણ ત્યાજ બાગમાં નીકળતો હોતો જોઈએ એટલે કે એ ગુપ્તમાર્ગનું ખીજું મુખ દર્શના ત્યાજ બાગમાં હોવું જોઈએ, એની માગી માન્યતા છે વિશેષ નિશ્ચય પરીથી કરી ગમશે” જયન્તીએ એક વિષમ રહસ્યનો રસોટ કર્યો

“ત્યારે આ એ રસમાં પણ આપણે સર્વથા નિર્ભય તો નહોતાં જ, કેમ ખર કે નહિ ?” એ બધ દર્શાવીને પૂછ્યું

“વસ્તુસ્થિતિ આવી હતી ખરી પરંતુ જેનાપર ઈશ્વરની કૃપા હોય છે તે કામ પણ યથા- નર્મ અને સર્વ મમયમાં મદા સર્વથા નિર્ભય જ રહ્યા કરે છે અને કૃષ્ણભાઓથી તેની કશી પણ હાનિ કરી શકતી નથી કારણ કે, માગવા આવનારના મેં હાથ હોય છે અને તારનાર પરમે- શ્વરના હાતર હાથ હોય છે, એ આપણે કદાચ જૂરી જરાનું નથી અર્થાત્ અત્યાર સુધી જો પરમાત્માએ તમારી સર્વ પ્રબરે રક્ષા કરી છે તે જ પરમાત્મા ભવિષ્યમાં પણ તમારી રક્ષા કરતો રહેશે, એ નિર્વિવાદ સત્ય હોવાથી મશયથી ન ગાનું જેવા માત્ર પણ પ્રયોજન નથી.” જયન્તીએ પરમેશ્વરની રક્ષકતાનું મને દર્શન કરાવ્યું

જોરાવરસિંહ પુનઃ આદિના કાયથી નિવૃત્ત થયા પછી પાછો ઉપર આવ્યો અને તેણે પો તાના પ્રદગીઓને જોવાતીને જયન્તી સાથે તેમજ વાલી માથે નિર્ગન પ્રવાનપુરના કોઈ પણ આંતરિક બાગમાં યથેચ્છ ભ્રમણ કરતો ન અટકાવવાની અને મારી સામે જલ્દ જ સમ્પત્તાપરક વર્તન મારા મુખમાંથી પડતા શબ્દને ઝીલી લેવાની કડિન આજ્ઞા આપી દીધી અને સાર પછી વાલી તથા જયન્તીની ઉપસ્થિતિમાં મને મજબોબીને તે ગભીરતાથી કહેવા લાગ્યો કે “મીનાક્ષી, આજના મારી સાથેના તારા સંભાષણ તથા વર્તનથી મારે ગુણુધા એવો દૃઢ વિશ્વાસ બધ થો છે કે વૈષ્ણવની વેદનાથી સ્વાભાવિક તું કટાક્ષેથી હોવાથી તારું મેં બળાતકારે દરણ કરાવ્યું છે એ મારું દૃષ્ટ્ય તને અયોગ્ય કિંવા અપરાધમય જણાયું નથી, કિન્તુ અચિન્ત્ય આવી ઉત્તમ પરિ સ્થિતિમાં આવી પડવાથી એક પ્રકારે તારા અનકળ્યમાં આનન્દનો જ આનંદિય થયો છે એટલે હવે તું અદોષી પનાયન કરી જવાની ઇચ્છા કિવા એટા કરે, એ સર્વથા અસકં હોવાથી મેં તને એક બદિની તરીકે અદોષ ન ગણતાં આ નિર્ગન નગરમાં વાની અથવા જયન્તી સાથે યથેચ્છ ભ્રમણ કરવામાટેની સ્વનત્રતા આપી દીધી છે અને તને એ સ્વનત્રતા આપીને મારી ઉદારતાનો મેં સંપૂર્ણ પરિચય કરાવ્યો છે, એમ જ હું મનુષ્ય કારણ કે, આવી વદારતા મેં અતપૂર્વ કોઈ પણ અન્ય ઓના સજનમાં દર્શાવી નથી છતાં પણ મારે એટલી સૂચના તો તને આપવી જ જોઈએ કે જો તું મારી આ અનન્ય ઉદારતાનો દુરુપયોગ કરીને આ પ્રવાહ

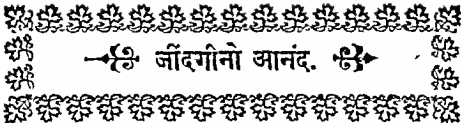

પુરના કુર્ચની સીમાને ઉજ્જવી બાલભાગમા જવાની કિંવા અદૃશ્ય થવાની લેશમાત્ર એટલા કરીશ અને મારા પ્રકરગીઆને તારી એવી એટાનો વેગ માત્ર મળ્યું મશય આવશે તો ને કાજે જ તેઓ કાં તો તેને ગુપ્તધારમા જ બદિનીની અવસ્થામાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરશે અને કાં તો તારા જીવનનાટકની સમાપ્તિ પથ કરી નાખશે અર્થાત્ જો આ મમારનાં સુખોને બોગવામાટે જીવવાની તારી લેશમાત્ર પણ લાવમા હોય તો માગ વિશ્વામનો ભગ કરીશ નહિ એવ કાંઈ પણ અવિચારમય પગલું ભરીશ નહિ હું અને વાલી મધ્યાન્દ બોજન કર્યા પછી અદોષી રવાના થઈશુ અને પરમદિવસ મધ્યાહ્નને પાછાં આવીશું ત્યા સુધી જયન્તી મર્ત પ્રમરે તારી મલાગ રાખશે, હું આવીશ ત્યારે તારામાટે ઉત્તમ વસ્ત્રાલકારો પણ લેતો આવીશ ”

મે વળી પણ મારાં નમ્ર વચનોથી જોરાવરમિદનો મોરારાં વિગેર વિશ્વામ, બધાઓ અને મારાં વચનોથી અત્યંત પ્રસન્ન થઈને મધ્યાન્દ બોજન પછી વાલી સહિત જોરાવરમિદ પ્રવાસ-પુરમાંથી પ્રયાણ કરી ગયા. જયન્તી પણ એ વેળાએ તેમને વળાવવામાટે આમત્રા બાલ ભાગ પર્યન્ત તેમની માથે ગયેથી હોવાથી હું મારા ઓરડાનાં બારણાને અદરથી બંધ કરીને જે ગુપ્તદારમાંથી જયન્તીના કહેવા પ્રમાણે જોરાવરમિદ તથા વાલીએ એ ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે ગુપ્તમાર્ગના ગુપ્તદારને શોધવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી પરંતુ લગભગ એક કલાક સુધી આધાકૃટ કરવા છતાં મારો તે પ્રયત્ન મફળ ન થયો એટલે પછી યાખીને તથા નિરાશ થઈને હું કોચર પર બેસી ગઈ

કોચર પડીને અરધો કલાક વિચારિતમાં વીતાવ્યા પછી ‘જયન્તી અદ્યાપિ કેમ અને શા કારણથી પોછી નહિ આવી હોય અને તુનીય પ્રકરની મમાપ્તિ થવા આવી છે છતાં મારામાટે બોજન લાવવાનું સ્મરણ તેને કેમ નહિ રહ્યું હોય ?’ એ પ્રશ્નનો મારા હૃદયમાં ઉદય થવાથી ‘મારું મન એક પ્રકારની ચિન્તામાં પડી ગયું અને જયન્તીની હું અત્યંત અધીરના તથા આતુરતાથી પ્રતીક્ષા કરવા લાગી ધણીકાર એવું જ અને છે કે જે વસ્તુની આપણે અતિશય અધીરતાપૂર્વક પ્રતીક્ષા કરતાં હોઈએ છીએ અને જે વસ્તુની પ્રાપ્તિમાટે આપણે મન અત્યંત આતુર થયેલું હોય છે, તે વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં આપણી ધારણા કરનાં અવશ્ય અધિક વિનય થાય છે અને તે વિશ્વજ બહુધા આપણને નિરાશાનો જ ભાસ કરાવી દે છે છેવટે પાંચ વાગતાં સુધી પણ બ્યારે જયન્તીના આગમનનાં ચિન્હો ન દેખાયાં એટલે મારા મનમાં બીયજ ચિન્તા તથા અનેક પ્રકારના તક વિનકિતિા ઉદ્ભવ થવા લાગ્યાં અને હું નિરાશાથી રડવા લાગી થઈ ગઈ પરંતુ એ જ સમયે હું જે ઓરડામાં હતી તે ઓરડાની પાછળની દીવાનમના વિશાળ પાપણો ચાલીમ ચોરોતી તિલસ્મી ચુકાના દરવાજા પ્રમાણે અંદરની બાજુએ ઊપડી ગયા, ત્યાં એક દરવાજા જેવો આકાર ધર્મ ગયો અને નિમેષમાત્રમાં તે ગુપ્ત માગમાંથી જયન્તીને મે મારી પાસે આવતી જોઈ

જયન્તીના આસ એ વેળાએ બહુ જ ઊતાવળો આલતો હોવાથી અને તેનું સમસ્ત શરીર પ્રસ્વેદરૂપે તરંગોગ થયેલું હોવાથી તેને કાંઈ પણ પ્રકારનો અસલ તથા બીયજ પરિશ્રમ થયેલો હોવો જોઈએ એવી મે મારા મનમાં કપના કરી લીધી અને તેથી શીતળ વાયુની લહરીના સ્પર્શથી તે જરાક શાંત થઈ એટલે મે તેને પૂછ્યું કે “જયન્તી બહેન, આટલો બધો પરિશ્રમ વેડીને તમે અત્યારે કપથી આવો છો અને જે ગુપ્તમાર્ગ તમારાથી પણ અત્યારમુઠી અર્થાત્ હતો તે ગુપ્તમાર્ગમાં થઈને જ અત્યારે તમે આવ્યા છો તો હું આ માર્ગને શોધી કાઢવામાટે તમારે આટલોબધો પરિશ્રમ કરવો પડશે ?” અને તો એમ જ બાસે છે, છતાં તમારા પરિશ્રમનું બીજું કારણ હોય તો પરમાત્મા બલે ”

—૨૭— જીંદગીનો આનંદ. —૨૮—

(અનુવાદક—વાણીલાલ કાકુભાઈ ચંધરી)

જીંદગીનું સુખ એ શું વસ્તુ છે, અને તે ક્યાં છે, એમ જો કાઢતે પૂછામાં આવે તો પ્રત્યેક મનુષ્ય ધણે ભાગે જૂદો જૂદો જવાબ આપશે. દુનિયામાં દરેક પ્રાણી પોતપોતાના મતાનુસાર અને શક્તિ અનુસાર સુખની સામગ્રી મેળવવામાં તત્પર હોય છે. કોઈ લૌકિક, કોઈ પારલૌકિક, કોઈ શારીરિક, કોઈ માનસિક વિષયોમાં, કોઈ નીતિ, કોઈ ન્યાય, કોઈ સ્વાર્થ, કોઈ પરાર્થ, કોઈ ભોગ-વિનાય, કોઈ વૈરાગ્ય ઇત્યાદિ જેને જે ધુન લાગી તે, તે ક્ષેત્રમાં, કાર્ય-સાધના પ્રાપ્ત કરવામાં, સુખ સમજે છે એમ તો પોતપોતાની ધુનમાં મર્વ મસ્ત છે, પરંતુ પ્રેમ એ છે કે, કોઈ પણ મનુષ્યે કદી પોતાના મનોરથ સફળ કરેલ છે, અથવા કોઈએ પોતાનો આ દરજ્જો આનંદ પ્રાપ્ત કરેલ છે ? જો પૌરાણિક વાર્તાઓને સર્વમાન્ય ન મમજી એક બાજુ રાખી દેવામાં આવે તો જવાબમાં ધણે ભાગે દરેક તરફથી નકારજ નીકળશે કારણ એ કે, જેનું જેટલું બળ, અને જુદા એ પ્રમાણે વૈભવ છે આનંદનો અર્થ સીમ્મ તે પણ તેટલીજ મદન તથા વિમુત્ત થઈ ચાલી જાય છે, અર્થાત્ જેમ જેમ સુખની સીમા સુધી પહોંચવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ તે બુદ્ધશકાર ઈર્ષ્ય અને દુઃખાશ્વ થતી જાય છે, જેથી કોઈએ કશું છે કે, " સ્વતે મલ દૈ મૂઢ, જિનદિ ન જ્યાવે જગત્ત ગતિ ", પણ એ જવાબ સંતોષક નથી, પરંતુ જેમ કોઈ મણિતનો વિદ્યાર્થી કોઈ પ્રમતો ખતાગો નહિ મળવાથી તેમાં બૂબ જળી પુરનકતે દિવાસગી લગાવવા તૈયાર થઈ જાય, અથવા કોઈ મનુષ્ય સસાર-ઈર્ષ્યોત્ત્રમાં સફળતા ન મળવાથી આનંદહતા કરવા તૈયાર થાય, એના જેવો એ જવાબ છે અસ્ત !

ચરિત્રી અથવા લોભીના વિચારાનુસાર અત્યંત ઘન મેળવવામાંજ સુખ છે, અને કહેવામાં પણ આવે છે કે, " મયેં ગુણા કોચનમાશ્વયન્તે " । દુનિયામાં અગણિત લક્ષ્યાધિપતિ અને કરોડાધિપતિ ધનાઢ્ય પુત્ર પટ્યા છે અને અનેક ઐતિહાસિક જગત્-પ્રમિદ પૂરપ થઈ ગયા છે કે, જેની પામે અમરજ્ય ધન હોવા છતાં તેઓ મૃત્યુ ન થયા અને જીંદગી સુધી તેમની ધન-મજબી પિપામા પગિત્ત ન થવાની તે મજબીની કા તેમને મૂર્જા મંતાપ આપી રહ્યું આથી સિદ્ધ થાય છે કે પંચો એ જીંદગીનું સુખ નથી એક વખત ચોર લોભાએ એક ધનાઢ્યનું સર્વ દ્રવ્ય ચોરી લીધું, જેથી તેની પામે કાંઈ પણ રહ્યું નહિ, એની રિચતિમાં તે જગિન પર જઈ આવ્યો અને ધણેજ ખુશી થયો ધન-રક્ષાના અનેક મહોટાથી પોતે મુક્ત થયાનું જાણી, તે પ્રસન્ન બહેરે કહેવા લાગ્યો કે, મૃ આજ અવન્ત થયો, અને પછી તે નિધનનામાંજ આનંદ માનવા લાગ્યો

કદાચ કોઈનું એમ કહેવું હોય કે, સુખ તો માત્ર મજિરતનકરિત મુકુટધારીનેજ હોય છે, અને સપત્તિ અને ચત્રત્રયા જેની પરિચાગિ છે તો ઈન્દ્રેશ્વરી મદારાજન દેવરીએ એક વખત એક મહિન વચ્રનાગી મીથના મનુજને જોયો જે આખા દિવમના કહિન પરિચય બાદ આનંદમાં મશગુલ બની ગયો ગયો નહી-પીનાગ પર થઈ પોતાના પર તરફ જતો હતો આ જોઈ મદારાજને ભારે આશ્ચર્યતા ઉત્પન્ન થઈ અને તેને પોતાની પામે બોલાવી કહ્યું કે, તું એક

ગરીબ મનુર છતા આટલો સુખી છે, અને હું ઈચ્છેકતો મહારાજન હોવા છતાં તારા જેટલો સુખી નથી। છેટે મહારાજને પણ મનુરના જેવો આનંદ પોતાને પ્રાપ્ત થાય એવી ઇચ્છા કરી।

“ હરય બાદ બાદ, મા કિસ્તી ફર આખ અન્દાખુ” તેમ, અવવિદાઓ, અર્થવિદાઓ, અલવિદા ” શહેનશાહી જીવન-પાત્રાનું એ છેવટનું વચન છે, કે જેનાથી પશ્ચાતાપ જાતી રહ્યો છે

“ હિંદુઓમાં તો એવા અનેક ચક્રવર્તિ થઇ ગયા છે કે, જેમને પોતાના રાજત્વકાળમાં જ એ બૃહ પ્રત્યક્ષ જણાઇ છે મહાત્મી છુદ્ડ જેવા ધણાં પ્રાંતભાવાન આ ભારતભૂમિ પર થઇ ગયાં છે, કે જેને રાજ્ય ધણજ દુષ્ક્રમ જણાયું હતું અને મુકુટ—મજિમાળા આદિ આભરણોને તુલ્યવત જાણી ત્યાગી દીધાં હતાં જાત અનુભવ વિના તે સંબધી ચિન્તાનું અનુમાન દ્વરથી જોનારને થઇ શકતું નથી આથી સિદ્ધ થાય છે કે, છત્રધારી થવાથી પણ આનંદ પ્રાપ્ત થતો નથી, પરંતુ ચિન્તારૂપી ઘટાઓ ચોતરફ ફરી વળે છે

ધણે બાગે એમ કહેવામાં આવે છે કે, રાજ્યમાં ભલે સદાય સુખ ન મળે, પરંતુ ગરીબ અવસ્થામાં માન દુષ્ક્રમ છે, જેની રાજપદ ઇચ્છા થાય છે. ગરીબાઇ ખરાબ છે, એ એક માની લીધેલી વાત છે, પરંતુ ગરીબાઈમાં આનંદ નથી એ સર્વથા માન્ય નથી.

મનુરનું દ્રશાન્ત દિવર જણાવવામાં આવેલ છે, વળી સાધારણ છંદગીતીમાં એવાં ધણાં દ્રશાન્તો મળી આવે છે. દાખલા તરીકે, ચક્રેરની બહાર એક જગીનું બુપકું હતું તેમાં તે અને પોતાની-ઓ એમ રક્ત બે જણાજ રહેતા હતાં, અને તેઓ ધણાજ નરીજ હતા, એવી દશામાં સુખ ક્યાંથી મળે અને એવે કેકણે રહવાનું કાણુ પસંદ કરે ? પરંતુ તેઓ આખા દિવસનું નિશ્ચ કમ કરી, કાંકન પરિશ્રમથી મેળવેલ હિંમિટ ભોજન લીધા બાદ ખન્ને રાત્રે દોઢા કરી આખનમાં મથાગૃત રહેતા હતા, તે ધીમી દીપક-જ્યોતિમાં ખેસી પુરુષ એક સાધારણ તારવાણુ વાજન વગાડતો હતો અને તેની ઓ ગાયન ગાતી હતી, ધણાંખરા માણસો તે તરફ ફરવા નીકળતા, તેઓ આ દામ્પત્ય સુખ જોઈપ્રખ્યાની નજરથી જોતા હતાં દુઃકમાં શું આ જોડીના તે સમયના સુખ આગળ એક સામાન્ય તુચ્છ નથી ? નાદનિવાસી દિશેસોફર ડાયોજનીજ (Philosopher Diogenes) તરફ તેજસ્વી ચક્રવર્તી ધ્યાની નજરથી જોતા હતા.

હવે જો એમ કહેવામાં આવે કે, સુખ માત્ર ત્યાગ અને વૈરાગ્યમાંજ છે,—

न चेन्द्रस्य सुखं किञ्चिद् न सुखं चक्रवर्तिनः ।
सुचमस्ति विरक्तस्य मुनेरेकान्तजीविनः ॥

તેંતો ફકારીમાં છંદગીતી મળ ક્યાં ? “ તુલસી વે નર મર શુકે જે કહું માંગન જાય ” । સન્ધાસી લોકો પોતાનું દાહ-કમ વૈરાગ્ય દશ સ્વિકાર્યાં પહેલાંજ કરી લે છે કાવ્ય (કાવલ) ની દ્રષ્ટિએ, તે સામાજિક મૃતક (Civally dead) છે । વિરક્તતામાં જીવનાનન્દ ક્યાં, પણ એ વાત આતુ વિષય બહારની છે

વેદાન્ત (Philosophical)ની દ્રષ્ટિએ સુખ-દુઃખ એ કેાઇ વસ્તુજ નથી, પરંતુ માત્ર કલ્પના રૂપ છે. ઠીક છે, પરંતુ અહિં પ્રશ્ન એ છે કે, સુખ-જેને જે પ્રકારે સસારી લોકો માને છે તે વસ્તુ—ક્યા છે ? સુખ અને દુષ્ક્રમ અસ્તિત્વ (Existence) પર વિચાર કરવો એ આતુ વિષયની બહારની વાત છે, પરંતુ એ વેદાન્તનો ઉત્તર નથી તેને મળતા એવા વેદાન્તના જવાબથી સાન્નિ થતી નથી “ મન મોદક નર્દિ મૂજ જુદાઈ ” કુધાતુરને ભોજન મળ વાચીજ તુલિ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ ‘મનમોદકની ધણે બાગે કુધાની પીડામાં તીવ્રતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

Boling.—

O, who can hold a fire in his hand
By thinking on the frosty Caucasus ?
Or Willow naked in December Snow,
By thinking on fantastic summer's heat ?
O, No ! the apprehension of the good
Gives but the greater feeling to the worse
Fell sorrow's tooth doth never runkle more
Than when he bites, but lanceth not the sore.

—Richard II Shakes.

અર્થાત્—પાલાનો વિચાર કરી પોતાના હાથમાં અગ્નિ ઢાણુ રાખે અથવા ઉનાળાની ભય-
કર ઉષ્ણતાના ધ્યાનમાં મગ્ન બની ઠંડા બરફમાં ઢાણુ આણે ? લલાણનો વિચાર કરવાથી શુરાણનો
ભાવ વધારે પ્રબળ થાય છે, અને દુઃખમાં દુઃખ વધતું જાય છે

ત્યારે ભોગ-નન્દાસ (Eat, drink and be merry) કે ને પ્રાણિમાત્રમાં સ્વાભા-
વિક છે, તેને હલગીતુ સુખનું સાધન કેમ ન માને ?

કેચિદ્ યદન્ત્યમૃતમસ્તિ સુરાલયેષુ
કેચિદ્ યદન્તિ યનિતા ધરપહ્લયેષુ ।

સુમા યયં સફલશાસ્ત્ર વિચારદક્ષા
સમ્યગ્-તીર-પરિપૂરિત-મત્સ્યસખંડે ॥

આ આર્વાક નીતિનું સમ્ય સમાજ ક્યાં સુધી માન રાખે છે, તેનું વાચકે પોતેજ અનુમાન
કરી લેવું પ્રકૃતિ (Nature) જાતેજ બતાવે છે, કે તેમાં જીવનનો આનન્દ કેવી રીતે છે.
ભોગોપરાન્ત આત્મિક પિતતા (Seediness after debauch) પ્રત્યેક પદ પર અગા
ઉઘી દુઃખનો અનુભવ કરાવે છે, ને સુખની અસ્થિરતા તેના બમનું એક બીજું પ્રમાણ છે

ભોગા ક્ષણેનૈય વિયોગરોગા

વિમૂતયઃ સ્વપ્ન વિચાદ છુલ્લા ।

યાતાહતા દીપ શિરઃ સુષ્કી—

ક્ષનમત્તનૃત્યં મુષિ ઘૃષ્મમેતત્ ॥

જીવનાન્દની આગમન (Induction) ની મીમાંસામાં કદાચ મૂળનો પત્તો મળી આવશે.
ભય, દુઃખ વગેરે દૃષ્ટી દૂર રહેવામાં ક્યાં સુધી સુખ ? દુઃખનો અભાવ તથા ન્યૂનતામાં જ
સુખનો આભાસ અને આધિક્ય છે. દહેવન છે કે, જો દોડવામાં ન આવે તો પડી જંગલો ભય
નથી. જો રોગના ભયથી કુપથ્યથી દૂર રહેવામાં આવે તો નિર્વિકાંગી રહી ચકાવ, પરંતુ કુનિ
યાના અગચ્છિન ભય પદાર્થોથી હલગી સુધી દૂર રહેવામાં દેટલ આનન્દ માનશે ? ચરી પાગ-
નારને હલગીની મગ્ન ક્યાં સુધી ? જન પૈતક-નિષમાનુસાર જરાજર વર્નવામાં આવે તો ધરથી
બહાર નીકળવું મુશ્કેલ થઈ પડે, કેમકે અબ્યતર દરતા બહારના તાપ-માન (Temperature)
માં ઘણુંજ તફાવત હોય છે, અને એક તાપમાન (Temperature) થા ન્યૂનાત્મક તાપમાનમાં
પ્રવેશ કરવો એ દાનકારક છે જેનું તાપમાન (Temperature) ઉત્તરોત્તર ઘણું ભારે એક સરખું
હોય તે જ મનુષ્ય ધીમે ધીમે ઠંડાણે આવે. વત્સલિ ગણ એજ નિષમાનુસાર હોવા જોઈએ
દાખલા તરીકે એક મુદાદર કે જો,

“ ઘૂષ કો તરનિ તેજે સહસૌ ફિરનિ તવે
જ્યાલાનિ કો જાલ ધિકરાલ ઘરસત હૈ ।

તત્તલિ ધરનિ જગુ દુરદુ દુરનિ સૌરી

* * ધમકા ધિપમ જો ન પાત ચરકત હૈ । + + ”

ઉનાળાની સખ્ત ગરમીથી વ્યાકુળ થયેલ પરસેવાયુક્ત શરીર આનાપાસે કાંઈ ઝાડની ઘટાથી આશ્વાસિત ઝરણા પાસે પહોંચી જાય તો ત્યાં તાપમાનમા એકદમ ફેરફાર થઈ જાય છે ! ધીમે ધીમે ઉષ્ણતામાં પ્રવેશ કરવાવાળા તથા આ ઝરણાની પાસે આવવાવાળા એ બન્ન બુદ્ધિશીલો માંથી સુખ કેને પ્રાપ્ત થયું, જીવનતા આનંદનો અનુભવ કેને મળ્યો ?

ભયથી ડરી જઈ નાસી જનાર ભયથી મુક્ત થતો નથી, પરંતુ સામે કકર ઝીલનારને જ આનંદનો અનુભવ થાય છે

સાદસી લોક ભયથી દુઃખી થતા નથી એમ દરથી જોતા જણાય છે જનાળામુખી પર્વ-તની નજીક રહેનારનો ખ્યાલ કરો, તેઓ કાળના કાળથી તરીકે જ ગણાય છે, છતાં પણ તેઓ ગાતુ-બગવતુ, લક્ષ્મી-વિવાહાદિ કથામાં મગ્ન રહે છે

કદની પરાકાષ્ટા મૃત્યુ છે. મહેનતમાં પણ એક જાતની મગ્ન મગ્ન આવે છે હાલતા દાંતમાં પીડા થઈ આવે છે, તોપણ જીભ અને હાથ હમેશા તેને છડ્યા કરે છે, કેમકે તે સુખદ દુઃખ છે દર્દમાં પણ મિહાસ છે ઉમર લાયક પુરૂષ ન્યારે બાળકને સાધુતા સબધી ઉપદેશ આવે છે ત્યારે તે પોતાની તે અવસ્થાને બૂલી જાય છે જો કદમાં મથાર્થ લાય હોય તો બાળક કદી પુરૂષ જ નહિ થાય. બાળક જો પડી જવાનો ભય રાખ્યા કરે તો તે કદી ઉમા થવાનું અને ચાત-વાનું શીખી નહિ શકે. પડી જવા સબધીના દુઃખ તરફ તે બિલકુલ ધ્યાન નહિ દેતાં વારંવાર ઊભા થવાનો અને ચાલવાનો પ્રયત્ન કર્યાજ કરે છે

સસારની વિદ્યા, શ્રુદ્ધિ, બળ, વૈભવ, અને સમ્મતતા વગેરે તે સાદસના ફત-સ્વરૂપ છે. ખરૂં સુખ તે સાદસ-કમિયોને મળે છે, અને તેનું જ ગૌરવ અને અસ્તિત્વ હમેશા રહે છે, અને રહેશે.

સુખ મેળવવાની ઇચ્છા થાય અને દુઃખ આવે દૂર નાસી જવું એ ચોખ્ખું નથી સમજાવ્યું જોઈએ તો રજીરમ અને રસરમમાં બરાબર સાદસ છે. ખદરસ ભોજન બહુજ આનંદપૂર્વક લેવા સ્વિકારે છે, પરંતુ દરેક કાળથી પેટમાં જઈ અસખ્ય રોગનું કારણ બને છે, અને શરીરના રોમરોમમાં અનન્ત દુઃખનું સ્થાન ઘડી શકે છે, તેનો તે વખતે વિચાર માત્ર પણ આવતો નથી.

“ શરીરેં જ્યાધિ મન્દિરમ્ । ”

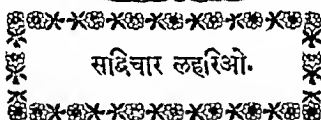
દુઃકમાં દુઃખથી ડરવું એ કાયરતા તથા અકર્મણ્યતા જ નથી પરંતુ હૃદયગીતાં સુખથી દૂર રહેવું પણ છે કર્મણ્યતામાં જ હૃદયગીતા આનંદ છે જેણે દિવસે ઘણાજ પરિશ્રમ કરેલ હોય છે તેને જ રાત્રે મીઠી ઉઘ આવે છે જેણે બૂખની પીડા સહન કરેલ હોય છે, તેનેજ ભોજનનો સ્વાદ જણાય છે.

ચેતનતા (Activity) જ જીવનનું લક્ષણ છે. જડ પદાર્થ (Inanimate) જ નિષ્કર્મ રહી શકે છે, જીવમાં શક્તિ (Energy) હોય છે અને શક્તિનો સ્વભાવ ચેતનતા છે અને ચેતનતાનું બીજું નામ ક્રમણ્યતા છે જેથી અકર્મણ્યતાપ્રકૃત વિરુદ્ધ (Unnatural) છે, એટલે દુઃખદાયક છે, અને કર્મણ્યતા સ્વાભાવિક (Natural) છે, એટલે સુખદાયક છે

મીતાનો ઉપદેશ-સાર ક્રમણ્યતા જ છે. “ કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે માં ફલેષુ કવાચન । ” સસારના જે વિષય કે જેમાં મનુષ્ય નેડાયેલ છે તે સર્વમાં સુખની પ્રતિભા છે આનંદનો આભાસજ મનુષ્યને કાર્ય-તત્પરતાથી હડવા દેતો નથી. રાજા અને રૂઠ સર્વ પોતપોતાની મુનમાં

મરત છે. વિદ્યાસી અને વિરક્ત બન્ને સુખ માની રદા છે, કર્મવ્યવસ્થા બન્નેમાં છે ખરી રીતે સુખ કર્મવ્યવસ્થાનું છે, કેમકે વિદ્યાસિતા અને વિરક્તનામાં વિરોધ છે. એટલે બન્નેનું રજા એક થતું નથી. બીજી દરેક વસ્તુની માફક કર્મવ્યવસ્થાનો સદુપયોગ અને દુરુપયોગ બન્ને થઈ શકે છે એટલું અવશ્ય કહેવું જોઈએ કે, જે જેટલા કર્મવીર છે તેનામાં જીવનનાં જીવનનાં યાત્રા અથવા રીતી પણ તેટલીજ આધિક હોય છે બાળકને બેસવા કરતાં હિસા થવામાં વિરોધ આનંદ થાય છે, માલવામાં હિસા રહેવાનો અને માલવાનો એમ બન્ને જાતનો આનંદ મળે છે, અને દોડવામાં હિસા રહેવાનો, ચાલવાનો અને દોડવાનો એમ ત્રણ જાતનો આનંદ થાય છે તે પ્રમાણે ધીરપર સ્વારી કરનારને તેથી પણ વધારે આનંદ થાય છે, આ બાજત સર્વ ક્રોધની જાણવામાં હોય છે, આનંદનો આભાસ આ પ્રમાણે મનુષ્યને આગળ લઈ જાય છે અને જેમ જેમ તે આગળ વધતો જાય છે, તેમ તેમ સુખની સીમા વિસ્તૃત તથા વિવિધ થતી જાય છે અકર્મવ્યવસ્થામાં એ નથી.

સુખ એ ક્રોધ વસ્તુ નથી કે જેનો સમય કરવામાં આવે, અને કર્મવ્યવસ્થા એ ક્રોધ બીજી નથી કે જે વાવવામાં આવે જ્યાં કઈ તેવું કળ, એ વાત જુદી છે એ સદુપયોગ અને દુરુપયોગ બંની મીમાંસા છે જીવનનો સ્વાભાવિક ગુણ કર્મવ્યવસ્થા છે, અને કર્મવ્યવસ્થાનો અનુચર જીવનનાંદ છે જીવમાં ક્રોધેશ જીવન છે, અને જીવનની સાથે કર્મવ્યવસ્થા લાગી રહી છે, જેમ હીડાળા પર બેસનાર દરેક કાણે હીડાળાનો આનંદ મેળવે છે, અને જ્યાં સુધી હીડાળો ચાલે છે, ત્યાં સુધી તેનો અનુભવ ક્યાં કરે છે, અને પાટ પરથી નીચે ઉતર્યા બાદ આનંદ મળતો નથી, તેમ જીવનમાં કાણે કાણે તેનો અનુભવ થયા કરે છે (સરસ્વતી)

સાદિચાર લહરિઓ.

(લેખક — શ્રી ઉપેન્દ્ર ભગવાન.)

(અનુસંધાન ગતાકથી)

જો તમારે નિરાશાને છોડીને તમારામાં ધૈર્યનો ઉદય કરવો હોય, મનને શ્રદ્ધામય બનાવવું હોય તો એ લક્ષમાં રાખજો કે તમને જે કઈ પ્રસંગ આવી મળે તેના સંયુક્ત હિસા રહેવાને તમે પૂરેપૂરા બળાળા છો, અને વળી એ પણ સ્મરણમાં રાખજો કે જે ક્રોધ પણ સમરે નિબંધતાને આદર નથી આપતો, દુર્જલતાને આવકાર નથી દેતો, તેને સમગ્ર વસ્તુ મનુષ્ય કે પદાર્થ-સામર્થ્ય ધીરવાને માટે તત્પર છે તમારા અંતરના ઉપરના પટ્ટાપર સર્વ પ્રકાર ન જાણતો હોય તો તે અંતરના પૃષ્ઠ ભાગમાં-તેના અંતર્ભાગમાં દટી કરો તમે દટી નાંખી ચક્રો વળી એ જ પ્રમાણે તમે તમારા પોતાના પ્રકારને સજી શકો એમ છે, તમારા પોતાનામાંથી પ્રકારને ઉપજાવી શકો એમ છે અને તમે સજીશો તે પ્રકાર ઉપર સમય કરવાથી, તેનાઉપરજ તમારા મમમ લક્ષને સ્થાપવાથી, તમારા તિયારો અધિક પ્રકાશિત થાય છે અને તેજા વિચારો તમારા મનના સમગ્ર પ્રદેશમાં પ્રકાશને પ્રસારી અને તમારા મનને એવું તો વિશુદ્ધ તથા શુભ કરી મૂકે છે જેથી તમારા આગળ જવાના માર્ગને બહુ જ સુખમપણે જોઈ શકશો મનની આ તેજસ્વતાને પામનાર મનુષ્ય પોતાના ઉન્નતિપથને એવો તો સ્પષ્ટ રૂપમાં જુએ છે કે જે જોનાં તેને પછી કશી જ શંકા, અનિશ્ચય કે આતિ રહેતી નથી.

ધાર સમગ્ર અથવા વિકટ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તમારાથી જેટલા સર્વોત્તમ બની શકાય એટલા બનેા જો તમે તમારાથી બને તેટલા સર્વોત્તમ બનશો તો 'પ્રત્યેક પ્રસંગ-તમાગા સંબંધ-માં આવતી સમગ્રી વસ્તુ-વધારે સારી બનવા તરફ વળશે પણ જો તમે જ અધ પતન રાખ્યા કરશો, તમે જ જો નીચે બને નીચે ગતિ કર્યા કરવાનું કામ રાખ્યા કરશો તો સમગ્રી વસ્તુઓ પણ તમાગી માથે નીચે બને નીચે જ ઉતરતી જશે, અને પરિણામે મધળું વિનાશ પામશે તમને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રસંગ અથવા સ્થિતિના નિયામક તમે છો એવાત તે સમયે લેશ પણ બુદ્ધિ નહિ એ બુદ્ધવાધી જ તમે દુર્બલ બનેા છો, અને દુર્બલ બનવાથી તમે નીચે પડતા જાઓ છો તમને પ્રસંગો ગમે તેવા પ્રાપ્ત થાય, તમારા આસપાસના સન્નોગો ગમે તેવા પ્રકારના જણાય તોપણ જેવી રીતે તમે જાઓ છો તેવી જ રીતે તમને પ્રાપ્ત પ્રસંગ વા સ્થિતિ પણ જાય છે તમે નીચે નીચે જાઓ છો, તો તે પોતાની વિકટતાના બાધકરણને પ્રકટાવતી નીચે અને નીચે અર્થાત વધારે અને વધારે દુર્બલ રૂપમાં તમારી સાથે આવે છે અને જો તમે ઉચે જાઓ છો તો એ જ પ્રસંગ વા સ્થિતિ પોતાનામાં રહેલી ઉત્તમતાને તથા અપૂર્વતાને પ્રકટાવતી તમારી સાથે ઉચે આવે છે, કર્યા જવું તે તમારી હિતજની વાત છે તમારા દિનની વાત તો એ જ છે કે તમારે ઉચ્ચ દિશામાં અધિક જીવનપ્રતિ, અધિક બળપ્રતિ મનની અધિક તેજસ્વિનપ્રતિ, અધિક દનપ્રદપ્રતિ અધિક ધૈર્યપ્રતિ, અધિક પ્રસન્નતાપ્રતિ અને અધિક શ્રદ્ધાપ્રતિ જવું જો કાલે શ્રદ્ધા નિષ્ફલ થતી અથવા ડગતી જણાય તે સમયે પૂર્વા કરતાં પણ અધિક શ્રદ્ધાને ધારણ કરો. ઉચે ચડો અને ઉચ્ચતર વિચારમાં અને બનવતર વિચારમાં રહો અને મનની તથા આત્માની બલવત્તમ સત્તાપ્રતિ અત્યંત પૂર્ણતાથી અભિમુખ થાઓ, અને એ ઉપરાંત અનંત તત્ત્વમાં વિશ્વાસવાળા થાઓ તથા તેના જ આધારને ગ્રહણ કરો ત્યાંમધી મનુષ્ય જે કંઈ પૂર્ણ પરમ અથવા સર્વોત્તમ છે તેમાં મન વાળી અને ક્રિયાવડે અર્ખડ જોડાએતો નથી રહેતો ત્યાં સુધી તે કાંઈ પણ રીતે સર્વોત્તમ બની શકતો નથી આ માત્ર કલ્પના અથવા અધિ મતવ્ય નથી, પણ તે સમગ્ર આદર્શી સજાત્ર (Socratic) છે

આ વ્યાવહારિક સૂત્રિમાં કે ત્યાં આપણે અનેક પ્રકારની ક્રિયા કરીએ છીએ, તેમાં કાંઈ પણ મિદ્ધ કરવાને માટે આપણે થોડા અથવા ઘણા પ્રમાણમાં પણ જ્ઞાનવ જ્ઞાનિઉપર કંઈક પણ આધાર રાખવો પડે છે, અને તે પ્રમાણે આપણે રાખીએ પણ છીએ તેથી જેની માથે આમણે કંઈ પણ સંબંધમાં આપણે તે પ્રત્યેકની માથે આપણે થોડવ રીતે સંબંધને જાળવી રાખવો એ ધણું અગત્યનું છે ત્યારે આપણે જગતની સાથે મધ્યમાં આવીએ ત્યારે આપણે આપણાથી શરમ એટલા સર્વોત્તમ ચર્ચ-બનર્ચ-જોઈએ, નહિ તો આપણને બદલામાં સર્વોત્તમ આવી મળતું નથી જો આપણે અન્યને સર્વોત્તમ આપતા નથી તો અન્ય આપણને સર્વોત્તમ આપતું નથી, આપણે સામાના અથવા અન્યના વિશ્વાસને આંખજામાં ઉપજાવવો જોઈએ, અને આપણે પ્રત્યેકને પ્રત્યક્ષ કરી બતાવવું જોઈએ કે આપણે થોડવ છીએ-આપણામાં થોડવતા છે પરંતુ જે મુખ્ય અમમન, દ્વાર્ધ ગયેનું અને દર્શન જેવું છે તે અન્યમાં વિશ્વાસને પ્રકટાવી શકતું નથી, તેમ જ જાણે તે પ્રત્યેક મનુષ્યમાથે અજ્ઞાનનાવરણો, સર્વ પ્રતિ તુચ્છ જુદિ અથવા શિક્ષકરના બાવવાળો હોવ એમ વાતમાં અથવા ક્રિયામાં કહી અને કરી બતાવવાથી, અને જાણે પોતે બધાથી ન્વારોજ છે-તેને કાંઈની દરકાર નથી અને તેને કશામાં રૂપદા નથી એમ ધ્રુવવાથી કે વાણી તથા વર્તનવડે જણાવી આપવાથી તે મનુષ્ય પોતાના મૂલ્યને જગતમાં વધારતો નથી તેમ જો રીતે પોતાની મક્કતા અન્ય આજળ પ્રત્યક્ષ કરી શકતો નથી.

તેથી શરીરની અને મનની બંને આકૃતિને સર્વોત્તમ પ્રકારની અને આપણા વસ્તવ સામર્થ્યને, મહાત્મ્યને તથા મૂલ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શાવનારી કરવી જોઈએ.

* * * * *

જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જેનામાં શ્રદ્ધા છે, જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે દયામતે ઢીલા થઈને જેસવાના સ્વભાવને કદાપિ સ્વીકારતો નથી, જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે તેને જે કંઈ જોઈતું હોય તે જે કાળે ન મળે સારે પૂર્વના કરતાં પણ અધિક આશાવાન અને અધિક દયાપ્રદી રહે છે, અને જગતને એવા મનુષ્યની અગત્ય છે કે જે નિષ્કલ થવા છતાં પણ અધિક મહાન પારિવારિકને પ્રાપ્ત કરવામાં કદાચાસક્તિ પ્રયત્ન કરે છે. તમે તેના જ થશો.

* * * * *

મહત્વના પ્રયત્નો મહત્વનો ઉત્તર એ જ છે કે વિશાળ અથવા અધિક જીવનને બોગવતું સમગ્ર જીવનતત્ત્વમાંથી જ આવે છે, તેથી અધિક અને અધિક વિશાલ જીવન બોગવવાથી સમગ્ર આવી મળે એમ છે અપૂર્ણમાંથી સમગ્ર અગમ્ય પ્રગટે છે, અને એ ન્યૂનતા અથવા અપૂર્ણતા જીવનની ન્યૂનતા અથવા અપૂર્ણતામાંથી જ આવે છે તેથી અશુભની નિવૃત્તિને માટે જીવનની અધિકતાને ઉપભવવાની અગત્ય છે આ સત્ય હોવાથી વિશાલતર અને ઉચ્ચતર જીવનમાં અષ્ટ પ્રગતિ થતાં અર્થાત્ જીવનમાં આપણું પોતાનું અધિક વિદ્યાન (application) થતાં અને તેનો અધિક અધિકાર થતાં અગમ્યમાંથી નિવૃત્તિ થઈ જાય છે કેમકે જીવનમાં અષ્ટ પ્રગતિ આથી તે પ્રગતિ અધિક અને અધિક જીવનનો અનુભવ કરાવે છે

* * * * *

વિચારમાં જો એક પડેલા નથી તો જીવનમંથરી કંઈ નિર્જન્ય કરવાનું કામે બહુ સુગમ થઈ રહે છે પણ ખરી વાત એ છે કે વિચાર એક પ્રકારનો ગિયર વા સ્થાપી રહી શકે તો જ નથી, ભલે તેને ગિયર રાખવાનો આપણે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ, તેથી એ નિર્જન્ય કરવો એ દાંતમરણ જોવાય છે જે દાંતે આપણે કંઈ પણ વિચાર કરીએ છીએ તે જ દાંતે આપણી જાતને સંજીવની મધળી વસ્તુની એક માનમ કુચી અથવા કળ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે આપણી ભાનાવસ્થા (Consciousness) તસ્તારને પામે છે, વિચારોનું રૂપાંતર થાય છે, કાંઈ નવીન દર્શિબદ્ધ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે, અને આપણે કાંઈ અત્યંત વિશાળ વિશ્વમાં આવ્યા હોઈએ એવું વિસ્તૃતતાનું ભાન થાય છે તે સમયે જીવનમંથરી પૂર્વના કરેલા નિર્જન્યો અપૂર્ણ અને અયોગ્ય જોવાય છે અને આ વિશાળ વિશ્વના નવીન જીવનની સાથે તે એક-ગાવાળા થઈ રહે એમ જોવાનું નથી પૂર્વનું મ કુચિત જીવન બદલાના, નેની સાથેજ તેના મ કુચિત વિચારો તેના નિમિત્ત કરેલા મ કુચિત નિર્જન્યો વગેરે પણ બદલાય છે, અને તેથી નિર્જન્યો અથવા કાંઈ પણ બાબતનું પૂર્વનું કરેલું નિગદ્ય આ નવીન જીવનના અનેક પ્રમોજાનું નિરાકરણ કરી શકના નથી મનુષ્યોમાં જે અનેક પ્રમોજે એ જોવામાં આરે છે તેનું કાળજ આ જ છે એક મનુષ્ય પૂર્વના જ જીવનમાં અને તેને મનુષ્ય નિર્જન્યાત્મી રહ્યા હોય છે, અને બીજાને મનુષ્ય વિશાલ અને નવીન જીવનમાં પ્રવેશ્યો હોય છે તેથી તે ઉમયનાં નિરાકરણમાં નિશ્ચયોમાં તથા બીજા અનેક બાજતોમાં એક જોવાયા કરે છે તોજણ તથા શારીર, માનસ જીવનના મધળા નિમોજો રૂપાંતર થવાના નિમ ઉત્તર રવાના છે જીવન પોતે પણ નિરતર રૂપાંતર પામી છે એ

ત્યારે શોધ કહાડીએ છીએ. મનુષ્ય અખંડ યથા રૂપાંતરની સાથે આગળ અને આગળ વધવાનો પ્રયાસ કરવાનો આરભ કરે છે ત્યારે જીવન સંજ્ઞાના પ્રગતિ સંક્રમ નિરાકરણ થઈ જાય છે

* * * *

જીવન એ ન્યાયે એક પ્રકારનો અખંડ યથા કરતો ફેરફાર અથવા રૂપાંતર છે, ત્યારે તે સંજ્ઞાના સંજ્ઞા વિચાર, આ નિરતર યથા રૂપાંતરના પ્રવૃત્તિ જ્ઞાન પામીને તે ઉપર રચના બોધએ, અથવા તે ઉપર કાંઈ પણ પ્રકારનો નિર્ણય નાંદવો બોધએ જીવનને એક સ્થિર વસ્તુ માનીને તે સંજ્ઞા અમુક પ્રકારના કાયમતા (Fixed) નિર્ણયો બાધિત થઈ જાય છે એ યોગ્ય અથવા ખોટા વિચારોના મૂલ્ય કારણને કાયમ રાખવા સરખું છે તેથી તે નિર્ણયો અનેક પ્રમત્તે અસત્ય જણાય છે, અને તેમ થતાં વારંવાર વ્યામોહ થવાનો પ્રમત્ત આવે છે જીવન એ અખંડ પ્રગતિને પામી વસ્તુ છે, અને તેથી અખંડ પ્રગતિના નિયમથી ને કંઈ વિરુદ્ધ વિચાર, ચિંતન અથવા નિર્ણય છે, તે બધા અયોગ્ય વિચારો છે અખંડ રૂપાંતરને પામતા મનમાં આગળ વૃદ્ધિ પામતા માનસ કમમાંથી ને માક્ષાત્મક વિચારો સ્ફુરે છે તે સંજ્ઞા વિચારો યોગ્ય છે અર્થાત્ ને મન કુદિ ન રહેતાં જીવનને બદલે ન માની નિત્ય નિરતર બદલાતાં બોધ જીવનને એ ક્રમને અનુસાર ચિંતન, નિર્ણયબાદિ કરતું રહે છે તે ચિંતન નિર્ણય અધિક યોગ્ય પ્રકારના યામ છે

* * * *

વિચારોને નિત્ય બદલે રૂપમાં રાખી મુકવા, મર્મમાં જ વિચારોને અટકાવેલા રાખવા, અથવા વિચારોને ન્યાતા ત્યાં-એકની એક જ જગ્યાએ રહેવા દેવા એ રૂપાંતર (change) પામવાના ક્રમ વા નિયમનો ભગ કરવાસરખું છે અને એ નિયમનો ભગ કરે એ પરોક્ષ વા અપરોક્ષપણે જીવનના નિયમનો ભગ કરવા તુલ્ય છે પરંતુ જ્યારે સરખું ચિંતન વધારે સારા થવાના રૂપમાં અખંડ બદલાવા કરતું હોય છે ત્યારે રૂપાંતર થવાના નિયમની સાથે આપણું મન એકરાગવાળું રહે છે, અને તેથી જીવનના ને ને નિયમો છે તે યથાચેત્ રૂપમાં જ ન લગાડવા થઈ ત્યાં લગાડી શકાય છે-તેનું યોગ્ય રૂપમાં વિધાન (Application) કરી શકાય છે આ હેતુને લીધે રચનાત્મક (Constructive) સાખામાં અથવા સુખસાધક સાખામાં વિચારતું અખંડ રૂપાંતર કર્યા કરવાથી વ્યતીત પ્રસંગમાં ચરેલી બને વા હોયો અને તેની અસર ટળવા જશે, અને ભવિષ્યમાં યનાર બૂનો અથવા હોયો અટકશે આપણા વિચારની કુડિનાવધાને લીધે અનેક પ્રકારના વ્યામોહ પ્રકટતા હોય છે, અને તેથી તે મનને યોગ્ય દિશા આપીને પછી તેને જેમ જેમ મુક્તિ આપીએ છીએ, એ યોગ્ય દિશામાં તેને આજીવનું વિસ્તરવા દઈએ છીએ, તેમ તેમ તે અનેક હોયો તથા ભગ અને વ્યામોહને નિવૃત્ત કરતું જાય છે

+ + + +

મનુષ્ય જ્યારે કાંઈ પણ વસ્તુની પ્રગતિને માટે સુધારાને માટે તથા વૃદ્ધિને માટે જ કાર્ય કરવાનો આરભ કરે છે ત્યારે તે વસ્તુના યથાર્થ સત્યની તેને ઝાંખી થઈ છે અથવા તેની વા સ્તવ મહત્તા તેના સમ્મતિ આવી છે, એમ આપણે નિર્માતપણે કહી શકીએ એમ કહીને તે ખરું જોતાં જીવનને-યથાર્થ જીવનને-પ્રગતિમાન-જીવનને-શોધવાનો ઉપક્રમ કરે છે, અને પછી તે પ્રગતિની અધિકાધિક વૃદ્ધિ થાય છે એવા પ્રકારે તે સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાનું જીવન ગાળવા માંડે છે તેથી ચીર, મન તથા આત્માએ સવના પ્રગતિમાન જીવનને ભોગવવું, એ સર્વ પ્રગતિ પામતાં રહેતાં હોય એવાં તેમનો ઉપભોગ કરવો, એ જ યથાર્થ અથવા ભોગવવા યોગ્ય

જીવન છે, એ આપણને સમજાશે આપણા જીવનમાં ઉપભોગ કરાવનાર તથા સાધનો—શરીર, મન તથા આત્મા—એ સર્વમાં પ્રગતિ હોવી જોઈએ, એકમાં નહિ અને એ ત્રણે સાધનો જેમ જેમ પ્રગતિમાં નથી થતાં હોય તેમ તેમ તેનો ઉપભોગ પૂર્ણ આનંદ આપે છે, અને તેનો ઉપભોગ કરવો એ જ પૂર્ણ જીવનને અનુભવવું એ છે.

+ + + + +

વિચારની પાછળ પાછળ ક્રિયા ચાલી આવે છે વિચારનું નિયમન કરવું એ ક્રિયાનું નિયમન કરવા સરખું છે અને વિચારનું નિયમન કરવું અથવા વિચારને કાશુમાં રાખવા એટલે જેવા પ્રકારના વિચાર તમારે કરવા હોય તેવા જ પ્રકારના વિચાર તમે કરી શકો. જે મનુષ્ય તેને પોતાને જેવા વિચાર કરવા હોય તેવા જ વિચાર કરી શકે છે, તે મનુષ્ય તેને પોતાને જેવા પ્રકારનું જ્ઞાન કરવું હોય અથવા તેને જેવો અનુભવ કરવો હોય તેવા પ્રકાર જ્ઞાન અથવા તેવા પ્રકારનો અનુભવ તે કરી શકે છે અને તેણે જેવા પ્રકારથી વર્તવું હોય તેવા પ્રકારથી તે વર્તી શકે છે તમારે જેવા પ્રકારના વિચાર કરવાની ઇચ્છા હોય તેવા જ પ્રકારના વિચાર કરવાને માટે પ્રત્યેક વિષયમાં પ્રથમ લક્ષ્યો (Ideals) ને રચો, અને પ્રત્યેક વિષયનાં લક્ષ્યોને તમારા મનઝાગળ અપહિતપણે ધરી રાખો—પ્રકટ રાખ્યા કરો પછી તમારા સમગ્ર મનને એ લક્ષ્યોઉપર માગથી પ્રકટાવાય તેટલી અત્યંત ઉદ્ઘાણવાળી અને અત્યંત બલવાન ઇચ્છાપૂર્વક એકાગ્ર થવાનું લક્ષ આપવાનું—રહેવો એ લક્ષ્યોને પ્રત્યક્ષ કરવાની તમારી જેટલી પ્રજ્ઞા ઇચ્છા હશે, તેટલા સત્વર પ્રમાણમાં એ લક્ષ્યોના રૂપને અનુસાર તમારા સમગ્ર વિચારો ધાડાશે, અને તેમ થવું એજ તમારું દૃષ્ટિબિંદુ છે કેમકે તમારી ઇચ્છાનુસાર વિચાર કરવા એ તમારો ઇષ્ટિત, વિષય હતો ન્યારે તમારા સધળા વિચારો તમારાં લક્ષ્યોને અનુરૂપ થઈ રહે છે, ત્યારે તમે જે વિચારવા ઇચ્છો છો, જે પ્રકારનું ચિંતન કરવા માગો છો, તેવા જ વિચાર કરી શકો છો, તેવા જ પ્રકારનું ચિંતન સેવી શકો છો, અને તેમ થતાં તમે સદાજમાં તમારા મનઉપર પૂર્ણ અકુશ આણી શકો છો અને તે મનઉપર બંધાત્કાર વાપરીને કે મનને દબાવી દબાવીને નહિ, પણ મનને પ્રસન્ન રાખીને, મનને રમાડીને તેના ઉપર અકુશ સ્થાપી શકો છો.

* * * * *

તમારાં લક્ષ્યોમાંથી મન બહિર્મુખ થવા કરતું હોય એમ ન્યારે તમને લાગે, અને મોટી વસ્તુને બદલે નાની અથવા હ્રસ્વ વસ્તુમાં જ તમારું મન વધારે ઝાળજવાળું અને ચોટી રહેતું હોય એમ લાગે ત્યારે તમારું જ્ઞાન આંતરપ્રતિ વાળને અર્થાત્ તેને અતર્મુખ કરજો, અને તે તમારા અતર્મુખ રહેતું જે કંઈ મહાન છે, તેને જામત્ કરવા યત્ન કરજો. તમારા આત્માના ઈશ્વર ત્વનું જ્ઞાન તમારી વૃત્તિમાં આરંભ કરવા યત્ન કરજો. તેને પુનઃ પુનઃ ઉપસ્થિત કરવાને માટે જનનો પ્રયત્ન સેવજો, અને તમારા સધળા વિચારોને ઉન્નત ભૂમિકાઉપર સ્થાપવાનો યત્ન કરજો તમારા પોતાનામાં જે ઉચ્ચ પ્રદેશ રહેલો છે તેમાં તમારા સમગ્ર વિચારોને સ્થિર કરવાનો યત્ન સેવજો. જે કંઈ તમારે પ્રત્યક્ષ કરવું છે તેનું સ્થિરતાથી અને સદ્તાપૂર્વક ચિંતન કરજો, અને તમારે જે કંઈ પ્રત્યક્ષ કરવું છે તે ન્યાં પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એમ છે તે સ્થિતિએ તમારું મન તત્કાલ ચલ્યા માડશે આ એક સિદ્ધ નિયમ જ છે, અને એ નિયમનું આરંભપૂર્વક પાલન કરવાથી તે કાંઈ પણ મનુષ્યને તેની નીચી ભૂમિકા અથવા કક્ષામાંથી ઉચ્ચ ભૂમિકાના સ્વામીત્વને જ્ઞાનપૂર્વક પ્રાપ્ત કરવાના કાર્યમાં સહાયક થઈ પડશે તેથી તેવા પ્રસંગે મનના ગમે તે સ્થાનમાં વહેવાના વેધણને દુર્બલની ગોઠે જત્યાન કરતાં, અને તેટલા ઉત્તમ પ્રયત્નથી તેને અતર્મુખ કરવાનો અભ્યાસ પાડજો.

* * * * *

ખીમને હવડા પાડી દેવાનો કે તેમને છિન્નભિન્ન કરી નાખવાનો પ્રયત્ન કરશો નહિ, પણ તમને પોતાને ઉન્નત કરવાનો, તમને પોતાને રચવાનો જ યત્ન કરજો-ખીમને ભાંગી પાડવાનો યત્ન કરવાને બદલે તમને પોતાને રચવાનો જ યત્ન કરજો. પ્રયત્નના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં જે પ્રયત્નનો પરિણામ સ્થાયી, પૂર્ણ દક્ષિ આપનાર, અને જેનો નોંધએ તેવો જ પૂર્ણ. અંદામાં પ્રકટે એમ થવામાં આ એક મહાન રહસ્યરૂપ અથવા એક ગોપ્ય વાર્તારૂપ છે તમારા પોતાનામાં રહેલી જે પ્રકારની રચનાની શક્તિ માત્ર નોંધતી વસ્તુઓને મેળવી આપે છે અથવા તમારી આ-સપાસ એકઠી કરી આપે છે એમ નથી, પણ સુખ પણ ઉપજતી આપે છે, જ્યારે જેનું તેનું ભાગી પાડવું એ પ્રકારનું જેના મનનું વધણું છે તે મનુષ્યને, ખીમ કાઢના લાક્ષણિક ભોગ વિના, કોષ પણ રીતે લાલ થતો નથી. અને તેણે લાલ કદાપિ સુખજનક હોતો નથી તેમ સ્થાયી વા અખડ પણ રહેતો નથી. માટે પારકાને હાનિ કરવાના કે તેને તોડી પાડવાના વિચાર સેવવા કરતાં, તમને પોતાને જ રચવાના વિચારને નિત્ય કરજો, અને ક્રિયા પણ તેના જ પ્રકારની કરજો વ્યાપારી મનુષ્યે તથા સ્પર્ધા, (Competition) વાળા ધધા કરનારે આ વિચાર ખાસ કરીને લક્ષમાં લેવો ઘટે છે.

* * * * *

ક્રિયાના કોષ પણ ક્ષેત્રમાં જે તમારે વિજયી થવું હોય તો તમે જાતે સુધરો અને તમારા કામને વધારે સારી રીતે કરો વધારે સારી ઉપજ ઉત્પન્ન કરો-ઉપજવો, પણ તમારી સાથે સરખામણી કે સ્પર્ધા કરનાર વિષે કશું જ બધાંદેત વા હમણું બોલશો નહિ ખીમ વિરુદ્ધ કહેવું એ, તમારા મનમાં અવ્યવસ્થાન ઉત્પન્ન કરવા સરખું છે, અને એના રિયાતમાં કોષ પ્રજા મન પોતાનાથી બનવું સર્વોત્તમ કામ કરી શકતું નથી તેવી કોષના વિરુદ્ધ કહેવું, કોષની ટીકા કરવી અથવા કોષને તોડી પાડવા પ્રયત્ન કરવો એ તમને પોતાને જ તોડી પાડવા જેવું છે તમને પોતાને ઉચી અને ઉચી પાકતના રચનાની સાથે તમારામાં રહેલા મેળના ખીમની આધારે તોડી પાડવામાં અને તેના જે જે સહયોગી (Prospects) હોય તેના વિનાશ - કરવામાં ક્ષય કરો એ બની શકે તેવું નથી. તમારે ઉચી પકિતના થવું હોય તો તમારા સમગ્ર બળનો તમારા કાર્યમાજ બ્યય કરવો નોંધજો. તેના ક્ષય કરવાથી તમે કદાપિ ઉચ્ચ પકિતમાં આવી શકો એમ નથી.

* * * * *

જગત સર્વોત્તમને જ માગે છે તમારામાંથી સર્વોત્તમને જ પ્રકટાવો અને તમે લાલ લપ શકો તેના કરતાં પણ લાલ લેવાના અધિક પ્રસંગો તમને આવી મળશે. પરંતુ સર્વોત્તમને પ્રકટાવવાને માટે તમારા મનને અખડ રચનાની (Building) રિયાતને જાગવી રાખવી નોંધજો તમારા પોતાનાં સંધર્ગાં દ્રવ્યો વા તરવો અને શક્તિ વા સામર્થ્યો તમારા પોતાનામાં મહત્વપૂર્ણને વધારવામાં જ એક સાથે કામ કરતાં હોવાં નોંધજો. તમને પોતાને વધારે મહાન સામર્થ્યરૂપ થવાને માટે તમારા વિચારના બલનો પૂર્ણ ઉપયોગ કરો, અને તમારા વિચારના તથા જીવનનાં સંધર્ગાં સામર્થ્યોને, તમારા મનના તથા તમારા સ્વત્વ (Personality) ના સામર્થ્યની શક્તિ કરવાના ઇચ્છાપૂર્વક, તમારા પોતાના ઉપર વાળો આ પ્રમાણે કરવાથી તમારામાં જે કંઈ છે તે સંધર્ગાં સન્માનમાં વળશે, અને તમને પોતાને દક્ષિણ- (ability) ની, ઉપયોગિતાની તથા સામર્થ્યની વ્યક્તિરૂપે બનાવવામાં તે કામમાં આવશે અર્થાત્ એ વડે તમે અપૂર્વ સામર્થ્યમય, અને અત્યંત કાર્યદક્ષ થઈ શકશો અને તમારા એ સામર્થ્યનો-વિચારબલનો-દુરુપયોગ કરવાથી અન્યને હાનિ કરવા પૂર્વે તમે પોતે કેટલી હાનિને મોઝવો છો એ આપી સહજમાં સપટ થાય એમ છે.

* * * * *

તે તમને એમ લાગતું હોય કે તમને અત્યંત ઉત્તમ અને ઉન્નત વિચારો પ્રાપ્ત છે, એ બીજાઓ તેને અનુસરે એમ તમે ઇચ્છના હો તો, તેમ કરવાને માટે બીજાઓના વિચારોનું ધ્યાન કે ટીકા કરશો નહિ. એમ કરવાથી ઠીક તમારા વિચારો બીજાનું લક્ષ્ય ખેંચવાના નથી બોલ્યા બોલ્યા વિચારો તમારા કરતાં નિષ્ફળ પ્રકારના છે એમ સાબીત કરી બતાવવાનો પ્રયત્ન તમારે તમારે સમય ગાળશો નહિ. સાક્ષાત્ અને પ્રત્યક્ષ પરિણામને પ્રકટાવે એવો પ્રયત્ન કરશો, એ તેમ કરીને તમારા વિચારો બીજાના કરતાં ચઢીચાતા છે, એમ બતાવી આપવામાં આવે તો બીજાની આપવામાં તમારા સમય અને બળનો વ્યય કરો. જેમાં ઉત્તમતા વા મૂલ્ય રહેતું છે તેની મેળે જ તેનું મૂલ્ય વા મહત્તા સાબીત કરી આપે એમ છે. કરતુરીના સુમધ્યમાં એક જાવાની અગત્ય રહેતી નથી પરંતુ નિષ્ફળતાનું હાસ્ય કરવામાં ઉત્તમતાનો સમાવેશ થતો નથી. એ કંઈ ઉત્તમતાનું ચિહ્ન નથી મોટા હોય છે તે નાના સાથે કોઈ પણ પ્રકારની રમકાસી કરતા જ નથી. જે ઠીક મહાન છે તેનું માન દર્શાવે જ કરાવા, જગતનું તે માન જવા જ છે, એ જાણમ અવગણ નિષ્ફળતા પડી કોઈ બાવ પણ પૂછનાર નથી.

* * * * *

જગતમાં તે તમારે ઉચ્ચ પદવીએ વિરાજેલું હોય, અથવા ઉત્તમ અધિકારને પ્રાપ્ત હોય તો હાલ જે તેની ઉચ્ચ પદવીએ વિરાજિત હોય, અથવા હાલ જેમને ઉચ્ચ અધિકાર પ્રાપ્ત હોય તેમને તોડી પાડવાનો લેશ પણ પ્રયત્ન કરશો નહિ, તમે પોતે ઉચ્ચ પદ્ધતિમાં આજીવન જીવવાની આપો, તમને પોતાને ઉચ્ચ પ્રકારના રચ્યા, અને તમને પોતાને હજી પણ વધારે ઉચ્ચ પદ્ધતિને યોગ્ય કરો, અને કોઈ પણ પ્રકારે નિષ્ફળ થયા વિના પરિણામે તે ઉચ્ચ પદ્ધતિને ઉત્તમ અધિકાર તમને જ મળશે જે પોતાને ઉચ્ચ કહી બતાવે છે અથવા બીજા ઉચ્ચ જે અયોગ્ય રીતિથી તોડી પાડવા માગે છે, તે પ્રકાર જગતની વિવેક ભરી દ્રષ્ટિમાં કદાચ ઉચ્ચ લેખાવો નથી. તેનું કતબ એક જ છે, અને તે એ કે તેનાં કૃત્યોને પોતાની ઉચ્ચતામાં બેસવાનો અવકાશ કરી આપવો. તમારાં કાર્યો જે સમયે ઉચ્ચતાનું નિદર્શન કરાવશે તે કાર્યને ઉચ્ચતાપ્રાપ્ત જગતનું લક્ષ્ય ખેંચાયા વિના રહેશે જ નહિ.

* * * * *

સર્વને માટે અથવા સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવાથી તમારામાં રહેલા સધળા દ્રવ્યો અથવા સામ-
થ્યો તમારું સર્વોત્તમ કરવાનો પ્રયત્ન કરો, કેમકે જેવું આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેવું જ આપણે
સ્નેહીએ છીએ. સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવું, એ સર્વોત્તમને આપણે પ્રમાણમાં સજવાસરખું છે. તેથી
સર્વનું સર્વોત્તમ ઇચ્છવું એ સર્વોત્તમને આપણા પ્રતિ અધિક અને અધિક પ્રમાણમાં આકર્ષવા
જેવું છે, તોપણ આપણે પોતે જ કેટલા તેના દાસ લેનાર નથી સર્વોત્તમને સ્નેહવું એટલે સર્વો-
ત્તમને આપવું અને તેની જ સાથે સર્વોત્તમને આપણામાં ટકાવી રાખવું એ છે.

* * * * *

જે મનુષ્ય કંઈ પણ કાર્ય કરવાને શક્તિમાન છે તે મનુષ્યપ્રતિ જગત કદાપિ ઉપેક્ષા કરે
એમ નથી જે કંઈ સર્વોત્તમ હોય શકે તે તેવું જ ઘણું રહે તેમ છે, અને તે તેને પૂર્ણ આનંદ-
પૂર્વક આપવામાં આવશે જ. તે તેનો અધિકારી જ છે, કેમકે તેનાથી બનતું સર્વોત્તમ કરવાથી,
તેણે પ્રત્યેક વસ્તુમાં જે કંઈ સર્વોત્તમ છે, તેને તેણે પોતાનું કરી લીધું હોય છે, અને તેથી જો
આપણે પોતે જ આપણા માર્ગમાં પ્રતિરોધ કરનાર ઘટને આડે આવના નથી તો જે કંઈ આ-
પણું છે તે અવશ્ય, આપણને પોતાને જ પ્રાપ્ત થશે તેથી મુખ્ય બાબત એ છે કે સારી વસ્તુ
ઓને પ્રાપ્ત કરવાના અવિકારિ થવું, આપણને પોતાને ઉત્તમ વસ્તુની પ્રાપ્તિને યોગ્ય કરવા
અને પછી નિરતર સર્વોત્તમનો જ આકર્ષણ રાખીને આપણા જીવનને ફેરવ સર્વોત્તમપ્રતિ જ
અભિમુખ રાખવું, અને નિશ્ચય માનવે કે કશી પણ નિષ્ફલતવના સર્વોત્તમ તમારા પ્રતિ જ
આકર્ષાઈ આવશે.

* * * * *

જેને માટે મંગલર રક્ષ અપાય એવી જગતમાં અનેક કરવા યોગ્ય ઇર્કિન વસ્તુઓ છે એ
વસ્તુઓ સિદ્ધ કરનારના ચરણઆગળ અનર્ગળ દ્રવ્યસપત્તિ અથવા વૈભવ કે સત્તા આવેને હો એમ
છે. પરંતુ તે વસ્તુને સિદ્ધ કરવાને યોગ્ય પ્રકારના મગજને તથા દક્ષિણને નોંધતા પ્રમાણમાં
પ્રાપ્ત એવા પુરોષો જ બહુ યોગ્ય છે, અને પ્રિય બધું જ આ જ જગતે તમારી તકની જગા છે.
આ પ્રસંગ એ તમારે માટે ખરેખર પ્રસંગ છે. તેથી તમારી પોતાની જાનમાં અને તમારા
પોતાના મનમાં મગજનો અને દક્ષિણનો વિકાસ કરવાને માટે તમારામાં રહેલા સૂક્ષ્મ સામથ્યોનો
ઉપયોગ કરો અને તમે તેવાં ઇર્કિન કાર્યોમાંના એક કે બે કાર્યો સિદ્ધ કરવા સમર્થ થશો, અને
તેનો તમને બાદશાહી બદલે અવશ્ય મળશે.

+ + +

ધણા મનુષ્યો એમ માનતા હોય છે કે મનુષ્યમાં જે કંઈ ગૂઢ અથવા અગમ્યસરખા
સામથ્યો મનાયાં છે, તેનો તો કોઈ મહાન અને એકાએક વા ઓળખીતો ઉપયોગ જ થઈ શકે છે,
પરંતુ એવી જ્ઞાતિને આપણા અતઃકરણમાંથી દૂર કરવામાં જરા પણ વિતર્ય કરવાની અગત્ય
નથી આપણામાં રહેતા એ સૂક્ષ્મ સામથ્યોનો આપણી પોતાની જ અવૌકિક શુદ્ધિ અને શક્તિ-
ઓનો વિકાસ કરવામાં ઉપયોગ થઈ શકે એમ છે, અને એ વિકાસ અધિક પ્રમાણમાં કરી શકતો
હોવાથી આપણી કાર્ય કરવાની કુશળતા પણ તે જ પ્રમાણમાં વિકાસને પામતી જાય છે તેમ
થતા આપણે પંડી અધિક પ્રમાણમાં અને અધિક મહાન કાર્યોને કરી શકવાના, અને શકાશીલ
અથવા નિર્વેદવાદી ગમે તે કહે તો પણ કોઈ અપવાદ કાર્યનું જે હાથે બધાર્થ મૂલ્ય અથવા
બધાર્થ માદાત્મ્ય ગોધી કહાડવામાં આવે છે કે તત્કાલ જગતે તેને તેટલા જ પ્રમાણમાં તેનો
બદલો આપ્યો હોય છે, અને આપે છે માન એવું મહાન કાર્ય કરવું એ જ મનુષ્યનું કર્તવ્ય
છે. પરંતુ મનુષ્ય તે કરી શકે એમ છે, ને ફલ મનુષ્ય જ તે કરી શકે એમ છે તમે મનુષ્ય-
જો તમે તેવું મહત્વનું કામ કરશો એવી અમારે યામાટે આશા ન રાખવી ?

ઉત્તતિનો રાજમાર્ગ.

[અનુવાદક.—વાડીલાલ કાકુભાઈ સંવત્રી]

એવું કાંઈ પણ પ્રાણી હશે કે જે પોતાની દશા સુધારવા ન આહે* સર્વ કાંઈ પોતાની ઉન્નતિને માટે અભિલાષા રાખે છે દરેક વાતમાં ઉન્નતિની વાતો કર્યા કરે, પરંતુ જેની ઇચ્છા કરે તેવો ઉપાય શોધી કાઢી તેના સમ્પાદનાર્થે તન-મન-ધનથી જોડાઈ જાય એવા મનુષ્ય યોગ્ય ન છે. ધ્રુવ 'ઉન્નતિ, ઉન્નતિ,'ની શુભે મારવાળી કોઈને કાંઈ પણ લાભ થતો નથી. પરંતુ યોગ્ય સાધન મેળવી તે પ્રમાણે વર્તવાથી ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે આ બાબતમાં "વિદ્યા એ જ દરેક પ્રકારની ઉન્નતિનો રાજમાર્ગ છે" એમ આજકાલ જુદાં જાણક સુધીના દરેક સારી રીતે સમજે છે

શ્લોક—શ્રુત્વા ધર્મ વિજાનાતિ, શ્રુત્વા ત્યજ્યતિ ડુર્મતિમ્ ।

શ્રુત્વા જ્ઞાનમવાપ્નોતિ, શ્રુત્વા મોક્ષમવાપ્નુયાત્ ॥

અર્થાત્—શ્રુત જ્ઞાનથી જ પોતાનું ધર્મ કર્મ અથવા કર્તવ્ય કર્મ જાણી શકાય છે વિદ્યાથી જ સર્વ ખરાબ કામ ત્યજી દઈ સર્વોત્તમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સર્વોત્તમ અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ સુખ પણ વિદ્યાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, સિવાય સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો બીજો સીધો રસ્તો એક છે જ નહીં.

સુખ બે પ્રકારનું છે—એક લૌકિક, અને બીજું પારલૌકિક. હવે સુખનું સાધન વિદ્યા છે. જેથી વિદ્યા પણ બે જાતની છે એક લૌકિક વિદ્યા કે જેથી આ લૌકમાં જ સુખ મળે છે, અને બીજી પારલૌકિક વિદ્યા કે જેથી પરલોકમાં સુખ મળે છે આગળના નખતમાં કામધેયથી જે વસ્તુની ઇચ્છા થાય તે મળી શકતી હતી. કામધેય સર્વ ઇચ્છિત ફળ દેવાવાળી હતી, પરંતુ હવે તે કામધેય પ્રથમ જેવા વેરામાં નથી, તેનું સ્વરૂપ બદલાઈ ગયું છે, અને તેનું નામ પણ ફરી ગયું છે વળી તે કામધેયને સર્વ દુખી પ્રાણીઓના હૃદયને માટે અશુભ અવતાર ધારણ કરેલ છે હવે તે દરવખત અને દરપડી દરેક પ્રાણીનું પુનરુત્પાદન કરવાને કમર કસી ઉભી રહી છે, પરંતુ અજ્ઞાન પ્રાણીઓને તે દેખાતી નથી તેઓ સમજે છે કે, કામધેય હાલના દુખમય વખતમાં આદર્શ પદ્ધતિ બની ગઈ છે, પરંતુ તે તેમની મોતી જૂલ છે તે સર્વ પ્રાણીઓની ધર્મમાના હમેશાં દરેકની મેવાને માટે તૈયાર રહી છે. તે કાજ છે ! તે માત્ર વિદ્યા જ છે

શ્લોક—કામધેયુ ગુણા વિવાદાવાલં ફલશાયિનો ।

મયાસિ માતૃસદૃશાં વિદ્યા યુર્મ ધમ્ સ્મૃત ॥

અર્થાત્—કામધેયના સર્વ ગુણો વિવાદા સમાવદ્ધ થઈ જાય છે વળી કામધેયમાં મોટામાં મોટો ગુણ એ છે કે, દુખમય રિપ્તિમાં પણ તે ઉત્તમ ફળ દેવાવાળો છે પરલોકમાં અને પરલોકમાં પણ તે માતાની ગાંધક રસજી કરે છે, અને તે ગુપ્ત ધનરૂપ છે

પૂર્વજાનમાં તે કામધેયથી સાંસારિક તુચ્છ વિષયોનેગાની પ્રાપ્તિ થતી હતી, પરંતુ હવે વિદ્યાથી કામધેય આલોક અને પરલોકમાં ઉત્તમોત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરાવે છે. 'અજરામરણ'

પ્રાણો વિદ્યામયં ચ ચિત્તયેત્' અર્થાત્-સજ્જન જ્ઞાનવાન શુદ્ધિમાન પુરુષોએ પોતાને અગર અને અમર સમજી વિદ્યા અને ધનનો હમેશા સચય અથવા સમ્રક કરવાની ચિતા અતસમય સુધી કરવી જોઇએ

દોહરો—સુખ માહો વિદ્યા પટે, વિદ્યા હૈ સુખ હેતુ,

ભવસાગરકે તિરનકા, વિદ્યા હૈ દદ રેતુ.

રાત્રિદિવસ એવું જોવામાં અને સંભળવામાં આવે છે છતાં મૂર્ખ માણસો કેટલાં ધનને જ પ્રાણુથી અધિક સમજે છે, પૈમા-ચાંદી સોનાના કકડાને જ યથાર્થ કામધેનુ સમજી રહ્યા છે, અને કંઠી, દારો, કડુ, વેદ, વાંટી વગેરેથી સરીરને શોભાવમાન કરવામાં જ પોતાને ફતકત્ત સમજે છે, પરંતુ જો બાબરશાહ કતાય ધરમાં ચોરી થાય અગર દીવાળુ કાઢવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો મૂર્ખ માણસોની કામધેનુ, જેમ પચમ કાળમા આ દુનિયામાંથી અતધ્યાન થઇ ગઈ તેમ અતધ્યાન થઇ જાય છે સત્ય છે કે, મૂર્ખ માણસો તુચ્છ ધનસ પદા ચાંદી સોનાના કકડાને જ યથાર્થ સુખસાધન માની બેઠેલ છે. ખરી રીતે,

ધનદ્યોનો ન દીમશ્ચ ધનિક સ સુનિશ્ચય ।

વિદ્યારત્નેત યો દીન. સ દીન. સર્વવસ્તુષુ ॥

અર્થાત્—જેની પાસે ધન નથી તે ધનહીન અથવા નિર્ધન નથી, પણ ધનવાન જ છે. પરંતુ વિદ્યારૂપી રત્ન જેની પાસે નથી તે નિર્ધન અર્થાત્ કમી છે, તેમજ

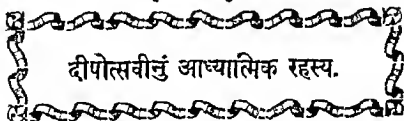
વિદ્યાન પ્રદ્રાસ્યતે લોકે, વિદ્યાન સર્વેષ ગૌરવમ્ ।

વિદ્યાયા લભતે સર્થ, વિદ્યા સર્વેષ પૂજયતે ॥

અર્થાત્—વિદ્યાન માણસની સર્વ ઠેકાણે તારીફ થાય છે, અને આદરસત્કાર મળે છે વિદ્યાથી સર્વ કાંઈ પ્રાપ્ત થાય છે, અને વિદ્યાનુ જ સર્વ માણસો પૂજન કરે છે

અણુઓ । આથી આપ જાણી ચૂક્યા હશે કે સુખ અને ઉન્નતિનો રાજમાર્ગ વિદ્યા જ છે. દરેકનું કર્તવ્ય છે કે, હમેશા વિદ્યાભ્યાસ-વિદ્યાની પ્રાપ્તિ-માટે તક્ષિન રહી અનુધ્યજન-મનુ' સાર્થક કરવું

(દોહતરામજી)

દીપોત્સવીનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય.

ઉપજાતિઘૃતમ્ ।

પરાતપરં વત્સવદન્તિ તત્ત્વમ્, પરાદિવાચાં પ્રસરશ ચસ્માત્ ।

યદ્ જુર્યતે સૂક્ષ્મમતિપ્રસારે, નમામ્યર્હ સન્નૃહરિત્વરૂપમ્ ॥

પૃથ્વીઉપરથી પ્રત્યેક પ્રજાઓ પોતાની દેશ, કાળ, વાતાવરણ ઋતુઆદિ પરિસ્થિતિને અનુ-કૂળ પડતા પ્રયત્નોને ઉત્સવરૂપ ગણે છે, અને તે તે દિવસોને પવિત્ર માનીને રનેલી, સર્ગાસભા-જ્ઞાને એકત્ર કરીને, પરદેશમાં હોય તો ત્યાંથી વતનમા આવીને સવિશેષ સમુદાયિક આનંદને અનુભવે છે. પ્રત્યેક ઋતુમાં અમુક અમુક દિવસો આ પ્રમાણે નિર્ણીત કરેલા હોય છે તે દિવસો-માં પવિત્રતા સાચવીને, પોતપોતાના ઉપાસ્ય દેવોની આરાધના કરીને, વિવિધ વિધિપ્રમાણે વ્રતોનું પાલન કરીને, નિરિક્ક કિયાઓથી નિવૃત્ત રહીને પુણ્યપ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે, અને તે પુણ્યવડે

ધન, ખલ, યશ, આરોગ્ય, આયુષ્ય, સતતિ આદિ સૌકિક અનેકિક નાનાં વિષય સુખસ પતિ કમંદુલ પ્રવૃત્તિ સત્તાદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે એવું સર્વે અનાદિકાળથી માનતા આવ્યા છે આ અનેક ઉત્સવોમાં નવીન વર્ષના ઉત્સવને સવિશેષ પ્રાધાન્ય અર્પવામાં આવે છે ખ્રિસ્તિ પ્રજામાં ક્રિસ્ટ મસ (નાતાલ), યાહુદીઓમાં શેશહેશ્વાના, પારસીઓમાં પતેલી, અને હિંદુઓમાં દીવાળી આ પ્રમાણે મોટા ઉત્સવરૂપ લેખાય છે.

ઋતુઓથી થતા વાતાવરણના ફેરફારથી વનસ્પતિ અને પ્રાણીજગ ઉપર શરીરના બંધરણ તથા નિર્વાસન બંધમાં અનેક જાતના ફેરફાર થાય છે એ યૂનાનિક અગે સર્વ કાષ્ટન અનુભવનો વિષય છે. શિયાળો, ઉન્હાળો અને ચોમાસામાં યદી ગરમી અને શરદી શરીરને સ્પર્શ રીતે સમ જાય છે હીમ પડવાથી શિયાળામાં ખેતરોમાં પાક બગાડાય છે એ કાષ્ટ નથી જાણતું. ચોમાસામાં વધારે વર્ષાથી ધાન્ય કાઢી જાય છે અને ઉન્હાળામાં ની તળાવનાં પાણી સકાવાથી પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિનું જીવન જતું રહે છે એ ક્યાં અજાણ્યું છે? અત્યંત ઘડીથી લોહી ફરતું બધ થવાથી જીવન અટકે છે અને અત્યંત તાપથી લોહી ઉકળી જવાથી મગજ ગરમી અર્થાત્ લુક (Sun stroke) લાગી મરણ થાય છે, તેમ શરીર વધવાથી 'ઇન્ફલ્યુએન્સા' વગેરે રોગથી પણ મૃત્યુવશ થવાય છે એ પણ ક્યાં અજાણ્યું છે? આ પ્રમાણે મુખ્ય ઋતુઓમાં વાતાવરણમાં થતી સ્થૂળ વિક્રિયાઓ યથેન જથેન પ્રાણી નતરપતિઆદિ ક્રિયામાં જોમ સ્થૂળ વિક્રિયાઓ અને પરિણામો સ્પષ્ટ સમજાય છે તેમ શરીરમાં અને અંત કરણસુધી પણ સૂક્ષ્મ વિક્રિયાઓ ઋતુઓના અંતર ખેદને લઈને થાય છે એ સૂક્ષ્મચિંતક કરતાં ન સમજાય તેમ નથી શિયાળામાં લોહીની ગતિ વધવાથી મનની ગતિ વધે છે, શરીર અને મનના ક્રિયા કરવાનો બંધો વેગ પ્રકટે છે શરીર તથા મન વધારે ક્રિયા કરવાથી જરૂર વધારે આહારને માગે છે, તેમજ પાચન કરી શકે છે, અને તેથી જ શરીર તથા મગજની પુષ્ટિ કરવા સારૂ પાક, વસાણાં આદિ સગીન ખોરાક ખાવાનો રીવાજ પરાપૂર્વથી આવેલો આવ્યો છે શીત કટિબંધનાં પ્રાણી અને પ્રજા ઉચ્ચ કટિબંધ કરતાં શરીર અને માનસ મગજમાં અધિક ચરિવાતા હોવામાં શૈલ્ય શરીર તથા અંત કરણઉપર ક્રિયાનો વેગ વધારવાની અસાધારણ શક્તિ એ જ પ્રવાન કારણ છે આથી ઉબડુ ઉન્હાળામાં માત્રો ગિચલ યજ્ઞ જાય છે, પાણી પીવા છતાં તૃપ્ત થયતી નથી અને તરફાટ થાય છે નિદ્રા આવતી નથી, બેચેની વધે છે અને રૂચિ ધટે છે, કામકાજ કરવામાં ઉત્સાહ મંદ થાય છે, અને શરીર તથા માનસ બળ ઘટે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે.

મોટા ફેરફારો સર્વને અનુભવમાં આવના હોવાથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વર્ષમાં ત્રણ ઋતુઓ ગણાય છે, પણ વિકારોનું વર્ગીકરણ કરતાં ક્રિયાબેદથી, ૭ ઋતુઓ પૂર્વપુરુષોએ સ્વીકારી છે તે આ છે—૧ હેમત, ૨ સિશિર, ૩ વસત, ૪ ગ્રીષ્મ, ૫ વર્ષા, ૬ શરદ આ ૭ ઋતુઓ દ્વારા શ્રીસંવિતાનારાયણ આ બ્રહ્માંડમાં નાનાં વિષય કાર્યોને મયાનિયમ કરે છે. સુર્ય આત્મા જગતસ્તસ્યુપચ્ચ—આ વિશ્વમાં સ્થાવર જંગમ સર્વ પદાર્થોના આત્મા શ્રીસૂર્યજગવાન છે પ્રાણુતરત પરિપોષક હોય સર્વ પ્રાણીપદાર્થોને ભિન્ન ભિન્ન સમયે ભિન્નભિન્ન રૂપે જીવનના વિદ્યોતક હેતુઓને વિદ્યારીને નવજીવન અર્પે છે, વનસ્પતિ ને કે અથેનન ગણાય છે તે પણ પોતાના જીવનને શ્રીઆદિત્ય જગવાનના રશ્મિદ્વારાજ પ્રાપ્ત કરે છે અને ધીર પ્રાણીઓનું પણ તેમ જ છે.

વાત, પિત્ત અને કફની સમતા સચવાઈ રહેતાં શરીરચત્ર સરજનાથી આવે છે વૈદકશાસ્ત્ર પ્રમાણે ઋતુઓની શરીરઉપર જૂદી જૂદી અસર થાય છે હેમતમાં કફનો સયય અને સિશિરમાં પ્રકોષ, વસતમાં વાતનો મયય અને ગ્રીષ્મમાં પ્રકોષ, અને વર્ષામાં પિત્તનો સયય અને

શરદ્માં પ્રકાપ થાય છે; અને આવી વિવચનાના પ્રતીકારનરીકે આહારવિહારમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવાથી શરીરપ્રકૃતિ સચવાઈ રહે છે જેમ આખો વર્ષમાં ૭ ઋતુઓ છે તેમ એક દિવસમાં પણ ૭ ઋતુઓ બદલાય છે, અને તેથી એક દિવસમાં પણ સવાર, બપોર અને સાંજના આવા-પીવાના પદાર્થો હલકા બારે હોઈને-એક જ પ્રકારના નદિ રાખતાં તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે અને તેથી આરોગ્ય સુસ્થિર રહે છે, આ ૭ ઋતુઓમાં પણ શરદ ઋતુ વ્યથિ અને સંમર્ષમાં બારે વિચારોને પ્રકટાયે છે, વર્ષા ઋતુ વીતતાં તેનો આરબ થતો હોવાથી વર્ષામાં સયમ પાળેલા પિત્તને શરદમાં પ્રકાપ થાય છે, આનું શમન કરવાના હેતુથી શરીરમાં વાત, પિત્ત અને કફનું સમાનપણું સાચવી રાખવાને આવાદાદિ આતુર્માંસમાં અનેક વનઉપનાસાદિનું વિધાન પૂર્વપુરુષોએ કરેલું જણાય છે વર્ષાઋતુના વેળાથી મન્ધર વગેરે ઋતુઓની ઉત્પત્તિથી, તેમની દમ્ભથી વિવિધ પ્રકારના વિપનો શરીરમાં પ્રવેશ થવાથી આ શરદ ઋતુમાં આવતો જ્વર શરીરને બહુ પીડાકારી બ્રહ્મણ્ય છે, એટલું જ નહિ પણ પ્રસંગે પ્રાણધાતક પણ થાય છે. આ રીતે તે લોક કરે હોવાથી આ ઋતુમાં જેનું આરોગ્ય સચવાઈ રહ્યું તેનું આપ્તુ વર્ષાં સાઈ ગયું એમ મનાય છે અને તેથી જ શત્તે જીવ શરદ. ૧ વહીને શ્રુતી ભગવતી ચતાસુ થવાને-સો વર્ષના આધ્યુષ્યને અર્પવાનું કહે છે આવા પ્રાણધાતક સંકટના સમયમાંથી મુક્ત થવાથી, નદીઓના જળ નિર્મળ થવાથી, મેધાચ્છાદિન આકાશ નિરભ થવાથી, સર્વ ભગવાન નિર્બાધ રીતે વાતાવરણને શુદ્ધ કરીને નવજીવન અર્પવાથી, આ સમયને સર્વ પ્રજાઓ મુખ્ય ઉત્સવરૂપ સ્વીકારે છે એ સર્વમાં યોગ્ય જ છે. વળી જીવનની સ્થૂળ શરીરની પોષક ધાન્યાદિ સંપત્તિ પૃથ્વીમાંથી પકવ થઈને બહાર આવે છે, ઝીર, બાજરી, મકાઈ વગેરે પાકીને નવું ધાન્ય ભરવાનું હોવાથી, અને આ સમય પુનઃ બારે પુરુષધી આદી શકે એ પ્રમાણે બહાર ભરવાથી સ્થળે સ્થળે ન્યૂનાધિક અશે લોકોમાં પૂર્ણતાનું અને તૃપ્તિનું જ્ઞાન થાય છે. રેલ્વે તથા સ્ટીમર વગેરે સાધનો હાવ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ ચાલુ માંસમાં વ્યાપાર બધ અથવા મંદ થવાથી તે મંદ ઋતુ (હાઠઠક ઠઠઠઠઠઠ) ગણાય છે તેનો હવે અવધિ આવવાથી નરીન વ્યાપારનો પુન આરબ થાય છે અને સમુદ્ર શાન્ત થવાથી આ ખુલી માંસમમાં વહાણના વેપારીઓ પોતાનાં વહાણ ચાલુ કરે છે આતુર્માંસમાં વળી એક સ્થાનમાં નિવાસ કરી રહેલા સન્યાસી અને ધર્મ પુરુષો પુન પર્યટન કરવાનો હવે આરબ કરે છે, તાત્પર્ય-કે મહતા મટીને ન્યાં ત્યાં જામતિ જન્મ પામેથી જણાય છે, અને તે કારણથીજ આજ પર્વને પ્રશસ્ત ઉત્સવરૂપ સ્વીકારવામાં પૃથ્વી ઉપરની સર્વ પ્રજાઓ આગ્રહ ધરે છે અને તે વાસ્તાવિક છે.

આ દીવાળીના દિવસોમાં અનેક દીપકો પ્રકટાવી પ્રકાશ કરવામાં આવે છે, તેમ નાના પ્રકા-રૂપ દારૂખાનું ફોડી આનંદ માનવામાં આવે છે, વળી મેરમેરેમાં કરી ધરના બધા લોકમાં ખાસ કરીને ઓરડામાં-ખૂણેખાંચરે ફેરવી બહાર અમુક સ્થળે મૂકી આવવામાં આવે છે આનો હેતુ અલક્ષ્મી-દારિદ્ર્યને ધરમાંથી હાંકી કાઢવાનો છે, અર્થાત્ ખુલ્લી માંસમ શંકુ થવાથી ચોમાસાનો ખૂણેખાંચરે લરાઇ રહેલો ભેજ તથા જતુઓ દૂર કરીને હવાને સ્વચ્છ કરવામાં આવે છે દારૂખાનું ફોડવામાં પણ અનેક રાસાયનિક સંયોગથી હવાની શુદ્ધિ થાય છે. પ્રકાશનો ધર્મ અધકાર-તમસ્-જાગને દૂર કરવાનો છે. તેથી દીપકોના તેમ દારૂખાનાના એકદમ સાથે લાગ્યા પ્રકાશ અને ઉજ્જ્વળતાથી વાતાવરણની મહિનતા જડતા, શરદી અને ભેજ દૂર થઇ શુદ્ધિ, લઘુતા અને શુષ્કતા આવે છે, અને તેને પરિણામે આરોગ્યની અભિવૃદ્ધિ થાય છે.

સ્થૂલ ક્રિયા અને વિનાદથી આનંદ પામવા ઉપરાંત શબ્દાભાસિત પન્ન અત કરણમાં સકામે ઉપાસનાદ્વારા પોતાના ઇષ્ટદેવતા આરાધના કરીને, મન્નાદિના વિધિવત્ અનુક્રમદ્વારા મંત્રસિદ્ધિ સાધીને મનોરથોને પ્રાપ્ત કરવા પ્રજા લોકો આજ દિવસોનો વિશેષે કરીને ધાણાચોદસ (આસો

૪૬ ૧૪) નો ઉપયોગ કરે છે અને આ રીતે વૃષિક, સર્પ, જૂત, પિશાચ આદિના મંત્ર સાધનાસૂત્ર ધણી જોવામાં આવે છે. કૃષ્ણપક્ષમાં અમૃતસાચિયદ્રવી પ્રત્યેક કલાનું પાન કરવાથી અતુરદેશી અને અમાવાસ્યાએ તે લોપ થતાં પોતાના શીત રક્તિદ્વારા પ્રકાશ પૃથ્વી ઉપર આપી શકેલા નથી અને સપૂર્ણ અર્ધમાં દેવોએ તે અમૃતનું પાન કરેલું હોવાથી, તે સપૂર્ણ પરિવૃત્તિને અનુભવતા હોવાથી પોતાના ઉપાયો ઉપર પૂર્ણ પ્રસન્નતાથી પ્રમાદને અર્પી શકે છે અને તેથી જ ઉદ્ધ-સનાદારા ઉપાસ્યેવના મર્વોત્તમ પ્રમાદ અને સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવાને આ સમયને ઐટ ગણે છે (પિતૃઓની વૃષિમંટે શ્રાદ્ધની અમાવાસ્યાની તેથી સ્વીકારવામાં પણ આ જ આશય રહેલો છે અમાવાસ્યા શમ્બી વ્યુત્પત્તિ જોતાં પણ જણાય છે કે ઝમ્મા (સદ્) ઘસતં સુચાંચિત્રમસૌ યસ્યા (તિથી) સા અમાવાસ્યા-જે તિથિમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર માથે રહે છે અર્થાત્ એકા રહેવાથી ચંદ્રનો ગોણુ પ્રકાશ સૂર્યના મુખ્ય પ્રકાશથી અભિભવને પામે છે ચંદ્રમાં સ્વપ્રકાશ નથી પણ પરપ્રકાશ્ય હોવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી પોતે પ્રકાશને પામતા હોવાથી અમાવાસ્યાને દિવસે સૂર્યની અન્યતઃ સન્નિવૃત્ત હોય છે તેથી અદસ્ય હોય છે, અને જેમ જેમ વિપ્રકૃટ થાય છે-વેગળા વેગળા જતા જાય છે-દરેક તિથિમાં મળીપથી દૂર દૂર જતા જાય છે-તેમ તેમ તેમની કળા વૃદ્ધિગત થતાં શીતલતા, પ્રકાશ આદિ ધર્મોને પ્રકટાવે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે

ધનતેરમને દિવસે લક્ષ્મીપૂજન અને દિવાળીને દિવસે ચારદાપૂજન કરવાનો રીવાજ હોય છે અને તે પ્રમાણે આપાગીઓમાં નિયમિત પૂજન કરવાનો પ્રચાર આવે છે. દીવાળી બાકી ચૂલી સહેણા દેવાનો દિમાગ પતાવી દસ વર્ષ આખરે ઝોપડો બંધ કરવામાં આવે છે અને નવા નવીની નવા ચોપડામાં દિસાજ લખવાનો આરંભ થાય છે.

આશ્વિનની દીવાળીની અમાવાસ્યા અને કાર્તિક શુદ્ધ પ્રતિપદાના દિવસો વળી આ વિષમપડે ચનાવિષય અને કિષ્કિન્તિના દ્યોતક છે પ્રલયર્થ કારણાકાર પરિણામને પામેલા પ્રકૃતિપ્રદેશમાં નિ-સ્પંદ અને નિષ્ક્રિય થયેલું પ્રકૃતિદ્રવ્ય પુનઃ સ્થાપને પામી નવીન સર્ગનો આરંભ થાય છે

આખો દિનમ કામ કરીને યાદી ગયેલો અનુપ્ય રાત્રિએ પોતાને ઘેર જાતે શાન્ત વસ્ત્રી નિદ્રાવશ થાય છે અને બીજે દિવસે મવારે પુનઃ નવીન બસ અને ઉત્સાહને પ્રાપ્ત કરતો કામે લાગે છે, તેમ કાર્યાકાર પરિણામને પામેલી રક્ષ થઇ ગયેલી પ્રકૃતિ પોતાના અધિજ્ઞાનરૂપ ચૈતન્ય રસાર્જવમાં પ્રવલકાણે લીન થઇને પડી રહે છે, અને તેના સાન્નિધ્યથી નવીન બધને પ્રાપ્ત કરી પુનઃ સર્ગકામે જગત્તો આરંભ કરે છે પ્રકૃતિતત્ત્વનો આ પ્રકારનો પ્રલય અથવા વિનાશ પુનઃ જન્મ પામવાને અર્થ જ છે વેદાન્તમતપ્રમાણે નાચ એ અમાવાસ્ય નથી પણ કાર્યગત અણુઓ વિશીળું થઈ કારણાકાર થાય છે તે જ છે (નાશ કારણલય) - Deconstruction કે reconstruction જૂના ધ ના અણુઓ પોતાના કારણરૂપ ચુત્કાકાર થયા વિના નવીન ધોરપત્તિ સંભવતી નથી, તેમ પ્રકૃતિતત્ત્વ અણુઓને વિશીળું કરનારી શ્રીચંદ્રભગવાનની સદ્ગતિ શક્તિ આ જ જતાં તે તે અણુઓને નવીન જ્ઞાન, જ્યેષ્ઠાદિ સાધર્મ્યુપમ કરીને પુનઃ સહિયર્થ રચાવે છે, તેથી જ્યાંજ્યાં નથી છે અને તેથી જ શ્રીકૃષ્ણે અગ્નિચ દેડે છે, અને આ પ્રમાણે દ્વિવિધ સંક્રિપ્ત હોવાથી તે નીતરોદિત, વામનર્મ, દક્ષિણર્મ જે નામોથી જગત્માં પૂજા ત્વને પામેલા છે અને સાદાજેના પરમ દૈવતરૂપ છે સીસદાશિવની આ ઈચ્છા અને ક્રિયા રૂપિની અધિજ્ઞાત્રી દેવી લક્ષ્મી અને સગન્ધતી પોતપોતાના અભિમાની શરિત અનુભવે રૂદ્રમા લીન થાય છે ધનતેરે લક્ષ્મીપૂજન અને દીવાળીને દીવસે ચારદાપૂજનનું વિવાન પુનઃ જ્ઞાન, જ્યેષ્ઠાદિ સ-પત્તિ પ્રાપ્ત થવા આ કરેલું છે તે આ રીત સહેજકે જેમ મ્પટ સમજાય છે,

“ અમાસની રાત્રિ, પડવેનું વદાણું,

સપરમે દહાડે, સપરસ સપરસ ” એમ બોલતા નાના છોકરાઓ પાછલી રાતના હડીને સપરસ વેચવા દૂર છે સપરસ એટલે મીઠું મીઠું એ જો કે ક્ષાર હોવાથી ખાર લાગે છે તો પણ અન્નમાં મિષ્ટતા લાવવાનો તેમાં ગુણ હોવાથી તે મીઠું કહેવાય છે મધુર, અમ્લ, લવણ, કટુ, કષાય અને તિક્ત એ પદ્ધતિ રસમાં લવણ એટલે મીઠું તે સર્વાપરિ રસ માનેલો છે અનની ખરી મિઠાશ મીઠાથી જ આવે છે. આખાને મિઠાશ લાવવાને મીઠાનું ખાતર નાંખવામાં આવે છે કેરીના રસમાં સરાશ લાવવાને મીઠું જ વપરાય છે મળને ગાળી નાખવાનો અને વિષમળ જડુઓનો નાશ કરવાનો તેમાં ગુણ રહેલો છે વાઘાથી કચ્છર થયું હોય તો મીઠું લસોટી લેવાથી, તેમ મીઠાની પોટલીનો શેક કરવાથી આરામ થાય છે. મોઢા વિનાની રસોઈ મોળી અથવા નિર્માસ્ય ગણાય છે, તેમ નરમ સ્વભાવવાળો નિર્માસ્ય માણસ પણ ઉપચારથી મીઠાવિનાનો અર્થાત્ મોળો ગણાય છે આ રીતે ખાવાપીરામાં, ચોપડામાં, લેકવામાં એમ સ્વાદમાટે તથા ઔષધ તરીકે તેનો ઉપયોગ થતો હોવાથી મીઠાને સર્વ રસમાં એક ગણ્યો છે, અને તેથી વર્ણના આરભને દિવસે “સપરસ” વેગવાથી સર્વ જાતના વ્યાપારધર્મામાં રસકસ આવવાથી લાભ થાય છે એમ મનાય છે. વળી નવા વપને દિવસે પ્રાનકાળે પહેલાં ઉડીને સ્નાન કરીને દેવપૂજાદિ કરી માતાપિતા આદિ કુટુંબના વડિલ વર્ગને નમસ્કારવાય કરી તેમના આશીર્વાદ મેળવવામાં આવે છે અન્ય એકી રચનનો પરસ્પરને ભેટે છે, નાકરા પોતાના ઉપરીને સલામ કરવા જાય છે, આ દિવસે પોતપોતાની રૂતિ પ્રમાણે પોતાની પ્રિય ગણાતી વસ્તુ અન્યોન્યને અર્પણ કરવામાં માન ગણાય છે માળી પોતાના માલકને ઘેર જઈને કુંડ આપી આવે છે, ના પિક દપણુ ખતાવે છે, વાહનવાળા વાળ વગાડી આવે છે, અને આના વસ્ત્રધર્મા બદલામાં કષ્ટ દ્રવ્ય મેળવ છે પરગામમાં રહેલા પોતાના રનેલી રચનને સામયુગારકના કુંદર કાંઈ મોક્ષનામાં આવે છે વ્યાપારી સારા માલકને જ પોતાનો માલ પહેલવહેના જ રોકડવી વચ છે. કાર્તિક વૃદ્ધ પ (લાલપાંચમ) સુધીના ધાતુના નવા વસણુ ખરીદી લાવવા એ શુકન ગણાય છે, અને વંધારીઓ નવા માલની ખરીદી પણ આ દિવસમાં જ કરીને આખા વર્ષમાં સાગે લાભ મેળવવાની આશા રાખે છે આ રીતે પોતપોતાના ધધા રોજગારમાં આખા વર્ષમાં લાભ મળે એવા હેતુથી આ દિવસે લોકો પોતપોતાની પ્રાપ્ત ક્રિયાઓ કરે છે અને આખો દિવસ આનંદમાં વીતાવ છે.

વર્ષાન્ત અને વર્ષારભના દીપોત્સવીના દિવસોને મુખ્ય પર્વતરીકે સ્વીકારવામાં તથા તે સમયે નિર્દોષ આનંદોત્પાદક ક્રિયાઓ કરવામાં શી હેતુ યમાયેતા છે તે ઉપરના વિવેચનથી સ્પષ્ટ થયું હશે. આ ઉપરાંત સૂક્ષ્મ અવલોકન કરતાં તેના અતર્જીત આધ્યાત્મિક રહસ્ય પણ રહેતું છે એ વિચારવું અવશ્ય છે.

બાહ્ય પ્રદેશમાં સ્થૂત પ્રદર્શિત સેવન કરતા સ્થૂત આનંદને અનુભવવામાં જ કૃતકૃતમતા નથી, પરંતુ આ કરતા ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રદર્શિતને આંતર પ્રદેશમાં આચરતા ઉચ્ચ પ્રકારના નાનાવધ સુખોને અનુભવવાને પ્રયત્ન આદરવો ઘટે છે. એટલું તો સ્પષ્ટ સમજાય એમ છે કે સુખ એ કાંઈ બાહ્ય પદાર્થનિષ્ઠ નથી પણ સામાન્ય રીતે બાહ્ય પદાર્થોના સનિકર્ષણો અતર્જા અનુભવાતી અનુકૂલતાનું જ્ઞાન કરતી અત્કરણની જાતવિશેષ છે જો તેમ ન હોય તો એક વસ્તુ એકને સુખજનક લાગે છે તો અન્યને કુખોત્પાદક થાય છે, એક વસ્તુ એક કાળે સુખદાય જણાય છે તો તે જ વસ્તુ તે જ વ્યક્તિને અન્ય કાળે કુખરૂપ લાગે છે તેમ થતું ન જાય, અર્થાત્ બાહ્ય પદાર્થ અતરમાં સુખનું જ્ઞાન કરવામાં માત્ર નામતરૂપ અથવા ઉદીક હેતુરૂપ થાય છે.

અત્કરણ ત્રિગુણાત્મક પ્રકૃતિના કાર્પેષ હોવાથી તેમાં ત્રણે ગુણો ન્યૂનાવક પ્રમાણમાં રહેલા છે, અને જલ દિ ગુણવૃત્તિ એ આયે સ્થાય એ એનો સ્વભાવસિદ્ધ ધર્મ છે. દાસતા

દર્પણમાં અથવા જળમાં આપણા મુખનું પ્રતિબિંબ સ્પષ્ટ દેખાય નથી, પણ સ્થિર હોય છે ત્યારે જ વધાવત જણાય છે, તેમ જ મહિન દર્પણમાં આપણું મુખ મહિન જણાય છે, અને તે સ્વચ્છ થાય ત્યારે પ્રતિબિંબ પણ સ્વચ્છ સ્પષ્ટ જણાય છે, તે પ્રમાણે અતઃકરણ જેણે નિર્જન અને સ્થિર હોય છે ત્યારે સુખસ્વરૂપ વિદ્યાભાના પ્રતિબિંબને તે મહણ કરતું હોવાથી આ પ્રતિબિંબિત મુખનું જ્ઞાન યાય છે, કારણ કે બિંબમૂલ આનંદ તો આત્માવ્યતિરિક્ત કોઈ સ્મૃતિ નથી બાકા પદાર્થ ધણું ધણું તો અનુકૂલવેદનીય - અતઃકરણની સ્થિરતાવાળી રિચિતવિશેષને પ્રકટાવે છે અને ત્યારે જ ઉક્ત આનંદનું જ્ઞાન યાય છે. જેટલો સમય ચિત્તચાલક્ય ક્ષમે છે તેટલો સમય સુખાનુભવ યાય છે, અને આ સુખાનુભવના હેતુરૂપ ચિત્તસ્થેયને સાધવા સત્યાગ્રહ અને ઉપાગોને પ્રયોગ છે, અને મુખ્યત્વે ઈર્ષા આ હેતુને લક્ષીને જ યોગદાતાની પ્રવૃત્તિ છે.

આ જ તરવનું સમર્થન કરતાં હૃદયગમ વાણીથી યોગીન્દ્રમણિ શ્રીરાઠરાચાર્ય વરે છે કે -

આત્માઝર્ષપઃ સુસાત્મા સ્ફુરતિ તદ્વપરાત્વમ્પયેય સ્ફુરન્તી
સ્વૈર્યં જા ચચલસ્યં મનસિ પરિણતિં યાતિ તત્રત્યમસ્મિન્ ।

વાચસ્યં દુ વહેતુર્મનઃપ્રદમદો વાવદિદાર્થલબ્ધિ-

સ્તસ્યાં તાપત્ સ્થિરત્વં મનસિ વિપયર્જં સ્યાત્સુખં તાવદેવ ॥

(શતમ્લોકી.)

આત્મા નિષ્કપ અને સુખસ્વરૂપ છે, તેનાથી શિબ માયા તેથી અન્યરૂપે, અર્થાત્ સકષ્પ અને દુષ્કરૂપ બારો છે. આ ઉભયનું સ્થેય અને અચલ મનમાં પરિણામ પામે છે. ઈદ વસ્તુની પ્રાપ્તિ યતા સુધી મનનું ચાલક્ય દુષ્કરૂપ હેતુરૂપ થાય છે, અને તેની પ્રાપ્તિ થયા પછી ન્યાં સુધી, ચિત્તમાં સ્થિરતા રહે છે ત્યાં સુધી જ વિષયજન્ય સુખનું જ્ઞાન યાય છે.

આ વિષયમાં જડ ચૈતન્યનું સર્વોચ્ચ પ્રયત્નકરણ યતું સભાવનું નથી. ચૈતન્યવિરહિત જડ દ્રવ્ય ઉપલબ્ધ થઈ શકતું નથી. (Matter and motion are never found apart) પણ સદા સમુક્તદશામાં જ રહે છે. જડ દ્રવ્યમાં ચિત્ત ક્રિયાની અભિવ્યક્તિનું તારતમ્ય જડચૈતન્યના ભેદનું નિયામક હોય છે. આ નિયમથી જીવ એ એક સંગ્રામી કાર્ય છે. (Nature sleeps in motion, dreams in plant and wakes in man) પાપાણાદિ જડ દ્રવ્યમાં પ્રકૃતે સુશોભિતમાં છે, વનસ્પતિમાં સ્વપ્નમાં અર્થાત્ કાર્ય જાગૃત છે અને મનુષ્ય પ્રાણીમાં જાગૃત છે; તાત્પર્ય કે ચૈતન્યાત્મા પૂર્ણાંશે જ્ઞાનવત્ત્વમાં વ્યક્ત થાય છે. પામર અને વિવશી જીવોને આ સત્યનું જ્ઞાન થતું નથી, પણ મુમુક્ષુને પોતાની જહાવસ્થાનું જ્ઞાન હોવાથી, પોને અસ્થિર અને અસ્થિરક્રિયામાન હોવાનું જ્ઞાન હોવાથી, સર્વજ્ઞ અને સર્વક્રિયામાન પરમાત્માકારે અલિપ્ત થતાં તે પ્રયત્નવાન થાય છે. આ પ્રયત્ન અથવા સાધન અતઃકરણના જનન અર્થે કારભેદયા અનન્ય ભેદવાળી છે, પરંતુ મુખ્યત્વેકરીને તેના ત્રણ વિભાગ પાડવામાં આવે છે, અને તે કર્મ, જ્ઞાન અને લક્ષિત અથવા ઉપાસના માર્ગ છે આ ત્રણે પરસ્પર કેરક બિન્ન અથવા વિરોધી નથી પણ પરસ્પર ઉપકારક છે પ્રત્યેકમાં ઇતર ઉભવના અંશો સમાવશ્ય છે અને એને તે મુખ્ય માર્ગનું જ્વલજ્વલ કરનારને પરિરુપિ ક્ષત આત્મિકી દુષ્કરિયતિ અને પરમાનંદની પ્રતિરૂપ મોક્ષ એ એક જ છે.

આ પરમાત્માત્મ્ય અગાહ મનદાનોષ્ઠરમ્ । ઇત્ય જ્ઞાનમનન્તમ્ । વિજ્ઞાનમાર્ગદં જજ્ઞ મન વાણીથી અનંદ, સત્ય જ્ઞાન અને અનન્ય વિજ્ઞાન અને આનંદરૂપ બ્રહ્મ છે. તેમ જ્ઞાની જ્ઞાનીની જ્ઞાનમાત્રની ઉત્પત્તિ યાય છે, ઉત્પન્ન થયેલા જીવે છે અને જેમાં અતે લવને પામે છે - યતો યા દમાનિ ભૂતાનિ જાદંતે, યેન જાતાનિ જીદંતિ, યત્ પ્રશ્નવધિર્જીવદંતિ ।

તદ્વિજિજ્ઞાસસ્વતદ્ વક્ષોતિ મુતિઃ । એમ કહીને જેનાં સ્વરૂપની લક્ષણા કરાવી છે તે તત્ત્વ સર્વ લૂતભાવના આધારભૂત છે આ બૂન પ્રપચના ઉપાદાનકારણરૂપ આ તત્ત્વને અનેક સમર્થ વિચારકાએ અનેક રૂપે ઓળખવા પ્રયત્ન કર્યો છે દ્વિતવાદીના મતપ્રમાણે પુરુષ અને પ્રકૃતિ એમ બે તત્ત્વોનો સ્વીકાર કરવામા આવે છે પુરુષ કેવળ ચિત્તિરૂપ છે અને પ્રકૃતિ સત સિદ્ધ હોઇને પુરુષને અર્થે પ્રવૃત્તિ કરે છે કેવળ બડ પ્રકૃતિ સ્વતત્ર રીતે ક્રિયા કરી શકે એ સંભવતું નથી, પરંતુ પુરુષના સખ ધર્મી જ ક્રિયાવતી યાપ છે જેમ અધ અને પશુ સંયુક્ત યાપ ત્યારે જ પ્રવાસ કરી શકે છે, એકલા નહિ, અવરજાનત મણિ લોહસુખકની મર્પાદામાં આવતાં લોહમાં ગતિ ઉત્પલ યર્થ તે નાના પ્રકારની બેણ કરે છે, અને લોહનાં સૂક્ષ્મ અણુઓ નાના આકૃતિ-ઓને રચે છે એ પ્રસિદ્ધ છે દૃષ્ટાંતમાત્ર એકદેશી જ હોય છે સાદસ્ય સર્વોદામાં ઘટતું નથી. પશુ વસ્તુસ્થિતિની લક્ષણા કરાવવાને બસ હોય છે, કેવળ બિન ધર્મવાળા પ્રકૃતિ અને પુરુષ પોતપોતાના રૂપમાં પૂર્ણ જ છે અને તેથી પરસ્પરના આશ્રયની અપેક્ષા દૃષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે નથી. કેવળ સ્વતત્ર વિજ્ઞાનમય પુરુષના સખ ધર્મી પ્રલયકાળે લીન થયેલી પ્રકૃતિના એક દેશમાં પર્કોડર્દ ઘટ્ટ સ્વા પ્રજાવેય પ્રકારે હું એક છુ તે અનેક રૂપ થાઉં એવા શ્રી મહેશ્વરના સકલ્પથી, આદિમ ક્ષોભ યદ્ સર્જનનો આરભ યાય છે આવો સકલ્પ શા કારણથી યાય છે તે અતિપ્રશ્ન છે કારણ કે દેવસ્યયે સ્યમાવોડ્ય આત્મકામસ્ય કા સ્પૃહા-એ વસ્તુને સ્વભાવ જ છે, કેમકે નિત્યતૃપ્ત હોવાથી તેમને સ્પૃહા હોવી સંભવતી નથી, આકૃત પરિણામને પામતી પ્રકૃતિ પ્રદેશના યથેચ્ચ નિર્વાદ અને સુસ્થિતિઅર્થે તે સમયે શ્રી મહેશ્વરનું લીનાતનુ પ્રકટ યાય છે અમર્પાદ, વિષ્ણુ, અનાદિ અને અતત પરમાત્માત્વ આ પ્રમાણે સ્વત મર્પાદાને ધારણ કરીને એક છતાં અનેક નામરૂપથી બ્યવહારાય છે. વસ્તુત જેમ આકાશ વિષ્ણુ અને અમર્પાદ છે, છતાં ઘટની, ઉત્પત્તિ ચંદાની સાથે તદ્ગત ઘટાકાશ એવી મર્પાદાવાળી સજાને પામે છે અને તેથી મદદાકાશથી બિનરૂપે ઓળખાય છે તેમ સર્વકાળે પ્રકૃતિસ્ય ચૈતન્ય મહેશ્વર, સદાશય આદિ નામથી ઓળખાય છે. અને તદ્વુસાર તેમના શુધ્ધધર્મ ક્રિપાને અળ્પાદાય કરવામાં આવે છે.

કાષ્ઠ પશુ કાર્ય ઉત્પલ કરતા પૂરે તેના ઉપાદાનકારણરૂપ મગ દ્રવ્યને અત્યત શુદ્ધ રૂપમાં તૈયાર કરવું પડે છે ઘટ ઉત્પલ કરનાર કુશલને પ્રથમ યૃતિકાને કાંકરા, મૂળીઓ, ધાસ વગેરે નિરૂપયોગી વસ્તુઓ કાઢી નાંખીને પત્તાળીને સ્વચ્છ કરવો પડે છે, ઘટ ઉત્પલ કરનારને રૂપાથી કપાસ, કાલાં, કાટી, ફાતરાં વગેરે કાઢી નાંખી શુદ્ધ તાર તૈયાર કરવા પડે છે, અર્થાત-સંમિશ્રિત અથેલા વસ્તુસમુદાયને વિચ્છિન્ન કરીને, ખડિત કરીને, છટાર્યની પ્રાપ્તિઅર્થે નિરૂપયોગી વસ્તુનું પૃથકરણ કરી વિનાશ અથવા સદાર કરવો પડે છે, અને તે રદસત્તાનું કાર્ય છે પ્રકૃતિના સા-અભ્યાવર્તે લગ કરનાર આ જ્ઞાનપ્રધાન ચક્રિનદાતા શ્રી રદભજનાન પ્રકૃતિ દ્રવ્યનું પૃથકરણ કરીને શ્રી સદશિવના સકલ્પને અનુકૂલ સૃષ્ટિ રચનાનો વેગ આપે છે (ઈશાન- સર્વ વિધાના, ઈશ્વર- સર્વશક્તિનામ્ । પ્રગ્વેદ) પ્રતિફલ અણુઓનો સદાર ચતો હોવાથી તેમને રદન કરાવે છે માટે તે ક્ષત્ર કહેવાય છે (રોદયતીતિ ક્ષત્ર) ઋગ્વેદમાં રદને મરત કહીને વર્ણુ છે. (Tampost Vṛatd) તોહાની પવનના પ્રચક વેગથી મેટા ચહેરનાં શહેર નાશ પામે છે, સમુદ્રમા મોટી આગબોટા અને વહાણ ઉપા પાડી તોહાની પવન જ જ્વાલાલની ભારે દાનિ કરે છે, રેતીના રણમાં મુમાદરેને તે જ પવન રેતીના ચક્કરમા ઘેરી લઇ દાટી દર્ધ શુંજાગીને મારી નાંખે છે પવનમા મોટા મોટા વૃક્ષોને બડ મળમાંથી તે જ પવન ઉખાડી નાંખે છે, આ રીતે શ્રી રદસત્તાનાં બિન બિન કાર્યો સુવિદિત છે

શ્રીરદ ભજનાનની આંતર સપતિ જેતાં તે અત સત્ત્વ અને બદિસ્તમસ્ શુચ્છગળા વર્ણુય છે અને શરીરનો વર્ણુ અતરત્ત્વ સત્ત્વ બહાર અગત્તું હોવાથી સ્વેત ગણાય છે. પ્રકૃતિના અભ્યા-

કૃત દ્રવ્યમાંથી પરમાણુઓનું પૃથક્કરણ થયા પછી શ્રી મહેશ્વરની ઇચ્છાપ્રધાનચક્રિન વિશ્વની અમુક પ્રકારની રચના થવાનો સકલ્પ કરે છે, પરમાણુઓનું સંયોજન અમુક રચનાવિશેષને જન્મે આવે છે. આ મકલ્પ કરનાર શ્રી બ્રહ્મા ભગવાન સકલ્પમાત્ર કરીને વિરમે છે અને તે મકલ્પ-સંજ્ઞાન ભાવના- (Design) પ્રમાણે અવાન્તર સદાયક દેવોદ્ધારા વિશ્વની સ્થૂન રચના રચાય છે નિરંતર સકલ્પ એ પ્રધાન ધર્મ હોવાથી બ્રહ્મા ભગવાન અતર્પણહર રજસુ શુશ્રુવાળા અને તેથી રક્તવર્ણવાળા મનાય છે કેવળ સજ્જનભાવના કરીને નિવૃત્ત થાય છે અને કોઈ સ્થુષ ક્રિયા તેમ નાથી થતી ન હોવાથી વેદમાં તેમને ત્રણ (architect) કહેતા હતા તેમનો અમુક પ્રકારની આકૃતિ-મૂર્તિ-માનવામાં આવતી નથી. વ્યવહારમાં પણ એમ જોવામાં આવે છે કે ભવ્ય મહા હથો અને નગરોની કલ્પના-ધટના- (Plans and designs) પ્રથમ થયા પછી જ તદ્વત્સાર રચના કરવામાં આવે છે આ રચના અથવા ધટના શ્રી મહેશ્વરની ક્રિયાપ્રધાનચક્રિત્વદ્વારા શ્રી વિષ્ણુમત્રવાનુને અનીન છે પરમાણુઓનું સંયોજન થતા નામ રૂપાત્મક દરજ્જા આકૃતિવાળું વિષ્ણુ રચાય છે અણુઓને સુવ્યવસ્થિત રાખીને શ્રી મહેશ્વરના સકલ્પનો નિર્વાહ થવા અર્થે સતત ઉદ્બુક્ત રહેતા શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનની રક્ષક સત્તા આ સમગ્ર વિશ્વનું અને તદ્ગત પ્રાણીપદાર્થોનું યથાવત્ પાલન કરે છે અતર તમસુ અને બહિર્ સત્ત્વ ધર્મ હોવાથી તેમના શરીરનો નીલ વર્ણ ગજાય છે નીલ વર્ણનો ધર્મ સુરક્ષિત રાખવાનો છે સૂર્યના તાપ અને પ્રકાશથી નેત્રને શીત થતા અર્પી સુરક્ષિત રાખવાને નીલ-આસ્માની (Blue) રંગમાં વ્યસ્તા ઉપયોગમાં આવે છે ચાંદણી રંગની સીસીમાં પાણી ભરીને સૂર્યના કિરણો તેમાં પ્રવેશ પામતા તે જળધી ન્વર, તાપ, વહીનો દશ વગેરે મટે છે એ જાણીતું છે

ધરકાંટિરૂપ ત્રિમૂર્તિના સ્વરૂપ, ગુણ, ધર્મ આદિનો આ રીતે વિચાર કર્યા પછી વિશેષ એમ પણ જણાય છે કે બ્યદિ શરીરમાં સ્થૂંડના અનિમાની મિશ્ર, સ્ફૂર્ણના તૈજસ અને કારણના પ્રાપ્ત છે, તે જ પ્રમાણે સમગ્રમાં સ્થૂંડના વિરાટ-આત્મા, સ્ફૂર્ણના હિરણ્યગર્ભ અથવા સૂક્ષ્મમાં અને કારણના ઈશ્વર અનિમાની ગણાય છે આથી પર મહેશ્વર અથવા સદાશિવનું સ્વરૂપ છે અને તે જ રાજ્ય બ્રહ્મ અથવા સચ્ચિદ બ્રહ્મ છે અને તે પ્રણુમત્રમાં પ્રવૃત્તિમાં છે વિવિધે સ્વરૂપની લક્ષણો તેમને સદા કાગમ બરી રહેતી હોવાની ત્વાં અખંડાનંદ અથવા સદગ્ધાનંદ સિદ્ધ હોય છે નાટકમાં પાત્ર રંગભૂમિ ઉપર આવતાં રાગ અથવા ભિન્નુકનો વેષ ભગવાની વખતે તદ્વરૂપ થયેલો હોય છે, અને શૃંગાર, ક્રોધ, વીર આદિ રસનિર્ભર કરી શકે છે, છતાં ચતુષ્વ તરીકે પોતે અમુક અમુક નામ રૂપવાળો છે એનું સહસ્રા વિસ્મરણ થતું નથી-તક્ષણ કરતાં જ તે જાણી શકે છે, તે જ પ્રમાણે ધરકાંટિમાં સ્વરૂપાનુસંધાન કાવચ રહીને નાના વ્યવહાર થાય છે અને તેથી તે યુક્તયોગી કહેવાય છે તેથી ઉચ્ચ હૃદયધાર નાટકનું સહસ્ર તત્ત્વ વ્યવહારમાં જોઈ પોતાના સ્વરૂપનું અખંડ જ્ઞાન હાણવાર પણ વિસ્મરતો નથી, તેમ માયા-પ્રકૃતિ-પ્રદેશી પ્રાન્ત-ભૂમિઉપર રિચિતિ હોવાથી શ્રી મહેશ્વરનો દ્રશ્યપદનો અખંડ આનંદ કાવચ રહતાં સ્વસ્વરૂપથી કદાપિ પ્રત્યુત્તિ થતી નથી

આકૃત પ્રકૃતિપ્રદેશનાં અનંત બ્રહ્માંડમાં એક બ્રહ્માંડમાં સુખ્ય આધારમૂળ શ્રી સૂર્ય-નારાયણ છે, અને તેમાં આ નવ મહાદિ ગોત્રોમાં આપણી પૃથ્વીનો પણ સમાવેશ થાય છે સૂર્ય માંથી જ વનસ્પતિ અને પ્રાણીવર્મ ચેતન્યને પ્રાપ્ત કરે છે. સૂર્યનો પ્રકાશ ન પહોંચતો હોય તેવા રચાનમાં વનસ્પતિ સૂકાઈ જાય છે મૃતિન પરમાણુઓનો નાશ કરીને શુદ્ધિ અને જગ તેમાંથી જ પ્રાપ્ત થાય છે અગ્નિ અને વિદ્યુત્ તેની ચક્રિનવિશેષ છે, અને અર્વાચીન ભૌતિકશાસ્ત્ર તેના સેવનથી કેવી અસાધારણ અને ચમત્કારિક કાર્યો કરે છે એ આ વાગમી સદીમાં અજાણ્ય નથી, પણ હા અશ્વમેધો ય યપ તપતિ તત્ત્વ સંવત્સર આત્મા એમ કહીને શ્રીબ્રહ્મદેવે

શ્રુતિ મદાકાશ અથવા મહેશ્વરરૂપ અથમેશના આત્માએ સવત્સરને સ્વીકારે છે, અર્થાત્ સવત્સરથી અમર્યાદ કાળની ગણના થાય છે, અને તેના અગઉપગરૂપે ઝગુ, માસ, પક્ષ, અહોરાત્રાદિ છે.

અતલ તેમ પાશ્વિમાલ જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રમાણે આપણા બ્રહ્માંડ (Solar system) માં સૂર્ય એ મધ્યમિદ્ હોવાથી પૃથ્વીપાદિ ગ્રહે પોતાના ઉદયભેદિન તેની આસપાસ વતુલમાં બ્રમણ કરે છે, અને ગતિના અનત બેઠ્ઠી રાત્રિદિવસથી આરબી કાળની ગણનામા બેઠ પડે છે. સૂર્યમડગમાં સૂર્ય ઇતર મદાન્તિ અપેક્ષાએ અનિરદિન સ્થિર રહે છે પ્રકાશ, ઉષ્ણતા, જીવન આદિ અન્યને ભરે છે અને પોતે મદા પૂર્ણ અને નિર્લેપ છે —

સૂર્યો યથા સૂર્ય લોકસ્ય ઘર્ષુર્ન લિપ્યતે વાશ્વપૈર્વાંશ વૈષે. ।

પ્રકમ્તયા સર્વ ભૂતાન્તરાત્મા ન લિપ્યતે લોકદુ સ્ત્રેન વાશ ॥

એ શ્રી કાકક શ્રુતિ શ્રી સૂર્ય લગનાનના તટસ્થ સાક્ષીપદ્ધતિ લોકદુ અથી અસ્પૃહ, સર્વ જૂનમાત્રમાં બ્યાપક આત્મતત્ત્વની લક્ષણા કરાવે છે

પિંડ અને બ્રહ્માંડની વ્યવસ્થા એક જ પ્રકારની હોવાથી સમજિતી પોંડ વ્યક્તિ શરીરમાં પણ ચૈતન્યનું ગાપક ચિન્હ સ્થાનું અગ્નિ રૂપ જિન્ન તત્ત્વ છે જગ્યા મૈનન્ય વિવિકત કરવાને, સચેતન, અને અચેતન ઝોળખવાને મુખ્ય સાધન ઉકા અગ્નિની કબ્જતા છે, અને આ, અગ્નિની મુખ્ય અભિવ્યક્તિ એ પ્રાણત્રાયુથી છે પ્રાણતત્ત્વના સ્પર્શનવિના અગ્નિને આર્તિર્ભાવ થતો નથી, ભૌતિક ઉત્પત્તિક્રમમાં પણ આકાશાદ્વાયુ વાયોરમ્નિ — એમ કહી પ્રાણતત્ત્વને જ ચૈતન્યની અભિવ્યક્તિનું મુખ્ય સાધન માન્યુ છે — પ્રાણા વૈ યચો વૈર્ય, તત્પ્રાણેષૂત્કારત્તેષુ શરીર-શ્વચિત્તમધ્યત (વૃદ્ધવારણ્યક) આ પ્રાણતત્ત્વના પ્રભાવથી જ યથ, બળ આદિ સ્પર્શિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે નીકળી જતા શરીર પૃથ્વીને તેના અણુઓ વિશીર્ણ થાય છે. પ્રાણની સ્પર્શરૂપ ક્રતાથી જ ગર્ભમાં આત્માનો આર્તિર્ભાવ અનુભવાય છે ચૈતન્યની પ્રતિની અને સદ્બા-વનું ગાપક ચિન્હ એ કેવળ પ્રાણ જ છે સચેતન સર્ગરોમાં સર્વથી પ્રથમ પ્રાણ પ્રવેશે છે અને સર્વથી અતિ પ્રાણનું ઉત્ક્રમણ થાય છે અગ્નિની ઉષ્ણતા શરીરમાંથી જતી રહ્યા છતાં ચેતન ચાલું નાય છે “પ્રાણ ઉપર આરૂઢ થઈ, જે ક્ષણે ત્યજાછું” એા ધારા, ” એમ શીમુએ યસિ હુવાણીચિન્નાસમાં પ્રાણતત્ત્વદારા લિંગ શરીરની લોકાન્તરમાં ગતિ થવાના નિયમને સ્પૃહ કર્યો છે સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં પ્રાણતત્ત્વ અનુભૂત રહેલું હોવાથી પિંડ બ્રહ્માંડથી એકતા પણ તત્ત્વ દારા સાધકા સત્યાશ્ત્ર પ્રમેયે છે

યથાનિયમ પ્રવૃત્તિ કરવાથી જોમ સમજિમાં વિરાટ પ્રજાપતિનું શરીર સુસ્થિર રહે છે, તેમ વ્યક્તિ શરીરની સુસ્થિતિ સધાવા અર્થે વિરાટ આત્માને અનુકૂળ રહીને વર્તવાની અપેક્ષા રહે છે વૈદકશાસ્ત્રના ઝોળપાદિ પ્રયોગે પ્રકૃતિ (Nature) ને અનુકૂળ રહીને જ શરીરની સ્થિતિ સાચ વવા, વિશ્રાંતિ આપી નિરામય થવા અર્થે કુરનને કામ કરવા દેવાના આશયથી જ નિર્ણય યથેલા હોય છે કુદરતની સાથે અત્યંત અવરોધિપણે (Lingo of least resistance) રહેવામાં સુખ સમાયેલું છે તેથી પિંડગત પ્રાણનું બ્રહ્માંડગત પ્રાણસાથે સામ્ય સાધી ગુરુપ્રદત્ત યુક્તિરૂડે એકતા અનુભવવાથી અખડ, અનાદિ, અજરામર, આનંદધન, પરમાત્મન તત્ત્વો અભેદ સાક્ષાત્કાર અનુભવાય છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સૂર્યમડગના મધ્યમિદ્ અને કેન્દ્રસ્થાનમૂલ શ્રીસવિનાનારાયણની આસપાસ ફરતી પૃથ્વી પોતાની ધગ ઉપર ચોરીય કાકકમાં ફરી રહે છે, તેથી રાત્રિ દિવસ થાય છે સૂર્યના ઉદયાસ્તમયથી દિવમ તથા રાત્રિ થાય છે એમ વ્યવહારમા કહેવાય છે તે સર્વાંગે સત્ત નથી, પૃથ્વીની ઝોલાઈ સૂર્યસંકુખ હોય ત્યાં પ્રકાશ હોય છે તેથી ત્યાં દિવમ ગણાય છે, તે જ

સમયે ખીન્ન અર્ધમાં તે ન દેખવાથી અધકાર હોવાથી રાત્રિ હોય છે-તાત્પર્ય કે નેત્રના આ પ્રકારના આવરણને લીધે સૂર્ય ન દેખવાથી અસ્ત થયેલો મનાય છે વસ્તુતઃ સૂર્ય અનસ્તમિત છે-ઉદ્યાસ્તમયથી રહિત છે, ઉદય નથી અને અસ્ત નથી, આપણે આધ્યારોપમાત્ર છે. તે તે સ્વરૂપે જોવા છે તેવા જ છે, અને તેમના ચૈતન્યમય જીવનપ્રદ રશ્મિઓ સર્વ દિશામાં અતિશય નબળે પ્રસરી રહેતાં છે વ્યંજિતરીરમાં આદિત્યાત્માનાં રશ્મિ મસ્તિષ્કઉપર મૂર્ધામાં બહાર પ્રદાયા પ્રવેશ પામે છે પરંતુ આદિત્યાત્માપાસેથી સવિશેષ ચૈતન્યમળને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા ઉપાસકો ભક્તિ વા ઉપાસનાના અગરડે સુપુમ્બ્યાદારા એકતારપણું સિદ્ધ કરતાં અનુક્રમે ૧ સાતોડધ, ૨ સામીધ્ય, ૩ સારધ્ય અને ૪ સામુલ્ય મુક્તિને પ્રાપ્ત કરે છે યોગસાધનસેવન કરનાર સાધકો વ્યંજિતરીરમાં સકલ નાડીતન્ત્રમાસંગાનપણે વ્યાપી રહેલા પ્રાણતત્વને ઈશ અને પિંગળા અથવા સૂર્ય અને ચંદ્ર નામની નાડીમાં પ્રાણાયામના સાધનવડે સંશોધન કરીને, નાભિથી નીચેના પ્રદેશમાં આવેલા મૂલાધાર ચક્રપાસે સુપુમ્બ્યા નાડીનું મુખ કુંડલિની નામની શક્તિએ બંધ કરેલું છે ત્યાં પ્રાણચક્રના ધર્ષણનુય યોગાગ્નિ પ્રકટવાથી બંધ છૂટી જતાં તેમ પ્રવેશ પમાડે છે, અને ત્યાંથી જીર્ણ ગતિ કરતાં કમપૂર્વક મૂર્ધામાં તે પ્રાણને સ્થાપે છે. તેમ કરતાં પદ ચક્રમાં ગતિ કરતાં પાંચ તરવોઉપર વિન્યય મેળવે છે પાંચ તરવોની વ્યવસ્થા શરીરમાં આ પ્રકારની છે-(૧) મૂલાધારથી સ્વાધિષ્ઠાનસુધીના પ્રદેશમાં પૃથ્વીતત્ત્વ, (૨) સ્વાધિષ્ઠાનથી મહિપૂરસુધી જવતરવ (નાભિથી યુદ્ધ સુધીના રથાનમાં મૂલાધાર, સ્વાધિષ્ઠાન અને મહિપૂર ચર્કો રહેલાં છે) (૩) મહિપૂરથી અનાહિન (જાનીના વિભાગમાં) સુધી તેજસ્ તત્ત્વ, (મહિપૂરને Solar Plexus કહે છે અને ત્યાં સૂર્યની સ્થિતિ માને છે) (૪) અનાહિતથી વિશુદ્ધ (કઠ દેશમાં) સુધી વાયુ તત્ત્વ, અને (૫) વિશુદ્ધથી ઉપર મૂર્ધાપર્યન્ત આકાશતત્ત્વ છે (મૂર્ધામાં મધ્યે આરાચક્ર અને તેના ઉપરિભાગમાં સદસદલ પદ્મ અને બહાર પ્ર છે.) આ પ્રમાણે એક એક તરવોનો જન્ય કરેલો એક એક ચક્રમાં અનુક્રમે સ્થિતિ કરેલો સાધક મૂર્ધામાં રહેલા સોમાખ્ય ચક્રમાંથી સ્વતા અપ્રત-સનું પાન કરતાં બહાર પ્રમાં ઠગી આદિત્યાત્માસાયે ઐક્યને અનુભવતા સાક્ષિરૂપ રમ્પ રહે છે, અને સામાન્ય જીવોની પેઠે તેના પ્રાણ ઉત્કાન્તિને પામતા નથી, પરંતુ ત્યાં જ પોતાના કારણમાં વેધવન પામે છે-ન તદ્ય પ્રાણા ઉત્કામસ્તિ દ્વેદ્ય ચિલીયન્તે ।

વિષયાન્તર યતાના ભયથી અધિક વિસ્તાર નહિ કરતાં પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં અને મૂલ વિષયના સબંધ હોવાથી જણાવવું અગત્યનું છે કે ઉત્તરાયનમાં મૃત્યુ પામનારની જીર્ણ ગતિ થાય છે એમ લોકમાં જે મનાય છે તે વ્યંજિતરીરમાં યોગ્ય પ્રકારે ધરી શકે છે. યોગક્રિયાદારા શરીરરમ્ય પ્રાણતત્ત્વની અથ અર્થાત્ દક્ષિણ પ્રદેશમાંથી આરોહકમયી જીર્ણ અર્થાત્ ઉત્તર પ્રદેશમાં ગતિ રાવતી અને તે પછી બહાર પ્રમાં વિલીન કરવા એ જ પરમસ્થિતિ મનાય છે-સા કાટા સા વરા નસિ । તરવોનો જન્ય કમચ કરતાં કરતાં સદસદલ પદ્મમાં પહોંચતાં સુધીમાં દેહ પ્રર-બ્ધનો ક્ષય થતાં મધ્યે જ દદાપ મૃત્યુ આવે તોપણ પ્રાણનું રતબન કરીને રાંધી રાખવા ાગી પુરૂષ પ્રવર્તે છે ઉત્તરાયન થતાં સુધી કુસ્સેત્રની રજુમિઉપર શીભખંપિતામહે બાણચમ્પા-ઉપર જતાં પોતાના પ્રાણને રોક્યા હતા એ આ પ્રક્રિયાથી અધિક સ્પષ્ટ થશે સૂર્યની ઉત્તરાયન અથવા દક્ષિણાયનની ગતિને આ સાથે સાક્ષાત્ સબંધ નથી, પરંતુ એટલું તો ખરું જ કે ઉત્તરાયનમાં સૂર્યનાં રશ્મિનું બંધ અપ્રતિયત રીતે પ્રસારને પામતું હોવાથી જીવોને તે અધિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી પ્રાણતત્ત્વનો સબંધ અધિક સરળતાથી થઇ શકે છે વળી નવદારવાળા આ દેહમાં સમદાર અથવા હિદ્રો મુખસુધીમાં આવી રહેતાં છે અને માત્ર બે હિદ્રો અથ પ્રદેશમાં છે તેથી અધોભાગમાંથી પ્રાણ નીકળી જવા કરતાં ઉત્તર અથવા જીર્ણ પ્રદેશનાં દાર-અને તેમાં પછી નાસિદા અને નેત્રમાંથી પ્રાણ જવતે જીવની શુભ ગતિ આપણામાં મનાય છે.

પર ઋતુઓવડે જેમ સવત્સરરૂપ પ્રગ્ભવિત અથવા વિશ્વઆત્માના સ્વરૂપમાર્થનું જ્ઞાન થાય છે અને તે દ્વારા તેના પ્રકારરચનારૂપ તટસ્થ માણી આત્મારૂપ શ્રી સુવલગરનનું જ્ઞાન થાય છે, તેમ વ્યક્તિશરીરમાં પણ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને મનરૂપ પદ્મજના સવનદ્વારા તે કર્મમામના ચાલકરૂપ, પૂર્વકાળના અતરતમ પ્રદેશમાં રહેતા પ્રદેશમાં રહેતા, અત્ત સૂક્ષ્મ અને કારણ શરીરથી પણ સાક્ષી આત્માની અભિવ્યક્તિરૂપ જ્ઞાન થાય છે.

પૂર્વે જણાવ્યાપ્રમાણે પ્રતિવર્ષે, નિત્ય નદિ તો આગલને દિવસે પ્રતીકાપાસનાની ઉચ્ચ કોટિમાં પ્રવેશવા સાધકોને સવત્સરરૂપ વિરાટઆત્માની ઉપાસના કરવાને અને તે દ્વારા અનુક્રમે શ્રી મહેશ્વરના વ્યાપક સ્વરૂપમાં રૂપિતો લય કરવાનો સૂક્ષ્મ આશય આ વિચારશ્રેણી જ્ઞેતા અધિક વિચારવાનું રૂપટ જણાય છે. સમજના અને તદ્વત ચેતનતા સ્પષ્ટ સૂક્ષ્મ સરકારો વ્યક્તિમાં રહેલા છે તેમને વિવિધ યુક્તિદ્વારા વ્યક્ત કરવા, અગ્રીન હોય તેને પ્રતીતિમાં લાવવા, ગર્ભરૂપ હોય તેને પ્રાદુર્ભાવને પમાડવા એ જ વર્ણનનો ઉત્સવ (Oration) વસ્તુવિચારથી કરે છે. ત્યારે પામર અને વિષયો છોડે વિષયગન સ્વરૂપકાલીન ક્ષણિક આનંદથી જ તૃપ્તિને અનુભવે છે ત્યારે નિગમનની અખડ પ્રતીતિઅર્થે જ યુગયુગની પ્રવૃત્તિ છે—પરંતુ ઘણી સર્વસુતા ન્તરાત્મા, પરંતુ રૂપ ઘણુધા ય કરેતિ । તમાત્મસ્વ્યં યેડુપર્યવતિ ધીરાસ્તેષાં સુર્યં દ્યામ્બત્ નેતરેષામ્ ॥ એ શ્રી કાક યુતિપ્રભાણે સર્વ જ્ઞાનમાત્રમાં વ્યાપી રહેલા સ્વાત્મા, એક જતાં નાનારૂપે પ્રતીત થાય છે અને તેનો અચાનાત્મક અને અભ્યાનાત્મક આવરણનો ભંગ થતાં ચોતાના શરીરમાં સાક્ષાત્કાર કરનાર ધીર વીર પુરુષો પૂર્વે જણાવેલા અખડ આનંદને અનુભવિતા શાશ્વત અવિનાશી સુખને પામે છે. આ અનુત્તમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરનાર અતર્નિક સુખ હોવા સ્વરૂપનું પથ્યન કરતાં ભગવાન શ્રી શક્ય વડે છે કે:—

ધૈરાજ વ્યદિરૂપં જગઃ પિલમિદં નામરૂપાત્મકં સ્વાત્
અતસ્વપ્નાનમુલ્કયાત્મચલતિ ચ પુનર્વૈતિ સર્વાનપદાર્થાન્ ।
નાર્યં કર્તા ન મોક્ષા સધિત્વદિતિયો જ્ઞાનધિજ્ઞાનપૂર્ણઃ
સાક્ષાદિત્યં વિજાનન્ વ્યવહરતિ પરાત્માનુસધાનપુર્વમ્ ॥

(શ્રુતપ્રલોકી)

ચુરુશાજના અનુગ્રહથી પ્રાપ્ત કરેલું આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન અને તેના અનુભવરૂપ વિદ્યાનથી યુક્ત પુરુષ આ પ્રકારના વિચાર કરતો આત્માનુસધાનપૂર્વક બ્યવહાર કરે છે—પદરૂપે પ્રતીતિમાં આવતું સમગ્ર નામરૂપાત્મક જગત્ સ્પૃત સમદિરૂપ વિરાટ પરમાત્માની વ્યક્તિરૂપે જુએ છે તે વ્યક્તિરૂપ જગત્ સૂત્રની પેડે અંતર બહિર એતત્રોત ધયેના પ્રાણુતત્ત્વથી ક્રિયાપુકત હોઇ નાના પ્રકારના વ્યાપારને કરે છે, અને તે જ તત્ત્વ ચિદરૂપ જ્ઞાનરૂપ હોવાથી આ નામરૂપાત્મક પ્રપંચગત પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે, એમ સમજને બ્યવહાર કરે છે અને સાક્ષક હોવા છતાં કર્તૃત્વાભિમાનશૂન્ય રહે છે, અને પદાર્થોને મહત્ત્વ કરતા છતાં, ભોક્તાત્વાભિમાનરહિત રહે છે આ પ્રકારની બાવના કરવી અને તે દ્વારા તેની સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવી એ આપણું નિત્યનું કર્તવ્ય તો છે જ પણ સંવિદ્યે સવત્સરના આરભના સુદિને તો અવસ્ય કર્તવ્ય છે. इति ॥ *

ચિમનલાલ સુશાલરાય મહેતા

કાર્યસિદ્ધિના અંતે થતો આનન્દ.

[અનુવાદક—વાડીલાલ કાકુભાઈ સઘવી]

કોઈ પણ કામ સફળતાપૂર્વક કરવાથી આનન્દ થાય એ સ્વાભાવિક છે. શરૂ કરેલ કામ પૂર્ણ થવાથી હંમેશા સુખ અને શાન્તી મળે છે. ત્યારે મનુષ્ય પોતાના કર્તવ્યથી મુક્ત થાય છે ત્યારે તેનું હૃદય હલકુ અને મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે, એમ સંત પુરુષનું કહેવું છે, કામ બને નજીક હોય પણ જો તે તન-મનથી કરવામાં આવે તો સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે.

કામથી કરનાર માણસ સર્વથી દુઃખી સમજાવો. જે આવશ્યક કામમાં પરિશ્રમ અને ઉદ્યોગની જરૂર છે, તેથી દૂર રહેવામાં સુખ અને આનન્દ સમજનારનું ચિત્ત હંમેશા બ્યાકુલ અને અચળ રહે છે તે પોતાની આંતરિક લગ્નજનો બારથી દુઃખાયેલો રહે છે, અને મનુષ્યત્વ અથવા પુરુષાર્થને ગુમાવી બેસે છે. જેઓ પોતાની યોગ્યતાનુસાર કામ કરતા નથી તેમને તેમની મરજી પ્રમાણે વર્તવા દો એમ કારણાઈલું કહેવું છે. જે માણસ પોતાના કર્તવ્યાનુસાર વર્તેલા નથી, જે પોતાની પૂર્ણ શક્તિનો ઉપયોગ કરતા નથી, તેઓ પ્રથમ આચરણથી અને છેવટે શરીર અને દશાથી બચ્ચ થાય છે, એ નૈતિક નિયમ છે. જીવન અને કર્તવ્ય સમાનાર્થક છે જે પ્રમાણે મનુષ્ય દૈનિક અથવા માનસિક અવ્યવસ્થાથી દૂર જવાની કાશિય કરે છે, તે પ્રમાણે તેના નાશનો આનન્દ રહાય છે.

જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિ પ્રમાણે માનસિક અથવા દૈનિક પરિશ્રમથી પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેના પુરુષત્વની હંમેશા વૃદ્ધિ થવા જ કરે છે.

એક બાળક કે જે પોતાના તમામ પાઠ બરાબર વાંચી લીધા પછી કોઈ જુદા મીઠાન રહે છે ?

જેણે પોતાના શરીરને કટકાય મદિના અથવા વર્ષો સુધીના પરિશ્રમથી બળવાન બનાવેલ છે, તે પહેલવાન ધણેજ સુખી છે ત્યારે તે આખાડામાંથી જતેહ મેળવી આનન્દ સહિત ઘર તરફ પાછો ફરે છે, ત્યારે મિત્રોની વધાઈથી તે ગર્વદાયક થઈ જાય છે વર્ષો સુધીના કઠિન પરિશ્રમથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કર્યા બાદ વિદ્યાર્થીનું હૃદય આનંદથી ઉમરાઈ જાય છે બ્યાપારી લોકો પોતાની મુશ્કેલીઓ અને અડચણોને નફો પ્રાપ્ત થયે જતી કરે છે, અને ચૂકરસ મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત કરેલ પૈસાથી જમ્યા બાદ પૂર્ણ સંતોષ માને છે.

સાંસારિક અથવા આધ્યાત્મિક સર્વ કામ, મનુષ્યના પરિશ્રમનો બદલો સફળતાના રૂપમાં આપે છે આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ પૂર્ણ થવાથી જે આનન્દ થાય છે, તે સત્ય, ગંભીર અને ચિરસ્થાયી રહે છે ત્યાર પોતાના આચરણના કાર્ષ પશુ દોષને સસારની સન્સુખ રાખે છે, ત્યારે તેને અસીમ આનન્દ થાય છે જે ધર્મપ્રેમી સંજ્ઞાન સદાચરણના નિવમ બનાવવાના પવિત્ર કાર્યમાં જોડાયેલા રહે છે તે આત્મશાસનની પ્રત્યેક સીડીપર અપૂર્વ આનન્દ ભૂટે છે તે આનન્દ તેના જીવનની સાથે છે પરંતુ તેના આધ્યાત્મિક સ્વભાવનો તે એક મુખ્ય ભાગ જ છે.

જીવન યુદ્ધમય છે બાળ અને અભ્યંતર બંને દશાઓમાં મનુષ્યે મુદ્દ કરવું આવશ્યક છે.

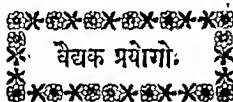
સસારમાં પોતાની સ્થિતિ બનાવી રાખવી એ જ પ્રયત્ન અને સફળતાનો એક ક્રમ છે મનુષ્ય સમાજનું એક લાભદાયક અંગ બની રહેવું, તે જાણ પ્રાકૃતિક તત્ત્વોથી અને ચામત્કર ધર્મ અને સત્યના દ્રોહિયોથી સફળતાપૂર્વક લડવાની શક્તિપર અવલમ્બીત છે.

મનુષ્યનો એવો એક પ્રાકૃતિક સ્વભાવ છે, કે તે હમેશા સારામાં સારી ચીજો, ઉચ્ચ કામ નોખો અને મોટા મોટા ઉદ્દેશોને પ્રાપ્ત કરવામાં જોડાઈ રહે છે તેને પ્રાપ્ત ફિરી લેવામાં જ મનુષ્યને આનન્દ થાય છે. જે શીખવાને માટે તત્પર રહે છે, જાણવાને અભિલાષી છે, તે પ્રયત્ન કરવાથી અવશ્ય જાણીતો થાય છે, અને અનુપમ આનન્દનો અનુભવ કરે છે.

સરઘાતમાં નાની નાની ચીજની પ્રાપ્તિ માટે, પછી મોટીને માટે, ત્યાર બાદ તેથી પણ મોટીને માટે મનુષ્યે અવશ્ય પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ અને તે પ્રયત્ન ન્યાં સુધી સર્વથી શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન બરાબર ન બને ત્યાં સુધી બરાબર સર રાખવો જોઈએ છેવટે તેમાં સત્યને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, જેમાં સફળતા મળે તે પૂર્ણ આનન્દ પ્રાપ્ત કરશે.

જીવનનું મૂલ્ય પ્રયત્ન છે, પ્રયત્નનો ઉદ્દેશ સફળતા છે, અને સફળતા આનન્દનું મુખ્ય સાધન છે જે મનુષ્ય વિના સ્વાર્થ સફળતાનો આનન્દ ઉઠાવે છે, તેને ધન્ય છે.

(મહેન્દ્ર.)

વૈદિક પ્રયોગો.

(લેખક-આર્ચબેદ મયારામ સુદરજી)

મયુર સુદર્શન 'ચુરણ.'

આંબળાં હરડાં, સુંક, મરી, પીપર, ગળાં, નિગપત્ર, પીતેપાપડો-ખડસળીઓ, મોચ, ઈંદ્રજ્ય, અતિવિષ, વાળો, વજ્ર કાકચીઆનાં ગીજ, અદન દેવદાર, કાળીછંદી, તે બરાબર કરીયાતની ખાદીને કહ્યો, એ સર્વનું બારીક ચુરણ કરેવું. તેમાંથી સંજસવાર ના બાર ના બાર લેવું, તેથી સર્વ તાવ અને તેથી ચએલી ઉપદ્રવ એ સર્વ મટી જાય છે એક સાતું લેવામાં રાખવું થડ પાણીથી કાઢી ઉતારવી.

વાયુ શર્દી વિનારાકલેપ.

રાષ્ટ્ર, સરગવાનાં મુગ, ધતુરો, વજનાગ, સાયોડી, એર કમુળ, સુખડ, દેવદાર તેલીઓ, ને કપુરકાચી, કપુરને તલ એટલાં વાનાં બહુજ બારીક છાસમાં વાટીને વાએ રહી ગએલ ભાગમાં નિત્ય ચોપડે છે તેથી સર્વ જાતના વાયુ, શર્દી, કિંદરી, ગરીયું, દુખાવો, વેદના એ સર્વ આંતરમ પામે છે સંધી વા, કડનો વા, માથાનો દુખાવો એ સર્વ મટે છે. અસહ્ય બંધ થાય છે આ ઉપાયમાં વજનાગ છે તેને બદલે કાષ્ટ વાળો નાખે છે, અને કાષ્ટ તે બહુને બદલે અપ્રીય નાખે છે, અને કાષ્ટ તો આ લેપને બદલે ચોર ચીરતેજ વાએ રહી ગએલ ભાગ ઉપર લગાવે છે આથી જરા જરા ભાગ બળે, તેની ચિતા નહીં પણ તડતડી જાય તો પછી આ લેપ ન કરેવો. આરામ થયે. ઉપર પછી થી લગાવવું.

ધાધર ઉપર લેખન [સઘ છે.]

ગધક, રાળ, સાહર, ટકણખાર તે ગુગળ તથા બીજાંમાંનાં ડીડીઆં એટલાં વાનાં સરખે બાગે લઘ વાટી, લીલુના રસમાં ચોપડ કરવો. એટલે ત્રણ લેખમાંજ ધાધર મટે છે જેમ બહુ જ બારીક વટાય અને ધાધર સાથુરડે ધોષ તાજ કરીને લગાવાય, તેમ વીશેષ ફાયદો ધાધર હાલતી નહી. ખરજના ઉપર પણ શુભ કરે છે, ખસ મટે છે, ખસને તેલમાં ઘુટીને ચોપડવામાં લેવું ઉપાય સારો છે

પારક મલમ વિચર્યાંકા ઉપર

પારો ૧ ભાગ, ચાક બે ભાગ, બેશતુ ઘી ૪ ભાગ તેને ત્રણ કદ કરવું મરદન કરવું તેમાં જોઈતું ઘી ઉમેરવું. તે આછું ચોપડવાથી ખર્જાં ધાધરને ખસ તથા બીજા ચામડીનાં દર્દ જુઓ સવા, એ સર્વ મટે છે વિરક્ષાટક ચાંદી દૂર થાય છે

કેશકલ્પ-કેશકાળા થવાનો ઉપાય

ઢીરાકરી, મોરચુચુ, ફટકડી, એક એક ભાગ, હરડાં બે ભાગ, આંખનાં ૨ ભાગ, કાટાણુ માંડુ ૨ ભાગ, ગળીના પાદડાં ૬ ભાગ, તે સર્વને બહુજ બારીક વાટી તેની સોગડી વાળી લેવી. તેમાંથી ઘસી ધોળા કેયને લગાડવાથી તે સ્થામને સદૃઢ થાય છે ધોળા કાદ ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થાય છે રૂપેત કુષ્ટ ઉપર બીરો ઢીચમનો છાંડીનાં ખાવચી એ ગધક સહીત લગાડતાં ફાયદો થાય છે ખરજાલ, આખળાનો ઉકાળો ખાવચી સુરજુ ૪ વાલ ખાખી પીચથી રૂપેત મટે છે

આરોગ્યતા સંરક્ષક સાધન

પક્ષેષ ધમનં કુર્યાત્ । માસે માસે ચિરેચનં
નસ્યં ત્વાન્મી માસેસ્મી । પષ્ટે પષ્ટે ધ્વમોક્ષણી
સસાન્દે દ્રવ પાનંચ । પક્ષે પક્ષે ચલંચનં ॥
અર્ધં વિધાને મનુષિ । આરોગ્ય પ્રમથાસ્યરા ।

શીળસ ઉપર.

સરખજો, રણધોલો, રાતી સાંદડી, ખાંભ, અરજી; કાળીપાટ, કડવું ઇંદાવલું, કરદીયુ, ખાજવણી, ખાટ, એમાંથી મેળવું પણ મુળ તીખા સાથે જરા જરા બે ત્રણ દિવસ પી વાધી શીળસ મટે છે

દરેક તાવ ઉપર

મહાજમનુષ્ય એ ભાગ ફોદનન પદ્મ ભાગ પદ્મ મેઘવોને તેમાંથી ૯ નજમેન તાવ આપવા અગાઉ અર્ધ પોરે કે પા પોરે દહી સાકરમા મેગરી લેપાયો એ ત્રણ વારામા સર્વે ટાટીમા ઉનીઆ તાવ જાય છે ૫૫૫ દહી ભાત, ખીર ૬૫

ગુરુ ગોવિંદસિંહ.

(અનુસંધાન ગતાકથા)

ગુરુજીને આથી કુખ થયું કારણ કે તે જાણના હતા કે આપણા વિજય છે નો આ રીતે પોંચ દસ દિવસ કહાડી નાખવામાં આવે તો મુસલમાનોને ઘેરો હઠાવવો જ પડશે પરંતુ માતાજીના બેલવાથી તેમણે શિખોને બેલવાની કહ્યું કે જે શિખોને પોતાનો જીવ બચાવવો હોય ને જીવ હોય તેમણે બેલાયક જીવ અને આ દસ્તાવેજ ઉપર સહી કરતા જીવ. આથી ધણા ગુરૂનો ત્યાગ કરી ગુરુશિષ્યનો સબંધ તોડવા ખુશી થયા ધણા સાચા સેવકો તો ગુરૂની સાથે જ અડગ રહ્યા તે વીરસિંહ પુત્રો કહેતા કે ગુરૂની સાથે મરવું એ જીવના કરતાં પણ વધુ મૂલ્યવાન છે તે પછી માતા ગુજરીએ જે જનાર શિખો હતા તેમને કહ્યું કે — 'તમે ભલે જીવ અને ગુરુ ગોવિંદની ઓ અને પુત્રોને પણ સાથે લેઈ જઈ કાંઈ સારા રથને મૂકો.' ગુરુજીએ પોતાની આંખોની વિરહ વર્તનારને એટલું જ કહ્યું કે — 'જે માર્ગનું મંદણ કરવામાં આવે છે તે માત્ર આત્મપ્રાપ્તક માર્ગ છે તેનાથી કુખ જ મળશે. નો તમે બે વધુ દિવસ કુખ સહન કરી લીધું હોત તો કુખનો અત પ્રતિજ્ઞાને પૂર્ણ સુખ સાથે આવત.

ગુરુજીની વાત કેટલાક શિખોએ અને માતા ગુજરીએ પ્રથમથી જ વિપરીત માની લીધી હતી, શિખો જવાને તૈયાર થયા, ઓઝો અને બાળકોની તૈયારો થવા લાગી. જેટલી મિલકત લેવાય તેટલી લઈ ઓઝો રથમાં ખેંચી ગઈ. ગુરૂના લાડલા અને અન્ય વિશ્વાસપાત્ર મોદાઓમાંથી કેટલાક રથની આગળ રહ્યા ને કેટલાકે પાછળ ચાલવા માંડ્યું જમણી બાજુ ગુરુદેવ જાતે અને તેમના કેટલાક મદારથી લોકો રહ્યા. આ રીતે આઓના રથનું રક્ષણ કરતા શિખોએ બ્યવસ્થા સાથે પ્રસ્થાન કર્યું ત્યાં તે લોકો ગઢની બહાર નીકળ્યા કે દેવદ્રોહ પહાડી રાજાઓના કહેવાથી કુશચારી મુસલમાન સેનાખંડોએ શિખા ઉપર હુમલો કરવાનો હુકમ આપ્યો અને મુસલમાની સેનાએ બાર કરવાની શરૂઆત કરી. આથી શિખાએ પણ પોતાનો તલવારોથી સામે ઉત્તર વાળ્યો રાજકુમાર અજીતસિંહે આગળ આવી ખેડ્યો લીધો જેથી કેટલાક વખત સુધી તો મુસલમાની સેના આગળ આવી ચડી નહિ અને ગુરુગોવિંદસિંહ ઓ અને બાળકોનું રક્ષણ કરતા કેટલેક ગાઉ દૂર આગળ નીકળી ગયા પણ મુસલમાની લાખા સૈનિકો આગળ મુઠોબર શિખોને રણબુમિ છોડી પડી કેટલાક શિખો માર્યા ગયા, કેટલાક ધાવત થયા, થોડા નાસી ગયા પણ માર્ગમાં પહાડી રાજાઓએ કેટલાકને મારી નાખ્યા ગુરુગોવિંદદેવ અને બીજા ચોડમણા સાથેના શિખો ચામનકારની તરફ ગયા રસ્તામાં સિરસ્તા નદીમાં પુર આવવાથી તે ઓળંગી શક્યા નહિ અને તેવામાં પાછળથી મુસલમાની સેના આવી પહોંચી, યુદ્ધ કરવાનું સમય નોતાં થોડું ન લાગવાથી ગુરુગોવિંદસિંહ પોતાના બે કિશોર પુત્ર અજીત અને જુઝારની સાથે નદીમાં થોડા નાખી નિર્વિધે પાર નીકળી ગયા તેમની બે સ્ત્રીઓ પુરુષના વેશમાં પૂર્વ દિશા તરફ ચાલી ગઈ, અને ત્યાં એક જવાહરસિંહ નામના શિખનું શરણ લીધું માતા ગુજરીએ બે નાનાસિંહ-શાવક જોસાર અને દુલેસિંહ સાથે એક ગુફામાં સતાર્થ જઈ પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા.

માતા ગુજરીની સાથે પુરોહિત ગગારામ શ્રીને એક બાલક હતો તે ગુરસાહેબના ધરનો જીવો નોકર હોવાથી વિશ્વાસ પાત્ર હતો. તેણે માતાગુજરી અને બંને બાળકોને પેતાના ગામ ખેરીમાં લઈ જઈને પેતાના ધરમાં ઘરેણુ આપ્યું. માતાજીએ સમજાવેલા સામાન, જેમાં ધણું ધન, વસ્ત્ર, રત્નો, ધરેણું હતું તે સુરક્ષિત રાખવાને માટે ગગારામને સોંપ્યાં કારણ કે તેના સિવાય બીજું કોઈ સામવનાર નહોતું. ગગારામે ધનના હોભથી આ બધું ધન સતારી દીધું અને સવાર થતાં તો ચોરી થવાની બૂમ પાડી.

માતા ગુજરી આખી રાતે જાગી નહોતી કોઈકને જુદાવરવામાં સ્વભાવથી જ ઉપ જોઈ હોય છે અને તેમાં વળી બાળકોને ધનની ચિંતા અને દર વખતે તેને સુનના આવવાનાં ભય કારણ થતાં તેથી ઉપ રાત્રી આવે. તેણે ગગારામને આમ કહેલો જોઈ સરળભાવે કહ્યું—“જા બેટા તું અમારા ધરનો જીવો નોકર છું હું આખી રાત ઉઘી નથી, અહીં કંઈ ચોર આવ્યા નથી, હા તું તો ચાર પાંચ વખત રાત્રે આવ્યાં હો, આથી નાદક ચોરીનો ઘોર ખેતર કરે એ મિથ્યા છે ચોર આવત તો મને પ્રથમ ખબર પડત, જો કોઈ મુસતમાન સાંભળી તો મારાં બાળકોનાં જીવ જશે. અને લાલ કંઈ નહિ થાય અને ધનની પરવા નથી તું જા ને ખુશી રહે મુગલોની પાસે જાવ તેના કરતાં આ ધન તારી પાસે રહે એ ધણું ચાહે છે તું અમારા પેતાનો છે કંઈ પારખો નથી. માટે સુપ રહે ને મિથ્યા ધોખાટ કરી લોકો ભેગા ન કર જો મારું કહેવું માન, મને કોઈ જોળખી જશે તો મારા બાળકો માર્યા જશે.”

આ સાંભળી પરાજ ભોગી પુરોહિત પુત્ર દ્વાને જાણે દૂરતા વ્યાપી ગઈ તેણે કહ્યું, વાહ, મેં તમારા આજુ બચાવા ધરમાં રાખ્યા ને ચાકરી કરી તેનો બદલો કે, મારે માથે ચોરી થશે જા ? આમ કહી તેણે તેમને મુસલમાન આધિકારીને સોંપી દીધાં.

એ આધિકારીઓએ તે બાળકોને ૨૬ માતાજી સાથે સર દિન્ડના ભોગ પતિ વજીરખાની પાસે મોકલી દીધાં તે કુબ નિર્દયી એ મુસલમાની ધર્મ ચિંતાના પ્રતાપથી તે પાંચ છ વર્ષના બાળકોને પેતાના આઠા કદા સંભળાવા કે—જીવા, કારણ તમે કહ્યો પડીને સાચા ધર્મ છરવામ પર કમાન રાખો નાહ તો મારુદન્ડના સ્વકાર કરો તે સિદ્ધ શાકોએ ઉપર આ પ્યો કે અમને શ્રુત્ય જ વધુ પ્રય છે.

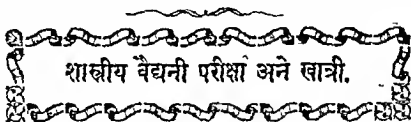
વજીર તેમને બનક પ્રકારે ચારીરક કબ્જે આપ્યું અને સતારા જતાં તેમણે ન માનવાથી દુકમ ક્યો કે તેમને જીવના જ બીતના ચણી દા આ રાત્રીમાં આઠાનું પાલન સમર્થ થયેલ ગાનાએ હર્ષયી કરવા માંડ્યું જ્યારે બીત ચણાતાં દાન સુધી અણાઇ સાર ફરી મહમ્મદી ધર્મોત્સવથી વજીરખાએ સર ૧૬-૬ના બેગ પાતન કહ્યું કે—જીવા કવં પશુ કહ્યો પડીને ઇસલામ કબુલ કરો કે જેની તમારા આજુ બચે. અમારું કહેવું માનો જામે તમને સાચી સલાહ આપીએ છીએ. મુસલમાની ધર્મ જ સાચો ધર્મ છે.”

ગુરુપુત્ર રાજકુમાર જનાદિસસદ કયુ —“એય બને ? અને ગુરુગોવિન્દમિદના પુત્રો છીએ અમને મોતનો શું ડર બનાવા છા ?” ૧૬-કુ જાતન માટે નાનામાઈ હતોસદ કયુ કે—“અમે જરૂર મારુદન્ડ દોખીશું. આ રક્ત દારા આયોજનના સાથ જે અન્યાય અને અત્યાચાર થય છે તેનો બદલો લેવાય. હે કુબ ! તું તારો રક્તની પ્યાસ છુટાવો લે, જીવ છે શું ?”

આ બાળકોની વાર્તામાં સત્ય, વીર્ય, દેશ ભક્તિ અને ઇશ્વર શ્રદ્ધા દી કોર હરવ તો વજીરખા જેવા મુસલમાન પણ એકવાર રાત્રે યજ્ઞ બાળકોના મો સામુ તારી રતો એક-લાખાં મિલિયોનદલાના દાંડાએ વજીરને સમજાવીને કહ્યું કે આ બાળકોના વધ કરવા એ

નિર્દયતાનુ કામ છે, અને સંસારમાં અપકિર્તિ યથે આપ તેમનો વધ ન કરો. પરંતુ તેવામાં વજરના મુસાદમ આલાએક સાચો ક્ષત્રી એનકાળને ફરી પોતાનો વિચાર દંડ કરવાને કહ્યું, આ બાળકાને ઊડવા એ દીક નથી. આથી વજરખા જાતે ધર્મ પાલન કરવાને તૈયાર થયા. અને તેવામાં પેના બ્રાહ્મણે પણ રહી સહી પૂરી કરી.

નરહારોએ પાપીષ્ઠના મુખમાંથી 'સારો' શબ્દ નીકળતા જ બાળકોના માયા ધડથી લુદાં કરી દીધાં આથી પ્રભા વર્ગમાં-હિંદુ અને મુમનગાન, સર્વમાં આ નિર્દયતાના દશ્મને જોઈ દુઃખ થયું વજરના ઉપર તિરસ્કાર છૂટેા અને નગરમાં હાહાકાર વર્તાઈ ગયા. જ્યારે આ કુસમાચાર માતા યુગ્મરોને મળ્યા ત્યારે તેણે જાણ્યું કે યુગ્મી આશાને મુલ સમજીને ન માનવાથી આ પરિણામ આવ્યું તેમણે દુઃખ અને આત્મરિક શોકથી હારાગારના કોઠ ઉપરથી નીચે પડી પ્રાણને ત્યાગ કર્યો આ સમાચાર દેશમાં બધે ફેલાઈ ગયા અપૂર્ણ.

શાસ્ત્રીય વૈદ્યની પરીક્ષા અને સ્વામી.

(દર્શાવનાર—આર્યવેદ મયારામ મુદરજી)

નીચે પ્રમાણે વૈદ્ય કે વૈદ્ય ઉપાય કરાવનાર જો વૈદ્યમત્રે તેના અર્થ જાણવા પૂછે છે તેવે યોગે પ્રશ્ન પૂછી અને જો તેના ઉત્તર કુશળ શાસ્ત્રીય પાસેથી જાણવા પ્રમાણે તેના ઉત્તર આપે તો જાણવું કે તે ઉત્તરવૈદ્ય નહિ પણ આર્યવેદ જાણનાર આર્યવેદ છે અને તેમ કુશળ વૈદ્યની પાસે રોગોપચાર કરવાથી હાની ન થતાં રોગ મટાડવાનો કામદો મેળવી શકારો.

૧ આર્યવૈદ્યની ઉત્પત્તિ પ્રથમ કેનાથી થયું ?

૨. આર્યવૈદ્યના બ્રહ્મચર્યી અથ ક્યા અને લગ્નચર્યી અથ ક્યા ?

૩ બ્રહ્મચર્યિકિત્સા અને કર્પણ ચિકિત્સામાં શુ ભેદ છે ?

૪. વાયુ, પિત્ત ને કફના કેટલા પ્રકાર ભેદ છે ?

૫. આશ્મન, નિદાન-અને ચિકિત્સા કેને કહે છે ?

૬. સાધ્ય, કષ્ટ સાધ્ય ને અસાધ્ય રોગ કેમ કહેવાય ?

૭ નવ મહાવિધ અને ૭-થી ૯ ઉપવિધ કેને કહે છે ?

૮ નિશ્કણ, અનુવાસન અને સ્નેહન વસ્તીમાં ભેદ શું ?

૯ ઔષધોના દીપનપાચનાદિ ગુણ ભેદ કેટલા છે ?

૧૦ અખિને માટે લેખન, તર્પણ વિગેરે કેટલાં અંગ ભેદ છે ?

૧૧. રસાયન ઔષધી કેવા ગુણવાળાં હવાને કહે છે ?

૧૨ કાસ, આસ અને હિક્કાનાં પ્રાકૃત નામ શું છે ?

૧૩. આશ્મોતન, પ્રતિસારણ ને પ્રક્ષેપન રોગે કહે છે ?

૧૪. અવપીડન, અવપાટન અને પ્રસમનમાં ભેદ શું છે ?

૧૫ પચમૂળ, દશમૂળ, ત્ર્યુષણ, પચોષણ, પચતિતિ પચકોળ, ત્રિધુલધી, અષ્ટવર્ગ કેવી ઔષધોને કહે છે ?

૧૬. ઔષધીનું વીર્ય, વિપાક, પ્રભાવ આદિના ચુલ્કમાં શું બેઠું છે ?

૧૭. કલ્પ એટલે શું ? અનુપાન એટલે શું ? અને માત્રા એટલે શું ?

૧૮. રોગના નામની નામાવળી માધવમાની મોટે છે ?

૧૯. ઉદ્દનગીકા વત્રથી શું શું ઔષધીકાવ થાય છે ?

૨૦. ભુધરવત્ર, રોહાવત્ર, કમ્બપવત્ર કેવી રીતે હોય છે ?

૨૧. ધનુર્વાયુ, આસોપક્રવાયુ, અને મેરુરોચતાની ખેચ (મોટા વગનથી યાગ છે) તેમાં શું બેઠું હોય છે ?

૨૨. અષ્ટિલા, ઘુની અને પ્રતિનું રોગ પ્રાકૃતમાં રોને કહે છે ? તેના પ્રાકૃત નામ ન હોય તો તેનો પ્રકાર સમજાવો ?

૨૩. સુવર્ણમાસિક એ શું છે ? તથા તેને રોધ માટે છે કે કેમ ?

૨૪. જ્યોત્સ્ના-સોગ્ધમાં મીઠું નખાવું તેનું શું કારણ ?

૨૫. મનુષ્યની પ્રકૃતિ દેહના પ્રકારની હોય છે ?

ધૃત્યાદિ આવા ગાર્બીદેહના પ્રશ્નો કરવાથી તેના ખરા ઉત્તર શાસ્ત્રીયર્થે પ્રમાણે ન આપે તો જાણુ કે ભાષમધ શાસ્ત્રીયવદ નથી પણ મોટા દબી ઉટગીદ-અપદ છે અને એવા પાસે રોગ વિપાક કરાવવો તે મોન વેચાથી સેવા જેવું છે

તાવના વપરાતા ઉપાય

૧. જો તાવમાં મગ કમજવત હોય તો પ્રથમ રેચ દેવો અને પછી રવેદક ઉપાય તથા જવરા ઉપાય આપવા.

૨. જવરખન શુદ્ધીકા—(રેચ) પારા ગણક, ટકણખાર, હરડાં બરેડાં અખિજાં, શુક, પીપર, મરી અને સોંત નેપાળા એ સરખે આગે લઈ પ્રથમ પારા ગણકની કમળા કરી પછી ખીલ બારીક કરેલાં ઔષધ એ માથે મેળવી વિષુ રમથી લટી તેની વાલવાલની ગોળાઓ કરવી તે દરબની કમજવત મુજબ ૧ થી ૨ ગોળા, ગોળ કેરીની ગોળવી જોડલાના પાણી સાથે મેળવીને પાત્રી તેથી બે ત્રણ રેચ યાવ એટલે તેને ઘી ખીચડી ખવરાવી વાળી લેવો તેમ ન વળે તો દહીં ૧ વાટકો સાકર મેળવીને પીવું એટલે વળી જાય છે. વિષુ ૧ થી ૨ સાકર જળમાં નીચોતી પાવાથી પણ વળે છે ૧ રતી અપીચુ દેવાથી વળે છે

૩. અધોંગ જવરહર ચુગલુ—કડુ, ત્રિકળા, ત્રિકટુ, સેધર, સચળ, વડાગરૂ, સાજખાર ને ફટકડી સમાનભાગે લઈ ખાંડી એકત્ર મેળવી યાળા ૧ થી સામાં કે ઢાળામાં ભરવું તેમાંથી ૨. ૦ ભાર બળે પહોરે આપવાનું જગી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના જવર મટે છે, દસ્ત માફ આવે છે

૪. અમૃતપાદિ ચુરણ—ગંગા, ઉદગમ, ગેય, કરીપાતું, લીમડાનાં પાન, અતિવિષ, મુંઝ, અને મરી સમભાગે લઈ તેને ખાંડી બારીક ચુરણ કરવું તે ૨ ના, ૦ ભાર બળે પહોરે દેવું.

૫. સીરાદ્રપાદિ ચુરણ—પુલવેલી ફટકડી, પાપખાર (સોડા) અતિવિષ ને મરી, સમ-ભાગે લઈ ખાંડી ચુરણ કરવું તે નિત્ય સવારે છ બળે ને નવ બળે બળે આની ભાર ૩-૪ દિવસ દેવાથી નિત્ય આવનાર, એકાંતરા, તરીઆ, કે ચોથીઆ તાવ, તથા ઘડાડો, મરડો ને અજીર્ણાદિ મટે છે.

૬. ડોહર-ફૂલગાંડના પાનડાંનું ચુરણ ૧ ના, ૦ ભાર બળે પહોરે ૩-૪ દિવસ દેવાથી સર્વ વિષમજ્વર મટે છે

૭ સાંવિજી હાલ, કડાહાલ, દાડ દળાર, અતિવિષ, કહુંમે, કહું, કરાહીયાના, ગીજી, નિખાવ, ગેળા, બપોગીયાના પાન, દાર સગારના પાન (કુલ રાખાળોના પાનને કુમકાંડ બાગમાં થાય છે) કાડામારી, મામેજીવો અને મરી એ દરેકનું કે તેમાંથી અકલુ મુખ્ય કરી ને બીજે પહોરે કુકાની કુકાનીબાર ચાર છ દિવસ સેવન કરવાનું જારી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના મલેરીયા-સતત ને વિષમ જવર મટે છે.

૮ જવરહર જવરાકુમ્—હાંગો, મનશીલ, વચનાગ, કનકળીજ, સુંક મરી ને પીપર, સમભાગે લઈ નોખેનાર્ખા ખારીક કરી પછી એક મેળવી ખુમ ધુળીને ટેવટ પિયુરો ને આફના રસનો એક એક પટ દહને તેની રતી રતીની ગોળાઓ વાળવી ને બીજે પહોરે કે મવાર, સાંજ જરા દહી ભાત કે ખીર ખીચડીનું ભોજન કરાવી ૩ થી ૬ દિવસ એક એક આપરી જારી રાખવાથી સર્વ પ્રકારના ટાદીઆ-ઉનીઆ તાવ મટે છે.

૯ જવરહર ચામકુહાર—પારો ગધક, વચનાગ, ટકળખાર, મનશીળ સુંક, પીપર ને મરી, સમભાગે લઈ પ્રથમ પારા ગધકની કળગા કરી પછી બીજા ખારીક દરેલ વરાખા સાથે મેળવી લિષુ રસની અને આદરમતી એક એક ભાવના દહ સકરી છેવટ મેળા રમે તેમ બને ત્યારે તેને ખુમ લદી રતી રતીની ગોળાઓ વાળવી ને તાવ કે દમ માટે ત્યાં સુધી દમેલ બો-જન કર્યા પછી સવાર સાંજ એક એક ગોળા બે આની બાર ત્રિકલુ મુરશુ અને ૨ ના ભાર ધી કે મધ સાથે મેળવીને લેવી.

૧૦ કુમ્બનાર્ધન—મેન ૧૨, કાલ્પુટ સલ્કસુરીક એમિક ટીપાં ૧૨ નિર્મળ ખાણી ઓસ ૪ એક ૧ શીશીમાં મેળવી તેમાંથી બીજે પહોરે એક એક ઓસ ૩-૪ દિવસ પીવાનું જારી રા-ખવાથી સર્વ પ્રકારના તાર તથા તેના ઉપદ્રવ મટે છે.

૧૧ સેદરડી (અરમાની કુહતી) અને તિખાં વાટીને સવાર સાંજ પાવાથી તાવ મટે છે.

૧૨ સુદરડીન મુરશુ-કમેલ જમે પહોર ૦ થી ૦૧ રૂપીઆબાર ૧ અડવાડીયું જળ વડે લેવાનું જારી રાખવાથી તાવ તથા તાવના સર્વ ઉપદ્રવ મટે છે.

૧૩. ખામગાઓ પિત્ત પાપડા અને સેરડી ખાંડી તેનો ૩. ૨૦ બારનો ઉકાળો કરી તેમાં બે આનીબાર સુરોખાર તથા બે આનીબાર તિખાંનું મુશુ મેળવી સવાર સાંજ ૪-૬ દિવસ પાવાથી સર્વ ઉનીઆ-ટાદીઆ તાવ મટે છે.

પારાના અતિવજનથી થતા અવગુણ.

પારાના ઓષધોના વધુ પ્રમાણ વડે જે અવગુણ ઉપજે છે તે જેમકે આસ મધાય છે, રૂપીમાં ધાતુનો સ્વાદ આવે છે, હમકા ને હન્ટી યષ આવે છે દરદી નિસ્તેજ સુખ ને હેદાશી-ન થાય છે, આંખોએ તમર આવે છે આંખો સતમ થાય છે, શરીર જડ જેવું થાય છે ને કુ બે છે, મોડું આવે છે, તથા મધાતી લાળ વહેવા લાગે છે, પેદાં સુજ પોચાં થઈ દબવા લાગે છે, જીભ સુજે છે, ચક્ત (વિવર)માં જગાડ થાય છે અને ચામડીના મણુદિ ત્રિકાર પેશુ ઉદ-ભવે છે, હોઝરી અને આંદરડામાં શાળે ને મરડાં યષ આવે છે, જાહાડા રક્ત ને આમ મિશ્રિત થાય છે, માથુ દુખે છે ને આજ પો થઈ આવે છે ઇલાદિ ઉદવ પારદ દવા અગ્નિ માત્રા (વજન) રૂપે લેવાથી થતાં જેવામાં આવે છે અનાડી રૂઢ અર્થાત્ લાભ બાણ ઉંટ ગેલના દાયથી પારદ દવા ન્યારે વધુ વજન આપવામાં આવે છે ત્યારે આરા અગ્નિ ઉપજે છે, અને પારદ જેવી અમુલ્ય દિવ્યોષધીને આરા બદનામ કરે છે અન્ન વધુ ખવાય તો તેનાથી ઉપવ થાય છે તો આવા પરાક્રમિ પારદ ઓષધ વડે રૂઢને જદે અવરૂઢ ઉપજે તેમાં તો ૧૬૧ી રહેલુ જ થી

જેનામાં આપ વજનમાં ગુણ ચોક્કસ તેમ જ તેના અતિ હદ બાદેર વજનમાં અવગુણ પણ ચોક્કસ ઉપજે એ દેખીતું જ છે

પારદ ઔષધ નાના વજનમાં પણ ઘણા નીર્લક્ષણ આપીને તેનો વજન ઉપરથી સરીરમાં જમાવ થવાથી જે અવગુણ થવા પામે છે તે જેમકે-રક્ત વગાડ થાય છે, સરીર નબળું પડે છે, છૂંદા નાવ આવે છે સરીરમાં ચુદ થાય છે ને કળે છે, ચામડી નિતેજ અને છે, ચામડી પર અનસર વગ યાદ આવે છે, નિદ્રા નાશ થાય છે, સરીરના સાંધા ઢીલા પડે છે ને ફુગ્ગે છે, સરીર કપે છે, વખતે પસાધાન (લકવો) થઈ આવે છે, મન મગજ નિર્બળ અને છે ઇત્યાદિ અવગુણ ઉપજે છે પરંતુ ઉપર દવા રોગી લક્ષણ પાગલી દવાથી ન થએલ હોય પણ પોતાની મેળે બીજા કારણોથી થએલ હોય ને જો તે સાથ જાત રોગ લક્ષણ મટાડવા હોય તો તે નાને વજનને પારદ ઔષધ અમુક મુદત આપવાથી તે સર્વ પારદના અતિ વજન સેવન વડે જે રોગી ચિન્હો થાય છે તેવા જ પારદ દવા વિના સ્વતંત્ર રીતે થએલા રોગને તેજ પારદ દવાના નાના વજનને દવા વડે મટે છે તેમ હોખીઓપેથી (રોગ સદય ચિકિત્સા) વિસ્તારનાર દૃઢ હોનીમાનનું કહેવું છે

જો ઉપર પ્રમાણે પારદોપથી અતિવજનને લાભોક્ષણ દવાવડે તેના અવગુણ ઉપજે ને જોવામાં આવે તો તેનો રક્તમાં થએલો અધિક સ્થાય દુર કરવા તેજ દરદીને પ્રથમ એમ. સેચ દેવો. તથા તે માટે વજનસર કનકપત્ર ચુરણ (સત્તાર સંજ્ઞા જા, ગા રતી) આપવું. તથા મુખ આવેલું હોય તો ટકણખાર ને દત્તકડીના ડાંગળા કસાવતા રહેવું ખેરીયા કે ખાવલીયા કાયાના પાણીના ડાંગળા કસાવવા, તથા સાકર ટકણખાર જેડીમધ ને કાયાની ઝોળા મુખમાં પણ રખાવવી ને ચાળી તેનો રસ મળે ઉતારી જશે તેથી પારદના અતિ સેવનથી થએલ ઉપદ્રવ કમ થઈ મટી જાય છે આવા ઉપદ્રવ ઉપર સાકર, હીમજ, સોનામુખી ને વરીયાળીની દાકી ર ગા કે ગા સાકર હમેશ રાત્રે સુતી વખતે અમુક મુદત તે લક્ષણો થાત થાય ત્યાં સુધી મેવન કરવી ગુણકારક છે

ઉપદ્રવ-આદિ વિકારની ગરમીના રોગ ઉપર પારદ ઔષધ સર્વોત્તમ-રામજાણુ જમાવેલ છે પરંતુ ઉપદ્રવથી ગરમી વિકાર મટાડવા માટે મોટા વજનના પારદ દવા (સદમપારદ) પારદ ભરમ (કપાલોમેલ) કે રસકપુર અતિ મોટું આવે તેમ ન દેતા બનતાં સુધી તીવ્ર દરદ હોય તો ૫૫ મોટું આવે તેવે વજનને અને દીર્ઘ કે મદ દરદ હોય તો બનતાં સુધી મોટું ન આવે તેવે વજનને પારદ દવા ઝોળા રૂપે નિત્ય રોજ કમ થાય ત્યાં સુધી ગળાવાય છે. પારદ કરપ ચોડા દિવસ પણ મોટે વજનને ૫૫ મુખ આવે તેમ દેવાથી તેનાથી જે જે ગુણ સાથે અવગુણ જમાવ છે તે જો એ નાને વજનને મુખ ન આવે તેમ વધુ દિવસ આપવાથી શીઘ્ર ને દીર્ઘ બેઉ પ્રકારના રોગ મુખ આવવા આદી અવગુણ ન ઉપજતાં તેનાથી ઉપદ્રવ વિકાર આદિ રોગ મટે છે. ઉપદ્રવ વિકારના રોગ ચિન્હ અને પારદના અતિ સેવનના રોગ ચિન્હ સદય ઉપજતાં હોય છે, અને તેથી જ ઉપદ્રવ વિકારમાં પારદ ઔષધ નાને વજનને આપવાથી તે સામે તે તે વિકાર સહન ને આત્મ કરવાની સરીરને સદનતા (ટિવ) ઉભી થવાથી તેવા રોગ મટે છે સીવાય ઉપદ્રવ વિકાર કે બીજા પ્રકારે પારદ દવાથી જે જે રોગો મટે છે તેમાંના મુખ્ય નીચે પ્રમાણે લેખાય છે જેમકે-માધાનાં, આંખનાં, કાનનાં, નાકનાં, મુખનાં, જીભનાં, ગળાનાં અને ચામડીનાં ગરમી મધ કે પ્રણમય દરદ, કોષ, અદરનાં દરદ, વક્ર રોગ, પ્રદર, પ્રમેદ નાડીવજ, મંધીય, પગનાં નળાનો ફુ આવો, વિગ ને ગુદા ઉપરના સદાદ ગરમીના મગા, લાચપગતા તજાની ગરમી, બદ, બાળલાઇ, દરિમદગા, ગરમીજન્ય, અપરમાર, પાતુભાવ, અતિસાર, યવે રાત, દમરોજ, અજપો, ઉન્માદ, મુખ, જીભ ને ગળાનાં તથા ચામડી ને લાચપગતા તજાનાં ૫૫ (અનસર) વડું જોડારે જુનો જઘડો, જુનો ગરડો (સમદળી) પિત્ત, કમગ, લાડકાગર, નપુસકતા ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

પારના ધણા ઓછી કદમાં છે, પણ તેમાં ધણા ખરા ઉપર દરોઆ રોગમાં મુખ્ય વાપરવા માટે, આજના મુરોપિ વધકમાં તેવા તાજા રોગમાં પારદહમ કનજલી, પર્વટી, લીફુલ, (રસસિદ્ધર), બાંડ કપુર, ૪૦ કપાલો મેલ અને તે છુર્ણ રોગોમાં રસકર્પૂર નાને વળને ચોળવામાં આવે છે, બાંડકર્પૂર (કપાલોમેલ) પિત્તાદી રોગ ચના માટે ૩ થી ૪ ઝેન સાકર સાથે રાત્રે જળ વડે લેવરાવવાથી પાછલી રાત્રે ૩ ના બાર મીઠી ઉઝાળી જોળ મેળવી પાવાથી બે ચાર અઝા રોગ થાય છે ને પિત્ત મળાવરોધ ને ગર્ભી કમ થાય છે અને પછી તિન ખરમી વિકાર શાંત કરવાને મટાડવા માટે કપાલોમેલ ૧૦ રતી અને અરીચુ ૨ વાલ એકત્ર મેળવી તેની ૨૦ ગોળી બનાવી દરદના બળાબળ મુજબ બળે પહોરે કે સવાર સાંજ એકક ગોળી જળ વડે ગળાવવામાં આવે છે. અને તેથી ધણું દરી મુખ ન આવતાં કે કુપ મોહુ જ આવતાં જ ઉપર કહેલા ઉપદેશ વિકારજન્ય ગર્ભીનાં સર્વ તિવ દરદ શાંત થઈ જઈને મટે છે, અને ઉપરનાં મદ ને દિર્ધ (વિલખી) દરદને માટે રસકર્પૂરવટી કે કેસરાદિ રસવટીનું અમુક સમય-દરદ મટે ત્યાં સુધી બળે પહોરે કે સવાર સાંજ જોળતું લિખા પછી જળ વડે એકક ગળાવતી બરી રાખવામાં આવે છે. શોષિત રસકપુર, કાથો, ધસેલ મુખક, ત્વવતી, લવિગ અને કેસર, એટલાં વાનાં સમભાગે લધ નોખનેાખાં બારોક કરી પછી એકત્ર મેળવી સરખખાના મૂળના ઘાટા ઉઝાળાને ૧ ખટ દહવાટી તેની ગા, ગા રતીની ગોળીઓ કરતી, અને બાંબે સુકતીને બધ સુકતી ચીથીમા ભરો સાચવવી અને પછી ઉપર કલા મુજબના રોગોમાં તેને ચોળવી, પારદ દવા બાહેર ત્વચાનાં દરદ ઉપર લખાવવા માટે નીચે મુજબ મલમ બનાવવો જમક

પારે ૧. બાગ, બેસનું થીલું ઘી ૨ બાગ અને કોકમ ઘી (કોકિખટર) ૪ બાગ પ્રથમ ખરલમાં કોકમ ઘી વાટી પછી તેમાં પારે નાખી છુટતા જવું ને બેસનું ઘી સમાવતા જવું, એથી ૧ કલાક છુટવાથી તેમાં પારે અદસ્ય થઇ અરમાની રખેા મલમ બનશે તે ઉપદેશ ગર્ભી આદિના તાજા રોગમાં આછો આછો લગાડી નિત્ય એકક વાર ના કે ગા કામ ચોળવો.

સ્વતે સાધુ.

[અનુવાદક — વાડીલાલ કાકુભાઇ સંખવી]

આજકાલ બારતમાં લગભગ ૭૦ થી ૮૦ લાખ સાધુઓ છે, પરંતુ તેથી સમાજનું કલ્યાણ ચલાને બદલે અકલ્યાણ જ થાય છે હિંદુ ધર્મમાં પાતિવ્રત્યનું બારે મહત્વ છે સાધુઓથી મોટામાં મોટી બે ધર્મદાનિ યતી હોય તો તે એજ છે કે, તેઓ ભોગો ભોગો સાધની ઓંચાને ચેલીઓ બનાવી તેના સતીત્વનો નાથ કરે છે ધાર્મિક બહેનોએ આવા પૂર્વ સાધુઓથી બહુ જ સાવધાન રહેવાની જરૂર છે 'ગુર વિના ગાન નહિ અને ગાન વિના સુકિત નહિ' એ ખરે છે અને તે હિંદુમાત્રનું માનવું છે, પરંતુ સુકિતગાન કરાવનાવાળા ગુર આ કલિયુગમાં બહુ જ દુર્લભ છે હકત ગુરમત દેવાથી કાષ કાષને સુકત કરી ચક્રનું નથી બરાબરવાન ત્યાગી સાધુઓથી દેશનો ઉદાર થાય છે, પરંતુ એવા સાધુઓ દાદ ક્યાં છે? હાલના સાધુઓ તો શ્વેતરથો કરતાં પણ વધારે પ્રપચી અને મનધાન્ય પ્રતપાત્રાદિથી ભરપૂર હોય છે

પ્રાચીન કાળમાં એક સાધુ મહાત્મા અષ્ટાક્ષર જ્ઞાનમાં તત્ત્વીન રહેતા હતા તેમના તપોબળથી પ્રસન્ન થઇ એક દર તેના પાસે આવી પૂજવા લાગ્યા કે, મહાત્મા! તમારે શુભચિત્ત છે 'શુ તમારે અવા ઇચ્છા છે કે, તમારા જે રૂપ હશે તેના રાગ માત્ર દૂર થાય ?

સાધુ કહે, નહિ, તે કામ ઇચ્છતું છે હું તેમના કાર્યમાં શા માટે આડાખલરૂપ થાઉં ?
 દેવ કહે, ત્યારે શુ તમે એમ ઇચ્છા છો કે, તમારી કૃપાથી પાતન આત્માઓનો ઉદ્ધાર થાય ?
 સાધુ—કૃપા સાગર ! પરમાત્માના આ સર્વાત્મ આધારને માત્ર કરવાની કુર્ણુદિ કદી પણ મને ન થાય અમ ઇચ્છું છું.

દેવ—ત્યારે શુ તમારી એવી ઇચ્છા છે કે, હું ક્ષમાની મૂર્તિરૂપ બની લોકોનું ચિત્ત ખેંચી લઇ ભગવાનના બેઠવન વધારું ?

સાધુ—ભગવાનનો વૈભવ વધારવાનો મને શુ અધિકાર છે ? તેઓ પોતે જ સર્વ શક્તિ માત્ર હોવાથી પોતાના વૈભવ વધારવાન સમય છે. હું અતી આભાસી કદી ન કરું, કે જેથી લોકોનું જ્ઞાન ભગવાનને ખલ માત્ર તરફ આકર્ષાય

દેવ—ત્યારે તમારો તપ કરવાના ઉદ્દેશ શુ છે ?

સાધુ—હું મારું કર્તવ્યપાલન કરું છું. મારાપર ભગવાનની કૃપા થાય. તેથી વધારે હું કંઇ પણ ઇચ્છતો નથી

દેવ—તે ખરું, પરંતુ હું તમને કોઇ પણ જાતનું વરદાન દીધા વગર અહીંથી નહિ ખસું

સાધુ—જા આપની અતી ઇચ્છાજ છે તો મને એવું વરદાન આપો કે, જેથી મારાથી લોકોનું કલ્યાણ થવું જાય, પરંતુ આ સર્વ મારાપાજ થાય છે, અમ મારા જન્યુવામાં ન આવવું જોઇએ.

દેવતાએ સાધુન અજ વરદાન આપેલું સાધુની હાયાના રૂપથી લોકોનાં દુઃખ, કલેશ સર્વ દૂર થવા લાગ્યા જે વનમા તે સાધુ જાય તે વન લાલુછમ થઇ જતું, સુકાષ્ઠ ગયલાં વૃક્ષો, ફળ, ફૂલ, અને પાદ્માનાથા થઇ જતા, પાણીના ઝરણા નીકળવા લાગતા અને દૂર વાપ આદિ સિંચક પડતા પ્રેમી બની જતા જે ગામમાં તે સાધુ જતા તે ગામના દુઃખી બાળકોના ચહેરા પુરવાની માફક ખાલી હોતા, દુઃખી બાળકોનું દુઃખ અકાચક દૂર થવાના સાથે તે પ્રકાશિત બની જતા અને યુવક તથા વૃદ્ધોના સર્વ ઇચ્છાના તમ લાખુ પૂરું થઇ જતા થાડા દિવસમાં તે લોકોએ તે સાધુનું નામ 'પાવત્ર લાલ' રાખ્યા લાખુ, આ પ્રમાણુ થવા છતાં પણ તે સાધુ મહાત્મા તો જ્ઞાનનંદમાં જ મગ્ન રહ્યા કરતા હતા, તેમન ક્યા શુ થાય છે, તે જાનતી બીજ કૃષ્ણ ખખર જ થતી નહિ

ખરે સાધુ તેજ છે, કે જેના હૃદયમાં કોઇ પણ જાતની વાસના રહી ન હોય. એવાજ સાધુ સદૃશ કહેવા લાયક છે, અને તે માટે જ ભગવાને કહ્યું છે કે,—

‘દુષ્ટાન્તો નૈવ દુષ્ટિઃ સુવનજઠરે સદ્ગુરોક્ષાનસાત્ ।’

અર્થાત—જાનતાના સદૃશ સમાન ત્રિભુવનમાં કોઇ પણ દેવ નથી આશા છે કે, દરેક બહેનો આ કાળકાળમાં સાધુવધારી દુરાચારી નરપશુના ચક્રેથી ક્ષેદમાં રસાતી બચશે અને પોતાના પવિત્ર ધર્મની રક્ષા કરશે.

(નિગમાગમચન્દ્રિકામાંથી)

ગુરદાની પથરીના ફલાજો અને તેની માવજત.

(લખક—વૈદ્ય કાલદાસ (વ. પાપટભાઈ શાસ્ત્રી—ગમનગર)

ઘાતપિત્તકફેસ્તિશ્વત્પુર્યાશ્ચકલાપરા

પ્રાયઃ શ્લેષ્માશ્રયાઃ સર્વા અરમય સ્વુર્યમોપમા (માધવનિવાન)

સાધાર્થ—પથરી, ઘાત પિત્ત અને કફ એ ત્રણ ઘણાયા અને ચોથી વાર્ધયા ઉત્પન્ન થાય છે, ઘણું કરીને પથરીના રાગે કફપ્રધાન હોય છે. બધી જાતની પથરી વમસમાન કામ કરે છે અર્થાત્ મૃત્યુનંતરે જાય છે.

પથરીનું દરદ લાયકર તેમજ દુશ્ચિકિત્સ છે એમ વિદ્વાન્ ગૌલો અને ડોક્ટરો કહે છે તે સર્વાશે સત્ય છે. પથરીનું દરદ કેટલુંક બીજી ચેજવાળું છે અને તમા પશુ ગુરદાની પથરીનું દરદ એ વધારે લાયકર છે સુશ્રુત સાહત્યમા પથરીનું આપરચન કરવા સખધ લખ્યું છે કે પથરીનું આપરચન કરવામા યુધ, ખાસ્ત અને બીજા મહામોનો વચ્ચે શસ્ત્ર કર્મ કરવું પડે છે. આટલે બોલે દરદી પાસેયા લખાવા લાઇ અથવા તો રાગના પરવાના મેળના શસ્ત્રકર્મના ચર્યાત કરવી એ વધારે હલકર છે કમમાં સાદુ થરી એ વદ-જવાન છે.

પુરુષોના શરીરમા પથરી મોટી હોય તો નીકળવા એ બટ્ટી મુરકેન છે. કારણ કે માર્ગ મરો લાખો અને સાકડા છે. બાલક રાજમા કટનાઅંક ઉપાયો પથરીના અદરના હારાને ધીમે ધીમે ઓનાગી નાખ અથવા છીડી રતીના રૂપના ગાગાને બહાર કઢી દે એના લખવા બજુલ છે પરંતુ આપણું બધું પીરજપા અને હનતવા અંક પડી બીજા એમ અનુક્રમે બધા ઉપાયો અજમાવા જાતી તનહ તનજ દરદાયા પશુ પીરજના લાખા દરસી સુધી દાખતુ સેરન કરતા નથી. લાખા દરસાન છડે આરામ થાય અથવા લાયકર દરદમા તમા અઠં દિવસોમાજ આરામ થઇ જાય અથુ છન્છ છે દરદાના આપી જાતના માન્યતાન ટકા આપી કેટલાક ગેલો ઉપચાર કરવા શરૂ કર છે પરંતુ ટૂંક સુદતમા આરામ થયા એ તદ્દન અસંભવત છે.

કહે છે કે પ્રાત રત્નપ્રાય મહાતમા વધેરાજ ઝડુકટ્ટાએ કેટલાએક માણસોની પથરી માત્ર ચક્રપ્રભાનો ગોળાઆ વર્ણ સુધી અદરાવાન રેતાની રૂપમા બહાર કાઢી હતી. વંદ્યુદગણુ અને વીર તરુઆદ અથુ કે જ્યા પથરી જેના દરદ માટ પશુ જ સારા ગણાય છે છતા આ દેશના વૈદોમાં ઘણું ભાગ આ દવાઆ પ્રચારના નથી અને અર્ધ પેદશરત્રમા બીજી પશુ ઘણી અક-સીર દવાઓ છે, કે, જેનો પ્રચાર તદ્દન ઓછા પ્રમાણમા છે.

મે વાચ્યુ છે કે ત્રિકટકના બીજ સાત દિવસ સુધી પીવાથી પથરી તદ્દન ઓગળી જાય છે આપણી ભાષામાં ત્રિકટક એટલે ગોખર કહવાય છે યથાપ ગોખરની મુત્તમુચ્છ, કિનવા અને પેદાખના દરદ ઉપર સારી અસર છે. પરંતુ સાત દિવસના પથરી ગાળવાનું કામ તે દવા કરતી હોય એમ લાગતું નથી તે સિવાયના બીજી ત્રિકટક નામની બીજવાળી ઔષધીને આપણે ઓગળતા નથી ગોખરમાં બીજ નથી એ વધેદ જાણતા હશે કે આવી જાતનું કેટલુંક અધેર ચોસુ જાય છે. પરંતુ તેમાંની કાઇ એકાદ ઔષધી આપણને હાય લાગી જાય તો પથરી ઉપર આશ્ચર્યકારક અસર થાય એમાં કાઈ નવાઇ જેવું નથી.

કેટલીક વાર કેટલાએક વિદ્વાન વધારે હોય, અને તેઓને પોતાનાં આપણે ઉપર પણ વિશ્વાસ હોય પરંતુ બધામાં હોય છે એવી બીજાની દરમ્યાનગીરી ન બની શકાય એ જાતની ખેડને કીધે ધણીવાર તેઓ પોતાના ઉપાયો બતાવતા નથી અથવા બીજાને દરમ્યાને રાખીને પણ આપવા ખુશી હોતા નથી આ તેઓની મોટામાં મોટી બૂન છે કેમતા કસ્યાણુની ખાતર તેઓએ એવી જાતની દવાઓ બતાવી દેવી જોઈએ, પરંતુ કોણ, જાણે શા કારણથી તેઓ બતાવતા નહિ હોય ?

પથરીના દરદ સખધે મને જે અનુભવ થયો છે તે રૂંદ કરું છું. નીચે લખેલી સૂચનાઓ પ્રમાણે દરદીની માવજત કરવી જોઈએ તેની સાથે આ બે નીચે લખેલા ઉકાળાઓ લખુ છું તેને ઉકાળાની રીત પ્રમાણે ઉકાળી દરદીને ચદ્મપ્રભા અથવા એવી બીજી કોઈ પણ દવા સાથે આપવામાં આવે તો પણ સારો ફાયદો થવા સંભવ છે

ઉપચારો.

(૧) દરદીને દરરોજ ગરમ પાણીના પીપમાં એક બે વખત બેસાડવો. બની શકે તો દરદીને બેસાડવાનું પાણી ગરમ કરતી વખતે તેમાં મરચવાના તથા વામનરણુનાં પાન નાખી ગરમ કરવું એનિમાબરિત ચાર દિવસને અંતરે આપવી.

(૨) ઉત્તરણસ્તિ એટલે પેશાબને રસ્તે પિયકારી શાસ્ત્રમાં મુજબ વગેરે રોગોને માટે લખી હોય તે પ્રમાણે આપવી

(૩) બતતાં સુધી દસ્ત કબજ રહે એવો કોઈ પણ જાતનો ખોરાક દરદીને ખાવાં આપવો નહિ.

(૪) સખ્ત કોળ એટલે વાલ, વટાણા એવી ચીજો દરદીને ખાવા આપવી નહિ

(૫) દિવસમાં એક બે વખત દરદીને બજારમાંની ચાહ પીવા આપવી.

(૬) ખોરાકમાં દુધ, જવની કાંજ, કચ્છાનું પાણી, મસુરની ઝાળો, અને બીજાં ભાત સાથે વગેરે લઈકો ખોરાક ખાવા આપવો

(૭) ઉતાવળ કરીને કોઈ દિવસ પણ પથરીનો દરદીને કોઈ પણ પ્રકારનો મુત્તલ જુલાળ (પેશાબ આવે તેવો) આપવો નહિ.

(૮) હમેશાં દરદીના પેશાબ તપાસતાં રહેવું અને તેમાં રેતી, પથ કોઈ જેવો કોઈ પદાર્થ આવે છે કે નહિ તે ઉપર આસખ્યાન રાખ્યો જવું.

(૯) દરદીએ બની શકે તો ચાલવાની, ઘોડે બેસવાની અથવા તો ધણિયાના રસ્તામાં કમાન વગરની ગાડીમાં બેસીને મુસાફરી કરવાની કમરત કરી જોવી. આવી જાતની કસરતથી મળે ભાગે પથરી સરકાને ધીમે ધીમે મુત્તલચક્રમાં આવવી રહેશે.

(૧૦) ગરદા પાસેથી મુત્તલચક્ર તરફ સારી રીતે બાગ દબને હમેશાં ગાંડું તેલ ચોળાવવું

ઉકાળાઓ.

પાષાણુબેદ, અરકુસાનાં પાન, વોલુકાનું પચાળ, કાળીપાટ, હરડે, સુંક, પીપર, મરી, મ્યુરો, નસોતર, ઈદજવ, કાકડીના બીજ, ચીલકાનાં બીજ, ત્રણસ એટલે ઈદનારણીનાં બીજ, જયમાંસી, અજમેા, ઉત્કૃષિકા એટલે કાળીજરી અથવા કનોઈજી રૂંદ, દિગ, અમ્લવેતસ, બે જાતની ભોરી-ગણીના મૂન, હપુષા અને વજ, ઉપરની ત્રેનોઈ દવાઓને ઉકાળી અદર દવા પીની વખતે થોડું થી નાખીને પીવી, અથવા આ દવાઓના ઉકાળા સાથે ચાર ભાગ ખામત મૂન તેમાં ૧ ભાગ

લી પકડ્યું હોય તો તે પણ ધણોજ સારો ફાયદો કરે છે આ દવાનું ચૂર્ણ પણ લાઇ ચકાય છે. વરુણદિગજનો કવાય કરી તેમાં જરા દિગ નાખીને પોવાથી પણ ધણોજ સારો ફાયદો થાય છે ઉપર લખેલી સૂચનાઓ પાનમાં લઇ તેની સાથે નીચે જામ્મા પ્રમાણે દરદીની માનજત કરવા, પણ પથરીના દરદીને માટે ઐવરકર છે

(૧) દરદીને હમેશાં સરગવાના પાન, અને કુનનું સાક્ર, અદર દહીનું પાણી, દિગ અને મીઠું નાખીને ખાવા આપવું અથવા સરગવાના પાનને ખાશી લી અને તેજના વધારમાં વધારવા, અદર દીઝ, મીઠું અને દહીનું પાણી નાખીને તેની કરી તૈયાર કરીને દરદીને ખાવા આપવી

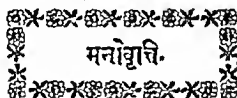
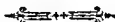
(૨) દરદીને જીતો આસવ પીવા આપવામાં અચ્ચણ નથી ખરે તેને પક્ષીઓના મસિતુ યૂષ પણ આપી શકાય છે

(૩) કટલીકવાર એકથી નિર્મળો ધમીને પાવાથી પણ પથરીના દરદીને સારો લાભ થાય છે.

( ) ઘણું કરીને શુક્રાશ્મી સિત્રાવના દરદોમાં દરદીએ ઓસગ કરવો ન જોઇએ

(૫) વેગ રોકવો નહિ, સુષ્કે ખોરાક ખાવો નહિ આટાના પદાર્થો, વેણુ, બજાયાં, વડા વગેરે ખાવાં નહિ, કમરન કરવી નહિ, અને મનને હમેશાં આનંદમાં રાખવું.

ઉપર પ્રમાણે સારવાર કરવાથી અને દવાનું સેવન કરવાથી પથરીના દરદીને ધણું અંશે આરામ થવા સંભવ છે

[અનુવાદક — વાડીલાલ કાકુભાઇ સંઘવી]

“ મન યથ મનુષ્યાણાં કારણં વચ્ચમોક્ષયૌ ”

મન એજ મનુષ્યોતે બન્ધ અને મોક્ષનું કારણ છે. મનને અનુકૂળ માર્ગમાં જો મનુષ્ય વચ્ચ જાય, તો તે મુક્ત અને પ્રતિકુલ માર્ગમાં લઈ જઈ બદ્ધ થઈ રહે છે. મનની આ વિચિત્ર શક્તિ જોઈ કહેવામાં આવે છે કે, આ અનાદિ અનન્ત સૃષ્ટિ રાજ્યનું કારણ મન જ છે. મનની જે વૃત્તિઓથી જેને એવી ભારે શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે, તે વૃત્તિઓ પણ મનુષ્યીમાં અનન્ત હોય એમાં શું સંદેહ ? મનોવૃત્તિ અનન્ત હોવાથી તેના ભાવ અને ગુણોના પરિણામાનુસાર મોટી મોટી વૃત્તિઓની મોઢા ધાર્મિકાએ અવશ્ય કરવી જોઈએ કેમકે તેના વિચાર દ્વારા તે પોતાના અર્થ કરણની ઉત્પત્તિ કરી રાખે છે સાધારણ રીતે મનુષ્યમાં સ્વાભાવિક ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓ હમેશા જાગ્રત રહ્યા કરે છે એન કરણની પ્રથમ વૃત્તિને મૂઢ કહે છે તે વૃત્તિ તમોગુણની છે, અર્થાત્ ન્યારે મન સત્ અસત્ વિચારરહિત બની નિદ્રા, બ્યાણસ, અને વિસ્મૃતિને આધિન રહી કાંઈને કાંઈ કર્યા કરે છે જેમ લગામ વગરનો ઘોડો અથવા આજસુ મનુષ્યનું ચિત્ત ઉન્નત બની ન્યાં ત્યાં દોડતું કરે છે, તેમ ન્યારે મન ચચળ બની, ન્યાં ત્યાં કર્યા કરે છે, ત્યારે તે વૃત્તિનું નામ ‘મૂઢવૃત્તિ’ કહેવામાં આવે છે.

બીજી વૃત્તિનું નામ ‘ક્ષિપ્ત’ છે તે વૃત્તિ રજોગુણની છે. અર્થાત્ ન્યારે મન કોઈ એક કાર્યમાં જોડાઈ ભુલિતી સહાયથી વિચાર કરી, કોઈ લક્ષ્યનું સાધન કરતું રહે છે જેમ લગામના

યોગાતી તેમજ વિચારવાન અથવા કોઈ માર્ગમા તત્પર પુરૂષના મનની અવસ્થા થાય છે, તે વૃત્તિને ક્ષિપ્તવૃત્તિ કહેવામા આવે છે.

ત્રીથ વૃત્તિનું નામ વિક્ષિપ્ત છે આ વૃત્તિ સત્ત્વગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ જ્યારે સુષ્પ અને દુષ્પના વિચાર અથવા આળસ, તમોગુણ અને રજોગુણની વૃત્તિઓથી રહિત થયેલ વ્યક્તિ થાય છે, ત્યારે તે સત્ત્વગુણની વૃત્તિમા આવે છે આ વૃત્તિ સામાનિક મનુષ્યોમાં વારં વખતે વખતે થવા કરે છે

આ ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓ મર્વ મનુષ્યોમાં ગુણના બેદ પ્રમાણે સાધારણ રીતે થવા છે, અને પોતપોતાના ગુણાનુસાર ન્યૂનાધિક થાય છે આ ત્રણ વૃત્તિઓ મર્વ જીવોમાં રૂપે હોય છે, અને તેના અતિરિક્ત સાધનને માટે બે અમાધારણ વૃત્તિઓ છે

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિઓથી જ્યારે મનુષ્યોનું ચિત્ત વિરક્ત થાય ચિત્તમા કોઈ પ્રકારની વૃત્તિ જ જામવા ન થાય ત્યારે તે અવસ્થાને ચિત્તની નિરુદ્ધાવસ્થા આવે છે અને તે જ યોગનું લક્ષ્ય છે એ નિરુદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાને માટે જે ઉપાય શાસ્ત્રે જ્ઞાતાવસ્થામાં આવેલા છે, અર્થાત્ ચિત્તની સ્વાભાવિક વૃત્તિઓથી જૂદી જ એક નવી જાતની વૃત્તિ કે જે સદૃશના ઉપદેશાનુસાર સાધન કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે વૃત્તિને એકાગ્રવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે, જ્યારે ચિત્તમાં ધ્યાના, ધ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રણ પદાર્થોને અતિરિક્ત યોગે પદાર્થ વગેરે કોઈ પણ રહેતું નથી, અને ધ્યાન દ્વારા ધ્યેય પદાર્થમાં જ જ્ઞાતાનું લક્ષ્ય યોગી જાય છે ત્યારે તે વૃત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે

આ પ્રમાણે ક્ષિપ્ત, વિક્ષિપ્ત અને મૃદુ અત કરણની એ ત્રણ માધારણ વૃત્તિઓ તથા એકાગ્ર અને નિરુદ્ધ એ બે અમાધારણ વૃત્તિઓ મળીને અત કરણની પચ્ચવિધ વૃત્તિઓ થાય છે પરંતુ પ્રથમની ત્રણ વૃત્તિઓ તો સર્વ મનુષ્યોનાં સાધન કથી વગર જ પોતપોતાના અત કરણ અંતુ સાર રહ્યા કરે છે, અને પાછલી બે વૃત્તિઓ સદૃશના ઉપદેશદ્વારા યુક્ત સાધકોને જ પ્રાપ્ત થવા કરે છે એકાગ્રવૃત્તિ સાધન અવસ્થાની છે અને નિરુદ્ધવૃત્તિ સિદ્ધ અવસ્થાની છે, આવી નિરુદ્ધ વૃત્તિની અવસ્થામાં સાધકને સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે

સૂક્ષ્મદર્શી યોગિઓએ જાતિ વિચારથી વૃત્તિઓના પાંચ ભાગ પાડેલ છે, તેના નામ—૧ માણ, વિપર્યાય, રિક્ત્ય નિદ્રા અને રમૃતિ પ્રથમની પ્રમાણ વૃત્તિના યોગિરાજ મહર્ષિ પતિ જ સિદ્ધિએ ત્રણ ભાગ પાડેલ છે—૧ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, ૨ અનુમાન પ્રમાણ અને ૩ આશ્રમ પ્રમાણ જ્યારે યાનેન્દ્રિઓ સાથે કોઈ વસ્તુનું પ્રતક્ષ અથવા વ્યવધાન રહિત સપ્ત થાય અથવા યાનેન્દ્રિ તે વસ્તુનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરે તેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહે છે દાખલા તરીકે—જાઓ સાથે ડીવાનો પ્રકાશ જ્યારે કોઈ વસ્તુનું પૂર્વજ્ઞાન થાય અથવા તે વસ્તુના સ્પર્શને પછે જ્ઞાન થાય તેને અનુમાન પ્રમાણ કહે છે

વસ્તુને જોવા વિના દ્રવ્ય તેના લક્ષણપરથી જ તેનું અનુમાનથી પ્રમાણ કરવામાં આવે, જેમો—દૂર પર્વતમાં ધૂમાગને જેમ્મ અગ્નિનું પ્રમાણ કરવામાં આવે. અને આપે અર્થાત્ સમ રહિત સત્ય પદાર્થને જાણવાવાળા પુરૂષ જે મરવાનાં જોતો ઉપદેશ કરે, અને તેનાં સદ્વાકરોને પ્રમાણ માની શેવ તેને આશ્રમ પ્રમાણ કહે છે આશ્રમ પ્રમાણથી પછીમારે વેતુ પ્રમાણ પણ સિદ્ધ થાય છે જેમો વેદ એ ઈશ નુ વાણ્ય છે, અને તેજાનગરે તે અજ્ઞાન છે

જેથી પદાર્થના વચર્થસ્વરૂપમાં અને મનથી અનુભવ થવાવાળા સ્વરૂપમાં બેઠે થાય તે મિથ્યાજ્ઞાનને વિપર્યાય કહે છે જેમ રાત્રિના રખતે રસમાં ચાટતા મનુષ્યને દોરડું જેમ્મ સર્પની

જ્ઞાન્તિ થાય છે. તેમ શ્રમપૂર્ણ જ્ઞાનને વિષય્યય કહે છે સન્દેહપૂર્ણ જ્ઞાનને યમ વિષય્યય જ્ઞાન સમજવું ઉચિત છે, કેમકે તે જ્ઞાન પણ કમથી શૂન્ય નથી. પ્રમાણ જ્ઞાનથી વિષય્યય જ્ઞાનનું ખંડન થઈ જાય છે.

કદન યજ્ઞ સામગી વિચારદ્વારા જ અસંવિન પદાર્થને સંવિન માનવું તેને ચિદ્વિજ્ઞાન કહે છે કાંઈ જાતની વાત સાંજી તે જાતની સત્યતા અને અમ માનના વિચાર ક્યો વગર જેવું સાંભળ્યું તેવું જ માની લેવું તેને વિહસ્ય કહે છે દાખલા તરીકે-જેમ કહેવામાં આવે છે કે, "પ્રાત કાળમાં સુષદેવ બદાર નંદો છે, અને માત્રે મનાઈ જાય છે." આ વાતને સંભળી સૂર્યની નીકળવાનો અને મનાઈ જવાનો વાગનો રીકાર કરી લેવો તે જ વિહસ્ય જ્ઞાન થયું કહેવાય, કેમકે ખરી રીતે સુષદેવ બદાર નીકળતા નથી અને મૈતાઈ જતા પણ નથી, પરંતુ પૃથ્વીની ગતિથી જ એવું અનુમાન થાય છે આ વિહસ્ય જ્ઞાન પણ પ્રમાણ જ્ઞાનથી નાશ થાય છે.

વૃત્તિઓના અવલંબનના અભાવને નિદ્રા કહે છે. ત્યાં સુધી મનની સાથે વિષયો અવલંબન બની રહે ત્યાં સુધી અતઃકરણની વૃત્તિઓ જાગત રહી શકે છે અતઃકરણમાં તમેયુષ્ણ ત્યારે વધી જાયથી વૃત્તિઓ અવલંબનથી રહી જાય છે, ત્યારે તે વૃત્તિઓની અવ બન ચૂક્યાને નિદ્રા કહે છે, અર્થાત્ સ્વપ્ન સંકેત ગાદી નિદ્રામાં અતઃકરણની વૃત્તિઓનું જડાપણ અવલંબન હેતુ નથી અને તે નિષ્ક્રમ થઈ જાય છે પરંતુ આ પૂર્વ નિદ્રા અવ થાયી કોમ નદિ મમ-ત્વ કે તે વખતે વૃત્તિઓના લોપ થઈ જાય છે કેમકે જાગત થયા પાછા જાગે ને આની ગતિ નિદ્રા લીધી એમ ને જ્ઞાન થાય છે, તે જ્ઞાનથી નિદ્રા થઈ પણ વૃત્તિઓનું નિરવલંબન આ સ્થામાં ઉપસ્થિત રહેવાનું પ્રમાણિત થયું, કેમકે સારી રીતે નિદ્રા લેની વખતે જો અતઃકરણમાં વૃત્તિઓ ઉપસ્થિત ન રહે તો સારી નિદ્રા લેવાનો અટકાવ કોણ કરાવે? પરંતુ નિદ્રામાં જે સ્વપ્ન અવસ્થા થઈ જાય છે, તે યથાર્થ નિદ્રા નથી. સ્વપ્ન અવસ્થા જાગરા અને સુષુપ્તના વચ્ચે એક એવી અવસ્થા છે કે જેમાં જાગત અવ થાની પ્રવૃત્તિ વિષય્ય અને વિહસ્ય એ ત્રણે તત્ત્વની વૃત્તિઓના અનુભવ અતઃકરણના શુદ્ધ ભેદથી થયા કરે છે અને આ પ્રમલેના સ્વપ્ન જ મનુષ્યોને ત્રણ રીતે થયા કરે છે તે ત્રણના નામ-૧ સાત્વિક સ્વપ્ન, ૨ રાજસિક સ્વપ્ન, અને ૩ તામસિક સ્વપ્ન જે ગુણનું ફળ આપે છે તે સાત્વિક સ્વપ્ન કહે છે, અને તેજ વખતની ઉત્તમ અવસ્થા છે જે વખતે સ્વપ્ન અવસ્થામાં રહેતી ત્રણે ત્રણે જાગરામાં પાવેલ પદાર્થો જ દેખાય છે, અને તે અવસ્થા જ સ્વપ્નની મધ્યમ અવસ્થા છે, અને ત્યારે સ્વપ્નમાં ત્રણે ત્રણે વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, ત્યારે કાંઈક વિચિત્ર સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે, ધણે ભણે જવને આવા સ્વપ્ન જ વધારે આવે છે અને તેજ સ્વપ્નની અધમ અવસ્થા છે તાત્પર્ય એજ કે, સ્વપ્નાવસ્થા પ્રમાણ, વિષય્ય અને વિહસ્ય એ ત્રણ વૃત્તિઓથી રહિત નથી, પરંતુ નિદ્રા સ્થા એક સ્વતન્ત્ર વૃત્તિ છે, જેમાં એ ત્રણ વૃત્તિઓ હોતી નથી.

અનુભવ કહ્યું પદાર્થોને અતઃકરણથી દૂર નદિ દરવાની વૃત્તિને રૂપિત કહે છે પ્રમાણ, વિષય્ય અને વિહસ્ય એ ત્રણ જાગરા અવસ્થાની વૃત્તિઓ છે, અને જે વખતે એ ત્રણે જાગરા અવસ્થાની વૃત્તિઓ અતઃકરણમાં હોતી નથી તે વખતનું નામ નિદ્રા છે પરંતુ રૂપિત એ ત્યારે અવસ્થાઓને સ્વરૂપમાં રાખવાવળ વૃત્તિ છે અર્થાત્ એ ત્યારે અવસ્થાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. અતઃકરણને જે સ્વતન્ત્ર અનુભવ થયેલ તેને પોતાનો અનુભવ માની અતઃકરણથી દૂર ન દરવા જેવું, તે જ નામ રૂપિત છે, અથવા અતઃકરણમાં જે કાંઈ અનુભવ થયા કરે છે, તેના સંસ્કારને મરણમાં રાખવાનું નામ રૂપિત છે, અને તેજ પાંચમી વૃત્તિ છે,

તથા ગુણોની મારફત તથા સ્વાભાવિક વૃત્તિઓ અને પાંચ જાતિગત વૃત્તિઓ એ સર્વ ભાવિક મનોવૃત્તિઓ છે. પરંતુ સત્ય અને અસત્યના બેદથી અને પાપ-પુણ્ય રૂપી ફળના ભેદ મનોવૃત્તિઓના બે ભેદ છે.—

૧ ક્ષિણ, અને ૨. અક્ષિણ. જેથી અંતઃકરણને કુપ્પ યામ તે પાપજનક વૃત્તિને વૃત્તિ કહે છે. જેમકે હિંસા, દેવ, ક્રોધ વગેરે. જેથી અંતઃકરણને સુખ યામ તે પુણ્યજનક અક્ષિણ વૃત્તિ કહે છે જેમકે, ગૌરામ્ય, દયા, સરજના વગેરે, પરંતુ આ બન્નેમાં એટલું છે ન્યારે અક્ષિણ વૃત્તિ જાત્રત યામ છે, ત્યારે ક્ષિણ વૃત્તિ દંભાદ જામ છે જેથી જે મા ક્ષિણ વૃત્તિઓ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, તે માણસ પાપી કહેવાય છે પરંતુ ન્યારે ગોદ રસ્તે જવાનું થશે ત્યારે અક્ષિણ વૃત્તિઓને તો દયાવી દેવી જ પડશે, એટલું જ નહિ પણ જાતની વૃત્તિઓને અર્થાત્ અક્ષિણ વૃત્તિઓને પણ ગૌરામ્યથી દયાવી દેવી પડશે ક્ષિણરૂપી તથા સિદ્ધ વૃત્તિથી જીવજલુની અધીગતિ યામ છે, અને અક્ષિણ રૂપી સારિત્વક વૃત્તિઓ દ્વારા જ ગણુની ક્રમોન્નતિ અર્થાત્ ઉર્ધ્વગતિ યામ છે. આ બન્ને વૃત્તિઓના નામ આસુરી સમ્પત્તિ આ દેવી સમ્પત્તિ એમ ગીતારાજમાં શ્રી ભગવાને કહેલ છે. ક્ષિણ વૃત્તિઓ જ પાપરૂપી છે અક્ષિણ વૃત્તિઓ સાક્ષાત્ પુણ્ય ફળ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે આ બન્ને વૃત્તિઓના બેદથી કદાચા સદાચાર, પાપ-પુણ્ય, અને અધર્મ-ધર્મનો વિચાર કરવામાં આવેલ છે પુણ્યાત્મા સાધકગણ, અને ધાર્મિકગણ પોતાના પ્રયત્ન દ્વારા પાપજનક ક્ષિણ વૃત્તિઓને પુણ્યજનક અક્ષિણ વૃત્તિઓથી હમેશા દબાવ્યા કરે છે, અને ક્રમશઃ આ પ્રમાણે વતવાથી તે પુણ્યાત્મા બની જાય છે, ને તેના અંતઃકરણમાંથી પાપજનક ક્ષિણ વૃત્તિઓનો અભાવજ થઈ જાય છે એજ વૃત્તિ સાધનનું રહસ્ય છે *

* (નિમજાગમચન્દ્રિકામાંથી.)

ખપી જવા આવી છે. દુરતજ મગાવી લેલ.

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત-અત્યુત્તમ નવલકથા.

વહુ ઠકુરાણી.

પાકુ પુકું વાચતાં જ્ઞાન, ગમ્મત અને અનંદ મળે છે. કી. રૂ. ૧—૮—૦

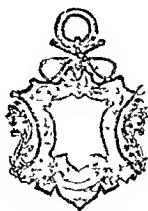
પરીચિન નાઈટસ.

અરેબીયન નાઈટસ જેવીજ રચીક ને આનંદ આપનાર વાર્તાઓનો સંગ્રહ કી. રૂ. ૧—૦—૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—મમદાવાદ.

શીવલાલ દયારામ પંચાલ

સોના ચાંદીના દાગીના
સાચી ગેરંટીથી બનાવ-
નાર તથા વેચનાર.

કારખાનું
બકરી પોળ, ઘર નંબર ૧૨૬૨

અમદાવાદ.

ટેલીફોન નંબર ૫૮
" ઢેકાણું-રતનપોળ, દુકાન
નંબર ૫૨૬૪

અમદાવાદ.

हित वचन.

[संशोधक—प्रादीनाथ झांगुभाउ संघरी—अमरावती.]

૨૨. કરકસરથી બમણું ચાપ અને કંલુસાધથી મોઝણું જાય એ યાદ રાખવું
૨૩ ખંડે સુખ ઝાઝા સોનામા-પૈસામા નથી, પણ જરૂર જોઈએ મળે તેમાં જ છે
૨૪ અર્થ અને ઉદ્ધતાઈ જેમ હાનિકારક છે, તેમ પુણ્યમત કે હાજીરાપણું પણ હાનિ-
કારક છે

૨૫. શુભાવેલા પૈસા પાછા મળી શકે છે, પણ ગણે વખત પાછો મળતો નથી.
૨૬ ગરીબોને અર્થે પરમાર્થનાં કામો કરવા સારું કરી અપમાન સહન કરવું પડે તોપણ
મહાન પ્રભુને ખાતર તે સહન કરવું
૨૭ ચોર બનીને ધનવાન થવું તે કરતાં ધર્મના અર્થે ચાલી ગરીબ રહેવું વધારે સારું છે,
૨૮ જ્યાંસુધી આપણને વિરૂદ્ધ માનવાને કારણ ન મળે ત્યાં સુધી દરેક મનુષ્યને
સારો માનવો.

૨૯. જે સારી/સલાહ સાંભળે છે, તે સલાહ આપનાર કરતાં પણ વધારે માર્યો છે.
૩૦. જે બીજાને સુધારવા ઇચ્છે છે તેણે પ્રથમ જાતે સુધારવું જોઈએ.
૩૧. જે ગરીબ પણ નાતિવાન છે તેજ ખરેખર શ્રીમત છે.
૩૨. જેઓ લગાઈ કરવાને ભૂલી જાય છે, તેઓ મોટી કમાઈ ખોઈ બેસે છે
૩૩ જે વર્તણૂકે કૃં ખીળ પ્રત્યે અવાવવા ઇચ્છુ છું તે વર્તણૂક મારા પ્રત્યે અલાવવામાં
આવે તો મને કેમ ચાપ એ નિરંતર વિચારવાથી હમેશા પાપથી બચાશે
૩૪ જે સુખના સમયમાં લાગણ્યમાં કુ ખતો વિચાર કરીને પ્રથમથી જ ગોઠવણુ કરે છે,
તે સર્વદા સુખી રહે છે

૩૫. જેણે શૂન્યને ભોજન અને નિરાશ્રીતને આશ્રય આપ્યો તેને પુણ્યમા કાંઈ પ્રમાણની
ખામી રહેતી નથી

૩૬. જે પોતાના ધનનો યથાશક્તિ સંકુચણુ કરે છે તેજ ખરો ધનવાન છે.
૩૭. જે અધ્યવસિત રીતે કામ કરે છે, તે છેવટની ઘડી સુધી કામ કરવાનું મુક્તવી
રાખે છે અને આખરે, નિરાશ ચલાતો પ્રસંગ આવે છે.

૩૮ જ્યારે મુશ્કેલ કામ પણ પ્રભુ ઉપર ખરાબ અભિપ્રાય ન રાખે અને સમર્થિવાળો
થાય ત્યારે તેને સ્વચ્છા દિયો. સુખમય, શામ. છે

૩૯. જેની ઇચ્છાઓનો અંત નથી તે ખરેખર નિર્ધન જ છે
૪૦. જેઓ ગરીબ અને આભાગી છે તેમને તેમના માગ્યા કરતાં વધુ આપો.
૪૧. જે સાચું સુખ મેળવવું હોય તો પોતાપણું ભૂલી જવું જોઈએ.
૪૨ જ્યારે જાનથી પ્રભુને ઝોળખાય અને શ્રદ્ધાથી હૃદયમાં તેમનો સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે
જે ઉદ્ધાર થઈ શકે છે.

૪૩ જેની દરકાર કરવાની છે તેને છોડીને માયામાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં અને માયામાં મળ્યા
જનારાં શરીરના કલ્પન સુખની દરકાર ન કરો.

૪૪. જેમ જેમ સુખને માટે વધારે તરફડીયા મારશે તેમ તેમ, માયામાં વધારે
બંધાતા જશે

૪૫. જે પ્રભુએ આપ્યું હોય તો પ્રભુને અર્થે ખરચવામાં હાથ સંકેચશે નહિ, અને જે
ન આપ્યું હોય તો તન-મનથી મહેનત દરવામાં પડત નહીં

૪૬ જે ધર્મ નહિ કરે તો યોચિતો કેળક ઓળે મોટો ધણો વાગી જશે કે જિંદગી
સુધી યાદ કરી રહેશે.

૯૯ સંમારણી સમુદ્ર તરવા ઇચ્છના પુણ્યને પ્રજ્ઞની કથાથી રસતા સેવનવિના બીજો કાંઈ ઉપાય નથી

૧૦૦ સુખની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે સતોતી મનોવૃત્તિ પ્રત્યક્ષ કરવા અને આત્મનિમગ્ન ધારણ કરવા સદા પ્રયાસ કરવો

૧૦૧ સત્વર્તિ એજ સારી અને સાચી વસ્તુ છે, બાકી બધું નાશરત છે

૧૦૨ હમ્મ વખરનો આરામ ભોગવવાની બેગી લાનમનો સર્વથા ત્યાગ કરવો.

૧૦૩ હું અને મારાપણાનો અદ્વિતીય દ્વર કરોને જિતેદિવપણું શીખો એટલે સ્વર્ગીય આનંદ અનુભવશો

૧૦૪ હમેશા ઉંચા આશયથી કામ કરો, ગરીમાઈમાં પણ ઉત્તમ ઉદ્દેશ રાખો.

૧૦૫ હૃદયને યોગ્ય આપનાર મત્સ્યમાત્રમ જેવું બીજું એક પણ પ્રયત્ન માધન નથી

૧૦૬ ક્ષમા એ શરવીરનું અને ઉારતા એ ધર્મિષ્ઠ પુરુષનું આશુભ છે

૧૦૭ જ્ઞાનના મંદિરને બોધવાની અને તેના શ્રમ લગાડારને જીવાસુ માટે ખુલા કરવાની કૃત્તી તે ઇચ્છાશક્તિ છે

૧૦૮ જ્ઞાનના સદુપયોગથી સમારચન કરાશે અને ગેરઉપયોગથી માથું કપાશે.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ પદ. (છી જ)	૨૬૫-૨૭૨
૨ શ્રી. હસ સ્વામી (રા. મેતીલાલ જોડાવાલા મહેતા)	૨૭૩
૩ મુખ્યા મીનાક્ષી (રા. નારાયણ વિદ્યાનંદ મુરુર)	૨૮૨
૪ જીવનીનો આનંદ (રા. વાલીલાલ શાકુભાઈ સપરી)	૨૬૦
૫ સદ્વિચાર સદ્વિચિત્તા (શ્રી હરેન્દ્ર ભગવાન)	૨૬૪
૬ ઉત્તરિનો રાજમાર્ગ (રા. વાલીલાલ શાકુભાઈ સપરી)	૨૦૨
૭ દીપોત્સવીનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય (રા. ચિમનલાલ ખુડાલાલ મહેતા.)	૩૦૩
૮ કાર્યસિદ્ધિના અંતે યનો આનંદ (રા. વાલીલાલ શાકુભાઈ સપરી)	૨૧૪
૯ વૈદ્ય પ્રયોગો (આર્યવૈદ્ય મથુરામ મુંદરજી)	૩૧૫
૧૦ ગુરુ ગેવિસિદ્ધ (તત્ત્વો)	૩૧૭
૧૧ સાંખ્ય વૈદ્યની પરીણા અને ખત્રો (આર્યવૈદ્ય મથુરામ મુંદરજી)	૩૧૬
૧૨ ખરો સાધુ (વાલીલાલ શાકુભાઈ સપરી)	૩૨૩
૧૩ શરવાની પથળી ને તેના કલાને (વૈદ્ય કલિદાસ વિ. પે. પાટલ)	૩૨૫
૧૪ મનોવૃત્તિ (વાલીલાલ શાકુભાઈ સપરી)	૩૨૭
૧૫ દિનચયન	૩૨૨

અ. માસિક જોડાવાલ રેશન કાર્ડ દરેકે અમલમાં લાવવામાં આવેલા પાનાના "સાંધોદય-શ્રી-દીપ એસ.આ." પાનાને ખરૂં ધાપીને તેજ જોડાણથી પાંતે પ્રસિદ્ધ ૬૬

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૭ થું]

રેણુઆરી સને ૧૯૨૦

[અંક ૧૨ મો.

મને કેવા થવું ગમે છે

(મને એવો પરણ્યો લાવે, એ લય)

મુજને એવા થાવુ ગમતુ, જેને વિષે કોઈ ન દમતુ,
જેમાં આવી જે કોઈ શમતુ, [તિ] નિર્ભય થાય, થાય, થાય—
વિષયે રહે ન મન આ બ્રમતુ, મંતવ રહે સ્વરૂપમા રમતુ,
ભણી સઉને હઝિમય નમતુ, પ્રભુ ગુણ ગાય, ગાય, ગાય—
ઈચ્છુ અન્યતુ હિત કરવાની ભગતુ વૃત્તિ મુજમાં,—
અપૂર્વ શાન્તિ સઉને દઉ હું [જેથી] ભયે ગ્રામી સહજમાં,—
ત્રિતાપ લાહ્ય, લાહ્ય, લાહ્ય—
ઈચ્છુ વેગ વધે પ્રતિહિન, પ્રભુ પદ માત ગતિ કરવામાં,
ઈચ્છુશિમુખ કરું ત્વરિત હું, પતિત જનોને ન્યા ત્યા,—
આખી રહાય, રહાય, રહાય.—
મુખની સઉને દહાણી કરીને, પછી મુખ હું પામુ,
કરી વહું ના દૃત-મન-વચને, ઈચ્છેશની રહામુ,
જોમ ન રહાય, રહાય, રહાય ।—
આત્મોદાર કરી સત્સંગ કરી જનને ઉદાર,
પરિણામે શમવાતુ ઈચ્છુ, ન્યા નથી માડ તાર,
તે પદ માહ્ય, માહ્ય, માહ્ય—
શ્રી હ,

જ્ઞાનીનો મહિમા.

(ધન્યાશ્રી)

આણું જીવન સાર, જગતમાં, આણું જીવન સાર.	ટેક
પરમાનંદ-સ્વરૂપે રહેણું, ભામણું ન દરય મોઝાર—	જગ ૦ ૧
પરબ્યોતિતું દર્શન નિર્યે, થાય બહી સંસાર—	જગ ૦ ૨
મન દેવી સંપતથી ભરેલુ થાય પ્રતીત મુખકાર—	જગ ૦ ૩
આમુર ભાવનો લેય ન દીસે, જેમ રવિમા અધકાર—	જગ ૦ ૪
શુદ્ધ સત્વના સૌ ધર્મોથી, શોભે ચિત્ત અપાર—	જગ ૦ ૫
રજસ્તમે શુચના ધર્મોતુ, ભલ નવ રહે લગાર—	જગ ૦ ૬
બધ જે વિલીન થયા થઈ, આનંદનો વિસ્તાર—	જગ ૦ ૭
દરય અસાર સર્વે, મૂક્યુ, ગણ્યુ ગ્રહ અતિસાર—	જગ ૦ ૮

શ્રીમન્નથુરામસામી

સદ્વિચાર લહરીઓ.

[અનુસંધાન ગતીકથી.]

વિચાર પશુ એપી વસ્તુ છે, અને આનંદ બલવાન તથા અત્યંત ઉઝાણુથી મદદ કરાયેલો વિચાર આપણા દિવસના સઘળા સમય ઉપર પોતાની સત્તા પ્રવર્તવે છે, અર્થાત તે વિચારને જ આખો દિવસ મન વિચારી કરે છે. તેથી જ્યારે મન સઘળું આપણા હિતનું જ કાર્ય કરી રહ્યું છે એ પ્રકારના સબલ [Positive] વિચારમાં જ અખડ રહ્યા કરે છે, ત્યારે જે વસ્તુઓ હિતને બદલે કાર્ષ્ણીયનું જ કાર્ય કરતી હોય છે તે પેલા વિચારના-મનના-એખે તરફથી મદદ કરે છે, અને પછી તે પશુ બલવાન મનની પેઠે હિતનું કાર્ય કરવામાં એટલા જ બળ તથા આમદપૂર્વક મગી પડે છે, જે મન નિઃશંકપણે અને અડગપણે હિતને માટે જ વિચારાદિ ક્રિયા કરી કરે છે તે મનને પછી સઘળા જ વસ્તુઓ પોતાના પ્રદેશમાં પોતાના કારણે વિચાર લક્ષ્યને જ સિદ્ધ કરવા તરફ વળી હોય અને તેને અનુસાર જ કાર્ય કરતી હોય એમ લાગે છે

જીવનનાં દુર્બલ તરફે બલવાન પ્રવાહની અદર તણાઈ જાય છે તેથી જો સઘળાને તમારા કારણે ભાગે જ વળેલાં રાખવાં હોય તો, અને સઘળું તમને જ અનુકૂલ રહે એ પ્રકારનું સર્વનું વલણ કરવું હોય તો તમારા ઉદ્દેશમાં જ તમારે સમગ્ર જીવન હોમી દો જે વડે તે ઉદ્દેશ સિદ્ધ થાય એમ હોય તે જ સિદ્ધાંત ઉપર દલતાથી ઉભા રહેા, અને બલવાન બનેા તમારી પીરહાક અશુભના હાજી ગરબી દેશો, તમારો અડગ નિશ્ચય કાણુબર પશુ અશુભના દ્રવ્યને ટકવા નહિ દે તમારે અહિતના કાર્ષ્ણીય જ સંસ્કારને મદદ નહિ કરે, અને તમારો સંકલ્પ-સબલ સંકલ્પ-અનુકૂળના જ સ્વીકાર નહિ કરે તમારા પોતાનામાં જો સઘળું બળ છે તેને યત્નથી બહાર કાઢે

જ્યારે કઈ વિલક્ષણ પ્રસંગ બને છે અથવા કાર્ષ્ણીય કટોકટીનો સમય આવી જાય છે, ત્યારે તેના સમુખ થવાને કાંઈ યોગ્ય મનુષ્યો યત્ન કરતા નથી, અને તે પશુ યોગ્ય યત્ન કરતા નથી. સર્વે મનુષ્યો ધણે મેલ કરે છે. પરંતુ જો પ્રભાણે કરવું જો બળને જ્યારે આપણા અંતરનાં અર્થભાગમાં રાખવાની-પ્રકટાવવાની-અત્યંત છે, ત્યારે તેને આપણે ઉપરના પડમાં આણી દબાવે છીએ એ બળનો આપણે બહારથી ઉપયોગ કરવા માંડીએ છીએ, જ્યારે ખરે જોતાં તે જ પ્રદેશમાંથી આપણા માનસ પ્રદેશમાંથી-ઉપયોગ થવો જોઈએ જ્યાંથી તે બળને જ લાવવામાં આવે છે, ત્યાં તેને અંતર પ્રદેશમાં જ રહેવા દો, અને તેને ત્યાં જ દો અસખ્ય તેને વેગમુ પડ્યું રહેવા ન દેશો, પશુ જ્યાં તેની ક્રિયાની અગત્ય છે, ત્યાં કરવા દો તેને બહારનાં સ્થુલ સાધનોમાં બેગરીને, તેના બળને નકામું વધી સામું આ સ્થુલ સાધન વાપરે અને પેલું સ્થુલ સાધન વાપરે, એમ

વિચારનાં અને એ સાધનોનાં તે મળે જગત ન દેખે, પ્રથમ તેને અનુભવ જ નમરા મનમાં જ પ્રકટાવે, અને મનરૂં જ એ મળે છે ઉપયોગ કરે. મનના અમુક પ્રકારની સ્થિતિ જગતની રાખવામાં એ જળનો ઉપયોગ થતો હોય અને કુમળે કરી બહારના સાધનોમાં કાંઈ પણ જળને વાપરવા અત્યંત નથી. એક વખતે ત્યાં મન જરાજર બલવાન થશે એટલે પછી તમે જમે તે સ્થુલ સાધનમાં તે જળનો ઉપયોગ કરશે તો અડચણ નથી એમ કરવાથી ત્યાં જતા જરૂર છે ત્યાં તે રહેશે અને તેથી થોડા જ સમયમાં તે સ્થળે તે પોતાનો પ્રતાપ દાખવશે. તે નવીન જીવનને પ્રકટાવશે, મન અધિક બલવાન અને તેજસ્વી થશે, અને જે કાર્ય કરવાનું છે તે એ જળનો જમે તેમ ઉપયોગ કરવાથી જે પ્રકારે થયું હોત તેના કરતાં વધારે સારી રીતે થશે એટલું જ નહિ, પરંતુ તે બધું જ અલ્પ આવાસથી થતું જણાશે અને પરિણામ લાભમાં જ આવશે.

x

x

x

x

હૃદય પામવાના ક્રમક્રમર ચાલતા મનને 'અનેક પ્રસંગોમાં ફેટલાક સમયે એવું લાગે છે કે જાણે સામર્થ્યનું અને સિદ્ધિનું સંધર્મ' જાન જતું રહ્યું હોય. શરીરમાં તેને સંધર્મ ખાલી ખાલી અને નિઃસત્વજેવું જણાય છે, અને જાણે તે પોતે કાંઈ જ ન હોય અને જાણે તેના કશું જ ઉપયોગ ન હોય—તે કશું કામનો ન હોય—એવું લાગે છે. આ પ્રકારનું જાન માત્ર ઉપરઉપરનું અને શ્રમ પ્રકટાવી અયોગ્ય માર્ગે દોરી જતાઈ હોય છે, અને તેથી તેને શેષ પણ આદર આપવાની અત્યંત નથી. આવો સમય એ જ સમય છે કે ઉપરના પદ [Upari] ના જીવનને—ખાલ્ય બાપાર કરતી જીવનની કથાને—ચાલે યવાની અત્યંત છે. કેમકે તેમ યવામાં હેતુ એ હોય છે કે તે કાલે આપણા અતરના પ્રદેશમાં કઈ અગત્યની ક્રિયા થતી હોય છે, અને એ મહાન કાર્યને સાધાય કરવા જીવનનાં સધર્મ સામર્થ્ય આપણા અતરની ઉડાણના ભાગપ્રતિ વર્ધ્ય હોય છે, અને ત્યાં કાંઈ સાધાય આપી રવાં હોય છે આવા સમયે જો ખાલ્ય મનને ચાલ રહેવા હજીએ છીએ તો અતરમાં ચાલતા મહત્ કાર્યમાં કશો વિશેષ નહોતો નથી, અને જ્યારે તે કાર્ય થઈ રહે છે, ત્યારે પૂર્વે નહિ અનુભવાયેલું એવું વિશ્લેષ મહત્ સામર્થ્ય અતરમાંથી બહાર બહુકા મારતું નીકળી આવે છે તેથી તેના પ્રસંગે ઉપર ક્યું તે એક જ કર્તવ્ય છે કે આપણે ખાલ્ય પ્રદેશમાં ચાલે થઈ રહેવું, અને ખાલ્ય વિચારોને અનુમોદન ન આપતાં સ્થિરતાને ધારણ કરી રાખવી

x

x

x

+

સંધર્મ વસ્તુએ શુભને માટે જ એકત્ર થઈને ક્રિયા કરી રહી છે, એ પ્રકારના બંધવાનું નિશ્ચયમાં રહેવાથી તમારા શરીરમાં રહેલાં સંધર્મ તરવો તથા સામર્થ્યો તમારા પોતાનામાં રહીને શુભ પ્રયાસ કરશે, અને તેમાં તમારું પોતાનું જ હિત કરશે. આનો અર્થ એ છે કે તમે તમારા સામર્થ્યને, મહાબુધારણ્યક્રિયાને તથા તમારી યોગ્યતાને અત્યંત વધેલી જોશો. અને જે મનુષ્ય પોતાને સામર્થ્ય, મહાબુધારણ્ય શક્તિ તથા મૂલ્ય વા યોગ્યતામાં અખડિતપણે વધતો જતો જુએ છે, તે મનુષ્ય પૂર્વના કરતાં પણ અધિક સારા સંજોગોને પ્રકટાવનારો ધારો—સાધનો—તે સહ-જમા જોઈ શકે છે

*

*

*

*

તમારાથી બનતું સર્વોત્તમ કરવાના નિશ્ચયવાળા યાજો અને જ્યારે તમને એમ લાગે કે તમે કંઈ બૂલ કરી છે, ત્યારે પૂર્વના કરતાં પણ અધિક સાઈ કાર્ય કરવાના નિશ્ચયને કરો. બૂલ જોઈ ગભરાશો નહિ, બૂલ આપણને ગમસવચને માટે આવતી નથી, પણ આપણને સુધારવાને

માટે, આપણી પાસે વધારે માઈ કરાવવાને માટે આવે છે જ્યારે તમે આ નિયમને અનુસરશો ત્યારે તમારાથી બહુ ઓછા દોષો થશે, અને જ્યારે થશે ત્યારે તેનો કાર્ષ પશુ હાનિકારક પરિણામ પકટવા પૂર્વે જ તેને તમે સુધારી શકશો. જે કંઈ આપણને જોઈએ છે, તેના પ્રતિ જ્યારે આપણા જીવનના સમગ્ર અશક્તિત ધસારો કરીએ છીએ, ત્યારે આપણે તેને સત્વર મેળવી શકીએ છીએ અને જીવનના સમગ્ર અશક્તિત ધસારો કરવો, એટલે જે કામ કરતા હોઈએ તે સંપૂર્ણ અંશે સર્વોત્તમ કરવું એ છે.

* * * *

તમારે જે અધિક અને અધિક કાર્યદક્ષ (Competent) થવું હોય તો સૌથી અગત્ય એ છે કે તમારા સ્વભાવ વા પ્રકૃતિમાં જે કંઈ ગુણરૂપે સર્વોત્તમ રહ્યું હોય તેને બહાર પ્રકટમાં આણવું અને એ પ્રકારે તમારામાં રહેલા સર્વોત્તમનો આવિષ્કારમાં અત્યંત સરસ માર્ગ એ છે કે તમે હાલ જે કાર્ય કરતા હો તેમાં રસ ઉપગમવો કોઈપણ મનુષ્ય તેના કાર્યમાં બેદરકાર રહીને પોતાના કર્તવ્યને ઘ્રંટત ન્યાય આપે છે, એમ કહી શકાતું નથી જે મન બેદરકાર, ઉદ્વેગ અથવા બંધ વિનાનું હોય છે, તે પોતાની જ શક્તિઓને દુર્બલ કરે છે, અને પોતાની મહાધૂધારણશક્તિને ધટાડે છે એથી ઉલટું જે મનુષ્ય તેણે સ્વીકારેલા ઉદ્યમમાં અત્યંત રસવૃત્તિ રાખે છે તે તેની તનમન ની સધળી શક્તિઓની વૃદ્ધિ કરે છે પોતે જે જે કાર્ય કરતો હોય તે સર્વમાં તીવ્ર રસને પ્રકટાવવાથી એકાગ્રતાનું બલ પશુ વધે છે, ખરું જોતાં એકાગ્રતાને સિદ્ધ કરવાની તે એક કુદરતી પદ્ધતિ હોય છે તે હમેશાં સર્વોત્તમ હોય છે.

* * * *

ગમે તે આવે અથવા ગમે તે ન આવે તોપણ તમારે કોઈ પશુ રીતે ધારેલું કાર્ય કરવું જ છે, એવા નિશ્ચયને અગ્રગણ્ય ધારણ કરી રાખો, અને તેમાંથી લેશ પશુ ચસો નહિ. જે ઉચ્ચ ઉદ્દેશને તમે સ્વીકાર્યો હોય તેને કોઈ પશુ ઉપાયે કરીને સિદ્ધ કરવો એ આગતનું અત્યંત તીવ્રપણે પાલન કરના નીચે ઉતરી આવવાના દશી અમત્ય નથી તમારા પોતાનામાં વિશ્વાસ વાળો થવો તમારામાં જે કંઈ સર્વોત્તમ જીજ્ઞાસુ, તેમાં વિશ્વાસનીય બનવો અને આજ સુધી તમારું કરેલું સર્વસ્વ નિષ્ફલતામાં પરિણામને પામ્યું હોય તો પશુ એક ક્ષણભર પશુ તમારા પોતાનામાંથી શક્તિને હઠાવશો નહિ તમારા સમગ્ર અશક્તિ સર્વનો જય કરવાનું, સર્વ સિદ્ધ કરવાનું અને સર્વને અનુભવવાનું પૂર્ણ પ્રમાણમાં બળ છે તેથી દિવસ અને રાત્રિ તમારી પોતાની સાથે-તમારા સમગ્ર અશક્તિ સાથે-અખડિતપણે રહો, અને તમારા તે સમગ્ર અશક્તિ તમારી સાથે રહેશે. અને થોડાજ સમયમાં તમે ઉભય ઉન્નતિના પરાવધિને પામશો.

જોઈએ છીએ

અમારા દારખાનામાં બનેલી અનુભવસિદ્ધ દેશી વનસ્પતિની દવાઓ વેચવા માટે ગામ એજ ટો જોઈએ છીએ. પોતાનો કામ ધંધા સાથે માત્ર આ દવાની બહામણ કરવાથી સારો ફાયદો-દર માસે ત્રીસથી પચાસ રૂપિયા કમાઈ શકે છે એજ ટ વચા હજારે ૦-૧-૦ ની ટીકીટ બીડી ખુલાસો મગાવવો.

દવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ.

પરોપકાર અને સહૃદયતા.

(અનુવાદક-વાલીલાલ ઠાકુરમાર્ગ સંપત્રી)

જરૂર પડે ઉત્સાહ બતાવી જેટલું કામ લેવું હોય તેટલું કામ પોતાના માણસ પાસેથી લઇ શકાય છે, અને તેથી તે માણસને કદી ખોટું પણ નહિ લાગે. તેથી વળી એક મોટા લાભ એ થાય છે કે બીજાનો ઉત્સાહ વધારવાથી, તેની પ્રશ્નસા કનવાથી અને તેના સદૃશ્યો વાર વાર માદ કરવાથી પોતાના મનમાં ખરાબ વિચારોનો પ્રવેશ થઇ શકતો નથી, હૃદયપર કષાય અને વાસનાનો કાળો પડો પડતો નથી, આત્મા ઉન્નતિના શિખરપર ચડે છે અને મુક્તિનું દાર સન્નિધિ દેખાય છે.

જે મહાપુરુષોનું હૃદય ઉદાર છે, અને જે હમેશા બીજા પ્રત્યે ઉપકાર કર્યા કરે છે, તેને સંસારી લોકો પોતાનો રક્ષક સમજે છે, અને તેના પ્રતિ પ્રેમ અને માનની નજરથી જુએ છે. તેને જોઇ નિર્જાળથી નિર્જાળ મનુષ્યમાં પણ બળ આવે છે, તેના અદ્વિતીય દર થાય છે, અને હૃદય આત્મદ્યુક્ત બની જાય છે, અને તે એમ સમજે છે કે, તેની રક્ષાને માટે ઇશ્વરનો અવતાર તેના દાર પર આવેલ છે, અને હવે તેથી કાર્મણ જાતનો કાચ રહ્યો નથી.

પરંતુ ખેદની વાત છે કે, દુનિયામાં આજના વખતમાં આના માણસો બહુ જ ઓછા હોય છે. આજકાલ એવા માણસો જાતમાં આવે છે કે, જે એક બીજાની નિંદા કરવામાં પોતાનું મહત્ત્વ સમજે છે આવી રિશ્તિ જોઇને જ એક વિદ્વાને કહ્યું હતું કે, અમે કલિયુગની નકામી નિન્દા કરીએ છીએ. નાના જીવમાં પણ પરમાત્માની રક્તિ વિદ્યમાન છે, અને કાપરમાં કાપર મનુષ્યમાં પણ અન્નત બળ ભરેલું હોય છે તો આજે જ ફરી આ દુનિયાપર સત્યયુગ દેશાર્ષ થકે છે.

ફક્ત કોઇ માણસની બાજુ આકૃતિને જોઇ તેની બાબતમાં ખરાબ વિચાર કરવા એ મૂર્ખતા છે કોઇ માણસે કાટ્યાવૃત્ત્યા કપડાં પહેવાં હોય, કપરમાં મતીન હોય પરંતુ તેના વિચાર ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ હોય છે તેના હૃદયમાં ક્યા અને પરોપકારિતાના કાચ હોઇ તે શુદ્ધ હૃદયથી મનુષ્ય જાતનો શુભ ચિત્તક હોય છે.

માટે એટલું તો અવશ્ય જ્ઞાનમાં રાખવું કે, કોઇની બાબતમાં પણ મનમાં ખરાબ વિચાર ન લાવવા માઠ રાખો કે, મનુષ્ય એ ઇશ્વરનું રૂપ છે ઇશ્વરે મનુષ્યને પોતાના જ સ્વરૂપ પ્રમાણે બનાવેલ છે. અને ઇશ્વર પ્રમાણે જ દરેક મનુષ્યે યવ જોઇએ જે માણસો બીજાની નિંદા કરે છે, તેના રોષ બોળતો ફરે છે, અને તેના પ્રત્યે વૃદ્ધ દષ્ટિથી જુએ છે, તે ઇશ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને મનુષ્ય જાતને કેલકિત કરે છે.

સર્વ સાથે પ્રેમથી વર્તો મનુષ્ય માત્રને પોતાના મિત્ર તરીકે ગણો નિર્ધનમાં નિર્ધન અને દુર્બળમાં દુર્બળ માણસને પણ બનતી મદદ કરો, બીજાને મદદ કરવી અને તેને લાભ થાય તેમ

કરવું એ પોતાનું ખાસ કર્તવ્ય સમજે. જે નિર્ધન હોય તેને ધન આપી, જે નિર્જાળ હોય તેને જગ આપી અને જે અસદાય હોય તેને સદાયતા આપી પોતાના ધર્મનું પાલન કરે. જે ભોમ કુખી અને વિપતિથી ઘેરાયેલ હોય તેના કુખ દૂર કરે. ઇશ્વરે માણસને હિંમત હૃદયવાળા બનાવેલ છે, જેથી તેણે ઉદાર રહેવું જોઈએ. તેની કષ્ટિમાં સસાર અને સસારનાં પ્રાણી ઝુંદર હોવાં જોઈએ અને સર્વત્ર પ્રેમનું જ સામ્રાજ્ય જણાવી દેવું જોઈએ. ન્યારે મનુષ્યની આવી અવસ્થા થઈ જતી ત્યારે તેનું જીવન આનંદમય થઈ જશે, અને તે તુરંતજ મુક્તિના માર્ગ પર આરૂઢ થઈ ભક્તિમાં લીન થઈ જશે. આથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે, જીમ્નનું કલ્યાણ કરવામાં પોતાનું કલ્યાણ થાય છે, તથા જીમ્નનું સારૂ ઇન્દ્રિયમાં પોતાનું જ સારૂ થાય છે. “કર ભણા, હોગા બના” એ કહેવન જન પ્રસિદ્ધ છે. મદાત્માઓએ કહ્યું છે કે, જો તમારી પાસે કોઈને દેવા જેટલું ધન ન હોય તો કંઈ નહિ, પરંતુ પોતાની જાતથી અને તેટલી મદદ કરો, દયાય શરીરથી પણ ન અને તો માત્ર શબ્દથી પણ જીમ્નને લાભ થાય તેમ કરો, અને તેમ પણ ન અને તો પોતાના મનમાં જીમ્નનું સારૂ થાય તેવી ભાવના અને તેનું સારૂ થાય તેવું ચિંતવન કર્યાં કરો.

[ઘા. દયાચન્દ્ર. શ્રી ૫.]

કાયદાનો શિક્ષક

યાને શેજદારી, રેવન્યુ અને દિવાની કાયદાઓનું જ્ઞાન (ત્રીજી આવૃત્તિ.)

એ નામનું પુસ્તક છપાવ્યું હતું તે એટલું જાણ લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે કે તેની હસ્તે નકલો શોડાજ વખતમાં ખપી ગઈ છે. માટે રેજાસર મગાવી લઈ લાભ મેળવવો પૂરું લગભગ બારસો ઉપગત-પાકું સોનેરી પુકું, કીંમત ફક્ત ૧૦-૦-૦

ખપી જવા આવી છે તુરંતજ મગાવી લે.

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત-અત્યુત્તમ નવલકથા.

વહુ ઠકરાણી.

થાકુ પુકું વાંચતાં જ્ઞાન, ગમ્મત અને જ્ઞાન મળે છે કી. રૂ. ૧-૮-૦.

પર્શીઅન નાઈટસ

અરેબીયન નાઈટસ જેવીજ રસીક ને જ્ઞાન આપનાર વાર્તાઓનો સંગ્રહ કી. રૂ. ૧-૦-૦

રાજર્ષી—સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરકૃત નવલકથા કી. રૂ. ૧-૮-૦.

તપસ્વી રાજકુમાર—પર્શીઅન અનુસંધાન-અત્યુત્તમ વાર્તા કી. રૂ. ૧-૮-૦

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યેદય-અમદાવાદ.

મનુષ્યે હંમેશાં આગલ વધવું જોઈએ.

અનુમધ્યાન ગનાકથી

મનુષ્ય પોતાના પ્રયત્નમાં જો તે શ્રદ્ધાપૂર્વક મંડ્યો રહે છે તોજ ટકી શકે છે તેનું મન જીગડમ હોય છે તો તે કષ્ટપણ કામ કરી શકતો નથી શ્રદ્ધા જ આપણા હિમગને કાયમ ટકાવી શકે છે કામ કરવાનું ખરું સામર્થ્ય પણ શ્રદ્ધાજ આપી શકે છે મહાન કાર્યો જે અસંભવિત સરખા જણાય છે તે પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક પ્રયત્ન કરવાથી સિદ્ધ થઈ શકે છે

આગળ વધવાની ઇચ્છા રાખનાર મનુષ્યે પોતાના પ્રયત્નમાં શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ મનુષ્યનામાં કોઈપણ કડીન કાર્યને સિદ્ધ કરવાનું બળ હોય છે, શ્રદ્ધા એ મનુષ્યને પોતાના કાર્ય ઉપર દબા પૂર્વક જમાવી શકે છે શ્રદ્ધાથી મનુષ્ય નિરાશામય અધેકારમાં રહેવા છતાં પણ આશાના પ્રકાશની ઝલતક જાણી શકે છે શ્રદ્ધા મનુષ્યને વિપત્તિને સહન કરવાનું ધૈર્ય આપે છે તેદુ ખમાં પણ મનુષ્યને આનંદના સુખનું સ્વપ્ન બતાવે છે તે દરિદ્રતા પાકામાં ફેરવા મનુષ્યને આશ્વાસન આપ્યા કરે છે, મનુષ્ય જ્યારે દરિદ્ર થઈ જાય છે અને તેના છંદિત્રો પણ તેના તરફ જોતા નથી અને તેનું હૃદય છિન્નહિન્ન થઈ જાય છે, તે વખતે તેને તે સ્થિતિમાંથી શ્રદ્ધા બચાવે છે તેથી તે લાખે વિપત્તિથી ઘેરાવા છતાં પણ તેનામાં નવું બળ પામે છે પણ જે કાર્ય કરવાનું હાથમાં લીધું હોય તે કાર્ય અવશ્ય સિદ્ધ થશેજ એવી રહ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ

શ્રદ્ધાજ મનુષ્યને પોતાના કાર્યપ્રતિ દોરવાના વેગને પ્રકટાવે છે તે આપણી આત્મમંદ્રિય છે, તેજ આપણી આધ્યાત્મિક અતદૃષ્ટિ છે તે આપણા માર્ગને બતાવનાર છે, તેજ આપણા માર્ગમાં આવનાર વિઘ્નોને દૂર કરે છે

આ જગતમાં જે જે મહાન આવિષ્કારો થયા છે, નવી નવી વાતો નીકળેલી છે, અદ્ભૂત કાર્યો થઈ રહ્યાં છે તે સર્વ શ્રદ્ધાનાજ ફળરૂપ છે જે મનુષ્યના અત કરેલુમા શ્રદ્ધા દ્રઢ થએલી હોય છે તેના ભાવધ્વની ચિતા હોતી જ નથી આત્મવિશ્વાસરાજો માણસ હજારો વિપત્તિઓની સામે થઈ તેના ઉપર જય મેળવી શકે છે દ્રબ્ધહીન મનુષ્ય શ્રદ્ધાપુકત પ્રયત્નથી દ્રબ્ધવાન બને છે. જ્યારે કેટલાક શ્રદ્ધાહીન પ્રત્યક્ષે, શ્રદ્ધા વગર પાપમાઘ બની જાય છે, આપણે જો, એમ માનતા હોઈએ કે અમે મહાન કાર્ય કરી શકીશું જ તો આપણે કોઈ કરી શકીએ છીએ

જ્યારે આપણે ઈશ્વરના અંશરૂપ છીએ, આપણામાં આત્મા વિરાજ રહેલ છે એમ માનીએ છીએ તો પછી આપણે સકલસામર્થ્ય સપન્ન પરમાત્માના અનંત સામર્થ્યને આપણામા કેમ પ્રકટ ન કરી શકીએ માત્ર આપણા સામર્થ્યમાં આપણને શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ. શ્રદ્ધાથી સર્વ કોઈ સિદ્ધ થાય છે આપણામાં આ સામર્થ્યને પ્રકટ કરવાનું બળ રહેલું છે પણ માત્ર અશ્રદ્ધા હોવાથી જ આપણે તે પ્રકટ કરી શકતા નથી

પણ મનુષ્યો કલાસ અને દુખી બેવામાં આવે છે તેઓ પોતાને હીન અને દરીદ્રી જ માનતા હોવાથી આગળ વધી શકતા નથી મનુષ્યે હંમેશાં ઉચ્ચાશમાં બનવું જોઈએ તે હાલ જે સ્થિતિમાં હોય તેના કરતાં કષ્ટિ ક્ષતમ સ્થિતિને માટે તે લાલકજ છે એમ માનીને આગળ પ્રયત્ન કર્યા કરવો જોઈએ જ્યારે અન્ય મનુષ્યો મહાન કાર્યો કરી શકે છે તો પછી આપણે આપણો અધિકાર એછો કેમ આકલો ! આપણે પણ મહાન કાર્યો કરવાને શક્તિમાન છીએ એમ માનીને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દિવ પ્રતિદિવ શ્રદ્ધાપુકત પ્રયત્ન કરતા રહેવાથી મનુષ્ય આ-

ગળ વધી શકે છે. ધણા માણસો એમ સમજે છે કે સર્વ પ્રારબ્ધાધિન બન્યા ભય છે, આપણે આજ સ્થિતિને લાયક છીએ તેથી આગળ ચસી શકીએ તેમ નથી આમ નિરાશ થઈ પોતાની સ્થિતિ સુધરી શકે નહિ એમ માની દાય જોડી બેસી રહો હમેશા કુ ખતાજ ઉદગારો કદાચા કરે છે, આવા માણસો ન્યાં હોય છે ત્યાના ત્યાં જ રહે છે તેઓ જરા પણ આગળ વધી શકતા નથી

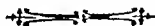
મનુષ્ય જે પ્રમાણમાં પોતાના આત્મા ઉપર શ્રદ્ધા રાખતો હોય છે તે પ્રમાણમાં આત્મજ વધી શકે છે. નિયમસર શ્રદ્ધાયુક્ત પ્રયત્ન કરવાથી જ મનુષ્ય પોતાની વર્તમાન સ્થિતિને બદલી શકે છે, તેણે પોતાને હલકા કે નીચ કલ્પના ન જોઈએ પોતાનામા કાંઈ બળ નથી, હવે શો ઉપાય કરવો, આ કામ મારાથી બની શકશે નહિ, વિગેરે વિચારો કપાં કરવાથી મનુષ્ય નિરાશ થઈ દીવો ઢગ થઈ ભય છે પણ જો આપણે આપણા આત્મજન ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખતા હોઈશું અને આપણામાં ઉભી શક્તિ અને યોગ્યતા છે જ એમ માનતા હોઈશું તો આપણી માનસીક શક્તિઓ ઉપર મદદ ઉદાર અને દિવ્ય પ્રભાવ પડ્યા વિના રહેવાનો જ નહિ

આપણે જોઈશું તો આજે જગતમાં ધણા માણસો કુ ખી સ્થિતિમાં રહ્યા જણાશે તે માત્ર અશ્રદ્ધાથી જ ધણા માણસોમા કામ કરવાની શક્તિ તો હોય છે પણ માત્ર આત્મશ્રદ્ધાની ખામીને લીધે કાંઈ કરી શકતા નથી અને તેથી ધણી વાર કાર્ય કરવા છતાં તેમાં તેમને નિષ્ફળતા મળ્યા કરે છે મનુષ્યે માત્ર પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખતાં થીબવ જોઈએ મદદાન કાર્યો કરવાની પોતાનામાં શક્તિ છે જ એમ દૃઢ શ્રદ્ધાપૂર્વક માનવું જોઈએ આથી પોતાનામાં શ્રદ્ધા રાખ્યા કરવાથી આપણી માનસીક શક્તિઓ વિકાસ પામે છે, અને ગમે તેવું કડીન કાર્ય પણ આપણે કરી શકીએ છીએ

આપણે આપણને જેવા માનતા હોઈએ છીએ તેવું જ આપણામાં સામર્થ્ય પ્રકટ થાય છે જો કાંઈ બળવાન અને પ્રતિભાશાળી મનુષ્ય પણ પોતાને હુદ્દ માનવા માંડશે તો તે જ દાણથી તેની શક્તિ પણ હુદ્દ થઈ જશે અને જે નકાના કાર્યો તે પ્રથમ કરતો હતો તે પછી કરી શકશે નહિ ન્યાં સુધી તે પોતપોતાને મદદાન માની શકતો નથી ત્યાં સુધી તેને અધોગતિ થયાં જ કરે છે માણસ પોતાનામાં જોઈતી યોગ્યતા માને છે તે પ્રમાણમાં જ કળને પ્રકટ કરે છે. જે કાર્ય કરવું તે શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવું જોઈએ, અને કાર્યનું કળ પ્રકટતાં સુધી ધૈર્ય રાખી પ્રયત્નો કર્યા જ કરવા જોઈએ

જેમ અને તેમ આપણા વિચારો ઉચ્ચ કરવા, બોલવું તેવું જ વર્તવું. વર્તન આદર્શમય હોવું જોઈએ આપણી વર્તણૂક એવી હોવી જોઈએ કે જેનું અનુકરણ કરવાની અન્યને ઇચ્છા થાય તોજ આપણે જે કાંઈ બોલીએ તેના અન્યના ઉપર પ્રભાવ પડી શકે છે. હમેશાં આપણે આગળ વધવાનો નિશ્ચય અડગ કરી રાખવો જોઈએ. આગળ વધનાર મનુષ્યજ વધાર્યું સુખ તે મેળવી શકે છે, પોતાના પ્રયત્નમાં શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ રાખવાથીજ તે મિદ્ધ થઈ શકે છે.

જે મનુષ્યે આગળ વધવું જ હોય તેમણે હમેશા પોતાના પાપી વ્યવહારને નિયમસર શ્રદ્ધા પૂર્વક સાધ્યા કરવા અને વ્યવહારની સાથે પરમાર્થને પણ સિદ્ધ કરવા વલ્લયીત થવું. જો વ્યવહાર ઉચ્ચપણે આપણ સિદ્ધ કરી શકીએ તોજ પરમાર્થ ઉત્તમપણે સાધી શકીએ છીએ જો પ્રકારના પ્રયત્નમાં મનુષ્યે પોતાના આત્મજન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ અને આ પ્રમાણે વિશ્વાસ રાખી હમેશાં નિયમસર આગળ પ્રયત્ન કરવાથી મનુષ્ય કોઈપણ કાર્ય સહેલાઈથી સિદ્ધ કરી શકે છે અને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી આગળ વધી શકે છે

સન્ધોપાસનાનું રહસ્ય.

વિશ્વંભરો જ્ઞાનમય પરેશો । જગન્મયોઽનંતગુણપ્રકાશ ।

નારાધિતો નાઽપિ ધૃતો ન યોગે । ઘૃયા ગતં તસ્ય નરસ્ય જોવિતમ્ ॥

—શ્રીયુક્તાચાર્ય

વૈદિક ધર્મનો હેતુ સાધ્ય કરી લેવા સારૂ ધર્મશાસ્ત્રોએ ને કર્મો આવશ્યક તરીકે કહેલાં છે તેમાં સંધ્યા એ પ્રત્યેક જીવનું મુખ્ય તેમજ અવશ્ય કર્તવ્યકર્મ છે

‘ઋષયો દીર્ઘિત્વચારવાદીર્ઘમાયુરવાપ્નુયુઃ ।

પ્રજા યશશ્ચ કીર્તિં ચ બ્રહ્મવર્ચસમેવ ચ ॥’

—મનુસ્મૃતિ-૪-૧૬

એટલે, ઋષિઓએ દીર્ઘકાળ પર્વત સંધ્યોપાસન કરવાથી તેમને, દીર્ઘાયુષ્ય, આરોગ્ય, અમોષતાન, યશ, કીર્તિ અને બ્રહ્મનેજ અથવા બ્રાહ્મીસ્થિતિનો સાબંધો, એવો ધર્મશાસ્ત્રમાં આ કર્મના ફળ સ્વરૂપેનો નિર્ણય છે । અને વૈદિક અથવા પારમાર્થિક ઉત્કર્ષને આ બાબત વિશેષ મહત્વની હોવાને લીધે તેની પ્રાપ્તિ કરી લેવી એજ જીવન અર્થસાધક છે । વૈદિક ધર્મ-શાસ્ત્રની રચના નિર્માણના તાત્વિક અને ત્રિદાતાવાદિત સિદ્ધાંતો ઉપર યોજાઈ છે અતએવ, આ લાભ ગમે ત્યારે અને ગમે તેનાથી મેળવી શકાય । અર્થાત આ ઉદ્યોગ સરજાજ માર્ગે થવો જોઈએ ।

‘સૂધ્યા’ એ પરબ્રહ્મોપાસના હોષ ‘ધ્યાન’ એ તેનો માર્ગ છે એનેજ ધ્યાનયોગ અથવા રાજયોગ કહે છે ધ્યાનોપાસનાની તમામ ધમારત શુદ્ધાંત કરજીના શુદ્ધ ચિત્તા-પાયા ઉપર ઉભી કરવાની હોય છે “અત કરજી પૂર્ણ એકાગ્ર અ । સ્થિર યથા સિવાય પરમાત્મ-સ્વરૂપનો યથાર્થ જોષ થતો નથી, અને આ એકાગ્રતા અથવા સ્થિરતા, અત કરજી શુદ્ધ યથા સિવાય થવી શક્ય નથી” —આવે ઉપાસના શાસ્ત્રનો નિર્ણય છે આથી પ્રથમ અત કરજીની શુદ્ધિ કરવી એ ઉપાસનાસિદ્ધિને અત્યંત આવશ્યક છે, ‘અત કરજી આ સાત્ત્વિક, રાજસ અને તામસ આ ત્રિગુણાત્મક વૃત્તિજન્ય બીજોનો જાણે એક સમુદ્ર હોષ, તે વ્રાતને અનુકૂળ એવા નાનાવિષ વિષયોનો અથવા વિષય-ચાસનાઓનો ક્ષણેકાલે તેના ઉપર આધાન યર્થ, તેના ઉપર વૃત્તિસ્થ તરંગ હો છે અને એથી તે અસ્થિર-સુખ-આય છે, અર્થાત સ્થિર અને એકાગ્ર થતો નથી. તેમાં સત્ત્વગુણ આ જ્ઞાન, વિવેક અને આનંદનો ઘોતક અતએવ દ્વિનકર, અને રજોગુણ તેમજ તમેગુણ એ અનુક્રમે અત કરજીમાં વિશેષ અને મૂઢતા ઉત્પન્ન કરનારા અતએવ ધાતક છે, એમ શાસ્ત્રોએ કહ્યું છે —(ભ ગીતા ૧૪) ઉપાસનાસિદ્ધિના માર્ગમાં સત્ત્વગુણનો ઉપયોગ આધિજાની લાક્ષણીક નેવો ચોપ છે આથી અત કરજીને સત્ત્વગુણ પ્રધાન બનાવવું એ ઉપાસના શાસ્ત્રમાં ઇષ્ટ માન્યું છે અને શાસ્ત્રોએ તેનેજ અત કરજીની શુદ્ધિ કહી છે ।

ચિત્તની ઉપર ક્ષણે ક્ષણે ઉત્પન્ન થતી જ્ઞાનેષ્ટ ડેમણે નિરોધ કરવો-રોકવી અથવા એકાગ્ર કરવી-આ ‘યોગ’ (યુગ=મળવું, મેળવવું જોડવું) યોગના અભ્યાસથી ચિત્ત નિરોધ અને સત્ત્વગુણસંપન્ન બની, વિવેક જ્ઞાનની જ્યોત પ્રદીપ થાય છે. (પાત-યોગ) પતર્જલીએ યોગ સિદ્ધિને માટે—“યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન, મમાધિ” આ આઠ અંગોનો અથવા પાચરીઓનો એક સર્વમાન્ય એવો સાધન માર્ગ અભ્યાસને આવશ્યક તરીકે બનાવેલો છે કૃમચ આ પાચરીએ રડે અભ્યાસ કરવાથી ચિત્ત કાર્યક્ષમ બની યોગની સિદ્ધિ થાય છે ‘સૂધ્યા’ આ રાજયોગજ હોવાથી મુગ્ર મથના આધારે આ બાબતમાં યોગીક માહિતી

(૪) પ્રાણાયમ — (પ્રાણન્યાયમ) શ્વાસોચ્છવાસગતિની સદાવતાથી શરીરમાંના પ્રાણુ-વાયુનું મશાસ્ત્ર નિયમન અથવા નિરોધ કરવો એને પ્રાણાયમ એવી સજ્ઞા છે. 'પ્રાણ' એ સર્વ-વ્યાપી વિશ્વત્માંની મૂળશક્તિ હોઈ, પ્રાણીઓના શરીરમાં શ્વાસોચ્છવાસ દ્વારા તે સચાર કરતી હોય છે. શ્વાસોચ્છવાસ એ, આ શક્તિના સચારને લીધે ફેફસાં ઉપર થનારા આધાતનું સ્થુલ પરિણામ છે. ચિત્ત વિશેષને બે કારણે ક્યાં છે એક પ્રાણુરૂપ એટલે પ્રાણુવાયુનું ચતન વસન અથવા શ્વાસોચ્છવાસ, અને બીજું ત્રિપથવાસના શ્વાસોચ્છવાસ અને મનનો એક બીજાની સાથે નિકટ સબંધ છે. મન એ વિચાર શક્તિનું એક મહત્ત્વનું સાધન હોવાથી આ સાધન શાંત અથવા સ્થિર હોવા શિવાય, વિચારનો એક સરળ અને અવ્યય ચાલી શકતો નથી. અર્થાત યોગાભ્યાસને એ અનિષ્ઠ છે તેથી આ સ્થિતિ સાધ્ય થવા સાર શ્વાસોચ્છવાસની ગતિ શાંત-મદ-કરવા સાર. પ્રાણાયામની આવસ્યકતા રાજ્યયોગમાં માનેલી છે. પૂરક, રેચક અને કુલક એવા પ્રાણાયામના ત્રણ ભાગ છે. બહારના વાયુને અદર લેવો આ પૂરક, અદરના વાયુનું બહાર છોડવો આ રેચક, અને અદર લીધેલા વાયુને સ્થિર કરવો આ કુલક. કુલક એજ પ્રાણાયામ હૃદયમાં 'મનઃક' નામનું સામાન્યત બીડેલું એવું એક દેહીપ્રમાન કમળ છે. રેચક વડે તે ઉર્ધ્વમુખ થવા લાગી પૂરકથી તે ખીલવા લાગે એટલે તેમાંની 'ન્યોતિખતિ'—ટૂંતિ ભગ્યત થવા લાગી મન પ્રસન્ન અને એકાગ્ર થવા લાગે છે તેવીજ રીતે બગડાની કરોડના નીચના છેડે આવેલા 'મુક્તધાર' ચક્રમાં કુડલિની નામક ચાન ગાકત-જે સામાન્યત નિદ્રિત હોય છે તે, પ્રાણાયામના સચાસ્ત્ર અભ્યાસ વડે ભગ્યત થવા લાગી અત કરચુમાં વિવેકજાનનો શુદ્ધ પ્રકાશ પડના લાગે છે !

પ્રાણાયામનો અભ્યાસ ચરૂ કરતા પહેલાં, પ્રથમ કેટલાક દિવસ દરરોજ થોડો થોડો વખત શ્વાસોચ્છવાસ નિયમિતપણે અને સરળ રીતે લેવાનો અને છોડવાનો અભ્યાસ (લક્ષિગા વિધિ) કરવો, અને લીધે ફેફસાં અને જ્ઞાનતત્ત્વ નિર્દોષ અને કાર્યક્ષમ થશે. પછી મહિના પહર દિવસે પ્રાણાયામના અભ્યાસની ચરૂઆત કરવા કિંવા (૧) પ્રથમન રેચક-ક્રિયાવડે શરીરમાંના વાયુને શાંતપણે બહાર કાઢીને પેટ બની શેષ તેટલું ખાલી કરવું, પછી, થોડો વખત તેવીજ રીતે રહીને પૂરક વિધિથી વાયુને ધીમે ધીમે અદર એવી લેવો, અને પછી તેને બની શેષ તેટલો વખત અદર સ્થિર કરવો=કુલક (પુનઃ પૂર્વવત) (૨) પ્રથમ જમણું નસકોરું જમણા હાથના અંગૂઠા વડે બંધ રાખીને, ડાબાં નસકોરાંથી [એટલે 'મધ્ય' નાડી વડે] પૂરક કરીને, કુલક કરવો. પછી ડાબું નસકોરું હાથની છેલ્લી ત્રણ આંગળી વડે બંધ રાખી, જમણાં નસકોરાં વડે ('પિંગલા' નાડી વડે) રેચક કરવો. પછી જમણાં નસકોરું પૂરક અને ડાબાં નસકોરું રેચક એવી ઉચ્ચત-સુવર્ણ ક્રિયા કદ્દ નિયમિત વખત સુધી કરવી આ પ્રમાણે આ બન્ને રીતો વિશેષ સહેલી અને વિના નેત્રમની હોવાથી આપી છે, આ પૈકી જેમે તે એક રીત અભ્યાસમાં લેવી (યોગ મયમાં આવી બીજી પણ કેટલીક ક્રિયાઓ આપી છે) પ્રાણાયામનો અભ્યાસ ફેફસાંની શક્તિની સાદા અર્થથી તેમજ શાંતપણે કરવો બેઠેલે હિતાવળાપણાથી આ અભ્યાસ કદી પણ કરવો નહીં. વિશેષત રેચક ક્રિયા હિતાવળથી કરવી બહુ ઘાતક છે. પૂરકને એક ગણું, કુલકને ચાર ગણું-રેચકને બમણું, આવું એક સામાન્ય કાળમાંનું કોણિક પ્રાણાયામને માટે કહેલું છે. અભ્યાસને માટે પગેડીયાનો અને સામકાળનો પ્રચીન કાળ વિશેષ હિતાવળ છે. દરરોજ ઝોઝમાં ઝોઝા ૨૪ પ્રાણાયામ કરવા, અને પોતાની શક્તિનું પ્રમાણ બેઠેલે એમાં ક્રમે ક્રમે વખતનું પ્રમાણ વધારતા જવું શરૂઆતમાં દર વેળાએ પાંચ મિનિટ સુદા જસ થશે. પછીથી ધીમે ધીમે એક પાંચ રીતે કર્યા બાદ બીજી પાંચ રીતે પહોંચવું, બોજન વગેરે થયું હોય અથવા યાક લાગ્યો હોય તે આ અભ્યાસ કરવો નહીં. અભ્યાસમાં શરીરની અને મનની સ્થિતિ બીજીકુલ શાંત અને સ્થિર હોવી જોઈએ છે. આરોગ્યની દ્રષ્ટિથી 'પ્રાણાયામ' આ એક ઉત્કૃષ્ટ ઉપાય છે. પૂરક વડે શરીરમાં એકઠો કરેલો પ્રાણુવાયુ, કુલક સ્થિતિમાં સતત યદન રેચક ક્રિયાવડે તેની સ બે સપ્ત શરીરનાના ત્રણ બહાર ફેડી દાખ છે, અને બાકી ગતે શરીર

નિર્દોષ થઇ, આરાગ્યને પોષક એવી જીવનશક્તિનો ભરપૂર સમૃદ્ધ આપણા શરીરમાં કરી લઇ શકાય છે આપણું જીવન (આયુષ્ય) એટલે કેટલાક કરાવક શાસોચ્છવાસ છે પ્રાણાયામ વડે તેની કાળમયાદ વધારતાં આપણાથી વધારે કાળ જીવવું શક્ય છે !

રાજયોગમાં ચિત્તની શુદ્ધિને માટે અને એકાગ્રતાને માટે પ્રાણાયામનો વિધિ સર્વોત્કૃષ્ટ તરીકે લીધો છે પ્રાણાયામના અભ્યાસથી શાસોચ્છવાસની ગતિ મદ થઇ ચિત્ત સ્થિર થાય છે, અને આવીજ સ્થિતિમાં તેની એકાગ્રતા કરી શકાય છે આ અભ્યાસ કરતી વેળા શરીરની અંદરના અથવા બહારના એકાદ બાગ ઉપર અથવા બીજા એકાદ પવિત્ર ઠેકાણે લક્ષ્ય નિશ્ચય કરીને, અને ત્યાં આપણા હૃદયેવાની ભાવના રાખીને આ અભ્યાસ કરવો ચિત્તની એકાગ્રતાને માટે પ્રાણાયામના જેવું બીજું જાણીતું ઔષધ નથી એવું યોગશાસ્ત્રનું મત છે

(૫) પ્રત્યાહાર — [પ્રતિન્યાહાર] ઇન્દ્રિયોના આજીવિયો માથેનો સમૃદ્ધ તોડી નાખી તેને સ્વાધીન રાખવી અથવા અત્યુચ્ચ કરવી શ્રોત્ર, ત્વચ્ચા, રસના, ચક્ષુ અને ઘ્રાણ આ પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે, એની સહાયતાથી અતરાત્રમાને અથવા ચિત્તને બાહ્ય વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે તેથી તેનું જ્ઞાનેન્દ્રિયો એવી સગા છે, અને શબ્દ, રસ, રૂપ, ગંધ એ અનુક્રમે આ ઇન્દ્રિયોના વિષય છે. આ વિષયોને માટે આ ઇન્દ્રિયો હમેશાં જુજીસિન હોય છે અને તેનો રસ અથવા આધાત યતાંજ મનની મારફતે ચિત્ત ઉપર તેની અસર યતાં ચિત્ત એ વિષયમાં આસક્ત થઈ રહે છે, વિામ એ જાતેજ ચ ચળ અને ક્ષણભંગુર સ્વભાવના છે અર્થાત્, ચિત્તની તેને ઠેકાણે યનારી આસક્તિ પશુ ચચળ અને ક્ષણિક એવી હોય છે, અને ચિત્તની આવી સ્થિતિ હોય એટલે અર્થાત્, તે ધ્યેય વિષયને ઠેકાણે પૂર્ણપણે એકાગ્ર અથવા સ્થિર હોવું અશક્ય થાય છે ‘પરમાત્મા આ વસ્તુ, અખંડ ચિત્તન વિના અથવા તદ્વિષયક “ભાવના” પૂર્ણ તદાકાર થયા શિવાય પ્રાપ્ત થતી અથવા પ્રતીતિમાં આવતી શક્ય નથી’—આવો શ્રુતિશાસ્ત્રનો નિર્ણય છે અને જ્યાંસુધી ચિત્તનનાં સાધનો—ચિત્ત, બુદ્ધિ અને મન—ધ્યેય વિષયને ઠેકાણે નિર્વિકારપણે સ્થિર રહી શકતાં નથી, ત્યાંસુધી ચિત્તનની ક્રિયા અખંડ ચાતુ રહેવી અશક્ય છે !

‘યદો દિ યસ્યોન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ।’

(મ ગોતા. ૨-૬૧)

એટલે જેની ઇન્દ્રિયો સ્વાધીન હોય છે તેનીજ બુદ્ધિ એકાગ્ર અથવા સ્થિર થાય છે, આવો જ્ઞાનયોગ શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય છે અતએવ, બુદ્ધિ અથવા ચિત્ત પોતાના ધ્યેય વિષયના ઠેકાણે પૂર્ણપણે એકાગ્ર થવા સાથે તેને વાર વાર અડચણ કરનારી ઇન્દ્રિયો સ્વાધીનમાં હોવી, એ જ્ઞાન-યોગસિદ્ધિને માટે અત્યાવશ્યક છે,

“મન, બુદ્ધિ અને ચિત્ત આ વસ્તુત એકજ ચિત્તરૂપી વસ્તુનાં જૂદી જૂદી અવસ્થાનાં નામો છે, વિષયના આધાતની કેવળ પહેલેય લેતી, એ મનનું કામ મનની મારફતે આવેલી પહેલેય નિશ્ચિત કરતી એ બુદ્ધિનું કામ અને બુદ્ધિને અથવા મનને ચેતન્ય શક્તિ પૂરી પાડતી એ ચિત્તનું કામ. બુદ્ધિ અથવા મનને ચિત્તના જ વિહાર કલા છે એકાદી વસ્તુ નજરે પડતાંજ તેની આશ્ર-તમા પ્રથમજ ચિત્તની જે સકલપવિહરપાત્રક અર્થાત્ અનિશ્ચિત એવી ભાવના—રૂપ થાય છે તે મન અને પછી તે વસ્તુની જાણતમાં જે નિશ્ચયાત્મક ભાવના થાય છે તેજ બુદ્ધિ આ ઉપરથી પરસ્પરનો સમૃદ્ધ સમગમન આવરો ચિત્ત એ આ ત્રણનું મૂળ ઠેકાણું હોમ તે આકાશરૂપી છે, અને ત્યાંજ ચેતન્ય સ્વરૂપી એવું ગૂઢ ‘પરમાત્મ તત્ત’ પોતાના સ્વપસિદ્ધ તેજથી પ્રકાશીત થઇ રહેલું હોય છે—એમ શ્રુતિમાં કહ્યું છે જ્ઞેવાનું મૂળ તે આજ છે ! બુદ્ધિ નિર્વિકાર થઇને જે તે આ પોતાના ઠેકાણે એકાગ્રપણે આરદ થાય તો તેને પરમાત્મ-વસ્તુ દેખાશે—અર્થાત્ સાક્ષાત્ અનુભૂત થશે !! (કોટાપનિષદ ૬) આવા પ્રકારનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતો એજ યોગ્ય સિદ્ધિ અને એટલાજ સાચા યોગાભ્યાસ કરવાનો હોય છે ! અરુદ્ધ

પૂર્વિકૃત ઉદ્યોગથી પ્રત્યાહાર સ્થિતિ ખર્ચ મજાજ આવી પહેલેય—ચિત્ત પોતાના ધ્યેય વિષ-યના ઠેકાણે સ્થિર અને એકાગ્ર થવાની સ્થિતિમાં આવ્યું—એટલે પછી ‘ધારણા—જ્ઞાન—પ્રમાણિ’

આ મુખ્યગોત્રો અભ્યાસ કરવો પડે છે પૂર્વોક્ત યમ-નિયમાદિ પાંચ અંગો એ યોગાભ્યાસનાં બાહ્ય સંપન્નો છે અને ધારણાદિ આગલા ત્રણ અંગો એ અંતરંગ સંપન્નો છે. બાહ્યાંગના કરતા અંતરંગનું મહત્વ વિશેષ હોય છે, આ સામાન્ય નિયમ અહીં લાગુ છે અર્થાત યોગ સાધ્વીની મુખ્ય જવાબદારી આજ અંગો ઉપર અવલંબી રહેત હોય છે. ચિત્તની સ્થિતિ આ વેળા બિલકુલ શાંત, પ્રસન્ન અને અપેક્ષિત કાર્યની બાજતમાં અત્યંત ઉત્ક્રાંતિ એવી હોવી જોઈએ.

(૬) ધારણા — અપેક્ષિત વિષયના — (અર્થાત, પ્રસ્તુત વિષયમાં પરમાત્માના) ઠેકાણે તેના વિશિષ્ટ ગુણધર્મોનું યાત્ર રાખીને, શર સધાન કરવો એ 'ધારણા' 'આવના' રાજયોગમાં પ્રધાન છે. ધારણાનો અભ્યાસ સુલભ થતાં સારૂ પ્રથમ એકાદી સાકાર વસ્તુ દ્રષ્ટિ સામે રાખીને અથવા તેની કલ્પના કરીને 'તેજ આપણું ખ્યેય' એવી ભાવનાથી ચિત્તની એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરવો.

(૭) તે ધારણા કષ્ટ વિશિષ્ટ કાળ પર્યંત નિશ્ચત અથવા અખડ થયી, ખ્યેય વસ્તુની સાથે થયેલી ચિત્તની એકાગ્રતા ધણા કાળપર્યંત એક સરખી ટકવી એ 'ધ્યાન'.

[૮] અને ધ્યાનમાંથી ખ્યેય વસ્તુનું સ્વરૂપ રૂપ અલોપ થઈ જઈ તેના અંતરંગમાં ચિત્તનું એકરૂપ થયું આ 'સમાધિ'.

'સમાધિ' આજ યોગ આ સ્થિતિમાં ખ્યેય વસ્તુના ગૂઢ સ્વરૂપની અદર ચિત્તનો નિરોધ થયે તે 'તદ્રૂપ' બની જાય છે.

“યં લઘ્વ્યા વાપર લાભ મન્યતે નાડધિકં તત્ત ।

યસ્મિન્સ્થિતો ન દુઃક્ષેન ગુરુણાડપિ વિચાલ્યતે ॥ ”

આવો આ સ્થિતિ સમયે શાસ્ત્રોનો આલંબાય છે એટલે જે સ્થિતિમાં, ખ્યેય વિષય ચિત્તમાં બીજા પશુ લાભ મહત્વનો જણાતો નથી, અને ન્યાં દુઃખશોકાદિ વિકારોનો કટ-હોએ આધાત ચિત્તને ક્ષિતિ પશુ સ્પર્શ કરી શકતો નથી, તે આ [સમાધિ] સ્થિતિ છે. અથવા દીપ જ્યોતિ પ્રમાણે આ સ્થિતિમાં ચિત્તની બીલકુલ નિર્વિકાર એકાગ્રતા થઈ જાય છે. આ અભ્યાસ કરતી વેળા નાસિકાગ્રે, ભ્રૂમધ્યમાં, હૃદયમાં અથવા ઊંચત મૂર્ત્યાદિકનાં ઠેકાણે સહ્ય નિશ્ચય કરીને, પ્રલાહારપૂર્વક યોગ સાધવો ભૂમધ્ય સ્થાન ધણાઓને માન્ય છે.

'સધ્યા' આ રાજયોગજ હોવાથી અને ચિત્તશાંતિની અપેક્ષા એમાં પશુ હોવાથી ઉપરના યમ-નિયમાદિ યોગગોત્રી સંખ્યાપાસનામાં પશુ જરૂર મરજ હોય છે 'ગાયત્રી-જપ' આ કર્મ સધ્યામાં પ્રધાન છે ગો-શુદ્ધિ, ઈન્દ્રિયો, સ્પર્શ, ઇન્દ્રિયો નાશુ-તારણુ-રહસ્ય કરનારી તે 'ગાયત્રી-અર્થાત્ પરપાત્મા.' સર્વ મરાચર સર્જિના ઉત્પાદક, સકુના નિપતા અને સકુની શુદ્ધિના પ્રકાશક એવા પરમેશ્વરના અત્યંત શુદ્ધ, એટ અને તેજસ્વી સ્વરૂપનું અંગે ધ્યાન ચરવા ઉપાસના કરીએ છીએ ? ” આવો ગાયત્રી મંત્રનો સ્પષ્ટાર્થ છે આ ધ્યાન કેવળ તે મંત્રના શબ્દોનું કરવાનું ન હોઈ તેમાંની તત્વાર્થ વાચક વસ્તુ કરવાનું હોય છે 'મનનાત્ પ્રાયતે' એટલે જેનું મનન અથવા ચિતન કરવાથી રહસ્ય કરે છે તે મંત્ર જગ્યેતેય તુ સસિધ્યેદ વ્રાહ્મણો નાડજ સંશય । ગાયત્રી મંત્રની અર્થ કૃત્યુતે ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલી છે (મંત્ર ૨-૮૭) એટલે કેવળ એના જપથી જ બ્રાહ્મણવતી-વ્રજગ્રામની સૌંદર્યાય છે આ ઉપરથી 'સધ્યા' એટલે શુ અને તેના હેતુ શો એની સદજ કલ્પના થશે ।

સકળ વિષયના મૂળ બીજાનું જે પરમાત્મા તેની બાજતમાં વૈકિ ધર્મશાસ્ત્રોના નિર્ણય આવે છે — પતાવાનસ્ય મહિમા । સ્તોત્રા યાયાસ્ય પુરુષ । પાદો'ડસ્ય વિશ્વો સૂતાનિ । ત્રિપાદસ્યા મૃતં દિવિ ॥ ” “પતિ વિશ્વસ્વાતમેશ્વર રશ્વશ્ચાશિવમ્ । નારાયણ મહાશય । વિશ્વામનં પરાયણમ્ ॥ “સદ્ગુણીયં દેવ વિશ્વાક્ષ વિશ્વશમ્ભુવમ્ । વિશ્વનારાયણં દેવમશરં પરમં પદમ્ ॥ ” ઋષોઽશરે પરમે વ્યોમન યસ્મિન્ દેવા અધિ વિશ્વે તિષ્ઠુ । ” હિરણ્યગર્ભે સમવર્તેતામે ભુવસ્ય જાત પતિરેક આસાત્ । સદાધામ્ પૃથિવી ધામુતેમામ્-” “ગતિર્મર્તા પ્રમુ. સાક્ષા નિયાત. શરણ સુદત્ । પ્રમય મલય ।

સ્થાન વિધાનં વીજમવ્યયમ્ ॥ “દિરણ્મયે પરે કોઠો વિરજં ઘણ નિષ્કલમ્ । તચ્છુર્મ
જ્યોતિષાં જ્યોતિ — ॥ ” ૬૦

ભાવાર્થ — આ સર્વ વિષય તે અવ્યક્ત અને અનંત એવા પરમાત્માનોજ મહિમા છે. પૃથ્વી, ચન્દ્ર, સૂર્ય, આદિ ઇત્યાદિ સર્વ લોકોને તેણે પૂર્ણપણે વ્યાપી નાખેલા હોય આ સૃષ્ટિ તેનો કેવળ એક અવસ્થા છે. સર્વ જૂનોતો નાથવા વિશ્વનો જનિતા, શાસ્ત્ર અને સંહારક તેજ છે. એનું સ્વરૂપ અત્યંત દિવ્ય, આદ્યશના કર્તૃત્વે યદ્ગ્રમ, સત્તારૂપ ચૈતન્યમય, જ્ઞાનમય, સર્વવ્યાપી, વિરાટ અને ઉત્કૃષ્ટ તથા ‘તત્ત્વ જ્યોતિષા જ્યોતિ’ । હેતુ, સપૂજ્ય વિશ્વને નિયંત્રિત અને વ્યવહારક્ષમ કરનારો એવો એજ સદુનો ‘આત્મા’ અર્થાત સ્વામી છે । સૂર્ય, ચન્દ્ર, પૃથ્વી, આદિ ઇત્યાદિકોને વસ્તુતઃ તેજ પ્રકાશન બનાવીને વ્યવહાર સપન્ન કરે છે. તેનીજ રીતે સદુ દોષને-પ્રાણીમાત્રને તેનોજ મુખ્ય આધાર હોય વિશ્વને બીજામૂલ-કારણ રૂપ એવો આજ સમિચ્છાન રૂપ ‘મહેશ્વર અને વિશ્વનુ શાશ્વત અને દિવ્ય અવિધાન છે. આ સ પૂર્ણ વિશ્વમાં કાષ્ટમાંના અગ્ની પ્રમાણે, આ જગજીવન પરમાત્મા એતદ્રીત ભરેલો છે ।

સંખ્યાનુ આણુ આ દિવ્ય અને સર્વ શ્રેષ્ઠ સાધ્ય હોવાથી અને પ્રત્યેક જીવનું પણ તેજ પરમ કલ્યાણ હોવાથી, મધ્યોપામન એ સર્વેનું આદ્ય તેમજ પવિત્ર કર્તવ્ય કર્મ છે એ ઉદ્ધારું છે. સંખ્યા કર્મમાં આચમન, પ્રાણાયામ, માળાન, મંત્રરૂપ, અવમર્ષણ, અર્ધ્ય, પરિષેચન, આસન, ધ્યાન, ગાયત્રી-જપ, ઉપરધાન અને અભિવાદન આદિ વિધિનો સામાન્યતઃ સમાવેશ થાય છે. એમા આચમનથી તે પરિષેચન પર્વતના બધા વિધિ ચિત્તશુદ્ધિકારક તરીકે છે. આચમન વડે કદરૂપ કદાદિ દોષોની નિવૃત્તિ થઈને શરીરમાના સ્નાયુ રિતગ્ન થાય છે અને ચિત્તને શાંતિ મળે છે. ‘ઉદક’ એ સૂર્ય શુદ્ધિકારક વસ્તુમાં શ્રેષ્ઠ અને પવિત્ર હોવાથી તેને સંખ્યા જેવા પવિત્ર ક્રમમા સીધું છે. પ્રાણાયામ વડે શરીર અને ચિત્ત નિર્દોષ થઈ ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે અને બળ, તેજ, તેમજ આરોગ્ય ઇત્યાદિકો લાભ થાય છે. માળાનને ધ્યાનરૂપના કથું છે. મૃગ-શુદ્ધ કરણુ આ વિધિ વડે શરીરના જુદા જુદા ભાગ ઉપર અને વિશેષતઃ મરતક ઉપર જલાસિચન કરવાનું હોય છે. અને એથી કરીને આજસ, ગ્લાનિ ઇત્યાદિ દોષનો પરિહાર થઈ મન પ્રસન્ન તેમજ કાયક્ષમ બને છે, સકરૂપ-કર્તવ્ય કર્મને માટે નિશ્ચય કરવો અધર્મજન-અધ-પાતક, મર્ષજન-પ્રોષ નાખવું, અર્થાત પાપમુક્ત થવું ‘હું પાપી છું’ ‘અપાન છું’ આ ભાવના નિરોધ થવા શિવાય મન સત્કર્મમાં એકનિષ્ઠ થવું નથી. ‘આત્મ વિશ્વામ’ એ કાર્પસિદ્ધિનું બીજ છે. અર્ધ્યપૂર્ણ અથવા સત્કાર ઉપારયના નિપયમા મનની અદર શ્રદ્ધા દ્રઢ થાય એ આ વિધિનો હેતુ. ‘શ્રદ્ધા શિવાય સિદ્ધિ યતી નથી’ એવો ધર્મશાસ્ત્રનો નિયમ છે. પરિષેચન-આમપાસ જલ સિચન કરવું કોષપણ કર્મને માટે મન નિર્લભ અને શદ્ધારહીત થવા શિવાય તે એકાગ્ર અને કર્મનિષ્ઠ થવું નથી. આથી ‘અધ્યોષ્ઠ્ય ચ પ્રમૃત્ત દ્રઢ્યેવેદ’ આ શ્રુતિ વચન પ્રમાણે, આપણી આસપાસ આપણુ સરસણુ કરવાને સમર્થ એવું પરમાત્મ તત્ત્વ સર્વત્ર ભરેલું છે એવી ભાવના નિશ્ચિત કરીને અને નિર્ભય થઈને કર્મનિષ્ઠ થવું એ આ વિધિનો હેતુ છે. આ અદ્વીતી સૂક્ષ્મ સંખ્યાપાસનાની પૂર્વ તૈયારી થઈ આ બધા વિધિનો હેતુ ચિત્ત પ્રમન્ન થઈને તે કાયક્ષમ બને એજ છે । ત્યારબાદ આમન વિધિ કરીને પ્રત્યાહાર પૂર્વક, ‘ઘણકર્મ સમારભે ।’ અર્થાત ઘણપાસનાનો-સંખ્યાનો આગ લ કરવાનો હોય છે, આ કર્મ એટલે સાવત્રો મત્રનો જપ, આ વેળાએ વિવેક છુદ્ધિથી પરમાત્માના જુદા સ્વરૂપનું ધ્યાન (સયમ) કરીને ‘તદ્રૂપ’ થવાનો યથાકાલ અવપાસ કરવો. આજ તથ્યા । અને એમાંજ જોડનો વધારે કાળ ગળ્ય તેટલોજ વિશેષ મહત્વનો અથવા પરમાર્થનો છે ।

યથાશક્તિ આ અભ્યાસ યથા પડી, ઉપરયાન એટલે નજીક જવું, અર્થાત સર્વ સાક્ષી પરમાત્માના સાનિધ્યની આગતમાં દમેશા જન્ય હોવું અને છેવટે, અભિવાદન એટલે પરમાત્માને શરણુ જવું આત્મસમાપત થવું અથવા, તત્ત્વરૂપમાં વસીન થવું !!

સંધ્યા કર્મમાં ઉપાસનાના સાધન તરીકે સૂર્ય-સવિતા આ ભૌતિક દ્રવ્ય દેવતા શાસ્ત્રકારોએ સર્વોત્કૃષ્ટ ઠરાવી છે વસ્તુતઃ, અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં આત્માનેજ 'સવિતા' અથવા 'સૂર્ય' એમ કહે છે 'સૂર્ય આત્મા જગતસ્તસ્યુપધ' । (વેદ) એટલે આ રથાવર જગમ સૃષ્ટિને આધાર રખતુ એવો આ 'આત્મા' સૂર્યજ છે આ આત્મસૂર્યનાજ યોગથી આપણે અથવા આ આત્મ જગત વ્યવહાર સંપન્ન થએલું છે 'સવિતા' એટલે નીર્મિતા અર્થાત પરમાત્મા પણ 'પરમાત્મા' આ વસ્તુ અલત ગૃહ, અન્યક્ત અને હૃદિયોને અગ્રોચર એવી હોવાથી ચર્ચયમ્નુ વડે તે પ્રત્યક્ષ બોધ થઇ શકતો નથી તેનું ધ્યાન અથવા ઉપાસના કરી એ સામાન્ય જીવિની શક્તિની બહાર છે [ભ. ગીતા. ૧૨-૫] અને તેથીજ

સગુણનાજ આધારે નિર્ગુણ આત્મીથી પમાય છે

આ નિર્ગુણોપાસનાની મુક્તિ વાટ શાસ્ત્રોએ બતાવી છે આ રાજમાર્ગે સચળનો પ્રથમ આધાર લઇને, છેવટે નિર્ગુણને પહોંચવું એ વિશેષ મગનપ્રાપ્ત છે । 'ભાવના' એ રાજયોગમાં અથવા ઉપાસના કર્મમાં પ્રધાન હોવાથી ઘસો આદીત્ય' વ્રક્ષ । આ આદિત્ય પ્રત્યક્ષ પરબ્રહ્મ જ છે એવી ભાવના રાખીને સંધ્યોપાસના કરવાની હોય છે ભાવિકા દેવ ચચાર્થે । એવો ઉપાસના શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંતજ છે ચિત્તાય બીજી પણ અનેક દ્રષ્ટિથી સુરોપાસના હિતાવદ્ ગણેલી છે, આ સૂર્યોગ્ય પ્રાણશક્તિનું, સૌભાગ્યનું અથવા સામર્થ્યનું મૂર્તિમત અધિષ્ઠાન હોઇ આપણા ભૌતિક ઉત્કર્ષને તેજ આધારભૂત છે આદિત્યેન ધાય સર્વં લોકા મહોદયન્તે । એટલે સહુ કાલનો મદિમા વધવાને આ આદિત્યજ કારણ છે એવું આ બંધનમાં ઉપાસનાથી અદર કહેલું છે અને ઉપાસનાનો અથવા યોગનો ધર્મ ઉપાસ્ય વસ્તુના શુદ્ધધર્મ સાધકને પ્રાપ્ત કરાવી આપનાનો—નદુપ કરવાનો—હોવાથી સુરોપાસનાથી સામર્થ્ય, સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, તેજ, કીર્તિ, ક્રત્યાદિ આપનાનો લાભ ઉપાસકને નિસંશય થશે । 'મુચનજ્ઞાન સુર્યં સંયમાવ ।' સુતે ટેકાણે સંયમ સધાતા ત્રિશુવનનું જ્ઞાન યાય છે એમ પાતજલ યોગશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે સારાચ, ઔદિક અથવા પારમાર્થિક એવા મન્ને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ સુરોપાસનાથી થાય તેમ હોવાથી, સંધ્યા જેવા એટ અને દિવ્ય કર્મને સૂર્ય એ મામધ્ય સંપન્ન સાધન વિશેષ ઉપયુક્ત ગ્રાન્યુ છે 'સૂર્ય' એ માધન અને તદ્વારા 'પરબ્રહ્મ પ્રાપ્તે' એ સંધ્યોપાસનાનું ખ્યેય છે, એ માન વિસરવું જોઇએ નહીં આત્મસ્વરૂપને બોધ કરાવી દેતા "સૂર્ય જોશમાં પ્રત્યક્ષ હોવાથી જે દિવ્ય અને સચેતન ન્યોતિ તેજ પરમાત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે" એમ મદદદારપરકાંતિ શ્રુતિમાં કહેલું છે.

આપણને ઉપનખ એવી વસ્તુઓમાં ઉત્ક એ અધાના કરતા વિશેષ શુદ્ધિકારક હોઇ તત્કાળ શાંતિ, હૃષ્ટિ અને આરોગ્ય આપનાર છે ચિત્તાય તે ગમે ત્યાં મોટા નૃપાસા મળી શકે એવું હોવાથી, સંધ્યા જેવા પવિત્ર કર્મને માટે શુભોદકની આનરચક્તા માનેલી છે બીજા સાધનોની સંધ્યામાં વિશેષ ગરમ હોતી નથી કિમ્બુતા ચિત્તન્નમ કરનારી અનવરુક વસ્તુઓનો અથવા વિષયોનો પસારો આવા કામની વેળાએ વૃષ્ટિની સામે જેટલો યોગો હોય તેટલો હિતાવદ્ છે. પ્રસંગ વિશેષે, ઉદક પણ ન મળે તો ૫૨ પુષ્પ ૧૫ ઇત્યાદિ વખતપર જે મળે તે વિનય પૂર્વક પરમાત્માને અપણુ કરીને સંધ્યોપાસના કરવામાં પ્રત્યવાય નથી ભારતીય વૃદ્ધ પ્રમગે એક વેળા રણશ્મિ ઉપરના આગોએ દેતીતો અર્ધ આપીને સંધ્યોપાસન કર્મ કર્યું એવો ઇતિહાસમાં દાખનો છે । ઉપાસનાનું મુખ્ય સાધન ચિત્ત અથવા અન કરવું છે તે શુદ્ધ અને કર્મહીન હોય એટલે પડી બીજા સાધનોની વિશેષ કિમ્મન નથી ઇતર સાધનો એ કેવળ અત કરણની શુદ્ધિને માટે જ લેવા પડે છે એ હમેશાં હૃદયમાં રાખવું.

સંખ્યાને માટે જગો એકાંતમાં અને રમ્ય એવી હોવી જોઈએ જે ઠેકાણે મન માદ્યજ્ઞ રીતેજ એકાંત અને પ્રસન્ન થાય એવીજ જગો આ કર્મને પ્રદક્ષત છે. 'નિર્ગૂન અરણ્યમાં અથવા નદી કિનારે જઈને એકાંતમાં સંખ્યાપાસન કરવું' એમ સુતિસ્મૃતિમાં કહેવું છે વિશિષ્ટ પ્રકારની ભાવના ઉદ્ધિપિત થવા સાડ તે ભાવનાઓને અનુકૂળ એવા વિશિષ્ટ વાતાવરણની બહુ જરૂર છે સાંપ્રત, રમ્ય અરણ્ય જેવી પ્રચીત-એકાંત જગો સામાન્ય બહુ દુર્ભિંજ થયેલી છે અર્થાત આ લાભ આજ સદ્ગુનેજ મળવા જેવો નથી આવા વખતે આસપાસ નજીકમાં હોય તો બાળની કિંવા મેદાનની અથવા સ્વચ્છ એકાંત અને રમ્ય ધરની એકાદી સ્વતંત્ર જગો નક્કી કરી લેઇને ત્યાં સંખ્યા કરવી. અધિકસ્વ્ય અધિક ફળ આ ન્યાય લક્ષમાં રાખીને મગે તેટલી રમ્ય એકાંત બની એટલી ચૂંચના કરવી અહીં આવશ્યક લાગે છે

તેવીજ રીતે, સંખ્યાપાસનની વેળા પણ નિયમિત હોવી જોઈએ. સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત આ બે સંધીકાળ સંખ્યાપાસનાને અથવા યોગાભ્યાસને માટે શાસ્ત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ માન્યા છે આ વેળાએ સ્થિતિ સ્વરૂપ નિ સર્જતજ શાંત અને રમણીય થતું હોવાને લીધે સ્વાભાવિકપણેજ ચિત્તની સ્થિતિ પ્રસન્ન તેમજ અનુકૂળ હોય છે અને ચિત્તની સ્થિતિ પ્રસન્ન તેમજ અનુકૂળ હોય છે અને ચિત્તની આરામની સ્થિતિ આ સંખ્યાપાસન કર્મને દિનાવદ છે એકાદ વેળા, કંઈ અપરિહાર્ય કારણને લીધે આ બાબતમાં કાનાતિકમ થતાં, સગવડ મેળવીને કેટલાક વેળા પછી પણ આ અભ્યાસ કરવો જ, અભ્યાસમાં ખડ પડે એને શાસ્ત્રમાં દોષ માનેતો છે કારણ એનાથી ચિત્તની પૂર્વ તૈયારીને થોડો પણ ધક્કો લાગી અભ્યસમાં સ્થિતિના આવવાનો ભય છે

યોગાભ્યાસ કરનારાને બીજી મહત્વની બાબત, આધારવિહારની મર્યાદા પૂજારી એ છે [યમ-નિયમમાં એનો સમાવેશ થાય છે] આધાર વિહારનું પરિણામ ચિત્ત ઉપર ધરા દિવાય રહેતું નથી, તે શુદ્ધ-સાત્વિક હોય તો ચિત્ત સ્થિતિ પણ શુદ્ધ-સાત્વિક બનીને તે યોગાભ્યાસને અનુકૂળ એવી થાય છે જેને પોતાનું બીજિવક અથવા 'આત્મિક' સામર્થ્ય વધારવાની અપેક્ષા હોય તેણે આધાર વિહારની તેમજ જેણે કરીને ચિત્તની પવિત્રતા વૃદ્ધિ મત થાય એવી જ બાબતોનો મદવામનિસર, રાખવાની મર્યાદા દક્ષનાથી પાળવીજ જોઈએ 'આધારશુદ્ધિ સત્યશુદ્ધિ સત્યશુદ્ધિ ધ્યુય સ્મૃતિ' । 'આમ ઇદિગોપનિવદમાં કહ્યું છે એટલે શુદ્ધ અથવા સાત્વિક આધારથી અત કરજુ-ચિત્ત સત્ત્વશુદ્ધિ થઇને, શુદ્ધિની ધારણાથી નિર્દોષ અને નિર્મીન થાય છે અતિ નિદ્રા, અતિ જાગરણ, નિપિદ્ધ પાપયોનુ મેન [કદુ તીક્ષ્ણ, ખાદુ, ટાદુ ઇત્યાદિ] કુરાચરણ, દુર્જનની સગતિ, કામ ક્રોધ લોભના પ્રમગ, ઇલાદિ બાજતો યોગાભ્યાસને ખાતક થાય છે, છતાંસુ ઓએ આ બાબતમાં વિશેષ માદિની ભગવદ્ગીતાના ૧૬ મા અધ્યાયમાંથી જરૂર મેળવી લેવી. અસ્તુ

ઉપસા વિવેચન ઉપરથી, સંખ્યાનું ખ્યેય શુ છે એને તે ખ્યેય સાધી લેવાને કયા કયા પ્રકારના સાધન સામગ્રીની આવશ્યકતા હોય છે એ સંખ્યાનમાં આવશેજ જીવના દુષ્ટમુલક પ્રાપ્તિ-ચિક્ષ બધોતો તરી જઈને છેવટે તેને 'મુક્તિચિત્તિ' અર્થાત 'પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય ચિત્તિ' પ્રાપ્ત થાય અને એથી જીવનનું શાંતન તેમજ ખડે કલ્યાણ થાય, એજ સંખ્યા કર્મનો અર્થમ દેવુ છે । અને એ દેવ સાધી લેવો એજ જીવનનું ખડે સાધ્ય છે, એવો આજ પર્વત જગતમાંના સર્વ ક્રેટ અને વદ્ય પુરોગોનો સ્વાનુભવ છે । આજેવ આતુ આ પરમ દિનારી અને પવિત્ર કર્મ કર્મ ક્રત્યેક જણાએ, ચિકિત્સક પણ આદ્યપૂર્વ શુદ્ધિ આચરણમાં આણીને આત્મદિન સાધવું, અને સ્વાભિમાન દ્રષ્ટિએ "સ્વધર્મે નિષ્ઠા એવ ।" આ ભગવતની આજ્ઞાને અનુસરી, અત્યંત ઉત્તમજ એવી આપણુ આપોની સરક્ષિત જીવત રાખવી, એવી સર્વ બધુઓપ્રત્યે લેખાની પ્રેમ ભરી પ્રાર્થના છે

(ચિત્રમય અગતમાયી)

મુઘ્ધા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ !

(લે મીથુન નારાયણજી વિશનજી હકુર.)

[અતુસંધાન કીસેબરના અકથી]

“ મને અહીં મોકલતી વેળાએ જોશવરે સપ્તાહમાં એકવાર મારી પાસે આવવાનું મને વચન આપ્યું હતું, પણ પોતાના તે વચન અનુસાર તે બે મહાદેવીની જવા છતાં પણ મારી પાસે ન આવ્યો ત્યારે મારા મનમાં શકા થતી લાગી અને ‘તેઓ ક્યારે આવશે ?’ એમ હું તે બે અનુચરોને તથા વાલીને વારંવાર પૂછવા લાગી થોડાક દિવસ તો તેમણે ‘આજે આવશે, દાલે આવશે, એવા ઉડાવનારા જવાબો આપ્યા, પણ છેવટે વાલીએ કટાણીને મને જણાવી દીધું કે જોરાવર અહીં તારી પાસે ન આવે એમાં જ તારું કલ્યાણ છે, કારણ કે જે દિવસ તે અહીં આવશે તે દિવસ તારા જીવનનો છેલ્લો દિવસ થશે, એમ તારે નિશ્ચયપૂર્વક માની સેવાનું છે તારાપર મને તો ધણીયે દયા આવે છે, પણ જો તને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરે, તો માફ મોત થઈ જવાનો સબત હોવાથી મારાથી તારા ઉદ્ધારનો સેધ માત્ર પણ પ્રયત્ન કરી શકાય તેમ નથી બાક, તારું તો હવે આવી જ બન્યું છે એટલે પારલૌકિક કલ્યાણમાટે તું તારા પોતાના પાપોની ક્ષમા માગતી રહે અને પરમેશ્વરનું ભજન કરતી રહે કે જેથી પરચોક તો સુધરે, કારણકે, તારું આ લોકમાંનું જીવન તો ખગડી જ ચૂક્યું છે ’ વાલીના આ સંજોગે મારા કામળ હૃદયમાં કેવો વજ્ર સમાન અસહ્ય આઘાત કર્યો હશે, એની કલ્પના તમો સહજ કરી શકો તેમ છે

“ આ સ્થાનમાં મને એક બહીનીની અવસ્થામાં રાખનારાં આત્મી હતી અને ખાસપણે દિવસમાં એકવાર માત્ર બાજનાનો રોટનો અને મીઠું જ અપાતાં હતાં, અને કોઇ કોઇ વાર તેલમાં તળેલું લાલ મરચાં અને લસણવાળું રીંગણાં શાક પણ આવતું હતું આ ખાદ્ય વસ્તુઓ આપવાનું કારણ એ હતું કે એ સર્વ કૃષ્ણ પદાર્થો હોવાથી જો મારા ગર્ભનો પાત થઇ જાય, તો મને જીવતી આ સ્થાનમાં જ રાખવી અને મારા પ્રેમનો ઉપભોગ લીધા કરવો, એવી જોરાવરની ઇચ્છા હતી અને તેની એ ઇચ્છા તે જ્યારે એક મહિના પછી મારી પાસે આવ્યો ત્યારે તેના જ મુખથી મારા જાણવામાં આવી હતી પરંતુ એ ઉપાયથી મારા ગર્ભનો પાત ન થયો તેમજ તેના જેવા દબી અને વિશ્વાસઘાતક પુરુષ સાથે કોઇ પણ પ્રકારનો સબધ ન રાખવા માટેનો મારો નિશ્ચય દર્શાવતો મેં તેની નિર્વાસ્ત્ર પણ કરવા માંડી એટલે અન્તે તે છેલ્લા પાટ લાપર ખેસીને મારી હત્યા કરી નાખવાના નિશ્ચયપર આવી ગયો તેણે પોતાના બન્ને અનુચરોને જોતાં જોતાં તદ્દારના પ્રહારથી મને મારી નાખવા માટેની આજ્ઞા આપી દીધી હું ત્રાસપર બેઠી હતી, અને મરણને નેરો સમક્ષ આવી ઊભેલું જોઈને થરથર કપતી હતી જીવન રક્ષાની આશાથી મેં જોરાવરનાં ચરણોમાં મસ્તક મૂકીને આર્જવતાથી કહ્યું કે ‘ મને પ્રાણહાન આપો અને અ-

હીથી કાઢી મૂકે હું આ દેશને ત્યાગીને કોઈ બીજા દેશમાં ચાલી જઈશ, ત્યાં સલામત કરીશ અને મારા સત્તાને ઉછેરીને મોટું કરી આપતી આ ઉદારતામાટે આપને આશીર્વાદ આપતી રહીશ. મારાપર ધ્યાન આવતી હોય તો મારા ઉદરમાં જે તમારો જ ગર્ભ છે તેના પર દયા કરો અને સ્નેહિત્વા તથા બાલહૃત્યાના પાતકથી વિમુક્ત થાઓ. ' મેં મારા આસૂથી તેના ચરણોને ભીજવી નાખ્યાં, પણ તેનું પાપાણુ હૃદય ન પીગળ્યું અને વાલી આ બધાનક દસ્યને ન જોઈ શકવાથી અન્યથા ચાલી ગઈ નિર્દય અનુચરોએ મારા શરીરપર તત્ત્વારેના પ્રહાર કરવા માંડ્યા, મારા શરીરના બિન બિન ભાગોમાંથી લોહીની ધારા વહી નીકળી, હું નિઃશ્વેષ યથને થોડીવારમાં જ ભૂમિ પર પછડાઈ પડી અને ત્યાર પછી મારા પ્રાણ દેહમાંથી નીકળી ગયા, મારું મરણ થઈ ગયું. મારા શબને આ ભૂમ્યતર્ગત શુભ માર્ગમાંના એક કક્ષમાં નાંખી દેવામાં આવ્યું કે ન્યાં મારા શરીરનાં આસ્થાઓ અદ્યપિ પડેલાં છે જે વેળાએ મારા જીવનનો અતથયો હતો તે વેળાએ મારા નિર્જીવ શરીરની સ્થિતિ આ પ્રમાણેની હતી —

આ વાક્ય ઉચ્ચારતાં જ આત્મિકા મગળાએ પોતાના સ્વરૂપનું પરિવર્તન કરી નાખ્યું અને તેનું જે પરિવર્તિત સ્વરૂપ અમારા જોવામાં આવ્યું તેને જોઈને અમારાં હૃદયો કંપવા લાગ્યાં અને અમારા શરીરમાં રોમાંચ ખડા થયાં મગળાનો કેશકંપ મુક્ત યથને તેના મુખ તથા પૃષ્ઠ ભાગમાં પ્રચરી ગયો હતો અને તે નિખરાયલા વાળોમાંથી અખંડ રક્ત ધારા વહી કરતી હતી, અર્થાત્ તેના મસ્તકમાં અસિના બધાનક પ્રહારો થયેલા હોવાથી તેમાંથી જ એ રક્તની ધારા નીકળી રહી હતી મસ્તક ઉપરાંત તેના રકથોપર અને હસ્તો પર પણ તત્ત્વારના ઊઠા ધા જોવામાં આવતા હતા અને તેના ઉદરમાં પણ તત્ત્વારે ખોસાયેલી હોવાથી તેના આંતરડા બહાર નીકળી આવ્યા હતા હું અને જયન્તી એ ધૂણાજનક દસ્યને વધારે વાર જોઈ શકી નહિ અને તેથી થોડીવારમાં જ અમેએ અમારી આંખોને બંધ કરી દીધી, અમેએ ત્યારે આંખો ઉઘાડી ત્યારે મગળાના તે બધાનક રૂપના સ્થાનમાં તેનું પૂર્વ પ્રમાણેનું રમણીય રૂપ જ અમારા જોવામાં આવ્યું અને તે રમણીય રૂપને જોયા પછી અમારા હૃદયો કંઈકે ત્વસ્થ થયાં.

“ ત્યારે શું પ્રેત યોનિમાં વિચરતાં આત્મિકા તથા આત્મિકાઓમાં રૂપપરિવર્તનની શક્તિ પણ રહેલી હોય છે ? તેઓ ત્યારે ક્યારે ત્યારે પોતાની ઇચ્છાનુસાર કોઈ પણ પ્રકારના રમણીય ક્રિયા બધાં સ્વરૂપને ધારી શકે છે ? ” મેં સ્વાભાવિક સહજ ભાવથી આ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ હા, આત્મિકા તથા આત્મિકાઓ અવસ્થા વિશેષમાં, પ્રયોજન અનુસાર, કોઈ કોઈવાર ઉચ્ચ સ્થિતિના સાસાધનિક કામતાપન્ન આત્મિકાની સહાયતાથી પાર્થિવ શરીરની આધ્યાત્મિક દર્શાવનારી મૂર્તિને ધારણ કરી શકે છે તેઓ સાંસારિક મનુષ્યોને પોતાનો પરિચય કરાવના માટે અથવા તો પોતાની કોઈ એક વિશિષ્ટ અવસ્થાને દર્શાવનામાટે રૂપ પરિવર્તન કરી રહે છે આ ચીન આર્થ ઋષિઓ સ્ત્રી મૂર્તિને કામરૂપ એટલે કે કામનાને અનુરૂપ રૂપના નામથી ઓળખે છે. આ કારણથી મારી આ રૂપ પરિવર્તન કારિણી શક્તિને જોઈને તમારે લેશ માત્ર પણ આશ્ચર્યચકિત થવાનું નથી ” આ પ્રમાણે મારા પ્રશ્નનું ઉત્તર આપીને તે પોતાના વૃત્તાન્તમાં આગળ વધીને કહેવા લાગી કે —

“ મારી હત્યાની ઘટનાને આજે પાંચ વર્ષ જેટલો સમય વીતી ગયો છે, છતાં હું કોઈ તથા પ્રતિદિસાની જાગૃતિથી દિવસ અને રાત બબ્બે કંઈ છું, મારો આત્મા જોરાવર અને તેના જે અનુચરોના પ્રાણ લેવામાટે તલ્લીન રહ્યો છે અને આવતી કાલે મારા હસ્તથી તે ત્રણે નરપિ શાયોના બીધણુ જીવનનાટકની સદાનેમાટે પરિમમામિ થવાની હોવાથી કદાચિત્ આવતી કાલે મારી જાણા શરી જશે અને મારા આત્માને ચિર શાંતિનો અનુભવ થશે ! ”

“ ત્યારે શું આવતી કાલે જ જોરાવરના જીવન નાટકની તમારા હસ્તથી સમાપ્તિ થવાની છે ? આવતી કાલેના દિવસ તેના જીવનનો અંતિમ દિવસ થવાનો છે ? ” જન્યન્તીએ કહ્યું તથા આશ્ચર્યને દર્શાવનારા કાવચી પૂછ્યું.

“ આત્મિક અથવા આત્મિકાની વાણી કદાપિ અસત્ય હોતી જ નથી અને તેટલા માટે વચનમાં લેવા માત્ર પણ અવિશ્વાસ રાખવાનું તમોને કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી જે વેળાયે મારો દેહ યમરાજનો પ્રાસ થયો હતો તે વેળાયે મારી એ જ તીવ્રતમ વાસના હતી કે મારા પતિના મરણથી મારી જેવી દુર્દશા જોરાવરે કરી છે તેવી જ તેના પોતાના મરણથી તેની સ્ત્રીઓની દુર્દશા થાય, તેની સ્ત્રીઓ વિધવા થયા પછી બળિયારિણી થઈ જાય, મર્જવતી થાય અને પ્રેત-યોનિમાં બેઠકતા જોરાવરના આત્માને પોતાના ગૃહની તે બાવાનક અપ્રતિષ્ઠા તથા દુર્દશાને જોઈને પશ્ચાત્તાપના પાવકથી પ્રજ્વળવાનો શાંધન હેતુ પ્રાપ્ત થતાં પ્રેતયોનિમાં પણ તેને કદાપિ શાંતિનો સાક્ષાત્કાર ન થઈ શકે જોરાવરના ગૃહની આ અપ્રતિષ્ઠા તથા દુર્દશા જોરાવરના પોતાના મરણ વિના થઈ શકે તેમ ન હોવાથી આવતી કાલે આ ઝોરડામાં જ જોરાવરના પ્રાણનું બલિદાન લેવાનો મેં દૃઢ નિશ્ચય કરી લીધો છે અને જે તમારામાં હિંમત હોય તો આવતી કાલે તે બવા નક દૃષ્ટને તમે પણ તમારી પોતાની આંખોથી જોઈ શકો તેમ છે ” આત્મિકા મગળાએ આ પ્રમાણેનું ઉત્તર આપ્યું, પરંતુ એ ઉત્તર આપ્યા પછી અચાનક તે કાંઈક ગભીર વિચારમાં પડી ગઈ અને થોડીવાર પછી ગભીરતાથી કહેવા લાગી કે “ પણ નહિ, જોરાવરના મરણના મહાબાવાનક દૃષ્ટને જોવાથી તમોને કશો પણ લાભ થવાનો સંભવ નથી, કે બહુના જે તે વેળાયે તમારાં સુકામળ હૃદયોમાં ભરેલા બીજા આઘાત થઈ જાય તો તેથી કદાચિત્ તમને કાંઈ પ્રકારની હાનિ થવાની જ સંભાવના છે અને તેટલામાટે તમે અહીંથી આજે દબેશને માટે આજ્યા જાઓ એમાં જ તમારું અધિક શ્રેય સમાવર્ત્ત છે ” આવા પ્રકારનો અંભો ઉભાયને ઉપદેશ આપ્યા પછી તેણે એકલી જન્યન્તીને સંબોધીને અતિથય ગભીર કાવચી કહેવા માંડ્યું કે, “ જન્યન્તી, પ્રેતયોનિમાં ગયા પછી આત્માને એક પ્રકારની દિવ્ય દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ થતી હોવાથી તે કાંઈ પણ મનુષ્યના બૂતકાળ તથા બલિબ્યકાળના જીવનને જાણી શકે છે અને તેથી તારા બૂતકાળ તથા બલિબ્યકાળના જીવનની સ્થિતિનું જે મને જ્ઞાન હોય તો તે સવથ સ્વાભાવિક જ છે તું કાંડિયાવાડમાંના જીનાગઢ નામક નગરની નિવાસિની ધનનગરા નાગર જાતિના એક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થની કન્યા હોવાથી તને કેટલુંક શિક્ષણ પણ અપાયલું હતું અને એક યોગ્ય વર સાથે તારો લગ્ન સંબંધ પણ કરી આપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ દુર્ભાગ્યની પ્રમળતાથી લગ્ન થયા પછી એક વર્ષમાં જ તું વિધવા થઈ હતી અને શિક્ષણના પરિણામે પોતાના જીવનને તું પવિત્ર તારાં જ વીતાડતી હતી. પરંતુ તું એક અતિથય રૂપવતી અને લાવરુમવતી લવના હોવાથી અનેક કામાતુર પુરુષો તારા પ્રેમ રસનું પાન કરવાને તવથી રજા હતા કે જેમનામાં તારો એક નિકટનો આત્મીય સંબંધી ભાનુશંકર નામનો તારો સમવયસ્ક તરુણ પણ હતો એ તો તારા સ્મરણમાં હોતું જ જોઈએ, એકવાર તું ભાનુશંકરના પ્રામમાં તારી માતા સાથે ગઈ હતી અને બે દિવસ તારે ત્યાં જ રહેતું પડ્યું હતું તે પ્રસંગનો લાભ લઈને રાત્રિના સમયમાં ભાનુશંકરે બળાત્કારથી, તારી ઇચ્છા ન હોવા છતાં, તને શ્રેષ્ઠ કરી હતી અને પ્રતિષ્ઠા જવાના કાવચી તેના બળાત્કારથી, તેના બળાત્કારને તે મુખથી કાંઈ પણ ન જોવાના સંકન કરી લીધો હતો તે વેળાયે તો તું અનિચ્છાપૂર્વક બેઠ થઈ હતી, પરંતુ પછીથી એ બેઠામાં કાંઈક અપૂર્વ સ્વાદ જણાવાથી ભાનુશંકર સાથેના એ બેઠામાં સંબંધને તે ચાલુ રાખ્યો હતો, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ આચાનક મર્જવતી થવાથી અને તેનામાં જ ગિરિનારાયણની યાત્રાએ આવેલા જોરાવર સાથે તારો

પરિચય તથા સમાગમ થવાથી પોતાની લગ્ન તથા પ્રતિષ્ઠાના સરક્ષણ માટે તું પોતાના પિતૃ-ગૃહ તથા શ્વસુર ગૃહને સદાને માટે ત્યાગીને તેની સાથે અહીં ન્દાસી આવી હતી. જોરાવરે તને આ સ્થાનમાં લાવીને રાખ્યા પછી છ મહિના કેડે તે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો, પરંતુ તે બાળક આઠ દિવસનું સ્વદન આપુલ્ય લોગવીને જ મરી ગયો હતો. ત્યાર પછી તે અહીંથી અન્યત્ર જવાનો વિચાર જ નથી કર્યો અને જોરાવરનો તારામાં વિશ્વાસ હોવાથી તેણે તને ગમે ત્યાં જ્યાં આવવાની સ્વતંત્રતા આપી દીધી છે, પરંતુ એ સ્વતંત્રતાનો પણ તે કામા દુરતાથી કેટલેક અંશે દુરુપયોગ કર્યો છે, કારણ કે, જોરાવર નિરંતર તારી પાસે ન રહેતો હોવાથી તેમજ તે અનેક કુસુભોનો રસભોક્તા ભ્રમર હોવાની વાતો તારો જાણુમા હોવાથી તે અહીંથી થોડા જ અંતર પર આવેલા એક ગામડાના એક તરુણ કૃષિકાર સાથે પ્રેમ સંબંધ સંધ્યો છે કે જેની સહાયતાથી આજે તે આ મીનાક્ષીને અહીંથી નસાડવા માટેની વ્યવસ્થા કરેલી છે, જયતી, તું તારી પોતાનો લગ્ન તથા પ્રતિષ્ઠાના સરક્ષણ માટે તારા પિતૃગૃહ તથા શ્વસુરગૃહને ત્યાગીને જોરાવર સાથે અહીં ન્દાસી આવી હતી, પરંતુ તારા પત્નાયનથી તારા ઉભય કુળોનો પ્રતિષ્ઠાનો લોપ થયો છે એ વાત તારા લક્ષમાં આવી શકી નથી અને તારા જેવી એક સુશિક્ષિતા સુદરોનો એ પ્રમાદ સર્વથા અક્ષમ્ય કે અવી જ મારો માન્યતા છે માત્ર તારામાં જ કેાંઈ પણ અત્યંત પ્રયત્નનીય સદ્ગુણ રહેલા હોય તો તે એ જ છે કે તું પોતે એક પતિતા અને પાપીવસી પ્રમદા હાવા છતાં પોતાના દુરાચારમાટે તારા હૃદયમાં નિરંતર પશ્ચાત્તાપ થયા કરે છે, જા ખીજ કેાંઈ સહચારિણી હોય છે તો તેના વિશે તારા મનમાં સમાનની ભાવના વસતી રહે છે અને તે સહચારિણી આને દુરાચારની ગતિમાં ગમડાવી દેવાનો તું નીચ પ્રયત્ન નથી કરતી કિંતુ તેને સહચારના માર્ગમાં બાગળ વધવાના કારણમાં પોતાથી આથી શકાય તેટલી સહાયતા આપતો રહ્યો છે અને તારો આ સદ્ગુણ તારા ઉત્કૃષ્ટ ભવિષ્યકાળને સ્પષ્ટવાર છે, એ નિર્વિવાદ છે. કેમ જયતી, મેં તારા ભૂતકાલિક જીવનનો સંક્ષેપમાં જે વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો છે તે અસત્ય તો નથી ને ?”

આત્મકા મગળા જે વેળાયે જયન્તીના જૂનકાલિક જીવનને વણુવતી હતી તે વેળાયે જયન્તીનું મુખમગ્ન લગ્ન તથા આત્મગર્વાનયો અવનત થઈ ગયું હતું અને તેના અતઃકરણમાં ક્ષયાનક પશ્ચાત્તાપ થતો હોય એવી સ્પષ્ટ દૃષ્ટના કરો ચક્રાતી હતી મગળાનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને તે રુદ્ધ કંઠ તથા અશુભુષુ નયનોથી કહેવા લાગી કે “ પરતેતકલાસની મગળાદેવી, મારા ભૂત કાલિક જીવનનો જે સાક્ષિ વૃત્તાંત તમોએ કહી સંભળાવ્યો છે તે અક્ષરશઃ સત્ય છે અને વૃત્તાંતને તમારા મુખથી સાંભળીને આત્મિક તથા આત્મિકાઓની કિંમ્વ જ્ઞાનદષ્ટિમાં મારો સંપૂર્ણ થકા બધાઈ ગયો છે હવે તમારા શ્રીમુખથી હું મારા ઉદારના માર્ગને જાણવામાટે ઉત્સુક થઈ રહ્યો છું અને તેથી આશા છે કે મને તમો મારા ઉદારનો ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ અવસ્ય પતાવશે અને મારા હવે પછીના જીવનને સુધારશે ”

“ જયન્તી, પ્રથમ હું તને આ મીનાક્ષીને કેટલેક યોગ્ય ઉપદેશ આપવા ઈચ્છું છું અને ત્યાર પછી હું તને તારા ઉદારનો માર્ગ પણ બતાવીશ ” આમ કહીને મગળા મને તથા જયન્તીને સંબોધીને શ્રુતા, મધુરતા તથા મનોહારિણી ગભીરતાથી કહેવા લાગી કે “ આપણાં સનાતન આર્ય ધર્મશાસ્ત્રમાં નારો જાતિની પદવી અત્યંત શ્રેષ્ઠ મનાયેલી છે અને તેથીજ ઉત્તમ પુરોના એવા ઉગારો સર્વના સાંભળવામાં આવ્યા કરે છે કે ‘ ગૃહ પોતે ગૃહ નહિ, કિન્તુ ગૃહિણી જ ગૃહ છે અને તેટલા માટે ગૃહિણી વિનાનું ગૃહ અરણ્ય કરતો પણ અપ્રમ હોય છે.

* જે સ્ત્રીઓ અમૃતના કુંડો સમાન છે, રત્નના રાશિઓ જેવી છે અને પ્રેમના ભંડારો સદૃશ છે, તે યોધિનાઓ—સ્ત્રીઓ કોના વડે નિર્માયિકો છે વાર ?* ‘ઓ પવિત્રતાની પ્રતિમા છે’ તેમજ ‘પુરુષ બળ છે અને સ્ત્રી સાક્ષાત્ સુન્દરતા છે’ ઇત્યાદિ પરંતુ જેની પદ્મી જેટલી શ્રેષ્ઠ હોય છે તેટલીજ તે પદ્મીમાં સકટપરપરાયણુ અધિક સમાયવી હોય છે, એ તત્ત્વને આપણે કદાપિ બૂઠી જવાનું નથી, કારણ કે, જેના ભંડારમાં ધન તથા રત્નરાશિનો અધિક સમય હોય છે તેના પર ચોર અને હુલારાની અધિક તીવ્ર દ્રષ્ટિ ગળા કરે છે અને તેથી જો ધનાઢ્ય મનુષ્ય ચેતાના ધન ભંડારની યોગ્ય રક્ષા ન કરે તો તેના ધનને હુલારા જતાં નિમેષ માત્રનો પણ નિષેધ નથી થતો આ કારણથી કેટલીક વાર જેમ લક્ષ્મી દિગ્ગજિજ્ઞી યજ્ઞ પડે છે તેમજ કેટલીક વાર પ્રાણહારિણી પણ યજ્ઞ પડે છે, એ સર્વજ્ઞ જ્ઞાત હોવાથી એ વિગેના વિશેષ વિચેચનની આત્મચક્રા નથી સારાંશ કે, સુન્દરતા તથા પવિત્રતા એ નારી જાતિનો કુમેરના ધન ભંડાર કરતાં પણ વિશેષ ઉચ્ચ તથા આકર્ષક ધનભંડાર છે અને એ ધનભંડાર જેવી રીતે નારી જાતિના ગૌરવને વધાર નારો છે તેવીજ રીતે જો એની યથાર્થ રક્ષા ન કરી શકાય તો નારી જાતિના ગૌરવને મટાડ નારો પણ છે, એ નવીનતાથી કહેવું પડે તેમ નથી આ કારણથીજ કહેવામાં આવ્યું છે કે નારી જાતિનો જો કાંઈ પણ પ્રમળ શત્રુ હોય તો તેનું અપ્રતિમ મૌનદર્પ અપરા લાવવું જ છે, કારણ કે સહસા એ મૌનદર્પના યોગેજ નારી જાતિનો લયાનક અપવાત યજ્ઞ જાય છે આ સર્વ સાધક આધક કારણોનો વિચાર કરોનું આપણ મહા શુદ્ધિમાન શાસ્ત્રકારોએ પોતાના ઉદ્ધર માંથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્ર સાથે પણ એકાત્મ્યમાં ન રહેવા માટેની નારી જાતિને જે આજ્ઞા આપેલી છે તે આજ્ઞા નારી જાતિ માટે અત્યંત દ્વિતકારિણી છે, એમાં તો લેશ માત્ર પણ સંશય છે જ નહિ મનુસ્મૃતિના ૯ મા અધ્યાયમાં સ્ત્રી જાતિમાં વ્યભિચાર દોષ ઉત્પન્ન થવાનાં જે કારણો દર્શાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે—“મદિરા પાન, કુષ્ટ મનુષ્યોનો સંગ, પતિના દુર રહેવું અથવા પતિનો વિરહ, ગમે ત્યાં રખડવા કરવું, કુસમયમાં શયન કરવું અને અન્યના ગૃહમાં નિવાસ એ ૭ કારણો મુખ્યતઃ, નારીજાતિમાં વ્યભિચાર દોષનો ઉદ્ભવ થાય છે જેના વરતા ગ્રહમાં એક રાધનારી તરીકે રહેવાથી આરામ વ્યભિચાર દોષનો ઉદ્ભવ થયો હતો અને ભ્રાનુદ્યકરના ગૃહમાં અતિથી તરીકે વસવાથી જ્યન્તીમાં વ્યભિચાર દોષની ઉત્પત્તિ યજ્ઞ હતી, એથી પણ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે પરગૃહનિવાસ અને કુષ્ટગન સસર્ગ નારીજાતિમાં કેટલી સીમા પર્યંત લાયકર યજ્ઞ પડનારા પદ્મયો એ માત્ર એટલું જ નહિ પણ એમાં વિશિષ્ટ તાથી લક્ષ્મી રાખરા યોગ્ય ધતના તો એ છે કે ભ્રાનુદ્યકર જ્યન્તીની સગી માસીનો પુત્ર હોવાથી એક રીતે બહુ જ હતો અને ગણના હસ્તથી જ લગિનીના વેધન ધર્મનો નાશ થયો હતો એટલા માટે બહુ કે તરણ પુત્ર સાથે પણ નારી જાતિનો એકાનવાસ નિષિદ્ધ માનવામાં આવ્યો છે અને તે યોગ્ય જ છે મીનાક્ષી, તું પ્રભુની કૃપાથી પવિત્ર છે અને તેટલા માટે આ ઉપદેશને અને આપણી ધર્મ શાસ્ત્રગત આજ્ઞાથી ધર્મપ્રણયિકાને તારે વિશિષ્ટતાપૂર્વક પાનમાં રાખી લેવાનાં છે, પરંતુ નહિ, એક વાર તો ભાવિ તને અવશ્ય બૂલાવશે અને ઠોકર લાગશે ત્યારેજ શુદ્ધિ ઠેકાણે આવશે એટલે અત્યારે તને વિશેષ ઉપદેશ આપવાનું કાર્ય નિરર્થક હોવાથી હું જ્યન્તીને એના ઉદ્ધારનો માર્ગ જતાવવાના કાર્યનો આરંભ કરવા હચ્છુ છું.”

* “ન ગૃહં ગૃહ મિત્યાહુ રૂદિણી ગૃહ મુચ્યતે ।

ગૃહં તુ ગૃદિણીદીનં કાન્તારાદતિરિચ્યતે ” ॥

x “અમૃતસ્યેવ કુંદાનિ રત્નાનામિવ રાશય ।

રતેરેવ નિષ્ઠાતાનિ નિમિતા કૈન ચોષિત, ” ॥

આત્મિક મગાની આવી કંઠાર ભવિષ્યવાણીને સીંજીને હું લખ્યો કંપના લામી અને કેટલીકવાર સૂધી ચિન્તામાં નિમગ્ન રહ્યા પછી મેં તેને વિનીત ભાવ તથા કાંતર સ્વરથી પૂછ્યું કે “આ ભવિષ્યના કિંવા ભાવિ ઘટનાને ટાળી દેવા માટેનો પશુ કોઈ ઉપાય છે ખરો કે નહિ ?” અને જો તેનો કોઈ ઉપાય હોય તો એ ભવિષ્યનાને આરાથી ટાળી શકાય તેમ છે કે કેમ ?”

મારા એ પ્રશ્નનાં ઉત્તરમાં મગાની બાધામૂર્તિએ પૂર્વવત્ ભીરતાથી જ કહેવા માંડ્યું કે “હા, ભવિષ્યનાને ટાળી શકાય છે અને તારાથી તેને અસર ટાળી શકાય તેમ છે, કારણ કે, આ વિશ્વમાં જોને ટાળી ન શકાય તેવી કોઈ વસ્તુ છે જ નહિ તું સ્વાધીના છે, પોતાના કર્મ ફળોની અધિકારિણી આત્મિકા છે, એક પરમ ધર્માવનાર દંપતીની ધર્મગીતા હુદિના છે, સુશક્તિતા છે, અનન્તશક્તિની એક અસ્કુટ કલિકા છે, અનતધામની યાત્રિણી છે અને અનંત મગલની અધિકારિણી છે એટલા માટે તારૂં પોતાનું ભવિષ્ય અનેક અંગે ન રા પોતાના હસ્તમાં રહેલું છે જો તું દૈવ સંકલ્પ કરીને તનુ મનથી પ્રયત્ન કરતી રહીશ, તો પોતાના એ ભાગ્ય અથવા ભવિષ્યનું અવસ્થા પરિવર્તન કરી શકીશ પરંતુ એ કાર્ય બહુજ કડિન છે જો તું ચિત્ત મયમ દ્વારા તે યુવકના મયાગમ સુખને મેળવવાના લોભનું મવરણ કરી શકીશ, તો તેથી તારા ભાગ્યની ગતિ અવસ્થા બદલાઈ જશે અને તારી સમસ્ત બાનિ આપત્તિઓનો અંત આવી જશે, કિન્તુ તું એ નથી જાણતી કે તે સમયમાં તારી ભોગ વિનાસ માટે અત્યંત પ્રયત્ન થયેલી તુજા તથા પ્રેમ પરિભ્રમણનાતમા તને તારા અત્માના વિચારમાં દૈવ રહેતા દેશી નહિ અને સજડન તથા હુંદમનીય વિકારો તને અસ્વ યોગિની ગદન ગતીમાં પહોંચી નાખશે. જોશવરમાં તારા મનને મુગ્ધ કરવા જેટલી મોહકતા ન હોવાથી જ આ સ્થાનમાં તું આદવી ધર્મન્ત દૈવ રહી શકી છે, પરંતુ તે યુક્તી મોહકતા તારા અચળ મનને નિમેષ માત્રમાં જ ચળાવી દેશે અને તે કંઠાર પરીણાના પ્રસંગે તારે પરાજિત જ થવું પડશે બસ, તારા સખધર્મમાં મારા આત્માના અધિકારો દેવ પુરુષે આથી વિશેષ મને કંઈ પશુ જણાવ્યું નથી અને આથી વિશેષ મોનાની અગ્ર પશુ આવી નહિ જતાં, પશુ એક વાર્તા હું તને દૈવ્ય પૂર્વક જણાવી દઉં છું કે તારો અધ પાત થયા પછી ધર્મમાંથી તારી બ્રહ્મ બોધી થતી દેખાશે, પરંતુ આપત્તિના અવસરમાં પશુ જો તું ધર્મ તથા ધર્મમાં અવિશ્વાસ રાખીને અશ્રદ્ધાના ભાવોનું પોષણ કરતી રહીશ, તો તેથી પરલોકમાં પશુ તારી દુર્ગતિની સીમા રહેશે નહિ, એટલા માટે હું તને ત્રણ નાર કહું છું કે, માનસ, સાવધાન અને સાવધાન ! પરમેશ્વરમાં અરજ વિશ્વાસ રાખીને જીવનમાર્ગમાં અગ્રગામિની થતી રહેજે, કારણ કે, માનવજીવન મૃગજીવ અથવા તો મન કલ્પિત રાખે નથી.”

અપુર્ણ

શીયાળામાં ખાવા લાયક, શરીરને યુદ્ધ કરી શુદ્ધિ અને શક્તિને વધારી મગજને શાંતિ આપનાર

જીવન.

દરેક મનુષ્યે શીયાળામાં ખાવું જોઈએ તેથી શક્તિ આપે ધાનુ સખધી નયગામી મટશે, ઉદરસને કંઈ મટાડશે મમજની શક્તિને વધારી નેત્રમાં તેજ વધારશે. કામન રતમ ૧ ના ૩ ૨-૦-૦

ડૉ. કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ

ભાગ્યોદયનું લલાજમ રૂ. ૩-૦-૦ અને ભેટના પુસ્તકનું પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ મળી રૂ. ૩-૨-૦ નું વી પી કરીને સુખી શુદ્ધસાર નામનું આકાશ પર્વનું ભેટનું પુસ્તક મોકલવામાં આવશે તથા પુસ્તક લખાણે તમારા હાથમાં આવશે ત્યારેજ તેની દીક્ષા આપને સમજાશે. તેની અદર સ્વર્ગના જેવું સમારમ્ભ સુખ શી રીતે મળી શકે તેમજ હમેશાં ધર્મમાં શાંતિ અને આનંદ પ્રવર્તી રહે તે માટે એક કુટુંબની આત્મકથા રૂપે પાલુજ સરણ વર્ણન છે. ઉચ્ચ કેળવણી પામેલી સ્ત્રી પોતાના અભણ અને વિધવા પતિને શી રીતે સુધારી સદ્વર્તનશાળી તેમજ ગરીબાઓમાં તવગર ખતાવી શકે છે તે વાંચતાં આનંદાશુ આપ્યા વગર રહેશેજ નહિ. દરેક સ્ત્રીએ તે પુસ્તક કનું મનન કરવું જોઈએ, અને તેની ક કાર કરનારી સ્ત્રી હશે તો પછી આ પુસ્તક વાંચી આનંદ પ્રવર્તાવનાર અને પતિનું સુખ આપનાર તથા ધરતો બાર ઉપાડી લેનાર થશે. આવા એક જ પુસ્તકથી લલાજમ રૂ. ૨-૦-૦ તો વસુધા યથા શકે તેમ છે તો પછી માર્ગીકરણ મક્તબ પડે છે રૂ. ૩-૦-૦ જેવા નજીવા લલાજમમાં આ માર્ગીકરણ આદર રહેવાથી અનેક લાભ મળે છે.

નાનાં છોકરાં ઉપર નાનપણથીજ મારા સસ્કાર નાંખવાથી તે ભવિષ્યમાં મહાન યશ્ન શકે છે. જો છોકરાંને નાનપણથી આ માર્ગીક વાંચવામાં આવે તો તે ભવિષ્યમાં મહાન યશ્ન શકે છે. સ્ત્રીએ વાંચે તો તે શુદ્ધસારને સુખરૂપ જનાવનાર યશ્ન શકે છે અને પોતે વાંચવાથી પોતાના અને બ્યવહાર અને પરમાર્થમાં સદાય રૂપ યશ્ન પડે છે. દરમાસે નિયમસર આ માર્ગીક વાંચનાર આજ ભાગ્યેજ ચિંતા અને દુષ્કર્મમાં રહી શકે છે. તો આજ ઉપયોગી વાંચનને માટે બાર માસે રૂ. જેવા નજીવું લલાજમ અર્થવું એ ફાંપને પછી બારે પડે તેમ નથી. જેમ મનુષ્યને ચીરીરની રાજાણ વાસ્તે અને તેને દેહાવી ગમવાને માટે અન્ન અને વસ્ત્રની જરૂર પડે છે તેમ મનના પોષણ માટે આજ શુભવિમારને ફેલાવનાર વાંચનની પછી જરૂર છે. અને તેને માટે અર્થ કરવું જોઈ નિયમોગી નથી. દરમાસે નિયમસર ભાગ્યોદય વાંચનાના હાથમાં આવે છે અને તેમને જો પરશુમિચારરૂપી ગોરાક પુરા પડે છે. વળી તે ઉપરાંત વેદકના ધેર બની શકે તેમ પરમગુ ઉપરે આરોનું પોષણ કરતી કૃત્તિ યશ્ન શકે તેવા ઉપયોગી લેખો અને મહાન પુરુષોનાં ચરીત્રો તેમાં આપેલાં છે. આ લાભકર્તા યશ્ન પડે તેમ છે. આમ જતાં લલાજમ માત્ર રૂ. ૨-૦-૦ માટે જ નહીં ત્રણ વર કુટુંબ માટે આ વર્ષે પછી દુર્વર્તની મારક આકાશમાં હાવમ રહી અમલદાર વિશ્વાસ રાખીને જીવનમાં આ અમલદાર મારક રહેશે. મોરાકા, મુનિનીકલથી તો મન કલ્પન રચન નથી.

મોરપુત્રનાં ચિત્રે

જો પોતે

જો પોતે

જો પોતે

જો પોતે

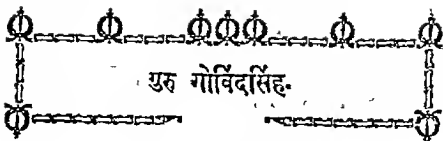
જો પોતે

શોયાળામાં આવ્યા લાયક, ચીરીરને પુષ્ટ કરી સુધિ અને
શક્તિને વધારી મગજને શાંતિ આપનાર

જીવન.

દરેક મનુષ્યે શોયાળામાં આવું જેમણે તેથી સ્થિતિ આપે પાનુ મજાથી નયગાદ
મરણ, ઉદય પે કદ મરણથી મગજની કૃત્તિને વધારી મેવમાં તેજ વધારણ. કી મન રનય
૧ ના રૂ. ૨-૦-૦

દરે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ

ગુરુ ગોવિંદસિંહ.

(અનુસંધાન ગતીકથી.)

પ્રકરણ ૭ મું.

એ વામાં એક મુસતમાન સાધુ કે જે જાતે સમ્યક્ હતો તેણે શિષ્ય ધર્મનો અગીયાર કર્યો, ગુરુ મહારાજને તેનું નામ અજમેરાસિંહ રાખ્યું આ વખતે વજીરખાં જો કે નાસી ગયો પણ તેના મનમાં ગુરુ સાહેબનો બધ લાગવા માડ્યો જ્યારે તેણે જાણ્યું કે માલવાના મોટા મોટા સર, સામન્ય અને સરદારો પણ ગુરુ મહારાજ પાસે દીક્ષા લે છે, તેમના પયમાં જાય છે, તેમની સાથે હાન્યો પ્રેમ રાખે છે ત્યારે તેનું હૃદય કપવા લાગ્યું.

આ તરફ ગુરુ સાહેબે આદિ ગ્રન્થની નવી આશુતિ પોતાની સ્મરણ્યક્રિયા કરાવી કેમકે બાપા ધીરમત્તી પાસે મૂળ ગ્રન્થ હતો તેમણે તે ન આપ્યો, અને ગુરુ મહારાજ ઉપર કાંઈક અશ્રદ્ધા જણાવીને કહેવાયું કે આપને આપની શુદ્ધિ અને સ્મરણ્યક્રિયા માટે અભિમાન છે તે મેંવો ગ્રન્થ કેમ બનાવતા નથી આથી ગુરુ મહારાજની સ્મરણ્યક્રિયા એવી હતી કે જેમણે તમાગ ગ્રન્થ ફરી લખાવીને તૈયાર કર્યો આ વખતે ગુરુ મહારાજની બને સ્ત્રીઓ પણ દિવ્યથી બાવી ગઈ હતી તે બંને સ્ત્રીઓ પુરુષના વેશમાં દિવ્યી જઈને પોતાના એક શિષ્યને ત્યાં રહી હતી, અહીં આવતાં તેમને પોતાની સાસુ તથા ચારે પુત્રોના સ્વર્ગવાસની ખબર મળી સ્ત્રીઓના સ્વમાનાનુમાર તેમણે બહુજ વિનાય કર્યા પણ ગુરુ મહારાજે નિશ્ચય હૃદયે તેમને સંસારની અસારતા સમજાવી શીત કરી.

આ તરફ વજીરખાંએ ગુરુ ગોવિંદ ઉપર ચગાઈ કરવાને માટે આરગજેમની આજ્ઞા અને મદદ માગી, તેમાં ગુરુ મહારાજનો પત્ર આરગજેમની પાસે ગયો. ગુરુ મહારાજનો પત્ર લખતે દયામિદ્ધ ગયા હતા. ગુરુમહારાજના વખાણથી ઔરંગઝેમ મુગ્ધ થઈ ગયો જો કે ઔરંગઝેમ ધર્મીય હતો છતાં તેને પોતાના ભોગપતિયો અને અધિકારિયોની ખૂબને માટે દયાસિદ્ધિ આગમ પશ્ચાત્તાપ કરવો પડ્યો આ સર્વ પકાડી રાજ્યોની દુષ્ટતાનું પરિણામ છે. ઔરંગઝેમે તરતજ સરાહ-દના ભોગપતિને આજ્ઞા મોકલી કે ગુરુ મહારાજને તેમની ઇચ્છાનુસાર જ્યાં રહેવું હોય ત્યાં રહેવા દે અને તેમને સતાવવા નહિ સાથે વજીરખાંની પ્રાર્થનાના જવાબમાં આરગ-જેમે વજીરખાંને જવાબ આપ્યો કે તમે પકાડી રાજ્યોના ચક્રાવર્તી ગુરુ મહારાજની સાથે વિશેષ કર્યો તેમના વધવા બાદે ક્યારે નાંખીને અગરજી સુલતામની રાજ્ય સામે પ્રભાનો આટનો તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કર્યો.

ઔરંગઝેમે ગુરુ મહારાજની પાસે પત્ર લખીને તેમને દીક્ષી બોલાવ્યા ગુરુ મહારાજે તેમને જવાબ આપ્યો કે હવે હું કપડી મુગલોના સોગનોનો વિશ્વાસ રાખતો નથી તેથી ઔરંગઝેમે પત્ર લખ્યો, અને તેમાં લખ્યું કે જે કાંઈ આપને વિનાકારણે દુખ આપવામાં આવ્યું છે તેનો બદલો આપવામાં આવશે આથી ગુરુમહારાજ આરગઝેમને મળવાને દક્ષિણ તરફ ગયા અને સ્ત્રીઓને પાછી દિક્ષીમાં મોકલી દીધી. પણ રસ્તામાં ઔરંગઝેમના મરી ગયાના સમાચાર

વૈદક દુચકા સંગ્રહ.

રક્તપીત - લોહીપડતુ સાકર, મેદવી શાન અને દ્રાક્ષ સરખેભાગે લાઇ ખાંડી તેતુ બે ૩ પીઆભાર ચૂર્ણ માખણમાં મેળવી ચાટવાથી પડતું લોહી ચટકી જાય છે

હેડકી—સરના, ભોપરીગણી, ચીત્રકમૂળ અને બલદાણા એ આંધવાનો ઉકાળો કરી કુપ નાંખી પીવરાવવાથી હેડકી આવતી હોય તે બધુ થાય છે

ઉલટી—એઆનીભાર પુલાવેલા ટાકણખાર પીતુડીના રસસાથે પીવાથી ઉલટી મટી જાય છે
હરસ—૧ તોલો વજ, ૨ તોલા કુતાવેલીલીંગ, ૩ તોલા વાવડીંગ, ૪ તોલા સીધવ, ૫ તોલા-જી, ૬ તોલા સુઠ, ૭ તોલા મરી, ૮ તોલા ખીંપર, ૯ તોલા કુટ, ૧૦ તોલા દરડે, ૧૧ તોલા ચિત્રક-૧૨ તોલા બોડી અન્નમોદ એ બધાં સરખે ભાગે લાઇ લાઇ કપડાંજી કરી તેમાં ચૂર્ણ થી અમણા ગોળ નાંખી અઢેક તોલાની ગોળીઓ કરવી તેમાંથી દમેશાં અર્ધગોળી સવારે અને અર્ધી સાંજે ઉના પાણી સાથે ખાવાથી વાયુના દરસ મટે છે

મેળા—શરીર સોજા આવ્યા હોય તે મુરોખાર ૫ પૈસાભાર, સોનાગેર ૫ પૈસાભાર, બનેને વાટીધુટી ૫ પડીંગ કરવાં એક પડીકુ ઠારા ધડામાં નાંખી તેમાં ૧૧૧૧ રોર પાણી ભરી રાત્રે છાપરા ઉપર મૂકવું સવારે તે ધડામાંતુ ઉપરતુ નીતરું પાણી લાઇ આખા દીવસમાં પાંચથી સાત વાર પીતુ આમ પચિક દિવસ પીવાથી અને ખાવામાં માત્ર ચણાના લોટની રોટલી ધીમાં બના-
વિને ખાવી, બીજું ધાંધ ખાવું નહિ તેથી દરક પ્રકારના સોજા મટે છે

પથરી—જવખાર મદ સ થે વાલ ૧ રોજ ચાટવાથી પથરી મટે છે
મધુમેહ—મીઠા પ્રમેદ હોયતો—ગરમાળાનો ગોળ, આર્સેનરાતું ચૂર્ણ સરખે ભાગે લાઇ તેમાં તેના અર્ધભાગે બમણા ઉમેરી તેમાંથી રોજ ૧ વાલ હવા સાકર સાથે ખવરાવવાથી મધુ પ્ર-
મેદ મટે છે

પ્રમેહ—કાળા તલના કઠકને જાસમા પકાવી ખવરાવવાથી અને હીંગ ખાવા ન દેવાથી થી વધુ વધુ ન ખાવાથી અને જમરામાં તેતનો વધુ ઉપયોગ કરવાથી પ્રમેદ મટે છે

વિદ્રધિ—સરગવાનાં છાલ, કુધીયોવજ અને પીંજળાની જાનનો જ્વાય કરી તેમાં હીંગ અને સીધવનું ચૂર્ણ નાંખી પીવાથી વિદ્રધિ મેગ મટે છે

બરોળ—કુકડવેલના પચાંગનું ચૂર્ણ દમેશાં એક તોલો દરડેના ઉકાળા સાથે એક મહિનો પીવાથી બરોળ મટે છે

શું તમારે પૈસાદાર થવું છે ! ને યહ હોય તો અવશ્ય વાંચો !

વિનંતા (ત્રીજી આવૃત્તિ)

નામતુ પુસ્તક ધર્મ ઉત્તમ હોવાથી યોગ્ય વખતમાં દર્જરો નકસો ખપી જવાથી આ ત્રીજી આવૃત્તિ સુધારા વધારા સાથે ચાલુ વર્ષમાંજ બહાર પાડયું છે ને તમારે તમારાં યાગ કને કે રનેલીમડળને સસારમાં ઉચ્ચ રીતિએ આપવા ઈચ્છા હોય તો આજેજ આ પુસ્તક મળાથી ઉપયોગ કરવો કીમત રૂ. ૩. ૭-૮-૦

શ્રી રામચન્દ્રજી અવતાર ચરિત્ર.

[અનુવાક — વાડીલાલ દામુલાલ સુધરી]

શ્રી રામચન્દ્રજીએ કહ્યું છે કે, હાય ભેડી ઉભા રહેલાં દીન, પ્રાર્થનાકારી અને ચરણગત યજુનો પશુ વધ ન કરવો લેણ્યે કરેણ્યુકત હોય યા ન હોય, પશુ ચરણગત યજુની રક્ષા કરવી. આ પ્રમાણે યજુની ને ભય, મોઢ અથવા કોઈ સ્વાધર્મે લાક રક્ષા ન કરવામાં આવે તો તેથી લોકમાં નિંદા થાય છે અને મહાપાપ લાગે છે. વળી સ્વગ, પરા અને બધવીય નારાકારી મહાન દોષ પ્રાપ્ત થાય છે એક વખત જ એ યજુ ચરણગત થાય અને ‘હું તમારો છું’ એમ કહે તો જીવમાત્રને અભયદાન દેવાનું મારું મન છે માટે હું સુમીવ ! વિભીષણને મારી પાસે લાવો, તે તેને અભયદાન દીધું છે. ચરણગત યજુથી રાવણને પશુ અભયદાન દેવાને હું તૈયાર છું. આ પ્રમાણે શ્રી રામચન્દ્રજીના જીવનમાં ચરણગત-વત્સલતા, સચ્ચરિત્રતા અને ભદ્રતાના ઉદાર વાક્યો અપૂર્વ દ્રશ્યસ્થ સ્થાપન કરે છે. ને આ રાગ-રોધમય અનુદાર સંસારમાં અત્યન્ન દુર્લભ છે. આ પ્રમાણે શ્રીભગવાને રામાવતારમાં મસાગની શિક્ષાને માટે મનુષ્યોમાં દુર્લભ પૃથ્વી આદર પ્રકટ કર્યો હતો, ને પ્રત્યેક મુદ્દસ્થ, પ્રત્યેક મનુષ્ય તથા પ્રત્યેક નરપતિને માટે હમેશા અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે શ્રી રામચરિત્ર અને રામરાજ્ય સંસારમાં એક અપૂર્વ વસ્તુ છે. ન્યાં સુંદરી સુધ અને ચંદ્ર પૃથ્વીપર પ્રકાશીત રહેશે ત્યાં સુધી આ અપૂર્વ ચરિત્રનું અલૌકિક ગૌરવ ભારત-માતાની મુખ-જ્યોતિ સુરોજિન કરતું રહેશે તેમાં અલુભાત સદેહ નથી એથી એકાદશ સદસ વર્ષપર્યન્ત, પૃથ્વીનું પાલન કરીને અવતારકાર્ય સમાપ્ત થયા પછી શ્રી રામચન્દ્રજીએ ભરત, યજુ-ધન અને સમસ્ત વાનર તથા પ્રજા સાથે મહા પ્રસ્થાન યાત્રા કરી હતી.

લોકમણના સ્વર્ગારોહણ બાદ ને વખતે શ્રી રામચન્દ્રજી ભરત અને શુક્રાવની સાથે મહા-પ્રસ્થાનાથે સરયુ નદીમાં બપો લાગ્યા ત્યારે સમસ્ત પ્રજા, વાનરજાતુ અને પશુક્ષી આદિ સર્વ શ્રી રામચન્દ્રજીની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યાં હતા. તે પ્રમાણે સરયુના કીનારાપર આવી શ્રી રામચન્દ્રજી બપોમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા તે વખતે દેવચાણી યર્ષ હતી —

પિતામહ શ્રી ભક્ષાજીએ શ્રી રામચન્દ્રજીને કહ્યું કે, “હે વિષ્ણો ! હવે મનુષ્યરૂપ ત્યાગ કરી નિજરૂપ ધારણ કરવાનો અને નિજલોકમાં પ્રવેશ કરવાનો આપનો વખત આવ્યો છે માટે આપનાજ સ્વરૂપ ત્રણે ભ્રાતાઓની સાથે નિજલોકમાં પ્રવેશ કરો. હે દેવ ! આપ લોકચરણ બહા છે. આપને કોઈ બંધન નથી. વૈષ્ણવી શક્તિ અથવા આકાશરૂપ બ્રહ્મશક્તિમાં પ્રવેશ કરો.”

પિતામહના સંજ્ઞા સંકેતો શ્રી રામચન્દ્રજીએ બધુઓ સાથે વૈષ્ણવ તેજમાં પ્રવેશ કર્યો. તરતજ તેમની પાછળ આવેલ પ્રજાજાતુ અને તિર્થંક યોગિના જીવજાતુ શ્રી રામભક્તિના દળથી બ્રહ્મલોકની નીચેના સન્તાનક નામના લોકમાં આલ્સા ગયાં વાનરજાતુ અને રીંછજાતુ ને ને દેહલેણી આવ્યા હતા ત્યાં ત્યાં ચાલ્યા ગયાં વાનરજાતુ અને રીંછજાતુ ને ને દેવતાઓથી ઉત્પન્ન થયા હતા તેમાં છરીરલાગ કરી પ્રવેશ કરી ગયાં અને સુમીવ સુર્વમંડળમાં પ્રવેશ કરી ગયા. એ પ્રમાણે રામાવતાર લીધા સમાપ્ત થઈ ગઈ.

હીત વચન.

(સરોધક:—વાડીલાલ કાકુભાઈ સઘવી.)

સત પુરુષોનાં નીચેનાં આત્મહીતાર્થે વાક્યો દરેક બન્ધુએ અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે—

૧. પોતાનું તથા પરનું ખરેખર કલ્યાણ કેમ થાય તેનો વિચાર રાખીને વિનયપૂર્વક કાંઈ પણ પવિત્ર કામ કરવાથી ઇષ્ટ ફળ મળે છે.

૨. ધન ગયું હશે તો ઉઘોગથી મેળવાશે પણ તન-મનને બગાડનાર પ્રહસ્ય નહિ થવા પછી કાંઈ મેળવાતું નથી.

૩. અયોગ્ય ખાનપાનથી, દુષ્ટાચરણથી કે દુર્વ્યસનથી એકવાર શરીર બગડ્યા છતાં પુનઃ તે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું એ પોતાને હાથે પોતાનું મૃત્યુ માગી લેવા બરાબર છે.

૪. મનુષ્ય જન્મમાં જો કર્તવ્યની સિદ્ધિ કરી લેવામાં આવતી નથી તો પછી હાથમાં આવેલો હીસો ગ્રામાવવા જેવું થાય છે.

૫. વ્યાપારમાં, નોકરીમાં, કે કોઈપણ ક્ષેત્રમાં સત્ય અને પ્રમાણિકપણે વર્તનારા લાભોજ નાસિપાસ થાય છે.

૬. વસ્ત્રાદિકથી શરીરની શોભા વધારવા કરતાં હૃદયની પવિત્રતાથી શરીરની શોભાને વધારવી એજ ખરું સૌંદર્ય છે.

૭. અમુક કાર્યે વધારે અનુકૂળતા મળ્યે કરીશ, એવા વિચારો કરી કાર્ય સુધતવી રાખવાથી ઇચ્છેલી અનુકૂળતા કદી મળતીજ નથી.

૮. ફિનિયાના નાચાત્મક વિષયોના કાણુભગુર સુખની આશાએ પ્રભુપદે પ્રાપ્તિને ઉત્તમોત્તમ લાભ ગ્રામાવવા એ મૂર્ખતાજ છે.

૯. પરિશ્રમ લીધા વગર કાંઈ પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરવી એ નબળાઈ અને આળસનું મોહું ચિન્હ છે.

૧૦. જોતવામાં યોગ્યાયોગ્યપણાનો જેમ વિચાર કરવાનો છે, તેમ સમયનો વિચાર કરવાની ખાસ જરૂર છે.

૧૧. બની ગએલા નુકસાન અથવા પ્રસંગનું વીના કારણ ચિંતન કરવાથી નવો આવનાર લાભ અને અનુકૂળ પ્રસંગ જતો રહે છે.

૧૨. જ્યાં દુખના અધકાર વિના બીજું કાંઈ ન દેખાતું હોય, ત્યાં પ્રભુપાર્થનાથી જોગિતા પ્રકાશિત કીરણો આવી પડે છે.

૧૩. મત્સ્ય રૂપી કીટલામાં ઘડપણ રૂપી દુરમન સહેલાઈથી આવી ચઢતો નથી.

૧૪. જેઓ ધનનું અભિમાન છોડી પોતાના અરીબ બન્ધુઓના દુખમાં લાગે લે છે, તેઓ અનંત કાળના વૈભવો મેળવી શકે છે.

૧૫. વધારે પડતા વૈભવો જીંદગીની મીઠાસ લૂટી લે છે, અને જીવંતાની જલદીથી ખરાબ ખસ્ત કરી નાંખે છે.

૧૬. પ્રભુ ભક્તિ કરવાનો આધાર કાંઈ બહારની અનુકૂળતા ઉપર નથી, પણ અતરની શક્તિ ઉપર છે.

૧૭. આપણે એક મનુષ્ય પ્રત્યે ખરાબ લાગણી દર્શાવી, તો આપણા વિરુદ્ધ તેટલીજ ખરાબ લાગણી તેનામાં ઉદ્ભવશે, એ ખરીન સમજવું.

❧ ભાગ્યોદય. ❧

વર્ષ ૭ સુ.]

[અંક ૧ થી ૧૨]

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

અન્યને સુખી કરવામાજી જીવનનું સાધક્ય છે (શ્રી. ઉ.) ..	૨
અનુભવ રાજિમાં ભવ પ્રવાસીને પ્રવાસ કરતા સાવધ રહેવા પ્રિહિમ (શ્રી ઉ) ..	૪૭૭
અશ્વરથી એકતા પામવાના ઉદ્દેશની એકતારા પ્રતિ કથન (શ્રી ઉ.) ..	૧૨૨
ઈષ્ટ પ્રસન્નતા પ્રાપ્તિ નિમિત્ત તપશ્ચરણ આદરનાર સાધકના નિષ્ઠા [શ્રી. ઉ.] ..	૧૮૫
ઈષ્ટપ્રતિ પ્રાર્થના [શ્રી. ઉ] ..	૨૬૬
ઈષ્ટવિરહાવાપ (શ્રી. ઉ)	૪૮૮
ઉન્નત સિદ્ધિમાં સત્વર પહોંચવા સૂચન [શ્રી. ઉ] ...	૨
કર્તવ્ય પ્રતિ હક્ક દેવા ઉપદેશ (શ્રી ઉ.) ..	૪૪૮
જયજય પૂર્વક સંસ્કાર (શ્રી. ઉ) ..	૪૧
જીવનતરવ પ્રતિ જયજય પૂર્વક પ્રણિપાત (શ્રી ઉ) ..	૪૪૭
તમે—બધુ !—તમે [શ્રી. ઉ.] ..	૮૨
નિર્દોષ બાળક	૧૨
પરમાત્મા પ્રતિ પ્રારબ્ધ પ્રજ્વલિ (શ્રી. ઉ) ..	૪૧
પરાર્થજીવિત પુરુષોનું જીવન કન્ય છે [શ્રી ઉ.] ..	૨૬૫
પોતાને તન્મય કરવા અર્થે ચૈતન્યાભિષ પ્રતિ અભિમાનીનું આહવાન. [શ્રી ઉ] ..	૧૨૧
પ્રભુ ઉદ્યાનમાં માનવ પુષ્પોને તેમના કર્તવ્યોનું નિર્દેશ (શ્રી ઉ.) ..	૮૧
પ્રજ્વલિ તથા નિષ્ઠિત એ ઉભવ માર્ગમાંથી પોતાના અધિકારાનુસાર માર્ગે પાળતા શ્રી	
ઈષ્ટ પ્રતિ સાધકની અભ્યર્થના (શ્રી ઉ) ..	૮૨
પ્રજ્વલિમાંથી [શ્રી. ઉ] ..	૧૮૫
પ્રજ્વલિ આત્મ્ય પ્રમાણ વચ્ચે છે ..	૨૭૧
પ્રજ્વલિ ઉપાસના કરવા પ્રમોદ [શ્રી. ઉ] ..	૨૨૫
મનુષ્યે અન્યને ઉચ્ચ બતાવવાની પ્રયત્ન કરતા પહેલાં પ્રથમ પોતે જાતેજ ઉચ્ચ	
જનનું જોષએ. (શ્રી. ઉ.) ..	૨૦
મનુષ્યની મધ્યાર્થ સાધવાના વિના કેવળ મદા પુરુષોના સંઘે વાસ્તવહિત સાધના નથી ..	૧૨૧

મને કેવા થવું જમે છે. [શ્રી. ઉ]	...	...	૪૧૭
સ્નેહાભિનંદન	...	...	૧૫
સદ્ગુરુનાં માહાત્મ્ય	...	...	૨૬૫
સ્વરૂપાનુભવ કરતી મતિને કેવો અનુભવ થાય છે. [શ્રી. ઉ]	...	...	૨૩૭
હરિગુરુનું અધિક સ્મરણ કરવા મનને પ્રયોધ (શ્રી. ઉ.)	...	...	૧
હવે હું યાર યુ હાર્યો ..	...	...	૫૫
હૃદયમાં જ્યાં વિવિધ અનુભવ લેતા મનને ઉપદેશ (શ્રી. ઉ)	...	...	૨૫૫
યાત્રીનો મદિમા	...	...	૪૧૭

તત્ત્વ વિચાર.

અસૌક્રિક શક્તિ ..	...	...	૨૦૧-૨૪૨
આકર્ષણ શક્તિ.	...	...	૫૩-૬૧-૧૨૮
ઉચ્ચ જીવનનું અહવાલીયું ..	...	...	૧૩-૫૬-૬૩
કાર્ય સિદ્ધતા અતે થતો આનંદ	...	...	૩૧૪
કાર્ય સિદ્ધ કરવાની કુચી ..	...	...	૩૭૪-૩૮૩
૫૫ કામ સિદ્ધ કરવાને માટે શું કરવું જોઈએ ..	...	...	૧૪૩
વિચાર.	...	...	૫૧-૮૮-૧૨૩
મનોરથોત્ત	...	...	૩૨૭
મનુષ્યે હંમેશાં આગળ વધવું જોઈએ	...	...	૪૦૬-૪૨૩
સદ્વિચાર લક્ષરીઓ	૪૬-૮૫-૧૨૫-૧૮૦-૧૨૬-૨૬૪-૩૩૯-૩૮૨-૪૧૮		

શાસ્ત્ર

અરૂપ દૃષ્ટિ અને ભક્તિદૃષ્ટિ	...	...	૩
મત્ર, યત્ર, અને તુત્ર,	...	...	૪૨
સન્ધ્યોપાસનાનું રહસ્ય	...	...	૪૨૫
પરમાવના અને ભક્તિમાવના	...	...	૩૪૬-૩૭૮

વાર્તા

અપભ્રંશ ઉપર વિશ્લેષ.	...	...	૨૪૫
કમળાશીરનો ગૃહ સંસાર	...	...	૧૫૭
અરો સાધુ	...	...	૩૨૩
દિવ્યાંગના	...	૨૪-૧૧૧-૧૬૫-૨૦૯-૨૫૩	
દુષ્ટ પછી મુખ	...	...	૨૦૪

નિર્દય તોફાર	...	..	..	...	..	૧૩૦
બેકમાર્ન બાળક	...	...	...	..	..	૫૧-૮૮-૧૨૩
મનોદર કુમારી	..	..	..	...	..	૧૪૮
મુગ્ધા મીનાક્ષી	..	..	..	૬૮-૧૩૭-૧૬૩-૨૩૩-૨૮૨-૩૬૩-૪૩૩	..	૪૩૩
યોગીરાજ	...	...	..	..	..	૩૦-૬૬-૧૦૫

ચરિત્ર

ગુરુ ગોવી દસિંહ	..	..	...	૨૦૭-૨૫૭-૩૧૭-૪૧૦	..	૪૧૦
પારસી ધર્મ	...	..	...	..	..	૨૪૭
રામચંદ્ર અવતાર ચરિત્ર	..	..	...	..	..	૪૪૬
રામાયણની લોકપ્રિયતા	..	...	..	...	..	૩૫૦-૩૮૫
રામચંદ્ર કૃષ્ણ કાનોધી	...	..	..	..	..	૨૪૦
શકરાચાર્ય ભગવાન	..	..	..	...	..	૩૫૬
સ્વામી રામતીર્થ	..	..	..	૧૬-૧૧-૧૦૭-૧૬૦	..	૧૬૦
શાળીમામ મહાદેવ	...	..	...	..	..	૧૭૧
૬૬ સ્વામી	..	..	..	..	..	૨૭૩

ઉપદેશ

ઉન્નતિનો રાજ ગામ	...	...	...	...	..	૩૦૨
છુદ્ગીનો આનંદ	..	..	..	..	..	૨૬૦
પરોપકાર અને સહૃદયતા	..	..	...	..	..	૩૬૧-૪૨૧
મરણ ઉપરથી મળતો બોધ	..	..	..	..	..	૨૫૧
હીત વચન	..	...	..	...	..	૩૩૨-૪૫૨

સી ઉપયોગી

શ્રીઓ અને અહિંસા	..	...	...	૨૮-૫૬-૧૪-૧૦૬-૧૭૪-૨૧૭-૨૩૮	..	૨૩૮
------------------	----	-----	-----	--------------------------	----	-----

વૈદક.

પરજનાના અનુભવેલા ઉપાયો	..	..	..	..	..	૨૬૦
ગુરુદાની પધારીના હાથો અને તેની આધારત	..	..	..	..	..	૩૨૫
ચરકસ ક્રિતા	..	..	..	૭૩-૧૧૬-૧૭૬-૨૧૬-૨૬૨	..	૨૬૨
જ્વરનિદાન ચિકિત્સા	..	..	..	..	..	૧૮૧-૨૨૨
દૂધ અને તેના ગુણ	...	..	..	..	..	૩૮
રસાયન સાર સંગ્રહ	..	...	...	...	..	૩૬-૮૦-૧૧૮

મને જેવા થવું મને છે. [શી. છ.]	...	૪૫-૭૭-૧૧૪-૧૭૭-૨૩૨-૨૬૧
સ્નેહાભિન દન	...	૪૦-૨૬૩-૩૧૫-૪૪૮
સદગુરુનાં માહાત્મ્ય	...	૭૬-૮૦-૧૮૨
સ્વરૂપાનુભવ કરતી મતિને જેવો અનુભવ ?	...	... ૪૦૮
દરિદ્રરત્ન અધિક સમરથ કરવા ખોત્રો	...	... ૩૧૯
હવે હું યાર ૧૩ દાયો આધી મટાડવાના છિપાયો	...	૪૧૪-૪૪૭
હૃદયમાં જન્મકિર્તિ	...	... ૨૨૧
યાની		
આરોગ્ય.		
દીર્ઘાયુથી થવાના અને નિરોગી રહેવાના છિપાયો	.	૧૮૩-૨૧૫
હુતરક્ષણ.	.	
માટીમાંથી સોનું પેદા કરવાનો હુતર	.	... ૩૯૭
પ્રકીર્ણ.		
વનિક શિક્ષણના કેટલાક પ્રશ્નો	...	૨૨૬
કાતે સૂચના	...	... ૩૪
તમવીનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય	...	... ૩૦૩
વાળીના તહેવારો	...	... ૩૫૭
પ્રાસંગિક નોંધ	.	૭૬-૮૦-૧૮૨-૨૬૭-૪૦૪-૪૪૧
સ્વદેશીજાત	...	૧૧૬-૧૫૫
સ્વદેશી વસ્તુઓનો પ્રચાર	.	... ૨૧૩

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૭ છુ]

૧૯૧૯ સને

[અંક ૧૦ માં]

જીવનતત્ત્વપ્રતિ જયઘોષપૂર્વક પ્રણિપાત.

(રાગ ભૂપ કથ્યાણ)

જય જય સિધુ અગાધ, જીવનના !

કરી રહ્યા શિશુપર મૃદુનધન,

જીવનશક્તિ પ્રપાત,^૧—

એ અમૃત લહરી આણું અણું અમ,

નવીન જીવનમય આજ,

કરી રહેલી સાક્ષાત,^૨—

એ જીવનભવ પાત્રી આપથી,

ઉજ્જવલ બનીને કરીએ,

આપ સ્વરૂપ સઘાત,^૩

એ અનુભવ મુખ ક્યાંથી કથાયે,

શબ્દ ન જડતાં કોઈ,

કરીએ માત્ર પ્રણિપાત,^૪

મી૦ ૩૦

સ્વરૂપાનુભવ કરતી મતિને કેવો અનુભવ થાય છે.

('સિધુ' 'સિધુ' પુરોગતિ, એ જય')

શુરુ શુરુ ઉચ્ચારતીરે, મતિ આ ઢળે સ્વરૂપની માહ,

સ્વરૂપમય સદા સહેજ થઈ જાય, પ્રયત્નતા પછી કદી ન જણાય.

અતત્ત્વ ચિત્તન ત્યાગીને, ઉડી ઉતરતી જાય,

વિકારમાત્રથી રહી અજાણીને તત્ત્વ તલે સ્થિર થાય,

તત્ત્વમય બની જતીરે, પછી જ્યાં અખડ શાંતિ કમાય;—

સ્વરૂપની દૃઢ લાવનાથી, જીવત્ત્વ સ્ફુરણુ વિભાય,

“સન્નિયત શિવરૂપ હું જ છું,” એ અનુભવે લહાય,

સર્વમા ચિતિ દ્યુતિરે, વિલસી રહી એમ સ્પષ્ટ સમજાય;—

તે સ્થિતિને આનંદ શેષ, અહો ! કથો ન કથાય,

ઉપેન્દ્રશુરુકરુણા થતામાં, સમગ્ર સ્થિતિ પલટાય,

મતિ મટી થઈ પતિરે, નિરતર મલક મલક મલકાય;—

મી૦ ૩૦

કર્તવ્યપ્રતિ લક્ષ દેવા ઉપદેશ.

(ઇષ્ટ નામ વહાલા નિત્ય, એ લય.)
 જન્મી જગતમા વીચારી એ તે ચેળવ્યુ થું ?
 ઉચી ઉચી દિશામા તે મન કેળવ્યુ થું ?
 હરિ સ્વરૂપમાહિ હૃદય તારૂ કંઈ ગળ્યુ થું ?
 પ્રભુ સ્મરણ તાપે તુજ લવલવ પ્રત્યવ્યુ થું ?
 ચિત્ત તારૂ વ્યવહારમાથી નીકળ્યુ થું ?
 આવી આત્મતત્ત્વમાહિ કંઈ એ ભળ્યુ થું ?
 કંઈ શાસ્ત્રતકેરૂ વચન સાભળ્યુ થું ?
 શુદ્ધભાવે ગુરુ ચરણે તારૂ શિર ઢળ્યું થું ?
 જગત્ ભુકું છે હલ એ નહિ તે કળ્યુ થું ?
 જતા અસત્ પ્રતિ મન ન હલ તુજ ગળ્યુ થું ?
 અન્ય કેરૂ હુ ખ નોઈ અતર ઝોગળ્યું થું ?
 સુખી અન્યને કરવાને તેમા પ્રતિ વળ્યુ થું ?
 ભોળે આજ લગીમા લવન તારૂ રળ્યુ થું ?
 અધિક કાળ સાધન પથમાહી એ પળ્યુ થું ?
 નહરિ ન્યેતિથી તુજ હૃદયકમલ ઝળહળ્યું થું ?
 ભોળે આજલગી થું શુભાળ્યું ને, મળ્યુ થું ?

શ્રી૦ ૩૦

શ્રી ઇષ્ટ વિરહાલપ.

(ઇશ્વર ક્યાં એમો શોધું, એ લય)
 ઘડી ઘડી વિરહ પ્રભુનો અતરે કંઈ અનવધિ સાલે,
 અનવધિ સાલે, તપે તનુ વિરહની નવાળે,
 ઘડી ઘડી અનવધિ સાલે
 અણુસમણ આગળ રાખીએ, સુખ હસતું અણુચાલ્યે,
 આસુ છુપા નયનોથી કઠી કઠી વહી જતા ગાલે, ઘડી૦
 પ્રભુવિણુ ભરાતો હૃદયમા હુમો ન ઠો ખાળે,
 એ હૃદયને પ્રભુવિણુ અરે કો, પાખમાં ધાલે, ઘડી૦
 કહેતા ખીજને ઉલટી તે તો, મૂર્ખતા ન્યાળે,
 અણુ અનુભવી એ સ્થિતિ ન સમજ શકે કો ઠકાળે, ઘડી૦
 સ્નેહેથી બાધ્યા વહાલે ને ત્યજી દીધાં વહાલે,
 વિધિએ લખ્યો થું વિરહ રે રે ! કઠીન આ બાલે, ઘડી૦
 સમજાય છે પણ પ્રભુ વિના તે શુન્ય સરવાળે,
 રસિયા વિના રસિક હૃદય કો સમ જઈ મહાલે, ઘડી૦
 ઉઠાણથી વૃત્તિ સઉમા, નિરસતા ભાળે,
 અંતરનું મૂળ સુકાય, ક્યાયી વૃક્ષ પછી ફાલે, ઘડી૦
 સઉ રસ ગયો સઉ કમ ગયો, ફળ ફુલ ન કોઈ ઠાળે,
 છે દેખવારૂપ આ લવન, તે પણ હવે ચાલે, ઘડી૦
 એ લવનનાથ કરે કૃપા તો, લવન ઉભળે,
 નહિતો નિરથક આ લવનને, બાલે ઝોગાળે, ઘડી૦ શ્રી૦

સદિવાર લહરીઓ.

(શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન.)

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

સામર્થ્ય ક્યાં છે ? બ્રહ્મસદનમાં કે વિષ્ણુસદનમાં કે શિવસદનમાં કે એવે કોઈ પણ સ્થળે નથી એનું પ્રભવસ્થાન તે નથી એ સ્થાનોમાં સામર્થ્ય વિહાર કરવાને જાય છે, અને તે જ પ્રમાણે તે આપણા સ્થાનમાં પણ વિહાર કરવાને આવે એમ છે સામર્થ્ય એ સ્વતંત્ર છે, અને તેથી તે કોઈ પણ સ્થળે વિહાર કરી શકે એમ છે તમારા સ્થાનમાં તે વિહાર કરે એમ ઇચ્છા છે. ભલે, તે ઇચ્છા બહુ ઉત્તમ છે, પણ તેને મારે ન્યાં તેનું પ્રભવસ્થાન છે—ન્યાંથી તે પ્રકટે છે, ત્યાં જન્મને તેને આમત્રણ કરવાની અગત્ય છે, ન્યાં તે વિહાર કરવું હોય ત્યાંથી તેને તમારે ત્યાં તેડી લાવવા માગો તો તે આવે તેમ નથી તમારે તેના પ્રભવસ્થાનમાં જવું જોઈએ, અને ત્યાં તેને યોગ્ય વિધિપૂર્વક આમત્રણ કરવું જોઈએ સામર્થ્ય એ એક મોટો દેવ છે—સમર્થ દેવ છે અને તેથી તેને યોગ્ય વિધિની અપેક્ષા છે. તેના પ્રભવસ્થાનમાં જગ્યો અને યોગ્ય વિધિને આદરે, અને જેમ તે બ્રહ્મસદનમાં કે વિષ્ણુસદનમાં વિહાર કરી રહ્યું છે, તેમ તે તમારા સદન (ધર)માં પણ વિહાર કરશે

સામર્થ્યનું પ્રભવસ્થાન શાંતિ છે. શાંતિમાં સામર્થ્ય રહ્યું છે, જ્યારે કાર્યની પરાકાષ્ઠાએ જન્માર અથવા અત્યંત પ્રમાણમાં કાર્ય કરનાર પોતાના સામર્થ્યને વિખેરી નાખે છે અને શુભાવી બેસે છે, ત્યારે જે મનુષ્ય શાંતિપૂર્વક કામ કરે છે તે મનુષ્ય તેના સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરે છે અને કાર્ય જ કરે છે આ વાર્તાને લગભગ બધા જ સત્યરૂપે સ્વીકારે છે, અને તોપણ મનુષ્યોના મોટા ભાગ શાંત જીવનને ભોજવનાને એટલી તો માથાફાડ મહેનત કરે છે કે કંઈ કંઈ સકાય નહિ તેઓ જાણતા નથી હોતા કે, જ્યારે આપણે સર્વ પ્રકારના યત્નને કેવલ અટકાવીને આપણા અંતરમાં રહેતા સાચા અને પ્રશાંત જીવનને આપણા પોતાના અણુઅણુમાં યથાર્થ રીતે અથવા પ્રકટપણે આવવા દઈએ છીએ, ત્યારે જ તે સામર્થ્ય પ્રકટ થાય છે કેમકે ત્યારે જ યથાર્થ શાંતિનો આપણને અનુભવ થાય છે આથી સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવા શાંતિને અનુભવવાની અગત્ય છે, અને તે શાંતિ બીજી નથી, પણ આપણા પોતાના જ અંતરમાં છે, અને તેને આપણે અનુભવી શકીએ એમ છે

શાંતિ યહુ એટલે મનની તથા આત્માની એ ઉચ્ચ અને સૂક્ષ્મ ઉદ્યોગિતા (activity) છે, તેના જ્ઞાનને પામવું તથા તેના અનુભવ કરવો એ છે શાંતિ અથવા સ્થિરતા, તેથી, અનુદ્યોગિતા ગણાતી નથી આલસ્ય કે પ્રમાદરૂપે ગણાતી નથી, જડતા મનાતી નથી, પણ ઉદ્યોગિતાની એક ઉચ્ચ કક્ષા જ છે. પ્રકૃતિ અથવા કુદરતમાં રહેલા, અત્યંત બલવાન સામર્થ્યો આપણે તે

શાંતિપૂર્વક કાર્ય કરે છે કે આપણને તેમના અસ્તિત્વનું જાણે જ જ્ઞાન કે જ્ઞાન થાય છે, અને તેથી જો આપણે પણ એ જ રીતિથી કાર્ય કરીએ છીએ તોપણ આપણે પણ અત્યંત પ્રમાણમાં સામર્થ્યને મેળવી શકીએ છીએ

* * * *

તમને ચોતાને શાંત, ઉડાણવાળા અથવા ગંભીર અને બલવાન થવાની કેળવણી આપો. કદાપિ વિકળતાને ધારણ કરશે નહિ, આંખોની, મનની, શરીરની, સ્વભાવની કે કશાની વિકળતાને સેવશે નહિ. કોઈ વાતમાં દોડધામ દોડધામ કરશે નહિ કોઈ પણ પ્રસંગે દુર્બલ (Nervous) થશે નહિ કે ઉત્કેશક જશે નહિ દુર્બલ થવું કે ઉત્કેશક બનવું એ બંને છેડા એવા છે કે જે એક બીજાથી કેવલ વિરુદ્ધ દિશામાં જણાય છે, પણ તે બંને એક જ સ્થાનમાં આવીને મળે છે, અને એ સ્થાન તે જ્ઞાન છે તેથી એમાંથી એકને પણ અગીકાર કરશે નહિ. ગભરાવા કે અકળાવા ફરજા-યાવિના તમારા કરવાના કામ ઉપર જાઓ, અને જાણો કે તે કામ કરવાને માટે તમને પુરતો વખત છે તમારે તે કાર્ય પૂર્ણ કરવાને માટે, હવે જેટલો સમય રહ્યો છે તે પૂર્ણ છે એમ માનીને, પૂર્વક માનીને કાર્ય કરવું જમારે આ પ્રકારનો અભ્યાસ તમને સ્વભાવરૂપ થઈ રહેશે ત્યારે તમને જણશે કે પૂર્વે તમે જે કાર્ય ત્રણ કે ચાર કલાકમાં કરતા હતા તેટલું જ કાર્ય આ તમારા શાંત જીવનના માત્ર બે જ કલાકમાં અને તે પણ લેરા પણ કટાણ્યા કે થાક્યાવિના કરી શકો. આ સ્થાને આપણે સ્મરણમાં આણવું જોઈએ કે મનુષ્યને કામ કદાપિ કટાણ્યા કે થાક ઉપજાવતું નથી. શ્રમ અસરજનતાને લીધે, ચિંતા, દોડધામ, વિનાશરણી ધમાધમ, દુર્બલતા, અને એવાં જ કારણોને લીધે પ્રકટે છે કાર્યમાંથી શ્રમની ઉત્પત્તિ થતી નથી

* * * *

સંકલ્પ કરો કે જ્યારે તમે કોષમાં, ઉદ્દેગમાં કે આવેશ (ઉત્કેશ)માં આવી ગયા હો તે વખતે તેના કાર્યરૂપે જો કંઈ કરવાનું મન થાય તો તે ન કરવું તે વખતે કશું જ આશંક પૂર્વક કરવાની અગત્ય નથી મનની એવી અવસ્થામાં જો તમે ક્રિયા કરો છો તો પ્રત્યેક પ્રસંગે તમે કંઈ અધટિત વા અચોગ્ય અને ન જરૂરનું એવું જ કરી એસો છો પૈર્ષ ધરો, વાટ જુઓ, અને તે પ્રસંગમાં તમારા જીવનના અર્થમાં જે કંઈ પરમ ઉત્કૃષ્ટ છે તે પ્રતિ નિહાળો બીજા નામાં રહેલાં ઉત્કૃષ્ટપ્રતિ દૃષ્ટિ નહિ જાય તોપણ ચિંતા નથી, અને તત્કાલ એ જવાનો સંભવ નથી, કેમકે તે જો જતી હોય તો ઉપર કહી તેની મિત્રતા વિકળતા પ્રકટવાનો તમને સંભવ ન રહે પરંતુ તમારા ચોતાનામાં જ રહેલા ઉત્તમને જુઓ અને થોડી ક્ષણપછી સાથે સાથે કદાપિ પણ કોષ ન કરવાનો, ઉદ્દેગ ન ધરવાનો, નિરાશ ન થવાનો કે આવેશમાં ન આવી જવાનો નિઃશ્ચય કરો આ બે જ કાર્ય કરવાનાં છે ત્રીજા કારણના ચિંતનની અગત્ય નથી જે રીતે આ બે કાર્ય થાય તે કરો, અને તેમાં પણ પ્રથમનું કાર્ય—તમારામાં રહેલા ઉત્કૃષ્ટને જોવાનું પ્રથમ કાર્ય જ્યાં તમે કરશો એટલે બીજું કાર્ય તો અનાયાસ રીતે જ તમારી વૃત્તિમાં દૃઢ નિઃશ્ચયરૂપે સ્ફુરશે. માત્ર એટલું સ્મરણમાં રાખજો કે તમારામાં જે કંઈ સર્વોત્તમ હોય તેને જોવું તમને જે વધારેમાં વધારે સર્વોત્તમ જણાય તે જોવું

* * * *

નાની નાની બાબતોમાં પણ શ્રદ્ધાયુક્ત રહેવું એ આપણને વધારે મહાન વસ્તુપ્રતિ લઈ જનાર તથા તેવી મહાન વસ્તુઓને સિદ્ધ કરવામાં આપણને યોગ્યતા અર્પનાર છે મનુષ્યને હાલ જે કાર્ય પ્રાપ્ત છે તે ઉપરથી કંઈ પ્રારબ્ધનો નિર્ણય બધાનો નથી, પણ એ કાર્યમાં ને મનુષ્ય

તેના પોતાના ગુણધર્મ (Quality) નો ફેરવો અશ આપે છે એ ઉપરથી તેનો નિર્ણય થાય છે તેની કામ પશુ કાર્યમાં, પછી તે ગમે તેવું ક્ષુદ્રક હોય તોપણ, ન્યાં કરવાનું આવે એટલે પછી તેને યોગ્ય રીતે જ કરવું, નાની બાબત બાબતોને તેની અવગણના કરવી નહિ. કેમકે તેની બાબત પશુ પ્રસંગે મહત્તાના રાજમાર્ગેય યદ્ય પડે છે

* * * *

મનુષ્યનો મોટો ભાગ સામાન્યરૂપે જ અખડ રહ્યા કરે છે, તેનું કારણ એ છે કે ન્યાંસુધી તેમને કંઈ વધારે સાફ કામ આપવામાં નથી આવ્યું હોતું ત્યાંસુધી તેઓ ગમે તે કામને સર્વોત્તમ રીતે ન્યાં કરતા, પરંતુ કાર્યમાંથી કામ કારણ પ્રકટનું નથી જે મનુષ્યો વધારે સાફ કાર્ય કરી શકે છે તે જ મનુષ્યોએ સર્વોત્તમ પ્રવર્તન કર્યો ગણાય છે તમને પ્રાપ્ત કાર્યને સર્વોત્તમ કરવામાં આનાકાની કરવી એ તમારે સામાન્ય સ્થિતિમાં જ પડ્યા રહેવા બરાબર છે, અને તેવા સામાન્ય અત કરણુવળા મનુષ્યને જ્યારે અસામાન્યસરણુ સ્થાન પૂરવાનું હોય છે ત્યારે તેનું કાર્ષ રમરણુસરણુ કરતું નથી, અને અસામાન્ય કાર્ય ક્યાવિના સર્વોત્તમ લાભ મળતો નથી તમારાથી અસામાન્યસરણુ કાર્ય ન થાય એવું કાર્ષ નથી પણ જે ક્રિયાવડે તે કાર્ય યદ્ય શકે છે એ ક્રિયારૂપ સાધનને તમે સાધ્ય કે સાધતા ન હોવાથી આજ સુધી તમે કામ અસામાન્યસરણુ કાર્ય કર્યું નથી કે કરી શકતા નથી. તેના યોગ્ય માર્ગમાં ચાલો, અને પછી જુઓ કે તમે પોતે જ કેવાં અદ્ભુત અને અસામાન્યસરણુ કાર્યો કે જેની આજે તમે કદના પણ નહિ કરી શકતા હો, તેને કેવાં સુગમપણે અને ઉત્કૃષ્ટ રીતે કરી શકો છો અને તેમ યતાં તેનો બહલો તો તૈયાર જ છે. જગત પાટ જ બેળા કરે છે.

* * * *

તમે હાલ જે કંઈ કરતા હો તેમાં તમારો સર્વોત્તમ અશ આપવો અર્થાત તે કાર્ય સર્વોત્તમ રીતે કરવાથી તમારામાં જે સર્વોત્તમ છે, તેનો તમે વિકાસ કરો છો, અને જ્યારે સર્વોત્તમનો જ ઉપયોગ કરવામાં અને બધા કરવામાં આવે છે ત્યારે જ સર્વોત્તમનો વિકાસ થાય છે. આ એક મહદ્ સિદ્ધાન્ત છે, અને જે કામ તેને આચરણમાં મુકવા તત્પર છે તેને માટે સ્થાયી પ્રગતિનો મોટો ભંડાર ભરપૂર ભરેલો છે માત્ર તેને વાપરનાર ક્યા છે ?

* * * *

કશાનો પણ તિરસ્કાર ન કરશો તમારે તેમ કયે પાલવે તેમ નથી જેનાપ્રતિ આપણે તિરસ્કાર બતાવીએ છીએ તેના આપણે સામા યદ્ય (Robot) છીએ, એ પ્રકારે સામા યદ્ય એ વિધાતક ક્રિયા છે, અને તે શરીરના સમય પ્રેરણાઉપર પ્રાણુધાતક અસર કરે છે તિરસ્કાર-ચુદ્ધિ મનને હમેશાં અચેતનનું જ દર્શન કરાવે છે, જે કાર્ષ બરાબર હોય છે તેને જ દલિઆગળ આણું છે, કાર્ષ પણ વસ્તુની અત્યંત બરાબર બાબુ અથવા અશુભના વિભાગને જ પ્રકટ કરે છે, અને તેમ કરીને મનુષ્યના માનસ સામર્થ્ય તથા તેની તેજસ્વિતાનો નિરતર ક્ષય કર્યા કરે છે તેથી કામ પણ કાર્ય આવી મળ્યું હોય, પછી તે ઉપર ઉપરથી જોતાં અનુકૂલ હોય કે પ્રતિકૂલ હોય, તોપણ તેનાપ્રતિ ગ્રેમ દર્શાવવો એ શાસ્ત્રીય નિમમ્નાનુસાર તથા લાભકારક છે જેના પ્રતિ આપણે ગ્રેમભાવ દર્શાવીએ છીએ તેને આપણે સર્વોત્તમ આપીએ છીએ. અને આપણામાંથી સર્વોત્તમને પ્રકટાવવું એનો અર્થ અન્ય કાર્ષ જ નથી, પણ આપણામાં રહેલા સર્વોત્તમનો જ વિકાસ કરવો, અને તે પણ આ સધુપ સ્પષ્ટિમાં તથા આપણી આંતર સ્પષ્ટિમાં વિકાસ કરવો એ જ છે

* * * *

તમારા જીવનનો સઘળો આધાર, તમે કેવા પ્રકારના છો, તમારામાં રહેલા બળનો તમે કેવી રીતે અવિષ્કાર કરો છો, અને જે શુદ્ધિ આદિ સાધનો તમને પ્રાપ્ત છે તેનો તમે કેવો ઉપયોગ કરો છો એ ઉપર રહેલો છે તમે કાર્યરૂપ છો અને તેથી તમે જે રીતે જીવન ગાળો છો તે ઉપરથી તમારા ભવિષ્યના જીવનમાં તમને શુ શુ આવી મળનાર છે તેનો તમે તમારી મેળે જ નિર્ણય કરતા જાઓ છો. તમારું જીવન મહામૂલ્યવાન થવાનું છે કે નહિ તેનો આધાર તમે જીવનને કેવા રૂપમાં સમજો છો અને તે જીવનના ગર્ભભાગમાં કેટલા ઉડાણથી (Deeply) તમે પ્રવેશો છો તેના ઉપર રહેલો છે જીવનનું તમને કેટલુંક મૂલ્ય છે, અને તેના કેટલા આંતર પ્રદેશમાં ભાનપૂર્વક પ્રવેશો છો તે જણાવુ જોઈએ કેમકે જેમ જીવનનું અધિક મૂલ્ય જણાય છે અને તેનું અંતરનું સામર્થ્યપ્રદ સ્વરૂપ જેમ જેમ અધિક પ્રમાણમાં ઓળખાતું જાય છે, તેમ તેમ તે અધિક સુખ વગેરેને પ્રકટાવે છે.

* * * *

જેઓને આપની પાસે આવીને આપજીને ધણું જ કહેવાનું હોય છે તેઓ જ આપણા સર્વોત્તમ મિત્રો હોય છે, એમ કહી નથી.

* * * *

આપણી ચોક્કસતાને વધારનાર જે ક્રિયા હોય તે ક્રિયા ક્યાં વિના બીજું બધું કરેલું વ્યર્થ છે જે વિચાર દાહ આપણું મન કરે છે તેના કરતાં વધારે ઉચ્ચ ચિંતામાં જે વિચાર આપ જીને સ્થાપિતો હોય અને મનને અધિક ઉત્તર કરતો હોય તથા જેનો કંઈ અનુભવ કે ભાન થયું હોય તે વિચાર વિના અન્ય વિચારો પ્રકટાવવા-અન્ય આગળ કથન કરવા, એમાં કંઈ જ નથી અને જે કાર્ય આપજીને અધિકતર મહદ્ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવામાં કારણભૂત નથી થતું અને આપજીને ઉચ્ચતર તથા સુખતર વસ્તુને નથી મેળવી આપણું તેને કામની ગણનામાં થકવું એ જ ધર્મિત નથી.

* * * *

જેમાં ઉન્નતિને પામવાનો સ્વભાવ છે તે સર્વ મૂલ્યવાન અથવા અધિક ચોક્કસ ગણાય છે. કારણ કે જીવનના પક્ષમાં જે નમે છે તે જીવનના મૂલ્યને, ચોક્કસતાને, સૌદર્યને તથા આનંદને વધારી શકે છે, અને આ સ્થાને એ પણ સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે જે જીવનના પક્ષમાં નમતું નથી તે તેના કેવળ વિકલ્પ દિશાએ જઈને જ બેસે છે તેથી જે જે વિચારો અને ક્રિયાઓ અધિક ઉત્કૃષ્ટને માટે કાર્ય કરતી નથી તે પછી અધિક નિષ્કૃષ્ટને માટે જ કાર્ય કરે છે, અને એવી અધ પતન કરનાર ક્રિયાને લીધે જ જીવનમાં અનેક દુઃખો અને તેના વિવધ ઉપાધિઓ આગળ વૃદ્ધિ પામવા માંડે છે તથા તે દિશાપ્રત મન, માત, શરીર, સંકલ્પ, બાવના કે કથાને પણ ન વાળતાં, ઉચ્ચપ્રતિ લક્ષ જનાર સાધનને જ સેરવા આગ્રહી રહેવાની અગત્ય છે, એ સ્પષ્ટ સમજાય એમ છે.

* * * *

ન્યારે તમને જીવવામાં કંટાળો આવ્યો હોય એવું લાગે ત્યારે તમે તમારા જીવનને ગુમાવના હો છો અને જીવનના એ પ્રકારે થતા હામન લીધે જ તમને કંટાળવા જેવું ભાસે છે અને ન્યારે જીવનની ભાનપૂર્વક ચઢતી કળાને અનુભવ કરતા જાઓ છો ત્યારે તમને જીવનથી કશો જ કંટાળો નથી આવતો, જે મનુષ્ય બલવાન છે તેને દુર્બલતાનું ભાન થતું નથી જીવનની અખડ થતી રહેતી વૃદ્ધિ જીવનના આનંદની અખડ વૃદ્ધિ ક્યાં કરે છે, અને જીવનની સાચત

શ્રદ્ધા જીવન દેખાવીને, વિચાર કરીને, વર્તન કરીને તથા કાર્ય કરીને અખડિતપણે રાખી રાખ્યું છે. પરંતુ તે સધળું ઉત્તમ સિદ્ધિ અને કેવલ ઉત્તમ સિદ્ધિ વા પ્રાપ્તિએ માટે જ હોય છે.

ઉત્તમ પ્રાપ્તિએ માટે જ નિરંતર યતન કરવો એનો અર્થ મનને સધળો સમય ગંભીર રીતે તમારા રખ્યા કરવું અને નહિ કોઈ સાથે હસવું કે નહિ ખેલવું, એવો યોગ નથી જીવનના જે વિહિત આનંદ અથવા ભોગો છે તેનો ઉપભોગ કરવો જ જોઈએ પરંતુ જ્યારે એ આનંદ અથવા ભોગમાં આપણે પ્રવૃત્ત થઈએ અને મસ્તીવાળા મનપૂર્વક પ્રવેશ કરીએ છીએ અથવા ભોગ વાંચી છીએ, ત્યારે તે ભોગો આપણને અધિક પ્રસન્નતા પ્રકટાવે છે, અને પ્રવૃત્ત અથવા મસ્તી વાળું મન એ દુર્બલ અથવા હતાશ થઈ ગયેલા મન કરતા કેવળ વિરુદ્ધ પ્રકારનું જ મન છે, વિવિધ આનંદોપભોગ લેવાતો હોય તે કાલે મનની પ્રવૃત્તિ અને મસ્ત રીતિમાં પ્રવેશવું એ તે આનંદોપભોગના અત્યંત અથવા સર્વોત્તમ લાભને લેવા સગવડ છે. અને કોઈ પણ રચાનેથી થતી સર્વોત્તમતાની પ્રાપ્તિ જીવનમાં મૂલ્ય અથવા મહત્તા તથા ઉપયોગિતાને પ્રકટાવે છે-આપે છે.

સંદોષિત તમારા લક્ષ્ય સાથે એકમય થઈ રહે, નિરંતર શિખરઉપર અર્થાત્ ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર જ નિવાસ રાખો, અને દિવ્ય લોકો સાથે, દિવ્ય સત્તાઓ સાથે સમન્વય બાધો તે ફક્ત છે તે મહાદેવ ભાવને પ્રકટાવનાર જીવન છે અને એ મહાદેવ નિરંતર ફક્ત છે એ મહત્તાને આપણે ધન જોઈએ છે, તે તે આપે છે, પરંતુ જે આપણને ધન કરતાં પણ જે અધિક ઉત્કૃષ્ટ છે એવું જોઈએ છે, તે એ મહાદેવ આપણને તે પણ અપાવે છે-આપે છે એવું કોઈ રણુ એ છે કે સામાન્ય અથવા ક્ષુદ્ર વસ્તુ વા રીતિના કરતાં ઉચ્ચ રીતિએ રહેવાથી જે સામર્થ્ય અધિક મહાન વસ્તુઓને સજી શકે છે, તે સામર્થ્ય સાથે આપણો સંબંધ થાય છે, અને એ સંબંધ જે કદ જોઈએ છે તે આપણા પ્રતિ આકર્ષો આવે છે.

કર્તવ્યમૂલના જણાય અર્થાત્ શું કરવું અને શું ન કરવું એમ જ્યારે શંકા કે ધગધગ થયા કરે ત્યારે ઉચ્ચ જીવનને ભોગવવાનું શરૂ કરવું ઉચ્ચ જીવન વર્તમાન સમયની તમારી અર્થાદિતાવસ્થા અથવા કુડિનાવસ્થામાંથી તમારા મનને ઉન્નત ભૂમિકાઉપર સ્થાપી, અને એ ઉન્નત ભૂમિકાના ઉચ્ચતર દર્શિણિ દુષ્ટી તમારે શું કરવું એ તમારા કર્તવ્યના માર્ગને સ્પષ્ટપણે જોઈ શકશો ધણી મનુષ્યોની અપાવી સ્થિતિ જોવામાં આવે છે જેટલાક મનુષ્યો જ્યારે પેન્સલ લે છે, કાંઈની જ્યારે નોકરી ફાટી જાય છે, કાંઈને ધણી રોજગાર મળતો નથી, કાંઈને પ્રાપ્ત કાર્યને છોડીને ઘેર બેસવાનો વખત આવે છે, વિવાદાર્થિ અભ્યાસ કરી રહ્યા પછી આજળ શું કરવું તેનો નિર્ણય નથી થયો હોતો એ સમયે-એ સર્વને બહુ ગભરામણ થાય છે. તેવા સમયે ધણી મનુષ્યો પોતાના જીવનને વ્યય જેવું માને છે, અને ઉલટો અનેક પ્રકારનો કચરો તેમના જીવનમાં લાગે છે જેની તેની પચાતો કરે છે, અમુક આવે અને અમુક તેવો એવા જ વિચારો કરે છે, અમુક આમ કેમ ન કરે, અમુકની રીતભાત આવી કેમ અને અમુકના નિશ્ચય આવા કેમ, એવા બીજાના ગામ્તા ફેંચા કરે છે, પણ તેમ સમયે તેમણે જે કરવાનું છે તે આ એક જ છે કે તત્કાળ માવન થઈ તેમના પોતાના જીવનની ઉચ્ચ કક્ષાનો ઉપભોગ કરવા માંડવો. અને તેમ કરતાં તેમને કર્તવ્યની આગળની દિશા પણ જણાશે, અને ત્યાંપર્યંત તેઓ એક વિષય ક્ષણ પ્રકારના આનંદ તથા ઉત્સાહજનક કર્તવ્યને કર્યા કરશે.

પ્રતિકૂલતાને જોઈને તેને માટે શોક કરવો કે લમણે હાથ દબ રહ્યા બેસવું એ કંઈ તે પ્રતિકૂલતાને ટાળવાનો શાર્મીય પ્રયોગ નથી કદાચ બૈરાગ્યત્વને હોય તો ! જેમ વિપતિ મોટી, તેમ તેનો જય કરાવ્યા તમારે અધિક સામર્થ્યને દર્શાવી આપવું પડશે-તમારામાંથી અધિક સામર્થ્યનો આવિષ્કાર થશે-અને તમે તમારામાંથી જેમ જેમ અધિક સામર્થ્યનો આવિષ્કાર કરતા જશો, તેમ તેમ તમે પોતે અધિક અને અધિક બદલાવું બનતા જાઓ છો. ખરૂં જોતાં કસોટીના પ્રસંગોમાંથી પસાર થવું એ મન તથા આત્માની મુદર કસરત છે, અને તે પણ જ્યારે આપણે તે પ્રસંગને આપણે ઉઠાણથી મુદર કસરતરૂપે જાણીએ છીએ ત્યારે તો ખાસ કરીને તેવો પ્રસંગ એક કસરતરૂપે જ જણાય છે, અને તે કંઈ અવનવા અનુભવને પ્રકટાવીને આપણા જીવનમાં અનેક ઉત્કૃષ્ટ ફેરફારને કરે છે પણ તેના વિશે જોયો બાવ આપણે બાંધ્યો હોય છે, અને તેમાંથી જેવા અર્થને આપણે ગ્રહણ કરતા હોઈએ છીએ તેના રૂપમાં તે પ્રસંગ આપણને પ્રતીત થાય છે અને અનુભવ આપે છે આથી તેના પ્રશ્નને આપણે તેના પ્રતિ કેવી દૃષ્ટિથી જોવું એમાં બહુ વિવેક તથા વિચાર કરવાની અગત્ય છે આવેલી વિપતિને દૂર કરવાની સાથે લાભ મેળવવાને માટે તે વિપતિને પૂણ સરળતા અથવા શાંતિથી દૂર કરવી જોઈએ તેનો જરા પણ ધસારો આપણા જીવનના કોઈ ભાગને ન નડે તો એ વિપતિ આપણું કેવળ દિન જ કરે છે, અને તેની જ સાથે આપણે ધારેલું વિશેષ બળ પણ પ્રાપ્ત થાય છે કસોટીના પ્રસંગોની સાથે જ્યારે તમે તેના કરતાં બદલાવું છો એ લાવથી તેને મળે છે ત્યારે તે પોતાની કુબંધતાને તમારા આગળ કમળ કરે છે પણ તે કમળ કરતાં પહેલાં તમે યથાર્થ બલવાન છો કે સિદ્ધના વેશમાં ચિપાળ છો તેની તે પૂરેપૂરી ખાતરી કરે છે અને જો તમને સિદ્ધરૂપે જાણે છે તો તે તત્કાળ લપાઈ જાય છે તમારી શ્રેષ્ઠતાને જાણીને એ લાવસહિત જો તમે એ પ્રસંગોની સામે આવો છો તો એ પ્રસંગો તમારો કસોટી કરવી શૂલી જાય છે જ્યારે વિપતિનો તમારા હિતમાં જ ઉપયોગ કરવાનો આરભ કરો છો, ત્યારે તે વિપતિ લાગી જાય છે, પણ તેનામાં જે કંઈ બળ રહેલું હોય છે, તે તમને ખડણીરૂપે આપતી જાય છે, અને એ બળ તમને કદી હાનિ કે કટ આપ્યારિના કેવલ સામર્થ્ય જ આપે છે

* * * *

તમને પોતાને સુખી કરવાને માટે તમને બાહ્ય સાધનોની જેમ જેમ અધિક જરૂર જણાય છે, તેમ તેમ તમે તમારા પોતાનામાં વધારે અને વધારે નાના રહ્યા કરો છો

* * * *

શિખર ઉપર પુષ્કળ પ્રમાણમાં જગા છે. ઉચ્ચ પ્રદેશનું સ્થાન આવૃત્ત વિશાળ છે, કેમકે આપણે જેમ જેમ ઉંચે ચઢતા જઈએ ત્યાં તેમ તેમ તે પ્રદેશો બુદ્ધ અને બુદ્ધ થતા જાય છે, અને એ પ્રદેશોમાં જેમ જેમ આપણે ઉડી અને ઉડી પ્રવેશ થતો જાય છે, તેમ તેમ તે કેટલા વિશાળ રૂપમાં હોય છે તે આપણને યથાવત્ જણાય છે અને ત્યારે આપણને સ્પર્શ થાય છે કે જે ઉપરના તલઉપર આપણે રમણ કરી રહ્યા હતા એ તત્કાળ પ્રદેશોનો તો આ પ્રદેશો સાથે સરખાવના કંઈ હીમાળ જ નથી દર્શાવે આ મમઝ વિચ્છિન્ના પ્રાણીત્વાદ્ય એ મર્યોત્તમ શિખરે સ્થિતિ કરે-ન્યા આજીવર્ણ્ય કોઈ વિરલ પુરુષ ચઢી શકે એ હોય તેનો એ પ્રદેશ ઉપર આ સમગ્ર પ્રાણીપદાર્થ આવે, તો બીજી જ ક્ષણે તેનાથી પર ઉચ્ચ શિખરનો પ્રદેશ તત્કાળ દૃષ્ટિએ આવે એમ છે, અને તે પ્રદેશ પણ અતિ નિરાશ જ હોવાનો, તથા કોઈ મનુષ્ય ત્યાં

જવા પુછે તો જાણ શકે એવો સત્ય—નહિ કે કલ્પનામય—પ્રદેશ દષ્ટિએ પડવાનો સ્વરૂપમાં એજ કે ઉન્નતિના પ્રદેશનો અવધિ નથી

હાલે, હાલ આપણે જે કંઈ કરતા હોઈએ તે ગમે તેટલું સારું કરાતું હોય, તોપણ એથી પણ સારો માર્ગ હોય છે, અને તે આપણે માટે હજી છે, અને જે મનુષ્ય એ વધારે સારા માર્ગને શોધી કઢાડે છે તે ઉન્નતિના પ્રદેશના રાજમાર્ગે આવી પહોંચે છે, અથવા જોને ઉચ્ચતમ પ્રદેશ કહીએ ત્યાં તે આવી પહોંચે છે જો કોઈએ પણ પોતાના માર્ગમાં સુધારો કરવો હોય તો તેણે આજે વિચારવડે પણ જોને આપણે સર્વોત્તમ માર્ગ માનતા હોઈએ છીએ તે નવીન માર્ગ કરતાં પણ બીજો નવીન અથવા સર્વોત્તમ માર્ગ હોય જ છે, અને તે જમ જમ આપણે ઉન્નતિને પામતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ તે જોઈ શકાય છે, એ વાતોને જૂલી જમી નહિ જે પરમ ઉચ્ચ ભૂમિકાઓ હોય છે તે કેવળ અવકાશમય હોય છે, અને તેથી એ ભૂમિકાઓનો અવધિ છે, એમ કોઈ કહી શકે તેમ નથી

જે મનુષ્ય એ ઉચ્ચ ભૂમિકાઓ ઉપર ચઢતા થાન કરે છે તેને વિદ્વા જણાય છે, પરંતુ તે વિદ્વા મોટા છે કે નાનાં એના નિશ્ચયનો આધાર તે મનુષ્યના દષ્ટિબિંદુ ઉપર છે જે મનુષ્ય પોતાનામાં જ અમર્યાદપણે શ્રમ સામર્થ્યો રહેતાં છે, એમ દંડપણે જણે છે તેને સધળા વિદ્વા નાનાં અને તેના પોતાના મામાધ્યની સાથે સરખામણીમાં તે સરળપણે ટાળી શકાય એવા ઘાગે છે પરંતુ જે મનુષ્ય ભવશીત તથા શકાલીન હોય છે તેને આ વિદ્વા આકાશ કરતાં પણ મોટા જણાય છે અને તેથી તે તેને ત્યજીને કોઈ બીજો જ માર્ગ વળે છે, અને ત્યાંથી આગળ જવાની આશા ધરે છે, પરંતુ લક્ષ્યસ્થાને પહોંચવામાં તે નિષ્ફળ નીનડે છે તે મનુષ્ય જણે છે કે બીજો માર્ગ સુગમ હતો, પણ તેમાં તેની ભૂમ યાય છે, દરેક માર્ગમાં બિન્ન બિન્ન પ્રકારનાં વિદ્વા હોય છે, અને તેથી બીજો માર્ગ જતાં પ્રયત્નના માર્ગમાં જે જાતિનાં વિદ્વા જણાતા હતાં તેવાં કદાપિ તેને નથી જણાતા, પરંતુ કોઈ જૂલી જ જાતનાં જણાય છે, અને તેથી તે કાલે પણ તેને તે માર્ગની સત્યતામાટે તથા તેની સુખમતામાટે પૂર્વના જેવી જ શકા યાય છે. આમ અનેક માર્ગો તે ભ્રમે છે, અને તેમાં લક્ષ્યસ્થાને સત્વર પહોંચવાનો તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નથી હોતો પણ વિદ્વાનના માર્ગ જોવો એ જ તેનો મુખ્ય આશય હોય છે, અને એ આશય જ પાયાવિનાનો હોવાથી, પ્રકૃતિના નિયમથી વિરુદ્ધ હોવાથી, તેનો તે આશય સિદ્ધ થતો જ નથી, અને તેથી પરિણામે તેને અધિક કષ્ટ અથવા વિદ્વાનો અનુભવ કરવા યિવાય અન્ય કશું થતું નથી *

અપી જવા આવી છે તુરતજ મગાવી દેવો.

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત—અત્યુત્તમ નવલકથા.

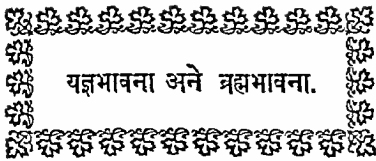
વહુ ઠકરાણી.

પાકુ પુકું વાચતાં જ્ઞાન, ગમ્મત અને આનંદ મળે છે કી' રૂ ૧—૮—૦

પર્શીઅન નાઈટસ.

અરેબીયન નાઈટસ જેવીજ રસીક ને આનંદ આપનાર વાર્તાઓનો સંગ્રહ કી' રૂ ૧—૦—૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

યજ્ઞભાવના અને વ્રહ્મભાવના.

(શ્રીયુત નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા, બી એ.)

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

અયાન્ બ્રહ્મયમયાદ્ યદાદ્ જ્ઞાનયજ્ઞઃ પદ્મતપ

॥ ગીતા ॥

આપણા વૈદિકધર્મના સનાતન સ્વરૂપમાં તથા અર્વાચીન સાંપ્રદાયિક સ્વરૂપમાં બે પ્રકારના ભાવના ગુણાયેલી અનુભવાય છે. ધર્મરૂપ શરીરીની યજ્ઞભાવના શરીરસ્થાને છે, અને બ્રહ્મભાવના આત્માસ્થાને છે જેમ સામાન્ય મતિમાં શરીર આત્માની બાવના વિશિષ્ટરૂપમાં જ અર્થાત્ સિદ્ધ અસિદ્ધ મિથિરૂપે જ અનુભવાય છે, કેવલ સિદ્ધરૂપે અનુભવાતી નથી, તેમ ધર્મ, યજ્ઞ અને બ્રહ્મના મિથિરૂપમાં જ બાહ્યજનોને અનુભવાય છે, કેવલ બ્રહ્માત્મરૂપે અનુભવાતી નથી યજ્ઞ ધાર્મિક જીવોની બાહ્યયોજા છે, અને બ્રહ્મ સ્વયં સેવ આત્મર આત્મા છે.

આપણા સામાન્ય જીવનના વિકાસક્રમમાં દેહ અને આત્માનું પૃથક્ જ્ઞાન કેવલ સ્તનપામ વસ્થામાં હોતું નથી, પણ કિશોરાવસ્થામાં જન્મત્ત યામ છે, અને આત્માનો સ્થુત દેહથી પૃથક્, પણ ચેતનના ગુણેથી વિશિષ્ટ અનુભવ પ્રૌઢ મતિ ઉદય થયા પછી ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલીક પ્રજામાં દેહથી પૃથક્ આત્માનો અનુભવ ઉદય થતો પણ નથી, કેવલ આત્માનો અપરોક્ષ અનુભવ (Consciousness) વિરલ જનોને જ થાય છે. આ કારણથી કેટલીક પ્રજા ધર્મ વિશ્વાસમાં બાધાવસ્થામાં જ હોય છે એટલે તેઓ પોતાના મંદદેવને પોતાના સમાન શરીરાર્થે વિશીભાવાળા, પોતાની ક્ષાન્તી કામનાઓને વજ્ર વર્તનાર તથા જીવો તરફથી સતર્પણની અપેક્ષા રાખનાર માને છે આ ધર્મવિશ્વાસની પ્રથમ રિચાત આપણી પ્રજાના વૈદિક કામમાં કેટલેક અંશે વિવિધમાન હતી.

પરંતુ વેદધર્મની તથા તે ધર્મના ઇતિહાસપુરાણથી ઉપદૃષ્ટ્ય અર્થાત્ વિસ્તાર પામેલા વર્તમાન દિગ્દુષધર્મની ચમત્કૃતિ એ છે કે તેમાં બાલક, કિશોર, યુવાન અને વૃદ્ધ જનોની ધર્મવા સના તૃપ્ત થાય તેવી યોજનાઓ રહેલી છે આ યોજના તે ધર્મની વિશાલ યજ્ઞભાવના અને તેના રૂપરૂપ બ્રહ્મભાવનામાં સમાયેલી છે.

આ વિશ્વના આદિપુરુષ દિગ્દુષધર્મ બ્રહ્મા પ્રજાપતિને અમ્મક યજ્ઞાત્મારૂપે આ ધર્મમાં રચીકારવામાં આવે છે આ યજ્ઞપુરુષ અથવા વિશ્વાત્માના અવયવરૂપ આ વિશ્વના પ્રાણીપદાર્થો પોતપોતાની નિપત અર્થામાં અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદેવ યજ્ઞનું અનુષ્ઠાન કરે તો જ તે વિશ્વાત્માનું સતર્પણ કરી સામીપ્ય, સારોકય, સારૂપ્ય, સારિત્વે ચાર પ્રકારની કમભોક્ષીની ભૂમિ અને પ્રાપ્ત કરી શકે છે આ કારણથી વેદાયનીસારણૂતગીના સ્મૃતિમાં શ્રીબ્રહ્માન કહે છે કે —

સદયજ્ઞા. પ્રથા સૃષ્ટવા પુરોધાન્વ પ્રજાપતિ
અનને પ્રસવિવ્યજ્ઞમેષ ઘોડસ્તિવ્યટકામધુક્
દેવાન્ ભાયયતાનેન તે દેવામાધર્ચયુ ય ।
પરસ્પરં ભાયયત- યેય- પરમયાપ્સ્ય ॥

સારાશ જેવી રીતે પ્રજાપતિ અખડ આ વિશ્વવ્યવસ્થાનો યજ્ઞ કરે છે તેવી રીતે તેની પ્રજારૂપ સૃષ્ટિશ્ચ જીવોએ સહજ અર્થાત્ જે દેશકાલ અને યોગિનમાં જન્મ ધર્યો છે તેને ઉચિત કર્મયોગ અથવા યજ્ઞ કરવો જ જોઈએ. તે વિના આ વિશ્વના ચઢતી ઉતરતી પકિતના જીવો અર્થાત્ દેવ મનુષ્યાદિ પ્રાણીઓ પરસ્પર ઉપકાર્યઉપકારક ભાવને સિદ્ધ કરી શકતા નથી જોઓ આ પ્રકારના પરસ્પર ઉપકાર્યઉપકારકભાવવાના જે કષ્ટ કર્મ કરે છે તે કેવલ સ્વાર્થસિદ્ધિ અર્થે જ કરે છે અને તેથી પ્રજાપતિ અથવા આદિ પુરુષના સિદ્ધ સ કેત અથવા સકલપથી વિરોધી વર્તન કરે છે અને તેવા જીવના વર્તનસબખમાં શ્રીભગવાન્ કહે છે કે—

મુંજતેતેત્વર્ધવાપાયેપર્વત્યાત્યકારણાત્ ॥

અર્થાત્ જે જીવો આત્મસુખાર્થેજ એટલે પોતાના માત્રી લીધેતા સક્રિય આત્માના સુખને અર્થે શોભાની યોજના કરે છે, તે ખરી રીતે પાપભાગી જ થાય છે.

આ પ્રમાણે વેદધર્મ અને તેના અર્વાચીન હિંદુધર્મના સ્વરૂપમાં પ્રત્યેક પ્રાણીએ યજ્ઞચરણ કરવાની આવશ્યકતા છે, અને જોઓ પોતાના નિષ્ઠ કર્મરૂપ યજ્ઞનું આચરણ કરતા નથી તેઓ ઈશ્વરના સિદ્ધ સકલપના વિરોધી હોઈ કલ્યાણમાર્ગમાં રિયત થતા નથી કર્મયોગ અથવા યજ્ઞચરણની આવશ્યકતા સબખમાં વેદધર્મના આચાર્યોએ એટલે સુધી આચર્ય દર્શાવ્યો છે કે મનુષ્યો કેવલ અકર્મીનજ થાય અથવા વિકર્મી થોળ્ય તેના કરતાં કામ્ય કર્મ કરે તો તે ધર્મ મર્યાદામાં ગણાવા યોગ્ય છે.

આ વિશ્વના કર્મીકારણપ્રવાહમાં યજ્ઞ, યજ્ઞ અને વીર્યને ઉત્પન્ન કરનાર મનાય છે અને તે વાવ યજ્ઞના વિશાળ અર્થમાં સમાયેલો છે વેદધર્મ અને તેના વિકાસરૂપ અર્વાચીન હિંદુધર્મમાં યજ્ઞ શબ્દ કેવલ પ્રત્યક્ષ અર્થમાં હોમ આપવારૂપ ક્રિયામાં પરિભ્રમણ થતો નથી, પરંતુ મન, વાણી, અને શરીરની વિહિત પ્રવૃત્તિમાત્રનો તેમાં સમાસ થાય છે આવી પ્રજાતરૂપે છદ્ધાર્થસિદ્ધિમાં પ્રતિબંધક દુરિતક્ષય થતાં યજ્ઞ અને વીર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તે વડે ચઢતા યજ્ઞની સિદ્ધિ બ્રહ્મક દુરિતક્ષય થતાં યજ્ઞ અને વીર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તે વડે ચઢતા યજ્ઞની સિદ્ધિ પ્રાણીઓ કરી શકે છે ત્રિહિત પ્રવૃત્તિના સેવનરૂપે જે યજ્ઞચરણ થાય છે તેને યજ્ઞચરણ કહે છે, અને જેમ ધનવાનનો વૈભવ તેના નાના મોટા વ્યવહારિક કામમાં પ્રકટ થાય છે તેમ ધર્મશીલ પ્રાણીને યજ્ઞવૈભવ તેના શરીર મન અને વાણીની સવળા નાની મોટી પ્રવૃત્તિમાં ઝળકે છે વિશ્વના ઉત્પત્તિ, રિચીત અને લયરૂપ મહાપત્રનો પ્રસ્તાર જેમ આદિપુરુષ અખડ કર્પા જ કરે છે તેમ પ્રાણીઓએ પણ—કુર્ધ્મનેવેદકર્માર્ણિ જિજ્ઞીવિષેચ્છત સમા । પર્થે ત્યાય નાન્વચે. તોડસ્તિ ન કર્મ છિવ્યતે સદે ॥—એ શ્રુતિઅનુસાર જીવનના અર્વાધિ પર્યંત કર્મીનજીવને યજ્ઞચરણને સેવવી જોઈએ, કમંકે તેની વિશુદ્ધ પ્રવૃત્તિ અથવા યજ્ઞચરણવિના મનુષ્યાભિમાનીને દુરિત અથવા પાપથી નિર્ગપ રહેવાનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

અકર્મ અને વિકર્મીકરનાં કર્મ શ્રદ્ધ હોવાથી કર્મયજ્ઞના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરતા આપણા મહાવિદ્યાઓએ તેના ત્રણ વિભાગ પાડ્યા છે.—

(૧) કામિક (૨) વામિક અને (૩) માનસ, યજ્ઞાચરણનાં ચરીર, વાણી અને મનરૂપ ત્રણ અધ્યાત્મ સાધનઉપર આ ત્રણ વિભાગ પડે છે

કામિક યજ્ઞાચરણમાં પુરુષ અને સ્ત્રીએ સહધર્મીચરણ કરવાનું વિધાન હોય છે. શ્રૌત ગ્રન્થાન્તિમાં યતા નિત્ય યજ્ઞથી આરબી શ્રૌત ત્રેતાગ્નિમાં યતા સર્વયજ્ઞપર્વતના નાના મોટા યજ્ઞવિધાનમાં યજ્ઞમાન અને યજ્ઞમાનપત્નીને સહધર્મીચરણ કરવાનું વિધાન છે આનું મુખ્ય કારણ એ છે કે કાયાવડે થવાનું કર્મ પુરુષે અથવા સ્ત્રીએ એકલું કર્યું હોય તો તે અપૂર્ણ રહે છે યજ્ઞમાનપત્ની યજ્ઞપુરુષ પ્રજાપતિના પ્રતીકરૂપ હોવાથી અને પ્રજાપતિ પોતે પતિપત્નીરૂપે, મનુ શતરૂપે. વિભક્ત યગેવા દોનાથી પૂર્ણોદ્ધતિ જ્યાપતીએ સાથે કરવાની હોય છે, કામિક યજ્ઞાચરણ (૧) કામ્ય, (૨) નિત્ય, અને (૩) નૈમિત્તિક એમ ત્રણ પ્રકારના હોય છે આ સંસારના ઈલેલો કના અથવા પરનોકના પોતાને પ્રાપ્ત રાગદ્વેષસનાનુસાર માની લીધેલા છટ પ્રાણીપદાર્થની પ્રાપ્તિ અર્થે અથવા અનિષ્ટ પ્રાણીપદાર્થના ત્યાગઅર્થે શુભ્ધાચારા જજ્ઞાવેતા નિયત યજ્ઞના અર્થાત્ કર્મના અનુષ્ઠાનવડે કામ્યદષ્ટિ પૂર્ણ થાય છે, અને તે દષ્ટિ યજ્ઞમાન અને યજ્ઞમાનપત્નીમાં એક ધર્મરૂપ અપૂર્વને અથવા અદૃષ્ટ સરકારને મૂકે છે જે કાં તો વર્તમાન જન્મમાં વિપાક પામી છટાર્થને સિદ્ધ કરાવે છે, અથવા જન્માન્તર પરિણામ થયા પછી અદૃષ્ટજન્મવેદનીય કર્મોચ્ચ ફળે છે જેમ પર્વવાના ઝાડનો નર પોતાના પુંકસરજન્ય પરાગને ધારણ કરી રિચર રહે છે. અને વાયુ, પશ્ચિમો મધ્યમાખી વગેરે અનંત વાહનિમિત્તોદારા પોતાના પરાગનું વડન કગની માદાને સગમ બતાવે છે, તેમ યજ્ઞાનુષ્ઠાનથી ઉત્પન્ન થયેલું અપૂર્વ અર્થાત્ ધર્મબીજ જ્યાપતીમાં સુનિષ્ઠ થઈ કાં તો વર્તમાન જન્મમાં છટાર્થની સિદ્ધિ કરે છે અથવા દેહાન્તરપરિણામ થયા પછી પરમેશ્વરની કર્મફલપ્રવર્તક સત્તાને શરણ યજ્ઞ આ વિશ્વના અનંત પ્રાણીપદાર્થોની વાહક શારીરાદિ ચેત્ત્રદારા તે તે નવીન દેહને આશ્રય કરી રહેતા દેહને છટભોગની સિદ્ધિ કરાવે છે કામ્ય દષ્ટિના ફલપ્રવર્તનમાં રહેનો આ નિયમ સધળાં શુદ્ધિપૂર્ક યતાં લોકો નૈમિત્તિક કર્મોમાં પણ પ્રવર્તે છે અર્થાત્ અમુક ઉદ્દેશને લક્ષમાં રાખી યતાં સધળાં કર્મો પોતપોતાના નિયત અપૂર્વને જન્મ આપે છે અને તે અપૂર્વ જીવેલા કર્મોચ્ચમાં વિપાકના અર્થક પર્વત રહે છે જ્યારે વિપાકનો સમય આવે છે ત્યારે પરમેશ્વરની સત્તાદારા અનંત બાળસામગ્રી અને નિમિત્તો ભેગાં થાય છે અને અદૃષ્ટ અપૂર્વ દૃષ્ટરૂપે પ્રકટ થાય છે આ પ્રમાણે શુદ્ધિપૂર્ક યતાં કામ્ય અને નૈમિત્તિક કર્મો અથવા યજ્ઞો નિયત અપૂર્વદારા જીવેલા વળગી રહે છે અને સુખાદિ ભોગસામગ્રીમાં બીજરૂપે અથવા ઉપાદાન કારણરૂપે વિષમાન રહે છે, અને ઇતર પ્રાણીપદાર્થોના સ્વધારણ નિમિત્તની સામગ્રી ઇશ્વરશીલ રહે છે આ સામગ્રી ઉપર પ્રાપ્ત. જીવેલી સત્તા હેતી નથી, અને તેથી લોકદૃષ્ટિથી અસંભવ અથવા અનુચિત જજ્ઞાતી સામગ્રીમાંથી વિષ ક્ષણ ફેલોને ઉદવ થયેલો આપણે નેહએ છીએ રાક્ષસક્રુતમાં વિભીષણ, મદ્યમાદને જન્મ, મત્સ્યગંધાદારા મદ્યર્ષિ વેદવ્યાસનો જન્મ, મહાત્મા ગિસસનો કુમારિકાદારા જન્મ, અસાધારણ નીમશાસ્ત્રના શાનથી રચાયેલી ટીટનીક નામની મહાર્જનવવાળી રટીમરને પ્રથમ પ્રવાસમાં એકાએક નાચ, સામાન્ય વ્યાપારઅર્થે આવેલી આગ્રહ પ્રજના એક સામાન્ય કલ્યાઈ કલ્યાઈદારા સ્ત્રીશ મહારાજન્યની દિંદુસ્થાનમાં સ્થાપના ઇત્યાદિ અનંત ઉત્પત્તિ, રિચતિ અને લયના વ્યતિકરો અગમ્ય પરમાત્માના ફલપ્રવર્તક સંકેતનું જ્ઞાન કરાવ્યાવિના રહેના નથી ભોગને ઉત્પન્ન કરનાર ઉપાદાન કારણ અથવા બીજ જીવેલા કર્મોચ્ચમાં સુપ્તવર હોય છે, અને ફેલોદય યતાં જ્યેતન નિમિત્તો પોતાના શૌનથી જ ઇશ્વરમદિમાને મુચ્ચે છે પણ સચેતન નિમિત્તો પોતાના મર્ષાદિ અવને આગ્રહ કરી ઇશ્વરના મદિમને લાકવા જાય છે, પણ જેમ સોનાની ઈટા અથવા માટીના ઇટરને નહન કરનાર એક નર્દભ બારના રવરૂપને જાણવાવિના ગ્રેરક કુસારની અવગચ્છના કરના

કેણુ ખાપ છે તેમ પોતાની માત્ર નિમિત્તતાને વિચરી કર્તૃત્વાદિ અભિમાનને ધારણ કરનાર જીવે પ્રેરક ઇશ્વરની અવગણના કરી પુનઃ પુનઃ જન્મમરણાદિ કંઈક ખાપ છે.

મહાપુરુષ પ્રગર્ભાત અથવા વિરાડાત્માના અગમ્ય આપણે તેના અખડ યત્તરૂપને ન્યૂનાધિક અરે પ્રસારવા અવનયો છીએ, આપણુ યત્તરૂત્વાદિ અભિમાન તે અગ્ની આત્માના અગમ્ય સંકેતને ચારિતાર્થ કરવા અર્થે ઉદય થયે છે, કદ અગ અથવા અગમ્ય જીવનના નિર્વાહાર્યે ઉદય થયુ નથી, અસંભૂત જીવનના નિર્વાહાર્ય જ ઉદય થયેલું માનવામા સધળી જન્મમરણાદિ સંસરણની અર્થાત્ પ્રવાહમાં વહેવાની ઉપાધિ વગર છે, જો અગ્ની આત્માના અથવા અતર્કા-મીના સંકેતને ચરિતાર્થ કરવાના પ્રસાન ઉદ્દેશથી અને મર્યાદાવાળા અહના માની લીધેલા છટા-નિષ્ટ પ્રાણીપદાર્થોના પ્રાપ્તિપરિહારને ગોણુ માની અતર્કામીના સંકેતને અનુકૂલ હોય તે જ છટ અને છતર સર્વ અનિષ્ટ અર્થાત્ છટાનિષ્ટનો નિર્ણય રાણુદિ પરતત્ત્વ ન કરતાં પ્રણુદિ પરતત્ત્વ બનાવી સધળાં લોકિક અને શાસ્ત્રીય કર્મો નિલ યગરૂપે કરીએ, તો આપણા વૈદિક કર્મની યગ-ભાવનાનુ બીજુ પર્ગથીયુ સાધ્યુ ગણાય.

સ્વાભિસંધિપૂર્વક ચતા કર્મો અથવા યજ્ઞે જોને આપણી વૈદિક પરિભાષામા કાર્યોદિ કહે છે, તે જો કે છટકસની પ્રાપ્તિ કરાવે તેવા અપૂર્વને કર્મોદયમા સ્થાપે છે, પણ તે અપૂર્વ અથવા કર્મશીજ શુન હોતું નથી, પરંતુ રાગદ્વેષાદિ વાસનાથી રંગાયેલું હોય છે આથી જન્મ આત્માના બીસાથે બીજા જ્ઞાનુ બી વાચ્યુ હોય અને જો વક્ષ સમાન પોષણ પામી સાથે ઉછરી પરસ્પરના દ્વેષાદ્યમાં ન્યૂનાધિકપણું કરે છે તેમ કાર્યોદિથી પ્રકટ થયેલા અપૂર્વ બીજનાં રાગદ્વેષાદિ વાસના યુક્ત રહેલાં હોવાથી તે બીજ પોતાના છટકને પ્રકટ કરે છે તે સમયે રાગદ્વેષાદિ વાસના આ લોકમાં અથવા પરલોકમાં અસુખાદિ દેવોને અત કરણમા પ્રકટાવી છટકસના સુખભોગમાં પ્રતિ-બંધ મૂકે છે આ નિયમથી ઔતર્રાત્ યજ્ઞોમાં જ્યાં દિસા કરવાનું વિધાન છે ત્યાં યજ્ઞના પરિ-ણામમા જ અપૂર્વ ઉત્પન્ન થાય છે તે દિસારૂપ ગોણુદેવથી રંગાયેલું ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સ્વર્ગાદિ સુખભોગના પ્રમગે તે સુખના છતર પ્રાણીઓથી ભોગવાતા સ્વરૂપમા તારતમ્ય જોષ્ટ તે તે જીવને અસુખાદિ દેષ જન્મલ યર્થ અમાધિત સુખભોગ ચતો નથી. આ કારણથી સોમ યજ્ઞ અથવા પશુયજ્ઞ કરતાં હવિયજ્ઞ ચઢીબાતો છે, અને તે યજ્ઞચરણ કરતાં સરહસ્ય યજ્ઞવિદ્યા અને તેના પેટામાં આવતા માનસ અને વાચિક યજ્ઞે ચઢીબાતો ગણાય છે, અને તેના કરતા બ્રહ્મયજ્ઞ અથવા જ્ઞાનયજ્ઞ ચઢીબાતો છે આ ચઢીબાતો ગણાવાનું મુખ્ય કારણ તે તે યજ્ઞોના સહભાવી દેવો કમચ ઝોછા ચતા જવાનું છે આ પ્રમાણે જો કે કિયામાત્ર દોષયુક્ત છે, અને પ્રત્યેક કર્મમાં ન્યૂનાધિક અરે દિસારૂપ હોય ચયા વીના રહેતા નથી તોપણ જન્મ મહાયજ્ઞે જેવા કે સોમયજ્ઞ, અશ્વમેધ, રાજસુય-છત્યાદિમાં યજ્ઞના અવધિએ અવલૂચ સ્નાન અને પ્રાપચિતનુ વિધાન હોય છે તેમ સર્વ વાચિક અને મનોમય યજ્ઞોના અવધિએ તેને કર્મના ફલનુ ઇશ્વરાર્પણુ બુદ્ધિથી ત્યાગ કરવાનું મહાપ્રાપચિત હોય છે અને તે પ્રાપચિતપરે તે તે કર્મના સર્વ દોષો નિવૃત્ત થાય છે આ સંબંધનાં શ્રોતસંહિતામાં કહ્યું છે કે —

આર્દ્રકાઘ્ન મહાનગ્નિ. શુક્લંકૃત્વાદદેદ્યયા ।

તથેશ્વરધિયા પાર્પ શુદ્ધચિસાનદં મયત્ ॥

જન્મ મહાન અગ્નિ લીજા લાકાને ચક્ર બનાવી બાળે છે તેમ ઇશ્વરાર્પણુદિ કર્મજન્ય પાપને બાળી શુદ્ધ વિજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરવામાં નિમિત્તરૂપે બનાવે છે. અપૂર્વ

શ્રી રામાયણની લોકપ્રિયતા.

(હે શ્રીયુત ચિમનસાલ ખુશાલરાય મહેતા.)

વિશ્વોદભવસ્થિતિલયાદિપુ દેતુમેકં
માયાદ્યયં વિગતમાયમચિન્ત્યમૂર્તિમ્
આનંદસાન્દ્રમમલં નિજલોધરૂપં
શ્રીસદ્ગુરું વિવિતતત્ત્વમદં નમામિ ॥

વિષયની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા લયમાં જે હેતુ છે, માયાના આધાર છતાં તેનાથી રહિત છે, એનું સ્વરૂપ અચિન્ત્ય છે, જે આનંદધન, નિર્મલ અને આત્મગાનરૂપ છે તથા યથાર્થ તત્ત્વને જેણે જાણ્યું છે તે શ્રી સદ્ગુરુને હું નમન કરું છું.

આ વિષયમાં પ્રાણિમાન જ્યાં સુધી હવનચતુનાદિ ક્રિયાયુક્ત હોય છે ત્યાં સુધી તેમાં ચૈતન્યની સત્તા સ્ફુરતી હોય છે, એમ સ્પષ્ટ જણાય છે આ ક્રિયામાત્ર અતઃકરણ-માથી ઉદ્ભવે છે અતઃકરણ સંસ્કાર, રજસ અને તમસ ગુણવાળું હોય છે અને પછે દિ ગુણ-વૃત્તમ્ એ નિયમપ્રમાણે ક્રિયા એ એનો સ્વભાવધર્મ છે. આ અતઃકરણ દ્રવ્ય બીજા સ્પષ્ટ પદ-ઓની પેઠે દન્ત્રિય પ્રત્યક્ષ નથી, તેમાંથી નિરંતર વહેતા પ્રવાહને વૃત્તિઓ કહે છે અને તે વૃત્તિઓ જે જે પ્રાણીપદાર્થના સ્પષ્ટ વા સૂક્ષ્મ સંબંધમાં આવે તેમાં આકાર પરિણામને પામે છે. આ વૃત્તિઓ દ્રવ અથવા સંસ્કાર હોય છે શોક, ક્રોધ, ભય, મોહ ઇત્યાદિ અનેક વિદ્યાદાને તે પ્રકટાવે છે આ રસની વ્યવસ્થા કરતાં આપણા પ્રાણીન સાહિત્યકારોએ તેના નવ વિભાગ કર્યા છે, તે શૃંગાર, દાસ્ય, કરુણ, રોદ્ર, વીર, ભયાનક, બાહ્યમ અદ્ભુત અને શાન્ત એ રીતે છે. પ્રત્યેક રસવાળું વર્ણન અથવા ક્રિયા તેવા તેવા અતઃકરણના દ્રવ્ય પ્રકટાવે છે, કરુણરસપ્રધાન પ્રસંગનું વર્ણન વાંચતાં, સાંભળતાં અથવા લખતા હૃદય તથા નેત્ર અશ્રુથી વ્યાકુલ થાય છે, તેમ વીરરસનો વેગ ભજવતાં નાટકને જોનાર આવેશથી મતમ યધને પોતાના સ્થાન ઉપરથી ઉછળીને ઉભા થાય છે તે કારણે અજાણ્ય છે ! આ વિવિધ રસવાળાં કાવ્યો આ જૂમરણ ઉપર વિવિધ દેશમાં વિવિધ લેખકોએ વિવિધ ભાષામાં રચેલાં છે પશ્ચિમ દેશમાં પ્રાચીન કાવ્યોમાં હોમરનું ઇલ્યડ એ પ્રધાનપદ જોગવે છે, અને તેથી ઉતરતાં વર્જિલ, ટેઓ, મિલ્ટન અને બીજા સમર્થ કવિઓનાં કાવ્યો આવે છે પૂર્વમાં ઇરાન, અરબસ્તાન અને બીજા દેશોમાં પણ વીરરસ કાવ્યો રચાયેલાં છે, પરંતુ “ પૂર્વનાં વીરરસ કાવ્યો ” (Epics of the East) એ પ્રથમ પદવી તો રામાયણ અને મહાભારતને જ આપવામાં આવે છે. આવાં સમગ્ર કાવ્યોનો એકદર વિચાર કરતાં એટલું તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે જનસમજાની અભિરુચિ તેમ જ વિદ્વાન્ અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓની બહુમાન દૃષ્ટિ જે કાષ્ઠપણ પ્રતિ પધારે વળતી હોય તો તે એ જ મહાકાવ્યો છે તે અરખર શોક-પ્રિય છે મોટા સદેશમાં કે નાનાં ગામડામાં, દેસાસોમાં, ધર્મશાળાઓમાં, ગૃસ્થનાં ગૃહોમાં કે સાધુસતોના મઠોમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં રામાયણ અને મહાભારતની કથા થતી જાણમાં આવે છે

અને ઓપુરોનાં ટોળેટોળાં તેનું આતુરતાપૂર્વક શ્રવણ કરે છે, અને પોતપોતાની મતિ અનુસાર તેમાં વર્ણોતા વિવિધ રસ તથા બોધને ગ્રહણ કરે છે, તેમાં પણ મહાભારત કરતાં રામાયણની કથાનો પ્રચાર ઘણો જ છે અને તેને શ્રવણ કરનારની સખ્યા પણ ઘણી છે શ્રીતાઓની રસ-શક્તિ, શુદ્ધિશક્તિ અને અધિકારના પ્રમાણમાં તે ગ્રહણ કરે તેના રૂપમાં અને તેની ભાષામાં કથા કરનાર તેનું વચ્ચન અને વ્યાખ્યાન કરે છે, તેમજ વ્યાખ્યાન કરનારની કુશળતા ઉપર પણ તે વસ્તુની લોકપ્રિયતા અને હિતકારિતાનો આધાર છે વિવિધ પ્રસંગો, રમ્ય ગ્રંથો અને ચરિત્રોનાં વર્ણનથી શ્રીતાઓની શક્તિમાં અપૂર્વ છાપ પડે છે અને તે દ્વારા ચારિત્ર્યની શુદ્ધિ થાય છે આ પ્રકારની પદ્ધતિ પશ્ચિમના દેશોમાં જોવામાં આવતી નથી સમાન્ય લોકો એક જ ગળીને અમુક રથને મિલ્ટનના પેરેડાઈસ લોસ્ટ (Milton's Paradise Lost) ની કથા શ્રવણ કરતાં જોવામાં આવતા નથી, તેમ તેમને તે વસ્તુ માટે એક જ પ્રકારની અભિરૂચી અને માનદષ્ટિ હોતી નથી કથા અથવા પ્રવચનનું સ્વરૂપ તે દેશોમાં જોવા હોય તો તેમના દેવોમાં હોય છે, અને તે સામાજિક ઉપામનાનો એક પ્રકાર છે આધ્યાત્મના ધર્મપુસ્તકનું એક પ્રકાર અથવા વાક્ય લખને તે દેશના નિદાન ધર્મશુદ્ધિ બહુ સુંદર રીતે પ્રત્યક્ષ કરે છે, પરંતુ બાવદારિક વર્તનમાં ધર્મના સિદ્ધિતિની શુધ્ધિ તો આપણા દેશની અધરચનાની અપૂર્વતા છે આથી જ જનસમાજ આપણા બોધક ગ્રંથોને બહુ માનસાથે પૂજ્ય ગણે છે અને દેવની પેઠે પૂજે છે પાનજીમાં રાખ લોકો પોતાના ધર્મગ્રંથને ગ્રંથસંકેત કહીને નિત્ય પૂજે છે ભાદ્રપદ માસમાં શ્રીમદ્ભાગવતનું સાન દિવસ સુધી પૂજન કરીને અનેક ઓપુરોનાં ટોળાં સંપાદન મેળવે છે, એ કાને અગવડ છે? આ સ્તિક બાલકો ગીમર ભગવદગીતા, ચડીપાક વગેરેનું પૂજન તથા પાન કર્ષા વિના ભોજન પણ લેતા નથી એ કોણ નથી જાણતું? અર્થાત્ જીવને સમુદાર કરવાનું સામર્થ્ય તે તે ગ્રંથોમાંથી પ્રાપ્ત થતું હોવાથી તે તે ગ્રંથો પૂજ્ય ગણાયા છે રામાયણની પૂજ્યતા પણ આવા જ પ્રકારની છે, અને તે આજ્ઞાસૂત્રની નથી આ રથને રામાયણના સમયનો નિર્ણય કરવો અપ્રસ્તુત છે, પરંતુ જોને આપણે ઐતિહાસિક તરીકે જાણીએ છીએ તે પહેલાં ઘણાં વર્ષો થયા રામાયણ માટે લોકોનો ભક્તિભાવ આજે આવે છે રામાયણના ગુપ્ત પાત્ર શ્રી રામચંદ્રના ચરિત્ર્યની શુદ્ધિ બીજા કોઈ દેશમાં કોઈ ગ્રંથમાં નિદાનોને જાણ નથી. રામચંદ્ર જીવન કરવાની અભિલાષા જનસમાજમાં એટલી તો બદલે છે કે ગમે તે નિમિત્તે પણ રામનું સ્મરણ સદાઈ જન્યત રાખવાની સામગ્રી રચી રાખે છે પોતાનું નામ અથવા નામનો કોઈ પણ ભાગ 'રામ' વાળો રાખે છે, (રામપ્રસાદ, શિવરામ, રામચંદ્ર છત્રાદિ), દવાની લાગણી દર્શાવવાનો પ્રસંગ આવતાં ગુપ્તમાંથી રામ રામ એવો ઉગાર નીકળી જાય છે, મરણ થતા ધીરને સ્મરણ લઈ જતાં 'રામે રામો' અથવા 'રામ મોહો, ભાઈ રામ' એવા આદેશ કરવામાં આવે છે, જે રામચંદ્રમાં સત્ય અને ન્યાયપરાયણતા હોય અને પ્રજાજનો સદા સંતુષ્ટ હોય છે તેને 'રામરામ' કહેવામાં આવે છે ઉત્તરમાં ગંગોતરીથી દક્ષિણમાં રામેશ્વર અને પૂર્વમાં ગંગાસાગરથી પશ્ચિમમાં દારિકા સુધી ચતુર્સીમાં આ ભરતખંડમાં સર્વ દેશોમાં એક અથવા અન્યરૂપ આ 'રામ' નામ રમણ કરી રહ્યું છે અને જીવનમાં એતરિત થયેલું છે દિનુરતનનું વસતિપત્રક અવલોકતાં પણ જણાયે કે રામ નામ ધારણ કરનાર ઓપુરોની સખ્યા હિંદુ વસતિના મોટા ભાગની જોવામાં આવશે. અર્થાત્ સુખમાં કે દુઃખમાં, પ્રવૃત્તિમાં કે નિવૃત્તિમાં, મહાથી કે અશ્રદ્ધાથી, જાણતાં કે અજાણતાં જનસમાજમાં મોટો ભાગ રામનામનું સ્મરણ કરે છે આત્મેનો બધો રામનામનો મંદિર અને ચત્કાર માનવ અંત કરણ ઉપર શાંતી છે તે પ્રશ્ન ઉત્તર આપણે બહુ કઠિન નથી. મહા ધીર કર્મ કરનાર મનુષ્યનું અતઃકરણ પણ પોતે પાપકર્મ કરતી વખતે તે કર્મની પાપરૂપતા અને તેના

દુષ્ટપણને તો સારી રીતે સમજી શકે છે અને તેથી સત્ય અને ન્યાય વસ્તુ શી છે તે પણ સમજે છે, જો કે વિવિધ અશુભ ક્રમમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર હેતુ કોઇ પણ પ્રકારનો સ્વાથ જ હોય છે તો પણ તે સ્વાથની સમાપ્તિએ અથવા નિષ્ફળતાએ સત્ય અને ન્યાય જ તેની દૃષ્ટિ આગળ તરી રહે છે ચોરી અને ખૂન કરનાર માણસને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થાય જ છે. આવા દુષ્ટ મનુષ્યો પણ જ્યારે સત્યતા સ્વરૂપને સમજે છે તો સન્મન સત્કર્મ કરનાર મનુષ્યો તેને જાણે તેમાં તો આશ્ચર્ય શું છે ? તાત્પર્ય એ કે કીટથી તે ધ્વજાપર્વત રચાવે જંગમ સર્વ વસ્તુ માન સત્યને જ આધારે ટકી રહે છે. સત્યમાં જ સર્વની પ્રતિષ્ઠા છે, સત્ય જ સર્વનું પોષક છે, સત્ય અથવા સત્ એ પરમાત્મતત્વનું એક સ્વરૂપસ્વરૂપ છે સત્યનો આ ધર્મ સર્વ અશમાં જો કોઇ પંથુ વ્યક્તિમાં અભિવ્યક્ત થયો હોય તો તે રઘુકુલદીપક શ્રીરામચંદ્રમાં જ છે અને તે જ તેમની અપૂર્વતા છે. રામાયણના મહાકાવ્યના મુખ્ય પાત્ર અથવા નાયક શ્રીરામ છે તે આ સત્ય અને ન્યાયનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ છે, કેમકે સુખમાં કે દુઃખમાં તેમની સત્યથી કદાપિ પ્રવૃત્તિ થઇ નથી. આદિકવિ શ્રીવાલ્મીકિએ શ્રીરામને સંબોધનાં અનેક વિશેષણો ચોળ્યાં છે તેમાં મુખ્ય સત્યધર્મ પરાયણ કહીને તેમને સંબોધ્યા છે રામને રાજ્યાભિષેક કરવાનો હતો તેવામાં દેહીના પ્રપત્યથી દસરથ મહારાજ પોતાની સત્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવા અર્થે જ પોતાના પ્રિયતમ જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રીરામને વનમાં વિચરવા આજ્ઞા કરી હતી અને આ પ્રમાણે પ્રસંગે પલટાઇ ગયાથી લક્ષ્મણે રામને કહ્યું હતું કે તેવા પિતા અને તેમનાં તેવા વચનને માનવાની વાત વેગળા મૂળીને અયોધ્યાના ગાદીપર્ષત થઇ જાયો. ત્યારે તેના ઉત્તરમાં રામે કહ્યું હતું કે ન હિ ચેદમધર્મેણ શાક્રત્વમપિ લક્ષ્મણ— “હે લક્ષ્મણ, અધર્મવડે ઈન્દ્રનું પદ પણ પ્રાપ્ત કરવાની મારી ઇચ્છા નથી, તો પછી એક અયોધ્યાના રાજ્યનો શો દિસાય !” આ રીતે સત્ય અને ધર્મના પરિપાકનાર્થે પોતાનાં પત્ની સીતા અને બધું લક્ષ્મણની સાથે વનમાં નિતાસ કરતાં જ જો કદ વેઠ્યાં છે, અને જ જો લીલાઓ કરી છે, ઋષિમુનિ અને તપસ્વીઓનાં તપ અને ધર્માનુભવનાં રાક્ષસોથી કરાતા વિઘ્નોને વિદ્યારીને નિર્ભયતા અર્પી છે, ઇશ્વરધ્યાનપરાયણ ઉપાસકોની ઉપાસનાના અગ્રધિએ પ્રલયવક્ષ્ય થઇને આપ્તકામ કર્યાં છે, અધર્મથી દેવાદિને પણ દમન અને ત્રાસ આપનાર રક્ષકોનો ઉત્ક્રાંત કર્યો, અને સ્વલ્પમાં પાસવી વૃત્તિનો પરાજય કરીને માનવી વૃત્તિનું માત્રાભ્ય રચાવ્યું છે, એ આદિ અનેક વિષયોને વર્ણવતા રામાયણની કથા અનેક યુગ વહી ગયા છતાં ધેરધેર ગદાય છે અને ઉજરતા બાળકથી તે મરણોન્મુખ શૂદ્રપર્વત નાના મોટાં મર્વે તેને સારી રીતે જાણે છે

ચૈદ વર્ષના વનવાસ વનની સમાપ્તિએ અયોધ્યામાં પાછા ફરતાં રામે પોતાની માતાઓને વંદન કરતી વખતે કુશળ પ્રકોતર થયા પછી જણાવ્યું છે કે—

તાતસ્નેહો મરતમદિમા પૌરુષ યાયુસૂનો.

સઠ્ય વાપિ પ્લયગનૃપતે યયાપિ સૌમિયમક્ષિઃ ।

સૌતાસત્ય નિજમુજયલં વૈરિણા વૈરિભાયો

જ્ઞાત સર્વ તથ ચરણયોમાનુરેષ પ્રસાદ ॥

રામાયણના સાર અને તાત્પર્યને વર્ણવતા રામે કહ્યું છે કે પોતાનો પુત્ર પ્રતિ અપાર રતેહ, ભરતની મહાનુભાવતા, હનુમાનનું પરાક્રમ, વાનરરાજ સુગ્રીવની મિત્રતા, લક્ષ્મણની ભાવ બક્ષિત, સીતાનું સતીત્વ, પોતાનું બાહુવત, અને રાક્ષસરાજ ગવણના પેરમાવસ પરાક્રાશ, આ સર્વ મારા વનવાસમાં અનુભવમાં આવ્યું છે તે, હે માતા ! તમારા ચરણોનો પ્રસાદ છે, રામા પણનાં ઘણાં ખરા મુખ્ય પાત્રો આ મતાકમાં આવી જાય છે. પોતાના સ્વૈય શારીર સામર્થ્યનો જ અત્ર ઉલ્લેખ કર્યો છે, કેમકે સ્વસામર્થ્યનું સ્વમુખે સ્વિસ્તર વર્ણન કરવું એ આત્મસ્થાપા શોધરૂપ

ત્વમાં આબ્યા હતાં. તેમજ હાલમાં ચાલતો અતિભારત સુરોપીય રજસમામ થવાનું ભવિષ્ય તે-
લાંક વર્ષ પૂર્વે, પ્રિન્સ બિસ્માર્ક, (Prince Bismark), કોન્ટ ટોલસ્ટોય, (Count
Tolstoy) બર્ન હાર્ડી [Bern Hardy] આદિ સમર્થ પુરુષોએ ભાખ્યું હતું તેને આપણે
કેમ અસંભવિત માનતા નથી ? આ વિવાદાત્મક વિષયમાં હંડા ઉતરવું અત્ર અપ્રાસંગિક હોવાથી
માત્ર તેનો ઉલ્લેખ કરીને આપણા પ્રસ્તુત વિષયના મત્રનું પુનઃ અવલોકન કરીએ

રામાયણનાં વિવિધ પાત્રો અમુક મુખ્ય શુભ અને અન્ય ગૌણ શુભોદને પ્રદર્શિત કરે છે
સત્ય, ન્યાય, ધર્મ, સ્નેહ આદિ અનેક સર્વોત્તમ સદ્ગુણની મૂર્તિ એ રામ છે. પ્રજાપાલન અને
પ્રજાના સંતોષ એજ મુખ્ય ક્ષાત્રધર્મ છે અને તેનું પાલન કરતાં પોતાનાં ગમે તેવાં સુખનો પશુ
ભોગ આપવાને રાજાએ પાછી પાની કરવાની નથી, એ રામે પોતાના જીવનથી સ્પષ્ટ બતાવી
આપ્યું છે તેમજે કહ્યું છે કે —

સ્નેહ દયા ચ સૌખ્ય ચ यदि या ज्ञानकीमपि ।

आराधनाय लोकानां मुच्यते नास्ति मे व्यथा ॥

“કેવળ પ્રજાજનના અનરજન કરવાને અર્થે, સ્નેહ, દયા, સુખ અને ઉચ્ચ પ્રિયતમ સી
તાનો પણ ત્યાગ કરતાં મને લગાર પશુ ખેદ થતો નથી ” આ કરતાં બીજો સ્વાત્મભોગ કયો
હોઈ શકે ? વજ્ર કરતાં પણ અધિક આ હૃદયની કઠોરતા, શિરીષકુસુમ કરતાં અધિક મૃદુતાવાળા
શુદ્ધ પ્રેમની વિરોધી નથી, એ સીતાહરણથી થયેલા વિયોગ સમયે દડકારણ્યમાં તેમજે કરેલા
રુદન બાને વિરહાલાપથી સ્પષ્ટ થાય છે. આ જનકવિગ્રહવેદનાની તીવ્રતાનું વર્ણન કરતાં કહી
કુલાલકાર શ્રી બલશ્રુતિ મનોવેદક વાણીથી વરે છે કે—અપિ ગ્રાવા રોદિત્યપિ વલતિ વર્ણ-
સ્ય દૃશ્યમ્ ।—પાપાણુ પણ પીમજે છે અને વજ્રનું હૃદય પણ વિદોર્ણ પાય છે ! વળી તેમજે
અન્યત્ર કહ્યું છે કે —

यिना सीतादेव्या किमिव हि न दुःखं रघुपते

प्रियानाशे कृतस्त किल जगदरण्यं हि भवति ॥

“સીતા દેવીના વિરહથી રઘુપતિ રામને શુ દુઃખ નથી, અર્થાત્ સર્વ જ દુઃખરૂપ છે,
પ્રિયાનો નાશ થતા સમગ્ર જગત શુષ્ક અરણ્ય સમાન બાસે છે,” એકપત્નીમતવાળા રામના
સીતાપ્રતિના વિશુદ્ધ પ્રેમનો આ શિરાય બીજો ખસતો પુરોષો ક્યાં છે ? આ દષ્ટીના ચારિ-
ત્ર્યનું સવિસ્તર વર્ણન કરતા સતત્ર અથ પણ પૂરતો નથી, તેથી તેનું હિંગદર્શન માત્ર કરાવીને
અન્ય દર્શિનિદુથી તેમના કરતાં કાંઈ પણ રીતે ઉતરે નહિ એવા બાતબક્તિના આદર્શરૂપ શ્રી
ભરતજીના ચરિત પ્રતિ હવે દર્શિ વાળાએ

અગતના નામનો ઉલ્લેખ કરતાં રાજા દશરથે દેકેબીને કહ્યું હતું કે રામાદપિ હિતં મન્યે
ધર્મતો વલ્લવત્તરમ્ । “હું બરતને રામ કરતાં પણ અધિક ધર્મનિષ્ઠ સમજું છું ” ભરતના
શ્રેષ્ઠ સ્વભાવની તેમને ખબર હતી. પણ રામના વનવાસગમન પછી તેમજે ભરતને ત્યાજ્ય પુનઃ
કરાવ્યો અને પોતાના ઔર્વદૈહિક કાર્ય માટે તે અયોગ્ય છે એમ કહ્યું ! છતાં આખા રામાય-
ણના મહાકાવ્યમાં ભરતનું જેવું નિર્દોષ ચરિત્ર છે તેવું બીજા કોઈનું નથી. રઘુકુલદીપક મહાભારત
ભરતને ખડુ જ વિદ્યબના સોસવી પડી. તેના દુઃખનો વિચાર કરતાં નેત્રમાંથી અશ્રુ વહે છે
તેનો કાંઈ પણ દોષ ન હતો છતાં તેના પિતાએ તેને ત્યાજ્ય કરાવ્યો, એટલું જ નહિ પણ તેને
તેડવા માટે જે દૂત તેના મોસાગ કેમ્પદેશમ ગયા હતા તેજે પણ તેના કુશળ પ્રખરો વ્યંગી
કિતમાં ઉતર દીધો — કુશલાસ્તે મદાવાદો વેપાં કુશલમિચ્છતિ ।— જેનું તમે 'કુશલ

ધડે છે તે કુશળ જ છે ।" આ પ્રમાણે ઉત્તર હથે એવું દર્શાવ્યું કે ભરતને દશરથ, રામ-ચંદ્ર, લક્ષ્મણ વિગેરેની ખાસકુશ પરવા ન હતી, તેને ફક્ત કેકેયી અને મયરાની કુશલતા જાણવાની ધડે હતી રામના વનવાસ સંબંધી અયોધ્યાના રાજજનનમાં ચર્ચા ચાલતી હતી ત્યારે પણ જો ત્રણ વખત આ નિર્દોષ રાજકુમારને આપ્તજનના અન્યાયથી યોગ્યતા વાગ્યાથી સહન કરવા પડ્યા હતા આ સાધુ પુરુષ ઉપર કંઈ પણ કારણ ન હતું જ્યાં લાગન આવ્યું, રામચંદ્ર અને ભરતનો એટલો પ્રેમ હતો કે રામચંદ્ર તેને મમ પ્રાણે. પ્રિયતર—“ મારા પ્રાણના કરતા તું મને અધિક પ્રિય છે, ” એમ સંબોધી તેને બહુ મહાત્મા હતા વનવાસમાં જરાની વખતે રામચંદ્ર કૌશલમાં કહેતા હતા કે “ ધર્મપ્રાણ ભરતનું અમરણ કરવાથી તમને અયોધ્યામાં એકના મૂળને જતાં મને ચિતા થતી નથી. ” પણ એવી રીતિ હતી રામચંદ્રના મુખમાંથી પણ કદી કદી ભરત ઉપર વાગ્યાથી નીકળી ગયાં છે । રામચંદ્રે એક વખત સીતદેવીને કહ્યું હતું કે “ તમે ભરત પાસે મારી પ્રથસા કરશો નહિ, કારણ કે સમૃદ્ધિય પ્રશ્નોને પીળતી પ્રથસા ગમતી નથી. ” રામના આ વચનનું સમર્થન કરવાનું બની શકતું નથી.

રામરાજ્યાભિષેકની તૈયારી ચાલતી હતી ત્યારે પણ રાજ દશરથને ભરતસંબંધી મનમાં સંશય રહેતો હતો એવું જણાય છે, કારણ કે તેમણે એક વખત રામને બોલાવી કહ્યું હતું કે “ મારી એવી ધડે છે કે જ્યાં સુધી ભરત એના મોસાળમાં છે ત્યાં સુધીમાં તને અભિષેક કરી નાખવો. કારણ, જો કે ભરત ધર્મનિષ્ઠ છે, અને જો કે તે તારા નાનો બાઈ છે, તો પણ તેની મુતિ બગડવાને કેટલી વાર લાગે ?

ધડવાક વચમાં બહુ પ્રાચીન કાલથી ચાલતા આવેતા નિયમ પ્રમાણે રાજસિંહાસન ઉપર જ્યેષ્ઠ પુત્રનો હક પડેલો છે—તેનું ઉલ્લંઘન કરે એમ ભરત સરખા પાંચાચરણી પુત્રનો સંશય રાખતો એ કેવળ અન્યાયનું વર્તન રાજ દશરથને હાથે થયું લાગે છે ભરતના નિસેબીપણાની રામચંદ્રને સારી રીતે ખબર હતી. છતાં પણ તેમણે લક્ષ્મણી પાછા આવતાં હુવાનને ભરત તરફ પ્રથમ મોકલ્યા અને તેને કહ્યું કે “ તું એક વાત જરાજર લક્ષ્મણ રાખજે કે મારા પાછા ફરવાની વાત સંભળીને ભરતના ચહેરા ઉપર કાંઈ વિકૃતિ થાય છે કે નહિ તે જરાજર જોઇને મને કહેજે. ” આ રામચંદ્રનું પણ જરાજર સમર્થન કરવાનું બની શકતું નથી.

આ જગતમાં નિરપગધી લોકોને પુરુષ વખત ત્રાસ પેડેલા પડેલો છે, પણ ભરત સરખું કુળ કાઇને જોઈવું પડ્યું નહિ હોય. લક્ષ્મણ તો વારવાર કહેતા કે મરતસ્ય ઘષ્ટે લોષ નાઈ પશ્યમિ રાઘવ ।—હે રામવ, ભરતનો વધ કરવામાં મને કંઈ દોષ દેખાતો નથી, એવું કહેવામાં એમણે બહુજ મોટી બૂલ કરેલી છે. એથી ઉપર મહાત્મા ભરતે અશુરક કંઈ લક્ષ્મણ વિષે નીચેના ઉદ્ગારો કાઢ્યા છે—

સિદ્ધાર્થ. જહ્નુ સૌમિરિયદ્ધંત્રિયમલોપમમ્ ।

મુલે પશ્યતિ રામસ્ય રાજોપાલં મહાપુત્રિમ્ ॥

“ સૌમિત્રી (લક્ષ્મણ)ને શ્રીરામચંદ્રનું ચંદ્ર સરખું વિમલ, કમલનપનપુત્ર મહાતેજસ્વી મુખ મહા રાજ જોવાનું મળે છે તેથી તે ખન્ના છે ”

સર્વ લોકો ભરતનો એટલો વિરોધ કરતા હતા તેનું કારણ ન હતું, તેનું કાંઈ નથી કેકેયીનાં કુશલોમાં ભરતની સમિતિ નહિ હોય એ વાત તેમનાથી માની શકાતી ન હતી. મામા મુધા-જિત્તની સલાહથી પોતે દુરના દુર રહીને ભરતે કલાચિત કેકેયીને આ નાટકની સત્પાર બનાવી દેવા એવું લાક્ષણ લાગતું એમ માનવાનું કારણ એવું જાણ્યું હતું કે ભરત એક વખતે એવાન

યુદ્ધની અદર ત્રિવિધી સામે ટીકી ચક્રાચુ નહીં ત્યારે તે ઇન્દ્રના ઘરેણે ગયો. વિષ્ણુએ તેને આશ્વાસન આપી કસ્યપથી અદિતીના ઉદરે અવતાર લઇ વામન એવું નામ ધારણ કર્યું આ વેળાએ ત્રણ ભુવનની અંદર 'બલિના જેવો કાષ્ઠ દાતા નથી' એવી તેની પ્રસિદ્ધિ હતી તેના એજ સ્વભાવનો કાષ્ઠો લઈ વામનરૂપધારી વિષ્ણુએ તેને હસાવ્યો' તે આવી રીતે.—બલિ યજ્ઞ કરતો હતો તે વેળાએ વામન વેષે જમને તેની પાસે ત્રણ પગલાં ભૂમિની માપના કરી અને બલિએ સકસ્યપુર્વક દાનોદક ઓડતાની સાથેજ વિષ્ણુએ પોતાનું વિરાટ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું અને બે પગલામા સર્વ જગત્તે વ્યાપી કાઢી હવે ત્રીજું પગલું કર્યા મૂકુ ? એવો પ્રશ્ન કર્યો. બલિએ 'ત્રીજું પગલું મારા મસ્તકપર મૂકા' એમ કહ્યું વિષ્ણુએ બાલના કહેવા પ્રમાણે કરી તેને પાતાળમાં ઢાળી દઈ ઇન્દ્રનું પદ ઇન્દ્રને પાછું આપ્યું બલિને પાતાળમાં દાખતાંજ તેણે પ્રશ્ન કર્યો કે મારા દાનચરત્રવતું અને ઇશ્વર ભક્તિવતું તમામ પુણ્ય નષ્ટ થયું શું ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં વિષ્ણુને પચાત પડી અને 'હું તારા દારપાળ યજ્ઞ અને આ બાળતના સ્મરણ તરીકે આ દિવસ તારા નામથી પ્રસિદ્ધ થશે' એવો વર આપ્યો. આ દિવસ કાર્તિક શુદ્ધ ૧ નો હતો. તેથી આ તીથી બલિપ્રતિષ્ઠાના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું.

ભાષણીજ.

ભાષણીજ એ દિવાળીના તેહેવારનો છેલ્લો દિવસ છે દિવાળીના તેહેવારમાં પોતાના આપત સબથી માણ્યો ઉપરનો અને નોકરચાકર વગેરે ઉપરનો પ્રેમ વ્યક્ત કરવા સાર લેખજ તેમને ખુશ રાખવા સાર કદ વચ્ચાસકિન ઇનામો, બક્ષીસ વગેરે આપવાનો પરિપાક શ્રીમતથી ગરીબ પર્યંત સદ્ગુણધનામાં છે કેટલાકો મિત્રમંડળમાં પણ ફગારનાદિ વગેરે મોકલે છે અર્થાત્ દિવાળીના તેહેવાર સદ્ગુણધને ખુશ રાખવાનો અને પ્રેમ વ્યક્ત કરવાનો દિવસ છે તે પ્રમાણેજ આપણી હોવા છતાં પારકું ધન યજ્ઞેતી જે આપણી બેન તેને પણ ખુશ રાખવી પડે છે. ભાષણીજના દિવસે બેન પોતાના ભાઈને મોટા પ્રેમથી પોતાને ઘેર મોકલાવી તેને મીઠા મીઠા પક વાન ખાવા આપે છે ભોજનાવાધ આટાપ્યા પછી તેને હારતોરા વગેરે આપી દીપકથી તેને ઓલાળે છે અને ભાઈ પોતાની ચકિત પ્રમાણે બેનને સારીચોગી 'ફૂલ નહીં તો ફૂલની પાંખડી' એ ન્યાયે બેનને બક્ષીસ આપે છે જે પ્રમાણે આપણું હિન્દુના તમામ તેહેવારોને પુરાણ વગેરેનો આધાર મળે છે તે પ્રમાણે આ ભાષણીજના દિવસને પણ તેવો આધાર છે તે આવો.—સૂર્યને બે જાળક, યમ નામની પુત્ર અને યમુના નામની પુત્રી અર્થાત્ યમ અને યમુના એ બે ભાષણેન, આ ભીજના દિવસે યમે યમુનાના ઘેર જઈ તેને વચ્ચાસકિન બક્ષીસ આપી અને યમુનાએ પોતાના ભાઈના આશુભલિટુદ્ધયે મગગકારક દીપ ઓલાળ્યો. આ કથા ઉપરથી આ તીથીને યનદિતીયા પણ કહે છે આપણું ગુજરાતીઓના કરતાં આ દિવસનું મહારાષ્ટ્રમાં અધિક મહત્વ છે

(ચિત્રમય જગત ઉપરથી)

નોંધએ છીએ.

અમારા કારખાનામાં બનેલી અનુભવસિદ્ધ દેહી વનસ્પતિની દવાઓ વેચવા ગામે ગામે એજ ટો નોંધએ છીએ પોતાના કામ ધધા સાથે માત્ર આ દવાની બલામણુ કરવાથી સારો ફાયદો-દર માસે ત્રીસથી પચાસ રૂપિયા કમાઈ શકે છે એજ ટ યવા મજાનારે ૦-૧-૦ ની ટીપીટ બીડી ખુલાસો મગાવવો

દેવે કેમીકલ વર્ક્સ-અમદાવાદ.

શ્રી શંકરાચાર્ય ભગવાન.

[અનુવાદક — વાણીલાલ કાકુભાઈ સધવી.]

શ્રી શંકરાચાર્યના મુદ્દ પત્રી ભારતનું સામ્રાજ્ય થયે ભાગે નષ્ટ થઈ ગયું હતું, તે પછી ભારતમાં રાજ્યકાન્તિ થઈ નહોતી હતી. વળી સુધી સમુક્ત રાજ્ય (United States) પ્રજાસી પ્રચલિત હતી અને કુરુ, કુરુક્ષેત્ર, બેંગ, કૃષિ, મગધ અને પંચાયત આદિ દેશના રાજાઓ પરસ્પર મદદકર્તા થઈ પોતપોતાની આર્થિક તથા બાહ્ય ઉન્નતિ કરનાર હતાં. સર્વે રાજ્ય નૈતિક રાજ્યતા હતી એથી અનેક જાતના રવદેશોન્નતિકારી સુધારા તરફ દેરવાઈ ગયા હતાં. આ સુધારકોમાં બૌદ્ધમતના વધારે હતા. તેનો એટલો બધો દેનાવો થયો કે હજુ સુધી પણ દુનિયા પર ૧/૩ અર્ધાંશ ૫૦ કરોડ બૌદ્ધમત છે. ઇસવીસન ૫૪૩ વર્ષ પહેલાં બુદ્ધદેવનો નિર્વાણ થયો તેમનો ધર્મ પ્રજાજાતી પ્રચલિત હતો તે વખતે ઇસા, મૂસા આદિએ બૌદ્ધધર્મની ડાયા તથા પોતપોતાનો ધર્મ ચલાવ્યો. ત્યારે કોઈ પણ જાતનો સુધારો હજી ઉપરાંત વધી જાય છે, ત્યારે તેના નાશનો આરંભ થાય છે એક જાણુ બૌદ્ધધર્મના પ્રચારને લઈ દયાપ્રધાન બૌદ્ધ ધર્મમાર્ગિક વિરુદ્ધ થઈ વેદનિદક બની ગયો અને વૈદિક ધર્મભિમાનીઓ પ્રત્યે અત્યાચાર કરવા લાગ્યો, અને બીજી બાજુ શૈવ, વૈષ્ણવ, ગાણધ્ય, સૌર અને શાકત આદિ પોતપોતાના મત પર અરુપરસ લાવા લાગ્યા. આ પ્રસાદને રોકવા તથા સનાતન કાળથી પ્રચલિત વૈદિક ધર્મ કે જોના પર આરોપ આરોપ અવલંબીત છે તેનો ઉદ્ધાર કરવાને માટે કુમારિલ ભટ્ટ, મંડન આદિએ ઉદ્ધોગ કરવાનો આરંભ કર્યો આ ઉદ્ધોગની મૂર્તિને માટે પરમાત્માની પ્રેરણાથી ભગવાન શંકરે અવતાર ધારણ કર્યો તેમણે ઉચિત સુધારાને કાયમ રાખી પ્રાચીનતાના રક્ષા કરી, તેમની જ કૃપાથી દુનિયામાં આજ સુધી હિન્દુમતિ જીવિત છે અને તે પોતાની પૂર્વ પરમપરાને બૂધી ગઈ નથી.

ભગવાન શંકરાચાર્યનો જન્મ ઇસવીસન પહેલાં વિભવ નામના સવત્સરમાં વૈશાખ શુદ્ધ ૧૦ ની મધ્યાહ્ને કેરલ દેશના કાલટ્ટી નામના અગ્રદાર [બ્રાહ્મણ પ્રધાન ગામ] માં તે વખતના પ્રસિદ્ધ વિદ્યાધિરાજના વિદ્વાન પુત્ર શિવચરુને ઘેર થયો હતો. ચક્રની માતાજીનું નામ સુભદ્રા હતું. ચક્ર ગૌરવર્ણ, તેજસ્વી, પ્રતિભાસમ્પન્ન, અને સુદ્ધિમાન હતા તેમની બાલ્યાવસ્થાની અસાધારણ યોગ્યતા જોઈ લોકો તેમને અવતાર સમજવા લાગ્યા હતા. શંકરે પહેલાં જ વર્ષે લીપી શીખી લીધી. બીજા વર્ષે પુરાણ સાંભળી લીધું. ત્રીજા વર્ષે વ્યાકરણનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. ચોથા વર્ષે કાવ્ય, કોષ આદિ શીખી લીધું. અને પાંચમા વર્ષે દર્શનશાસ્ત્રના પારંગતી થઈ પોતાની વ્યાવહારિક શિક્ષા સમાપ્ત કરી લીધી. દેવચાર, બાલ્યાવસ્થામાં જ શિવચરુને દેહાન્ત થયો. સુભદ્રાએ સગાસંબંધી દ્વારા ચક્રને યજ્ઞોપવિત કરાવી ચુક ચહમાં મોકલી દીધો. બે વર્ષની અંદર ચક્રે વેદવેદાંગ તથા ૧૪ વિદ્યા અને ૬૪ કળામાં પ્રવિણતા મેળવી હવે ચક્રે ધર તરફ પાછો ફર્યો અને ઘેર આવી અખડ પકન-ખાકન, અજરચોચિત અગ્નિકાંઈ, માતૃસેવા આદિમાં નિમગ્ન બની ગયો. તેથી તેની કાર્તિ ચાંતરફ દેશાં મઠ પિતાની સપત્તિને તેણે ઉત્તમ પ્રયત્ન કર્યો અને પોતાની સર્વ સપત્તિ તે પ્રાચીન મંદિરોના જીર્ણોદ્ધારમાં વાપરવા લાગ્યો, અને પછીથી પણ ભારતના ધણેકરી સમસ્ત દેસથાનેના ઉદ્ધાર ભગવાન શંકરાચાર્યે કરેલા છે.

પુદ્ગલી અદર ગિનિની સામે ટરી થકાણુ નહી ત્યારે તે ઇન્દ્રના ઘરણે ગયો. વિષ્ણુએ તેને આ-
શ્વાસન આપી કસ્યપથી અદિતીના ઉદરે અવતાર લાઇ વામન એવું નામ ધારણુ કર્યું, આ વેળાએ
ત્રણુ ભુવનની અદર ' બલિના જેવો કાષ દાતા નથી ' એવી તેની પ્રસિદ્ધિ હતી. તેના એજ
સ્વભાવનો કાયદો લઈ વામનરૂપધારી વિષ્ણુએ તેને કૃસાબ્યો. તે આવી રીતે:—બલિ યજ્ઞ કરતો
હતો તે વેળાએ વામન વેષે જઇને તેની પાસે ત્રણુ પગલાં ભૂમિની માપના કરી અને બલિએ
સંકલ્પપૂર્વક દાનોદક છાડતાંની સાથેજ વિષ્ણુએ પોતાનું વિરાટ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું અને બે
પગલામા સર્વ અઘાંડ વ્યાપી કાઢી હવે ત્રીણુ પગલાં ક્યાં મૂક ? એવો પ્રશ્ન કર્યો. બલિએ
' ત્રીણુ પગલુ મારા મસ્તકપર મૂકો ' એમ કહ્યું વિષ્ણુએ બાલના કહેવા પ્રમાણે કરી તેને
પાતાળમાં ફાળી દઈ ઇન્દ્રનું પદ ઇન્દ્રને પાણુ આપ્યું બલિને પાતાળમાં દાખતાંજ તેણે પ્રશ્ન
કર્યો કે મારા દાનચરત્વનું અને ઇશ્વર ભક્તિનું તમામ પુણ્ય નહ થયુ શુ ? આ પ્રશ્નનો જવાબ
આપતાં વિષ્ણુને પચાત પડી અને ' હું તારા દારપાણ ચક્રશ અને આ બાબતના સ્મરણ તરીકે
આ દિવસ તારા નામથી પ્રસિદ્ધ થશે ' એવો વર આપ્યો. આ દિવસ કાર્તિક શુદ્ધ ૧ નો હતો.
તેથી આ તીથી બલિમાતપદાના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું

ભાઇબીજ.

ભાઇબીજ એ દિવાળીના તેહેવારનો છેલ્લો દિવસ છે દિવાળીના તેહેવારમાં પોતાના
આપ્ત સબધી માથુસો ઉપરનો અને નોકરચાકર વગેરે ઉપરનો પ્રેમ વ્યક્ત કરવા સારૂ ભેમજ
તેમને ખુશ રાખવા સારૂ કંઈ વચાચકિત હતામો, બક્ષીસ વગેરે આપવાનો પરિવાહ શ્રીમંતથી
પરીત પર્વત સહુકાઇનામાં છે કેટલાકો મિત્રમડગમાં પણ ફળફળાદિ વગેરે મોકલે છે અર્થાત્
દિવાળીનો તેહેવાર સહુકાઇને ખુશ રાખવાનો અને પ્રેમ વ્યક્ત કરવાનો દિવસ છે તે પ્રમાણેજ
આપણી હોવા છતાં પારકુ ધન ચએલી જે આપણી બેન તેને પણ ખુશ રાખવી પડે છે. ભાઇ-
બીજના દિવસે બેન પોતાના ભાઇને મોટા પ્રેમથી પોતાને ઘેર બોલાવી તેને મીઠા મીઠા પક-
વાન ખાવા આપે છે બેજનાવાધ અદ્યોખ્યા પછી તેને દારતોરા વગેરે આપી દીપકથી તેને
ઝોલાણે છે અને ભાઇ પોતાની શકિત પ્રમાણે બેનને સારીચોગી ' ફૂલ નદી તો ફૂલની પાંખડી '
એ ન્યાયે બેનને બક્ષીસ આપે છે જે પ્રમાણે આપણુ હિન્દુના તમામ તેહેવારોને પુરાણ વજે-
રનો આધાર મળે છે તે પ્રમાણે આ ભાઇબીજના દિવસને પણ તેવો આધાર છે તે આવો —
સૂર્યને બે બાળક, યમ નામનો પુત્ર અને યમુના નામની પુત્રી અર્થાત્ યમ અને યમુના એ બે
ભાઇબેન, આ બીજના દિવસે યમે યમુનાના ઘેર જઇ તેને યથાર્થકિત બક્ષીસ આપી અને યમુ-
નાએ પોતાના ભાઇના આયુષ્કિરદ્વયે મનગકારક દીપ એનાવ્યો આ કથા ઉપરથી આ
તીથીને યમહિનીયા પણ કહે છે આપણુ ગુજરાતીઓના કરતા આ દિવસનું મહારાષ્ટ્રમાં અધિક
મહત્વ છે

(ચિત્રમય જગત ઉપરથી)

જોઈએ છીએ.

મારા કારખાનામાં બનેલી અનુસર્વસિદ્ધ દેહી વતરપતિની દવાઓ વેચવા ગામે
જોઈએ છીએ. પોતાના કામ ધધા સાથે માત્ર આ દવાની બલામણુ કર-
વોદો-દર માસે ત્રીસથી પચાસ રૂપિયા કર્માઈ રહો છે એજટ યવા ઇન્જ-
નીરીટ બીડી ખુલાસો મગાવવો

દેવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ.

સુધના રાજને સૈન્ય સહિત સાથે સર્વ વિગિન્ય કરવાનો

નનો એક પરમ પ્રસિદ્ધ વૈદિક ધર્મપ્રચારક વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણ રહેતો હતું હતું અને પોતાના બોલ ગુરુત્વે 'તું બ્રાહ્મણ નથી' એમ હતી અને પાછળથી બીજોતું જ ખડન હતું હતું આ અપરાધને હશે તો તું મરીશ નહિ.' એમ કહી બીજોએ તેને એક ઉચ્ચ મારી ગયે પાડી નાંખ્યો હતો. પરમાત્માની કૃપાથી તે મરી ગયો છેવટે તેને ધ્વજ પ્રત્યે દઢ વિશ્વાસ બંધાય ગયો હતો, અને પૂર્વના તેણે પ્રાપ્તિત સ્વરૂપ આત્મવચ કરવાનો નિશ્ચય કરી લીધો તે ચિત્તા

શ્રી કૌરવપાંખળી મરવા જતો હતો તેવામાં શ્રી શકર શાસ્ત્રાર્થને માટે લાંબાની ગચ્છા ભારતમાં રાજ્યકો સમજાવ્યો અને કહ્યું કે, તમે પ્રાણુડ જોડ્યો. ગુન્હો છો નથી, પરંતુ પ્રણાથી પ્રચલિત છેવટે લાચાર થઇ શ્રી શકર શાસ્ત્રાર્થની બીજા માગી ત્યારે તેણે કહ્યું કે, મારો જાઓ પરસ્પર છે તેની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરો અને તે દારી જાય તો હું જ હાથો એમ માની નોતક યાન્ત્ર આપ શ્રી શકર પોતે જ મારી સન્મુખ હાજર છે તો કૃપા કરી અને ઉપદેશ આ સુધારકે. ભગવાન આપનો વિગ્ન્ય કરશે શ્રી શકર તેને તારક મત્રનો ઉપદેશ કર્યો, કે દુનિયા પર તેણે અગ્નિ સળગાવી શકે સન્મુખ તે મદૃષ્ટા બળી ગયો તે કેવો વિચિત્ર નિર્વાણ થયે ભારત! તારા પુત્ર જરા જૂઠું બોલવાના કારણે પશ્ચાત્તાપથી પ્રાણુ અર્પણ કરી છાયા તજોવો બીજો દાખનો સસારના ઇતિહાસમાં કાઢ બતાવી શકે છે.

છે, ત્યારે સતીમાં મડનની સાથે શૈવ દિવસ સુધી શાસ્ત્રાર્થ થયો સલાપતિ મંડનની સીસર-યસાગાદિતી, તેથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તે વખતે સ્ત્રી-વિજ્ઞાને સારો પ્રચાર હતો. મડનના લાગ્યો, શ્રી સરસ્વતીએ કહ્યું કે, આધ્યા અગને દરાબું છે, અને આધું બાકી છે તેને દરા-પર અર વિગ્ન્ય થશે સી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા શ્રી શકરની ઇચ્છા નહોતી, પરંતુ સરસ્વ-કે જેના શ્રી, મેત્રેથી, ગાર્ગી આદિના દાખના આપી તેમને શાસ્ત્રાર્થમાં પ્રવૃત્ત કર્યા શ્રી શકરને આદિએ કામશાસ્ત્ર સંબંધી પ્રશ્ન કર્યો શ્રી શકર બાળબ્રહ્મચારી હોવાથી જવાબ આપી શકે એક ને તેણે યતિ શરીરમાંથી સ્ત્રીશરીરમાં સંયમ કરે તો તેમનો યતિધર્મ નહ શકે એક ને તેણે યતિ શરીરમાંથી સ્ત્રીશરીરમાં સંયમ કરે તો તેમનો યતિધર્મ નહ કૃપાથી દુષ્ટ પછ મહીનામાં જવાબ આપવાનું વચન આપ્યું સરસ્વતીએ તે કહ્યું હતું શ્રી

ભગવાન શરીર પોતાના શિષ્યોને સોંપ્યું, અને તે જ દિવસે તે નગરનો રાજા અમરક કે ૧૦ ની રી થયો હતો તેના મૃત શરીરમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો. તે શરીરમાં રહી તેણે કામશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ પ્રાપ્ત કર્યું અને વાત્સ્યાયન પ્રણીન કામસૂત્રોપર ઉત્તમ લાખ્ય બનાવ્યું છ માસ હતું. શકર દે દરી શ્રી શકર પોતાના મૃત શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો અને સરસ્વતી પાસે શાસ્ત્રાર્થ કર્યું. શકર પરસ્વતીએ સર્વ વાનો કહ્યું કરી અને પોતાની દાર માની લીધી, જેથી મડન શ્રી અસાધારણ થઇ રહ્યો. તે વખતે સરસ્વતીએ પણ કામશાસ્ત્ર નિપુણ આચાર્યને જણાવી, સતીત્વ લીધી શીખી ના બાવથી દાર સ્વીકારી લીધી

ચોથે વર્ષે કાબરી કાગીર ગયા ત્યાં એક બહુ જ કીમતી, સર્વજ્ઞ સિદ્ધાસન બનાવવામાં આવ્યું હતું. 'તખ્તે સુલેમાન' કહેતા તેના પર જે સસારના સર્વ ધર્મના પ્રતિનિધિઓને સુબદાએ રાવી દે, તે જ બેસી શકે એવી રાગચા હતી. શ્રી શકર વાતવાનમાં સર્વને દરાવી અંદર શકર્ષજ સિદ્ધાસન પદ પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યારથી શ્રી શકર સર્વજ્ઞ ગનાવા લાગ્યા. તે વખતે પાછો ફર્યોની માતાના મદ્દગાડની ખગર મજાવાથી ઘર તરફ પાછા ફર્યા અને માતા પાસે નિમગ્ન બધા. માતા પુત્ર દર્શનથી અત્યંત સદૃષ્ટ થઈ છેવટે પોતાની હાજરીમાં માતાનો મોં અને થી શકરે માતાના દેહનો ઉત્તમ સુધાર કર્યો. તેના કુટુંબીઓ, પોતાની સર્પત દાન્ય

જીવ્ય ભારત

કરી જવાની સાથે પોતાની માતા સાથે યોગ્ય વ્યવહાર પણ નહિ રાખ્યાનું બાલુવામાં. 'ઓવર્લો' શ્રી શંકરે દીલગીર થઇ એવો શ્રાપ આપ્યો કે, તમે કદી વિદ્વાન અને પૈસાપાત્ર નહિ આવ. તે પ્રભાણે શકરના કુટુંબીઓ હજી પણ નિર્ધન અને મૂઢ છે. શ્રી બલી નામના સ્થાનમાં પ્રભાકર પડિતના મૂર્ખ પુત્રને તેમણે આશીર્વાદ આપી પડિત બનાવ્યો અને પોતાનો શિષ્ય ક્યો ફરી તેમણે દિગ્વિજયને માટે યાત્રા શરૂ કરી રામેશ્વર, કાંચી, ઉગલ્લૈન, નૈપાલ, દ્વારકા, જગન્નાથ, ભરત, કુરૂ, પાંચાન, મગધ, મિથિલા, કોશન, ગોક, બગ, આદિ દેસામાં શાસ્ત્રાર્થ કરી, અને ક્યાંક યુદ્ધ કરી અનેક મતમતાતરણો પાડી અને દડન કર્યું અને વૈદિક માર્ગની ફરી પ્રતિષ્ઠા કરી આ કામ ચિરસ્થાયી થવાને માટે ઉત્તરમાં જ્યોતિર્લક દક્ષિણમાં મુંગેરીમઠ, પૂર્વમાં ગોવર્દન મઠ, અને પશ્ચિમમાં શારંગમઠની સ્થાપના કરી અને તે ચારે દેશોએ પોતાના ચાર પ્રધાન શિષ્યોને બેસાડ્યા, જેની પર પરા હજી સુધી ચાલુ છે તે મઠ હિંદુઓનું પવિત્રધર્મોચારોનું ક્ષેત્ર માનવામાં આવે છે, અને તે પર અનેક મહાત્મા અચકારોએ અધિષ્ઠાન કરી હિંદુધર્મની દરેક રીતે સુરક્ષા કરી છે શ્રી શકરભગવાનના જીવનમાં સર્વથી વધારે મહત્વનું કામ એ થયું કે, તેમણે એ ચારે ધર્મરાજ્યોના સ્થાપન દ્વારા ભારતવર્ષને એક અનુશાસન વ્યવસ્થા (Organisation)માં બાંધી દીધા હતા જે અનુશાસન વ્યવસ્થાને માટે આજે તે જગદગુરૂ હહેવાય છે જગતને તે બાબતની શિખામણ સર્વથી પહેલાં શ્રી શકરભગવાને આપી હતી.

શ્રી શકરે પોતાની અપ્પ હાથીમાં જેવી સ્વદેશસેવા બળતી તેવી આજસુધી કાઇએ બળ વૈલ નથી તેમની પ્રતિભા, તપોબળ, સમાજના પ્રબલની ચાતુરી, વર્ણશ્રમધર્મની ફરી પ્રતિષ્ઠા, આદર્શ યતિધર્મ, વેદોનો ઉદ્ધાર, રાજનીતિ નિપુણતા, અદ્ભુત વક્તૃત્વતા, ચિરસ્થાયી અચરચના, દૃઢ અનુશાસન વ્યવસ્થાની સ્થાપના, માનસિક તથા શારીરિક શક્તિ અને પવિત્રતા વગેરે બાબતો, જુસોને આશ્ચર્યચકિત બનાવ્યા વિના રહેતી નથી આશીર્વાદથી મૂઢને સંગ્રાન બનાવવો, મહેદાને બાળવો, બાસાદારા વધારે આયુષ્યની પ્રાપ્તિ કરવી, શ્રાપ આપી કાઢને હમેશને કુબી બનાવવો, અન્ય શરીરમાં પ્રવેશ કરવો, નદીનો પ્રવાહ બદલવો, એ સર્વ બાબતો હજી પણ માનવામાં આવી વતી નથી તોપણ વિદ્વાન માણસો તે બાબતો એકદમ અચોક્કસ માની શકતા નથી. પરમાત્માના સાત્રાન્યમાં એવી અનત બાબતો ઢાંકી પડી છે કે, જેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ મનુષ્યની શક્તિની બદારની વાત છે હહેવામાં આવે છે કે, અંગ્રેજીના માર્ગમાં જે ગરમ પાણીની ધારાઓ વહે છે, તે શકરની કૃપાથી જ પ્રકટ થયું હતું અને તેમ હોય પરંતુ બત્રીસ વર્ષની ઉંમરમાં શ્રી શકરના ચારે નિષ્કામ ધર્મની એટલી સાધના કરી કે, દરેકને તેમણે હમેશને માટે સ્પર્ધી બનાવ્યા છે.

બત્રીસવર્ષ પુરાં થતાં શ્રી ભગવાન શકરાચાર્યે બદરીકાજમમાં દેહત્યાગ કર્યો જૂદા જૂદા ધર્મના દરેક લોકો આશ્રમમાં આસુ સહિત ત્યાં દાગર દતા શકરના શરીરની દિવ્યકાંતી, વિશળ કમળ તેજોનું અપૂર્વ તેજ, વગેરે દેહાન્ત પડી પણ જેવું ને તેવુંજ હતું તેમની ગભીર મૂર્તિ, બેઈ અનુમાન થતું કે, શ્રી શકરભગવાન લોકોને પોતાના જ્ઞાનામૃતનું પાન કરાવવા ઉત્ક્રાંત થઇ રહ્યા છે, અને સમસ્ત માનવજાતિને આધિદેવિક, આધિભૌતિક, અને આધ્યાત્મિક તથા શારીરિક અને આર્થિક સ્વાતન્ત્રતા પાઠ બાલુવાની રજા છે.

શ્રી શકરનું શરીર હવે આ લોકમાં નથી, પરંતુ તેમનો આત્મા દરેક માણસના આત્મા સાથે એવો મળી ગયો છે કે, શાસ્ત્ર સંબંધી ચર્ચા કરતી વખતે શ્રી શંકરે બતાવેલ સિદ્ધાન્તો સિવાય કોઇ વિદ્વાન પુરુષ અન્ય એક પણ શબ્દ બોલી શકતો નથી. આથી શકરને એક અવતાર તરીકે માનવામાં આવે છે શકરે દુનિયામાં જેવી ચિરસ્થાયી વિચારક્રાંતિ કરી તેવી આજ સુધી કોઇ ફરી શક્ય નથી, કન્ય છે ભારતભૂમિને કે જેમાં આવા રત્ન પાડે છે । । ।

(નિગમગમ્ય નિદ્રા-શ્રીમતી લલીતાદેવી)

મુઘ્ધા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિ ।

(લે શ્રીયુત નારાયણજી વિશનજી કુરુ.)

[અનુસંધાન ગતિકથી]

“ મીનાક્ષી, તમારી આ કલ્પના સત્ય છે આ યુગ માર્ગને શોધી કાઢવા માટેજ મારે આટલો બધો પરિશ્રમ વેઠવો પડ્યો છે અને એ દારજુથી જ નારા આગમનમાં અચિન્ત આટલો બધો વિનમ્ર થઈ ગયો છે પરંતુ તમોએ અવાપિ કંઈ ખાણું નથી એટલે પ્રથમ ખાનપાનની વ્યવસ્થા કર્યા પછી હું મારા આજ્ઞા સાહસ તથા સકટ આદિનો જ્ઞાન તમને નીરવે કહી સંભળાવીશું. ” એમ કહી હાવાલમાંના તે યુગ માર્ગને બંધ કરીને જયન્તી ખાનપાનની વ્યવસ્થા માટે નીચેના ઓરડામાં ચાલી ગઈ

જયન્તીના યુગમાંથી નીકળેલા ઉપર્યુક્ત યજ્ઞોને સાંભળ્યા પછી ખાનપાન આદિના સેવનથી ક્ષુધા તથા પિપાસાને શાંત કરવાની આતુરતા કરતાં જયન્તીના આજ્ઞા સાહસ તથા સકટ આદિના જ્ઞાન શ્રવણથી મારા મનને શાંત કરવાની જ મને વિશેષ આતુરતા થયેલી અને તેથી જયન્તી ક્યારે પાછી ઉપર આવે અને ક્યારે મને પોતાનો જ્ઞાન કહી સંભળાવે, એ ધ્યાનમાં મારું મન નિમગ્ન થઈ ગયું હતું પૂરી, શાક તથા ફળ આદિ ખાનપાનની વસ્તુઓને તૈયાર કરતાં જયન્તીનો જોડામાં ઓછો પણ એકથી સવા કલાક જેટલો સમય જવાનો સંભવ હતો અને એટલો સમય પણ અત્યારે મને યુગ સમાન દેખાવા લાગ્યો

હું આવી રીતે જયન્તીના ધ્યાનમાં નિમગ્ન થઈને બેઠી હતી એટલામાં અચાનક વળી પાછો તે હાવાલમાંના છુપો દરવાજો ઓઝાએક ઉઘડી ગયો અને તે દારના મધ્યમાં પોતાના સ્વરજુથી મસ્તકપર્યન્ત જેણે માત્ર એક સ્વેતવસ્ત્ર પરિધાન કરેલું હતું અને જેનું મુખમંડળ બળાદાર સફેદ છુકમાં છુપાયેલું હોવાથી મદ સામ્યપ્રકાશમાં સ્પષ્ટ નોંધ ચક્રાતું નહોતું તેવી એક આપદમસ્તકા સ્વેતવસ્ત્રના સજ્જત સ્ત્રીરૂપે નિસ્તબ્ધ લાવથી પાપાશુપ્રતિમા સમાન બિભેતી મારા જોવામાં આવી અને તેને જોતાં જ મારા મનમાં એક અગમ્ય બીતંત્રો સચાર થવા લાગ્યો તે સ્વેતવસ્ત્રના શુંદરીએ પોતાના અતિશય કેમળ પરંતુ સ્પષ્ટ સંજ્ઞા શકાય તેવા સ્વરથી મને સંબોધીને કહ્યું કે —

“ વિપ્રકુમારી અને વિપ્રવિધવા મીનાક્ષી, મારી પેટે તારા લાગ્યમા પણ બચાનક બ્રહ્મા તથા અધોગતની ગતીના ઉપભોગનો લેખ લખાયેલો હોવાથી, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તારા મરણ પશ્ચાન્ન તારી પવિત્રતાના વિનાશક એક પાપાત્મા પુરુષના સર્વનાશની કિંવા પ્રતિહિંસાની યજ્ઞભૂમિમાં એક પુરુષપિયાચની પ્રાણાહુતિની વિધાતાપુરો વ્યવસ્થા કરેલી હોવાથી સમગ્ર એ

વધ પછી તારી જાણતાનો પ્રસંગ આવશે અને તારા મરણ પછી પ્રતિહિંસા માટે હું ત્યારે આત્મિક યશ્ન ત્યારે બીજાવાર આ આત્મિકતાને તને સાક્ષાત્કાર થશે ! ! ”

તે જી મૃત્તિ આટલા શબ્દો ઉચ્ચારીને અદસ્ત યશ્ન ગઈ, દાર વસાઈ ગયાં અને હું પાપાણુ પ્રતિમા સમાન સ્તબ્ધ તથા નિષ્વદ યજ્ઞને ત્યાંની ત્યાંજ બેસી રહી.

પ્રકરણ ૫ મું.

આત્મિકા મંગળા

જગભગ દોઢ કલાક જેટલો સમય વીત્યા પછી જ્યન્તી મારા માટે બોજનનો યાજ્ઞ લઈ આવી અને તે પોતે પણ મારી સાથે જ જમવાને બેસી ગઈ હતું જમવા તો બેઠી પરંતુ મારા હૃદયમાં આશ્ચર્ય, ભય તથા આશ્ચર્યનો લગાનક સચારે થયેલો હોવાથી મારાથી પેટ ભરીને જમી ન શકાયું મારી ચિન્તાઝગત અવસ્થાને જ્યન્તી બાહ્યી ગઈ અને તેથી જમી રહ્યા પછી અને તે પૂછવા લાગી કે “ કેમ, મીનાક્ષી બહેન, અત્યારે તો તમે પેટ ભરીને જમ્યાં પણ નહિ ? કદાચિત રાત્રિના સમયમાં જ અહીંથી તમારે પ્રવાણ કરવું પડશે અને આવતી કાલે માર્ગમાં નિયત સમયે બોજન નહિ મળે, તો આવતી કાલનો દિવસ અપવાસ કરીને વીતાડવો પડશે, એટલા માટે હજી પણ રૂચિ હોય તો કાંઈક વધારે ખાઈ લ્યો, કારણ કે, યાજ્ઞમાં હજી ત્રિપુલ બોજન સામગ્રી પડેલી છે ”

“ અત્યારે મને લેરા માત્ર પણ કુધા નથી અને તેથી મારાથી વધારે કાંઈ પણ ખાઈ શકાય મ નથી ” બાણમાં લાડ પડ્યા પણ જુખ વિના ભાવે નહીં, એ દહેવત કાંઈ ખોટી છે ? મને તો હવે આ ગ્રંથ માર્ગને તમેજે કેવી રીતે શોધી કાઢ્યો એ વિશેનો વૃત્તાન્ત સાંભળવાની જ વધારે ચટપટી લાગી રહી છે, કારણ કે, તમે અહીંથી રાંધવાને નીચે ગયાં ત્યાર પછી વળી આ ઝોરડામાં એક બીજો ચમત્કાર મારા જોવામાં આવ્યો છે કે જે ચમત્કારની વાર્તા તમારા વૃત્તાન્તને સાંભળી લીધા પછી હું તમને સંભળાવીશ. ” આ પ્રમાણેનું ઉત્તર આપીને મેં જ્યન્તીના હૃદયમાં પણ એક પ્રકારની ઉત્કંઠા ઉપગમી દીધી

જ્યન્તીએ બોજનના યાજ્ઞને એક તરફ ઢાંકીને રાખી દીધા પછી મારા સમક્ષ બેસીને બહાર ઢાંકના સંભળવામાં ન આવી શકે તેટલા મંદ પરંતુ મારાથી સંભળી શકાય તેટલા સ્પષ્ટ સ્વરથી કહેવા માંડ્યું કે “ હું અહીંથી જોરાવર તથા વાલીને વળાવવાના નિમિત્તથી તેમની સાથે વાતો કરતી જગભગ એક માઇલ અથવા અડધી ગાઉ સુધી તેમની સાથે ચાલી ગઈ અને તેટલા સમયમાં જોરાવરે તમારા સંબંધમાં દર્શાવેલી શક્યોનાં મેં જોવી તો દક્ષતાથી સમાધાન કરી નાખ્યું કે તેના તમારામા દંડ વિશ્વાસ બધાઈ ગયો એક માઇલનો પથ પૂરો થતાં અમે એક સોતાર-પગથિયાવાળા-વાવ આગળ જઈ લાગ્યા અને ત્યાં પહોંચતાં જોરાવરે મને સોટા આપીને વાવમાંથી પાણી ભરી આવવા માટેના કુકમ ફર્માઓ, ટું વાવમાં પાણી લાવવા માટે ગઈ અને ઝટપટ પાણીનો સોટો ભરીને પાંછી આવી લાગી તે વેળાએ વાવથી થોડાક અંતર પર જોરાવર અને વાલી શ્રમિમાંના કાંઈ ખાડના મોઢાને મોટી ચિલા ઢાંકીને બંધ કરતા મારા જોવામાં આવ્યાં. હું વાવની જાંતની અડમાં છુપાઈને તેમની એ કિયાને જોવા લાગી અને તે વેળાએ તેમના મુખમાંથી જે કેટલાક ઉદગારો નીકળ્યા અને મારા કાનોમાં અથડાયા તેથી મારા નિશ્ચય થઈ ગયો કે જે માર્ગમાં યજ્ઞને તેઓ ગઈ રાતે અગ્નિનક આ ઝોરડામાં આવ્યા હતા તે ગ્રંથ માર્ગનું ગાદ-ભાગમાંનું મુખ તેજ હતું તેમજે ન્યારે પોતાના કાર્યની સમાપ્તિ કરી લીધી અને પાછા પોતાના સ્થાનમાં આવીને તેઓ ઊભા રહ્યા ત્યાર પછી પાંચ મિનિટે હું વાવમાંથી, બાજે

હમણાં જ નીકળી હોઉં ની !, એવો દેખાવ કરીને બહાર નીકળી જોરાવર તથા વાતી પાણી પીને રસ્તે પડ્યાં અને તેમના દેખતાં હું પણ અહીં આવવા મારે પાછી વળી. જ્યારે તેઓ બહુ દૂર નીકળી ગયાં અને હવે તેઓ અને જોષ શકે તેમ નથી એવો મારો નિશ્ચય થઈ ગયો. એટલે હું પાછી વળી અને તેમણે જે સ્થાનમાં સિદ્ધા રાખી હતી ત્યાં જઈ પહોંચી શિવાને તપાસતાં મારી ખાત્રી થઈ કે નીચેની જમીન પોલી હતી. જીવનું જોખમ વેડીને પણ એ માર્ગના બેઠને જાણવાની મારી આકાંક્ષા અત્યંત પ્રબળ તથા અનિવાર્ય થવાથી હું તે શિવાને ખસેડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી, પરંતુ સિદ્ધા બહુ જ ભારી હોવાથી મારો તે પ્રયત્ન ફળીશૂન થઈ શક્યો નહિ અને હું નિરાશ થઈ ગઈ. અતે હું ત્યાંથી એક ગાઉના અંતરપર આવેલા એક ગામડામાં વસતો મારા એક પ્રેમીને લઈ આવવામાટે તે ગામડા તરફ જવાને નીકળી, પણ અડધા ગાઉ પરના તેના ખેતરમાં જ તેનો ભેટો થઈ ગયો અને તેને લઈને પાછી હું તે શિવા અગળ આવી લાગી. મારો તે પ્રેમી આપર જાતિનો છઠ્ઠીસ વર્ષની વયનો એક અતિશય પ્રવિત્ર તરુણ પુરુષ હોવાથી અગો જન્મેએ મળાને તે શિવાને ખસેડી નાખી અને શિવા દૂર ધર્તાજી અમારા જોવામાં આવી ગયું કે ત્યાંની જમીનમાં જમીના ગર્ભમાં જીનરવા માટેનો નિ સરળીઅક માર્ગ હતો અને તે માર્ગમાં બે મનુષ્યો એક સાથે પ્રવેશ કરી શકે તેમ હતું મેં મારા તે પ્રેમીને પણ મારી સાથે લીધો અને અને અગો જન્મે મોટાં વીસ પર્ણિયાં જીનરીને એક સમતન માર્ગમાં આવી લાગ્યા અહીં અધધાર વ્યાપેલો હોવાથી આસપાસની પરિસ્થિતિ અમારા જોવામાં આવી શકે તેમ નહોતું અને તેથી કદાચિત અમારાથી આગળ પણ ન વધી શકત, પરંતુ મારા પ્રેમી પાસે સફળાઅયોગે દીવાસગીનો પેટી હોવાથી તેણે દીવાસગી સળમની અને તે દીવાસગીના પ્રકાશમાં અમારાં નેત્રો સમસ્ત વિસ્તરેલો જોખમ નરમ માર્ગ અમને દૃષ્ટિગોચર થવા લાગ્યો. અગો પરમેશ્વરનું નામ લઈને દીવાસગીઓ સળમાવતાં આગળ વધતા લાગ્યાં અને અતે સદી-સદામત આ દાર પર્ણિત આવી લાગ્યાં આ દાર પાસે આવીને મેં તે મારા પ્રેમીને જણાવી દીધું કે 'તમે પાછા જાઓ અને તમારા ગામમાંથી ગમે તે ઉપાયે બે સારા ઘોડા લાવીને રાતે બાર વાગે આપણે જે સ્થાનમાંથી આ માર્ગમાં આવવામાટે પ્રવેશ કર્યો હતો તે સ્થાનમાં મારી વાટ જોતાં જોવા રહો. મારી સાથે એક જાઈ આવવાનાં છે અને તેને તમારે તેમના મામમાં જીવર ખેલીને પણ પહોંચાડી દવાના ૧' મારામાં મારા તે પ્રેમીનો અન્ય અનુરાગ હોવાથી મારી આજ્ઞા પ્રમાણે રાતે બાર વાગ્યા પહેલાં બે ઘોડા સદિત તે સ્થાનમાં હાજર રહેવાનું વચન આપીને તે ચાલતો થઈ ગયો અને હું દાર જીવાડીને અહીં તમારી પાસે આવી શિવાને ખસેડતાં અત્યંત પરિશ્રમ કર્યો હોવાથી તેમ જ જમીના ગર્ભમાં કંઈક વિશેષ ઉજ્જ્વળતા તથા વાયુનો અભાવ હોવાથી હું પ્રવેશી તરબોળ થઈ ગઈ હતી અને મારો શ્વાસ પણ જીતા વળા ચાલતો હતો. મારો વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણેનો છે."

"ત્યારે મારા ઉદાર માટેની તમેએ સપૂર્ણ બચરથા કરી રાખી છે, એ તો તમારા વૃત્તાન્તના શ્રવણથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે," મેં કહ્યું.

"જો આપણાં કોઈ પાપ આવીને વચ્ચે ન નડે અને પરમેશ્વર કંઈ વિઠા ન લાવી નાખે, તો આ પિશાચપુરીમાંથી આજે મધ્યરાત્રિ પછી અસ્થ તમારો ઉદાર થઈ જશે અને નરપિશાચ જોરાવર હાથ ધસતો જ રહી જશે !" જયન્તીએ જણાવ્યું અને તે સાથે જ આતુતાથી પૂછ્યું કે "તમેએ હું રંધવાને નીચે ગઈ ત્યાર પછી શો ચમત્કાર જોયો હતો ? શું કોઈ પુરુષ કિંવા સ્ત્રીનું આ ગુપ્ત માર્ગમાંથી આ જોરડામાં આગમન થયું હતું ?"

હું જયન્તીના આ પ્રશ્નનું ઉત્તર આપવામાટે હજી તો મારા મુખને ખોલવાનો વિચાર કરતી હતી એટલામાં તો તે ગુપ્ત માર્ગનું દાર પુનઃ અચાનક જાણી ગયું અને જે આત્મિક

મારા જોવામાં આવી હતી તેજ આત્મિકતા પુન તે દ્વારમાં ઊભેલી અમે ઉભયનો જોવામાં આવી અને તે જ જયંતીના પ્રશ્નનું ઉત્તર આપતી ગભીર વાણીથી કહેવા લાગી કે —

“ પવિત્ર હૃદય અને પવિત્ર ચરિત્ર હોવા છતાં પ્રથમ બળાત્કારનું અતિદાન થયેલી અને ત્યાર પછી દુરાચારના માર્ગમાં ઇચ્છા પૂર્વક આગળ વધેલી વિધવા જયન્તી ! તું નીચે રાધવાને ગણ હતી તે વેળાએ આ વિપ્રતતયા મીનાક્ષીએ આ ઓરડામાં જે ચમત્કાર જોયો હતો તે એ જ કે આચારનો પેઢે જ મારી છાયાનું એને દર્શન થયું હતું અને મેં એને એની ભવિષ્યવાણી સંભળાવી હતી મારી છાયાના દર્શનથી મીનાક્ષીના મનમાં બધાનો સચાર થયો છે અને તે બધાના નિવારણ માટે તેમજ તમે ઉભય તરફથી એનાં હૃદયમાં એક આનંદજનક વાતારૂપ સુધાનું સિચન કરવામાટે મારે અત્યારે પુન તમારા સમક્ષ ઉપરિચિત થવું પડ્યું છે. તમે મારાથી લેશ માત્ર પશુ બચીત ધરો નહિ અને ગભરાશો નહિ, કારણ કે, હું તમારી વૈરિણી નહિ, કિન્તુ હિતૈષિણી છું, મૈત્રિણી છું ! જે તમે બચીત ન થાઓ તો હું તમારા નિકટમાં આવું અને શાંતિથી મારે જે કંઈ કહેવાનું છે તે કહી સંભળાવું ! ”

તે સજીવન સુંદરી સમાન દેખાતી આત્મિકાની મુખમુદ્રા તથા વાણીમાં બોલોત્પાદક ચિન્હોનો સર્વથા અભાવ હોવાથી તેમ જ તેનાં વચનોમાં મારે વિશ્વાસ બંધાઈ જવાથી મેં હૃદયને વળ સમાન કંદિન કરીને કહ્યું કે “ બહે બગિની, અમારા નિકટમાં આવો અને જે કાંઈ પશુ કહેવાની તમારી ઇચ્છા હોય તે આનંદથી કહી સંભળાવો, તમે અમારાં હિતૈષિણી હોવાથી કદાપિ અમારું આનંદ કરવાના નથી, એવો અમારા નિશ્ચય છે અને તેથી અમે નિર્ભય થઈ ગયા છીએ ! ”

“ પરમેશ્વર તમેને સન્માર્ગમાં પ્રેરો અને તમારું કલ્યાણ કરે ! ” આ પ્રમાણેની શુભ મના દર્શાવીને તે આત્મિકા દ્વારમાંથી આગળ વધી આવી અને ઓરડાના મધ્યમાં રાહિત પાસે પડેલી એક કુરસી પર બેસીને ગભીરતાથી કહેવા લાગી કે “ આજ તે ઓરડો છે કે જેરાવરે નિર્દયતાથી મારા વધ કરાવ્યો હતો અને તારૂં પતન વસત કાળમાં જ મારા સુકુમાર અને સુંદર માનનારી સરીરને અકાળે મૃત્યુના ભયાનક મુખમાં ધકેલી દીધું હતું અરે મારા પ્રાણ ન લવા માટે મેં તેનાં ચરણોમાં પડીને કેટલી બધી પ્રાર્થનાઓ કરી હતી, પશુ તે રાક્ષસના મનમાં દયાનો આવિર્ભાવ ન થયો અને અતે તે મારા પ્રાણનું અલિદાન લઇને જ શાંત થયો પશુ હવે તેના માટે પ્રતિહતાનું અલિદાન થવાનો સમય આવી લાગ્યો છે, યમધર્મના સદનમાં તેના અરણ્યનો ઘટ વાગ્યા છે ! ! ”

“ શું જોરાવરસિંહે આ ઓરડામાં તમારી હત્યા કરાવી હતી ? ” જયન્તીએ કિંચિત્ બવદર્શક તથા આતુરતાદર્શક ભાવથી પૂછ્યું

“ જોરાવરસિંહે નહિ, પશુ જોરાવર શૃંગારે આ ઓરડામાં અત્યન્ત નિર્દયતાપૂર્વક મારી હત્યા કરાવી હતી અને તેનું કારણ એ હતું કે હું તેની વિકાર લાલસાને તૃપ્ત કરવામાટે મારા ધર્મથી પતિત ચર્ષને તેનાં શબ્દમાગિની થઈ હતી અને તેના પરિણામે મને માતા થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં મેં તેની પુનર્મૂર્તિ પત્ની અથવા રખાવત તરીકે તેના અત પુરમાં રહેવાની ઇચ્છા દર્શાવી હતી મારા જે કંઈ પશુ અપરાધ હોય તો એ જ હતો ” આત્મિકાએ પોતાના ઉત્તરમાં પોતાની હત્યાનું કારણ પશુ દર્શાવી દીધું, માત્ર એટલું જ નહિ, પશુ પોતાની હત્યાના સાઘત ઇત્યાન્તને ચર્ણવવાના ઉદ્દેશથી તે આગળ વધીને કહેવા લાગી કે “ મીનાક્ષી અને જયન્તી, મારી હત્યાના ઇત્યાન્તને સંમિશ્રવાથી તમને બહુ વિષયો એવા જાણ્યું પોણ મળી આવશે કે જો તે વિષયોના સારને અલસરીને તમે પોતાના વર્તનને શુદ્ધ રાખવાની અને જે પ્રમાદ થયો હોય તો તે પ્રમાદને સુધારવાની ચેષ્ટા કરશો, તો તમને તેથી બહુજ સારો લાભ થવાની અને તમારા આ લોક તથા પરલોક સુધરી જવાની સંભાવના છે, એની મારી માન્યતા

હોવાથી હું મારો જ્ઞાન્ત તમને સભળાવવા ઇચ્છુ છું પણ ને તે સંભળવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો, બળાકારે નહિ "

" તમારા જ્ઞાન્તને સાંભળવાની અમારી સંપૂર્ણ ઇચ્છા છે અને અમે તે હર્ષપૂર્વક સાંભળીશું " મેં તે આત્મિકતાના જ્ઞાન્તને માંભળવાની ઇચ્છા દર્શાવી

આત્મિકતાએ કહ્યું કે " નહિ, મારો જ્ઞાન્ત તમારે હર્ષપૂર્વક સાંભળવાનો નથી, કિન્તુ વિધાદ તથા શોકયુક્ત અનુકાપપૂર્વક જ સંભળવાનો છે, કારણ કે, મારો જ્ઞાન્ત તે એક પાપી યસીની પાપ કયા છે, સતીની ધર્મ કયા નથી અરુ ત્યારે હવે હું મારા જ્ઞાન્તને વર્ણવરા પૂર્વે એક અન્ય વિષયના પ્રતિપાદનનો કિચિત્ પ્રયત્ન કરીશ અને ત્યાર પછી મારી પોતાની કથાના વિષયપર આવીશ " આ પ્રમાણે બોલીને તે આત્મિકતા જન્યનીને સમોદીને કહેવા લાગી કે " અત્રા જન્યની, આ જન્ય-ય પ્રવાસપુરમાં અથવા તો પ્રવાસપુરના અવલોકેમાં કાળા મા યાના મનુષ્યની ભય કરે ભુદિએ ને કે કૃત્રિમતાથી અહીં ભૂતાવળ હોવાનો લોકાને ભાસ કરાવે છે અને અદાપિ એવો ભાસ તે વિકૃત માનવ ભુદિ કરાવતી રહી છે, પરંતુ એથી તારે એમ માની લેવાતું નથી કે આ વિષયમાં કાશ્મીરી, પિશાય અને એવીજ અન્ય પ્રેત યોનિઓનું અસ્તિત્વ છે જ નહિ અને જૂન પ્રેતોની વાર્તાઓ શંકા પોરનાં ગપ્પાછો જ છે ને કે આ વિષયમાં અત્યારે સત્ય કરતા અતિશયોક્તિ અત્યત વિશેષ પરિમાણમાં દૃષ્ટિગમ્ય થવા કરે છે, છતાં એથી સત્યનો લોપ થઇ શકે તેમ નથી આજથી દશ વર્ષ પૂર્વે મારા જીવનકાળમાં મારા પોતાના મનમાં પણ પ્રાય સર્વદા એવો પ્રશ્ન થયા કરતો હતો કે મરણને શરણુ થયા પછી મનુષ્ય કયા નય છે અને દેહને ત્યાગ્યા પછી પણ મનુષ્યનું કોઈ પણ સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વ હોય છે કેમ ? પરંતુ મારા આ પ્રશ્નનું મારા હૃદય પાસેથી મને સમાધાનકારક ઉત્તર મળી શક્યું નહોતું મારી માન્યતા અનુસાર આ પૃથ્વીનું એક દૃશ્ય સતિકાગ્રહ હતું અને દ્વિતીય દૃશ્ય સ્મશાન હતું, કિન્તુ સ્મશાન અથવા સમાધિ મંદિરના સીમાથી આગળ વધીને પણ માનવ જીવનનું કોઈ અવસ્થાન્તર થાય છે કે નહિ, એ વિષયના વિચાર તથા નિર્ણયનો અવસર મને મળી શકે નહોતો, કારણ કે, તે સમયમાં મારું હૃદય તથા મન પ્રત્યક્ષવાદની સદ્અવધિ વાર્તાઓથી આકંઠ કરેલું હતું, પ્રત્યક્ષ વાદીઓનો એવો સિદ્ધાન્ત છે કે ને કોઈ પણ અમરતા હોય તો તે કેવળ ઐદિક અમરતા જ છે અને તે વિના મનુષ્યની અન્ય કોઈ પણ પ્રકારની અમરતા કિવા અવિનશ્વર જીવનપ્રાપ્તિ માત્ર કલ્પના જન્ય સામ્રાજ્ય વિના અન્ય કોઈ પણ નથી, પરંતુ માફે મરણ થયા પછી ત્યારે મને યોતાને જ આ પ્રેતયોનિની પ્રાપ્તિ યઈ તે વેળાયે ' આપ મુઆ વિના સ્વર્ગમાં ન જવાય ' એ સાધારણ લોકકાલિનો અને સાક્ષાત્કાર થયો અને મારા જીજ્ઞાસામાં આવી ગયું કે, મરણ પછી પણ પ્રેતયોનિ અને એવાં જ અન્ય સ્વરૂપમાં મનુષ્ય અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તેના એ મરણપ્રત્યાત્ અસ્તિત્વના ઉત્તેમ કિવા અધમ સ્વરૂપનો આધાર તેની મરણવેળાની અત્યત દૃઢ થયેલી આંતરિક વાસના કિંચા વ્યવનાપર જ રહેતો હોય છે જે વેળાયે જ્ઞેશવરે નિર્દયતાપૂર્વક મારી હત્યા કરાવી હતી તે વેળાયે મારા અતઃકરણમાં પ્રતિદિશાની સિદ્ધિ માટે જ માફે અસ્તિત્વ મરણ પછી પણ આ સ્વરૂપમાં અવિનશ્વર રહ્યું છે અને ન્યાં સહી મારા હસ્તથી નરપિશાય જ્ઞેશવર તથા મારી હત્યાના કાર્યમાં તેના સહાયક થયેલા તેના અનુચરોના જીવનદીપકોનું મારા હસ્તથી નિર્વાણ નહિ થાય, ત્યાં સુધી મારા પ્રેતાવતારનો કદાપિ અંત થવા નો નથી હવે હું મારો જ્ઞાન્ત સંભળાવીશ " આમ કહીને તે આત્મિકતાએ પોતાના જ્ઞાન્તનો નીચે પ્રમાણે આરબ કર્યો —

" રોકડિયા ગામમાં એક કુલીન રાજપૂત કુટુંબમાં મારો જન્મ થયો હતો અને માફે નામ અંગણદેવી રાખવામાં આવ્યું હતું મારો જન્મ થયો તે વેળાયે મારા પિતાની સ્થિતિ સારી હોવાથી અને હું વિવાહયોગ્ય અવસ્થામાં આવી તે વેળાયે પણ તેની જ સારી સ્થિતિ રહેલી

ગૃહ કાર્યો હું આગળ કરનાં પણ અધિક દેક્ષતા તથા પ્રીતિપૂર્વક કરવા લાગી અને તેમાં પણ જોરાવરની પોતાની પ્રકૃતિને એટલી સાગી રીતે જળવવા લાગી કે મારી તે મેવ જોની પ્રશ્ન કરતાં જોરાવરનો કંઈ સુકાષ જવા લાગ્યો, મારા જેવી તરુણી, મુદરી સ્નેહશીલા અને કાર્યક્રમ સ્વા રમણીના પ્રેમપ્રભોગથી જોરાવર પોતાને ધન્ય તથા પરમ સુખી માનવા લાગ્યો અને મારા પ્રતિ અતિશય આદર દર્શાવતે મને સુખમાં તદ્દીન રાખવામાટેની તેણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી દીધી.

“આવી સ્થિતિમાં લગભગ એક વર્ષ જેટલો કાળ જળના પ્રવાહ પ્રમાણે વહી ગયો, પરંતુ જેવી રીતે જ સમુદ્રમાં પ્રથમ ભરતી આવે છે અને હાર પછી એટ પણ આવી જાય છે, તેવી જ રીતે મનુષ્યના જીવનમાં પણ સુખની ભરતી તથા એટ અનુક્રમે આવ્યા કરે છે, કોઈ પણ મનુષ્યનું જીવન નિરંતર અખડ સુખમય કિંવા અખડ દુઃખમય રહી શકતું જ નથી, એ નિયમ અનુસાર મારા એ માની લીધેના સુખની ભરતીનો સમય પૂરો ચર્ચા એટલેનો સમય આવી લાગ્યો, કારણ કે, મારા પોપનો મટ ભરાઈ ગયો અને હું ગર્ભવતી થઈ મધ્ય નારી સગર્ભા અવસ્થાને જાંઈને જોરાવરના જાનનખનાની બાહરે તેમજ ગોલીઓ પોતાપોતાનાં કાનાકુસી કરવા લાગી, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ આ વાર્તા ગ્રામમાં પણ ચર્ચાવા લાગી મારા ઉદરમંત્રિ ગર્ભ ત્યારે ચાર માસનો થયો તે વેળાએ મે જોરાવરને તત્પ્રત્યક્ષ જણાવ્યું કે ‘આટલા દિવસ તો આપણી પ્રેમચેષ્ટા ગુપ્ત રહી છે, પણ હવે તેના પ્રકાશના સમય પાસે આવી લાગ્યો છે, કારણ કે, હું ગર્ભવતી છું અને એ વિશેની ધરમાં તેમજ બહાર ચર્ચા પણ થવા લાગી છે, એ તો આપ પણ જાણી ચૂક્યા હશે એટલે હવે આપનાં ચર્ચોમાં મારી એજ પ્રાર્થના છે કે જરાયિયામાં બે પાંચ બાપડીઓ કરવો સાધારણ રિવાજ હોવાથી મને પણ આપ પ્રાર્થ કરીને આપના ધરમાં કાયદાસર બેસાડી દેવો અને મારી નિન્દાને આટલેથી જ અટકાવી દો, મારી આ પ્રાર્થનાના ઉત્તરમાં જોરાવરે જણાવ્યું કે ‘મજાગા, તું અત્યારે ગર્ભવતી હોવાથી જો દમણાં જ હું તને તારી સાથે નાનું કરીને મારા ધરમાં બેસાડીશ તો તારી સાથે મે વ્યભિચાર કર્યો છે એ સિદ્ધ થઈ જશે અને તેથી સમાજમાં મારી જે પ્રતિજ્ઞા છે તે ચાલી જશે, એટલામાટે મારા એવો વિચાર છે કે તને હું મારા બે વિશ્વાસપાત્ર અનુચરો સાથે એક ગુપ્ત સ્થાનમાં મોકલીશ, ત્યાં તારી પ્રસૂતિની સર્વ વ્યવસ્થા મારા અનુચરો કરી આપશે અને બાળક ત્યારે ત્રણ ચાર મહિનાનું થશે ત્યારે તે બાળકને ઉછેરવાની અન્યત્ર વ્યવસ્થા કરીને તને તેઓ પાછી આવી લઈ આવશે તું ત્યારે પાછી આવીશ ત્યારે હું તને કાયદાસર મારો બાપડી કરીને ધરમાં બેસાડીશ તું તીર્થયાત્રામાટે જાય છે એવી વાત અહીં ફેલાવીશ એટલે કોઈના મનમાં તારા વિશે કે મારા વિશે વધારે કંઈ પણ ચર્ચા આવશે નહિ. સસરના આજ્ઞા છાપ્રપચો તથા કૌટિલ્ય આદિથી હું સર્વથા અગ્ર અને ભોળી હોવાથી જોરાવરના એ પ્રસ્તાવને મે આનંદથી સ્વીકારી લીધા અને જોગવરે બીજે જ દિવસે મને પોતાના વિશ્વાસપાત્ર બે અનુચરો અને બાકી નામની મેરાણી કે જેને તમે જાને સારી રીતે જાણો છો તેની સાથે આ પ્રવાહપુર નામના બપોરે ગુપ્ત સ્થાનમાં મોકલી દીધી મને રાત્રિના સમયમાં અધકારમાં જ રોકડિયા ગામમાંથી એ ત્રિપુડી સાથે જોરાવરે વિદાય કરેલી હોવાથી મારા પ્રવાહનો ઘટના ગામમાંના તમામ માણસના જાણવામાં નહોતી એટલે મારા પ્રવાહનું કારણ પોતાની કૃત્રિમ પ્રતિજ્ઞાને કોઈ પણ માણસના જાણવામાં નહોતી એટલે મારા પ્રવાહનું કારણ પોતાની કૃત્રિમ પ્રતિજ્ઞાને જાણવામાટે જોરાવરે એમ જણાવ્યું કે ‘મજાગા આવી કુશ અને વ્યભિચારથી હશે, એવી મને સ્વપ્નમાં પણ કલ્પના નહોતી, એટલે ત્યારે તે ગર્ભવતી થઈ ત્યારે જ તેના પાપકર્મનો ભેદ મારા જાણવામાં આવ્યો તેણે મારા એક અનુચર સાથે વ્યભિચાર કર્યો હતો અને તેના ૧૧ તેને ગર્ભ રહ્યો હતો એટલે મે તેમને ગઈ કાલે રાતે મારા ધરમાંથી કાઢી મૂક્યા હતા અત્યારે મારા સાંત્ર જવામાં આવ્યું છે કે તે રાંડ લોકજનજનના બચથી પોતાના તે યારને લઈને રાતોરાત કયાંક નદાસી મળે છે.’ કોઈએ આ વાર્તાને સત્ય માની લીધી અને જોરાવરનું પાપ દકાષ થયું [અપરંત]

મનુષ્યને હમેશાં આગળ અને આગળ વધવાની ઇચ્છા થયાં કરે છે. તે જે સ્થિતિમાં હોય છે તેથી કષ્ટક ઉત્પન્ન થઈ રહેતીને પ્રાપ્ત કરવાની તેને ઇચ્છા થયાં કરે છે. અને તે સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાને માટે તે હમેશાં પ્રયત્ન કર્યાં કરે છે આમ ઇચ્છા થવાનું શું કારણ તેના તમે કદી વિચાર કર્યો છે ? એ વિચાર જો તમે ન કર્યો હોય તો તે કરવા આજે યત્ન કરો. હવે આપણે આપણને જેવા-મનુષ્ય તરીકે માનીએ છીએ તેવા આપણે નથી, અને તેથીજ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાની આપણે અભિલાષા રાખીએ છીએ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ થવાની અભિલાષા રાખવી એ આપણને આપણા સ્વરૂપ પ્રતિ લાગ જનાર છે. જ્યાં સુધી આપણા સ્વરૂપ આપણને લાગે છે તે સુધી આ ઇચ્છા ચલાવ કરે છે

શરીર ઉપર જ્યાં સુધી મેલ હોય છે ત્યાં સુધી જેમ આપણને મેલ પડતું નથી અને ઇચ્છા આપ્યાં કરે છે, જેથી શરીર સ્વચ્છ કરવાનું મન થયાં કરે છે, અને ત્યારે શરીર સ્વચ્છ કરી મેલ કાઢી નાંખી ચામડીને તેના અસલ સ્વરૂપમાં કરીએ છીએ ત્યારેજ શાંતિનું જ્ઞાન થાય છે, તેથીજ રીતે મનુષ્યને પણ જ્યાં સુધી પોતાના મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું નથી ત્યાંસુધી તેની પ્રાપ્તિને માટે તે નિરતર ઉચ્ચાભિલાષા રાખ્યાંજ કરે છે, અને પોતાને યોગ્ય જણાય તે માર્ગે પોતાને પ્રાપ્ત ગ્રંથિતિમાંથી ઉચ્ચ સ્થિતિમાં જવાને માટે પ્રયત્ન કર્યાં કરે છે મનુષ્યે પોતાની સ્થિતિને પસંદવાના અનેક માર્ગો પસંદ કરેલા હોય છે પણ કોઈનું અનુકરણ કરી તેઓએ જે માર્ગે પોતાની ઉન્નતિ કરી હોય છે તે માર્ગનું અવલોકન કરે છે, પણ કોઈ વાંચી તે માર્ગે ઉન્નતિ કરવા મથે છે, અને પણ કોઈનું સાંભળી તે માર્ગે પોતાની ઉચ્ચ સ્થિતિ કરવાને મન રહે છે વસ્તુતઃ દરેકનું લક્ષ્યસ્થાન સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું હોય છે પણ માર્ગો જુદા જુદા હોય છે. સુખ એ એવું છે કે જેને પ્રાપ્ત કરવાને માટે દરેક માણસ પ્રયત્ન કર્યાંજ કરે છે

પણ મનુષ્યો પોતાને ધન પ્રાપ્ત કરવાથી સુખ મળશે એમ માનીને તે પ્રાપ્ત કરવા રાત દિવસ યત્ન કર્યાં કરે છે, પણજો સીધાસીધા સમારના વિવિધ કોશો કોશવચાથી સુખ મળશે એમ માનીને તે મેળવવા યત્ન કરે છે અને તેથીજ રીતે જેને જે મળવાથી સુખ મળશે એમ જણાતું હોય તે મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કર્યાં કરે છે આપણે જગતના મનુષ્યો પ્રતિ દૃષ્ટિ નાંખી જોઈશું તો દિવસના આરંભથી, અને પણ રાત્રિએ પણ પોતે માની લીધેલી સુખની વસ્તુ મેળવવા યત્ન કર્યાં કરે છે. જો કે સુખ મેળવવા તો પણ પ્રયત્ન કરે છે અને એક વખત જે વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા કરી હોય તે વસ્તુ મેળવે છે પણ ખરી છતાં તેઓ તેથી સંતોષ ન માનતાં વળી બીજી કોઈ વસ્તુને પોતાના સુખના સાધન રૂપે ગણી મેળવવાને યત્ન કર્યાં કરે છે આમ હૃદયોનો તમામ સમય તે સુખ મેળવવાને માટે પ્રયત્નથીયે રહ્યાં કરે છે છતાં થયેલી વાર તેનો માથો હૃદયોનો પ્રયત્ન નકામો જાય છે અને તેને તેની પાસેથી વસ્તુ મળેલી હોતી નથી તેજે વસ્તુમાં પોતાની સુખશુદ્ધિ રચાઈને તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા મથે છે, તે વસ્તુ મળતાં તેને કષ્ટક આનંદનું જ્ઞાન થાય છે તે પછી યોડી કાઢી પછી તે વસ્તુ તેને નિરાશા ઉપજાવવાની લાગે છે અને તેના પ્રતિ પોતે રથાપેલી સુખશુદ્ધિ નષ્ટ થઈ કોઈ જુદીજ વસ્તુ પ્રતિ તે પોતાની સુખશુદ્ધિ ત્યાંથી તે વસ્તુ મેળવવા યત્ન કરે છે આમ વારંવાર પોતે માની લીધેલી સુખની વસ્તુ મેળવવા છતાં પણ તેને સુખ ન પ્રાપ્ત થવાનું એકજ કારણ છે, તે એ કે તેને તે વસ્તુ મળવાથી પદાર્થ સુખ મળતું નથી જેમ ચામડી ઉપરનો પૂરેપૂરો મેલ જાય નહિ અને ઉપર

ઉપરથી એક જતાં સતોષ થાય નહિ, તેમ મનુષ્યને પણ તેના મૂળસ્વરૂપ ઉપરના મેલનો ધર જાય નહિ અને તેના પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય નહિ ત્યાં સુધી તેને ગમે તે વસ્તુ મળે તો પુણ્ય એવું પડવાનું જ નહિ તેણે જે વસ્તુમાં સુખલુહિ સ્થાપી હોય છે તે વસ્તુ તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન, કરાવવાના માર્ગરૂપ કદાચ હોય છે અને તેથી તે વસ્તુને-મેળવવાની તેને ઇચ્છા થાય છે, પણ તે વસ્તુ મળે છે છતાં તેને યથાર્થ જ્ઞાન કે, સુખનું જ્ઞાન થતું નથી એટલે તે વળી બીજી વસ્તુ મેળવવા મથે છે અને તે ત્યાં સુધી કે જન્મોના જન્મો સુધી આમ પ્રવૃત્ત કર્યાં જ કરે છે પણ તેને જ્યારે પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ યથાર્થ જ્ઞાન, યથાર્થ સુખ, અ-
નોદ આનંદ અને ચિરસ્થાયી સતોષ થાય છે.

મનુષ્યો પ્રતિ દૃષ્ટિ નીખીશું તો આજે પોતાના સ્વરૂપને શોધવાના માર્ગપ્રતિ પ્રયાણ કરતા ધણીજ થોડા જોવામાં આવશે દિવસના એકીસે કલાક વેપાર-નોકરી કે ગમે તે ધંધા કરવામાં જિવા મશ્ગુલ રહે છે તેવા પોતાના મૂળ સ્વરૂપની શોધ કરતા જોવામાં આવતા નથી. એને તેથીજ તેમને તેમના ધર્માશોભ્યારમા લાગે અને કરોડો રૂપિયા મળતા છતાં પણ હમેશાં નિરાશા જ રહ્યાં કરે છે તેમની આ નિરાશી તો જ્યારે તેમને તેમના આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય ત્યારેજ ટળે તેમ છે. તેમને તેમના આત્મસ્વરૂપનું-તેમના વસ્તુત સ્વરૂપનું જ્યારે જ્ઞાન થાય છે ત્યારે તેમને નિરાશા-આપનાર કે દુઃખ આપનાર એવી કોઈ વસ્તુ રહેતી જ નથી

જેમ નાટકના ખેતમાં રાજા અનેકા નૃપતિને તેનું રાજ્ય જતાં કદાચ થતું નથી, યીએટર ઉપર રાજાની રાણીનો વેશ ભજવનાર એકટર પોતાની જુદાવસ્થામાં પોતાનો એકનો એક ત્રીસ વર્ષનો જુવાન-પુત્ર મરી જતાં જુવે તોપણ તેને કંઈ લાગતું નથી. તેમ જોએને પોતાના મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું હોય છે તેઓ આ સંસારમાં પોતાને નાટકના ખેતમાં ઉતરેલા એકટર તરીકે માનતા હોવાથી ગમે તેની નિરાશા, લય કે દુઃખ ઉપજાવનાર પ્રસંગો પ્રાપ્ત થવા છતાં, તેમને જરા પણ ખેદ કે કલેશ થતો નથી કારણ કે તેઓએ પોતાના મૂળસ્વરૂપને ઓળખ્યું હોય છે તેઓ એમ ધારે છે કે આ સંસારમાં આવા તો સેકડો અને હજારો અવતારો આપણા યદ્ય ગમેલા છે ધણીએવાર અનેક જન્મોમાં એકનો એક પ્રમ પણ મરી ગયો હશે, રાજપાટ પણ જતાં રહ્યાં હશે, અનેક દશ્ય પડાવોથી વિમુખ થયા હોયછ. છતાં આપણે તો જે દતા તેના તેજ આજે છીએ. જેમ નાટકનો એકટર માને છે કે “હું યથાર્થ રાજા નથી, આ પુત્ર, રાણી કોઈ ખરી રીતે મારું નથી, પણ તે તો માત્ર આ પ્રેક્ષકોના મનરજન કરવા માટે વેશધારી જુદા જુદા મનુષ્યો છે અને તેમની સાથે મારા કંઈ અંગત સબંધ નથી મારું યથાર્થ સ્વરૂપ તો જુદું છે અને આ તો માત્ર પ્રેક્ષકોને બતાવવાના જુદા જુદા વેશ છે, તેથીજ રીતે જે માણસને પોતાના મૂળસ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું હોય છે તેઓ એવું માનનારા હોય છે કે આ જન્મ, આ પુત્ર, સ્ત્રી, વૈભવ સર્વ મિથ્યા છે તેમની સાથે માત્ર આ જન્મપુરતોજ સબંધ છે તે કંઈ મૂળસ્વરૂપને બાંધક નથી તેમનો મારા મૂળસ્વરૂપ સાથે જે સબંધ છે તે તેમના જડ શરીરનો અત થવાથી નાશ થતો નથી તમામ વસ્તુનું રૂપાંતર થયાં જ કરે છે તેની રીતે કદાચ કોઈ વસ્તુને નાશ થાય તો તેમા પણ તેની ઉત્પત્તિના હેતુ હોવાનેજ એ તેની ઉત્પત્તિ આ શરીરમા થયાનો સબંધ ન હોય અને કદાચ કોઈ યોગ્ય શરીરને મેળવી તેમાં તેની ઉત્પત્તિ થઈ શકવાની હોય, તેથી આ વર્તમાન શરીરનો નાશ થાય તો તેથી શા માટે ખેદ માનવો? આમ જે માણસોને પોતાના મૂળસ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું હોય છે તેઓ માને છે અને તેથી તેમને આવા દુઃખદ પ્રસંગો કંઈ પણ દુઃખ કે કલેશ આપી શકતા નથી. અને તેથીજ તે પોતાની જાતિમાં અને સુખમાં હમેશાં સ્થિર રહી શકે છે

મનુષ્ય માને આ પ્રમાણે પોતાના મૂળસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટે હંમેશાં યત્ન કરતા જ રહેવું જોઈએ. જો તેને ભગવાની, નિરાકારી, કલેશમયી અને દુઃખમયી સંકેત યથુ જ હોય તો પોતાના મૂળસ્વરૂપને શોધી કાઢવા વગર છૂટકો જ નથી અને તે ત્યારે પોતાના મૂળસ્વરૂપ ઉપર જામી ગયેલો થવા જન્મનો અજ્ઞાનરૂપી કચરો કાઢી પોઈ સાફ કરે છે, ત્યારે જ તેને તેના ખરા દિવ્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે, અને ત્યારે જ પોતાના મૂળસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ તેને યથાર્થ શાંતિ, ખર્ચ સુખ, અને ખરો આનંદ મળે છે કે જે ચિરકાળ પોતાની પાસે કાયમ રહે છે જોમાંથી કદાચ યજ્ઞને પછી તેને આ વિશ્વમાંના દિવ્ય પદાર્થો સંક્રિતમાન થતા નથી.

મનુષ્ય પોતે પોતાના મૂળસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા યત્ન નથી કરતો તો પછી તેનું સ્વરૂપ જ તેને હંમેશાં પોતાના પ્રતિ આવી અખડ સુખની પ્રાપ્તિ કરવા તેને યેરણા ક્યાં કરે છે, અને જેથી જાણે કે અજ્ઞાને તેનામાં પોતાની પ્રાપ્ત સ્થિતિને બદલી ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાની હંમેશા ઇચ્છા રહ્યા જ કરે છે, અને તેજ કારણથી આજે આપણે જગત પ્રતિ જોઈએ તો મનુષ્યો શત દિવસ સુખ મેળવતા યત્નથીયે રહ્યાં કરે છે.

જો વસ્તુને આપણે સુખ મેળવી આપનાર માની હોય છે તે વસ્તુ મળવામાં જરા વિઘ્ન થતાં માણસ આકુળ બાકુળ યદ જાય છે પણ તેથી આકુળ બાકુળ થવાની જરૂર નથી. પૈર્ષ રાખી પોતાના નિઃશયી ન હોવાથી તે વસ્તુ આપણા પ્રતિ આવ્યા સિવાય રહેવાની જ નહિ. જેમ મનુષ્યે ધનને મેળવી સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખી હોય છે, તેમ કણ સંસ્કારી મનુષ્યોને પોતાના મૂળસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવાની પણ ઇચ્છા રહ્યાં જ કરે છે, અને પોતાના સ્વરૂપને મેળવી કાઢાય તેવા ઉપાયો જાતરનાર વસ્તુ પ્રતિ પણ મમતા રહ્યાં કરે છે. આ વસ્તુ મળવામાં વિઘ્ન થતાં તમને એન પડતું નથી અને તેથી તેઓ મણીનાર આકુળબાકુળ પણ બની જાય છે.

વાચ્યો ! ભાગ્યોદયને વચ્ચેની આપને જે ઇચ્છા થતી, તેના આદર્શમાં કાયમ રહેવાની જે ઇચ્છા રહ્યાં કરતી તે કાંઈ નાની ધૂની વાત નથી. જેઓ આ સંસારના પદાર્થોમાં રજો પડી રહેનારા છે, ધન, સ્ત્રી અને પુત્રાદિવંશવેમાં મરણીય રહી તે મેળવવાને માટે જોઈએ કલાક પોતાના શરીરના બળને ધસવી નાખનારા છે, જેમને આત્મા શુ, આત્મસ્વરૂપ શુ, તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ! તેનું જ્ઞાન હોતું નથી કે તે મેળવવાની ઇચ્છા પણ યતી નથી, તેઓને ભાગ્યોદયના આદર્શ રહેવું-જે ભાગ્યોદય વાયવ્ય પણ મળતું નથી કારણ કે તેમનો ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર હલુ બાવેલા હોતો નથી અને તેથીજ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન અર્પનાર માર્ગને જાણનાર ભાગ્યોદય પ્રતિ તેને પ્રીતિ હૃદય થતી નથી આપને ભાગ્યોદય વિષયે મળવાથી, જે વિઘ્નતા થાય છે, તે યરીજ જોઈએ સુખ આપનારી વસ્તુ વખતસર ન મળે ત્યારે જ વિઘ્નતા થાય છે, તેમ આપે આપને અધિકાર ઉચ્ચ હોવાથી ક્યારે સુખ આપનાર આવેલા હોય છે. તમારા મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી અખડ શાંતિ, સુખ અને આનંદ મેળવવાની તમને તિવ્ર ઇચ્છા પ્રકટેલી છે, અને તે માર્ગને દર્શાવનાર ભાગ્યોદય દર માસે જે ૧ લી થી ૫ મી તારીખે મળતું તે વખતસર ન મળતાં ત્યારે પદર પીસ દિવસ કે અઢિનો યદ જાય ત્યારે આપને તે મેળવવાની ઇચ્છા-તિવ્ર ઇચ્છા થાય તે આપના અધિકારની ઉચ્ચતા દર્શાવી આપે છે, અને તેથી જ ત્યારે મહાનાથી ભાગ્યોદયને નિયમસર નીકળવામાં જે વિઘ્ન થાય છે તેને માટે આપનામાંથી પણ આદર્શ બહુઓએ અમને કંપો આપનારા જે-તુ-ચાર અને તેથી વધુ વખત પણ પત્રો લખેલા છે તેમને માટે અમે દુઃખ માનતા નથી, પણ તેમની ભાગ્યોદય પ્રતિની મમતા જોઈ

આનંદ યાપ છે. આ પ્રકારની જે મમતા ઉત્પન્ન થતી તે તેમના અધિકારનું હિતપક્ષે દર્શાવે છે. અમે આ બધા બધુઓનું સમાધાન કરી શક્યા નથી. કશું અમારા પત્ની સાથે જોતા રજા છે પણ અમે દરેકને ઉત્તર પણ આપી શક્યા નથી. બાગ્યોદયના હળારે માહકોના હળારે પત્રો અંક વિધાને મળવા ના આવે અને તે દરેકને જુદા જુદા પત્રો લખવાનું કાર્ય કરીએ તો તેને પહોંચી વળાય તેમ ન હતું. અને તેથી જ તેમને જુદા જુદા પત્રો અમે લખી શક્યા નથી અને વિલગ થવાનું કારણ તેમણે અકટોગર-નવગરના અકમાં વાંચ્યું હશે જ, અને તેથી અમે ધારીએ છીએ કે તેમને સંતોષ થશે હશે.

તત્રીની માહગીના કારણથી અમે વિધાને નીકળ્યા, તે ઉપરાંત અપ્રમાણિક કારકુનોએ તત્રીની ગેરહાજરીના લાભ લઈ માહકોનાં લિસ્ટ લખવામાં બે કાળજી રાખવાથી ટપાલનો બેરો બર નીકાલ ન કરવાથી અને સરનામાં બદલવાના પત્રો ઉપર ધ્યાન ન આપવા વિગેરે અનેક કારણો ઉપસ્થિત થવાથી કેટલીક અવ્યવસ્થા યથાગત અને કેટલાક માહકોને સંપર્કે પડી અંકો ન મળવાની ઘણી જામ આવી. આમ છતાં પણ હિત અધિકાર વાળા માહકોનાં પત્રો આપી શક્યા, ધૈર્ય રાખ્યું અને સર્વ સહન કર્યું. આ સર્વ અમારા જાણવામાં હાલમાં આવ્યું છે તેથી હવે બેરોબર અવસ્થા રાખવા માટે પ્રમાણિક માણસોની મોકલણ કરી છે, અને ધમ્મરેજા તો માહકોને હમણાં સંતોષ જ રહેશે આ અંક મળ્યા પછી પોતાના જે અંકો ન મળ્યા હોય તે લખી જોવાવવાથી અમે મોકલી આપીશું સરનામું બદલવા ધમ્મરેજા પોતાના રૂબરૂ ઉપર લખેલા અમારા માહકોના નબર લખી મોકલવા જેવી તરત સરનામું સુધરી શકશે, નહિ તો વિલગ થવાનો સહન છે હજુ પણ તત્રીન લેખ લખવા વિગેરેના માનસિક મહેનતનાં કાર્યો ન કરવાની ડોક્ટરની સલાહ હોવાથી બાગ્યોદયના તત્રીના લેખો નહિ જેવા આવે છે, માત્ર માહકોને સંતોષ આપવા માટે જ એક બે નાના લેખો આપવા થતી રહેશે. ધમ્મરેજા તો હવે પછી તે પ્રયત્ન કરતાં પણ ઉત્તમ લેખો લખી શકશે અને પોતાના વાચક બધુઓને સંતોષ આપશે.

બે માસ પછી બાગ્યોદયનું સાતમું વર્ષ પૂરું થઈ તેથી આઠમા વર્ષમાં પ્રવેશ થશે, અને આઠમા વર્ષમાં બેટ તરફ “સુખાં શુદ્ધસંસાર” નામનું આત્મ ઉત્તમ આધ્યાત્મગાનથી ભરપૂર પુસ્તક કે જેમાં શુદ્ધચાત્રમાં રહી અનેક પ્રકારના સુખ આપનારા પદ્યો શી રીતે પ્રાપ્ત કરવા, શુદ્ધકારણ શી રીતે સુખ આપે તેમ ચલાવવા, આત્મો આનંદી, સુશીલ અને પોતાનો બાર પોતે હિત કરી પતિને આનંદ શી રીતે આપી શકે, રાત્રીના જેવીજ સુખી જીવગી મનુષ્ય આ વ્યવહારમાં શી રીતે ગાળા શકે વિગેરે અનેક વિષયો સરળ, રસીક અને ગાનમય ભાષામાં એક સ્ત્રી પુરુષની આત્મકથારૂપે વર્ણવવામાં આવ્યા છે પુસ્તક લગભગ ૨૦૦ પાનાનું થશે છૂટક કીમત રૂ. ૨-છે. છતાં આઠમા વર્ષમાં માહક રહેનારને તે મફત મળશે. અને તેની માહકો પ્રતિ ત્રીજા નંબરે છપાવવાની હોવાથી ત્રીજા માહકોએ પોતાના નામ સત્તર નોંધાવવા. ફેબ્રુઆરીનો ૧૨ મો અંક બીડવા પછી આ બેટનું પુસ્તક લગભગ માટે વી. પી. કરીને મોકલવામાં આવશે આશા છે કે દરેક માહક એક બે માહકો વધારી આપી અમારા આ સાહસને ઉત્તેજન આપશે. અને પોતાને મળતો ઉત્તમ વાચનનો લાભ અન્ય સન્નનોને પણ આપવા થતી રહેશે.